

Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ

Τόμος Β'

ΑΡ. 770

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Γεν. αριθ. ~~110~~
Κατηγορία 15
Ειδ. αριθ. 3

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 11,12

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 11/2141

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΚΡΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΗΜ ΤΩ: ΕΘΝΙΚΩ: ΠΑΡΗΣΠΙΣΤΗΡΙΑ:

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ 548

Μετὰ εἰσαγωγῆς εἰς τὰς ἱστορικὰς ἐν γένει μελέτας

ΤΟΜΟΙ ΔΕΚΑ

«Τοὶ περὶ τὰ καθόλου καλῶς
διαγόντες ἐμελλον καὶ περὶ
τὰ κατὰ μέρος οἷα ἐντὶ κα-
λῶς ὀφείσθαι».

ΑΡΧΥΤΑΣ ΠΑΡ' ΙΑΜΒΛΙΧΟΥ

ΤΟΜΟΣ Β΄.

ΤΥΠΟΙΣ

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

“ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΗΦΣ,,

(Ι. ΧΑΤΖΗΓΩΡΓΙΟΥ)

ΚΟΛΟΚΥΝΘΟΥΣ 2

ΑΘΗΝΑΙ

**ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ
ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ
ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΝΕΟΤΗΤΑ
ΤΗΝ ΕΝΣΑΡΚΟΥΣΑΝ ΤΑΣ ΕΛΠΙΔΑΣ
ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ
ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ Ο ΤΟΜΟΣ ΟΥΤΟΣ**

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΤΟΥ

Κυκλοφοροῦντες ἤδη τὸν Β' τόμον τῆς Παγκοσμίου Ἱστορίας πρέπον θεωροῦμεν χάριν τῶν φίλων συνδρομητῶν μας, ὅπως δικαιολογήσωμεν τὴν ἐπελθοῦσαν βραδύτητα ἀφ' ἐνὸς μὲν τεχνικοὶ λόγοι ἔνεκα μετατροπῆς τῶν τυπογραφείων μας εἰς Ἀνώνυμον Ἑταιρείαν Ἐκδόσεων ὑπὸ τὸν τίτλον ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΗΩΣ (Ι. Χατζηϊωάννου), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ συλλογὴ καὶ κατασκευὴ τῶν εἰκόνων ἐπῆρξαν ἢ κυρίᾳ ἀφορμῇ τῆς καθυστερήσεως. Ἡ νέα διοργανώσις μας δύναται νὰ διαβεβαιώσῃ πάντα περὶ τῆς ταχείας ἀποπερατώσεως τοῦ μνημειώδους ἔργου, ὅπερ ἀνελάβομεν. Ἡ ὕλη ὀλοκλήρου τοῦ ἔργου εἶναι ἐτοίμη πρὸ τριακονταετίας ὅπως καὶ εἰς τὸν Α' τόμον ἐγράψαμεν, ἀπλῆ δὲ συμπλήρωσις γίνεται σήμερον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν πορισμάτων τῆς ἐπιστήμης.

Ὁ Β' τόμος περιλαμβάνων τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων μὲ τὰς πλουσίας εἰκόνας του εἶναι ἀληθῆς ἱστορικὸς θησαυρὸς, τὸ ἀκόπτρον τῆς προσπαθείας καὶ δράσεως, τῆς διανοητικότητος καὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἀρχαιοτάτων τούτων ἀσιατικῶν λαῶν, τῶν ὁποίων ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ ἐξέλιξις σπουδαιότητα ἔσχε ἔσχη ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

Προσφέρομεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας ἔργον πολύτιμον καὶ μοναδικὸν τοῦ ὁποίου ἄλλο παρόμοιον δὲν ἔχομεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ὁ μελετητὴς τῆς Παγκοσμίου Ἱστορίας, οὐχὶ μόνον διδάσκειται, ἀνασυρομένου τοῦ πέπλου τοῦ καλύπτοντος τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα, ἀλλὰ συγχρόνως ἀποκτᾷ τὴν δεξιότητα τοῦ σκέπτεσθαι καὶ θυμίζειν τὰ τε καθ' ἑαυτὸν καὶ τὰ γενικώτερα τοῦ ὄλου, εἰς ὃ ἀνήκει, συμφέροντα. Ὁ πολιτικὸς, ὁ διευθύνων τὰς τύχας τῆς πατρίδος του εἰς τὴν Παγκόσμιον Ἱστορίαν θὰ εὕρῃ σύμβουλον ἀδέκαστον καὶ ἀμερόληπτον ὀδηγοῦντα τὰς σκέψεις του καὶ δίδοντα τὴν ἀπαιτουμένην κατεύθυνσιν εἰς τὰς ἐνεργείας του, ὁ ἐπιστήμων καὶ πᾶς ἐν γένει διανοούμενος τότε μόνον δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι κατὰ γνώρισιν, ὅταν μελετήσῃ καὶ ἐμβαθύνῃ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Παγκοσμίου Ἱστορίας, ἢ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν βίον ὀλοκλήρου τῆς παρελθούσης ἀνθρωπότητος, ἢ ὁποία δὲν ὑπάρχει πλέον ἔμεινεν ὅμως διδάσκαλος μόνον ἢ μνήμη τῆς ἢ διασωθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἱστορίας.

Τὸν Β' τόμον ἀκολουθεῖ ὁ Γ' περιλαμβάνων τὴν ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦτον ὁ Δ' τὴν τῶν Ἑβραίων, Φοινίκων καὶ λοιπῶν Ἀσιατικῶν λαῶν. Εὐελπιστοῦντες ὅτι θὰ τύχωμεν ἀμερίστου τῆς ὑποστηρίξεως παντὸς διανοουμένου καὶ ἀναλόγου πρὸς τὴν σοβαρότητα καὶ τὸ ὑψηλὸν σκοπὸν, ὃν ἐπιδιώκομεν,

Ἐν Ἀθήναις τῇ 21 Αὐγούστου 1927.

Διατελοῦμεν ὁ Ἐκδότης

Ι. ΧΑΤΖΗΓΙΩΑΝΝΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΤΕΛΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΛΛ. ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝ. ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑΣ

σελ.		σελ.
	Ναβοπαλάσσαρς και Ναβουχοδονόσορ Β'.	491
Πόλεμος ἐμφύλιος μεταξύ Ἀσσουρβανιπάλ και Σαμασσομουκιν	Ναβοπαλάσσαρς	491
Δεύτερος και τρίτος κατά Αίλαμ πόλεμος	Ναβουχοδονόσορ Β'.	493
Ἡ κατά Ἀράβων στρατεία τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ	Πολιορκία τῆς Τύρου	500
Εἰρηνικά ἔργα τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ	Στρατεία τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐπὶ Αἴγυπτον	500
Ἡ Ἀσσουρβανιπάλ ὡς φιλόμουσος και λόγιος βασιλεὺς. Βιβλιοθήκαι βασιλικαὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ και ἐν Ἀσσυρίᾳ. Ἡ μεγάλη βιβλιοθήκη τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ	Ἡ κατά Ἀράβων πόλεμος. Ἡ κτίσις τῆς Τερηδόνας	502
Ἡ καθόλου χαρακτὴρ και βίος τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ	Ἡ ἀνάπτυξις και ἀκμὴ τῆς ἐμπορίας και τῆς ὕλικῆς εὐημερίας τῆς Βαβυλωνίας ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος Β'	503
Ἡ Ἀσσουρβανιπάλ ὡς Σαρδανάπαλος τῶν Ἑλλήνων	Εἰρηνικά ἔργα τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Οἱ κρεμαστοὶ κῆποι	504
Τὸ τέλος τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ	Οἱ ναοὶ τῶν θεῶν. Τὰ βασίλεια τῆς Βαβυλωνίας	504
15. Τὸ τέλος τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους	Ἡ Βαβυλωνία ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσου Β'	508
Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ	Ἄλλα δημόσια ἔργα τοῦ Ναβουχοδονόσου.	514
Α' Τὰ κατά τὴν ἰδρυσιν και ἀΐξιν τοῦ Μηδικοῦ κράτους	Ἡ ἠθικὸς χαρακτὴρ τοῦ Ναβουχοδονόσου.	517
Β' Ἡ μεγάλη Σκυθικὴ ἐπιδρομὴ ἢ περὶ τὰ τέλη τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος	Ἡ Ναβουχοδονόσορ ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ	519
Γ' Ἡ ἀποστασία τῶν Χαλδαίων και Βαβυλωνίων ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας. Τὸ νέον Βαβυλωνιακὸν κράτος.	Ἡ Ναβουχοδονόσορ παρὰ τοῖς Ἑλλησι συγγραφεῦσιν	522
Δ' Ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀρχῆς τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τὴν Συρίαν	Ἡ καθόλου χαρακτὴρ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος	524
Τὰ κατά τὴν πτώσιν αὐτῆς τῆς Νινευὶ και τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους	17. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Τὸ τέλος τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους.	528
Οἱ προφῆται τοῦ Ἰσραὴλ και ἡ πτώσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους	Εὐειλμαρωδὰς	528
Ἡ Νινευὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως και μετὰ τὴν ἄλωσιν	Νηργεσσαρμισάρ (Νιργαλασαρουσοῦρ)	528
Ἡ καθόλου χαρακτὴρ και ἡ σημασία τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυρ. κράτους	Λαβορσοσάρχοδος	530
Ἡ καθόλου ἱστορικὴ ἀξία τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους	Ναβόννηδος	530
Τὰ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Νινευὶ και τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυρ. κράτους	Μηδικὴ εἰσβολὴ εἰς τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ Κύρου	532
16. Τὸ νέον Βαβυλωνιακὸν κράτος τὸ καλοῦμενον Χαλδαϊκόν.	Ἡ κατάλυσις τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Κύρου	533
	Κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις	534
	Ἡ ἄλωσις τῆς Βαβυλωνίας κατὰ τὴν Ἱερὰν Γραφὴν	537
	Ἡ πτώσις τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους και οἱ προφῆται τοῦ Ἰσραὴλ	539
	Τὸ τέλος τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους κατὰ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα	542

Λέων Ἀσσυριακὸς ἀπὸ Νιμρόδ

Αἰγαγρός ἐν Νιμρόδ

Κεφαλὴ ἵππου Ἀσσυρίου (Κογιουδζήκ).

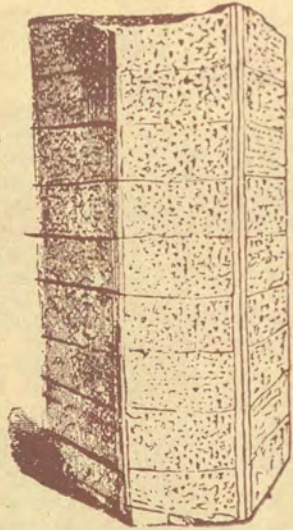
Ἀσσύριος ἵππος Νιμρ.

Θήρα βοῦς ἀγρίου Νιμρ.

Ἀσσυριακὸς κλιβάνος

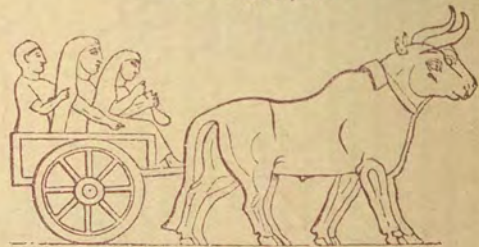

Ἡμίονος ἰππευόμενος ὑπὸ δύο γυναικῶν Κογ.

Ἐρείλια Νινευτῆ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως Σαναχαρίβου.

Αἰχμάλωτοι τοῦ βασιλέως Σαργῶν (Χορσαβὰδ)

Αἰχμάλ. τοῦ βασιλέως Σαργῶν (Χορσαβὰδ)

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΛΑΩΝ

Α'. ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΑΒΥΛΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΑΣ

1. Περί τῆς ἱστορίας καθόλου τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀσίας.

Ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ σπουδαιότης τῆς ἀρχαίας Ἀσιατικῆς ἱστορίας.—Ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀσίας σπουδαίαν κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἐκτήσατο θέσιν ἐν τῇ καθόλου τῆς ἱστορίας ἐπιστήμῃ. Αἱ μεγάλαι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ πρόοδοι αἱ γινόμεναι κατὰ τὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα ἐλεξτάθησαν καὶ ἐπὶ τὸν χῶρον τῆς Ἀσιατικῆς ἱστορίας, καὶ ἰδίως τῆς ἀρχαίας. Τρεῖς ἐπιστήμαι, ἡ γλωσσολογία (μεθ' ἧς στενῶς συνάπτεται ἡ ἐθνολογία, ἥτοι ἡ ἐπιστήμη, ἧς ὑπόθεσις ἡ μελέτη τῆς καταγωγῆς τῶν λαῶν), ἡ ἱστορία τῆς τέχνης, ἥτοι ἡ ἱστορία τῶν καλῶν τεχνῶν, καὶ ἡ γεωγραφία ἡ πολιτικὴ, ἥτοι ἡ χωρογραφία, συνετέλεσαν μεγάλως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τῶν περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀσίας μελετῶν καὶ ἐρευνῶν. Διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ προπαρελθόντος αἰῶνος ἀρξαμένης ἐπιστημονικῆς σπουδῆς καὶ μελέτης τῶν ἀρχαίων Ἀσιατικῶν γλωσσῶν καὶ ἰδίως τῆς Σανσκριτικῆς καὶ τῆς Ζενδικῆς, ἐτι δὲ τῶν κυριωτέρων Σημιτικῶν γλωσσῶν, ὁ βίος ὁ πνευματικὸς τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀσίας ἐγένετο ὑποκείμενος μεγάλου ἐπιστημονικοῦ διαφέροντος, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἀναφορᾷ αὐτοῦ πρὸς τὸν βίον τὸν ἱστορικὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Αἱ γλώσσαι καὶ ἡ φιλολογία, ἡ τέχνη, ἡ θρησκεία καὶ ἡ μυθολογία τῶν λαῶν τῶν Ἀσιατικῶν, γινόμεναι κατὰ μικρὸν ὑπόθεσις σπουδαίας ἐπιστημονικῆς μελέτης, ἐπηύξησαν τὴν γοητείαν, ἣν ἀνέκαθεν τὸ ὄνομα τῆς Ἀνατολῆς, ἐν τῇ γεωγραφικῇ καὶ ἱστορικῇ ἐννοίᾳ αὐτοῦ, περιεβάλλετο ἐν τῇ φαντασίᾳ καὶ ἐν τῷ αἰσθηματι τοῦ Χριστιανι-

κοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Ἡ δὲ διηνεκῶς μείζων καθισταμένη πολιτικὴ καὶ ἔμπορικὴ πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἐπικοινωνία ἔτι μᾶλλον ἐπέρρωσε τὴν ἀρξαμένην πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν. Ἐντεῦθεν ὁσημέραι ζωηρότερον ἐστράφη πρὸς τὴν Ἀνατολὴν τὸ βλέμμα τοῦ ἐπιστημονικοῦ τῆς Δύσεως κόσμου. Περιηγήσεις ἀποβλέπουσαι εἰς γεωγραφικὰς καὶ εἰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας καθίστων ὁσημέραι εὐρύτερον τὸν ὁρίζοντα τῶν ἱστορικῶν μελετῶν· μνημεῖα δὲ φιλολογικὰ, ἐπιγραφαὶ ἐν ἀκαταλήπτοις γράμμασι καὶ ἐν ἀγνώστοις γλώσσαις συντεταγμέναι, ἀνακαλυφθεῖσαι ἀπὸ τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος ἐν Περσίᾳ, Μεσοποταμίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ, ἐφείλκυσαν σπουδαιότατα τὴν προσοχὴν τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου καὶ διὰ τῆς κατὰ μικρὸν ἀρχομένης καὶ βαθμηδὸν προαγομένης ἐρμηγείας καὶ νοήσεως αὐτῶν διήνοιξαν εὐρεῖς ὁρίζοντας εἰς ἱστορικὰς μελέτας. Τὰ δὲ μετὰ πολλοῦ μόχθου καὶ πόνου, ἀλλὰ καὶ μετὰ θαυμασίας ἐπιμελείας καὶ καρτερίας ἐπιτυγχανόμενα ὑπὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ χώρῳ τῆς Ἀσιατικῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας εὐτυχῆ ἀποτελέσματα ἀνεροίπισαν ἔτι μᾶλλον τὸν ζῆλον τῶν μεγάλων τῆς ἐπιστήμης μυστῶν καὶ ἐπέρρωσαν τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν τολμηρῶν τῆς διανοίας ἀγωνιστῶν. Μεγάλοι ἐρευνηταί, ἀπὸ τοῦ τέλους ἰδίως τοῦ προπαρελθόντος καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐργάσθησαν πρὸς ἀνακάλυψιν ὕλικου ἀφθόνου δι' ἐπιστημονικὰς μελέτας. Ἀληθεῖς στρατεῖαι χάριν τῆς ἐπιστήμης ἐπιχειροῦμεναι ἐν χώραις ξέναις μὲν καὶ ἐρήμοις, ἀλλὰ καλυπτούσαις ἐρείπια μεγάλου ἱστορικοῦ παρελθόντος, ἐξετελέσθησαν μετὰ τόλμης καὶ αὐταπαρνήσεως ὑπὸ ἐπιστημονικῶν ἐταιρειῶν. Χῶραι ἀοίκητοι ἠρευνήθησαν ἐπὶ εὐρείας ἐκτάσεως, ἐρείπια πόλεων ἀρχαίων ἀνεσκάφησαν, πόλεις ὀλόκληροι πρὸ χιλιετηρίδων ὑπὸ γῆν τεθαμμένοι ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἐπεφάνησαν μεθ' ὅλου τοῦ ἐν μακρῷ χρόνῳ τεθαμμένου πλούτου τῶν μνημείων τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ· ἀναρίθμητα μνημεῖα τέχνης, ναοί, ἀνάκτορα, ἀγάλματα θεῶν, ἀνδριάντες βασιλέων, ἀπειρον πλῆθος φιλολογικῶν μνημείων, ἀποτελούντων αὐτόχρομα ὀλοκλήρους βιβλιοθήκας βασιλικὰς, ἔκταφέντα ἐκ τοῦ σωροῦ τῶν ἐρειπίων ἀπεκάλυψαν ἡμῖν γράμματα καὶ γλώσσας ἀγνώστους, ἔτι δὲ κέντρα ὀλόκληρα πολιτισμοῦ καὶ ἱστορίας χιλιετηρίδων ὅλων.

«Ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῷ ὅλῳ κέκμηται μνημονικόν, ὡς κέκμηται μνημονικὸν ἕκαστον ἄτομον κατ' ἰδίαν, λέγει τις ἀνὴρ σοφὸς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων (1) καὶ καθὼς ἡμεῖς ὡς ἄτομα ἀνακαλοῦμεν εἰς τὴν ἡμετέραν μνήμην πράγματα κεκρυμμένα ἐν τῷ βάθει τῆς συνειδήσεως ἐπὶ μακρὰ ἔτη καὶ ἐξεγειρόμενα αἴφνης ὡς διὰ θαύματος, οὕτω ἡ ἀνθρωπότης ἢ καθολικὴ δύναται νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν ζωὴν διανοήματα λησμονηθέντα ὑπ' αὐτῆς ἐπὶ αἰῶνας». Τοιοῦτόν τι ἀκριβῶς ἐγένετο ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐπιστήμῃ ὡς πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Ἀσίας. Ἀληθῶς

μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καὶ δὴ καὶ μέχρι πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων, ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀσίας ἦτο ἀπλοῦν καὶ ἐποσειῶδες παράρτημα ἢ μᾶλλον παρέμβλημα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας οὐδεμίαν ὑπὸ ἔποψιν ἐπιστημονικὴν ἔχουσα αὐτοτέλειαν οὐδὲ ἰδιότητα καὶ ἀξίαν ἀκραιφνῶς ἐπιστημονικὴν. Ἡ μονότονος, τὸ μὲν ἀπὸ μύθων, τὸ δὲ ἀπὸ ξηρᾶς χρονογραφίας συγκειμένη ἱστορία τῶν Σινῶν ὀλίγα περὶ τῆς θρησκείας τῶν Ἰνδῶν φιλοσοφήματα καὶ γενικὴ τις, ἀτελεστάτη καὶ ἔλλιπεστάτη ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, σκιαγραφία τοῦ βίου τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης καθόλου ἀναφερομένων λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας, Αἰγυπτίων, Ἀσσυρίων, Βαβυλωνίων, Μήδων καὶ Περσῶν μετὰ τῶν σποράδων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἱστορικαῖς πηγαῖς εὕρισκομένων καὶ ἐκ τούτων συνηρομολογημένων ἱστορικῶν εἰδήσεων, ἀπετέλουν τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων Ἀσιατικῶν λαῶν. Μόνην ἐξαίρεσιν τῆς γενικῆς ταύτης κατηγορίας ἀπετέλει, ὡς συνεχῆς καὶ δὴ καὶ αὐτοτελῆς ἱστορία, ἢ ἱστορία τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ ὡς ἔχουσα πηγὴν πλουσίαν καὶ αὐτοτελῆ τὴν Παλ. Διαθήκην. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη αὐτοτέλεια εἶχεν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα μόνον ὑπὸ ἔποψιν θρησκευτικῆν, ὑπὸ δὲ γενικωτέραν ἱστορικὴν ἔποψιν αὐτοτελῆς ἱστορία πραγματικὴ καὶ ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ὑπῆρξε καρπὸς τῆς νεωτέρας περὶ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Ἀσίας ἐπιστήμης. Νῦν ἀληθῶς διὰ τῆς Αἰγυπτιολογίας καὶ τῆς Ἀσσυριολογίας, ἦτοι διὰ τῶν περὶ τὴν ἀρχαίαν Αἰγυπτιακὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν Ἀσσυριακὴν καὶ Βαβυλωνιακὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν ἐρευνῶν, καθόλου δὲ διὰ τῶν Ἀσιανολογικῶν καλουμένων μελετῶν, διεφωτίσθη ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας, ἐν ἣ περιλαμβάνεται καὶ ἡ Αἴγυπτος. Ἱστορία ἀνερχομένη μέχρι τῆς πέμπτης π. Χ. χιλιετηρίδος, ἂν μὴ ἐν πᾶσι συνεχῆς καὶ σαφῆς, ἀλλὰ κατὰ τὰ κυριώτερα καὶ γενικώτερα αὐτῆς κεφάλαια καὶ περιόδους σαφῶς ἀντιληπτῆ, προῆλθεν εἰς φῶς διὰ τῆς ἐρμηγείας τῶν Αἰγυπτιακῶν καὶ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων. Διὰ τῶν μνημείων τούτων διεφωτίσθησαν τὰ κατὰ τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικόν, τὰ κατὰ τὸν θρησκευτικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον τῶν λαῶν τῶν οἰκούντων τὰς τῆς δυτικῆς Ἀσίας χώρας. Ἀναγραφὰι πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἔργων, συνθήκαι διεθνεῖς καὶ ἀνταποκρίσεις ἡγεμόνων ὡς πηγὴ τῆς κυρίως ἱστορίας· ἔτι δὲ μῦθοι περὶ θεῶν, ὕμνοι καὶ ψαλμοὶ θρησκευτικοί, ποίησις ἐπικὴ ἡρωϊκὴ διηγουμένη ἔργα θεῶν καὶ ἡρώων, παραδόσεις ἀναγόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης, ἔργα φιλολογικὰ πλεῖστα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀστρονομίας καὶ χρονολογίας, ἔργα γραμματικὰ καὶ λεξικογραφικά, πίνακες συμβολαίων ἰδιωτικῶν ἀναρίθμητοι χρησιμεύοντες ὡς πηγαὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου πρὸς τούτοις δὲ μνημεῖα γλυπτικῆς, τινὰ δὲ καὶ ζωγραφικῆς, διὰ τῶν πολλῶν συμπλεγμάτων καὶ διὰ τῆς ζωηρᾶς παραστάσεως αὐτῶν εἰκονίζοντα ἡμῖν ὀλοκλήρους ἱστορίας· ταῦτα πάντα παρέστησαν καὶ διεφώτισαν λαμπρῶς τὸν ἱστορικὸν βίον τῶν μνημονευθέντων Ἀσιατικῶν λαῶν καὶ ἀπεκάλυψαν νέον εἶδος ἱστοριογρα-

(1) Jules Oppert, Expédition scientifique en Mésopotamie, Τόμ. II, p. 10.

φίας, καθόλου δὲ καὶ νέον εἶδος φιλολογίας. Ἡ νέα αὕτη ιστοριογραφία, καίπερ ἐν τῷ ὅλῳ ἀμοιροῦσα τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐνότητος καὶ καθολικότητος καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ζωτικότητος καὶ ἀκριβείας καὶ τελειότητος τῆς ἱστορίας τῆς ἀναπτυχθείσης ἐν τῷ ἑλληνισμῷ, οὐχ ἦττον διακρίνεται ἐπὶ τῷ πλούτῳ τῶν παραδόσεων, τῇ μεγάλῃ ἀρχαιότητι καὶ τῇ ἱστορικῇ πίστει καὶ ἀκριβείᾳ, ἥτις ἐν αὐτῇ, ὑπὸ ἔποψιν πραγματικῆν, εἶναι μείζων καὶ ἀμεσώτερά ἢ ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις παραδόσεσι τῆς Ἑλληνικῆς ιστοριογραφίας. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀσιατικῇ ιστοριογραφίᾳ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς διηγοῦνται, ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν καταλειφθεῖσιν ἐπιγραφικοῖς μνημείοις, τὰ ἐν πολέμοις καὶ ἐν εἰρήνῃ ἔργα αὐτῶν καὶ ἀποκαλύπτουσι τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς αἰσθήματα, τὰς εὐχάς, τὰς ἐλπίδας καὶ τὰ διανοήματα αὐτῶν, καὶ διαφαίνουσι τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῶν λαῶν, οὓς κυβερνῶσι. Καθόλου δὲ πᾶσα αὕτη ἢ ἀρχαία Ἀσιατικὴ ἱστοριογραφία, ἢ ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων γνωστὴ, φέρει τὸν χαρακτῆρα ἱστορίας θετικῆς διὰ γραφῆς παραδεδομένης καὶ ὑπὸ συγχρόνων καὶ αὐτοπτῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτουργῶν μαρτύρων συντεταγμένης. Ὁ τοιοῦτος δὲ τῆς ἱστοριογραφίας χαρακτῆρ συναιτιόμενος μετὰ τοῦ πλούτου τῶν ἀναγραφομένων ἱστορικῶν γεγονότων ἔδωκεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν σπουδαιότερων ἀρχαίων Ἀσιατικῶν λαῶν, οἷα αὕτη ἐγένετο νῦν γνωστὴ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, συνοχήν, ἐνότητα καὶ αὐτοτέλειαν αἰρούσαν αὐτὴν πολὺν ὑπεράνω τῆς ξηραῖς καὶ ἀτελοῦς χρονογραφίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τινὲς τῶν Ἀσιανολόγων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων φαίνονται ἐκτιμῶντες καθ' ὑπερβολὴν τὴν καθόλου ἀξίαν τοῦ ἱστορικοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἀσιατικῶν λαῶν, καὶ ἐν τῷ θαυμασμῷ καὶ ἐνθουσιασμῷ αὐτῶν ἀπέναντι τοῦ ἀπροσδοκῆτος, οὕτως εἰπεῖν, ἀποκαλυπτομένου ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐπιστήμῃ πλούτου καὶ τῆς αἴγλης τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς ἀποφαίνονται τολμηρῶς ὅτι ὁ πολιτικὸς βίος ἀνεπτύχθη ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ καὶ ὅτι τὰ ἐλαττήρια τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὑπῆρξαν τὰ αὐτὰ προὐχώρησαν μάλιστα νὰ εἰπωσὶ τινες ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἀπέναντι τοῦ Αἰγυπτιακοῦ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἦτο ἀπλῆ τις «παιδιά (jeu d'enfant)» (1). Βεβαίως αἱ μεγάλαι καὶ αἰώνιοι ἱστορικαὶ ἀλήθειαι δὲν ὑπεραυγάζονται ὑπὸ τῆς αἴγλης τῆς νέας Ἀσιανολογικῆς ἐπιστήμης καὶ ἅπας ὁ πλοῦτος τῶν περὶ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου καὶ Βαβυλωνίας καὶ Ἀσσυρίας γνώσεων δὲν αἶρει τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας καταφαινομένην διαφορὰν τοῦ Ἀσιατικοῦ βίου ἀπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ, οὗ ἀρχὴ ἀφετηρία καὶ βάσις εἶναι ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμός. «Μετὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ νέα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀν-

(1) Τοιαύτας θεωρίας ἀνέπτυξεν ὁ E. Revilleut ἐν τῇ πραγματικῇ αὐτοῦ τῇ ἐπιγραφομένῃ «Τὰ ὀφειλήματα ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ δικαίῳ παραβαλλομένῳ πρὸς ἄλλα τῆς ἀρχαιότητος δίκαια (Les obligations en droit égyptien comparé aux autres droits de l'antiquité». Paris 1886).

θρωπότητος ἀρχεται περίοδος, λέγει ὁ περιώνυμος ἱστορικὸς Σλόσσερ (2) διὰ τῶν Ἑλλήνων τὸ κέντρον τῆς παγκοσμίου ἱστορίας μετατίθεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, δι' αὐτῶν δὲ παράγεται ἐν τῇ ἀνθρωπότητι νέος τύπος τοῦ εἶναι καὶ νέον τι εἶδος ἀναπτύξεως καὶ ἡ ἄλλοια αὕτη διεύθυνσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μένει ἢ κρατοῦσα δι' ἅπαντα τὸν ἐπιγιγνόμενον χρόνον. Ἡ ὑψωσις τῶν Ἑλλήνων ἔθηκε τέμα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς ἀνθρωπότητος ἔμεινε στάσιμον ἐνῶ τὸ δυτικὸν ἔλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὁδοῦ ἢ Ἀνατολῆ περιέπεσεν εἰς κατάστασιν ναρκώσεως καὶ διὰ τοῦτο ἀπόλεσε, σχεδὸν δι' ἅπαντα τὸν ἐπερχόμενον χρόνον, πᾶσαν σπουδαιότεραν ὑπεράνω τοῦ ἀμέσου περὶ αὐτὴν κύκλου χωροῦσαν ἐπίδρασιν. Δύο μόνον λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς, οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἀραβες, ἐκτῆσαντο ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις διαρκῆ σπουδαιότητα δι' ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος· οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, διότι αὐτοὶ κατώρθωσαν νὰ διαφυλάξωσιν ἐν τῇ φύσει τοῦ βίου αὐτῶν τὸ καθαρῶς ἀνθρώπινον ἐναντίον τῆς φθοροποιοῦ ῥοπῆς τοῦ ἀνατολικοῦ βίου, καὶ οὕτω παρεσκεύασαν χῶρόν τινα τῷ ὑστερον παραγομένῳ Χριστιανισμῷ οἱ δὲ Ἀραβες, διότι ἠκολούθησαν τὴν πνευματικὴν διεύθυνσιν τῆς Δύσεως καὶ ἐν μέρει τὰς ἀρχάς τῆς παγκοσμίου ἐκείνης θρησκείας, καὶ οὕτω κατώρθωσαν ν' ἀναζωογονήσωσι τὸν ἀρχαῖον Ἀνατολικὸν βίον. Οἱ Ἕλληνες εἰσὶν οἱ τῆς νέας ἱστορίας ἡγεμόνες, εἰσὶ δὲ καὶ οἱ ταύτης ἀληθεῖς δημιουργοί. Ὅτε ἐνεφανίσθησαν οὗτοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν μὲν ταῖς μαύραις φυλαῖς τοῦ Νότου ἐπεκράτει ἡ ταύταις ἰδιάζουσα πάντοτε δουλεία καὶ ἡ πρὸς τὸν ὑλικὸν βίον ῥοπή· τοῦναντίον δὲ ἐν τοῖς λαοῖς τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Δύσεως ἐπεκράτει μὲν ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ φρόνημα πολεμικόν, ἀλλ' ἐπεκράτει καὶ ἔλλειψις μορφώσεως, ἡμερώσεως καὶ τάξεως· οἱ δὲ λαοὶ τέλος τῆς Ἀνατολῆς εἶχον μὲν πρὸ πολλοῦ ἐξέλθει ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς φυσικῆς ἀγριότητος καὶ εἶχον ἀναπτύξει τέχνας, ἐπιστήμας καὶ πολλὰ στοιχεῖα κρείττονος ἐξωτερικοῦ βίου, ἀλλ' ἐνταυτῷ ὁ βίος εἶχε καίαστῃ παρ' αὐτοῖς πνευματικῶς μονομερῆς καὶ περιορισμένος καὶ ἠθικῶς διεφθαρμένος, παραδούς τοὺς λαοὺς τούτους ἐρμαῖον εἰς τὴν δεσποτείαν. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν κυριωτάτων τούτων τοῦ τότε ἀνθρωπίνου γένους ὁμίλων τῶν περιβαλλόντων τοὺς Ἕλληνας ἐβάδισαν οὗτοι τὴν ὁδὸν νέας τινὸς ἀναπτύξεως καὶ νέαν ἔδωκαν τῷ κόσμῳ διεύθυνσιν. Ἐποίησαν δὲ τοῦτο μετ' ἐπιτυχίας οὕτω μεγάλῃ καὶ διαρκoῦς, ὥστε μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ καθαρὸς πνευματικὸς βίος τῶν πεπολιτισμένων λαῶν ἐρείδεται κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ὡς ὁ βίος ὁ θρησκευτικὸς ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης. Ἐν μέσῳ τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν λαῶν οἱ Ἕλληνες διανοίγουσιν ὁδὸν πρὸς νέαν τιὰ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀνάπτυξιν. Οὗτοι οἱ δημιουργήσαντες τέχνην αὐτοτελῆ καὶ ἀνεξάρτητον, χάριν αὐτῆς

(2) Weltgeschichte. Erster Band, s. 160—161.

ταύτης τῆς τέχνης καλλιεργούμενην καὶ διὰ τοῦτο χρησιμεύουσαν πρὸς ἕξαρσιν καὶ ἔξευγενισμόν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Οἱ Ἕλληνες παρήγαγον φιλοσοφίαν αὐτοτελή διότι οὗτοι πρῶτοι ἐχώρισαν τὰς ὁρμὰς τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως ἀπὸ τῶν καθαρῶς θρησκευτικῶν ἀναγκῶν καὶ διήνοιξαν οὕτω εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸν χῶρον ἐκεῖνον τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἀπείρου, ὅστις πρότερον ἦτο προσιτὸς μόνον εἰς τὸ αἶσθημα αὐτοῦ. Οὗτοι πρῶτοι ἐδημιούργησαν τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην ἀφοῦ πρῶτοι αὐτοὶ τὴν πνευματικὴν ἔρευναν κατέστησαν ἐλευθέραν ἀπὸ τῆς αὐθαιρεσίας μιᾶς μόνης τάξεως καὶ ἀπὸ σκοπῶν ἀποβλεπόντων εἰς τὸν ἐξωτερικὸν βίον. Οὗτοι *ἀνεκαίνισαν* τὰς ἐπιστήμας τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Ἱστορίας διότι παρὰ τοῖς Ἀσιατικοῖς λαοῖς ἡ μὲν ἐπιστήμη τῶν Μαθηματικῶν, ἀμοιροῦσα πάσης αὐτοτελείας καὶ οὔσα μᾶλλον ἐπιτήδευμα βίου, ἐθεράπευε τὰς ἐξωτερικὰς τῶν λαῶν ἀνάγκας, ἡ δ' Ἱστορία δὲν ἦτο ἐπιστήμη σπουδάζουσα περὶ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς πορείας τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπέβλεπεν ἀπλῶς εἰς τὴν ἕξαρσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ εἰς τὴν διὰ λόγου γινομένην τοῦ βίου τέρψιν. Οἱ Ἕλληνες πρὸς τούτοις ἀνέπτυξαν κατὰ τρόπον ὅλως νέον, καὶ ἐν ὑψίστῳ βαθμῷ, τὴν ἐν τῇ γλώσσῃ ὑπάρχουσαν πλουσίαν ὕλην πνευματικῆς μορφώσεως. Διότι οὐ μόνον ἐπενόησαν πολλοὺς νέους τύπους καὶ τρόπους διὰ τὴν ποίησιν, οὐ μόνον τὴν γλώσσαν αὐτῶν ἐμόρφωσαν οὕτως, ὥστε νὰ καταστῇ αὕτη καλλίστη καὶ ἐκφραστικωτάτη, ἀλλ' ἐδημιούργησαν καὶ τὴν τέχνην τοῦ πεζοῦ λόγου. Οἱ Ἕλληνες τέλος πρῶτοι πάντων τῶν λαῶν ἐδημιούργησαν γνήσιον καὶ ἀληθῆ πολιτικὸν βίον, διότι οὗτοι τὴν διάνοιαν ἐνὸς ἐκάστου κατέστησαν νόμιμον κοινωὸν τῆς διευθύνσεως τῶν τοῦ λαοῦ πραγμάτων, καὶ πρῶτοι εἰς τὴν γνῶμην τῆς τῶν πολιτῶν ὀλομελείας ἔδωσαν τὴν σημασίαν τῆς *κοινῆς γνώμης*, πρῶτοι δὲ καὶ εἰσηγήσαντο ἀνάπτυξιν πολιτείας ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς προόδου τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ Ἕλληνες ἦσαν ὁ πρῶτος ἐν τῇ ἱστορίᾳ λαὸς ὁ ἀναπτύξας ἀληθῆ δημοκρατικὴν πολιτείαν καὶ ἐπὶ μακρὸν διατηρήσας αὐτήν».

Αἱ γνῶμαι αὗται τοῦ μεγάλου ἱστοριογράφου διατηροῦσι πάντοτε τὸ κῶρος αὐτῶν ἐν τοῖς καθόλου, προκειμένου περὶ τῆς μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ πρὸ τούτου ἢ μετὰ τούτου ὑπάρχοντος Ἀσιατικοῦ βίου διαφορᾶς. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἡ πολυμερεστέρα καὶ βαθυτέρα καὶ ἐπὶ εὐρύτερας διαστάσεως ἐκτεινομένη μελέτη τῆς ἀρχαίας Ἀσιατικῆς ἱστορίας ἐξήλειψεν ἢ ἐξησθένωσε πολλὰς περὶ τοῦ Ἀσιατικοῦ καθόλου ἱστορικοῦ βίου ἐπικρατούσας μονομερεῖς γνώμας, αἵτινες ἐκ προκαταλήψεως ἐπαναλαμβάνονται συνήθως ἐν ταῖς ἱστορικαῖς πραγματεῖαις ὡς ἀξιώματα ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἀσιατικοὶ λαοὶ δὲν προήχθησαν εἰς συνείδησιν τελείου ἱστορικοῦ βίου καὶ ἱστορικοῦ προορισμοῦ καθ' ὃν βαθμὸν οἱ Ἕλληνες καὶ μετὰ τούτους οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ παρὰ τούτων ἀμφοτέρων πνευματικῶς φωτισθέντες νεώτεροι

τῆς Εὐρώπης λαοί, τοῦτο εἶναι ἀληθές. Ἄλλ' ὅτι ὁ κύριος χαρακτήρ τοῦ Ἀσιατικοῦ βίου εἶναι ἡ διηνεκὴ στασιμότης καὶ ὅτι τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀσίας ὅσοι μὲν ἦσαν πολεμικοί, διεκρίθησαν ἀπλῶς ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ καταστρέφειν, ὅσοι δ' ἦσαν εἰρηνικοί, διεκρίθησαν ἐπὶ δειλίᾳ καὶ δουλοφροσύνῃ, τοῦτο ἐλέγχεται πλημμυλές. Καὶ αἱ περὶ Ἀσιατικῆς δὲ δεσποτείας καὶ τυραννίας προκατειλημμένα γνῶμαι ὑποχωροῦσιν εἰς ἐπιεικεστέρας περὶ τοῦ Ἀσιατικοῦ βίου γνώμας καὶ κρίσεις. Πολιτισμὸς δημιουργηθεὶς πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων καὶ διατηρηθεὶς ἐπὶ χιλιετηρίδας δὲν δύναται νὰ ἦναι ἀπλῶς ἔργον καταστροφῆς ἢ δεσποτισμοῦ ἢ δουλείας καὶ δουλοφροσύνης. Τοῦναντίον δὲ ὁ πρωϊμώτατος ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀναπτυχθεὶς καὶ ἐπὶ μέγα προελθὼν ὕλικὸς πολιτισμὸς ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπιδράσῃ ἐν τινι μέτρῳ καὶ ἐπὶ τὴν καθόλου διαμόρφωσιν τῶν λαῶν ἢ κάλλιον καὶ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, νὰ μὴ ἦναι συναφῆς πρὸς πνευματικὴν τινα ἀνάπτυξιν καὶ ἐν μέρει καρπὸς φυσικῆς τῆς τοιαύτης πνευματικῆς ἀναπτύξεως. Ἀνεξαρτήτως τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν μεγαλοουργημάτων ἢ τῶν κακῶν καὶ κακουργημάτων ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἡγεμόνων ἢ λεγομένη ἀνατολικὴ δεσποτεία πολλὰ καὶ μεγάλα διεπράξατο ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἱερότης τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ἡ περὶ τῆς θείας καταγωγῆς τῆς ἐξουσίας ἰδέα, ἦν τοσοῦτον ἐξῆρεν ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, «*διογενεῖς καὶ διοτρεφῆας*» καλῶν τοὺς βασιλεῖς καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἀναφῶρων εἰς τὸν Δία, τὸν ἐμπνέοντα δίκαια καὶ νόμους εἰς τοὺς ἡγεμόνας («δικασπόλοι, οἳ τε θέμιστας πρὸς Διὸς εἰρύεται» (Ἰλ. Α 238)) ἢ τοιαύτη ἰδέα ἐν τῇ Ἀνατολῇ παρίστησι πάντοτε καὶ ἐρμηνεύει τὴν μεγάλην ἀρχὴν τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως διδοῦσα εἰς ταύτην τὰ ἰσχυρότατα στηρίγματα αὐτῆς. Πρὸς τούτοις ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἢ συναίσθησις τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου τοῦ μοναρχικοῦ ἀξιώματος συνοδεύεται μετὰ τοῦ εὐσεβοῦς αἰσθήματος τῆς ταπεινώσεως ἀπέναντι τοῦ θεοῦ καὶ μετὰ τῆς ἐντεῦθεν προερχομένης καὶ ἐνισχυομένης συνειδήσεως τῶν ἡγεμονικῶν καθηκόντων. Εὐσέβεια πρὸς τὸ θεῖον καὶ φιλανθρωπία ἐκτεινομένη μέχρι τῆς τάξεως τῶν δούλων ἐν πολλῷ μείζονι μέτρῳ ἢ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ῥωμαίοις ἀνέπτυξαν μέχρι τινὸς τὴν συνείδησιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων. Τὰ μεγάλα ἱστορικὰ μνημεῖα, ἐν οἷς οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἀσίας ἀναγράφουσι τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, μαρτυροῦσιν ὅτι τὰ ἐλατήρια τῶν πράξεων αὐτῶν δὲν ἦσαν ἀπλῶς βία δεσποτικὴ καὶ κατακτήσεις καὶ ἀρπαγαὶ καὶ καταστροφαί, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑψηλότερον ἡγεμονικὸν αἶσθημα τοῦ δρᾶν καὶ δημιουργεῖν ἐν τῷ βίῳ καὶ προάγειν τὸν βίον. Ἡ συνείδησις τοῦ ἱστορικοῦ βίου καὶ ὁ σεβασμὸς αὐτὸς πρὸς τὴν ἱστορίαν ἐκδηλοῦται παρ' αὐτοῖς ἐν τοῖς ἀναριθμήτοις ἐπιγραφικοῖς ἱστορικοῖς μνημείοις, δι' ὧν ἐξήτησαν, οὕτως εἰπεῖν, νὰ λαμπρύνωσι τὰ ἔργα αὐτῶν πρὸ τῆς ἱστορίας, ἀναγνωρίζοντες αὐτῇ τὴν ιδιότητα τοῦ κριτοῦ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἐξ ἄλλου δὲ

τὸ ἀπειρον πλήθος τῶν ἱστορικῶν ἀναγραφῶν καὶ αἱ βασιλικαὶ βιβλιοθήκαι αἱ διασωθεῖσαι μέχρις ἡμῶν, διδάσκουσιν ἡμᾶς τὸ ἐνεργὸν καὶ πολυμερές καὶ ποικίλον τοῦ βίου καὶ τὴν διηγετικὴν ἱστορικὴν κίνησιν καὶ ζωὴν τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τοῖς ἡγεμόσι καὶ ταῖς κυβερνήσεσι καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς λαοῖς τῶν μνημονευθέντων Ἀσιατικῶν κρατῶν. Ὅτι δὲ αἱ βιβλιοθήκαι ἐκεῖναι πληροῦνται βιβλίων λιθίνων καὶ πηλίνων, ὅτι ἡ τέχνη τῆς γραφῆς ἦτο πολύπλοκος καὶ δυσχερής, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν, ἡ διαφορὰ αὕτη πρέπει νὰ δημιοουργήσῃ ἐν τῷ ἔργῳ δυσχερείας τοσοῦτον πλούσιον καταλιπόντος ἡμῖν θησαυρὸν τῶν τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ μνημείων. Καθόλου δὲ ὁ ἀρχαῖος Ἀσιατικὸς βίος, ὡς νῦν διαγιγνώσκεται καὶ κρίνεται ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, δὲν ἔφθασε μὲν εἰς τὸ ὕψος τῆς τελειότητος, εἰς ὃ ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ὁ τοῦτον διαδεξάμενος Εὐρωπαϊκός, ἀλλ' οὐχ ἦττον πολλὰ εἰργάσατο καὶ κατώρθωσεν ἄξια νὰ δημιουργήσῃ αὐτῷ θέσιν ἰδιαιτέραν καὶ ὑπαρξίν αὐτοτελῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου. Ἡ ἀπόφανσις τοῦ Ἐγγέλου (1), καθ' ἣν ὁ ἀρχαῖος Ἀσιατικὸς βίος παρίστησι τὴν «νηπιακὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἡλικίαν» ἀπέναντι τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βίου, δὲν δύναται νὰ ἔχη γενικὸν κύρος ὡς πρὸς ἅπαντας τοὺς κλάδους τοῦ ἱστορικοῦ βίου. Ὑπὸ πολλὰς δ' ἐπόψεις ὁ ἀρχαῖος Ἀσιατικὸς βίος φαίνεται ἐξικόμενος εἰς ὠριμον ἀνδρικὴν ἡλικίαν, καὶ χωρὶς νὰ διέλθῃ νεότητα ἀνθηρὰν καὶ ὑπὸ τοῦ ιδεώδους τρεφομένην, οἷαν ἀπεικόνισεν ὁ μέγας φιλόσοφος τὴν ἡλικίαν τῆς ἀνθρωπότητος τὴν ἐκπροσωποῦμένην ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν μάλιστα τῆς γενικωτέρας ἠθικῆς μορφώσεως ἀληθέστερον ἴσως φρονοῦσιν οἱ λέγοντες (ὡς ὁ Linke) ὅτι «οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς εἰσὶ σφοδροὶ μὲν ἐν τῷ ἀγαπᾶν καὶ ἐν τῷ μισεῖν, ἀλλὰ δὲν ἀποκρύπτουσι τὰς τοιαύτας ἐμπαθεῖς αὐτῶν ὁρμᾶς, ἐνῶ ἐν τῇ Δύσει οἱ ἄνθρωποι κρύπτονται συνήθως ὑπὸ τὸν πυκνὸν χιτῶνα, χωρὶς τὸ τοιοῦτον νὰ μεταβάλλῃ μηδαμῶς τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων. Ἐν τισιν ἢ ἀνθρωπότης ἐποίησατο προόδους καταστᾶσα προοτέρα καὶ λογικώτερα, ἀλλ' ἐν τῷ ὅλῳ ἔμεινε ἢ αὕτη καὶ θὰ μένῃ πάντοτε ἢ αὕτη, ὅσον εὐεργετικῶς καὶ ἡμερωτικῶς κἂν ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὸν ψυχικὸν βίον καὶ ἐπὶ τὴν ὑπαρξίν μεγάλων πνευμάτων καὶ καρδιῶν τὸ ιδεῶδες τὸ θρησκευτικὸν καὶ τὰ ἄλλα ιδεώδη».

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κακιῶν, ὡς παρίστησιν ὁ ἱστορικὸς βίος τῆς ἀρχαίας Ἀσίας, καὶ τῆς καθόλου ἀξίας, ἦν ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς Ἀσίας ὡς ἱστορία αὐτοτελῆς κέκτηται ἐν τῇ καθόλου ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου, σπουδαιότητα μεγίστην κέκτηται ἢ ἱστορία αὕτη ἐν τῇ σχέσει καὶ ἀναφορᾷ αὐτῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν καὶ διὰ ταύτης πρὸς τὴν νεωτέραν Εὐρωπαϊκὴν ἱστο-

ρίαν. Ὁ πολιτισμὸς τῆς δυτικῆς Ἀσίας παρέσχε τὴν ὕλην, ἐξ ἧς διεμορφώθη ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Ἡ μυθολογία ἢ Ἑλληνική, ἢ τέχνη, ἢ ποίησις, αὕτη ἐν μέρει ἢ πολιτεία, ἔλαβον τὸ ὕλικὸν αὐτῶν ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Ἀσιατικοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ ἀκολουθεῖ φυσικῶς καὶ λογικῶς ὅτι, ὅσοι μείζονα καὶ πλείονα ἀποκαλύπτονται μνημεῖα τοῦ Ἀσιατικοῦ ἱστορικοῦ βίου, ὅσον οὗτος ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ πλουσιώτερος, ποικιλώτερος καὶ πολυμερέστερος ἀποκαλύπτεται ἡμῖν, ὅσοι μείζον ὁ πλοῦτος καὶ λαμπρότερος ἢ αἴγλη τοῦ ἀποκαλυπτομένου θησαυροῦ, τοσοῦτω λαμπρότερον φωτίζεται ἡ ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τοσοῦτω μεγαλοπρεπεστέρα ἐν τῇ λάμπει καθίσταται ἢ ἡὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ διανγέστερος ὁρᾶται ὁ ῥόος ὁ πρῶτος ἢ μᾶλλον ἢ πηγὴ ἢ πρῶτη τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ. Οὕτω δὲ ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς Ἀσίας καθίσταται σπουδαῖον καὶ ἀναπόσπαστον τμήμα τῆς διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπὶ πλέον ἐμφυχομένης καὶ λαμπρυνομένης καθολικῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος. Διὰ τὸν διπλοῦν λοιπὸν τοῦτον λόγον ἢ ἀρχαία τῆς Ἀσίας ἱστορία, καὶ ὡς ἱστορία αὐτοτελής, αὕτη καθ' ἑαυτὴν πολλὰ κέκτημένη καὶ ποικίλα τὰ διδακτικά ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ καθόλου ἱστορικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ὡς στενῶς συνημμένη μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ δι' αὐτῆς μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς Εὐρώπης, εἶναι ἄξια, ἐν τῇ σημερινῇ ἀναπτύξει καὶ προόδῳ αὐτῆς, πάσης προσοχῆς καὶ μελέτης ἐπιστημονικῆς, ἄξια νὰ καταστῇ ὑπόθεσις ἰδίας πραγματείας ἐπιστημονικῆς αὐτοτελοῦς καὶ πλήρους.

Οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ λαοὶ τῆς Ἀσίας.—Ἐκ τῶν πολλῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν λαῶν τῆς Ἀσίας οἱ μὲν οἰκοῦσι τὴν Ἀσίαν τὴν ἀνατολικήν, οἱ δὲ τὴν μεσημβρινήν, καὶ ἄλλοι τὴν μέσην καὶ δυτικὴν (τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Κανσάσου). Ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀσίᾳ λαὸς ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων δημιουργήσας πολιτισμὸν καὶ ἀναπτύξας ἱστορικὸν βίον εἰσὶν οἱ Μογγολικῆς φυλῆς Σίνοι (ἴδ. Τόμον Α' Παγκοσμίου Ἱστορίας σελ. 294) ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀσίᾳ ὁ μόνος ἄξιος μνήμης ἐν τῇ ἱστορίᾳ λαὸς εἶναι οἱ Ἄριοι λαοὶ τῆς Ἰνδικῆς, οἱ κατ' ἐξοχὴν καλούμενοι Ἰνδοὶ ἐν δὲ τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ, ἐν ἣ περιλαμβάνεται ἱστορικῶς καὶ ἡ Αἴγυπτος, ἤκμασαν ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων διάφοροι λαοὶ Τουρανικῆς, Σημιτικῆς ἢ Πρωτοσημιτικῆς καὶ Ἀρίας καταγωγῆς. Τούτων οἱ ἐπισημότεροι ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Αἰγύπτιοι, ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραήλ, οἱ Φοίνικες, οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι καὶ τινες τῶν ἀρχαίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας λαῶν. Ἄλλ' ἐκ τῶν μνημονευθέντων τριῶν τμημάτων τῆς Ἀσίας ἱστορικῶς σπουδαιότατη εἶναι ἡ δυτικὴ Ἀσία, διότι ταύτης ὁ πολιτισμὸς καὶ ὁ ἱστορικὸς βίος οὐ μόνον ποικιλώτερος καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένος εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀμειψότερον ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης. Τῶν λαῶν δὲ τῆς δυτικῆς Ἀσίας ἀρχαιοτάτοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι οἱ ἰδρυταὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους (ἐξ οὗ βραδύτερον προήλθε καὶ μεθ' οὗ συνυ-

(1) Hegel. Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte p. 129.

πῆρξε τὸ Ἀσσυριακὸν) καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἱστορία ἡμῶν ἀρχεται ἀπὸ τῆς ἱστορίας τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς μετ' αὐτῆς γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς συνδεομένης Ἀσσυρίας.

2. Γεωγραφία τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας.

Ἡ Κοιτὶς τοῦ Βαβυλωνιακοῦ καὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. — Ἐν τῇ πεδινῇ χώρᾳ τῇ ἐκτεινομένῃ πρὸς βορρᾶν τοῦ μυχοῦ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ὑπερθεν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου, καὶ συνεχομένη μεταξὺ τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου, ἐν τῇ μεσημβρινῇ καλουμένῃ Μεσοποταμίᾳ, ἐν τῇ χώρᾳ τῇ καλουμένῃ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων Βαβυλωνία, παρήχθησαν ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις, ἀπὸ τῆς 5 πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος, ὅσον αἱ νῦν ἱστορικαὶ ἡμῶν γνώσεις δύνανται νὰ μαρτυρήσωσι, πολλὰ κέντρα ἀστικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, πόλεις, τρόπον τινά, αὐτοπόλεις, διατελοῦσαι ὑπὸ ἀρχοντίας ἱερεῖς, ἤτοι ἱερατικαὶ πολιτεῖαι, ἐξ ὧν περὶ τὰ τέλη τῆς 3 πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος παρήχθη τὸ ἰσχυρὸν Βαβυλωνιακὸν κράτος τὸ ἔχον κέντρον καὶ πρωτεύουσαν τὴν πόλιν Βαβυλῶνα καὶ ἀρχὸν ἀπάσης τῆς νοτίου Μεσοποταμίας (ἴδε τὸ ὄνομα κατωτέρω). Ἐκ τοῦ κράτους τούτου περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος παρήχθη κατὰ μικρὸν ὡς πολιτικὸν ἐξάρτημα ἢ ὡς κράτος ἀποικιακὸν τὸ βορειότερον, ἀνατολικῶς τοῦ Τίγρητος μεταξὺ τοῦ μέσου ῥοῦ τοῦ ποταμοῦ τούτου, τῆς ὄρεινῆς γραμμῆς τοῦ Ζάγγου, τοῦ χωρίζοντος τὴν κοιλάδα τοῦ Τίγρητος ἀπὸ τοῦ ὄροπεδίου τοῦ Ἰράν, κείμενον Ἀσσυριακὸν κράτος. Τὸ νέον τοῦτο κράτος, κατασταθὲν κατὰ μικρὸν ἰσχυρότερον τοῦ κράτους τοῦ Βαβυλωνιακοῦ, ἐξέτεινε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ ἐγένετο τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς δυτικῆς Ἀσίας μέγα κατακτητικὸν κράτος. Τὸ κράτος τοῦτο συνυπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν μετὰ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ, οὗ ἐπεσκίασε τὴν πολιτικὴν αἴγλην καὶ τὸ μεγαλεῖον καταλυθὲν δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν τὸ πολιτικὸν αὐτῆς μεγαλεῖον. Ἡ Βαβυλὼν ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου ἐγένετο κέντρον ἰσχυροῦ καὶ μεγάλου κράτους, καλουμένου συνήθως ἐν τῇ ἱστορίᾳ δευτέρου Βαβυλωνιακοῦ, καὶ διετήρησε τὴν ἰσχὺν ταύτην μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν τὸ μέγα Περσικὸν κράτος ὑπὸ τὸν μέγαν Κῦρον καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ κράτους τούτου ὡς καὶ πάντων τῶν ἄλλων κρατῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Κέντρον καὶ κοιτὶς τοῦ μὲν Βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπῆρξεν, ὡς εἴρηται, ἡ χώρα ἢ μεταξὺ τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος, τοῦ δὲ Ἀσσυριακοῦ ἢ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ μέσου ῥοῦ τοῦ Τίγρητος κειμένη. Ἄλλ'

ἀνάγκη ἐνταῦθα πρὶν ἀρξώμεθα τῆς Ἀσσυρίας νὰ περιγραφῶσιν ἀκριβέστερον αἱ χῶραι, ἐν αἷς ἰδρυθήσαν καὶ ἠδῆθήσαν τὸ τε Βαβυλωνιακὸν καὶ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος.

Αἱ χῶραι τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας. — Μεταξὺ τοῦ Ἰρανικοῦ ὄροπεδίου πρὸς Α., τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου πρὸς Β., τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης πρὸς Δ., τῆς Ἀραβίας πρὸς Ν. ἐκτείνεται χώρα τις πεδινὴ σχήματος ἀκανονίστου τραπεζίου περικυκλουμένη ἐκ τριῶν μερῶν ὑπὸ γραμμῶν ὄρεινῶν, μόνον δὲ πρὸς νότον ὑπὸ ἐρήμων. Μέγα μέρος τοῦ τραπεζίου τούτου, τὸ νότιον, κατέχεται ὑπὸ ἐρήμου (Συριακῆς καὶ Ἀραβικῆς) ἐν σχήματι τριγώνου ἐισχωρούσης βαθέως πρὸς τὸ κέντρον τῆς χώρας καὶ χωρίζουσας τὰς ἀνατολικῶς κειμένας περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγρητα εὐφόρους χώρας ἀπὸ τῶν δυτικῶς ἐκτεινομένων χωρῶν, αἵτινες καθ' ἅπασαν τὴν ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου ἔκτασιν γενικῶς καλοῦνται *Συρία*. Πᾶσα ἡ διαγραφείσα ἐντὸς τῶν ἄνω εἰρημένων ὀρίων χώρα (ἡ ἀποτελουμένη ἐκ τῶν μέχρι πρὸ μικροῦ Τουρκικῶν νομῶν τῆς Συρίας, Χαλεπίου, Μοσσούλ, Διαρβελί, Βαγδάτης καὶ Βασσώρας), ἡ ἔχουσα γεωγραφικὴν ἐνότητα προωρισμένη νὰ συνεπάγεται ἐνότητα πολιτικὴν καὶ ἐθνολογικὴν καὶ ἀποτελέσασα ἀληθῆ ἐπὶ τινα χρόνον ἐνότητα πολιτικὴν, οἰκουμένη δὲ ὑπὸ ἐθνῶν τὸ πλεῖστον ὁμογλώσσων, ἀφομοιωθέντων ἐθνικῶς πρὸς ἄλληλα, δὲν εἶχε διαρκῶς ὄνομα ἐνιαῖον ἀνάλογον πρὸς τὴν γεωγραφικὴν ἐνότητα αὐτῆς. Τὸ ὄνομα *Ἀσσυρία*, ὅπερ κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς καὶ κατὰ τοὺς πρώτους Ῥωμαίκοις χρόνους ἐδόθη αὐτῇ (1), ὡς ἐκ τῆς συγχύσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ τῆς κυρίως Ἀσσυρίας καλουμένης χώρας ὄνομα, δὲν ἦτο, καθὰ φαίνεται, ἐν γενικῇ χρήσει. Τὰ δὲ διάφορα ἔθνη τὰ οἰκοῦντα τὴν εὐρεῖαν χώραν, καὶ τὰ διάφορα κράτη τὰ ἰδρυθέντα ἐν αὐτῇ, ἢ αἱ διάφοροι διαιρέσεις ἔδωσαν εἰς διαφόρους τόπους τῆς χώρας διάφορα ὀνόματα ἐθνολογικὰ (Χαλδαία), πολιτικὰ (Βαβυλωνία, Ἀσσυρία, Παλαισίνη) ἢ καθαρῶς τοπογραφικὰ (Αἰλάμ, Μεσοποταμία, Συριακὴ ἔρημος) (2). Αἱ ὄρειναι γραμμαὶ αἱ ἀπὸ τριῶν μερῶν περικλείουσαι τὴν χώραν πρὸς ἀνατολὰς μὲν εἶναι ἢ κατὰ τὸ δυτικὸν πλευρὸν τοῦ Ἰρανικοῦ ὄροπεδίου κατὰ μῆκος ἐκτεινομένη σειρὰ τοῦ Ζάγγου, πρὸς βορρᾶν τὰ νότια κράσπεδα τῶν Ἀρμενικῶν ὄρεων, ἢτοι ὁ Ἀρμενικὸς Ταῦρος, ἰδίως τὸ Μάσιον ὄρος καὶ τὰ Γορδουαῖα ὄρη, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἢ ἀπὸ τοῦ Ἀμανοῦ (τοῦ χωρίζοντος τὴν Συρίαν ἀπὸ τῆς Μ. Ἀσίας) ἀρχομένη καὶ μέχρι τῆς Σιναϊκῆς χειρσονήσου ἐκτεινομένη ὄρεινὴ Συριακὴ παραλία ἢ καταλείπουσα ἐνιαχοῦ παρὰ τὴν θάλασσαν δίκεν ταινιῶν ἐκτεινομένας στενάς πεδινὰς

(1) Ἴδε κατωτέρω ἐν τῇ γεωγραφίᾳ τῆς Ἀσσυρίας.

(2) Ἄλλ' ἡμεῖς χάριν γεωγραφικῆς ἀκριβείας τὴν μνημονευθεῖσαν χώραν καθ' ὅλην τὴν γεωγραφικὴν ἔκτασιν καὶ ἐνότητα αὐτῆς θὰ καλῶμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις «μεγάλῃ Ἀσσυρίαν».

παραλίους χώρας. Ἐκ τῶν πολλῶν ἀπὸ τοῦ Ζάγγρου, τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου καὶ τῶν Συριακῶν ὄρεων κατερχομένων καὶ ἐν εὐρείᾳ ἢ σμικρᾷ περιοχῇ διαρρέοντων τὴν χώραν ποταμῶν οἱ μέγιστοι καὶ ἐπισημότεροι εἶναι οἱ ἐξ Ἀρμενίας κατερχόμενοι Τίγρης καὶ Εὐφράτης, ὧν ἐν τῇ περιοχῇ ἔκειτο ἡ Βαβυλωνία καὶ ἡ Ἀσσυρία. Οἱ δύο οὗτοι ποταμοί, ὧν ὁ ἕτερος, ὁ Εὐφράτης, χωρίζει τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς διαγραφείσης εὐρείας χώρας ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ, διαιροῦσι πολυειδῶς τὸ ἀνατολικὸν τοῦτο τμήμα, καὶ αἱ διαιρέσεις αὗται αἱ φυσικαὶ καὶ γεωγραφικαὶ συμπέπτουσι ἐνίοτε πρὸς τὰς ἐθνολογικὰς καὶ πολιτικὰς μεγάλην ἔχουσι σπουδαιότητα ἐν τῇ ὅλῃ ἱστορίᾳ τῆς χώρας. Ἡ χώρα ἡ πεδινὴ ἢ πρὸς νότον τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου ἐκτεινομένη καὶ μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτῶν περιλαμβανομένη καλεῖται Μεσοποταμία, διαιρουμένη εἰς βόρειον καὶ εἰς νότιον. Καὶ ἡ μὲν βόρειος, ἡ χωριζομένη διὰ τοῦ Εὐφράτου ἀπὸ τῆς βορείου Συρίας καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ νοτιώτερον ἀφοριζομένη ἀπὸ τῆς Συριακῆς ἐρήμου, καλεῖται καὶ ἰδιαίτερος *Μεσοποταμία*, ἡ δὲ νοτιὰ καλεῖται συνήθως Βαβυλωνία καὶ Χαλδαία. Πρὸς ἀνατολὰς τῆς βορείου Μεσοποταμίας καὶ τοῦ Τίγρητος, μεταξὺ τούτου καὶ τῶν ὄρεων τοῦ Ζάγγρου, ἐκτείνεται ἡ Ἀσσυρία, πρὸς νότον δὲ ταύτης καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Βαβυλωνίας καὶ τοῦ Τίγρητος μεταξὺ τούτου καὶ τῆς νοτιοανατολικῆς σειρᾶς τοῦ Ζάγγρου ἐκτείνεται ἡ χώρα ἡ καλουμένη Αἰλάμ· αἱ χώραι δὲ αὗται (Μεσοποταμία, Ἀσσυρία, Βαβυλωνία καὶ Αἰλάμ) ἀποτελοῦσι τὴν κυρίως Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν γῆν. Πρὸς δυσμὰς τῆς βορείου Μεσοποταμίας καὶ τοῦ Εὐφράτου ἐκτείνεται ἡ βόρειος Συρία καὶ ἡ Συριακὴ ἐρημος, πρὸς δυσμὰς τῆς Συριακῆς ἐρήμου ἐκτείνεται ἡ μέση ἢ κοίλη Συρία περιλαμβάνουσα καὶ τὴν Φοινίκην, νοτιώτερον δὲ ταύτης ἡ Παλαιστίνη χωριζομένη καὶ αὕτη ἀπὸ τῆς περιοχῆς τοῦ Εὐφράτου διὰ τῆς Συριακῆς ἐρήμου. Καθόλου δὲ πᾶσαι αἱ πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς ἐρήμου κείμεναι χώραι ἀποτελοῦσι τὴν Συρίαν ἐν τῇ εὐρύτερα τοῦ ὀνόματος ἐννοίᾳ καὶ χρήσει. Ἀλλὰ πρὶν ἀρξώμεθα τῆς περιγραφῆς ἐκάστης τῶν μνημονευθεισῶν χωρῶν, ἰδίως δὲ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνίας, ἀνάγκη νὰ εἰπῶμεν ὀλίγα περὶ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, οἵτινες τοσαύτην ἔχουσι σπουδαιότητα ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ φυσικῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῶν χωρῶν.

Ἡ *Εὐφράτης* καὶ *Τίγρης*.—Ὅπως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Αἰγύπτου μεγίστην ἔχει σημασίαν καὶ σπουδαιότητα ὁ ποταμὸς Νεῖλος ὁ τοσοῦτον ἐπιδρῶν εἰς τὴν φυσικὴν διάπλασιν τῆς χώρας καὶ διὰ ταύτης ἐπὶ τὸν ἱστορικὸν βίον τῶν κατοίκων, οὕτω ἐν ταῖς χώραις, ἐν αἷς ὑπῆρξαν τὰ ἀρχαῖα κράτη τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας, μεγίστην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα ἔχουσιν ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης. Οἱ δύο οὗτοι μεγάλοι ποταμοὶ καὶ οἱ πολυάριθμοι φυσικοὶ ἢ τεχνητοὶ παραπόταμοι αὐτῶν διαρρέοντες τὰς πεδινὰς τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας χώρας κατὰ μῆκος, τινὲς δὲ καὶ κατὰ πλάτος, ἀποτελοῦσι τὰς μεγάλας ζωογόνους

ἀοτηρίας, αἵτινες παρέχουσι ζωὴν καὶ ἀκμὴν εἰς τὰς χώρας ἐκείνας. Ἄνευ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ἡ Μεσοποταμία ἰδίως δὲν ἤθελε διαφέρει ἀπὸ τῆς δυτικῶς τοῦ Εὐφράτου ἐκτεινομένης Συριακῆς ἐρήμου, καὶ κατὰ τοῦτο δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ τὴν χώραν ταύτην εὐλόγως δῶρον τῶν δύο ποταμῶν, ὅπως ἡ Αἴγυπτος ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων «δῶρον τοῦ Νεῖλου». Ἀκριβῶς δὲ τοῦτο ἐκφράζει τὸ ὄνομα, ὅπερ φέρεται ἐνίοτε ὁ Εὐφράτης ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς, «Naristi mati», ἦτοι «ψυχὴ τῆς χώρας», ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἐπίθετον τὸ διδόμενον ἐν ταῖς αὐταῖς ἐπιγραφαῖς εἰς τὸν Τίγρητα «Babilat mūsi (= Ὀλβιοδότης)» (1). Ἡ εὐρύτερη τῆς κοίτης, ἡ ἀφθονία τοῦ ὕδατος, ἰδίως ἐν

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας, ἡ εὐρύτερη τῆς κοίτης, ἡ ἀφθονία τοῦ ὕδατος, ἰδίως ἐν

(1) Περὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος *Εὐφράτης* (ὅστις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ καλεῖται *Πουράτου*, Ἑβρ. καὶ Συρ. Πράτ, Ἀραβ. Φουράτ, ἀρχ. Περσ. Ουφρατους, ἐξ οὗ παρήχθη, φαίνεται, ὁ Ἑλληνικὸς τύπος *Εὐφράτης*) πολλὰ προϋτάθησαν γινῶμαι, ἐν αἷς καὶ ἡ ἐκ τῆς Ἀρίας ὁ. *πρατ* (Σανσκρ. *prath*, Ζενδ. φράτ, Ἑλλ. πλατ = πλατύς) παραγωγῆς ὥστε κατὰ τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην *Εὐφράτης* = πλατύς (ποταμὸς). Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τὸ ἐτυμολογικὸν λύεται νῦν καλλίτερον διὰ τῆς Ἀσσυριολογίας. Τὸ ὄνομα *Puratu* τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν προήλθε κατὰ τὸν Delitz (Wo. lag des Paradies σ, 169) ἐκ τοῦ ἀρχαίου συνθέτου ὀνόματος *puranunu* = ὄουσι μέγας. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην Βαβυλωνιακὴν γλῶσσαν, τὴν Ἀκκαδοσυμυρικῆν (ιδ. Τόμ. Α' σελ. 352), ἀφαιρέθentos τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ *nunu* = μέγας, προήλθε τὸ ἀπλοῦν *pru* = ποταμὸς, ἦτοι *ποταμὸς κατ' ἐξοχήν*. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ τύπου, καθ' ὃν χρόνον τὸ Σημιτικὸν στοιχεῖον καὶ ἡ Σημιτικὴ γλῶσσα ὑπερίσχυσαν ἐν ταῖς περὶ τὸν ποταμὸν χώραις, παρήχθη ὁ τύπος *pruati*, προσθεθείσης εἰς τὸ ὄνομα τῆς Σημιτικῆς καταλήξεως τῶν θηλυκῶν ὀνομάτων *Tu* (τὰ Σημιτικὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ὀνόματα τῶν ποταμῶν εἰσι θηλυκοῦ γένους). Ἐκ τοῦ τύπου δὲ τούτου τοῦ ἐπικρατήσαντος ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ παρήχθησαν τὸ Ἑβρ. καὶ Συρ. Πράτ, τὸ Ἀραβ. Φουράτ καὶ ἐκ τοῦ Περσ. *Ufratus* ἐγένετο τὸ Ἑλλην. *Εὐφράτης*. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ *Εὐφράτης*. Τὸ δὲ *Τίγρης* (Ἀσσυροβαβ. *Idiglat* ἢ *Diglat*, Ἀρμεν. *Diklat*, Συριακ. *Declat*, Ἀραβ. *Digla*, ἀρχ. Περσ. *Tigra*, Ἑβρ. *Hiddekel*) οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν ὡς ὄνομα Μηδικὸν ἢ Περσικὸν σημαίνον *βέλος*, *τοξέυμα* (Στραβ. 11, 529 «... ἀμικτον φυλάττων τὸ ῥέυμα διὰ τὴν δξύτητα, ἀφ' οὗ καὶ τοῦνομα, *Μήδων τίγρηι καλοῦντων τὸ τοξέυμα*». πρβλ. τὸ Περσ. *Tiq* = βέλος, *Tiqibaxos* = ὁ τοξότης). Ἀλλ' ἡ ἐτυμολογία αὕτη φαίνεται οὕσα μᾶλλον παρετυμολογία ὑπὸ Περσῶν ἢ ὑπὸ Ἑλλήνων ἐπινοηθεῖσα, διότι δι' αὐτῆς δὲν ἐξηγεῖται ὁ τύπος ὁ Ἀσσυροβαβ. *Idiglat* ἢ *Diglat*, ὁ σωθεὶς ἐν τῷ Ἀρμ. *Diklat* καὶ τῷ Συρ. *Deklat* ἐν τῷ Ἑλλ. *Τίγρητι* ἢ *Τίγριδι*, οὔτε τὸ Ἀραβ. *Digla* καὶ τὸ Ἑβρ. *Hiddekel*. Τὸ ἀρχαιοτάτον, μὴ Σημιτικόν, ἀλλ' Ἀκκαδοσυμυρικὸν ὄνομα τοῦ Τίγρητος εἶναι *Id-dig-na* = ποταμὸς μεθ' ὑψηλῆς ὄχθης. Ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τούτου, κατὰ τὸν Δελιτς (W. I. d. P. 471-2) παρήχθη ὁ Σημιτικὸς Ἀσσυροβαβ. τύπος *Iddiglatu* (ὡς τὸ *Puratu* ἐκ τοῦ *pru*) διὰ τῆς ἐν τῇ Ἀκκαδοσυμυρικῇ λίαν συνήθους τροπῆς τοῦ *n* εἰς *l*. Εἶναι ἀξίον σημειώσεως ὅτι ἐν τῇ Ἀρμενικῇ ἐνθ' ὃ *Τίγρης* καλεῖται δι' αὐτοῦ τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ ὀνόματος *Diklat*, ὁ *Εὐφράτης* καλεῖται συνήθως Ἀρζάνια (Ἀρσανίας) ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ μεγάλου ἀνατολικοῦ βραχίονος τοῦ ποταμοῦ τούτου.

τοῖς καιροῖς τῶν ἐτησίων πλημμυρῶν (1), ἢ ὀρητικῆ φορᾶ (2), αἱ καθ' ὄρισμένους χρόνους τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπερχόμεναι μεταβολαὶ τῆς ὑψώσεως καὶ τῆς καταπτώσεως τῆς ἐπιφανείας αἱ τοσοῦτον συντελοῦσαι εἰς διατήρησιν μεγάλων δεξαμενῶν καὶ διωρύχων, ἔτι δ' αἱ γινόμεναι κατὰ τὰς ἐκβολὰς προσχώσεις αἱ μηκύνουσαι τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας διὰ προσθήκης γαιῶν γονίμων ταῦτα πάντα καθιστῶσιν ἀμφοτέρους τοὺς ποταμοὺς κυριώτατον στοιχεῖον τῆς γεωγραφικῆς διαπλάσεως, ἐνιαυτῷ δὲ καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς Βαβυλωνιακῆς καὶ τῆς Ἀσσυριακῆς χώρας. Ἀμφοτέροι οἱ ποταμοί, ὅ τε Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης, πηγάζουσιν ἐκ τῆς αὐτῆς ὄρεινῆς σειρᾶς τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου, τῆς σειρᾶς τοῦ Νιφάτου (3), ἀλλὰ κατὰ διεύθυνσιν ἀντίθετον· διότι ὁ μὲν Τίγρης ῥέων ἐπὶ μικρὸν πρὸς Β. καὶ εἶτα πρὸς Α., λαμβάνει διεύθυνσιν ὀριστικὴν πρὸς Ν. κλίνουσαν ὀλίγον πρὸς Α., ἐνῷ ὁ Εὐφράτης ἔχει καθ' ἀρχὰς διεύθυνσιν ΝΔ. Ἀλλ' ἢ ἀντίθεσις αὕτη περιορίζεται μόνον ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπ. ὅφ καὶ ἐν τῷ βορείῳ τμήματι τῆς πρὸς Ν. τοῦ ὄροπεδίου ἐκτεινομένης πεδινῆς χώρας· ἀκριβῶς δὲ ἐκ τῆς τῆς τῆς αὐτῆς ἀντιθέσεως, ἦτοι ἐκ τῆς μεγάλης μεταξύ τοῦ ῥοῦ τῶν δύο ποταμῶν ἀποστάσεως, σχηματίζεται ἡ εὐρεία χώρα ἢ ἀποτελοῦσα τὴν βόρειον *Μεσοποταμίαν*. Ἀλλ' εἶτα ἐκεῖ, ὅθεν ἀρχεται ἢ μεταξὺ τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς μέσης Συρίας ἐκτεινομένη ἔρημος, ὁ ποταμὸς λαμβάνει διεύθυνσιν πρὸς ΝΑ. καὶ προσεγγίζει κατὰ μικρὸν πρὸς τὸν Τίγρητα. Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ὁ Τίγρης, καίπερ ἀκολουθῶν πάντοτε τὴν ἀρχῆθεν πρὸς ΝΑ. διεύθυνσιν, ὑπερθεῖν τῆς νῦν μεγάλης πόλεως Βαγδάτης κλίνει ἐπὶ μικρὸν πρὸς Δ.· οὕτω δὲ τοσοῦτον πλησιάζουσιν οἱ δύο ποταμοὶ πρὸς ἀλλήλους οὐ μακρὰν τῆς Βαγδάτης, ὥστε ἢ μεταξὺ αὐτῶν ἀπόστασις περιορίζεται εἰς 20—30 χιλίωμ. Ἀλλ' ἐντεῦθεν ἀπομακρύνονται αὐθις ἀπ' ἀλλήλων μέχρι τῆς εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβολῆς αὐτῶν (4), καὶ ἐκ τῆς νέας

(1) Αἱ πλημμυραὶ ἀρχονται ἀπὸ τῶν μέσων Μαρτίου καὶ διαρκοῦσι μέχρι τέλους Μαΐου, προέρχονται δὲ ἀπὸ τῆς τήξεως τῆς χιόνος ἐν τοῖς ὑψηλοῖς χιονοσκεπέσιν ὄρεσι τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου, ὁπόθεν οἱ δύο ποταμοὶ ἔχουσι τὰς πηγὰς αὐτῶν (ἴδε κατωτέρω).

(2) Τοῦ Εὐφράτου τὸ πλάτος, ἀφοῦ κατέλθῃ ἐκ τοῦ Ἀρμενικοῦ Ταύρου, εἶναι κατὰ μέσον ὄρον 320 μ., τὸ δὲ βάθος κυμαίνεται μεταξύ 4 καὶ 8 μέτρων (τὸ βάθος τῶν 8 μ. εἶναι ἐν καιρῷ τῶν πλημμυρῶν)· τοῦ δὲ Τίγρητος τὸ μὲν πλάτος μετὰ τὴν ἐκ τῆς αὐτῆς ὄρεινῆς σειρᾶς ἔξοδον εἶναι περίπου 180 μ., τὸ δὲ βάθος κατὰ τι μικρότερον ἢ τοῦ Εὐφράτου. Ἀλλ' ἢ φορὰ τοῦ Τίγρητος εἶναι ὑπερδιπλασίως μείζων τῆς τοῦ Εὐφράτου, διότι οὗτος μὲν κατὰ μέσον ὄρον ἐκτοπίζει κατὰ δευτερόλεπτον ποσότητα 2065 κυβ. μ., ὁ δὲ Τίγρης 4656 κ. μ. (*Id. George Rawlinson The Five great Monarchies Vol. I p. 8 καὶ Elisée Reclus, Nouvelle Géographie Universelle IX. L'Asie antérieure p. 363—391).

(3) Στράβ. ΙΑ' 522.

(4) Εἶναι γνωστὸν ὅτι σήμερον ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης ἐνούμενοι εἰς 130 περίπου χιλίωμ. ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἀποτελοῦσι τὸν Ἀράβιον ποταμὸν (Σὰτ-ἐλ-Αράβ), εἰς δὲ ἐκβάλλει καὶ ὁ Χαόσπης (νῦν Κέρχα) καὶ ὁ Εὐλαιος (νῦν Καρούν ;))· αὐτὸς δὲ ὁ Ἀράβιος ποταμὸς ἐκβάλλει εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον διὰ δύο

ταύτης ἀντιθέτου διευθύνσεως σχηματίζεται ἡ νότιος *Μεσοποταμία*, ἢ ἄλλως καλουμένη Βαβυλωνία. Ὁ Εὐφράτης καθίσταται σήμερον πλωτὸς ἀπὸ Σαμοσάτων τῆς βορείου Συρίας, ἦτοι ἐπὶ μῆκος 1200 χιλίωμ., ὁ δὲ Τίγρης ἀπὸ τῆς πόλεως Μοσσούλ τῆς παρὰ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Νινευὶ κειμένης, ἦτοι ἐπὶ μῆκος 1100 χιλιομέτρων (1).

Παραπόταμοι τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος.—Οἱ φυσικοὶ παραπόταμοι τοῦ Εὐφράτου, ὧν τὰ ἀρχαῖα ὀνόματά εἰσι γνωστὰ ἡμῖν ἐκ τῆς κλασικῆς φιλολογίας καὶ ἐκ τῆς Ἀσσυριολογίας, εἶναι α') ὁ Ἀρσανίας (*Ἀρζάνια* τῶν Ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν, νῦν Μουράτ σοῦ) ῥέων ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπέδιῳ εἰς τὸν Εὐφράτην καὶ ἀποτελῶν τὸν ἀριστερὸν τούτου βραχίονα· β') ὁ νῦν Σαδζούρ (ἐν ταῖς Ἀσσυρ. ἐπιγρ. Σαγούρρι) ῥέων ἐκ δυσμῶν εἰς τὸν Εὐφράτην ἐν τῇ ἄνω Συρίᾳ νοτίως τῆς σημερινῆς πόλεως Βιρεδζικ (τοῦ Ζεύγματος τῶν ἀρχαίων)· γ') ὁ Βελίας (Λατ. Belias) τῶν ἀρχαίων (ἐν Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγρ. Bāli-hi, νῦν Belitz, Ἀραβ. Albalitz) ῥέων εἰς τὸν Εὐφράτην ἐξ ἀνατολῶν ἐκ τῆς Συριακῆς ὄχθης πλησίον τῆς Μεσοποταμιακῆς πόλεως Ῥάκκας· δ') ὁ Χαβώρας ἢ Ἀβόρρας τῶν ἀρχαίων (ἐν Ἀσσυρ. ἐπιγρ. Ha-bur, νῦν Chabour) ῥέων ἐξ ἀνατολῶν εἰς τὸν Εὐφράτην πλησίον τῆς νῦν Μεσοποταμιακῆς πόλ. Σίρκι (Κιρκησίου τῶν ἀρχαίων).

Τοῦ Τίγρητος δὲ παραπόταμοι φυσικοὶ εἶναι α') ὁ περίφημος ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ ἱστορίᾳ Σουβνὰτ ποταμὸς (ἐν ταῖς Ἀσσυρ. ἐπιγρ. οὕτω καλούμενος, νῦν Σουββενέχ σοῦ), οὗ παρὰ τὰς πηγὰς ἦσαν ἰδρυμένοι οἱ ἀνδριάντες τριῶν μεγάλων βασιλείων τῆς Ἀσσυρίας Τιγλαπαλασσάρ Α', Τιγλάτ Νινδάρ Β' καὶ Ἀσσυρνασιρπάλ· εἶναι δ' ὁ πρῶτος ἄξιος λόγου παραπόταμος τοῦ Τίγρητος ἔχων τὰς πηγὰς αὐτοῦ ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπέδιῳ καὶ χέμενος εἰς τὸν Τίγρητα ἀποτελῶν τὸν ἀριστερὸν τούτου βραχίονα· β') ὁ *Νάμε* γνωστὸς μόνον ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν· γ') ὁ νῦν καλούμενος Χωσέρ (ἐν ταῖς Ἀσσυριακαῖς ἐπιγρ. Hu-suur) ῥέων διὰ τῆς πόλεως Νινευὶ καὶ παρὰ ταύτην εἰσρέων εἰς τὸν Τίγρητα· δ') ὁ

βραχιόνων σχηματιζόντων τὴν χώραν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ *δέλτα*. Εἰκάζεται ὅμως ἢ μᾶλλον ἀποδείκνυται ὅτι οὐχ οὕτως εἶχον τὰ τοῦ ῥοῦ τῶν ποταμῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ὅτι οὔτε ὁ Ἀράβιος ποταμὸς ὑπῆρχε τότε οὔτε ἢ ὑπὸ τῶν βραχιόνων αὐτοῦ σχηματιζομένη χώρα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ δέλτα, ἀλλ' ὅτι ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης ἐξέβαλλον, κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον ἢ τὴν *Ἐρυθρὰν θάλασσαν* τῶν ἀρχαίων· αὕτη δὲ εἰσεχώρει πρὸς Β. εἰς τὴν ἠπειρον πολλῷ βαθύτερον ἢ νῦν, μέχρι δηλονότι τῆς ὑπὲρ τὴν συμβολὴν τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου Βαβυλωνιακῆς γῆς. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἱστορικῶς τε καὶ γεωλογικῶς. Ἀλλ' αἱ ἀποδείξεις αὗται κάλλιον εἶναι νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν τοῖς περὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου κατωτέρω ρηθησομένοις.

(1) Κατὰ Στράβωνα (ιστ' 739) «ἔχουσι δ' ἀνάπλους ὁ μὲν (Εὐφράτης) ἐπὶ τὴν Ἰπιν καὶ τὴν νῦν Σελεύκειαν, ὁ δὲ (Τίγρης) ἐπὶ Βαβυλῶνα πλειόνων ἢ τρισεχλίων σταδίων».

ἄνω Λύκος ἢ Ζάβατος ἢ Ζάβας (1) τῶν ἀρχαίων (Ἀσσυρ. Zab-elu==ἄνω Ζάβατος, Ἀραβ. Zab (Zarb)-el-ala==(ἄνω Ζάβατος) ἢ Zab (Zarb)-el-Kebir==μέγας Ζάβατος, ἐν τῇ Συριακῇ Zabou-rabâ==μέγας Ζάβατος) χεόμενος ἐξ ἀνατολῶν εἰς τὸν Τίγρητα νοτίως παρὰ τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας Ἀσσυρ. πόλεως Καλάχ (νῦν Νιμουδ) εἰς τὸν ἄνω Λύκος ἢ κάτω Ζάβατος (Ἀσσυρ. Zabū supāla, Ἀραβ. Zab-el-sifla ἢ Zabas-sagir==ὁ κάτω ἢ μικρὸς Ζάβατος, ἐν τῇ Συριακῇ Zaba-zaura==μικρὸς Ζάβατος) ῥέων ἐξ ἀνατολῶν εἰς τὸν Τίγρητα πρὸς Ν. τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀσσοῦ (νῦν Καλὲ Σεράτ) (2) ὁ Φύσκος τοῦ Ξενοφῶντος (Ἀναβ. Β, 4, 25) θεωρούμενος ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν ταῖς Ἀσσυρ. ἐπιγρ. ἀναφερόμενον Radāmu (3) ὁ Γύνδης (νῦν Adhem;) ῥέων εἰς τὸν Τίγρητα ἐξ ἀνατολῶν πλησίον τῆς ἀρχαίας πόλεως Ὠπιδός οὐ μακρὰν τῆς νῦν Βαγδάτης (2) ἢ ὁ Τουρνόδοτος (Turnodotus. Plin. H. N. VI, 132) καὶ Θωριάς τῶν Βυζαντινῶν, Turnat (=χείμαρος τῆς πόλεως ἐν ταῖς Ἀσσυρ., ἐπιγρ. νῦν Dijala, κατὰ τὸν Delitz) (3), εἰσρέων εἰς τὸν Τίγρητα κάτωθεν τῆς Βαγδάτης.

Τεχνητοὶ παραπόταμοί ἦτοι διώρυχες τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος.—Αἱ εἰρήσαι κατὰ τὸ ἕαρος ἀρχόμεναι καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ θέρους ἐξακολουθοῦσαι πλημμυρᾷ τοῦ Εὐφράτου, περὶ ὧν ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὑπερῆραν τοῖς Βαβυλωνίοις ἐξ ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων τὴν κατασκευὴν διωρύχων πρὸς πρόληψιν τῶν ἐκ τῶν πλημμυρῶν κακῶν, πρὸς χρησιμοποίησιν δὲ τῆς οὕτω ἐπερχομένης αὐξήσεως τοῦ ὕδατος εἰς σκόπιμον τῆς συμπάσης χώρας ἄρδουσιν. Τοιαύτη ἡ ἀρχὴ τῶν διωρύχων. «Πλημμυρεῖ γὰρ ὁ Εὐφράτης, λέγει ὁ Στράβων (ΙΣ' 740), κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ θέρους ἀπὸ τοῦ ἕαρος ἀρξάμενος, ἠνίκα τήκονται αἱ χιόνες αἱ ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας, ὥστ' ἀνάγκη λιμνάζειν καὶ κατακλύζεσθαι τὰς ἀρούρας, εἰμὴ διοχετεύει τις ταφρείαις καὶ διώρυξιν τὸ ἐκπίπτον τοῦ ῥοῦ καὶ ἐπιπολάζον ὕδωρ, καθάπερ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ τὸ τοῦ Νείλου» ἐντεῦθεν μὲν οὖν αἱ διώρυχες γέγονηται. Ἡ κατασκευὴ τοιούτων διωρύχων, αἵτινες ἦσαν αὐτόχρομα μεγάλοι τεχνητοὶ ποταμοί, καλούμενοι οὕτως ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων, δὲν ἦτο βεβαίως ἔργον εὐχερές· ἀλλὰ πολλῶ δυσκολωτέρα, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς γῆς, ἦτο ἢ διατήρησις τῶν διωρύχων. «Χρεῖα δὲ ἐστὶν ὑπουργίας μεγάλης, λέγει ὁ Στράβων βαθεῖα γὰρ ἡ γῆ καὶ μαλακὴ καὶ εὐένδοτος, ὥστε καὶ ἐκσύρειται

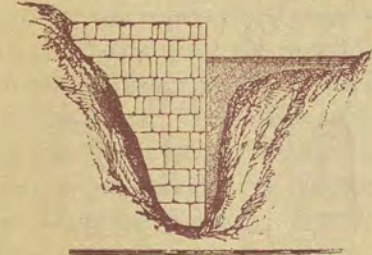
(1) Λύκος εἶναι μετάφρασις τοῦ Συριακοῦ ὀνόματος Ζάβ. Ὁ ποταμὸς καλεῖται Ζάβατος παρ' Ἡροδότῳ καὶ Ξενοφῶντι, Ζάβας δὲ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις, Λύκος παρὰ Στράβωνι καὶ Πολυβίῳ καὶ Ἀρριανῶ καὶ Πτολεμαίῳ. Παρὰ Πλινίῳ καλεῖται Zerbis κατ' ἀξιοσημείωτον δὲ τρόπον μέχρι σήμερον οἱ νῦν αὐθιγενεῖς Κοῦρδοὶ οὕτω καλοῦσι τὸν ποταμὸν (Zarb), ἐξ οὗ καὶ ἐν τῇ Ἀραβικῇ καλεῖται Zab ἢ Zarb.

(2) Ἄλλ' ὁ Γύνδης φαίνεται ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Φύσκον παρ' ὄν, κατὰ Ξενοφῶντα, ἔκειτο ἢ Ὠπιδός.

(3) Del. W. L. d. P. σ. 186. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Oppert (Expedition Scient. en Mésopot. t. I. p. 272) ὁ νῦν Dijala ἢ Dialeh εἶναι ὁ τοῦ Ἡροδότου Γύνδης, ὁ τέταρτος τῶν 4 μεγά-

Σφραγίδες Ἀσσυριακαί

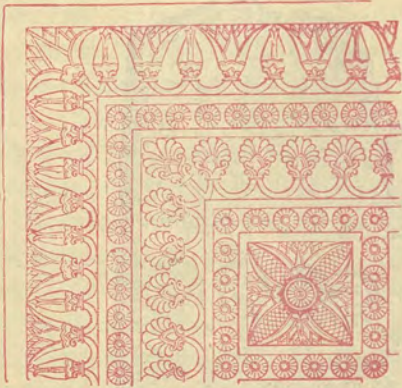
Ὁχύρωμα Χορσαβάδ

Ἀσσυριοὶ Νιμρ.

Ἐρείπια προπυλαίου Ἀνακτόρων Χορσαβάδ.

Μαμαρόστρωτον ἔδαφος ἐν τοῖς ἀνακτόροις Κογιουδζήκ

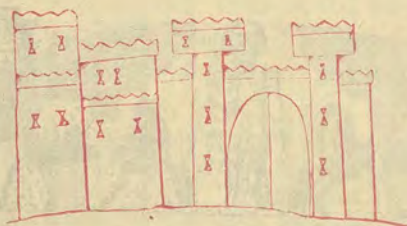
Ὁ ἐν Νιμρόδ μέγας Ὁβελίσκος

Ναὸς Ἀσσυριακὸς (Κογ.)

Βασιλεὺς τιμωρῶν αἰχμαλώτους

Φρούριον Ἀσσυριακὸν
(ἐπὶ τοῦ Ὁβελίσκου τοῦ Νιμρόδ).

Ναὸς Ἀσσυριακὸς (Κογ.)

ὄφθιδως ὑπὸ τῶν θεμάτων καὶ γυμνοὶ τὰ πεδία, πληροὶ δὲ τὰς διώρυγας καὶ τὰ στόματα αὐτῶν ἐμφράττει ὄφθιδως ἢ χοῦς· οὕτω δὲ συμβαίνει πάλιν τὴν ὑπέρχουσιν τῶν ὑδάτων εἰς τὰ πρὸς τῇ θαλάττῃ πεδία ἐκπίπτουσιν λίμνας ἀποτελεῖν καὶ ἔλη καὶ καλαμῶνας». Ἀνάγκη λοιπὸν ἦτο ἀπαραίτητος ἢ μὲν πολλὴ παρέχουσι τοῦ ποταμοῦ, καθ' ὃν χρόνον δὲ ἐπλημμύρει οὗτος, νὰ κωλυθῇ δι' ἀσφαλτοῦς ἐμφράξεως, τοῦναντίον δὲ κατὰ τὰς πλημμύρας ν' ἀνακαθαρθῶσιν αἱ διώρυγες καὶ νὰ ἐξανοιχθῶσι τὰ στόματα. Καὶ ἢ μὲν ἀνακάθαρσις καὶ ἐξάνοιξις δὲν παρῆχον πολλὰς δυσχερείας, ἀλλὰ δυσχερὴς ἦτο ἢ ἐμφραξις καὶ πολυχειρίας δεομένη. «Εὐένδοτος γὰρ οὔσα ἡ γῆ, λέγει ὁ Στράβων, καὶ μαλακὴ τὴν ἐπιφορηθεῖσαν οὐχ ὑπομένει χοῦν, ἀλλ' εἰκουσα συνεφέλκεται κἀκείνην καὶ ποιεῖ δυσέγχεστον τὸ στόμιον». Ὁ Ἀρριανὸς δὲ διηγεῖται ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διωρισμένος σατράπης τῆς Βαβυλωνίας, ἵνα ἐμφράξῃ μίαν τῶν μεγίστων, τὴν μεγίστην ἴσως πασῶν, διωρύχων, ἐπησχόλει εἰς τὸ ἔργον ὑπὲρ τοὺς μυρίους ἄνδρας ἐπὶ τρεῖς μῆνας, διότι, λέγει ὁ Ἀρριανός, «ἰλυώδης τε ἡ ταύτη γῆ καὶ πηλὸς ἢ πολλὴ αὐτῆς, οἷα δεχομένη τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ μὴ εὐμαρῇ τὴν ἀποστροφὴν αὐτοῦ παρέχειν». Ἄνευ τῶν μεγάλων διωρύχων οὐ μόνον αἱ μακρὰν τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ κείμεναι γαῖαι καθίσταντο ἄφοροι ἐνεκα λειψυδρίας, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ περὶ τὸν ποταμὸν, διότι ἐταπεινοῦτο πολὺ οὗτος ἐν τῇ κοίτῃ αὐτοῦ καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παρέχῃ ὕδωρ ἀρχοῦν εἰς «χώραν ἔμπυρον οὔσαν καὶ κανατηράν». Ὡστε ἄνευ τῆς διὰ διωρύχων ἐποχτετεύσεως ὁ ποταμὸς ἐν καιρῷ τῆς πλημμύρας κατέκλυζε τὰς γαῖας, ἐν καιρῷ δὲ τοῦ συνήθους ῥοῦ, μὴ δυνάμενος νὰ ἄρδευῇ τὴν χώραν, καθίστατο καταστρεπτικὸς ἢ ἄχρηστος εἰς αὐτήν. «Διαφέρει δ' οὐδέν, λέγει ὁ Στράβων, ἢ τῷ πλήθει τοῦ ὕδατος κατακλύζεσθαι τοὺς καρποὺς ἢ τῇ λειψυδρίᾳ τῷ δίψει διαφθείρεσθαι» καὶ ὁ πλοῦς διὰ τοῦ ποταμοῦ ἄνευ τῶν διωρύχων καθίστατο δυσχερὴς. Διὰ ταῦτα πάντα ἦτο ἀνάγκη ταχὺ μὲν ν' ἀνοιχθῶσιν αἱ διώρυγες, ἵνα μὴ κατακλυσθῇ ἡ χώρα, ταχὺ δὲ καὶ νὰ φραγθῶσιν, ἵνα διατηρηθῇ ἐπαρκὲς ὕδωρ ἐν αὐταῖς καὶ μὴ ξηραίνονται ξηραίνωσι καὶ τὸν ποταμὸν («ξηρανθεῖσαι γὰρ ξηραίνουσι καὶ τὸν ποταμὸν»), καὶ αἱ διώρυγες ἔδει νὰ μετριάζωσι πάντοτε «ὥστε μῆτε πλεονάζειν ἐν αὐταῖς τὸ ὕδωρ μητ' ἐλλείπειν»(1).

λων καθ' Ἡρόδοτον «νησιπερήτων ποταμῶν» τῶν διὰ τῆς Ἀρμενίας ῥεόντων («πρῶτος μὲν γὰρ Τίγρης, μετὰ δὲ δευτέρος τε καὶ τρίτος αὐτὸς οὐναμαζόμενος... ὁ δὲ τέταρτος τῶν ποταμῶν οὐνομα ἔχει Γύνδης». Ἡροδ. Ε' 52).

(1) Πρβλ. Ἡροδ. Α' 193 «Ἡ δὲ γῆ τῶν Ἀσσυρίων (ἐννοεῖ οὐχὶ ἀπλῶς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Βαβυλωνίαν) ἕεται μὲν ὀλίγη, καὶ τὸ ἐντρέφον τὴν ῥίζαν τοῦ σίτου ἐστὶ τοῦτο· ἀρδόμενον μέντοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ ἀδρύνεται τε τὸ λῆϊον καὶ παραγίνεται ὁ σίτος, οὐ καθάπερ ἐν Αἰγύπτῳ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἀναβαίνοντος εἰς τὰς ἀρούρας, ἀλλὰ χερσὶ τε καὶ κληωνήοισι ἀρδόμενος. Ἡ γὰρ Βαβυλωνίη χώρα πάσα κατατέμνεται εἰς διώρυγας».

Περίφημος διώρυξ ἢ μᾶλλον μέγας τεχνητὸς ποταμὸς ἐν Βαβυλωνίᾳ σχηματιζόμενος ἐκ τοῦ Εὐφράτου ἦτο ὁ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων (ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ) μνημονευόμενος Παλλακόπας. Ὁ Παλλακόπας λαμβάνων ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου μικρὸν πρὸς Β. τῆς Βαβυλώνος καὶ ἴεον ἀνατολικῶς τοῦ ποταμοῦ καὶ παραλλήλως αὐτῷ καὶ διερχόμενος διὰ τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ Χαλδαϊκῶν λιμνῶν (ὧν τινες, αἱ μικρότεροι, ἐσχηματίσθησαν πιθανῶς ὑπ' αὐτοῦ τούτου), καὶ ἰδίως τῆς μεγίστης φυσικῆς λίμνης ἢ «θαλάσσης τοῦ Νεδζέφ», ἐξέβαλλεν εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον πρὸς νότον τῆς νοτιωτάτης τῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων Τερηδόνας· σχηματίζων δ' οὕτω ἐκ τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου δευτέραν, οὕτως εἰπεῖν, στενὴν καὶ μακρὰν Μεσοποταμίαν διὰ τῶν πολυαριθμῶν μικροτέρων διωρύχων μετέβαλλε τὴν ἔρημον ταύτην εἰς χώραν εὐφορον, ἐν ἣ ἡ πάλαι μὲν ἔκειτο ἡ τοσοῦτον διάσπημος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ τῆς Βαβυλωνίας Οὐρ ἢ Χοῦρ (ἴδε κατωτέρω), κατὰ δὲ τὸν μέσον αἰῶνα ἢ ἱερὰ τῶν πρώτων μωαμεθανῶν Χαλιφῶν πόλις Κοῦφα. Ὁ Δέλιτζ (2) εἰκάζει ὅτι ὁ Παλλακόπας, οὗ τὸ ὄνομα φαίνεται ὅτι εἶναι καταγωγῆς Σημιτικῆς (πρβλ. τὸ Ἀσσυρ. καὶ Ἑβρ. palgu=διώρυξ), εἶναι αὐτὸς ὁ ἐν τῇ Γενέσει (Β' 11) ἀναφερόμενος ποταμὸς Φεισῶν (Ἑβρ. Πισσόν), εἷς τῶν τεσσάρων ἐκ τοῦ Παραδείσου ἐξερχομένων ποταμῶν. Τὸ ὄνομα Πισσόν ὡς ὄνομα διώρυχος ἢ ποταμοῦ δὲν ἀνεγνώσθη ἔτι ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς, ἀλλ' ὑπάρχει ἐν αὐταῖς ἢ λέξεις *πισσανου* σημαίνουσα *δεξαμενὴν καὶ ὑδραγωγεῖον*, πιθανῶς δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ὅπως καὶ τὸ τοῦ *Παλλακόπα* (διώρυξ) ἐσήμαινε *διώρυχα κατ' ἐξοχὴν*. Ἀλλ' ὁ H. Rawlinson φρονεῖ ὅτι ὁ Φεισῶν ἦτο ὁ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων μνημονευόμενος ποταμὸς *Σουραπον*. Τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τοῦ Παλλακόπα καθιστῶντα αὐτὸν ποταμὸν δυνάμενον νὰ παραβληθῇ κατὰ τὸ πλάτος πρὸς τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα ἔδωκαν ἀφορμὴν τῷ Ρίττερ νὰ ἐξενέγκῃ γνώμην, καθ' ἣν ἡ διώρυξ αὕτη ἀπετέλει ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις τὴν πρώτην κοίτην τοῦ Εὐφράτου· ἀφοῦ δὲ ὁ ῥοῦς τούτου ἐτράπη ὕστερον διεύθυνσιν νοτιοανατολικωτέραν, ἢ ἐγκαταλειφθεῖσα μεγάλη κοίτη ἐρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλωνίας διὰ μέγαν τεχνητὸν ποταμὸν. Ὁ αὐτὸς δὲ μέγας γεωγράφος φρονεῖ ὅτι καὶ πολλῶν ἄλλων μεγάλων διωρύχων τῆς Βαβυλωνίας καὶ Μεσοποταμίας αἱ κοῖται ἦσαν φυσικὰ κοιλώματα γῆς, οἷονεῖ ἄνυδροι φυσικὰ κοῖται ποταμῶν χρησιμοποιηθεῖσαι ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων εἰς κατασκευὴν μεγάλων διωρύχων. Ὁ Παλλακόπας εἶχεν, ὡς εἴρηται, πολλὰς διακλαδώσεις, ἦτοι μικροὺς τεχνητοὺς παραποτάμους ἀρδεύοντας τὰς πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου χώρας, δύο δὲ τοιοῦτοι κλάδοι πρὸς ἀνατολὰς ἦνουν, παρὰ τὰς πόλεις Βόρσιππα καὶ Οὐρ, τὸν μέγαν τεχνητὸν ποταμὸν πρὸς τὸν μέγαν φυσικόν.

(2) Wol. d. P. p. 72—74.

Πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἡγεμόνος Χαλδαίου κατεσκευάσθη ὁ Παλλακόπας δὲν εἶναι γνωστόν. Ἡ ἐγγύτης ὅμως τῶν στομιῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν Βαβυλώνα μαρτυρεῖ ἴσως ὅτι κατεσκευάσθη μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Βαβυλώνος καὶ ὅτι ἦτο ἔργον Βαβυλωνίου ἡγεμόνος. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου τὸ γεγονός ὅτι ἡ παναρχαία πόλις Οὐρ, ἢ κατὰ χιλιετηρίδας ἀρχαιότερα τῆς Βαβυλώνος, ἔκειτο πολλῷ ἐγγύτερον τῷ Παλλακόπα ἢ τῷ Εὐφράτη συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς παλαιότερας ἀρχῆς τῆς διώρυχος. Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς Περσικῆς ἐν Βαβυλῶνι κυριαρχίας φαίνεται ὅτι καὶ ὁ Παλλακόπας ὡς καὶ πάντα τὰ ὑδραυλικὰ ἔργα τὰ ἐν Μεσοποταμίᾳ παρημελήθησαν. Ὁ Στράβων (ΙΣ' 740) λέγει ὅτι «οἱ Πέρσαι τοὺς ἀνάπλους (τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος) ἐπίτηδες κωλύειν θέλοντες, φόβῳ τῶν ἔξωθεν ἐφόδων, καταρράκτας χειροποιήτους κατεσκευάεισαν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐπιὼν ὅσους οἶός τε ἦν ἀνεσκεύασε, καὶ μάλιστα τοὺς ἐπὶ τὴν Ὀπιν, *ἐπεμελήθη δὲ καὶ τῶν διωρύχων*». Λέγει δ' ὁ αὐτὸς (ΙΣ' 741) παρὰ τοῦ Ἀριστοβούλου παραλαβὼν «Φησὶ δὲ (ὁ Ἀριστόβουλος) τὸν Ἀλέξανδρον αὐτὸν ἀναπλέοντα καὶ κυβερνῶντα τὸ σκάφος *ἐπισκοπεῖν καὶ ἀνακαθαίρειν τὰς διώρυγας μετὰ τοῦ πλήθους τῶν συνακολουθησάντων ὡς δ' αὐτως καὶ τὰ στόμια ἐμφράττειν τὰ δ' ἀνοίγειν*». Περὶ δὲ τοῦ Παλλακόπα προστίθησιν (αὐτόθι) «Κατανοήσαντα δὲ μίαν τὴν μάλιστα τείνουσαν ἐπὶ τὰ ἔλη καὶ τὰς λίμνας τὰς πρὸ τῆς Ἀραβίας, δυσμεταχείριστον ἔχουσαν τὸ στόμα καὶ μὴ ἠρδῖως ἐμφράττεσθαι δυναμένην διὰ τὸ εὐένδοτον καὶ μαλακόγειον, ἄλλο ἀνοίξει καινὸν στόμα, ἀπὸ σταδίων τριακόντα ὑπόπετρον λαβόντα χωρίον, κάκει μεταγαγεῖν τὸ ῥεῖθρον ταῦτα δὲ ποιεῖν προνοοῦντα ἅμα καὶ τοῦ μὴ τὴν Ἀραβίαν (1) δυσεἰσβολὸν τελείως ὑπὸ τῶν λιμνῶν ἢ καὶ τῶν ἐλῶν ἀποτελεσθῆναι, νησιζουσαν ἤδη διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ὕδατος· διανοεῖσθαι γὰρ δὴ κατακτᾶσθαι τὴν χώραν ταύτην». Ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, κατ' Ἀριστόβουλον, μνημονευομένη διώρυξ ἢ ἀνακαινισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι ὁ Παλλακόπας, μαρτυρεῖ καταφανῶς ὁ Ἀρριανὸς ταῦτα τῷ Στράβωνι περὶ τῆς ἀνακαινίσεως καὶ ἐκτενέστερον ἀφηγούμενος, μνημονεύων δὲ καὶ τοῦ ὀνόματος Παλλακόπα (2). Ἡ κοίτη τοῦ Παλλακόπα διαγιγνώσκειται σήμερον εἰς ἀπόστασιν

(1) Ἐννοεῖ τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Παλλακόπα Ἀραβ. ἔρημον.

(2) Περὶ τοῦ Παλλακόπα λέγει ὁ Ἀρριανὸς ἐν τῇ Ἀλεξάνδρου Ἀναβάσει (Ζ' 21 1—7) «Ἐν ᾧ δὲ αὐτῷ (τῷ Ἀλεξάνδρῳ) ἐναυπηγοῦντο μὲν αἱ τριήρεις, λιμὴν δὲ πρὸς Βαβυλῶνι ὠρῶσσετο, πλεῖε ἐκ Βαβυλώνος κατὰ τὸν Εὐφράτην ἐπὶ τὸν Παλλακόπαν. Ἀπέχει δὲ οὗτος τῆς Βαβυλώνος σταδίου ὅσον ὀκτακοσίους, καὶ ἔστι διώρυξ αὕτη ὁ Παλλακόπας ἐκ τοῦ Εὐφράτου, οὐχὶ δὲ ἐκ τῶν πηγῶν τις ἀνίσχων ποταμὸς. Ὁ γὰρ Εὐφράτης ποταμὸς ἴεον ἐκ τῶν Ἀρμενίων ὀρῶν χειμῶνος μὲν ὄρα προχωρεῖ κατὰ τὰς ὄχθας, οἷα δὲ οὐ πολλοῦ ὄντος αὐτῷ τοῦ ὕδατος· ἦρος δὲ ὑποφαίνοντος καὶ πολὺ δὴ μάλιστα ὑπὸ τροπᾶς, ἅς τινος τοῦ θέρους ὁ ἥλιος ἐπιστρέφει, μέγας τε ἐπέρχεται καὶ ὑπερβάλλει ὑπὲρ τὰς ὄχθας ἐπὶ τὴν γῆν τὴν Ἀσσυρίαν. Τηνικαῦτα γὰρ αἱ χιόνες ἐπὶ τοῖς ὄρεσι τοῖς

20 χιλιομέτρων πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἑραβίου ποταμοῦ, καλεῖται δὲ ὑπὸ τῶν ἐγγω-
ρίων Δζαχρι-ζατέ· εἰ καὶ δὲ καλεῖται συνήθως καὶ «ποταμὸς ἄνδρος», ἐπὶ 8
μῆγας τοῦ ἔτους ῥέει εἰς αὐτὸν βραχίον τῆς τοῦ Εὐφράτου (Reclus σελ. 408).

Δεύτερος μετὰ τὸν Παλλακόπαν μέγας τεχνητὸς ποταμὸς ἦτο ὁ Νεῖλος
(Ἑραβ. Σατ-ελ-Νίλ) ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας καὶ ῥέων νοτιοανατολικῶς
κατ' ἀντίθετον πρὸς τὸν Παλλακόπαν διεύθυνσιν, ἐνούμενος δὲ πάλιν πρὸς τὸν
Εὐφράτην οὐ μακρὰν τῆς μνημονευθείσης πόλεως Οὐρ. Ἡ διώρυξ αὕτη, καί-
περ μὴ ὑπερβαίνουσα κατὰ τὸ μῆκος τὸ ἡμισυ τοῦ Παλλακόπα, ἦτο ἐπίσης
μέγας ποταμὸς· βραχίον δὲ τῆς τοῦ Νεῖλου ἀνατολικώτερον ῥέων ἐξέβαλλεν εἰς
τὸν Τίγρητα (1) παρὰ τὴν σημερινὴν πόλιν Κουτ-ελ-Ἀμάρα. Τοῦ Νεῖλου τού-
του, ὅστις ἦτο γνωστὸς ἔτι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἀραβικῆς κατα-
κτήσεως, κατὰ τὸν Ζ' μ. Χ. αἰῶνα, κληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀράβων ποταμὸς Νεῖλος
(τὸ ἀρχαῖον ὄνομα εἶναι ἄγνωστον) (2), σήμερον εἰς ὀλίγα μόνον μέρη διαγινώ-
σκειται ἢ κοίτη (παρὰ τὴν Βάρκαν, τὴν ἀρχαίαν Ὀρχόην).

Ἀρμενίοις κατατηκόμενοι αὐξοῦσιν αὐτῷ τὸ ὕδωρ ἐπὶ μέγα, ὅτε δὲ ἐπιπολῆς ἔστιν αὐτῷ
καὶ ὑψηλὸς ὁ ῥοῦς, ὑπερβάλλει εἰς τὴν χώραν, εἰ μὴ τις ἀναστομώσειν αὐτὸν κατὰ τὸν
Παλλακόπαν εἰς τὰ ἔλη τε ἐκτρέψει καὶ τὰς λίμνας, αἱ δὲ ἀρχόμεναι ἀπὸ ταύτης τῆς
διώρυγος ἔστε ἐπὶ τὴν ξυνηχὴ τῆ τῶν Ἀράβων γῆ, καὶ ἔνθεν μὲν εἰς τέναγος ἐπὶ πολὺ,
ἐκ δὲ τοῦ ἕς θάλασσαν κατὰ πολλά τε καὶ ἀφανῆ στόματα ἐκδιδοῦσι. Τετηκνίας δὲ τῆς
χιόνος ἀμφὶ πλειάδων μάλιστα δύσιν ὀλίγος τε ὁ Εὐφράτης ῥέει καὶ οὐδὲν μείον τὸ πολὺ
αὐτοῦ κατὰ τὸν Παλλακόπαν ἐκδιδοῖ εἰς τὰς λίμνας. Εἰ δὲ τις μὴ ἀποφράξει τὸν Παλ-
λακόπαν αὐτῆς, ὡς κατὰ τὰς ὄχθας ἐκτραπὲν φέρεσθαι τὸ ὕδωρ κατὰ τὸν πόρον, ἐκέ-
νωσεν ἂν τὸν Εὐφράτην εἰς αὐτόν, ὡς μὴδ' ἐπάρδεσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὴν Ἀσσυρίαν γῆν.
'Ἄλλ' ἐπεφράσσοντο γὰρ αἱ εἰς τὸν Παλλακόπαν τοῦ Εὐφράτου ἐκβολαὶ πρὸς τοῦ σα-
τράπου τῆς Βαβυλωνίας πολλῶ πόνῳ, καίπερ οὐ χαλεπῶς ἀναστομούμεναι, ὅτι ἰλυώδης
τε ἡ ταύτη γῆ καὶ πηλὸς ἡ πολλὴ αὐτῆς, οἷα δεχομένη τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ μὴ εὐμαρῆ τὴν
ἀποστροφὴν αὐτοῦ παρέχειν ἄλλα καὶ εἰς τρίτον μῆνα Ἀσσυρίων ἄνδρες ὑπὲρ τοὺς μυρίους
ἐν τῷδε τῷ πόνῳ ξυνείχοντο. Ταῦτα ἀπαγγελθέντα ἐπήγαγον τὸν Ἀλέξανδρον ὠφελῆσαι
τὴν χώραν τῶν Ἀσσυρίων. Ἐνθεν μὲν δὴ ἐς τὸν Παλλακόπαν ἐτράπετο τοῦ Εὐφρά-
του ὁ ῥοῦς, ταύτη δὲ ἔγνω βεβαίως ἀποκλείσαι τὴν εἰσβολὴν· προσελθόντι δὲ ὅσον στα-
δίους τριάκοντα ὑπόπετρος ἡ γῆ ἐφαίνετο, οἷα διακοπεῖσα, ἐς ξυναφὴν γένοιτο τῇ πάλαι
διώρυγι τῇ κατὰ τὸν Παλλακόπαν, οὗτ' ἂν διαχεῖσθαι παρέχειν τὸ ὕδωρ ὑπὸ στερεότη-
τος τῆς γῆς. τὴν τε ἀποστροφὴν αὐτοῦ τῇ τεταγμένῃ ὄρα μὴ χαλεπῶς γίνεσθαι. Τού-
των ἕνεκα ἐπὶ τε τὸν Παλλακόπαν ἔπλευσε καὶ κατ' αὐτὸν καταπλεῖ εἶτα ὡς ἐπὶ τὴν
'Ἀράβων γῆν».

(1) Αἱ διώρυγες αἱ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Εὐφράτου ῥέουσιν εἰς τὸν Τίγρητα, διότι ἡ
ἐπιφάνεια τοῦ ποταμοῦ ἐκείνου εἶναι ὑψηλοτέρα τῆς τοῦ Τίγρητος.

(2) Παρὰ τοῖς νῦν κατοικοῦσι τὴν Βαβυλωνίαν διατηρεῖται σήμερον ἔτι παραδόσις,
καθ' ἣν ἀπὸ τοῦ Νεῖλου τῆς Βαβυλωνίας ἐλάμβανε τὰς πηγὰς ὁ Νεῖλος ὁ ποταμὸς τῆς
Αἰγύπτου (!) οὕτως ἐρμηνεύουσι τὴν ἀρχὴν τοῦ κοινοῦ ὀνόματος. Ὁ Δέλτιξ ἐκφράζει
τινάς δισταγμοὺς ὡς πρὸς τὸ τεχνητὸν τοῦ Νεῖλου· θεωρεῖ δ' αὐτὸν φυσικὸν παραπότα-
μον καὶ εἰκάζει ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ἐν τῇ Γενέσει (Β' 13) μνημονευόμενος παραδείσιος πο-

Τρίτη μεγάλη διώρυξ σωζομένη ἔτι σήμερον εἶναι ἡ καλουμένη νῦν ὑπὸ
τῶν ἐγγωρίων Ἀραβιστὶ Σατ-ελ-Χαί, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου νοτιώτερον
τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νεῖλου καὶ ἐκβάλλουσα εἰς τὸν Τίγρητα, ἐκεῖ ἔνθα ἐκβάλλει εἰς
αὐτὸν καὶ ὁ μνημονευθεὶς βραχίον τοῦ Νεῖλου. Φαίνεται ὅτι αὕτη εἶναι ἡ διώ-
ρυξ ἡ μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ὡς μεγίστη πασῶν, ἡ ἔχουσα διεύ-
θυνσιν πρὸς Α. καὶ ῥέουσα εἰς τὸν Τίγρητα. (Ἡροδ. Α' 193 «...καὶ ἡ μεγίστη
τῶν διωρύχων ἐστὶ νησιπέρητος, πρὸς τὸν ἥλιον τετραμμένη τὸν χειμερινόν,
ἔσχει δ' ἐς ἄλλον ποταμὸν ἐκ τοῦ Εὐφράτεω, ἐς τὸν Τίγριν, παρ' ὃν Νίνος πόλις
οἴκητο»).

Πλὴν τῶν μνημονευθεισῶν μεγάλων διωρύχων μέγα πλῆθος ἀναφέρεται
ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις διωρύχων κατεσκευασμέ-
νων ὑπὸ διαφόρων ἡγεμόνων. Αἱ διώρυγες αὗται λαμβάνουσι τὸ ὄνομα ἢ ἀπὸ
τῶν κατασκευασάντων αὐτὰς ἡγεμόνων ἢ ἀπὸ τῶν πόλεων ὧν χάριν κατασκευά-
ζονται, ἢ ἀπὸ ζώων (ἰδίως ἰχθύων καὶ πτηνῶν) ἢ ἀπὸ τῶν προστατευόντων θεῶν,
ἐνίοτε δὲ φέρουσιν ὀνόματα δηλοῦντα τὴν εὐεργετικὴν ἰδιότητα καὶ τὸν εὐεργε-
τικὸν σκοπὸν, δι' ὃν κατεσκευάσθησαν. Αἱ μᾶλλον ἄξια μνήμης τῶν τοιούτων
διωρύχων, (ὧν αἱ πλείσται ἔχουσιν ἄξιαν μᾶλλον ὑπὸ ἔποψιν γλωσσικὴν, ἱστο-
ρικὴν καὶ μυθολογικὴν παρὰ ὑπὸ ἔποψιν γεωγραφικὴν, διότι δὲν δύνανται νὰ
προσδιορισθῶσι τοπογραφικῶς), εἶναι α') ἡ διώρυξ Χαμμουραγᾶ ἢ Χαμμουραβῆ
(Νὰρ Χαμμουραβῆ) λαβοῦσα τὸ ὄνομα ὑπὸ τοῦ κατασκευάσαντος αὐτὴν βασι-
λέως τῆς Βαβυλωνίας, β') ἡ διώρυξ τοῦ Μερωδᾶχ (Νὰρ-ιλου-Μαρδούκ), γ') ἡ
διώρυξ Σάμα (θεοῦ τοῦ ἡλίου· Νὰρ-ιλου Σάμα), δ') «ἡ ἀνατολικὴ διώρυξ Βαβυ-
λωνος» ἡ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐπισκευασθεῖσα (Paalga samsi ase Babi-
lani), ε') ἡ διώρυξ Ἀκκάδης (Νὰρ Agade), στ') ἡ διώρυξ πτηνοῦ (Νὰρ issure),
ζ') ἡ διώρυξ ἀφθονίας (Νὰρ begalli). Καὶ αὗται μὲν αἱ διώρυγες τοῦ Εὐφράτου
ἐν Βαβυλωνίᾳ. Σημειωτέον δ' ἐν τέλει ὅτι αἱ διώρυγες τοῦ Εὐφράτου, οὐχὶ
βεβαίως ἅπασαι, ἀλλ' αἱ μέγισται ὡς ὁ Παλλακόπας καὶ ὁ Νεῖλος, δὲν ἦσαν
προωρισμέναι ἀπλῶς πρὸς ἄρδευσιν τοῦ ἐδάφους καὶ πρὸς διακανόνισιν τῶν
ὕδατων τοῦ ποταμοῦ, ἀλλ' ἦσαν καὶ μέσα συγκοινωνίας σπουδαῖα ὡς πλώϊμοι
τεχνητοὶ ποταμοί. Τῶν ἐν Ἀσσυρίᾳ διωρύχων τοῦ Τίγρητος τῶν ἐν ταῖς Ἀσσυ-
ριακαῖς ἐπιγραφαῖς μνημονευομένων, αἵτινες διώρυγες δὲν ἦσαν μεγάλαι οὕτε

ταταμὸς Γιχὼν (Γηὼν κατὰ τοὺς Ο'), εὐρίσκων τὸ ὄνομα ἐν τῷ Guhan τῶν Ἀσσυριακῶν
ἐπιγραφῶν. Εἶναι ἄλλως ἄγνωστον ἂν τὸ ὄνομα Νεῖλος, προκειμένου περὶ τοῦ Σατ-ελ
Νίλ, ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Βαβυλωνίοις (τούλάχιστον μέχρι νῦν δὲν εὐρέθη
ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς τοιοῦτον ὄνομα) ἢ εἶναι τῶν Ἀραβικῶν χρό-
νων, καὶ ἂν ἐδόθη τῷ ποταμῷ πρὸς δῆλωσιν τοῦ μεγέθους αὐτοῦ (ὡς ὁμοίον κατὰ τὸ μέ-
γεθος πρὸς τὸν Νεῖλον τῆς Αἰγύπτου) ἢ πρὸς ἀνάμνησιν γεγονότος τινὸς περὶ τὸν πο-
ταμὸν ἔχοντος σχέσιν πρὸς τὴν Αἴγυπτον (ἴδε Delitz W. I. d. P. σ. 75).

κατεσκευασμένοι χάριν συγκοινωνίας ὡς αἱ τοῦ Εὐφράτου, ἀναφέρονται ἐνταῦθα α') τὴν διώρυγα τοῦ Ἀσοῦρ (τῆς πόλεως ἢ τοῦ ὁμωνύμου θεοῦ Ἀσοῦρ) τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀσσοῦρδαν Α' κατασκευασθεῖσαν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀσσοῦρνασιρ-πάλ ἐπισκευασθεῖσαν, β') τὴν διώρυγα τοῦ Καλάχ (πόλεως Ἀσσυριακῆς) τὴν κατασκευασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀσσοῦρνασιρπάλ, γ') τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σεναχει-ριμ πρὸς ἄρδουσιν τῶν πέριξ τῆς Νινευὶ κατασκευασθεῖσαν μεγάλην διώρυγα τὴν λαμβάνουσαν ὕδωρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ Χωσέρ.

Τίνα σπουδαιότητα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Βαβυλωνίας καὶ Ἀσσυρίας εἶχον πᾶσαι αὐταὶ αἱ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος διώρυγες μαρτυρεῖται ἐκ τῶν ὅσα ἀνωτέρω ἐκ τοῦ Ἡροδότου, Στράβωνος καὶ Ἀρριανοῦ περὶ τούτου ἐξεθή-καμεν, λέγει δὲ καὶ ὁ Reclus «Τὸ μέρος τῆς Ἀσίας τὸ διαρροέμενον ὑπὸ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου, καίπερ ἐκτεινόμενον ὅλως ἐπὶ τῆς ἡπείρου, εἶναι ἐκ τῶν χωρῶν, αἵτινες διακρίνονται τὰ μάλιστα ἀπὸ τῶν περὶ αὐτὰς χωρῶν διὰ τῶν φυσικῶν αὐτῶν χαρακτήρων καὶ διὰ τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν αὐτῶν. Οὐδαμοῦ τοῦ κόσμου ἢ θέσις τοῦ ἐδάφους μαρτυρεῖ κάλλιον πῶς αἱ τύχαι τῶν ἐθνῶν διατελοῦσιν ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὴν γῆν, ἢν οἰκοῦσι. Ἄνευ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου πῶς δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν Χαλδαϊκὸν πολιτισμὸν ἢ τὴν πολιτικὴν δύναμιν τῶν Ἀσσυρίων; Ὅπως τὸ ὄνομα τῆς Αἰγύπτου ἐξεγείρει ἐν τῇ φαντασίᾳ τὴν εἰκόνα τοῦ Νείλου τὴν περισφιγγο-μένην μεταξὺ τῶν δύο ἐρήμων εἶτα δὲ διακλαδουμένην ἐν σχήματι δέλτα, οὕτω τὰ ὀνόματα τῆς Βαβυλωνίας καὶ Νινευὶ ἐξεγείρουσι τὴν εἰκόνα δύο ποταμῶν περιβαλλόντων τὰς χώρας τῆς Μεσοποταμίας διὰ τῶν ὑδάτων αὐτῶν τῶν ὑπο-λεύκων ἢ ὠχρῶν ἐκ τῶν διαταράξεων τοῦ ὕδατος» (R. σ. 378).

Ἀλλὰ πλὴν τῆς τοιαύτης σπουδαιότητος ὁλόκληρον τοῦτο τὸ σύμ-πλεγμα, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ποταμῶν καὶ ῥεῖθρων τῶν περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα εἶχε σημασίαν ἱστορικὴν γενικωτέραν ἀναλόγως τῆς παγκο-σμίου σημασίας τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, μάλιστα δὲ τοῦ Εὐφράτου. Ἡ με-γάλη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου σημασία τοῦ ποταμοῦ τούτου ἀνατρέχει μέχρι τῶν ἀρχῶν αὐτῶν τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ «Ὡς ὁδὸς ἱστο-ρικὴ ἢ κοιλάς τοῦ Εὐφράτου, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ αὐτὸς γεωγράφος (αὐτ. σελ. 378—380), ὡς καὶ ἡ τοῦ Τίγρητος, εἶχε σπουδαιότητα μεγάλην ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ. Ἐντεῦθεν διήρχετο ἡ ὁδὸς ἢ ἐνοῦσα τὰς γραμμὰς τῆς μεταξὺ τῆς Ἰνδίας καὶ τῆς Μεσογείου ἀκτοπλοίας. Ἡ κοιλάς, ἥτις διὰ τῆς δυτ. Ἀσίας προεκτείνει τὸ διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου πλαγίως τεμνόμενον τμήμα αὐτῆς, τέμνει πρὸς ΒΔ. τὴν παραλίαν τῆς Μεσογείου καὶ διὰ ὄρωγμης τινος τῶν ὁρέων συγκοινωνεῖ μετὰ χαμηλῆς κοιλάδος τοῦ Ὀρόντου. Ἡ φυσικὴ καθίζησις διατηρεῖται καὶ ἐκ τοῦ ἐνὸς καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους. Εὐθὺς ὡς ἔμαθον οἱ ἄνθρωποι νὰ διευθύνωσι τὰς λεμβοδρομίας αὐτῶν ἐπὶ τῶν κυμάτων, ὁ Εὐφράτης ἐγένετο ἐξ ἀνάγκης ὁδὸς

συγκοινωνίας μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ ἀντικατέστησε τοὺς δυσχερεῖς ἀτραποὺς τοῦ Ἰράν τοὺς διήκοντας δι' ὁρέων καὶ ὄροπεδίων. Ἡ ὁδὸς τοῦ Εὐφράτου παρέχει πλεονεκτήματα ἀνάλογα πρὸς τὰ τοῦ Νείλου, εἰ καὶ ἐν ἐλάσ-σονι μέτρῳ, καὶ ἡ κίνησις ἢ ἱστορικὴ ἐγένετο ἐνταῦθα ἐκ παραλλήλου. Ἡ Βαβυ-λωνία εἶναι ἀνταγωνιστὴς φυσικὸς τῆς Αἰγύπτου ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐμπορίᾳ. Πρὸ 25 ἡδὴ αἰώνων ἡ Βαβυλωνία ἦτο ὁ σταθμὸς τῆς διαμετακομίσεως τοῦ πλοῦτου τῆς Ἰνδικῆς καὶ ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ, κύριος ὢν τοῦ λιμένος τῆς Τερηδόνης ἐπὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἐκυρίευσεν καὶ τὴν Τύρον ἐπὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Οἱ Πέρσαι κατακτηταί, εἰθισμένοι εἰς τὰς δι' ὄροπεδίων ὁδοὺς καὶ μὴ ἔχοντες πείραν τῆς θαλάσσης, ἐπέσχον τὴν μεταξὺ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Μεσογείου ἐμπορικὴν κίνησιν· διότι βλέποντες ἐν τοῖς ποταμοῖς γραμμὰς ἀμύνης, καὶ οὐχὶ ὁδοὺς, ἐπέσχον τὸν ῥοῦν τῆς τοιαύτης ὁδοῦ διὰ φραγμῶν, ἵνα κωλύσωσι τὴν ποταμοπλοίαν καὶ ἀσφαλισθῶσιν ἐναντίον ἀποπείρας προσβολῶν. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος γενόμενος κύριος τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ τῶν χωρῶν τοῦ Νείλου, ἐννοῶν δὲ ἐνταυτῷ τὴν ἀξίαν τῶν δύο μεγάλων ἐμπορικῶν ὁδῶν, ἐπειράθη νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν διὰ τοῦ Εὐφράτου ὁδόν (1). Κατέστρεψε τοὺς φραγμοὺς τοὺς κωλύοντας τὸν ῥοῦν τῶν ὑδάτων, διεκανόνισε τὸν ῥοῦν τῶν δύο ποταμῶν, ἀποκατέστησε τὸν λιμένα τῆς Τερηδόνης, κατεσκεύασεν στόλους καὶ ἔσκαψε παρὰ τὴν Βαβυλωνίαν λεκάνην δυναμένην νὰ περιλαμβάνῃ χίλια πλοῖα. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι οὐδαμῶς ἀπέβησαν ἄκαρποι. Καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάν-δρου καὶ τῶν Σελευκιδῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐπιγιγνομένοις χρόνοις ὁ ῥοῦς τοῦ Εὐφράτου ἀπετέλει τὴν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὁδόν. Ἐπὶ τῶν Χαλιφῶν, ὁπότε οἱ Ἀραβες διετήρουν ἔτι τὴν δύναμιν τῆς πρώτης ἐκείνης ὁρμῆς τῆς ὑπο-ταξίας εἰς αὐτοὺς τὸ ἦμισυ τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, αἱ ἀγοραὶ τῆς Μεσοπο-ταμίας ἐπανέλαβον τὴν κίνησιν αὐτῶν ἐν τῇ ἐμπορίᾳ τῶν ἐθνῶν. Εἶτα ἐπῆλθεν ἡ ἐρήμωσις. Ἀλλὰ καὶ νῦν ἤρξαντο νὰ φαίνωνται οἱ πρόδρομοι τῆς εἰς Μεσοπο-ταμίαν ἐπανόδου τῆς εὐθυμίας, καὶ ἡ ἀμπωτις τοῦ πολιτισμοῦ ἐκτείνεται πρὸς τὰς χώρας, ὁπόθεν ἤλθεν ἡ πλημμυρις αὐτοῦ». Τοιαύτη ἢ ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ σημασία τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος ἐκ τῶν προτέρων σκιαγραφουμένη.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος ἐν τῇ εὐρείᾳ πεδιάδι τοῦ Αἰλάμ, ὀνομαστοὶ ποταμοὶ εἶναι οἱ ἐκ τῆς ὑπερθεῖν ὄρεινῆς σειρᾶς τοῦ Ζάγγρου πηγάζοντες καὶ παραλλήλως τῷ Τίγρητι ῥέοντες α') ὁ Χοάσπης (Περσ. Huaspa=ποταμὸς δι' ἀγαθοὺς ἵππους, νῦν Κέρχα) περίφημος, διότι ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ τού-του ἔπινον οἱ Πέρσαι βασιλεῖς καὶ ὁσάκις ἐποιοῦντο στρατείας πλῆθος ἀμαξῶν

(1) Ἴδτε τὰ ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Στράβωνος εἰρημένα.

φερουσῶν ὑδρίας ὕδατος Χοάσπου πεπληρωμένας παρηκολούθει τὴν στρατείαν(1). β') ἀνατολικώτερον τούτου ὁ *Εὐλαιος* (Ἀσσυρ. καὶ Ἑβρ. Οὐλάι). Ἀναφέρονται δὲ μετὰ τούτους καὶ δύο ἄλλοι ποταμοί, ὁ Κοπράτης καὶ ὁ Πασίτιγρις (2). Ὡστε οὕτω ἔχομεν τέσσαρα ὀνόματα ποταμῶν ἀποδιδόμενα εἰς τοὺς δύο μόνον νῦν γνωστοὺς ποταμοὺς τοῦ Αἰλάμ, τὸν Κέρχαν καὶ τὸν Καρούν ἢ Κουρέν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὁ Εὐλαιος καὶ ὁ Χοάσπης θεωρηθῶσιν ὁ αὐτὸς ποταμός, Πασίτιγρις δὲ ὁ Καρούν, μένει ἀνανταπόδοτος ὁ Κοπράτης. Ἡ τοιαύτη διαφωνία τῶν ὑπὸ ἀρχαίων συγγραφέων παραδεδομένων πρὸς τὰ νῦν ὑφ' ἡμῶν γνωσκόμενα ἐξηγεῖται ἐκ τῶν μεγάλων γεωλογικῶν ἀλλοιώσεων, αἰτινες ἐγένοντο κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ὡς καὶ τῶν νῦν Κέρχα καὶ Καρούν. Σήμερον οὐδεὶς

(1) Ἡροδ. Α' 188 «Τούτου δὲ τοῦ Χοάσπεω τοῦ ὕδατος ἀπεψημένον πολλὰ κάρτα ἄμαξαι τετρακύκλοι ἡμίονοι κομίζουσαι ἐν ἀργυρίοισι ἀγγείοισι ἐπονται ὅη ἂν ἐλαύνῃ ἐκάστοτε».

(2) Περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν ποταμῶν τούτων δὲν συμφωνοῦσι πάντες οἱ γεωγράφοι. Ὁ Kierpert καὶ ἄλλοι πολλοὶ Χοάσπην καὶ Εὐλαιον θεωροῦσι τὸν αὐτὸν ποταμὸν, τὸν νῦν καλούμενον Κέρχαν, Πασίτιγριν δὲ τὸν νῦν Καρούν. Ἀλλ' ὁ Δέλιτς Χοάσπην μὲν θεωρεῖ τὸν Κέρχαν, Εὐλαιον δὲ τὸν ἀνατολικώτερον ῥέοντα Καρούν. Ὅτι ὁ Εὐλαιος δὲν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Χοάσπην μαρτυρεῖ ὁ Στράβων ἀναφέρων (ΙΕ' 728) «τόν τε Χοάσπην καὶ τὸν Εὐλαιον». Ἀλλ' εἶναι ἀπορίας ἄξιον ὅτι ὁ Στράβων, ἐνῶ περὶ Χοάσπου καὶ Εὐλαίου ποιεῖται λόγος ἐν παρόδῳ ὡς περὶ δύο ἰδιαίτερων ποταμῶν, ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ποταμῶν τῶν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος ῥεόντων μετὰ τὸν Χοάσπην ἀναφέρει οὐχὶ τὸν Εὐλαιον, ἀλλὰ τὸν Κοπράτην (ὅστις οὕτω θεωρητέος ὁ νῦν Καρούν), εἶτα δὲ τὸν Πασίτιγριν (ὅστις μένει οὕτω ὄλως ἄγνωστος, ἐκτὸς ἂν πρέπη νὰ θεωρηθῇ, ὅπερ λίαν ἀπίθανον, τὸ πρὸς Α. τοῦ Καρούν ῥέον νῦν ποτάμιον τὸ καλούμενον Δζεραχί). Καθόλου δὲ αἱ περὶ τῶν μεταξὺ τοῦ Τίγρητος καὶ τῆς Περσίδος χωρῶν (τοῦ Αἰλάμ δηλονότι) τοπογραφικαὶ γνώσεις τοῦ Στράβωνος καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων εἰσὶν ἐν μέρει συγκεχυμένα. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὰ περὶ τῶν ποταμῶν τῆς χώρας ταύτης εἰσὶ λίαν συγκεχυμένα παρ' αὐτοῖς. Οὕτως ὁ Στράβων ἐνῶ περὶ τοῦ Χοάσπου καὶ περὶ τοῦ Εὐλαίου λαλεῖ ἐν παρόδῳ ὡς περὶ ἰδιαίτερων ποταμῶν, οὐ μόνον ἐν τοῖς ποταμοῖς τοῦ Αἰλάμ δὲν μνημονεύει τοῦ Εὐλαίου, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (ΙΕ' 735) λέγων περὶ τοῦ Εὐλαίου, ἐν παρόδῳ πάλιν, ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας «μετίεσαν ὕδαρ ἐκ τοῦ Εὐλαίου πάντων ἐλαφρότατον» ὑπαινίσσεται λεληθότως τὴν ταυτότητα τοῦ ποταμοῦ τούτου πρὸς τὸν Χοάσπην. Πολλῶ πλεον συγκεχυμένα εἶναι τὰ περὶ τοῦ Πασίτιγριος παρὰ Στράβωνι. Διότι ὅτε μὲν ποιεῖται λόγος περὶ αὐτοῦ, καθὰ εἶδομεν, ὡς ἀνατολικῶς τοῦ Χοάσπου ἐκ τῆς Οὐξίας (τοῦ Χουζιστάν) ῥέοντος, ὁ δὲ (ΙΕ' 729) λέγει, κατὰ Νέαρχον, ὅτι ἡ παραλία τῆς Ἀραβίας συνάπτει τῷ στόματι τοῦ *Εὐφράτου* καὶ τοῦ *Πασίτιγριος*, ὁ αὐτὸς δὲ ἀναφέρει ὅτι κατ' ἄλλους Πασίτιγρις καλοῦνται αἱ ἐκβολαὶ «τῶν διὰ Σούσων ποταμῶν εἰς ἓν ῥεῦμα, τὸ τοῦ Τίγρητος, συμπιπτόντων κατὰ τὰς μεταξὺ διώρυγας τοῦ Εὐφράτου». Ἡ σύγχυσις αὕτη ἢ ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περὶ τῶν ποταμῶν τοῦ Αἰλάμ ἦτο μὲν ἀποτέλεσμα τῆς ἀτελοῦς γνώσεως τῆς τοπογραφίας τῆς χώρας, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ τῶν μεγάλων γεωλογικῶν μεταβολῶν, αἰτινες ἐπεγένοντο ἐν τῇ μακρῇ σειρᾷ τοῦ χρόνου ἐν τῇ περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον χώρα τῇ διαρροεμένη ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων ποταμῶν.

τῶν μνημονευθέντων τεσσάρων ποταμῶν ἐκβάλλει ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν θάλασσαν, ἦτοι εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον, ἀλλ' ὁ μὲν Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης συμβάλλοντες ἀλλήλοις εἰς 150 χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τῆς θαλάσσης ταύτης πρὸς Β. ἀπόστασιν ἀποτελοῦσιν, ὡς εἴρηται, τὸν μέγαν *Ἀραβιον ποταμόν*, εἰς τοῦτον δὲ ἐκβάλλουσιν ὁ Κέρχας καὶ ὁ Καρούν. Ἀλλ' ὡς ἀνωτέρω ἤδη ὑπὸνείχθημεν, τὸ πάλαι δὲν ὑπῆρχεν ὁ Ἀραβίος ποταμός, ὁ ἔχων νῦν εὖρος κατὰ μέσον ὄρον 500 μ. καὶ βάθος 6—10 μ., ἀλλ' ὁ τε Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης ἐξέβαλλον εἰς τὴν θάλασσαν πρὸ τοῦ σημείου τῆς νῦν συμβολῆς αὐτῶν· ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Κέρχας καὶ ὁ Καρούν ἐξέβαλλον ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν θάλασσαν. Οὕτω ὀλόκληρον τὸ κατὰ μῆκος τοῦ Ἀραβίου ποταμοῦ μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐκτεινόμενον τμήμα τῆς νοτίου Μεσοποταμίας, ἡ χώρα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ δέλτα, ἐσχηματίσθη ἐκ τῶν προσχώσεων τῶν 4 μεγάλων ποταμῶν, δι' ὧν ἀφῆρθη ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἡ γῆ ἐκείνη. Τοῦτο ἐπανάγει ἡμᾶς εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου.

Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος καὶ ὁ Περσικὸς κόλπος.—Ὅτι οἱ δύο ποταμοὶ ἐξέβαλλον ἐκάτερος κατ' ἴδιαν καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν θάλασσαν μαρτυρεῖται ἤδη ἱστορικῶς ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ὁ Ἡρόδοτος (Α' 180) λέγει περὶ τοῦ Εὐφράτου «ῥέει δὲ ἐξ Ἀρμενίων, ἐὼν μέγας καὶ βαθὺς καὶ ταχύς· ἐξίει δὲ οὗτος ἐς τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν» (1)· τὸ αὐτὸ δὲ λέγει καὶ περὶ τοῦ Τίγρητος (Α' 189) «ὁ δὲ (Τίγρης) παρ' Ὀπιν πόλιν ῥέων ἐς τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν ἐκδιδοῖ» (2). Ὡστε ὁ Ἡρόδοτος οὔτε Ἀραβιον ποταμὸν γινώσκει οὔτε συμβολὴν Τίγρητος καὶ Εὐφράτου πρὸς ἀλλήλους. Ὁ Πλίνιος (Histor. Nat. I 30) ἀναφέρει ὅτι μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τῶν δύο ποταμῶν ὑπῆρχεν ἀπόστασις 25 χιλ. Ῥωμ. βημάτων ἢ κατ' ἄλλους 7 χιλ. Ῥωμ. βημ. (Inter duorum amnium ostia XXV p. fuere, ut alii tradunt VII), προστίθησι δὲ ὅτι ἐκάτερος τῶν ποταμῶν ἦτο πλώϊμος, ἀλλὰ τὸν μὲν Εὐφράτην ἐπὶ μακρὸν ἀπέκλεισαν (τῆς θαλάσσης) οἱ Ὀρχοηνοὶ καὶ ἄλλοι περίοικοι ἀρδεύοντες τοὺς ἀγρούς, μόνον δὲ διὰ τοῦ Τίγρητος ἐγένετο κάθοδος εἰς τὴν θάλασσαν (nec nisi per Tigrim defertur in mare). Οὔτε δὲ ὁ Πλίνιος οὔτε ἄλλοι τῶν πρὸ αὐτοῦ γεωγράφων συγγραφέων ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος μέχρι τοῦ Στράβωνος γινώσκουσι τι περὶ τοῦ Ἀραβίου ἢ περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος, ἀλλὰ ποιοῦνται λόγον μόνον περὶ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ὡς δύο ὄλως μακρὰν ἀλλήλων

(1) Ἐρυθρὰ θάλασσα παρ' Ἡροδότῳ καὶ παρ' ἄλλοις ἀρχαιοτέροις συγγραφεῦσιν εἶναι ὁ Περσικὸς κόλπος καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ μέρος τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, ἡ δὲ νῦν Ἐρυθρὰ θάλασσα καλουμένη παρ' Ἡροδότῳ καλεῖται Ἀραβίος κόλπος.

(2) Ἀπορον πῶς ὁ Δέλιτς παριδὼν τὰς ρητὰς καὶ σαφεῖς ταύτας μαρτυρίας τοῦ Ἡροδότου ἀναφέρει μόνον τὴν τοῦ Πλινίου, νομίζει δὲ ὅτι ὁ Ἡρόδοτος οὐδένα ποιεῖται λόγον περὶ τῶν ἐκβολῶν τῶν δύο ποταμῶν. (Delitz Wo lag. d. p. σελ. 40).

πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον ῥεόντων ποταμῶν, ἀνευ ἰδιαιτέρας μνείας τῆς οἰκοθεν νοουμένης χωριστῆς εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβολῆς αὐτῶν. Ὁ Στράβων λέγει μὲν (ΙΕ' 728) περὶ τῶν «ἐκβολῶν τοῦ Τίγριος», ἀλλ' ἀναφέρει καὶ παράδοσιν τοῦ ἱστορικοῦ Πολυκλείτου, καθ' ἣν ὁ Χοάσπης καὶ ὁ Εὐλαῖος ἔτι δὲ καὶ ὁ Τίγρης (περὶ Εὐφράτου οὐδὲν λέγει) συνέβαλλον εἰς λίμνην τινά, εἴτ' ἐκεῖθεν ἐξέδιδον εἰς τὴν θάλασσαν Ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι λίαν ἀξιοσημείωτος διότι μαρτυρεῖ τὴν βαθμιαίαν διὰ προσχώσεων ἐπέκτασιν τῆς νοτίου Βαβυλωνίας εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ λίμνη, εἰς ἣν συνέβαλλον ὁ Τίγρης, ὁ Χοάσπης καὶ ὁ Εὐλαῖος, ἦτο πιθανώτατα λιμνοθάλασσά τις σχηματισθεῖσα διὰ προσχώσεων κατὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν. Προστίθῃσι δ' ὁ Στράβων καὶ ἄλλην γεωγραφικὴν παράδοσιν, καθ' ἣν «οἱ διὰ Σούσων ῥέοντες ποταμοὶ» συνέπιπτον εἰς ἓν ῥεῦμα, τὸ τοῦ Τίγρητος, κατὰ τὰς μεταξὺ διωρύχας τοῦ Εὐφράτου· καὶ ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι ἀξιοσημείωτος διότι μαρτυρεῖ τὴν βαθμιαίαν γένεσιν τοῦ Ἀραβίου ποταμοῦ, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀπλοῦν τι ῥεῦμα σχηματιζόμενον, ἐν μέσῳ τῶν ἐλῶν καὶ λιμνοθαλασσῶν τῆς χερσονήμου θάλασσης, ἐκ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τίγρητος, τοῦ Χοάσπου καὶ τοῦ Εὐλαίου, ἐγγὺς τῶν διωρύχων τοῦ Εὐφράτου. Καὶ ἐκ τοῦ χωρίου δὲ τούτου δηλοῦται ὅτι ὁ Εὐφράτης δὲν συνέβαλλε τότε κατὰ τὴν ἐκβολὴν τῷ Τίγρητι, ἀλλὰ μόνον ἴσως τινὲς τῶν διωρύχων αὐτοῦ. Ὁ Στράβων λέγει πρὸς τούτους ὅτι κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ μνημονευομένην γεωγράφων τινῶν παράδοσιν αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Τίγρητος διὰ τὰ ἄνω ἐκτεθειμένα, διὰ τὸ συμπύπτειν δηλονότι τοὺς μνημονευθέντας ποταμοὺς εἰς ἓν ῥεῦμα τὸ τοῦ Τίγρητος, ὠνομάσθησαν Πασίτιγρις. Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης δύναται τις μέχρι τινὸς ἀσφαλῶς νὰ εἰκάσῃ ὅτι Πασίτιγρις ἐκαλεῖτο αὐτὸ τὸ ἐκ τῆς συμβολῆς τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐλαίου σχηματιζόμενον ῥεῦμα (διὰ τὸ ὄνομα Πασίτιγρις, ἴδ. κατωτέρω), αὐτὸς δηλονότι ὁ Ἀράβιος ποταμὸς ἐν τῇ γενέσει αὐτοῦ καὶ ὁπότε ἦτο ἔτι ἀπλοῦν τι ῥεῦμα ἢ λίμνη ἐκ τῶν ἐκβολῶν τῶν τριῶν ποταμῶν ὑπερθεν τῆς θαλάσσης σχηματιζομένη· αὐξανομένης δὲ τῆς ἐκ τῶν προσχώσεων σχηματιζομένης Βαβυλωνιακῆς γῆς ὁ Πασίτιγρις ποταμὸς κατὰ μικρὸν μετεβλήθη εἰς τὸν νῦν Ἀράβιον ποταμὸν, εἰς ὃν συνέβαλεν ὕστερον καὶ ὁ Εὐφράτης, ἀφοῦ οὗτος διὰ τῶν διηγετικῶν προσχώσεων φυσικῶς ἢ τεχνητῶς ἐξετράπη τῆς πρώτης αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκβολὴν κοίτης. Οὕτω διὰ τῶν προσχώσεων τῶν μεγάλων ποταμῶν ηὔξηθη μὲν ἡ γῆ ἢ Βαβυλωνία σὺν τῷ χρόνῳ, ἠλαττώθη ἢ θάλασσα καὶ ἐσχηματίσθη νέος ποταμὸς. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ Πλίνιος καὶ δι' ἄλλης πρὸς τῇ ἀνωτέρω ἐκτεθείσῃ μαρτυρίας ἀναφέρων ὅτι ἡ πόλις Χάραξ ἢ Ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Βαβυλωνίᾳ εἰς δύο χιλιάδων Ῥωμαϊκῶν βημάτων ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰόβα Β' βασιλέως τῆς Νουμιδίας, ἦτοι μετὰ 280 ἔτη, ἀπέχετο τῆς θαλάσσης κατὰ 50—100 μιλλιάρια Ῥωμαϊκά. Παρ' ὅλην τὴν μεγίστην ὑπερβολὴν τὴν ὑπάρχουσαν προδήλως ἐν τῇ διαφορᾷ ταύτῃ, ὅμως

αὕτη ἡ μαρτυρία περὶ τοιαύτης διαφορᾶς τῆς ἀποστάσεως τῆς ἐπιγενομένης ἐν διαστήματι χρονικῷ ἦττονι τῶν τριῶν αἰώνων, δεικνύει ὅποσον κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ Πλινίου ἦσαν γνωσταὶ αἱ γεωλογικαὶ μεταβολαὶ αἱ γινόμεναι ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου.

Ἄλλ' αἱ μαρτυρίαι αἱ παρεχόμεναι ἡμῖν ἐκ τῶν κλασσικῶν παραδόσεων ἐπιβεβαιοῦνται ἐμμέσως καὶ ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων. Ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ βασιλέως Συναχειρίμ ἀναφέρεται ὅτι οὗτος ἐπὶ πλοίων κατασκευασθέντων ἐν Βαβυλῶνι κατέπλευσε διὰ τοῦ Εὐφράτου εἰς τὴν θάλασσαν, χωρὶς νὰ γίνηται λόγος περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ ποταμοῦ τούτου εἰς ἄλλον ἢ καὶ περὶ τρίτου ποταμοῦ ἐκ τῆς συμβολῆς ταύτης σχηματιζομένου· ὁ δὲ Ἀράβιος (ὁ Σατελ-Ἀράβ) εἶναι ἐπίσης ἄγνωστος καὶ ἐν τοῖς Ἀσσυρ. μνημείοις. Ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι χρονικοῖς προστίθεται μάλιστα ὅτι ὁ πολέμιος στρατός, καθ' οὗ ἐστράτευεν ὁ Συναχειρίμ, ἐστρατοπέδευε παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ «εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβάλλοντος Εὐλαίου (Οὐλά)». Καὶ ἐν τῷ γνωστῷ δὲ ἡμῖν ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων καταλόγῳ τῶν εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβαλλόντων ποταμῶν ἀναφέρεται καὶ ὁ Εὐλαῖος. Ἄλλη ἀμεσώτερα μαρτυρία περὶ τοῦ ὅτι ὁ Περσικὸς κόλπος εἰσεχώρει βαθύτερον εἰς τὴν Βαβυλωνίαν γῆν ἐξάγεται ἐκ τινος ἐν Κύπρῳ εὑρεθέντος ἐπιγραφικοῦ μνημείου τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Σαργῶν, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς νήσου ἢ τῆς «θαλασσίας πόλεως» Διλοῦν. Ἡ νῆσος αὕτη οὔσα ὡς εἰκάζεται ἢ καλουμένη νῦν Βαχραῖν κεῖται παρὰ τὴν παραλίαν αὐτὴν τὴν Βαβυλωνιακὴν. Καὶ ὅμως ὁ Σαργῶν (ὁ βασιλεύσας τῷ 721—705 π. Χ.) λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Διλοῦν εἶχε στήσει τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης (τοῦ Περσικοῦ κόλπου) ὥσπερ ἰχθὺς ἐν ἀποστάσει 30 κασβοῦ (161 χιλιομ.) (1). Ὡστε ἐπὶ τοῦ Σαργῶν, ἦτοι κατὰ τὰ τέλη τοῦ 8 π. Χ. αἰῶνος, ὁ Περσικὸς κόλπος εἰσεχώρει, ὑπὲρ τὰ 150 χιλμ. βαθύτερον ἢ νῦν, μέχρι τῆς θέσεως τῆς ἄνωθεν τῆς συμβολῆς τῶν δύο ποταμῶν κειμένης νῦν πόλεως Κόρνης. Βεβαίως δὲν δυνάμεθα ἱστορικῶς, ἦτοι δι' ἱστορικῶν εἰδήσεων, νὰ παρακολουθήσωμεν τὰς κατὰ διαφόρους χρονικὰς περιόδους γινομένας αὐξήσεις τῆς γῆς καὶ μειώσεις τῆς θαλάσσης. Ἄλλ' ὅτι ἱστορικῶς ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωσθῇ, τοῦτο δυνατὸν νὰ νοηθῇ γεωλογικῶς μετὰ πάσης μαθηματικῆς ἀκριβείας.

Κατὰ τὰς γεωλογικὰς παρατηρήσεις καὶ ἐρεῦνας πᾶσα ἡ πρὸς Ν. τῆς συμβολῆς τῶν δύο ποταμῶν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐκτεινομένη γῆ εἶναι προϊὼν προσχώσεων. Ὁ Ἀράβιος ποταμὸς ὑπελογίσθη ὅτι ἀνὰ πᾶν δευτέρον λεπτὸν ἐκτοπίζει ποσότητα ὕδατος 6696 μέτ. κυβ., ὑπελογίσθη δ' ὅτι ἂν ἡ θάλασσα αὕτη καθ' ἣν ἔχει νῦν βαθύτητα (75 μ. βαθ.) ἤθελε κενωθῆ ἢ ξηρανθῆ

(1) Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Jules Oppert.

διὰ φυσικῆς τινος ἐνεργείας, ὃ Ἀράβιος ποταμὸς ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ ἅπασαν τὴν θαλασσίαν ἐκείνην λεκάνην ἐντὸς 70 ἐτῶν. Ἀλλὰ τὰ ὕδατα ταῦτα, ὡς εἰσρέουσι νῦν, φέρουσι ὕλην ἀργιλώδη οὕτω πολλήν, ὥστε ἡ παραλία τῆς θαλάσσης παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ καθίσταται σχετικῶς λίαν ἀβαθῆς (3—4 μέτρα) αἱ προσχώσεις δ' αὐταὶ κατ' ὀλίγον πληροῦσι τὴν κατὰ τὰς ἐκβολὰς παραλίαν καὶ μειοῦσι τὴν θάλασσαν. Οὕτω κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1793—1853 τὸ δέλτα τοῦ Ἀραβίου προὐχώρησεν εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ 3200 περίπου μέτρα, ἦτοι 53 μέτρα κατ' ἔτος· ἄρα ἀπὸ τῆς 1 π. Χ. χιλιετηρίδος μέχρι σήμερον ἡ γῆ ἢ Βαβυλωνία ἀφῆρσεν ἀπὸ τῆς θαλάσσης κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος καὶ Εὐφράτου ἕκτασιν ἐπιφανείας ὑπερβαίνουσαν τὰ 153 χιλιόμετρα. Καὶ ταῦτα μὲν ὑπὸ ἱστορικὴν καὶ γεωλογικὴν ἔποψιν περὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν σχηματισμὸν αὐτὸν τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τὸ ζήτημα πόσον εὖρος καὶ μῆκος εἶχεν ἕξ ἀρχῆς τὸ εἰς γῆν ἐν μέρει Βαβυλωνιακῆν, ἐν μέρει Αἰλαμιτικῆν μεταποιηθὲν μέρος τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἢ τῶν τοιούτων ζητημάτων ἐξέτασις καὶ λύσις εἶναι ἐπίσης ἔργον τῆς γεωλογίας, οὐχὶ τῆς ἱστορίας. Ὡς ἀξιοσημείωτον ἐν τούτοις ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικὴν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ὅτι αὐτοὶ οἱ Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι ὀνομάζουσι μὲν τὸν Περσικὸν κόλπον ἢ τὴν *Ἐρυθρὰν* ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλουμένην θάλασσαν, «*κάτω θάλασσαν* (Tāmdum saplitu)» ἢ θάλασσαν ἀνατολικὴν (Tāmdum rābidum sa sit Samsi), ἀλλ' ἐνταντῶ καλοῦσιν αὐτὴν καὶ ἀπλῶς ποταμὸν (Nār), ποταμὸν ἄλμυρον (per marratu ἢ καὶ ἀπλῶς marratu), καλεῖται δὲ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρονικοῖς τοῦ βασιλέως Σαλμανασσάρ Β' καὶ «θάλασσα Χαλδαίας» ἔχουσα τὸ ὄνομα καὶ ἄλμυροῦ ποταμοῦ (Tāmdu sa mat kaldi sa nar marratu). Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ὄνομα Marratu, ἰδίως τὸ τῆς ἕξ αὐτοῦ κληθείσης παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον Βαβυλωνιακῆς γῆς, διτηρήθη καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Ἱερ. 50, 21), ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τοῖς περὶ τῆς χώρας ταύτης.

Τοσαῦτα εἰπόντες περὶ τῶν μεγάλων ποταμῶν καὶ τῆς θαλάσσης τῆς *μεγάλης Ἀσσυρίας* μεταβαίνομεν εἰς τὴν περιγραφὴν ἐκάστης τῶν ἀποτελουσῶν αὐτὴν χωρῶν.

Βαβυλωνία.—*Βαβυλωνία* (ἀπὸ τῆς πόλεως Βαβυλῶνος) καὶ *Χαλδαία* ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν (ἢ χώρα δηλονότι τοῦ ἔθνους τῶν Χαλδαίων) καλεῖται ἡ νότιος Μεσοποταμία, ἦτοι τὸ νότιον μέρος τῆς μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν περιλαμβανομένης πεδινῆς χώρας τὸ καλούμενον σήμερον Ἰράκ Ἀραμπί. Οἰκοθεν ἐννοεῖται ὅτι τῆς μεσοποταμίου ταύτης χώρας τὰ ἀνατολικά καὶ τὰ δυτικὰ φυσικὰ ὄρια ἀποτελοῦσιν αὐτοὶ οὗτοι οἱ ποταμοί, τὰ δὲ νότια ἢ Περσικὴ θάλασσα. Μόνον πρὸς Β. ἡ Βαβυλωνία δὲν εἶχεν ὄριον φυσικόν, ἀλλὰ πολιτικόν, διότι οὐδὲν φυσικὸν ὄριον ποταμοῦ ἢ ὄρους χωρίζει τὴν πεδινὴν ταύτην χώραν ἀπὸ τῆς βορειοτέρας Μεσοποταμίας· καὶ ἐθνογραφικῆς δὲ διαφορᾶς μὴ ὑπαρ-

χούσης μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῶν πρὸς Β. οἰκούντων λαῶν τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας, τοῦλάχιστον ἐν τοῖς γνωστοτέροις ἡμῖν ἱστορικοῖς χρόνοις τῆς ἀρχαιότητος, δύσκολον εἶναι νὰ διαγραφῇ ἀσφαλὲς ὄριον πρὸς Β. ἅτε τῶν πολιτικῶν ὄριων εἰς συχνὰς καὶ ταχείας ὑποκειμένων μεταβολὰς. Ἐν τούτοις ὡς φυσικὸν ὄριον μεταξὺ Βαβυλωνίας καὶ τῆς πρὸς Β. Μεσοποταμίας δύναται νὰ θεωρηθῇ μέχρι τινὸς τὸ στενωτάτον ἐκεῖνο μέρος τῆς Μεσοποταμίας, ἐνθα οἱ δύο ποταμοὶ προσεγγίζουσι πρὸς ἀλλήλους, ἀφιστάμενοι ἀλλήλων περὶ τὴν πόλιν Βαγδάτην μόνον κατὰ 20 χιλιομ. Ἐκεῖ δ' ἐνθα πρὸς Β. ὁ ἰσθμὸς οὗτος ἄρχεται εὐρυνόμενος μεταξὺ τῶν κομποπόλεων Σαμάρας (ἐπὶ τοῦ Τίγρητος) καὶ Φελουδζάχ (ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου) σώζονται νῦν ἔτι λείψανα ὀχυρωτικῆς γραμμῆς κατὰ διαλείμματα ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ ἑνὸς ποταμοῦ μέχρι τῶν τοῦ ἑτέρου. Τὰ λείψανα ταῦτα, ἅπερ οἱ Ἀραβες καλοῦσι «*τείχος Νεβρώδ*», φαίνονται ὅτι εἶναι ἐρείπια τοῦ πάλαι «*Μηδικοῦ τείχους*», ὅπερ ἀπετέλει ἀμυντήριον τῆς νοτίου Μεσοποταμίας ἐναντίον τῶν ἀπὸ Βορρᾶ ἐπιδρομῶν. Πρὸς Ν. λοιπὸν τοῦ τείχους τούτου ἀπὸ τῆς σημερινῆς θέσεως Τελλ-Μαντζούρ (ἐπὶ τοῦ Τίγρητος) καὶ τῆς ἀρχαίας Ὠπίδος ἄρχεται ἡ Βαβυλωνία. Δι' οὗς ἀνεφέρομεν ἀνωτέρω λόγους ἅπασα ἢ ἀπὸ τοῦ βορείου τούτου ὀρίου μέχρι θαλάσσης ἔκτεινομένη Βαβυλωνία δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη τὸ πάλαι τὴν ἕκτασιν, ἣν ἔχει νῦν, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους χρονικὰς περιόδους, ἕνεκα τῶν κατὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν γινομένων γεωλογικῶν μεταβολῶν, ἐκτήσατο νέαν ἕκτασιν. Ἐὰν δὲ ὡς ἀρχαίαν Βαβυλωνίαν λάβωμεν κατὰ μέσον ὕρον τὴν χώραν τὴν νῦν μέχρι τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν ἔκτεινομένην, εὐρίσκομεν κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ G. Rawlinson ὅτι ἡ Βαβυλωνία ἐντὸς τῶν ἄνω περιγραφέντων ὀρίων ἦτο τὸ πάλαι κατὰ 197 περίπου χιλιομ. κατὰ μῆκος καὶ 100 χιλιομ. κατὰ πλάτος, ἦτοι κατὰ 19.700 τετραγ. χιλιομ. ἐλάσσων ἢ νῦν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω ἦτο μείζων ἢ τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον πρὸ 30 ἐτῶν. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα *Βαβυλωνία* δὲν ἦτο οὔτε τὸ ἀρχαιότατον οὔτε τὸ κοινὸν τῆς διαγραφείσης χώρας ὄνομα. Τὸ ὄνομα *Βαβυλωνία* (χώρα Βαβυλῶνος, Mat Bab-ilou) προελθὸν ἐκ τοῦ τῆς πόλεως τῆς Βαβυλῶνος, ἦτις ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος ἢ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 2 χιλιετ. κατέστη κέντρον πολιτικὸν καὶ πρωτεύουσα τοῦ ἐν τῇ νοτίᾳ Μεσοποταμίᾳ ἰδρυθέντος Χαλδαϊκοῦ κράτους, ἐξετάθη ἀναλόγως τῆς ἐπικρατείας τῆς Βαβυλῶνος, οὐδέποτε δὲ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Βαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ ἐδόθη ἀκριβῶς εἰς ἅπασαν τὴν διαγραφείσαν χώραν, διότι τὰ νοτιώτατα αὐτῆς ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων *Χαλδαία* (mat kaldi)· οὕτω δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκάλεον *Χαλδαίαν* κυρίως τὸ νοτιώτατον μέρος τῆς χώρας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐνίοτε φαίνεται σημαίνον ἅπασαν τὴν νοτιᾶν Μεσοποταμίαν καὶ ἐν τισὶν Ἀσσυριακαῖς ἐπιγραφαῖς γίνεται λόγος περὶ τῶν «*βασιλέων τῆς Χαλδαίας*» (Sarran sa mat kaldi), βασιλέων δηλονότι τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους· ἀλλ' ἢ τοιαύτη χρῆσις

τοῦ ὀνόματος εἶναι οὐχὶ συνήθης. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τῆς Π. Διαθήκης Οὐρ-Κασδίμ, ὅπερ ὑπὸ τῶν Ο' ἐρμηνεύεται «χώρα Χαλδαίων», δὲν φαίνεται σημαῖνον ἀκριβῶς τὴν νοτίαν Μεσοποταμίαν (ἴδε κατωτ.). Γενικωτέραν καὶ μᾶλλον καθωρισμένην ἔννοιαν ἀναφερομένην ἴσως εἰς ἅπασαν τὴν νοτίαν Μεσοποταμίαν φαίνεται ἔχον ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ τὸ Ἐρζ-Κασδίμ (=γῆ Χαλδαίων κατὰ μετάφρ. τῶν Ο') (1). Ἄλλὰ τὸ «Ἐρζ-Βαβέλ» (=γῆ Βαβυλῶνος πρβλ. «ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος» Ψαλμ. ρλϛ') φαίνεται σημαῖνον ὅ,τι καὶ τὸ Ἄσσυρ. Ματ-Βαβιλοῦ (γῆ Βαβυλῶνος) ἄνευ ὄρισμένης γεωγραφικῆς ἔννοιας. Τοιαύτην ἔννοιαν φαίνεται ἔχον καὶ τὸ *Sennar* τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὸ σημαῖνον τὴν Βαβυλωνίαν καὶ παραβαλλόμενον συνήθως πρὸς τὸ Βαβυλωνιακὸν *Sumer* (ἴδε κατωτέρω). Ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις γίνεται συνηγορία τῶν δύο ὀνομάτων Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ (Ματ-Ἀκκάδι καὶ Ματ-Σουμερι ἢ *matum*-Ακαδι καὶ *matum*-Σουμερι) καὶ ὑπὸ μὲν τὸ Ἀκκάδ (ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τοῦ ὀνόματος πρὸς τὸ τῆς ἐν τῇ βορείᾳ Βαβυλωνίᾳ πόλεως Ἀγάδι ἢ Ἀκκάδ) πολλοὶ τῶν Ἀσσυριολόγων νοοῦσι τὸ βόρειον τῆς Βαβυλωνιακῆς χώρας μέρος, ὑπὸ δὲ τὸ Σουμίρ τὸ νότιον. Ἄλλ' οὔτε ἡ σημασία τῶν ὀνομάτων τούτων ἦτο ἀκριβῶς γνωστὴ, οὔτε ἡ γεωγραφικὴ ἔκτασις ἀκριβῶς ὄρισμένη. Ἐν τοῖς αὐτοῖς μνημείοις συχνῇ γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ ὀνόματος *Καρδούνιας* καὶ οἰ-βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας καλοῦνται ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας «βασιλεῖς Καρδούνιας» ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα φαίνεται σημαῖνον τὴν ἄμεσον περιοχὴν τῆς Βαβυλῶνος, οὐχὶ δὲ πᾶσαν τὴν ὑφ' ἡμῶν ἐνταῦθα γεωγραφικῶς Βαβυλωνίαν καλουμένην χώραν. Ἄλλ' ἐντὸς τὸ ὄνομα *Βαβυλωνία* ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ καὶ Βαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ δὲν δίδεται ἀκριβῶς οὐδ' εἰς ἅπασαν τὴν νότιον Μεσοποταμίαν, μετὰ τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Δαρείου Α' κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Δαρείου εἰς σατραπείας διαίρεσιν τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἡ Βαβυλωνία περιλαμβάνετο ἐν τῷ ἐνάτῳ νομῷ, τῷ τῆς Ἀσσυρίας ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην τοῦ ὀνόματος τούτου ἔννοιαν, οὗ νομοῦ πρωτεύουσα ἦτο ἡ *Βαβυλῶν*. Καὶ κατὰ τοὺς μετ' Ἀλέξανδρον δὲ χρόνους ἡ Βαβυλωνία ἀπετέλει μέρος τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας, ἧς *μητροπόλις* ἀντὶ Βαβυλῶνος ἐγένετο τότε, κατὰ Στράβωνα, ἡ ἐν Βαβυλωνίᾳ κτισθεῖσα ἑλληνικὴ πόλις Σελεύκεια. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους ἡ Βαβυλωνία ἀναφέρεται καὶ ὡς ἰδίᾳ σατραπείᾳ καὶ τὴν σατραπείαν ταύτην, ἧτις περιελάμβανε μὲν τὴν Ἀσσυρίαν τὴν μικράν, περιελαμβάνετο δὲ ἐν τῇ *μεγάλῃ Ἀσσυρίᾳ*, εἶχε πιθανώτατα ὁ Στράβων ὑπ' ὄψιν περιγράφων τὰ ὅρια τῆς Βαβυλωνίας. Κατὰ Στράβωνα (Ιϛ' 739) ἡ Βαβυλωνία «περιέχεται ἀπὸ μὲν τῆς ἡοῦς ὑπὸ τε Σουσίων καὶ Ἐλυμαίων καὶ Παραιτακηνῶν, ἀπὸ δὲ τῆς μεσημβρίας ὑπὸ

(1) Ἱερζεκ. ΙΒ. 13 «καὶ ἄξω αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα, εἰς γῆν Χαλδαίων».

τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τῆς *Χαλδαίας* μέχρι Ἀράβων τῶν Μεσηνῶν, ἀπὸ δὲ τῆς ἐσπέρας ὑπὸ τε Ἀράβων τῶν σκηνητῶν μέχρι τῆς Ἀδιαβηνῆς καὶ τῆς Γορδουαίας, ἀπὸ δὲ τῆς ἀρκτου ὑπὸ τε Ἀρμενίων καὶ Μήδων μέχρι τοῦ Ζάγρου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἔθνων».

Ἐκ τῶν ἄνω εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι οὔτε τὸ ὄνομα *Βαβυλωνία* οὔτε οἰονδήποτε ἄλλο τῶν ἄνω μνημονευθέντων ὀνομάτων ἔχει ἀκριβῶς καθωρισμένην ἔννοιαν γεωγραφικὴν. Ἄλλ' ἡμεῖς χάριν γεωγραφικῆς ἀκριβείας ποιησόμεθα πάντοτε χρῆσιν τοῦ ὀνόματος *Βαβυλωνία* πρὸς δῆλωσιν τῆς ὅλης νοτίου Μεσοποταμίας, τὴν τοιαύτην χρῆσιν κατὰ *πρόληψιν*, ἐννοεῖται, ἐκτείνοντες μέχρι καὶ τῶν χρόνων, ἐν οἷς οὔτε Βαβυλῶν ὑπῆρχεν οὔτε Βαβυλωνιακὸν κράτος.

Ἡ ποιότης τῆς Βαβυλωνιακῆς γῆς.— Ἡ Βαβυλωνία κειμένη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους, ἐφ' οὗ ἡ κεντρικὴ Κίνα καὶ τὸ Πενταπόταμον, οὔσα δὲ χώρα πεδινὴ ἔχει κλίμα μᾶλλον θερμὸν ἢ εὐκραές. Ἡ γῆ αὐτῆς, ὡς λέγει ὁ Στράβων, εἶναι «ἔμπυρος καὶ καυματηρὰ» τὸ θέρος, ἀλλ' οὔσα ἐνταυτῷ βαθείᾳ καὶ μαλακῇ διαρροεμένη τὸ πάλαι ὑπὸ τῶν ἀναριθμητῶν διωρῶν καὶ δι' ἄλλων ὑδραυλικῶν ἔργων κανονικῶς ἀρδευομένη καθίστατο εὐφορωτάτη. Ὁ Πλίνιος καλεῖ τὴν γῆν τῆς Βαβυλωνίας τὴν εὐφορωτάτην ἀπάσης τῆς κατ' αὐτὸν Ἀσίας χώραν (H. N. VI 26 «Ager (Babyloniae) totius Asiae fertilissimus»). Καὶ ὁ Ἡρόδοτος δὲ λέγει (Α' 193) «Ἔστι δὲ χωρὲν αὕτη (ἡ Βαβυλωνίη) ἀπασέων μακροῦ ἀρίστη τῶν ἡμεῖς ἴδμεν Δήμητρος καρπὸν ἐκφέρειν... ὥστε ἐπὶ *δηκόςια* μὲν τὸ παράπαν ἀποδιδόι, ἐπεὶ δὲ ἄριστα αὕτη ἐαυτῆς ἐνεῖκη, ἐπὶ *τριηκόςια* ἐκφέρει τὰ δὲ φύλλα αὐτόθι τῶν τε πυρῶν καὶ τῶν κριθῶν τὸ πλάτος γίνεται τεσσέρων εὐπετέως δακτύλων. Ἐκ δὲ κέγχρου καὶ σησάμου ὅσον τι δένδρον μέγαθος γίνεται, ἐξεπιστάμενος μνήμην οὐ ποιήσομαι εὖ εἰδὼς ὅτι τοῖσι μὴ ἀπιγμένοισι ἐς τὴν Βαβυλωνίην χώραν καὶ τὰ εἰρημένα καρπῶν ἐχόμενα ἐς ἀπίστίην πολλὴν ἀπῖκται. Εἶσι δὲ σφι φοίνικες πεφυκότες ἀνὰ πᾶν τὸ πεδίον, οἱ πλεῖνες αὐτῶν καρποφόροι, ἐκ τῶν καὶ σιτία καὶ οἶνον καὶ μέλι ποιεῦνται». Καὶ Βήρωσος δὲ ὁ Χαλδαῖος περιέγραφε τὴν εὐφορίαν τῆς Βαβυλωνίας λέγων «φύειν δὲ αὐτὴν πυροὺς ἀγρίους καὶ κριθὰς καὶ ὄχρον καὶ σήσαμον καὶ τὰς ἐν τοῖς ἔλεσι φυομένας ρίζας ἐσθίεσθαι ὀνομάζεσθαι αὐτὰς γόγγας ἰσοδυναμεῖν δὲ τὰς ρίζας ταύτας κριθαῖς. Γίνεσθαι δὲ καὶ φοίνικας καὶ μῆλα καὶ τὰ λοιπὰ ἀκρόδρα». Λέγει δὲ καὶ ὁ Στράβων (Ιϛ' 742) «Ἡ δὲ χώρα φέρει κριθὰς μὲν ὅσας οὐκ ἄλλη (καὶ γὰρ τριακοσιοντάχουν λέγουσι), τὰ δ' ἄλλα ἐκ τοῦ φοίνικος παρέχεται καὶ γὰρ ἄρτον καὶ οἶνον καὶ ὄξος καὶ μέλι καὶ ἄλφιτα τὰ τε πλεκτὰ παντοῖα ἐκ τούτου τοῖς δὲ πυρῆσιν ἀντ' ἀνθρώπων οἱ χαλκεῖς χρῶνται, βρεχόμενοι δὲ τοῖς σιτιζομένοις εἰσι τροφὴ βοῦσι καὶ προβάτοις φασὶ δ' εἶναι καὶ Περσικὴν φδῆν, ἐν ἧ τὰς ὠφελείας τριακοσίας καὶ ἐξήκοντα διαριθμοῦνται ἑλαίω δὲ χρῶνται τῷ σησαμίνω τὸ πλέον οἱ δ' ἄλλοι τόποι σπανίζονται τούτου τοῦ φυτοῦ». Καθ'

Ἡρόδοτος ἐπὶ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας ὁ νομὸς τῆς Ἀσσυρίας μετὰ τῆς πρωτεύουσας Βαβυλώνας ὑφίστατο τὸ ἐν τρίτον τῶν δαπανῶν τῆς αὐτῆς τοῦ μεγάλου βασιλέως ὑποχρεομένη νὰ παρέχῃ τὰ πρὸς διατροφήν αὐτῆς ἐπὶ 4 μῆνας, τὰ δὲ ὑπολειπόμενα δύο τρίτα τῶν δαπανῶν, ἦτοι τὴν διατροφήν 8 μηνῶν, ἔδιδεν ἅπαν τὸ λοιπὸν Περσικὸν κράτος (1).

Ἡ τοιαύτη εὐφορία τῆς γῆς καὶ τὸ μὴ τοῦ εὐκραοῦς πολὺ ἀπέχον θερμὸν τοῦ κλίματος κατέστησε τὴν γῆν τῆς Βαβυλωνίας ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων, ἂν μὴ τὸ ἀρχαιότατον πάντων, κέντρων τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως. Εἰς τῶν σπουδαιότερων καὶ σοφωτέρων Ἀσιανολόγων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὁ δεινὸς Ἀσσυριολόγος Φ. Δέλιτς, οὗ πολλάκις μνημονεύομεν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, ἐν σπουδαίᾳ τινὶ γεωγραφικῇ περὶ τῆς ἀρχαίας Βαβυλωνίας πραγματεία ἐπιγραφομένη «Ποῦ ἔκειτο ὁ Παράδεισος (Wo lag das Paradies)» ἐπεχείρησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἐν τῇ Γενέσει ἀναφερόμενος κήπος τῆς Ἐδέμ εἶναι αὐτὴ ἡ Βαβυλωνία, καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς Γενέσεως εἶχεν ὑπ' ὄψιν, ἰδίως ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἐκ τοῦ Παραδείσου ἐξερχομένων ποταμῶν, γεωγραφικῶς ὠρισμένην χώραν. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο θέλομεν ἐπανέλθει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῆς ὀρθότητος καὶ ἀκριβείας ἢ μὴ τῶν τοῦ Δέλιτς θεωριῶν, ἢ ἐμμέσως ἐκ τῶν θεωριῶν τούτων πηγάζουσα ἰδέα ὅτι ἡ Βαβυλωνία ἀνεκαθεν παρὰ τῶν λαῶν τῆς κοιλάδος τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ἐθεωρεῖτο ὡς «γῆ παραδείσιος», ὡς τόπος, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον ἦκησαν ἄνθρωποι, ἢ ἰδέα, λέγομεν, αὕτη μαρτυρεῖται ἐκ τε τῶν ἀρχαίων Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν παραδόσεων καὶ ἐκ τῶν ὕστερον μέχρι νῦν ἔτι παρὰ τοῖς λαοῖς τῶν χωρῶν ἐκείνων σωζομένων. Ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ἢ περὶ τὴν Βαβυλώνα χώρα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Βαβυλωνίων ἐκαλεῖτο Καρ-δούνιας, ἐδήλου δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο κήπον τοῦ Δούνιας, ἦτοι τοῦ θεοῦ Δούνιας· ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τούτου, μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ Σημιτικῆς τύπου αὐτοῦ Gindunisa, Gundunis, προῆλθε, κατὰ τινάς, διὰ παρετυμολογίας τὸ ὄνομα τὸ Ἑβραϊκὸν Gan-Eden=Κήπος Ἐδεν· καὶ τὰ ὀνόματα δὲ τὰ ἀρχαῖοτάτα τῆς Βαβυλώνας «ἄλσος ζωῆς (Tintira)», «πύλη τοῦ θεοῦ (Gat Tingira, ἢ Σημιτικῶς Bab-ilou)» φαίνονται ἰκανῶς χαρακτηριστικά. Καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις δὲ τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τινος χωρίου τοῦ Ταλμούδ, διετηρεῖτο παράδοσις ὅτι οἱ «φοίνικες τῆς Βαβυλώνας ἔχουσιν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐπὶ γῆς ἀνθρώπου» (2). Ἡ χώρα ἢ περὶ τὴν Βαβυλώνα, ἦτις ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Στράβωνος, τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου καὶ τοῦ Ζωσίμου μέ-

(1) Ἡρόδοτ. Α' 192 «Δωδέκα ὄν μηνῶν ἔόντων ἐς τὸν ἐνιαυτὸν τοὺς τέσσαρας μῆνας τρέφει μιν ἡ Βαβυλωνίη χώρα, τοὺς δὲ ὀκτῶ τῶν μηνῶν ἢ λοιπὴ πᾶσα Ἀσίη. Οὕτω κτηνοτροφία ἢ Ἀσσυρίη χώρα τῇ δυνάμει τῆς ἄλλης Ἀσίας». Ἐνταῦθα παρ' Ἡροδότου Βαβυλωνίη χώρα καὶ Ἀσσυρίη χώρα φαίνονται ταυτόσημα.

(2) Delitz W. 1. d. P. 65.

χει τῶν μοαμεθανῶν γεωγράφων τῶν ἐσχάτων χρόνων τῶν μέσων αἰώνων (1) ἐξυμνήθη διὰ τὴν θαυμασίαν γονιμότητα καὶ εὐφορίαν τῆς γῆς, διὰ τὸν πλοῦτον τῶν προϊόντων, διὰ τὴν θαυμασίαν διὰ διωρῦχων καὶ δεξαμενῶν ἄρδευσιν, διὰ τοὺς ἀμπελῶνας, τοὺς ἐλαιῶνας καὶ φοινικῶνας καὶ τὴν παντὸς εἶδους φυτεῖαν, ἔτι δὲ διὰ τὴν ἀφθονίαν τῆς παραγωγῆς τῶν δημητριακῶν (ἴδ. σελ. 39)· ἡ χώρα, ἦτις ἐπὶ εὐρείας ἐκτάσεις καὶ ἐκτὸς τῶν πόλεων καὶ κομῶν καλύπτεται ὑπὸ φοινίκων, καὶ ἐνθα νῦν ἔτι οἱ ἀναπλέοντες τὸν Ἀράβιον ποταμὸν ναῦται δεικνύουσιν εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπιβάτας ὡς τοποθεσίας τοῦ παραδείσου τὰ δένδρα τῆς Κόρνης ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος (2)· ἡ χώρα, ἐν ἣ οἱ ἀπὸ τῶν κλημάτων τῆς ἀμπέλου κρεμάμενοι βότρυες ἐσημάτιζον στεφάνους περὶ τοὺς φοίνικας καὶ ἐν ἣ ὁ σίτος ἦτο αὐτοφυῆς καὶ τὸ πρῶτον ἐξυμώθη ὁ ἄρτος (3), ἦτο τῇ ἀληθείᾳ ὁ πρῶτος παράδεισος, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, τιθεμένου κατὰ μέρος τοῦ ζητήματος, ἂν ἡ λέξις (παράδεισος) ἔχει ἀρχὴν Βαβυλωνιακὴν ἢ Ἑβραϊκὴν ἢ Περσικὴν, ὁ παράδεισος δηλονότι τοῦ πρώτου ἴσως ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Ἄλλ' ἡ φύσις ἢ παρασχοῦσα τὴν μεγάλην εὐφορίαν εἰς τὴν Βαβυλωνιακὴν γῆν καὶ ἐπιδαφιεύσασα αὐτῇ οὕτω τὰ μέσα τῆς πρωίμου ἀναπτύξεως κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου, ἐστέρησεν αὐτὴν τῶν πρὸς κτίσιν μεγάλων πόλεων καὶ ἀνάπτυξιν μεγάλου συνοικισμοῦ φυσικῶν στοιχείων. Ἄλλ' ὅπως ὡς πρὸς τὴν γονιμότητα τῆς γῆς ἢ ἀνθρωπίνῃ χειρὶ καὶ ἐργασία διὰ παντοίων ὑδραυλικῶν ἔργων, τῶν προχωμάτων, διωρῦχων, δεξαμενῶν καὶ ὑδραγωγείων μεγάλης περιοχῆς ἦλθεν ἐπίκουρος εἰς τὸ εὐεργετικὸν τῆς φύσεως ἔργον, οὕτω τὴν φυσικὴν ἔλλειψιν τῆς οἰκοδομικῆς ὕλης, τοῦ λίθου δηλονότι, ἀνεπλήρωσεν ἐν μέρει μὲν ἢ ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ διὰ τῆς κατασκευῆς ὀπτῶν πλίνθων ἐκ γῆς ἐπιτηδείων πρὸς οἰκοδομίαν καὶ πρὸς πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν διὰ λίθου γινομένην, ἐν μέρει δὲ πάλιν αὐτὴ ἢ φύσις διὰ τῶν ἀφθόνων πηγῶν ἀσφάλτου χηρσιμεύουσας εἰς οἰκοδομίαν (4), ὅς καὶ διὰ τῆς ἀφθόνου φοινικίνης ξυλικῆς (*). Τοιαύτη, ὑπὸ φυσικὴν ἔποψιν ἐξεταζομένη, ἢ Βαβυλωνία.

(1) Ὁ κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ζήσας Ἀραβ γεωγράφος Ἰδριζι ἄπασαν τὴν περὶ τὴν Βασσόραν χώραν ἦτοι τὴν νοτιαν Βαβυλωνίαν παρέστησεν ὡς μεγάλην διὰ πολυαριθμῶν διωρῦχων ἄρδευομένην, πλήρη κήπων καὶ δασῶν φοινίκων καὶ χαριστάτων οἰκοδομῶν μαγευτικῆν γῆν· ὁ δὲ κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἀκμάσας Ἀραβ γεωγράφος Ἀβουλφεδά τὴν Βαβυλωνίαν θεωρεῖ ἕνα τῶν τεσσάρων ὡραίων παραδείσων τῶν Μωσλίμ.

(2) Reclus σελ. 381.

(3) Ἰδὲ Reclus σελ. 410. «Ὁ περιηγητὴς Ὀλιβιὲ κατὰ τὸ 1807 ἀνεκάλυψεν ἐν κοιλάδι τινί, οὐχὶ προσφόρῳ πρὸς καλλιέργειαν, σίτον, κριθὴν καὶ ξειὰν ἐν αὐτοφυεῖ καταστάσει. Ἐκποτε δὲ πολλοὶ βοτανικοὶ τοιαῦτα εἶδη αὐτομάτων δημητριακῶν ἀνεῦρον ἐν ταῖς χώραις τοῦ μέσου ἡοῦ τοῦ Εὐφράτου.

(4) Ἡρόδ. Ι' 178 «Ὁρύσσοντες ἅμα τὴν τάφρον ἐπλίνθουσαν τὴν γῆν τὴν ἐκ τοῦ ὀρύγματος ἐκφερομένην, ἐλύσαντες δὲ πλίνθους ἰκανὰς ὀπτῆσαν ἐν καμίνοις· μετὰ δὲ

Χῶραι Βαβυλωνιακαί.— Ἐν τοῖς Ἑλληνορωμαϊκοῖς χρόνοις ἀναφέρονται διάφοροι Βαβυλωνιακαὶ χῶραι ὡς διάφορα φυσικὰ ἢ πολιτικὰ διαμερίσματα, Σιτακηνή (ἢ περὶ τὴν Βαβυλῶνα χώρα), Χαλδαία (ἢ νοτιωτάτη χώρα, ὑπὸ τὴν στενωτάτην ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος Χαλδαία) λεγομένη καὶ Χαρακηνή καὶ Μεσηνή (ἐκ τῶν ὁμων. πόλεων παρὰ τὴν νῦν Βασσόραν). Μέγα πλῆθος ὀνομάτων τοιούτων χωρογραφικῶν περιέχουσι καὶ τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ μνημεῖα (καὶ τὰ ὀνόματα δὲ ταῦτα εἰσὶ σύνθετα συνήθως ἀπὸ *mat* (=χώρα, *mattamdim* =χώρα θαλάσσης, ἢ χώρα ἢ περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον) συνηθέστερον δὲ ἀπὸ *Bit* (=οἶκος (1), *Bit-Dakouri*, *Bit-Amukkani*, *Bit-Jakin*)). Ὡς χῶραι Βαβυλωνίας ἀναφέρονται ἐν τοῖς εἰρημένοις μνημείοις καὶ Μαγὰν ἢ Μακὰν καὶ Μελουχὰ ἢ Μιλουχὰ, ὧν ὁμομάτων τὸ μὲν πρῶτον δηλοῖ καὶ τὴν Αἴγυπτον, τὸ δὲ δεύτερον καὶ τὴν πρὸς Ν. τῆς Αἰγύπτου Αἰθιοπίαν (2).

Πόλεις Βαβυλωνίας.— Πόλεις ὀνομασται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ τῆς Βαβυλωνίας ἐκ τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν πηγῶν, ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐκ τῶν

τέλματι χρεόμενοι ἀσφάλτῳ θερμῇ κτλ.». Ἴδε καὶ Στράβωνα Γς' 743 «Γίνεται δ' ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἀσφαλτος πολλή, περὶ ἧς Ἐρατοσθένης μὲν οὕτως εἴρηκεν ὅτι «ἡ μὲν ὑγρὰ, ἣν καλοῦσι νάφθαν, γίνεται ἐν τῇ Σουσίδι, ἡ δὲ ξηρὰ δυναμένη πῆττεσθαι ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ» ταύτης δ' ἐστὶν ἡ πηγή τοῦ Εὐφράτου πλησίον· πλημμύροντος δὲ τούτου κατὰ τὰς τῶν χιόνων τήξεις καὶ αὐτὴ πληροῦται καὶ ὑπέρχουσιν εἰς τὸν ποταμὸν λαμβάνει· ἐνταῦθα δὲ συνίστανται βῶλοι μεγάλοι πρὸς τὰς οἰκοδομὰς ἐπιτήδειαι τὰς διὰ τῆς ὀπτῆς πλίνθου· ἄλλοι δὲ καὶ τὴν ὑγρὰν ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ γίνεσθαι φασὶ· περὶ μὲν οὖν τῆς ξηρᾶς εἴρηται πόσον τὸ χρήσιμον τὸ ἐκ τῶν οἰκοδομιῶν μάλιστα (ἴδ. τὴν ἐπομένην σημείωσιν), φασὶ δὲ καὶ πλοῖα ἐμπλέκεσθαι, ἐμπλασθέντα δ' ἀσφάλτῳ πυκνοῦσθαι. Καθ' Ἡρόδοτον, ποταμὸς τις ῥέων εἰς τὸν Εὐφράτην παρὰ τὴν ὁμώνυμον πόλιν Ἰς (νῦν Hit) «ἄμα τῷ ὕδατι θρόμβους ἀσφάλτου ἀναδιδούσιν πολλοὺς». Καὶ σήμερον ἀκριβῶς ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευομένη θέσει ὑπερθεν τῆς πόλεως Χιτ ἐκτείνονται εὐρέα στρώματα γῆς ἀσφαλτώδους, καλυπτόμενα διὰ γύψου καὶ ἀργίλου. Ἀναρίθμητοι ἐνταῦθα λόφοι ὑψοῦμενοι ὑπὲρ τὴν πεδιάδα ὡσπερ σκηναὶ στρατοπέδου χέουσι κατὰ τὰς βάσεις πηγᾶς ἀσφάλτου καιομένης ἐν θερμοκρασίᾳ κατὰ μέσον ὄρον 25-30 ἑκατονταβαθ. Τὸ κολλῶδες ὑγρὸν χέεται ἐλικοειδῶς εἰς τὴν γῆν, ἣν καθιστᾷ μέλαιναν, καὶ βραδέως κατέρχεται εἰς τὸν Εὐφράτην. (Recl. σ. 398).

(*) Στράβ. Γς' 739 «Διὰ δὲ τὴν τῆς ὕλης σπάνιν ἐκ φοινικίνων ξύλων αἱ οἰκοδομαὶ συντελοῦνται καὶ δοκοὶ καὶ στύλοις» περὶ δὲ τοὺς στύλους στρέφοντες ἐκ τῆς καλάμης σχοινία περιτιθέασιν, εἴτ' ἐπαλείφοντες χρώμασι καταγράφουσι, τὰς δὲ θύρας ἀσφάλτῳ ὑψηλαὶ δὲ καὶ αὐταὶ καὶ οἱ οἴκοι καμαρωτοὶ πάντες διὰ τὴν ἀξυλίαν· ψιλὴ γὰρ ἡ χώρα καὶ θαμνώδης ἢ πολλὴ πλὴν φοίνικος· οὗτος δὲ πλεῖστος ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ, πολὺς δὲ καὶ ἐν Σούσοις καὶ ἐν τῇ παραλίᾳ τῇ Περσίδι καὶ ἐν τῇ Καρμανίᾳ· κερᾶμφο δ' οὐ χρῶνται· οὐδὲ γὰρ κατομβροῦνται· παραπλήσια δὲ καὶ τὰ ἐν Σούσοις καὶ τῇ Σιτακηνῇ».

(1) Πρὸβ. τὸ Ἑβρ. Beth=οἶκος, Βήθ-λεέμ, Βηθ-σαϊδά.

(2) Delitz. W. I. d. 130 καὶ Eberhardt Schrader, Keilinschriften und Geschichtsforschung σ. 282 κέξ.

Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων γνωσταί, εἶναι (1) 1) Ὀπις (Ἀσσυροβ. *Onpis* ἢ *Oupia*) ἐν τῇ ἐκβολῇ τοῦ Φύσκου ἢ Γύνδου εἰς τὸν Τίγρητα, ἐν τοῖς βορείοις πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν καὶ πρὸς τὴν Β. Μεσοποταμίαν ὁρίοις τῆς Βαβυλωνίας (ἴδε σελ. 36), γνωστὴ ὡς μεγάλη ἐμπορικὴ πόλις τῆς Βαβυλωνίας καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, μνημονευομένη δὲ καὶ ὑπὸ Ἡροδότου (Α' 189), καὶ Ξενοφῶντος (Ἀναβ. Β' 4, 25). Τὰ ἐρείπια αὐτῆς κείνται ἐν τῇ νῦν θέσει τῇ καλουμένῃ Τελλ-Μανδζούρ, ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. 2) Νοτιώτερον τῆς Ὀπιδος ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ἔκειτο ἡ μέχρι νῦν σώζουσα τὸ ὄνομα ἀρχαιοτάτη τῆς Βαβυλωνίας πόλις Βαγδάτη, μνημονευομένη τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Μαροδὺκ Ναδιναχί (2). Τὸ ἀρχαιότατον μὴ Σημιτικὸν ὄνομα τῆς πόλεως εἶναι Ἐσσέβ=οὐράνιος κατοικία. Τοῦ νεωτέρου δ' ὀνόματος τὸ ἔτυμον καὶ ἡ σημασία εἶναι ἄγνωστος (3). 3) Ἰς (Ἀσσυρ. Ἀϊ, νῦν Χίτ), ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου ἐν τῇ βορειοτάτῃ Βαβυλωνίᾳ, καθ' Ἡρόδοτον ὁτιώ ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέχουσα ἀπὸ Βαβυλῶνος, περίφημος διὰ τὰς περὶ αὐτὴν πηγὰς ἀσφάλτου. 4) Καρναβοῦ (= κῆπος Ναβοῦ) εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Βαγδάτης ἀπόστασιν, γνωστὴ μόνον ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων. 5) Δοῦρ-Κουριγαλζοῦ (= πύργος Κουριγαλζοῦ) μεταξὺ Βαγδάτης καὶ Βαβυλῶνος. Τὰ ἐρείπια αὐτῆς ἐν Ἀκαρκούφ. 6) Δοῦρ-Σαρουκίν (=πύργος Σαρουκίν ἢ Σαργῶν, κτίσμα τοῦ βασιλέως Σαργῶν). 7) Σίπαρα καὶ Ἀγκάδη (*Agadi* Ἀσσυρ., *Accad* κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον τῆς Π. Διαθήκης, Ἀρχὰδ κατὰ μετάφρασιν τῶν Ο')· δύο πόλεις κείμεναι ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, ἐπὶ τῆς βορειοτάτης τούτου διώρυχος καὶ χωριζόμεναι ἀπ' ἀλλήλων διὰ τῆς διώρυχος τῆς Ἀκκάδης (Ἀσσυροβ. παρ *Agadi*). Ἀμφότερα τῶν πόλεων τὰ ὀνόματα εἶναι γνωστὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἐν ἧ ἢ Ἀκκάδη ἢ Ἀρχὰδ θεωρεῖται μία τῶν τεσσάρων ἀρχαιοτάτων πόλεων τοῦ Βαβυλωνιακοῦ Κράτους. Εἰ καὶ ὁμοίως τὸ ὄνομα *Agadi* διειρηθῆναι ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις μέχρι τῶν Περσικῶν χρόνων, ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐπεκράτησε τὸ τῶν *Σιπάρων* πρὸς δὴλωσιν ἀμφοτέρων τῶν πόλεων ὡς εἰς μίαν πόλιν ἠνωμένων, διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦτο φέρει συνήθως Ἑβραϊστὶ τύπον πληθυντικοῦ (*Siparaim* ἢ *Siparvaim*). Τὰ Σίπαρα καλοῦνται ὑπὸ τοῦ Βηρώσου πόλις Ἡλίου (τὰ τοῦ Ἡλίου Σίπαρα) διότι πολιοῦχος θεὸς αὐτῆς ἦτο ὁ Σάμας (ἡλίου

(1) Ἐννοεῖται ὅτι ἐνταῦθα δὲν γίνεται λόγος περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, αἵτινες κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους ἐκτίσθησαν ἐν Βαβυλωνίᾳ.

(2) Τὸ ἀρχαιότατον ἐπιγραφικὸν μνημεῖον, ἐν ᾧ μνημονεύεται τὸ ὄνομα *Bagdada*, εἶναι ὁ περίφημος κύλινδρος *Michaux* (ἴδε κατωτέρω).

(3) Ἡ κοινοτάτη ἐτυμολογία ἐκ τοῦ Νεοπερσικοῦ *Bag*=ἄμπελος καὶ *dat*=δεδομένος, εἶναι πάντῃ ἀσύστατος. Ὁ *Oppert* (E. M. p. 92) θεωρεῖ τὸ ὄνομα Ἀρίας καταγωγῆς σημαίνον θεόδοτος (*Baga*=θεὸς καὶ *dāta*=δεδομένος). Ἄλλ' ἢ τοιαύτη ἐτυμολογία δὲν συμβιβάζεται μετὰ τῆς νῦν μαρτυρουμένης ἀρχαιοτάτης καταγωγῆς τοῦ ὀνόματος.

θεός), ἐνῶ πολιοῦχος τῆς Ἀκκάδης ἦτο ἡ Ἰστάρ (Ἀφροδίτη) ἐν Σιππάρῳ δὲ κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Βηρώσου παραδεδομένον περὶ κατακλισμοῦ Βαβυλωνιακὸν μῦθον ἠγγέλθη τῷ Ξισούθρῳ (τῷ Νῶε τῶν Βαβυλωνίων) ἢ προσέγγισις τοῦ κατακλισμοῦ. Τὸ ὄνομα τῆς Ἀκκάδης εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ περίφημον γεωγραφικὸν καὶ ἐθνογραφικὸν ὄνομα Ἀκκάδ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τοῖς περὶ ἐθνολογίας τῆς Βαβυλωνίας. Ἡ θέσις ἐνθα ἦσαν τὰ Σίππαρα καὶ ἡ Ἀκκάδη καλεῖται νῦν *Σουφείρά*. 8) Βαβυλῶν (Ἀσσυρ. Bab-ilou ἢ Bab-ilani=πύλη θεοῦ=Ἑβρ. Babel, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Περσικῇ Babirou) πρωτεύουσα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Τὸ ἀρχαιότατον αὐτῆς ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις ὄνομα, τὸ μὴ Σημιτικόν, ἀλλ' Ἀκκαδοσομιρικόν (Τουρανικόν) εἶναι Τιντιρα=ἄλλος ζωῆς ἢ Κατ-Τιγίρα=πύλη τοῦ θεοῦ. Τούτου δὲ τοῦ δευτέρου ὀνόματος μετάφρασις ἐν τῇ Σημιτικῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ γλώσσῃ εἶναι τὸ Bab-ilou(1), ἐξ οὗ οἱ Ἑβραῖοι, ἐποίησαν τὸν τύπον Bab-el, ἐρμηνεύσαντες τὸ ὄνομα «σύγχυσις» (γλωσσῶν), κατὰ παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ βεβελ (κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ βεβ-βελ) συμφώνως πρὸς τὴν περὶ τῆς πυργοποιίας Βαβυλῶνος καὶ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν παράδοσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (2). Τὸ ἰδιογραφικὸν ἦτοι τὸ δι' ἰδιογραφικῶν χαρακτήρων γραφόμενον ὄνομα αὐτῆς (ἐν τῇ μὴ Σημιτικῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ γλώσσῃ) εἶναι Σοανάνι=Ἰσχυρὰ πόλις. Ἡ Βαβυλωνία ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὸν μέγαν θεὸν τῶν Βαβυλωνίων Βήλ (Βήλον παρ' Ἑλλησιν) ἢ Βήλ Μερωδάχ (Bel Merodah ἢ B. Mardouk). Τὰ εἰρηπία αὐτῆς κεῖνται πλησίον τῆς σημερινῆς πόλεως Χιλλὲ (3) ἐπὶ τῶν λόφων Κάσο, Τελλ-Ἀμράν καὶ Babil. 9) *Βόρσιππα* (ἢ Βάροισα κατὰ Πτολεμαῖον) πόλις περίφημος ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ ἐγγύτατα τῇ Βαβυλῶνι καὶ πρὸς Ν. αὐτῆς κειμένη, ἐνωθεῖσα μετ' αὐτῆς, ἀλλ' ἀποτελοῦσα ἴδιον προάστειον μετὰ περιβόλου ἰδιαιτέρου· ἐνταῦθα δ' εἰκάζεται ὅτι ἦτο ὁ περίφημος πύργος Βαβέλ, ὁ δὸς ἀφορμὴν εἰς τὴν περὶ πυργοποιίας καὶ περὶ τῆς ἐν Βαβυλῶνι συγχύσεως τῶν γλωσσῶν παράδοσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (4). Ἐν Βορσίπποις ἐλατρεύετο κατ' ἐξοχὴν ὁ θεὸς Νεβῶ ἢ Ναβοῦ, ὁ Ἑρμῆς ἢ ὁ Ἀπόλλων τῶν Βαβυλωνίων, οὗ ὁ ἐνταῦθα ναὸς ἐκαλεῖτο «αἰώνιος οἶκος» (Bitu-Kann), ἐνταῦθα δὲ ἦτο καὶ ὁ ναὸς τῶν 7 σφαιρῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὁ καλούμενος Ζικου-

(1) Ἀλλὰ καλεῖται ἡ πόλις καὶ Babu-dingir, ἐν ᾧ ὀνόματι τὸ δεύτερον συνθετικὸν διετήρησε τὸ ὄνομα τὸ μὴ Σημιτικόν.

(2) Γενεσ. ΙΑ, 9 «διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὰ ὄνομα αὐτῆς *Σύγχυσις* ὅτι ἐκεῖ συνέχευε Κύριος τὰ χεῖλη πάσης τῆς γῆς».

(3) Ὁ Orpert εἰκάζει ὅτι Χιλλὲ εἶναι ὄνομα ἀρχαίου διδόμενον εἰς μέρος τῆς ἀρχαίας Βαβυλῶνος.

(4) Τὸ ἀρχαιότερον, μὴ Σημιτικόν, ὄνομα τῶν Βορσίππων εἶναι Τιντιρ-Κουκι=δεύτερον *Τιντιρ* (Βαβυλῶν). Τοῦ ὀνόματος Βόρσιππα τὸ ἔτυμον καὶ ἡ σημασία δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστά. Ἀλλ' ἢ ἐν τῷ *Ταλμοῦδ* διδομένη ἐξηγήσις ἐκ τοῦ Βολσίφ, καὶ τούτου ἐκ τοῦ βελελ=συγγεῖν καὶ σιφάχ=γλώσσα, εἶναι ἥκιστα ὀρθή.

ράτ, ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις θεμελιωθεῖς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ναβουχοδονόσορος συμπληρωθεῖς. Ἐν Βορσίπποις δ' ὄκουν καὶ γένη Χαλδαίων ἀστρονόμων, οἵτινες ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ἐλέγοντο *Βορσιππηνοί*. Τὰ εἰρηπία τῆς πόλεως κεῖνται ἐν τῇ θέσει τῇ καλουμένη νῦν Βιρσ-Νιμουδ. 10) Κοῦτα, πόλις ἀρχαία, περίφημος διὰ τὴν ἐν αὐτῇ λατρείαν τοῦ θεοῦ Νεργάλ. Τὰ εἰρηπία αὐτῆς κεῖνται κατὰ Η. Rawlinsou καὶ Ç. Smith ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ καλουμένου Τελλ-Ἰβραῖμ (λόφου Ἀβραάμ) οὐ μακρὰν τῶν εἰρηπίων τῆς Βαβυλῶνος καὶ πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς. 11) Νιπουρ ἀρχαία πόλις περίφημος διὰ τὴν ἐνταῦθα λατρείαν τοῦ Βήλου Νιπουρ (Νεβρόδ;) ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἔλαβεν ἡ πόλις τὸ ὄνομα. Τὰ εἰρηπία αὐτῆς κεῖνται ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ καλουμένου ἔτι νῦν Νιφφέρ, κατὰ παραθορὰν τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος, κειμένου δὲ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τῆς μεγάλης διώρυχος Νείλου, ἐν τῷ μέσῳ περίπου τῆς μεταξὺ Βαβυλῶνος καὶ Ὀρχόης ὁδοῦ. 12) Ὀρχόη (Ἀσσυροβ. Οὔρουκ (1) καὶ Ἀρκοῦ, Ἑβρ. Ἐρέχ, Ὀρέχ κατὰ τοὺς Ὁ), πόλις γνωστὴ ἤδη ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς ὡς μία τῶν τεσσάρων ἀρχαιοτάτων πόλεων τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ὀνομαστὴ διὰ τὴν ἐν αὐτῇ λατρείαν τῆς Ἰστάρ (ἣς ὑπῆρχεν ἐνταῦθα ναὸς καλούμενος «οἶκος τοῦ Οὐρανοῦ» (=Eana) καὶ ἄγαλμα κατασκευασθὲν τῷ 2280 π. Χ. περίφημον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Βαβυλωνίας), ἔτι δὲ ὀνομαστοτέρα διότι εἶναι τὸ κυριώτερον θέατρον τῆς μυθικῆς ἱστορίας τοῦ περιφήμου Βαβυλωνιακοῦ ἔπους Ἴζτουβάρ ἢ Νιμουδ (οὗτω καλουμένου ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἥρωος τοῦ ἔπους). Ἡ Ὀρχόη ἦτο περίφημος καὶ ὡς ἱερὰ νεκρόπολις τῶν Βαβυλωνίων, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν χρόνων τῆς Περσικῆς κυριαρχίας· εἰς ταύτην δὲ μετόκουν πολλαχόθεν τῆς Βαβυλῶνος, ἵνα ἐνταῦθα ἀποθάνωσι καὶ ταφῶσιν, ἢ μετεκομίζοντο καὶ νεκροί, ὡς τοῦτο ἀπαράλλaktως γίνεται νῦν εἰς τὴν οὐ πολὺ μακρὰν τῶν εἰρηπίων τῆς Ὀρχόης κειμένην ἱερὰν ἐν Βαβυλωνίᾳ πόλιν τῶν Σχιτῶν Μωαμεθανῶν Κέρβελα. Ἐν Ὀρχόῃ ὄκουν γένη Χαλδαίων ἀστρονόμων λεγομένων *Ὀρχηῶν*. Τὰ εἰρηπία αὐτῆς κεῖνται παρὰ τὴν κόμην Βάρκαν, ἣς τὸ ὄνομα προδήλως εἶναι παραθορὰ τοῦ Ἐρέχ ἢ Οὔρουκ. 13) Λάρσαμ (Ἐλασσάρ τῆς Π. Δ. ἢ αὐτὴ ἴσως πρὸς τὴν Λάραγχαν τοῦ Βηρώσου, πατρίδα τοῦ Ξισούθρου) (2), πόλις ἀφιερωμένη τῷ θεῷ τοῦ ἡλίου Σάμας καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ μὴ Σημιτικῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ γλώσσῃ καλουμένη *ἡλιοπόλις* (Βαββαρουνοῦ). Τὰ εἰρηπία αὐτῆς κεῖνται ἐν τῇ θέσει Σενκερέχ νοτιοανατολικῶς τῆς Βάρκας. 14) Οὔρ ἢ Χούρ, ἀρχαιοτάτη πόλις γνωστὴ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὡς τόπος, ἐξ οὗ μετενάστευσεν ὁ Θάρα καὶ

(1) Τὸ ἀρχαιότερον, μὴ Σημιτικόν, ὄνομα τῆς πόλεως ἦτο Uruk (=κατοικία), ἐξ οὗ, ὡς φαίνεται, παρήχθη τὸ νεώτερον Σημιτ. Οὔρουκ, ἐξ οὗ τὸ Ἑβρ. Ἐρέχ καὶ τὸ Ἑλλ. Ὀρχόη.

(2) Κατὰ τὰς περὶ κατακλισμοῦ παραδόσεις τοῦ Ἀσσυροβ. ἔπους Ἴζτουβάρ, ἡ πατρίς τοῦ βασιλέως, ἐφ' οὗ ἐγένετο ὁ κατακλισμὸς (καλεῖται δὲ ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐν ταῖς Ἀσσυροβ. ἐπιγρ. Χασισατρα (Ξίσουθρος)), ὀνομάζεται Σουριπάα.

ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀβραὰμ εἰς Χαρρὰν τῆς Βορείου Μεσοποταμίας, ὅθεν ὁ Ἀβραὰμ μετέβη εἰς Χαναάν. Ἐν τῇ Π. Δ. ὁ τόπος οὗτος καλεῖται Οὐρ Κασδίμ, ἀλλ' ἐν τῇ μεταφρ. τῶν Ο' «*χώρα Χαλδαίων*», ἐντεῦθεν δὲ προήλθοσαν ἀμφιβολίαι τινὲς περὶ τῆς ταυτότητος τῆς πόλεως Οὐρ πρὸς τὸ Οὐρ Κασδίμ. Ἡ Οὐρ ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τῆς μεγάλης διώρυχος Παλλακόπα, ἦτο δὲ ἐν τῶν ὀνομαστοτάτων πολιτικῶν κέντρων τῆς ἀρχαίας Χαλδαίας πρὸ τῆς συγκροτήσεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἅμα δὲ καὶ πόλις ἐμπορικῆ συγκοινωνοῦσα διὰ τοῦ Παλλακόπα πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ πρὸς τὰς βορείας Βαβυλωνιακὰς πόλεις. Τὰ εἰρημολογία αὐτῆς εὐρίσκονται ἐν τῇ καλουμένῃ νῦν Μουγαῖρ (1), ἐνθα εὐρέθησαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν πλείσται ἐπιγραφαὶ ἀρχαιόταται, ἐκ αἵς ἐγένοντο γνωστοὶ οἱ ἀρχαιότατοι ἡγεμόνες τῆς Οὐρ, οἵτινες εἶναι καὶ ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων Χαλδαίων ἡγεμόνων (μεταξὺ τῆς 3 καὶ τῆς 4 π. Χ. χιλιετηρίδος). 15) Σιργούλλα (νῦν Ζεργούλ) πόλις γνωστὴ μόνον ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν διατηροῦσα μέχρι νῦν τὸ ὄνομα ἐν τῇ θέσει Ζεργούλ ἐνθα εὐρέθησαν πλείσται ἀρχαιόταται ἐπιγραφαὶ τῆς πρώτης ἱερογλυφικῆς ἢ καθαρῶς ἰδιογραφικῆς περιόδου τῆς Βαβυλωνιακῆς γραφῆς. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ἡ Σιργούλλα ἦτο μία τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς Βαβυλωνίας καὶ τὰ ἀρχαιότατα νῦν γνωστὰ ἡμῖν γενόμενα ὀνόματα Χαλδαίων ἡγεμόνων εἶναι τὰ τῶν ἡγεμόνων τῆς Σιργούλλας. Τινὰ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τῆς Σιργούλλας ἀνατρέχουσι μέχρι τοῦ τέλους ἢ καὶ τῶν μέσων τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος. 16) Χαλάννη, μία τῶν ἀρχαιοτάτων Βαβυλωνιακῶν πόλεων τῆς Π. Δ. 17) Τερηδών, νοτιωτάτη πόλις τῆς Βαβυλωνίας κατὰ τὰ νοτιοανατολικά πρὸς τὴν Ἀραβίαν ὄρια, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ναβουχοδονόσορος κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Παλλακόπα παρ' αὐτὴν ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ ὑπερῶν Χάραξ Σπασίνου (2) κληθεῖσα πόλις (πλησίον τῆς νῦν Βασσόρας κατὰ τὴν θέσιν, μέχρις ἤς, ὡς εἰκάξει ὁ Kierpert, εἰσεχώρει ὁ Περσικὸς κόλπος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους) (3) πλησίον τῆς Τερηδόνας ἦτο καὶ ἡ Μεσηνὴ (ἢ τῶν Μεσηνῶν Ἀράβων πόλις, ἴδ. σελ. 39). 18) Νιπούρ, μία τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς νοτίου Βαβυλωνίας καὶ ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων Χαλδαϊκῶν πολιτικῶν κέντρων τῶν ἀκμασάντων πρὸ τῆς Βαβυλώνας. 19) Ἐριδοῦ, πόλις ἀρχαιοτάτη ἀφιερωμένη τῷ θεῷ Ἐα (4). Τὰ μεγάλα εἰρημολογία αὐτῆς κείνται ἐν τῇ νῦν Ἀβοῦ Σαχεῖν καλοῦ-

(1) Μουγαῖρ=τόπος ἀσφάλτου (ἴδ. σελ. 41).

(2) Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κτισθεῖσα πόλις ἐκαλεῖτο Ἀλεξάνδρεια, εἶτα δὲ ἐκ τῶν Σελευκιδῶν ἐκλήθη Ἀντιόχεια, τὸ ὄνομα δὲ Χάραξ (ἐκ τοῦ Συριακοῦ Κάρα=πόλις φρούριον) ἔλαβεν ἐπὶ τῶν Πάρθων. Ὅτι ἀφορᾷ τὸ ὄνομα Σπασίνος (ὅπερ γράφεται καὶ Πασίνος καὶ Πασηνός) φαίνεται ὅτι εἶναι ὄνομα τοπογραφικῶν ἔχον σχετὸν ἴσως πρὸς τὸ Πασίτιρις (ἴδε σελ. 34).

(3) Ἡ Χάραξ, κατὰ τὸν Πλίνιον, καθ' ὃν χρόνον ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπέχετο 2 χιλ. Ῥωμ. βημ. ἀπὸ τῆς θαλάσσης (ἴδ. σελ. 34).

(4) Τὸ ὄνομα Ἐριδοῦ εἶναι Σημητικὸς τύπος τοῦ ἀρχαιοτέρου, μὴ Σημητικοῦ, ὀνόματος Ουρουδου-γα=πόλις σωτηρίας.

μένη θέσει. 20) Διλοῦν, κειμένη ἐπὶ νησιδίου ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ, κατὰ τὸν 9 πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα ἀπέχουσα 30 κασβοῦ ἤτοι 162 περίπου χιλίω. ἀπὸ τῆς παραλίας. 21) Βαβ-Σαλιμέτ (=πόλις τῆς σωτηρίας), ἐν τῇ νοτιωτάτῃ Βαβυλωνίᾳ. 22) Δουρ-ιλοῦ (=πόλις τοῦ θεοῦ), ὄχυρὰ πόλις ἐν τῇ νοτίᾳ Βαβυλωνίᾳ πρὸς τὰ ὄρια τοῦ Ἀλλάμ κειμένη. 23) Διλβάτ, πόλις τῆς νοτιωτάτης Βαβυλωνίας οὕτω κληθεῖσα ἐκ τοῦ ἐπιθέτου τῆς θεᾶς Ἴσταρ (Διλβάτ, Ἑλλ. Δελαφώτ). Πολλὰ ἄλλα πόλεις Βαβυλωνιακαὶ ἦττον ὀνομασται εἰσὶ γνωσταὶ ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων ἀλλὰ περὶ τούτων γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἀσσυρία.— Ὅπως ἡ Βαβυλωνία, οὕτω καὶ ἡ Ἀσσυρία εἶναι ὄνομα μᾶλλον πολιτικὸν καὶ ἱστορικὸν ἢ γεωγραφικὸν μετ' ἀκριβῶς ὀρισμένης γεωγραφικῆς σημασίας. Ὅπως ἐκ τῆς πόλεως Βαβυλώνας ἢ περὶ αὐτὴν χώρα, ἢ ἀποτελέσασα τὸ κράτος αὐτῆς, ἐκλήθη Βαβυλωνία καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀναλόγως τῆς πολιτικῆς ἐπεκτάσεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἔλαβε μείζονα ἢ ἥττονα ἔκτασιν, οὕτω καὶ ἐκ τῆς ἱεραῆς πόλεως Ἀσσοῦρ, τῆς κοιτίδος τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἢ περὶ αὐτὴν χώρα ἐκλήθη Ἀσσοῦρ (ἢ Ἀτούρ, κατὰ τὸν Ἀραμαϊκὸν τύπον Ἀτουρία, Ἀτουρία καὶ Ἀσσυρία παρ' Ἑλλησιν), ἀναλόγως δὲ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐξωτερικῆς δυνάμεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐξετάθη καὶ τὸ ὄνομα. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα Ἀσσυρία ὑφισταμένου τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους οὐδέποτε ἔλαβε τὸσαύτην ἔκτασιν, ὅσην μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ εἶτα δὲ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Οἱ Πέρσαι πρῶτοι τὸ ὄνομα *Ατουρα* ἔδωκαν εἰς πᾶσαν τὴν γεωγραφικῶς ἠνωμένην μεταξὺ τοῦ Ἰρὰν καὶ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Ἀραβίας χώραν, τὴν ὀνομασθεῖσαν ὑφ' ἡμῶν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μεγάλῃ Ἀσσυρίαν (ἴδ. σελ. 19 σημ. 2). Παρὰ τῶν Περσῶν δὲ λαβόντες τὸ ὄνομα καὶ οἱ Ἕλληνες δύο ἐσημάτισαν ἐξ αὐτοῦ τύπους, Συρίαν καὶ Ἀσσυρίαν καὶ Συρίαν μὲν ἐκάλεσαν εἰδικώτερον τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς ἐρήμου ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρις Αἰγύπτου ἐκτεινομένην χώραν, Ἀσσυρίαν δὲ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Εὐφράτου μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Ἰρὰν (ἦτοι τὴν κυρίως Ἀσσυρίαν καὶ Βαβυλωνίαν), δηλοῦντες οὐχ ἥττον ἐνίοτε διὰ τοῦ ὀνόματος Ἀσσυρία καὶ τὰ δύο ὁμοῦ τμήματα. Ἀλλ' ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ Ἀσσυρίαν καλοῦμεν ἡμεῖς οὐχὶ τὴν μεγάλῃ Ἀσσυρίαν, ἀλλ' οὔτε τὴν μικρὰν παρὰ τὴν πόλιν Ἀσσοῦρ χώραν, τὴν εἰδικώτερον Ἀτ(ο)υρίαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλουμένην, ἀλλὰ τὴν Ἀσσυρίαν, ἣτις ἀπετέλει οὐχὶ τὴν κοιτίδα, ἀλλὰ τὸν πυρῆνα τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, τὴν γῆν, ἣτις πρὸς τῇ εἰδικώτερον Ἀτ(ο)υρία καλουμένην χώραν περιελάμβανε καὶ ἄλλας παρὰ τὸν Εὐφράτην χώρας ἐκτεινομένης μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Βαβυλωνίας. Ἡ Ἀσσυρία αὕτη περιωρίζετο πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου (ἰδίως τῆς χώρας τῆς καλουμένης Γορδυνηῆς, τῆς νῦν Κουρδιστάν), πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς Μηδίας, χωριζομένη ἀπὸ ταύτης διὰ τῆς σειρᾶς τοῦ Ζάγγου, πρὸς νότον ὑπὸ τῆς Βαβυλωνίας καὶ πρὸς δυσμὰς ὑπὸ

τῆς Μεσοποταμίας. Τῆς τοιαύτης Ἀσσυρίας, τῆς καλουμένης ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς Mat-assurki ἢ Mat-assur=χώρα τοῦ Ἀσσοῦρ, κυριώτεροι χῶροι ἦσαν αἱ ἑξῆς: 1) ἡ βορειοανατολικωτάτη Ἀσσυρία χώρα καλουμένη Ἀρραπαχίτις (Ἀρφαξάδ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης;) (1)· 2) νοτιώτερον τῆς Ἀρραπαχίτιδος μεταξὺ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ μεγάλου Λύκου ἢ Ἀτουρία· 3) πρὸς Ν. τῆς Ἀτουρίας μεταξὺ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ Ζαβάτου ἢ Λύκου ἢ Ἀδιαβηνή (2)· 4) ἡ Ἀρβηλίτις. Ἀναφέρονται δὲ ὡς χῶροι Ἀσσυριακαὶ καὶ ἡ Δολουμηνή, ἢ Χαζηνή, ἢ Καλαχηνή, ὧν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ ἡ τοποθεσία. Νοτιοανατολικῶς δὲ τῆς χώρας Ἀδιαβηνῆς καὶ βορειοανατολικῶς τῆς Βαβυλωνίας πρὸς τὰ ὄρια τῆς Μηδίας καὶ Σουσιανῆς ἐκείντο αἱ χῶροι Χαλωνίτις (ἐκ τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς πόλεως Χαλώνης ἢ Καλλώνης ἢ Κελωνῶν, νῦν Χολβάν) καὶ Ἀπολλωνιάτις.

Πόλεις Ἀσσυρίας.— Ὡς ἀρχαιόταται πόλεις τῆς Ἀσσυρίας μνημονεύονται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἢ Νινευί, ἢ Ῥεχοβόθ (3), ἢ Καλάχ καὶ ἢ Ῥεσέν (κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, κατὰ μετάφρασιν τῶν Ὁ Νινευί, Ῥωβοός, Χαλάχ, καὶ Δασέμ) (4), αἰτίνες πᾶσαι, κατὰ τὴν Παλ. Διαθήκην, ἐκτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀσσοῦρ

(1) Ἡ γενικῶς ἐπικρατοῦσα γνώμη περὶ τῆς ταυτότητος τῆς Ἀρραπαχίτιδος τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων πρὸς τὸ Ἀρφαξάδ τῆς Π. Δ. ἀμφισβητεῖται σπουδαίως ὑπὸ τοῦ Δέλιτζ (W. I. d. P. σ. 255). Κατὰ τοῦτον τὸ ὄνομα Ἀρραπαχίτις ἔχει σχέσιν μᾶλλον πρὸς τὸ τῆς πόλεως Αραφα (Αραφα), τῆς κειμένης κατὰ τὰ ἔσχατα βορειοανατολικά ὄρια τῆς Ἀσσυρίας (ἐνθα καὶ ἡ Ἀρραπαχίτις) καὶ δηλοῦσης πιθανῶς πόλιν μεθόριον (πρβλ. τὸ Ἀραβ. Αραφ=ὄριον (*)), τὸ Ἀρφαξάδ δὲ τῆς Παλαιᾶς διαθήκης ἐρμηνευτέον κατὰ Δέλιτζ ἐκ τοῦ arba (τέσσαρες) καὶ Kissad (=μέρος, διεύθυνσις Ἀσσυρ.) ἦτοι τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ ὀρίζοντος, κατὰ τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν, ἣν ἐλάμβανον οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας («κύριος τῶν τεσσάρων μερῶν» (τοῦ ὀρίζοντος) sar arba kissadu). Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην τὸ Ἀρφαξάδ, ὅπερ ἐν τῇ Γενέσει παρίσταται ὡς ὄνομα ἐθνολογικόν (ὡς ὄνομα προπάτορός τινος τοῦ Ἀβραάμ), εἶναι ἀπλούστατα τὸ ὄνομα, ὅπερ ἐκ τῆς τιμητικῆς προσωνυμίας τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων παραλαβόντες οἱ Σημιτικοὶ λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Συρίας ἐφήρμοσαν εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Διὰ τῆς ἐτυμολογίας ταύτης πίπτει καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα γνώμη ὅτι τὸ Ἀρφαξάδ προῆλθεν ἐκ τοῦ Αραφ-Κασδίμ=ὄρος Χαλδαίων καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν εἶναι ταυτόν τῳ Οὔρ Κασδίμ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

(2) Ἀδιαβηνή (ἣς τὸ ὄνομα φαίνεται ὅτι ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ Ζάβ-Ζάβατος, παρὰ τῳ Ἀππιανῳ Μαρκελλίνῳ καὶ Διάβας ἢ Ἀδιάβας (Diaba, Adiaba)), ὑπὸ γενικωτέραν ἔννοιαν καλεῖται καὶ ἅπασα ἢ μεταξὺ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Ζάγρου χώρα.

(3) Γενεσ. κεφ. I ἔδαφ. 11-12.

(4) Dassein ἀντὶ Ῥασέμ ἢ Ῥεσέν ἐτέθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μεταφράσει προδήλως ἐκ συγ-

(*) Κατὰ τὸν Δέλιτζ ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος εἶναι ἀγνωστος. Μοὶ φαίνεται ὁμοίως ὅτι ἡ ἐκ τοῦ Ἀραβ. Αραφ=ὄριον εἶναι λίαν πιθανή, ἀφοῦ καὶ τῆς Μικρασιατικῆς πόλεως Ἡρπα τὸ ὄνομα (ἐξ οὗ ὕστερον ἡ χώρα Ὀρφανηνή, πρβλ. καὶ τὸ Οὔρφα τῆς Συρίας) ἐρμηνεύεται «μεθόριος».

(Γεν. I 11-13), ἐνὸς τῶν υἱῶν τοῦ Σήμ. Οὔτω δὲ ἐν τῇ παραδόσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παραλείπεται ἡ πρώτη καὶ ἀρχαιοτάτη πόλις Ἀσσοῦρ, ἡ δοῦσα τὸ ὄνομα εἰς τὴν χώραν καὶ εἰς τὸ κράτος (1). 1) Ἡ πόλις Ἀσσοῦρ ἔκειτο ἐπὶ τῆς δυτικῆς, ἦτοι τῆς Μεσοποταμιακῆς ὄχθης τοῦ Τίγρητος, καὶ διετέλεσεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας πρωτεύουσα τῆς Ἀσσυρίας πρὶν κτισθῆ ἢ Νινευί, ἐπὶ τινὰ δὲ χρόνον καὶ μετὰ τὴν κτίσιν ταύτης, ὡς θέλομεν εἰπεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως εἶναι ταυτόν τῳ τοῦ θεοῦ Ἀσσοῦρ, ἀλλ' ἀγνωστον ἂν ἡ πόλις ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ λατρευομένου κατ' ἐξοχὴν ἐν αὐτῇ ἐθνικοῦ θεοῦ τῶν Ἀσσυρίων ἢ τοῦναντίον ὁ Ἀσσοῦρ ἦτο θεὸς ἐπώνυμος τῆς πόλεως, ἐξ ἧς προῆλθε τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος. Τὰ ἐρεῖπια τῆς Ἀσσοῦρ κείνται ἐν τῇ θέσει Καλὲ-Σαργιάτ. 2) Ἡ Νινευί (Ἀσσυροβ. Νινουα, Ἑλλ. Νίνος· Νινευὲ εἶναι τύπος Ἑβραϊκός, Νινευί δὲ ἢ Νινευὴ τύπος καθιερωθεὶς διὰ τῶν Ὁ) κληθεῖσα οὔτω κατὰ G. Bawlinson ἀπὸ τοῦ Βαβυλωνίου θεοῦ Νίνου, οὗ τὸ ὄνομα ὡς ἐπωνύμου θεοῦ τῆς πόλεως ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς περὶ Νίνου τοῦ μυθικοῦ Ἑλληνικὰς παραδόσεις. Περὶ τῆς Νινευί ὡς καὶ περὶ τῆς Βαβυλώνας, ὡς πόλεων, μακρότερος λόγος γενήσεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἐνταῦθα ἀναφερομεν ἀπλῶς ὅτι τὰ ἐρεῖπια τῆς μεγάλης ταύτης πρωτεύουσας πόλεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, τοῦ καταστραφέντος περὶ τὰ τέλη τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος, ἅτινα ἀνακαλυφθέντα ἀπὸ τοῦ 1842 καὶ πολλὰ ἔξερευνηθέντα τὸσαῦτα παρέδωκαν εἰς τὴν ἐπιστήμην λαμπρὰ μνημεῖα τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας, κείνται ἀπέναντι τῆς νῦν πόλεως Μοσσοῦλ ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου (τῆς ἀνατολικῆς δηλονότι) ὄχθης τοῦ Τίγρητος ἐν τοῖς λόφοις Κουγουνδζίκ, καὶ Νεβί Ἰουνίς (προφήτης Ἰωνᾶς). Ὑποτίθεται δὲ γενικῶς ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἀναφερομένη ἔρημος πόλις Μέσπιλα, ἢ μεταξὺ τοῦ Λύκου καὶ τοῦ Τίγρητος, εἶναι ἢ ἐρημοθεῖσα πόλις Νινευί, εἰ καὶ ὁ J. Oppert διὰ πολλῶν καταπολεμῆ τὴν τοιαύτην γνώμην (2). 3) Ἡ Καλάχ (Χαλάχ κατὰ τοὺς Ὁ) μία, ὡς εἴρηται, τῶν τεσσάρων ἐν τῇ Γενέσει ἀναφερομένων ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς Ἀσσυρίας (διάφορος τῆς ἐν τῇ Π. Δ. ἀναφερομένης χώρας Halah, Ἑβρ., Ἀλαὲ κατὰ τοὺς Ὁ). Γενικῶς ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἡ Καλάχ, ἢ κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου βασι-

χύσεως ἕνεκα τῆς μεγάλης πρὸς ἄλληλα ὁμοιότητος τῶν Ἑβραϊκῶν γραμμάτων τῶν ἐκφραζόντων τοὺς φθόγγους δ (d) καὶ q.

(1) Τοῦτο δὲ διότι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη συνετάχθη καθ' ὃν χρόνον Ἀσσοῦρ ἦτο ὄνομα θηλωτικὸν οὐκ ἀπλῆς πόλεως, ἀλλὰ μεγάλου κράτους, διὰ τοῦτο ὁ Ἀσσοῦρ παρίστατο ἐν τῇ Π. Δ. ὡς κτίσας τὰς ἄλλας ἀρχαιοτάτας τῆς Ἀσσυρίας πόλεις.

(2) Τὸ ἰσχυρότατον ἐπιχείρημα τοῦ Oppert κατὰ τῆς εἰρημένης ὑποθέσεως εἶναι ὅτι ἦτο ἀδύνατον ὁ Ξενοφῶν νὰ μὴ γινώσκῃ τὸ ὄνομα καὶ τὴν θέσιν τῆς Νίνου ἢ Νινευί καὶ νὰ μὴ ἀναφέρῃ ὅτι ἐν τῇ θέσει τῶν Μεσπίλων ἔκειτο ἢ Νίνος. Καίτοι ἡ ἀντίρρηση αὕτη δὲν στερεῖται τινος σπουδαιότητος, μοὶ φαίνεται παράδοξον πῶς ὁ Oppert παρεῖδε τὰς σπουδαιότερας ἀντιρρήσεις, ἃς περιέχουσι τὰ περὶ Μεσπίλων χωρία τοῦ Ξενοφῶντος. Καὶ πρῶτον ὁ Ξενοφῶν (Ἀναβ. Γ' δ' 10-12) λέγει ὅτι «Μῆδοι δ' αὐτὴν ποτε ὄκουν», ὅπερ

λέως Σαλμανασάρ Α' (περὶ τὸ 1300 π. Χ.), ἔκειτο ἐν τῇ νῦν θέσει Νιμρούδ, τῇ ἀφισταμένη τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευὶ 24 περίπου χιλμ. πρὸς Ν. καὶ καλυπτομένη ὑπὸ μεγίστων καὶ ἀξιολογωτάτων μνημείων τῆς Ἀσσυριακῆς τέχνης καὶ φιλολογίας, διαφωτισάντων μέγα μέρος τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας, ἰδίως τὰ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως Ἀσουρνασιπάλ (804-860 π. Χ.) (1). Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν εὐρεθεισῶν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Νιμρούδ, ἐν οἷς μνημονεύεται τὸ ὄνομα τῆς Καλάχ, ἐνῶ τὸ ὄνομα Ῥεσέν δὲν ἀνεγνωσθῆ ἔτι ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς. Ἐτέρα γνώμη επικρατήσασα μὲν παρὰ τισι, καταπολεμηθεῖσα δ' ὑπ' ἄλλων εἶναι ἢ περὶ τῆς ταυτότητος τῆς Καλάχ πρὸς τὴν Λάρισσαν τοῦ Ξενοφῶντος (Ἀναβ. Γ' δ' 7). Ὁ G. Rawlinson, καίπερ ἀμφιβάλλον περὶ τῆς ταυτότητος τῆς θέσεως τοῦ Νιμρούδ πρὸς τὴν τῆς Καλάχ, οὐχ ἤττον φρονεῖ ὅτι ἡ Λάρισα τοῦ Ξενοφῶντος ἦτο ἡ Καλάχ. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἀσπάζονται καὶ ἄλλοι τινές, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἑδ. Μάϊερ. Ἄλλ' ὁ Nöldeke, ὁ Jules Oppert καὶ ἄλλοι ἀποδέχονται τὴν ὑπὸ τοῦ Bochart πρὸ πολλοῦ ἐξενεχθεῖσαν γνώμην, ὅτι ἡ Λάρισα τοῦ Ξενοφῶντος ἦτο ἡ Ῥεσέν τῆς Παλαιᾶς Δια-

δὲν ἀληθεύει περὶ τῆς πρωτεύουσος τῆς Ἀσσυρίας τῆς καταστραφείσης ὑπὸ τῶν Μήδων. εἶτα δὲ ὅτι «Ταύτην πολιορκῶν ὁ Περσῶν βασιλεὺς οὐκ ἐδύνατο οὔτε χρόνῳ ελεῖν οὔτε βίᾳ· Ζεὺς δ' ἐμβροντήτους ποιεῖ τοὺς ἐνοικοῦντας, καὶ οὕτως ἐάλω». Ἀλλὰ τὰ περὶ πολιορκίας τῆς Νινευὶ ὑπὸ Πέρσου βασιλέως καὶ τὰ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀλώσεως αὐτῆς, καθ' ὃν τρόπον ἀφηγείται ὁ Ξενοφῶν τὰ περὶ Μεσπίλων, ἀντιφάσκουσι καταφανέστατα πρὸς τὴν ἱστορίαν. Ἄλλως τὸ ὄνομα Μέσπιλα οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν εἶναι γνωστὸν εἰμὴ ἐκ τοῦ ἐνταῦθα παρατιθεμένου χωρίου τοῦ Ξενοφῶντος. Τὸ ἔτυμον καὶ ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος εἰσὶν ἄγνωστα. Μοὶ φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ἴσως ὑπολανθάνει ἐν τῷ ὀνόματι λέξις ἀνάλογος πρὸς τὸ Μέζβουλα (ἐρειπίον, ἡρηλωμένη πόλις, ὡς καλοῦσι μέχρι σήμερον τὰ ἐρείπια τῆς Βαβυλωνος οἱ ἐγγῶριοι, Mejboula). Mezbuia ἐν τῇ Ἀραβικῇ ὡς τοπικὸν ὄνομα προσερχόμενον ἐκ τοῦ Zibil=σκότος σημαίνει τόπον ἀκαθαρσιῶν. Οὕτω δὲ καλοῦνται καὶ τὰ ἐρείπια πόλεων ἢ οἰωνδήποτε οἰκοδομῶν.

(1) Ἄλλ' ὁ G. Rawlinson ἐκφράζει τινὰς δισταγμοὺς ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τῆς Καλάχ μὴ δυνάμενος νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἐν τῇ Γενέσει (I, 11) περὶ Ῥεσέν λεγόμενα ὅτι ἦτο πόλις μεγάλη κειμένη μεταξὺ Νινευὶ καὶ Καλάχ. Ἡ μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευὶ καὶ Νιμρούδ ἀπόστασις εἶναι τοσοῦτον μικρά, ὥστε δυσκόλως δύναται νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ὑπῆρχε τις πόλις μεταξὺ κειμένη. Πρὸς τούτοις παρατηρεῖ ὁ Rawlinson ὅτι ἡ Καλακινὴ τοῦ Πτολεμαίου ἔκειτο ὑπὲρ τὸν Ζάβατον, ὅπερ δὲν συνάδει πρὸς τὴν ταυτότητα τῆς θέσεως τῆς Καλάχ πρὸς τὴν Νιμρούδ. Ἄλλ' ὡς πρὸς τοῦτο ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ Καλακινὴ τοῦ Πτολεμαίου ὡς καὶ ἡ Καλακινὴ τοῦ Στράβωνος εἶναι ὀνόματα χωρῶν, οὐχὶ πόλεων· φαίνεται δ' ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα ἔχουσι σχέσιν μᾶλλον πρὸς τὸ Halah (κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον) καὶ Ἄλαε (κατὰ τοὺς Ὅ'), τὸ μνημονευόμενον ἐν Βασιλειῶν Δ' (Κεφ. ΙΖ' 6 καὶ ΙΗ' 11) καὶ κείμενον, καθὰ φαίνεται, πολὺ βορειότερον τῆς Καλάχ καὶ Νινευὶ. Ἀλλὰ πᾶσα ἢ κατὰ τῆς ταυτότητος τῆς θέσεως Νιμρούδ πρὸς τὴν τῆς Καλάχ ἀντίρρησης αἴρεται διὰ τῶν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Νιμρούδ εὐρεθεισῶν ἐπιγραφῶν.

θήρης, ἡ πόλις δηλονότι ἢ μεγάλη ἢ κειμένη μεταξὺ Καλάχ καὶ Νινευὶ (1) ὑπὲρ ταύτης δὲ τῆς γνώμης κλίνει καὶ ὁ Δέλιτζ (2). 4) Ῥεσέν. Περὶ ταύτης ἐροῦσθῆσαν ἤδη τὰ δέοντα ἐν τοῖς περὶ Καλάχ. 5) Δουρ-Σαρρουνκίν (ἢ Hizir Sarkin ἢ Bit-Sarrukiin φρούριον Σαρουνκίν ἢ Σαργῶν) κτισθεῖσα τῷ 710 πρὸ Χριστοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως Σαργῶν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα, εἰς μικρὰν ἀπὸ Νινευὶ πρὸς ἀνατολὰς ἀπόστασιν. Τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τῆς πόλεως, ἦν ὁ Jules Oppert θεωρεῖ τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ Μέσπιλα τοῦ Ξενοφῶντος, εὐρίσκονται ἐν τῇ νῦν θέσει Χορσαβὰδ ἐγγὺς τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευὶ. Ἐνταῦθα δὲ διατηροῦνται ἔτι καὶ τὰ ἐρείπια τῶν ἀνακτόρων, δι' ὧν ὁ Σαργῶν ἐκαλλώπισε τὴν πόλιν καταστήσας αὐτὴν ἔδραν βασιλικήν, ἐνταῦθα δ' εὐρέθησαν καὶ πολυάριθμα Ἀσσυριακὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα. Ἡ πόλις διετήρησε τὸ ὄνομα αὐτῆς τὸ ἀρχαῖον μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰσλάμ καλουμένη Σαρούν. Ἄλλ' οἱ Πέρσαι πρὸ τῆς Μωαμεθανικῆς ἔτι κατακτήσεως, παρετυμολογοῦντες Περσιστὶ τὸ ἐν τῶν Ἀσσυριακῶν ὀνομάτων τῆς πόλεως καὶ ἄλλοιοῦντες αὐτὸ ἐπὶ τὸ Περσικώτερον, καθιέρωσαν τὸ ὄνομα Χορσαβὰδ=πόλις ἄρκτων, ἢ Χορσταβὰδ=πόλις θῶων. Ἀλλὰ πρὸς τῷ Περσικῷ ὀνόματι διετηρήθη καὶ τὸ ἀρχαῖον Σαρούν. Γεωγράφος μάλιστα τις Ἄραψ τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως Χορσταβὰδ καλεῖ Σαρούν.

Ἄλλαι πόλεις ἤττον ὀνομασταὶ τῆς Ἀσσυρίας ἦσαν Ἰάρβισα, ἐγγὺς τῆς Νινευὶ (ἐν τῇ νῦν θέσει Σερίφ χάν, κατὰ J. Oppert), τὰ Ἀρβηλα (Ἀσσυρ. Ἀρβιλοῦ, Ἀρβα-ιλοῦ=πόλις τεσσάρων θεῶν, νῦν Ἐρβίλ), ἐξ ὧν καὶ ἡ χώρα Ἀρβηλίτις, πόλις περίφημος καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ Ἀραφια, ἐξ οὗ ἴσως καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ἀρραπακίτιδος χώρας (ἴδ. σελ. 48).

Ἡ Ἀσσυρία εἶναι χώρα μᾶλλον ὄρεινὴ ἢ πεδινὴ διαφέρουσα ὡς πρὸς τοῦτο

(1) Ὁ E. Schrader ὡς θέσιν τῆς Ῥεσέν ἐλαμβάνει τὰ μεταξὺ Νιμρούδ καὶ Κουγουνδζικ κείμενα χωρία Καραμλές, Καρακίσοκ, Χουσιλί.

(2) Ὑπὲρ τῆς ταυτότητος τῆς Καλάχ πρὸς τὴν Λάρισσαν τοῦ Ξενοφῶντος συνηγορεῖ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος περὶ πυραμίδος ὑπαρχούσης ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Λαρίσης (Ξενοφ. Α'-Γ', β', δ', 9 «Περὶ ταύτην τὴν πόλιν ἦν πυραμὶς λιθίνη, τὸ μὲν εὖρος ἐνός πλέθρου, τὸ δὲ ὕψος δύο πλέθρων»), ἥτις πυραμὶς φαίνεται ὅτι εἶναι ἢ ἐν Νιμρούδ μεγάλη πυραμὶς. Ἄλλ' ὁ J. Oppert (Exp. Scient. en Mésop. 308-310) ἀμφισβητεῖ τὴν ταυτότητα τῆς πυραμίδος τοῦ Νιμρούδ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος περιγραφομένην πυραμίδα τῆς Λαρίσης. Καὶ αὕτη μὲν ἢ ἀντίρρησης δὲν εἶναι λίαν ἰσχυρά. Ἀλλὰ τὸ ἰσχυρότερον συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ταυτότητος τῆς Λαρίσης πρὸς τὴν Ῥεσέν εἶναι ἡ ὁμοιότης τῶν δύο ὀνομάτων· φρονεῖ δὲ ὁ J. Oppert ὅτι τὸ Λάρισα εἶναι Ἑλληνικὸς σηματοπισμὸς τοῦ Ῥεσέν. Ἄλλ' ἦτο δυνατόν τὸ Ῥεσέν νὰ μεταποιηθῆ εἰς Λάρισσαν αὐθαιρέτως; Καὶ φαίνεται μὲν ὅτι ἐν τῷ Λάρισα πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὸ Ῥεσέν μετὰ τοῦ Σημιτικῷ ἄρθρου al, ala (πρβλ. Ῥόδιοι (τῆς Ἀρμενίας) καὶ Ἀλαρόδιοι, Μόσσυνοι ἢ Μοσύνοιοι (τοῦ Πόντου) καὶ Ἀλαμόσσυνοι· δὲν εἶναι ὁμοίως ἀπίθανον ὅτι ὁ Ξενοφῶν αὐτὸς ἔδωκε τὸ ὄνομα εἰς τὸν τόπον κατὰ τὸ ἑλλην. Λάρισα=πόλις ὄχυρά, φρούριον ἔνεκα τῆς ὄχυρᾶς φρουριακῆς θέσεως αὐτοῦ.

τῆς Βαβυλωνίας ἀλλ' οὐχ ἦττον χώρα εὐφορος καὶ εὐδενδρος κεκαλυμμένη ἰδίως ὑπὸ φοινίκων καὶ καρῶν. Καὶ τὸ κλίμα δὲ τῆς Ἀσσυρίας ἦν δροσερώτερον τοῦ τῆς Βαβυλωνίας. Αἱ διώρυχες ἐν Βαβυλωνίᾳ, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδομεν, ἦσαν ὀλιγώτεραι, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν πρὸς Β. ὑψουμένων ὄρεινῶν σειρῶν κατερχόμενα πολυάριθμα ρεῖθρα ἤρδενον δαψιλῶς τὴν χώραν καθιστῶντα αὐτὴν λίαν εὐφορον. Οἱ πολλοὶ μάλιστα λόφοι, εἰς οὓς ἀπολήγουσιν αἱ κατωφερεῖς ἄκραι ἢ ἀλύσεις τῶν παρακειμένων ὄρεινῶν σειρῶν τοῦ Ἀρμενικοῦ καὶ τοῦ Ἰρανικοῦ πεδίου, ἦσαν πάσαι κεκαλυμμένοι ὑπὸ ἐλαιῶνων καὶ ἀμπελώνων, ἠφθόνει δ' ἢ χώρα καὶ ἀγρῶν σιτοφόρων καὶ δένδρων. Ἡ Ἀσσυρία πρὸς τούτοις δὲν ἔστρεφετο καὶ λίθων πρὸς οἰκοδομίαν καὶ μαρμάρων πρὸς παράστασιν ἔργων τέχνης, ἐν γένει δ' ἦτο χώρα δυναμένη νὰ διατηρῇ μεγάλας πόλεις καὶ νὰ καταστῇ κέντρον μεγάλου κράτους. Ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐν τῇ ἀφελείᾳ αὐτῆς καλλιρρήμων περιγραφή τοῦ Ἀσσοῦρ, ἦν ποιεῖται ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ (ΛΑ' 2-7), ἀναφέρεται μὲν μᾶλλον πρὸς τὸ κράτος τὸ Ἀσσυριακόν, διὰ λαμπρῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν εἰκόνων ἀλληγορικῶν εἰκονίζουσα τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ κράτους τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ λεληθότως παρίσταται καὶ τὸ φυσικὸν κάλλος καὶ ἡ φυσικὴ γονιμότης τῆς Ἀσσυριακῆς χώρας. «Ἴδου Ἀσσοῦρ (λέγει ὁ προφήτης, παρομοιάζων τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος πρὸς μεγαλοπρεπῆ κυπάρισσον τοῦ Λιβάνου) κυπάρισσος ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ καλὸς ταῖς παραφυάσιν καὶ πυκνὸς ἐν τῇ σκέπῃ καὶ ὑψηλὸς τῷ μεγέθει καὶ εἰς μέσον τῶν νεφελῶν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ καὶ τὰ συστήματα αὐτῆς ἐξαπέστειλεν εἰς πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου. Ἐνεκεν τούτου ὑψώθη τὸ μέγεθος αὐτῆς ὑπὲρ πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, καὶ ἐπλατύνθησαν οἱ κλάδοι αὐτοῦ, καὶ ὑψώθησαν αἱ παραφυάδες αὐτοῦ, ἅψ' ὕδατος πολλοῦ, ἐν τῷ ἐκτείνειν αὐτόν. Ἐν ταῖς παραφυάσιν αὐτοῦ ἐνόσσευσαν πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὑποκάτω τῶν κλάδων αὐτοῦ ἐγεννώσαν πάντα τὰ θηρία τοῦ πεδίου, ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ κατόκησαν πλῆθος ἐθνῶν. Καὶ ἐγένετο καλὸς ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ διὰ τὸ πλῆθος τῶν κλάδων αὐτοῦ, ὅτι ἐγεννήθησαν αἱ ὄριαι αὐτοῦ εἰς ὕδωρ πολὺ. Κυπάρισσοι τοιαῦται οὐκ ἐγεννήθησαν ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ πίτνες οὐχ ὅμοιαι ταῖς παραφυάσιν αὐτοῦ, καὶ ἐλάται οὐκ ἐγένοντο ὅμοιαι τοῖς κλάδοις αὐτοῦ· πᾶν ξύλον ἐν τῷ Παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὁμοιώθη αὐτῷ ἐν τῷ κάλλει αὐτοῦ, διὰ τὸ πλῆθος τῶν κλάδων αὐτοῦ καὶ ἐζήλωσαν αὐτὸν τὰ ξύλα τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς τοῦ Θεοῦ».

Μεσοποταμία.—Μεσοποταμία κατὰ τὴν κυριολεκτικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος («ἡ μέση τῶν ποταμῶν χώρα») ταυτόσημον τῇ Μεσσαπίᾳ καλεῖται πᾶσα ἡ χώρα ἢ περιλαμβανομένη μεταξὺ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος ἀπὸ τῶν πηγῶν τῶν ποταμῶν τούτων μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτῶν. Οὕτω δὲ τὸ μέρος τῆς Μεσοποταμίας, ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην ταύτην τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν εἶναι καὶ μέρος τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν. Ἀκριβῶς δὲ τοῦτο τὸ μέρος ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις

φαίνεται ὅτι νοεῖται διὰ τοῦ ὀνόματος *Ναῖρι*, ὅπερ παραγόμενον ἐκ τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ *Nar*=ποταμὸς σημαίνει πιθανώτατα ποτάμιον χώραν, εἰ καὶ τὸ *Ναῖρι* οἱ πολλοὶ τῶν Ἀσσυριολόγων ἐκλαμβάνουσιν ὡς χώραν τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου ἐκτεινομένην παρὰ τὴν λίμνην Θωσπίτιδα (τὴν λ. τοῦ Βάν). Ἀλλὰ συνήθως Μεσοποταμία καλεῖται ἢ ἐκτὸς τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου πρὸς Ν. τῆς σειρᾶς τοῦ Ἀρμενικοῦ Ταύρου ἐκτεινομένη μεσοποταμῖος χώρα. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα Μεσοποταμ. καλεῖται κυρίως μόνον τὸ βόρειον μέρος τὸ κείμενον πρὸς Β. τοῦ μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν παρὰ τὴν πόλιν Βαγδάτην σχηματιζομένου ἰσθμοῦ (ιδ. σελ. 36) τοῦ χωρίζοντος τὴν βόρειον Μεσοποταμίαν ἀπὸ τῆς νοτίου ἢ τὴν κυρίως Μεσοποταμίαν ἀπὸ τῆς νοτίως ἐκτεινομένης Βαβυλωνίας ἢ Ἰράκ Ἀραμπί (ιδ. σελ. 36). Τὸ μέρος τοῦτο, ἢ κυρίως δηλονότι Μεσοποταμία, καλεῖται οὕτω καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ *Ἀράμ Ναχαράϊμ* (ἦτοι Ἀράμ τῶν δύο ποταμῶν ἴδ. ἀνωτέρω τὸ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸν ὄνομα *Ναῖρι*, πρβλ. καὶ τὸ Αἰγυπτιακὸν *Νεχερέν*=Μεσοποταμία)(1). Αὐτὴν δὲ τὴν ἰδίως Μεσοποταμίαν τὴν πρὸς Β. τῆς Βαβυλωνίας ἐκτεινομένην καὶ νῦν οἱ Τούρκοι καὶ Ἀραβες καλοῦσι διὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ ὀνόματος *Δζεζιρέ* ἦτοι *νῆσος* (ὁ Ξενοφῶν τὸ νότιον μέρος τῆς Μεσοποταμίας ταύτης καλεῖ *Ἀραβίαν*, ὡς οἰκουμένην ὑπὸ Ἀράβων σκηνητῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἢ διὰ ἐκείνους χρόνους ὅπως σήμερον). Ποταμὸς μέγας διατρέων τὴν Μεσοποταμίαν εἶναι, ὡς ἐρρήθη ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὁ τοῦ Εὐφράτου παραπόταμος Ἀβόρρας, *Habur* τῶν Ἀσσυρίων (νῦν *Chabour*), οὐτινος ὁ βραχίον ὁ ἀνατολικὸς καλεῖται *Μυγδόσιος* ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς χρόνοις. Χῶραι δὲ Μεσοποταμίας εἶναι 1) *Γουζανα* (κατὰ τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς ἐπιγραφάς, *Γαυζανίται* παρὰ Πτολεμαίῳ, *Γουζάν* τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἢ *Μυγδονία*, ὡς φρονεῖ ὁ G. Rawlinson) τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων 2) ἢ τῇ βορείῳ *Συρία* (ἰδίως τῇ χώρᾳ *Κομμαγηνῇ*) ὁμοροῦσα χώρα ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καλουμένη *Παδὰν Ἀραμί* ἢ *Ἀράμ* τὸ πεδίον. Πόλεις δὲ Μεσοποταμίας ὀνομασταὶ ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ ἱστορίᾳ εἶναι 1) ἡ περίφημος πόλις *Χαρράν* (οὕτω καλεῖται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλ. ἐπιγραφικοῖς μνημείοις), αἱ *Κάρραι* τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν, εἶτα δὲ καὶ τῶν Ἰσλαμικῶν χρόνων 2) *Ράδζαπα* τῶν

(1) Ἀράμ ἀπλῶς καλεῖται ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ ἢ *Συρία* ὅτι δὲ τὸ ὄνομα εἶχεν εὐρυτέραν ἔκτασιν δηλοῖ αὕτη ἢ Ἰ. Γ. διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος καλοῦσα καὶ τὴν *Μεσοποταμίαν*, δηλοῖ δὲ καὶ τὸ ὄνομα *Ἀραματός*, ὅπερ ἐδόθη ὕστερον εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Συρίας, Μεσοποταμίας καὶ Ἀσσυροβαβυλωνίας, πάσης δηλονότι τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας. Τὸ ὄνομα φαίνεται ὅτι εἶναι ταὐτὸν τῷ Ἀράμ τοῦ Ὀμήρου. Ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς Ἀράμ ἢ συνηθέστερον Ἀράμ καλεῖται οὐχὶ ἡ Συρία καὶ ἡ Μεσοποταμία, ὅπως ἐν τῇ Παλ. Διαθήκῃ, ἀλλὰ μόνον ἡ Μεσοποταμία (ἢ κυρίως Μεσοποταμία). Τὸ ἔτυμον τοῦ ὀνόματος εἶναι ἄγνωστον (τὸ ἐκ τοῦ Ἑβρ. *Αραμ*=ὑψηλὸς δὲν θεωρεῖται πιθανόν).

Ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν (Ῥέσεφα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης) (1)· 3) Νίσιβις τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων (Nazibina τῶν Ἀσσυροβαβ. ἐπιγρ., σήμερον Νεδζίπ)· 4) ἡ περίφημος πόλις Καρκάμις (Gargamis τῶν Ἀσσυροβ. ἐπιγρ., Κιρκήσιον τῶν Ἑλλήνων;) ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Ἀβόρρα. Πολλὰ ἄλλα ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβ. μνημείοις ἀναφέρονται πόλεις Μεσοποταμίας (Ζαβιτ, Μαγορδι, Σιδικὲν κτλ.). Τῆς Μεσοποταμίας τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἢ μᾶλλον ἡ Μεσοποταμικὴ ὄχθη τοῦ Τίγρητος προσιμώτατα ἀνήκεν εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος καὶ ἡ πόλις ἢ ἱερὰ Ἀσσοῦρ, ἡ κοιτὶς τοῦ κράτους ἐκείνου, ἔκειτο ἐπὶ τῆς Μεσοποταμικῆς ὄχθης τοῦ Εὐφράτου.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς γεωγραφίας πάσης τῆς μεταξὺ τοῦ Ἰράν καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης χώρας, τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας, ὡς ἐκαλέσαμεν αὐτήν, ὑπολείπεται νῦν ἡ περιγραφὴ τῆς χώρας Αἰλάμ, ἔτι δὲ καὶ τῆς ἰδίως Συρίας καὶ τῆς Συριακῆς καὶ τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς Συρίας καὶ τῆς Συριακῆς καὶ τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἰδίως Συρίας, νῦν δὲ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς γεωγραφίας τῶν ἐν τῇ ἀμέσῳ περιοχῇ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου χωρῶν ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ *Αἰλάμ*.

Αἰλάμ (Κισσία, Σουσίς, Σουσία, Σουσιανή, Ἐλυμαία, Ἐλυμαῖς).— Ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις πᾶσα ἡ χώρα ἢ μεταξὺ τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Τίγρητος (πρὸς Δ.), τοῦ Περσικοῦ κόλπου (πρὸς Ν.), τῆς Μηδίας καὶ τῆς Περσίδος (πρὸς Β. καὶ Α.), ἢ κατὰ μέγα μέρος πεδινὴ, ἀλλὰ πρὸς τὰ ΒΑ. ὄρεινῃ, ἢ χώρα ἢ διασπομένη ὑπὸ τῶν ποταμῶν Χοάσπου καὶ Εὐλαίου, καλεῖται Ἐλάμ (ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλων. ἐπιγραφ. *Mat-Elamakī*—χώρα Ἐλάμ, Ἐβρ. *Ελαμ*, κατὰ τοὺς Ο' Αἰλάμ). Τὸ ὄνομα Αἰλάμ ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ Σημιτικῇ γλώσσῃ ἐρμηνεύεται «ὑψηλὴ» ἦτοι ὄρεινῃ, τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ὅτι Αἰλάμ ὠνομάζετο κυρίως ἡ ὄρεινῃ χώρα, ἐντεῦθεν δὲ τὸ ὄνομα ἐξετάθη καὶ ἐπὶ τὰς πεδινὰς μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐκτεινομένης χώρας. Τὸ ὄνομα δίδωσιν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἰς ἅπασαν τὴν διαγραφείσαν χώραν, τὴν τε ὄρεινὴν καὶ τὴν πεδινὴν· ἐκ τοῦ Ἐβραϊκοῦ δὲ ἢ καὶ ἐκ τοῦ Ἀσσυριακοῦ τύπου τοῦ ὀνόματος παρήχθη τὸ Ἑλληνικὸν *Ἐλυμαία* καὶ *Ἐλυμαῖς*. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς δὲν δίδουσι τὰ ὀνόματα ταῦτα εἰς ἅπασαν τὴν χώραν Αἰλάμ, ἀλλ' εἰς τινὰ μόνον μέρη αὐτῆς (2). Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐν τοῖς ἐγγχωρίοις Αἰλαμιτικοῖς μνημείοις οὐδαμῶς μνημονεύεται τὸ ὄνομα Αἰλάμ, καλεῖται δὲ ἡ χώρα Ἀνσάν· καὶ οἱ βασιλεῖς δὲ τοῦ Αἰλάμ χρῶνται τῇ προσωνυμίᾳ «βασιλέων τοῦ Ἀνσάν». Παρὰ τοῖς Ἕλλησι συγ-

(1) Κατὰ Kierpert Ῥεσέφ κείται ἐκτὸς τῆς Μεσοποταμίας ἐν τῇ παρὰ τὴν Συριακὴν ἐρημον Παλμυρηνῇ.

(2) Ὁ κάτοικος τοῦ Αἰλάμ πρέπει νὰ καλεῖται *Αἰλαμίτης*. Ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ο' Αἰλάμ μὲν λέγεται ἡ χώρα, *Ἐλαμίτης* δὲ ὁ κάτοικος. Διὰ τοῦτο ποιούμεθα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ χρῆσιν ἀμφοτέρων τῶν γραφῶν.

γραφεῦσι, πλὴν τοῦ *Ἐλυμαία* καὶ *Ἐλυμαῖς*, διάφορα ἀπαντῶσιν ὀνόματα διδόμενα εἰς τὴν χώραν. Παρ' Ἡροδότῳ οὐδαμῶς μνημονεύεται τὸ Ἐλυμαία ἢ Ἐλυμαῖς, ἀλλὰ μόνον *Κισσία* «ἐν ἡ Σοῦσα πόλις πεπόλιται», μνημονεύει δὲ οὗτος καὶ τοῦ λαοῦ τῶν Κισσίων, χωρὶς νὰ περιγράψῃ τὰ ὄρια τῆς Κισσίας ταύτης. Οἱ δὲ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς μνημονεύουσιν οὐ μόνον Κισσίων, ἀλλὰ καὶ Κοσσαιῶν, καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο (τὸ τῶν Κοσσαιῶν) ἔχει προδήλως συνάφειάν τινα πρὸς τὸ ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις σύνηδες ὄνομα τοῦ ἐν τοῖς ὄρεινοῖς μέρει τοῦ Αἰλάμ οἰκοῦντος λαοῦ τῶν *Κάσσω*. Ὁ Στράβων οὐ μόνον λαοῦ Κοσσαιῶν μνημονεύει, ἀλλὰ καὶ Κοσσαιῶν ὄρειων, ὁ αὐτὸς δὲ καὶ Ἐλυμαίων καὶ Ἐλυμαίας καὶ «ὄρεινῆς τῶν Ἐλυμαίων», ἔτι δὲ καὶ ὄρεινῆς Κοσσαιῶν (1). Ἐνῶ δὲ ὁ γεωγράφος οὗτος ἅπασαν τὴν Κισσίαν τοῦ Ἡροδότου, ἦτοι τὸ Αἰλάμ, φαίνεται καλῶν Σουσίδα καὶ Σουσιάδα καὶ Σουσιανὴν (ἀπὸ τῆς πόλεως τῶν Σούσων, ἦτις, καθ' Ἡροδότον, ὡς εἴρηται, ἦτο πόλις Κισσίας), διακρίνει ἐμφαντικῶς ἀπ' ἀλλήλων Κοσσαιούς, Ἐλυμαίους καὶ Σουσίους (2)· ἀναφέρει δὲ καὶ τρίτον τινὰ λαόν, τὸν τῶν *Οὐξίων* (ἴδ. κατωτ.), ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν τοὺς Ἐλυμαίους τίθησιν ἐκτὸς τῶν ὄριων τῆς Σουσιανῆς (3). Καὶ ἡ Ἐλυμαία δὲ χώρα διακρίνεται παρ' αὐτῷ ἐμφαντικῶς ἀπὸ τῆς Σουσίδος. Ἀλλὰ καὶ ἡ οὕτω λίαν περιοριζομένη καὶ μέρος τοῦ Αἰλάμ ἀποτελοῦσα Ἐλυμαία τοῦ Στράβωνος δὲν περιορίζεται εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αἰλάμ χώραν, διότι καὶ οἱ Ἐλυμαῖοι διαιροῦνται εἰς ὄρεινοὺς καὶ πεδινούς. Περὶ τῶν ὀνομάτων Σουσία, Κισσία, Κοσσαιῶν, Οὐξιοῖς ἐποησάμεθα ἤδη ἱκανὸν λόγον ἐν τῷ Α' τόμῳ (ἴδ. σ. 340 κέξ.), ποιησάμεθα δ' αὖθις ἐν τοῖς περὶ ἐθνολογίας τῶν Αἰλαμιτῶν. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὑπὸ γεωγραφικῆν ἀπλῶς ἐποησάμεθα ἔκτιθέντες τὰ πράγματα ὡς συμπέρασμα τῶν εἰρημένων συνάγομεν α') ὅτι οὐδὲν τῶν παρ' Ἕλλησι ὀνομάτων (πλὴν ἴσως τοῦ τῆς Κισσίας τοῦ Ἡροδότου) Ἐλυμαία, Ἐλυμαῖς, Σουσίς (ἢ Σουσίας ἢ Σουσιανή), *Κοσσαῖα* ὄρη, ἀνταποκρίνεται κατὰ τὴν γεωγραφικὴν ἔκτασιν πρὸς τὸ Ἐλάμ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων καὶ πρὸς τὸ Αἰλάμ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης β') ὅτι Ἐλυμαία ἢ Ἐλυμαῖς τῶν ἀρχαίων ἦτο μέρος τοῦ Ἐλάμ ἢ Αἰλάμ ὁμορον πρὸς τὴν Σουσίδα γ') ὅτι Ἐλυμαία ἢ Ἐλυμαῖς ἐκαλεῖτο οὐχὶ ἀπλῶς ἡ πεδινὴ παραλία τοῦ Αἰλάμ (ὡς εἶπεν ὁ Kierpert) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Κισσίαν καλουμένην ὄρεινῃ, ἀλλ' ἡ Ἐλυμαῖς ἀπὸ τῆς πεδινῆς παραλίας ἐξετείνετο καὶ μέχρι τῆς ὄρεινῆς τοῦ Ζάγγου, ἐνῶ τοῦναντίον ἡ Κισσία τοῦ Ἡροδότου περιελάμβανε καὶ τὴν πεδινὴν χώραν τοῦ Αἰλάμ.

Τοῦ Αἰλάμ ἡ γῆ (ἐννοεῖται ἡ πεδινὴ) ἦτο εὐφορος ὅπως ἡ τῆς ὁμόρου Βαβυλωνίας, παράγουσα περίπου τὰ αὐτὰ προϊόντα, ἔχουσα δὲ ὡς ἐκείνη καὶ ἀσφάλτου πηγὰς, διαρροεμένη, ὡς ἡ Βαβυλωνία, ὑπὸ μεγάλων ποταμῶν καὶ ὡς ἐκ

(1) Στράβ. ΙΑ' 522. Περὶ Πολυβ. Ε' 44.

(2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι 524.

(3) Ὁ αὐτὸς Ις' 736.

τῶν φυσικῶν τούτων ἀρετῶν κατασταθεῖσα καὶ αὐτὴ, ὡς ἐκείνη, κοιτὶς παναρχαίου πολιτισμοῦ. Πόλις τοῦ Αἰλάμ περίφημος ἦσαν τὰ Σοῦσα (λέγεται δὲ ἡ Σοῦσα), ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ Σουσιανή. Τὰ Σοῦσα ἔκειντο ἐπὶ τοῦ Χοάσπου ἢ ἐπὶ τοῦ Εὔλαιου (1) καὶ ἦσαν πρωτεύουσα τοῦ κράτους Αἰλάμ συχνότατα μνημονομένη ἐν τοῖς χρονογραφικοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις, κατέστη δὲ ἔτι μᾶλλον περίφημος ἐπὶ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας, ὅτε ἐγένετο ἔδρα τοῦ μεγάλου βασιλέως. Πλὴν τῶν Σούσων καὶ ἄλλων ὑπὲρ τὰς εἴκοσι πόλεων Αἰλαμιτικῶν ἐγνώσθησαν τὰ ὀνόματα ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις.

Βορειοδυτικῶς τοῦ Αἰλάμ ἐν ταῖς μεταξὺ τούτου καὶ τῆς βορείου Βαβυλωνίας χώραις πρὸς Δ., ἔτι δὲ τῆς Μηδίας καὶ τοῦ Ζάγρου πρὸς Α. καὶ τῆς Ἀσσυρίας πρὸς Β. κατὰ τὸν ῥοῦν τοῦ Θώρμα καὶ Φύσκου μεταξὺ τοῦ νῦν νομοῦ Βαγδάτης καὶ τῆς Περσικῆς ἐπαρχίας Χολβάν ἐν τοῖς νῦν Τουρκοπερσικοῖς ὄριοις ἐκτείνεται χώρα πεδινὴ ἐν οὐδεμιᾷ τῶν μνημονευθειῶν ἕως νῦν χωρῶν (Βαβυλωνίας, Ἀσσυρίας, Μηδίας, Αἰλάμ) περιλαμβανομένη. Αὕτη ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις καλεῖται χώρα τῶν *Γουτι* (*Mat Guti*), λέγεται δὲ καὶ χώρα τῶν Κουτου ἢ Σουτου. Τοσαῦτα περὶ τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῶν παρακειμένων ταύταις χωρῶν ὑπὸ ἔποψιν γεωγραφικῆν.

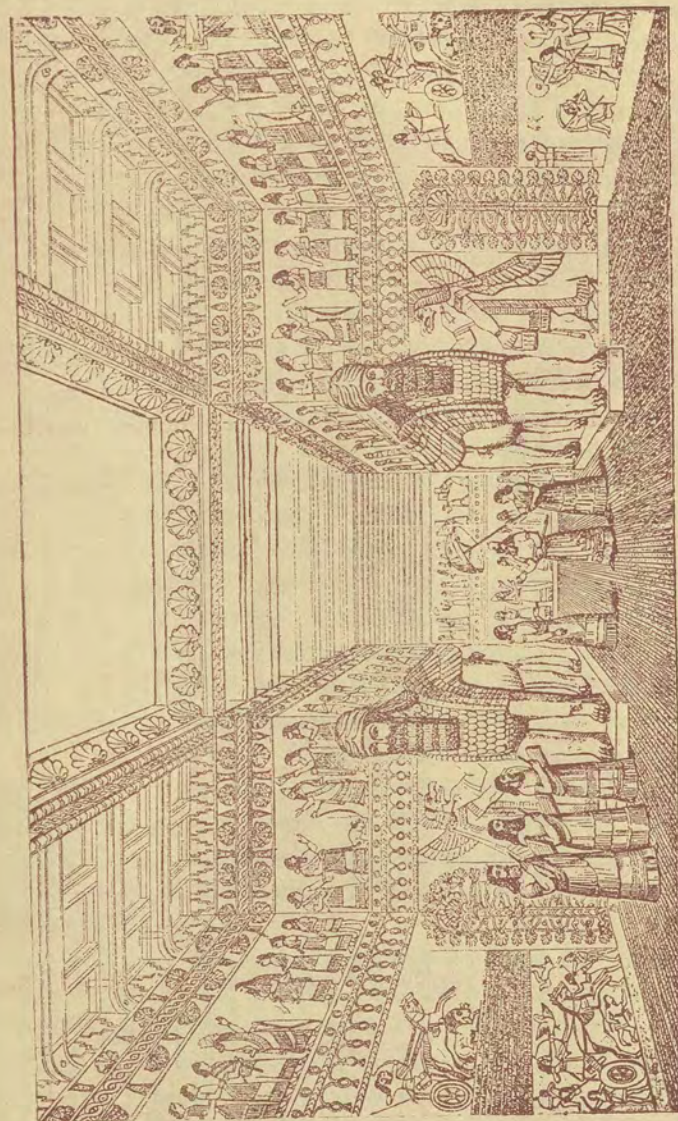
3. Πηγαὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας.

Διτταὶ εἰσὶν αἱ πηγαὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας, αἱ μὲν ξένοι, αἱ δὲ ἐγχώριοι καὶ ἐθνικαί.

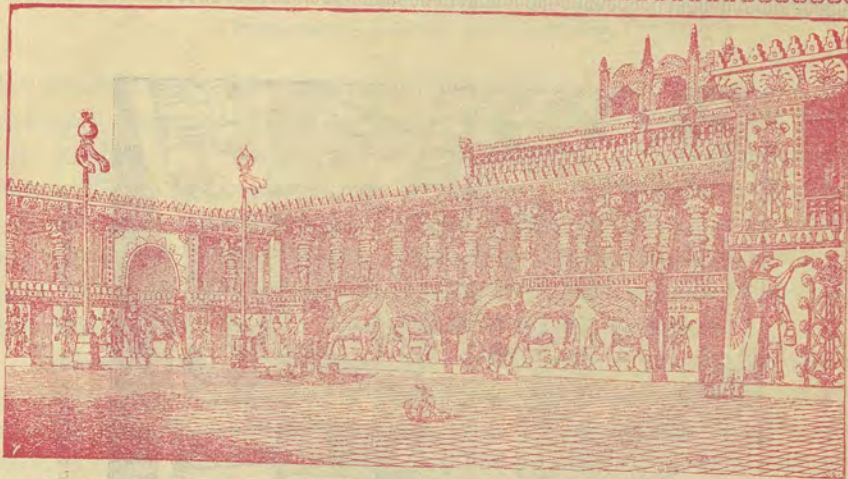
Α'. *Ξένοι πηγαί.*—Ξένοι πηγαὶ εἶναι α') ἡ Παλαιὰ Διαθήκη καὶ πάντα τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα ἄλλων χωρῶν Ἀσιατικῶν (ιδίως τῆς Αἰγύπτου), ὧν ἡ ἱστορία ἔχει τινὰ συνάφειαν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον, ἐγγύθεν ἢ πόρρωθεν, πρὸς τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν. β') αἱ παραδόσεις αἱ διασωθεῖσαι παρὰ τοῖς Ἑλλήσι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις συγγραφεῦσιν.

α') Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι σπουδαία πηγὴ διὰ τὴν Ἀσσυριακὴν καὶ Βαβυλωνιακὴν ἱστορίαν ἰδίως ἔνεκα τῶν πολλαπλῶν σχέσεων, εἰς ἃς διατελεῖ ὁ λαὸς

(1) Ὁ Δέλιτις ἐνῶ, καθὰ εἵπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (ἴδ. σελ. 32 σημ. 2), τὸν Εὔλαιον θεωρεῖ διάφορον τοῦ Χοάσπου, ἐκλαμβάνει αὐτὸν (τὸν Εὔλαιον) ῥέοντα διὰ τῶν Σούσων. Ὡστε κατὰ τὴν γνώμην ταύτην ἢ ἀμφοτέρω οἱ ποταμοὶ ἔρρεον διὰ τῶν Σούσων (πρὸβλ. Στράβ. ΙΕ' 729 «Τοὺς διὰ Σούσων ποταμοὺς εἰς ἓν ῥεῦμα συμπύπτει») ἢ ὁ Χοάσπις δὲν ἔρρεε διὰ τῶν Σούσων. Ἄλλ' ὡς εἶδομεν, παρὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος γενομένην διάκρισιν τοῦ Χοάσπου ἀπὸ τοῦ Εὔλαιου, συνηγοροῦσι τινὰ καὶ παρὰ τῆς συγγραφῆς τούτης ὑπὲρ τῆς ταυτότητος Χοάσπου καὶ Εὔλαιου.

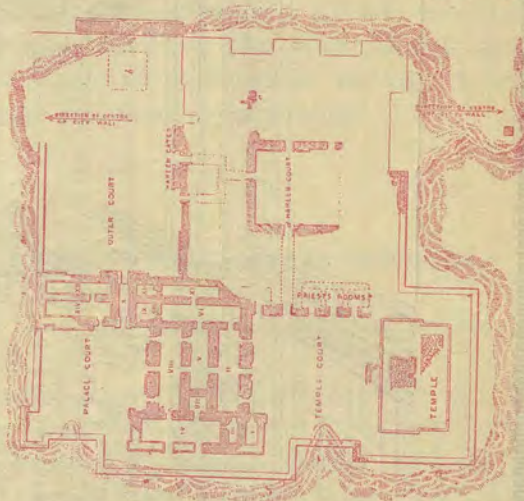
Τὸ ἐσωτερικὸν ἀνακτόρων Ἀσσυριακῶν ὅπως ἀποκατεστάθησαν ἐκ τῶν ἐρεπίλων.

Βορεία αὐλή τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σαργῶν ὅπως ἀπεκατεστάθησαν νῦν (Χορσαβάδ).

Σάνδαλα Ἀσσυριακὰ τῶν χρόνων τοῦ Βασιλ. Σαργόνου.

Σχέδιον τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σαργῶν. (Χορσαβάδ).

Κλίνη ἀσσυριακὴ καὶ ὑποπόδιον ἀσσυριακὸν (Χορσαβάδ).

τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τὰ παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγρητα ἰδρυμένα κράτη. Πολύτιμα ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην μέρη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης διὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν εἶναι ἢ ἐκεῖνα, ἅτινα πραγματεύονται ὑπὸ ἔποψιν καθολικῆς ἱστορίας τὰ περὶ τῶν λαῶν τῶν οἰκούντων τὰς κοιλάδας τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν (τοιούτων δὲ βιβλίον εἶναι ἡ *Γένεσις*), ἢ ἐκεῖνα, ἅτινα πραγματεύονται ἱστορικῶς ἢ ἄλλως τὰ περὶ τῶν πολιτικῶν σχέσεων τῶν Ἑβραίων πρὸς τὰ κράτη Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας (τοιαῦτα εἶναι τὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν, τοῦ Τωβίτ, τῆς Ἰουδίθ καὶ πολλῶν ἐκ τῶν προφητῶν (ἰδίως Ἰββακούμ, Ἡσαΐα, Ἰεζεκιήλ, Ἰερεμία, Δανιήλ), ἐν μέρει δὲ καὶ τὸ Ψαλτήριον). Ἡ Ἑβραϊκὴ φιλολογία ἐν γένει εἶναι σπουδαία πηγὴ διὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν καὶ διὰ τὴν συγγένειαν τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης πρὸς τὴν Σημιτικὴν Ἀσσυροβ. γλῶσσαν, ἧς ἕνεκα πολλὰ τῆς Ἀσσυροβαβυλ. φιλολογίας δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσι διὰ τῆς Ἑβραϊκῆς. Πρὸς τούτους αἱ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὡς καὶ ἐξ ἄλλων Ἀσιατικῶν πηγῶν προερχόμεναι ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ἔχουσι σπουδαιότητα διὰ τὴν ἱστορικὴν πίστιν τῶν παραδιδόμενων, διότι ἐγράφησαν ἐν τόποις κειμένοις ἐγγὺς τοῦ μεγάλου θεάτρου τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας καὶ πολλάκις ὑπὸ μαρτύρων αὐτοπτῶν. Ἄλλ' αἱ διὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παρεχόμεναι εἰδήσεις, εὐρισκόμεναι ἐν αὐτῇ σποράδην καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν ἀναφορᾷ μόνον πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραὴλ, δὲν ἀποτελοῦσι σπουδαῖον κεφάλαιον ἱστορίας συνεχοῦς καὶ ἐν ἐνότητι ἐκτεθειμένης.

Ἐκ τῶν ἄλλων Ἀνατολικῶν πηγῶν σπουδαιόταται εἶναι αἱ τῆς Αἰγυπτιακῆς φιλολογίας, ἀφότου μάλιστα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εὐρέθησαν τὰ περίφημα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τοῦ Τελλ-ελ-Ἀμάρν ἐν τῇ ἀνω Αἰγύπτῳ, περιέχοντα ἀνταποκρίσεις τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας, Βαβυλωνίας καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς Συρίας. Σπουδαίας πηγὰς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ἀποτελοῦσι καὶ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τῶν Περσῶν βασιλέων τὰ τε ἐν Ἰράν καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ. Ἄλλὰ ταῦτα περιλαμβάνονται ἐν ταῖς ἐγχωρίαις πηγαῖς.

β') Ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὰς Ἑλληνορωμαϊκὰς πηγὰς, αὗται δὲν εἶναι μὲν πάνπαν ἐνδεεῖς, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ ἱκανῶς πλούσιαι, ἀνήκουσαι εἰς χρόνους σχετικῶς λίαν μεταγενεστέρους, ὁπότε δὲν ὑπῆρχον τὰ κράτη τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας. Ἐντεῦθεν δὲ αἱ ἐν αὐταῖς παραδόσεις εἰσὶν ἑλλειπεῖς καὶ ἀσαφεῖς συγγέουσαι τὸν μῦθον πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ παραδίδουσαι ἡμῖν καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν δρώντων ἀνδρῶν πολλάκις ἐν λίαν παρηλλαγμένῃ μορφῇ. Ἡ ἀρχαιοτάτη Ἑλληνικὴ μυθικὴ ἱστορία οὐδὲν λέγει περὶ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ὁ Ὅμηρος δὲν γινώσκει οὔτε τὰς χώρας ταύτας οὔτε τοὺς οἰκοῦντας αὐτὰς λαοὺς. Ἡ γεωγραφία αὐτοῦ πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἐκείνην δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὄρια τῆς χώρας τῶν Ἀρίμων, ἧτις εἰκάζεται ὅτι ἦτο τὸ Ἀράμ (ἰδ. σελ. 53, σημ. 1) ἦτοι ἡ

Συρία καὶ ἡ Μεσοποταμία. Πρῶτον δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς λογοποιίας ἢ λογογραφίας, ἣτις εἶναι ἡ πρώτη ἱστοριογραφία, ἤρξατο νὰ γίνηται λόγος περὶ τῶν Συρίων, Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων, πρῶτος δὲ παραδοὺς εἰδήσεις ὁπωσοῦν ἱστορικὰς περὶ Βαβυλωνίας καὶ Ἀσσυρίας εἶναι ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις φαίνεται ὅτι περιηγήθη τὰς χώρας ταύτας, τοῦλάχιστον τὴν Βαβυλῶνα. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἔζη ὁ Ἡρόδοτος τὰ κράτη τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας δὲν ὑπῆρχον. Διὰ τοῦτο αἱ κυρίως ἱστορικαὶ εἰδήσεις τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἐλάχισται καὶ ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον πεποιημένα, ἀλλὰ σπουδαίαν τὸναντίον ἔχουσιν ἀξίαν αἱ παρ' Ἡροδότῳ γενικαὶ εἰδήσεις αἱ δοθεῖσαι ἡμῖν περὶ τῶν χωρῶν, ἰδίως ἡ περιγραφή τῆς Βαβυλωνίας ὡς γενομένη ἐξ αὐτοψίας ἢ ἐκ πιστῶν εἰδήσεων. Ὁ Ἡρόδοτος, ἐν οἷς περὶ Ἀσσυρίων ἀναφέρει, ὑπισχνεῖται ὅτι ἐν «Ἀσσυρίοις λόγοισι» λεπτομερέστερον θὰ διαπραγματευθῆ τὰ κατὰ τὴν Ἀσσυρίαν (Ἡροδότου Α' 184). Ἐντεῦθεν δὲ ὑπέλαβόν τινες ὅτι ὁ Ἡρόδοτος συνέγραψεν ἰδίαν πραγματείαν περὶ Ἀσσυρίων, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι γνωστόν καὶ ἂν ἐγράφη, ἀπόλετο διὰ τὴν ἐπιστήμην. Ὁ μικρὸν μεθ' Ἡροδότου συγγραφέας Κτησίας, οὗτινος ἱκανὰ ἀποσπάσματα διέσωσεν ἡμῖν ὁ Φώτιος, καίπερ διαμμένων ὡς ἱατρὸς ἐν τῇ Περσικῇ αἰλῇ, καὶ ἐκ τῶν ἐπισήμων ἀρχείων τοῦ κράτους ἀρνούμενος πληροφορίας, δὲν παρέδωκεν εἰδήσεις πλέον ἀξιοπίστους τῶν τοῦ Ἡροδότου οὐχὶ διότι, ὡς τινες νομίζουσιν, οἱ Πέρσαι ὀλίγον ἐφρόντιζον περὶ τῆς ἱστορίας τῶν μεγάλων Ἀσιατικῶν κρατῶν, ἅτινα προὔπηρξαν τοῦ κράτους αὐτῶν, καὶ ὧν τὴν αἴγλην ὑπερῆγάσε τὸ μέγα Περσικὸν κράτος (1), ἀλλὰ διότι αὐτὸς ὁ Κτησίας δὲν ἦτο πάντοτε ἐλεύθερος νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ παρὰ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ, εἴτε καὶ ἔξ εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτόν (2). Αἱ παραδόσεις αὐτοῦ περιορίζονται εἰς γενικότητας καὶ εἰς μυθώδη καὶ συγκεχυμένα ἱστορήματα.

(1) Θέλομεν διαλάβει ἐν οικείῳ τόπῳ ὅτι οἱ Πέρσαι ἐσπούδαζον περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων.

(2) Διοδ. Β' 32 «Κτησίας δὲ ὁ Κνίδιος τοῖς μὲν χρόνοις ὑπῆρξε κατὰ τὴν Κύρου στρατείαν ἐπὶ Ἀρταξέρῳ τὸν ἀδελφόν γενόμενος δὲ αἰχμάλωτος, καὶ διὰ τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην ἀναληφθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἑπτακαίδεκα ἔτη διετέλεσε τιμώμενος ὑπ' αὐτοῦ. Οὗτος οὖν φησὶν ἐκ τῶν βασιλικῶν διφθερῶν, ἐν αἷς οἱ Πέρσαι τὰς παλαιὰς πράξεις κατὰ τινὰ νόμον εἶχον συντεταγμένας, πολυπραγμονῆσαι τὰ καθ' ἕκαστον καὶ συνταξάμενος τὴν ἱστορίαν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐξενεγκεῖν». Ἴδε καὶ Λουκιαν. «Πῶς δεῖ συγγράφειν ἱστορίαν» 39 «Τοῦ δὲ συγγραφέως ἔργον ἐν, ὡς ἐπράχθη εἰπεῖν. Τοῦτο δ' οὐκ ἂν δύναίτο, ἄχρι ἂν ἡ φοβῆται Ἀρταξέρῳ ἱατρὸς αὐτοῦ ὧν, ἢ ἐλίπῃ κίνδυνον πορφυροῦν καὶ στρεπτόν χρυσοῦν καὶ ἵππον τῶν Νυσαίων λήψεσθαι μισθὸν τῶν ἐν τῇ γραφῇ ἐπαίων. Ἀλλ' οὐ Ξενοφῶν αὐτὸ ποιήσει, δίκαια συγγεγραφέας, οὐδὲ Θουκυδίδης». Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ γνώμη τοῦ Tiele (Babylonisch-Assyrische Geschichte sel. 7) ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ κρίνῃ τις ἂν ὑποκρύπτηται καὶ ἐλάχιστος πυρὴν (ein minimum) ἀληθείας ἐν ταῖς παραδόσεσι τοῦ Κτησίου, εἶναι ὑπερβολικῶς αὐστηρά. Ὁ Κτησίας ἔγραψεν Ἀσσυριακά, Περσικά καὶ Ἰνδικά.

ἔχουσαι ἀξίαν μόνον ὡς πρὸς τὴν περιγραφὴν τῶν συγχρόνων πραγμάτων. Εἰδήσεις γεωγραφικὰς, οὐχὶ μὲν πλήρεις, ἀλλ' ἀκριβεῖς καὶ πιστὰς ἔδωκεν ὁ Ξενοφῶν ὡς αὐτόπτης μάρτυς περὶ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν χωρῶν. Ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι Ἑλληνες ἱστοριογράφοι οἱ συγγράψαντες παγκόσμιον ἱστορίαν δὲν προσέθεσαν σπουδαῖα κεφάλαια εἰς τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἐν τῇ παγκοσμίῳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ (τῇ «ἱστορικῇ βιβλιοθήκῃ») ἱκανὰ μὲν ἱστορήσῃ περὶ Ἀσσυροβαβυλωνίας, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα μυθώδη εἰλημμένα παρὰ τοῦ Κτησίου, καὶ ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ ἀξίαν ἔχουσι μόνον τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν τόπων καὶ ἰδίως τῶν πόλεων καὶ εἰς τὰ γενικὰ κεφάλαια τοῦ ἱστορικοῦ βίου. Μόνην σπουδαίαν πηγὴν τῆς Βαβυλωνιακῆς ἰστορίας ἀπετέλει ἡ ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου Ἑλληνιστοῦ Βηρώσου συγγραφείσα ἱστορία τῆς Βαβυλωνίας. Ὁ Βήρωσος ἦτο ἱερεὺς τοῦ ναοῦ τοῦ μεγάλου θεοῦ Βήλου, ἔζη δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἀντίοχου τοῦ Σωτήρος τοῦ λαβόντος τὴν ἀρχὴν τῷ 280 π. Χ., ἦτο δ' ὁ ἀνὴρ οὐ μόνον ἱστοριογράφος, ἀλλὰ καὶ ἀστρονόμος καὶ φιλόσοφος κατὰ τὴν Χαλδαϊκὴν φιλοσοφίαν, ὧν δὲ καὶ ἑλληνιστὴς συνέγραψεν ἑλληνιστὶ περὶ ἀστρονομίας καὶ περὶ φιλοσοφίας τῶν Χαλδαίων (1), συνέγραψε δὲ καὶ ἱστορίαν τῆς πατρίδος αὐτοῦ «τὰ Βαβυλωνιακά» ἢ «ἱστορίαν Χαλδαίας» (καὶ «ἱστορίαν Ἀσσυρίων» καλουμένην) ἐν τρισὶ βιβλίοις (2). Τοῦ Βηρώσου ἡ ἱστορία περιεῖχε πολλοὺς μύθους καὶ μυθικὰς παραδόσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην τῆς Βαβυλωνίας ἱστορίαν, ἀλλ' εἶχε καὶ πολλὰς γνησίας ἱστορικὰς εἰδήσεις πολυτιμότητας, ὡς ἐκ τῶν νῦν ἔτι ἀποσπασμάτων μαρτυρεῖται. Δυστυχῶς τῆς πολυτίμου ταύτης ἱστορικῆς συγγραφῆς ἀποσπάσματα μόνον ἐσώθησαν καὶ ταῦτα ἐπειρασμένα ὑπὸ Ἰωσήπου, Ἀλεξάνδρου τοῦ Πολυῖστορος, Ἀβυδινοῦ, παρ' οἷς ἐσώθησαν. Ὁ Εὐσέβιος περιέλαβεν ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τούτων ἐν τῇ Ἑκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ ἐκεῖνα μόνον, ὅσα εἶχον ἀναφορὰν τινὰ πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου, καὶ πρὸς τὰς σχέσεις τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων πρὸς τοὺς Ἑβραίους. Οὕτω δὲ ἡ μόνη ἴσως ἐν

(1) Ἰώσηπος, Πρὸς Ἀππιανὸν Α, 29 «... Βήρωσος ἀνὴρ Χαλδαῖος μὲν τὸ γένος, γνώριμος δὲ τοῖς περὶ παιδείαν ἀναστρεφομένοις, ἐπειδὴ περὶ τε ἀστρονομίας καὶ περὶ τῶν παρὰ Χαλδαίους φιλοσοφουμένων αὐτὸς εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐξήνεγκε τὰς συγγραφάς». Τὸ ὄνομα τοῦ Βηρώσου ἐξήτασάν τινες νεώτεροι ἐν τῷ Περσικῷ Περσῶν (Περσῶν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς). Καὶ πιθανὸν μὲν νὰ εἶναι τὸ ὄνομα Περσικόν ἀλλ' αὐτὸς ὁ Βήρωσος φαίνεται Βαβυλώνιος.

(2) Τατιανὸς («Λόγος πρὸς τοὺς Ἑλληνας» Κεφ. 58) «Βηρωσὸς ἀνὴρ Βαβυλώνιος ἱερεὺς τοῦ παρ' αὐτοῖς Βήλου, κατ' Ἀλέξανδρον γεγονώς, Ἀντίοχῳ τῷ μετ' αὐτὸν τρίτῳ τῇ Χαλδαίων ἱστορίᾳ ἐν τρισὶ βιβλίοις κατατάξας καὶ τὰ περὶ τῶν βασιλέων ἐκθέμενος ἀφηγεῖται... Βηρωσὸς δὲ ἐστὶν ἀνὴρ ἱκανώτατος καὶ τούτου τεκμηρίον Ἰόβας, ὃς, περὶ Ἀσσυρίων γράφων, παρὰ Βηρωσοῦ φησὶ μεμαθηκέναι τὴν ἱστορίαν»,

τῇ ἀρχαιότητι ὑπὸ ἐγχωρίου συγγραφεῖσα, καὶ μάλιστα ἑλληνιστί, αὐτοτελῆς ἱστορικὴ περὶ Βαβυλωνίας πραγματεία ἀπώλετο κατὰ μέγα μέρος διὰ τὴν ἐπιστήμην. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μνημονεύσωμεν ἐνιαῦθα πάντων τῶν μετὰ Βήρωνα καὶ Διόδωρον τὸν Σικελιώτην περὶ Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας διὰ μακρῶν ἢ διὰ βραχέων πραγματευομένων Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων συγγραφέων· διότι οὐδεὶς τούτων προσέθηκέ τι οὐσιῶδες εἰς τὰ ὑπ' ἐκείνου παραδεδομένα· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς Ἰόβας Β' τῆς Νουμιδίας, ὁ γράψας Ἀσσυρίων ἱστορίαν ἐν δυοῖ βιβλίοις (ἴδ. σελ. 34), ἤρúετο παρὰ τοῦ Βηρώσου τὰ κατὰ τὴν συγγραφὴν, ἣτις καὶ αὐτὴ ἀπώλετο διὰ τὴν ἐπιστήμην. Οὕτως ἐνδεῆς καὶ πενιχρὰ καὶ ἀτελῆς παρεδόθη ἡμῖν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος διὰ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἡ ἱστορία τῆς Ἀσσυροβαβυλωνίας καὶ ἐν τοιαύτῃ ἐνδείξαι καὶ ἀτελεῖς ἐπραγματεύθη αὐτὴν ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἱστορικὴ ἐπιστήμη μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, ὅποτε διὰ συνδρομῆς εὐμενῶν περιστάσεων, ἀλλὰ πρὸ πάντων δι' ἀγώνων μεγάλων καὶ ἡρωϊκῶν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης νέαι ἀνεφύχθησαν ταύτῃ πηγαὶ πλούτου καὶ νέοι ἐγνώσθησαν «θησαυροὶ σκοτεινοί, ἀπόκρυφοί, ἀόρατοι» δαψιλῶς πλουτίσαντες τὴν τέως σχεδὸν ἄγνωστον καὶ σκοτεινὴν ἱστορίαν τῶν περὶ τὸν Τίγρητα καὶ τὸν Εὐφράτην μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος κρατῶν καὶ λαῶν. Αἱ πηγαὶ αὗται εἶναι αἱ ἐγχώριαι καὶ ἐθνικαί.

Β'. Πηγαὶ Ἀσσυροβαβυλωνιακαί. Σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ καὶ σφηνοειδῆ γράμματα.—Ὁ Ἡρόδοτος ποιεῖται λόγον (Δ' 87) περὶ «γραμμάτων Ἀσσυρίων»· λέγεται δὲ ὅτι ὁ Δημόκριτος συνέγραψε πραγματείαν περὶ τῶν «ἱερῶν γραμμάτων τῆς Βαβυλώνης»· ἐν δὲ τῷ βιβλίῳ τῷ ἀποδιδομένῳ εἰς τὸν προφήτην Δανιὴλ (Α' 4) γίνεται λόγος περὶ «γραμμάτων καὶ γλώσσης Χαλδαίων». Καὶ ὁ Στράβων ποιεῖται μνείαν (ΙΔ' 672) «γραμμάτων Ἀσσυρίων», λέγει δ' ὅτι (ΙΕ' 730), κατὰ τὸν Ὀνησίκριτον, ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κύρου ὑπῆρχεν ἐπίγραμμα Ἑλληνικὸν «Περσικοῖς γράμμασι κεχαραγμένον»· καὶ ὁ Ἀρριανὸς δὲ (Ἀναβ. Β' 5 καὶ Σ' 29) μνημονεύει «Ἀσσυριακῶν καὶ Περσικῶν γραμμάτων». Τίνα ἦσαν τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονεύμενα ταῦτα Ἀσσυριακὰ ἢ Χαλδαϊκὰ καὶ Περσικὰ γράμματα οὐδὲν ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐπιστήμη ἐγίνωσκε περὶ τούτου μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Μόνον δὲ τὰ ἱερογλυφικὰ τῆς Αἰγύπτου γράμματα ἦσαν ἐν παντὶ χρόνῳ ἀπὸ τῆς χαράξεως αὐτῶν γνωστὰ, ἀλλ' ἐθεωροῦντο ἀνεξήγητα. Ἀμυδρὰν τινα εἶδησιν περὶ τῶν Περσικῶν γραμμάτων ἔλαβον οἱ ἐν Εὐρώπῃ λόγιοι τὸ πρῶτον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος διὰ τοῦ Ἰταλοῦ περιηγητοῦ Pietro della Walle, ὅστις ἐν τοῖς ἔρειπίοις τῆς Περσепόλεως, τῆς πρωτευούσης τῶν Ἀχαιμενιδῶν βασιλέων τῆς ἀρχαίας Περσίας, ἀνεκάλυψεν ἔκτυπον ἀνάγλυφον λέοντος καὶ ἐπιγραφὴν, περὶ ἧς ἔλεγεν ὅτι ἦτο ἐγγεγλυμμένη ἐφ' ὄλου τοῦ τείχους καὶ ὅτι τὰ γράμματα, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ ἡ γλώσσα, ἦν ἐξέφραζον, ἦσαν ὅλως ἄγνωστα. Τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς

ἐφαίνοντο μεγάλα καὶ λίαν ἀφιστάμενα ἀλλήλων οὕτως, ὥστε ἕκαστον γράμμα ἀπετέλει ἴσως μίαν λέξιν· δὲν ἠδυνήθη δὲ νὰ νοήσῃ ἂν ταῦτα ἀπὸ ἀριστερῶν διηυθύνοντο πρὸς δεξιὰ ἢ τἀνάπαλιν. Ἐν τούτοις ὁ Pietro ἀντέγραψεν ὅσα ἠδυνήθη ἐκ τῶν γραμμάτων καὶ ἔπεμψε τὸ ἀντίγραφον εἰς τινα ἐν Φλωρεντίᾳ φίλον αὐτοῦ, οὗτω δὲ τὸ πρῶτον τὰ Περσικὰ γράμματα ἐγένοντο γνωστὰ ἐν Εὐρώπῃ (1). Πιστότερον ἢ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀντεγράφη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ περιηγητοῦ J. Flower (1667) καὶ ὑπὸ τοῦ Γάλλου I. Chardin. Μετὰ τούτους ὁ Γερμανὸς Engelbert ἀνεκάλυψε τῷ 1794 καὶ ἄλλην τινα ἐπιγραφὴν ἐν Περσепόλει ἔχουσαν ὅμοια γράμματα καὶ ὑπέθεσεν ὅτι τὰ τοιαῦτα γράμματα ἦσαν εἰκονογραφικὰ ἢ ἰδεογραφικὰ· οὗτος δὲ πρῶτος ἐχαρκτήρισε τὰ γράμματα ὡς σφηνοειδῆ (characteres formam habentes cuneolorum), ἐντεῦθεν δ' ὕστερον ὁ Tychsen καὶ ὁ περίφημος Grotefend καθιέρωσαν τὸν ὄρον τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν (inscriptiones cuneatae, ἐξ οὗ παρὰ Γάλλοις Inscriptions Cunéiformes, παρὰ Γερμανοὺς Keilinschriften, παρ' Ἀγγλοῖς cuneatic writing) (2). Οὕτω γενομένης γνωστῆς ἐν Εὐρώπῃ τῆς ἐν Περσίᾳ ὑπάρξεως ἐπιγραφῶν ἐν γράμμασι καινοφανοῦς σχήματος τέως ἀγνώστου, πολλοὶ περιηγηταὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ζητῶσι καὶ ν' ἀνακαλύπτωσι νέας ἐπιγραφὰς ἢ νὰ περιγράψωσιν ἀκριβέστερον τὰς εὐρεθείσας. Οὕτω δὲ ἠυξήθη μὲν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἐπλουτίσθη τὸ ὕλικόν τῆς ἀκαταλήπτου γραφῆς καὶ τῆς δι' αὐτῆς ἐκφερομένης ἀγνώστου γλώσσης, ἀλλ' ἀπόπειρα οἰασθήποτε σπουδαία πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν οὐδεμία μέχρι τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐγένετο, οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ κατορθωθῇ τι εὐκόλως, ἀφοῦ τὰ γράμματα ἦσαν ὅλως ἀκατάληπτα μὴ δυνάμενα διὰ παραβολῆς οἰασθήποτε πρὸς τὰ γνωστὰ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἀλφάβητα νὰ ἐρμηνευθῶσιν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τῷ 1762 ἐν τῷ νομισματικῷ μουσεῖῳ τῶν Παρισίων εὐρέθη ἀγγεῖόν τι φέρον πρὸς ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς καὶ ἐπιγραφὴν ἱερογλυφικὴν ὁμοίαν πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν μνημείων τῶν Αἰγυπτίων (τὸ περίφημον «ἀγγεῖον τοῦ Ξέρξου», οὗτω κληθὲν ἀφοῦ ὕστερον ἀνεγνώσθη ἡ ἐπιγραφὴ). Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ τὰ ἱερογλυφικὰ γράμματα τὰ Αἰγυπτιακὰ ἦσαν ἔτι ἀνερμήνευτα καὶ δὲν ἦτο δυνατόν τὸ ἄγνωστον διὰ τοῦ ἀγνώστου νὰ ἐρμηνευθῇ. Κατὰ τὸ 1765 ἐγένετο τὸ πρῶτον ἀσθενὲς βῆμα πρὸς ἐρμηνείαν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν.

(1) Πρὸ μικροῦ εὐρέθησαν ἐν Λονδίῳ τρεῖς ἐπιγραφαὶ σφηνοειδεῖς Βαβυλωνιακαὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων (ἡ μία τούτων ἀνάγεται εἰς τὴν 4 π. Χ. χιλιετηρίδα), μετακομισθεῖσαι εἰς Λονδίνον πρὸ τοῦ 1666 ἐκ τῆς νοτίου Βαβυλωνίας διὰ πλοίου Ἀγγλικοῦ ἢ Ὀλλανδικοῦ· διότι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τὰ Ἀγγλικά καὶ τὰ Ὀλλανδικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἀνέπλεον τὸν Ἀράβιον ποταμὸν μέχρι Βασσόρας.

(2) Οἱ Ἀγγλοὶ μεταχειρίζονται καὶ ἕτερον ὄνομα, τὸ τῆς «βελοειδοῦς γραφῆς (Arrow headed)».

τρίτον νὰ ὄσι τὰ αὐτὰ (Καμβύσης δηλονότι), ἐνῶ τὰ συμπλέγματα τῶν γραμμάτων ἦσαν διάφορα ἀλλήλων. Οὕτω λοιπὸν προέκρινε ν' ἀναγνώσῃ Ξέρξης, Δαρεῖος, Ὑστάσπης. Ἄλλ' ἵνα ἐφαρμόσῃ νῦν τὰ ὀνόματα ταῦτα εἰς τὰ γράμματα τὰ σφηνοειδῆ, ἐσκέφθη εὐλόγως ὅτι ἔδει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν οὐχὶ τοὺς τύπους τοὺς Ἑλληνικοὺς τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ τοὺς Περσικοὺς ἢ Ἀσιατικοὺς καθόλου· μὴ γινώσκων δὲ τοὺς Περσικοὺς τύπους τοῦ Ξέρξης καὶ Δαρεῖος, ἔχων δὲ τοὺς ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γνωστοὺς Ἑβραϊκοὺς τύπους τῶν ὀνομάτων τούτων (Ἀχάσβερους καὶ Δαριανούς) τὰ μὲν δύο πρῶτα ὀνόματα ὑπέθεσεν ὡς ἔχοντα Khschharsrha καὶ Darhwusch, τὸ δὲ τρίτον ἀνέγνωσε Gostasp (κατὰ τὸν νεοπερσικὸν τύπον) ἢ Vistaspa (κατὰ τὸν Ζενδικόν). Ἐπίσης δὲ εἰς τὸ ὄνομα τὸ καθ' ὑπόθεσιν σημαῖνον «βασιλεὺς» ἀνέγνω Khsheio κατὰ τὸν ἐκ τοῦ Ζενδικοῦ λεξικοῦ τοῦ Ἀνκετίλ (1) γνωστὸν αὐτῷ τύπον τῆς Ζενδικῆς λέξεως τῆς σημαίνουσης βασιλέα. Οὕτω ὁ Γρότεφενδ ἀνέγνωσε τέσσαρα ὀνόματα οὐχὶ μὲν, ὡς ἐγγώσθη ὕστερον, ἐν πᾶσιν ἀκριβῶς, ἀλλὰ λίαν προσεγγίζων πρὸς τὸ ἀκριβές· διὰ τοιαύτης δ' ἀναγνώσεως προσδιώρισεν οὗτος καὶ τὴν φωνητικὴν δύναμιν ἰκανῶν σφηνοειδῶν γραμμάτων μὴ ἀποστὰς καὶ ἐνταῦθα τῆς νῦν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐπιτευχθείσης ἀκριβείας. Τὸ ἔργον τοῦ Γρότεφενδ κατέστη σπουδαιότατον καὶ γοιμώτατον ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν αὐτοῦ· ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἐγένετο ἦτο ἔτι ἐν πολλοῖς ἀπλῆ ὑπόθεσις, καὶ διὰ τοῦτο ὁ σύγχρονος φιλολογικὸς κόσμος δὲν ἀπέδωκεν αὐτῷ σημασίαν καὶ σπουδαιότητα, ὅση ἀποδίδεται σήμερον ἐκ τοῦ ὕψους τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης (Ἀσσυριολογίας) τῆς ἐντεῦθεν λαβούσης τὴν ἀρχήν. Ἀνάγνωσις τεσσάρων ὀνομάτων ἐν γλώσσῃ καὶ γράμμασιν ἀγνώστοις, ἀπολύτως ἐξεταζομένη, εἶναι μέγα κατόρθωμα ἐπιστημονικόν, ἀλλὰ ἐν τῷ χρόνῳ καθ' ὃν ἐγένετο, ἦτο μικρά τις ἀπόπειρα ἢ ὑπόθεσις, ἐνόσφ δὲν παρηκολουθεῖτο καὶ ἐβεβαιούτο διὰ νέων ἐπιτυχιῶν. Ὁ Γρότεφενδ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐρμηνεύσῃ ὀλόκληρον τὴν ἐπιγραφὴν, καὶ πλὴν τῶν τριῶν κυρίων ὀνομάτων μία μόνη εἶχεν ἀναγνωσθῆ λέξις μὴ δυναμένη μὴδ' αὕτη νὰ δώσῃ ἔννοιαν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς καταγωγῆς τῆς γλώσσῃς. Ἐν τούτοις ὁ Γρότεφενδ ὡς καὶ ὁ Τύξεν ὑπέθεσαν ὅτι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ εὔρον τὴν γλῶσσαν τοῦ Ζενδαβέστα.

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῆς μικρᾶς ἢ μεγάλης τότε θεωρηθείσης σπουδαιότητος

(1) Ὁ Γάλλος Ἀσιανολόγος Ἀβραὰμ Ὑάκινθος Ἀνκετίλ (Anquetil) κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀνεκάλυψε διὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐπιστήμην τὰ παρὰ τοῖς ἐν Ἰνδία πυρολάτραις σωζόμενα λείψανα τοῦ ἱεροῦ βιβλίου τῆς ἀρχαίας Περσικῆς θρησκείας (Ζενδαβέστα), τοῦ συντεταγμένου ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Ἀρίᾳ γλώσσῃ τοῦ Ἰρανικοῦ ὄροπεδίου τῇ καλουμένῃ συνήθως Βακτρικῇ, ἔτι δὲ συνηθέστερον Ζενδικῇ, δι' οὗς λόγους θέλομεν εἶπει ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Ὁ αὐτὸς γινώσκων καὶ τὴν Σανσκριτικὴν, δι' αὐτῆς ἐπειράθη νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν Ζενδαβέσταν καὶ εἰσηγήσατο εἰς τοὺς Εὐρωπαίους τὴν σπουδὴν τῆς γλώσσῃς ταύτης.

τοῦ ἔργου τοῦ Γρότεφενδ, ὁ ζῆλος περὶ τὴν μελέτην τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν ἠξάνετο ὁσημέραι τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσον κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ἢ εὔρεσις τῆς περιφήμου Αἰγυπτιακῆς ἐπιγραφῆς τῆς Ροσσέτης εἴλκυσε εἰς ὑπατον βαθμὸν τὴν προσοχὴν τῶν ἐν Εὐρώπῃ σοφῶν ἐπὶ τὰ ἐπιγραφικὰ τῆς Ἀνατολῆς μνημεῖα. Ἄλλ' ἔδει νὰ παρέλθῃ χρόνος ἰκανός, ἵνα προοδεύσῃ ἢ ἐν περιόδῳ κνοφορήσειως, οὕτως εἶπειν, εὐρισκομένη ἔτι ἐπιστήμη. Εἴκοσιν ἔτη μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Γρότεφενδ ἀνάγνωσιν τῶν τεσσάρων Περσικῶν ὀνομάτων ὁ Σαμπολλιὼν, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ ἰκανῶς εἶχε προαγάγει τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἱερογλυφικῶν τῆς Αἰγύπτου μνημείων, ἀνέγνω τῷ 1822 εἰς τὴν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεῖσαν Αἰγυπτιακὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἐν τῷ νομισματικῷ μουσεῖῳ τῶν Παρισίων ἀγγείου τὸ ὄνομα Ξέρξης, εἶρε δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀνταποκρινόμενον ἐν τῇ σφηνοειδεῖ ἐπιγραφῇ, ἣν εἶχε τὸ αὐτὸ ἀγγεῖον, πρὸς λέξιν, ἣτις ἦν ἡ αὐτὴ τῇ ὑπὸ τοῦ Γρότεφενδ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Περσεπόλεως ἀναγνωσθείση. Ταῦτοχρόνως πρὸς τὴν νέαν ταύτην ἐπιτυχίαν ὁ Νορβηγὸς Ἀσιανολόγος Ράσκε κατώρθωσε ν' ἀναγνώσῃ ἐν τινὶ ἐπιγραφῇ τὸ ὄνομα Ἀχαιμενίδης (Hakkamanisch). Ἀλλὰ καὶ αἱ νέαι ἐπιτυχίαι ἔμειναν μεμονωμέναι μέχρις οὗ δύο μεγάλοι Ἀσιανολόγοι, ὁ Νορβηγογερμανὸς Χριστιανὸς Λάσσην καὶ ὁ Γάλλος Εὐγένιος Βουρνούφ, ἀνέγνωσαν νέα τινὰ ὀνόματα (Μηδία, Βακτρία, Βαβυλών). Διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὀνομάτων τούτων ὡς καὶ τῶν προηγουμένων τοσοῦτον ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ φωνητικὰ στοιχεῖα τῶν Περσικῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, ὥστε ἠδύναντο ν' ἀποτελῶσιν ἀλφάβητον τῆς ἀρχαίας Περσικῆς ἐφαρμοζόμενον εἰς τὰς περαιτέρω ἀνάγκας τῆς ἀναγνώσεως. Ἄλλ' ἡ ἀνάγνωσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἔμενε πάντοτε ἀμφιβόλου ἀξίας, ἐνόσφ τὰ ἀναγινωσκόμενα δὲν ἀπεδεικνύοντο διὰ τῆς ἐρμηνείας ὡς ἀποτελοῦντα γλῶσσαν πραγματικὴν. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ τοιούτου σκοποῦ οἱ μνημονευθέντες Ἀσιανολόγοι ἐζήτησαν συνδρομὴν ἐν ταῖς ἀρχαίαις γλώσσαις ταῖς θεωρουμέναις συγγενεῖσι πρὸς τὴν ἀρχαίαν Περσικὴν. Εὐτυχῶς ἀρκοῦντως εἶχε προοδεύσει κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ σπουδὴ τῆς Σανσκριτικῆς, ἥτοι τῆς γλώσσῃς τῶν Ἀρίων Ἰνδῶν, ἣτις ὑπετίθετο λίαν συγγενὴς τῇ ἀρχαίᾳ Περσικῇ, ἔτι δὲ καὶ τῆς Ζενδικῆς, ἣτις ἐθεωρεῖτο ὅτι ἦτο αὐτὴ ἢ ἀρχαία Περσικὴ. Ἀληθῶς δὲ διὰ τῆς βοήθειας τῶν γλωσσῶν τούτων ἰκανῶς προήχθη ἡ ἐρμηνεία τῶν Περσικῶν θεωρουμένων σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν. Ἄλλ' ἡ ἐρμηνεία τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου εἴδους τῶν ἐπιγραφῶν τούτων οὐδαμῶς ἐφαίνετο κατορθωτή, διότι τὸ μέχρι τοῦδε ἐρμηνευθὲν ἐκ τοῦ πρώτου εἴδους ὑλικὸν ἐλαχίστην ἠδύνατο νὰ παρέχῃ συνδρομὴν πρὸς τὴν τούτων ἐρμηνείαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ τούτων τῶν σφηνοειδῶν μελέτη καὶ ἔρευνα εἰσῆλθεν εἰς νέαν περίοδον, ἀφ' οὗ ἀπὸ τοῦ 1837 ὁ περίφημος Ἀγγλὸς στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ὁ τότε ταγματάρχης Henry Rawlinson (ἀδελφὸς τοῦ παρ' ἡμῶν πολλάκις μνημονευθέντος ἱστορικοῦ G. Rawlinson) ἀνεκάλυψε τὴν περίφημον

μεγάλην ἐκ 400 στοιχείων συγκειμένην τρίγλωσσον ἐπιγραφὴν τοῦ ὄρους Βαγιστάνου (Βεχιστάν ἢ Βεχιστούν ἢ Βισσουτούν). Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἦτο ἐγκεκαυραμένη ἐπὶ βράχου τινὸς τοῦ Βαγιστάνου εἰς ὕψος τριακοσίων ποδῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, πολλὰς διὰ τοῦτο παρέχουσα δυσχερείας πρὸς ἀντιγραφήν. Ἄλλ' ὁ τολμηρὸς καὶ καρτερικὸς Ἀσιανολόγος κατώρθωσεν, ἐν μέσῳ μεγίστων δυσχερειῶν, ν' ἀντιγράψῃ μέγα μέρος τῆς ἐπιγραφῆς συμπληρώσας τὴν ἀντιγραφὴν κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη διὰ νέας πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο περιηγήσεως. Ὁ Rawlinson διὰ μελέτης ἐνδελεχοῦς καὶ σοβαρᾶς ἐπὶ ἔτη διαρκούσης, χωρὶς νὰ ἔχη γνῶσιν ὁ λοιπὸς ἐπιστημονικὸς κόσμος ἢ νὰ μετάσχῃ τῆς ἐργασίας, κατώρθωσε νὰ ἐρμηνεύσῃ οὐ μόνον τὸ μέρος τὸ συντεταγμένον διὰ τῆς Περσικῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς, ἧς ἡ ἐρμηνεία σπουδαίως, ὡς εἶδομεν, εἶχε προοδεύσει διὰ τῶν ἔργων τοῦ Γρότεφενδ, τοῦ Λάσσην καὶ τοῦ Βουρνούφ, ἀλλὰ καὶ τὰ μέρη τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸ δεύτερον καὶ εἰς τὸ τρίτον εἶδος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ ὁ H. Rawlinson ἐτήρησε μυστικὴν καθ' ὅλον τὸ μακρὸν διάστημα τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐρμηνείας (1833-41), ἀλλ' οὕτως ἐστέρησε μὲν ἑαυτὸν τῆς συνεργασίας τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἡ ἐργασία αὕτη, γενομένη ὅλως καθ' ἴδιαν καὶ φθάσασα εἰς τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, εἰς ἃ κατὰ μικρὸν καὶ αἰ ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ πολλῶν γινόμεναι ἐρευναι, οὐ μόνον ἐπλούτισε τὴν νέαν ἐπιστήμην δαψιλῶς διὰ νέου ὕλικου ἀσθένου, ἀλλὰ ἐπέρρωσε καὶ τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης πίστιν. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Βαγιστάνου εἶχε χαραχθῆ κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου καὶ περιελάμβανεν ἐν τρίγλωσσοι γραφῇ ἅπασαν τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου Α', ἦτοι τὰ κατὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον, τὰ κατὰ τὸν Γαυμάτην (Ψευδοσμέρδιν) καὶ τὰ κατὰ τοὺς ἐπτά Πασαργάδας, ἔτι δὲ τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν πολλῶν χωρῶν καὶ τὴν καθυπόταξιν αὐτῶν. Τὰ ὀνόματα τοῦ Γαυμάτου καὶ τῶν ἐπτά Πασαργαδῶν ὡς καὶ ἡ γενεαλογία αὐτῆ τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἀνεγράφοντο καθ' ὃν καὶ ὑπὸ Ἡροδότου τρόπον (1), ἀνεγνώσθησαν δ' ἐν τῇ ἐπιγραφῇ 120 ὅλα ὀνόματα γνωστὰ καὶ ἄγνωστα τέως ἐκ τῆς ἱστορίας. Ἡ ἀνάγνωσις δὲ τοσούτων ὀνομάτων, ὧν τὰ γνωστὰ ἦσαν σύμφωνα πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς ἱστορίας παραδεδομένα, ἐπέρρωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς μέχρι τότε γενομένης ὑπὸ τοῦ Γρότεφενδ, τοῦ Λάσσην καὶ τοῦ Βουρ-

(1) Ὄνόματα ἐπιγραφῆς,

Hakkamanisch
Λαρσαμα
Αρσαρραμια
Τσισπις
Καμβουζιγια
Κουρζος.

Ὄνόματα Ἡροδότου

Ἀχαιμένης
Ἀρσάμης
Ἀρσαράμης
Θεῖσπις
Καμβύσης
Κῦρζος

νούφ ἀναγνώσεως. Διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς τοῦ Βαγιστάνου ἐσηματίσθη νῦν ὀλόκληρον ἀλφάβητον τῶν σφηνοειδῶν γραμμάτων τοῦ Περσικοῦ εἶδους, ἐβεβαιώθη δὲ τρανῶς ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἦτο ἡ ἀρχαία Περσικὴ, οὕσα συγγενὴς πρὸς τὴν Σανσκριτικὴν καὶ μάλιστα πρὸς τὴν Ζενδικὴν, ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὴν νεωτέραν Περσικὴν. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακαλύψεων καὶ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Rawlinson ἦτο ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν δύο ἐτέρων εἰδῶν τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Τὸ πλούσιον ὕλικόν τῆς νέας ἐπιγραφῆς συνενούμενον πρὸς τὰ τῶν τέως εὑρεθειῶν τρίγλωσσον διητυκόνυε νῦν τὴν ἐρμηνείαν καὶ τῶν τέως ἀνερμηνεύτων ἐπιγραφῶν τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου εἶδους ἐγνώσθη δ' ὅτι τὸ μὲν δεύτερον εἶδος ἦτο γεγραμμένον ἐν γλώσσῃ τινὶ ὁμοιοζούσῃ πρὸς τὰς Τουρανικὰς (καὶ ὡς τοιαύτη ὑπετέθη ὅτι ἦτο ἡ γλῶσσα τῶν Τουρανικῶν λαῶν τῆς Μηδίας τῶν κατεχόντων τὴν χώραν καὶ πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀρίων οἰκίσεως, διατηρηθέντων δὲ ἐν τῇ χώρᾳ καὶ μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν Ἀρίων διὰ τοῦτο ὀνόμασαν αὐτὴν καὶ Πρωτομηδικὴν ἢ Σκυθομηδικὴν), τὸ δὲ τρίτον ἐν γλώσσῃ τινὶ Σημιτικῇ. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ὁ Rawlinson ἐξέδιδε τὰ πορίσματα τῶν περὶ τοῦ τρίτου εἶδους μελετῶν αὐτοῦ, πολλὰ ἐπιγραφὰ σφηνοειδεῖς τοῦ αὐτοῦ εἶδους (τοῦ τρίτου δηλονότι) ἀνακαλυφθεῖσαι ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ κληθεῖσαι εὐλόγως Ἀσσυριακαὶ ἢ Ἀσσυροβαβυλωνιακαὶ, εἶχον στρέψει τὴν προσοχὴν τῶν Ἀσιανολόγων ἀπὸ τῆς Περσίας εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Αὐτὸς δὲ ὁ H. Rawlinson μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Βαγιστάνου περιηγηθεὶς τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς χώρας εἶχεν ἀνακαλύψει πλῆθος Ἀσσυριακῶν καὶ Βαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν. Οὕτω δὲ καθ' ὃν χρόνον μέγα πλῆθος τοιούτων ἐπιγραφῶν παρεῖχεν ἄφθονον ὕλικόν εἰς περὶ τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς γλώσσας σπουδὰς καὶ μελέτας, διὰ τῆς ἐρμηνείας τῆς τρίγλωσσου ἐπιγραφῆς τοῦ Βαγιστάνου διητυκόνυθη ἡ ἐρμηνεία τῶν κυρίως Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν.

Ἀφοῦ διὰ τῶν μέχρι τοῦ 1850 ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ γενομένων ἀνασκαφῶν μέγα προήχθη εἰς φῶς ὕλικόν τῆς Ἀσσυριακῆς γλώσσης, διηνοιχθῆ δὲ ἡ πρὸς ἐρμηνείαν ὁδὸς διὰ τῆς μεθόδου, ἣν ἐφήρμοσεν ὁ Rawlinson, ταχείας ἐποιήσατο προόδους ἡ νέα ἐπιστήμη ἡ κληθεῖσα Ἀσσυριολογία, ἀφοῦ ἡ τῶν Περσιστῶν συντεταγμένων ἐπιγραφῶν ἐρμηνεία κατέστη ἤδη λίαν εὐχερῆς. Ἄλλ' ἡ νέα ἐπιστήμη, εἰς ἧς τὴν προαγωγὴν εἰργάζοντο νῦν ἐν πάσαις ταῖς πεπολιτισμέναις χώραις ἄνδρες Ἀσιανολόγοι, οἷοι ὁ Saulcy, ὁ Jules Oppert καὶ ὁ Theod. Benfey, ἱκανὰς εὗρεν ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῆς δυσχερείας. Ἐκ τῶν γενομένων μελετῶν ἐγνώσθη ὅτι τὸ Ἀσσυριακὸν εἶδος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς δὲν συνέκειτο ἐκ στοιχείων φωνητικῶν, ὅπως τὸ Περσικόν, ἀλλ' ἐκ συλλαβικῶν. Πρὸς τοῦτοις ἐγνώσθη ὅτι ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ γραφῇ, οὕση ἐξ ἀρχῆς

ιδεογραφικῇ, διετηρήθησάν τινα γραμμὰτα ὡς σημεῖα ἰδεογραφικά, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δηλοῦντα ὄνομα θεοῦ τινος ἢ βασιλείας ἢ πόλεως' πρὸς τούτοις ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις ἀνεκαλύφθησαν δύο γλώσσαι, περὶ ὧν κατωτέρω ποιησόμεθα λόγον. Αὗται καὶ ἄλλαι τινὲς σπουδαῖαι δυσχερεῖαι οὐχὶ διὰ μιᾶς νοηθεῖσαι, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν καὶ διὰ πολλῶν πόνων καὶ καρτερικῆς ἐργασίας, κατέστησαν ἐν ἀρχῇ βραδεῖαν καὶ ἐπίπονον τὴν ἀσφαλῆ ἐρμηνείαν. Καὶ πέντε ἔτη μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ H. Rawlinson γενομένην ἔκδοσιν τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν ὁ Ἑρνέστος Ῥενάν, ἀναφέρων (τῷ 1856) τὸ λίαν ἐπισηφάλες τῆς γενομένης τότε ἐρμηνείας, ἐξέφραζε τὸν φόβον ὅτι τὰ γλωσσικὰ μνημεῖα τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου εἴδους ἦσαν ἴσως διὰ παντὸς κεκλεισμένα εἰς τὴν ἐπιστήμην (1). Ἄλλ' ἢ ἐπίμονος ἐργασία πολλῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιστήμης (ἐν οἷς μνημονευτέον ἰδίως τοῦ Ἰρλανδοῦ ἱερέως Hinkes, τοῦ Γάλλου J. Oppert, τῶν Γερμανῶν Eberhard Schrader καὶ F. Delitz καὶ τῶν νεωτάτων Paul Haupt καὶ Hommel, τῶν Ἀγγλῶν Sayce καὶ C. Smith) καὶ ἡ συνδρομὴ νέων εὐτυχῶν περιστάσεων διὰ νέων ἀνακαλύψεων, αἰτινες ἐγένοντο κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀπήλλαξαν τὴν Ἀσσυριολογίαν, καθόλου δὲ τὴν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν φιλολογίαν, τῶν πολλῶν δυσχερειῶν καὶ κατέστησαν αὐτὴν ἐπιστήμην φιλολογικὴν θετικὴν καὶ ἀσφαλῆ μετὰ γραμματικῆς καὶ λεξικοῦ καὶ γραμματολογίας. Ἄλλ' ἀνάγκη πρὶν ἢ ἐκτείνωμεν τὸν λόγον λεπτομερέστερον περὶ τῶν μέχρι νῦν προόδων τῆς Ἀσσυριολογίας, νὰ ἐκτεθῶσιν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς φύσεως, τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἱστορίας τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, καὶ ἰδίως τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν' πρὸ τούτου δὲ πάλιν ἀνάγκη νὰ ῥηθῶσιν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν μεγάλων ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἀνακαλύψεων, δι' ὧν μέγα ἐπορίσατο ὕλικὸν ἐρεῦνης καὶ μελέτης ἡ Ἀσσυριολογία.

Ἀνασκαφαὶ καὶ ἀνακαλύψεις ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ. — Ἡ προσοχὴ τῶν περιηγητῶν πρὸς τὰς χώρας, ἐνθα ὑπῆρξαν ἄλλοτε τὰ κράτη τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας, καὶ ἡ ἀναζήτησις καὶ ἔρευνα τῶν ἐρειπίων αὐτῶν ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ προπαρελθόντος αἰῶνος, πρὶν ἔτι γένωνται σπουδαῖαι ἀποπειραὶ πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν τοιούτων ἀποπειρῶν. Ἀλλά, εἰ καὶ αἱ περιηγήσεις ὠρμῶντο τότε ἀπὸ γενικωτέρου ἐρευνητικοῦ πνεύματος, συνετέλεσαν πολυειδῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν διὰ τῶν κατὰ καιροὺς εὐρισκομένων ἐπιγραφικῶν μνημείων. Ἦδη τῷ 1790 ὁ Γάλλος περιηγητῆς Beauchamp ἐρευνῶν τὴν βόρειον Βαβυλωνίαν εὗρεν ἐγγὺς τῆς Βαγδάτης τὸν περίφημον κυλινδροειδῆ λίθον τὸν κληθέντα «*λίθον τοῦ Michaux* (caillou de Michaux)» οὗτω κληθέντα ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνακαλύ-

(1) Histoire des langues Sémitiques σελ. 71.

ψαντος αὐτόν, ἔχοντα ὕψος 48 ἑκατοστομ. καὶ πλάτος 32 ἐκ., ἐφ' οὗ ὑπῆρχον γεγραμμένα συμβολικὰ εἰκόνες τῆς Βαβυλωνιακῆς τέχνης καὶ γραμμὰτα σφηνοειδῆ (1). Περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος (1811) ὁ Ἀγγλος περιηγητῆς Rich ἀκριβέστερον προσδιώρισε τὰς θέσεις τῆς Νινευὶ καὶ τῆς Βαβυλώνης καὶ τῶν ἄλλων ἱστορικῶς γνωστῶν περὶ τὸν Τίγρητα καὶ τὸν Εὐφράτην τόπων' ὁ αὐτὸς δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ περιηγήσει (1818) εὗρε καὶ τινὰς ἐπιγραφὰς σφηνοειδεῖς καὶ λείψανά τινα ἀγαλμάτων ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Νινευὶ καὶ τῆς Βαβυλώνης. Ἄλλ' ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἀνακαλύψεων τὰ σπουδαιότατα ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ 1840 διὰ δύο ἀνδρῶν, διὰ τοῦ Γάλλου προξένου Βόττα (Botta) καὶ διὰ τοῦ περιφήμου Ἀγγλου διπλωμάτου καὶ ἐρευνητοῦ λόρδου Λαγιάρδου (Layard). Τῷ 1842 εἶχε πεμφθῆ εἰς Μοσσοῦλ ὡς προξενικὸς πράκτωρ τῆς Γαλλίας ὁ Βόττας. Οὗτος δὲν ἦτο ἀρχαιολόγος οὔτε Ἀσιανολόγος, ἀλλὰ φυσιοδίφης, ἐν τούτοις κατὰ προτροπὴν τοῦ ἐν Παρισίοις Ἀσιανολόγου Μὸλ ἐπεχείρησε σκαφὰς ἐν τῇ θέσει Κουγουνδζίκ, ἐνθα ὑπετίθετο ὅτι ἔκειτο ἡ Νινευί. Αἱ πρῶται αὗται ἔρευναι δὲν ὑπῆρξαν λίαν ἐπιτυχεῖς. Ἄλλ' ὁ Βόττας ἐξετέλεσε νῦν νέας σκαφὰς ἐν τῇ θέσει Χορσαβὰτ (ἐν Δοῦρ-Σαργῶν=πύργῳ Σαργῶν, ἴδ. σελ. 51) ἐνθα ἀνεκάλυψε τὰ ἀνάκτορα αὐτοῦ τοῦ Σαργῶν καὶ πολλὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα σπουδαιότατα. «Ἐν ταῖς ἐν Χορσαβὰτ ἀνασκαφαῖς τοῦ Βόττα, λέγει ὁ Hommel, ἐκ τῶν ἀνοιγομένων σχισμᾶδων τῆς γῆς ἀνεπήδησαν παναρχαῖαι περίοδοι ἱστορικῆς πολιτισμοῦ καὶ τέχνης οἷονεὶ ἀπολυθεῖσαι ἐκ τῶν συνεχόντων αὐτὰς ὑπὸ τὴν γῆν χιλιετῶν μεγάλων δεσμῶν». Ἄλλ' ὡς εἶπομεν, τὸ Χορσαβὰτ δὲν ἔκειτο ἐν τῇ θέσει τῆς Νινευὶ, πρὸς ἀνεύρεσιν δὲ τῆς πόλεως ταύτης ἔδει νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἐργασίαι ἐν τῇ θέσει Κουγουνδζίκ. Τοῦτο ἐγένετο διὰ τοῦ Λαγιάρδου ἀνακαλύψαντος ἐν Κουγουνδζίκ (1845) αὐτὴν τὴν ἀρχαιοτάτην πόλιν Νινευί, τὴν πρῶτην δηλονότι πόλιν ἢ ἀκρόπολιν, περὶ ἣν ὕστερον συνέστη ἡ μεγάλη πόλις. Πληθὸς ἀναγλύφων, ἔτι δὲ μείζον πληθὸς ἐπιγραφικῶν μνημείων ὑπῆρξεν ὁ καρπὸς τῶν πρώτων ἐν Κουγουνδζίκ ἐργασιῶν τοῦ Λαγιάρδου. Καὶ νῦν ἀνασκαφαὶ ἐπεχειρήθησαν ὑπὸ τοῦ Λαγιάρδου καὶ τοῦ συνεργαζομένου αὐτῷ Ῥάσσαμ Ὀρμούσδου (Σύρου μὲν τὴν καταγωγὴν, ἀλλὰ διατελοῦντος ἐν Ἀγγλικῇ ὑπηρεσίᾳ) καὶ ἐν τῷ λόφῳ Νεβί Ἰουνίς (προφήτου Ἰωνᾶ), ἐν τῇ περιοχῇ τῆς μεγάλης πόλεως Νινευὶ κειμένῳ, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ λόφου Νιμουδ (ἐν τῇ θέσει δηλονότι τῆς Ἀσσυριακῆς πόλεως Καλάχ, ἴδ. σελ. 49) καὶ ἐν Καλὲ Σεργάτ (ἐν τῇ θέσει τῆς πόλεως Ἀσσοῦ). Πᾶσαι αἱ ἐν ταῖς θέσεσι ταύταις ἐργασίαι ἐστέφθησαν ὑπὸ λαμπρᾶς ἐπιτυχίας,

(1) Ὡς ἐγένετο ὕστερον γνωστὸν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐπιγραφῆς, τὸ μνημεῖον ἀνήκεν εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Βαβυλωνίας Μερωδάχ Ναδιναχί (βασιλεύσαντα τῷ 1100 π. Χ.). Ὁ κύλινδρος οὗτος μετεκομίσθη εἰς Παρισίους τὸ αὐτὸ ἔτος (1802) καθ' ὃ ὁ Γρότεφενδ ὑπέβαλε τὸ πόρισμα τῶν ἀνω ἐκτεθεισῶν μελετῶν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Γοτtingης.

ἀφοῦ ἐν Νιμρούδ μόνον ἀνεκαλύφθησαν τρία μεγάλα ἀνάκτορα (τοῦ Ἀσουρ-βανιπάλ ἢ Σαρδαναπάλου, τοῦ Σαλμανασσάρ Α' καὶ τοῦ Σαλμανασσάρ Β'). Ἐπι λαμπρότερα καὶ σπουδαιότερα ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐν Ἀσσυρίᾳ ἀνασκαφῶν τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Λαγιάρδου τῷ 1849. «Ἐμφανῆς καὶ πάντοτε ἐμφανεστέρα, λέγει ὁ Hommel, ἀνεπῆδησεν ἐκ τῆς γῆς ἡ Ἀσσυριακὴ ἀρχαιότης καὶ ἑκατοντάδες τῶν ἀνακαλυφθέντων ἀναγλύφων ἐλάλουν τοσοῦτον καταληπτῶς, ὥστε καὶ ἄνευ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ μόνον ἐκ τῶν ἀπεικασμάτων τῶν ἀναγλύφων ἠδύνατό τις νὰ συλλάβῃ ἰδέαν σαφῆ τῶν ἠθῶν καὶ ἔθιμων, τοῦ βίου καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, συνελόντι δ' εἰπεῖν, τοῦ ὅλου πολιτισμοῦ τῶν Ἀσσυρίων». Τῶν νέων τούτων ἀνασκαφῶν καρπὸς λαμπρότατος ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ βασιλέως Συναχειρίμ (τῷ ἀνοικοδομηθέντι ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σαρδαναπάλου) εὑρεθεῖσα σπουδαιότατη βασιλικὴ βιβλιοθήκη τοῦ Σαρδαναπάλου, ἣτοι δύο δωμάτια ἔχοντα τὸ ἔδαφος, εἰς ὕψος ἐνὸς ποδός, κεκαλυμμένον ὑπὸ πλήθους πινακίων πηλίνων, λειψάνων μεγάλης βασιλικῆς βιβλιοθήκης μυριάδας περιεχούσης τοιούτων βιβλίων. Ἐνῶ δὲ τοιαύτη ἐπιτυχία ἐπέστεφε τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Λαγιάρδου, τὸ ἔργον τοῦ Βόττα ἐν Χορσαβάτ ἐξηκολούθει ἐπιτυχῶς ὁ Γάλλος ἀρχιτέκτων καὶ πρόξενος ἐν Μοσσοῦλ Place.

Αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Βόττα, καὶ μάλιστα αἱ τοῦ Λαγιάρδου, γινόμεναι γνωσταὶ εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον (αἱ μὲν τοῦ Βόττα διὰ τῆς «Ἀσιατικῆς ἐφημερίδος (Journal Asiatique)» τῶν Παρισίων 1843-45, αἱ δὲ τοῦ Λαγιάρδου διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσης περιφήμου πραγματείας «Ἡ Νινεὺ καὶ τὰ εἰρηπία αὐτῆς (Nineveh and its remains 1848)» ἐξήγειραν, ὡς εἰκός, εἰς ὕπατον βαθμὸν τὸ διαφέρον τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου εἰς τὰς γινομένας ἐργασίας καὶ ἀνεργίπρισαν τὸν ζῆλον τῶν Ἀσσυριολόγων εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς Ἀσσυριολογίας. Ἀλλὰ τὸ διαφέρον τοῦτο ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν λογίων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἑταιρειῶν ἀρξάμενον ταχέως συνήρπασε καὶ τὰς κυβερνήσεις. Καθ' ὃν χρόνον ἀπλήστως πανταχοῦ ἀνεγινώσκοντο αἱ ἐκθέσεις τοῦ Βόττα καὶ τοῦ Λαγιάρδου, ἀναρίθμητα δὲ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα καὶ μέγα πλῆθος ἔργων τέχνης μετακομιζόμενα ἀπὸ τῶν παναρχαίων κοιτίδων τοῦ Ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπλήρουν καὶ ἐκόσμουν τὰ μουσεῖα τῶν Παρισίων (τὸ Λοῦβρον) καὶ τοῦ Λονδίνου (τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον) (1) αἱ κυβερνήσεις ἤρχοντο ἐπίκουροι εἰς τὸν μέγαν ἐπιστημονικὸν ἀγῶνα. Τῷ 1851 διὰ ψηφίσματος τῆς Γαλλικῆς ἐθνικῆς συνόδου ἡ κυβέρνησις ἡ Γαλλικὴ ἔπεμψεν ἐπιτροπεῖαν ἐπιστημονικὴν εἰς Μεσοποταμίαν χάριν νέων ἀνασκαφῶν γενησομένων ἰδίως ἐν Βαβυλωνίᾳ. Τὴν ἐπιτροπεῖαν ἀπετέλουν ὁ πολλαχοῦ τῆς δυτικῆς Ἀσίας ὡς Γάλλος πρόξενος χρη-

(1) Σήμερον τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον περιέχει 50 χιλιάδας μικρῶν καὶ μεγάλων ἐπιγραφικῶν μνημείων σφηνοειδῶν.

ματίσας καὶ ἐντεῦθεν μεγάλην κτησάμενος πείσαν πρακτικὴν περὶ τὰς γλώσσας καὶ τὰς τοπογραφίας τῶν χωρῶν ἐκείνων Fresnel, ὁ περιφημὸς ὕστερον κατασταθεὶς τότε δὲ νεαρὸς ἔτι ὢν Ἀσιανολόγος Jules Oppert (Ἰουδαῖος τὸ γένος καὶ τὸ θρήσκευμα) καὶ ὁ ἀρχιτέκτων Félix Thomas. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιστημονικῆς ταύτης ἀποστολῆς ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις πολλῶν σπουδαίων μνημείων τέχνης καὶ φιλολογίας καὶ τούτων μὲν τὸ πλεῖστον ἀπόλετο ἐν τοῖς κύμασι τοῦ Εὐφράτου κατὰ τὴν εἰς Εὐρώπην μετάβασιν, ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ ὑπῆρξεν ἐπιτυχῆς ἰδίως ὑπὸ ἔποψιν ἀρχαιολογικὴν καὶ τοπογραφικὴν. Ἡ ὑπὸ τοῦ Jules Oppert συγγραφείσα καὶ ἐκδοθεῖσα περιφημὸς πραγματεία (Expédition scientifique en Mésopotamie 1859), ἀφ' ἧς ἱκανὰ ἀρμόμεθα ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ βιβλίου τούτου, ὑπῆρξε καρπὸς τῆς νέας ἐπιστημονικῆς, οὕτως εἰπεῖν, στρατείας (1). Τὸ ἔργον τῆς Γαλλικῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς ἐξηκολούθησαν ἐν Βαβυλωνίᾳ οἱ Ἄγγλοι Λόφτους καὶ Γάυλορ (κατὰ τὸ ἔτος 1854) εὐρόντες ἐν τοῖς εἰρηπείοις πολλῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων, πλὴν τῶν μνημείων τῆς τέχνης, πλῆθος ἐπιγραφῶν, διὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν ὁποίων ἡ Βαβυλωνιακὴ ἱστορία ἐξετάθη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ πέρα τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος. Ἀλλὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐπιγραφικῶν ἰδίως μνημείων τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν τοσοῦτον δαψιλῆ παρείχεν ὕλην εἰς ἐπιστημονικὰς μελέτας καὶ ἐρεῦνας ἀπαιτούσας μακρὸν χρόνον, καὶ τὰ ἐπιτευχθέντα δὲ μέχρι τότε (1860) ἀποτελέσματα τοσοῦτον μεγάλα ἐθεωροῦντο, ὥστε ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐκόπασεν ἡ πρὸς περιηγήσεις καὶ ἐρεῦνας ἐπιτοπίους καὶ ἀνασκαφὰς ὁρμὴ. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ὀγδόης δεκαετηρίδος ἤρξατο αὖθις τὸ ρεῦμα τῶν περιηγήσεων καὶ τῶν ἐπιτοπίων ἐρευνῶν, ἀφοῦ αἱ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ γινόμεναι μελέται καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀνακαλύψεις ἐξῆψαν αὖθις τὸν πρὸς ἀνακάλυψιν νέου ὕλικου ζῆλον. Τῷ 1873 ὁ Ἄγγλος Ἀσσυριολόγος Γεώργιος Σμιθ ἐπέμφθη εἰς Ἀσσυρίαν ὑπὸ τῆς συντάξεως τῆς Ἀγγλικῆς ἐφημερίδος «Ἡμερησίου Τηλεγράφου (Daily Telegraph)», ἵνα προβῆ εἰς νέας ἐρεῦνας ἐπὶ τόπου σκοπούσας πρὸ πάντων τὴν διὰ τῆς Ἀσσυριολογίας διαφώτισιν τῶν περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους παραδόσεων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (2). Αἱ τοῦ Σμιθ ἐρεῦναι ἀπέληξαν εἰς ἀποτελέσματα εὐτυχῆ. Πολυά-

(1) Ἡ πραγματεία αὕτη σύγκειται ἐκ δύο τόμων, ὧν ἐν μὲν τῷ Α' περιγράφονται αἱ Ἀσσυροβαβυλωνιακαὶ χώραι ἐν τῇ τότε καταστάσει αὐτῶν, ἐν τῷ Β' δὲ ἐκτίθεται τὸ κεφάλαιον τῶν μέχρι τότε ἐν τῇ μελέτῃ καὶ τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τῶν διαφόρων εἰδῶν γενομένων ἐργασιῶν, περιέχονται δὲ καὶ αἱ σπουδαιόταται τῶν ἐπιγραφῶν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καὶ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας, ἰδίως δὲ αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Περσεπόλεως καὶ τοῦ Βαγιστάνου μετὰ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν.

(2) Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σαρδαναπάλου εἶχον εὑρεθῆ καὶ πινάκια περιέχοντα τὸν περιφημὸν Βαβυλωνιακὸν ἔπος Ἴζτουβάρ ἢ Νιμρούδ. Ἀλλὰ τοῦ ἐν 12 πινακίοις ἐκτιθεμένου τούτου ἔπους, οὐ μέρος ἀπετέλει καὶ ἡ Βαβυλωνιακὴ περὶ κατακλυσμοῦ διήγησις,

ριθμοὶ εὐρέθησαν νέα ἐπιγραφαί, ἐν αἷς καὶ τινὰ συντρίμματα πινακίων περιέχοντα ἀποσπάσματα τοῦ περὶ κατακλυσμοῦ μύθου (ἴδ. κατωτέρω). Μετὰ τὸν Σμίθ ὁ μνημονευθεὶς Ὀρμουσδος Ῥάσσαμ κατὰ τὰ ἔτη 1877-81 ἐποίησατο νέας περιοδείας ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς χώραις, καθ' ἃς ἀνεκάλυψε ναόν τινα ἐν Νιφφέρ (ἐν τῇ θέσει τῆς ἀρχαίας Νιππούρ) καὶ τὰς περιφήμους χαλκᾶς πύλας τοῦ Βαλαβάτ, ἐν τῇ θέσει τοῦ ἀρχαίου ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ κτισθέντος φρουρίου Ἰμουρ-Βελ, τὰς διὰ πολλῶν εἰκόνων κεκοσμημένας (ἔργον τοῦ 9 π. Χ. αἰῶνος), ἔτι δὲ καὶ 1400 νέα πινάκια ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Σαρδαναπάλου καὶ ἄλλο πλῆθος πινακίων ἐκ Βαβυλωνίας περιεχόντων τὰ Χρονικά τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Ναβονήτου καὶ τὴν περίφημον Βαβυλωνιακὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Κύρου.

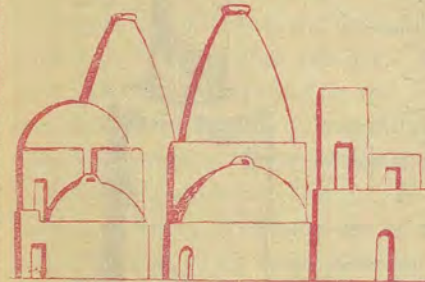
Ἄλλ' ἔτι σπουδαιότεραι τῶν ὑπὸ τοῦ Ῥάσσαμ γενομένων ἀνακαλύψεων ἦσαν αἱ κατὰ τὰ ἔτη 1876-81 γενομέναι ὑπὸ τοῦ Γάλλου προξένου τῆς Βασσόρας Ἐρνέστου Σαρζέκ (De Sarzec). Διὰ τῶν διὰ τοῦ ἀνδρὸς τούτου γενομένων ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ ἐν τοῖς ἔρειπίοις τοῖς καλουμένοις Γελλὸχ ἔρευνῶν ἀνεκαλύφθησαν ἐπιγραφαὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ, τῇ Σουμριτικῇ, συντεταγμέναι καὶ περιέχουσαι ἀναγραφὰς πράξεων τῶν ἡγεμόνων τῶν ἀρχαιοτάτων Βαβυλωνιακῶν πόλεων (ιδίως τῆς Σιργούλλας, Οὔρ, Λάρσαμ, Ὀρέχ), ἀνηκούσας εἰς τὴν χρονικὴν περίοδον τὴν μεταξὺ τῆς 3 καὶ τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος. Τὰ ἐπιγραφικὰ εὐρήματα τοῦ Σαρζέκ τὰ ἐν τῇ Σουμριτικῇ γλώσσῃ ἦσαν τοσοῦτον πολλὰ καὶ τοσοῦτον καλῶς διατηρημένα, ὥστε ἐκ τοῦ ἔργου τούτου νέα ἤρξατο περίοδος ἐν τῇ σπουδῇ τῆς Ἀσσυριολογίας ἢ καλουμένη Σουμριολογία. Νεώταται ἔρευναι ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Σαρζέκ καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1894, καὶ τῷ 1895 30 χιλιάδες πινακίων ἐνεπιγράφων ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ, πινάκια συμβολαίων μεταξὺ ἰδιωτῶν συνομολογουμένων, ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὐχὶ ἀμοίρων σπουδαιότητος ἱστορικῆς, διότι ἐν τοιούτοις συμβολαίοις καθίστανται γνωστὰ τὰ ὀνόματα καὶ οἱ χρόνοι βασιλέων ἀγνώστων ἔτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἐν ταῖς τελευταῖαις εἰς τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς καὶ εἰς ἄλλας τῆς δυτικῆς Ἀσίας χώρας ἐπιστημονικαῖς ἀποστολαῖς ἀξία λόγου διὰ τὰ ἐπιγραφικὰ αὐτῆς εὐρήματα (μὴ ἐκδοθέντα ἔτι ἅπαντα) εἶναι καὶ ἡ τῷ 1891 γενομένη ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Πενσυλβανίας. Ἐν ταῖς ἀνακαλύψεσι δὲ καὶ τοῖς εὐρήμασι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος σπουδαιόταται ὑπὸ ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν ἐποψιν, νέαν ἐγκαινίζουσαι ἀρχὴν περιόδου ἐν τῇ Ἀσσυριολογίᾳ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καθόλου τῆς δυτικῆς Ἀσίας, εἶναι καὶ αἱ ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ, ἐν

ἀποσπάσματα μόνον ὑπῆρχον, διότι ἄλλα μὲν τῶν πινακίων δὲν εὐρέθησαν, ἄλλα δὲ εἰχον εὐρεθῆ μόνον συντετριμμένα.

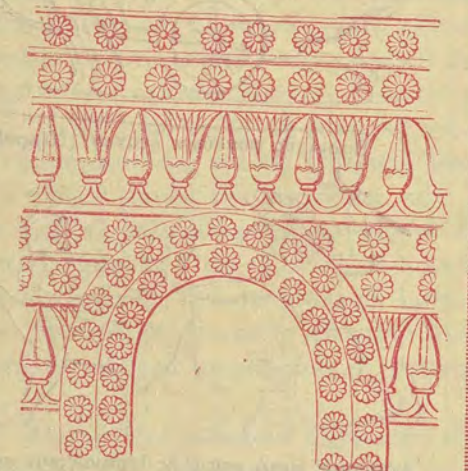
Βασιλεὺς καὶ οἱ σωματοφύλακες αὐτοῦ (Χορσαβάδ).

Ἱεμένη Ἀσσυριακὴ Κογ.

Ἀσσυριακαὶ ἐπάλξεις Κογ.

Εἴσοδος παλατίου (Κογιουδζήμ).

Βασιλεὺς Ἀσσύριος (Νιμρόδ).

Βασιλεὺς φονεύων λέοντα. (Νιμρόδ).

Ἀσσύριος μετὰ κεφαλῆς ἰέρακος, καὶ σφίγξ

Θήρα λέοντος. (Νιμρόδ).

Ἀσσυριακὰ κιονόκρανα.

Βασιλεὺς Ἀσσύριος (Νιμρόδ).

Ἀσσυριακὸν ἄγαλμα.

Τελλ-ελ-Αμαρνα, τῷ 1888 εὐρεθῆσαι σφηνοειδῆς ἐπιγραφαὶ αἱ συντεταγμέναι ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ γλώσσῃ. Ἰκανὰ τοιούτων ἐπιγραφικῶν μνημείων εὐρεθέντα περιέχουσι πάντα ἀνταποκρίσεις τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας, Βαβυλωνίας, Ἰουδαίας, Φοινίκης πλὴν καὶ ἄλλων Συριακῶν χωρῶν. Τὰ φιλολογικὰ ταῦτα μνημεῖα τῆς σφηνοειδοῦς ἐπιγραφικῆς τὰ εὐρεθέντα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ μαρτυροῦντα ὅτι ἡ Ἀσσυριακὴ γλῶσσα καὶ ἡ γραφὴ κατὰ τὸν 10 π. Χ. αἰῶνα ἦσαν γλῶσσα καὶ γραφὴ τῆς διεθνοῦς, οὕτως εἰπεῖν, ἀνταποκρίσεως, ἔχουσι μεγάλην σπουδαιότητα ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, ὡς θέλομεν ἰδεῖ τοῦτο ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Ἄλλ' ἐνῶ ἐν Αἰγύπτῳ τοιαύτης καὶ τοσαύτης σπουδαιότητος ἱστορικῆς καὶ φιλολογικῆς ἀνεκαλύπτοντο μνημεῖα, ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς χώραις διὰ τῶν ὑπὸ Ἀγγλων καὶ Ἀμερικανῶν ἐνεργουμένων ἀνασκαφῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ παρελθόντος καὶ τὰ πρῶτα τοῦ νέου αἰῶνος ἔτη σπουδαιόταται ἐγένοντο ἀνακαλύψεις. Ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἐν τῇ θέσει τῇ καλουμένῃ Βάρσα, ἀνεκαλύφθησαν τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως Ὁρχόης (Οὐρουκ ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλων. γλώσσῃ), ἐν τῷ τόπῳ δηλονότι τῆς γεννήσεως τῆς Βαβυλωνίας Ἀθηνᾶς *Νανναίας*, ἐν δὲ τῇ θέσει τῇ καλουμένῃ Ἐλ-μουγάρ τὰ ἐρείπια τῆς *Ὀῦρ*, καὶ ἐν τῇ θέσει Σένκορι τὰ τῆς Βάρσας. Ἐν τῇ θέσει δὲ Νουσσάρ οἱ Ἀμερικανοὶ ἀρχαιολόγοι μετὰ πολυετῆς ἐργασίας ἀνεκάλυπτον τὰ ἐρείπια τῆς Νιμπούρ. Αἱ ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς δὲ Ἀνατολικῆς ἐταιρείας (Deuts - Morgenländische Gesellschaft) νέαι ἐγένοντο ἀνακαλύψεις μνημείων ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς τῆς Βαβυλωνῶς.

Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότατον τῶν ὑπὸ Ἀμερικανῶν γενομένων εὐρημάτων εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Morgan ἐν Σουσιανῇ εὐρεθὲν τῷ 1908 κολοσσιαῖον ἐκ πυρίτου λίθου μνημεῖον τὸ περιέχον τοὺς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Χαμουρραβί μετὰ ἀναγλύφων εἰκόνων τοῦ Χαμουρραβί λαμβάνοντος τὸν νέον κώδικα τῶν νόμων παρὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου καὶ φωτὸς καὶ τῶν πνευματικῶν φώτων καὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ δικαίου Σάμας (προφ. Chamach) εὐρέθη δὲ καὶ ἀναμνηστικὴ νίκης στήλη τοῦ βασιλέως τῆς Ἀκκάδης, υἱοῦ τοῦ β. Σαργῶν.

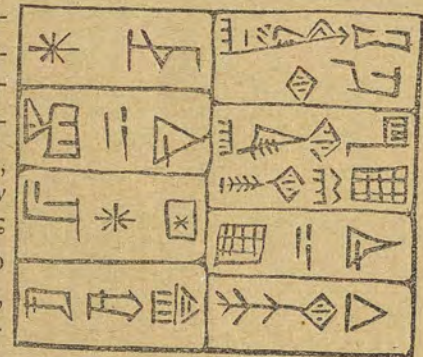
Ἐπιγραφαὶ σφηνοειδῆς ἐν ταῖς ἐκτὸς τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας χώραις.—Ἐπιγραφικὰ μνημεῖα σφηνοειδοῦς γραφῆς δὲν εὐρέθησαν μόνον ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ μέχρι σήμερον. Εἶδομεν ὅτι ἡ χώρα, ἐν ἣ τὸ πρῶτον εὐρέθησαν τοιαῦτα μνημεῖα, δὲν ἦτο ἡ κοιλὰς τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου, ἀλλ' ἡ Περσία· πλὴν τῆς Περσίας δὲ εὐρέθησαν ὅμοια μνημεῖα καὶ ἐν Αἰλάμ, ἔτι δὲ καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (ἐν Καππαδοκίᾳ). Οὕτω δὲ διεκρίθησαν πέντε εἶδη σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν α') τὰ Περσικὰ τὰ καλούμενα Ἀρια ἢ Ἀρικά β') τὰ Μηδοσκυθικὰ (Πρωτομηδικὰ), εἰς ἃ συγκαταλέγονται καὶ τὰ Αἰλαμιτικὰ γ') τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ δ') τὰ Ἀρμενικὰ καὶ ε') τὰ Μικρασιανὰ ἢ Καππαδοκικὰ ἢ Χεταϊκὰ. Τούτων τὸ πρῶτον εἶδος ἐκλήθη Ἀρικών, διότι

ἢ γλῶσσα, ἐν ἣ εἶναι γεγραμμένοι, ὡς εἶδομεν, αἱ τοῦ εἶδους τούτου ἐπιγραφαί, εἶναι Ἄρια, ἢ ἀρχαία δηλονότι Περσική, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἐκλήθησαν Ἀναρική, διότι πάντων τούτων τῶν εἰδῶν αἱ ἐπιγραφαὶ ἔχουσι κοινὸν γνώρισμα ἀρνητικὸν ὅτι δὲν ἀνήκουσιν εἰς γλῶσσαν Ἀρίαν, ἀλλ' ἄλλων μὲν ἢ γλῶσσα εἶναι Σημιτική, ἄλλων δὲ Τουρανική, πάντως δὲ μὴ Ἄρια. Ἄλλ' ἢ σαφεστέρα τούτων νόησις ἀπαιτεῖ νὰ πραγματευθῶμεν ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ τὰ κατὰ τὴν σφηνοειδῆ γραφὴν καὶ τὰ διάφορα εἶδη αὐτῆς.

Α. Περὶ τῆς σφηνοειδοῦς καθόλου γραφῆς.

Ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ καταγωγὴ τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς.—Σφηνοειδῆς ἐκλήθη ἡ γραφὴ, περὶ ἧς τοσοῦτος ἐνταῦθα γίνεται λόγος, διότι τὰ γράμματα αὐτῆς συνίστανται ἐκ διαφόρων γραμμῶν σφηνοειδῶν, γραμμάτων δηλονότι ὁμοίων πρὸς σφήνας ἐνίοτε δὲ πρὸς γωνίας. Εἶδομεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὑπὸ τίνος ἐδόθη καὶ πῶς καθιερώθη τὸ ὄνομα (ἴδ. σελ. 61). Ἄλλὰ τίς ἦν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ καταγωγὴ τῆς τοιαύτης γραφῆς; Εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι τὸ Περσικὸν ἢ Ἄριον εἶδος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς εἶναι τὸ ἀπλούστατον, διότι ἐν τούτῳ τὰ γράμματα εἶναι συντομώτερα καὶ ἔξ ὀλίγων ὁμοιομόρφων σφηνῶν συγκείμενα, τὸ δὲ σπουδαιότερον, φωνητικὰ ἢ συλλαβικά, ἕκαστον δηλονότι γράμμα ἐκφράζει ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις φωνὴν ἀπλήν, σπανίως δὲ συλλαβὴν, σπανιώτατα δὲ ὑπάρχουσιν ἐν αὐταῖς σημεῖα ἰδεογραφικά, οἷα πολλὰ εὐρίσκονται ἐν τοῖς Ἀναρικοῖς εἶδεσιν. Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀντιθέσεως τῆς ὑπαρχούσης μεταξὺ τῆς Ἀρικῆς καὶ τῆς Ἀναρικῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς ἠθέλε τις ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως ἐξαγάγει τὴν εἰκασίαν ὅτι τὸ συνηθέστερον καὶ πολυπλοκώτερον εἶδος παρήχθη ἐκ τοῦ ἀπλουστεροῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅτι τὸ Ἀρικὸν εἶναι τὸ ἀρχαιότερον εἶδος. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα τῇ ἀληθείᾳ· τοῦναντίον δὲ τὸ Ἀρικὸν εἶδος, τὸ καὶ ἀπλούστατον τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς, εἶναι τὸ χρονικῶς ἔσχατον παραχθὲν ἐκ τοῦ συλλαβικοῦ δι' ἀπλοποιήσεως τῶν γραμμάτων καὶ διὰ μεταβολῆς τῶν συλλαβικῶν στοιχείων εἰς φωνητικά. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἀσσυροβαβυλωνιοὶ ἐχρῶντο τῷ Ἀναρικῷ εἶδει καὶ ὅτι οἱ Πέρσαι παρὰ τῶν Ἀσσυρίων παρέλαβον τὰ γράμματα μαρτυρεῖ ἐκ τῶν προτέρων τὸ τοιοῦτον. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη κατέδειξε τὴν ἀρχὴν καὶ τὰς διαφορὰς βαθμίδας ἢ φάσεις τῆς ἀναπτύξεως καὶ διαμορφώσεως τῆς γραφῆς. Ὡς ἔξ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων ἀρχαιοτάτων ἀπεδείχθη, ἡ σφηνοειδῆς γραφὴ προήλθεν ἐξ ἀρχαιοτάτης εἰκονογραφικῆς ἢ ἱερογλυ-

φικῆς ἰδεογραφίας ὁμοίας πρὸς τὸ ἀλφάβητον τῶν Σινῶν καὶ ἐν μέρει πρὸς τοὺς ἱερογλυφικοὺς χαρακτήρας τοὺς Αἰγυπτιακοὺς. Ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις ἐπιγραφικοῖς μνημείοις τοῖς εὐρεθεῖσιν ἐν τισὶ παναρχαίαις Βαβυλωνιακαῖς πόλεσιν, ὡς ἐν Σιργούλλα, Οὐρ, Ὀρχόη, πρὸ πάντων ἐν σφραγίσιν βασιλέων, καταφαίνεται καθαρώτατα ὁ ἱερογλυφικὸς χαρακτήρ τῆς ἀρχαιοτάτης Βαβυλωνιακῆς γραφῆς. Εὐρέθησαν δ' ἐπίσης ἐν ἄλλοις ἐπιγραφικοῖς μνημείοις ἦττον μὲν ἀρχαίοις, ἀλλὰ πολλῶ ἀρχαιότεροις τῶν συνηθῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν, χαρακτήρες σφηνοειδεῖς ἦττον εἰκονικοὶ παριστῶντες τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς καθαρῶς ἱερογλυφικῆς περιόδου εἰς τὴν τοῦ σφηνοειδοῦς. Τὸ χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς τοῦ τοιοῦτου μεσεύοντος εἶδους γραφῆς, ὅπερ ἐκλήθη ἀρχαῖκόν (τὸ πρῶτον ἐκλήθη ἱερατικόν), εἶναι ὅτι ἐν αὐτῇ τὰ γράμματα συνίστανται μὲν ἀπὸ σφηνῶν, ἀλλ' οὗτοι ἀποτελοῦσι τὰς αὐτὰς τῶν εὐθυγράμμων εἰκόνας. Τὸ δεύτερον τοῦτο εἶδος, τὸ ἀρχαῖκόν, ὡς καὶ τὸ τρίτον, τὸ κυρίως σφηνοειδές, παρήχθησαν ἐκ τοῦ πρώτου οὐχὶ δι' ἀπλοποιήσεως (διότι τὰ εὐθύγραμμα σχήματα μέχρι τινὸς εἶναι ἀπλούστερα τῶν σφηνοειδῶν), ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπὶ τὴν γραφὴν ἦτοι ἐπὶ τὸν τρόπον τῆς γραφῆς ἐπιδράσεως τῆς γραφικῆς ὕλης. Καθ' ὃν δηλονότι χρόνον ἡ γραφὴ ἦτο εἰκονογραφικὴ, ἢ ὕλη τῆς γραφῆς ἦτο ὁ λίθος, ἐφ' οὗ εὐκόλως ἠδύναντο νὰ διαγράφονται εἰκονικὰ γράμματα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνηται συχνὴ χρῆσις λιθίνου ὕλικου πρὸς γραφὴν, καθισταμένης συχνοτέρας τῆς χρήσεως τῆς γραφῆς ὡς ὕλη γραφικῆ ἐχρησίμευον πίνακες ἐκ γῆς, ἐφ' ὧν ἐχαράσσετο ἡ γραφὴ, πρὶν ἔτι ὀπτηθῶσι καὶ σκληρυνθῶσι, διὰ μικροῦ ἐργαλείου ἦτοι γραφίδος ἀποληγούσης εἰς τρι-

Ἱερογλυφικὴ Βαβυλωνιακὴ ἐπιγραφὴ εὐρεθεῖσα ἐν Ὀρχόη.

ἱερατικόν ἀρχαῖκόν νεώτερον

γλώχινα αἰχμὴν, οὕτω δὲ τὰ γράμματα ἐλάμβανον σχῆμα γωνιωδές, καὶ τὸ τοιοῦτον σχῆμα ἀναλυόμενον εἰς τὰς γραμμάς, ἔξ ὧν συνίστατο, παρήγαγε τὰ ἀπλούστερα καὶ συντομώτερα συμπλέγματα τῶν σφηνῶν ἐν τῷ τρίτῳ εἶδει, ἐντεῦθεν

δὲ ἡ γραφὴ κατέστη σφηνοειδῆς (1). Οὕτως ἐνῶ ἡ *χειρ* ἐν τῇ γραφῇ τῇ ἱερατικῇ ἔσημειοῦτο διὰ τῆς εἰκόνας αὐτῆς τῆς χειρός, ὡς παρίσταται ἐν τῷ ἀνωτέρω σχήματι, ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ γραφῇ ἐκ τῆς εἰκόνας προήλθε τὸ σφηνοειδὲς σχῆμα τοῦ συμπλέγματος ἕξ σφηνῶν (τεσσάρων ἰσομηκῶν καὶ ἑνὸς μείζονος, πάντων ὀριζοντίων, τῆς βάσεως τῶν δακτύλων εἰκονιζομένης οὐχὶ δι' εὐθείας γραμμῆς, ἀλλὰ δι' ἕκτου σφηνὸς καθέτου), καὶ ἐκ τούτου τὸ ἀπλούστερον σφηνοειδὲς σχῆμα πέντε σφηνῶν (τεσσάρων ὀριζοντίων καὶ ἑνὸς καθέτου). Ὁμοίως ἐν τῇ ἱερατικῇ (2) εἰκονικῇ γραφῇ τὸ γράμμα τὸ δηλοῦν τὸν οὐρανόν, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸν θεόν, ἦτο ἀπλοῦς ἀστὴρ διὰ γραμμῶν εὐθειῶν εἰκονιζόμενος

() ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ γραφῇ τὸ σχῆμα τοῦ ἀστέρος μετεβλήθη εἰς σύμ-

πλεγμα σφηνῶν εἰκονιζόντων τὸν ἀστέρα () , ἐκ τούτου δὲ τοῦ συμπλεγ-

ματος ἐν τῇ σφηνοειδεῖ γραφῇ τῇ νεωτέρᾳ παρήχθη τὸ ἀπλούστερον καὶ συντομώτερον σχῆμα τῆς πλοκῆς τριῶν μόνον σφηνῶν, τῶν δύο ὀριζοντίων καὶ τοῦ τρίτου κα-

θέτου () , τὸ σημαίνον τὴν θεότητα.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰς διαφοροὺς κατὰ χρόνον μεταβολὰς τῆς γραφῆς. Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν δύναμιν αὐτὴν τῶν γραμμάτων τὴν ἐκφραστικὴν, ταῦτα ἦσαν κατ' ἀρχὰς εἰκονικὰ ἕκαστον δηλονότι γράμμα ἐξέφραζε τὸ πρᾶγμα, ὅπερ εἰκονίζεν. Ἀλλὰ κατὰ μικρόν, μεταβαλλομένων τῶν εἰκονικῶν σημείων εἰς συμβολικὰ καὶ τούτων εἰς σύμπλεγμα σφηνῶν, τὰ γράμματα ἔλαβον τὴν ιδιότητα νὰ ἐκφράζωσι φθόγγους, οὐχὶ ὅμως φθόγγους ἀπλοῦς καὶ καθαρούς, ἀλλὰ συλλαβικούς, οὕτως ὥστε ἕκαστον γράμμα ἐσήμαινε συλλαβὴν εἴτε ἀπλὴν ἕξ ἑνὸς συμφώνου καὶ φωνήεντος (πα, απ), εἴτε ἕξ ἑνὸς φωνήεντος καὶ πολλῶν συμφώνων (αμο, κχα, τσα, ατο) (3). Τὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως ταύτης δὲν ὑπερέβησαν τὰ σφηνοειδῆ γράμματα τὰ Ἀναρικὰ ἦτοι τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακά, τὰ Αἰλαμιτικά καὶ Σκυθομηδικά, τὰ Ἀρμενικά, τὰ Μικρασιανά· μόνον δὲ τὸ Ἀρικὸν ἀλφάβητον κατέστη σχεδὸν φωνητικόν, ὅπως τὸ Ἑλληνικόν, καὶ τοῦτο χωρὶς παντελῶς ν'

(1) C. Raw. F. G. M. I p. 62 - 64 καὶ J. Oppert E. M. II p. 63.

(2) Ἡ λ. ἱερατικὸν τίθεται ἀπλῶς πρὸς δήλωσιν τοῦ ἀρχαιότερου εἶδους τῆς γραφῆς, οὐχὶ δὲ διότι τοῦ τοιούτου εἶδους ἐγένετο χρῆσις ὑπὸ τῶν ἱερέων ἢ ἐν τοῖς ἱερατικοῖς πράγμασι.

(3) Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἀσσυροβαβυλων. συλλαβικῶν χαρακτήρων, οἵτινες, ὡς πάντα τὰ σφηνοειδῆ γράμματα, γράφονται ἀπὸ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, ὑπερβαίνει τοὺς 500.

ἀπαλλαγῇ τοῦ συλλαβικοῦ. Ἐντεῦθεν νοεῖται ὅτι πλὴν τῆς Ἀρικῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς πάντα τὰ ἄλλα εἶδη τὰ Ἀναρικὰ ἕνεκα τοῦ συλλαβικοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀλφάβητου παρέχουσι δυσκολίας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Ἀλλ' αἱ δυσκολίαι αὗται, ἰδίως ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ, εἰσὶ πολλῶ μείζονες ἢ ὅσον ἐκ τῶν ἄνω εἰρημένων δύναται τις ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ νοήσῃ· εἰσὶ δὲ καὶ πολυειδεῖς· α') ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ σφηνοειδεῖ γραφῇ τὸ αὐτὸ συλλαβικὸν σημεῖον δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ *να* καὶ *αν* καὶ *μου* καὶ *μι*, δηλοῦται δὲ ἡ συλλαβικὴ φωνὴ τοῦ σημείου ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ὄλου ὀνόματος· ἐννοεῖται δ' ὅτι τὸ τοιοῦτον παρέχει οὐχὶ σμικρὰς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν δυσχερείας· β') ἐνῶ δὲν ὑπάρχει *δμοφωνία*, ἦτοι ἐνῶ δὲν ὑπάρχουσι σημεία ὠρισμένα ἔχοντα τὸν αὐτὸν φθόγγον, ὅμως πολλὰ σημεία διαφορῶν φωνῶν ἀντικαθιστῶσιν ἀλληλα ἐν τῷ τέλει τῆς λέξεως καὶ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἀναγινώσκειται Λαβνα-νου καὶ Λαβνα-αν (Λίβανος)· τοῦτο εἶναι γενικὸν διὰ πάσας τὰς λέξεις, δὲν προέρχεται δὲ μερικῶς ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν τύπων ἐν ὠρισμέναις λέξεσι· γ') ἡ σπουδαιότατη δυσχέρεια εἶναι ὅτι πολλὰ σημεία σώζοντα καὶ τὴν πρώτην ἰδεογραφικὴν ἐννοιαν ἦτοι τὴν ἐννοιαν τοῦ πράγματος, οὗ ἦσαν ἐν ἀρχῇ εἰκόνας, ἔχουσιν ἐνταυτῷ καὶ συλλαβικὴν σημασίαν. Οὕτω τὸ ἰδεογραφικὸν σημεῖον τῆς λέξεως *θεός*, τὸ προελθόν, ὡς ἐρρήθη, ἐκ τῆς εἰκόνας τοῦ ἀστέρος, σημαίνει ἀναγκαίως καὶ *αννα*=θεός, ἢ καὶ *αν*, ὡς συλλαβὴ ἀπλῆ·

καὶ οὕτω τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ γράφεται ἢ ἀπλῶς ἰδεογραφικῶς διὰ τοῦ

ἢ διὰ συμπλέγματος γραμμάτων, ἐν ᾧ τὸ σημεῖον τοῦτο ἀναγινώσκειται ἀπλῶς *αν*. Ἡ δυσχέρεια αὕτη καθίσταται πολλῶ μείζων, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ γλῶσσα, ἢ τῶν κυρίως ἱστορικῶν χρόνων, ἦτο Σημιτικὴ, ἐν ἣ αἱ λέξεις αἱ σημαίνουσαι τὰ διὰ μονογραμμάτων ἰδεογραφικῶν ἐκφραζόμενα πράγματα δὲν ἐξέφραζον πλέον τὰ τούτων ὀνόματα ὡς ἐν τῇ πρώτῃ γλώσσῃ τῇ χρομένη τῇ ἰδεογραφίᾳ, ἀλλ' ὡς ἐφανοῦντο ταῦτα ἐν τῇ νέᾳ γλώσσῃ. Οὕτω λ. χ. ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ καὶ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ τῇ Σημιτικῇ ὁ θεὸς ἢ ὁ οὐρανὸς καλεῖται *σαμου* καὶ ἡ λέξις αὕτη γράφεται διὰ συλλαβικῶν σημείων διαφορῶν ἢ τὸ μὴ Σημιτικὸν ὄνομα τοῦ οὐρανοῦ ἢ τοῦ θεοῦ *αννα*· καὶ ὅμως τὸ μόνγραμμα τὸ ἰδεογραφικὸν τὸ σημαίνον τὸ *αννα* ἔδει νὰ ἀναγινώσκηται νῦν καὶ *σαμου*· τὸ αὐτὸ δὲ ὄνομα ἐγράφετο καὶ διὰ συλλαβικῶν στοιχείων διαφορῶν ἢ τὸ *αννα*. Οὕτω τὸ αὐτὸ ὄνομα ἢ δύνατο ν' ἀναγνωσθῇ ἐν τῇ Σημιτικῇ γλώσσῃ συλλαβικῶς *αννα* ἄνευ ἐννοίας, ἐνῶ ἔδει ν' ἀναγνωσθῇ *σαμου*. Αἱ δυσχερείαι αὗται ἤθελον εἶσθαι μέγισται, ἂν μὴ κατ' εὐτυχίαν διὰ τῶν μεγάλων ἐν τοῖς ἑρειπίοις τῆς Νινευὶ ἀνακαλύψεων τοῦ Λαγιάρδου εὐρίσκοντο πίνακες τριστήλοι ἐξηγητικοὶ τῶν ἰδεογραφικῶν γραμμάτων κατασκευασθέντες κατὰ διαταγὴν τοῦ σοφοῦ βασιλέως Ἀσσυροβανιπάλ. Διὰ τῶν πινάκων τούτων καὶ τῶν πολλῶν οἰονεῖ γραμματικῶν καὶ λεξικογραφικῶν ἔργων, ἅτινα εὐρέθησαν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἀσσυροβανιπάλ, διηκολύνθη σπουδαίως ἡ ἀνάγνωσις τῶν Ἀσσυροβ. ἐπιγραφῶν.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς ἰδεογραφικῆς καὶ τῆς συλλαβικῆς ιδιότητος, αἰτινες συγγεόμεναι παρέχουσι δυσχερείας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, Ἀσσυριακά τινα γράμματα ἔχουσι καὶ τρίτην τινὰ ιδιότητα, τὴν *προεξαγγελτικὴν*. Ἰδεογραφικὰ τινα δηλονότι σημαῖα, ὡς τὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ ἢ χώρας τινός, τίθενται ἀμέσως πρὸ τῶν λέξεων τῶν δηλουσῶν τὰ ὀνόματα ἀπλῶς ὡς προσδιοριστικὰ ἢ προεξαγγελτικά, ὡς προεξαγγέλλοντα ὅτι ἡ ἐπομένη λέξις εἶναι ὄνομα θεοῦ ἢ χώρας ἢ βασιλείας. Οὕτω λόγου χάριν πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ Ναβοῦ ἢ Ἀσσοῦρ, τοῦ γραφομένου διὰ συλλαβικῶν γραμμάτων, τίθεται τὸ γνωστὸν ἰδεογραφικὸν σημεῖον τὸ δηλοῦν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ. Τοῦτο δὲ γίνεται καὶ ὅταν τὸ ὄνομα τῶν θεῶν γράφηται οὐχὶ διὰ συλλαβικῶν γραμμάτων, ἀλλὰ διὰ ἰδεογραφικοῦ σημείου. Κατ' ἀξιοσημείωτον δὲ τρόπον τὸ ἰδεογραφικὸν σημεῖον τοῦ θεοῦ τίθεται ὡς προεξαγγελτικὸν καὶ πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως, οὔτινος τὸ πρῶτον συνθετικὸν εἶναι ὄνομα θεοῦ. Οὕτω τὸ ἰδεογραφικὸν σημεῖον τοῦ ὀνόματος θεοῦ δὲν τίθεται μόνον πρὸ τοῦ συλλαβικῶς ἢ ἰδεογραφικῶς γραφομένου ὀνόματος τοῦ θεοῦ Ναβοῦ ἢ Ἀσσοῦρ, ἀλλὰ πρὸ τῶν ὀνομάτων τῶν βασιλέων Ναβουχοδονόσορος καὶ Ἀσσοραδδῶν, ὧν τὰ πρῶτα συνθετικὰ εἶναι Ναβοῦ καὶ Ἀσσοῦρ. Τοιαῦτα εἶναι τὰ προεξαγγελτικὰ ἰδεογραφικὰ σημεῖα τὰ τιθέμενα πρὸ τῶν ὀνομάτων θεῶν ἢ βασιλέων ἢ χωρῶν.

Ἦθελε φανῆ ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξον ὅτι οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι τοσαύτας παρεσκευάσαν ἑαυτοῖς δυσκολίας ἀσκοπούς διὰ τοῦ πολυπλόκου εἴδους τῆς γραφῆς αὐτῶν, ἐνῶ ἠδύναντο νὰ χρῶνται ἀπλούστατα ἀλφάβητῳ φωνητικῷ (οἷον τὸ Περσικὸν ἢ Ἀρικὸν εἶδος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς), ὡς ἔπραξαν τοῦτο οἱ Φοίνικες, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἰταλικοὶ λαοί. Ἡ τοιαύτη μομφὴ ἠθέλην εἰσθαι πληρέστατα καὶ ἐν πᾶσιν ὀρθῇ καὶ εὐλογος, ἐὰν τὰ πράγματα ἐκ τῆς ἱστορίας ἐκρίνοντο ἐκ μιᾶς μόνης ἐπόψεως καὶ δὴ τῆς ἀπλουστάτης. Ἡμεῖς σήμερον λογιζόμενοι καὶ κρίνοντες ἀπὸ τοῦ ὕψους ἱστορίας καὶ ἱστορικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ Ἀσιατικοῦ καὶ Εὐρωπαϊκοῦ χιλιᾶδων ἐτῶν νομίζομεν ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ὅσα νῦν βλέπομεν ἀπλούστατα καὶ φυσικώτατα, ταῦτα ἠδύναντο ἔξ ἀρχῆς οὕτω νὰ ἔχωσι καὶ ὅ,τι φαίνεται ἡμῖν ἀπλοῦν καὶ εὐχερές, τοῦτο νομίζομεν καὶ φυσικόν, εἰθισμένον τὸ σύνθετον καὶ πολὺπλοκον νὰ παράγωμεν ἐκ τοῦ ἀπλοῦ καὶ μονοειδοῦς, οὐχὶ δὲ τὰνάπαλιν. Ἐὰν ἡ γραφὴ πανταχοῦ καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ ἦτο ἔργον ἐπινοίας ἀνδρῶν σοφῶν ἢ Ἀκαδημαϊκῶν ὁμίλων ἢ καθόλου ἀνθρωπίνης διανοίας ἐν λογισμῷ καὶ σκέψει ἐνεργούσης, οὐχὶ ἄσκοπον, ἀλλὰ καὶ τερατῶδες ἠθελε φανῆ ἡμῖν τὸ εἶδος τῆς γραφῆς τὸ ἐπινοηθὲν ὑπὸ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων. Ἄλλ' ὡς διὰ μακρῶν ἐπιησάμεθα λόγον ἐν τῷ Α' τόμῳ (σ. 310 κέ.), δὲν πρέπει νὰ συγγέωμεν οὐδαμῶς τὰ ἐκ τῆς αὐτοσυνηδῆτου ἐπινοίας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἐκ τῆς πρωτογόνου συνειδήσεως, τῆς καὶ ἐν τῷ ἀτομικῷ βίῳ, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἐν τῷ μεγάλῳ ἱστορικῷ βίῳ, ἐνεργού-

σης προερχόμενα. Σήμερον ἡ ἐπινοήσις γραμμάτων φωνητικῶν ἀλφάβητου φαίνεται ἡμῖν παίγιον ἀπλοῦν καὶ δυνάμεθα νὰ δημιουργήσωμεν ἐντὸς λεπτῶν ἀλφάβητον διὰ γλώσσαν μὴ ἔχουσαν τοιοῦτο, εἴτε Ἀλβανικὴ ἔστιν αὕτη εἴτε οἰαδήποτε ἄλλη, ἀρκεῖ νὰ ὦμεν κάτοχοι τοῦ ὕλικου τῆς γλώσσης ταύτης. Ἄλλ' ἡ πρώτη γραφὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἦτο ἔργον τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Δὲν προῆλθεν αὕτη ἔξ ὠρισμένου λογισμοῦ καὶ δὲν ἀπέβλεπε πρὸς ὠρισμένον σκοπὸν καθολικόν, τὴν διὰ γραμμάτων καθόλου παράστασιν τῆς γλώσσης καὶ τῆς διανοίας, ὡς νοοῦμεν σήμερον. Ἡ γραφὴ ἤρξατο ἐκ μικρῶν καὶ ἀνεπτύχθη λεληθότως ἐκφράσεις συμβολικαί, εἰκονικαὶ παραστάσεις θεοῦ καὶ τῶν πρὸς τὸ θεῖον σχέσεων ἐν τῷ κόλπῳ τῆς θρησκείας καὶ τῆς πολιτείας, ἐχρησίμευον εἰς λίαν περιορισμένους σκοπούς. Καὶ τῆς τοιαύτης φυσικῆς γραφῆς τῆς ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης προερχομένης ἡ ἀρχὴ ἢ φυσικὴ δὲν ἦτο ἀλφάβητον φωνητικόν, ἀλλὰ εἰκὼν φυσικὴ ἢ συμβολικὴ. Καὶ πολὺ φυσικώτερον ἦτο οἱ ἄνθρωποι τὰ πρῶτα γραφικὰ σημεῖα τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν διανοημάτων αὐτῶν νὰ παριστώσι δι' εἰκόνων παρὰ διὰ σχημάτων οὐδὲν εἰκονιζόντων, ἀλλ' ἐκφραζόντων μόνον φθόγγους ἢ ἀνάπτυξις δ' αὐτῆ τῆς γραφῆς ἀπῆτει ἵνα ἐκ τῶν φωνητικῶν τούτων εἰκονικῶν σημείων σχηματισθῇ πολὺπλοκον συλλαβικὸν ἀλφάβητον, ἐκ τούτου δὲ ἀπλοποιουμένου νὰ προέλθῃ τὸ στοιχειῶδες ἀλφάβητον τὸ ἐκφράζον μόνον φθόγγους. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ οὕτω δημιουργηθεῖσα καὶ ἀναπτυχθεῖσα γραφὴ περιεβλήθη ἐν μέρει χαρακτῆρα καὶ περιβολὴν μυστικὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν γινομένη προνόμιον τῶν ὀλίγων. Ὅτι ὅμως οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς δὲν ἐδημιούργησαν τοιαύτην γραφὴν ἐπίτηδες, ἵνα καταστήσωσιν αὐτὴν κτῆμα καὶ προνόμιον τῶν ὀλίγων, καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ ἠσθάνοντο τὰς ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γραφῆς δυσχερείας καὶ ἠθέλον μὲχρι τινός νὰ ἄρῳσιν ἢ νὰ σμικρύνωσι τὰς δυσχερείας ταύτας δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ διὰ ἱερέων ἐπενοήθησαν τὰ δύο ἀπλούστερα εἶδη τῆς γραφῆς, τὸ ἱερατικὸν καὶ τὸ δημοτικόν, ὅπερ εἶναι φωνητικόν. Καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ δὲ τῇ πρωτοβουλία καὶ διαταγῇ τοῦ φιλοσόφου καὶ θεολόγου βασιλέως Σαρδαναπάλου ἐγένετο ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα διὰ συλλαβικῶν γραμμάτων ἐρμηγεία τῶν ἰδεογραφικῶν μονογραμμάτων (1). Ἡ μετάβασις

(1) Ἐν ἐπιγραφῇ πινακίου τινός ἐν τῷ Βρετανικῷ μουσεῖῳ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Σαρδανάπαλος (Ἀσσυροβαβυλωνία) ἐξηγεῖ τὴν αἰτίαν τῆς κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ γενομένης ἐρμηγείας. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἔξῃς. «Ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνία, βασιλείας τοῦ κόσμου, βασιλείας τῆς Ἀσσυρίας, εἰς ὃν ὁ θεὸς Ναβοῦ καὶ ἡ θεὰ Ταμιτ (Βαραμίτ;) ἔδωσαν ὅσα, ἵνα ἀκούη, καὶ ἠνοιξαν τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα βλέπῃ, τοῦθ' ὅπερ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ κυβερνᾶν. Οἱ θεοὶ οὗτοι ἀπεκάλυψαν εἰς τοὺς προκατόχους μου βασιλεῖς τὴν γραφὴν ταύτην. Τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ θεοῦ Ναβοῦ, τοῦ θεοῦ τῆς ὑψίστης φρονήσεως, ἔγραψα ἐπὶ πινακίων, ἐσφράγισα αὐτὰ, ἐτακτοποίησα καὶ ἔθηκα εἰς τὸ μέσον τῶν ἀνακτόρων μου πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἐμῶν ὑπάρχων».

δ' αὕτη ἀπὸ τοῦ πολυπλόκου καὶ δυσχεροῦς τῆ ἀντιλήφει καὶ μαθήσει συστήματος τοῦ εἰκονικοῦ ἢ ἰδεογραφικοῦ εἰς τὸ συλλαβικὸν ἀλφάβητον καὶ ἐκ τούτου εἰς τὸ φωνητικὸν ὑπῆρξε πάλιν οὐχὶ ἐπίνοιᾳ σοφῶν, ἀλλ' ἀποτέλεσμα ἀνάγκης συνδυαζομένης μετὰ τῆς πείρας. Ἡ ἀνάγκη αὕτη ἐπεβάλλετο μὲν καὶ ἐξ ἄλλων λόγων πρακτικῶν ἐσωτερικῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκ τῆς χρήσεως τῶν σφηνοειδῶν γραμμάτων ἐν ξέναις γλώσσαις. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν Αἰλαμιτικόν, Ἀρμενικόν, Σκυθομηδικὸν καὶ Καππαδοικὸν ἀλφάβητον κατέστη σχεδὸν συλλαβικόν, τὸ δὲ Περσικὸν μᾶλλον φωνητικὸν ἢ συλλαβικόν. Ἔτι δὲ καὶ οἱ Φοίνικες καὶ οἱ ἄλλοι Σημιτικοὶ λαοὶ, οἱ παραλαβόντες τὸ ἀλφάβητον παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ἢ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων, παρέλαβον αὐτὸ οὐχὶ εἰκονογραφικόν, ἀλλὰ συλλαβικόν καὶ μετεποίησαν εἰς φωνητικόν τοιοῦτον δὲ παρέλαβον αὐτὸ οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Φοινίκων, ὡς θέλομεν ἰδεῖ περαιτέρω. Εἰς τὴν ἐπὶ μακρὸν διατήρησιν τοῦ συλλαβικοῦ ἀλφαβήτου ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Ἀσσυρίᾳ συνετέλεσε καὶ ἡ τούτου ἱερότης καὶ ἀρχαιότης ἢ προφυλάττουσα αὐτὸ ἀπὸ τῶν νεωτεριστικῶν ἐπιβουλῶν. Τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ ἡμῖν διατὶ καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀσσυριακοῦ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος ἐν Ἀσσυρίᾳ τε καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ γλῶσσα δημῶδης κατέστη ἀντὶ τῆς Ἀσσυριακῆς ἢ Ἀραμαϊκῆς, τὰ σφηνοειδῆ «Ἀσσύρια γράμματα» διετηρήθησαν ἐν χρήσει καὶ διατὶ οἱ Πέρσαι μονάρχει ἐποιοῦντο χρῆσιν αὐτῶν ἐν ἐπιγραφαῖς (ἐνῶ ἦτο γνωστὸν τὸ φωνητικὸν Ἀραμαϊκὸν ἀλφάβητον), κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ αὐτῶν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες βασιλεῖς Σελευκίδαι τῆς Βαβυλωνίας. Γινώσκομεν δὲ σήμερον ὅτι καὶ μετὰ τοὺς Σελευκίδας, μέχρι τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος, ἐν Βαβυλωνίᾳ, παρὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος ἐπικρατήσαν Ἀραμαϊκὴν ἢ εἰδικώτερον τὴν ἀνατολικὴν Ἀραμαϊκὴν τὴν καταχρηστικῶς Χαλδαϊκὴν μέχρι σήμερον καλουμένην δημῶδη γλῶσσαν, τὴν γραφομένην διὰ τοῦ Συριακοῦ ἀλφαβήτου (estrangelo), ἦτο ἐν χρήσει ὡς γλῶσσα τῶν λογίων καὶ τῆς γραφῆς ἢ ἀρχαία Βαβυλωνιακὴ γλῶσσα μετὰ τῶν σφηνοειδῶν χαρακτήρων.

Ἀλλὰ νῦν ὑπολείπεται ἡμῖν τὸ σπουδαῖον ζήτημα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ καταγωγῆς τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Τίνες ἄρα ἦσαν οἱ πρῶτοι ἐπινοήσαντες αὐτὴν ἢ μᾶλλον οἱ πρῶτοι χρησάμενοι τῇ τοιαύτῃ γραφῇ. Ἡ ἀρχαιοτάτη γνωστὴ εἰς ἡμᾶς πατρίς τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς εἶναι ἡ Βαβυλωνία· διότι ἐνταῦθα μέχρι τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος ἀνατρέχει, καθ' ὅσον νῦν γινώσκομεν, ἡ χρῆσις τῆς γραφῆς ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις ἐπιγραφαῖς τῆς Σιγοῦλλας. Ἐκ τῆς Βαβυλωνίας δὲ μετεδόθη καὶ εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, εἶτα δὲ καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας (πλὴν ἴσως τοῦ Αἰλάμ) τὰς ἐχούσας σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς ἰδιαιτέρας, καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται. Ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲ αὐτῇ ἢ πρῶτη χρῆσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἀρχαιοτάτου ἐν τῇ χώρᾳ οἰκήσαντος λαοῦ, ὅστις, καθὰ ἐν τῷ Α' τόμῳ εἶπομεν, ἦτο Τουρανικῆς καταγωγῆς. Ἐν Τουρανικῇ δὲ (τῇ Βαβυλωνιακῇ Σουμιρικῇ καλου-

μένῃ) γλῶσση εἶναι συντεταγμένοι αἱ ἀρχαιοτάται μονόγλωσσοι ἐπιγραφαὶ τῆς 4-5 π. Χ. χιλιετηρίδος αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν Τελλόχ διὰ τοῦ Σαρζέκ. Ὅτι Τουρανικὴ καὶ οὐχὶ Σημιτικὴ ἦτο ἡ πρῶτη ἀρχὴ τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου δηλοῦται καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι, ἀφοῦ, καθὰ εἴρηται, ἐν τοῖς γραφικοῖς σημείοις τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γλώσσης ἢ κυρίως σφηνοειδῆς γραφῆς ἔλαβε συλλαβικὸν χαρακτήρα, αἱ συλλαβικαὶ φωναὶ τῶν γραμμάτων δὲν ἔχουσι Σημιτικὴν, ἀλλὰ Τουρανικὴν ἀρχήν. Οὕτω λ. χ. ἐπειδὴ ἐν τῇ Τουρανικῇ Βαβυλωνιακῇ γλῶσση ὁ θεὸς ἐκαλεῖτο *anna*, τὸ ἰδεογραφικὸν σημεῖον τὸ δηλοῦν τὸν θεόν, ἦτοι τὸ σημεῖον τοῦ ἀστέρος ἢ μᾶλλον τὸ ἐκ τούτου κατὰ συντομὴν παραχθέν σύμπλεγμα σφηνῶν τριῶν (δύο ὀριζοντίων καὶ ἐνὸς καθέτου), ἔλαβεν ὕστερον *συλλαβικῶς* τὴν φωνὴν τῆς πρῶτης συλλαβῆς τοῦ *anna* ἦτοι *an*. Ἀλλὰ τὸ συλλαβικὸν τοῦτο, ἀρχῆθεν ἰδεογραφικόν, σημεῖον καὶ ἐν τῇ Σημιτικῇ Ἀσσυριακῇ γλῶσση, ἐν ἣ τὸ ὄνομα τοῦ οὐρανοῦ εἶναι οὐχὶ *anna*, ἀλλὰ *samun*, ἐξέφραζε πάντοτε συλλαβὴν *an* καὶ οὐχὶ *sam*· τοῦθ' ὅπερ ἀποδείκνυσιν ὅτι οἱ Σημίται κάτοικοι τῆς Βαβυλωνίας παρὰ τῶν Τουρανίων ἔλαβον τὰ γράμματα καὶ τὰς συλλαβικὰς αὐτῶν φωνὰς ἐφήρμοσαν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν. Ἄλλο ζήτημα εἶναι ἂν ἡ σφηνοειδῆς γραφὴ τῶν ἀρχαιοτάτων Σουμιρικῶν κατοίκων τῆς Βαβυλωνίας ἐφευρέθη ὑπ' αὐτῶν ἐν Βαβυλωνίᾳ εἴτε ἐν Αἰλάμ, διότι ἀμφότεραι αἱ χώραι ὑπῆρξαν κοιτῆς ἀρχαιοτάτου πολιτισμοῦ, ἢ μετηνέχθη ἐξ ἄλλης χώρας εἴτε δι' αὐτῶν τούτων τῶν Τουρανίων, τῶν αὐτόσε πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων μεταναστευσάντων, εἴτε διὰ τῆς ἐπιμιξίας τῶν λαῶν τούτων μετ' ἄλλων, παρ' ὧν ἴσως ἔλαβον τὸν πολιτισμόν. Τὸ ζήτημα τοῦτο συνδέεται μετὰ τοῦ ἄλλου ζητήματος περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀρχαιοτάτου πολιτισμοῦ τῆς Βαβυλωνίας, περὶ οὗ γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ τῆς Βαβυλωνίας. Νῦν δὲ περατοῦμεν τὸ περὶ σφηνοειδοῦς γραφῆς κεφάλαιον ἀφοῦ εἶπομεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων Ἀναρικῶν εἰδῶν τῆς γραφῆς ταύτης.

Ἀναρικὸν εἶδος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς ἐκτὸς τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας. Α') *Σκυθομηδικαὶ ἢ Πρωτομηδικαὶ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί.*— Εἶδομεν ὅτι πᾶσαι αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ αἱ εὑρεθεῖσαι ἐν τοῖς ἔρειπίοις τῆς Περσεπόλεως καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Περσίας, καὶ αὐτῇ ἢ περίφημος τοῦ Βαγιστάνου μεγάλη ἐπιγραφή, ἐν τρισὶν ἦσαν συντεταγμένοι γλώσσαις καὶ τρία περιεῖχον εἶδη γραφῆς, τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Περσικῇ, τὸ τρίτον ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ καὶ τὸ δεύτερον ἐν γλῶσση, ἧς ὁ Τουρανικὸς χαρακτήρ διεγνώσθη μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς γραφῆς. Ἡ Τουρανικὴ αὕτη γλῶσσα, ἢ κληθεῖσα Σκυθομηδικὴ (ὑπὸ τοῦ Oppert) ἢ Πρωτομηδικὴ (ὑπὸ τοῦ Λενορμάν), ὑποτίθεται ὅτι ἦτο ἡ γλῶσσα τῶν Τουρανίων (Ματιγῶν) τῶν οἰκούντων κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐν Μηδίᾳ ἀναμίξ μετὰ Ἀρίου Μηδικοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι χάριν τοῦ λαοῦ

τούτου τοῦ διεσκεδασμένου καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ Ἰράν οἱ Πέρσαι μονάρχει περιελάμβανον τὴν Τουρανικὴν γλῶσσαν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτῶν (1). Ἡ Πρωτομηδικὴ σφηνοειδὴς γραφὴ ὁμοιάζει ἐν πλείστοις πρὸς τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν, ἐλάχιστα διαφέρουσα ταύτης καὶ οἶονεὶ οὕσα τροποποιήσις αὐτῆς, εἶναι δέ, ὡς καὶ ἡ Ἀσσυριακὴ, συλλαβικὴ. Αἱ Πρωτομηδικαὶ ἐπιγραφαὶ ἀνήκουσι καθ' ὅλοκληρίαν εἰς τοὺς χρόνους τῆς Περσικῆς μοναρχίας.

Β') *Αἰλαμιτικαὶ ἢ Κισσιακαὶ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί.* Αἱ Αἰλαμιτικαὶ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ εἰσὶ συντεταγμέναι ἐν γλῶσση ὀλίγον ἀφισταμένη τῆς Πρωτομηδικῆς. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐν τῇ νεωτέρῳ αὐτῶν μορφῇ, διότι οἱ Αἰλαμίται παρέλαβον, ὡς φαίνεται, τὴν γραφὴν παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐν χρόνοις σχετικῶς μεταγενεστέροις καὶ αἱ ἀρχαιότατα μέχρι νῦν εὑρεθεῖσαι Αἰλαμιτικαὶ ἐπιγραφαὶ δὲν ἀνατρέχουσι πέρα τοῦ 9 π. Χ. αἰῶνος. Ἡ δύναμις τῶν γραμμάτων εἶναι καὶ ἐν τῇ Αἰλαμιτικῇ γραφῇ *συλλαβικὴ*.

Γ') *Ἀρμενικαὶ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί.* Ὁ ἀρχαιότατος τῶν Ἀρμενίων ἱστοριογράφων Μωσῆς Χορηνὸς ὁ ζήσας κατὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα, ὁπότε κυρίως ἐγεννήθη τὸ πρῶτον ἡ Ἀρμενικὴ φιλολογία διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἐπὶ τὸν βίον τοῦ Ἀρμενικοῦ λαοῦ, ἀνέφερεν ὅτι ἐν Ἀρμενίᾳ ὑπῆρχον ἐνεπίγραφα μνημεῖα ἀποδιδόμενα ὑπὸ τῆς δημῶδους παραδόσεως, ὡς συνήθως πάντα τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τὰ ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ, εἰς τὴν Σεμίραιν. Ὅτε δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου αἱ ἐν Περσίᾳ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐπιγραφαὶ ἐπὶσχόλουν ζωηρῶς τὸν κόσμον τῶν λογίων, ὁ Γάλλος καθηγητὴς Σαιν Μαρτίν ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν λογίων καὶ ἐπὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Μωσῆ Χορηνοῦ ἀναφερόμενα ἐν Ἀρμενίᾳ μνημεῖα. Ἡ οὕτω γενομένη ὑπόμνησις δὲν ἐβράδυνε νὰ φέρῃ καρπούς. Τῷ ἔτει 1826 ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἐπέμψε τὸν νεαρὸν Γερμανὸν λόγιον Schultz πρὸς ἔρευναν τῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες ὑπετίθετο ὅτι ἦσαν σφηνοειδεῖς. Οὗτος δὲ μετ' ἐπιμελῆ ἔρευναν ἀνεκάλυψε καὶ ἀντέγραψε (1828) ἐν τῇ πόλει Βάν καὶ πλησίον αὐτῆς 44 ἐπιγραφὰς δημοσιευθεῖσας τότε ἐν τῇ «Ἀσιατικῇ ἐφημερίδι» τῶν Παρισίων. Ἐκ τῶν 44 τούτων ἐπιγραφῶν αἱ 4 ἀπεδείχθησαν οὕσαι τρίγλωσσοι καὶ προερχόμεναι ἀπὸ τοῦ βασιλέως Ξέρξου, αἱ δὲ λοιπαὶ περιεῖχον γλῶσσαν ἄγνωστον. Μετὰ τινα ἔτη ἔγγυς τῆς πόλεως Μαλατίας εὑρέθησαν ὑπὸ τοῦ Πρώσου ἀξιωματικοῦ Mülbach νέα 39 ἐπιγραφαὶ ὁμοίαι ταῖς μνημονευθεῖσαις μετ' ὀλίγον δὲ εὑρέ-

(1) Ὑπὸ τινων (ἴδ. Ed. Meier. Gesch. d. Alt. σελ. 148) αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται θεωροῦνται Αἰλαμιτικαί. Ἄλλ' εἵπομεν ἤδη (ἴδ. σελ. 74) ὅτι αἱ Αἰλαμιτικαὶ καὶ αἱ Πρωτομηδικαὶ ἐπιγραφαὶ ὑπάγονται εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος γραφῆς. Ἄλλ' ἡ γλῶσσα τῶν Αἰλαμιτικῶν ἐπιγραφῶν δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τῶν Πρωτομηδικῶν, εἰ καὶ ἡ συγγένεια ἢ ὑπάρχουσα ἐν αὐταῖς πρὸς ἀλλήλας εἶναι προφανής.

θησαν καὶ ἄλλαι (1847) ὑπὸ τοῦ Λαγιάρδου ἐν τῇ μεταξὺ Μαλατίας καὶ Βάν ὁδῷ καὶ ὑπὸ τοῦ Walpole (1850) μεταξὺ Βάν καὶ Ἐρζερούμ, αἷς προσετέθησαν (1864) καὶ 4 νέα εὑρήματα τοῦ Ναρσῆ Σιρκεσιάν. Εὑρέθησαν δ' ἐπιγραφαὶ τῷ 1870 καὶ πλησίον τοῦ Ἐστματζίν. Καὶ ἐν ταῖς μελέταις ταῖς γενομέναις πρὸς ἐρμηνείαν τῶν Ἀρμενικῶν ἐπιγραφῶν ἐκ τῶν πρώτων τῆς ἐπιστήμης ἀγωνιστῶν ἦτο ὁ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεὶς Ἰρλανδὸς ἱερεὺς Hincks, μετὰ τοῦτον δὲ οἱ Γάλλοι Saulcy καὶ Λενορμάν. Ἄλλ' αἱ ἐρμηνευτικαὶ τούτων ἀπόπειραι δὲν ἐστέφθησαν ὑπὸ μεγάλης ἐπιτυχίας. Ἐπιτυχέστεραι ὑπῆρξαν αἱ ἀπὸ τοῦ 1871 γενομένης ὑπὸ τοῦ Mordtman. Ἄλλ' ἡ ἀσφαλὴς ἐρμηνεία τῶν Ἀρμενικῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ περιφήμου Ἀγγλοῦ Ἀσιανολόγου Sayce (ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «The Cuneiform inscription of Van (Αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ τοῦ Βάν)»). Ἐκ δὲ τῶν μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἀναγνωσθεισῶν καὶ ἐρμηνευθεισῶν Ἀρμενικῶν ἐπιγραφῶν ἐγνώσθη ὅτι ἡ μὲν γλῶσσα, ἐν ἣ ἦσαν γεγραμμένα, ἦτο τις ὁμοιάζουσα μᾶλλον πρὸς τὰς Πρωτομηδικὰς καὶ πρὸς τὴν Αἰλαμιτικὴν, τὰ δὲ γράμματα ἦσαν συλλαβικὰ μετὰ 80 ἰδιαιτέρων ἰδεογραφικῶν σημείων. Τὰ σφηνοειδῆ γράμματα παρέλαβον οἱ Ἀρμένιοι παρὰ τῶν Ἀσσυρίων κατὰ τὸν 8 π. Χ. αἰῶνα.

Δ') *Μικρασιατικαὶ ἢ Καππαδοκικαὶ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί.* Τὸ ἔσχατον πάντων ἀνακαλυφθὲν εἶδος τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν εἶναι τὸ καλούμενον Μικρασιανὸν ἢ Καππαδοκικὸν τὸ ἀνακαλυφθὲν ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1881 (1) διὰ τοῦ Ἀγγλοῦ Ράμσαϊ (εὐρόντος 5), τοῦ Ρώσου Γολένιτζεφ (εὐρόντος 24) καὶ διὰ τῆς Ἀμερικανικῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Πενσυλβανίας (2). Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται δὲν ἠρμηνεύθησαν ἔτι, ἀλλὰ σπουδαία ἀπόπειρα πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν αὐτῶν ἐγένετο ἤδη ὑπὸ τοῦ μνημονευθέντος Ρώσου Γολένιτζεφ, οὗτινος τὴν ἐρμηνευτικὴν μέθοδον ἐπεδοκίμασε καὶ ὁ πολὺς Δέλιτζ (3). Ἄλλὰ σπουδαία τις πρόοδος δὲν ἐγένετο ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ μέχρι τοῦ 20οῦ αἰῶνος, τὸ μόνον δὲ μέχρι τότε κατορθωθὲν ἦτο ἡ ἀνάγνωσις 65 περιπίου ὀνομάτων, ὧν τὰ πλεῖστα φαίνεται ὅτι εἶναι Βαβυλωνιακά (4).

(1) Διότι καὶ πρότερον ὑπῆρχον πινάκιά τινα τοῦ εἶδους τούτου ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Λούβρου καὶ ἐν τῷ Βρετανικῷ μουσεῖῳ.

(2) Ὑπὸ ταύτης εὑρέθησαν 30 μὴ δημοσιευθεῖσαι ἔτι.

(3) Αἱ τῆς Καππαδοκίας σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς τὰς εἰκονογραφικὰς ἢ ἱερογλυφικὰς Καππαδοκικὰς ἐπιγραφὰς, τὰς ἐπὶ τινων βράχων ἀνακαλυφθεῖσας καὶ θεωρουμένας καὶ καλουμένας συνήθως *Χεταϊκάς* (τοῦ λαοῦ τῶν Χεταίων), νῦν δὲ ὑπὸ τινων *Ματιηκάς* (τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ Ματιηῶν), καὶ περὶ ὧν γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

(4) Τὸ γεγονός ὅτι 22 τῶν συνθέτων ὀνομάτων ἀρχονται ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τῶν Ἀσσυρίων θεῶν Ἀσσοῦ καὶ Ἰστάρ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν εὐλογον ὑπόθεσιν, ὅτι τῶν Καππαδοκικῶν καλουμένων σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν ἡ πατρὶς δὲν εἶναι ἡ Μικρὰ Ἀσία,

Αἱ πρὸ 20 περίπου ἐτῶν ἀρξάμεναι καὶ ἐπὶ ἔτη διαρκέσασαι ἐν Βογαζκόγι τῆς Καππαδοκίας, ὅπερ ὑποτίθεται ὅτι κείται ἐν τῇ θέσει τῆς ἀρχαίας Καππαδοκικῆς πόλεως Πτερίας, ἣτις πάλιν ὑποτίθεται ὅτι ἦτο πρωτεύουσα τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ μεγάλου κράτους τῶν Χεταίων, ἀπεκάλυψαν πλὴν τῶν ἔργων τέχνης καὶ ἐπιγραφὰς μετὰ σφηνοειδῶν γραμμάτων Ἀσσυριακῶν καὶ γλώσσης Ἀσσυριακῆς· ἀλλ' εὐρέθησαν καὶ ἐπιγραφαὶ πάλιν μετὰ Ἀσσυριακῶν σφηνοειδῶν γραμμάτων, ἀλλ' ἐν γλώσσῃ Ἀρίᾳ, ἣτις φαίνεται ὅτι ἦτο αὐτὴ ἡ γλῶσσα ἡ Χεταϊκὴ ἢ λαλουμένη ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ δυτικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, γλῶσσῃ, ἣς καταφανὴς ἢ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν συγγένεια ἐν ταῖς ἐσχάτως μάλιστα εὐρεθείσαις. Ἐντεῦθεν διττὸν ποριζόμεθα συμπέρασμα α') Ἡ Ἀσσυριακὴ γλῶσσα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Χεταϊκοῦ κράτους ἦτοι περὶ τὰ μέσα τῆς 2 π.Χ. χιλιετηρίδος ἦτο εἶδος διεθνοῦς πολιτικῆς καὶ διπλωματικῆς, οὕτως εἶπειν, γλώσσης καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Χεταϊκῷ κράτει. β') Ὅτι ἤδη κατὰ τὴν δευτέραν π.Χ. χιλιετηρίδα οἱ λαοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἰδίως τῶν δυτικῶν τμημάτων αὐτῆς ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν καὶ τῆς γραφῆς ταύτης τῆς σφηνοειδοῦς ἀμυδρά τις ἀνάμνησις ἐσώθη ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν, ἐν τοῖς «λυγροῖς σήμασι τῶν πτυκτῶν πινάκων τῆς Ἰλιάδος (Ζ'. 168). Τὰ σφηνοειδῆ ταῦτα τῆς Καππαδοκίας, τὰ τε τῆς Ἀσσυριακῆς γλώσσης καὶ τὰ τῆς Χεταϊκῆς ἀποτελοῦσι τὸ πέμπτον εἶδος, τὰ Καππαδοκικὰ ἢ Χεταϊκὰ τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς.

Περὶ τῶν Κυπριακῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν οὐδένα λόγον ποιούμεθα ἰδιαίτερον ἐνταῦθα, διότι αὐταὶ εἶναι καθαρῶς Ἀσσυριακαὶ ἀνήκουσαι εἰς Ἀσσυρίου βασιλεῖς (οἷον τὸν Σαργῶν) ἀρξάντας τῆς νήσου.

Ε') Τὸ νεώτατον καὶ ἀπλούστατον εἶδος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς εἶναι, καθὰ εἴπομεν, τὸ Ἀρικὸν τὸ κατὰ σύμπτωσιν ἀξιοσημείωτον πρότιστα πάντων τῶν ἄλλων εἰδῶν ἀνακαλυφθέν, ἀνήκον δέ, ὡς ἐρρήθη ἤδη, εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ἀχαιμενιδῶν βασιλέων. Περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἐρρήθησαν ἱκανὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἐνταῦθα δὲ σημειούμεθα ἀπλῶς ὅτι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐπληθύνθη ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἀρικῶν ἢ Περσικῶν ἐπιγραφῶν, διότι πλὴν τῶν ἐν τοῖς

ἀλλ' ἢ Ἀσσυροβαβυλωνία, ἐξ ἧς πιθανῶς μετεκομίσθησαν αἱ ἐπιγραφαὶ ἐκεῖναι (τὰ νεράμυνα πινακίδια δηλονότι τῶν ἐπιγραφῶν), διότι ἐπὶ λίθων μεγάλων ἢ ἐπὶ βράχων δὲν εὐρέθησαν σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί, ἀλλ' ἱερογλυφικαὶ (ἴδ. τὴν ἀνωτ. σημείωσιν)· εἰκάζει δ' ὁ Γολένιτςεφ ὅτι τὰ πινακίδια ταῦτα περιέχουσιν ἀπλῶς συμβόλαια. Καὶ τὰ γράμματα δὲ τῶν Καππαδοκικῶν ἐπιγραφῶν εἶναι ἀνάμικτα ἀπὸ σφηνοειδῶν γραμμάτων Βαβυλωνιακῶν ἀρχαιοτέρως καὶ νεωτέρως μορφῆς. Πιθανῶς αἱ Μικρασιαναὶ αὐταὶ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί, ὅπως καὶ αἱ ἐν Αἰγύπτῳ εὐρεθεῖσαι τοῦ Τελλ-ελ-Αμαρνα, ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς ἐν ταῖς διεθνεσί σχέσεσι τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καθιερωθείσης χρήσεως τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Τὸ μόνον, ὅπερ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς μὴ Ἀσσυριακῆς καταγωγῆς τῶν ἐπιγραφῶν, εἶναι ὅτι ἡ γλῶσσα, ἐν ἣ εἰσὶ γεγραμμένα, δὲν ἀπεδείχθη ἔτι ὅτι εἶναι Ἀσσυριακὴ, ἀτε μὴ ἐρμηνευθεῖσα ἔτι ἀσφαλῶς.

ἔμπροσθεν μνημονευθειῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρξου εὐρέθη καὶ τις Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος, προσέτι δὲ εὐρέθησαν ὅμοιαι ἐπιγραφαὶ καὶ ἐκτὸς τῆς Περσίας ἐν διαφόροις χώραις. Τὸ Ἀρικὸν εἶδος τῆς γραφῆς ἐξέλιπε μετὰ τοῦ ἀρχαίου κράτους τῶν Ἀχαιμενιδῶν, διότι οἱ τούτους διαδεξάμενοι Μακεδόνες καὶ μετὰ τούτους οἱ Πάρθοι Ἀρσακίδαι καὶ οἱ Πέρσαι Σασσανίδαι δὲν ἐποίησαντο χρῆσιν τῆς τοιαύτης γραφῆς. Τοῦλάχιστον μέχρι νῦν δὲν εὐρέθη μνημεῖον οὐδὲν ἀνήκον εἰς τινὰ τῶν μνημονευθειῶν περιόδων τῆς Περσικῆς ἱστορίας.

Τοσαῦτα περὶ τῶν ἐκτὸς τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν χωρῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν. Νῦν δ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς ἐπιγραφὰς ὡς πηγὰς τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας.

Ἀσσυροβαβυλωνιακαὶ ἐπιγραφαὶ ὡς πηγαὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας.— Ποιούμενοι λόγον περὶ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν, ὡς πηγῶν τῆς ἱστορίας τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, δὲν πρέπει νὰ νοήσωμεν τὰ περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ὑπὸ περιορισμένην ἔννοιαν, ὑφ' ἣν νοοῦνται αἱ Ἑλληνικαὶ καὶ αἱ Ῥωμαϊκαὶ ἐπιγραφαὶ ἢ ἄλλα μὴ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν λαῶν ἐπιγραφικὰ μνημεῖα. Ἐνῶ παρ' Ἑλλήσι καὶ παρὰ πλεσίτοις ἄλλοις ἱστορικοῖς λαοῖς τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα περιορισμένην ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν, ὡς ἀναγράφοντα γεγονότα ἰδιαίτερα καὶ μεμονωμένα ἢ ὡς ἀποβλέποντα εἰς περιορισμένους σκοποὺς διὰ τῶν ἐπιγραφῶν πραγματοποιουμένους, ἢ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἐπιγραφικὴ ἀποτελεῖ σύμπασαν τὴν φιλολογίαν τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων. Κυρίως εἶπειν, πᾶσα αὐταὶ αἱ ἐπιγραφαὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐπιγραφαί, ὡς νοοῦμεν τὰς Ἑλληνικὰς καὶ ἄλλας, ἀλλ' εἶναι βιβλία ὀλόκληρα περιέχοντα πάντα τὰ φιλολογικὰ προϊόντα τοῦ ἔθνους· ἐκλήθησαν δὲ *ἐπιγραφαί*, διότι ἀντὶ νὰ διατηρῶνται γεγραμμένα ἐπὶ παπύρου ἢ μεμβράνης ἢ χάρτου διετηρήθησαν ἐπὶ λίθων ἢ πλίνθων ἀναπληρῶντων τὴν ἔλλειψιν τῆς ἐν χρήσει οὔσης παρ' ἡμῖν γραφικῆς ὕλης τοῦ χάρτου ἢ τοῦ μεμβράνης καὶ τοῦ παπύρου παρὰ τισιν ἀρχαίοις λαοῖς. Πᾶσα λοιπὸν ἡ ἱστορία ἢ χρονογραφία, πᾶσα ἡ ποίησις καὶ ἡ μυθολογία, πᾶσα ἡ νομικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ διπλωματικὴ φιλολογία περιέχονται ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς ἐκεῖνοις μνημείοις. Ἐγράφοντο δ' αἱ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ ὕλικῳ παρσκευασμένου ἐκ πηλοῦ. Διὰ τῆς παρασκευῆς ταύτης παρήγετο α') πλίνθος προωρισμένη διὰ μικρὰς ἐπιγραφὰς ἀναφερομένης εἰς κτίσιν ναῶν καὶ ἱστορούσας τὰ κατὰ τὴν κτίσιν, τὰ αἷτια καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς, τὸν χρόνον καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κτίζοντος ἡγεμόνος, ταῦτα πάντα ὡς ἐκ μέρους τοῦ κτίζοντος ἀναγραφόμενα. Αἱ ἐπὶ τῶν πλίνθων ἐπιγραφαὶ δὲν κατελάμβανον τὴν ὅλην ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ μέγα μέρος ταύτης ἐν εἴδει τετραγώνου περιέχοντος τὸ γρασέν, καταλειπομένου κενοῦ χώρου ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τοῦ τετραγώνου. Διὰ τοιούτων ἐνεπιγράφον πλίνθων ἀποτελουσῶν τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων τῶν ναῶν ἢ τῶν ἀνα-

κτόρων ἀπετελοῦντο αἱ μεγάλοι ἐξ ἑκατοντάδων καὶ χιλιάδων γραμμῶν συγκείμεναι **τοιχογραφίαι**, ἥτοι ἐπὶ τοίχων ἐπιγραφαί· β') **κύλινδροι** ἐκ πηλοῦ ὀπτοῦ ἔχοντες μῆκος 1-4 ἢ 5 δακτύλων καὶ πᾶχος πάντοτε μικρότερον τοῦ μήκους. Οἱ τοιοῦτοι κύλινδροι φέρουσι συνήθως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ βασιλέως, ἐφ' οὗ κατεσκευάζοντο, σταυροειδῶς περιελίσσουσιν τὸν κύλινδρον. Τῶν κυλίνδρων τούτων ἡ ἐπιφάνεια ἐκαλύπτετο διὰ γραμμάτων· ἀλλ' ἢ οὕτω διὰ γραφῆς καλυπτομένη ἐπιφάνεια περιεβάλλετο ἔξωθεν διὰ νέου περιβλήματος πηλίνου, ἐπὶ τῆς ἔξωτερικῆς τοῦ ὁποίου ἐπιφανείας ἀντεγράφετο τὸ ἔσω ἐν τῷ αὐτῷ πηλίνῳ βιβλίῳ περιεχόμενον. Ἐπειδὴ δὲ τὰ γράμματα τοῦ κυλίνδρου ἐτυποῦντο καὶ ἐπὶ τῆς ἔσω ἐπιφανείας τοῦ περιβλήματος, ἐφαρμοζομένου δίκην ἐκμαγείου, ἐκ τῆς ὅλης ταύτης ἐργασίας παρήγετο τριπλοῦς τύπος ἐπιγραφῆς ἐξασφαλίζων τὴν διατήρησιν τοῦ περιεχομένου. Οἱ οὕτω παρασκευαζόμενοι κύλινδροι, ὁποῖοι πολυάριθμοι διεσώθησαν μέχρι σήμερον, δὲν ἐχρησίμευον μόνον διὰ δημοσίαν ὑπηρεσίαν, δὲν ἦσαν δηλονότι μόνον ἔγγραφα δημόσια, ἀλλ' ἐχρησίμευον καὶ δι' ἀνάγκας ἰδιωτικὰς, οἷον συμβόλαια ἰδιωτικὰ καὶ ἔγγραφα χρεωστικὰ, ὡς καὶ δι' ἀρχαῖα οἰκογενειακά. Πλὴν δὲ τοιούτων κυλίνδρων ἐγένετο χρῆσις πρωϊμώτατα καὶ σφραγίδων κυλινδροειδῶν ἐπὶ πολυτίμων λίθων, ἐφ' ὧν ἐπεγράφετο «Σφραγὶς τοῦ δεῖνος εὐσεβοῦς βασιλέως ἢ ἀκρου ἀρχιερέως (ἢ ἱερέως) τοῦ δεῖνος πολιούχου θεοῦ». Ἄλλ' αἱ ἀρχαιόταται σφραγίδες συνήθως ἀντὶ ὀνομάτων καὶ ἐπιγραφῶν φέρουσιν εἰκόνας καὶ σύμβολα.

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τὸ ἀποτελοῦν τὰς κυρίως ἱστορικὰς πηγὰς εἶναι τὸ τῶν πλίνθων τῶν πληρουσῶν τὴν ἔνδον ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων τῶν ναῶν ἢ τῶν ἀνακτόρων. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις, αἵτινες καλοῦνται συνήθως **κείμενα** ἢ **χρονικά** βασιλέων, αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς διηγοῦνται διὰ μακρῶν τὰ ἔργα αὐτῶν, τὰς στρατείας, τὰς μάχας καὶ τὰς νίκας, τὰ τρόπαια, ἅπερ ἔστησαν, τὰς χώρας, ἅσπερ ἐκυρίευσαν καὶ προσήρτησαν εἰς τὸ κράτος αὐτῶν, καθόλου δὲ πάντα τὰ εἰς τὸν στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν δημόσιον αὐτῶν βίον ἀναγόμενα. Οὕτω δὲ ἐκάστη ἐπιγραφή ἀποτελεῖ μακρὰν ἐκθεσιν τῶν σπουδαιότερων γεγονότων τῆς βασιλείας ἐκάστου ἡγεμόνος συντασσομένην ζῶντος τοῦ ἡγεμόνος, ἐνίοτε δὲ καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Κτίσεις ἢ ἀνοικοδομήσεις ναῶν καὶ αὐτὰ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐκτίθενται λεπτομερῶς ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς. Ἰκαναὶ δ' ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἐπιγραφαὶ ἢ ἀποσπάσματα ἐπιγραφῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσιν ἱστορικὰς, οὕτως εἰπεῖν, ἐκθέσεις ἀφηγοῦμενας τὰ τῆς Βαβυλωνιακῆς καὶ τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας καὶ ἀποτελοῦσας τὴν χρονογραφικὴν ἱστορίαν τῶν δύο τούτων χωρῶν. Πάντα ταῦτα τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα ἀποτελοῦσι κυρίως τὰς ἱστορικὰς πηγὰς τὰς καλουμένας συνήθως «**βασιλικά χρονικά**»· διαιροῦνται δὲ εἰς τὰ «**μεγάλα βασιλικά χρονικά**» τὰ διηγούμενα διὰ χιλιάδων γραμμῶν ὀλοκλήρους ἱστορίας τῶν πολεμικῶν καὶ τῶν

εἰρηνικῶν πράξεων τῶν ἡγεμόνων, καὶ εἰς «**μικρὰ βασιλικά χρονικά**», ἅτινα περιορίζονται εἰς ἀφήγησιν ὀλίγων γεγονότων, μιᾶς ἢ δύο στρατειῶν, ἢ εἰς ἀναγραφὴν τῆς οἰκοδομῆς ἢ ἐπισκευῆς ναοῦ τινος ἢ οἰουδήποτε δημοσίου ἔργου. Ἄλλα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα ὡς ἱστορικαὶ πηγαὶ εἶναι τὰ ἑξῆς.

1) Οἱ κατάλογοι τῶν Βαβυλωνίων βασιλέων, οἵτινες δὲν εἶναι μὲν πλήρεις, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχουσι νῦν, διὰ τῶν καθ' ἐκάστην γινομένων ἐρευνῶν καὶ νέων ἀνακαλύψεων συμπληρούμενοι μεγίστην ἔχουσιν ἀξίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας. 2) Οἱ κατάλογοι τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων, ἥτοι τῶν δημοσίων ἐκείνων λειτουργῶν τοῦ κράτους (ἴδε κατωτέρω), οἵτινες ὑπηρετοῦσι τῷ βασιλεῖ ὡς ὑπουργοὶ ἢ ὡς στρατηλάται ἢ ὡς διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ δίδουσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰς τὰ ἔτη τῆς ἀρχῆς αὐτῶν. Τοιοῦτοι ἐπώνυμοι ἀρχόντες εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας. 3) Οἱ «**συγχρονιστικοὶ πίνακες**», οἱ ἀφηγοῦμενοι κατὰ μεγάλας χρονικὰς περιόδους τὰς σχέσεις τῆς Ἀσσυρίας πρὸς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ ἀποτελοῦντες τρόπον τινὰ «**συγχρονιστικὴν ἱστορίαν**» τῶν δύο κρατῶν. Πλὴν τούτων, ὡς πηγαὶ ἱστορίας χρησιμεύουσιν ἐν μέρει καὶ τὰ ἑξῆς ἐπιγραφικὰ μνημεῖα· α') αἱ ἐπίσημοι ἐκθέσεις καὶ ἐπιστολαί· β') τὰ πινάκια τὰ περιέχοντα τὰ **διοσημεῖα** τὰ ἐπιδράσαντα εἰς τὰς πράξεις τῶν βασιλέων καὶ πρὸ πάντων τὰς πολεμικὰς· γ') αἱ ἐπιγραφαὶ βασιλέων ἀρχαιοτέρων, ὧν τὸ περιεχόμενον ὀλόκληρον ἢ τὸ κατὰ μέρος οὐσιῶδες μνημονεύεται, ὡς εἶχεν, ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων βασιλέων ἐν ταῖς τούτων ἐπιγραφαῖς· δ') ἕσματα θρησκευτικὰ ἐν εἶδει νικητηρίων παιάνων πεποιημένα καὶ ἀναφέροντα πολέμους, μάχας καὶ νίκας· ε') τὰ πινάκidia τῶν ἰδιωτικῶν ἐγγράφων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν πολιτῶν (οἷον συμβόλαια, χρεωστικὰ ἔγγραφα), ἀλλὰ περιέχοντα πάντοτε τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων, ἐφ' ὧν γράφονται, τὸ ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ ἡγεμόνος καὶ δὴ καὶ τὰ ἐπισημότερα συμβάντα κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα τῆς συντάξεως, εἴτε ταῦτα εἶναι ἔργα εἰρηνικὰ (κτίσεις ναῶν ἢ ἐκτέλεισις ἄλλων δημοσίων ἔργων) εἴτε πολεμικά.

Τὸ ποιητικὸν μέρος τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς φιλολογίας ἐλαχίστην ἔχει σπουδαιότητα ὡς πηγὴ ἱστορικὴ. Ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία δὲν εἶναι, ὡς ἡ Ἀγυπτιακὴ, μεμιγμένη μετὰ μύθων, σπανίως δὲ, σπανιώτατα, γίνεται ἀνάμιξις ἱστορίας καὶ μύθου. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυροβαβυλωνίας, πλὴν ἴσως τοῦ Σαργῶν τῆς Οὐρ (καὶ τούτου ἐν μέρει μόνον), παρίστανται ἐν τῇ ἱστορίᾳ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡς πρόσωπα ἱστορικὰ γνωστὰ ἐκ τῶν μνημείων αὐτῶν, ἅπερ αὐτοὶ κατέλιπον. Καὶ ὑπάρχει μὲν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ποίησις ἡρωϊκὴ, ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἔχει χαρακτηριστικὸν ἱστορικόν, ἢ, κὰν ἔχη, περιορίζεται οὗτος εἰς γενικωτάτους τινὰς ὑπαινιγμοὺς ἱστορικῶν γεγονότων καθολικῆν ἔχοντος σημασίαν. Τοιαῦτα ἐν κεφαλαίῳ τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τὰ χρησιμεύοντα ὡς πηγαὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας. Ἄλλὰ τὰ μνημεῖα ταῦτα κατεστάθησαν

ἀληθεῖς πηγαὶ ἱστορικαί, ἀφοῦ ἐγένοντο ὑπόθεσις μακρᾶς ἐξεργασίας φιλολογικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς καὶ παρήγαγον τὴν νέαν Εὐρωπαϊκὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην, τὴν Ἀσσυριολογίαν.

Αἱ νεώταται πρόοδοι τῆς Ἀσσυριολογίας.— Αἱ μεγάλα ἔργα καὶ ἀνακαλύψεις αἱ γινόμεναι ἐν τῷ χώρῳ τῆς Ἀσσυριολογίας ἐδημιούργησαν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀληθῆ Ἀσσυριολογικὴν φιλολογίαν καὶ ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ γλῶσσα ἢ ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις ἀνακαλυφθεῖσα διὰ τῶν ἀδιαλείπτων περὶ αὐτὴν γινομένων ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, κατέστη γλῶσσα ἀληθῶς φιλολογικῆ. Σπουδαῖοι Ἀσσυριολόγοι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, οἳ οἱ ὁ J. Oppert, E. Schrader, Fr. Delitz, Sayce, Haupt, Hommel, Norris, Smith, Pinches, Telsoni, Strassmaier, Halevy, Lehman, Winckler καὶ Heuzey, προήγαγον τὴν Ἀσσυριολογίαν εἰς βαθμὸν καθιστῶντα αὐτὴν θετικὴν ἐπιστήμην. Γραμματικὴ καὶ λεξικὸν τῆς Ἀσσυριακῆς γλώσσης συνετάχθησαν ἐπιστημονικῶς· γεωγραφικὰ καὶ ἱστορικὰ πραγματεῖαι κατὰ τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς πηγὰς συνεγράφησαν, πλεῖστα δὲ ἐπιστημονικὰ πραγματεῖαι εἰδικὰ ἐξεπονήθησαν περὶ τῆς χρονολογίας τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς, περὶ τῆς τέχνης, τῆς ποιήσεως, τῆς ἰατρικῆς, τῆς ἀστρολογίας καὶ τῆς ἀστρονομίας, ἔτι δὲ περὶ τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ Δέλιτς ἐνεκαίνισε νέαν περίοδον ἐν τῇ σπουδῇ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γλώσσης, καθ' ἣν ἡ ἐρμηνεία τῆς γλώσσης ταύτης δὲν γίνεται πλέον διὰ παραβολῆς τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν λέξεων πρὸς ἄλλας Σημιτικὰς, ἀλλὰ δι' αὐτῆς τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γραμματικῆς ἐτυμολογικῶς καὶ λεξικογραφικῶς ἐξεργασμένης. Ὁ αὐτὸς ἐξέδωκε τὸ πρῶτον μέρος μεγάλου λεξικοῦ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γλώσσης (1). Καὶ ἡ οὕτω διὰ τῆς γραμματικῆς αὐτοτελῆς κατασταθεῖσα σπουδὴ τῆς Ἀσσυριακῆς γλώσσης ἔρχεται νῦν ἐπίκουρος εἰς τὴν ἐπιστημονικωτέραν μελέτην τῶν ἄλλων Σημιτικῶν γλωσσῶν καὶ ἰδίως τῆς Ἑβραϊκῆς, ἧς πολλὰ λέξεις καὶ ὄζαι εὐρίσκουσι νῦν τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν ἐρμηνείαν καὶ διαλεύκανσιν ἐν τῇ γραμματικῇ καὶ τῇ λεξικογραφίᾳ τῇ Ἀσσυριακῇ. Τὴν τοιαύτην προαγωγὴν τῆς Ἀσσυριολογίας ἐποφελήθη κατὰ πρῶτιστον λόγον ἡ ἱστοριογραφία καὶ σπουδαιότατα ἔργα ἱστορικὰ τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀσσυριολογίας ἐκπονηθέντα ἐπλούτισαν τὴν ἱστορικὴν φιλολογίαν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἐννοεῖται τὴν ἀναφερομένην κατὰ πρῶτιστον λόγον εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἀσσυροβαβυλωνίας, εἶτα δὲ καὶ εἰς τὴν ὅλην ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς δυτικῆς Ἀσίας.

(1) Στοιχεῖα λεξικοῦ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γλώσσης ἐξεπόνησε κατὰ πρῶτον ὁ Ἄγγλος Νόρρις, ἀλλὰ τοῦ Δέλιτς τὸ λεξικὸν εἶναι ἀκραιφνῶς ἐπιστημονικόν. Γραμματικὰ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γλώσσης ἐξεπονήθησαν πολλὰ πρὸ πολλῶν ἡδὴ ἐτῶν γενομένης ἀρχῆς ἀπὸ τῆς Ἀσσυριακῆς γραμματικῆς (Elements de la Grammaire Assyrienne 1860) τοῦ J. Oppert.

Λέων ἐν τῇ ὄχθῃ ποταμοῦ ὀρμῶν κατὰ πλοίου. (ἀνάκτορα Κογιουδζήκ).

Τοξότης τῆ, τελευτ. περιόδου

Ἀσσύριοι πεζοὶ τοξόται.

Μέρος ἀναγλύφου (Νιμρ.)

Ἀσσύριος βασιλεὺς παλαιῶν με λέοντα.

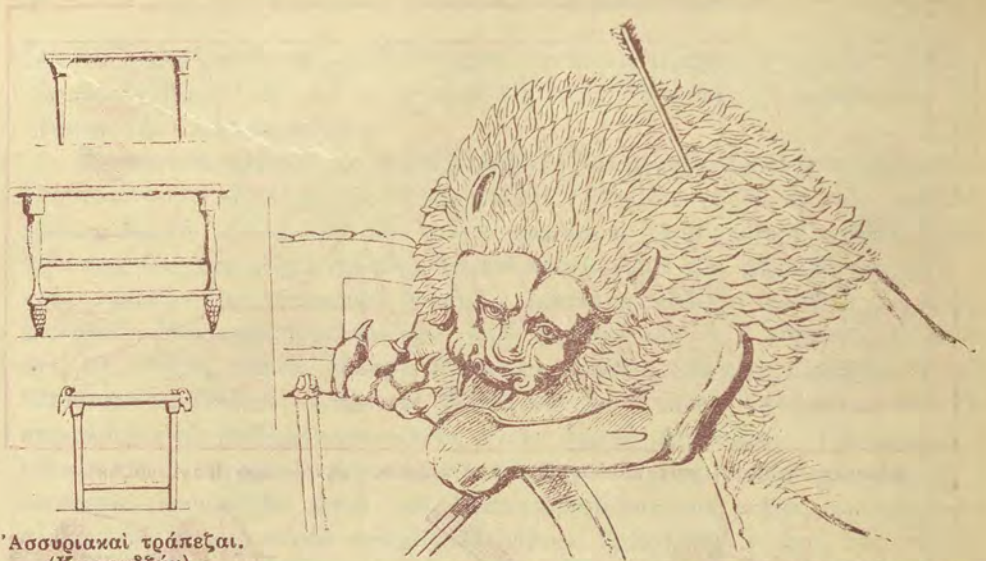
Μετακομιδὴ λίθων ἐπὶ ὕδατος διὰ οἰκοδομίαν.

Β. Ἔθνη καὶ γλῶσσαι ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Ἀσσυρίᾳ.

Α'. Ἔθνη.—Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν τὰ κατὰ τὴν Βαβυλω-

ΣΗΜ. Ἐκ τῶν πολλῶν ἱστορικῶν ἔργων τῶν συγγραφέων τῆ βοηθείᾳ τῆς Ἀσσυριολογίας παραθέτομεν ἐνταῦθα τὰ ἐξῆς κυριώτερα κατὰ χρονολογικὴν τάξιν. Α') Τὰ εἰδικῶς περὶ Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας πραγματευόμενα· 1) J. Oppert, Hist. des empires de Chaldée et d'Assyrie 1865· 2) Joachim Ménant, Annales des rois d'Assyrie 1874 (ἔργον σπουδαῖον ἰδίως διὰ τὴν χρονολογίαν τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας)· 3) τοῦ αὐτοῦ Babylon et la Chaldée 1875· 4) G. Smith, History of Assurbanipal 1871· 5) τοῦ αὐτοῦ The history of Babylonia 1877· 6) Hommel, Geschichte Babyloniens und Assyriens 1885· 7) Tiele, Babylonisch-Assyrische Geschichte 1861—1888· 8) ἡ ὑπὸ τοῦ Δέλιτζ ἐπεξεργασθεῖσα ἱστορικὴ πραγματεία τοῦ Mürdter, Geschichte von Babylonien und Assyrien 1891· 9) Winckler, Geschichte Babyloniens und Assyriens 1892. Β') Τῶν καθολικωτέρων ἱστορικῶν πραγματειῶν, ἐν αἷς περιλαμβάνεται καὶ ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία, παραθέτομεν τὰ ἐξῆς· 1) Max Duncker, Geschichte des Altertums (ἡ τελευταία ἔκδοσις 1878)· 2) G. Rawlinson, The Five Great Monarchies 1879· 3) Maspero, Histoire ancienne des peuples de l'Orient 1875 (τοῦ ἔργου τούτου ἐγένοντο ἱκαναὶ ἔκδοσεις, ἀλλὰ καὶ νῦν ἤρξατο νέα μεγάλη ἔκδοσις μετὰ εἰκονογραφικῶν γινομένην κατὰ φυλλάδια, ὧν μέχρι σήμερον ἐξεδόθησαν 30)· 4) François Lenormant, Les premières civilisations 1874· 5) τοῦ αὐτοῦ Manuel d'histoire ancienne de l'Orient 1881· 6) σπουδαία πραγματεία διὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Ἀσίας εἶναι ὁ τῷ 1884 ἐκδοθεὶς ἀ' τόμος τῆς «Ἱστορίας τῆς ἀρχαιότητος» ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Μάυερ (Geschichte des Alterthums v. Edward Meyer)· ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῆς Ἀσσυριολογίας καθίσταται ἀτελές, διότι ἕκαστος σχεδὸν ἔτος νέον παρέχει ὑλικὸν εἰς τὴν ἐπιστήμην, καὶ αἱ πρὸ μικροῦ ἐκδοθεῖσαι καὶ τελειότεραι εἰς τὸ εἶδος αὐτῶν θεωρούμεναι ἱστορικαὶ πραγματεῖαι καθίστανται ἐν πολλοῖς ἐνδεεῖς ἀπέναντι τῶν νέων ἀνακαλύψεων τῶν γινομένων ἐντὸς τῶν ἀμέσως ἐπομένων ἐτῶν(*). Ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀ' τόμου τῆς ἱστορίας τοῦ Μάυερ τοσαῦται ἐγένοντο ἀνακαλύψεις, ἰδίως ὑπὸ τοῦ Σαρζέκ (ἴδ. σελ. 72), ἐν τῇ νοτίᾳ Βαβυλωνίᾳ, ὥστε ἡ τοῦ Μάυερ ἱστορία, ὡς καὶ ἡ τοῦ Μασπερώ καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Tiele, ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Hommel, ἐν τῇ κατὰ τὸ 1887 ἐκδοθείσῃ ἱστορίᾳ αὐτοῦ τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς

(*) Ἡ τοῦ Μάυερ ἱστορία εἶναι λίαν ἐνδεής ὡς πρὸς τὴν Βαβυλωνιακὴν ἰδίως ἱστορίαν, ἥτις ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Μάυερ δὲν ἀνατρέχει πέρα τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος, ἐνῶ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Hommel φθάνει μέχρι τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος, ἔνεκα τῶν ὑπὸ τοῦ Σαρζέκ ἐν τῷ μικρῷ χρονικῷ διαστήματι τῶν ἐτῶν 1884-1887 γενομένων νέων ἀνακαλύψεων. Διὰ τῶν ἀνακαλύψεων δ' ἀκριβῶς τούτων ἐξηλέγχθη ἡ μαρτυρημένη ἢ γνώμη τοῦ Μάυερ (G. A. σελ. 149) φρονοῦντος ὅτι ἡ Βαβυλωνιακὴ ἱστορία ἔμελλε πάντοτε νὰ ἦναι ἐνδεεστέρα τῆς Ἀσσυριακῆς, διότι ἐν Ἀσσυρίᾳ μὲν ἔνεκα πρῶτον καταστροφῆς τοῦ κράτους τούτου τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα διετηρήθησαν ταφέντα ἀπαξ ὑπὸ τὴν γῆν, ἐνῶ ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲν ἠδύνατο νὰ συμβῇ τὸ αὐτό, διότι ἐνταῦθα αἱ πόλεις κατηρειπώθησαν βραδέως καὶ πολὺ ὑλικὸν ἐξηφανίσθη ἢ μετεκομίσθη ἀλλαχοῦ. Ἀλλ' αἱ ὑπὸ τοῦ Σαρζέκ καὶ ὑπὸ τῆς Ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς ἐν Βαβυλωνίᾳ γενόμεναι ἀνακαλύψεις ἀπέδειξαν τὸ ἐναντίον.

Ἀσσυριακαὶ τράπεζαι.
(Κογιουδζή).

Λέων πληγωμένος διὰ βέλους εὐρεθεὶς ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Κογιουδζήκ

Ἀσσύριος αὐλικὸς θεράπων (Νιμρ.)

Τοξότης (Σεναχειρίμ)

νίαν καὶ τὴν Ἀσσυρίαν, αἱ χώραι αὗται ἤκουοντο πρὸ πολλοῦ ὑπὸ λαῶν ὁμο-

(Abriss der Geschichte des alten Orients bis auf die Zeit der Perserkriege) ὡς ἀπρηχαιωμένοι. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἔκτοτε μέχρι τοῦ 1874 γενόμενα ἔρευνα κατέστησαν ἐν μέρει ἐνδεᾶ καὶ τὴν ἄλλως τοσοῦτον πλουσίαν εἰς ὕλικὸν ἱστορίαν τοῦ Hommel τὴν ἐκδοθεῖσαν τῷ 1885 (G. Babyl. und Assyr.) καὶ ὅτι οὗτος εἶπε περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Μάγερ, τοῦ Μασπερώ καὶ τοῦ Tiele ἠδύναντο νὰ εἰπωσι περὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ καὶ ὁ Δέλιτς, ὁ ἐκδὸς τῷ 1891 τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐξεργασθεῖσαν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν τοῦ Müdter, καὶ ὁ Winckler, ὁ ἐκδὸς τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ τῷ 1892 (*), καὶ αὐτὸς ὁ Μασπερώ, ὁ συγγραφεὺς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων Ἀσιατικῶν λαῶν. Διότι διὰ τῶν νέων ἀνακαλύψεων καὶ νέα ἐγγνώσθησαν βασιλέων ὀνόματα (ιδίως Βαβυλωνίων) καὶ ἐκ νέου ἐπλουτίσθη ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία (**).

Πλὴν τῶν καθαρῶς ἱστορικῶν τούτων πραγματειῶν βοηθήματα σπουδαία καὶ ἀπαράτητα διὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν εἶναι 1) ἡ πολλὰκις μνημονευθεῖσα παρ' ἡμῶν πραγματεία τοῦ Delitz «Wo lag das Paradies» 1881· 2) E. Schrader, Die Keilinschriften und das alte Testament 1872· 3) τοῦ αὐτοῦ Die Keilinschriften und die Geschichtsforschung 1878· 4) Fr. Lenormant, Lettres Assyriologiques 1871-79· 5) τοῦ αὐτοῦ Les sciences occultes en Asie, La magie chez les Chaldéens 1871· 6) διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἀνακαλύψεων ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ ὅπως ἰδιαιτέραν ἀξίαν ἔχει ἡ πολλὰκις ὑφ' ἡμῶν μνημονευθεῖσα πραγματεία τοῦ J. Oppert, Expédition Scientifique en Mésopotamie 1853· 7) Layard, Nineveh and its remains (πολλὰ τοῦ ἔργου τούτου ἐγένοντο ἐκδόσεις, ἡ πρώτη τῷ 1848)· τοῦ αὐτοῦ Nineveh and Babylon· 8) Botta et Flandin, Monuments de Ninive 1849· 9) Place, Ninive et l'Assyrie 1867· 10) G. Smith, Assyrian Discoveries 1875· 11) Heuzey, Découvertes en Chaldée par F. de Sarzec 1888· 12) σπουδαιότατον ἔργον ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης τῆς Ἀσσυροβαβυλωνίας καὶ τῆς λοιπῆς Ἀνατολῆς εἶναι ὁ Σ' τόμος τῆς πραγματείας τῶν G. Perrot καὶ C. Chipier, «Hist. de l'art dans l'antiquité», 1867». Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τοῦ Π. Καρβαδίου. Περὶ νεωτέρων εἰδικῶν πραγματειῶν γενήσεται λόγος ἐν οἰκείοις τόποις.

Τέλος προκειμένου περὶ τῆς Ἀσσυριολογικῆς ἱστοριογραφίας καὶ περὶ τῶν νέων καθόλου πηγῶν τῆς Ἀσιατικῆς ἱστορίας δὲν πρέπει νὰ παρέλθωμεν ἐν σιγῇ καὶ τὴν πραγματείαν τοῦ ἱστορικοῦ Gutschmid τὴν ἐπιγραφομένην «Νεῖα συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς (Neue Beitr. zur Gesch. des alten Orients 1876)». Ὁ Gutschmid ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ἠμφισβήτησε τὴν ἀκριβείαν τῆς ἐρμηνείας πολλῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, ἐντεῦθεν δὲ προσέβαλεν ἐν μέρει καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῆν τῆς Ἀσσυριολογίας ὡς πηγῆς ἱστορικῆς. Ἐκ τῆς ἐντεῦθεν δὲ παραχθείσης ἐπιστημονικῆς συζητήσεως, ἧς μετέσχεν ἰδίως ὁ Schrader διὰ τῆς μνημονευθείσης ἀνωτέρω πραγματείας αὐτοῦ «Αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ καὶ ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα (Die Keilinschriften und Geschichtsforschung)», κατέστη μὲν φανερόν ὅτι τῶν Ἀσσυριολόγων τινὲς περιέπεσον εἰς τινα ἀμαρτήματα καὶ ἀνακριβείας, ἀλλ' ἡ ὅλη ἐπιστήμη τῆς Ἀσσυριολογίας ἐξηλθεν ἄδικτος ἐκ τοῦ ἀγῶνος. Τούναντιον δὲ αἱ προσβολαὶ αἱ γενόμεναι ὑπὸ τοῦ Gutschmid ἐναντίον τῆς νέας ἐπιστήμης ἔδωσαν ἀφορμὴν ἵνα αὐτὴ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐστηροτέρας περὶ τὴν ἐρμηνείαν κριτικῆς ἐρεῖδηται τοῦ λοιποῦ ἐπὶ βάσεων ἐδραιωτέρας καὶ ἀσφαλεστέρας.

(*) Τῆς ἱστορικῆς ταύτης πραγματείας τοῦ Winckler προηγήθη ἕτερα ἐπίσης ἱστορικὴ σπουδαία πραγματεία «Untersuchungen zur altorientalischen Geschichte 1889.

(**) Καθολικωτέραν περὶ τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀσίας ἱστορίαν συνέγραψε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ ὁ Welzhofer «Allgemeine Geschichte des Alterthums» 1886.

γλώσσων καὶ ἐθνικῶς ἀφωμοιωμένων πρὸς ἀλλήλους. Ἐντεῦθεν δὲ Ἀσσυρίους καλοῦσιν οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς, ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ ἐντεῦθεν, τοὺς Ἀσσυρίους ὁμοῦ καὶ Βαβυλωνίους καὶ Ἀσσυριακὴν χώραν τὴν Βαβυλωνίαν. Εἶπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Περσικῆς μοναρχίας τὸ ὄνομα Ἀσσυρία ἐδίδετο εἰς πάσας τὰς μεταξὺ τοῦ Ζάγγου, τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου, τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου χώρας καὶ ὅτι τὸ ὄνομα Συρία, τὸ διδόμενον ἰδιαιτέρως εἰς τὰ δυτικὰ τμήματα τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας, ἦτο ταῦτον τῷ Ἀσσυρίᾳ, προσελθὼν ἐκ τούτου κατ' ἀποκοπὴν τῆς πρώτης συλλαβῆς. Ταῦτο δὲ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων Σύρος καὶ Ἀσσύριος (1). Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ παρὰ τὸν Πόντον οἱ Ἕλληνες εὔρον λαὸν καλούμενον Συρίους ἢ Σύρους (Καππαδόκιαι), οὓς οἱ μεταγενέστεροι λόγιοι Ἀλεξανδρινοὶ ποιηταὶ καὶ λογογράφοι ὠνόμασαν, κατὰ τὴν καθιερωθεῖσαν ἤδη κοινὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος Σύρος καὶ Ἀσσύριος, Ἀσσυρίους (καὶ Λευκοσύρους), ὁ Στράβων ὑπέλαβεν ὅτι τὸ τῶν Σύρων (ἢ Ἀσσυρίων) ὄνομα διῆκεν ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου λαβὼν ὅτι τὸ τῶν Σύρων (ἢ Ἀσσυρίων) ὄνομα διῆκεν ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Ταύρου καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ Εὐξείνου (2). Ὅτι ἡ εἰκασία τοῦ Στράβωνος δὲν ἦτο ἐν πᾶσιν ὀρθή καὶ ὅτι οἱ περὶ τὸν Εὐξείνου Σύριοι τοῦ Πινδάρου, οἱ κατὰ τὸν ποιητὴν τοῦτον ἀποτελοῦντες τὸν στρατὸν τῶν Ἀμαζόνων («Σύριοι εὐραϊάχμαν αἱ (Ἀμαζόνες) διέπον στρατόν»), τοῦ Ἡροδότου καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαιοτέρων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, οἱ κληθέντες ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἐκ συγχύσεως τῶν ὀνομάτων τούτων Ἀσσύριοι, δὲν ἦσαν ὁμόφυλοι τοῖς Σύροις ἢ Ἀσσυρίοις τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας, περὶ τούτου γενήσεται λόγος ἐν τοῖς περὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἀσσυρίᾳ τῇ ἐκείθεν τοῦ Ταύρου καὶ τῆς Μ. Ἀσίας πάντες οἱ Σύροι ἢ Ἀσσύριοι καλούμενοι λαοὶ δὲν ἀπετέλουν ἐν καὶ μόνον ἔθνος εἶναι οἴκοθεν δῆλον, ἀφοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀσσυρίας ταύτης ὄκουν καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Φιλισταῖοι καὶ Φοίνικες (3), πρὸς ἀνατολὰς δὲ οἱ λαοὶ τοῦ Αἰλάμ (Κίσιοι, Κοσσαῖοι, Οὐξιοί). Εἶναι ἀληθὲς ἐν τῷ τούτοις ὅτι εἰ καὶ πάντες οὗτοι οἱ κατοικοῦντες τὴν μεγάλην Ἀσσυρίαν λαοὶ δὲν ἀπετέλουν μίαν ἐθνότητα (κατὰ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος), ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις (πλὴν τῶν λαῶν τοῦ Αἰλάμ) ἦσαν φυλετικῶς συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλους ὡς Σημιτικοὶ λαοί, ἀπὸ δὲ τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος πάντες οὗτοι οἱ λαοὶ (ἔξαι-

(1) Ἡροδ. Ζ' 63 «Ἀσσύριοι δὲ... ὑπὸ μὲν Ἑλλήνων ἐκαλοῦντο Σύριοι, ὑπὸ δὲ τῶν βαρβάρων Ἀσσύριοι ἐκλήθησαν».

(2) Στράβ. ΙΣ' 737 «Δοκεῖ δὲ τὸ τῶν Συρίων ὄνομα διατείνειν ἀπὸ μὲν τῆς Βαβυλωνίας μέχρι τοῦ Ἰσσηκοῦ κόλπου, ἀπὸ δὲ τούτου μέχρι τοῦ Εὐξείνου τὸ παλαιόν».

(3) Ὁ Ἡρόδοτος τὴν Παλαιστίνην καλεῖ Συρίαν (Α' 105 «ἐν τῇ Παλαιστίνῃ Συρία»), κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ συγγραφέα (Ἡροδ. αὐτ.) οἱ Φοίνικες οἰκοῦσιν ἐν Συρίᾳ.

ρουμένων ἴσως τῶν Φοινίκων) (1) ἐλάλουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὴν Ἄραμαϊκὴν (ἦτοι τὴν γλῶσσαν τὴν λαλουμένην ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τῶν λαῶν τῆς βορείου Μεσοποταμίας, εἶτα δὲ καὶ τῆς βορείου Συρίας), συγγενῆ ἄλλως πρὸς πάσας τὰς ἐν τῇ μεγάλῃ Ἀσσυρίᾳ λαλουμένας γλώσσας. Ἀλλὰ πρὸς τῇ γενικῇ ταύτῃ φυλετικῇ καὶ ἐν μέρει γλωσσικῇ συγγενείᾳ τῇ συνδεούσῃ πρὸς ἀλλήλους πάντας σχεδὸν τοὺς λαοὺς τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας, οἱ ἰδίως Ἰσσύριοι συνδέονται δι' ἰδιαιτέρας συγγενείας πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους ἀποτελοῦντες μετὰ τούτων τοὺς κυρίως Ἀσσυρίους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλουμένους λαοὺς (2). Ἡ ἀντίθεσις ἢ ὑπάρχουσα ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις μεταξὺ τῶν δύο τούτων λαῶν ἦτο πολιτικὴ, ὡς ἐκ τῆς ὑπάρξεως δύο κρατῶν αὐτοτελῶν, ἀποτελοῦσα διὰ τοῦτο μέχρ' ἑνὸς καὶ διαίρεσιν ἐθνικὴν. Ἡ ταυτότης τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας καὶ πολλῶν ἄλλων στοιχείων τοῦ βίου καθίστα τοὺς Ἀσσυρίους καὶ τοὺς Βαβυλωνίους ἕνα λαὸν διηρημένον πολιτικῶς (3) ἦτο δὲ ὁ λαὸς οὗτος ὁ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸς ἢ ἀπλῶς Ἀσσυριακός, λαὸς Σημιτικός, συγγενῆς μὲν τὴν καταγωγὴν πρὸς πάντας τοὺς Σημιτικοὺς λαοὺς τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας καὶ τοὺς ἐκτὸς αὐτῆς Ἀραβας, ἀλλ' ἀποτελῶν ἴδιον κλάδον τῆς μεγάλης ταύτης οἰκογενείας, ἰδιαιτέραν ἔχοντα συγγένειαν (ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς γλώσσης) πρὸς τοὺς Ἀραμαίους καὶ τοὺς Ἑβραίους (4). Ἄλλ' ἢ τοιαύτη ὁμοφυλία καὶ ὁμοεθνία μεταξὺ Ἀσσυρίων καὶ

(1) Ἡ Φοινικικὴ γλῶσσα ἐν τῇ Φοινίᾳ ὑπέκυψεν εἰς τὴν Ἀραμαϊκὴν, ἀλλὰ πολλῶν βραδύτερον ἢ ἡ Ἑβραϊκὴ, ὡς θέλομεν εἰπεῖ λεπτομερέστερον περὶ τούτου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Φοινίκων.

(2) Παρ' Ἡροδότῳ, ὡς εἶδομεν (σελ. 40 σημ. 1), «Ἀσσυρίη χώρα καὶ Βαβυλωνίη χώρα» εἶναι ἡ αὐτὴ (πρβλ. καὶ τὰ χωρία τοῦ Ἡροδότου Ε' 178 «Τῆς δὲ Ἀσσυρίας... ἦν Βαβυλών», καὶ Α' 106 «καὶ τοὺς Ἀσσυρίους ὑποχειρίους ἐποίησαντο πλὴν τῆς Βαβυλωνίης μοίρης»). Πρβλ. καὶ Στράβ. Γς' 737 «Οἱ δ' ἱστοροῦντες τὴν Σύρων ἀρχὴν... οὐκ ἄλλους τινας τοὺς Σύρους λέγουσιν, ἀλλ' ἢ τοὺς ἐν Βαβυλώνι καὶ ἐν Νίνῳ κατεσκευασμένους τὸ βασίλειον».

(3) Tiele, Bab.-Assyr. Gesch. σελ. 14 «Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλώνιοι ἦσαν δύο τμήματα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λαοῦ, λαλοῦντες μετ' ἐλαχίστων διαλεκτικῶν διαφορῶν τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, ἔχοντες τὴν αὐτὴν θρησκείαν καὶ ἰστάμενοι, παρ' ὅλην τὴν διαφορὰν τοῦ χαρακτήρος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο λαῶν διαφορὰ εἶναι μικροτέρα ἢ ἡ μεταξὺ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ μεταξὺ τῶν βορείων καὶ τῶν νοτίων Γερμανῶν. Ὡστε ἡ ἱστορία τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας εἶναι ἱστορία ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λαοῦ καὶ μιᾶς μεγάλης πολιτικῆς δυνάμεως, εἰ καὶ ἡ δύναμις αὕτη ἀνήκει ἐναλλάξ εἰς τὰς ὑπερεχούσας φυλάς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους». Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς τὴν μεταξὺ «τῶν δειλῶν, ἀλλὰ λεπτὴν μόρφωσιν ἔχόντων, Βαβυλωνίων» καὶ τῶν πολεμικῶν Ἀσσυρίων ἀντίθεσιν παραβάλλει πρὸς τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅτι ἡ Μακεδονικὴ ἀρχὴ διήρκεσεν ὀλιγώτερον ἢ ἡ τῶν «μαστίγων τῆς δυτικῆς Ἀσίας».

(4) Κοινὸν τι ὄνομα ἐθνικὸν ἐκτὸς τοῦ Ἀσσύριος δὲν εἶχον Ἀσσύριοι ὁμοῦ καὶ Βα-

Βαβυλωνίων ἦτο ἀποτέλεσμα μᾶλλον ἀφομοιώσεως ἐθνικῆς ἢ ἀρχῆθεν ὑφισταμένης φυλετικῆς συγγενείας ἦτοι ὁμοφυλίας. Τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἠϋξήθη ἰδίως διὰ Σημιτῶν καὶ ἡ Ἀσσυρία ἐγένετο χώρα Σημιτικὴ. Σημιτικοὶ δὲ λαοί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νομαδικῶς βιοῦντες, ἦσαν διεσκεδασμένοι εὐρύτατα πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐν ταῖς χώραις ταῖς ἀποτελούσαις κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους τὴν μεγάλην Ἀσσυρίαν, ἰδίως ἐν ταῖς πρὸς τὴν ἔρημον χώραις τῆς νοτίου Μεσοποταμίας. Οἱ λαοὶ οὗτοι διὰ τῆς εὐρείας ἐκτάσεως αὐτῶν ἀνὰ τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα χώρας, εἶτα δὲ καὶ δυτικώτερον ἐν τῇ ἰδίᾳ Συρίᾳ, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων ἀρετῶν φυλετικῶν ἀφωμοίωσαν ἐν τῇ Σημιτικῇ φυλῇ τοὺς λαοὺς τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας καὶ ἐποίησαν ὥστε τὸ μὲν Ἀσσυριακὸν κράτος ἀρχῆθεν νὰ γένηται Σημιτικόν, τὸ δὲ πολλῶν ἀρχαιότερον τοῦ Ἀσσυριακοῦ Βαβυλωνιακὸν κατασταθῆ μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐπίσης Σημιτικόν. Διότι οἱ λαοὶ οἱ οἰκοῦντες τὴν Βαβυλωνίαν δὲν ἦσαν ἀρχῆθεν Σημιτικοί, καὶ κατὰ τοῦτο μόνον οἱ Βαβυλώνιοι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἐθνολογικῶς ἐν ἀρχῇ διαφέροντες τῶν Ἀσσυρίων. Ἄλλ' ἐπειδὴ καθ' ὅν χρόνον συνέστη τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος εἶχεν ἐπικρατήσει ἤδη ἐν Βαβυλωνίᾳ τὸ στοιχεῖον τὸ Σημιτικόν, ἢ ἐθνολογικὴ ἐκείνη διαφορὰ ἀπόλλυσι πᾶσαν ὑπόστασιν θετικὴν, τὸ δὲ ζήτημα ἐν τῇ θετικῇ αὐτοῦ ὑποστάσει καθίσταται τότε: Τίνος καταγωγῆς ἦσαν οἱ ἀρχέγονοι λαοὶ τῆς Βαβυλωνίας οἱ οἰκήσαντες αὐτόθι πρὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Σημιτικοῦ στοιχείου; Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διὰ μακρῶν ἐπιπραγματεύθημεν ἤδη ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ (σελ. 340 κέ.), ἐκ τῶν ἐνταῦθα δὲ ἐκτεθεισῶν θεωριῶν, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς συνάψεως τῶν ἀρχαίων παραδόσεων πρὸς τὰς νῦν γλωσσολογικὰς ἐρεῦνας, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Βαβυλωνίας καὶ τοῦ Αἰλάμ ἦσαν λαοὶ Τουρανικοὶ ἀνάμικτοι μετὰ στοιχείων Χουσιτικῶν ἢ Αἰθιοπικῶν ἢ Πρωτοσημιτικῶν καλουμένων. Νῦν δ' ὑπολείπεται ἡμῖν ἐνταῦθα νὰ εἰπώμεν ὀλίγα τινὰ περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν λαῶν τῶν οἰκούντων ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Αἰλάμ ἢ μᾶλλον περὶ τῶν ἐθνολογικῶν, ἢ ἐθνολογικῶν θεωρουμένων, ὀνομάτων τῶν λαῶν τούτων.

Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ.—Ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας καλοῦνται πάντοτε βασιλεῖς Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ, τὴν προσωμίαν δὲ ταύτην ἐλάμβανον καὶ ὅσοι τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων (ὡς ὁ Σαναχειρίμ) κατεστάθησαν βασιλεῖς ἐν Βαβυλωνίᾳ. Πολλοὶ καὶ ποικίλοι ἐδόθησαν εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐρμηνεῖαι ὑπὸ πολλῶν Ἀσσυριολόγων. Ὁ Μασπερὸ ἐξέλαβεν αὐτὰ ὡς ἐθνολογικά καὶ Σουμίρ μὲν ἐθεώρησε τοὺς Τουρανίους τῆς Βαβυλωνίας,

βυλώνιοι. Ἀλλὰ καὶ τὸ Ἀσσύριος ὡς κοινὸν ὄνομα ἀμφοτέρων τῶν λαῶν εἶναι ἐν χρήσει μόνον παρὰ τοῖς Ἑλλησιν. Ὡς μόνον δὲ κοινὸν ὄνομα, δι' οὗ ἐκάλεσαν ἑαυτοὺς ἀμφότεροι οἱ λαοί, εἶναι τὸ τοῦ «λαοῦ τοῦ Βήλου» (ἴδ. Tiele, B. A. G. σελ. 6).

Ἀκκάδ δὲ τοὺς Σημίτας ἢ τοὺς Πρωτοτοσημίτας παναρχαίους κατοίκους τῆς χώρας ταύτης. Ὁ Λενορμάν τὸναντίον καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐθεώρησαν ἀμφοτέρω ὡς Τουρανικὰ ὀνόματα διδόμενα εἰς τοὺς παναρχαίους Τουρανίους κατοίκους, ὧν οἱ μὲν οἰκοῦντες παρὰ τὸν Τίγρητα ἐκλήθησαν *Σουμίρ* ἢτοι *παραποτάμιοι, παρόχθιοι*, οἱ δὲ ὄρειοι (οἱ οἰκοῦντες τὰς ὑπερθεν τῆς Ἀσσυρίας ὄρεινὰς χώρας) Ἀκκάδ ἢτοι *ὄρειοι*. Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ, κατὰ τὸν Λενορμάν, ἦσαν ὁ αὐτὸς Τουρανικὸς λαὸς τῶν *Χαλδαίων* ἢ *Καρδούχων* (τῶν γυν Κούρδων), ὁ οἰκῶν ἀρχαιότατα ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ ἐκείθεν καταλαβὼν τὴν περὶ τὸν Τίγρητα πεδινωτέραν χώραν (τὴν Ἀσσυρίαν). Ὡστε κατὰ τὴν γνώμην ταύτην ἐξ Ἀσσυρίας καὶ ἐκ βορειότερων ἔτι χωρῶν ἐν παναρχαίοις χρόνοις μετόκησαν οἱ Τουράνιοι Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ εἰς τὴν Βαβυλωνίαν. Ἀλλ' ἐν τῇ μεταναστεύσει ταύτῃ, κατὰ τὴν γνώμην πάντοτε τοῦ Λενορμάν, τὰ ὀνόματα ἀπέβαλον τὴν πρώτην αὐτῶν σημασίαν, καὶ Ἀκκάδ μὲν ὀνομάσθησαν οἱ τὴν βόρειον Βαβυλωνίαν οἰκοῦντες, Σουμίρ δὲ οἱ τὴν νότιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ νότιος Βαβυλωνία κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὑπὸ Τουρανικῶν λαῶν οἰκουμένην βορείαν κατὰ κείτω ὑπὸ λαῶν Πρωτοσημιτικῶν, τὸ ὄνομα *Σουμίρ* ἐγένετο ἐθνολογικὸν τῶν Πρωτοσημιτικῶν τούτων, τὸ δὲ Ἀκκάδ μετέστη ἐπίσης εἰς σημασίαν ἐθνολογικὴν σημαίνον τοὺς Τουρανίους τῆς βορείου Βαβυλωνίας. Ταῦτα κατὰ τὸν Λενορμάν (1). Ἀλλ' ὁ Δέλιτς θεωρεῖ ἀμφοτέρω τὰ ὀνόματα ὡς καθαρῶς γεωγραφικά, ὧν τὸ μὲν *Σουμίρ*, σημαίνον, κατὰ Δέλιτς, *ἰσχυρὸν κράτος*, ἐδίδετο εἰς τὴν νότιον Βαβυλωνίαν, τὸ δὲ Ἀκκάδ εἰς τὴν βόρειον· τὸ ὄνομα δὲ Ἀκκάδ θεωρεῖ ὁ Δέλιτς ὡς προελθὼν ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς Βαβυλωνιακῆς πόλεως Agadī, τῆς Ἑβραϊστὶ καλουμένης ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ Accad (Ἀρχὰδ κατὰ τοὺς Ο') (2). Καὶ ἄλλοι πολλοὶ Ἀσσυριολόγοι ἐθεώρησαν τὰ ὀνόματα ταῦτα ὡς οὐδεμίαν ἔχοντα σημασίαν ἐθνολογικὴν· εἰς μάλιστα, ὁ Martin Jäger, δισχυρίσθη ὅτι Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ ἦσαν ὀνόματα δύο ἀρχαίων Βαβυλωνιακῶν ἱερατικῶν οἰκῶν, ὧν ὁ μὲν ἐπεκράτησεν ἐν τῇ βορείῳ Βαβυλωνίᾳ, ὁ δὲ ἐν τῇ νοτίῳ. Καθόλου δὲ τὰ περὶ τῆς πρώτης σημασίας τῶν ὀνομάτων Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ μένουσιν ἔτι σκοτεινά, ἀφοῦ τὰ ὀνόματα ταῦτα εἶναι γνωστὰ μόνον ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων (τὸ δὲ Ἀκκάδ ἢ Αρχὰδ καὶ ἐκ τοῦ Ἀκκάδ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης) (3).

(1) Lenormant, La magie chez les Chaldéens p. 271-285.

(2) Delitz, W. l. d. P. 196-199. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τὸ agadī ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις, μέχρι τῶν χρόνων ἔτι τοῦ Κύρου, σημαίνει ἀπλῶς τὴν πόλιν Agadī· οὐδέποτε δὲ χώραν, ὡς τὸ *Ακκάδ*, ἐν τῇ Π. Δ. Ακκάδ εἶναι πόλις, φαίνεται δὲ ὅτι ἐν τῇ Π. Δ. ἐγένετο σύγχυσις τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως Agadī πρὸς τὸ ἐπίσης Ἀσσυροβαβυλωνιακὸν ὄνομα Accad τοῦ Ἀκκαδικοῦ ἔθνους ἢ τῆς Ἀκκαδικῆς χώρας.

(3) Ἐν τῷ *Σεμηρώνιος* (οὕτως ἐκαλεῖτο Πέρσης τις Βαβυλώνιος) τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ ἐνόμισάν τινες ὅτι εὑρον τὸ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸν Σουμίρ.

Χαλδαῖος.—Τὸ ὄνομα τὸ ἐθνολογικὸν τὸ ἀποδιδόμενον συνήθως εἰς τοὺς Βαβυλωνίους ὑπὸ τῆς Π. Διαθήκης (ιδίως ὑπὸ τινων προφητῶν) καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βαβυλωνίου ἱερέως Βηρώσου εἶναι τὸ *Χαλδαῖοι* (Ἑβρ. Κασδίμ) (1). Τὸ *Χαλδαῖος* προφανῶς εἶναι τὸ ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς συχνάκις ἀναφερόμενον Kaldi ἢ Kaldu (ἴδ. σελ. 37). Περὶ τῆς πρώτης δὲ σημασίας τοῦ ὀνόματος *Χαλδαῖος* ἐρρηθήσαν ἤδη ἱκανὰ ἐν τῷ Α' τόμῳ (σελ. 354), καὶ ἐν οἷς ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι Τουρανικὸν καὶ ὅτι οἱ Χαλδαῖοι ἐκπροσωποῦσιν ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ τὰ ἀρχέγονα ἐν ταῖς κοιλάσι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου οἰκοῦντα Τουρανικὰ φύλα. Πλείονα περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Χαλδαίων καὶ περὶ τῆς ὑποτιθεμένης συγγενείας αὐτῶν πρὸς τοὺς Χάλυβας καὶ Χαλδαίους τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας θὰ διαλάβωμεν ἐν τοῖς περὶ ἐθνολογίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (2).

Τὰ ὀνόματα Ἀκκάδ, Σουμίρ καὶ Kaldi ἢ Κασδίμ ἢ Χαλδαῖοι εἰσὶ τὰ μόνα Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ὀνόματα τὰ δυνάμενα νὰ ἐρευνηθῶσιν ὡς ἐθνολογικά, διότι τὸ Ἀσσύριος καὶ τὸ ἐκ τούτου παραχθὲν Σύρος τῶν Ἑλλήνων ἔχουσιν, ὡς εἰδόμεν, ἀρχὴν ἀπλῶς γεωγραφικὴν, εἶτα δὲ πολιτικὴν καὶ δὲν δύνανται νὰ διαφω-

(1) Τὸ Ἑβρ. *Κασδίμ* (πληθυντ. τοῦ *Κασδ*=Χαλδαῖος) ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ο' φέρεται πάντοτε *Χαλδαῖοι*. Τὴν ταυτότητα τοῦ ὀνόματος *Κασδίμ* πρὸς τὸ *Χαλδαῖος* (καὶ τὸ Kaldi τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν) ἀπέδειξεν ὁ Schrader καὶ διὰ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς φθογγολογίας, καθ' ἣν συχνὰ ἀνταλλάσσονται πρὸς ἄλληλα τὰ σ καὶ λ (istakan=ultakan, astur=altur). ἴδ. Schrader, Die Keilinschriften und das alte Testament σελ. 43. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Δέλιτς ὡς πρῶτον Βαβυλωνιακὸν τύπον τοῦ ὀνόματος θεωρεῖ τὸν Ἑβρ. τύπον (Κασδίμ), ἐξ οὗ προήλθεν ὁ νεώτερος Ἀσσυροβαβυλωνιακὸς τύπος Kaldu.

(2) Οὐχ ἦρτον περὶ τῶν Χαλδαίων ὡς τοῦ ὀνομαστοτάτου τῶν λαῶν τῆς Βαβυλωνίας ἀνάγκη νὰ σημειωθῶσιν ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦδε τὰ ἐξῆς. Χαλδαῖοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ὅτε μὲν καλοῦνται οἱ τὰ νοτιώτατα τῆς Βαβυλωνίας οἰκοῦντες *Χαλδαῖοι*, ὅτε δὲ πάντες οἱ Βαβυλώνιοι. Ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις τοὺς κατοίκους τῆς Βαβυλωνίας καλεῖ συνήθως Ἀσσυρίους, λέγει ὅτι ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Εἰζέξου οἱ Ἀσσύριοι ἦσαν μεμιγμένοι μετὰ Χαλδαίων (Ἡρόδ. Ζ' 63 «Τούτων δὲ (τῶν Ἀσσυρίων) μετὰ Χαλδαῖοι»). Μόνον δὲ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ποιεῖται λόγος περὶ *Χαλδαίων* ὡς περὶ ἔθνους· ἐν ἄλλοις δὲ δύο χωρίοις, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ Χαλδαίων, παρίστανται οὗτοι ὡς ἀποτελοῦντες τὴν τάξιν τῶν ἱερέων (Ἡρόδ. Α' 184 «Οἱ Χαλδαῖοι ἔοντες ἱερεῖς τούτου τοῦ θεοῦ (τοῦ Βήλου)» καὶ Α' 183 «Ἐπὶ δὲ τοῦ μείζονος βωμοῦ καὶ καταγίξουσι λιβανωτοῦ χίλια τάλαντα ἔτεος ἑκάστου οἱ Χαλδαῖοι τότε, ἐπεὶ τὴν ὀρθὴν ἄγωσι τῷ θεῷ τούτῳ... τὰ δὲ λέγεται ὑπὸ Χαλδαίων, ταῦτα λέγω»). Ὁ Στράβων ἀναφέρει ὅτι ἐν διαφόροις πόλεσι τῆς Βαβυλωνίας οἱ Χαλδαῖοι εἶχον σχολὰς ἀστρονομικὰς καὶ ἐκ τῶν σχολῶν τούτων ἐλάμβανον τὰ ὀνόματα οἱ ἀστρονόμοι Χαλδαῖοι, καλούμενοι Ὀρχοῖνοί, Βορσιπηνοί (ἴδ. σελ. 45)· ἀλλ' αὐτὸς ὁ Στράβων ἀλλαχού ποιεῖται λόγος περὶ *Χαλδαίων* ὡς ἔθνους οἰκοῦντος τὰς νοτιοανατολικὰς ἐσχατίας τῆς Βαβυλωνίας (ἴδ. σελ. 37 καὶ 42). Παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ τὸ *Χαλδαῖος* ὡς ὄνομα ἔθνικόν διδεται μόνον εἰς τοὺς Χαλδαίους τῆς Ἀρμενίας, οἱ δὲ *Χαλδαῖοι* τῆς Βαβυλωνίας ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τούτου πάντοτε ὡς τάξις ἱερέων καὶ ἀστρο-

τίσσει τὴν ἐθνολογίαν τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἄνω εἰρημένων ὀνομάτων μόνον τὸ *Χαλδαῖος* φαίνεται ὅτι εἶχεν ἔννοιαν ἐθνολογικὴν, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἄσχετον πρὸς τὴν πρώτην ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος, ἥτις δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ἦτο ἀληθῶς ἐθνολογικὴ (ἴδ. Α' τόμον σελ. 354). Ἀλλ' οἰαδῆποτε καὶ ἂν ὑποτεθῆ ἡ πρώτη σημασία τοῦ *Χαλδαῖος* καὶ οἰασδῆποτε καταγωγῆς θεωρηθῆ ὁ λαὸς τῶν Χαλδαίων, ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν λύει τὸ ζήτημα τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἐθνολογίας, διότι τὸ ὄνομα *Κάλδι* ἢ *Χαλδαῖοι* τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων σπανίως μὲν δίδεται εἰς ὅλην τὴν Βαβυλωνίαν, οὐδέποτε δὲ εἰς τὴν Βαβυλωνίαν ὁμοῦ καὶ τὴν Ἀσσυρίαν. Καθόλου δὲ διὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἐθνολογικῶν θεωρουμένων τούτων ὀνομάτων δὲν δύναται νὰ λυθῆ τὸ ζήτημα τῆς ἐθνολογικῆς ἀρχῆς τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς ἔτι χρόνους, καθ' οὓς οἱ Ἑλληνας ἐγνώρισαν τὴν Βαβυλωνίαν, ἡ χώρα αὕτη ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτῶν ἀλη-

λόγων. Καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ δὲ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τῷ ἀποδιδομένῳ εἰς τὸν προφήτην Δανιὴλ οἱ Χαλδαῖοι παρίστανται ὡς φυλὴ ἄρχουσα ἐν Βαβυλωνίᾳ ἱερατικῶς. Οἱ ἱερεῖς τῶν Βαβυλωνίων καλοῦνται ὑπὸ τοῦ προφήτου Δανιὴλ *Χαλδαῖοι*, γίνεται δὲ λόγος καὶ περὶ «τῆς γλώσσης καὶ τῶν γραμμάτων τῶν Χαλδαίων». Ἀλλὰ συγχρόνως παρ' αὐτῷ οἱ Χαλδαῖοι παρίστανται καὶ ὡς στρατιωτικὴ ἀριστοκρατικὴ φυλὴ ἄρχουσα ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ εἰς τὴν φυλὴν ταύτην ἀνήκει ὁ *Χαλδαῖος* βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Βήρωσος, εἰ καὶ τὸ *Χαλδαῖος* ἐθεώρει ὡς ὄνομα ἐθνικὸν τῶν Βαβυλωνίων, ἀλλ' ὁμοῦ ἐποιεῖτο διάκρισιν μεταξὺ τῶν *Χαλδαίων ἡγεμόνων* τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῶν ἄλλων, οὐχὶ μόνον ξένων, ἀλλὰ καὶ Βαβυλωνίων μὲν, μὴ *Χαλδαίων* δέ, δυναστῶν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἱστορίας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ταῦτα πάντα καὶ τὸ ὅτι ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις, καὶ ἰδίως τοῖς Ἀσσυριακοῖς, τὸ ὄνομα *Kaldu* ἢ *Kaldi* ὅτε μὲν ἀποδίδεται εἰς ἅπασαν τὴν Βαβυλωνίαν, ὅτε δὲ εἰς λαὸν τινα τῆς νοτίου Βαβυλωνίας, συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως ὅτι οἱ *Χαλδαῖοι* ἀπετέλουν ἐν Βαβυλωνίᾳ ἰδιαιτέραν φυλὴν, ἥτις πρὸς τῇ στρατιωτικῇ ἀριστοκρατίᾳ ἀπετέλει καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν τὴν ἱερατικὴν περιλαμβάνουσαν ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν τάξιν τῶν σοφῶν καὶ δοῦσαν εἰς τὸ *Χαλδαῖος* τὴν σημασίαν τοῦ σοφός, ἀστρονόμος, ἀστρολόγος (ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὴν τοῦ μάγισ καὶ μάγος), ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὰ σφηνοειδῆ γράμματα τὸ ὄνομα τῶν *Χαλδαίων γραμμάτων* καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ἐπίσημον τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους τὸ ὄνομα τῆς *γλώσσης τῶν Χαλδαίων*. Καὶ περὶ τούτου μὲν συμφωνοῦσι σχεδὸν πάντες οἱ Ἀσσυριολόγοι. Ἀλλὰ διαφωνία μεγάλη ἐπικρατεῖ περὶ τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς. Κατὰ τὸν Schrader (*Die Abstammung der Chaldäer und die Ursitze der Semiten. Zeitschrift der Deutsch Morgenländischen Gesellschaft XXVII* σελ. 672) οἱ Χαλδαῖοι τῆς Βαβυλωνίας εἰσὶν οἱ Σημιτικοὶ λαοὶ οἱ ἐπικρατήσαντες ἀπὸ τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος ἐν Βαβυλωνίᾳ οὐδεμίαν ἔχοντες συγγένειαν πρὸς τοὺς Χαλδαίους ἢ Χάλυβας τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλ' ὁ Schrader φρονεῖ πάλιν ὅτι οἱ Χαλδαῖοι δὲν εἶναι ὁ λαὸς ὁ ἀρχαιότατος ὁ αὐθιγενὴς τῆς Βαβυλωνίας, ὁ δημιουργήσας τὸν πολιτισμὸν τὸν Βαβυλωνιακόν· ἀλλ' ὅτι οἱ Σημίται οὗτοι εἶδον ἐν Βαβυλωνίᾳ ἔθνος Τουρανικῆς ἢ Πρωτοσημιτικῆς καταγωγῆς προηγμένον εἰς μέγαν πολιτισμὸν, παρὰ τούτου δὲ οἱ Χαλδαῖοι πρὸς τοῖς ἄλλοις

τῆς *Βαβυλωνία* κατὰ τὴν σημασίαν, ἦν ἔδωσαν οἱ Ἑβραῖοι εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο. (Αἰσχύλ. Περσ. στιχ. 52 «Βαβυλὼν πάμμικτον ὄχλον πέμπει». Πρβλ. Εὐσεβ. Χρον. Ἀρμ. τόμ. Α' σελ. 19-20. Ἐκδ. Augher «Ἐν δὲ τῇ Βαβυλῶνι πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων γενέσθαι ἄλλοεθνῶν κατοικησάντων τὴν Χαλδαίαν»). Παραδόσεις δὲ τοιαῦται ἐθνολογικαί, οἷαι αἱ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ αἱ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων περὶ τῶν λαῶν τῆς Βαβυλωνίας, δὲν δύναται νὰ λύσωσιν ὀριστικῶς ζητήματα ἐθνολογικά, ὡς οὔτε τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα, διότι καὶ ταῦτα οὐδεμίαν, ὡς εἶδομεν, δίδουσι νύξιν περὶ τῆς

παρέλαβον καὶ τὴν σφηνοειδῆ γραφὴν. Ἀλλ' ὁ Λενορμάν, τούτῳ δ' ἀκολουθῶν καὶ ὁ Μασπερώ, θεωροῦσι τοὺς Χαλδαίους λαὸν Τουρανικόν, ἐλθόντα ἀπὸ Βορρᾶ καὶ καταγόμενον ἀπὸ τῶν ὄρειων τῆς Ἀρμενίας κατοικῶν Καρδούχων (τῶν προγόνων τῶν Κούρδων). Ὁ Ῥενάν μάλιστα τὰ ὀνόματα *Χαλδαῖοι καὶ Χάλυβες* θεωρεῖ ταῦτα πρὸς τὸ Καρδοῦχος, Κάρδακες, Γορδουαίος, Κύρτιος, ἅτινα πάντα εἰσὶ διάφοροι τύποι τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος (τοῦ σημερινοῦ Κούρδος). Ἀλλ' ἐνῶ ὁ Ῥενάν τοὺς Χαλδαίους τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας θεωρεῖ ὡς λαὸν Ἀριον, ἔνεκα τῆς Ἰρανικῆς καταγωγῆς τῆς νῦν ὑπὸ τῶν Κούρδων λαλουμένης γλώσσης, ὁ Λενορμάν θεωρεῖ αὐτοὺς Τουρανίους, καίτοι καὶ οὗτος θεωρεῖ τοὺς Χαλδαίους προγόνους τῶν Κούρδων, ὑποθέτων ὅτι οὗτοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Περσικῆς κυριαρχίας ἐξιρανίσθησαν τὴν γλῶσσαν, ὄντες τὸ πρῶτον Τουράνιοι. Ὁ Δέλιτς δὲ, ὡς ἀρχικὸν τύπον τοῦ ὀνόματος *Χαλδαῖος* ἢ *Kaldu* θεωρεῖ αὐτὸν τὸν Ἑβραϊκὸν τύπον *Κασδιμ* καὶ τοὺς *Κασδιμ* τῆς Π. Δ. ἢ Χαλδαίους εὐρίσκει ἐν τοῖς Κοσσαιῶσι ἢ Κασσου τοῦ Αἰλάμ, θεωρῶν ὡς πρώτην χώραν τῶν Χαλδαίων τὸ Αἰλάμ. Τὴν γνώμην ταύτην ἀποδοκιμάζει ὁ Ε. Μάνερ παρατηρῶν ὅτι οἱ Χαλδαῖοι δὲν θεωροῦνται ἐν Βαβυλωνίᾳ λαὸς ἐπῆλυς, ἀλλὰ πάντοτε αὐθιγενὴς, καὶ κατὰ τοῦτο προσχωρῶν εἰς τὴν γνώμην τοῦ Schrader περὶ τῆς Σημιτικῆς καταγωγῆς τῶν Χαλδαίων. Καὶ τὰ περὶ τοῦ χρόνου δὲ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Χαλδαίων ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲν εἶναι γνωστά. Οἱ θεωροῦντες αὐτοὺς ὡς λαὸν Τουρανικόν φρονοῦσιν ὅτι εἶναι ὁ ἀρχαιότατος περὶ τὴν 5 π. Χ. χιλιετηρίδα καὶ ἔτι πρότερον μεταναστεύσας ἀπὸ Βορρᾶ εἰς τὰς παρὰ τὸν Τίγρητα καὶ Εὐφράτην χώρας. Ἐπίσης δὲ καὶ οἱ θεωροῦντες αὐτοὺς λαὸν Σημιτικόν φρονοῦσιν ὅτι ἦτο ἀρχαιότατος λαὸς τῆς Μεσοποταμίας μὴ μεταναστεύσας ἐκ Βορρᾶ. Ἄλλοι, ὡς ὁ Ῥενάν, πιστεύουσιν ὅτι οἱ Χαλδαῖοι ἦσαν λαὸς Ἀρίας καταγωγῆς (*), νομίζοντες ὅτι οἱ Χαλδαῖοι εἶναι λαὸς μόνος ἀπὸ τοῦ 9 π. Χ. αἰῶνος ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ G. Rawlinson, ὅστις, χωρὶς νὰ θεωρῆ τοὺς Χαλδαίους λαὸν Ἀρίας καταγωγῆς, φρονεῖ οὐχ ἦττον ὡς ὁ Ῥενάν, ὅτι ἐν ταῖς κοιλάσι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ἐγένετο ἀνάμειξις οὐ μόνον Τουρανικῶν καὶ Σημιτικῶν καὶ Χαμιτικῶν ἢ Πρωτοσημιτικῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ Ἀρίων (ἴδ. κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ γλώσσης), εἰκάζων ὅτι ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας, μόνος κατὰ

(*) Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ὑποτίθεται ὅτι οἱ Χαλδαῖοι οἱ δόντες τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς τὴν *Χαλδαϊκὴν γλῶσσαν* καὶ τὰ *Χαλδαϊκὰ γράμματα* καὶ τὴν Χαλδαϊκὴν σοφίαν καὶ μαγίαν καὶ ἱεροσύνην καὶ εἰς πάντα καθόλου τὸν Βαβυλωνιακὸν πολιτισμὸν, ἐσφραγίσαντο ἄπλῶς τὴν δόξαν τοῦ δημιουργήσαντος ταῦτα Βαβυλωνιακοῦ λαοῦ, αὐτοὶ οὐδαμῶς ἢ ἐλάχιστον συντελέσαντες εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τοιοῦτου πολιτισμοῦ.

σημασίας τῶν ὀνομάτων Σουμίρ καὶ Ἀκκαδ, μόνον δὲ τὸ ὄνομα Kaldi ἀναφέρεται ἐν αὐτοῖς ὡς ὄνομα ἔθνους. Ἡ γλωσσολογία δύναται ἴσως νὰ δώσῃ γενικωτέραν τινὰ λύσιν εἰς τὸ ζήτημα (1).

Β'. Γλώσσα.—Ἡ γλῶσσα, ἐν ἣ ἔγραψαν αἱ καθαρῶς Ἀσσυριακαὶ ἐπιγραφαί, ἦτοι αἱ τῆς Ἀσσυρίας, εἶναι καθαρῶς Σημιτικὴ συγγενῆς πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ τὴν Ἀραμαϊκὴν, λύουσα ὀριστικῶς ὑπὸ ἔποψιν γλωσσολογικὴν τὸ ζήτημα τῆς

τὸν 7 π. Χ. αἰῶνα, οἱ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ἐν Βαβυλωνίᾳ πρὸ δύο περιῶπων αἰῶνων ἀποικισθέντες Χαλδαῖοι ἐξηγέρθησαν ταχέως ἐκ τῆς ταπεινώσεως αὐτῶν καὶ κατέστησαν ἐνταῦθα φυλὴ ἀρχουσα, ὡς οἱ Νορμανδοὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ οἱ Λομβαρδοὶ ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ὅτι τὸ κράτος τῶν Χαλδαίων καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀκμὴ συμπύπτουσι μετὰ τοῦ Χαλδαίου βασιλέως, Ναβουχοδονόσορος Β' (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6 π. Χ. αἰῶνος). Εἰς τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν ἔδωσαν ἀφορμὴν πρὸ πάντων δύο τινά α' ὅτι τὸ ὄνομα τῶν Χαλδαίων, ἢ Kaldi κατὰ τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ μνημεῖα, μόλις ἀπὸ τοῦ 9 π. Χ. αἰῶνος ἀναφέρεται ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς καὶ ἀποδίδεται εἰς ὅλον τὸν Βαβυλωνιακὸν λαόν. Ἀλλὰ τὴν τοιαύτην ἀντίρρησην ἀναιρεῖ ὁ Schrader (Die Keilinschrift und das alte Testament σελ. 44), ἐπικαλοῦμενος τὴν μαρτυρίαν ἐπιγραφῆς τινος Βαβυλωνιακῆς τοῦ μουσείου τοῦ Δούβρου τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος, ἐν ἣ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Kaldi. Ἄλλ' ἢ μαρτυρία αὕτη εἶναι μεμονωμένη. β') Ὑπάρχει τι χωρίον τοῦ Ἡσαίου περὶ Χαλδαίων (ΚΓ' 13), ἐν ᾧ λέγεται ὅτι «ὁ λαὸς τῶν Χαλδαίων δὲν ὑπῆρχεν ὁ Ἀσσύριος ἐθεμελίωσεν αὐτὴν διὰ τοὺς κατοίκους τῆς ἐρήμου ἔστησαν ἐπάλλξεις αὐτῆς καὶ κατέστησαν αὐτὴν ἐρείπια». Ἀλλὰ τὸ σκοτεινὸν τοῦτο χωρίον, ὅπερ ἔτι σκοτεινότερον καθίστησιν ἢ πλημμελῆς μετάφρασις τῶν Ο' («καὶ εἰς γῆν Χαλδαίων, καὶ αὕτη ἠρήμωται ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων (οὐδὲ ἐκεῖ σοι ἀνάπαυσις ἔσται) ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς Σηεῖμ, ἔστησεν ἐπάλλξεις αὐτοῦ, ἐξήγειρε βάρει αὐτῆς, ὁ τοίχος αὐτῆς πέπτωκεν») τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Φοινικὴν πλημμελῶς, καθὰ περὶ τὴν ἔρημον ὁ Schrader, ἔχει τὸ Χαλδαῖος (τὸ Κασδίμ δηλονότι ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ) ἀντὶ Χαναάν, ὡς διώρθωσε τὸ χωρίον ὁ Schrader (Die Keilinschrift en und das Alte Testament σελ. 269). Ἄλλως τε ἕτερος προφήτης, ὁ Ἀβακούμ, Ἀμβακούμ ἢ Ἀββακούμ, ζήσας, ὡς φαίνεται, περὶ τὰ μέσα τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος, ἦτοι ἕνα περιῶπον αἰῶνα πρὸ τοῦ Ἡσαίου, λαλεῖ περὶ Χαλδαίων κατὰ τρόπον πάντῃ διάφορον τῶν ἐν τῷ διεφθαρμένῳ χωρίῳ τοῦ Ἡσαίου λεγομένων (ἴδ. Ἀββακούμ Α' 6-8 «Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγείρω ἐφ' ὑμᾶς τοὺς Χαλδαίους τοὺς μαχητὰς τοῦ ἔθνους τὸ πικρὸν, καὶ τὸ ταχινόν, τὸ πορευόμενον ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς, τοῦ κατακληρονομηῆσαι σκηνώματα οὐκ αὐτοῦ φοβερὸς καὶ ἐπιφανὴς ἔστι... καὶ ἐξαλοῦνται ὑπὲρ παρθάλας οἱ ἵπποι αὐτοῦ καὶ ὀξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους τῆς Ἀραβίας» καὶ ἐξιπλάσσονται οἱ ἵπποι αὐτοῦ, καὶ ὀρμήσουσι μακρόθεν, καὶ πετασθήσονται ὡς ἀετὸς πρὸ θυμὸς εἰς τὸ φαγεῖν»). Καὶ ὁ σύγχρονος δὲ περιῶπος τῷ Ἀββακούμ ἢ μικρὸν μετὰ τοῦτον ἀκμάσας Ἰερεμίας τοὺς Χαλδαίους τοὺς ἀρχοντας ἐν Βαβυλῶνι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ὑπαινίσσεται λέγων (Ε' 15-16) «Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐφ' ὑμᾶς ἔθνος πόρρωθεν, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος, ἔθνος ἀρχαίων, ἔθνος ἀπ' αἰῶνος, ἔθνος οὐκ ἀκούσῃ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἢ φαρέτρα αὐτοῦ ὡς τάφος ἀνεφωγμένος».

(1) Τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ ὀμοφύλου τῶν Χαλδαίων τῆς Βαβυλωνιακῆς Χαλδαίας πρὸς τοὺς περὶ τὸν Πόντον Χάλυβας τοὺς παρὰ Στράβωνι καλουμένους Χαλδαίους, οἵτι-

καταγωγῆς τῶν Ἀσσυρίων. Σημιτικὴ εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Βαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος, ἀφότου ἢ Βαβυλῶν κατὰ μικρὸν κατέστη κέντρον πολιτικὸν τῆς χώρας ταύτης. Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἀρχαιότατα ἐπιγραφαὶ πολλῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων, αἵτινες εἰσὶ γεγραμμέναι ἐν γλώσσῃ περιεχούσῃ μὲν τινα Σημιτικὰ ἢ μᾶλλον Πρωτοσημιτικὰ ἢ Χουσιτικὰ καλούμενα στοιχεῖα, ἀλλ' ἤς τὸ σπουδαιότερον στοιχεῖον ἀποδεικνύεται Τουρανικόν, ὡς καὶ ἐν Α' τόμῳ περὶ τούτου ἐπισημάμεθα λόγον, ἀνήκον εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχαιοτάτην γλωσσικὴν οἰκογένειαν, εἰς ἣν καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Αἰλαμιτικῶν ἢ Κισσιτικῶν καὶ τῶν Σκυθομηδικῶν ἢ Πρωτομηδικῶν καλουμένων ἐπιγραφῶν. Τὰ τελευταῖα ἀνακαλυφθέντα ἐν Τελλόχ ὑπὸ τοῦ Σαρζέκ πολυάριθμα ἀρχαιότατα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα ἀνήκον εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ταύτην γλῶσσαν, ἦν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἀσσυριακὴν, ὡς ἐκλήθη ἢ Σημιτικὴ γλῶσσα τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, ἐκάλεσαν Σουμιρικὴν ἢ Ἀκκαδοσυμιρικὴν, ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τούτου ἐδημιουργήθη καὶ ὄρος ἐπιστημονικὸς Σουμιρολογία κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἀσσυρολογία. Εἰ καὶ δὲ καὶ τὰ γράμματα, ἐν οἷς ἐγράφετο ἡ πρώτη αὕτη Βαβυλωνικὴ γλῶσσα, καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς γλώσσης, ὡς καὶ αἱ μεταφράσεις αἱ ὑπάρχουσαι ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ταύτης γλώσσης εἰς τὴν Σημιτικὴν τῆς Ἀσσυρίας, καὶ αὐτὸ τὸ λε-

νες δῆθεν ἀπὸ βορρᾶ διὰ τῆς Ἀρμενίας κατελθόντες εἰς Σενναάρ ἦτοι εἰς τὴν νοτιανὴν Μεσοποταμίαν ἀπέτελεσαν τὸν ἐν Βαβυλωνίᾳ λαὸν τῶν Χαλδαίων, δὲν φαίνονται οὐδαμῶς ἀκριβῆ. Οἱ ἐν Πόντῳ Χάλυβες τῆς Ὀμηρικῆς Ἀλβύης (παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις Χαλυβίας), καλούμενοι παρ' Ὀμήρῳ Ἀλιζῶνες, παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις δὲ Ἀλαζίνες καὶ Ἀλαζόνες καὶ Ἀλυσσόνιοι, οἱ διεσπαρμένοι ὑπὸ τὰ ὀνόματα ταῦτα κατ' ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐν Θράκῃ ἔτι καὶ ἐν Μακεδονίᾳ οἰκοῦντες φαίνονται λαὸς Ἄριος συγγενῆς πρὸς τοὺς Ἄριους Πελασγούς, προγόνους τῶν Ἑλλήνων. Οὐτε ὁ Ἡρόδοτος οὐτε ὁ Ξενοφῶν ὁ διεληθὼν διὰ τῆς χώρας τῶν Χαλύβων τῆς Ἀρμενίας καὶ τοῦ Πόντου γινώσκει Χαλδαίους ἐν ταῖς χώραις ταύταις, μνημονεύει δ' ἄπλως Χαλύβων. Οἱ ἐν Πόντῳ Χάλυβες ἢ Ἀλιζῶνες (ὄν τὸ ὄνομα φαίνεται διατηρηθὲν ἐν τοῖς Λαζοῖς τῶν Βυζαντιακῶν καὶ τῶν νῦν χρόνων) ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων τῶν χρόνων τοῦ ἑλληνισμοῦ κατ' ἀναλογίαν τοῦ ὀνόματος Ἀσούριος τοῦ δοθέντος τότε πλημμελῶς εἰς τὸν οὐδεμίαν σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς τοὺς Σύρους (τῆς Συρίας) καὶ Ἀσσυρίους (τῆς Ἀσσυρίας) ἔχοντα Ἄριον λαὸν τῶν Συρίων Καππαδοκῶν τοῦ Πόντου. Αὐτοὶ οἱ Βυζαντινοὶ χρονολογοῦντες οὐδαμῶς ἀσπαζόμενοι τὴν τοῦ Στράβωνος γνώμην ἐκάλεσαν τοὺς Χάλυβας τοῦ Πόντου οὐχὶ Χαλδαίους, ἀλλὰ Χάλυβας καὶ Λαζοὺς καὶ τὴν χώραν οὐχὶ Χαλδαίαν, ἀλλὰ Χαλδῖαν, ἤς ὡς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας ὁ μητροπολίτης ὁ ἐδρεῦσεν ἐν Ἀργυρουπόλει τοῦ Πόντου καλεῖται Χαλδίας μητροπολίτης. Ἀλλὰ τὸ περὶ τῶν Χαλύβων ἢ Ἀλιζῶνων (καὶ Λαζῶν) τοῦ Πόντου διευκρινηθήσονται ἐθνολογικῶς καὶ γλωσσολογικῶς ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς νῦν Μικρᾶς Ἀσίας καλουμένης χώρας. Ἴδε περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐκτενέστερον ἐν τοῖς ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ πραγματείᾳ «Die sogenannten Assyrer, Chaldäer und tithten vinkloprien 1898» περὶ αὐτὸν ἐκτεθεῖσαν.

ξικόν και ἡ γραμματικὴ τῆς γλώσσης, οἷα παρεδόθησαν διὰ τῶν τριστήλων πινακίων τοῦ Ἀσσυροβανιπάλ (ἴδ. σ. 77 καὶ 79), μαρτυροῦσι τὴν Τουρανικὴν καταγωγὴν ἢ τοῦλάχιστον τὴν μὴ Σημιτικὴν καταγωγὴν τῆς γλώσσης ταύτης καὶ ἡ μεγίστη πλειονότης τῶν Ἀσσυριολόγων τοιαύτην ἀποδέχεται γνώμην, μικρὰ τις ὁμῶς μερὶς Ἀσσυριολόγων περὶ τὸν Γαλλοεβραϊὸν ἐν Παρισίοις καθηγητὴν Halevy φρονεῖ ὅτι ἡ ἀρχαιοτάτη ἐκείνη γλῶσσα δὲν εἶναι κατ' οὐσίαν διάφορος τῆς Σημιτικῆς, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀπλῶς ἀρχαῖκός τύπος τῆς Σημιτικῆς Βαβυλωνιακῆς ἢ μυστικῆς τῆς γλῶσσης τεχνητῶς κατεσκευασμένη, ἡ δὲ γραφὴ ἢ διάφορος τῆς συλλαβικῆς Βαβυλωνιακῆς εἶναι οὐχὶ γραφὴ ἰδιαίτερος γλώσσης, ἀλλ' ἀλλογραφία τις ἰδιογραφικῆς μυστικῆς. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀντισουμιρικὴ θεωρία ἐξελέγχεται ἀνυπόστατος ὑπὸ τῶν πλείστων Ἀσσυριολόγων διὰ τῶν νεωτάτων Σουμιρικῶν καλουμένων ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς ἡ μόνη γλῶσσα εἶναι ἡ ὅλος διάφορος τῆς Σημιτικῆς Βαβυλωνιακῆς Σουμιρικῆ. Ἡ γνώμη δέ, ἦν ἐξ ἀρχῆς ἐξήνεγκεν ὁ Oppert περὶ τῆς Τουρανικῆς καταγωγῆς τῆς Σουμιρικῆς γλώσσης (1) καὶ ἦν ὁ Λενορμάν μετὰ πολλοῦ ζήλου ὑπερήσπισε, λαμβάνει πάγκοινον κῦρος διὰ τῶν σπουδαίων ἐρευνῶν τοῦ Schrader, Sayce, Hommel, Lehman καὶ Amiaud. Ὁ Hommel μάλιστα θεωρεῖ τὴν Σουμιρικὴν γλῶσσαν ὡς καθαρῶς Τουρκικὴν(2).

Οὕτω κατὰ διαίρεσιν γλωσσολογικὴν δύο οἰκογένειαι λαῶν ἀρχαιοτάτων εὐρίσκονται ἐν Βαβυλωνίᾳ, μία Τουρανικὴ, ἡ ἀρχαιοτάτη, καὶ ἕτερα σχετικῶς νεωτέρα, ἡ Σημιτικὴ, ἐν ἣ ὑποτίθεται ὅτι συνεχωνεύθησαν τὰ συγγενῆ ἀρχαιότατα Χαμιτικὰ (ἢ Αἰθιοπικὰ ἢ Χουσιτικὰ ἢ Πρωτοσημιτικὰ) στοιχεῖα(3), ὅτι δὲ πλὴν τῶν λαῶν τούτων τῶν Τουρανικῶν καὶ Σημιτοχαμιτικῶν ὄκουν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἀριαν γλωσσικὴν οἰκογένειαν, ὡς ἐφρόνουν ὁ Renan καὶ ὁ G. Rawlinson καὶ ἐν μέρει καὶ ὁ Γεσένιος, τοῦτο οὐδαμῶς ἀποδεικνύεται οὔτε ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐθνολογικῶν παραδόσεων οὔτε ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν γλωσσικῶν μνημείων(4). Τοσαῦτα

(1) Διὰ τῶν ἐρευνῶν μάλιστα τοῦ Λενορμάν, Sayce, Pinches καὶ Paul Haupt ἀπεδείχθη ἡ ὑπαρξὶς καὶ τινος διαλέκτου Σουμιρικῆς (τῆς καλουμένης imi-sal= γλῶσσα γυναικῶν= δημώδης γλῶσσα), ἦν ὁ μὲν Haupt, Pinches καὶ Delitz ἐξέλαβον ὡς τὴν ἀρχαιότεραν Σουμιρικὴν, ἐνῶ ὁ Hommel θεωρεῖ ταύτην νεωτέραν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαιότεραν Σουμιρικὴν, τὴν γλῶσσαν τὴν φιλολογικὴν τῶν πρώτων Βαβυλωνίων.

(2) Ἐννοεῖται ὅτι καλοῦντες Σουμιρικὴν ἢ Ἀκκαδικὴν ἢ Ἀκκαδοσουμιρικὴν τὴν Τουρανικὴν Βαβυλωνιακὴν γλῶσσαν, χρώμεθα τοῖς ὀνόμασι τούτοις κατὰ συνθήκην, διότι, καθὰ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἶδομεν, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ἂν τὸ Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ εἶναι ὀνόματα ἐθνολογικά.

(3) Περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν Σημιτικῶν ἀπὸ τῶν Πρωτοσημιτικῶν (ἢ Χαμιτικῶν ἢ Αἰθιοπικῶν ἢ Χουσιτικῶν) λαῶν ἴδε Α' τόμον σελ. 340 κέξ.

(4) Ὅτι ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου πρὸς τοῖς Τουρανικοῖς, Σημιτικοῖς καὶ Χουσιτικοῖς ἢ Πρωτοσημιτικοῖς λαοῖς ἐγκατεστάθησαν πρῶιμώτατα καὶ

περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς γλώσσης τῶν λαῶν τῶν οἰκούντων πάσαι ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ. Ὑπολείπεται δ' ἔτι ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην νὰ εἰπωμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῶν λαῶν τοῦ Αἰλάμ.

Οἱ λαοὶ τοῦ Αἰλάμ ἐθνολογικῶς καὶ γλωσσολογικῶς ἐξεταζόμενοι.— Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν λαῶν τοῦ Αἰλάμ ἢ Κισσίας ἐρρήθησαν ἱκανὰ ἐν τῷ Α' τόμῳ (ἴδ. σελ. 344 κέ.). Τὸ συμπέρασμα δὲ τῶν ἐκεῖ γενικῶς ἐκτεθέντων ἦτο ὅτι ἐν Αἰλάμ ἀρχαιοτάτα ἐγένετο ἀνάμειξις λαῶν Τουρανικῶν καὶ Πρωτοσημιτικῶν. Νῦν δὲ εἰδικώτερον περὶ τῆς καταγωγῆς ἐκάστου τῶν Αἰλαμιτικῶν λαῶν ποιούμενοι τὸν λόγον ἀνάγκη ἐν πρώτοις νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα τὸ καὶ ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τοῦ Αἰλάμ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν δηθέν, ὅτι τὰ ὀνόματα Αἰλάμ, Αἰλαμίται, Ἐλυμαία, Ἐλυμαῖς, Ἐλυμαίται (καὶ Ἐλαμίται ὡς κεῖται ἡ λ. ἐν ταῖς Πράξεσι

λαοὶ Ἀρίας καταγωγῆς καὶ οὕτω ἀπετελέσθη ἐνταῦθα ἡ γλωσσολογικὴ τετράς τῆς Καυκασίας φυλῆς εἶναι γνώμη οὔτε ἐθνολογικῶς οὔτε γλωσσολογικῶς μαρτυρούμενη. Εἶναι ἀληθές ὅτι κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οἱ Ἄριοι λαοὶ ἐπεκράτησαν ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνίας ἐν τῷ ὄροπέδιῳ Ἰράν, ὁπόθεν ἐπὶ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας ἐξεραισθη, ὡς φαίνεται, καὶ τὸ Αἰλάμ, ἀποῦ πολλῆ πρότερον καὶ ἡ Μηδία ὑπέκλυψεν ἰσχυρῶς εἰς ἐπιρροὴν πολιτισμοῦ καὶ γλώσσης Ἀρίας. Ἀλλὰ τὸ Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον, ὁ Κιλίκιος Ταῦρος, ἡ Μηδία καὶ τὸ Αἰλάμ ὑπῆρξαν τὰ ὄρια, ἅπερ δὲν ὑπερέβησαν οἱ Ἄριοι, ἵνα ἐγκατασταθῶσιν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Ὁ G. Rawlinson πρὸς ὑποστήριξιν τῆς περὶ τῆς γλωσσικῆς τετράδος ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς χώραις γνώμης αὐτοῦ φέρεي ὡς μαρτύριον τὴν συνήθη προσωνομίαν τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας καλούντων ἑαυτοὺς βασιλεῖς τῶν τεσσάρων φυλῶν (Kibrat arbaī, ἐνίοτε δὲ καθὰ λέγει ὁ R. καὶ arba lisan = τεσσάρων γλωσσῶν G. R. F. G. M. I σελ. 61). Ἀλλ' ἡ ἀκριβεστέρα ἐρμηνεία τοῦ Kibrat arbaī ὡς καὶ τοῦ arbaī Kissadu εἶναι ἡ τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ ὀρίζοντος (ἴδ. σελ. 40 σημ.), τὸ δὲ arbaī lisan, καὶ ἂν ὑπάρχη ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, σημαίνει «τέσσαρας γλώσσας» ἀλληγορικῶς, ἦτοι τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ ὀρίζοντος καὶ τοὺς οἰκούντας κατὰ ταῦτα λαοὺς καὶ τὰς γλώσσας αὐτῶν, οὐχὶ δὲ τὴν τετράδα τῶν γλωσσολογικῶν οἰκονομειῶν τῆς Καυκασίας φυλῆς. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Ρενάν τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ ἐγκαταστάσεως Ἀρίων φυλῶν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου (ἴδ. Hist d. L. Séni, σελ. 66-67) ἐξήτησε νὰ στηρίξη ἐπὶ γλωσσολογικῶν μαρτυριῶν εὐρίσκων Ἄρια στοιχεῖα ἐν τοῖς ὀνόμασι τοῖς τοπογραφικοῖς (ἐν τοῖς ὀνόμασι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου), ἔτι δὲ καὶ ἐν τισιν τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων βασιλέων τοῦ καταλόγου τοῦ Εὐσεβίου (Ἄριος, Μιθραῖος, Ἀραμίθρης, Ξέρξης). Ἀλλ' ἡ ἐξ Ἀρίων ὀρίων ἐτυμολογία τοῦ Τίγρητος καὶ Εὐφράτης ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν (σελ. 21), ἐξηλέγχθη πλημμελῆς διὰ νεωτέρων καὶ ἀκριβεστέρων γλωσσολογικῶν ἐρευνῶν· τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀναφερόμενα, ἀληθῶς Ἀρίας ὀρίων, ὀνόματα Ἀσσυροβαβυλωνίων βασιλέων δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις· πάντα δὲ τὰ ἐκ τούτων γνωστὰ ὀνόματα εἶναι Τουρανικὰ ἢ Σημιτικά. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Γεσένιος καὶ ἄλλοι εἶχον ἀποπειραθῆ ἵνα ἐρμηνεύσωσι τινα Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ὀνόματα διὰ τῆς Περσικῆς (Ναβουχοδονόσορ = Ναβοῦ χοδάν ser = ὁ Ναβοῦ ἄρχων τῶν θεῶν. Μερωδάχ ἐκ τοῦ Περσικοῦ ward, merd = ἀνθρώπος). Ἀλλ' αἱ τοιαῦται ἐτυμολογίαι κατεσιγάσθησαν νῦν ὑπὸ τῆς προόδου τῆς Ἀσσυριολογίας. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ

των Ἀποστόλων Β', 9), οὐδεμίαν ἔχουσι σημασίαν ἐθνολογικήν(1). Εἶδομεν ἄλλως ὅτι τὸ ὄνομα δὲν ἦτο καὶ ἐγχώριον, διότι οἱ Αἰλαμίται ἐκάλουν τὴν χώραν καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν Ἀσαν. Τοῦ ὀνόματος δὲ τούτου τὸ ἔτυμον καὶ ἡ σημασία εἰσὶν ἄγνωστα, κατ' ἀκολουθίαν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν οὐδ' ἐξ αὐτοῦ συμπεράσματα ἐθνολογικά ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τῶν κατοίκων τοῦ Αἰλάμ, Ἐπίσης δὲ καὶ τῶν ἐξ Ἑλληνικῆς πηγῆς ὀνομάτων Κισσίων καὶ Κοσσαίων, ὡς καὶ τοῦ Χοῦς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τοῦ νῦν Χουζιστάν, καὶ τοῦ Κασσοῦ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν, δὲν εἶναι γνωσταὶ αἱ πρῶται σημασίαι, δὲν εἶναι δ' ἐπίσης γνωστὸν ἂν πάντα τὰ ὀνόματα ταῦτα εἰσὶν ἀληθῶς ταῦτα ἢ συγγενῆ πρὸς ἄλληλα, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται(2). Καὶ γλωσσολογικῶς δὲ δὲν εἶναι διηυκρινημένα τὰ κατὰ τοὺς λαοὺς τοῦ Αἰλάμ. Εἶναι ἀληθῆς ὅτι τὰ Αἰλαμιτικά ἐπιγραφικὰ μνημεῖα φαίνονται ὅτι ἀνήκουσιν εἰς γλῶσσαν συγγενῆ ἢ τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν Σκυθομηδικήν, ἣτις θεωρεῖται Τουρανική· ἀλλ' ἐκ τούτου οὐδὲν ἕτερον ἐξάγεται ἀσφαλῶς ἢ ὅτι ἐν Αἰλάμ, ὡς ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Μηδίᾳ, ὑπῆρχον παλαιότατα στοιχεῖα Τουρανικά. Ἄλλ' ἐντεῦθεν δὲν δύναται νὰ νοηθῆ ἀσφαλῶς ὅτι πάντες οἱ Ἐλαμίται ἦσαν Τουρανικοὶ λαοί. Τοιαύτη τις εἰκασία ἀντιφάσκει πρὸς ὅσα γινώσκωμεν ἐκ τῶν παραδόσεων τῆς Παλαιᾶς Διαθή-

G. Rawlinson τὴν ἐκ τῶν Σλαβικῶν γλωσσῶν ἔτυμολογίαν τοῦ Ναβουχοδονόσορ (Nebya kad zenur tsar=οὐρανόπεμπτος βασιλεὺς) καὶ τὰς ὁμοίας αὐτῇ ἔτυμολογικὰς ἀπαπειρας εὐρίσκει οὐκ πιθανὰς (unsatisfactory). Ἡ πρόοδος, εἰς ἣν ἔφθασε νῦν ἡ Ἀσσυριολογία, καταδικάζει ἀπολύτως τοιαύτας ἔτυμολογικὰς ἀπαπειρας. Τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ὀνόματα ἐρμηνεύονται διὰ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γραμματικῆς, ἣτις ἀσφαλῆς παρέχει ἡμῖν πόρισμα ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἀσσυρίᾳ ἀνέκαθεν ἡ γλῶσσα ἢ τε λαλουμένη καὶ ἡ γραφομένη ἦτο Σημιτικῆ, ἐν δὲ τῇ Βαβυλωνίᾳ δύο περίοδοι ὑπῆρχον γλωσσολογικαί, ἡ Τουρανική (Σουμριτικῆ ἢ Ἀκκαδοσυμριτικῆ) καὶ ἡ Σημιτικῆ (ἢ Ἀσσυροβαβυλωνιακῆ Σημιτικῆ).

(1) Ἡ γνώμη, ἣν ἐξήνεγκεν ὁ Ρενάν (Histoire des Langues Sémitiques σελ. 61) καὶ τινες ἄλλοι, ὅτι τὸ Αἰλάμ εἶναι παραφθορὰ τοῦ ὀνόματος Αἶραν, *Iran* καὶ ὅτι τὸ ὄνομα αὐτὸ δηλοῖ τὴν Ἀρίαν καταγωγὴν μέρους τῶν κατοίκων(*), ἐξηλέγχθη πλημμελῆς ὑπὸ νεωτέρων ἐρευνῶν (περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος ἴδ. σελ. 54). Τὸ ὄνομα Αἰλάμ ἦτο ἐν μεγάλῃ χρήσει παρὰ τοῖς Ἀσσυριοῖς καὶ τοῖς Βαβυλωνίοις πρὶν ἢ ἡ χώρα ὑποκύψῃ ὑπὸ ροπὴν Ἀρίαν, ὅπερ ἐγένετο διὰ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας.

(2) Εἶδομεν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος Κισσίαν ἢ Κισσίων γῆν καλεῖ πᾶσαν τὴν χώραν Αἰλάμ καὶ ὅτι οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες συγγραφεῖς, ὡς ὁ Στράβων, πρὸς τοῖς Κισσίοις μνημονεύουσι καὶ Κοσσαίων (ἴδ. σελ. 55), ποιοῦνται δὲ διάκρισιν μεταξὺ Κισσίων καὶ Κοσσαίων, Κισσίους μὲν καλοῦντες τοὺς κατοίκους τῆς Σουσιανῆς, ἦτοι τοῦ πεδίου Αἰλάμ, Κοσσαίους δὲ λαόν τινα ληστρικὸν οἰκοῦντα πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μηδίας καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς Περσίδος, λαὸν δηλονότι οἰκοῦντα ἐν τῷ Ἰρανικῷ ὄρειπιδίῳ. Ὁ

(*) Ὁ τύπος Αἰλάμ εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ὁ, ὁ δὲ τύπος ὁ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸς Ἐλαμ, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνικοὶ Ἐλυμαία, Ἐλυμαῖται (καὶ Ἐλαμίται τῶν Ὁ) ἔτι δὲ καὶ τῶν Πράξων τῶν Ἀποστόλων), οὐδαμῶς δικαιολογοῦσι τὴν ἐκ τοῦ Αἶραν ἔτυμολογίαν.

κῆς περὶ τῶν λαῶν τοῦ Αἰλάμ καὶ περὶ Χοῦς ὡς Χαμίτου καὶ Αἰθίοπος (ἴδ. σημείωσιν) καὶ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν περὶ Κισσίων καὶ Αἰθιοπίων τῆς Κισσίας παραδόσεων (ἴδ. Α' τόμον σελ. 345). Μείζονα πιθανότητα πάντως ἔχει ἡ γνώμη ὅτι ἐν Αἰλάμ, ὡς καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἐν παλαιότατοις χρόνοις ἐγένετο συνάντησις καὶ ἀνάμιξις Τουρανικῶν καὶ Πρωτοσημιτικῶν στοιχείων, ἅτινα (Πρωτοσημιτικά) δὲν μετέστησαν, φαίνεται, ἐν Αἰλάμ, ὡς ἐν Βαβυλωνίᾳ, εἰς καθαρὸν Σημιτισμὸν· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὡς καὶ τὰ Τουρανικά(1) διετηρήθησαν μέχρι τῶν χρόνων τῆς

Πολύβιος (Ε' 44) Κοσσαίους καλεῖ λαόν τινα ὄρεινόν καὶ φιλοπόλεμον οἰκοῦντα ἐν ταῖς ὄρειναῖς χώραις τοῦ Ζάγγου. Καὶ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (ΙΖ' 111) λέγει ὅτι τὸ ἔθνος τῶν Κοσσαίων «ἀλκῆ διαφέρων κατοικεῖ τῆς Μηδίας τὴν ὄρεινήν». Ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων καταφαίνεται ὅτι οἱ Κισσίοι τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Στράβωνος, οἱ ἔχοντες πόλιν πρωτεύουσαν τὰ Σοῦσα καὶ οἰκοῦντες ἐν Αἰλάμ, δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς λαὸς τοῖς ὄρεινοῖς Κοσσαίοις. Ἐξ ἄλλου ἡ ὁμοιότης τῶν ὀνομάτων καὶ ἡ γειτονία τῶν ὑφ' ἑκατέρου τῶν δύο λαῶν οἰκουμένων τόπων δείκνυσιν ὅτι οὗτοι ἐθνολογικῶς ἦσαν συγγενεῖς καὶ Κισσίοι μὲν ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ τοῦ Αἰλάμ, Κοσσαῖοι δὲ οἱ βάρβαροι ὄρεινοὶ ὁμόφυλοι αὐτῶν, ὅντες οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς Κασσοὺ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν. Τοιαύτην δὲ γνώμην εἶχον ἀνέκαθεν οἱ πολλοὶ τῶν Ἀσιανολόγων. Ἄλλ' ὁ Halevy, καίπερ θεωρῶν Κισσίους μὲν τοῦ Ἡροδότου τοὺς Ἐλαμίτας, Κοσσαίους δὲ τοὺς Κασσοὺ ἢ Κασσι τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, οὐδεμίαν συγγένειαν παραδέχεται μεταξὺ τῶν λαῶν τούτων καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, εἰκάξει δὲ ἐκ τῶν ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις ἀναφερομένων ὀνομάτων τῶν ἐν Βαβυλωνίᾳ ὀρξάντων Κοσσαίων (Κασσοὺ δηλονότι) ἡγεμόνων ὅτι οἱ Κοσσαῖοι ἢ Κασσοὺ ἦσαν λαὸς Σημιτικὸς ἢ Χουσιτικὸς, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἀληθεύει περὶ Κισσίων ἢ Αἰλαμιτῶν. Ἡ γνώμη τοῦ Halevy ἔχει τοῦτο τὸ ἰδίως συνηγοροῦν ὑπὲρ ἑαυτῆς, ὅτι συμφωνεῖ πρὸς τὰς τοῦ Νεβρῶδ τοῦ υἱοῦ τοῦ Χοῦς παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πρὸς ἃς φαίνονται συνάδοντα καὶ τὰ ὀνόματα Χουθαῖοι ἢ Κουταῖοι καὶ τὸ νῦν Χουζιστάν (*). Τέλος, καθὰ ἤδη ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν, ὁ Δέλιτζ θεωρεῖ τοὺς Κασσοὺ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων τοὺς αὐτοὺς πρὸς τοὺς Κασδ-ιμ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ δὲ Μάϋερ φρονεῖ ὅτι Κισσίοι καὶ Κοσσαῖοι ἦσαν οἱ αὐτοὶ ἢ συγγενεῖς λαοί, βιοῦντες ὡς οἱ νῦν Κοῦρδοι ἐν τοῖς αὐτοῖς τύποις (ἴδ. κατωτέρω).

(1) Ὅτι τὰ Τουρανικά στοιχεῖα διετηρήθησαν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις καὶ διετήρησαν μάλιστα τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν τὴν πολιτικὴν δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ κράτους Αἰλάμ, τοῦλάχιστον ἡ ἐπίσημος, ὡς ἐκ τῶν Ἐλαμιτικῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων γίνεται δῆλον, ἦτο Τουρανική· ἀλλ' ἐξ ἄλλου αἱ μελαγχροεῖδεις μορφαὶ αἱ Ἐλαμιτικά, αἱ ἐν τοῖς ἀναγλύφοις τῆς Νινευί, δεικνύουσιν ὅτι ὁ λαὸς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦτο μελαγχροεῖδης, Χαμιτικὸς ἢ Αἰθιοπικὸς, ὡς ἐκάλουν οἱ Ἕλληνες (Αἰθίοπας δηλονότι) τοὺς μελαγχροεῖδεις Πρωτοσημίτας (ἴδ. Α' Τόμ. σελ. 340).

(*) Ἴδε περὶ τούτων ἐκτενέστερον ἐν τῷ Α' Τόμῳ σελ. 342 κέ. Ὁ Μάϋερ ἐξέφρασε τὴν ἀπίθανον γνώμην ὅτι ὁ Νεβρῶδ ὁ υἱὸς τοῦ Χοῦς (τοῦ Χοῦς τοῦ Αἰθίοπος κατὰ τὸ Πασχάλιον Χρονικόν) ἐν τῇ Γραφῇ ἀντιπροσωπεύει τοὺς Τουρανίους Κοσσαίους ἢ Κασσοὺ. Ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὸ νῦν ὄνομα Χουζιστάν, κατὰ Δέλιτζ καὶ ἄλλους τινὰς τὸ ὄνομα τοῦτο προήλθεν ἐκ τοῦ Περσικοῦ *Ουβατσα*, ὡς ἐκαλεῖτο ἡ Σουσιανή, μετὰ τῆς τοπικῆς Περσικῆς καταλήξεως σταν, κατ' ἄλλους ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἔθνους τῶν *Οὐξίων* (τῶν

καταλύσεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ὅποτε ὑπέκλυαν ὑπὸ ροπὴν ἰσχυρὰν τοῦ Ἰρανικοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ τὸ Αἰλάμ κατέστη κοιτίς τοῦ μεγάλου Περσικοῦ κράτους καὶ ἡ πρωτεύουσα πόλις Σοῦσα ἐγένετο καθέδρα τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, τὸ Αἰλάμ, ὡς ἡ γείτων Βαβυλωνία, ὑπῆρξεν ἐκτῶν ἀρχαιοτάτων κοιτίδων τοῦ Ἀσιατικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ καὶ ἐπέδρασε πολυειδῶς ἐπὶ τὸν ἱστορικὸν βίον τῆς Βαβυλωνίας καὶ διὰ ταύτης ἐπὶ τὸν τῆς δυτικῆς Ἀσίας καθόλου. Ὑπέθεσαν μάλιστα τινὲς ὅτι ὁ πολιτισμὸς τοῦ Αἰλάμ ἦτο ἀρχαιότερος τοῦ τῆς Βαβυλωνίας ἢ Χαλδαίας ἢ ὅτι καὶ ἡ πρώτη κοιτίς τῶν Χαλδαίων αὐτῶν τῆς Βαβυλωνίας ἦτο τὸ Αἰλάμ (ἴδ. σελ. 97). Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γενήσεται λόγος καὶ ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἱστορίας. Ἐνταῦθα τοῦτο μόνον πρέπει νὰ εἴπωμεν, ὅτι τό τε Αἰλάμ καὶ ἡ Βαβυλωνία, ὡς ἀποτελοῦσαι ἀμφοτέρωθεν χώραν συνεχῆ πεδινὴν χωριζομένην μόνον διὰ τοῦ Τίγρητος, ἔχουσαι δὲ τὸ αὐτὸ κλίμα καὶ τὸ αὐτὸ ποιὸν τοῦ ἐδάφους, ἐνεκα τῆς γειτονίας καὶ τῆς γεωγραφικῆς ἐνότητος καὶ διὰ τὸ ὁμόφυλον τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων Αἰλάμ καὶ Βαβυλωνίας παρήγαγον ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἐνότητα ἱστορικὴν ἐκφραζομένην ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ ἱστορικοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων, τῆς θρησκείας καὶ τῆς μυθολογίας. Ἡ ἀντίθεσις ἢ μεταξὺ Αἰλάμ καὶ Βαβυλωνίας, εἶτα δὲ καὶ Ἀσσυρίας, ἤρξατο καθ' ὃν χρόνον ἐν Βαβυλωνίᾳ τὸ ἀρχαιότατον Τουρανικὸν στοιχεῖον ὡς καὶ τὸ Πρωτοσημιτικὸν ὑπέκλυαν εἰς τὸ νεώτερον Σημιτικόν. Ἄλλως τὴν μεγάλην ἀρχαιότητα τῆς κοινῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Αἰλάμ καὶ τῆς Βαβυλωνίας ἐξῆρε καὶ ὁ Ἑλληνικὸς μῦθος ἐν τοῖς περὶ Μέμνονος τοῦ Κισσίου μύθοις (ἴδ. Α' τόμον σελ. 344-345).

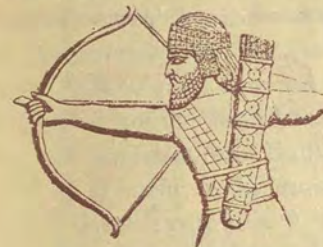
6. Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ θρησκεία καὶ μυθολογία.

Γενικὸς χαρακτὴρ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς θρησκείας καὶ μυθολογίας.— Τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ προτάξωμεν ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ τὰ κατὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν μυθολογίαν τῶν

οἰκούντων ἐπίσης ἐν Αἰλάμ κατὰ τὸν Ζάγγρον). Καὶ ὅμως πολλῶν πιθανωτέρων ἢ παραγωγῆ τοῦ Χουζιστάν ἀπὸ τοῦ Χοῦς μετὰ τῆς Περσικῆς τοπικῆς καταλήξεως στὰν (Χουζιστάν) χώρα Χοῦς ἢ Χουθαίων ἢ Κουταίων, εἰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Χουθαῖοι ἢ Κουταῖοι (ἴδ. ἐν τῷ Α' Τόμῳ σελ. 342)) ἀναφέρουσιν ἄλλοι τε καὶ ὁ Jules Oppert εἰς τὴν Βαβυλωνιακὴν πόλιν Κουτα.

Ἀσσύριος ἀκοντιστής.

Ἀσσύριος τοξότης.

Δένδρα ἐν Κογιουδζίκη.

Στολή Χαλδαϊκὴ.

Ἀσσύριοι πεζοὶ τοξόται. (Χορσαβάδ).

Κεφαλαὶ εὐνούχων (Νιμρόδ).

Ἀσσύριον πολεμικὸν ἄρμα τεσσάρων ἀνδρῶν

Ἀρχιεννοῦχος (Νιμρ). (ἐποχῆς Σεναχεριβ) Πρωθυπουργοὶ Ἀσσύρ. (ἐποχ. Ἀσσουριζιρπάλ)

Βασίλισσα Ἀσσυρίας (Κογ.).

Γυναῖκες αἰχμαλωτισθεῖσαι μετὰ παιδῶν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων (Κογ.).

Ἀσσυριακαὶ τράπεζαι (Κογ.).

λαῶν τούτων, οὐ μόνον διότι ἡ θρησκεία αὕτη καὶ ἡ μυθολογία στενῶς συνδέονται μεθ' ὅλης τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας ἐρμηνεύουσαι πολλὰ τῆς ἱστορίας ταύτης ἐπὶ τὸ μυθικώτερον παρασταθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ Χαλδαϊκὴ μυθολογία εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς παρήχθησαν αἱ μυθολογίαι πολλῶν ἄλλων Σημιτικῶν λαῶν τῶν οἰκούντων κατὰ τὰ ἀνατολικά παραλία τῆς Μεσογείου, ἰδίως τῶν Φοινίκων, ἔτι δὲ καὶ λαῶν τινῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἐκ τῶν μύθων τῶν Φοινίκων καὶ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἰκανὰ παρέλαβε στοιχεῖα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία διαμορφώσασα αὐτὰ ὅλως ἰδιοφυῶς καὶ Ἑλληνικῶς.

Θρησκεία καὶ μυθολογία τῶν ἀρχαίων Βαβυλωνίων. — Ὅπως κατὰ τὴν γλῶσσαν, οὕτω καὶ κατὰ τὴν θρησκείαν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἀπετέλουν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν λαὸν τοὺς αὐτούς, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, λατρεύοντα θεοὺς καὶ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν θεῶν καὶ περὶ τοῦ κόσμου καὶ γενικῶς περὶ τοῦ ἀνθρώπου μυθολογοῦντα. Ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἵπομεν, ἡ Ἀσσυρία οὔσα, οὕτως εἰπεῖν, ἀποικία Βαβυλωνίων παρέλαβε πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἱστορικοῦ βίου παρ' ἐκείνων. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος συνέστη καὶ παρήχθη ὁ Ἀσσυριακὸς πολιτισμὸς, διὰ χιλιάδων ἤδη ἔτων εἶχε ἀναπτυχθῆ καὶ μορφωθῆ πολιτισμὸς Βαβυλωνιακὸς πλήρης καὶ αὐτοτελὴς παραχθεὶς ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως, ἣν διήνυσεν ἐπὶ αἰῶνας ἡ Χαλδαία πρὸ τῆς περιόδου τῆς Ἀσσυριακῆς. Εἰς τὴν γένεσιν καὶ παραγωγὴν τοῦ ἀρχαιοτάτου τούτου πολιτισμοῦ ἐπέδρασεν ἡ καταγωγὴ καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν διαφόρων λαῶν, καὶ ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τούτων προῆλθεν ὁ λαὸς ὁ Βαβυλωνιακός. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ μελέτῃ τῆς θρησκείας τῶν Βαβυλωνίων πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ διάφορα φυλετικὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνέστη ὁ Βαβυλωνιακὸς λαός.

Ὁ ἀρχαιοτάτος λαὸς ὁ οἰκήσας τὴν Χαλδαίαν ἦτο, ὡς εἵπομεν, Τουρανικός, καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη δὲ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων εἶχε ἀρχὴν Τουρανικὴν. Τὴν ἦτο ἡ Τουρανικὴ θρησκεία, ἐν ὀλίγοις διελάβομεν ἤδη περὶ τούτου ἐν τῷ Α' Τόμῳ (σελ. 355). Ἡ θρησκεία αὕτη ἦτο θεοποίησις ἢ ἐμψύχωσις τῆς φύσεως ἀπάσης. Αὕτη παρίστατο πλήρης πνευμάτων καὶ πᾶν τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπινῳ βίῳ γινόμενον, ἀπὸ τῶν μεγίστων μέχρι τῶν ἐλαχίστων, ἐθεωρεῖτο γινόμενον ἐνεργεῖα τινὸς πνεύματος. Καὶ ἐπειδὴ τὰ πνεύματα ἦσαν ἀγαθὰ ἢ πονηρά, πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ κακὰ τὰ παρομαρτοῦντα τῷ ἀνθρώπινῳ βίῳ ἐθεωροῦντο ὡς προερχόμενα ἀπὸ πονηρῶν πνευμάτων. Ἡ ἄμυνα κατὰ τῶν πνευμάτων τούτων διὰ τῆς τέχνης τῆς μαγικῆς ἀπετέλει τὴν οὐσίαν καὶ τὴν θεμελιώδη ἔννοιαν τῆς θρησκείας, ἣτις εἶχε οὕτως ἀρχὴν καὶ χαρακτῆρα μᾶλλον πρακτικόν, οὔσα ἠθικὴ τις διδασκαλία δεισιδαίμων συνισταμένη οὐχὶ εἰς τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀσκεῖν τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' εἰς τὴν **μαγείαν** καὶ τὴν ἱεραρχίαν τὴν ἀποτελοῦσαν τὴν τάξιν τῶν **μάγων** τῶν ἐχόντων ὡς ἔργον τὸ διὰ μαγείας ἀπελαύνειν τοὺς δαίμονας καὶ πάντα

τὰ ἐξ αὐτῶν προερχόμενα κακά. Ἡ θρησκεία λοιπὸν συνίστατο οὐχὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ νοῦ ἢ διὰ τῆς φαντασίας ἀντίληψιν θεοτήτων ἐν τῇ φύσει καὶ εἰς τὴν λατρείαν αὐτῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀποτροπὴν τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἦτο μᾶλλον θρησκεία ἀρνητικῆ, λατρεία τις ἀμυντικῆ δαιμόνων πονηρῶν. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη θρησκεία κατὰ μικρὸν ἔλαβεν ἐν Βαβυλωνίᾳ χαρακτῆρα φυσιολατρείας, λατρείας δηλονότι τῶν φυσικῶν δυνάμεων μεταποιουμένων εἰς πρόσωπα θεῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ πάσης τῆς φύσεως. Τοῦτο ἐγένετο διὰ τῆς ἀστρολογίας τῆς Χαλδαϊκῆς. Ἐπειδὴ δηλονότι ἐν τῇ μαγικῇ τέχνῃ καὶ διδασκαλίᾳ τὰ φαινόμενα ἐν τῷ οὐρανῷ, αἱ φάσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων, αἱ ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ἡ ἐμφάνις καὶ αἱ περίοδοι τῶν ἀστέρων, ἐθεωροῦντο ὡς ἔχοντα μεγάλην ὁσπὴν ἐπὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἡ ἀστρολογία ἀπετέλεσε σπουδαῖον στοιχεῖον τῆς μαγικῆς θρησκείας τῶν Χαλδαίων καὶ κατὰ μικρὸν καθιέρωσε τὴν λατρείαν τῶν λεγομένων οὐρανίων στρατευμάτων (σαβα, τσαβα, πληθυντ. τσεβαωθ, Σαβαώθ), οὕτω δὲ παρήχθη φυσιολατρεία τις ἀναφερομένη πρὸ πάντων εἰς τοὺς ἀστέρας, ἡ ἀστερολατρεία ἢ καταχορηστικῶς κληθεῖσα Σαβαϊσμός (1). Ὡστε ἡ

(1) Τὸ ὄνομα καθιερώθη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ *Τσαβα*=στράτευμα, *τσαβα* χασαμι=στράτευμα οὐράνιον, («στρατιά τοῦ οὐρανοῦ» Βασιλειῶν Γ' 22, 19). (Τοῦ *τσαβα* πληθυντικὸς εἶναι *τσαβαωθ*=σαβιῶθ)· *σαρε* χατσαβα=ἀρχιστράτηγος, ἐνσεῖ *τσαβα*=πολεμισταί. Ἐν Ἡσαίου κεφ. 40 ἐδ. 26 ἡ λέξις ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται *κόσμος*, στρατὸς δηλονότι, ἐν δὲ Ἱερεμίου κεφ. 33 (πρβλ. Ο' 38) 22 *δύαμις* τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἀλλαγῶν (παρ' Ἱερμίου 8, 2 καὶ ἐν Δευτερονομ. ΙΖ' 3) *κόσμος τοῦ οὐρανοῦ*. Ἡ κυριολεκτικὴ ἔννοια τοῦ ὀνόματος εἶναι πάντοτε *στρατιά*, ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐννοίας προήλθεν ἡ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν λοιπῶν οὐρανίων δυνάμεων τῶν περικυκλουσῶν τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ ὁ Θεὸς ἐκλήθη Κύριος *Σαβαώθ* ἢ Ἀδοναὶ *Σαβαώθ* (Ἑβρ. Adonai τσαβαωθ)=Κύριος τῶν οὐρανίων δυνάμεων ἢ τῶν οὐρανίων στρατιῶν. Πρβλ. Παραλειπομ. Β' 18, 18 «Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ καὶ πάσα δύναμις τοῦ οὐρανοῦ παρεστῆκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ». Ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς *στρατιᾶς* τοῦ οὐρανοῦ μετέπεσαν ἴσως ἡ λέξις εἰκονικῶς εἰς τὴν τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι ἡ λ. *τσαβα* μετὰ τῆς καθαρᾶς ἐννοίας τοῦ ἀστέρος δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ Π. Δ. Ἐν Δευτερονομ. Δ' 19 λέγεται μὲν κατὰ τοὺς Ο' «Καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ», ἀλλὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον, εἰς ὃ παραπέμπει ὁ Γεσένιος ἐν τῷ Ἑβρ. Λεξικῶ αὐτοῦ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι δῆθεν ἐν τῇ Π. Δ. ἡ λέξις ἔχει σημασίαν ἀστέρος, πρὸς τὸ ἀστέρας τῶν Ο' ἀντιστοιχοῦσαν Ἑβρ. λ. ἔχει *νοχαβιμ* σημαίνουσαν ἀστέρας, ἐνῶ τὸ *τσαβα* τοῦ Ἑβρ. κειμ. μεταφράζεται ὑπὸ τῶν Ο' ἀπλῶς κόσμος. Καὶ τὸ ἕτερον χωρίον, εἰς ὃ παραπέμπει ὁ Γεσένιος, τὸ τοῦ Ἱερεμίου Η' 2, ἔχει μὲν ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ο' «Πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἀστέρας καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ», ἀλλ' ἡ μετάφρασις αὕτη ἔχει πλημμυλῶς, διότι ἐν τῷ Ἑβρ. κειμένῳ ἀναφέρεται ἀπλῶς ἡ λέξις *τσαβα*, ἣτις ἐρμηνεύεται ἐν τῇ μεταφράσει οὐχὶ ἀπλῶς «στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ», ὡς ἔδει, ἀλλὰ «τοὺς ἀστέρας καὶ τὴν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ» ὥστε παρὰ τοῖς Ο' τὸ «τοὺς ἀστέρας» κεῖται ἀτόπως. Τὸ συμπέρασμα ἡμῶν εἶναι ὅτι ἡ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καθιέρωσις τῆς

ἀστερολατρεία δὲν παρήγαγε τὴν ἀστρολογίαν παρὰ τοῖς Χαλδαίοις, ἀλλὰ τοῦναντίον παρήχθη ἐκ ταύτης καὶ παρήγαγε σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἀστρονομίαν(1). Ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ οἱ πλανῆται Κρόνος, Ἄρης, Ἀφροδίτη, Ἑρμῆς, Ζεὺς, κατέστησαν ἀντικείμενα λατρείας καὶ διὰ τοῦτο καθιερώθη ὁ ἀριθμὸς ἑπτὰ ὡς ἀριθμὸς ἱερὸς παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, ἐκ τούτων δὲ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς Σημιτικοῖς, καὶ ἔδωκεν ἐν μέρει ἀφορμὴν εἰς τὴν κατὰ ἑβδομάδα διαίρεσιν τοῦ χρόνου(2). Ἀφοῦ δὲ οὕτω τὰ οὐράνια σώματα ἐγένοντο ὑπόθεσις λατρείας καὶ μετε-

λέξεως *Σαβαϊσμός* πρὸς δῆλωσιν τῆς (Ἀσσυροβαβυλων. ἀστερολατρίας ἐγένετο αὐθαιρέτως καὶ πλημμυλῶς. Διότι οὔτε παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἡ ἀστερολατρεία ὑπῆρξε ποτε ἐθνικὴ θρησκεία, οὔτε ἡ λατρεία τοῦ Ἀδοναὶ *Σαβαώθ*=«Κυρίου τῶν οὐρανίων στρατιῶν» ἔχει ἀναφορὰν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον πρὸς τὴν τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ, οὔτε ἡ λέξις ἡ Ἑβραϊκὴ *τσαβα* ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἔχουσα τὴν σημασίαν τοῦ ἀστέρος. Ὅτι ἡ ἀστερολατρεία ἢ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ, ἀφοῦ ἤδη μετέστη εἰς λατρείαν θεῶν προσωπικῶν, ἐπέδρασε παροδικῶς ἐπὶ τὴν θρησκείαν τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ, καθίστάται πιθανὸν ἐκ πολλῶν, ἀλλὰ κατὰ βάθος ἡ ἀστερολατρεία αὕτη οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν οὔτε πρὸς τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰσραὴλ οὔτε πρὸς τὰ *σαβα* καὶ *σαβαωθ* καὶ *Κύριος Σαβαώθ*.

(1) Διοδώρου Σικελιώτου Β' 30 «Τῶν ἄστρον πολυχρόνιους παρατηρήσεις πεποιημένοι οἱ Χαλδαῖοι» καὶ τὰς ἐκάστοτε κινήσεις τε καὶ δυνάμεις ἀκριβέστατα πάντων ἀνθρώπων ἐπεγνωκότες, πολλὰ τῶν μελλόντων συμβαίνειν προλέγουσι τοῖς ἀνθρώποις. Μετρίστην δὲ φασὶν εἶναι θεωρίαν καὶ δύναμιν περὶ τοὺς πέντε ἀστέρας τοὺς πλανήτας καλουμένους, οὓς ἐκείνοι κοινῇ μὲν ἐρμηνεῖς ὀνομάζουσιν, ἰδίᾳ δὲ τὸν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Κρόνον ὀνομαζόμενον, ἐπιφανέστατον δὲ καὶ πλεῖστα καὶ μέγιστα προσημαίνοντα, καλοῦσιν ἡλίον(*)· τοὺς δ' ἄλλους τέτταρας ὁμοίως τοῖς παρ' ἡμῶν ἀστρολόγοις ὀνομάζουσιν Ἄρεως, Ἀφροδίτης, Ἑρμοῦ, Διός. Διὰ τοῦτο δ' αὐτοὺς ἐρμηνεῖς καλοῦσιν, ὅτι τῶν ἄλλων ἀστέρων ἀπλανῶν ὄντων καὶ τεταγμένη πορείᾳ μίαν περιφορὰν ἐχόντων οὗτοι μόνοι πορείαν ἰδίαν ποιούμενοι τὰ μέλλοντα γίνεσθαι δεικνύουσιν ἐρμηνεύοντες τοῖς ἀνθρώποις τὴν τῶν θεῶν ἔννοιαν. Τὰ μὲν γὰρ διὰ τῆς ἀνατολῆς, τὰ δὲ διὰ τῆς δύσεως, τινὰ δὲ διὰ τῆς χρείας προσημαίνειν φασὶν αὐτοὺς τοῖς προσέχειν ἀκριβῶς βουλῆθῆσαι· ποτὲ μὲν γὰρ πνευμάτων μεγέθη δηλοῦν αὐτούς, ποτὲ δὲ ὄμβρων ἢ καυμάτων ὑπερβολάς, ἔστι δὲ ὅτε κομητῶν ἀστέρων ἐπιτολάς, ἔτι δὲ ἡλίου τε καὶ σελήνης ἐκλείψεις, καὶ σεισμοὺς καὶ τὸ σύνολον πάσας τὰς ἐκ τοῦ περιέχοντος γεννωμένας περιστάσεις ὠφελίμους τε καὶ βλαβεράς οὐ μόνον ἔθνεσι καὶ τόποις, ἀλλὰ καὶ βασιλευσὶ καὶ τοῖς τυχοῦσιν ἰδιώταις».

(2) Ἐν τῇ Ἱερῶ Γραφῇ, ὡς γνωστόν, ἡ καθιέρωσις τῆς ἑβδομάδος ἔχει ὑψηλοτέραν θρησκευτικὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν. Ἀλλὰ παρὰ τισὶν ἀρχαίοις μὴ Σημιτικοῖς λαοῖς κατὰ μῆνην τῶν Βαβυλωνίων αἱ ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος ἐκλήθησαν κατὰ τοὺς ἑπτὰ μνημονευθέντας ἀστέρας. Λατ. Lunae dies (=Σελήνης ἡμέρα, ἢ καθ' ἡμᾶς Δευτέρα), Martis dies (=Ἄρεως ἡμέρα, ἢ καθ' ἡμᾶς Τρίτη), Mercurii dies (=Ἑρμοῦ ἡμέρα, ἢ καθ' ἡμᾶς Τετάρτη), Veneris dies (=Ἀφροδίτης ἡμέρα, ἢ καθ' ἡμᾶς Παρασκευή), Saturni dies (=Ἄγγλ. Saturday) (=ἡμέρα Κρόνου, καθ' ἡμᾶς Σάββατον), Solis dies (=Ἡλίου ἡμέρα· οὕτως ἐκαλεῖτο ἐνίοτε ἡ ἡμέρα αὕτη κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. χρόνους καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Χριστιανῶν). Πρβλ. καὶ τὸ Γερμ. Sonntag (=Ἡλίου ἡμέρα), Montag (=Σελήνης ἡμέρα) κτλ.

(*) Ἡ λέξις εἶναι προφανῶς παρεφθαρμένη ἀντι Ἡλον (ἴδε κατ. ἐν τοῖς περὶ Ἴλου).

βλήθησαν εἰς θεότητα προσωπικῆς, καὶ ἡ λοιπὴ ἔμφυχος θεωρουμένη φύσις, οἷον ἡ θάλασσα, ὁ Ὠκεανός, μετεποιήθησαν ἐπίσης εἰς τοιαύτας θεότητας, καὶ ἐκ τῆς μαγικῆς λατρείας τῆς Τουρανικῆς παρήχθη κατὰ μικρὸν φυσιολατρεία πλήρης καὶ συστηματικὴ καὶ καθιερώθησαν ὀνόματα θεῶν ἐκπροσωποῦντων τὴν φύσιν(1). Προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ ἀνάμιξις καὶ ἐπικράτησις τῶν Σημιτικῶν στοιχείων τὴν φυσιολατρείαν τῶν Βαβυλωνίων ἐκόσμησε καὶ διεποίκιλε οὐχὶ μόνον διὰ νέων Σημιτικῶν ὀνομάτων θεοτήτων, ἀλλὰ καὶ διὰ παραδόσεων ποιητικῶν περὶ γενέσεως τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ περὶ κατακλυσμοῦ, καὶ δι' ἱστορίας μυθικῆς περὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Οὕτω δέ, ὅπως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ, οἱ θεοὶ ἀπὸ δυνάμεων φυσικῶν κατέστησαν πρόσωπα ἠθικὰ ἔμμεσον μόνον καὶ λανθάνουσαν ἔχοντα ἀναφορὰν πρὸς τὰ φυσικὰ ὄντα, ἐξ ὧν τῆς λατρείας παρήχθησαν προσέτι δὲ ἐκ τῶν πρώτων ιδιοτήτων τῆς θεότητος ἢ τοῦ πρώτου θεοῦ παρήχθησαν νέα μορφὰ θεότητος καὶ ἐκ τῶν ἐπιθέτων τῶν δηλούντων τὰς ιδιότητας ἐκείνας νέα θεῶν ὀνόματα. Διὰ τῆς ὁμοίης δὲ τῆς Σημιτικῆς παρήχθησαν ἐκ τῶν ἀρχικῶν ὀνομάτων τῶν θεῶν καὶ θηλυκοὶ τύποι δηλοῦντες θεαίνας ὡς συζύγους τῶν διαφόρων θεῶν.

(1) Ὁ Hommel (G. A. u. B. σελ. 245) φρονεῖ ὅτι οἱ Τουράνιοι τῆς Βαβυλωνίας οἱ μεταναστεύσαντες, κατ' αὐτόν, εἰς τὴν χώραν ταύτην πρὸ τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος ἐκ τῶν περὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χωρῶν, ἤνεγκον μεθ' ἑαυτῶν τὴν παναρχαίαν Τουρανικὴν θρησκείαν, οἷα αὕτη ὑφίστατο ἐν τοῖς Τουρανικοῖς λαοῖς τῆς κεντρικῆς Ἀσίας μέχρι τῆς παρ' αὐτοῖς ἐμφανίσεως καὶ διαδόσεως τοῦ Ἰσλάμ. Ἄρα ἡ θρησκεία τῶν Τουρανίων Βαβυλωνίων ἦτο *σαμανισμός* τις (*) πᾶχυλός συνιστάμενος εἰς τὴν λατρείαν δύο ὑψίστων πνευμάτων, τοῦ πνεύματος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τῆς γῆς. Ὁ Hommel φρονεῖ ὅτι ἡ ἀστερολατρεία τῶν Βαβυλωνίων δὲν ἔχει ἀρχὴν Τουρανικὴν, ἀλλὰ καθαρῶς Σημιτικὴν. Ἄλλ' εἰς τὸν δισχυρισμὸν τοῦτον δύο δυνάμεθα ν' ἀντιτάξωμεν ἀντιρρήσεις: α') ὅτι τὰ Βαβυλωνιακὰ ἢ Χαλδαϊκὰ γράμματα εἶχον ἀρχὴν Τουρανικὴν, καθὰ καὶ ὁ Hommel αὐτὸς διὰ μακρῶν ἀποδείκνυσι τὸ τοιοῦτον. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐκείνῃ εἰκονογραφικῇ ἢ ἱερογλυφικῇ Τουρανικῇ Βαβυλωνιακῇ ἱερογραφίᾳ τὸ ἱερογραφικὸν σημεῖον τὸ δηλοῦν τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν θεὸν ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἀστέρος καὶ ὁ συλλαβικὸς χαρακτήρ ὁ κατὰ συντομίην ἐκ τῆς εἰκόνης τοῦ ἀστέρος προελθὼν ἐξέφραζε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ συλλαβὴν ἀρχῆθεν Τουρανικὴν, οὐχὶ Σημιτικὴν β') ὅτι ἡ ἀστερολατρεία δὲν ἦτο κοινὴ πᾶσι τοῖς Σημιτικοῖς λαοῖς, διότι εἰς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ εἰς τοὺς Ἀραβας, τοὺς δύο τούτους κυριωτάτους Σημιτικούς λαοὺς, ἦτο ξένη, παροδικῶς μόνον ἐπιδράσασα ἐπὶ τὴν θρησκείαν αὐτῶν· οἱ δ' ἄλλοι Σημιτικοὶ ἢ Πρωτοσημιτικοὶ λαοί, ὡς οἱ Φοίνικες (ἴσως δὲ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι), φαίνεται

(*) *Σαμάν* (προφ. cham Γαλλ. ἢ scham Γερμ.) ἐσήμαινε παρὰ τοῖς Τουρανικοῖς λαοῖς τῆς κεντρικῆς Ἀσίας τὸν μάγον, ἤτοι τὸν ἱερέα, οὗ μόνον ἔργον ἦτο ἢ διὰ μαγείας καὶ ἐξορκισμῶν ἀπέλασις τῶν δαιμόνων (προβλ. τὰ ἐν τῷ Α' Τόμῳ σελ. 355) περὶ τῶν μάγων παρὰ τοῖς Τουρανικοῖς λαοῖς εἰρημένα).

Ἐν τῷ οὕτω παραχθέντι Βαβυλωνιακῷ πανθέῳ τὴν πρώτην θέσιν κατέλαβον οἱ τέσσαρες θεοὶ Ἀνα (Ἑλλ. Ἄνος), Ἰλου (Ἑλλ. Ἥλος), Βηλ (Ἑλλ. Βῆλος) καὶ Εα ἢ Χεα.

1) Τοῦ Ἀν(ν)α ἢ Ἀνου ἡ πρώτη σημασία ἦτο *ἀστήρ* (κατὰ συνεκδοχὴν ἕνα. στρος οὐρανός), ἐντεῦθεν δὲ μετέστη εἰς τὴν καθολικωτέραν ἔννοιαν τῆς θεότητος ἀπολύτως· διὰ τοῦτο, ὡς εἶδομεν, ἐν τῇ ἱερογραφίᾳ τῇ Βαβυλωνιακῇ τὸ σημεῖον τοῦ ἀστέρος ἐσήμαινε τὸν θεόν· καὶ ἀφοῦ δὲ τὸ σημεῖον τοῦτο συντηθὲν μετέστη εἰς σημεῖον δηλοῦν ἀπλῶς τὴν συλλαβὴν *αν*, πάλιν πρὸ τῶν ὀνομάτων τῶν θεῶν ἐτίθετο ὡς προεξαγγελτικὴ ἱερογραφία τοῦ ὀνόματος οἰασθήποτε θεότητος χωρὶς ν' ἀποβάλλῃ καὶ τὴν καθόλου σημασίαν τοῦ *θεός* (ἴδ. σελ. 81). Ἄλλ' ἅπαξ προσωποποιηθεὶς ὁ Ἀν(ν)α ἐγένετο θεὸς ἰδιαίτερος τοῦ οὐρανοῦ, οἰκῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ καλούμενος συνήθως Ἀνου. Ὁ θεὸς οὗτος (ἐξ οὗ τοῦ ὀνόματος παρήχθησαν, ὡς φαίνεται, τὰ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων τοῦ Βηρώσου καὶ τοῦ Φίλωνος γνωστὰ Βαβυλωνιακὰ μυθολογικὰ ὀνόματα Ἀννήδοτος, Ὀάννης, Ἀνεβρώτ ὡς καὶ τὸ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸν Ἀνουιτ) παρίστατο, ὡς ὁ Ζεὺς, «πατὴρ τῶν θεῶν», ὅτε δὲ ὡς Ἄλης «βασιλεὺς τῶν νεοτέρων ἢ τοῦ κάτω κόσμου, κύριος τοῦ σκότους καὶ τοῦ θανάτου» λατρευόμενος ἴσως διὰ τοῦτο ἰδίως ἐν τῇ ἱερῇ νεκροπόλει Ὀρχόη (ἴδ. σελ. 45). Παρὰ τὸν Ἀν(ν)α δὲ ἐλατρεύετο καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ἀνατου (τὸ ὄνομα παρήχθη ἐκ τοῦ Σουμρικοῦ Ἀν(ν)α διὰ τῆς Σημιτικῆς καταλήξεως τοῦ θηλυκοῦ *του*, ἴδ. σελ. 21).

2) Δεύτερος θεὸς μετὰ τὸν Ἀν(ν)α ἢ μᾶλλον αὐτὸς ὁ Ἀνά ἐν Σημιτικῇ ἐρμηνείᾳ ἦτο ὁ *Ἰλου*. Ὁ Ἰλου ἐκπροσωπεῖ τὴν ἰδέαν τῆς θεότητος ἐν τῇ ἀπολύτῳ σημασίᾳ αὐτῆς. Τοῦτο τοῦλάχιστον φαίνεται μαρτυροῦσα καὶ ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος (προβλ. Ἀραμ. Ελι, θεός. Ἑβρ. Ελ, Ελοχιμ. Ἀραβ. Ιλαχ). Ἄλλ' ὁ Ἰλου δὲν ἐγένετο θεότης προσωπικῆ ὡς ὁ Ἀνου, διότι δὲν ἔχει ὀρισμένης ιδιότητος οὐδὲ τύπον ἰδιαίτερας λατρείας, ἀλλ' ἔχει ἀπλῶς τὴν γενικὴν σημασίαν τῆς θεότητος (1), ὅπως τὸ Τουρανικὸν Τιγγιρά=θεός, οὐτινος ἐπίσης εἶναι ἡ

ὅτι παρέλαβον τὴν ἀστερολατρείαν παρὰ τῶν Βαβυλωνίων. Τοῦναντίον δὲ ἡ Βαβυλωνία φαίνεται οὕσα κοιτὶς τῆς ἀστερολατρίας. Ἡ θρησκεία τῶν Χαλδαίων μάγον, ἣτις εἶχεν ἀρχὴν καὶ καταγωγὴν ἀκριβῶς Τουρανικὴν, στενῶς συνδέεται μετὰ τῆς ἀστρολογίας, καὶ Χαλδαῖος μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς ἀρχαίας ἐθνικῆς λατρείας ἐσήμαινε τὸν μάγον, τὸν ἀστρολόγον, τὸν *ἐπαιδόν*. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων διαλευκανθήσονται προσηκόντως καὶ ἐν ἄλλοις κεφαλαίοις τοῦ βιβλίου τούτου.

(1) Τοῦτο ἐξάγεται ἐξ ὅσων γινώσκουμεν περὶ τοῦ Ἰλου ἢ Ἥλου ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων. Ἀλλὰ κατὰ τὰς παραδόσεις τὰς διασωθείσας ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Σαγγουνιάθωνος (ἱερέως Φοίνικος γράψαντος χρονικὰ) καὶ παρὰ τῷ Διοδώρῳ (ἴδ. σελ. 107 σημ. 1), «τὸν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Κρόνον ὀνομαζόμενον καλοῦσιν ἡλίον (Ἥλον)», ἡ τοῦ Ἰλου λατρεία προῆλθεν ἐκ τῆς τοῦ πλανήτου Κρόνου. Ἄλλ' ἐν ταῖς παραδόσεσι ταύταις φαίνεται ὅτι ἐγένετο σύγχυσις τῆς ιδιότητος τοῦ Κρόνου ὡς πλανήτου πρὸς τὴν ἰδιό-

πιστή μετάφρασις (πρλ. Κατ Τιγγίρα=Bab-ίλου σ. 40), διὰ τοῦτο δὲ δὲν ἔχει τύπον θυλικόν (1).

3) Τρίτος μέγιστος θεὸς εἶναι ὁ Βῆλος (Bel). Καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀρχῆθεν δὲν εἶχε σημασίαν ἀναφερομένην πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ θεοῦ, ἐσημαίνει δ' ἀπλῶς ἐν πολλαῖς ἀρχαίαις Σημιτικαῖς γλώσσαις τὸ κύριος (2), ἐν τῇ σημασίᾳ δὲ ταύτῃ ἦτο ἐπίθετον πολλῶν θεῶν. Ἄλλ' ἐκ τοῦ ἐπιθέτου τούτου παρήχθη ἰδία προσωπικὴ θεότης, ὁ μέγας καὶ ὑψιστος θεὸς ὁ κατὰ Βῆρωσον «ἀποτελέσας καὶ ἄστρον καὶ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τοὺς πέντε πλανήτας». Ὁ Ἡρόδοτος (Α' 181) συνάπτει τὸ ὄνομα τοῦ Βήλου πρὸς τὸ τοῦ Διὸς («Διὸς Βήλου»). Κατὰ Βῆρωσον δὲ οἱ Ἕλληνες τὸν «Βῆλον μεθερμηνεύουσι Δία» (ἴδ. κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ

τῆτα αὐτοῦ ὡς ἀρχαιοτάτου θεοῦ. Οἱ Ἕλληνισταὶ δηλονότι Σημιταὶ συγγραφεῖς (ὁ Βῆρωσος καὶ ὁ τὰ τοῦ Φοίνικος Σαγγουινιάθωνος Ἕλληνιστὴ μεθερμηνεύσας Ἰουδαῖος Ἕλληνιστὴς Φίλων) ἐν τῷ Κρόνῳ τῶν Ἑλλήνων βλέποντες τὸν ἀρχαιοτάτον τῶν θεῶν ἐκάλεσαν Κρόνον καὶ τὸν Βαβυλωνιακὸν θεὸν Ἴλου ἄνευ ἀναφορᾶς οὐδεμιᾶς πρὸς τὸν ὁμώνυμον πλανήτην καὶ πρὸς τὴν ἀστερολατρείαν τὴν Βαβυλωνιακὴν, πρὸς ἣν οὐδεμία σχέσηις ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις συνδέει τὸν Ἴλου ἔνεκα δὲ τῆς σημασίας, ἣν ἔλαβεν ὁ Κρόνος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀστρολογίᾳ, μετεβίβασαν εἰς τὸν Ἴλου καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ θεοῦ τοῦ πλανήτου Κρόνου (*). Ἄλλ' ὡς θέλομεν ἶδει κατωτέρω, ὁ Βῆρωσος ἐν τοῖς περὶ κατακλυσμοῦ μύθοις Κρόνον ἐκάλεσε τὸν θεὸν Ea. Καὶ ὁ παρὰ Λατίνοις δέ, ὡς γνωστὸν, ἀρχαιοτάτα λατρευόμενος θεὸς τῆς σπορᾶς καὶ εὐφορίας Saturnus ἐταυτίσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων πρὸς τὸν Κρόνον. Ὡστε κατὰ ταῦτα ὁ Ἴλου, ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω, ἦτο θεότης ἀπρόσωπος, ἐκπροσωποῦσα τὸ πολὺ τὴν γενικὴν ιδέαν καὶ ιδιότητα τῆς θεότητος.

(1) Ἡ παρ' Ἡροδότῳ μνημονευομένη Ἀραβικὴ θεότης Ἀλιλάτ ἢ σημαίνουσα κατὰ τὸν συγγραφεὰ ἐκεῖνον *Οὐρανίαν Ἀφροδίτην*, φαίνεται ὅτι εἶναι θηλυκὸς τύπος τοῦ Ἴλου (μετὰ τοῦ ἄρθρου al)· εἰ καὶ δέ, ὡς εἴπομεν, ἡ ῥίζα τοῦ ὀνόματος Ἴλου ἦτο κοινὴ εἰς πολλὰς Σημιτικὰς γλώσσας, τὸ Ἀλιλάτ δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ θηλυκὸν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ μᾶλλον τύπου τοῦ ὀνόματος (Ἴλου).

(2) Κύριος ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ Balu, Ἑβρ. Bal, Φοιν. Bal. Ἄλλ' ἐνῶ ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ καὶ τῇ Φοινικικῇ τὸ ὄνομα μετέστη εἰς τὴν σημασίαν τοῦ θεοῦ (Ἀσσυρ. Bel, Βῆλος Φοιν. Bal, Βάαλ, Asdu-bal, Hanni-bal) ἐν τῇ Ἑβρ. ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ κύριου προκειμένου πάντοτε περὶ ἀνθρώπου, οὐδέποτε δὲ περὶ θεοῦ (**). Ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς κύριος λέγεται Ἰαχβὲ ἢ Ἰεχωβά καὶ Ἀδοναί. Ὁ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Β' Ι 1, 9, 18) ἀναφερόμενος Βάαλ εἶναι θεὸς Φοινικικός, τὸν ὁποῖον ἀσεβεῖς τινες βασιλεῖς ἤθελον νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ.

(*) Σαγγουινιάθ. Fr. Historicorum Graecorum ἔκδ. C. Muller III σελ. 571 «Κρόνος τοίνυν, ὃν οἱ Φοίνικες Ἦλον προσαγορεύουσι, βασιλεύων τῆς χώρας καὶ ὕστερον μετὰ τὴν τοῦ βίου τελευτήν εἰς τὸν τοῦ Κρόνου ἀστέρα καθιερωθεῖς».

(**) Εἰς τὸ Bal (=θεὸς) τῶν ἐκ τούτου συνθέντων Φοινικικῶν ὀνομάτων ἀνταποκρίνεται ἐν τοῖς ταυτοσήμοις Ἑβραϊκοῖς τὸ ὄνομα El=θεὸς (πρβλ. Φοιν. Βελεάζαρ, Ἑβρ. Ἐλεάζαρ). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ Α' τῶν Παραλειπομένων (Θ' 40) μεταξὺ τῶν υἱῶν

Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς κοσμογονίας μύθοις (1). Ἄλλὰ καὶ ἀφοῦ τὸ ὄνομα Βῆλος ἔλαβε τὴν σημασίαν ἰδιαίτερου θεοῦ παντοδυνάμου, παρακολουθεῖται οὐχ ἦτον ὑπὸ ὀνομάτων διαφόρων θεῶν, ὧν προτίθεται ὡς ἐπίθετον (Bel Μερωδάξ, Bel Νιπρου, Βελο Νιν ἢ Βελ Νινέπ) (2). Ἄλλ' ὁ Βῆλος παρὰ τὴν γενικὴν ταύτην ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος διεισήρησε καὶ τὴν ἰδιαίτεραν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῷ πανθέῳ τῷ Βαβυλωνιακῷ καὶ διὰ τοῦτο ἔχει καὶ σύζυγον Βέλτιν ἢ Βελίτ (Μύλιτταν τοῦ Ἡροδότου) λατρευομένην καθ' ὅλην τὴν Βαβυλωνίαν καὶ καλουμένην «βασιλίδα τῆς χώρας», «μεγάλην κυρίαν», συγγεομένην δὲ ἐνίοτε πρὸς τὴν Ἰστάγ, τὴν Ἀφροδίτην τῶν Βαβυλωνίων, ἥς ἐν ἀρχῇ φαίνεται ὅτι ἦτο ἀπλοῦν ἐπίθετον τὸ ὄνομα Βέλτις (=κυρία) Μία τῶν μεγάλων ἑορτῶν τῶν Βαβυλωνίων ἦτο ἐκεῖνη, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς ἤπιετο τῶν χειρῶν τοῦ θεοῦ Βήλου.

4) Τετάρτη μεγάλη θεότης εἶναι ὁ Ea ἢ Χέα (Ἑλλ. Ὠη, Ἀός, Ὁάν-νης). Οὗτος εἶναι «κύριος τῆς γῆς», ἀλλ' εἶναι καὶ βασιλεὺς τῆς θαλάσσης, «κύριος τῆς ἀβύσσου», ὁ «σοφὸς ὁδηγὸς τῶν ἀνθρώπων», ὁ νοῆ-

(1) Ἄλλ' ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς παραδόσει πρώτως ὁ Βῆλος κατέστη καὶ ἦρος μυθικῆς ἱστορίας. Οὗτω καθ' Ἡρόδοτον (Ζ' 61) ὁ Βῆλος ἦτο πατὴρ τοῦ Κηφέως καὶ ὁ μυθολογούμενος δὲ βασιλεὺς τῆς Λυδίας Νίνος ἦτο υἱὸς Βήλου υἱοῦ Ἀλκαίου (Ἡροδ. Α' 7. Ἴσως ἐνταῦθα ὑπολανθάνει τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Βελ Νιν ἢ Βελ Νινέπ). Κατὰ Διόδωρον τὸν Σικελιώτην (ς' 2) ὁ Βῆλος ἦτο βασιλεὺς Βαβυλώνας, παρ' ᾧ ἐφιλοξενήθη ὁ Ζεὺς. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν τὰ περὶ φιλοξενίας τοῦ Διὸς παρὰ τῷ Βήλῳ, παραληφθέντα ἐκ τοῦ Εὐήμερου, βεβαίως δὲν ἔχουσι σημασίαν σπουδαίαν οὔτε ὑπὸ ἐποψίν καν μυθολογικῆν. Ἄλλ' οὐχ ἦτον ὁ Διόδωρος ἀναφέρει (ΙΖ' 102) ὅτι ἐν Βαβυλῶνι ὑπῆρχε τάφος τοῦ Βήλου, ὃν, καθαρθεύοντα ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἤξιον οἱ Χαλδαῖοι ἱερεῖς τῆς Βαβυλώνας ἵνα ὁ Ἀλέξανδρος ἀναστήσῃ, διότι μόνον οὕτω ἠδύνατο νὰ ἐκφύγῃ τὸν κίνδυνον, ὃν διὰ τῆς ἀστρολογίας προέβλεπον περὶ τῆς τύχης τοῦ βασιλέως ἂν εἰσῆρχετο εἰς τὴν Βαβυλῶνα (μετὰ τὴν ἐξ Ἰνδιῶν ἐπιστροφήν). Εἶναι δὲ λίαν γνωστοὶ καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνικοὶ μῦθοι περὶ τοῦ Βήλου τοῦ Αἰγυπτίου, τοῦ πατρὸς τοῦ Αἰγύπτου καὶ τοῦ Δαναοῦ, καὶ υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Λιβύης τοῦ ἀγαγόντος ἀποίκους ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Βαβυλῶνα (Διόδ. Α' 28). Ὁ μῦθος φαίνεται ὑπαινισσόμενος τὴν μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτάτων Βαβυλωνίων καὶ Αἰγυπτίων ὑφισταμένην ἐθνολογικὴν συγγένειαν (ἴδ. Α' Τόμον σ. 346-348).

(2) Ὁ Βῆλος παρὰ τοῖς Φοίνιξιν ἐκαλεῖτο καὶ Βελιθάν (Βελ-ιταν=Bῆλος γηραιός), τοῦ Σαοῦλ ἀναφέρεται καὶ ὁ Βαάλ (Ἑβρ. Ισβαλ=ἄνθρωπος τοῦ Βαλ) καὶ ὁ υἱὸς δὲ τοῦ Ἰωνάθαν (υἱοῦ τοῦ Σαοῦλ) καλεῖται Μ-χριβαάλ. Ἄλλὰ τοῦτο, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τινὰς νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τὸ Βαλ εἶχε ποτὲ, πρὸ τῆς ἐπικρατίας τῶν ὀνομάτων Ἰαχβὲ καὶ Ἀδοναί, τὴν σημασίαν τοῦ Κύριος (ἐν τῇ ἔννοιᾳ τοῦ Κύριος, Θεός), ἐξηγεῖται ὀρθότερον ἐκ τοῦ ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ἐγράφησαν τὰ Παραλειπόμενα, εἶχεν ἤδη εἰσαχθῆ εἰς τὸν λαὸν Ἰσραὴλ ἐκ Φοινίκης ἢ λατρεία τοῦ Βάαλ. Ἀκριβῶς δὲ ὁ ἐν τοῖς Παραλειπομένοις Ισβαλ ἢ Βαάλ καλούμενος υἱὸς τοῦ Σαοῦλ, ἐν τῇ Β' Βασιλειῶν καλεῖται Ἰσοσοθὲ (Ἑβρ. Ισ-βοσετ, παρ' Ἰωσήφῳ Ἰέσσοσθος) ὥστε τὸ Ἰσοσοθὲ ἢ Ισ-βοσετ μετεβλήθη εἰς Ισβαλ ἢ Βαάλ ἔνεκα τῆς παροδικῆς εἰσαχθείσης λατρείας τοῦ Βάαλ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις. Κατὰ τὸ Ισβαλ δὲ μετεποιήθη τὸ ἐκ τῶν βιβλίων τῶν Βασιλειῶν ἄγνωστον ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωνάθαν εἰς Μ-χριβαάλ.

μων ἰχθύς ὁ ἐξεληθὼν τῆς θαλάσσης καὶ διδάξας τὸ ἀνθρώπινον γένος. Αὐτὸς εἶναι ὁ βασιλεὺς ὅστις, κατὰ Βῆρωσον (1), εἶναι ὁ διδάσκαλος καὶ ἐφευρετὴς τῶν στοιχείων τῶν Χαλδαϊκῶν γραμμάτων. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ καὶ τὸ σύμβολον, ὅπερ φέρει ὁ θεὸς ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις, ὁ σφῆν δηλονότι, τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ Χαλδαϊκοῦ ἀλφαβήτου, ὅπως διεμορφώθη τοῦτο ὀρι-
στικῶς ἀπὸ τῶν πρώτων ἱερογλυφικῶν εἰκόνων. Ἄλλο σύμβολον τοῦ θεοῦ εἶναι ὁ ὄφης, σύμβολον φρονήσεως, «ὁ φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὃν ἐποίησε Κύριος ὁ Θεὸς» (Γεν. Γ', 1, πρβλ. καὶ Εὐαγγ. Ματθ. Ι, 16 «γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις») (2). Σύζυγος τοῦ Ὡάννου εἶναι ἡ θεὰ Λαύκη, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Βῆλον.

(1) Ἀποσπάσματα Βηρώσου, *Fragmenta historicorum Graecorum* ἔκδ. Ed. Carol Muller V. I. 11 σελ. 496 «Ἐν δὲ τῇ Βαβυλῶνι πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων γενέσθαι ἄλλοθενῶν, κατοικησάντων τὴν Χαλδαίαν. Ζῆν δὲ οὕτως ἀτάκτως ὡσπερ τὰ θηρία. Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ φανῆναι ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης κατὰ τὸν ὁμορῶντα τόπον τῇ Βαβυλωνίῃ ζῶον ἄφρονον (*), ὀνόματι Ὡαννην... τὸ μὲν ὅλον σῶμα ἔχον ἰχθύος, ὑπὸ δὲ τὴν κεφαλὴν παραπεφυκυῖαν ἄλλην κεφαλὴν ὑποκάτω τῆς τοῦ ἰχθύος κεφαλῆς, καὶ πόδας ὁμοίως ἀνθρώπου, τὴν δὲ εἰκόνα αὐτοῦ ἔτι καὶ νῦν διαφυλάσσειναι, τοῖσι δὲ τὸ ζῶον ἰὴν μὲν ἡμέραν διατρίβειν μετὰ τῶν ἀνθρώπων, οὐδεμίαν τροφὴν προσφερόμενον, παραδιδόναι τε τοῖς ἀνθρώποις γραμμάτων καὶ μαθημάτων καὶ τεχνῶν παντοδαπῶν ἐμπειρίαν καὶ πόλεων συνοικισμούς, καὶ ἱερῶν ἰδρύσεις, καὶ νόμων εἰσηγήσεις καὶ γεωμετρίας διδάσκειν, καὶ σπέρματα καὶ καρπῶν συναγωγὰς ὑποδεικνύναι, καὶ συνόλους πάντα τὰ πρὸς ἡμέρωσιν ἀνήκοντα βίον παραδιδόναι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀπὸ δὲ τοῦ χρόνου ἐκεῖνου οὐδὲν ἄλλο περισσὸν εὐρεθῆναι. Τοῦ δὲ ἡλίου δύοντος τὸ ζῶον τουτοῖ Ὡαννην δύ-
ναι πάλιν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς νύκτας ἐν τῷ πελάγει διατᾶσθαι· εἶναι γὰρ αὐτὸ ἀμφίβιον· ὕστερον δὲ φανῆναι καὶ ἕτερα ζῶα ὅμοια τούτῳ. Τὸν δὲ Ὡαννην περὶ γενεᾶς καὶ πολιτείας γράφαι καὶ παραδοῦναι τοῖς ἀνθρώποις». Ἐν τῷ μύθῳ τούτῳ φαίνεται ὅτι ὑπολανθάνει καὶ τις ὑπαινιγμὸς περὶ τῆς εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ναυτικοῦ βίου (τοῦ ἀμφίβιου Ὡάννου) ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ δὲ Tiele (B. A. G. σελ. 101) ὁ ὅλος μῦθος ἀναφέρεται ἀρχῆθεν εἰς τὸν ἥλιον, καὶ τὸν μῦθον τοῦτον τὸν περὶ ἡλίου ὁ Βῆρωσος συνέδεσε μετὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, πρὸς ὃν οὐδεμίαν εἶχε ἀρχῆθεν ἀναφορὰν· διότι κατὰ Tiele «ἡ θάλασσα, ἐξ ἧς τὸ θεῖον τέρας τὴν πρωίαν ἐξέρχεται καὶ εἰς ἠὴν τὴν ἑσπέραν δύεται, εἶναι ὁ τὴν γῆν περιβάλλων Ὠκεανός». Ἀλλ' ὁ τὴν γῆν περιβάλλων Ὠκεανός εἶναι ἰδέα Ἑλληνικῆ, ἄγνωστος τοῖς Βαβυλωνίοις, ἐνῶ ὁ μῦθος τοῦ Βηρώσου ἔχει λίαν τοπικὸν χαρακτῆρα.

(2) Ὁ ὄφης ἐν τοῖς μύθοις πολλῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν λαῶν, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ, παρίστησιν ἰδιότητος δύο ἀντιθέτους κατ' ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ κατὰ βάθος εὐκόλως συμβιβαστένας. Ὁ ὄφης, καὶ μάλιστα ὁ μὴ φαρμακερὸς, ὡς ζῶον πανοῦργον καὶ φρόνιμον ἦτο σύμβολον φρονήσεως καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς Φοίνιξιν ἐτιμᾶτο ὡς ἱερός καὶ ἀγαθοδαίμων (Ἡροδ. Β' 74 «Εἰσι δὲ περὶ Θήβας ἱεροὶ ὄφεις, ἀνθρώπων οὐδαμῶς δηλήμονες»). Καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ὁ ὄφης εἶναι

(*) Διορθοῦσί τινες ἄρρη.

Πλὴν τῶν μνημονευθέντων τεσσάρων μεγάλων θεῶν πλῆθος ὑπάρχει ὀνομάτων θεῶν ἐν τῷ πανθέῳ τῆς Βαβυλωνιακῆς μυθολογίας, ὧν οἱ ἐπισημότεροι εἶναι α') ὁ θεὸς Σιν ὁ ἔχων ἀναφορὰν πρὸς τὴν σελήνην καὶ ταύτην κυριολεκτικῶς σημαίνων, «ὁ θεὸς ὁ ἄρχων», «ὁ δυνατός», «ὁ κύριος τῶν πνευμάτων ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς», «ὁ ἄρχων τῶν θεῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς», «βασιλεὺς τῶν θεῶν» καὶ «θεὸς τῶν θεῶν», «ὁ θεὸς ὁ λάμπων», «ὁ κύριος τῆς σελήνης», ὁ στηρίζων τοὺς οὐρανοὺς καὶ διὰ τοῦτο ἀρχιτέκτων τοῦ παντός, ὅφ' οὗ τὴν προστασίαν διετέλουν πᾶσαι αἱ οἰκοδομαὶ καὶ αἱ γέφυραι αὐταί. Σύμβολον εἶχεν ὁ Σιν τὴν σελήνην, ἐλατρευέτο δὲ ἰδίως ἐν Οὐρ· β') ὁ θεὸς Σάμας (προφ. Γαλ. chamach) ὁ ἔχων ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τοῦτον κυριολεκτικῶς σημαίνων (πρβλ. τὸ Ἑβρ. σεμες (chemech) καὶ τὸ Ἀραβ. σαμς (chamch)=ἥλιος) ὁ θεὸς «ὁ κύριος τοῦ πυρός», «τὸ φῶς τῶν θεῶν», «ὁ κυβερνῶν τὴν ἡμέραν», «ὁ φωτίζων τὸ μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς διάστημα», «ὁ ἰθύνων πάντων τῶν πραγμάτων», «ὁ ὕψιστος κυβερνήτης», «ὁ ὀπίτων βλέμμα εὐμενὲς εἰς

σύμβολον φρονήσεως καὶ ἱαματικῆς δυνάμεως. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Ἀριθμ. ΚΑ' 5-9) λέγεται ὅτι ὁ Μωϋσῆς κατὰ διαταγὴν τοῦ Θεοῦ ἐποίησεν ὄφιν χαλκοῦν, πρὸς ὃν ἀποβλέπων πᾶς ὁ δεδηγμένος ὑπὸ τῶν ὄψεων, οὗς εἶχε πέμψει ὁ Κύριος πρὸς τιμωρίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐθεραπεύετο. Ὁ χαλκοῦς οὗτος ὄφης διετηρεῖτο παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ὡς ὃν τι ἱερόν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Ἐξεκία. Καὶ ὁμοίως ὁ εὐσεβὴς οὗτος βασιλεὺς τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν, ὃν ἐσεβάσθησαν ὁ Δαυὶδ καὶ ἄλλοι βασιλεῖς εὐσεβεῖς, κατέστρεψε σὺν τοῖς ἄλλοις μνημείοις τῆς εἰδωλολατρίας (Βασιλ. Δ' ΙΗ' 4 «...Καὶ ἐξωλόθρευσε τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν, ὃν ἐποίησε Μωσῆς, ὅτι ἕως τῶν ἡμερῶν ἐκεῖνων ἦσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ θυμιῶντες αὐτῷ»). Καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ δὲ μυθολογίᾳ, ἐν τῷ περὶ τοῦ δράκοντος Πύθωνος μύθῳ, ὁ ὄφης παρίσταται ὡς ἐχθρὸς τοῦ ἡλίου, τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός, εἰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἐπιθέτῳ Πύθωνι ὑπάρχει ὁ ὑπαινιγμὸς ὅτι ὁ δράκων ἐκεῖνος ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, τοῦ θεοῦ τῆς σοφίας καὶ τῶν προφητικῶν χρησμῶν. Ἡ διπλῆ αὕτη ἰδιότης ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς ὑπαρχούσης μεταξὺ τῆς ἰδιότητος τοῦ ὄφεως ὡς φρονίμου καὶ ἀβλαβοῦς («οὐδαμῶς δηλήμονος ἀνθρώπων») ζῶου καὶ τῆς ἰδιότητος αὐτοῦ ὡς ζῶου φαρμακεροῦ καὶ ἄλλως ἕνεκα τῆς πανουργίας αὐτοῦ ὀλεθρίου τῷ ἀνθρώπῳ, τοῦ κατὰ τὴν Ἱερὰν Γραφὴν ἀπατήσαντος τοὺς προπάτορας τοῦ ἀνθρώπινου γένους καὶ γενομένου αἰτίου τῆς ἁμαρτίας. Ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ μυθολογίᾳ ὁ ὄφης ἐνῶ ὑπὸ τὴν πρώτην, τὴν ἀγαθὴν, ἰδιότητα ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῆς σοφίας, τοῦ θεοῦ τέρατος Ὡάννου (*), ἐν τῇ δευτέρῃ ἰδιότητι ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τοῦ δαίμονος τοῦ σκότους Τιαμάτ, τοῦ χάνος τῆς Ἀσσυριακῆς μυθολογίας (ἴδε κατωτέρω).

(*) Πόσον ὁ ὄφης ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ὡς ἱερόν ζῶον μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιὴλ (ΙΓ' 23) «Καὶ ἦν δράκων μέγας ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἐσέβοντο αὐτὸν οἱ Βαβυλώνιοι. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ Δανιὴλ· μὴ καὶ τοῦτον ἐρεῖ, ὅτι χαλκοῦς ἐστὶ, ἰδοὺ ζῆ καὶ ἐσθίει καὶ πίνει· οὐ δύνασαι εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἐστὶν οὗτος θεὸς ζῶν, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ. Καὶ εἶπε Δανιὴλ· Κυρίῳ τῷ Θεῷ μου προσκυνήσω ὅτι οὗτος ἐστὶ Θεὸς ζῶν».

τὰς τάξεις τῶν Χαλδαίων», «ὁ νικητὴς τῶν ἐχθρῶν τῶν βασιλέων (τῆς Βαβυλωνίας καὶ Ἀσσυρίας)». Ὁ Σάμας ἐλατρεύετο πανταχοῦ τῆς Βαβυλωνίας καὶ Ἀσσυρίας, ἀλλ' ἰδίως ἐν Σιπάρου, ἧτις πόλις διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο καὶ Ἡλιούπολις (ἴδ. σελ. 43). Σύμβολον τοῦ θεοῦ τούτου εἶναι ὁ δίσκος γ' Μερωδάχ ἢ Μαρδούκ, θεὸς λίαν δημοτικὸς ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ πολιούχος τῆς Βαβυλώνος, καλούμενος καὶ Βελ Μερωδάχ, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἀπλῶς Βῆλος (1), ὁ ἕψιστος θεὸς τῶν Χαλδαίων ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ προφήτου Δανιὴλ ἀπλῶς Βῆλ (2), «θεός, ὃν ἐπεκαλοῦντο οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας», «ὁ πρέσβυς τῶν θεῶν», «ὁ κριτὴς». Γυνὴ αὐτοῦ εἶναι ἡ Ζιρβανίτ, καλουμένη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ἡραδ' Νεργάλ, θεὸς τοῦ πολέμου «πρόμαχος τῶν θεῶν», «ἰσχυρὸς γεννήτωρ», «καταστροφεὺς», «κύριος τῆς νεκροπόλεως» (3) ε' Ἀδὰρ ἢ Νινέπ ἢ Νινδάο, ἀγωνιστὴς καὶ γίγας κυνηγός, Ἡρακλῆς Βαβυλώνιος, ἡμίθεος Νίνος. Ὁ τε Νεργάλ καὶ ὁ Νινέπ ἢ Νινδάο εἰκονίζονται ὡς περρωτοὶ λέοντες ἢ ταῦροι μετὰ κεφαλῆς ἀνθρώπου στ' Δογάν, θεὸς ἔχων μορφήν ἰχθύος κατὰ τὸ ἥμισυ. Ὅτι ὁ Δογάν ἦτο θεὸς τῶν Βαβυλωνίων δηλοῦται ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν βασιλέων τῶν συνθέτων ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου (Ισμι-Δογαν). Ἀλλὰ κυρίως ἦτο θεὸς λατρευόμενος παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς νοτίου Συρίας, ἰδιαίτατα δὲ ἐν Παλαιστίνῃ, συχνότατα μνημονευόμενος καὶ ἐν τῇ Π. Δ. ὡς Δαγών (4) εἰς τὴν Συρίαν διεδόθη, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας ζ' δημοτικωτάτη θεότης ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Ἀσσυρίᾳ ἦτο ἡ Ἰστάρ (Ἀστάρτη τῶν Φοινίκων, Ἀστορὲθ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ). Τὸ ἀρχαιότερον καὶ συνηθέστερον ὄνομα αὐτῆς ἐν Βαβυλωνίᾳ, τὸ ὄνομα τὸ Σουμιρικόν, ἦτο Νάα (Ναναία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Μακκαβ. Β', 1, 13), τὸ δὲ ὄνομα Ἰστάρ (5) ἀνῆκεν, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν Σημιτικὴν περιόδον καὶ ἦτο γνωστὸν μάλιστα ἐν Ἀσσυρίᾳ «θεότης πάσης ζωῆς καὶ γονιμότητος φυσικῆς» ἔχουσα ἀναλογίαν τινὰ καὶ πρὸς τὴν τῶν Ἑλλήνων Ἀφροδίτην (6), ἔτι δὲ πρὸς

(1) Πολλὰ ὀνόματα βασιλέων Βαβυλωνίων εἶναι σύνθετα ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου (Ἐβιλ-Μερωδάχ (Ἐβε:λαμαράδουχος τοῦ Ἰωσήπου), Μαρδούκ Ναδιναχί).

(2) Δανιὴλ 1Γ' 3-4 «Καὶ ἦν εἶδωλον τοῖς Βαβυλωνίοις, ᾧ ὄνομα Βῆλ, καὶ ἐδαπανῶντο εἰς αὐτὸν ἐκάστης ἡμέρας σεμιδάλεως ἀρτάβαι δεκαδύο καὶ προβατα τεσσαράκοντα καὶ οἶνον μετρηταὶ ἕξ».

(3) Σύνθετον ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως Νεργαλαλουσουού.

(4) Κατὰ τὰς νεωτάτας ἐρεῦνας τοῦ Iensen (Die Kosmol. d. Babylonier, 1890) ὁ Δογάν ἢ Βελ-Δογάν ἦτο ἀρχικῶς θεότης Βαβυλωνιακῆ ἐκπροσωποῦσα τὸν οὐρανόν.

(5) Ἰστάρ κατὰ Haupt εἶναι ὄνομα Σημιτικόν, ἀλλ' ὁ Δέλιτζ θεωρεῖ αὐτὸ Σουμιρικόν ἄλλοι ὡς Ἐδ. Μάυερ παραβάλλουσιν αὐτό, ἰδίως τὸν Φοινικικόν τύπον Ἀστάρτη, πρὸς τὸ ὄνομα τῆς Συρίας θεᾶς Ἀτάργατις (Δερκετώ). Σημειωτέον δὲ ὅτι Ἰστάρ καὶ Νάνα παρίστανται ἐνίοτε καὶ ὡς ἰδιαιτέραι θεότητες.

(6) Πρὸς τὴν Ἀφροδίτην παραβάλλεται συνήθως ἡ Βαβυλωνία θεὰ Βέλτις ἢ Μύλιττα (Ἡρ. Α', 131 «Καλοῦσι δὲ Ἀσσύριοι τὴν Ἀφροδίτην Μύλιτταν»). Ἀλλὰ τὸ

τὴν Περσεφόνην. Ἀξιοσημείωτος ἰδίως εἶναι ὁ μῦθος ὅτι ἡ Ἰστάρ κατήλθεν εἰς τὸν Ἄδην, ἵνα καθυποτάξῃ εἰς τὸ κράτος αὐτῆς τὸ βασιλεῖον τῆς Ἀλλάτ, τῆς σκοτεινῆς βασιλίδος τοῦ χώρου τῶν νεκρῶν. Ἀλλὰ συλληφθεῖσα ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν τῆς θεᾶς ἐδεσμεύθη καὶ ἀπόλεσε πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῆς. Ἐντεῦθεν πᾶσα ζωὴ καὶ γέννησις ἐξέλιπεν ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἠπειλεῖτο γενικὴ νέκρωσις τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πάντων, ὅτε οἱ μεγάλοι θεοὶ ἀπὸ εὐσπλαγχνίας κινούμενοι ἠνάγκασαν τὴν Ἀλλάτ νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέραν τὴν ἀντίζηλον αὐτῆς· οὕτω δὲ ἡ Ἰστάρ ἀνελθοῦσα ἐκ τοῦ Ἄδου ἀπέδωκεν εἰς τὴν γῆν τὴν ζωὴν καὶ τὴν γονιμότητα (1). Ἡ Ἰστάρ ἔχει μέγα καὶ σπουδαῖον μέρος ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ ἔπει Ἰζτουβάο ἢ Νιμουδ (2) ἢ Ναβοῦ ἢ Νεβῶ θεὸς δημοτικώτατος ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Ἀσσυρίᾳ φέρων ὄνομα καθαρῶς Σημιτικὸν δηλοῦν μάντιν, προφήτην (πρὸς τὸ Ἐβρ. Nebi, Ἀραβ. Nabi). Ὁ Ναβοῦ, ὁ παραβαλλόμενος πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ἑρμῆν, εἶναι θεὸς πάσης γνώσεως καὶ σοφίας, ἔχων ὡς ὁ Εἰς σύμβολον τὸν σφῆνα· καλεῖται δὲ καὶ «ὑπέρτατος ἄρχων», «κύριος τῶν κυρίων», «ὁ ἀείποτε πρόθυμος», «ὁ φύλαξ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς», «κύριος τῶν ἀστέρων», «ὁ φύλαξ τῶν σκῆπτρων τῆς δυνάμεως», «ὁ διδούς τοῖς βασιλεῦσι τὸ σκῆπτρον τῆς βασιλείας, ἵνα ποιμένωσι τοὺς λαοὺς» (3).

Βέλτις, ἐξ οὗ φαίνεται παρεφθάρη τὸ Μύλιττα τοῦ Ἡροδότου, φαίνεται ἡμῖν σημαίνει ἀπλῶς «κυρία» καὶ ὅπως τὸ Βηλ (=κύριος), καὶ ἀφοῦ ἐγένετο προσωπικὴ θεότης ἐτήρησε καὶ τὴν πρώτην αὐτοῦ ιδιότητα ὡς ἐπίθετον τῶν θεῶν (πρὸς Βηλ-Μερωδάχ, Βηλ-Νιμουδ), οὕτω καὶ τὸ Βέλτις ὃν ἐν ἀρχῇ ἀπλοῦν ἐπίθετον τῆς Ἰστάρ (ἴδ. ἀνωτ. σελ. 111), ἐγένετο εἰτα ἰδία θεότης.

(1) Κατὰ τὸν μῦθον τοῦτον Ἰστάρ καὶ Ἀλλάτ μοι φαίνεται οἱ παριστῶσι τὰς δύο ιδιότητας ἢ μᾶλλον τοὺς δύο βίους ἢ διαμονάς τῆς Περσεφόνης. Νομίζω δὲ ὅτι τὸ ὄνομα Ἀλλάτ ἦτο ἀρχῆθεν ἐπίθετον τῆς Ἰστάρ (ὅπως τὸ Βέλτις ἴδ. τὴν ἀνωτ. σημ.), καὶ θηλυκὸς τύπος τοῦ Ἰλ-ου=θεός, αὐτὸ δηλονότι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενον ὄνομα Ἀλλάτ τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης τῶν Ἀράβων ἀφοῦ δὲ ἐκ τῶν ἀντιθέτων ιδιοτήτων τῆς Ἰστάρ, ὡς ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία ἤνωσεν ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ τῆς Περσεφόνης, παρήχθησαν ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ δύο ἀντίθετοι καὶ ἀντίπαλοι θεότητες (ἡ τῆς ζωῆς καὶ ἡ τῆς φθορᾶς), ἡ Ἀλλάτ ἐγένετο θεὰ τοῦ θανάτου.

(2) Παρὰ τοῖς φιλοπολέμοις Ἀσσυρίοις ἡ Ἰστάρ ἦτο θεὰ τοῦ πολέμου ὁμοίᾳ πρὸς τὴν Ἐνυὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν Bellona τῶν Ρωμαίων. Γοιαυτῆν δὲ ιδιότητα εἶχε καὶ παρὰ τοῖς Φοινίξι ἡ Ἀστάρτη· διὰ τοῦτο δὲ ἐν Κυθῆροις, ἐνθα ἡ Φοινικικὴ λατρεία ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἡ Ἀστάρτη ἐπὶ τὴν Ἀφροδίτην, ἐσώζετο ξόανον τῆς Ἑλληνικῆς Ἀφροδίτης ὀπλισμένον (Παυσαν. Γ' 27 «Κύθηρα δὲ ἡ πόλις· τὸ δὲ ἱερόν τῆς οὐρανίας ἀγιώτατον καὶ ἱερῶν ὁπόσα Ἀφροδίτης παρ' Ἑλλησίν ἐστιν ἀρχαιότατον, αὐτὴ δὲ ἡ θεὸς ξόανον ὀπλισμένον»).

(3) Πρὸς τὸν Ὀμ. Ἰλ. Β' 103.

.... Ζεὺς δ᾽ ὤκε διακτόρῳ Ἀργειφῶντι (σκῆπτρον)
Ἐρμείας ἀναξ δῶκεν Πέλοπι...

.... Ἀγαμέμνονι λείπε φορῆναι...
πολλῆσιν νῆσοισι καὶ Ἀργεῖ παντὶ ἀνάσσειν.

Σύζυγον ὁ Ναβοῦ ἔχει τὴν Βαραμίτ, ἐνίοτε δὲ τὴν Ἰστάρ. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ναβοῦ εἶναι σύνθετα πολλὰ ὀνόματα Βαβυλωνίων ἰδίως βασιλέων (Ναβουχοδονόσορ, Ναβόννηδος, Ναβουπαλάσσορ, Ναβουναδιναχί, Ναβουπαλιδδίν κτλ.).

Ἀσσυριακαὶ θεότητες.— Πᾶσαι αὐταὶ αἱ Βαβυλωνιακαὶ θεότητες ἐλατρεύοντο καὶ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων· ἀλλὰ παρὰ τῷ λαῷ τούτῳ ἐπικρατεῖ γενικῶς καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ πρακτικώτερον πνεῦμα, καὶ ὡς ἐκ τοῦ πολεμικοῦ βίου τοῦ λαοῦ οἱ θεοὶ ἔχουσι πολεμικώτερον χαρακτῆρα καὶ μάλιστα ἡ μεγάλη Ἰστάρ (ἴδ. σελ. 115 σημ. 2). Μόνος θεὸς ἰδιαίτερος λατρευόμενος ἐν Ἀσσυρίᾳ (οὐχὶ δὲ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ), καὶ γενόμενος μέγας ἐθνικὸς θεὸς τῶν Ἀσσυρίων εἶναι ὁ ὁμώνυμος τῷ κράτει Ἀσσοῦρ, «ὁ μέγας κύριος», «ὁ βασιλεὺς πάντων τῶν θεῶν», «ὁ ὑπέριτος κυβερνήτης τῶν θεῶν», «ὁ πατὴρ τῶν θεῶν», ὁ κατ' ἐξοχὴν θεός, οὗτινος οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας καὶ τὸ ὑπήκοον ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν· ὁ θεὸς, ὃν οἱ βασιλεῖς προσαγορεύουσι «Κυρίε μου» καὶ οὗτινος τὸ σύμβολον ἰδρύουσιν ἐν πάσαις ταῖς καταλαμβανομέναις ὑπ' αὐτῶν χώραις. Εἰς αὐτὸν ψάλλουσιν οἱ Ἰσσύριοι ἐν ταῖς προσευχαῖς εἰδὸς τι τρισυγίου ὕμνον ἀρχομένου ἀπὸ τριττῆς ἐπικλήσεως τοῦ θεοῦ (Ἀσσοῦρ, Ἀσσοῦρ, Ἀσσοῦρ!) ἀναλόγου πρὸς τὸν ψαλλόμενον κατὰ Ἡσαΐαν εἰς τὸν θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν Χερουβείμ. (Ἡσ. 5'. 3 «Καὶ ἐκέκραγεν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, καὶ ἔλεγον Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ· πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ» (1).

Τοσαῦτα περὶ τῶν θεῶν τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν.

Μυθολογία Ἀσσυροβαβυλωνιακῆ. Μῦθοι Ἀσσυροβαβυλωνιακοὶ καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη.— Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ παρὰ τούτων παραλαβόντες τοὺς θρησκευτικοὺς περὶ θεῶν μύθους Ἀσσύριοι εἶχον πλουσίαν μυθολογίαν, οὐ μόνον περὶ τῆς ἱστορίας τῶν θεῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ κτίσεως τοῦ κόσμου καὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου. Λείψανα τοιαύτης μυθολογίας ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς σωζομένοις ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου, καὶ ἡ τῶν σφηνοειδῶν δὲ γραμμάτων Βαβυλωνιακῆ φιλολογία ἱκανοὺς ἀπεκάλυψε μύθους ἀναφερομένους εἰς τὴν κοσμογονίαν καὶ εἰς τὸν κατακλυσμὸν παρεμφερεῖς ἐν μέρει πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐντεῦθεν δὲ τινες τῶν ἄγαν ζηλωτῶν Ἀσσυριολόγων προέβησαν μέχρι τοῦ ἰσχυρισθῆναι ὅτι πᾶσαι αἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ κοσμογονικαὶ παραδόσεις τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ εἶχον ἀρχὴν Βαβυλωνιακὴν, καὶ ὅτι καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ ἠθικαὶ θρησκευτικαὶ ἰδέαι περὶ τῆς ἔνεκεν ἁμαρτίας πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου, περὶ τοῦ παραδείσου καὶ τῆς ἐκ τούτου ἀπελάσεως τῶν πρωτοπλάστων καὶ αὐταὶ αἱ περὶ λυτρώσεως καὶ χάριτος ἰδέαι ἐλήφθησαν ἐκ τῆς

(1) Περὶ τῆς θρησκείας ἦτοι περὶ τοῦ τρόπου τῆς λατρείας καὶ περὶ τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ περὶ τοῦ ἱερατείου τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων γενήσεται λόγος ἄλλοθι ἐν ἰδιαίτερω κεφαλαίῳ.

Βαβυλωνίας. Ἄλλ' αἱ τολμηραὶ αὐταὶ εἰκασίαι δὲν ἐρείδονται πάντοτε ἐπὶ λόγων πειστικῶν, καὶ ἡ Ἀσσυριολογία, παρ' ὅλας τὰς ὑπ' αὐτῆς γενομένας μεγάλας προόδους, δὲν εἶναι ἔτι οὕτω πλουσία τὴν ὕλην, ὥστε νὰ παράσχη ἡμῖν ἐπαρκεῖς γνώσεις πρὸς λύσιν τοιούτων ζητημάτων. Αἱ ἐπὶ τῶν Βαβυλωνιακῶν κυλίνδρων καὶ πινακίων σωζόμεναι μυθικαὶ παραδόσεις, τὸ ἔπος τοῦ Ἴζτουβάρ, οὗ μέρος ἀποτελεῖ καὶ ἡ περὶ κατακλυσμοῦ παράδοσις, εἰσι λίαν ἀτελεῖ καὶ ἔλλιπῆ, εὐρεθέντα ἐν ἀποσπάσμασι μὴ παρέχουσι συνεχῆ διήγησιν. Ὅτι ἡ λέξις *Παράδεισος* (Περσ. paradis, Ἑβρ. pardés) (1) δὲν εἶναι λέξις Περσικὴ παραληφθεῖσα ἐκ τῆς Περσικῆς ὑπὸ τῶν Ἑβραίων, ὡς νομίζεται γενικῶς, μαρτυρεῖται ἐκ πολλῶν χωρίων τῆς Παλαιᾶς Δ. ἐν οἷς μνημονεύεται καὶ ἄτινα ἀνάγονται εἰς χρόνους πολλῶ προγενεστέρους τῆς ἐμφανίσεως τῶν Περσῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ (2). Ἐξ ἄλλου ἐγνώσθη ὅτι παραδείσους ἦτοι κήπους ἄχανεῖς ἢ δάση τεχνητὰ περιπεφραγμένα καὶ τρέφοντα θήρας εἶχον πολὺ πρὸ τῶν Περσῶν οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας, παρὰ τούτων δὲ ἔμαθον καὶ παρέλαβον οἱ Πέρσαι βασιλεῖς τὴν κατασκευὴν παραδείσων. Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι ἡ λέξις εἶναι Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ, ἢ μᾶλλον ὅτι ἦτο γνωστὴ ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ γλώσσῃ, εἰ καὶ δὲν εὐρέθη ἔτι ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις. Ὡς δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν, αἱ περὶ τοῦ Κήπου τῆς Ἐδὲν καὶ τῶν ἐντεῦθεν προερχομένων ποταμῶν παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πιθανώτατον ν' ἀναφέρονται εἰς τὰς περὶ τὸν Τίγρητα καὶ τὸν Εὐφράτην χώρας. Ἄλλ' ἐντε θεὸν δὲν ἀκολουθεῖ ὅτι οἱ Ἑβραῖοι παρέλαβον τὰς περὶ τοῦ Παραδείσου παραδόσεις ταύτας παρὰ τῶν Βαβυλωνίων, διότι καὶ ἐκεῖνοι ὄκουν ἐν ἀρχῇ τὰς κοιλάδας τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτιν. Ὁ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸς μῦθος περὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦ θεοῦ τῶν οὐρανῶν (Μερωδάχ) ἐναντίον τοῦ δράκοντος τοῦ προσωποποιηθέντος ἐν τῇ θιᾷ τοῦ σκότους Τιματ ὑπομιμνήσκει κατ' ἐπιφάνειαν τὸν πόλεμον τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν οὐρανίων στρατιῶν Μιχαὴλ ἐναντίον τοῦ πεισόντος τάγματος τοῦ Ἐωσφόρου Σατανᾶ, ἀλλὰ μείζονα ἐσωτερικὴν συγγένειαν ἔχει πρὸς τοὺς Ἰνδικούς περὶ Ἰνδρα καὶ τοὺς Ἑλληνικούς περὶ Περσέως μύθους. Εἴπομεν δὲ ἀνωτέρω ὅτι καὶ τὰ περὶ τοῦ ὄφραως ὡς «φρονιμοτά-

(1) Ἡ λέξις εἰσήχθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διὰ τοῦ Ξενοφῶντος. Οὕτω δὲ μετήνεγκον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ οἱ Ὀ' οὐ μόνον τὸ gardés, ἀλλὰ καὶ τὸ ran Eden (=κήπος Ἐδέν. Γεν. Β' 8 «Καὶ ἐφύτευεν ὁ Θεὸς παράδεισον». Ἡ λέξις ἐθεωρήθη Περσικὴ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων· τοιαύτην δὲ ἐθεώρησαν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ πολλοὶ τῶν νεωτέρων γλωσσολόγων παραδεχόμενοι τὴν κατὰ Spiegel ἐτυμολογίαν ἐκ τοῦ Ζενδικού raīri-daēza =περὶ-φραξί. Ἄλλ' ἡ ἐτυμολογία αὕτη ἀποδοκιμάζεται ὑπὸ τοῦ Δέλιτς θεωροῦντος τὴν λέξιν Βαβυλωνιακὴν (Delitz. W. 1. d. P. 91-92).

(2) Τοιαῦτα χωρ. α λ. χ. εἶναι τὰ τοῦ Ἰσραήλ ἀσμάτων Δ' 13, Νεμείου 2, 8, Ἰερίως Β' 5. Τὸ ἐν τῇ Γενέσει Β' 8 *Παράδεισος* τῶν Ὀ' ἐν Ἑβραϊκῷ κειμένῳ δὲν κεῖται pardés, ἀλλὰ gau=κήπος (ἴδε τὴν ἀνωτέρω σημείωσιν 1).

του πάντων τῶν θηρίων» ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης λεγόμενα συνάδουσι γενικῶς πρὸς πλείστων ἀρχαίων λαῶν περὶ τοῦ ὄφους ἀλληγορικὰς μυθικὰς καὶ θρησκευτικὰς παραδόσεις, οὐχὶ δὲ ἀπλῶς καὶ μόνον πρὸς τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακάς. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν τινι Βαβυλωνιακῷ κυλίνδρῳ παριστῶντι δύο ἀνθρωπίνοὺς μορφάς, ὧν ἡ μὲν φαίνεται ἀνδρική ἡ δὲ γυναικεία, καὶ μεταξὺ αὐτῶν δένδρον, ὅπισθεν δὲ τῆς γυναικὸς ὄφιν, ὁ Δέλιτζ, ὁ Σμιθ καὶ ἄλλοι Ἀσσυριολόγοι ἐνόμισαν ὅτι εὗρον ὥσπερ ἐνεῖκόν τι παρισταμένην τὴν περὶ τῶν πρωτοπλάστων γνωστὴν παράδοσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία τῆς εἰκόνας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κυλίνδρου δὲν ἐπιδοκιμάζεται ὑπὸ ἄλλων Ἀσσυριολόγων (Ménañt, Oppert) φρονούντων ὅτι ἡ εἰκὼν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ πολλαχῶς ἄλλως. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔτι ἡ εἰκὼν ἐκείνη παριστᾷ τὴν ἱστορίαν τῶν πρωτοπλάστων, οὐδαμῶς ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι οἱ Ἑβραῖοι παρέλαβον τὰς παραδόσεις ἐκεῖνας παρὰ τῶν Βαβυλωνίων. Καὶ ἐν ἄλλαις μυθικαῖς παραδόσει Βαβυλωνιακαῖς, καὶ ἰδίως ἐν ταῖς περὶ κατακλυσμοῦ, ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα οὐκ ὀλίγα τὰ παρεμφερῆ πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἄλλ' ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν παραδόσεων ἐκείνων πρὸς τὰς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης οὐ μόνον οὐδαμῶς ἐξάγεται ὅτι αἱ τῆς Π. Δ. παραδόσεις προῆλθον ἐκ τῶν Βαβυλωνιακῶν, ἀλλὰ τοῦναντίον καταφανῆς καθίσταται ἡ μεγάλη ἀντίθεσις ἡ ὑπάρχουσα μεταξὺ τῶν δύο παραδόσεων κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν πνεῦμα. Αἱ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παραδόσεις διακρίνονται οὐ μόνον διὰ τὸ ἀπλοῦν, τὸ φυσικὸν καὶ πρωτότυπον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκραιφῶς θρησκευτικόν, θεολογικὸν καὶ ἠθικὸν αὐτῶν πνεῦμα, ἐνῶ ἐν τοῖς Βαβυλωνιακοῖς μύθοις τὸ ἀπλοῦν καὶ φυσικὸν τῆς Γραφικῆς παραδόσεως καθίσταται ὑπερφθορὸς ὄγκος μύθων ἀσυναρτήτων, εἰκόνων τερατώδῶς φανταστικῶν ἐστερημένων παντὸς σκοποῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ συνέχοντος αὐτοὺς εἰς ἐνότητα θρησκευτικῆς τινοῦ ἀρχῆς καὶ ἠθικῆς ιδέας. Καὶ κατὰ τοῦτο ἀδιστακτῶς δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ Βαβυλωνιακοὶ μῦθοι εἶναι παραπεποιημένοι καὶ παρεφθαρμένοι Ἑβραϊκαὶ παραδόσεις, παραληφθεῖσι παρὰ τῶν Ἑβραίων καθ' ὃν χρόνον δὲν εἶχον ἔτι μεταναστεύσει οὗτοι ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου (1). Τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι πᾶσαι αἱ ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις ἀνακαλυφθεῖσαι περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ περὶ κατακλυσμοῦ παραδόσεις ἀνάγονται εἰς χρόνους, καθ' οὓς ἐν Βαβυλῶνι εἶχεν

(1) Ὁ Hommel (G. B. u. A. σ. 399) ἀντιπαραβάλλων τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακάς παραδόσεις πρὸς τὰς τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς λέγει δι' ἃ ἐφρόνει μᾶλλον ὅτι οἱ Ἀσσύριοι παρέλαβον παρὰ τῶν Ἑβραίων τὰς παραδόσεις ταύτας ἢ τοῦναντίον, ἂν μὴ ἦτο πιθανώτερα ἢ γνάμη ὅτι αἱ παραδόσεις αὗται ἦσαν κοινὸν κτῆμα πάντων τῶν Σημιτικῶν λαῶν διατηρηθεῖσαι ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῶν καθαρότητι παρὰ τῷ λαῷ τοῦ Ἰσραήλ.

ὑπερισχύσει τὸ Σημιτικὸν στοιχεῖον, καὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς γραμματολογίας οὐχὶ τῆς Ἀκκαδοσυμυρικῆς, ἀλλὰ τῆς Σημιτικῆς Βαβυλωνιακῆς (ἴδ. σελ. 99). Ἄλλως τε καὶ παραβολῆ τις ἀπλῆ τῶν κοσμογονικῶν παραδόσεων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τὰς ἀπὸ τοῦ Βηρώσου καὶ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων γνωστὰς κοσμογονικὰς παραδόσεις δείκνυσιν ἡμῖν πόσον αἱ ὅλως πρωτότυποι, αἱ ἀφελεῖς ἐν τῇ πρωτοτυπίᾳ καὶ τῇ φυσικότητι αὐτῶν καὶ ὑψηλοὶ ἐν τῇ ἀφελείᾳ παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παρεποιήθησαν ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον καὶ τερατωδέστερον ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς παραδόσει.

Κοσμογονία Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ κατὰ Βήρωσον. Περὶ γενέσεως τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου.— «Γενέσθαι φησὶ (Βήρωσος) χρόνον, ἐν ᾧ τὸ πᾶν σκότος καὶ ὕδωρ εἶναι καὶ ἐν τούτοις ζῶα τερατώδη (1) καὶ εἰδιφρεῖς (ἰδιοφρεῖς;) τὰς ιδέας ἔχοντα ζωογονεῖσθαι Ἀνθρώπους γὰρ διπτέρους γεννηθῆναι ἐνίοις δὲ καὶ τετραπτέρους καὶ διπροσώπους· καὶ σῶμα μὲν ἔχοντας ἐν, κεφαλὰς δὲ δύο, ἀνδρείαν τε καὶ γυναικείαν, καὶ αἰδοῖά τε δισά, ἄρρεν καὶ θῆλυ· καὶ ἑτέρους ἀνθρώπους τοὺς μὲν αἰγῶν σκέλη καὶ κέρατα ἔχοντας, τοὺς δὲ ἰππόποδας, τοὺς δὲ τὰ ὀπίσω μὲν μέρη ἵππων, τὰ δὲ ἔμπροσθεν ἀνθρώπων, οὓς ἰποκενταύρους τὴν ιδέαν εἶναι. Ζωογονηθῆναι δὲ καὶ ταύρους ἀνθρώπων κεφαλὰς ἔχοντας, καὶ κύνας τετρασωμάτους, οὐράς ἰχθύος ἐκ τῶν ὀπισθεν μερῶν ἔχοντας, καὶ ἵππους κυνοκεφάλους, καὶ ἀνθρώπους, καὶ ἕτερα ζῶα κεφαλὰς μὲν καὶ σώματα ἵππων ἔχοντα, οὐράς δὲ ἰχθύων, καὶ ἄλλα δὲ ζῶα παντοδαπῶν θηρίων μορφάς ἔχοντα. Πρὸς δὲ τούτοις ἰχθύας καὶ ἔρπετά καὶ ὄφεις καὶ ἄλλα ζῶα πλείονα θαυμαστά καὶ παρηλλαγμένα τὰς ὄψεις ἀλλήλων ἔχοντα, ὧν καὶ τὰς εἰκόνας ἐν τῷ Βήλων ναφ ἀνακείσθαι, ἀρχεῖν δὲ πάντων τούτων γυναῖκα, ἣ ὄνομα Ὁμόρωκα· εἶναι δὲ τοῦτο Χαλδαϊστὶ μὲν Θαλάτιθ, Ἑλληνιστὶ δὲ μεθερμηνεύεσθαι θάλασσα (2). Οὕτω δὲ τῶν ὄλων συνεστηκότων ἐπανελθόντα Βῆλον σχίσει τὴν γυναῖκα μέσον, καὶ τὸ μὲν ἥμισυ αὐτῆς ποιῆσαι γῆν, τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ οὐρανόν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ζῶα ἀφανίσαι (3). Ἀλληγορικῶς δὲ φησὶ τοῦτο πεφυσιολογεῖσθαι. Ὑγροῦ γὰρ ὄντος τοῦ παντὸς καὶ ζῶων ἐν αὐτῷ γεγενημένων, τοῦτον τὸν θεὸν ἀφελεῖν τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν, καὶ τὸ ὄν ἐν αἷμα τοὺς ἄλλους θεοὺς φουρᾶσαι τῇ γῆ, καὶ

(1) Πρβλ. τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Γενεσ. Α', 2-3 «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος».

(2) Οἷα ἐνδεία πνεύματος καὶ ιδεῶν ἐν τῷ πλούτῳ τῆς τερατολογίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μεγαλοπρεπῆ ἀπλότητα καὶ τὸ θεῖον ὕψος τῆς Γραφικῆς ῥήσεως (Γεν. Α', 1) «Ἐν ἀρχῇ ὁ Θεὸς ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν!».

(3) Οἷα ἀντιθέσις καὶ ἐνταῦθα πρὸς τὸ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς (Γεν. Α', 26-27) «Ἰοιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν... Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν».

διαπλάσαι τοὺς ἀνθρώπους· διὸ νοερούς τε εἶναι καὶ φρονήσεως θείας μετέχειν».

Ἔτερον ἀπόσπασμα τοῦ Βηρώσου περὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου: «Τὸν δὲ Βῆλον, ὃν Δία μεθερμηνεύουσι, μέσον ταμόντα τοῦ σκότους χωρίσαι τὴν γῆν καὶ οὐρανὸν ἀπ' ἀλλήλων καὶ διατάξαι τὸν κόσμον (1)· τὰ δὲ ζῶα οὐκ ἐνεγκόντα τὴν τοῦ φωτός δύναμιν φθαρήναι. Ἰδόντα δὲ τὸν Βῆλον χώραν ἔρημον καὶ καρποφόρον κελεύσαι ἐνὶ τῶν θεῶν τὴν κεφαλὴν ἀφελόντι ἑαυτοῦ τῷ ἀπορρυνέντι αἵματι φυρᾶσαι τὴν γῆν καὶ διαπλάσαι ἀνθρώπους καὶ θηρία τὰ δυνάμενα τὸν ἀέρα φέρειν (2)· ἀποτελέσαι δὲ τὸν Βῆλον καὶ ἄνδρα καὶ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τοὺς πέντε ἀστέρας». Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ Βῆρωσον.

Ἐν δὲ τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις τὰ περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου ἐκτίθενται οὕτω κατ' ἔννοιαν. «Ὅποτε οὔτε ἄνω εἶχεν ἔτι ὄνομα ὁ οὐρανὸς οὔτε κάτω ἡ γῆ καὶ ἡ ἀρχέγονος ἄβυσσος (αψου) ἦτο ἡ γεννώσα αὐτὴν καὶ τὸ χάος (ghanna) (3) τῆς θαλάσσης ἦτο ἡ γενέτειρα πάντων αὐτῶν,

(1) Πρβλ. Γεν. Α', 3 «Καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτός, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους».

(2) Πρβλ. Γεν. Β', 5 κέξ. «Καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν... καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς».

(3) Τὸ Βαβυλωνιακὸν αψου=ἄβυσσος, ὅπερ καὶ ἐγὼ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τοῦ βιβλίου τούτου ἐθεώρουν καὶ ἐσημείωσα ὡς ταῦτὸν τῷ ἑλληνικῷ ἄβυσσος καὶ τὴν ἑλληνικὴν λέξιν ὡς ἐκ τῆς ἀσσυριακῆς προελθοῦσαν, θεωρῶ νῦν οὐδεμίαν ἔχον σχέσιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν λέξιν, ἥτις φαίνεται ὅτι εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ σιερητικῆ α καὶ βυσσός =βυθός. Ὅτι τὸ βυσσός εἶναι ἰωνικὸς τύπος τοῦ βυθός εἶναι ἤδη παραδεδομένον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν (ὑπὸ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους) καὶ τὸ ἐπίρρημα δὲ βυσσόνθεν μαρτυρεῖ τὸ ἑλληνικὸν τῆς λέξεως. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἄβυσσος σημαίνει τὸ μὴ ἔχον βυθόν, οὐχὶ τὸ ἀβαθές, ἀλλὰ τὸ στεροῦμενον βυθοῦ, τὸ ἔχον ἄρα ἄπειρον βάθος, τὸ ἀτρέγγητον. Ἄλλως τε τὸ ἄβυσσος τὸ ἑλληνικὸν ἔχει ἀπλῶς ἔννοιαν φυσικὴν, οὐχὶ δὲ τὴν μυθολογικὴν, κοσμογονικὴν ἔννοιαν τοῦ ἀσσυριακοῦ αψου. Πιθανὸν μόνον ὅτι ἡ ἀσσυριακὴ λέξις ὡς λέξις σημιτικὴ, εισδύσασα καὶ εἰς τὴν ἑβραϊκὴν, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἄπειρου, ἐπέδρασε καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ἄβυσσος, ἐν τοιαύτῃ ἐννοίᾳ ἐν τῇ χριστιανικῇ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ. (Ἄβυσσος ὡς ἱμάτιον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ (τοῦ θεοῦ) παρὰ τῷ ψαλμῶδῳ Δαυίδ). Τὸ ἀσσυροβαβ. ghanna=χάος οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει γλωσσικὴν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν χάος, ὅπερ εἶναι λέξις ἀκραιφνῶς ἑλληνικὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης ἕξ ἧς καὶ χαίνω, χάσιω, χατέω, σημαίνουσης τὸ κενόν· δὲν ἔχει δὲ σχέσιν καὶ πρὸς τὸ ἑβραϊκὸν γέεννα τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν προερχομένην ἐκ τοῦ ἑβρ. ghan=κοιλιάς κλαυθμῶν. Ἐκ τοῦ γέεννα δὲ παρήχθη καὶ τὸ τοῦ Κορανίου δζεχενέμ=ἕδης, κόλασις.

Ὅτι λέγομεν περὶ τῆς λ. ἄβυσσος τὸ αὐτὸ ῥητέον περὶ τῆς λ. θαλάσσα, ἣν ἐπειράθησαν τινες νὰ φέρωσιν εἰς συνάφειαν πρὸς τὸ χαλδαϊκὸν θαλάτθ. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ λ. αὕτη ἴσεται μεμονωμένη ἐν τῇ ἑλληνικῇ, τῇ μόνῃ πασῶν τῶν Ἀρίων, ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ τούτων ὑπαρχούσης ὁμοίας ῥίζης. Πᾶσαι δὲ αἱ ἀπόπειραι αἱ γινόμεναι περὶ τῆς συναφείας τοῦ ὀνόματος πρὸς ῥίζας ἑλληνικὰς, οἷον θάλλα ἢ ταράσσω, ναράχῃ ἢ τὸ σαν-

Βασιλεὺς (Ἀσσύριος) καὶ βασίλισσα μετὰ τῶν αὐλικῶν θεραπεόντων

Ἀσσύριος Ἀκοντιστής. (Νιμρόδ).

Ὁ βασιλεὺς Σαναχάριβος ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. (Κογ.)

Ἀσσύρ. πεζοὶ τοξόται. (Χορ.)

Βασιλεὺς θηρεύων.

Τρεῖς κεφαλαὶ αἰχμαλώτων.

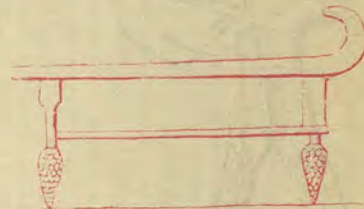
Πόλις κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.

Ἀσσυριακαὶ τράπεζαι.

Κλίνη Ἀσσυριακὴ.

ΠΙΝΑΞ 14.

τότε τὰ ὕδατα αὐτῆς ἦσαν συγκεχρισμένα ἐπὶ τὸ αὐτό, τὸ σκότος δὲν εἶχεν ἔτι ἀφαιρεθῆ, οὐδὲν δὲ φυτὸν εἶχεν ἀναβλαστήσει· ὁπότε οὐδεὶς ἔτι τῶν θεῶν εἶχε παραχθῆ, καὶ οὗτοι δὲν εἶχον ἔτι ὄνομα, τότε ἐδημιουργήθησαν καὶ οἱ μεγάλοι θεοί. Ὁ θεὸς Ἄρον προσδιώρισε τὸν τόπον τῶν μεγάλων θεῶν ἔθηκε τὰ ἄστρο, προσδιώρισε τὸ ἔτος περιορίσας αὐτὸ ἐντὸς ὁρίων . . . » (ἴδ. Hommel G. B. A. σελ. 397).

Ἐξ ἀπλῆς παραβολῆς καὶ ἀντιπαραβολῆς τῶν παραδόσεων τούτων πρὸς τὰς τῆς Ἰ. Γραφῆς κατανοεῖται εὐκόλως ὅτι, παρὰ πάσας τὰς ἐνιαχοῦ ὑποφαινομένας μικρὰς ἀναλογίας τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ τῶν δύο παραδόσεων, πᾶσα ἡ πρωτοτυπία καὶ τὸ θεολογικὸν ὕψος καὶ τὸ πνευματικὸν βάθος ἀνήκουσιν εἰς τὰς παραδόσεις τὰς Γραφικὰς, ἡ δὲ μεγίστη διαφορὰ ἔγκειται ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς ἀντιλήψεως τῶν σχέσεων τούτου πρὸς τὸν κόσμον. Ἡ Βαβυλωνιακὴ περὶ θεογονίας παράδοσις δομᾶται ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, ἀφ' ἧς ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ἰνδικὴ καὶ πᾶσαι αἱ ἀρχαῖαι θρησκευτικαὶ θεολογίαι ἢ μυθολογίαι, ὅτι δῆλα δὴ ὁ θεὸς δὲν εἶναι ἡ αἰτία ἢ δημιουργήσασα τὸν κόσμον, ἀλλὰ δύναμις προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου· δὲν εἶναι ἄρα ἀρχή, ἀλλὰ κορωνὴς τῆς δημιουργίας. Τοῦναντίον δέ, ἐν τῇ κοσμογονίᾳ τῆς Π. Διαθήκης ὁ θεὸς εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ κόσμου ἢ δημιουργήσασα πάντα τὰ ὄντα. Μείζονα συγγένειαν ἐξωτερικὴν φαίνεται ὅτι ἔχουσι πρὸς τινὰς παραδόσεις Γραφικὰς περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἐωσφόρου Σατανᾶ αἱ περὶ ἀποστασίας τῶν θεῶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ Ἐα παραδόσεις αἱ εὐρεθεῖσαι ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις. Ἄλλ' οὔτε ὁ πλοῦτος τῶν παραδόσεων οὔτε ὁ βαθμὸς τῆς ἀκριβείας ἐν τῇ ἐξηγησίᾳ ὁ ἐπιτεχνθεὶς μέχρι νῦν ὑπὸ τῆς Ἀσσυριολογίας ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ προβῶμεν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ εἰς παραβολὰς καὶ ἀντιπαραβολὰς. Εἴπομεν δ' ἀνωτέρω πόσον ἐπισφαλεῖς εἶναι αἱ ἐκ τινος εἰκότος Βαβυλωνιακοῦ τινος κυλίνδρου ἐξαγόμεναι εἰκασίαι ὅτι δῆσαν ὑπῆρχον Βαβυλωνιακαὶ παραδόσεις παρεμφερεῖς πρὸς τὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περὶ τοῦ ἐν τῷ Παραδείσῳ δένδρου τῆς γνώσεως καὶ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ὄφρατος ἐξαπατήσεως τῶν πρωτοπλάστον. Ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα ἱκανὴν πρὸς ἀλλήλας ἔχουσιν αἱ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ αἱ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων περὶ τοῦ κατακλισμοῦ παραδόσεις.

Ὁ Κατακλισμὸς κατὰ τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς παραδόσεις. — Κατὰ τὴν εἰς Βῆρσον ἀποδιδομένην περὶ κατακλισμοῦ παράδοσιν α' Ἀρδάτου (βασιλέως

σικριτικὸν ταρ=τρέμειν, tarala-s=τρέμων, taranta-s=θάλασσα, εἰσὶ βεβιασμένοι. Ἄλλ' ὅτι ἐν ταῖς Ἀρταῖς γλώσσαις μόνον ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὑπάρχει λέξις δὲν εἶναι πάντως ἀπόδειξις περὶ τῆς μὴ Ἀρταῖς καταγωγῆς τῆς λ., ἥμισυ δὲ περὶ χαλδαϊκῆς καταγωγῆς αὐτῆς.

Χαλδαίας) τελευτήσαντος τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ξίσουθρον (1) βασιλεῦσαι σάρους ὀκτωκαίδεκα ἐπὶ τούτου μέγαν κατακλυσμὸν γενέσθαι ἀναγεγράφθαι δὲ τὸν λόγον οὕτως τὸν Κρόνον αὐτῷ κατὰ τὸν ὕπνον ἐπιστάντα φάναι μὴνός Δαισίου πέμπτη καὶ δεκάτη τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ κατακλυσμοῦ διαφθορήσεσθαι. Κελεύσασθαι οὖν διὰ γραμμάτων πάντων ἀρχὰς καὶ μέσα καὶ τελευτὰς ὀρῶντα θεῖναι ἐν πόλει ἡλίου Σιπάρους καὶ ναυπηγησάμενον σκάφος ἐμβῆναι μετὰ συγγενῶν καὶ ἀναγκαίων φίλων ἐνθέσθαι δὲ βρώματα καὶ πόματα, ἐμβαλεῖν δὲ ζῶα πτηνὰ καὶ τετράποδα, καὶ πάντα εὐτρεπισάμενον πλεῖν ἐρωτώμενον δὲ ποῦ πλεῖ; φάναι, πρὸς τοὺς θεοὺς εὐξόμενον ἀνθρώποις ἀγαθὰ γενέσθαι. Τὸν δ' οὐ παρακούσαντα ναυπηγῆσαι σκάφος τὸ μὲν μῆκος σταδίων πέντε, τὸ δὲ πλάτος σταδίων δύο· τὰ δὲ συνταχθέντα πάντα συνθέσθαι, καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους ἐμβιβάσαι. Γενομένου δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ εὐθέως λήξαντος, τῶν ὀρνέων τινὰ τὸν Ξίσουθρον ἀφιέναι. Τὰ δὲ οὐ τροφήν εὐρόντα οὔτε τόπον ὅπου καθίσει, πάλιν ἐλθεῖν εἰς τὸ πλοῖον. Τὸν δὲ Ξίσουθρον πάλιν μετὰ τινος ἡμέρας ἀφιέναι τὰ ὄρνεα· ταῦτα δὲ πάλιν εἰς τὴν ναῦν ἐλθεῖν πεπληρωμένους ἔχοντα πόδας. Τὸ δὲ τρίτον ἀφεθέντα οὐκ ἔτι ἐλθεῖν εἰς τὸ πλοῖον. Τὸν δὲ Ξίσουθρον ἐννοηθῆναι γῆν ἀναπεφανῆναι, διελθόντα τε τῶν τοῦ πλοῖου ἡρώων μέρος τι καὶ ἰδόντα προσοκεῖλαι τὸ πλοῖον ὄρει τινὶ ἐκβῆναι μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς θυγατρὸς καὶ τοῦ κυβερνήτου προσκυρήσαντα τὴν γῆν καὶ βωμὸν ἰδρυσάμενον καὶ θυσιάσαντα τοῖς θεοῖς γενέσθαι μετὰ τῶν ἐκβάντων ἀφανῆ. Τοὺς δὲ ὑπομεινάντας ἐν τῷ πλοίῳ, μὴ εἰσπορευομένων τῶν περὶ τὸν Ξίσουθρον, ἐκβάντας ζητεῖν αὐτὸν ἐπὶ ὀνόματος βοῶντας· τὸν δὲ Ξίσουθρον αὐτὸν μὲν αὐτοῖς οὐκέτι ὀφθῆναι, φωνὴν δὲ ἐκ τοῦ ἀέρος γενέσθαι κελεύουσαν ὡς δεῖν αὐτοῖς εἶναι θεοσεβεῖς· καὶ γὰρ αὐτὸν διὰ τὴν εὐσέβειαν πορεύεσθαι μετὰ τῶν θεῶν οἰκίησόντα. Τῆς δὲ αὐτῆς τιμῆς καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὴν θυγατέρα καὶ τὸν κυβερνήτην μετεσχηκέναι.

(1) Ἐν τῷ εἰς τὸν Λουκιανὸν ἀποδιδομένῳ συγγράμματι «περὶ τῆς Συρίας θεοῦ» (§ 13) ὡς ἰδρυτῆς τοῦ ἐν Ἱερραπόλει τῆς Συρίας ναοῦ τῆς Συρίας θεᾶς (τῆς Ἀστάρτης) καλεῖται τις Σισούθης, οὗτος δὲ θεωρεῖται ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Δευκαλίωνα («Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ τὸν Δευκαλίωνα Σισούθεα εἶσασθαι λέγουσι, τοῦτον τὸν Δευκαλίωνα, ἐπὶ τοῦ τὸ πολλὸν ὕδωρ ἐγένετο»). Τὸ ὄνομα φαίνεται ἔχον συγγένειαν πρὸς τὸ Ξίσουθρος, ὅπερ ὑπετίθετο ἀνακριβῶς ὅτι ἦτο τὸ *Χασισάρα* τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων (ἴδε κατωτέρω). Πλὴν τῶν ὀνομάτων Ξισούθρου παρὰ τῷ Βηρώσῳ καὶ Σισούθου (παρὰ τῷ Λουκιανῷ) παρεδόθη διὰ τοῦ Ἀβυδηνοῦ καὶ τὸ ὄνομα *Σεῖσιθρος*. Περὶ τοῦ Σεῖσιθρου τούτου ἴδ. Εὐσεβ. Χρον. Μέρος Α' σ. 48 ἐκδ. Aucher: «..καὶ Σεῖσιθρος, ᾧ δὴ Κρόνος προσημαίνει μὲν ἔσεσθαι πλῆθος ὄμβρων, Δαισίου πέμπτη ἐπὶ δέκα, κελεύει δὲ πᾶν ὅ,τι γραμμάτων ἦν ἐχόμενον, ἐν Ἡλίου πόλει τῇ ἐν Σιπάρουσι ἀποκρύψαι. Σεῖσιθρος δὲ ταῦτα ἐπιτελέα ποιήσας εὐθέως ἐπ' Ἀρμενίους ἀνέπλεε, καὶ παραντίκα μιν κατελάμβανε τὰ ἐκ θεοῦ. Τρίτη δὲ ἡμέρῃ ἐπειτα, ὧν ἐκόπασε, μετῆι τῶν ὀρνίθων πείραν ποιούμενος, εἶπου γῆν ἴδοιεν τοῦ ὕδατος ἐκδύσαν· αἱ δὲ ἐκδεχομένου σφέας πελάγεος ἀχανέος, ἀπορρέουσαι, ὅη κα-

εἶπε δὲ αὐτοῖς ὅτι ἐλεύσονται πάλιν εἰς Βαβυλῶνα καί, ὡς εἴμαρται αὐτοῖς, ἐκ Σιπάρων ἀνελομένοις τὰ γράμματα διαδοῦναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὅτι εἰσὶν ὅπου ἡ χώρα Ἀρμενία ἐστὶ. Τοὺς δὲ ἀκούσαντας ταῦτα θῦσαι τε τοῖς θεοῖς καὶ πέριξ πορευθῆναι εἰς Βαβυλῶνα· τοῦ δὲ πλοῖου τούτου κατακλιθέντος ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ ἔτι μέρος τι ἐν τοῖς Κορδυκίων ὄρεσι τῆς Ἀρμενίας διαμένειν, καὶ τινὰς ἀπὸ τοῦ πλοῖου κομίζειν ἀποξύνοντας ἀσφαλτον, χρῆσθαι δὲ αὐτῇ πρὸς τοὺς ἀποτροπιασμούς. Ἐλθόντας οὖν εἰς Βαβυλῶνα τὰ τε ἐκ Σιπάρων γράμματα ἀνορῶσαι καὶ πόλεις πολλὰς κτίζοντας καὶ ἱερὰ ἀνιδρυσάμενους πάλιν ἐπικτίσαι τὴν Βαβυλῶνα» (1).

Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἐν τῇ εἰς τὸν Βῆρωσον ἀποδιδομένη περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ παραδόσει αἱ ὑπάρχουσαι ἀναλογίαι καὶ ὁμοιότητες πρὸς τὰς περὶ κατακλυσμοῦ διηγήσεις τῆς Ἰ. Γραφῆς περιορίζονται μόνον εἰς τὸ καθαρῶς διηγηματικὸν μέρος, δὲν ἀνάγονται δὲ καὶ εἰς τὸ ἠθικὸν πνεῦμα τὸ διέπον τὰ τῆς διηγήσεως. Ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ ὁ κατακλυσμὸς ἀποφασίζεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τιμωρίαν τοῦ εἰς ἁμαρτίας παρεκκλινάντος ἀνθρωπίνου γένους, ὁ δὲ Νῶε καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ σώζονται ὡς δίκαιοι, ἵνα δι' αὐτῶν ἀυξηθῇ πάλιν τὸ ἀνθρωπίνον γένος· ἀλλ' ἐν τῇ διηγήσει τοῦ Βηρώσου οὐδεμία ἀναφέρεται ἠθικὴ αἰτία τοῦ κατακλυσμοῦ, οὐδὲ παρίσταται οὗτος ἀποβλέπων πρὸς ὄλεθρον τοῦ ὄλου ἀνθρωπίνου γένους, οὐδ' ὁ Ξίσουθρος θεωρεῖται σωθῆς δι' ἡν αἰτίαν ὁ Νῶε ἡ μόνη ἠθικὴ ἰδέα ἢ ἐνυπάρχουσα ἐν τῇ διηγήσει τοῦ Βηρώσου εἶναι ἢ διάσωσις τῶν γραμμάτων τῶν Χαλδαϊκῶν, ἅτινα οὕτω νοοῦνται ὡς ὑπάρχοντα πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, ἔτι δὲ ἡ μαγικὴ πρὸς ἀποτροπιασμούς χρῆσις τῆς ἀσφάλτου τῆς τοῦ Ξισούθρου κιβωτοῦ. Τοιοῦτόν τινα χαρακτηριστὴρα παρίστησι καὶ ἡ ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις διασωθεῖσα διήγησις περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ.

Ὁ κατακλυσμὸς κατὰ τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ μνημεῖα. — Ἡ διήγησις τοῦ κατακλυσμοῦ ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις ἀποτελεῖ μέρος τοῦ μεγάλου ἔπους (ἐνδέκατον ἄσμα) Νιμρούδ καὶ ἐπεισόδιον ἐν τῇ μυθικῇ ἱστορίᾳ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἥρωος Ἰζτουβάρ ἢ Νιμρούδ. Κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην ἀφοῦ ἡ θεὰ Ἰστάρ ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτῆς πρὸς τὸν Νιμρούδ περιεφρονήθη ὑπὸ τούτου, κατεδιώχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τέρατος Εαβανι (ὅστις ἐφόνησε καὶ τὸν ἀφι-

τορηήσονται, παρὰ τὸν Σεῖσιθρον ὀπίσω κομίζονται, καὶ ἐπ' αὐτῆσιν ἔτεροι. Ὡς δὲ εἴησι τρίτησιν εὐτύχεσ, ἀπίκετο γὰρ διη πηλοῦ κατάπλεοι τοὺς ταρσοὺς. Θεοὶ μιν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίζουσιν, τὸ δὲ πλοῖον ἐν Ἀρμενίᾳ περιεπτα ξύλων ἀλεξιφάρμακα τοῖσιν ἐπιχωροῖσι παρείχεται».

(1) Πρβλ. Ἰωσήπου κατὰ Ἀπίωνος Α' 19 «Οὗτος τοίνυν ὁ Βῆρωσος, ταῖς ἀρχαιοτάταις ἐπακολούθῳ ἀναγραφαῖς περὶ τε τοῦ γενομένου κατακλυσμοῦ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ φθορᾶς τῶν ἀνθρώπων, καθάπερ Μωσῆς οὗτος ἰστόρησε, καὶ περὶ τῆς λάρνακος, ἐν ἡ Νῶος ὁ τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγὸς διεσῶθη».

ερωμένον αὐτῇ ταῦρον), ἐκίνησεν οὐρανὸν καὶ γῆν, ἵνα τιμωρήσῃ τὸν ὑβριστὴν καταβάσα πρὸς τοῦτο καὶ εἰς ἄδην. Ἄλλ' ἐνταῦθα νέαν ὑπέστη προσβολὴν δεσμευθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἄλλας καὶ ἀπολέσασα πᾶσαν αὐτῆς τὴν δύναμιν (ἴδ. σελ. 115). Ἄλλ' ἐπὶ τέλος διὰ τῆς βοηθείας τῆς μητρὸς αὐτῆς Ανατου, συζύγου τοῦ θεοῦ Ανοῦ (ἴδ. σελ. 109), ἐξεδικήθη ἀμφοτέροις τοῖς ἐχθροῖς. Ὁ Νιμρουδ προσβληθεὶς ὑπὸ νόσου ἐζήτησε βοήθειαν παρὰ τῶ ἐκ τῶν προγόνων αὐτοῦ Σαμας-ναπιστιμ («ἡλίω ζωῆς»), ἢ Περναπιστιμ (1) «βλαστῶ ζωῆς», ὅστις κατόκει κατὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν. Ὁ Σαμας-ναπιστιμ παραμυθούμενος νῦν τὸν ἀπόγονον διηγεῖται αὐτῶ καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ παθήματα, ἧτοι τὸν κατακλυσμόν, ἐξ οὗ ἐσώθη, καὶ εἶτα θεραπεύει τὸν Νιμρουδ, καὶ διὰ τῶν παρακλήσεων τούτου καὶ ὁ Εαβανὶ ἀπαλλάσσεται τῶν ἐν Ἄδου βασάνων καὶ μεθίσταται εἰς τὸν τόπον τῶν εὐδαιμόνων. Ἡ ἀφήγησις τοῦ κατακλυσμοῦ ἢ γενομένη ὑπὸ τοῦ Σαμας-ναπιστιμ πρὸς τὸν ἐγγονὸν αὐτοῦ ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ὁ θεὸς Εα διατάσσει τῶ Σαμας-ναπιστιμ νὰ κατασκευάσῃ πλοῖον ἔχον ὠρισμένον ὕψος, μῆκος καὶ πλάτος καὶ νὰ καθελκύσῃ αὐτὸ εἰς τὴν θάλασσαν. «Ὅταν ἐπέλθῃ (λέγει) ὁ κατακλυσμός, ὃν ἐγὼ θὰ πέμψω κατὰ τῆς γῆς, πρέπει νὰ εἰσέλθῃς εἰς τὸ πλοῖον καὶ νὰ κομίσης ἐντὸς αὐτοῦ τὸν σῖτόν σου, τὰ σκεύη σου καὶ τὰ πράγματά σου τὰ πολύτιμα, ἔτι δὲ τοὺς δούλους σου, γυταῖκας καὶ ἄνδρας, τοὺς υἱοὺς σου καὶ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ τὰ τε ἄγρια καὶ τὰ ἡμερα, ἅτινα θὰ πέμψω ἐγὼ πρὸς σέ, ἵνα φυλάξῃς αὐτά». Ὁ Σαμας-ναπιστιμ ἐθεώρησε δυσχερῆ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς, ἀλλ' ἔδει νὰ ὑπακούσῃ εἰς αὐτὴν καὶ συνήγαγε πάντα τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ αὐτοῦ σκεύη καὶ κοσμήματα καὶ πᾶν ὃ τι ἐκέκτητο ἔχον σπέρμα ζωῆς, πάντας τοὺς δούλους καὶ πάσας τὰς δούλας καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ πλοῖον ὡς πάντα τὰ ἄγρια καὶ τὰ ἡμερα θηρία τοῦ ἀγροῦ. Καὶ τότε ὁ τοῦ ἡλίου θεὸς Σαμας ἐποίησε κατακλυσμόν καὶ εἶπε τῶ Σαμας-ναπιστιμ: «Θὰ πέμψω βροχὴν ἐξ οὐρανοῦ ῥαγδαίαν, εἰσελθε εἰς τὸ μέσον τοῦ πλοίου καὶ κλείσον τὴν θύραν». Ὁ Σαμας-ναπιστιμ καταληφθεὶς ὑπὸ φόβου εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ τὴν προΐαν τῆς ὑπὸ τοῦ Σάμας προσδιορισθείσης ἡμέρας ἤρξατο καὶ ἡ σφοδρότατῃ θύελλα ἀπὸ τῶν ἄκρων τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῶ μέσῳ δὲ τοῦ οὐρανοῦ ἐποίει βροντὴν ὁ θεὸς Βίν. Τότε παρέστη καὶ ὁ Ναβου' οἱ θεοὶ ἦλθον ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας, ὁ τῆς καταστροφῆς θεὸς Νεργάλ ἐπῆλθεν ἀνατρέπων τὰ πάντα, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ Ἄδαρ (ἴδ. σελ. 114) ἀπελύθησαν τότε οἱ δαίμονες τῆς καταστροφῆς καὶ ἐν τῇ λάμπει αὐτῶν ἐκάθησαν τὴν γῆν.

(1) Ἡ ἀνάγνωσις Χασισαδρα ἢ Χασισταρα (ὡς ἀνεγινώσκετο πρότερον τὸ ὄνομα), δι' ἧς ἐνόμισαν πολλοὶ ὅτι εὗρον ἐν τῶ ὀνόματι τούτῳ τὸν *Εἰσουθρον* τοῦ Βηρώσου, ἐγκατελείφθη. Ἡ νεωτάτη ἀνάγνωσις, ἢ τοῦ Jensen, εἶναι Σιτ-ναπιστιμ. Ὁ ἀναφερόμενος ἐν τῶ περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ μύθῳ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων *Αδραχασι* (οὐχὶ *Χασισαδρα*) εἶναι οὐχὶ ὁ τοῦ κατακλυσμοῦ ἦρως, ἀλλ' ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ Εα.

Ἡ θύελλα κατέστρεψε τοὺς ἀνθρώπους, τὸ κύμα ὑψώθη μέχρι οὐρανοῦ, ἢ γῆ γυμνωθεῖσα μετεβλήθη εἰς ἔρημον· ἀδελφὸς δὲν ἔβλεπεν ἀδελφόν· τὸ κύμα κατέστρεψε πᾶσαν ζωὴν ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Ἄλλὰ καὶ οἱ θεοὶ ἐφοβήθησαν τὴν θύελλαν καὶ ἐζήτησαν καταφύγιον ἐν τῶ οὐρανοῦ τοῦ θεοῦ Ανοῦ ὡσπερ κύνες οἱ μεγάλοι θεοὶ ἐρρίφθησαν ἐπὶ τῆς γῆς (1) καὶ τότε ἡ μεγάλη θεὰ Ἰστάρ ἢ πάροχος πάσης ζωῆς ἤρξατο θρηνοῦσα διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ λέγουσα ὅτι αὐτὴ παρήγαγεν ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴν ἀνθρώπων, οὐχὶ ἰχθύων πληρύντων τὴν θάλασσαν. Καὶ οἱ θεοὶ ἐθρήνουν μετ' αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ Βήλος ἦτο ἀδυσώπητος καὶ ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ ἤθελε νὰ καταστρέψῃ καὶ τὸ πλοῖον τοῦ Σαμας-ναπιστιμ, ἵνα μηδεὶς μείνῃ ἀνθρώπος ἐπὶ τῆς γῆς. Τότε ὁ Εα, ὁ θεὸς τῆς φρονήσεως καὶ τῆς σοφίας, παρέστησεν εὐγλώττως τῶ Βήλῳ τὸ ἄφρον καὶ ἄλογον τῆς ὀργῆς αὐτοῦ καὶ ἐδικαιολόγησεν ἑαυτὸν διὰ τὴν προστασίαν, ἣν ἔδωκε τῶ Σαμας-ναπιστιμ. Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ θεοὶ συνετάχθησαν μετὰ τοῦ Εα καὶ παρέστησαν τῶ Βήλῳ ὅτι ἦτο προτιμότερον οἱ ἀνθρώποι νὰ τιμωρῶνται ἐν τῶ μέλλοντι διὰ τῆς ἐπὶ γῆς αὐξήσεως τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ διὰ λιμοῦ καὶ λοιμοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἀπεφασίσθη. Ὁ Βήλος ἐκάμφθη καὶ τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ ἐκόπασεν ἢ θύελλα ἢ καταστρέψασα τὴν γῆν δίκην σεισμοῦ καὶ τὰ ὕδατα ἤρξαντο νὰ ἀποσύρῳνται. Ὁ Σαμας-ναπιστιμ ἐννοήσας τὴν τοιαύτην τῆς θαλάσσης κίνησιν ἠνοῖξε τὸ παράθυρον καὶ τὸ φῶς προσέβαλε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ· ἀλλ' ἰδὼν τὰ πτώματα τῶν ἀνθρώπων δίκην καλάμων ἐπιπλέοντα τῶν ὑδάτων ἐδάκρυσεν. Ἄλλὰ τὸ πλοῖον κατὰ μικρὸν ἐστράφη πρὸς τὸ ὄρος Νιζίρ, οὗ τὰς κορυφὰς δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑπερπηδήσῃ ἔνεκα τῆς ἐλαττώσεως τῶν ὑδάτων. Μετ' ἡμέρας ἐπτὰ ὁ Σαμας-ναπιστιμ ἀπέλυσε μίαν περιστεράν, ἀλλ' αὐτὴ οὐδαμοῦ εὐροῦσα τόπον, ἵνα σταθῇ, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ πλοῖον· εἶτα ἐπεμψεν ἓνα κόρακα, ὅστις εὗρε πτώματα ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπεκάθισεν αὐτῶν πρὸ βῶσιν καὶ δὲν ἐπέστρεψε. Τότε ὁ Σαμας-ναπιστιμ ἀπέλυσε τὰ ἐν τῶ πλοίῳ ζῶα εἰς τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ ὀρίζοντος αὐτὸς δὲ ἐποίησατο σπονδὴν τοῖς θεοῖς καὶ ἐκτίσε βωμὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους καὶ προσήνεγκε θυσίαν· καὶ ὁπότε ἐκαλλιέρον τὰ ἱερά, συνήχθησαν περὶ αὐτὰ οἱ θεοὶ σωρηδὸν δίκην μυῶν. Ἄλλ' ἡ μεγάλη θεὰ Ἰστάρ, ἵνα τιμωρήσῃ νῦν τὸν Βήλον, ἐκῆρυξεν αὐτὸν ἐκπτωτὸν τοῦ δικαιώματος τοῦ μετασχεῖν τῆς

(1) Ἄλλοια ἐρμηνεῖα, ἴσως ἀκριβεστέρα, τοῦ μέρους τούτου τῶν Βαβυλωνιακῶν εἶναι: «Οἱ θεοὶ, ὡσπερ κύνες ὠρούμενοι, ῥίπτονται εἰς τὴν στεφάνην». Στεφάνη δὲ ἐννοεῖται ὑπὸ τῶν οὕτως ἐρμηνευόντων ἢ στεφανοειδῆς ἄκρα τοῦ δίκην τείχους ὑψουμένου ὄρους, ἐφ' ἧς ἐξετείνετο τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλὰ μετὰ τοῦ στερέωματος καὶ τῆς στεφάνης τοῦ τείχους ὑπῆρχε στενὸν τι μέρος, ὅπου κατέφυγον οἱ θεοὶ καὶ ἐκεῖθεν ἔβλεπον τὰ δεινὰ τοῦ κατακλυσμοῦ.

προσφερομένης θοίνης. Ἄλλ' ὁ Βῆλος, μεταμεληθεὶς ἀληθῶς διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπενεχθεῖσαν τοῖς ἀνθρώποις καταστροφὴν, ἀντὶ τῆς ὀργισθῆ διὰ τὴν πρᾶξιν τῆς Ἰστῆς, τοῦναντίον πάνυ καλοκάγαθως εἰσηλθεν εἰς τὸ πλοῖον καὶ λαβὼν ἐκ τῆς χειρὸς τὸν Σαμας-ναπιστιμ ἐξήγαγεν αὐτόν τε καὶ τὴν σύζυγον καὶ τοὺς λοιποὺς τοὺς ἐν τῷ πλοίῳ καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τόπον παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν (τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος) κείμενον. Ἐκ περισσοῦ δὲ ὁ Σαμας-ναπιστιμ καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ κατετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Βήλου εἰς τὴν χορείαν τῶν θεῶν». Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ περὶ κατακλυσμοῦ παραδόσει οὐδεμίᾳ ὑπάρχει ἠθικὴ ἰδέα παρεμφερῆς πρὸς τὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περὶ ἁμαρτίας, εἰς ἣν ὑπόκειται ὁ ἄνθρωπος, ἀπέναντι τοῦ ἀναμαρτήτου θεοῦ τοῦ παιδεύοντος καὶ ἰωμένου τὸν ἁμαρτάνοντα ἄνθρωπον. Ὑπαιτιγμός τις περὶ ἁμαρτίας ὑφίσταται ἐν τῇ ὅλῃ διηγήσει, ἀλλ' ὡς κυριωτάτη αἰτία τοῦ κατακλυσμοῦ παρίσταται ἡ ὀργὴ τοῦ Βήλου, καθ' ἣς διαμαρτύρονται οἱ λοιποὶ θεοὶ καὶ δι' ἣν μετανοεῖ ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὸς ὁ ὑπέροχος θεός. Καθόλου δὲ ἐν τοῖς περὶ θεῶν καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μύθοις ὑπάρχει μὲν ἰδέα τις τῆς ἠθικῆς τάξεως τοῦ κόσμου (1), ἣς φρουροί, ἂν μὴ καὶ ἰδρυταί, εἶναι οἱ θεοί, οἱ πολεμοῦντες ἐναντίον τῶν δαιμόνων τῆς καταστροφῆς καὶ παρέχοντες βοήθειαν τοῖς ἀνθρώποις τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτήν, ἀλλὰ σαφεῖς ἰδέαι ἠθικαὶ περὶ τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ, περὶ ἁμαρτίας καὶ θείας δίκης καὶ ἀφέσεως δὲν φαίνονται ἀνεπτυγμέναι. Καὶ αἱ περὶ ἀθανασίας δὲ καὶ ἀνταποδόσεως ἰδέαι τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων διατελοῦσιν ἐν νηπιώδει καταστάσει, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν οἷς κατωτέρω θέλομεν διαλάβει περὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς φιλολογίας.

Ἡ περὶ πυργοποιίας παράδοσις.— Παράδοσις Βαβυλωνιακὴ παρεμφερῆς πρὸς τὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περὶ πυργοποιίας Βαβυλῶνος δὲν εὐρέθη μέχρι σήμερον ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις. Ἄλλ' ὁ Βήρωσος φαίνεται ὅτι ἐποιεῖτο λόγον περὶ αὐτῆς. Τὸνλάχιστον Ἀλεξάνδρου τοῦ Πολυῖστορος, τοῦ πραγματευσαμένου τὰ περὶ Βαβυλωνίας κατὰ Βήρωσον, σώζεται ἀπόσπασμα παρὰ Συγκέλῳ (λαβόντι αὐτὰ κατὰ λέξιν ἐκ τῶν μὴ σωζομένων μερῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου τῶν Χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν Ἀρμενικῶν Χρονικῶν ἧτοι ἐκ τῆς σωζομένης Ἀρμενικῆς μεταφράσεως

(1) Διοδ. Σικελ. Β' 30 «Οἱ δ' οὖν Χαλδαῖοι τὴν μὲν τοῦ κόσμου φύσιν αἰδιόαν φασιν εἶναι καὶ μήτε ἐξ ἀρχῆς γένεσιν ἐσχηκέναι μήθ' ὕστερον φθορὰν ἐπιδέξασθαι τὴν δὲ τῶν ὄλων τάξιν τε καὶ διακοσμησὶν θεῶν τινὶ προνοίᾳ γεγονέναι καὶ νῦν ἕκαστα τῶν ἐν οὐρανῷ γινομένων οὐκ ὡς ἔτυχεν οὐδ' αὐτομάτως, ἀλλ' ὀρισμένην τινὶ καὶ βεβαίως κευρωμένην θεῶν κρίσει συντελεῖσθαι».

τῶν Χρονικῶν ἐκείνων) ἔχον οὕτω «Σίβυλλα (1) δὲ φησιν, ὁμοφώνων ὄντων πάντων ἀνθρώπων, τινὰς τούτων πύργον ὑπερμεγέθη οἰκοδομήσαι, ὅπως εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῶσι τοῦ δὲ θεοῦ ἀνέμους ἐμφυσήσαντος ἀνατρέψαι αὐτούς, καὶ ἰδίαν ἐκάστῳ φωνὴν δοῦναι, διὸ δὴ τὴν πόλιν Βαβυλῶνα κληθῆναι μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν Τιτᾶνα καὶ Προμηθεῖα γενέσθαι. Καὶ τὰ μὲν περὶ πυργοποιίας Ἀλέξανδρος ταῦτα μαρτυρῶν καὶ αὐτὸς Βαβυλῶνα διὰ τὴν σύγχυσιν κληθῆναι τὴν πρὸ πολλῶν μυριάδων ἔτων μυθολογουμένην παρ' αὐτοῖς βεβασιλευκέναι». Ἄλλὰ τὰ περὶ πυργοποιίας, εἴτε τοῦ Βηρώσου εἶναι εἴτε ἐξ ἄλλης πηγῆς ὑπὸ τοῦ Α. Πολυῖστορος ἐλήφθησαν, φαίνεται ὅτι εἶναι ἀπλή ἐπανάληψις τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ εἰρημένων (2). Μετὰ τῶν περὶ κατακλυσμοῦ καὶ τῶν ἄλλων κοσμογονικῶν παραδόσεων τοῦ Βηρώσου συνδέεται παρ' αὐτῷ καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη μυθικὴ ἱστορία τῆς Χαλδαίας.

Μυθικὴ ἱστορία τῆς Χαλδαίας κατὰ Βήρωσον.— Πρῶτος βασιλεὺς τῆς Βαβυλῶνος κατὰ Βήρωσον ἦτο ὁ Χαλδαῖος Ἀλωρος, βασιλεύσας σάρονς δέκα ἧτοι 36 χιλ. ἔτη τοῦτον διεδέξαντο Ἀλάπαρος καὶ Ἀμήλων ὁ ἐκ Παντιβίβλων, πόλεως Χαλδαϊκῆς μετὰ τούτους ἤρξεν Ἀρμένων ὁ Χαλδαῖος, ἐφ' οὗ τὸ δεύτερον ἐφάνη ὁ Ἀνήδοτος ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης μετὰ τὸν Ἀρμένωνα ὁ Μεγάλαρος ἐκ Παντιβίβλων βασιλεύσας σάρονς ὀκτωκαίδεκα (ἔτη 64.800), ἐφ' οὗ ἐφάνη τὸ τέταρτον ὁ Ἀνήδοτος. Μετὰ τὸν Δάωνον ἤρξεν ὁ Εὐεδῶραχος ἐκ Παντιβίβλων βασιλεύσας σάρονς ὀκτωκαίδεκα ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου ἐφάνη ὁ Ὠάννης («ὁ ὅμοιος κατὰ τὴν ἰχθύος πρὸς ἄνθρωπον μίξιν», ἴδ. σελ. 112). Ἐπειτα ἤρξεν Ἀμεμψινὸς ὁ Χαλδαῖος ἐκ Λαράγγων, βασιλεύσας σάρονς ὀκτώ (ἔτη 28.800) μετὰ τοῦ-

(1) Ἡ Σίβυλλα αὕτη δὲν εἶναι ἐκ τῶν μυθολογουμένων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προφητιδων, ἀλλ' ἐλέγετο ὅτι ἦτο θυγάτηρ τοῦ Βηρώσου αὐτοῦ, ἦν ἐν τούτοις συνέχεον πρὸς τὴν Σ. τῆς Ἰταλικῆς Κύμης (Ἰουστ. Μάρτυρ. Προτρ. πρὸς τοὺς Ἑλληνας κεφ. 30 «Ταύτην δὲ ἐκ μὲν Βαβυλῶνος ὠρηθῆσθαι φασί, Βηρώσου τοῦ τὴν Χαλδαίων ἱστορίαν συγγράφαντος θυγατέρα οὖσαν, εἰς δὲ τὰ μέρη τῆς Καμπανίας οὐκ οἶδ' ὅπως διαβάσαν, ἐκεῖ τοὺς χρησμούς ἐξαγορεύειν ἐν τινὶ Κουμῶ οὕτω καλουμένη πόλει... Ταύτης δὲ τῆς Σιβύλλης ὡς χρησμοφδοῦ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι τῶν συγγραφέων μέμνηνται καὶ Πλάτων ἐν Φαίδρῳ». Ἰδ. καὶ Πανσαν. I, 12, 5 «Ἐπεὶ ἔβραβον τῆς ὑπὲρ Παλαιστίνης γυνῆς τῆς ἐν Φαίδρῳ». Ἰδ. καὶ Πανσαν. I, 12, 5 «Ἐπεὶ ἔβραβον τῆς ὑπὲρ Παλαιστίνης γυνῆς τῆς ἐν Φαίδρῳ». Ἰδ. καὶ Πανσαν. I, 12, 5 «Ἐπεὶ ἔβραβον τῆς ὑπὲρ Παλαιστίνης γυνῆς τῆς ἐν Φαίδρῳ». Ἰδ. καὶ Πανσαν. I, 12, 5 «Ἐπεὶ ἔβραβον τῆς ὑπὲρ Παλαιστίνης γυνῆς τῆς ἐν Φαίδρῳ».

(2) περὶ πυργοποιίας τῆς ἐν Βαβυλῶνι λέγει καὶ ὁ Ἀβυδηγὸς κατὰ Βήρωσον (Εὐσεβ. Ἀρμεν. Χρον. Α' 51) «Ἐν τῷ δὴ λέγουσι τοὺς πρώτους (ἐκ γῆς) ἀνασχόντας, ὥσπερ τε καὶ μεγέθει χαινωθέντας, καὶ δὴ θεῶν καταφρονήσαντας ἀμείνονας εἶναι, πύργων τύρσιν ἠλίβατον ἀείρειν, ἵνα νῦν Βαβυλῶν ἐστὶ ἡδὴ τε ἄσσαν εἶναι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ἀνέμους θεοῖσι βωθέοντας ἀνατρέψαι περὶ αὐτοῖσι τὸ μηχανήμα τοῦ δὴ τὰ ἐρείπια λέγεσθαι Βαβυλῶνα τῶς δὲ ὄντας ὁμογλώσσους ἐκ θεῶν πολύτροφα φωνὴν ἐνεῖασθαι».

τον έβασίλευσεν Ὠτιάριης (έν ἄλλῳ ἀποσπάσματι Βηρώσου Ἀρδάτης ἴδ. σελ. 121, έν τοῖς Ἀρμεν. Χρον. Εὐσεβίου Ορπιτις) Χαλδαῖος ἐκ Λαράγγων βασιλεύσας σάρους ὀκτωκαίδεκα· μετά τοῦτον δέ Ξίσουθρος, ἐφ' οὗ ἐγένετο ὁ κατακλυσμός. Ὡστε μέχρι τοῦ κατακλυσμοῦ ἐβασίλευσαν δέκα βασιλεῖς σάρους ἑκατὸν εἴκοσιν (ἔτη 432 χιλ.).

Εἶναι περιττὸν νὰ εἰπώμεν ὅτι έν ὄλη ταύτη τῇ παραδόσει οὐδ' ἴχνος ιστορίας δύναται νὰ εὐρεθῇ ἀφοῦ εἰς χιλιάδας ἀνέρχονται τὰ ἔτη τῆς βασιλείας ἑκάστου βασιλέως, ἅτινα καὶ ὡς ἡμέραι ἀν λογισθῶσι παρὰ τῷ Βηρώσῳ, δι' ἑκάστην βασιλείαν ἀποτελοῦσιν ὑπὲρ τὰ 119 ἡλιακὰ ἔτη (1). Ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων οὐδέν περιέχουσιν ἱστορικόν, οὐδὲ δύνανται, πλὴν ἴσως τοῦ τοῦ Ξισούθρου (ἴδ. σελ. 123), νὰ ἐρμηνευθῶσι κἂν διὰ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γλώσσης. οἵανδήποτε δὲ μετάπτωσιν ἢ παραφθορὰν κἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὑπέστησαν μετενεχθέντα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, πάλιν ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἀρχὴ τῶν ὀνομάτων καθίσταται ἀμφίβολος. Μόνον τὰ παρεβαλλόμενα ὀνόματα τῶν τερατομόρφων θεῶν Ὡάννου, Ἀννηδότου, Ὡδάκωνος (Δαγῶνος, ἴδ. σελ. 114) ἔχουσιν ἀρχὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν. Πρὸς τούτοις ὅλως ἀντιφάσκουσα πρὸς τὰς ἡμετέρας ἔξ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν πηγῶν θετικὰς ἱστορικὰς γνώσεις εἶναι καὶ ἡ παράδοσις ὅτι ὁ πρῶτος βασιλεὺς Ἀλωρος ἦτο ἐκ Βαβυλῶνος, ἧς ἡ κτίσις ἀνάγεται εἰς χρόνους, ὧν πολὺ πρότερον ἦρχον βασιλεῖς έν διαφόροις πόλεσι Χαλδαϊκαῖς (ἴδ. κατωτ.). Τὸ μόνον ἀξιοσημεῖωτον έν τῇ παραδόσει τοῦ Βηρώσου περὶ τῶν δέκα βασιλέων μέχρι τοῦ κατακλυσμοῦ εἶναι ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἀναλογία τῆς παραδόσεως ταύτης πρὸς τὴν τῶν δέκα γενναρχῶν τῶν μνημονευομένων έν τῇ Γενέσει (Κεφ. Ε', ἐδ. 1 μέχρι τέλους). Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ συμφωνία περιορίζεται μόνον εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν γενναρχῶν, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰ ἔτη τῆς

(1) Σύγκελλ. (Fr. Hist. Gr. III σελ. 498) «Ἐπίπλαστός ἐστιν ἡ τούτων ἐπίνοια ἀμφοτέρων, τοῦ τε Βηρώσου καὶ τοῦ Μανειῶ, τὸ ἴδιον ἔθνος θελόντων δοξάσαι, τοῦ μὲν τῶν Χαλδαίων, τοῦ δὲ τῶν Αἰγυπτίων. Θαυμάζετω δὲ πῶς οὐκ ἠσχύνθησαν ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀρχὴν θέσθαι ταῖς τερατώδεσιν αὐτῶν συγγραφαῖς· ἀλλ' ὁ μὲν Βήρωσος διὰ σάρων καὶ νήρων καὶ σώσων ἀνεγράψατο...». Ὁ ὅρος σάρους πιθανώτατα ἐλήφθη ὑπὸ τοῦ Βηρώσου ἐκ τοῦ ἀρχαίου Βακτρικοῦ Carada—χρόνος, ἔξ οὗ καὶ τὸ ἀρχαῖον Λυδικὸν καὶ καθόλου Μιχροασιaticὸν σάρδεις (νέον σάρδεις—νέον ἔτος) καὶ Ἀρμεν. sard.—ἔτος (navasard—νέον ἔτος). Τὸ σώσος προήλθε πιθανῶς ἐκ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Σῶθις ἢ Σωθί, τοῦ Αἰγυπτιακοῦ δηλονότι ὀνόματος τοῦ Σαρίου. Τοῦ ἠήρος τὴν κυριολεκτικὴν ἐννοίαν καὶ τὸ ἔτυμον πολλαχῶς ἐρευνήσας οὐδέν ἦνυσα. Ἴσως ἔχει συνάφειάν τινα πρὸς τὸ Περσικὸν γαρί=ὄρημ, φορὰ (τοῦ χρόνου). Περὶ σάρων, νήρων καὶ σώσων λέγει ὁ Ἀβυδηνός (Εὐσεβ. Χρον. Ἀρμεν. Α' 47) «Σάρους δὲ ἐστὶ χ' καὶ γ' ἔτη, νήρος δὲ χ', σώσος δὲ ξ'.

ζωῆς αὐτῶν (1). Παρὰ Βηρώσῳ καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐξακολουθεῖ ἡ μυθικὴ ἱστορία βασιλέων ἔξ καὶ ὀγδοήκοντα ἀρξάντων ἐπὶ ἔτη τρισμύρια τετρακισχίλια καὶ ἐνεήκοντα (έν σάρους 9, νήροις 2 καὶ σώσοις 8). Τούτων τῶν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἀρξάντων μυθικῶν βασιλέων έν τοῖς σωζομένοις ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου ἀναφέρονται δύο μόνον, ὁ Εὐήχιος καὶ ὁ Χωμάσβηλος. Μετὰ τούτους δὲ τοὺς 86 Χαλδαῖους βασιλεῖς 8 ἐβασίλευσαν Μῆδοι ἀρξάντες ἐπὶ 224 ἔτη. Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἀπὸ τῆς Μηδικῆς ταύτης δυναστείας, ἧς οἱ βασιλεῖς ἀρχοῦσιν οὐχὶ κατὰ σάρους καὶ νήρους, ἀλλὰ κατὰ ἡλιακὰ ἔτη, ἕκαστος κατὰ μέσον ὄρον 28 ἔτη, ἀρχεται καὶ παρὰ Βηρώσῳ ἡ πραγματικὴ ἱστορία (2). Ἐπειδὴ δὲ κατὰ Βήρωσον ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ μέχρι τοῦ βασιλέως Κύρου τοῦ Μεγάλου διῆρρευσαν ἔτη 36.000, τούτων δὲ τὰ 34.084 (3) περιλαμβάνονται έν τῇ μνημονευθεισῇ μυθικῇ περιόδῳ τῶν 86 Χαλδαίων βασιλέων, ἐνῶ τὰ ὑπολειπόμενα 1920 ἀνταποκρίνονται περίπου πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν τῶν διαρρυσάντων ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἡ Βαβυλὼν ἀπετέλει κέντρον πολιτικὸν τῆς βορείου Βαβυλωνίας, ἀκολουθεῖ ὅτι τὸ πραγματικὸν μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ Βηρώσου εἶναι αὐτὴ ἡ ἱστορία τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, πᾶσα δὲ ἡ μυθικὴ περίοδος ἡ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ ἡ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Χαλδαίας τῆς πρὸ τῆς Βαβυλῶνος, ἧς ἡ ἱστορία ἐγένετο ἡμῖν γνωστὴ κατὰ διαλείμματα ἐκ τῶν παναρχαίων Βαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων. Ἀλλ' ἤδη στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἀπὸ τῆς μυθικῆς καὶ ἀνυπάρκτου ἱστορίας τοῦ Βηρώσου εἰς τὴν πραγματικὴν, τὴν ἔξ ἱστορικῶν μνημείων γνωστὴν παναρχαίαν ἱστορίαν τῆς Βαβυλωνίας, ἀφοῦ πρῶτον ἀπὸ τῶν σάρων καὶ νήρων καὶ σώσων τοῦ Βηρώσου μεταβῶμεν εἰς πραγματικωτέραν χρονολογίαν καὶ προσδιορίσωμεν ἀσφιλεστέραν τινὰ βάσιν ἱστορικῆς χρονολογίας.

1) Γενάρχοι τῆς Π. Διαθήκης

Ἀδάμ
Σῆθ
Ἐνὼς
Καϊνάν
Μελεεήλ
Ἰάρεδ
Ἐνὼχ
Λαμέχ
Νῶε

Βασιλεῖς Βαβυλωνίας κατὰ Βήρωσον

Ἀλωρος
Ἀλάπαρος
Ἀμήλων
Μεγάλαρος
Δάωγος
Εὐεδώραχος
Ἀμεμφινός
Ὡτιάριης
Ξίσουθρος

(2) Συγκ. σελ. 78 «Ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ χρόνου ὁ αὐτὸς Πολυῖστωρ οὐκέτι διὰ σάρων καὶ νήρων καὶ σώσων καὶ τῆς λοιπῆς ἀλόγου μυθικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ διὰ ἡλιακῶν ἐτῶν...».

(3) Διοδ. Σικελ. Β' 31 «Ἐτῶν γὰρ ἐπτὰ τε καὶ τεσσαράκοντα μυριάδας καὶ τρεῖς

7. Χρονολογία τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας.

Ὡς διὰ πᾶσαν ἱστορίαν, οὕτω διὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ὄρος ἀπαραίτητος ἀκριβοῦς ἱστορικῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων εἶναι ἡ χρονολογία, ἥτοι ὁ ἀκριβὴς ὡς ἔνεστι προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου ἐκάστου γεγονότος ἱστορικοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀκρίβεια τῆς χρονολογικῆς κατατάξεως, δυσχερῆς οὕσα ἐν γένει διὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, πολλῶ δυσχερεστέρα καθίσταται διὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἢ τοῦλάχιστον διὰ τὴν ἀρχαιοτάτην Βαβυλωνιακὴν, διότι αὕτη ἀνατρέχουσα εἰς χιλιετηρίδας π. Χ., εἰς χρονικὰς δηλονότι περιόδους, ἐν αἷς οὐδεὶς ἄλλου (πλὴν τῶν Αἴγυπτίων) ἱστορικοῦ λαοῦ ἔχοντος σχέσεις πρὸς τὴν Βαβυλωνίαν γνωστὴ εἶναι ἡ ἱστορία, στερεῖται παντὸς μέσου συγκριτικῆς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν ἄλλων λαῶν χρονολογίας. Ἡ ἀρχαιοτάτη Βαβυλωνιακὴ ἱστορία ἐγκαταλειπομένη οὕτω εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς ἱστορικὰ μνημεῖα παρίστησιν αὐτὰ οὐ μόνον ὡς βάσιν καὶ ἀφετηρίαν, ἀλλὰ καὶ ὡς μόνην πηγὴν χρονολογίας. Ἄλλ' ὡς αἱ πηγαὶ τῆς ὅλης Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας εἶναι διτταί, ξένα καὶ ἐγχώριοι, οὕτω καὶ αἱ πηγαὶ τῆς ὅλης Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς χρονολογίας διττὴν ἔχουσιν ἀρχήν, τὴν ξένην καὶ τὴν ἐγχώριον. Ξένης πηγῆς εἶναι α') ἡ χρονολογία ἣν δυνάμεθα νὰ διδασθῶμεν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περὶ τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας ἐκάστου ἡγεμόνος Βαβυλωνίας ἢ Ἀσσυρίας καὶ τῶν σπουδαιοτάτων ἐπὶ τῆς βασιλείας ταύτης γεγονότων. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὡς εἶπομεν ἡ Π. Δ. ἄπτεται τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας ἀκροθιγῶς καὶ ἐν ἀναφορᾷ μόνον πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν ἱστορίαν, δύναται μὲν ἐν τισὶ νὰ προσδιορίσῃ ἀκριβῶς τὸν χρόνον τῶν γεγονότων, ἀλλ' οὐχὶ πάντων οὐδ' ἐν συνεχείᾳ ἱστορικῇ, οὐδ' ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις, διότι ἡ Π. Δ. γινώσκει τὰ περὶ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας μόνον καθ' ὃν χρόνον αὐταὶ ἔρχονται εἰς σχέσεις πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ ἥτοι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 10 π. Χ. αἰῶνος. β') Αἱ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων χρονολογικαὶ περὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας παραδόσεις εἶναι λίαν ἔνδεεις. Ἡ σπουδαιότερα καὶ καθολικώτερα χρονολογικὴ παράδοσις εἶναι ἡ τοῦ Ἡροδότου, καθ' ἣν οἱ Ἀσσύριοι ἤρξαν 520 ἔτη τῆς ἄνω Ἀσίας (1). Ἐπειδὴ δὲ ὡς τέλος τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἀρχῆς ἐπὶ τῆς

ἐπὶ ταύτας χιλιάδας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου διάβασιν γεγονέναι καταριθμοῦσιν (οἱ Χαλδαῖοι) ἀφ' ὅτου τὸ παλαιὸν ἤρξαντο τῶν ἀστρῶν παρατηρήσεις ποιεῖσθαι». Ἰδ. καὶ Ἀφρικαν. παρὰ Συγγέλλῳ (Fr. Hist. Gr. II σ. 510) «τὸν τῶν Χαλδαίων λήρον, τὸν τῶν τεσσαράκοντα ἐπτὰ μυριάδων, τί δεῖ λέγειν».

(1) Ἄνω Ἀσία καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ ὑπ' ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων ἢ πέραν τοῦ Ἄλυσ, ἡ ἀνατολικώτερον δηλονότι τούτου ἐκτεινομένη Ἀσία, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ τούτου (ἐντὸς Ἄλυσ) κάτω καλουμένην Ἀσίαν, ὡς ἄλλαχού περὶ τούτου μακρότερος γενήσεται λόγος.

ἄνω Ἀσίας θεωρεῖ καὶ ὁ Ἡρόδοτος τὴν ἴδρυσιν τοῦ Μηδικοῦ κράτους (περὶ τὰ τέλη τοῦ 8 π. Χ. αἰῶνος), ἡ ἀρχὴ τῆς Ἀσσυριακῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας κυριαρχίας ἀνατρέχει καθ' Ἡροδότου μέχρι τοῦ 13 π. Χ. αἰῶνος (1). Ἄλλ' οὕτω δὲν τίθεται ἀρχὴ χρονολογίας τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας, ἀλλὰ μόνον τῆς Ἀσσυριακῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας κυριαρχίας, καὶ ἡ ἀρχὴ αὕτη, καθὰ θέλομεν ἰδεῖ, συνάδει μέχρι τινὸς πρὸς τὴν ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων παραδεδομένην. Ἄλλως διὰ τῆς Ἡροδοτείου χρονολογικῆς ἀρχῆς οὔτε βάσις χρονολογίας ἀσφαλῶς τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας τίθεται, οὔτε τὰ καθ' ἕκαστα γεγονότα ἐν τῷ οὕτω προσδιοριζόμενῳ χρόνῳ τῶν 520 ἐτῶν (ἅτινα καὶ ἄλλως δὲν ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου) προσδιορίζονται χρονολογικῶς. Περιττὸν δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου παραδεδομένη χρονολογία οὐδεμίαν ἔχει σπουδαιότητα διὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν ἱστορίαν, ἥς μόνον τὴν τελευταίαν περίοδον (τὴν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν Ἀσσυριακῶν) ἐν ὀλίγοις ἐκτίθησιν ὁ τῆς ἱστορίας πατήρ. Ὁ, τι ἀφορᾷ εἰς τὰς ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου χρονολογίας, αὐταὶ μέχρι μὲν τοῦ τέλους τῆς πρώτης μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἀναφερομένης δυναστείας συγκείμεναι ἐκ σάρων καὶ νήρων καὶ σῶσων, οἷα δήποτε ἀστρονομικῆ ἔννοια κἂν δοθῇ εἰς τοὺς χρονολογικοὺς τούτους ὄρους, οὐδεμίαν, ὡς εἴρηται, ἔχουσιν ἀξίαν διὰ τὴν ἱστορίαν. Ἄλλ' ἀφ' οὗ χρονικοῦ σημείου παρὰ τῷ Βηρώσῳ τὰς μυθικὰς δυναστείας διαδέχονται δυναστεαὶ ἱστορικαὶ (ἴδ. σελ. 129) καὶ οἱ σάροι καὶ νῆροι καὶ σῶσοι ἀντικαθίστανται δι' ἡλιακῶν ἐτῶν, ἡ χρονολογία τοῦ Βηρώσου ἢ ἱστορικὴ ἢ ἀνατρέχουσα μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος κτᾶται μεγάλην ἀξίαν ἱστορικὴν καὶ συντελεῖ μεγάλως εἰς τὴν διακρίβωσιν τῆς ἐπὶ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων ἐρειδομένης χρονολογικῆς κατατάξεως τῶν γεγονότων, ὡς θέλομεν ἰδεῖ τοῦτο ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν καθ' ἕκαστα ἱστορικῶν γεγονότων. Ἐτι σπουδαιότερα διὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας τοῦ Βηρώσου εἶνε ἡ χρονολογία τοῦ Ναβονασάρου καὶ ὁ χρονολογικὸς κανὼν τοῦ Πτολεμαίου ὁ ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβονασάρου (747-743 π. Χ.) καὶ λήγων τῷ 323 π. Χ. (2).

Ἐν ταῖς ξέναις πηγαῖς τῆς χρονολογίας τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας πρόπει νὰ καταλέξωμεν καὶ τὰς χρονολογικὰς εἰδήσεις τὰς παρεχομένας ἐκ τῆς Αἴγυπτιακῆς καὶ ἀφορώσας τὴν ἱστορίαν καθόλου τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τῶν ξένων πηγῶν.

(1) Τὸ ἀρχαιοτάτον γεγονός, ὅπερ εὐρίσκομεν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν περὶ Τίγρητα καὶ Εὐφράτην χωρῶν, ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀβραάμ, εἰς τὰ τέλη δηλονότι τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος.

(2) Συγγελ. (Fr. Hist. Gr. M. III, 504) «Ἀπὸ δὲ Ναβονασάρου τοὺς χρόνους τῆς τῶν ἀστέρων κινήσεως Χαλδαῖοι ἠκρίβωσαν καὶ ἀπὸ Χαλδαίων οἱ παρ' Ἑλλήσι μαθηματικοὶ λαβόντες, ἐπειδὴ ὡς ὁ Ἀλέξανδρος καὶ Βῆρωσός φασιν οἱ τὰς Χαλδαϊκὰς ἀρχαιο-

Τὰ ἐγχώρια Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα συντελοῦσι σπουδαίως εἰς τὴν ἀκριβῆ χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν γεγονότων, διότι ἐν τοῖς μνημείοις τούτοις, καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς μὴ καθαρῶς ἱστορικοῖς, εὐρίσκονται χρονολογία προσδιορίζουσαι τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τῶν διαφόρων ἡγεμόνων ἢ τοὺς χρόνους τῶν σπουδαιωτάτων ἱστορικῶν γεγονότων (ἴδε σελ. 86-87). Ἄλλ' ἐκ τούτων δὲν εἶναι εἴκολον νὰ καταρτισθῆ χρονολογικὸς πίναξ ἀκριβῆς διὰ τὴν συνεχῆ ἱστορίαν, διότι τὰ μνημεῖα τὰ ἀρχαιότατα (ἰδίως τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν Βαβυλωνιακὴν ἱστορίαν), παρ' ὅλην τὴν πληθὺν αὐτῶν, ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῶν συναρμαγῇ καταλείπουσιν ἔτι χάσματα διακόπτοντά τὴν τε ἐνότητα καὶ συνέχειαν τῆς ἱστορίας καὶ τὴν ἀκριβῆ χρονολογικὴν τάξιν. Πλὴν τούτου, ἡ χρονολογία ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ καθίσταται ἀτελής, διότι οἱ Βαβυλώνιοι δὲν εἶχον ὠρισμένην τινὰ *χρονολογίας ἀρχὴν* (aera, ἴδ. Α' Τόμον σελ. 249), ἀλλ' ἐχρονολόγουν κατὰ τὰ ἔτη τῆς κυβερνήσεως τῶν βασιλέων ἢ κατὰ τι σπουδαῖον γεγονός τῆς κυβερνήσεως ταύτης (π. χ. τῆ 30 τοῦ μηνὸς Ἀδάρ ἐκτῶ ἔτει ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Νινευὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ναραμσί). Οὐχ ἦττον ἡ καθόλου χρονολογία μεγάλως βοηθεῖται διὰ τοιούτων χρονολογικῶν εἰδήσεων, ὅποτε μάλιστα αὐται, ὡς συνήθως συμβαίνει, προσδιορίζουσι χρονικὰ γεγονότα δι' ἄλλων γεγονότων ἀφισταμένων ἀπ' ἐκείνων δι' αἰῶνων ὀλοκλήρων. Οὕτω οἱ βασιλεῖς ἐν τῇ ἀναγραφῇ ναοῦ τινος ἢ ἀνακτόρου ἀνοικοδομουμένου ὑπ' αὐτῶν ἀναφέρουσι μετὰ μεγίστης ἀκριβείας τὸν χρόνον, καθ' ὃν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς ἢ τὸ ἀνάκτορον ὑπὸ τοῦ πρώτου κτίσαντος αὐτὰ βασιλέως. Τοῦτο δὲ γίνεται καὶ ἐν τῇ ἀναγραφῇ ἱστορικῶν γεγονότων, ὅποτε ταῦτα ἔχουσιν ἀναφορὰν *τινα ἀξίαν λόγου* πρὸς γεγονότα ἱστορικὰ τῶν παρελθόντων αἰῶνων.

Ὁ οὕτω γινόμενος χρονολογικὸς προσδιορισμὸς τῶν γεγονότων ὁ τοσοῦτον συντελῶν εἰς τὴν καθόλου χρονολογικὴν διακρίβωσιν τῶν μεγάλων ἱστορικῶν περιόδων εἶναι συνήθης ἰδίως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Καθόλου δὲ ἡ Ἀσσυριακὴ ἱστορία ὑπὸ ἔποψιν χρονολογίας εἶναι ἐν πολλοῖς ἀκριβεστέρα καὶ τελειότερα τῆς Βαβυλωνιακῆς. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ *συγχρονιστικὴ χρονογραφία* ἡ ἱστοροῦσα συγχρόνως τὰ κατὰ τὴν Ἀσσυρίαν καὶ Βαβυλωνίαν εἶναι ἔργον Ἀσσυριακὸν διὰ τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας διαφωτίζον καὶ τὴν Βαβυλωνιακὴν. Ὅτι δὲ οἱ Ἀσσύριοι ἰδίως ἀπέδιδον μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὴν ἀκριβῆ χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων μαρτυρεῖ καὶ τὸ παρ' αὐτοῖς ἐπικρατοῦν χρονολογικὸν σύστημα τοῦ *ἐπωνύμου ἔτους* (Limni). Κατὰ τὸ σύ-

λογίας παρεληφότες, Ναβονάσαρος συναγαγὼν τὰς πράξεις τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων ἠφάνισεν, ὅπως ἀπ' αὐτοῦ ἡ καταρτίθῃσι γένηται τῶν Χαλδαίων βασιλέων». Περί τῆς ἀποδιδομένης ταύτης πράξεως τῷ Ναβονάσαρῳ γενήσεται λόγος ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἱστορίας.

σημα τοῦτο ἕκαστον ἔτος ἐλάμβανε τὸ ὄνομα παρ' ἀνωτέρου τινὸς λειτουργοῦ τοῦ κράτους. Ὁρισμένα δηλονότι ἀνώτερα ἀξιώματα τοῦ κράτους, ἐν οἷς καὶ αὐτὸ τὸ βασιλικόν, εἶχον τὸ προνόμιον, κατὰ τινὰ τάξιν ὑπὸ τῆς ἱεραρχικῆς ἀκολουθίας τῶν ἀξιωματῶν προσδιοριζομένην, νὰ δίδωσι τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς ἕκαστον ἔτος διὰ τοῦ ἀρχόντος τοῦ ἐπωνύμου τοῦ ἔτους ἐκείνου. Οὕτω ἐσηματίσθησαν παρὰ τοῖς Ἀσσυριοῖς κατάλογοι τῶν *ἐπωνύμων ἐτῶν* (Limmi), ὁ *κανὼν τῶν ἐπωνύμων*. Εὐρέθησαν δὲ κατάλογοι ἑκατοντάδων ἐτῶν περιέχοντες, μετὰ τινων διαλειμμάτων, τὰ ὀνόματα τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων, ἀναγράφοντες δὲ καὶ τὰ σημαντικώτερα τῶν γεγονότων τῶν *ἐπωνύμων ἐτῶν*, ὧν διὰ τῆς ἀναγραφῆς μεγάλως διαλευκαίνεται ἡ χρονολογία μεγάλων περιόδων ἱστορικῶν. Οἱ μέχρι νῦν εὐρεθέντες κατάλογοι ἀνατρέχουσι μέχρι τοῦ ἔτους 893 π. Χ. περιέχοντες ἐν συνέχειᾳ τὰ ὀνόματα 227 ἐπωνύμων ἀρχόντων (ἀπὸ 893 δηλονότι μέχρι 666 π. Χ.). Οἱ ἀπὸ τοῦ ἔτους 666 π. Χ. κατάλογοι δὲν εἶναι πλήρεις, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχουσιν εἶναι σπουδαῖα στοιχεῖα χρονολογίας. Ὁ κανὼν οὗτος τῶν ἐπωνύμων συναπτόμενος μετὰ τοῦ Πτολεμαϊκοῦ κανόνος τοῦ ἀρχομένου, ὡς εἴπομεν, ἀπὸ τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος παρέχει ἀσφαλῆ ἐν τοῖς καθόλου χρονολογικῇ βάσιν εἰς τὸ τμήμα τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ 9 π. Χ. αἰῶνος. Διὰ πασῶν δὲ τῶν μνημονευθειῶν χρονολογικῶν πηγῶν καὶ διὰ τῆς τούτων ἐπιστημονικῆς ἐξεργασίας ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία καὶ ὑπὸ ἔποψιν χρονολογικὴν καθίσταται ἱστορία ἐπιστημονικῆ, ἥς τὰ καθέκαστα ἀναγράφομεν νῦν ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης περιόδου.

8. Ἡ ἀρχαιοτάτη ἱστορία τῆς Βαβυλωνίας μέχρι τῆς Ἑλαμιτικῆς ἢ Μηδικῆς κατακτῆσεως. Περίοδος Σουμριτικῆ.

Ἀρχαιότατοι πολιτεῖαι.— Ἡ Βαβυλωνία, ἐν ἣ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀπὸ τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος, σπουδαῖος ἀνεπτύχθη πολιτισμὸς, δὲν ὑπῆρξεν ἐξ ἀρχῆς κράτος ἠνωμένον, μοναρχία δηλονότι Βαβυλωνιακὴ ἔχουσα ἐν καὶ τὸ αὐτὸ κέντρον καὶ ἀποτελοῦσα ἐνότητα πολιτικὴν, ἀλλὰ, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρηται, ὁ πολιτικὸς βίος καὶ ὁ πολιτισμὸς ἀνεπτύχθησαν ἐν Βαβυλωνίᾳ, ὅπως ἐν Αἰγύπτῳ, διὰ πολλῶν ἰδιαιτέρων ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων πολιτειῶν. Ἡ θρησκεία καὶ ὁ θρησκευτικὸς βίος καὶ ἡ μετὰ τούτων συνδεομένη ἱερατικὴ πολιτεία ἐδημιούργησαν πολλὰ κέντρα πολιτικὰ καὶ περὶ τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν παρήγαγον πόλεις ἀποτελοῦσας μικρὰ κράτη ἱερατικά, κράτη δηλονότι, ἐν οἷς ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ

ἀρχιερεὺς τοῦ ναοῦ ἦτο καὶ ἀρχὸν τῆς περὶ τὸν ναὸν πόλεως. Τοιοῦτοι ἀρχόντες, καλούμενοι συνήθως ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Βαβυλωνιακῇ (τῇ Σουμριτικῇ) γλώσσῃ *Πατισι* (ἢ *Ισακκου* ἐν Ἀσσυρίᾳ) (1), ἤρχον ἐν ταῖς ὀνοματοτεταραῖς τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς Βαβυλωνίας. Αὐτὴ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, εἰ καὶ ὡς ἰδρυτὴν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους παραδίδωσι τὸν Νεβρώδ, ὅμως δὲν θεωρεῖ αὐτὸν ὡς ἰδρυτὴν μιᾶς μόνης πολιτείας, ἀλλὰ τεσσάρων: Βαβυλῶνος, Ὁρέχ, Ἀκκάδ ἢ Ἀρχὰδ καὶ Χαλάννης (2). Ὅτι ἐν τῇ Π. Δ. ὡς ἀρχὴ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους ἀναφέρεται οὐχὶ μία πόλις Βαβυλῶν, ἀλλ' ἀριθμοῦνται πόλεις τέσσαρες καὶ αὗται ὡς ἰδρύματα τοῦ Νεβρώδ, οὐχὶ δηλονότι προσώπου ἱστορικοῦ, ἀλλὰ θεοῦ ἢ μυθικοῦ ἤρωος ἐκπροσωποῦντος τὸ κράτος τὸ Βαβυλωνιακὸν καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ (3) εἶναι μέχρι τινὸς μαρτύριον ὅτι τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος καὶ ὑπὸ τῆς Π. Διαθήκης θεωρεῖται παραχθὲν κατὰ μικρὸν καὶ ἀποτελεσθὲν ἐκ τῆς ἐνώσεως πολλῶν ἰδιαιτέρων πολιτειῶν ἢ πολιτικῶν κέντρων. Ἐκ τῶν πολιτικῶν τούτων κέντρων ἡ Βαβυλῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ θεωρεῖται ὡς τὸ πρῶτον καὶ κυριώτατον. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον δὲν ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων. Τοῦναντίον δὲ κατὰ τὰς ἱστορικὰς εἰδήσεις τὰς παρεχόμενας ὑπὸ τῶν μνημείων τούτων ἡ Βαβυλῶν φαίνεται πολλῶ μεταγενεστέρα τῶν ἄλλων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ μετὰ τῆς Βαβυλῶνος μνημονευομένων πόλεων. Τοῦτο τοῦλάχιστον ἀληθεύει περὶ τῶν πόλεων Ὁρέχ καὶ Ἀρχὰδ ἢ Ἀκκάδ, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν τοῖς μνημείοις εἶναι πολλῶ ἀρχαιότερα τοῦ τῆς Βαβυλῶνος. Μόνον ἡ βραδυτέρα ἀναπτυχθεῖσα δύναμις καὶ ἱστορικὴ σπουδαιότης τῆς Βαβυλωνίας κατέταξαν ταύτην κατὰ πρόληψιν, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις πόλεσι τῆς Βαβυλωνίας. Καὶ ὁ Διόδωρος δὲ ὁ Σικελιώτης, παρὰ Κτησίον ἀρνούμενος τὰς εἰδήσεις, παραδίδωσιν ὅτι ἡ Βαβυλῶν δὲν ὑπῆρχεν ἔτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Νίνος ἴδρυσεν τὸ κράτος τῆς Ἀσσυρίας καὶ ἐστράτευσεν ἐναντίον τῆς ὑστερον Βαβυλωνίας κληθείσης χώρας· ὁ αὐτὸς δὲ ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχον

(1) Τὴν προσωνυμίαν *Ισακκου*, ἢ πληρέστερον *Ισακκου* «τοῦ θεοῦ Ἀσσοῦρ», φέρουσι συνήθως οἱ ἀρχαιότατοι ἡγεμόνες τῆς Ἀσσυρίας. Τὸ ὄνομα ἐξηγεῖται συνήθως ἐπιτροπος (τοῦ θεοῦ Ἀσσοῦρ);. Ἀλλ' εὐρέθησαν καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀρχαιοτάται ἐπιγραφαί, ἐν αἷς οἱ ἡγεμόνες τῶν πόλεων (ὡς λ. χ. τῆς Ἐριδοῦ) φέρουσαι τὴν αὐτὴν προσωνυμίαν. Τὸ ὄνομα διδόμενον ἐν ἀρχῇ εἰς ἱερατικοὺς ἀρχοντας κατέστη ὑστερον, καθ' ὃν χρόνον ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ οἱ ἡγεμόνες ἐκαλοῦντο βασιλεῖς (σάρρου ἢ μαλίκ), δηλωτικὸν θρησκευτικοῦ ἀξιώματος λαμβανόμενον ἐνίοτε καὶ ὑπὸ τῶν βασιλέων. Ὁ Ναβουχοδονόσορ Β' εἶχε πρὸς τῇ προσωνυμίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ τὴν τοῦ *Ισακκου* ὡς θρησκευτικὸς λειτουργός.

(2) Γενεσ. Ι. 8-11 «Καὶ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ (τοῦ Νεβρώδ) Βαβυλῶν καὶ Ὁρέχ καὶ Ἀρχὰδ καὶ Χαλάννη».

(3) Τὸ ὄνομα Νεβρώδ (κατὰ τοὺς Ὁ), Νιμρώδ ἢ Νιμρούδ κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον) εἶναι γνωστὸν μόνον ἐκ τῆς Π. Διαθήκης, ἐνθα (Γενεσ. Ι 8-11) λέγεται «Χοὺς δὲ ἐγέν-

τότε πόλεις ἔτεροι ἀξιόλογοι ἐν Βαβυλωνίᾳ (Διοδώρου Β' 1 «Κατ' ἐκείνους δὲ τοὺς χρόνους ἢ μὲν νῦν οὕσα Βαβυλῶν οὐκ ἦν ἐκτισμένη, κατὰ δὲ τὴν Βαβυλωνίαν ὑπῆρχον ἄλλαι πόλεις ἀξιόλογοι»). Αἱ ἀξιόλογοι αὗται πόλεις αἱ πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Βαβυλῶνος ὑφιστάμεναι εἶναι γνωσταὶ τὸ μὲν ἐκ τῆς Π. Διαθήκης τὸ δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων. Διότι καὶ αἱ ἄλλαι ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ πλὴν τῆς Βαβυλῶνος ὡς ἀρχαιοτάται μνημονευόμεναι πόλεις (ἢ Ἀκκάδ, ἢ Ὁρέχ ἢ Ὁρχόη καὶ ἡ Χαλάννη), δὲν φαίνονται οὕσαι αἱ μόναι ἀρχαιοτάται πόλεις ἢ μᾶλλον πολιτεῖαι τῆς Βαβυλωνίας. Τοῦλάχιστον ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων ἀνακαλύψεων ἐξάγεται ὅτι καὶ ἄλλαι ἀρχαιότεραι ὑπῆρχον πόλεις ὅπως ἀγνωστοὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ ἐν τῇ κλασικῇ φιλολογίᾳ. Τοιαύτη πόλις ἦτο ἡ Σιργούλλα (ἐγγὺς τῆς σημερινῆς κώμης Ζεργούλ, ἴδ. σελ. 46).

Οἱ βασιλεῖς τῆς Σιργούλλας. — Ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς πόλεως ταύτης, ἐν τῇ νῦν Τελλόχ καλουμένῃ θέσει, εὐρέθησαν ἐπιγραφαὶ τῆς ἱερογλυφικῆς περιόδου (ἴδ. σελ. 75) ἀναγόμεναι εἰς τὴν ὁ-πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδα. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις ἀνεγνώσθη ὄνομα ἱερατικοῦ ἀρχοντος καλουμένου *Ουρ-γουν* ἢ *Ουρ-γαννα*

νησε τὸν Νεβρώδ. Οὗτος ἤρξατο εἶναι γίγας ἐπὶ τῆς γῆς· οὗτος ἦν γίγας κυνηγὸς ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐροῦσιν ὡς Νεβρώδ γίγας κυνηγὸς ἐναντίον Κυρίου. Καὶ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ Βαβυλῶν καὶ Ὁρέχ καὶ Ἀρχὰδ καὶ Χαλάννη, ἐν τῇ γῇ Σενναάρ». Ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις τὸ ὄνομα δὲν ἐγνώσθη ἔτι σαφῶς. Γενικῶς πιστεύεται ὅτι Νιμρώδ εἶναι ὁ ἦρωας τοῦ ἔπους Ἴζτουβάρ ἢ Γκιζτουβάρ, ἐνόμισαν δὲ τινες ὅτι ἀνέγνωσαν *Namrudu* ἀντὶ Ἴζτουβάρ ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις. Ἀλλ' ὁ Δέλιτς εὐρίσκει τὴν ἀνάγνωσιν ἐπισηφαλῆ· ἡ δὲ ταυτότης τοῦ ὀνόματος εἰκάζεται πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἀναλογίας τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν ἰδιοτήτων ἐξ ἐνός τοῦ ἤρωος τοῦ ἔπους, ἐξ ἄλλου δὲ τοῦ Νεβρώδ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (διὰ τοῦτο τὸ ἔπος καλεῖται συνήθως ἔπος *Νιμρώδ*). Ὁ G. Rawlinson (E. G. M. I 117-118) φρονεῖ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Νεβρώδ ἢ Νιμρώδ εἶναι αὐτὸ τὸ τοῦ Βῆλ Νιπρου (οὗ ὁ θηλυκὸς τύπος Νιπρουτ), ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἔλαβε τὸ ὄνομα ἢ πόλις *Νιπούρ*. Ἐτυμολογεῖ δὲ τὸ ὄνομα ὁ Rawlinson ἐκ τῆς Ἀραμαϊκῆς ῥίζης *parat*=διώκειν, φυγαδεύειν καὶ διὰ ταύτης τῆς ἐτυμολογίας ἐρμηνεύει τὸ Βῆλ Νιπρου=Βῆ'ος ὁ κυνηγός· Κύριος ὁ κυνηγός, Κύριος ὁ προστάτης τῆς θήρας, ἢ ἀλληγορικῶς, *κατακτητής Κύριος*. Ὅπως δὲ ὁ Rawlinson ἐν τῷ Νεβρώδ εὐρίσκει ἐκπροσωπούμενην τὴν ἰσχύν τῆς Βαβυλωνιακῆς μοναρχίας, ἀποδίδει δὲ καὶ ἱστορικὴν τινα ὑπόστασιν εἰς τὸν Νεβρώδ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὡς ἰδρυτὴν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους λαβόντα τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἐπιθέτου τοῦ Βήλου. Ὁ Halevy ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ *Numra-udu*=φῶς τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλοι ἐξήγησαν νὰ εὑρωσι τὸ ὄνομα Νιμρώδ ἐν τῷ *Namrat* τῶν Αἰγυπτιακῶν μνημείων, εἰ καὶ ὁ Ἐδινάρδος Μάβερ τὸ ὄνομα τοῦτο θεωρεῖ Λιβυκόν. Κατὰ Hommel Νιμρώδ εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ *δαίμοι τοῦ πρὸς* Ναμρασιτ. Ὁ Jules Oppert ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς ῥίζης *marid*=ἀφίστασθαι (νιμρωδ=ἀποστάτης), ἀλλ' ὁ E. Schrader (Keilinschr. und A. T. σελ. 17) εὐρίσκει ἀπίθανον τὴν τοιαύτην ἐτυμολογίαν. Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τὸ ἔτυμον, τὸ ὄνομα Νεβρώδ ἢ Νιμρώδ διὰ τῆς Γραφῆς κατέστη γνωστότατον καὶ δημοτικώτατον ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Καὶ σήμερον ἔτι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ,

τῶν ὀρίων τῆς Κιλικίας (μέχρι τοῦ ὄρους Ἄμανοῦ), πολύτιμα δὲ προϊόντα ξυλικῆς (ιδίως ἐβένου) καὶ χρυσὸς ἐκομίζοντο ἐκ τῶν χωρῶν τούτων εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Γουδια. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Γουδια μανθάνομεν ὅτι υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ ἦτο ὁ Οὐρ-Νινγίρσου. Ἀλλὰ τὰ περὶ Οὐρ-Νινγίρσου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ εἶναι ἄγνωστα. Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ἡ δύναμις τῆς Σιγούλλας ἢ τοσοῦτον αὐξηθεῖσα ἐπὶ τοῦ Γουδια καὶ διὰ τοῦ Γουδια ὑπῆρξεν ὅλως παροδικὴ μὴ ἐπενεγκοῦσα τὴν διαρκῆ ἔνωσην τῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων ἢ πολιτειῶν εἰς ἀποτελεσιν ἐνιαίου κράτους. Ἡ Σιγούλλα ἦτο κέντρον προσημιτικῆς ἤτοι Τουρανικῆς δυνάμεως(1) καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ τοῦ Γουδια ὡς καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἡγεμόνων εἰσὶ γεγραμμέναι ἐν τῇ Σουμιοικῇ καλουμένῃ γλώσσῃ.

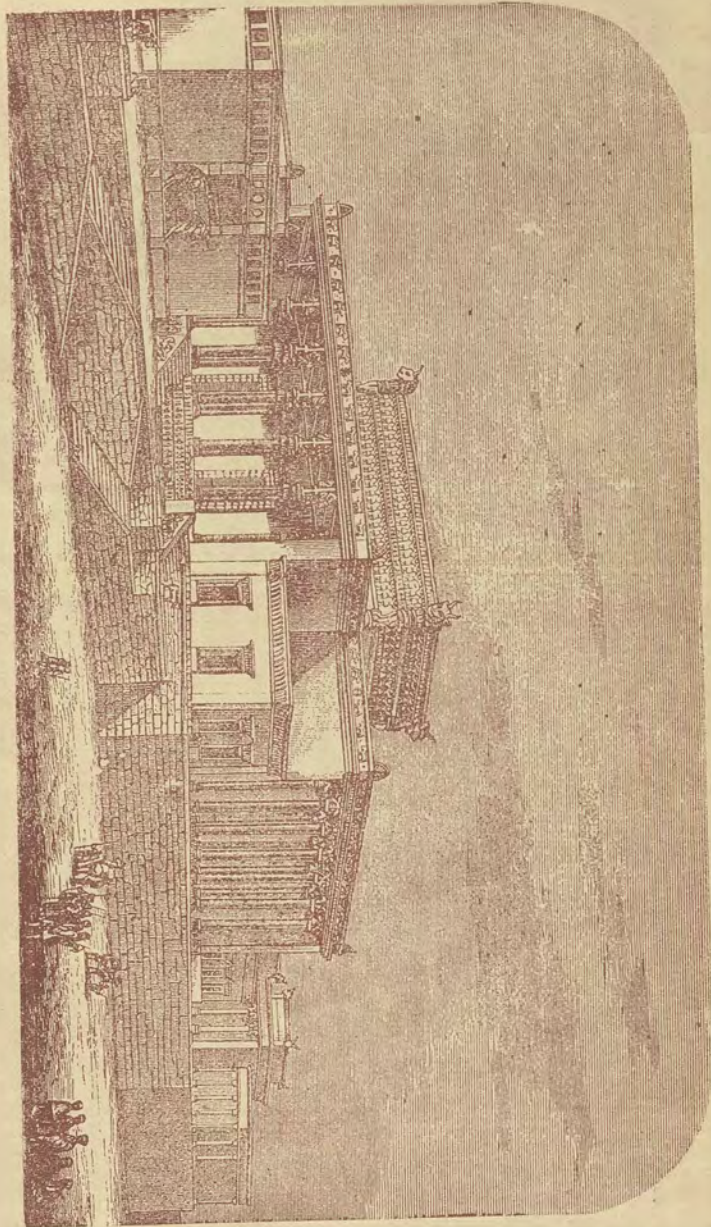
Οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἀκκάδης.— Ἄλλ' ἐνῶ ἡ Σιγούλλα πρωιμώτατα ἤκμαζε καὶ παρήκμαζε πολιτικῶς ἐν τῇ νοτιῷ Βαβυλωνίᾳ, ἐν τῇ βορειῷ Βαβυλωνίᾳ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 4 π.Χ. χιλιετηρίδος ἰδρύετο κράτος ἰσχυρόν, καίτοι καὶ τοῦτο παροδικόν, ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἡγεμόνων τῆς Ἀκκάδης καὶ Σιππάρων (ἴδ. σελ. 43)(2). Ἐνταῦθα ἡγεμὼν ἰσχυρὸς ὑπῆρξεν (3800 π. Χ.) (3) ὁ Σαργῶν ὑποτάξας ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ πᾶσαν τὴν ὕστερον Βαβυλωνίαν κληθεῖσαν χώραν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου (τὸ Αἰλάμ καὶ αὐτὴ ἡ νῆσος Διλυμὸν ὑπετάγησαν αὐτῷ), ἔτι δὲ καὶ τὰς πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου χώρας μέχρι τῆς Μεσογείουθαλάσσης. Διωργάνωσε δὲ καὶ διεξήγαγε καὶ ναυτικὴν στρατείαν κατὰ τὰ παραλία τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ ἐπανῆλθε νικηφόρος ἄγων πλείστην μεθ' ἑαυτοῦ λείαν. Ὁ Σαργῶν, ὅστις πρῶτος μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τῆς Βαβυλωνίας, πολλῶ πρότερον ἔτι τοῦ μνημονευθέντος βασιλέως τῆς Σιγούλλας Γουδια, ἴδρυσεν μέγα κράτος ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Ζάγγρου μέχρι τῆς Μεσογείου, εἶναι ὁ μόνος βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνιακῆς ἱστορίας, οὐτινος, καίπερ ἱστορικωτάτου ὄντος, ἡ ἱστορία, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται (ἴδ. σελ. 87), συνδέεται ἐν μέρει μετὰ μύθων. Αὐτὸς ὁ Σαργῶν ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθεῖσαις ἐπιγραφαῖς διηγείται ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἦτο ἡγεμονίς, ἀλλὰ τὸν πατέρα αὐτοῦ δὲν ἐγνώρισεν. Ὅποτε δὲ ἡ μήτηρ συνέλαβε

(1) Ἐν τῇ προσημιτικῇ ταύτῃ περιόδῳ πρὸς τῷ Τουρανικῷ ὑπῆρχον, ὡς εἴρηται, καὶ Πρωτοσημιτικὰ στοιχεῖα, ἀλλ' ἡ δύναμις καὶ τὸ κράτος ἀνήκον εἰς τὸ στοιχεῖον τὸ Τουρανικόν· τούτου δὲ ἡ γλώσσα ἦτο καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα.

(2) Τὴν Ἀκκάδην ἢ Ἀγάνην ἀπέναντι τῶν Σιππάρων, ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου τῇ πόλει ταύτῃ ὄχθης τοῦ Εὐφράτου, φροδόμησεν αὐτὸς ὁ Σαργῶν.

(3) Τὸν χρόνον τῆς βασιλείας τοῦ Σαργῶν ἀσφαλῶς περιόριζεν ἡ πρὸς τιναν ἐτῶν εὐρεθεῖσα ἐπιγραφὴ τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Ναβοννήδου. Ἐν ταύτῃ ἀναφέρεται ὡς ὑπὸ τοῦ Ναβοννήδου ὅτι ὁ τοῦ Σαργῶν υἱὸς Ναραμοὶν ἐβασίλευσε 3200 π. Χ. ἔτη πρὸ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ (τοῦ Ναβοννήδου). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ναβόννηδος ἐβασίλευσε τῷ 555 π. Χ., ἡ τοῦ Ναραμοὶν βασιλεία ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 3755 π. Χ. Ἐντεῦθεν δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ εἰκάζωμεν ὅτι ἡ οὐκ ὀλιγοχρόνιος βασιλεία τοῦ Σαργῶν ἄρχεται περίπου ἀπὸ τοῦ 3800 π. Χ.

Ἀποκατάστασις Ναοῦ ἐν Νινῆσι.

ΠΙΝΑΞ 16.

καὶ ἐγὲ νησεν αὐτὸν κρυφίως ἐν ἄλσει τινί, ἔθνηκεν ἐν καλάθῳ πλεκτῷ ἀπὸ καλάμων καὶ πισσώσασα τὸν καλάθον ἔρριψεν εἰς τὸν ποταμόν. Ἀλλὰ ἐπιτηρητὴς τις τοῦ ποταμοῦ συλλαβὼν τὸν καλάθον καὶ ἐξαγαγὼν ἐκ τούτου τὸ βρέφος ἀνέθρεψεν αὐτὸ ὡσπερ ἴδιον τέκνον καὶ αὐξηθέντα κατέστησε τὸν Σαργῶν κηπουρόν. Ἀλλ' ἡ μεγάλη θεὰ Ἰστάρ ἠγάπησε τὸν νέον καὶ ἐβοήθησεν αὐτῷ ἵνα καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Ὁ μῦθος οὗτος, ἔχων ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τοὺς περὶ Οἰδίποδος, Κύρου, Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου μύθους καὶ πρὸς τὰς περὶ Μωϋσέως παραδόσεις, ὑπαινίσσεται προδήλως τὴν ἀπὸ ταπεινῶν καὶ εὐτελῶν ὁμηθεύσαν καὶ ἐπὶ μέγα δυνάμειος ἀρθεύσαν ἀρχὴν τοῦ Σαργῶν. Ἀλλ' εἰς τὴν γένεσιν τῶν ἄλλων μυθικῶν περὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου παραδόσεων συνετέλεσε, φαίνεται, ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις καὶ τὸ *δμῶνυμον* αὐτοῦ πρὸς τὸν μέγαν Ἀσσύριον βασιλέα Σαργῶν, ὃν ἐξίτηι ἡ παράδοσις νὰ κλείσῃ διὰ τῶν μυθικῶν παραδόσεων περὶ τοῦ δμῶνυμου παναρχαίου ἡγεμόνος, οὗ ὁ Ἀσσύριος Σαργῶν παρίστατο ζηλωτὴς καὶ θαναμαστὴς. Πρὸς τὴν τοιαύτην τάσιν τῶν περὶ Σαργῶν παραδόσεων συνάδει καὶ ἡ ἄλλη παράδοσις ὅτι ὁ Σαργῶν ἠκοδόμησε δῆθεν ἀνάκτορον ἐν Βαβυλῶνι (καθ' ὃν χρόνον δὲν ὑπῆρχεν ἔτι Βαβυλῶν) (1).

Τοῦ Σαργῶν υἱὸς καὶ διάδοχος ἦτο ὁ Ναραμσίν (3755) καταλιπὼν καὶ οὗτος ἐπιγραφικὰ μνημεῖα. Ἐκ τῶν μνημείων τούτων δὲν καθίσταται γνωστὸν ἂν ὁ Ναραμσίν διετήρησε τὸ μέγα κράτος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (2). Ἀλλ' ἐκ τῆς ὅλης Βαβυλωνιακῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι καὶ ἡ μεγάλη ἀρχὴ τοῦ Σαργῶν ἐν τῇ βορείῳ Βαβυλωνίᾳ, ὅπως καὶ ἡ τῶν ἡγεμόνων τῆς Σιρογούλλας ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ, ὑπῆρξε παροδικὴ ἐκλιπούσα μετὰ τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ (3).

Οἱ βασιλεῖς τῆς Οὔρ, Νισίν καὶ Νιπούρ. — Ἐνῶ κατὰ τὴν 4 π. Χ. χιλιετηρίδα τὸ κέντρον τῆς πολιτικῆς δυνάμειος εὐρίσκετο ἐν Ἀκκάδῃ τῆς βορείου Βαβυλωνίας καὶ ἐν Σιρογούλλᾳ τῆς νοτίου Βαβυλωνίας, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος νέον ἰδρῦθῃ κέντρον πολιτικῶν ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ ἐν τῇ ἔτι νοτιώτερον τῆς Σιρογούλλας κειμένη πόλει Οὔρ, τῇ ἱερᾷ πόλει τοῦ θεοῦ τῆς σελήνης. Ἡ Οὔρ ἦτο ἀποικία τῆς Σιρογούλλας, ἀφοῦ ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς κατήγετο ἐκ

(1) Τὸ δῆθεν ὑπὸ τοῦ Σαργῶν κτισθὲν τοῦτο ἀνάκτορον ἐχρησίμευεν ἐν Βαβυλῶνι ὡς κοιμητήριον τῶν Βαβυλωνίων βασιλέων.

(2) Τῆς βασιλείας τοῦ Ναραμσίν ἡ τοῦ Σαργῶν αὐτοῦ μνημεῖον θεωρεῖται τὸ μέγα ἐξ 72 πινάκων συγκείμενον ἀστρολογικὸν ἔργον, ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων προϊόντων τῆς Βαβυλωνιακῆς φιλολογίας διατηρηθὲν μέχρι νῦν ἐν πολλοῖς ἀποσπάσμασιν.

(3) Ἄξιον σημειώσεως ἔτι ὅτι ὁ Σαργῶν καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ναραμσίν φέρουσιν ὀνόματα Σημιτικά, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι ἀπὸ τῶν παλαιωτάτων τούτων χρόνων ἐν τῇ βορείῳ Βαβυλωνίᾳ ἐπεκράτησε κατὰ μικρὸν τὸ Σημιτικὸν στοιχεῖον, ἐνῶ ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ ἐπὶ μακρὸν ἐτιζδιετηρήθη ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Τουρανικοῦ.

τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς πόλεως ἐκείνης τοῦ καταλυθέντος ὑπὸ τοῦ Γουδια. Ὁ πρῶτος οὗτος ἱερατικὸς ἡγεμὼν τῆς Οὔρ ἦτο ὁ Ουρβαου ὁ ἀφιερῶσας τὴν πόλιν εἰς τὴν Σελήνην καὶ καλέσας ἑαυτὸν βασιλέα (*sarru*) τῆς Οὔρ, καὶ πρῶτος αὐτὸς προσλαβὼν καὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ βασιλέως Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ, ἦν διαρκῶς ὑστερον ἔφερον οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας, εἴτα δὲ καὶ οἱ τῆς Ἀσσυρίας (ἴδ. σελ. 93) (1). Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἔκτισεν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, καὶ τὰς πόλεις Λάοσαν καὶ Νιπούρ καὶ ἰδρυσεν ναοὺς ἐν αὐταῖς, ὡς καὶ ἐν Ὀρῆχ (ἐνθα ἔκτισε καὶ τὸν «οἶκον τοῦ Οὔρανοῦ», ἴδ. σελ. 45) καὶ ἐν Σιρογούλλᾳ (ἐνθα ἰδρυσεν ναὸν εἰς τὴν Ἰστάρ, τὴν «βασιλίσσαν τῶν θεῶν»). Διάδοχος τοῦ Ουρβαου, κατὰ τὰς ἐπιγραφάς, ἦτο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δουγγι (2950 ;) καταλιπὼν καὶ οὗτος μνημεῖα ἐπιγραφικὰ, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐν Σουμιρικῇ γλώσσῃ γεγραμμένα, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Δουγγι, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, εἶχεν ἐκτείνει τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Σιρογούλλαν καὶ ἐπὶ τὴν Ὀρχόνην, ἰδρύσας καὶ οὗτος ἰσχυρὸν κράτος Χαλδαϊκὸν καθ' ὃν τρόπον ὁ Σαργῶν τῆς Ἀκκάδης καὶ ὁ Ουρβαου τῆς Σιρογούλλας. Ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτικὴ ὑπεροχὴ τῆς Οὔρ ὑπῆρξε παροδικὴ καὶ ἡ πολιτεία αὐτῆ ὑπέκυψε μετὰ τὸν Δουγγι ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐν τῇ μέσῃ Βαβυλωνίᾳ κειμένης πόλεως Νιπούρ, ἥτις πλὴν τῆς Οὔρ ἠνώσεν ὡς φαίνεται ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς καὶ ἄλλας Βαβυλωνιακὰς πόλεις. Τοῦλάχιστον οἱ ἡγεμόνες τῆς πόλεως ταύτης ἐν ἐπιγραφῇ ἀναγομένη εἰς τὸν 3 ἢ 4 αἰῶνα τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος (2700-2600 π. Χ.) καλοῦνται «ποιμένες Νιπούρ, ἡγούμενοι Οὔρ, ἱερεῖς Ἐριδοῦ, κύριοι Ὀρχόνης, βασιλεῖς Νισίν, βασιλεῖς Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ». Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ φαίνεται ὅτι ἡ Οὔρ ἀνεκτίησται τὴν ἡγεμονίαν διὰ τινος ἀπὸ Νιπούρ καταγομένης δυναστείας, διότι ἐν ἐπιγραφικοῖς μνημείοις, ὧν τὰ ἀρχαιότερα ἀνάγονται εἰς τὰ μέσα τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος, βασιλεῖς Σημιτικῆς καταγωγῆς, ὡς δηλοῦσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν (Ισμ-Δογαν, Γαμλ-σιν), καλοῦσιν ἑαυτοὺς Νιπουρίτας μὲν, ἀλλὰ «βασιλεῖς Οὔρ, βασιλεῖς τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου» (2). Ἀλλὰ καὶ τὸ νέον κράτος τῆς Οὔρ δὲν διήρκασε πολὺ. Μόνιμον κράτος ἠνωμένον ἰδρῦθῃ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρ. διὰ τῆς Βαβυλῶνος ἀφότου ἡ πόλις αὐτῆ κατέστη ἰσχυρὸν πολιτικὸν κέντρον. Ἡ ἱστορία τῆς Χαλδαίας ἡ ἀρχομένη, ὡς γίνεται δῆλον

(1) Ἡ Ἀκκαδοσυμιρικὴ προσωνυμία ἡ σημαίνουσα βασιλεὺς καὶ ἦν ἔφερον οἱ ἡγεμόνες οἱ προσωνυμιούμενοι βασιλεῖς ἢτοι κυρίαρχοι ὑπέρτατοι, ἐν τῇ Ἀκκαδοσυμιρικῇ αὐτῇ γλώσσῃ καὶ ἐν τῇ Ἀκκαδοσυμιρικῇ περιόδῳ ἦτο *λουγάλ*. εἴτα δὲ ἐν τῇ Σημιτικῇ περιόδῳ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν περίπου τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ Σημιτικοῦ σαρρου=βασιλεὺς.

(2) Ἰδ. σελ. 48 σημ. Ἡ προσωνυμία αὐτῆ σημαίνει ἀπλοῦστατα «βασιλεῖς τοῦ κόσμου» (τοιαύτην προσωνυμίαν φέρουσι συνήθως οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας). Καὶ ὁ ἡμέτερος δὲ Βυζαντινὸς χρονολόγος Δούκας ἐν τῷ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρήνῳ καλεῖ ταύτην «πόλιν τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου». (Ἡ πόλις τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου!).

ἐκ τῶν ἐνταῦθα κεφαλαιωδῶς ἐκτεθέντων, χιλιετηρίδας πρὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, περιστρέφεται καθ' ὅλον τοῦτο τὸ μακρὸν διάστημα τῶν 3 χιλιετηρίδων περὶ τὴν βαθμιαίαν ἀύξησιν καὶ ἐπίδοσιν τῶν μικρῶν ἱερατικῶν πολιτικῶν κέντρων, περὶ τὰς σχέσεις τῶν τοιούτων πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ περὶ τὰς ἀποπείρας τὰς γινομένας ἐκ διαλειμμάτων ὑπὸ τινῶν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων τῶν πολιτειῶν τούτων ἵνα ἐπεκτείνωσι τὴν ἀρχὴν ἢ τὴν ὑπερτάτην αὐτῶν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν μικροτέρων πρὸς δημιουργίαν μεγάλου κράτους, ἔτι δὲ καὶ περὶ διάφορα ἔργα δημοσίας ὠφελείας διεξαγόμενα ὑπὸ ἡγεμόνων, ἐν οἷς τὸ κύριον εἶναι οἰκοδομὴ ἢ ἀνοικοδόμησις ναῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἰδρύσεις νέων πόλεων. Οὕτως ὁ πολιτικὸς βίος τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῆς Βαβυλωνίας καὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτῶν περιορίζετο ἐπὶ χιλιετηρίδας ἐν ταῖς πολλαῖς αὐτοπόλεσι ταῖς ἀποτελούσαις κέντρα ζωῆς ἐκπολιτιστικῆς κινήσεως καὶ ἐνεργείας. Πᾶσαι δὲ αἱ ἐπιχειρήσεις πρὸς ἰδρύσιν μεγάλου κράτους αἱ γινόμεναι ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀκκάδης (Σαργών), τῆς Σιργούλλας (Ουρβαου) καὶ τῆς Οὐρ παροδικῶς μόνον ἐπέτυχον. Ἡ διαρκὴς πολιτικὴ ἐνότης τῆς Βαβυλωνίας κατορθώθη, ὡς εἴρηται, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος διὰ τῆς πόλεως Βαβυλώνας. Οἱ ἡγεμόνες τῆς πόλεως ταύτης, τῆς μόλις ἀναφερομένης ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις τῶν τελευταίων αἰώνων τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος, ἐπραγματοποίησαν ὀδιστικῶς καὶ διαρκῶς ὅ,τι αἱ τῶν ἀρχαιοτέρων πόλεων Ἀκκάδης καὶ Σιργούλλας ἀπλῶς ἀπεπειράθησαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἱστορία τῆς Βαβυλώνας εἶναι ἱστορία τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ἄλλ' ἢ ἰδρύσεις τοῦ κράτους τούτου φαίνεται ὅτι συνέπεσε μετὰ γεγονότος τινὸς ἱστορικοῦ μεγάλου, μετὰ τῆς ἐξ Ἀνατολῆς δηλονότι ἐπελθούσης κατακτητικῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἐλαμιτῶν καὶ τῆς διὰ τούτων ἰδρύσεως μεγάλου κράτους ἐν ταῖς μεταξὺ τοῦ Ἰράν καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης χώραις.

Ἡ Ἐλαμιτικὴ κατάκτησις. Μέγα Ἐλαμιτικὸν κράτος. Ἡ Λάσσα (ἢ Ἐλλάσαρ) ὡς κέντρον πολιτικὸν ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ.— Ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 129), κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ Βηρώσου μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἤρξαν ἐν Βαβυλωνίᾳ 86 βασιλεῖς ἐπὶ ἔτη 33091. Μετὰ τοὺς βασιλεῖς δὲ τούτους οἱ Μῆδοι καταλαβόντες τὴν Βαβυλώνα κατέστησαν ἐν αὐτῇ βασιλεῖς ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἡ Μηδικὴ αὕτη δυναστεία διήρκεσεν ἐπὶ 224 ἔτη, καθ' ἃ ἤρξαν 8 βασιλεῖς. Οἰκοθεν νοεῖται, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπομεν, ὅτι ἐν ταῖς παραδόσεσι τοῦ Βηρώσου ἡ δυναστεία τῶν Μήδων βασιλέων, ὧν ἕκαστος κατὰ μέσον ὄρον ἀρχεῖ 28 ἔτη, παρίστησι περίοδον ἀληθῶς ἱστορικὴν ἀπέναντι τῆς προηγουμένης δυναστείας τῶν 86 βασιλέων τῶν βασιλευσάντων 33091 ἔτη. Ὅταν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ Μῆδοι τοῦ Βηρώσου δὲν εἶναι ἄλλοι ἢ οἱ κάτοικοι τοῦ πρὸς Ν. τῆς Μηδίας κειμένου Αἰλάμ (τοῦ ἀποτελοῦντος γεωγραφικὴν, ἐν δὲ τοῖς ἀρχαιο-

τάτοις χρόνοις καὶ ἐθνογραφικὴν ἐνότητα μετὰ τῆς Μηδίας)(1), οὗ οἱ βασιλεῖς ἤρξαν ἀληθῶς τῆς Βαβυλωνίας περὶ τὰ τέλη τῆς 3 ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος, ὁπότε λαμβάνει ἀρχὴν καὶ τὸ κράτος τῆς Βαβυλώνας, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν μετὰ πιθανότητος μεγάλης ὅτι ἐν τῇ μυθικῇ δυναστείᾳ τῶν 86 βασιλέων τοῦ Βηρώσου ὑπάρχει τις ὑπαινιγμὸς περὶ τῶν βασιλέων τῶν διαφόρων Χαλδαϊκῶν πόλεων, αἵτινες πρὸ τῆς Βαβυλώνας ἀπετέλουν διάφορα πολιτικὰ κέντρα, ἢ δὲ ἱστορία τοῦ ἡνωμένου Βαβυλωνιακοῦ κράτους ἔχοιτος κέντρον τὴν Βαβυλώνα ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς Μηδικῆς ἢ Ἐλαμιτικῆς κατακτήσεως ἢ συνδέεται μετ' αὐτῆς. Περὶ τῆς κατακτήσεως ταύτης τῆς ἀναφερομένης ἐν τοῖς ἀποσπασμασι τοῦ Βηρώσου καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐγένετο, ἔχομεν σαφεῖς εἰδήσεις οὐ μόνον ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Συναπτόμενα δὲ αἱ ἐξ ἑκατέρας τῶν πηγῶν εἰδήσεις πρὸς ἀλλήλας διαλευκάνουσι σπουδαίως μίαν τῶν σπουδαίων περιόδων τῆς ἱστορίας οὐ μόνον τῆς Βαβυλωνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης ἀρχαίας ἱστορίας τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ ἰδίως τῶν λαῶν τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας. Πρώτη Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ πηγὴ περὶ τῆς ἱστορίας ταύτης εἶναι μεγάλη τις ἐπιγραφή τοῦ περιφήμου βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας Ἀσσουρβανιπάλ, ἐν ἣ διηγούμενος οὗτος τὰ κατὰ τὴν στρατείαν, ἣν ἐπεχείρησε τῷ 645 π. Χ. ἐναντίον τοῦ Αἰλάμ καὶ ἣτις ἀπέληξεν εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς πρωτεύουσος τῆς χώρας ταύτης, τῶν Σούσων δηλονότι, λέγει ὅτι πρὸ ἐτῶν 1635 (ἦτοι τῷ 2880 π. Χ.) ὁ βασιλεὺς τοῦ Αἰλάμ Χουδούρ Νανχουνδί εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν Ἀκκάδ καὶ λεηλατήσας τοὺς ναοὺς τῆς χώρας ἀπήγαγεν ἀπὸ τῆς Ὀρχόης τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς Νάνας (ἢ Ἰστάρ, ἴδ. σελ. 45) καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦτο τὸ κρατηθὲν ἐπὶ 1635 ἔτη ἐν Σούσοις ἀνακτησάμενος ὁ Ἀσσουρβανιπάλ ἐπανάφερον ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ. Δευτέρα Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ πηγὴ τῆς ἱστορίας τῆς κατακτήσεως ταύτης εἶναι τὸ περίφημον Βαβυλωνιακὸν ἔπος Ἴζτουβάρ ἢ Νιμρούδ. Ἐν τῷ ἔπει τούτῳ, οὗ μέρος ἀποτελεῖ καὶ ὁ περὶ κατακλυσμῶν μῦθος, παρίσταται ὁ ἥρωρ Ἴζτουβάρ ἢ Νιμρούδ (Νεβρώδ) ὡς ἐκδικούμενος τοὺς Ἐλαμίτας δυνάστας διὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν γενομένην εἰς Βαβυλωνίαν ἐπιδρομὴν. Ἡ ἱερὰ πόλις Ὀρχόη, ἣτις εἶναι τὸ θέατρον τῶν κατορθωμάτων τοῦ ἥρωος, ἢ πρότερον ὑπὸ θεῶν κυβερνωμένη, εἶτα δὲ περιπεσοῦσα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἐλαμίτου βασιλέως Χουμβάβα ἢ Χούμβα, ἐλευθεροῦται διὰ τοῦ Ἴζτουβάρ τοῦ νικήσαντος διὰ τῆς βοηθείας τοῦ ἀνθρωποειδοῦς θεοῦ τέρατος Μουλκαριν ἢ Εα-βανι (ἴδ. σελ. 124) τὸν Ἐλαμίτην δυνάστην. Τίς ἦτο ὁ Χουμβάβας (2), προκάτοχος ἢ διάδοχος τοῦ Χουδούρ Νανχουνδί, εἶναι ἄγνωστος. Ἄλλ' ὁ ἱστορικὸς

(1) Διότι, καθὰ πολλάκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι τῆς Μηδίας ἦσαν οὐχὶ Ἀριοι, ἀλλὰ Τουράνιοι συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἐλαμίτας.

(2) Τὸ ὄνομα προφανῶς εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ Ἀσσυριακὸν Κομβάβας τὸ ἀναφερό-

ὑπαιτιγμός και ἡ ἱστορικὴ σημασία τοῦ μεγάλου ἔπους εἶναι τὸ γεγονός τοῦ φόρου τοῦ Ἐλαμίτου δυνάστου Χουμβάβα και ἡ ἐλευθέρωσις τῆς ἱερᾶς πόλεως Ὁρχόης. Τὸ γεγονός τοῦτο παρίσταται ἐν τῷ ἔπει ὡς κατόρθωμα περιφανές και ὡς ἔργον ἐθνικῆς ἐκδικήσεως.

Ἄλλὰ τὴν σπουδαιότεραν παράδοσιν περὶ τῆς ὑπὸ Ἐλαμιτῶν κατακτίσεως τῆς Βαβυλωνίας και τῶν μετὰ ταύτης συνδεομένων σπουδαίων ἱστορικῶν γεγονότων ἐν ταῖς μεταξὺ Ἰράν και Μεσογείου θαλάσσης χώραις εὐρίσκομεν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ. Ἐκ τοῦ ΙΔ' Κεφ. τῆς Γενέσεως μανθάνομεν ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀβραὰμ και ὁ Λῶτ ἠγούμενοι τῶν Τεραχιτῶν Σημιτικῶν λαῶν, ἤτοι τῆς Σημιτικῆς ὁμοφυλίας τῶν μετὰ τοῦ Ἀβραὰμ εἰς Χαναὰν μεταναστευσάντων Ἐβραίων (ἀφ' ὧν διεκρίθη ὕστερον ὁ ἴδιος Ἐβραϊκὸς λαὸς τοῦ Ἰσραήλ, ἰδ. Α' Τόμον σελ. 335), μετώκησαν ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Χαλδαίων (Ουρ Κασδιμ, ἰδ. σελ. 95) εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρμαφὰλ βασιλέως τοῦ Σενναὰρ και τοῦ Ἀριὼχ βασιλέως τῆς Ἑλλάσαρ, ὁ Χοδολλογομὸρ βασιλεὺς τοῦ Αἰλάμ και ὁ Θαλαγὰλ βασιλεὺς ἐθνῶν(1) ἐποίησαντο πόλεμον ἐναντίον τῶν βασιλέων τῆς Παλαιστίνης, Βαλλὰ (βασιλεὺς Σοδόμων), Βαρσά (βασιλεὺς Γομόρρας) και Σενναὰρ (βασιλεὺς Ἀδαμὰ) και Συμοβὸρ (βασιλεὺς Σεβωείμ), ἔτι δὲ ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς χώρας Βαλὰκ ἢ τῆς Σηγῶρ καλουμένης πόλεως και ὑπέταξαν πάντας τοὺς μνημονευθέντας βασιλεῖς, οἵτινες ἐπὶ δώδεκα ἔτη ἐδούλευον τοῖς κατακτηταῖς. Ἄλλὰ τῷ τρισκαιδεκάτῳ ἔτει ἀπέστησαν ἡ ἀποστασία δ' αὐτῆ ἐπήνεγκε τὸ ἐπόμενον ἔτος μεγάλην στρατείαν τοῦ Ἐλαμίτου βασιλέως Χοδολλογομὸρ και τῶν τούτου συμμάχων ἐναντίον τῆς Παλαιστίνης. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἀκατάσχετοι προήλασαν ἐν τῇ νικηφόρῳ πορείᾳ αὐτῶν μέχρι τῆς χώρας τῶν Ἀμαληκιτῶν ἐν τοῖς ὄρισις τῆς Αἰγύπτου, κατακόπτοντες πάντας τοὺς ἀνθισταμένους και «γίγαντας και ἔθνη ἰσχυρά» (2). Οἱ ἀποστάντες ἡγεμόνες, συμμαχήσαντες πρὸς ἀλλήλους, ἠγωνίσαντο ἐν παρατάξει, πέντε οὗτοι ἐναντίον τῶν τεσσάρων ἐπιδρομῶν, ἐν τῇ φάραγγι τῇ ἄλκυϊ ἄλλ' ἠττήθησαν και διεσκορ-

μενον ἐν τῷ «Περὶ τῆς Συρίας Θεοῦ» τοῦ Λουκιανοῦ (Κεφ. 19—26). Ὁ Ἀσσύριος Κομβάβος ἦτο φίλος τοῦ Σελεύκου Νικάτορος (ἀποθαν. τῷ 280 π. Χ.).

(1) Βασιλεὺς ἐθνῶν λέγεται ἐνταῦθα ἐκ συγχύσεως τοῦ ἐθνολογικοῦ ὀνόματος Γου (πληθ. Γου-τι ;) (ὡς ἐκαλεῖτο λαὸς τις οἰκῶν μεταξὺ Βαβυλωνίας, Μηδίας και Αἰλάμ, ἰδ. σελ. 56) πρὸς τὸ Ἐβρ. Γκο-ιμ = ἔθνη (εἶθα τὸ ιμ εἶναι ἀπλῶς κατάλ. πληθυντικοῦ).

(2) Γενεσ. ΙΔ', 5 κῆξ. «Ἐν δὲ τῷ τεσσαρεσκαίδεκάτῳ ἔτει ἦλθε Χοδολλογομὸρ και οἱ βασιλεῖς οἱ μετ' αὐτοῦ και κατέκοψαν τοὺς γίγαντας τοὺς ἐν Ἀστορώθ-Καρναῖν, και ἔθνη ἰσχυρά ἅμα αὐτοῖς, και τοὺς Ὁμαίους τοὺς ἐν Σαυῇ τῇ πόλει και τοὺς Χορραίους τοὺς ἐν τοῖς ὄρεισι Σηείρ, ἕως τῆς τερεμίνθου τῆς Φαράρ, ἢ ἔστιν ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ ἀναστρέφαντες ἦλθον ἐπὶ τὴν πηγὴν τῆς κρίσεως (αὕτη ἐστὶ Κάδης) και κατέκοψαν πάντας τοὺς ἄρχοντας Ἀμαλήκ και τοὺς Ἀμορραίους τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἀσασάν-Θαμάρ».

πίσθησαν ζητοῦντες σωτηρίαν εἰς τὰ ὄρη. Οἱ δὲ νικηταὶ ἔλαβον πάντας τοὺς ἵππους Σοδόμων και Γομόρρας και πάντα τὰ βρώματα αὐτῶν και ἀπῆλθον· συνέλαβον δὲ και ἀπήγαγον μετ' ἑαυτῶν και τὸν ἐν Σοδόμοις οἰκοῦντα Λῶτ υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀβραὰμ και πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτοῦ. Ταῦτα ἀκούσας παρὰ τινος τῶν φυγόντων και σωθέντων ὁ Ἀβραὰμ, ὅστις πρὸ μικροῦ ἐπιστρέψας ἐκ τῆς Αἰγύπτου (ἐνθα εἶχε κατέλθει ἐπὶ μικρὸν μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ) κατόκει εἰς Χαναὰν, βορειότερον τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου, ἐν τῇ δρυὶ Μαμβροῦ, και λαβὼν συμμάχους τοὺς Ἀμορραίους Ἐχὼλ και Ἀννάκ, ἔχων δὲ πολεμιστὰς ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ οἰκογενείας τριακοσίους δέκα και ὀκτώ, κατεδίωξε τοὺς ἐπιδρομῆς μέχρι Δάν, κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς κοίτης Συρίας, ἐνθα διὰ νυκτὸς ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοὺς και ἐπάταξε και κατεδίωξεν αὐτοὺς μέχρι τῆς Χωβὰλ τῆς κειμένης ἐν ἀριστερᾷ Δαμασκοῦ. Ἐλευθερώσας δ' ὁ Ἀβραὰμ τὸν Λῶτ και πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτοῦ και τὰς γυναῖκας και τὸν λαὸν και τοὺς ἵππους ἐπέστρεψεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἐνθα ὁ βασιλεὺς τῆς Σαλήμ Μελχισεδέκ, ὁ και «ιερεὺς τοῦ Ὑψίστου», ἀπήντησε τῷ νικητῇ και ἐξήνεγκεν ἄρτους και οἶνον και ἠλόγησε τὸν Ἀβραὰμ και ἔδωκεν αὐτῷ δεκάτην ἀπὸ πάντων (1). Τὴν πρότασιν ἦν ἐποίησατο τῷ Ἀβραὰμ ὁ βασιλεὺς Σοδόμων, ἵνα ἀντὶ τῶν ἐλευθερωθέντων ἀνδρῶν λάβῃ τοὺς ἵππους, ἀπέρριψεν ἐκεῖνος γενναιοφρόνως κρατήσας μόνον μικρὰν τινα μερίδα τῆς λείας διὰ τοὺς μετ' αὐτοῦ στρατευσαμένους συμμάχους (2).

Ἐκ τῆς παραδόσεως ταύτης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐξάγεται α') ὅτι ὁ Χοδολλογομὸρ (Ἐβραϊστὶ Χουδουρλαγαμερ) ὁ βασιλεὺς τοῦ Αἰλάμ ἦρχε τῆς Βαβυλωνίας ἔχων ὑποτελεῖς τοὺς ἡγεμόνας τῶν διαφόρων Βαβυλωνιακῶν χωρῶν και πόλεων (Σενναὰρ και Ἑλλάσαρ) και αὐτοὺς τοὺς ἡγεμόνας τῶν μεταξὺ Βαβυλωνίας και Μηδίας οἰκούντων Γουτι και ὅτι τὸ κράτος αὐτοῦ ἐξετάθη και μέχρι τῆς Παλαιστίνης, ἧς ἦρξεν ἐπὶ δώδεκα ἔτη ἐν δὲ τῷ πολέμῳ τῷ ἐπιχειρηθέντι ὑπ' αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἀποστατῶν ἡγεμόνων τῆς Παλαιστίνης ὁ Ἐλαμίτης βασιλεὺς ἐπολέμησεν ἔχων μετ' ἑαυτοῦ τοὺς ὑποτελεῖς Βαβυλωνίους βασιλεῖς και ἐξέ-

(1) Γεν. ΙΔ' 18-21 «Και Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλήμ ἐξήνεγκεν ἄρτους και οἶνον· ἦν δὲ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου. Καὶ ἠλόγησε τὸν Ἀβραὰμ, και εἶπεν· εὐλογημένος ὁ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ τῷ Ὑψίστῳ, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν· και εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ Ὑψίστος, ὃς παρέδωκε τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποχειρίους σοι».

(2) Τινές, ὡς ὁ Nöldeke, θεωροῦσι τὸ μνημονευθὲν κεφάλαιον τῆς Γενέσεως ὡς ἀνήκον εἰς τοὺς μετὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν αἰχμαλωσίαν χρόνους και τότε παρεμβληθὲν εἰς τὸ ἱστορικὸν μέρος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, και κατ' ἀκολουθίαν ὡς μὴ ἔχον μέγα κῆρος ἱστορικῆς μαρτυρίας διὰ τοὺς χρόνους τοὺς ἀρχαιοτάτους, ὧν διηγείται τὴν ἱστορίαν. Ἄλλὰ και τὸ ὅτι μετὰ τοὺς χρόνους τῆς Βαβυλωνιακῆς αἰχμαλωσίας οἱ Ἐβραῖοι ἐζήτησαν γὰ παρεμβάλωσι τὰ τῆς Ἐλαμιτικῆς κατακτίσεως τῆς Συρίας εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἱστορίαν εἶναι μαρτύριον ἕμμεσον τῆς μεγάλης ἱστορικῆς σπουδαιότητος τῆς διδομένης ἔτι τότε εἰς τὸ γεγονός ἐκεῖνο ὑπὸ τῶν λαῶν τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας.

τεινε τὸν πόλεμον μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου. Ἡ στρατεία καὶ ἡ νίκη τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἡ ἐλευθέρωσις τοῦ Λώτ φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦσιν ἐπεισόδιον τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως τῶν λαῶν τῆς Συρίας ἐναντίον τῶν Ἐλαμιτῶν κατακτητῶν, ἧς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ κατάλυσις τῆς Ἐλαμιτικῆς ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης ἀρχῆς. Πρὸς τούτοις μεγάλην σπουδαιότητα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς συμφωνίας τῆς παραδόσεως τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τὴν τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων, ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐλαμιτικῆς ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Συρίᾳ κυριαρχίας, ἔχει ἡ ἐν τοῖς μνημείοις ἐκεῖνοις μνεῖα τοῦ βασιλέως *Ιριακου* ἄρχοντος τῆς Λάσας ἀκριβῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος. Ὁ *Ιριακου* τῆς Λάσας ὑπομνησκει ἡμᾶς προδήλως τὸν Ἀριώχ τῆς Ἑλλάδος, τὸν σύμμαχον τοῦ Χοδολλογομόρ. Ὁ *Ιριακου* οὗτος, «ὁ ποιμὴν τῆς Νιπούρ, ἱερεὺς τῆς Ἐριδοῦ, ποιμὴν τῆς Οὔρ, βασιλεὺς τῆς Λάσας, βασιλεὺς Σουμιο καὶ Ἀκκάδ», εἶναι υἱὸς τοῦ Χουδοῦρ-Μαβούρ, ὁ ὁποῖος εἶναι μὲν «κύριος τῆς χώρας *Ιαμουτβαλ*», τῆς κειμένης μεταξὺ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Ζάγρου, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ «κύριος τῆς χώρας *Μαρτου*», ἥτοι τῆς «χώρας τῆς δυτικῆς», ὡς νοεῖται ἡ Συρία καὶ ἡ νότιος Παλαιστίνη ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις. Ὡστε τὸ κράτος τοῦ Χουδοῦρ-Μαβούρ, οὗ τὸ ὄνομα εἶναι ὡσαύτως Ἐλαμιτικόν, ὥσπερ τὸ τοῦ Χουδοῦρ-λαγαμερ, ἐξετείνεται μέχρι Συρίας, ἐνῶ τὸ τοῦ υἱοῦ *Ιριακου* περιορίζετο εἰς τὰς χώρας τῆς Βαβυλωνίας· τοῦτο δὲ ἴσως ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστασίας τῶν ἡγεμόνων τῆς Συρίας ἐναντίον τοῦ Χουδοῦρ-λαγαμερ, μεθ' οὗ συνεμάχει ὁ Ἀριώχ τῆς Ἑλλάδος β') ὅτι τὸ κράτος τοῦ βασιλέως τῶν Ἐλαμιτῶν Χοδολλογομόρ ἐξετείνεται ἀπὸ Αἰλάμ μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης περιλαμβάνον τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν κοίλην ἔτι Συρίαν γ') ὅτι μετὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ κράτους τούτου συμπίπτει χρονικῶς ἡ ἐκ τῆς χώρας τῶν Χαλδαίων εἰς γῆν Χαναὰν μετανάστευσις τῶν Τεραχιτικῶν νομαδικῶν Σημιτικῶν φυλῶν ὑπὸ τὸν Ἀβραάμ καὶ Λώτ· πιθανῶς δὲ ἡ τοιαύτη μετανάστευσις τῶν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐφράτου νομαδικῶς βιούντων Σημιτικῶν λαῶν εἰς Χαροῦν τῆς βορείου Μεσοποταμίας, κατείντεῦθεν εἰς τὴν Χαναὰν, ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ἐπὶ τῶν Ἐλαμιτῶν κατακτήσεως τῆς Βαβυλωνίας. Φαίνεται δὲ ὅτι αἱ μεταναστεύσεις αἱ ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς ἐν ταῖς μεταξὺ Ζάγρου καὶ Μεσογείου θαλάσσης γινόμεναι καὶ συνδεόμεναι μετὰ τῆς Ἐλαμιτικῆς κατακτήσεως ἐγένοντο ἐν εὐρυτάταις διαστάσεσι. Καὶ πιθανώτατον μὲν εἶναι ὅτι ἡ ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου πρὸς δυσμᾶς εἰς τὴν Φοινικὴν κληθεῖσαν χώραν μετανάστευσις τοῦ ἔθνους τῶν Φοινικῶν ἐγένετο ἐν χρόνοις πολλῶ προγενεστέροις (ἴδ. Α' Τόμον σελ. 345), ἀλλ' ἑτέρα σπουδαία μετανάστευσις ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς εἶναι ἡ συμπίπτουσα πρὸς τοὺς χρόνους τῆς Ἐλαμιτικῆς κατακτήσεως εἰς Αἴγυπτον εἰσβολὴ τῶν Ὑξῶς, ἥτοι τῶν «βασιλέων ποιμένων». Καὶ ἐάν τε οἱ Ὑξῶς θεωρηθῶσιν ὡς λαὸς Σημιτικός, ἐάν τε ὡς λαὸς Τουρανικός, ἢ εἰς Αἴγυπτον

εἰσβολὴ καὶ τὸ ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης κράτος αὐτῶν φαίνονται συνδεόμενα μετὰ τῆς μεγάλης Ἐλαμιτικῆς εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ τὰς δυτικὰς μέχρι Μεσογείου θαλάσσης τῆς Αἰγύπτου ἐκτεινομένης χώρας ἐπιδρομῆς· μετὰ ταύτης δὲ τῆς εἰς Αἴγυπτον εἰσβολῆς τῶν Ὑξῶς συνδέεται, φαίνεται, καὶ ἡ παροδικὴ εἰς Αἴγυπτον μετανάστευσις τοῦ Ἀβραάμ ἡ μνημονευομένη ἐν τῷ *IB'* κεφαλαίῳ τῆς Γενέσεως (!).

Κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ Βηρώσου ἡ Ἐλαμιτικὴ ἢ, ὡς λέγει αὐτός, Μηδικὴ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας δυναστεία διήρκεσεν ἔτη 224. Ἐάν δὲ ὡς ἀρχὴν περιόπου τῆς δυναστείας ταύτης λάβωμεν τὸν ὑπὸ τῶν χρονικῶν τοῦ βασιλέως Ἀσσυρβανιπάλ προσδιοριζόμενον χρόνον τῆς καταλήψεως τῆς Ὀροχῆς ὑπὸ τοῦ Ἐλαμίτου βασιλέως Χουδοῦρ Νανχουνδί, ἥτοι τὸ 2280, καὶ παραβάλωμεν τὴν χρονολογίαν ταύτην πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Βηρώσου παραδιδόμενον ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, καθ' ἃ ἤρξαν οἱ Ἐλαμίται τῆς Βαβυλωνίας, ὡς τέλος τῆς Ἐλαμιτικῆς δυναστείας εὐρίσκωμεν τὸ ἔτος 2056 π. Χ. Κατὰ Βήρωσον ὀκτὼ ἐβασίλευσαν ἐν Βαβυλωνίᾳ βασιλεῖς Μῆδοι, ὧν οὐδενὸς τὸ ὄνομα διεσώθη ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ συγγραφέως ἐκείνου. Τὰ μόνα δὲ γνωστὰ ἡμῖν ὀνόματα εἶναι τὸ τοῦ Χουδοῦρ Νανχουνδί, Χουδοῦρ Μαβούρ καὶ *Ιριακου* τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων καὶ τὸ τοῦ Χοδολλογομόρ ἢ ὀρθότερον Χουδοῦρ-λαγαμερ, Ἀριώχ, Ἀρμαφάλ (περὶ τούτου ἴδε κατωτέρω) καὶ Θαλγάλ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὅτι τὰ ὀνόματα Χουδοῦρ Νανχουνδί, Χουδοῦρ-λαγαμερ καὶ Χουδοῦρ Μαβούρ εἰσὶ συγγενῆ πρὸς ἄλληλα ἀνήκοντα εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν οἴκοθεν δῆλον, ἀφοῦ τὸ πρῶτον συνθετικὸν ἐν πᾶσιν εἶναι τὸ αὐτό, δύο δὲ τῶν δευτέρων συνθετικῶν εἰσὶν ὀνό-

(1) Περὶ τούτων λεπτομερέστερος λόγος γενήσεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Αἰγύπτου. Ἄλλ' ἐνταῦθα ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ χρόνος τῆς εἰς Αἴγυπτον εἰσβολῆς τῶν Ὑξῶς συμπίπτει περίπου πρὸς τὸν τῆς Ἐλαμιτικῆς κατακτήσεως τῆς Βαβυλωνίας. Μετὰ τῶν Ὑξῶς δὲ εἰσέβαλον εἰς τὴν Αἴγυπτον πολλοὶ λαοὶ ἀπὸ Συρίας, πιθανώτατα δὲ τῆς εἰσβολῆς ταύτης μετέσχε καὶ ἡ πατριὰ τοῦ Ἀβραάμ, ἥτις ὅμως ἐπανήλθε ταχέως ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Χαναὰν. Ἡ τοιαύτη τῶν γεγονότων συνάφεια δυοῖν θάτερον πείθει ἡμᾶς νὰ υποθέσωμεν α') ἢ ὅτι οἱ Ὑξῶς ἦσαν λαὸς Τουρανικός ἐξ Αἰλάμ ὀρμηθεὶς καὶ τὴν Ἐλαμιτικὴν ἐπιδρομὴν μέχρις Αἰγύπτου ἐκτείνας, συνεπαγόμενος μεθ' ἑαυτοῦ ἢ ἐλαύνων πρὸ αὐτοῦ τοὺς Σημιτικοὺς λαοὺς ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐφράτου μέχρι Χαναὰν καὶ Αἰγύπτου β') ἢ ὅτι ἦσαν Σημίται μετ' ἄλλων Σημιτικῶν λαῶν μεταναστεύσαντες, ἕνεκα τῆς Ἐλαμιτικῆς ἐπιδρομῆς, ἀπὸ Μεσοποταμίας εἰς Χαναὰν καὶ Αἴγυπτον. Κατὰ τὴν πρῶτην ὑπόθεσιν οἱ Ὑξῶς πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἡ πορρωτάτω πρὸς δυσμᾶς προχωρήσασα μοῖρα τῶν εἰς Βαβυλωνίαν καὶ Συρίαν εἰσβαλόντων Ἐλαμιτῶν, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ὡς ἡ πρωτοπορεία τῶν Σημιτικῶν λαῶν τῶν ἐλαυνομένων ἀπὸ Μεσοποταμίας μέχρις Αἰγύπτου ἕνεκα τῆς εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν οἰκουμένης χώρας γενομένης ἐπιδρομῆς Ὡπωσδήποτε ἡ Ἐλαμιτικὴ εἰσβολή, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος, ὡς πᾶσα μεγάλη μετανάστευσις λαῶν, ἐγκαινίζει ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις νέαν περιόδον ἱστορίας ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ ἀπὸ τῶν ὀρίων τοῦ Ἰρὰν μέχρι τῆς Αἰγύπτου.

ματα θεῶν Ἐλαμιτικῶν (1). Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν Χουδοῦρ Νανχουνδὶ παρίσταται ἐν τοῖς μνημείοις ὡς πορθητῆς Βαβυλωνιακῶν πόλεων, ὁ δὲ Χουδοῦρ-λαγαμερ ὡς βασιλεὺς Αἰλάμ ἄρχων Βαβυλωνιακῶν χωρῶν καὶ ἔχων ὡς ὑποτελεῖς ἡγεμόνας τοὺς βασιλεῖς τοῦ Σενναῶρ καὶ τῆς Ἑλλάσῶρ, εἶναι προφανές ὅτι ὁ δεύτερος τῶν βασιλέων τούτων ἦτο ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ πρώτου (Χουδοῦρ Νανχουνδὶ). Τέλος καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος τοῦ ἀναφερομένου ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ περὶ τῆς ἐκ Βαβυλῶνος ἀρπαγῆς καὶ εἰς Σοῦσα μεταφορᾶς τοῦ ἀγάλματος τῆς Βαβυλωνίας θεᾶς Νάνας καὶ ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ περὶ Χουδοῦρ-λαγαμερ ὡς βασιλέως Αἰλάμ ἔχοντος ὑφ' ἑαυτὸν τεταγμένους τοὺς βασιλεῖς τῶν Βαβυλωνιακῶν χωρῶν, προκύπτει ὅτι οἱ Ἐλαμίται βασιλεῖς δὲν μετέστησαν τὸ κέντρον τῆς ἀρχῆς αὐτῶν εἰς Βαβυλωνίαν, ἀλλ' ἀπὸ Αἰλάμ ἤρχον πασῶν τῶν μέχρι τῆς Μεσογείου εἰς τὸ κράτος αὐτῶν ὑπαχθαισῶν χωρῶν. Εἰ καὶ δὲ ἐσεβάσθησαν, ὡς φαίνεται, τὴν θρησκείαν τῶν κατοίκων τῆς Βαβυλωνίας καὶ τὸν πολιτισμὸν αὐτῶν, ὅμως ἐθεωρήθησαν πάντοτε ὡς ξένοι δυνάσται καὶ τύραννοι μισούμενοι ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, ὡς τοῦτο δηλοῦται ἐκ τῶν παρ' Εὐσεβίῳ ἀποσπασμάτων τοῦ Βηρώσου (2) καὶ ἐκ τῶν παραδόσεων τοῦ ἔπους Νιμ-

(1) *Νανχουνδὶ* εἶναι τὸ ὄνομα τῆς περιφήμου πολεμικῆς θεᾶς τῶν Σούσων, τῆς αὐτῆς ὡς φαίνεται πρὸς τὴν Βαβυλωνιακὴν Νάναν. Τὴν θεάν τῶν Σούσων οἱ Ἕλληνες κατὰ τοὺς Περσικοὺς καὶ Ἑλληνομακεδονικοὺς χρόνους ἐκάλουν *Ναναίαν* (Ἀθηνᾶν ἢ Ἀρτεμιν), συνέχουν δὲ αὐτὴν πρὸς τὴν περιφήμον Τουρανικὴν θεάν Ἀνάχιτα τὴν λατρουμένην πρὸ πάντων ἐν Ἀρμενίᾳ, ἔτι δὲ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὑπὸ τὰ ὀνόματα Ἀναίτις καὶ Ἀφροδίτη Ἀναίτις καὶ Ἀρτεμις Ἀναίτις. Ἡ *Ναναία Ἀρτεμις* ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων παρετυμολογικῶς καὶ *Περσία Ἀρτεμις*. Ἄγνωστον δ' ἂν τὸ *Νανχουνδὶ* ἔχη συγγένειαν ἐτυμολογικὴν πρὸς τὸ Ἀνάχιτα ἢ Νάνα. Λαγαμερ εἶναι τὸ ὄνομα ἐνὸς τῶν μεγάλων θεῶν τῶν Ἐλαμιτικῶν, οὗτινος τὸ ὄνομα ἀνεγνώσθη ἐν τοῖς Ἐλαμιτικοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις.

(2) Τὸ περὶ Ἐλαμιτικῆς ἢ Μηδικῆς δυναστείας ἀπόσπασμα τοῦ Βηρώσου ἐσώθη μόνον ἐν τῇ Ἀρμενικῇ μεταφράσει τῶν Χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου. Ἐν ταύτῃ οἱ Ἐλαμίται δυνάσται καλοῦνται *τύραννοι* (παρναβοράτζ), ἐνῶ οἱ ἡγεμόνες πασῶν τῶν ἄλλων δυναστειῶν καλοῦνται *βασιλεῖς* (τακαβόρς). Αὐτὸ δὲ τὸ ἐθνολογικὸν ὄνομα τῶν βασιλέων εἶναι *Μαράτζ*. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ *Μαράτζ* ἐν τῇ Ἀρμενικῇ μεταφράσει τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς ἀνταποκρίνεται συνήθως πρὸς τὸ *Μῆδος*, ἀλλὰ τὸ ὄνομα φαίνεται σημαῖνον κυρίως τοὺς Μάρδους ἢ Ἀμαρδούς, οἵτινες ἦσαν λαὸς νομαδικῆς φυλῆς *Περσικῆς* καθ' Ἡρόδοτον (Α' 125), κατὰ δὲ Στράβωνα (ΙΕ' 523, 524, 527) λαὸς ληστρικὸς οἰκῶν ἐν Περσίᾳ καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ. Ὡστε, ἂν μὴ ἐγινώσκωμεν ἐξ ἄλλων ἀσφαλῶν πηγῶν τὰ περὶ Ἐλαμιτικῆς κατακτήσεως, τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Βηρώσου ἠδύνατο νὰ παραπλανήσῃ ἡμᾶς ἐν τῇ ζητήσει τῶν *Μαράτζ* μέχρι Περσίας καὶ Ἀρμενίας. Καθόλου δὲ οἱ Ἀρμένιοι συγγραφεῖς καὶ μεταφρασταὶ εἰσὶν ἥκιστα ἀκριβολόγοι ἐν τῇ χρήσει καὶ μεταφράσει τῶν ἀρχαίων ἐθνολογικῶν ὀνομάτων. Οὕτω *Δαλμάτας* (Δαγματερέν) καλοῦσι τοὺς *Ῥωμαίους*, *Ταδζικ* δὲ ἐν τῇ Ἀρμενικῇ λέγονται μέχρι σήμερον οἱ Τούρκοι καὶ καθόλου οἱ Μωαμεθανικοὶ λαοὶ, ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου λαοῦ τῶν *Δαδικῶν* τοῦ οἰκοῦντος ἐν τῷ Ἰρανικῷ ὄροσπεδίῳ.

ροῦδ (ἴδ. κατωτέρω). Ἡ Ἐλαμιτικὴ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας ἀρχὴ διήρκεσεν, ὡς ἐρρήθη, ἐπὶ 224 (1) ἔτη, ἢ δὲ κατάλυσις αὐτῆς συνδέεται μετὰ τῆς διαλύσεως τοῦ μεγάλου Ἐλαμιτικοῦ κράτους τοῦ ἐκταθέντος ἀπὸ τοῦ Ζάγγου μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Ἐν Βαβυλωνίᾳ ἐκ τῆς καταλύσεως τῆς Ἐλαμιτικῆς δυναστείας προῆλθεν, ὡς εἴρηται, ἡ γένεσις καὶ ἡ ἀνάπτυξις ἰσχυροῦ κράτους Βαβυλωνιακοῦ μετὰ Βαβυλῶνος ὡς πρωτευούσης καὶ ὡς κέντρον πολιτικοῦ.

9. Τὸ ἴδιον Βαβυλωνιακὸν κράτος (τὸ κράτος τῆς Βαβυλῶνος). Περίοδος Σημιτικῆ.

Τὰ κατὰ τὴν κατάλυσις τῆς Ἐλαμιτικῆς δυναστείας. — Περὶ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου τῆς καταλύσεως τῆς Ἐλαμιτικῆς δυναστείας οὐδὲν εὐρίσκωμεν ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου οὐδ' ἐν ἄλλῃ οἰαδήποτε ἀρχαίᾳ παραδόσει, καὶ τὰ σφηνοειδῆ δὲ χρονογραφικὰ μνημεῖα τὰ μέχρι νῦν γνωστὰ οὐδὲν περὶ ταύτης διαλαμβάνουσι μόνον δὲ ἐν τῷ ἔπει Νιμροῦδ ἐκτίθεται ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον, ὡς εἰς τῶν ἄθλων καὶ ἐν τῶν κατορθωμάτων τοῦ ἥρωος τοῦ ἔπους, ἐπεισώδιον τι τῆς ἐξεγέρσεως τῶν αὐθιγενῶν ἐναντίον τῆς ξένης δυναστείας. Κατὰ τὰ λεγόμενα ἐν τῷ ἔπει, ἀφοῦ ὁ ἥρωος Νιμροῦδ ἢ Γκιζτουβάρ, προνοία τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου *Σάμας*, συνεδέθη στενωῶς μετὰ τοῦ θεοῦ τέρατος καὶ ἥρωος *Εαβαν*, καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον ὁ τῶν Ἐλαμιτῶν βασιλεὺς Χούμβαβα ἢ Κομβάβος (2) ὁ ἄρχων, ὡς φαίνεται, ἐν Ὁρχῳῃ κατεπίεξε τὴν Βαβυλωνίαν καταστρέφων τοὺς ναοὺς καὶ βεβηλῶν τὰ ἱερά, οἱ δύο ἥρωες συναγαγόντες περὶ ἑαυτοὺς στίφη πολεμιστῶν ἐπῆρχοντο κατὰ τοῦ ξένου δυνάστου, ὅποτε καθ' ὄδον ἔμαθον παρὰ τι-

(1) Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὗτος λαμβανόμενος ἀπὸ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Βηρώσου δὲν ἔχει ἀπόλυτον κύρος. Ἐὰν μάλιστα λάβωμεν ὡς ἀρχὴν τῆς Ἐλαμιτικῆς κατακτήσεως τὸ ἔτος 1280, κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, τὴν δὲ βασιλείαν τοῦ Ἰριαξου ὡς τὸ 1960-1920 π. Χ., καθ' ἃ ὁ Hommel ὑπολογίζει, θεωρήσωμεν δὲ τὸν Ἰριαξου τοῦτον τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν *Αριώχ*, τὰ ἔτη τῆς Ἐλαμιτικῆς ἀρχῆς πρέπει νὰ υπολογίσωμεν τοῦλάχιστον εἰς 300.

(2) Καθὰ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐρρήθη (ἴδ. σελ. 141) τὸ *Χούμβαβα* φαίνεται ταῦτον τῷ ἐξ Ἑλληνικῶν πηγῶν γνωστῷ ὀνόματι τοῦ Κομβάβου, ἀνδρὸς Ἀσσυρίου συγχρόνου τῷ Σελεύκῳ τῷ Νικάτορι. Ἄλλ' ὁ Μασπερὸ δὲν εὐρίσκει ἀσφαλῆ τὴν τῶν δύο ὀνομάτων πρὸς ἀλληλα συνάφειαν ἀνεξαρτήτως δὲ τοῦ ζητήματος τῆς τοιαύτης συναφείας φρονεῖ ὅτι τὸ *Χούμβαβα* παράγεται ἢ συντίθεται ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἐλαμίτου θεοῦ *Χούμβα*, ὅπερ εὐρίσκει καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τῆς πόλεως Τιλ-Χομβὶ ὡς καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι τῶν Ἐλαμιτῶν ἡγεμόνων Χουμβανιγᾶς, Χουμβασούνδασα, Χουμβασιδίῳ.

νος μαγίσσης ὅτι ὁ τύραννος εὐρίσκειτο ἐντός τινος ἄλλου, ἐνθα συνήθως ἐποιεῖτο οὗτος περιπάτους ἐν μέσῳ τῶν ὠραίων στοιχείων δένδρων. Τότε οἱ ἥρωες ἐβουλεύθησαν νὰ ποιήσωσιν ἀμέσως ἐκποδὸν τὸν Χούμβαβαν. Πρὸς τοῦτο μετημφεσμένοι εἰσεχώρησαν εἰς τὸ ἄλλος παρατηροῦντες ἐν ἐκστάσει τὰς ὑψηλὰς καὶ παχείας κέδρους καὶ ἰδιά τὸν λόφον τὸν σύνδενδρον, ἐνθα ὑπῆρχε τὸ ἱερόν τοῦ θεοῦ Ἰρνί καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ μεγαλοπρεπῆς κέδρος ὀρίπτουσα περὶ τὸ ἱερόν τὴν δροσίζουσαν σκιὰν αὐτῆς. Ἐνταῦθα οἱ ἥρωες ἐπιτίθενται αἰφνιδίως κατὰ τοῦ Χούμβαβα καὶ ἀποτέμνουσι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ ἐπανερχονται νικηταὶ εἰς Ὁρχόην, ἐνθα ὁ Νιμορὸδ ἀποθέμενος τὰ ὄπλα καὶ τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ στολὴν περιβάλλεται τὰ συνήθη αὐτοῦ λευκὰ ἱμάτια, ἔτι δὲ καὶ τὸ διάδημα καὶ τὰ λοιπὰ σύμβολα τῆς βασιλείας καὶ ἐν τοιαύτῃ περιβολῇ τῆς ἠρωϊκῆς δόξης καὶ τοῦ βασιλικοῦ μεγαλείου ἐμβάλλει ἰσχυρὸν ἔρωτα τῇ Ἀφροδίτῃ (Ἰστάρ), ἣτις καὶ αὐτὴ παρίσταται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ ὡς ἡγεμονὶς τῆς Ὁρχόης.

Οἰκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἐκ τῆς ἐπικῆς ταύτης παραδόσεως οὐδὲν ἄλλο ἐξάγεται ἢ γενικὴ τις εἰκασία ὅτι τὴν μισητὴν ἐν Βαβυλωνίᾳ δυναστεία τῶν Ἐλαμιτῶν, καθαιρεθεῖσα δι' ἐπαναστάσεων καὶ διὰ φόνων βασιλέων, ἀντικατέστησαν ἐν διαφόροις Βαβυλωνιακαῖς πόλεσι δυναστεία ἐθνικαί. Εἰ καὶ δὲ ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν ἐθνικὴν ἐκδίκησιν ἥρωας παρίσταται ὑπὸ τοῦ ἔπους ὡς ἡγεμὸν τῆς Ὁρχόης, ἢ πόλις ἢ ἐπωφεληθεῖσα πλεονάσης ἄλλης τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ βυθιμῆδὸν ἰδρύσασα κράτος ἰσχυρὸν ἦτο ἡ Βαβυλών.

Τὰ κατὰ τὴν κτίσιν τῆς Βαβυλώνος καὶ τοὺς πρώτους γνωστοὺς βασιλεῖς αὐτῆς.— Τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς κτίσεως τῆς Βαβυλώνος δὲν παραδίδονται ἱστορικῶς. Ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἦτο λίαν ἀρχαία κτισθεῖσα πολὺ πρὸ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐγένετο ἡ σημαντικωτάτη τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς κάτω Μεσοποταμίας τοῦτο μαρτυροῦσι τὰ ἀρχαιότερα Σουμερικὰ αὐτῆς ὀνόματα (*Τιντιρά καὶ Κὰτ-Τιγγιρά*), ἀλλ' ὡς ἐρρήθη ἤδη, δὲν ἦτο ἡ ἀρχαιότητα πασῶν, ὡς παρεστάθη ὕστερον ἐν ταῖς Ἑβραϊκαῖς παραδόσεσιν, αἵτινες ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Βαβυλώνος ὑπαινίσσονται πράγματα ἢ γεγονότα τῆς ὅλης Χαλδαϊκῆς ἱστορίας καὶ βίου, τινὰ δὲ καὶ τῆς ὅλης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἱστορίας (1). Ἡ τῶν Ἑβραίων ἱστορία ἀρχε-

(1) Τοιαῦτα λ. χ. εἶναι τὰ λεγόμενα ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ περὶ τοῦ τρόπου τῆς κτίσεως τῆς Βαβυλώνος διὰ πλίνθων καὶ ἀσφάλτου, τὰ περὶ τοῦ οὐρανομήκους πύργου τῆς Βαβυλώνος ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς γενομένης κατὰ τὴν κτίσιν τοῦ πύργου συγχύσεως τῶν γλωσσῶν. Ἰδ. Γενέσ. Κεφ. ΙΑ' 1-10 «Καὶ ἦν πᾶσα ἡ γῆ χεῖλος ἐν καὶ φωνὴ μία πᾶσι. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κινήσει αὐτοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν εἶρον τὸ πεδίον ἐν γῆ Σενναάρ, καὶ κατήκτισαν ἐκεῖ. Καὶ εἶπεν ἄνθρωπος τῷ πλησίον αὐτοῦ· δεῦτε πλινθεύσωμεν πλίνθους καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρί· καὶ ἐγένετο αὐτοῖς ἡ πλίνθος, εἰς λίθον καὶ ἄσφαλτος ἦν αὐτοῖς ὁ πηλός. Καὶ εἶπαν· δεῦτε οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἡ κορυφὴ ἔσται ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήσωμεν ἑαυτῶν ὄνομα πρὸ τοῦ διασπυρῆναι ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς

ται ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς τούτου ἐκ Μεσοποταμίας εἰς Χαναὰν μεταναστεύσεως. Ἡ μετανάστευσις αὕτη συμπίπτει, ὡς εἶδομεν, μετὰ τοῦ χρόνου τῆς εἰς Μεσοποταμίαν Ἐλαμιτικῆς εἰσβολῆς, ἀμφότερα δὲ τὰ γεγονότα ἀνάγονται εἰς χρόνους, καθ' οὓς ἡ Βαβυλὼν ἤρξατο καθισταμένη μέγα κέντρον πολιτικοῦ βίου ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγητέον διὰ τί αἱ παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προσνέμουσι τῇ Βαβυλώνι τοσαύτην ἀρχαιότητα παριστῶσαι αὐτὴν μονοῦ ὡς τὴν πρώτην κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πόλιν τοῦ κόσμου, καὶ τὸν τρόπον τῆς διὰ πλινθουργίας κτίσεως αὐτῆς, τὸν κοινὸν καθ' ἅπασαν τὴν νότιον Μεσοποταμίαν, ἀναφέρουσι ὡς πρώτην ἀνθρωπίνην ἐπινοήσιν πρὸς κτίσιν πύργων καὶ πόλεων, καὶ τὴν λεγομένην *σύγχυσιν* τῶν γλωσσῶν ἦτοι τὴν κατὰ γλώσσας φυσικὴν διαίρεσιν φέρουσι εἰς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν, ἠθικὴν καὶ γραμματικὴν, συνάφειαν πρὸς τὸν πύργον καὶ τὸ ὄνομα τῆς Βαβυλώνος. Ἄλλ' ἐνῶ ἡ παράδοσις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παρίστησι τὴν Βαβυλώνα ὡς τὴν ἀρχαιοτάτην τοῦ κόσμου πόλιν, αἱ τῶν Ἑλλήνων ἱστοριογράφων (τοῦ Κτησίου ἰδίως καὶ τοῦ παρὰ τούτου παραλαβόντος Διοδώρου) ἀποδίδουσι τὴν κτίσιν αὐτῆς εἰς τὴν μυθικὴν βασιλίαν τῆς Ἀσσυρίας Σεμίραμι κτίσασαν αὐτὴν διὰ δύο ἑκατομμυρίων κτιστῶν καὶ θεωροῦσι τὴν κτίσιν ταύτην γενομένην μετὰ τὴν τῆς πρωτεύουσῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους Νινευί (2), τῆς κτισθείσης ὑπὸ τοῦ Νίνου τοῦ συζύγου τῆς Σεμιράμιδος τοῦ βασιλεύσαντος πρὸ αὐτῆς. Ἄλλ' ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ταύταις παραδόσεσιν αἱ προσερχομέναις, ὡς φαίνεται, ἀπὸ πηγῆς Περσικῆς ἐγένετό τι ὅμοιον καὶ ἀνάλογον, ὡς πρὸς τὴν σχετικὴν ἀρχαιότητα

γῆς. Καὶ κατέβη Κύριος ἰδεῖν τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον, ὃν ἠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ εἶπε Κύριος· Ἰδοὺ γένος ἐν καὶ χεῖλος ἐν πάντων, καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι· καὶ νῦν οὐκ ἐκλείψει ἐξ αὐτῶν πάντα, ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιῆσαι. Δεῦτε καταβάντες συγχέωμεν ἐκεῖ αὐτῶν τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν ἕκαστος τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον. Καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος ἐκείθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς· καὶ ἐπαύσαντο οἰκοδομοῦντες τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον. Διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτῆς *Σύγχυσις* ὅτι ἐκεῖ συνέχευε Κύριος τὰ χεῖλη πάσης τῆς γῆς, καὶ ἐκείθεν διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος (ὁ Θεὸς) ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς». Ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 126), παραδόσεις περὶ πυργοποιίας ἐν Βαβυλώνι καὶ περὶ συγχύσεως γλωσσῶν ὑπῆρχον καὶ παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, καθὰ διδασκόμεθα ἐκ τῶν τοῦ Βηρώσου ἀποσπασμάτων. Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ Κύριος ἐκάλυψε τὴν κτίσιν οὐ μόνον τοῦ πύργου, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως αὐτῆς· ἀλλὰ τοῦτο προῆλθεν ἐκ τῆς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ συγχύσεως τῶν ὀνομάτων τοῦ πύργου καὶ τῆς πόλεως Βαβέλ. Κατὰ τὴν κοινῶς ἐπικρατοῦσαν γνώμην εἰς τὴν περὶ πυργοποιίας Βαβυλώνος παράδοσιν, εἴτε Βαβυλωνιακὴ εἶναι ἢ ἀρχὴ τῆς παραδόσεως εἴτε Ἑβραϊκὴ, ἔδωκεν ἀφορμὴν ὁ ὑψηλὸς πυργοειδὴς ναὸς τῶν Βοροῦππων (E-zida (Σουμερ.) ἢ Bitu-Kenu (Σημιτ.), ἴδ. σελ. 44).

(2) Ὡς ἐξῆς περιγράφει ὁ Διοδώρος Βιβλ. Β' κεφ. 7-8 τὰ κατὰ τὴν κτίσιν τῆς Βαβυλώνος· «Ἡ δὲ Σεμίραμις, ὅσα φύσει μεγαλεπίβολος καὶ φιλοτιμουμένη τῇ δόξῃ τὸν βασιλευκὸν πρὸ αὐτῆς ὑπερθέσθαι, πόλιν μὲν ἐπεβάλετο κτίζειν ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ,

Νινευί και Βαβυλώνος, πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἐγένετο ἐν ταῖς Ἑβραϊκαῖς παραδόσεσιν ὡς πρὸς τὴν σχετικὴν ἀρχαιότητα τῆς Βαβυλώνας καὶ τῶν ἄλλων Χαλδαϊκῶν πόλεων. Ὅπως δηλονότι ἡ Βαβυλὼν ἔνεκα τῆς δυνάμεως, ἦν ἀνέπτυξεν ὕστερον

ἐπιλεξαμένη δὲ τοὺς πανταχόθεν ἀρχιτέκτονας καὶ τεχνίτας, ἔτι δὲ τὴν ἄλλην χορηγίαν παρισκευασαμένη, συνήγαγεν ἐξ ἀπάσης τῆς βασιλείας πρὸς τὴν τοῦ ἔργου συντέλειαν ἀνδρῶν μυριάδων διακοσίας. Ἀπολαβοῦσα δὲ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν εἰς μέσον, περιεβάλετο τεῖχος τῇ πόλει σταδίων ἐξήκοντα καὶ τριακοσίων, διειλημμένον πύργοις πυκνοῖς καὶ μεγάλοις, ὡς φησὶ Κτησίας ὁ Κνίδιος, ὡς δὲ Κλείταρχος καὶ τῶν ὕστερον μετ' Ἀλεξάνδρου διαβάντων εἰς τὴν Ἀσίαν τινὲς ἀνέγραψαν, τριακοσίων ἐξήκοντα καὶ πέντε σταδίων καὶ προστιθέασιν ὅτι τῶν ἴσων ἡμερῶν καὶ τὸν ἐνιαυτὸν οὐδὲν ἐφιλοτιμήθη τὸν ἴσον ἀριθμὸν τῶν σταδίων ὑποστήσασθαι. Ὅπτις δὲ πλίνθους εἰς ἀσφαλτον ἐνδησαμένη τεῖχος κατασκεύασε τὸ μὲν ὕψος, ὡς μὲν Κτησίας φησὶ, πεντήκοντα ὀργυιῶν, ὡς δ' ἔνιοι τῶν νεωτέρων ἔγραψαν, πηχῶν πενήκοντα, τὸ δὲ πλάτος πλεῖον ἢ δυοῖν ἄρμασιν ἰππασίμων... Οὐδ' ἔτι δὲ θαυμάζειν εἰ τηλικούτου τὸ μέγεθος τοῦ περιβόλου καθεστῶτος κατὰ τοῦτον τὸν τόπον οὐκ ἔδοξεν αὐτῇ πύργους οἰκοδομεῖν, τῆς φύσεως τῶν ἐλῶν ἱκανὴν παρεχομένης ὀχυρότητα· ἀνά μέσον δὲ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν τειχῶν ὁδὸς πάνῃ κατελέλειπτο δίπλεθρος. Πρὸς δὲ τὴν ὀξύτητα τῆς τούτων οἰκοδομίας ἐκάστω τῶν φίλων στάδιον διεμέτρησε, δοῦσα τὴν ἱκανὴν εἰς τοῦτο χορηγίαν καὶ διακελευσαμένη εἶναι ὅλως θεῖναι τοῖς ἔργοις ἐν ἐνιαυτῷ...». Βεβαίως τὸ πρόσωπον τῆς Σεμιράμιδος εἶναι ὅλως μυθικόν, καὶ ἡ Βαβυλὼν δὲν ὑπῆρξε κτίσμα τῆς Νινευί· ἄλλως δὲ καὶ πάντα τὰ ἐν Βαβυλωνίῳ καὶ περὶ αὐτὴν μεγάλα δημόσια ἔργα τὰ ἀποδιδόμενα ὑπὸ τῆς παραδόσεως εἰς τὴν Σεμίραμιν δὲν ὑπῆρξαν ἔργα ἐνὸς μόνου ἡγεμόνου οὐδ' ἀνήκουσιν ἅπαντα εἰς τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐκτίσθη ἡ Βαβυλὼν, θ' ἀναφέρωμεν δὲ ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἱστορίας τὰ καθέκαστα τῶν ἔργων τῶν ποιηθέντων ὑπὸ τῶν διαφόρων ἡγεμόνων. Οὐχ ἦν τὸν ἢ τοῦ Διοδώρου περιγραφή ἐν ὄλῳ εἶναι ἀκριβῆς καὶ εἰκονίζει τὴν μεγάλην Χαλδαϊκὴν πόλιν ἐν ὄλῳ τῷ μεγαλείῳ, ὅπερ περιεβάλλετο κατὰ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χρόνους. Ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἀναφέρει ὅτι ἡ Βαβυλὼν ὑπῆρξε κτίσμα τῆς Σεμιράμιδος, ἀλλὰ καὶ οὗτος περιγράφει συντομώτερον μὲν, ἀλλ' ἐμφαντικῶς τὸ μέγεθος τῆς πόλεως· αἱ δὲ παρεχόμεναι πληροφορίες ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς πόλεως καὶ τῶν τειχῶν, μετὰ τινῶν ἐν τοῖς καθέκαστα διαφορῶν, συμφωνοῦσιν ἐν τοῖς καθόλου πρὸς τὰς τοῦ Διοδώρου. «Τῆς δὲ Ἀσσυρίας, λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Α' 178), ἔστι μὲν τινα καὶ ἄλλα πόλεις μεγάλα πολλά, τὸ δὲ οὐνομαστότατον καὶ ἰσχυρότατον... ἦν Βαβυλὼν, ἐοῦσα τοιαύτη δὴ τις πόλις. Κέσται ἐν πεδίῳ μεγάλῳ, μέγανθος ἐοῦσα μέτωπον ἑκάστον εἰκοσι καὶ ἑκατὸν σταδίων εὐρύσης τετραγώνου· οὗτοι στάδιοι τῆς περιόδου τῆς πόλιος γίνονται συνάπαντες ὀγδώκοντα καὶ τετρακόσιοι. Τὸ μὲν νυν μέγανθος τοσοῦτὸν ἔστι τοῦ ἄστεος τοῦ Βαβυλωνίου...». Περὶ τοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομῆς τῆς Βαβυλώνας διὰ πλίνθων καὶ πλινθουργίας λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Α' 179) «Δεῖ δὴ μοι πρὸς τούτοις ἔτι φράσαι ἵνα τε ἐν τῆς τάφρου ἢ γῆ ἀναισιμώθῃ καὶ τὸ τεῖχος ὄντινα τρόπον ἔργαστο. Ὅρῶσσοιτες ἅμα τὴν τάφρον ἐπλίνθουσαν τὴν γῆν τὴν ἐκ τοῦ ὀρύγματος ἐκφρομένην, ἐκλύσαντες δὲ πλίνθους ἱκανὰς ὥπιησαν αὐτὰς ἐν καμίνοις· μετὰ δὲ τέλῃατι χρωμένοι ἀσφάλτῳ θερμῇ, καὶ διὰ τριήκοντα δόμων πλίνθους ταρσοὺς καλάμων διαστοιβάζοντες, ἔδειμαν πρῶτα μὲν τῆς τάφρου τὰ χεῖλα, δεῦτερα δὲ αὐτὸ τὸ τεῖχος τὸν αὐτὸν τρόπον». Πρβλ. (σελ. 148-149) Γεν. ΙΑ'.

κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ὡς πρώτη καὶ ἄρχουσα πόλις τῆς Χαλδαίας ἐθεωρήθη καὶ ὡς ἀρχαιότατη ἐνταῦθα πόλις, οὕτω καὶ ἡ Νινευί ἔνεκα τῆς δυνάμεως, ἦν ἀνέπτυξε κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐν τῇ ἄνω Ἀσίᾳ, καὶ ἔνεκα τῆς πολιτικῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς ἀπέναντι τῆς Βαβυλώνας καὶ τῶν μυθικῶν περὶ τοῦ μυθικοῦ Νίνου καὶ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ παραδόσεων ἐθεωρήθη ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις μητρόπολις τῆς Βαβυλώνας καὶ κτίσμα τῆς μυθικῆς βασιλείας Σεμιράμιδος (1). Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι, ἐνῶ ἡ κτίσις τῆς Βαβυλώνας οὕσα ἀρχαιολογικῶς ἀνήκει εἰς τὴν περίοδον τῆς Σουμιρικῆς ἢ Τουρανικῆς, ἡ πολιτικὴ δὲ δύναμις καὶ τὸ κράτος αὐτῆς ἀρχεται ἀπὸ τῆς περιόδου τῆς Σημιτικῆς καί, καθὰ ὁ Hommel εἰκάζει, ἐν Βαβυλωνίῳ τὸ πρῶτον ἰδρύθη κράτος καθαρῶς Σημιτικόν. Τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ἐγένετο μικρὸν πρὸ τῆς Ἑλαμιτικῆς κατακτήσεως ἢ διακοῦσης τῆς Ἑλαμιτικῆς δυναστείας. Καθ' ὃν χρόνον Ἑλαμίται βασιλεῖς ἐκυριάρχουν τῆς Μεσοποταμίας καὶ ἡγεμόνες πόλεων ἢ χωρῶν Χαλδαϊκῶν (ὡς ὁ Ἀριὼχ τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ἀρμαφὰλ τοῦ Σενναὰρ) ὑπέκειντο ὡς ὑποτελεῖς σύμμαχοι εἰς τοὺς βασιλεῖς Αἰλάμ, ἐν Βαβυλωνίῳ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος εὐρίσκομεν δυναστείαν Σημιτικὴν ἣτοι ἡγεμόνας φέροντας ὀνόματα Σημιτικά· εἶναι δὲ ἡ δυναστεία αὕτη ἢ πρώτη ἐκ τῶν Βαβυλωνιακῶν μνημείων γνωστή, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ ἡγεμὼν Σὶν Μουβαλλίτ (1953-1923 π. Χ.) (2), ὃν τινες, ὡς ὁ

(1) Ἀξιοσημεῖον πρὸς τούτοις ὅτι ὁ Βήρωσος ἐπέμπετο τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς τοὺς ἀποδιδόντας τὴν κτίσιν τῆς Βαβυλώνας εἰς τὴν Σεμίραμιν· ἴδ. Ἰωσηπ. κατὰ Ἀπίωνος, Α' 20 «... ἐν τῇ τρίτῃ βίβλῳ τῶν Χαλδαϊκῶν, ἐν ἣ μὲμφεται τοῖς Ἑλληνικοῖς συγγραφεῦσιν ὡς μάτην οἰομένους ὑπὸ Σεμιράμειος τῆς Ἀσσυρίας κτισθῆναι τὴν Βαβυλῶνα, καὶ τὰ θαυμάσια κατασκευασθῆναι περὶ αὐτὴν ὑπ' ἐκείνης ἔργα ψευδῶς γεγραφόσιν».

(2) Ἀπόσπασμα πινακίου τινὸς περιέχει ὀνόματα βασιλέων ἀρχαιότερων τῆς δυναστείας τοῦ Σὶν Μουβαλλίτ ἢ τοῦ Χαμμουραβί. Ἄλλ' ἐν τοῖς ὀνόμασι τούτοις (Ἀμίλγουλα, Σαμασανζίρ, Ἀμιλσί) ἀναφέρεται καὶ τὸ τοῦ Σαργῶν (ἢ ὡς ἔχει πληρέστερον τὸ ὄνομα Σαργανι-σαρ-αλι) τοῦ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντος περιφήμου βασιλέως τῆς Ἀκκάδης (ἴδ. σελ. 137). Ἡ παρεμβολὴ αὕτη τοῦ ὀνόματος τοῦ Σαργῶν μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ἐν τῷ μνημονευθέντι ἀποσπάσματι κατάλογος ἀνήκει εἰς χρόνους μεταγενεστέρους, καθ' οὓς οἱ Βαβυλώνιοι, ἵνα παραστήσωσι τὴν Βαβυλῶνα ὡς οὖσαν ἀνεκαθεν πρωτεύουσαν καὶ ἀρχουσαν πόλιν τῆς Χαλδαίας, ἀνέμιξαν τὴν ἱστορίαν αὐτῆς μετὰ τῆς τῶν ἀρχαιολογικῶν ἡγεμόνων τῶν ἀρχαιολογικῶν Χαλδαϊκῶν πόλεων, καὶ ἰδίως μετὰ τῆς τοῦ Σαργῶν, θεωροῦντες ὡς κτισθὲν ὑπὸ τούτου καὶ ἐν τῶν ἀνακτόρων τῆς Βαβυλώνας (ἴδ. σελ. 138). Διὰ τοῦτο πάντα τὰ λεγόμενα καὶ φερόμενα μαρτύρια τῆς ἐν Βαβυλωνίῳ ἢ τῆς ἐπὶ τῆς Βαβυλώνας ἀρχῆς τοῦ Σαργῶν (ἢ ἐπιγραφὴ δηλονότι τοῦ Ναβοννήδου, τοῦ τελευταίου βασιλέως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, καλοῦντος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τὸν Σαργῶν βασιλέα τῆς Βαβυλώνας) δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἀψευδῆ τεκμήρια ὅτι ὁ Σαργῶν ἦρχε τῆς Βαβυλώνας, τῆς μὴ ὑπαρχούσης πιθανῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ βασιλέως ἐκείνου. Ὅπως δὲ ἡ πρώτη ἱστορικῶς διὰ παραδόσεων αὐθεντικῶν γνωστὴ βασιλικὴ δυναστεία τῆς Βαβυλώνας εἶναι ἢ τοῦ Χαμμουραβί.

Hommel, θεωροῦσιν ὡς αὐτὸν τὸν ὑπὸ τῆς Παιλαιᾶς Διαθήκης ἀναφερόμενον Ἀρμαφάλ, βασιλέα τοῦ Σενναάρ, τὸν μετὰ τοῦ Χουδουρ-λαγαμερ στρατεύσαντα ἐπὶ τὴν Συρίαν, ἐνῶ κατ' ἄλλους ὁ Ἀρμαφάλ τῆς Π. Δ. εἶναι αὐτὸς ὁ περιώνυμος υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σιν Μουβαλλίτ Χαμμουραβί (1).

Ἡ δυναστεία τοῦ Χαμμουραβί.— Ὁ Χαμμουραβί ἢ Χαμμουραγᾶς (2) (1923-1868 π. Χ.) εἶναι εἰς τῶν ἀρχαιοτάτων, μεγίστων καὶ γενναιοτάτων ἡγεμόνων τῶν μνημονευομένων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ τῆς ἀνω ἢ δυτικῆς Ἀσίας. Οὗτος φαίνεται ὅτι ἔθηκε τέμα εἰς τὸ ἐπὶ τῆς Μεσοποταμίας κράτος τῶν Ἑλαμιτῶν καθελὼν τὸν ἐν Ἰαμουτβάλ δυνάστην Χουδουρ Μαβουγ ὡς καὶ τὸν τούτου υἱὸν Ιοριακου ἢ Ἀριώχ (ἴδ. σελ. 144) τὸν ἄρχοντα ἐν Ἑλλάσῳ, ἐξέτεινε δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πρὸς Ν. μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ πρὸς Ἄν. μέχρι τῶν ὄρειων τῆς χώρας Αἰλλάμ καὶ τῆς Μηθίας καὶ κατέστησε τὴν Βαβυλῶνα ἕδραν ἰσχυροῦ κράτους. Τὸ κράτος δὲ τοῦτο ἐφρόντισε νὰ καταστήσῃ εὐτυχὲς διὰ πολλῶν ἔργων εἰρήνης, καὶ ἰδίως διὰ μεγάλων διωρύχων καὶ διὰ προχωμάτων περὶ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν. Ποίαν δὲ καὶ πόσιν ἀξίαν ἔδιδεν εἰς ἔργα τοιαῦτα μαρτυρεῖ ἡ μεγάλη ἐπιγραφή τοῦ Χαμμουραβί, ἐν ἣ αὐτὸς οὗτος ὁ βασιλεὺς ἀναφέρων τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεῖσαν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέρουσαν διώρυχα («διώρυχα Χαμμουραβί», εἴδ. σελ. 29) λέγει ὅτι, «εὐθύς ὅτε ὁ Ἴλου καὶ ὁ Βῆλος παρέδωκαν αὐτῷ τὸ ἐπὶ Σουμίο καὶ Ἀκκάδ κράτος, ἐπελάβετο, χάριν τοῦ Σουμίο καὶ Ἀκκάδ, τοῦ ἔργου τῆς κατασκευῆς τῆς «διώρυχος Χαμμουραγᾶ», τῆς εὐτυχίας ταύτης τοῦ λαοῦ, τῆς φερούσης ὕδωρ ἄφθονον, δι' ἧς ἐνῶ ἐξ ἐνὸς αἰ τῆς διώρυχος ὄχθαι κατεστάθησαν ὑπερβαλλόντως εὐφοροὶ παράγουσαι σίτον ἄφθονον, ἐξ ἄλλου ἀείροον ὕδωρ ἄφθονον παρεσχέθη τῷ Σουμίο καὶ Ἀκκάδ, οὕτω δὲ ἡ διώρυξ ἔδω-

(1) Πρὸ τοῦ Σιν Μουβαλλίτ γνωστοὶ ἐκ τῆς αὐτῆς δυναστείας βασιλεῖς εἶναι Σουμουαβί, Σουμουαίλου, Ζαβοῦ, Ἀβιλσίν, ὃν διαδέχεται ὁ Σιν Μουβαλλίτ. Ἐκ τῶν ἡγεμόνων τούτων τῶν πρὸ τοῦ Σιν Μουβαλλίτ βασιλευσάντων, ὧν τὰ ὀνόματα (ὡς καὶ τῶν μετὰ τὸν Χαμμουραβί βασιλευσάντων ἡγεμόνων τῆς δυναστείας) εἶναι γνωστὰ ἐκ τινος καταλόγου τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλῶνος ἐν ἐνεπιγραφῇ πλίνθω σωζομένου, ὁ Σουμουαίλου ἀναφέρεται ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς ὡς οἰκοδομήσας ναὸν ἐν Βαβυλῶνι, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ τρίτος, ὁ Ζαβοῦ, ἀναφέρεται καὶ ἐν ἑνὶ ἐπιγραφῇ ὡς κτίστης ναοῦ τινος ἐν Σιλπάρσι, καὶ ὁ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος, ὁ τέταρτος τῆς δυναστείας βασιλεὺς, Ἀβιλσίν εἶναι ἐπίσης γνωστὸς ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς.

(2) Τὰ δύο ὀνόματα φαίνονται ταυτόσημα. Τὸ πρῶτον συνθετικὸν Χαμμον ἐν ἀμφότεροις τοῖς ὀνόμασι εἶναι τὸ Σουμιορικὸν ὄνομα ἀρχαίας θεότητος Βαβυλωνιακῆς· ἐν τῷ Χαμμουραβί τὸ δεύτερον ραβί εἶναι τὸ Σημιτικὸν Βαβυλ. ραμπου=μέγας, ἐν δὲ τῷ Χαμμουραγᾶς τὸ ραγας εἶναι Τουρανικὸν σημαίνον ταυτὸν τῷ Σημιτικῷ ραμπου. Ἡ ἐν ταῦθα τιθεμένη χρονολογία τῆς βασιλείας τοῦ Χαμμουραβί εἶναι ἢ κατὰ Hommel. Ὁ J. Oppert τὴν βασιλείαν τοῦ Χαμμουραβί τίθει εἰς τὸ 2400 π. Χ ὁ Winkeler εἰς τὸ 2264—2210 π. Χ., ὁ Paister εἰς τὸ 2130—2084 καὶ ὁ Delitz εἰς τὸ 2287—2232 π. Χ.

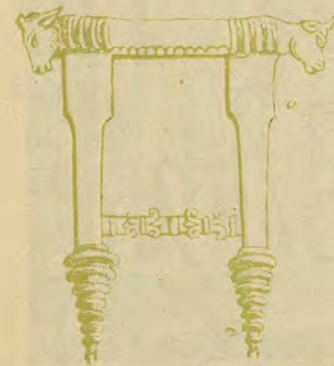
Στρατόπεδον Ἀσσυριακόν.

Ἀσσυριακὴ σφραγίς.

Ἀσσυρίος βασιλεὺς παλαιῶν με λέοντα.

Τμήμα θρόνου ἀσσυριακοῦ (Χερσ.)

Κεφαλὴ τοῦ χαλκοῦ σκήπτρου τοῦ Χαμμουραβί

Κατασκευὴ γεφύρας πρὸς διάβασιν ἁμαξῶν.

Ζῶα σπάνια φερόμενα ἐν θριάμβῳ πρὸ τοῦ βασιλέως.

ρήσατο τῇ χάρα βρῶσιν ἅμα δὲ καὶ πόσιν». Πλὴν δὲ τῶν δημοσίας ὠφελείας ἔργων ἐφιλοτιμήθη νὰ κοσμήσῃ τὴν Βαβυλῶνα καὶ διὰ μνημείων τέχνης, ἰδίως διὰ μεγαλοπρεπῶν ναῶν, κατασκευάσας καὶ μεγάλην δεξαμενὴν πρὸ τῆς πόλεως («θάλασσαν Βαβυλῶνος») χάριν θρησκευτικῶν τελετῶν. Αὐτὸς δὲ ἔκτισεν, ὡς εἰκάζεται, καὶ τὸν περίφημον πυργοειδῆ ναὸν τῶν Βοροσίππων, τὸν καλούμενον L-Zida ἢ Bitu-Kenu, τὸν δόντα ἀφορμὴν εἰς τὴν περὶ πυργοποιίας Βαβυλῶνος παράδοσιν, οὗτινος ναοῦ τὰ εἰρηπια σώζονται μέχρι σήμερον ἐν Βισ-Νιμρουδ (ἴδ. σελ. 44). Πρὸς τοῦτοις ὁ Χαμμουραβί ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθείσῃ μεγάλῃ ἐπιγραφῇ αὐτοῦ λέγει ὅτι κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς «διώρυχος τοῦ Χαμμουραγᾶ», τῆς εὐδαιμονίας τοῦ λαοῦ, ἤγειρε πύργον ὑψηλόν, ὃν εἰς μνήμην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐκάλεσε «πύργον Σιν-Μουβαλλίτ (Δοῦρ Σιν-Μουβαλλίτ)». Πλείστα ἄλλα ἐπιγραφὰι τοῦ Χαμμουραβί, ἐν αἷς αὐτὸς οὗτος καλεῖ ἑαυτὸν «βασιλέα ἰσχυρὸν εὐνοούμενον ὑπὸ τῶν θεῶν», παρέχουσι μαρτυρίαν τῶν μεγάλων ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἔργων τοῦ ἡγεμόνος τούτου· σώζονται δὲ καὶ πολλὰ ἰδιωτικὰ ἐνεπίγραφα μνημεῖα (πινάκια συμβολαίων ἰδιωτικῶν) μαρτυροῦντα τὴν εὐημερίαν, ἧς ἀπήλαυεν ἡ Βαβυλωνία ἐπὶ τοῦ Χαμμουραβί. Ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν τούτων ἐγγράφων, ἅτινα πάντα, ὡς καὶ αἱ ἐπιγραφὰι αὐταὶ τοῦ Χαμμουραβί, εἶναι γεγραμμένα ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ, ἐξάγεται ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος ἔκτισε πολλὰ φρούρια ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἔτι δέ, ὡς φαίνεται, καὶ ἀνάκτορα ἐν ταῖς διαφόροις πόλεσι. Τοῦλάχιστον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς χαλκοῦ τινος κρίκου εὐρεθέντος ἐγγὺς τῆς Βαγδάτης μετὰ τῶν λέξεων «Ἀνάκτορον Χαμμουραβί», εἰκάζεται μετὰ βεβαιότητος ὅτι ἐγγὺς τῆς Βαγδάτης ὑπῆρχεν ἀνάκτορον ἔκτισμένον ὑπὸ τοῦ Χαμμουραβί. Ὁ Χαμμουραβί δὲ ὑπῆρξε καὶ ἀσπαιότατος νομοθέτης τῆς Βαβυλῶνος, οὗτινος ὁ κῶδιξ ὁ νομικὸς ἐν Σημιτικῇ γλώσσῃ γεγραμμένος ἀνεκαλύφθη, ὡς ἐσηγήθη, ἤδη (τῷ 1904) ἐν Σουσιανῇ ὑπὸ τοῦ Ἀφρικανοῦ ἀρχαιολόγου Morgan ἐπὶ κολοσσαίου λίθου διορίτου μετὰ ἀναγλύφων εἰκόνων, ἐν αἷς παρίσταται ὁ θεὸς τοῦ φωτός δίδων τῷ Χ. τὸν νόμον. Τὸ μνημεῖον τοῦτο εὐρέθη ἐν Σουσιανῇ ἀπενεχθὲν ἐνταῦθα ὑπὸ Ἑλαμιτῶν ἐπιδρομέων ἐκ Βαβυλῶνος. Ἐκ τῆς εἰκόνης δὲ ταύτης ἐλύθη τὸ μέχρι τινὸς ἐπασχολοῦν τοὺς Ἀσιανολόγους ζήτημα ἂν οἱ εἰς τὸν Χαμμουραβί, ἀποδιδόμενοι (πρὸ τῆς εὐρέσεως τοῦ μνημείου) νόμοι ἦσαν νόμοι ἠθικοί, παροιμίαι δηλονότι καὶ γνωμικὰ ἀποφθέγματα, ἢ νομοθεσία θετική. Ὁ κῶδιξ τοῦ Χαμμουραβί ὁ ἀποτελεσθεὶς ἐκ τῶν ἐν τῷ μνημείῳ τούτῳ προοιμίων καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων ἐπιγραφικῶν συλλογικῶν νομικῶν διατάξεων παναρχαῖος Βαβυλωνιακὸς νομικὸς κῶδιξ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Γερμανοαμερικανοῦ καθηγητοῦ ἐν Βαλτιμόρη Paul Haupt, ἐκεῖθεν δὲ μεταπεμψάμενος κατὰ τὴν ἡμετέραν εἰσῆγησιν ἐπορίσατο μόνος ἐν τοῖς ἐν Ἑλλάδι νομοδιδασκάλοις ὁ ἀοίδιμος πολύκλανστος φίλος μου νομοδιδάσκαλος Ν. Δημητρακόπουλος προτιθέμενος νὰ συγγράψῃ ἱστορίαν τῆς ἐν ἀνθρώποις νομοθεσίας.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Χαμμουραβί.— Ἐκ τῶν πέντε βασιλέων, οἵτινες κατὰ τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα κατάλογον τῆς ἐνεπιγράφου πλίνθου ἐβασίλευσαν ἀλληλοδιαδόχως μετὰ τὸν Χαμμουραβί, πρῶτος εἶναι ὁ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος Σαμσουιλουνᾶ (1868-1833 π. Χ.). Οὗτος κατέλιπεν ἐπιγραφὰς ἐν Σουμιορικῇ γλῶσσῃ συντεταγμένας, ἐν αἷς γίνεται λόγος περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀνοικοδομήσεως φρουρίων τινῶν κτισθέντων ὑπὸ τοῦ Σουμουλαϊλοῦ, τοῦ προπάππου τοῦ Χαμμουραβί καὶ δευτέρου βασιλέως τῆς δυναστείας (ἄρξαντος 2020-1985 π. Χ. ἴδ. σελ. 152). Ἀπὸ τῶν χρόνων δὲ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως σώζονται καὶ πινάκια συμβολαίων ἰδιωτικῶν, ἐν οἷς γίνεται μνεία διακοσμήσεως ναῶν καὶ κατασκευῆς διώρυγός τινος ὑπὸ τοῦ Σαμσουιλουνᾶ. Τὸν βασιλέα τοῦτον βασιλεύσαντα ἐπὶ 35 ἔτη (1868-1833 π. Χ.), διεδέξαντο κατὰ τὸν μνημονευθέντα κατάλογον, ὁ Ἰβισχούμι (βασιλεύσας 25 ἔτη, 1833-1808) καὶ ὁ Ἀμμιδιτάνας (βασιλεύσας 25 ἔτη, 1808-1873), ὃν οὐδὲν μέχρι σήμερον ἐσώθη ἢ ἀνεκαλύφθη μνημεῖον. Ἄλλ' ὁ τὸν Ἀμμιδιτάναν διαδεξάμενος δέκατος βασιλεὺς τῆς δυναστείας, δισέγγονος τοῦ Χαμμουραβί, Ἀμμιζαδδούγας ἀναφέρεται ἐν τινι πινάκι ἰδιωτικοῦ συμβολαίου ὡς ἐκτελέσας οἰκοδομικὰ ἔργα. Τὸν Ἀμμιζαδδούγαν βασιλεύσαντα ἔτη 21 διεδέξατο ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς δυναστείας Σαμσουδιτάτας βασιλεύσας ἔτη 31 (1762-1731 π. Χ.).

Καὶ οὕτω μὲν ἔχουσι τὰ κατὰ τοὺς ἑνδεκα βασιλεῖς τῆς δυναστείας τοῦ Χαμμουραβί τοὺς γνωστοὺς ἐξ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων, ἄρξαντας πάντας ὁμοῦ ἔτη 304. Νῦν δέ, ἵνα προχωρήσωμεν ὡς ἐνεστιν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐπομένων δυναστειῶν, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἐνδιατρίψωμεν ὀλίγον εἰς τὴν παραβολὴν τῶν καταλόγων τῶν δυναστειῶν, οὓς γινώσκουμεν ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, πρὸς τὰς ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου, ἐν τῇ Ἀρμενικῇ δηλονότι μεταφράσει τῶν Χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου, σωζομένας περὶ Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν εἰδήσεις. Κατὰ ταύτας τὴν τῶν Ἐλαμιτῶν *τυράνων* δυναστείαν διεδέξατο δυναστεία *βασιλέων* ἑνδεκα. Ἄλλ' οὔτε περὶ τῆς καταγωγῆς οὔτε περὶ τοῦ χρόνου τῆς διαρκείας τῆς δυναστείας ταύτης γινώσκουμεν τι ἐκ τῶν εἰδήσεων ἐκείνων, εἰμὴ μόνον ὅτι ὁ Ἀρμένιος μεταφραστὴς τοὺς ἡγεμόνας τῆς δυναστείας ταύτης καλεῖ οὐκ *τυράννους*, ὅπως τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἐλαμιτικῆς δυναστείας, ἀλλὰ *βασιλεῖς* (1). Πιθανώτατον δὲ εἶναι ὅτι ἡ τῶν ἑνδεκα τούτων βασιλέων δυναστεία, τῶν ἀρξάντων ἐν Βαβυλωνίᾳ μετὰ τὴν Ἐλαμιτικὴν δυναστείαν, εἶναι αὐτὴ ἢ τοῦ Χαμμουραβί ἢ ἄρξασα ἔτη 304 δι' ἑνδεκα ἡγεμόνων. Κατὰ Βήρωσον τὴν δυναστείαν τῶν ἑνδεκα βασιλέων διεδέξατο δυναστεία ἑννέα καὶ τεσσαράκοντα *βασιλέων Χαλδαίων* ἀρξάντων ἔτη 458, ὥστε, εἰς ὡς τέλος τῆς δυναστείας τῶν ἑνδεκα βασιλέων λά-

(1) Ἰδ. σελ. 146, σημ. 2. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῇ Ἀρμενικῇ μεταφράσει μετὰ τὸ «*βασιλεύσαντες ἔτη*» ὑπάρχει χάσμα, ὅπερ κακῶς ἐκ τῆς ἐν τῷ περιθωρίῳ σημειώσεως ἐπληρώθη διὰ τοῦ ἀριθμοῦ ὀγδοήκοντα ὀκτώ, ὃν φέρουσιν αἱ Λατινικαὶ μεταφράσεις.

βομεν, κατὰ τὰ ἄνωθι εἰρημένα, τὸ ἔτος 1731 π. Χ., ἡ δυναστεία τῶν *Χαλδαίων*, κατὰ Βήρωσον, βασιλέων διήρκεσε μέχρι τοῦ 1273 π. Χ. Οὐδενίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὅτι οἱ 49 Χαλδαῖοι βασιλεῖς τοῦ Βηρώσου εἶναι βασιλεῖς Βαβυλώνιοι, εἴτε ἐκ τῆς ἰδιαίτερας φυλῆς τῶν Χαλδαίων εἴτε ἐξ ἄλλου Βαβυλωνιακοῦ ἔθνους καταγόμενοι (διότι παρὰ Βηρώσῳ Χαλδαῖοι καλοῦνται οἱ Βαβυλώνιοι καθόλου), πάντως ὅμως ἐγγῶροι ἡγεμόνες καὶ οὐχὶ ξένοι ἐπιδρομεῖς ἢ κατακτηταί. Ἡ τοιαύτη περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν 49 βασιλέων εἰκασία ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν φαίνεται συνάδουσα πρὸς τὰς ἐξ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν πηγῶν παρεχομένας ἡμῖν εἰδήσεις, καθ' ἃς πολλοὶ τῶν ἀπὸ τοῦ 1700 π. Χ. ἐν Βαβυλῶνι ἀρξάντων βασιλέων, καὶ μάλιστα ὁ ἐπιφανέστατος τούτων Ἀγουκακρίμι (ἴδ. κατωτέρω), εἰσὶ Κοσσαῖοι τὴν καταγωγὴν, φέροντες ὀνόματα Κοσσαϊκὰ (1) καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς καλοῦντες *Κοσσαῖους* (Κασσοῦ) καὶ «*βασιλεῖς Κοσσαίων καὶ Ἀκκαδίων*». Ἄλλ' οἱ Κοσσαῖοι οὗτοι ἡγεμόνες παρίστανται ἐν Βαβυλωνίᾳ οὐχὶ ὡς ξένοι ἐπιδρομεῖς ἢ κατακτηταί, ὡς οἱ Ἐλαμίται, ἀλλ' ὡς ἐγγῶροι δυνάσται, καὶ μάλιστα ὡς ὑπερασπισταὶ τῆς Βαβυλώνης ἐναντίον τῶν Ἐλαμιτῶν ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐκ δυσμῶν ἐπιδρομῶν. Ὅτι δὲ οἱ Κοσσαῖοι, ὡς ὀρεινὸς καὶ ληστρικὸς λαός, ἦσαν ἥττον ἡμερωμένοι τῶν Ἐλαμιτῶν, τοῦτο ἔτι μᾶλλον συνετέλεσεν εἰς τὴν οἰκείωσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους, διότι, ὄντες ἀκριβῶς ἀπολίτιστοι, ἐδέξαντο εὐχερῶς τὸν πολιτισμὸν τὸν Βαβυλωνιακόν, ὡς πάντοτε συμβαίνει ἐν τῇ ἐπαφῇ βαρβάρων λαῶν μετὰ πεπολιτισμένον. Οἱ Κοσσαῖοι ἀφομοιωθέντες τὴν γλῶσσαν πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους καὶ δεξάμενοι τὴν τούτων θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη ἐγένοντο Βαβυλώνιοι. Ἡ δ' ὑπ' αὐτῶν κατάληψις τῆς ἀρχῆς ἐν Βαβυλῶνι φαίνεται ὅτι δὲν ἐγένετο δι' ἐπιδρομῶν καὶ κατακτήσεων, ἀλλὰ διὰ βαθμηδὸν γινομένης ἐγκαταστάσεως αὐτῶν ἐν τῇ χώρῃ ὡς μισθοφόρων στρατιωτῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Κοσσαῖοι βασιλεῖς τῆς Βαβυλώνης παρίστανται ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν Βαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων ὡς ἄγαν ζηλωταὶ τῆς θρησκείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Βαβυλωνίων καὶ γενναῖοι πρόμαχοι τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους ἐναντίον τῶν ἐκ δυσμῶν εἰσβαλλόντων λαῶν τῆς Συρίας· καλοῦσι δὲ ἑαυτοὺς βασιλεῖς οὐ μόνον *Κοσσαίων* καὶ *Ἀκκαδίων*, καθὰ εἴρηται ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ τῆς χώρας *Βαβέλ*. Ἐκ τούτων δὲ πάντων καθίσταται πιθανώτατον ὅτι οἱ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου μνημονευόμενοι 49 Χαλδαῖοι βασιλεῖς, ἴσως δέ, καθά τινες εἰκάζουσι, καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν ἑνδεκα βασιλεῖς (οἱ τῆς δυναστείας Χαμμουραβί;), ἦσαν καταγωγῆς Κοσσαϊκῆς. Τοὺς Χαλδαίους τούτους βασιλεῖς τοὺς ἀρξάντας 458 ἔτη (1731-1273) διεδέξατο κατὰ Βήρωσον δυναστεία ἑννέα βασιλέων *Ἀράβων* ἀρξάντων ἔτη 244 (1273-1029). Τίνος καταγωγῆς ἦσαν οἱ *Ἀράβες* οὗτοι βασιλεῖς, τοῦτο ἐκ τῶν

(1) Τὸ πρῶτον συνθετικὸν τοῦ ὀνόματος Ἀγουκακρίμι Αγου, σημαίνον σελήνην, εἶναι Τουρανικόν (πρβλ. τὸ Τουρκικόν *ἄγι* = σελήνη).

σφηνοειδῶν μνημείων δὲν διαφωτίζεται, πάντως ὅμως ἀσύστατος εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Ε. Μάϋερ ὅτι Ἐραβας τοῦ Βηρώσου νοητέον τοὺς ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις ἀναφερομένους Κοσσαίους βασιλεῖς (1). Πάντως ἡ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου γινομένη διάκρισις τῆς δυναστείας τῶν Ἀράβων βασιλέων ἀπὸ τῆς τῶν πρὸ αὐτῶν καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς ἀρξάντων Χαλδαίων ὑπονοεῖ ὅτι ἦσαν πιθανῶς ξένοι. Ἀλλὰ πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς καταγωγῆς δὲν ἀρκεῖ ἀπλῶς τὸ ἐν τῇ Ἀρμενικῇ μεταφράσει φερόμενον ὄνομα Ἐραβες, διότι, καθὰ καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, οἱ Ἀρμένιοι συγγραφεῖς καὶ μεταφρασταὶ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ καὶ ἀποδόσει τῶν ἐθνολογικῶν ὀνομάτων εἰσὶν ἥκιστα ἀκριβεῖς· ἐξ ἄλλου δὲ ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις οὐδαὶ ἀναφέρεται, οὐδ' ἐλάχιστος, ὑπαινιγμὸς περὶ δυναστείας βασιλέων Ἀράβων ἀρξάντων ἐν Βαβυλωνίᾳ· καθόλου δὲ οὔτε ὁ ἀριθμὸς οὔτε ἡ καταγωγή οὔτε ὁ χρόνος διαρκείας τῶν Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν τῶν ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις ἀναφερομένων συμφωνοῦσι πρὸς τὰς ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Βηρώσου περὶ Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν εἰδήσεις (2). Ἄλλ'

(1) Κατὰ τοὺς χρονολογικοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ε. Μάϋερ (G. A. σελ. 171), ὡς χρόνον τῆς Ἐλαμιτικῆς κατακτῆσεως λαμβάνοντος τὸ 2300 π. Χ., ἡ τῶν Ἀράβων βασιλέων δυναστεία ἀρχεῖ ἀπὸ τοῦ 1502 π. Χ. εἰς ὃν χρόνον τίθειν ὁ Ε. Μάϋερ τὴν βασιλείαν τοῦ ἐπιφανεστάτου τῶν Κοσσαίων βασιλέων Ἀγουκακρίμι θεωρῶν τοῦτον ὡς τὸν πρῶτον τῆς Κοσσαϊκῆς ἢ Ἀραβικῆς κατ' αὐτὸν δυναστείας γνωστὸν βασιλέα. Ἄλλ' ἐξ ἀνακαλύψεων γενομένων μετὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου τοῦ Μάϋερ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ὁ Ἀγουκακρίμι ἦτο ὁ ἕβδομος βασιλεὺς τῆς δυναστείας· αὐτοῦ βασιλεύσας κατὰ τοὺς ἀσφαλεστάτους ὑπολογισμοὺς πρὸ 1600 π. Χ., ἐγνώσθησαν δὲ καὶ ἄλλα Κοσσαίων βασιλέων ὀνόματα πρὸ τοῦ Ἀγουκακρίμι βασιλευσάντων. Οὕτω δὲ τιθεμένου ὡς χρόνου τῆς ἀρχῆς τῆς δυναστείας τῶν Κοσσαίων τοῦ ἔτους περίπου 1700 π. Χ., ἡ τοῦ Ε. Μάϋερ θεωρία περὶ τῆς δυναστείας τῶν Ἀράβων βασιλέων ὡς Κοσσαίων ὑπὸ χρονολογικὴν ἐποψιν καθίσταται λίαν ἀπίθανος. Ἄλλ' ἡ εἰκασία τοῦ Μάϋερ καὶ καθ' ἑαυτὴν εἶναι πλημμελεστάτη, ἀπορὸν δὲ πῶς ὁ ἄλλως κριτικώτατος καὶ ἐμβριθέστατος ἱστορικὸς ἀνὴρ, παρασυρθείς ὑπὸ τῆς σπουδῆς τοῦ νὰ συμβιβάσῃ ἐν πᾶσιν ἀκριβῶς τὰ κατὰ Βήρωσον πρὸς τὰ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, περιέπεσεν εἰς τηλικούτον λάθος. Διὰ τὴν αὐτὴν τὴν βασιλείαν τοῦ Χαμμουραβί εἰς τὰ 1700-1650 π. Χ. ὁμολογεῖ ἀναγκάτως, εἰ καὶ οὐχὶ ῥητῶς, ὡς τέλος τῆς δυναστείας τῶν 11 βασιλέων, ἦτοι τῆς δυναστείας αὐτῆς τοῦ Χαμμουραβί, τὸ ἔτος 1513, διότι οἱ τῆς αὐτῆς δυναστείας 4 διάδοχοι τοῦ Χαμμουραβί ἐβασίλευσαν πάντες ὁμοῦ 137 ἔτη (ἴδ. σελ. 154), ὥστε κατὰ τὸν Μάϋερ μετὰ τοῦ τέλους τῆς δυναστείας Χαμμουραβί (1513) καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ἀράβων, ἢ Κοσσαίων κατ' αὐτόν, βασιλέων (ἀρξάντων ἀπὸ 1518 μέχρι 1274 ἢ ἀπὸ 1502 μέχρι 1258) ἦτοι ἐν διαστήματι ἐτῶν—5 ἢ—11 ἐβασίλευσαν 49 Χαλδαῖοι βασιλεῖς ἐπὶ 458 ἔτη (!).

(2) Ὁ Βήρωσος δυναστείας μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἀρξάσας ἀναφέρει ζητῶς μὲν ἕξ, ὑπονοούμενας δὲ ὀκτώ. Τούτων ἡ πρώτη (ἡ δι' ὀγδοήκοντα ἕξ βασιλέων Χαλδαίων ἔτη 34,091 ἀρξασα) εἶναι μυθική, ἀλλ' αἱ λοιπαὶ εἶναι ἱστορικαί. Τῶν ἱστορικῶν ἡ πρώτη εἶναι ἡ Μηδικὴ ἢ Ἐλαμιτικὴ ἀρξασα ἔτη 224, δευτέρα ἡ τῶν 11 βασιλέων ἀρξασα ἔτη..., τρίτη ἡ τῶν 49 Χαλδαίων βασιλέων ἀρξασα ἔτη 458, τετάρτη ἡ τῶν 9 Ἀράβων βασιλέων

ἡμεῖς ἀφέντες νῦν τὰ τοῦ Βηρώσου ἀποσπάσματα, ἐν οἷς οὐδὲν, πλὴν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δυναστειῶν, ἐκτίθεται περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Βαβυλωνίας μέχρι τῶν μέσων τοῦ 8 π. Χ. αἰῶνος, ἐξακολουθοῦμεν ἐνταῦθα τὴν ἱστορίαν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων παρεχομένας εἰδήσεις.

Ἡ Κοσσαϊκὴ δυναστεία καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγουκακρίμι.—Καθὰ ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἐρρήθη, τὴν δυναστείαν τοῦ Χαμμουραβί, ἧς ἔσχατος βασιλεὺς εἶναι ὁ Χαμσουδιτάς, διεδέξατο ἡ δυναστεία τῶν Κοσσαίων βασιλέων. Ἡ τοιαύτη δυναστική μεταβολὴ φαίνεται ὅτι ἐγένετο ἐν μέσῳ ταραχώδους καταστάσεως πραγμάτων προελθούσης ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῶν τελευταίων ἡγεμόνων τῆς δυναστείας τοῦ Χαμμουραβί καὶ τῶν κατ' ἀκολουθίαν τῆς τοιαύτης ἀδυναμίας γενομένων εἰς Βαβυλωνίαν ἐπιδρομῶν ἐκ τῶν πρὸς δυσμὰς χωρῶν, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς Συ-

ἀρξασα ἔτη 248, πέμπτη ἡ τῶν 45 Χαλδαίων βασιλέων ἀρξασα ἔτη 526. Μετὰ τὴν δυναστείαν ταύτην ἀρχοῦσι τῆς Βαβυλωνίας ἐπὶ χρονικὴν περίοδον 121 ἐτῶν ὅτε μὲν Ἀσσυριοί, ὅτε δὲ ἔγχωριοὶ ἡγεμόνες, εἶτα δὲ ἀρχεῖται ἡ δυναστεία τοῦ Ναβοπαλασσάρου (τοῦ πατρὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορος) βασιλεύσασα ἔτη 87. Πᾶσαι δ' αὗται αἱ δυναστεῖαι ἤρξαν ὁμοῦ (ἂν τὴν τῶν 9 Ἀράβων θεωρήσωμεν κατὰ μέσον ὄρον ἀρξασαν ἔτη 200) ἔτη 1864 ἦτοι ἀπὸ τοῦ 2402 π. Χ. μέχρι τοῦ 538 π. Χ., ὁπότε ἡ Βαβυλωνία ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Κύρου τοῦ μεγάλου καὶ κατελύθη τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος. Ταῦτα κατὰ Βήρωσον. Τὰ δὲ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα ἀναφέρουσι δυναστείας δέκα, ὧν τῆς μὲν πρώτης οὐδὲν ὄνομα ἐγνώσθη μέχρι νῦν οὐδ' ὁ χρόνος τῆς διαρκείας· ἡ δευτέρα εἶναι ἡ τῶν 11 βασιλέων τῆς Βαβυλωνίας (ἡ τῆς δυναστείας τοῦ Χαμμουραβί;) ἀρξασα ἔτη 304 ἢ 294· ἡ τρίτη ἡ τῶν 11 βασιλέων τοῦ Σίσκου ἢ Οὐρουαζάγα ἀρξασα ἔτη 368· ἡ τετάρτη ἡ τῶν 36 βασιλέων ἀρξασα ἔτη 576 καὶ μῆνας 9· ἡ πέμπτη ἡ τῶν 11 βασιλέων ἀρξασα ἔτη 72 καὶ μῆνας 6· ἡ ἕκτη ἡ τῶν 3 βασιλέων τῶν ἀπὸ θαλάσσης ἀρξασα ἔτη 21 καὶ μῆνας 5· ἡ ἑβδόμη ἡ τῶν τριῶν βασιλέων ἀρξασα ἔτη 20 καὶ μῆνας 3· ἡ ὄγδοη ἐνός βασιλέως Ἐλαμίτου ἀρξασα ἔτη 6· ἡ ἐνάτη 31 βασιλέων Βαβυλωνίων ἀρξασα ἔτη (ἄγνωστον)· ἡ δεκάτη 21 βασιλέων Βαβυλωνίων ἀρξασα ἔτη 194 καὶ μῆνας 4. Οὕτω πάντες ὁμοῦ οἱ βασιλεῖς τῶν ἐννέα δυναστειῶν ἤρξαν (ἂν τὸν χρόνον τῆς διαρκείας τῆς ἐνάτης δυναστείας ὑπολογίσωμεν κατὰ μέσον ὄρον εἰς ἔτη 300) ἔτη 1669 καὶ μῆνας 3 ἦτοι ἀπὸ τοῦ 2207 π. Χ. μέχρι τοῦ 538 π. Χ. Ἡ τοιαύτη χρονολογία ἀφίσταται βεβαίως οὐχὶ σημαντικῶς ἀπὸ τῆς τοῦ Βηρώσου, ἀλλ' ἡ διαφορὰ καθίσταται πολλῶ μείζων, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ κατάλογος τῶν δυναστειῶν τῶν σφηνοειδῶν μνημείων ἀρχεῖται πιθανῶς ἀπὸ τῆς δυναστείας τοῦ Χαμμουραβί, μὴ λαμβανόμενης ὑπ' ὄψιν τῆς Μηδικῆς δυναστείας τοῦ Βηρώσου τῆς ἀρξάσης ἐπὶ 224 ἔτη. Ἐκ τῶν εἰρημένων καθίσταται προφανές πόσον δυσχερὲς καὶ ἐν μέρει ἀσκόπον καθίσταται τὸ ἔργον τοῦ συμβιβάζειν ἐν πᾶσι τὰ ἐλάχιστα καὶ ἐν πολλοῖς διεσχευασμένα λείψανα τῆς συγγραφῆς τοῦ Βηρώσου πρὸς τὴν ἐκ τῶν σφηνοειδῶν μνημείων ἐξαγομένην ἱστορίαν. Ἀλλὰ καὶ παρ' ὅλα ταῦτα ἐν τῇ περαιτέρῳ ἀφηγήσει τῶν πραγμάτων δὲν θέλομεν παραλείπειν νὰ παραβάλλωμεν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα τὰ κατὰ Βήρωσον παραδεδομένα πρὸς τὰ τῶν σφηνοειδῶν μνημείων, διασαφρύντες οὕτω, ὡς δυνατόμεθα, ἐκ τῶν ἐνότων τὰ κατὰ τὴν ὅλην Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν.

ρίας, από Χανᾶ, ὡς λέγουσι τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ μνημεῖα. Ὁ τὴν βόρειον Συρίαν οἰκῶν πολεμικὸς λαὸς τῶν Χιτιτιῶν ἢ Χιταίων, ὧν περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἱστορίας γενήσεται λόγος περαιτέρω, φαίνεται ὅτι ἐξέτεινε τότε τὰς ἐπιδρομὰς αὐτοῦ μέχρι τῆς Βαβυλώνος, ὁπότεν ἠρπάγησαν τὰ ἀγάλματα τῶν πολιούχων θεῶν Μαρδούκ καὶ Ζιρβανίτ. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς τοιαύτης ἀδυναμίας καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδρομῶν οἱ Κοσσαῖοι ἀποτελοῦντες, ὡς μισθοφόροι, δύνανται στρατιωτικὴν σπουδαίαν ἐν Βαβυλῶνι κατέλαβον τὴν ἀρχὴν ἀναβιβάσαντες εἰς τὸν Βαβυλωνιακὸν θρόνον ἡγεμόνας ἐκ τῆς φυλῆς αὐτῶν, οἵτινες δ' ἂν κρατερᾶς χειρὸς ἐκυβέρνησαν τὸ κράτος καί, δι' οὗδ' εἴπομεν ἀνωτέρω λόγους, ὑπερήσπισαν τὴν Βαβυλῶνα ὡς ἀληθεῖς Βαβυλώνιοι ἡγεμόνες ἐναντίον τῶν ξένων ἐπιδρομῶν. Τίνες ἦσαν οἱ πρῶτοι Κοσσαῖοι ἡγεμόνες δὲν γινώσκομεν ἐκ τῶν μνημείων, ὁ πρῶτος δέ, περὶ οὗ τὰ μνημεῖα παρέχουσιν εἰδήσεις σπουδαίας, εἶναι ὁ περὶ τὰ 1600 π.Χ. βασιλεύσας Ἀγουκακρίμι, υἱὸς τοῦ Οὐρζιγουρουβάρ, ἑβδομος, καθὰ εἴρηται, ἡγεμὼν τῆς δυναστείας, εἰς ἣν ἀνήκει καὶ ἡ βασιλεία ἀρχεται τῷ 1731 π.Χ. Ὁ Ἀγουκακρίμι ἐστερέωσε τὸ κράτος τῆς Βαβυλώνος ὑποτάξας τὰς μεταξὺ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Ζάγρου χώρας τὰς οἰκουμένας ὑπὸ τῶν λαῶν Σουῦτι καὶ Γουῦτι (ἰδ. σελ. 56) ὡς καὶ τὰς παρακειμένας χώρας Ἀλμὰν καὶ Παδάν, ἔτι δὲ καὶ χώραν τινὰ πρὸς νότον τῆς Βαβυλωνίας παρὰ τὰ ὄρια τοῦ Αἰλάμ κειμένην, καλουμένην δὲ Ἀσνοννάκ, ἣν καὶ ἀπόκισε διὰ Βαβυλωνίων ἀποίκων, διὸ καὶ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ προσωνυμεῖται οὐ μόνον «βασιλεὺς Κοσσαίων καὶ Ἀκκαδίων καὶ τῆς χώρας Βαβέλ», ἀλλὰ καὶ «οἰκιστὴς Ἀσνοννάκ», καὶ «βασιλεὺς λαῶν τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου». Ἐκ τῆς προσωνυμίας δὲ τοῦ βασιλέως τῶν Κοσσαίων ἐπιβεβαιοῦνται τὸ καὶ ἄλλως οἰκοθεν νοούμενον ὅτι ἡ χώρα τῶν Κοσσαίων ἐπὶ τοῦ Ἀγουκακρίμι καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς Κοσσαϊκῆς δυναστείας ἦτο ἠνωμένη πολιτικῶς μετὰ τῆς Βαβυλωνίας. Ὁ Ἀγουκακρίμι ἐστράτευσε καὶ κατὰ τῆς Συρίας, ἰδίως δὲ κατὰ τῆς χώρας τῶν Χιτιτιῶν, καὶ ἀνεκτήσατο τὰ ὑπὸ τούτων ἐκ Βαβυλώνος ἀρπαγέντα ἀγάλματα τῶν θεῶν, ἅτινα ἐκόσμησε διὰ πολυτίμων στολῶν καὶ διὰ λαμπρῶς ἀστραπτόντων πολυτίμων λίθων, παρέχων οὕτως τεκμήριον τοῦ ἐπικρατοῦντος τότε ἐν Βαβυλῶνι πλοῦτου. Μετὰ τὸν Ἀγουκακρίμι ἐβασίλευσαν ἐν Βαβυλῶνι οἱ Κοσσαῖοι βασιλεῖς Κουριγαλζού Α', ὁ «βασιλεὺς ὁ ἀπαράμιλλος», ὁ Οὐλάμ Βούριας καὶ τινες ἄλλοι, ὧν τὰ ὀνόματα μόνον εἶναι γνωστὰ ἐξ ἐπιγραφῶν ἄλλων βασιλέων. Τὸ κράτος τῆς Βαβυλώνος, ὅπερ ἤδη ἐπὶ τοῦ Χαμμουραβί εἶχε καταστῆ κράτος ἰσχυρὸν ὀργανωμένον καὶ πεπολιτισμένον καὶ μετὰ παροδικὴν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Χαμμουραβί ἐξασθένεισιν ἐπὶ τοῦ Ἀγουκακρίμι εἶχεν ἐπανελθεῖ εἰς τὴν προτέραν δύναμιν, διετήρησε τὴν δύναμιν ταύτην καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ βασιλέως τούτου, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ προάγῃ αὐτὴν διαρκῶς ἐπὶ μείζον διὰ νέων μεγάλων κατακτήσεων καὶ κατακτητικῶν πολέμων. Αἰτία τῆς τοιαύτης στασιμότητος (ἐννοεῖται ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς ἐπεκτάσεως τῆς πολιτικῆς δυνάμεως, οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ) τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἥτις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ

ἦττον διαρκεῖ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ τῶν μεγάλων βασιλέων Ναβοπολασσάρου καὶ Ναβουχοδονόσορος Β' (604-562 π.Χ.), ἦτο οὐχὶ ἀπλῶς ὁ κατ' οὐσίαν εἰρηνικὸς χαρακτὴρ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ μικρὸν αὐξανόμενη δύναμις τοῦ βορειότερον τῆς Βαβυλωνίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π.Χ. χιλ. ἰδρυθέντος νέου κράτους, τοῦ καλουμένου Ἀσσυριακοῦ. Τὸ κράτος τοῦτο κοιτίδα ἔχον τὴν πόλιν Ἀσσοῦ, εἶτα δὲ καὶ τὴν Νινευί, ἀμφότερας ἀποικίας Βαβυλωνιακὰς (ὑπὸ τὴν γενικωτέραν ἐννοίαν τοῦ ὀνόματος, ἀποικίας δηλονότι τῆς Βαβυλωνίας κληθείσης χώρας, οὐχὶ δὲ τῆς Βαβυλώνος ἢ τοῦ κράτους τῆς Βαβυλώνος) ἀπὸ ἀπλῆς ἀποικίας Βαβυλωνιακῆς κατέστη, καθ' οὗς χρόνους ἐν Βαβυλῶνι ἐβασίλευον οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀγουκακρίμι, κράτος ἰσχυρὸν περιελθὼν εἰς πολιτικὰς σχέσεις φιλικὰς ἢ ἐχθρικὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἐκείνους ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τούτου τὸ κέντρον τῆς πολιτικῆς δυνάμεως ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου μετατίθεται ἀπὸ νότου εἰς βορρᾶν, ἀπὸ Βαβυλώνος εἰς Νινευί, καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ ἰδίως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἔθνους καὶ πολιτισμοῦ συνδέεται στενότερα μετὰ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος δὲν κατεκτήθη ὑπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ, δὲν ἀφωμοιώθη πρὸς αὐτὸ πολιτικῶς οὐδ' ὑπήχθη ὑπὸ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἡγεμονίαν, ἀλλ' ἐξηκολούθησε συνάρχον ἐκείνῳ καὶ διατηροῦν τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ αὐτοτέλειαν ἐν μέσῳ συχνῶν ἀγῶνων καὶ συγκρούσεων πρὸς τὸ νέον κράτος. Ἀκριβῶς δ' ἀπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀγουκακρίμι ἀρχεται καὶ ἡ *συγχρονιστικὴ* καλουμένη χρονογραφία τῶν δύο κρατῶν (ἰδ. σελ. 87). Ἄλλ' ἐν τῇ νέᾳ διὰ τῆς χρονογραφίας ταύτης καὶ διὰ π. ἄλλων ἄλλων ἱστορικῶν μνημείων ἱκανῶς πλουσία Ἀσσυροβαβυλωνιακῆ ἱστορία ἢ πολιτικὴ ὑπεροχὴ καὶ ἡ μείζον δύναμις καὶ ἐπέκτασις ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Τὸ νέον τοῦτο κράτος ἐκπροσωπεῖ τὸ Βαβυλωνιακὸν ἔθνος καὶ τὸν Βαβυλωνιακὸν βίον καὶ πολιτισμὸν ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ἐπεκτάσεως αὐτοῦ διὰ τοῦ νέου δὲ κράτους καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς τούτου δυνάμεως καὶ τῆς κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ἐπεκτάσεως ὁ Βαβυλωνιακὸς πολιτισμὸς ἐπεκταθεὶς μέχρι τῆς Συρίας, Ἀρμενίας, Μ. Ἀσίας καὶ τῶν πρὸς Ἀν. Ἰρακικῶν χωρῶν ἀσκει σπουδαιοτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν καθόλου ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν καθόλου ἐξέλιξιν τοῦ ἱστορικοῦ βίου ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ. Ἐπειδὴ λοιπόν, κατὰ ταῦτα, ἡ Ἀσσυριακὴ ἱστορία ὑπὸ ἐποψιν ἐθνότητος καὶ ἰδίως τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι αὐτὴ ἢ Βαβυλωνιακὴ ἱστορία ἐν εὐρύτεραις διαστάσεσιν, εἶναι ἀναγκαῖον, πρὶν ἢ ἔτι ἀρξώμεθα τῆς συστηματικῆς ἐκθέσεως τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας, νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα διὰ πλειόνων περὶ τῶν στοιχείων, τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀρχῆς καὶ καταγωγῆς τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ ἐν ᾧ βαθμῷ εὐρίσκομεν αὐτὸν κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὗς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τῆς ἱστορίας.

Ἀρχαιότατος πολιτισμὸς Βαβυλωνιακός. — Καθ' ὃν χρόνον, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος, ἰδρύθη τὸ κυρίως Βαβυλωνιακὸν κράτος ἦτοι τὸ κράτος τὸ ἔχον κέντρον καὶ πρωτεύουσαν τὴν Βαβυλῶνα, μέγας ἐν ἀπάσῃ τῇ Βαβυλωνίᾳ καὶ ἀκμαῖος ὑφίστατο πολιτισμὸς πρὸ χιλιετηρίδων ἀρξάμενος καὶ διαρκῶς προαγόμενος. Ὁ χαρακτήρ δ' ἀκριβῶς τοῦ πολιτικοῦ ὄργανισμοῦ τῆς χώρας, καθ' ὃν οὐχὶ μοναρχία συγκεντρωτικὴ καὶ ἀπολύταρχος ἐδέσποζε τῆς χώρας ὡς ἐνιαίου κράτους, ἀλλὰ τοῦναντίον αὐτοπόλεις ὑπὸ ἰδίους τεταγμένοι ἡγεμόνα, ἱερεῖς ἀπετέλουν ἐν ἀρχῇ πολλὰ κέντρα αὐτενεργὰ πολιτικοῦ βίου, ἔτι δὲ ὁ χαρακτήρ ὁ κατ' οὐσίαν εἰρηνικὸς καὶ ἐργατικὸς τοῦ Βαβυλωνιακοῦ λαοῦ, συνετέλεσαν ἵνα αἱ πολλαὶ ἐκεῖναι πόλεις κατασταθῶσι κέντρα πολιτισμοῦ προσιμώτατα ἀναπτυχθέντος. Ποταμοὶ τεχνητοὶ ἐξ ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἀρδεύοντες τὴν χώραν παρεῖχον αὐτῇ εὐφορίαν μοναδικήν. Πλίνθοι ἀντικαταστήσασαι τοὺς λίθους καὶ ἀσφαλτος χρησιμεύουσα ἀντὶ πηλοῦ ἐπλήρωσαν διὰ πολλῶν καὶ μεγάλων πόλεων χώρας στερουμένης φύσει τοῦ πρὸς οἰκοδομὴν ἐπιτηδείου φυσικοῦ ὕλικου. Τέχναι, πρὸ πάντων ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ πλαστικὴ, ἐπλήρωσαν τὰς πόλεις διὰ μεγαλοπρεπῶν κτιρίων καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων· γραφὴ σφηνοειδῆς καὶ βιβλία λίθινα ἐχρησίμευσαν προσιμώτατα ὡς ὄργανα τῆς ἀναπτύξεως τῆς Βαβυλωνιακῆς φιλολογίας· ἐπιμελὴς χρονογραφία παρέδωκεν εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων χιλιετηρίδων ὀλοκλήρων ἱστορίαν, ποίησις δὲ καὶ μυθολογία καὶ ἀνθρωπομορφισμὸς θρησκευτικὸς ἐπήγαγον λίαν προσιμῶς τὴν ἡμέρωσιν καὶ καθωραϊσμόν τοῦ ὄλου βίου. Πόσον ὁ ὕλικὸς πολιτισμὸς εἶχε προαχθῆ ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων μαρτυροῦσιν, ἐκτὸς τῆς πληθῆος τῶν ἀρχαιοτάτων μεγάλων πόλεων καὶ τοῦ πλήθους τῶν θαυμαστῶν ὑδραυλικῶν ἔργων τῶν πληρωσάντων τὴν νότιον Μεσοποταμίαν διὰ μεγάλων διωρύχων, καὶ ἡ προσιμωτάτη ἀνάπτυξις τῆς συγκοινωνίας καὶ ἐμπορίας. Αἱ μεγάλα διώρυγες αἱ προάγουσαι τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς ἀπετέλουν καὶ μεγάλας ὁδοὺς συγκοινωνίας δι' ἀπάσης τῆς Βαβυλωνίας, ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς βορείου Μεσοποταμίας, ὁπόθεν μεγάλα ἐμπορικὰ ὁδοὶ ἐξετείνοντο μέχρι τῆς βορείου Συρίας καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὰ πολυάριθμα κατὰ μυριάδας μέχρι σήμερον εὐθεθέντα πινάκια συμβολαίων ἰδιωτικῶν τὰ ἀναγόμενα εἰς τοὺς χρόνους, ὧν τὴν ἱστορίαν διήλθομεν ἤδη, παρέχουσι ἡμῖν τεκμήριον τῆς μεγάλης ὕλικῆς εὐημερίας τῆς χώρας καὶ τῆς ἀκμαίας ἀναπτύξεως τοῦ ἀστικοῦ βίου καὶ τῆς ἄλλης εὐνομίας τῆς ἐπικρατούσης ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἔθνους. Αὐτὴ ἡ Βαβυλῶν, ἡ πρωτεύουσα καὶ τὸ κέντρον τοῦ κράτους, εἰ καὶ δὲν εἶχεν ἀνέθλει ἔτι εἰς τὸν βαθμὸν ἐκεῖνον τῆς ἀκμῆς, εἰς ὃν ἔφθασε βραδύτερον κατασταθεῖσα πρώτη κατὰ τὴν λαμπρότητα πόλις τοῦ κόσμου (1),

(1) Ἡροδ. Α. 178 «Ἐκεκόσμητο δὲ (ἡ Βαβυλῶν) ὡς οὐδὲν ἄλλο πόλισμα τῶν ἡμεῖς ἴδμεν».

οὐχ ἦττον καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις τούτοις χρόνοις ἦτο καθ' ἅπασαν τὴν δυτικὴν Ἀσίαν κέντρον μεγάλου ὕλικου πολιτισμοῦ, πλούτου, ἐμπορίας, βιομηχανίας καὶ διεθνῶς συγκοινωνίας, ἔτι δὲ τρυφῆς καὶ πολυτελείας βίου, πρὸς δὲ καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως σπουδαίως προηγημένης ὑπὸ ἔποισιν ἀνατολικήν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ πολλάκις ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἱστορίας θέλομεν λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ποιῶμεθα λόγον. Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ ἐνταῦθα ὡς ἐνδεικτικώτατον τοῦ παναρχαίου Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας καὶ ἐκθέσεως συνοπτικῆς, εἶναι ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ πρόοδος, εἰς ἣν ἡ τε φιλολογία καὶ αἱ καλαὶ τέχναι ἔφθασαν ἐν Βαβυλωνίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἤρξατο νὰ ἐπιδίδῃ ἡ δύναμις καὶ τὸ κράτος τῆς Βαβυλῶνος.

Α'. **Ἡ φιλολογία ἡ Βαβυλωνιακὴ κατὰ τὴν χρονικὴν περιόδον 4000-2000 π. Χ.** — Ὅπως ὁ καθόλου Βαβυλωνιακὸς ἢ Χαλδαϊκὸς πολιτισμὸς, οὕτω καὶ ἡ φιλολογία ἡ Βαβυλωνιακὴ, ἡ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, ἀνέσχεται, ὡς ἐκ τῶν σωζομένων μνημείων μαρτυρεῖται, τοῦλάχιστον μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 4 π. Χ. χιλιετηρίδος, καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐκείνων ἱστορικῶν χρόνων ἐν διαστήματι δύο περίπου χιλιετηρίδων ἀνεπτύχθη καὶ ἐμορφώθη πλουσία καὶ πολυμερῆς γραμματεία διασωθεῖσα κατὰ μέρος μέχρι νῦν ἐν τοῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφικαῖς μνημείοις (1). Ἡ πρώτη αὕτη καὶ ἀρχαιοτάτη περίοδος τῆς Βαβυλωνιακῆς φιλολογίας διαιρεῖται εἰς δύο ἰδιαιτέρας περιόδους ἦτοι τὴν Σουμερικὴν, ἣς τὰ φιλολογικὰ ἔργα εἶναι γεγραμμένα ἐν τῇ Σουμερικῇ, καὶ τὴν Σημιτικὴν, εἰς ἣν ἀνήκουσι τὰ ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ φιλολογικὰ προϊόντα.

α') **Περίοδος Σουμερικῆ.** — Τὰ ἐν τῇ Σουμερικῇ γλώσσῃ γεγραμμένα φιλολογικὰ μνημεῖα εἶναι τὰ ἀρχαιότερα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 4000 μέχρι τοῦ 2500 π. Χ. περίοδον. Εἰσὶ δὲ ταῦτα: 1) Ὕμνοι ψαλλόμενοι εἰς διαφόρους θεοὺς καὶ πεποιημένοι ἐν τῇ Νεοσουμερικῇ, ὅμοιοι πρὸς τοὺς ὕμνους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (2) 2) ψαλμοὶ ἱεσίας, μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως πρὸς τοὺς θεοὺς,

(1) Πόσον ἐπιμελῶς ἐφρόντιζον οἱ Βαβυλώνιοι περὶ τῆς ἀσφαλτοῦς διατηρήσεως καὶ εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους παραδόσεως τῶν φιλολογικῶν αὐτῶν προϊόντων μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τινος ἀποσπάσματος τοῦ Βηρώσου παρὰ Συγγέλλῳ (C. M. Fragm. Hist. Graec. τόμ. 2 σελ. 496) «Ἀναγραφὰς δὲ πολλῶν ἐν Βαβυλῶνι φυλάσσεσθαι (φησὶ Βηρώσος) μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας» περιέχειν δὲ τὰς ἀναγραφὰς ἱστορίας περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης καὶ πρωτογονίας τῶν βασιλέων καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς πράξεων».

(2) Τοιοῦτος εἶναι ὁ ὕμνος ὁ ψαλλόμενος ἐν τῇ πόλει Οὐρ εἰς τὸν θεὸν τῆς σελήνης Σιν τὸν καλούμενον ἐν Οὐρ Οὐρανκί καὶ ἔχον ὡς ἑξῆς κατὰ τὰ κυριώτατα αὐτοῦ μέρη ὧν δὲ ἐν πολλοῖς παρεμφερῆς πρὸς τινὰς Ψαλμοὺς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

«Κύριε, ἡγεμόν τῶν θεῶν, ὁ μόνος ὕψιστος ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

Πάτερ Οὐρουκί, Κύριε τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ἡγέτα τῶν θεῶν.

ὦ Κύριε τῶν θεῶν, ἡγεμόν τῶν θεῶν, . . . πάτερ ἐλεῆμων, ὁ κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ τὴν ζωὴν ἀπάσης τῆς χώρας.

έχοντες, όπως και οι ύμνοι, ικανήν ομοιότητα προς τους ύμνους της 'Ιεράς Γρα-

*Ω Κύριε, πλήρης ο ούρανος της σής θεότητας, ως η εύρεϊα θάλασσα πλήρης σεβασμού και φόβου ενώπιόν σου.

Κύριε της χώρας, ο υψίς όρια εις την γήν και εξαγγέλλων τα όνόματα αυτών (*).

Πάτερ γεννήτορ των θεών και των ανθρώπων, ο καθορίζων αυτοίς οικητήρια και δωρούμενος πάν αγαθόν.

Ο ανεγείρων τους βασιλείς και διδούς σκήπτρα τούτοις* ο προορίζων την μοίραν των μελλόντων αίωνων.

Ο θεός ο κραταίος και μεγάλθυμος, εις ου ούδεις δύναται να δώση όνομα.

Ο περιπατών εν λαμπρῷ φωτί από των θεμελίων μέχρι της ύψιστης κορυφής του ούρανού και παρέχων φῶς εις την χώραν ήμων.

Πάτερ δημιουργέ πάσης ζωής... Τίς έστιν ο ύψιστος εν ούρανοίς; Σὺ μόνος εἶ ο ύψιστος.

Τίς έστιν ο ύψιστος επί γής; Σὺ μόνος εἶ ο ύψιστος.

Σὺ, οὐτινος οτε εξαγγέλλονται τα προστάγματα εν ούρανώ, άμέσως τα πνεύματα τα οίκουντα εν τῷ βάθει της θαλάσσης φιλοῦσι το έδαφος.

Σοῦ το πρόσταγμα πνέει εν τοίς ύψηλοίς, ὡσπερ άνεμος, και εὐθύς τα ποιμίνα και η νομή καθίστανται γόνιμα.

Σοῦ το πρόσταγμα εκπληροῦται επί της γής, και φύονται χόρτα και άνθη ή χλόη.

Σοῦ το πρόσταγμα εξαγγέλλεται εν ταίς μάνδραις των κτηνῶν και εν ταίς φωλεαίς των θηρίων, και πολλαπλασιάζονται τα ζωής μετέχοντα κτίσματα(**).

Σοῦ το πρόσταγμα έκάλεσεν εις το είναι το δίκαιον και την δικαιοσύνην, και οι λαοί εξέδωσαν τους νόμους.

Σοῦ τας βουλάς ουδεις οὐδ' εν τῷ μακρῷ ούρανώ, οὐδ' εν τοίς κρυφίοις βάθει της γής δύναται να εξιχνιάση.

Σοῦ τας βουλάς τίς δύναται να νοήση; τίς δύναται να μετροηθῆ προς αυτάς;

Κύριε, τίς εν τοίς θεοίς, τοίς αδελφοίς σου, δύναται να άμιλληθῆ προς σε κατα την δύναμιν εν τῷ ούρανώ και κατα το κράτος επί της γής; (Πρβλ. 'Εξόδου ΙΕ' 11 «Τίς όμοίός σοι εν θεοίς, Κύριε ;...»).

(*) Πρβλ. Ψαλμ. 146 «Ο αριθμῶν πλήθη άστρον και πᾶσιν αυτοίς όνόματα καλῶν».

(**) Πρβλ. Ψαλμ. 146 «... Ψάλατε τῷ θεῷ ήμων εν κιθάρα' τῷ περιβάλλοντι τον ούρανόν εν νεφέλαις, τῷ έτοιμάζοντι τη γῆ υετόν' τῷ εξαταέλλοντι τη γῆ χορτον και διδόντι τοίς κτήνεσι τροφήν αυτών». Πρβλ. και τον Ψαλμόν 103 οὐ η άρχή: «Εὐλόγει η ψυχή μου τον Κύριον' Κύριε ο θεός μου έμεγαλύνθησ σφόδρα», τον ψάλλοντα την πάνσοφον πρόνοιαν του θεου περι των δημιουργημάτων αυτου.

φῆς (1), ιδίως δε προς τους ψαλμούς του Ψαλτηρίου, κατανυκτικώτατοι οι πολ-

Ίδου και ύμνος προς τον "Ηλιον (Βαββάρ εν τη Σουμριική, Σάμας εν τη Σημιτική).

Ω "Ηλιε ο εξαφανίζων τα ψεύδη, ο διαλύων την επήρειαν των τεράτων, των οίωνων, των κακῶν μαντευμάτων, των ονειρών και των κακῶν όψεων (*).

Σὺ ο ματαιῶν τας μοχθηράς πλεκτάνας, ο παραδιδούς εις όλεθρον ανθρώπους και χώρας παραδιδόμενας εις βασκανίαις και κακουργίας...

Μη επιτρέψης να μεγαλυνθῶσιν εν ανθρώποις οι ποιούντες βασκανίας και οι πεπωρωμένοι την καρδίαν.

Σὺ ο θεραπεύων το πρόσωπόν μου, στήριξον την έμην χείρα.

Στήριξον ατήν, Κύριε, το φῶς του κόσμου, "Ηλιε.

Ετέρου ύμνου εις τον "Ηλιον η άρχή έχει οὕτω :

"Ηλιε ο λαμπων εν τη βάσει των ούρανων, ο αίρων τους μοχλους τους κλείοντας τους ούρανοῦς, τους επηρμένους.

Σὺ ανοίγεις την θύραν του ούρανού....

(1) Η ομοίότης αυτή εξηγείται κατά Hommel εκ τούτου, ότι η τοιούτου είδους Βαβυλωνιακή λυρική ποιήσις είναι προϊόν πνευματικόν των νομάδων Σημιτικῶν λαῶν, οίτινες νομαδικῶς βιοῦντες εν τη κοιλάδι του Τίγρητος και του Εύφρατου επεδράσαν βαθμηδόν επί την αρχαιοτάτην φιλολογίαν την Σουμριικήν των Βαβυλωνίων. Έντεῦθεν δε και η γλώσσα η Σουμριική υπέκυψε πολὺ εις επίδρασιν Σημιτικήν και προσέλαβεν ιδιωτισμούς Σημιτικούς, δια της τοιαύτης δ' επιδράσεως παρήχθη η Νεοσουμριική, εν η είοι πεποιημένοι πολλοί των μέχρι νῦν ευρεθέντων ύμνων και ψαλμῶν (Ιδ. σελ. 100). Εκ των νομάδων δε τούτων Σημιτῶν της κοιλάδος του Εύφρατου οι μετά του Αβραάμ εντεῦθεν εις Παλαιστίνην μεταναστεύσαντες νομάδες Έβραίοι ηνεγκον εις την νέαν αυτών πατριδα τα πρώτα στοιχεία της θρησκευτικῆς εκείνης λυρικής ποιήσεως, εξ ης παρήχθη ὕστερον η ύμιπέτις ποιήσις της 'Ιεράς Γραφῆς, ης άριστουργήματα παρέχει ήμιν ιδίως η συλλογή των Ψαλμῶν.

(*) Πρβλ. Εύριπ. Ίθιγέν. εν Ταύρ. στ. 1260-1283 :

Θέμιν δ' επί γαίον
παίς άπένασσεν ο Λαίφος από ζαθέων
χρηστηρίων, νύχια
Χθῶν έτεκνώσατο φάσματ' ονειρών
οί πολέσιν μερόπων τά τε πρώτα
τά τ' έπειθ' όσ' έμελλε τυχείν,
ύπνου κατά δνοφεράς χαμευ-
νας εφραζον....
μαντεῖον δ' άφείλετο τι-
μάν Φοίβον φθόνω θυγατρός'
ταχύπους δ' ές "Ολύμπον όρμάθεις άναξ'
χέρρα παιδινόν έλιξεν εκ Διός θρόνων,

Πυθίων δόμων
χθονίων άφελείν μῆνιν νυχίου; τ' ονειρους,
πολύχρυσα θέλων λατρεύματα σχείν.
γέλασε (Ζεύς) δ' ότι τέκος άφαρ έβα
επί δ' έσεισεν κόμαν
παύσειν, νυχίου; ένοπάς'
άπό δε μαντοσύναν
νυκτοπόν εξέϊλεν βροτῶν
και τιμάς πάλιν
θήκε Λοξία
πολύνορι δ' εν ξενόντι θρόνω
θάραση βροτοίς θεσφάτων άοιδαίς.

λοὶ (1), ὡς οἱ Ψαλμοὶ τῆς Π. Διαθήκης (2)· 3) αἱ μαγικαὶ ἐπωδαὶ αἱ ψαλλόμεναι πρὸς θεραπείαν τῶν ἀσθενῶν, οἵτινες ὑποτίθεται ὅτι προσβάλλονται καὶ βασι-
νίζονται ὑπὸ τῶν δαιμόνων. Αἱ ἐπωδαὶ αὗται τὸ μὲν εἶναι δεήσεις ἀπευθυνόμεναι
πρὸς τοὺς θεοὺς χάριν τῆς θεραπείας τοῦ πάσχοντος, τὸ δὲ εἶναι ἐξορκισμοὶ δαι-
μόνων καὶ ἐπικλήσεις πρὸς τοὺς οὐρανίους καὶ τοὺς χθονίους θεοὺς καὶ τοὺς

(1) Ἴδου καὶ ἄλλος ὕμνος ὅμοιος πρὸς τὸν 147 Ψαλμὸν :

Ἕγμος κατασκευτικὸς πρὸς τὸν Μερωδάχ
ἢ τὸν Ναβοῦ.

Ψαλμὸς 147

«Πρὸ τῶν σῶν νιφάδων (ἢ χαλαζῶν)
τίς ἐκφεύγει ; Πρὸ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς
δυνάμεώς σου τίς ἀφίσταται ; Ὁ λόγος
σου εἶναι δίκτυον ἡγεμονικὸν ἐξελισσό-
μενον ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Κατέρχεται
ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἡ θάλασσα ἀποχω-
ρεῖ καταπίπτει ἐπὶ τοῦ πεδίου, καὶ οἱ
ἀγροὶ ἄγρουσι μέγα πένθος καταπίπτει
ἐπὶ τῶν πλημμυρῶν τοῦ Εὐφράτου, καὶ
ὁ λόγος τοῦ Μερωδάχ κωλύει τὴν αὔξησιν
αὐτῶν. Κύριε, σὺ εἶ μέγας, τίς ἀντιστή-
σεταιί σοι; Μερωδάχ! τίς ἐν τοῖς θεοῖς
ἐστὶν ἴσος πρὸς σέ!».

«... Ὁ ἀποστέλλων τὸν λόγον αὐ-
τοῦ τῇ γῇ ἕως τάχους δράμηται ὁ λό-
γος αὐτοῦ τοῦ διδόντος χιόνα ὡσεὶ
ἔριον, ὁμίχλην ὡσεὶ σποδὸν πάσσου-
τος... βάλλοντος κρύσταλλον αὐτοῦ
ὡσεὶ ψωμούς» κατα πρόσωπον ψύχους
αὐτοῦ τίς ὑποστήσεται; Ἀποστελεῖ
τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ τήξει αὐτὰ πνέει
τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἰσχύσεται ὕδατα...»

(2) Ἕγμος πρὸς τὴν Ἰσταρ :

« Ἐγὼ δούλος σου, ὦ θεά, σὲ ἐπικαλοῦμαι πλήρης στεναγμῶν.

Σὺ προσβλέπεις εὐμενῶς εἰς τὴν κατασκευτικὴν ἰκεσίαν τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἰκέτου.

Σὺ ὅταν ρίπτῃς βλέμμα ἴλεων ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, οὗτος ζήσεται.

Ἦ δέσποινα τῶν ἀπάντων, κυρία τῶν ἀνθρώπων, ἐλεῆμον, ἢ προσβλέπουσα εὐ-
μενῶς πρὸς τὸν στεναγμὸν τῶν πρὸς αὐτὴν στρεφομένων.

Ἦ θεά μου, πολλὰ αἱ ἀμαρτίαι μου, πολλὰ τὰ ἀνομήματά μου.

Πλήν σου δὲν ὑπάρχει θεότης καθοδηγοῦσά με εἰς ἀγαθόν.

Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ εὐμενῶς, δέξαι τοὺς στεναγμούς μου.

Ἔως πότε, δέσποινά μου, ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ;

Θρηγῶ ὡσεὶ περιστέρα, ἐβαρύνθη ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ στεναγμῶν. (Ιβρβλ. Ψαλμ.

IB' 1 «Ἔως πότε, Κύριε, ἐπιλήσει μου εἰς τὸ τέλος; ἕως πότε ἀποστρέφεις τὸ πρό-
σωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ; »).

(Ἐξ ἐτέρου ψαλμοῦ). (Ὁ δούλος σου) ἐγείρει θρήνους πρὸς σέ.

ἀγαθοῦς δαίμονας, ἵνα ἐκδιώξωσι τοὺς δαίμονας τούτους(1). Πολλὰ τοιαῦτα ἐπωδαὶ

Διὰ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὅπερ οὐ λείπει ὁ θρήνος, ἐγείρει θρήνον πρὸς σέ.

Διὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τοὺς κατεχομένους ὑπὸ δεσμῶν, ἐγείρει θρήνον
πρὸς σέ.

Διὰ τὸ στήθος αὐτοῦ, το καταπεποιημένον ἀπὸ ἀτονίας, ἐγείρει θρήνον πρὸς σέ.

Ἦ δέσποινα, ἐν τῇ θλίψει τῆς καρδίας μου βαρῦθυμος ἀναπέμπω πρὸς σέ δέ-
σιον μετὰ θρήνου.

Ἦ δέσποινα, ἐξάγγελον ὑπὲρ τοῦ δούλου σου τὸ « ἄ ρ κ ε ἰ ! » πρᾶυνθήτω
ἡ καρδία σου.

Παράσχες ἔλεον τῷ δούλῳ σου τῷ ἀμαρτύντι πρὸς σέ.

Στρέψον πρὸς αὐτὸν τὸ πρόσωπόν σου, δέξαι τὴν ἰκεσίαν αὐτοῦ.

Γενοῦ ἴλεως τῷ δούλῳ σου, καθ' οὗ ὠργίσθης.

Ἦ δέσποινα, δεδεσμευσμένοι εἰσὶν αἱ χεῖρές μου, προσπίτυσσομαι πρὸς σέ.

Πρὸ τοῦ ἀνδρείου ἥρωος, τοῦ θεοῦ ἡλίου, τοῦ ἀνδρὸς τῆς σῆς ἀγάπης, γενοῦ
μοι ἀρωγός.

Ἴνα δυναθῶ τὸν λοιπὸν μου βίον καὶ τὰς λοιπὰς ἡμέρας νὰ διάγω εὖαρ-
εστικῶν σοι.

Εἴθε ὁ ἀνδρείος, ὁ ἥρωος τοῦ οὐρανοῦ, ὁ ἀνὴρ τῆς ἀγάπης σου, ν' ἀγγείλῃ
πρὸς σέ τὴν δέσιν μου.

Εἴθε ὁ θεὸς ὁ φωτίζων (ὀρθῶς καθοδηγῶν) τοὺς ἀνθρώπους ν' ἀγγείλῃ πρὸς
σέ τὴν ἰκεσίαν μου.

Εἴθε νὰ εἴπῃ πρὸς σέ νὰ στρέψῃς βλέμμα εὐθὺ ἐπ' ἐμέ.

Εἴθε νὰ εἴπῃ πρὸς σέ νὰ στρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου εὐθὺ πρὸς ἐμέ.

Εἴθε νὰ εἴπῃ πρὸς σέ νὰ καταπραῦνθῇ ἡ καρδία σου.

Εἴθε νὰ μαλαχθῇ ἡ καρδία σου, ὡς καρδία μητρὸς γεννησάσης.

Εἴθε νὰ μαλαχθῇ ὡς μητὴρ τεκοῦσα, ὡς πατὴρ γεννήσας τέκνα».

(1) Ἴδου μία τοιαύτη ἐπωδὴ τοῦ α' εἴδους :

« Ἦ Ἡλιε, ἐν τῇ ἐπισκέψει σου θεραπεύσον, θεραπεύσον τὸ ἄλγος τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ
σὺ ὁ τῆς εἰρήνης δωρητῆς, πρᾶξον οὕτω, θεραπεύσον τὴν νόσον. Ὁ ἄνθρωπος ὁ εὐσε-
βῆς ἀποθέσθω ἐνώπιόν σου τὴν θλίψιν καὶ τὸν πόνον αὐτοῦ ἀνακουφισθήτω ἐκ τῆς
νόσου αὐτοῦ. Ἦ Ἦ Ἡλιε, τὰς χεῖράς μου ἐπαίρω πρὸς σέ, ἐλθέ εἰς τὴν ἐπίκλησίν
μου... Τῷ σὺ προστάγματι ἀπαλλαγῆτω (ὁ ἀσθενῆς) τῆς θλίψεως αὐτοῦ, ἀφαιρε-
θήτω τὸν φόβον αὐτοῦ».

Ἐπωδὴ τοῦ β' εἴδους:

« Ἐξελθέτωσαν τὰ πνεύματα τὰ πονηρά. Ταῦτα συλλαβέτωσαν ἄλληλα. Εἰσελ-
θέτωσαν τὰ πνεύματα τὰ εὐμενῆ, Ἦ πνεῦμα τοῦ οὐρανοῦ, μέμνησο τούτων. Ἦ
πνεῦμα τῆς γῆς, μέμνησο τούτων».

πεποιημένοι ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ Σουμριτικῇ εὐρεθῆσαν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σαρδαναπάλου μετ' ἐπισυνημμένων μεταφράσεων Σημιτικῶν γενομένων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σαρδαναπάλου, φροντίδι αὐτοῦ, ἢ καὶ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις· 4) ἱκετήριοι παιᾶνες οἱ ψαλλόμενοι πρὸς ἀποτροπὴν κινδύνων ἐκ μέρους τῶν πολεμίων (1)· 5) ὕμνοι εὐχαριστήριοι εἰς τοὺς θεοὺς δι' εὐτυχίαν παρεχομένην τῇ πόλει (2).

β') Περίοδος Σημιτικῆ. 1) Ἔπος ἢ ἐπικὴ ποίησις (Ζικάρ) (3). Ἐπικὴ ἦτοι

Ἰδού καὶ ἄλλη ἐπὶ ψαλλομένη ἐν θυσίᾳ εὐχαριστηρίῳ τελουμένη εἰς τοὺς θεοὺς διὰ τὴν ἴαθιν τοῦ παθόντος :

« Ἐορτάσατε, θύσατε καὶ προσέλθετε· ἀνελθέτω εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ θυμίαμα ἡμῶν· γευσάσθω ὁ Ἥλιος τῆς θυσίας τοῦ κρέατος ὑμῶν· ὁ υἱὸς τοῦ Εἰ, ὁ καταπολεμῶν τὰς βασκανίας καὶ τὰς κακουργίας, μηκυνάτω τὴν ζωὴν ὑμῶν ».

(1) Τοιοῦτός τις παιᾶν εἰς τὴν θεᾶν Νάναν ἢ Ἰστάρ τῆς Ὁρχῆς, πεποιημένος ἐν τῇ Νεοσυμριτικῇ καὶ ἀναφερόμενος, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν Ἐλαμιτικὴν ἐπιδρομὴν, ἔχε ὡς ἐξῆς :

« Ἔως πότε, ὦ δέσποινά μου, μέλλει ὁ δεινὸς πολέμιος νὰ προσβάλλῃ τὴν χώραν ;

Ἐν τῇ πιστῇ σου πόλει Ὁρχόη, ὦ θεά, ἐνέσκηψεν ὄλεθρος.

Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ μαντείου σου τὸ αἶμα ἐχύθη ὡς ὕδωρ...

Τὴν χώραν πᾶσαν νέμεται πῦρ ὡς καπνὸς ἐπιχυθὲν ἐπ' αὐτῆς.

ὦ δέσποινά μου, ὑπὸ βαρυτάτης ἐδεσμεύθην δυστυχίας.

ὦ δέσποινά μου, σὺ περιεκύκλωσάς με διὰ δεινῶν καὶ περιηγαγές με εἰς θλίψιν.

Ὁ κραταῖος πολέμιος ὡσπερ καλάμην συνέτριψέ με.

Ἄπορος εἰμὶ ἐγὼ καὶ διατελῶ ἐν ἀπορίᾳ συμβούλων.

Ὡσπερ δόναξ κλίνων πρὸς τὴν γῆν θρηνηῶ ἡμέρας καὶ νυκτός.

Ἐγὼ ὁ δοῦλός σου κλίνω τὸ γόνυ πρὸ σοῦ.

Πραῦνθήτω ἡ καρδιά σου, ἐξίλασθήτω ὁ θυμὸς σου ».

(2) Τοιοῦτός τις ὕμνος ἀρχεῖται ὡς ἐξῆς :

« Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρέχουσι τὴν δαψίλειαν αὐτῶν.

Ἡ θάλασσα τὸ προϊόντα αὐτῆς, τὰ ὄρη τοὺς καρποὺς αὐτῶν, τὰ ποίμνια αὐτῶν.

Πάντα, ὅσα δύναται ν' ἀπαριθμῆσῃ ἡ γλῶσσα, ἔδωσαν τῷ Κυρίῳ, τῷ βασιλεῖ, τὸν φόρον αὐτῶν.

Ἐσφάγη πρόβατον καὶ μέγας βοῦς σιτευτός, ἡ θυσία ἐλαμπρύνθη διὰ τῆς ἀναπεμπομένης εὐωδίας » (*).

(3) Ζικάρ κυριολεκτικῶς σημαίνει μνεῖα, λόγος· πρβλ. Ἐβρ. ζικάρ=διανοεῖσθαι, μνημονεῖν. Ἀραβ. ζικρ=μνεῖα, μουζικερ=ὑπόμνημα.

(*) Τὰ ἐκτιθέμενα ἐνταῦθα ἔσματα ἐλήφθησαν τὰ μὲν ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ Le-

ποιητικῆ καὶ μυθικῆ ἱστορία θεῶν καὶ ἡρώων.— Τὴν πρώτην θέσιν ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθεῖσιν Ἀσσυριοβαβυλων. μνημείοις τῆς τοῦ τοιοῦτου εἴδους ποιήσεως κατέχει τὸ πολλάκις ἤδη μνημονευθὲν ἔπος Νιμρούδ ἢ Ἰζτουβάρ ἢ Γκιζτουβάρ. Τὸ ἔπος τοῦτο, ἐκ δώδεκα συγκείμενον βιβλίων ἢ πινάκων καὶ εἰς 3 χιλ. γραμμὰς τὸ ὅλον ὑπολογιζόμενον, ψάλλει κυρίως τοὺς ἡρωϊκοὺς ἄθλους καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ μεγάλου Βαβυλωνίου ἥρωος Νιμρούδ ἢ Γιλγάμου, τοῦ ὑπερβαλόντος πάντας τοὺς ἀνθρώπους οὐ μόνον κατὰ τὴν ὥμην καὶ τὸ ἀθλητικὸν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἀρρενωπὸν κάλλος, δι' ὃ ἐθανυμάσθη καὶ ἠγαπήθη οὐ μόνον ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῶν χρόνων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς θεᾶς Ἰστάρ ἧς περιεφρόνησε τὸν ἔρωτα. Τὸ ἔπος Νιμρούδ τὸ εὐρεθὲν μέχρι νῦν οὐχὶ ἀκέραιον, ἀλλ' ἐν μεγάλοις ἀποσπάσμασι, δὲν ἔχει ἐνότητα ἢ μᾶλλον ἔχει ἐνότητα μόνον ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὸν βίον τοῦ θεοῦ ἥρωος Νιμρούδ ἢ Γκιζτουβάρ (1)· τινὰ τῶν βιβλίων ἔχουσιν ὅλως ἰδιαιτέραν ὑπόθεσιν ἐπιπολαίως συνδεομένην πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Νιμρούδ καὶ εἰσὶν ἰδιαιτέρα αὐτοτελῆ ἔπη. Τοιαῦτα εἶναι τὸ ἐνδέκατον βιβλίον τοῦ μεγάλου ἔπους τὸ ἀφηγοῦμενον τὸν κατακλυσμὸν (ἴδ. σελ. 123), καὶ ἰδίως μέγα τι ἀπόσπασμα τὸ ἔχον ὑπόθεσιν τὴν εἰς Ἄδου κατάβασιν τῆς θεᾶς Ἰστάρ. Καὶ τὰ μὲν περὶ κατακλυσμοῦ μέρη τοῦ ἔπους ἐξετέθησαν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, νῦν δὲ μέλλομεν νὰ ἐκθέσωμεν κεφαλαιωδῶς τὰ περὶ τῶν ἄθλων τοῦ ἥρωος Νιμρούδ καὶ τὰ κατὰ τὴν εἰς Ἄδου κατάβασιν τῆς Ἰστάρ.

2) Ὁ ἥρωος Νιμρούδ ἢ Γκιζτουβάρ ἢ Γιλγάμος.— Ὅποτε ὁ ἥρωος οὗτος ἐφάνη ἐν τῇ ἱερᾷ πόλει Ὁρχόη, ἡ ὥμη, τὸ κάλλος καὶ ἡ σοφία τοῦ Βαβυλωνίου

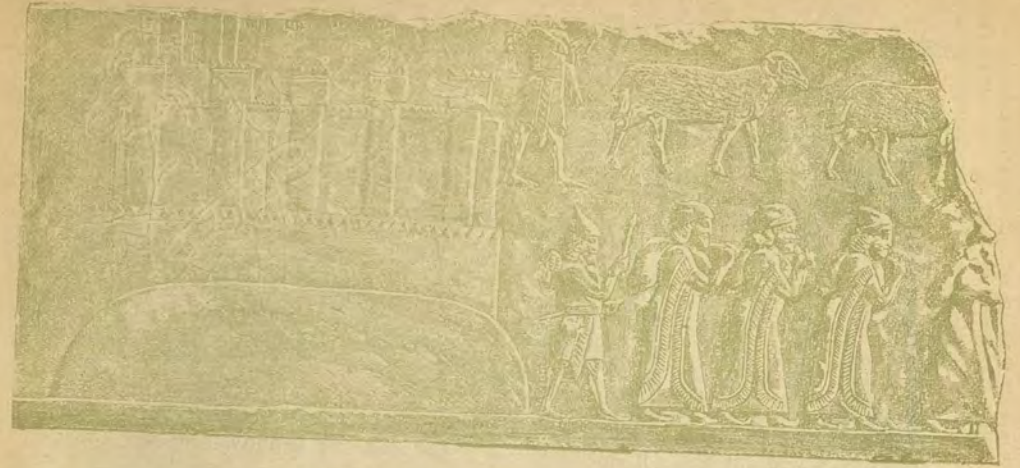
(1) Καθὰ ἐν σελ. 134-135 (σ. 3) εἴπομεν, τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους Γκιζτουβάρ ἐθεώρησαν γενικῶς οἱ Ἀσσυριολόγοι ὡς τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν Νεβρώδ (ἢ Νιμρώδ ἢ Νιμρούδ) τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἔπος Γκιζτουβάρ καλεῖται συνήθως «ἔπος Νιμρώδ», τινὲς δὲ ἐνόμισαν μάλιστα ὅτι ἀντὶ Γκιζτουβάρ ἢ Ἰζτουβάρ ἀνέγνωσαν ὡς ὄνομα τοῦ ἥρωος τὸ Namrudu, ὅπερ θεωρήσαντες ταῦτόν τῳ Νεβρώδ ἢ Νιμρώδ πολλαχῶς ἐζήτησαν νὰ ἐρμηνεύσωσι τὴν πρώτην σημασίαν τοῦ ὀνόματος. Ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ Ἀσσυριολόγοι ἐπέμενον θεωροῦντες τὸν Νεβρώδ τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν ἥρωα τοῦ γνωστοῦ ἔπους, εἶναι ὅτι ὡς μόνος Βαβυλώνιος ἥρωος παλαιάτου ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀναφέρεται ὁ Νεβρώδ, εἰς δὲ τῶν Ἀσσυριολόγων, ὁ Zimmarn, ἐπεχείρησε ν' ἀποδείξῃ ἐπ' ἐσχάτων ὅτι οἱ Ἑβραῖοι πρὶν μεταναστεύσωσιν ἐκ Μεσοποταμίας εἰς γῆν Χαναάν, ἐγίνωσκον τὸ Βαβυλωνιακὸν ἔπος καὶ τὸν Βαβυλώνιον ἥρωα, ὃν ἐκάλουν Νεβρώδ. Ἀλλὰ νῦν ὁ Pinches ἐν τισὶν ἀποσπάσμασι πινάκων ἀνέγνω τὰ ὀνόματα Ἰλου Ἰζτουβάρ Ἰλου Γιλγάμες. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ Sayce ἔφερεν εἰς συνάφειαν τὸ νέον ὄνομα Γιλγάμες πρὸς τὸ τοῦ ὑπὸ τοῦ Αἰλιανοῦ ἀναφερομένου μυθικοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλώνος Γιλγάμου, παρεδέξατο δὲ τὸ νέον ὄνομα ὁ Μασπερὸ ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ τῶν Ἀσιατικῶν λαῶν ἀντιζαταστήσας ὀριστικῶς δι' αὐτοῦ τὸ Νιμρώδ καὶ τὸ Ἰζτουβάρ. Ὁ Αἰλιανὸς ἐν τοῖς «περὶ Ζῳῶν ἰδιότητος» (IB' 21) λέγει τάδε περὶ Γιλγάμου: «Βαβυλωνίων βασιλεύοντος Σακχόρου Χαλ-normant (La magie chez les Chaldéens), τὰ δὲ ἐκ τῶν «Ἀσσυριακῶν ἀναγνωσμάτων (Assyrische Lesestücken)» τοῦ Δέλιτζ.

τούτου Ἡρακλέους(1), τοῦ «*δυνατοῦ, τοῦ σοφοῦ τοῦ τελείου*, τοῦ εἰδότος τὴν ἄβυσσον, τοῦ γινώσκοντος πάντα τὰ κρύφια καὶ μυστικά, καὶ αὐτὰ τὰ πρὸ τοῦ κατακλισμοῦ γενόμενα ἀγγείλαντος τοῖς ἀνθρώποις», ἦσαν αἷτια θαυμασμοῦ παρὰ πᾶσιν ἀφοῦ αἱ γυναῖκες ἐγκαταλείπουσαι τοὺς συζύγους, οἱ υἱοὶ τοὺς πατέρας, αἱ παρθέναι τὰς μητέρας, ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἔτρεχον πρὸς τὸν θεῖον ἦρωα ἀνευφημοῦντες αὐτὸν ὡς «*ποιμένα καὶ βασιλέα καὶ κύριον σοφὸν καὶ συνετόν*». Ἄλλ' οἱ γέροντες τῆς Ὁρχόης ἐδεινολόγουν τὰ γενόμενα πρὸς τὴν Ἴσταρ (ἥτις παρίσταται ἐνταῦθα, καθὰ ἐρρήθη, ὡς βασίλισσα τῆς Ὁρχόης χωρὶς νὰ παύσῃ οὐσα καὶ θεά). Ἡ Ἴσταρ καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ εἰσήκουσαν τῶν δεήσεων τῶν γερόντων καὶ ἡ θεὰ Ἀρουρού, ἡ μήτηρ τοῦ Γιλγάμου, προσεκλήθη ἵνα δημιουργήσῃ καὶ ἕτερον ἄνθρωπον δυνάμενον νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Γιλγάμου, ἵνα διὰ τῆς πάλης τῶν δύο ὑπερφυῶν ὄντων ἐλευθερωθῇ ἡ Ὁρχόη. Ἡ Ἀρουρού ἐδημιούργησε τότε τὸ θεῖον ἀνθρωπόμορφον τέρας Εαβανι, τὸν ἄνθρωπον τὸν ἔχοντα κέρατα, κνήμας καὶ οὐρὰν ταύρου, ὄντα δὲ κατὰ τὰ ἄλλα, τὴν ὥμην καὶ τὸν νοῦν, ἴσον τῷ Γιλγάμω, ἂν μὴ ὑπέρτερον αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ θεὸς τοῦ ἡλίου Σάμας, συγγενῆς ὢν τῷ ἦρωϊ, προέλαβε τὴν μεταξὺ τῶν δύο γιγάντων σύγκρουσιν ἐνεργήσας ἵνα μία τῶν ἱεροδούλων τῆς Ἴσταρ (αἷτινες πᾶσαι ἦσαν ἀφωσιωμένοι τῷ Γιλγάμω), ἡ ὠραιότατη πασῶν, συναίνεσι αὐτοῦ τοῦ Γιλγάμου, ἔλθῃ εἰς προῦπάντησιν τοῦ ποιμένου Εαβανι, ὃν οὐδεὶς ἄλλος ἄνθρωπος οὐδ' αὐτὸς ὁ κυνηγὸς τοῦ θεοῦ Σάμας, ὁ Σαῖδοῦ, ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ καταλαμβανόμενος ὑπὸ τρόμου ἐν τῷ βλέπειν πρὸς αὐτόν. Ἄλλ' ἡ ἱεροδόουλος κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν θεληγῆτων αὐτῆς μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ δεσπύσῃ τοῦ ὄλωσ τότε

δαῖτοι λέγουσι τὸν γινόμενον ἐκ τῆς ἐκείνου θυγατρὸς τὴν βασιλείαν ἀφαιρήσεσθαι τοῦ πάππου· καὶ Χαλδαίων μὲν ἦν τὸ προειρημένον θέσπισμα. Τοῦτο ἐκεῖνος πέφριξε, καὶ ἵνα εἶπω τι καὶ ὑποπαίξας, Ἄκρισιος γίνεται εἰς τὴν παιδα (*): ἐφρούρει γὰρ πικρότατα. Λάθρα δὲ ἡ παῖς (ἦν γὰρ Βαβυλωνίαν σοφώτερον τὸ χρεῶν) τίκει ὑποπλησθεῖσα ἐκ τινος ἀνδρὸς ἀφανοῦς. Τοῦτον οὖν φυλάττοντες δέει τοῦ βασιλέως ἐρριψαν ἐκ τῆς ἀκροπόλεως, ἦν γὰρ ἐνταῦθα ἀφειργμένη ἢ προειρημένη. Οὐκοῦν ὁ αἰετὸς τὴν εἴη τοῦ παιδὸς καταφορὰν ὀξύτατα ἰδῶν, πρὶν ἢ τῇ γῆ προσαρραχθῆναι τὸ βρέφος ὑπῆλθεν αὐτὸ καὶ τὰ νῶτα ὑπέβαλε καὶ κομίζει εἰκῆ πρὸς τινὰ καὶ τίθησι πεφεισμένως εὐ μάλᾳ. Ὁ τοῖνον τοῦ χώρου μελεδωνὸς καλὸν παιδίον θεασάμενος, ἐρᾷ αὐτοῦ καὶ τρέφει καὶ καλεῖται *Γίλγαμος* καὶ βασιλεύει Βαβυλωνίων».

(1) Ὁ Νιμροῦδ ἢ Γίλγαμος ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ μύθοις παρίστησι μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸν Ἡρακλῆν, εἰκονιζόμενος μετὰ λέοντος ἐν χερσίν, ὃν ἐπιξεν ὁ ἦρωας ὁ καθάρας τὴν Βαβυλωνίαν ἀπὸ ἀγρίων θηρίων ὡς ὁ Ἕλλην Ἡρακλῆς. Ἄλλ' ἡ ὁμοιότης αὕτη δὲν μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Ἕλληνικὸς μῦθος παρέλαβε τι ἐκ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς δείκνυσιν ἀναλογίαν τινὰ ἐν τῷ τρόπῳ, καθ' ὃν τὰ ἔθνη δημιουργοῦσι ποιητι-

(*) Προσφέρεται δηλονότι πρὸς αὐτὴν ὡς ὁ Ἄκρισιος πρὸς τὴν Δανάην.

Πόλις Ἀσσυριακὴ ὀχυρωμένη

Διάβασις ποταμοῦ ἐπὶ πλοίου ἢ ἐπὶ ἀσκῶν.

Δένδρα ἐν Νιμροῦδ.

Ἀσσύριος βασιλεὺς παλαιῶν μετέωντα

Ἀσσύριοι πεζοὶ τοξόται (Χορσ.)

Ἀσσύριος συλλαμβάνων ἄγριον ταῦρον

Ἀσσύριος βασιλεὺς τοξεύων.

Ἀσσύριοι τοξόται (Νιμρόδ).

Ἀσσυριακοὶ ἀμφορεῖς (Νιμρόδ).

Ἀσσυριακαὶ πήλινα λυχνία.

ἀπείρως πρὸς τὰ τοιαῦτα θέλητρα ἔχοντας Εαβανι. Κατώρθωσε δ' οὕτω ἡ ἱερό-
δουλος νὰ πείσῃ τὸν Εαβανι νὰ καταλίπῃ τὰ ὄρη καὶ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν πόλιν
᾽Ορχόνην, οὐχὶ ἵνα ἀγωνίζηται πρὸς τὸν Γίλγαμον, ὅπερ πρότερον ἀκατασχέτως
ἐπόθει ἐκεῖνος, ἀλλ' ἵνα καταστῇ φίλος αὐτοῦ καὶ σύντροφος καὶ συναγωνιστῆς
πιστὸς καὶ ἀχώριστος. Τὸ πρῶτον κοινὸν κατόρθωμα τῶν συμμάχων ἡμιθέων
ἦτο ὁ φόνος τοῦ Χούμβαβα καὶ ἡ ἀπὸ τῆς δυναστείας τῶν Ἐλαμιτῶν ἐλευ-
θέρωσις τῆς ἱερᾶς πόλεως ᾽Ορχόνης, εἰς ἣν θριαμβεύων εἰσῆλθε τότε ὁ Νιμρούδ
καὶ περιεβλήθη τὸ διάδημα τοῦ βασιλέως ἐν αὐτῇ (ἴδ. σελ. 148). Νῦν ἡ Ἴστάρ
καταλαμβάνεται ὑπὸ ἔρωτος πρὸς τὸν Γίλγαμον ἄλλ' ὁ ἥρωας γινώσκων τὰς πολ-
λὰς ἀπιστίας τῆς θεᾶς ταύτης, ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως εἰς τὰς προτάσεις,
ἃς αὐτὴ ἐποίησατο περὶ γάμου ὑπισχνουμένη πλοῦτον ἀμύθητον, ἄρματα χρυσᾶ
φερόμενα ὑπὸ ὑπερμεγέθων λεόντων, τιμὰς, κράτη καὶ δόξας, ὁ Γίλγαμος ἀπήν-
τησεν ἀρνητικῶς ἀπαριθμῶν τὰς πολλὰς ἀπιστίας, ἃς ἔδειξεν ἡ Ἴστάρ πρὸς τοὺς
ὑπ' αὐτῆς ἀγαπηθέντας. Ἡ θεὰ γενομένη ἔξω φρενῶν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ περιφρο-
νήσει ἔδραμεν εἰς τὸν οὐρανὸν πρὸς τὸν πατέρα αὐτῆς Ἄνοῦ, τὸν θεὸν τοῦ οὐ-
ρανοῦ, καὶ καταγγέλασα αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν πρὸς αὐτὴν διαγωγὴν τοῦ Γίλγαμου
ἐζήτησε τὴν τιμωρίαν τοῦ ἥρωος. Ὁ Ἄνοῦ ἐδίστασεν ἐν ἀρχῇ νὰ προσχωρήσῃ
εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ αὐτῆς, ὅτι ἔμελλε νὰ
ἐξαφανίσῃ ἀπὸ τοῦ κόσμου πᾶσαν ζωὴν ὡς θεὰ τῆς γονιμότητος, ἐπεμψεν εἰς
τὸν κόσμον τὸν οὐράνιον ταῦρον, ὅστις ἔμελλε νὰ τιμωρήσῃ τὸν Γίλγαμον. Ἀλλὰ
τὸν ταῦρον τοῦτον ἐφόνευσεν ὁ Εαβανι (ἴδ. σ. 123-4), καὶ τότε ἡ θεὰ κατηράσθη
ἀμφοτέρους τοὺς ἡμιθέους. Ὁ Γίλγαμος προσεβλήθη ὑπὸ λέπρας καθ' ὅλον τὸ
σῶμα, ἣτις ἀφήρεσε πᾶσαν τὴν καλλονὴν αὐτοῦ καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ
πρόην ἀγαστοῦ καὶ ἐρασμοῦ ἥρωος αἰτίον φρίκης καὶ βδελυγμίας. Ἐν τῇ ἀτυ-
χίᾳ ταύτῃ ὁ Γίλγαμος ἐν συνοδείᾳ τοῦ πιστοῦ φίλου διῆγε βίον ἀνήσυχον, ὀδυ-
νηρὸν καὶ πλάνητα, τρέχων μέχρι τῶν περάτων τοῦ κόσμου πρὸς ζήτησιν τοῦ
«δένδρου τῆς ζωῆς» καὶ τοῦ «ὔδατος τῆς νεότητος», ἐξ οὗ πίνων τις ἠδύνατο ν'
ἀνακτήσῃται τὴν ὑγίειαν καὶ τὴν νεότητα. Ἀλλ' ἐν τῇ κινδυνωδεστάτῃ ταύτῃ,
τραχείᾳ καὶ ἀγνώστῳ ὁδῷ ὁ Εαβανι ἐφονεύθη ἐν τινι περὶ τὴν πόλιν Νιπούρ
συμπλοκῇ. Ὁ Νιμρούδ, ἀφοῦ ἐθρήνησε τὸν θάνατον τοῦ συντρόφου, ἐξηκολού-

κῶς καὶ μυθικῶς τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωος τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὴν ἡρωϊκὴν
περίοδον τῆς ἱστορίας αὐτῶν. Βεβαίως εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς περὶ Ἡρακλέους μύθους
παρεσέδυσαν στοιχεῖά τινα ἐκ τῶν μύθων τοῦ Ἡρακλέους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Σαρδάν)
καὶ τοῦ Ἡρακλέους τῶν Φοινίκων (Μαλκάστ), ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἔχουσι σχέσιν ἄμεσον
πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Βαβυλωνίου ἥρωος. Ἡ ἰδιότης ἡ κοινὴ τῷ τε Βαβυλωνίῳ καὶ τῷ
Ἑλληνι ἥρωϊ εἶναι ὅτι ἐν ἀμφοτέροις λανθάνει ἡ ἀρχέγονος ἰδιότης τῆς θεότητος τοῦ
ἡλίου ἢ τοῦ φωτὸς καθόλου καὶ ὅτι οἱ μῦθοι οἱ περὶ ἀμφοτέρων τῶν ἥρωων ἀνείμχθη-
σαν μετὰ τῆς ὄλης ἢ τῆς κατὰ τόπους ἡρωϊκῆς ἱστορίας τῶν ἐθνῶν, εἰς ἀ ἀνήκουσαν.

θησε τὴν πλάνην ἐν ταῖς πέραν τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐφράτου ἐρήμοις καταπονούμενος διηνεκῶς ἐν ὄρεσι καὶ χαράδραις καὶ κινδυνεύων ἀπὸ ἀγρίων θηρίων, ἕωσοῦ ὁ τῆς σελήνης θεὸς Σίν, οὗ καθικέτευσε τὴν ἀρωγὴν, προσῆλθεν ἀληθῶς ἀρωγὸς εἰς τὸν καταπονούμενον ἥρωα. Κατ' ὄναρ ἐδηλώθη αὐτῷ ἡ ὁδός, ἣν ἔδει ν' ἀκολουθήσῃ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Οὕτω δὲ εἰσέδου εἰς σκοτεινὴν τινα ὁδὸν διερχομένην διὰ τινος ὄρους Μασοῦ, ἧς ἡ εἴσοδος ἐφυλάσσετο ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὑπὸ γιγάντων, ὧν τὸ ἀνάστημα ἦτο ἰσόμηκες πρὸς τοὺς κίονας τοὺς στηρίζοντας τὸν οὐρανόν, τὸ δὲ στηθὸς κατέβαινε μέχρι τοῦ ἄδου. Οἱ γίγαντες οὗτοι ἦσαν σκορπίοι μετὰ κεφαλῆς ἀνθρώπου, ἐμπνέοντες φρίκην κεραυνοβόλον τοῖς βλέπουσιν αὐτούς, φονεύοντες διὰ τοῦ βλέμματος καὶ διὰ τῆς λάμψεως αὐτῶν ποιῶντες τρέμειν καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη καὶ καταστρέφοντες αὐτά. Ἐπὶ τῇ ὄψει ἐνόησαν τὴν προστασίαν τὴν ἐπαγορευνοῦσαν ἐπὶ τὸν ἥρωα καὶ παρεθάρρουν αὐτὸν καὶ ἐπέτρεψαν νὰ διηγηθῇ τὰς περιπετείας καὶ τὸν σκοπὸν τῆς πορείας αὐτοῦ. Μαθόντες δ' ὅτι ὁ ἥρωας ἤθελε νὰ μεταβῇ εἰς τὸν τόπον, ἔνθα διέτριβεν ὁ πάππος αὐτοῦ Σαμασναπίστιμ μετὰ τὸν κατακλυσμόν, ἵνα μάθῃ παρ' αὐτοῦ τὸν τρόπον, δι' οὗ βροτὸς ἀνὴρ δύναται νὰ καταστῇ ἀθάνατος, οἷος κατέστη ὁ Σαμασναπίστιμ (ἴδ. σελ. 126), ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν τοῦ Γιλγάμου ἐπὶ τοὺς μεγάλους κινδύνους τῆς ὁδοῦ, ἣν ἐμελλεν εἶτι νὰ διανύσῃ διὰ τοῦ βαθέος καὶ τρομεροῦ ζόφου, εἰς ὃν ἦτο βεβυθισμένη ἡ περαιτέρω διὰ τοῦ ὄρους πορεία. Ἄλλ' ὁ Γιλγάμος πεποιθῶς ἐπὶ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ ἔξακολουθεῖ τολμηρῶς τὴν πορείαν ἕωσοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν περικυκλοῦσαν τὸν κόσμον. Οὐ μακρὰν ἐντεῦθεν βλέπει θαυμαστόν τι ἄλλος καὶ «δένδρον ἐν αὐτῷ οὐ οἱ καρποὶ ἦσαν ἀδάμαντες καὶ οἱ κλάδοι ἥστραπτον ἀπὸ λαμπρότητος». Ἐνταῦθα ἦτο ὁ τόπος, ἔνθα διέτριβον οἱ ἐν πολέμοις θνήσκοντες ἀναπαύομενοι ἐπὶ στρωμνῶν ἀναπαυτικῶν καὶ πίνοντες ὕδωρ αἰωνίως διαγές. Ἄλλ' ὁ παράδεισος οὗτος ὁ φυλασσόμενος ὑπὸ δύο νυμφῶν, Σιδουρὶ καὶ Σαβιτοῦ, τῶν παρθένων τῶν καθημένων ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς θαλάσσης, ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς παραλίας, ἔνθα ἔφθασεν ὁ ἥρωας, διὰ τῆς θαλάσσης τῆς περικυλζούσης τὴν γῆν. Αἱ νύμφαι δὲν ἤθελον νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν διάβασιν τῆς θαλάσσης, ἣν ἐκτὸς τοῦ Σάμας οὐδεὶς ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων εἶχε διαπλεύσει. Ἄλλὰ καὶ ἂν διέπλεε τις τὴν θάλασσαν, ἐμελλε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ «ὑδωρ τοῦ θανάτου», ἔνθα ἦτο τὸ Σαουλοῦ, «ὁ τόπος τῆς κρίσεως» (1). Ἄλλὰ μετὰ πολλὰς δεήσεις καὶ ἰκεσίας τοῦ ἥρωος καμφθεῖσαι αἱ νύμφαι ἐπέτρεψαν τούτῳ τὸν διάπλου ἐπὶ τοῦ λέμβου τοῦ Οὐρέα, τοῦ Βαβυλωνίου Χάρωνος, τοῦ πορθιεύοντος τοὺς νεκροὺς εἰς τὸ Σαουλοῦ. Τεσσαράκοντα ἡμέ-

ρας διαπλεύουσιν ὁ πορθιεύς καὶ ὁ ἥρωας τὴν ὑπὸ θυέλλης μαινομένην θάλασσαν, ἕωσοῦ ἔφθασαν εἰς τὸ «ὑδωρ τοῦ θανάτου». Μετὰ δεινῆς ἀγωνίας, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὑπερτάτου ἀγῶνος, διήλθον τὰ ὕδατα ταῦτα καὶ ἔφθασαν πρὸ τῆς εὐδαίμονος νήσου (νήσου τῶν μακάρων) (1), ἧς κατὰ τὴν παραλίαν ἰστάμενος ὁ Σαμασναπίστιμ ἔβλεπε τοὺς ναυτιλλομένους πρὸς αὐτήν. Ἄλλ' ὁ θνητὸς Γίλγαμος δὲν ἠδύνατο νὰ πατήσῃ ἐπὶ τῆς νήσου, ἔνθα μόνον οἱ εἰς τὴν τάξιν τῶν θεῶν μεταστάντες βροτοί, οἷος ἐγένετο ὁ Σαμασναπίστιμ, ἦσαν δεκτοί. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ συνέντευξις μετὰ τοῦ Γιλγάμου καὶ τοῦ πάππου αὐτοῦ γίνεται μένοντος τοῦ πρώτου ἐν τῷ λέμβῳ εἰς ἱκανὴν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἀπόστασιν, τοῦ δὲ πάππου ἰσταμένου ἐν τῇ παραλίᾳ. Κατὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην ὁ μὲν ἕγγονος διηγήθη τὰς περιπετείας, αἵτινες ἤγαγον αὐτὸν μέχρι τῆς παραλίας ἐκείνης, ὁ δὲ πάππος τὰς ἰδίας αὐτοῦ περιπετείας, τὴν ἱστορίαν δηλονότι τοῦ μεγάλου κατακλυσμοῦ, ἐν ᾧ ἐσώθη μόνος αὐτός. Καθὰ δὲ εἵπομεν πρότερον, ἡ διήγησις αὕτη τοῦ κατακλυσμοῦ ἀποτελεῖ τὸ 11 ἔξισμα τοῦ μεγάλου ἔπους Νιμουδ. Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ ἠλπίζε νὰ ἐπιτύχῃ ὁ Γίλγαμος παρὰ τοῦ πάππου, νὰ μάθῃ δηλονότι τὸν τρόπον τοῦ νὰ γείνη τις ἀθάνατος, δὲν ἐπέτυχεν. Ὁ Σαμασναπίστιμ παρέστησε τῷ ἕγγόνῳ ὅτι ὁ θάνατος ἦτο ἀδυσώπητος μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ, καίπερ μὴ δυνάμενος νὰ παράσχῃ τὴν ἀθανασίαν τῷ ἕγγόνῳ, ἠσθάνετο τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πέμψῃ αὐτὸν ὀπίσω εἰς τὴν γῆν σῶον καὶ ὑγιᾶ. Πρὸς τοῦτο καὶ ἀ συμβουλήν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἔδει νὰ δοθῇ τῷ Γιλγάμῳ ὁ μαγικὸς ζωμός. Ὁ ἥρωας προσβλήθει εὑρὸς ὑπνοῦ 6 ἡμερῶν καὶ 7 νυκτῶν, ὥσπερ ὑπὸ βίας ἀνέμου, ἠσθάνετο ἐκλιπούσας πάσας τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις. Διασκοῦντος τοῦ ὕπνου τούτου παρεσκευάσθη ὁ μαγικὸς ζωμός, ὅστις τὴν ἐβδόμην ἡμέραν ἐδόθη τῷ ἥρωϊ, καὶ ἄλλαι δὲ μαγικαὶ τελεταὶ ἐνηργήθησαν ἐπ' αὐτόν. Ἀφοῦ δὲ οὕτω παρεσκευάσθη ὁ Γίλγαμος διὰ τὴν κάθαρσιν, ὁ πορθιεύς Οὐρέα κατὰ διαταγὴν τοῦ Σαμασναπίστιμ ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸν τόπον τῆς καθάρσεως, ἔνθα αἱ πληγαὶ αὐτοῦ ἐπλύθησαν ἐν ὕδατι καθαρῷ ὡσεὶ χιῶν καὶ ἀφηρέθη ἡ λέπρα καὶ ὁ ἥρωας ἐγένετο ὑγιής. Τότε κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Σαμασναπίστιμ δοθείσας ὁδηγίας ἠλλάξε τὴν περιβάλλουσαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ταινίαν ὡς καὶ τὸ ῥάκος τὸ περιβάλλον τὰ γυμνά τοῦ σώματος αὐτοῦ μέλη. Θεραπευθεὶς ὁ Γίλγαμος ἐπανῆλθε διὰ τοῦ λέμβου εἰς τὴν παραλίαν, ἔνθα εὐρίσκετο πρότερον ἀπέναντι τοῦ πάππου αὐτοῦ. Ἄλλ' οὗτος εἰς τὸν ἐπανερχόμενον εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἥρωας ἤθελε νὰ δώσῃ καὶ δῶρόν τι. Τὸ δῶρον τοῦτο ἦτο φυτὸν ὅμοιον τῇ λευκακάνθῃ, ἧς τὰ κέντρα κεντοῦσιν ὡς ἡ

(1) Τὸ ὄνομα εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ Ἑβρ. *σεδλ* ἐρμηνευόμενον ὑπὸ τῶν Ο' *ἄδης*. Ἀσσυροβ. *σαλαου*=κρίνειν· πρβλ. Ἀραβ. *σουάλ*=εὐθύνη, *μεσουλ*=ὑπεύθυνος.

(1) Ἡ νῆσος καλεῖται Ἀράλ. Τὸ ὄνομα κατὰ Hommel εἶναι Τουρανικὸν σημαῖνον «νήσον», μυθολογικῶς δὲ τὴν νῆσον τὴν κειμένην ἐπὶ τῆς μεγάλης θαλάσσης τῆς ὑπὸ τὴν γῆν, τὸν ἕδην κατὰ τὰς Τουρανικὰς ιδέας. Κατὰ Hommel ἐν τῇ μεταστάσει τῆς πρώτης ἐννοίας τοῦ ὀνόματος εἰς τὴν τῆς νήσου τῶν μακάρων ἐγένετο συνάφεια Τουρανικῶν καὶ Σημιτικῶν περὶ τοῦ ἄλλου κόσμου ιδεῶν.

ἐχιδνα. Ἄν ὁ Γίλγαμος ἠδύνατο νὰ ἐκκόψη κλάδον τινὰ ἐκ τοῦ δένδρου, χωρὶς νὰ διατρυπήσῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ νὰ φέρῃ κρατερῶς τὸν κλάδον μετ' ἑαυτοῦ, ἤθελεν ἔχει τὴν αἰώνιον νεότητα. Καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ Γίλγαμος νὰ ἐκκόψη τὸν κλάδον, ἀλλ' οἱ θεοὶ φθονοῦντες τῷ ἥρωϊ διὰ τὴν ιδιότητα, ἦν ἐμελλε νὰ λάβῃ διὰ τοῦ κλάδου, καὶ ἦτις ἀνῆκε μόνον τοῖς θεοῖς, ἐπεμψαν δράκοντα, ὅστις ἤρπασε τὸν κλάδον εἰς τὴν πρώτην θέσιν, ἔνθα ὁ Γίλγαμος ἀποβὰς τοῦ λέμβου ἤντλει ὕδωρ ἀποθείς τὸ ἐν τῇ χειρὶ θεῖον δῶρον. Ἀπαραμύθητος νῦν ὁ ἥρωϊς διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ πολυτίμου δώρου ἐπέστρεψεν ἐπὶ τοῦ λέμβου τοῦ πορθμέως Οὐρέα εἰς Ὀρχόνην, ἔνθα ἐτέλεσε μεγαλοπρεπεῖς νεκρωσίμους τελετὰς ὑπὲρ τοῦ Εαβανι (περιέχει δὲ τὸ ἔπος καὶ τὸ νεκρῶσιμον μέλος τὸ ψαλὲν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὑπὸ τοῦ Γιλγάμου εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ). Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀρκοῦσιν εἰς παραμυθίαν τοῦ Γιλγάμου. Τρέχει νῦν οὗτος ἀπὸ ναοῦ εἰς ναὸν καθικετεύων τοὺς μεγάλους θεοὺς καὶ αὐτὸν τὸν φοβερὸν τοῦ ἔδου θεὸν Νεργάλ ἵνα πέμψωσιν ἐκ τοῦ ἔδου τὴν ψυχὴν τοῦ φίλου αὐτοῦ. Ὁ Νεργάλ εἰσήκουσε τῆς δεήσεως καὶ διέσχισε τὸ ἔδαφος τῆς γῆς καὶ ἐξῆλθε τὸ πνεῦμα τοῦ Εαβανι ὡς πνοὴ ἀνέμου (1). Τὴν παράκλησιν τοῦ Γιλγάμου ἵνα διηγηθῇ περὶ τῶν ἐν Ἄδου δὲν ἤθελε τὸ πρῶτον νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ πνεῦμα, ἵνα μὴ ἐμβάλῃ αὐτῷ τρόμον διὰ τῆς τοιαύτης περιγραφῆς. Ἀλλ' ἐνδοὺς εἰς τὴν ἐπίμονον παράκλησιν τοῦ φίλου περιέγραψε τὸν ἄθλιον βίον τῶν ἐν Ἄδου σκιῶν, ἔνθα μόνον αἱ ψυχαὶ τῶν πεσόντων ἐν ταῖς μάχαις καὶ τυχόντων ἐνταφιασμοῦ ἐπισήμου ἀπολαύουσι τινος ἀναπαύσεως, ἐνῶ αἱ λοιπαὶ, μάλιστα αἱ τῶν μὴ τυχόντων ἐπισήμου ἐνταφιασμοῦ, βασανίζονται διηνεκῶς ὑπὸ πείνης καὶ δίψης.

Οὕτω ἐκ τοῦ ἔπους Νιμροῦδ διδασκόμεθα τὰς περὶ παραδείσου ἢ τῆς νήσου τῶν μακάρων, τοῦ «δένδρου τῆς ζωῆς» καὶ τοῦ «ὑδάτος τῆς νεότητος» αὐτῶν καὶ ἀσθενεῖς τῶν Βαβυλωνίων ἰδέας, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὰ περὶ τοῦ «ὑδάτος τοῦ θανάτου» καὶ τοῦ πορθμέως τῶν «ὑδάτων τοῦ θανάτου» Οὐρέα (ἢ Ἀραδέα), ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ τοῦ ἔδου καὶ τοῦ βίου τῶν ἐνταῦθα σκιῶν. Ἀλλὰ ζωηροτέραν περιγραφὴν τοῦ ἔδου περιέχει τὸ ἔπος τὸ κληθὲν ὑπὸ τοῦ Schrader «Ἡ εἰς Ἄδου κατάβασις τῆς Ἰστάρ (Die Höllenfahrt der Istar)».

3) Ἡ εἰς Ἄδου κάθοδος τῆς Ἰστάρ.—Τὸ ἔπος τοῦτο ἐθεωρεῖτο μέχρι τινὸς ὡς ἀποτελοῦν μέρος τοῦ μεγάλου ἔπους Νιμροῦδ. Ἀλλὰ νῦν ἐπιφανεῖς Ἀσσυριολόγοι, ὡς ὁ Ἀλφρέδος Ἰερεμίας (2), ὁ Δέλιτς (3) καὶ ἄλλοι θεωροῦσιν αὐτὸ ὡς

(1) Παραβάλλουσι τινες ταύτην τὴν ἐκ τῆς γῆς ἀνοδὸν τοῦ Εαβανι πρὸς τὴν ἐν Π. Διαθήκῃ (Βασιλειῶν Α' κεφ. 28 ἐδ. 11) περιγραφομένην ἐκ γῆς ἀνοδὸν τοῦ τεθνεώτος Σαμουήλ, τὴν γενομένην ἵνα προφητεύσῃ τῷ Σαούλ.

(2) A. Jeremias, «Die Babylonisch-Assyrische Vorstellungen vom Leben nach dem Tode 1887. Πρὸ ταύτης ἐξέδωκεν ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς καὶ ἕτερον περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος πραγματεῖαν ἐπιγραφομένην «Die Höllenfahrt der Istar. Eine alte Babylonische Beschreibung» 1886.

(3) Ἐν τῇ ἐπικρίσει τοῦ ἔργου τοῦ Ἰερεμίου (Litterarisches Centralblatt 1889, φύλλον τῆς 17 Μαρτίου).

ἴδιον αὐτοτελὲς ἔπος ἔχον καταγωγὴν καὶ ὑπόθεσιν ὅλως ἀλλοτρίαν τῆς τοῦ ἔπους Νιμροῦδ. Κατὰ τὰς θεωρίας ταύτας τὸ ἔπος ἦτο ἐν ἀρχῇ μαγικὴ τις φῶδι σκοποῦσα τὴν δι' ἐξορκισμῶν ἔξοδον τῶν ψυχῶν ἐκ τοῦ ἔδου, λαβοῦσα ὕστερον μορφὴν ἔπους διὰ τῆς διηγήσεως τῶν περιπετειῶν τοῦ ἔρωτος τῆς Ἰστάρ πρὸς τὸν Θαμμουζ. Εἶδομεν ὅτι ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν περιπετειῶν τοῦ Νιμροῦδ ἢ Γιλγάμου γίνεται ἐν παρόδῳ λόγος καὶ περὶ τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ (ἴδ. σελ. 124). Ἀλλὰ τὸ ἰδιαίτερον ἔπος, περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἐκτίθησιν ἐντελέστερον καὶ ἐκτενέστερον τὰ κατὰ τὴν κατάβασιν ταύτην ὡς ἐξῆς: Ὅποτε ὁ τοῦ Εα υἱὸς Θαμμουζ (1), ὁ ὠραῖος ποιμὴν ὁ βόσκων τὰ κτήνη αὐτοῦ ὑπὸ τὸ μυστηριῶδες δένδρον τῆς πόλεως Ἐριδοῦ, ἀγαπηθεὶς σφόδρα ὑπὸ τῆς Ἰστάρ καὶ ἀξιωθεὶς νὰ γένηται σύζυγος αὐτῆς, ἐφονεύθη ὑπὸ κάπρου (2), ἢ Ἰστάρ ἐν τῇ θλίψει καὶ ἀπογνώσει αὐτῆς ἀπεφάσισε νὰ κατέλθῃ εἰς Ἄδου, ἵνα ἐκεῖ ἐν τῷ ὕδατι τῆς θαυμασίας πηγῆς πλύνη τὰς πληγὰς τοῦ φονευθέντος συζύγου, διότι οὕτω μόνον ἦτο δυνατόν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ζωὴν ὁ φονευθεὶς. Ἀλλὰ τὸ ἔργον ἦτο φοβερόν, διότι οὐδεὶς οὔτε θεὸς οὔτε βροτὸς ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν πηγὴν ἐκείνην ἢ νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν ἔδην χωρὶς νὰ ὑποστῇ τὰ φρικώδη τοῦ θανάτου παρακολοθητά. Ἀλλ' ἢ Ἰστάρ προετίμησε νὰ ὑποστῇ μᾶλλον τὴν φοβερὰν ταύτην τιμωρίαν ἢ νὰ χωρισθῇ διὰ παντὸς ἀπὸ τοῦ ἀνδρός. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀπῆλθεν «εἰς τὴν χώραν, ἀφ' ἧς δὲν ἐπανέρχεται τις» εἰς τὴν χώραν τοῦ σκότους, ἔστρεψεν ἢ Ἰστάρ, ἢ θυγάτηρ τοῦ θεοῦ τῆς σελήνης Σίν, τὸν νοῦν

(1) Τὸ ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς ὄνομα εἶναι Doumouzi, ἀλλ' ἡμεῖς ἐνταῦθα ποιούμεθα χρῆσιν τοῦ τύπου τοῦ ὀνόματος ὡς ἔχει τοῦτο ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ κατὰ τοὺς Ο'.

(2) Φαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαπητοῦ τῇ Ἰστάρ ποιμένος Θαμμουζ (Ταμμουζ ἢ Δουμουζι) ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ τοῦ σπαράξαντος αὐτὸν ὕδρος ἢ κάπρου. Καὶ ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Ἀδωνίδος καὶ τῆς Ἀστάρτης λέγεται ὅτι ὁ Ἀδωνὶς ἐφονεύθη πληγωθεὶς ὑπὸ τοῦ κάπρου καὶ διὰ τοῦτο πανταχοῦ εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρασιατικῆς Ἀφροδίτης ἢ Ἀστάρτης ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς ἢ εἰσοδος κρέατος ὕδρος. Ὁμοίωτον πάθημα τῷ τοῦ Θαμμουζ καὶ τοῦ Ἀδωνίδος μυθολογεῖται ὅτι ἐπαθε καὶ ὁ Λίνος (ἐν ᾧ προσωποποιεῖται ἡ παναρχαία θεογῶδης Ἑλληνικῆ ποιήσις ἢ καλουμένη «Λίνος») κατασπαράχθεις ὑπὸ τῶν κυνῶν. Τὰ μυθικὰ ταῦτα πρόσωπα εἰσὶ προσωποποιήσεις τοῦ ἔαρος τοῦ ζωογονοῦντος τὴν φύσιν καὶ ἀφανιζομένου ὕστερον ὑπὸ τοῦ καύσωνος τοῦ θέρους τοῦ προσωποποιουμένου ἐν τῷ κάπρῳ τῷ φονεύοντι τοὺς ἀγαπητοὺς τῇ Ἀφροδίτῃ (τῇ θεᾷ τῆς γονιμότητος) νέους. Ἀλλ' ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Θαμμουζ φαίνεται ὅτι ὁ ὠραῖος ποιμὴν ὁ φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ κάπρου ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ φονεύσαντος κάπρου. Δουμουζι ἢ Δουμουζ εἶναι νεώτερος τύπος τοῦ Τουρανικοῦ Τογγουζ=κάπρος (ὁμοία ἀναλογία φθολογικῆ ὑπάρχει μεταξύ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας Σουμριτικῆς ἀρχ. Σουμρ. Διγιρί=θεός, Νσοουμρ. Δεμίρ). Ἐν τῇ μεταστάσει ταύτῃ τῶν ὀνομάτων τοῦ φονεύσαντος κάπρου καὶ τοῦ φονευθέντος ποιμένος ἐγένετο ὁμοίον τι, κατ' ἀντίθετον μετωνυμίαν, τῷ ἐν τῇ μεταστάσει τῆς θεᾶς Ἰφιγενείας Ἀρτέμιδος εἰς Ἰφιγένειαν θυομένην τῇ θεᾷ καὶ τοῦ

αὐτῆς, εἰς τὸν οἶκον τοῦ σκότους, εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Ἰρκάλα (1)· εἰς τὸν οἶκον, εἰς ὃν ὁ ἀπαξ εἰσερχόμενος δὲν ἐξέρχεται πλέον· εἰς τὴν τρίβον τὴν μὴ ἄγουσαν ὀπίσω τὸν εἰς αὐτὴν εἰσελθόντα· εἰς τὸν οἶκον, ἐν ᾧ ὁ προσερχόμενος στερεῖται φωτός· εἰς τὸν τόπον, ἐνθα τροφή εἶναι ἢ κόποις καὶ ὁ πηλός, ἐνθα οἱ οἰκοῦντες δὲν βλέπουσι φῶς, ἀλλὰ μένουσιν ἐν σκότει, καὶ ἐνθα οἱ οἰκοῦντες εἶναι ἐνδεδυμένοι, δίκην πιτηνῶν, ἐνδύματα μετὰ πτερωῶν, ἐνθα εἰς τὴν πύλην καὶ εἰς τὸ κλεῖθρον κεῖται σωρὸς κόνεως». Ἐνταῦθα κατέβη ἡ Ἰστάρ καὶ προσεκάλεσεν ἐπιτακτικῶς καὶ μετ' ἀπειλῶν τὸν κωλύοντα αὐτὴν τῆς εἰσόδου φύλακα ἀπειλοῦσα ὅτι ἔμελλε νὰ ἐκβιάσῃ τὴν εἴσοδον καὶ νὰ καταστρέψῃ τὰς οὐδοὺς καὶ νὰ ἐξαγάγῃ πάντας τοὺς νεκρούς, ἵνα ζῶσι καὶ ἐσθίωσιν. Ὁ φύλαξ καμφθεὶς ἀγγέλλει τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν φοβεράν θεάν τοῦ ἔδου Ἀλλάτ (ἴδ. σελ. 115) (2) τὴν ἔχουσαν μορφὴν γυναικὸς ἀλλὰ σῶμα τριχωτὸν καὶ τερατώδες μετὰ πτερωῶν καὶ οὐρᾶς καὶ ὀύγχους λεαίνης μορφαζούσης ἀπαισίως, γαλουχοῦσαν δύο λέοντας, τέκνα αὐτῆς, σείουσαν δι' ἐκατέρας τῶν χειρῶν φοβεροὺς ὄφεις, δι' ὧν πλήττει θανατηφόρως τοὺς ἐναντίους, ἴσταμένην ὀρθίαν ἐπὶ τῶν νώτων ἵππου ἐπιβαίνοντος λέμβου καὶ οὕτω διατρέχουσαν τὸ κράτος αὐτῆς καὶ ἐμπνέουσαν πανταχοῦ τὸ δῆγος καὶ τὴν ὠχρότητα τοῦ θανάτου. Αὕτη ἐπέτρεψε μὲν τὴν εἴσοδον τῆς Ἰστάρ, ἀλλ' ὑπέβαλεν αὐτὴν εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους, εἰς οὓς ὑποβάλλονται πάντες οἱ μεταβαίνοντες εἰς τὸ κράτος αὐτῆς. Κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς πρώτης πύλης τοῦ δι' ἑπτὰ τειχῶν περιβαλλομένου καὶ ἑπταπύλου δόμου τοῦ ἔδου ἀφαιρεῖται ἀπὸ τῆς Ἰστάρ τὸ βασιλικὸν διάδημα· κατὰ τὴν δευτέραν πύλην ἀφαιροῦνται αὐτῆς τὰ ἐνώτια· κατὰ τὴν τρίτην δὲ καὶ τὰς λοιπὰς ἀφαιροῦνται διαδοχικῶς πάντα τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ κοσμήματα τῆς θεᾶς, τὸ περιδέριον, ἔξ οὗ ἐκρέμαντο καὶ περιάμματα, ὁ χιτὼν ὁ περικοσμῶν τὸ στήθος, ἡ καλλιτεχνικῶς πεποικιμένη καὶ πολυτίμοις λίθοις διηνητισμένη ζώνη, τὰ ψέλλια τῆς χειρὸς καὶ οἱ δάκτυλοι τῶν ποδῶν, τέλος δὲ κατὰ τὴν ἑβδόμην πύλην ἀφαιρεῖται καὶ ὁ πέπλος ὁ καλύ-

θεοῦ *Λυκάνας Διὸς* εἰς τὸν Ἀρκάδα Λυκάονα τὸν θύοντα τῷ Διὶ ἀνθρώπους. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ κάπρου Δουμούζ, κατὰ Σημιτικὸν τύπον Ταμμούζ, Θαμμούζ, ἔλαβε τὸ ὄνομα παρὰ τοῖς Σύροις ὁ μὴν τοῦ φοινικοῦ καύσωνος Ταμμούζ ὁ ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὸν Ἰεὺλιον καὶ ὦν ἐν χρήσει, πλὴν τῶν Σύρων, καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς Ἀσιατικοῖς.

(1) Ἀρχαίου Τουρανίου θεοῦ τοῦ ἔδου προσωποποιούντος τὸν θεὸν αὐτὸν τοῦ ἔδου. Ἰρκάλα ἢ Οὐργκάλ (=μέγας οἶκος ἐκ τοῦ Ἰρι ἢ Οὐρου=μέγας (πρβλ. Τουρκ. Ἰρι=μέγας) καὶ γκάλ=οἶκος (πρβλ. Τουρκ. γκαλμάν=μένειν).

(2) Περὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος Ἀλλάτ ἐκ τοῦ παρ' Ἡροδότῳ Ἀλιλάτ, θηλυκοῦ τύπου τοῦ γενικοῦ Σημιτικοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ Ἰλοῦ (Ἐλ, Ἐλι), ἐγένετο ἤδη λόγος ἀλλαχού (ἴδ. σελ. 115 σημ. 1). Ἐνταῦθα σημειούμεθα ὅτι ὁ Hommel ἐτυμολογεῖ τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Τουρανικοῦ Ἀράλ σημαίνοντος ἔδην. Τὸ Τουρανικὸν τοῦτο ὄνομα μετὰ Σημιτικῆς καταλήξεως τοῦ θηλυκοῦ αὐτοῦ ἐγένετο κατὰ Hommel Ἀράλατου καὶ ἐντεῦθεν Ἀράλου, Ἀλλάτου, Ἀλλάτ.

πτων τὸ γυμνὸν τοῦ σώματος. Οὐχὶ ἄνευ ἀντιροήσεων καὶ διαμαρτυρήσεων ἐπέτρεψεν ἡ θεὰ τὴν τοιαύτην αὐτῆς ἀπογύμνωσιν, ἀλλ' ὁ φύλαξ εἰς ἐκάστην ἐρώτησιν ἀπαντᾷ αὐστηρῶς: «Τοῦτο κελεύει ὁ νόμος τῆς Ἀλλάτ». Τέλος ἀφοῦ ἀπεγυμνώθη ἐντελῶς ἡ θεὰ καὶ εἰσῆλθε διὰ τῆς ἑβδόμης πύλης, εὐρέθη πρὸ τῆς ἀδυσωπήτου θεᾶς τοῦ ἔδου. Νῦν ἡ Ἰστάρ, ἀντὶ νὰ παρακαλῇ, ἐπιτίθεται ὀρητικῶς κατὰ τῆς Ἀλλάτ, ἵνα ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῆς τὸν Δουμούζ· ἀλλ' αὕτη ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ ἵππου αὐτῆς Ναμτάρ, τοῦ ἐργάτου τῆς δυστυχίας, ὅστις διὰ τῶν πληγῶν, ἃς καταφέρει κατὰ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ σώματος τῆς θεᾶς, περιβάλλει διὰ δεινῶν ἀλγηδόνων πάντα τὰ μέλη αὐτῆς. Ἡ Ἰστάρ δεσμεύεται ἐν τῷ ἔδῳ. Ἀλλὰ πᾶσα ἡ γῆ πενθεῖ ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς θεᾶς τῆς παρεχούσης εἰς πάντα ζωὴν καὶ γονιμότητα· ὁ ταῦρος δὲν ἐπιβαίνει πλέον τῆς βοός, ὁ ἀνὴρ δὲν ἐπιζητεῖ τὴν γυναῖκα, ἡ γῆ κινδυνεύει νὰ στερηθῇ πάντων αὐτῆς τῶν κατοίκων καὶ πάσης ζωῆς, κινδυνεύουσι δὲ καὶ οἱ θεοὶ ν' ἀπολέσωσι καὶ ναοὺς καὶ βωμοὺς καὶ λατρευτὰς καὶ ἐκατόμβας καὶ πάντα τὰ ἄλλα τὰ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν ἀνθρώπων προσφερόμενα αὐτοῖς. Θόρυβος καὶ κλαυθμὸς καταλαμβάνει καὶ τοὺς οὐρανοὺς. Ὁ ὑπὲρ τῶν μεγάλων θεῶν Παψουκάλ ἀπὸ θλίψεως καὶ πένθους διαρρηγνύει πρὸ τοῦ Σάμας τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ὁ Σάμας αὐτὸς κλαίει πρὸ τοῦ πατρὸς Σίν· αὐτὸς ὁ Εα συγκινεῖται ἐπὶ τοῖς γινομένοις. Πάντες ἀπαιτοῦσι τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἐξ ἔδου ἐπάνοδον τῆς Ἰστάρ. Ἐν τοιαύτῃ δ' ἀπορίᾳ τῶν πραγμάτων ἀρωγὸς παρίσταται ὁ πάσης σοφίας κάτοχος μέγας θεὸς Εα· οὗτος ἐδημιούργησε τὸν ἡμίθεον Οὐδδουσουναμίρ (1) καὶ ἐπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸν ἔδην, ἵνα ἐνεργήσῃ τὴν ἐπάνοδον τῆς Ἰστάρ. Ἡ ἐν ἔδῳ ἐμφάνισις τοῦ ἀγγέλου τοῦ Εα παρώργισε τὴν Ἀλλάτ, τὴν μὴ ἀνεχομένην ἐπέμβασιν ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὸ κράτος αὐτῆς. Καὶ διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἐπέτιμψε τὸν Οὐδδουσουναμίρ ὡς ἀπαιτοῦντα ἀθέμιτα καὶ ἐν ὀργῇ πλήττουσα τὰ πλευρὰ αὐτῆς καὶ δάκνουσα τοὺς δακτύλους ἠπέλησεν αὐτὸν διὰ τῆς μεγάλης φυλακῆς (ἢ κατάρας κατὰ Δέλιτζ), ἐν ἧ βρωσίς ἤθελεν εἶσθαι δι' αὐτὸν ὁ πηλὸς τῶν ὀδῶν καὶ οἱ βορβορώδεις ὀχετοί, διαμονὴ δὲ ἡ σκιά τῶν τειχῶν καὶ αἱ οὐδοὶ τῶν πυλῶν. Ἀλλὰ νοήσασα ὅτι ἔδει νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς θελήσεις τοῦ Εα ἐκάλεσε τὸν ὑπουργὸν Ναμτάρ καὶ διέταξεν αὐτὸν ν' ἀποδώσῃ τὴν ζωὴν τῇ Ἰστάρ διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ κεκρυμμένου ὑπὸ τὴν οὐδὸν τοῦ μεγάρου αὐτῆς. Ὁ Ναμτάρ ἔσχισε τὴν οὐδὸν καὶ ἀνέβλυσε τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς (2), ὅπερ ἐπεχύθη ἐπὶ τῆς Ἰστάρ καὶ ἀπέδωκεν αὐτῇ τὴν ζωὴν.

(1) Κατὰ Hommel ὁ Οὐδδουσουναμίρ εἶναι αὐτὸς ὁ Νιμρώδ καὶ τὸ ὄνομα Οὐδδουσουναμίρ εἶναι Σημιτικὴ μετάφρασις τοῦ Σουμριτικοῦ Γκιζτουβάρ. Ὁ Hommel δὲν ἐγίνωσκεν, ὅτε ἔγραψε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, τὸ νέον ὄνομα Γίλγαμος. Ὡστε κατὰ τὴν ἐρημναίαν ταύτην ὁ καταβάς εἰς Ἄδου, ἵνα ἐλευθερώσῃ τὴν Ἰστάρ, εἶναι αὐτὸς ὁ Βαβυλωνίος Ἡρακλῆς.

(2) Περὶ τοῦ «ὑδατος τῆς ζωῆς» ἀμυδρά τις ἰδέα ὑπάρχει καὶ ἐν τῷ ἔπει Νιμρώδ

Ἐνταῦθα τελευτᾷ ἡ περὶ τῆς ἐξόδου τῆς Ἰσθάρ ἀπὸ τοῦ ἄδου διήγησις, χωρὶς νὰ λεχθῆ τι σαφὲς ἐν τῷ ἔπει περὶ τῆς τύχης τοῦ Θαμμουζ μετὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς θεᾶς. Ἀλλὰ τὸ ἔπος δὲν τελευτᾷ μετὰ τῆς ἐξόδου τῆς Ἰσθάρ ἐκ τοῦ ἄδου, ἀλλ' ἔπεται οἰονεὶ τις ἐπίλογος, ἐν ᾧ παρίσταται ἀνὴρ θρηνητῶν πρὸ τοῦ ἱερέως περὶ τῆς τύχης τῆς ἐν ἄδῃ ἀδελφῆς αὐτοῦ, τῷ ἀνδρὶ δὲ τούτῳ παραινεῖ ὁ ἱερεὺς νὰ καθικετεύσῃ τὴν Ἰσθάρ καὶ νὰ σπένδῃ ὕδωρ καθαρὸν πρὸς τὸν ἀγαπητὸν τῇ θεᾷ Θαμμουζ, νὰ ἐπιχέῃ πολύτιμον βάλσαμον ἐπ' αὐτόν, ἔτι δὲ καὶ νὰ προσφέρῃ περιβολὴν πένθους. Συγχρόνως δὲ ἡ πενθουμένη ἀδελφὴ ἀκούσασα τῶν θρηνητῶν τοῦ ἀδελφοῦ λαλεῖ πρὸς τοῦτον ἐκ τοῦ ἄδου: «μονάκριβέ μου ἀδελφέ, μὴ ἐγκαταλίπῃς με εἰς ἀπώλειαν» ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ Θαμμουζ αὐλήσόν μοι τοὺς κρυσταλλίνους αὐλοὺς, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες θρηνητοὶ ἄς μέλψωσιν ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανοις καὶ ἄς καίωσι θυμίαμα εὐωδίας». Ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ἐπιλόγου τούτου λαμβάνοντες ἀφορμὴν ὁ Ἄ. Ἱερεμίας καὶ ὁ Δέλιτς φρονοῦσιν εὐλόγως ὅτι ὁ ἐπίλογος περιέχει τὸν πυρήνα καὶ τὸ κεφάλαιον τοῦ ἔπους τῆς «εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰσθάρ», ὅτι τὸ ὅλον ἔπος ἔχει ἀρχὴν καὶ ὑπόθεσιν μαγικὸν τινα ἐξορκισμόν, ἐνταῦτῳ δὲ καὶ διδασκαλίαν τινὰ περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ ἄδου ἐξόδου ἢ τῆς ἐν αὐτῷ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν τεθνεώτων δι' ἑορτῶν καὶ θυσιαῶν πενθίμων πρὸς τὸν ἀγαπητὸν σύζυγον τῆς Ἰσθάρ, τὸν Θαμμουζ (1), τὸν ἐκπροσωποῦντα τὸν θάνατον ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἀναβιώσεως καὶ ὅτι ἡ μαγικὴ αὕτη ᾧδῃ καὶ διδασκαλία (γεγραμμένη πάντως ἐν Σουμιρικῇ ἢ Νεο-σουμιρικῇ γλώσσῃ) περιεβλήθη ὕστερον ἐν τῇ Σημιτικῇ γλώσσῃ μορφὴν ἔπους διὰ τῆς ἐπὶ τὸ ἐπικώτερον διηγήσεως τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰσθάρ, ἐνῶ ἡ διήγησις αὕτη ἦτο ἐν ἀρχῇ ἀπλή τις παρεμβολὴ διδακτικὴ καὶ παραμυθητικὴ ἐν τῇ μαγικῇ ᾧδῃ, ἐνταῦτῳ δὲ καὶ δικαιολογητικὴ τῶν ἐν αὐτῇ διατασσομένων μα-

ῥως καὶ περὶ τοῦ «δένδρου τῆς ζωῆς» (ἴδ. σελ. 171-172). Κατὰ τὸν Α. Ἱερεμίαν (Die Babylonisch-Assyrische Vorstellungen von Leben nach dem Tode σελ. 89) ἡ περὶ «ὑδατος ζωῆς» παρόδοσις εἶναι κοινὴ πᾶσι τοῖς Σημιτικοῖς λαοῖς (τοιούτων ὕδωρ πάντως τὸ ἄμπου-ζεμ-ζέμ τῶν Ἀράβων). Περὶ τοῦ «δένδρου τῆς ζωῆς» γίνεται κυρίως λόγος ἐν τῷ ἔπει Νιμρώδ (ἴδ. σελ. 171), εἰκονίζεται δὲ συνήθως τὸ δένδρον τοῦτο καὶ ἐν τοῖς Βαβυλωνιακοῖς κυλίνδροις καὶ ἰδίως ἐν τοῖς κυλίνδροις τῶν βασιλικῶν σφραγίδων.

(1) Δὲν ἤξεύρω πῶς ἐρμηνεύων τὸν τοιοῦτον ἐπίλογον τοῦ ἔπους ὁ Μασπερώ, εἰ καὶ εἶχε ὑπ' ὄψιν πάντως τὰς περὶ τούτου θεωρίας καὶ τὰς γνώμας τοῦ Ἱερεμίου καὶ τοῦ Δέλιτς, τὰς ἐκτεθείσας ἀνωτέρω, ὅμως τοὺς λόγους τοῦ ἱερέως τοὺς ἀπευθυνομένους, κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα, πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ θρηνηοῦντα ἄνθρωπον, ἀποδίδει εἰς αὐτὸν τὸν Οὐδδουσουναμίρ λέγοντα δηθὲν πρὸς τὴν Ἰσθάρ ὅτι ὀφείλει αὕτη, ἵνα ἀνακαλέσῃ τὸν σύζυγον ἐκ τοῦ ἄδου, νὰ λούῃ αὐτὸν καθ' ἕκαστον ἔτος δι' ὑδατος καθυροῦ καὶ νὰ χρίῃ διὰ πολυτίμων μύρων καὶ περιβάλλουσα αὐτὸν διὰ στολῆς πενθίμου ν' αὐλῆ μέλη πένθιμα δι' αὐλοῦ κρυσταλλίνου, τῶν ἱερείων ἄδουσῶν συγχρόνως τὰ πένθιμα αὐτῶν ἄσματα καὶ κοπτομένων τὸ στήθος, καὶ ὅτι, τούτων γινομένων ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος,

γικῶν θυσιαῶν καὶ τελετῶν. Ὅτι αἱ τοιαῦται πρὸς τὸν Θαμμουζ γινόμεναι πένθιμοι τελεταὶ ἦσαν λίαν συνήθεις οὐ μόνον ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ, εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν περὶ Ἀδώνιδος καὶ Ἀστάρτης (ἐν Φοινίκῃ καὶ Κύπρῳ) καὶ περὶ Σαρδὰν καὶ τῆς θεᾶς Μᾶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς λατρείας αὐτῶν παραδόσεων. Βραδύτερον δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ προφήτου Ἰεζεκιὴλ εἰσεχώρησαν αἱ τοιαῦται βέβηλοι τελεταὶ καταδικαζόμεναι αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ προφήτου (1). Οὕτως ἡ μαγικὴ τέχνη τοῦ ἐξορκίζειν τὰς ψυχὰς τῶν θανόντων καὶ ἐξάγειν αὐτὰς ἐκ τοῦ ἄδου συναφθεῖσα μετὰ τῶν Σημιτικῶν ἰδεῶν περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τῆς φύσεως καὶ μετὰ τινος ἀμυδρῶς ἀναπτυχθείσης ἰδέας περὶ ἀθανασίας, ἀπετέλεσε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους τῆς εἰς Ἄδου καθόδου τῆς Ἰσθάρ. Ἐξ ἄλλου ὁ μῦθος ὁ περιγραφῶν τὰ ἐν ἄδῃ, συναφθεῖς μετὰ τῶν μύθων τῶν περιπετειῶν τοῦ ἥρωος Νιμρώδ, ἀπετέλεσε πρῶτῳ μέρους τοῦ ἔπους Νιμρώδ. Ἡ ὁμοίότης δὲ τοῦ ἐν τῷ ἔπει Νιμρώδ περὶ Ἰσθάρ μύθου ὡς καὶ τῆς ἐν αὐτῷ περιγραφῆς τοῦ ἄδου πρὸς τὰ ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ ἔπει τῆς Ἰσθάρ ἔδωκεν ἀφορμὴν ἵνα μέχρι πρὸ μικροῦ τὸ ἔπος τοῦτο θεωρῆται μέρος τοῦ ἔπους Νιμρώδ (2).

Τὸ τε ἔπος Νιμρώδ, οὗ ὁ ποιητῆς δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸς (3) ἐκ τῶν

ἕκαστον ἕαρ θὰ ἀναξωγογηθῆ ἡ καρδία τοῦ Θαμμουζ καὶ θὰ ἀναθάλῃ ἡ νεότης (Masp. Hist. anc. d. Peupl. d' Or. Τόμ. 1 σελ. 696). Ἴσως ὁ Μασπερώ δὲν θεωρεῖ ἔτι τοσοῦτον ἀσφαλεῖς τὰς γνώμας ἢ μᾶλλον τὰς ἀποδείξεις τοῦ Ἱερεμίου καὶ τοῦ Δέλιτς περὶ τοῦ περιεχομένου ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τοῦ ἔπους, ὥστε νὰ θυσιάσῃ εἰς αὐτὰς τὸ κάλλος τοῦ ἔπους τὸ προερχόμενον ἐκ τῆς μέχρι τέλους ἐνόητος αὐτοῦ, ὅσον ἐμφαίνεται ἐν τῷ τρόπῳ τῆς τέως ἐπικρατούσης τοῦ ῥηθέντος ἐπιλόγου ἐρμηνείας. Ἀλλ' ὁ Μασπερώ φαίνεται ἀντιφάσκων πρὸς ἑαυτὸν, διότι ἔνθεν μὲν παρίστησι τὸν Οὐδδουσουναμίρ παραινούντα τῇ Ἰσθάρ περὶ τῶν εἰς Θαμμουζ ἀποδοτέων τιμῶν, ἔνθεν δὲ τὰς παραινέσεις ταύτας καλεῖ διατάξεις προγραφείσας τῇ Ἰσθάρ ὑπὸ τῶν καταχθονίων θεῶν.

(1) Ἰεζεκιὴλ Γ' 14-15 «Καὶ εἰσήγαγέ με (ἐν Ἱερουσαλὴμ) ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς πύλης οἴκου Κυρίου τῆς βλεπούσης πρὸς βορρᾶν καὶ ἰδοὺ ἐκεῖ γυναῖκες καθήμεναι θρηνηοῦσαι τὸν Θαμμουζ. Καὶ εἶπε πρὸς με' υἱὲ ἀνθρώπου ἐώρακας μὴ μικρὰ τῷ οἴκῳ Ἰούδα τοῦ ποιεῖν τὰς ἀνομίας, ἄς πεποιθήσασιν αὐτοὶ ὧδε' καὶ ἔτι ὄψει ἐπιτηδεύματα μέλζονα τούτων».

(2) Ὡς εἶδομεν ἀλλαχοῦ (ἴδ. σελ. 123-4) τὰ αἷτια τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰσθάρ ἐκτίθενται ἐν τῷ κυρίῳ ἔπει Νιμρώδ ἄλλως ἢ ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ ἔπει τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰσθάρ πρὸς τοῦτοίς, καθὰ παρατηρεῖ ὁ Δέλιτς, ἐκεῖ μὲν ἡ Ἰσθάρ λέγεται θυγάτηρ τοῦ θεοῦ Ἀνοῦ, ἐν δὲ τῷ ἔπει τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰσθάρ θυγάτηρ τοῦ θεοῦ τῆς σελήνης Σίν.

(3) Ὡς ποιητῆς τοῦ ἔπους θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν Ἀσσυριολόγων ὁ Σιν-λικι-ουνίνι, διότι ἐν τῷ ἔπει αὐτῷ λέγεται ὅτι τοῦτο προέρχεται «ἐκ τοῦ στόματος (Sa-pi) τοῦ Σιν-λικι-ουνίνι. Ἀλλὰ τοῦτο ἄλλοι, ὡς ὁ Ἱερεμίας, ἐρμηνεύουσι «κατὰ τὴν διὰ στόματος παράδοσιν» τοῦ ἱεροῦ Σιν-λικι-ουνίνι, φρονοῦσι δ' ὅτι τὸ ἔπος Νιμρώδ δὲν εἶχε ἕνα

σφηνοεδῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, ὡς καὶ τὸ ἔπος τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ, εἴτε ἀποτελοῦσι τμήματα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔπους, ὡς ἔτι φρονοῦσί τινες, εἴτε, ὡς εἶναι σχεδὸν ἀποδεδειγμένον, εἰσὶ πάντη διάφορα ἀλλήλων, εἰσὶ πεποιημένα ἀμφοτέρωθεν ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ, ἐντεῦθεν δ' ἐθεωρήθησαν ἀνήκοντα εἰς περίοδον χρονικὴν μὴ ἀνατρέχουσαν πέρα τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος (1). Καὶ ὅ,τι μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον τῆς συνθέσεως τῶν ἐπῶν ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν μορφήν, ἐν αἷς ἐσώθησαν μέχρι νῦν, τὸ τοιοῦτον φαίνεται πιθανόν· ἀλλ' ὁ μῦθος τοῦ Νιμρωδὸς ἢ Γιλγάμου ἀνήκει εἰς περίοδον χρόνου πολλῶν προγενεστέρων, διότι ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις κυλίνδροις σφραγίδων, ἐν αὐτῇ τῇ σφραγίδι τοῦ Σαργῶν, εἰκονίζονται ἄθλοι τοῦ ἥρωος καὶ μάλιστα οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ ἐναντίον τῶν θηρίων, ἀφ' ὧν, ὡς ὁ Ἕλληνας Ἡρακλῆς, ἐκάθηρε τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Ὡσαύτως δὲ ἀρχαιοτάτος εἶναι καὶ ὁ μῦθος τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ ἔχων σχέσιν πρὸς τὰς μαγικὰς παραδόσεις τῶν πρώτων Τουρανίων οἰκητόρων τῆς Βαβυλωνίας. Ἀπεδείχθη δ' ἄλλως διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Haupt καὶ τοῦ Hommel ὅτι τὸ ἔπος τὸ Βαβυλωνιακὸν ἀνεπύχθη μὲν καὶ ἤχμασεν ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ, ἀλλ' εἶχε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν τῇ Τουρανικῇ φιλολογίᾳ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ ὅτι ὑπῆρχον ἔπη μυθικὰ θρησκευτικὰ πεποιημένα ἐν τῇ Νεοσομιρικῇ γλώσσῃ (2) ἐν τινι δὲ καταλόγῳ ἐπικῶν ποιημάτων ἐσώθησαν ἡμῖν καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ποιημάτων μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ποιητῶν τῶν ἀρχαιοτάτων τούτων Νεοσομιρικῶν ἐπῶν (3). Τοιοῦτος ἐπικός ποιητὴς ζήσας τοῦλάχιστον δισχίλια ἔτη πρὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ χίλια ἔτη πρὸ τῆς συνθέσεως τοῦ Ῥιγβέδα, τοῦ ἀρχαιοτάτου τῶν ἐν τῇ Σανσκριτικῇ καὶ πάντων τῶν ἐν Ἀρίαις ἢ Ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις συνθεθειμένων ποιημάτων, εἶναι ὁ Πασα-γούλας, ὁ ποιητὴς τοῦ ἔπους, οὗ ἡ ἀρχὴ «Ἡ θεὰ Νινμάγ ἐστὶν ἡμετέρα δέσποινα». Ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἐποίησε καὶ ἕτερον ἔπος ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ, οὗ ἡ ἀρχὴ «Μερωδάχ ὁ μέγας κύριος». Ἔτερος ἐπικός ποιητὴς τῶν χρόνων ἐκείνων εἶναι ὁ Ἰκουρτουρνούνα ποιήσας ἔπος Σουμιρικόν, οὗ ἡ ἀρχὴ «Ἀπὸ μακρῶν ἡμερῶν».

Ἐπικός ποιητὴς ποιήσας δύο μόνον ποιητὴν, ὁ δὲ Σιν-λικι-ουνίνι ἦτο ἴσως ποιητὴς τοῦ ἔπους τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ».

(1) Κατὰ τὸν Hommel τὸ ἔπος ὑπὸ τὴν σήμερον διατηρηθεῖσαν ἡμῖν μορφήν αὐτοῦ ἐποιήθη κατὰ τὸν 23 π. Χ. αἰῶνα (πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Χαμμουραβί), κατὰ δὲ τὸν E. Mάυερ ἀνέρχεται ἀπλῶς μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 15 π. Χ. αἰῶνος.

(2) Ἐντεῦθεν φρονοῦσί τινες Ἀσσυριολόγοι ὅτι καὶ τὸ ἔπος Νιμρωδὸς, ὅπως καὶ τὸ ἔπος τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ, ἐποιήθη ἐν ἀρχῇ ἐν τῇ Σουμιρικῇ γλώσσῃ καὶ ἐκ ταύτης μετεφράσθη εἰς τὴν Σημιτικὴν Βαβυλωνιακὴν.

(3) Ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ δὲν ἀναφέρονται οὔτε τὸ ἔπος Νιμρωδὸς οὔτε τὸ τῆς κοσμογονίας, φρονεῖ δ' ὁ Hommel ὅτι ὁ κατάλογος περιλαμβάνει ἀπλῶς ὠρισμένης χρονικῆς περιόδου καὶ ὠρισμένου κύκλου ἐπῶν καὶ τῶν ποιητῶν αὐτῶν τὰ ὀνόματα.

ἔπη Σουμιρικὰ καὶ πολλοὺς περὶ θεῶν μύθους ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ εἶναι καὶ ὁ ποιητὴς Ἰσμιδούγγας.

4) *Τὸ ἔπος τῆς κοσμογονίας καὶ τοῦ πολέμου τοῦ Μερωδάχ κατὰ τῆς Τιαμάτ.*— Σπουδαῖον ἔπος ἐν τῇ Β. Σημιτικῇ εἶναι καὶ τὸ ἐν πολλοῖς ἀποσπάσμασιν ἐπὶ βιβλίων ἢ τοῖς πινακίω περιεχόμενον ἔπος τῆς κοσμογονίας καὶ τῶν μετὰ ταύτης συνδεομένων περὶ θεογονίας καὶ τῶν πράξεων τῶν θεῶν μύθων. Καὶ περὶ μὲν τῆς κοσμογονίας κατὰ τοὺς Βαβυλωνιακοὺς μύθους ἐγένετο ἤδη λόγος κεφαλαίως ἐν ἄλλῳ τοῦ βιβλίου τούτου κεφαλαίῳ. Ἐκ δὲ τῶν περὶ θεογονίας καὶ τῶν πράξεων τῶν θεῶν (τῶν μετὰ τῆς κοσμογονίας συνδεομένων) ἐκτίθεμεν ἐνταῦθα, κατὰ προτίμησιν, λεπτομερέστερον τὰ περὶ τοῦ πολέμου τοῦ οὐρανοῦ θεοῦ Μαρωδὸν ἢ Μερωδάχ ἐναντίον τῆς θεᾶς τῆς ἀβύσσου ἢ τοῦ χάους *Τιαμάτ*, διότι ἐν τῷ μύθῳ τούτῳ ἐνόμισαν πολλοὶ ἀτόπως ὅτι εὗρον ὁμοιότητα καὶ κοινὴν καταγωγὴν πρὸς τὰς χριστιανικὰς παραδόσεις περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἐωσφόρου Σατανᾶ καὶ τοῦ τάγματος αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐναντίον αὐτῶν πολέμου τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν οὐρανίων ταγμάτων Μιχαήλ. Ὁ μῦθος οὗτος τῆς Τιαμάτ ἔχει ὡς ἑξῆς ἐν κεφαλαίῳ :

Πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῶν θεῶν αὐτῶν ἐδέσποζε μόνον ἡ θεὰ τοῦ χάους *Τιαμάτ*, μετ' αὐτῆς δὲ ἡ ἀβύσσος ἢ ὠκεανὸς (1) Ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ χάους καὶ τῆς ἀβύσσου παρήχθησαν κατὰ μικρὸν ζεύγη θεῶν ἕξ ὧν προήλθον ἄλλοι θεοὶ μεγάλοι καὶ μικροί, καὶ διὰ τούτων βαθμηδὸν ἀπετέλεσθησαν ὀλόκληροι στρατιὰ θεῶν, δι' ὧν ἐπληρώθη ὁ κόσμος. Ἀλλ' ἡ θεότης τοῦ χάους *Τιαμάτ*, βλέπουσα ὅτι οὕτω διὰ τῆς γενέσεως καὶ ἀυξήσεως τῶν θεῶν περιορίζετο καὶ κατεστρέφετο τὸ κράτος αὐτῆς, ἐγέννησεν ἀπειρίαν ὄντων τῆς ἑαυτῆς φύσεως, δι' ὧν συγκροτοῦσα τάγματα μυριάριθμα ἤθελε νὰ ἀμύνηται ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος κράτους αὐτῆς ἀντιτάσσουσα τὰς στρατίας ταύτας ἐναντίον τῶν θεῶν. Τὰ τέκνα ταῦτα, ἅτινα ἦσαν ὄντα τερατώδη καὶ εἰδεχθῆ, ὅπως αὐτὴ ἡ *Τιαμάτ* ἢ εἰκονιζομένη ἐν τῇ τέχνῃ ὡς τερατώδες θηρίον περὶ ἑαυτῆς ἐξοπλισθέντα καὶ ταχθέντα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συζύγου τῆς *Τιαμάτ* Κιγγού, ἤρξαντο οὕτω δεινῶς τοῦ κατὰ τῶν θεῶν ἀγῶνος, ὥστε αὐτοὶ οἱ θεοὶ περιήλθον εἰς ἀπορίαν περὶ τοῦ πρακτέου. Οὐδεὶς τότε ἐτόλμα ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ φοβεροῦ πολεμίου. Οὔτε ὁ μέγας θεὸς Ἄνου οὔτε ὁ θεὸς τῆς σοφίας καὶ τῆς φρονήσεως Ea ἐτόλμων ν' ἀναλάβωσι τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου. Τέλος ἐν τῷ συμποσίῳ τῶν θεῶν τῷ γενομένῳ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ γηραιοῦ θεοῦ Ἄνσαρ, τοῦ πατρὸς

(1) *Τιαμάτ* καὶ Ἄβυσσος (Ἄψου, ἴδ. σελ. 120 φαίνεται ὅτι σημαίνουσι τὴν αὐτὴν ἀρχέγονον θεότητα, τὴν κοσμογονικὴν ἀρχὴν τοῦ χάους, οὗ ἡ εἰκὼν παρίσταται ἐν τῇ ἀβύσσῳ (πρὸβλ. καὶ Γενέσ. Α' 1). Ὅτι ἡ λέξις *Ἄβυσσος* δὲν εἶναι τὸ Βαβυλωνιακὸν *ἄβου*, περὶ τούτου ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν σελ. 120 (σημ. 3)· ἐνταῦθα δὲ ἐρρήθη ὅτι ἡ λέξις ἢ Βαβυλωνιακὴ *Ghanna* ἢ σημαίνουσα τὸ χάος δὲν ἔχει συγγένειαν οὐδεμίαν ἐτυμολογικὴν οὔτε

τοῦ Ἄνου, εἰς δὲ ἦσαν συγκεκλημένοι πάντες οἱ θεοί, ὁ πολεμικὸς τοῦ Εα υἱὸς Μερωδάχ ἐκήρυξεν ὅτι αὐτὸς ἀνελάμβανε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος. Πάντες οἱ θεοὶ ἐπευφήμησαν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ γενναίου Μερωδάχ καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέα κράζοντες πρὸς αὐτόν : «Σοὶ πρέπει ἡ δόξα ἐν τοῖς θεοῖς, σοῦ τὸ θέλημα κρατερόν, σοῦ ἡ ἡγεμονία πηγάζει ἀπὸ τοῦ Ἄνου. Μερωδάχ ! ἀπὸ τοῦ νῦν τὰ προστάγματά σου εἰσὶν ἀμετάκλητα, ἐν σοὶ κεῖται τὸ κράτος τὸ ὑποῦν καὶ ταπεινοῦν, ὁ λόγος ὁ ἐξερχόμενος ἀπὸ τοῦ στόματός σου ἄρξει ἐν ἡμῖν καὶ οὐδεὶς ἀντιστήσεται τοῖς προστάγμασί σου. Τὰ σὰ νόμιμα οὐδεὶς παραβήσεται τῶν θεῶν . . . Ὡ Μερωδάχ ! σὺ δὲ ἀμύντωρ ἡγεμών. Σὲ ἀνευφημοῦμεν βασιλέα' σοὶ ἀνήκει πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει καὶ ὁ λόγος σου πανταχοῦ κρατήσεται. Τὰ ὄπλα σου πλήξουσι τὸν ἐχθρόν, καὶ οὐδεὶς δυνήσεται ἀποφυγεῖν τὴν τούτων ὁρμήν. Ὡ δέσποτα, ὁ πεποικώς ἐπὶ σὲ σώζει τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ὁ δὲ θεὸς ὁ ποιῶν τὸ κακὸν ἐκχέει τὸ αἷμα αὐτοῦ ὡσπερ ὕδωρ». Τοιαῦτα προσφωνοῦντες οἱ θεοὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτῶν Μερωδάχ ἠθέλησαν νὰ ἐνισχύσωσιν αὐτὸν ἐν τῇ πεποικίσει τῆς παντοδυναμίας αὐτοῦ, καὶ πρὸς τοῦτο περιβαλόντες αὐτὸν διὰ στολῆς ἔλεγον : «Ὡ δέσποτα, τὸ θέλημα τὸ σὸν ἔσται θέλημα πάντων τῶν θεῶν καὶ ὅ,τι ἂν εἴπῃς ἵνα γένηται, γενήσεται εὐθύς. Καὶ ἐὰν εἴπῃς τῇ στολῇ ταύτῃ «ἐξαφανίσθητι !», ἐξαφανισθήσεται εὐθύς· καὶ ἐὰν πάλιν εἴπῃς αὐτῇ «ἐπάνελθε !», πληρωθήσεται ἀμέσως τὸ πρόσταγμά σου». Οὕτω δὲ καὶ ἐγένετο. Ὁ Μερωδάχ προσέταξε τῇ στολῇ νὰ

πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν χάος, οὔτε πρὸς τὸ γέεννα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ πρὸς τὸ Ἀραβικὸν δεσπενέμ. Ὡς ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ εἶπομεν, τὸ *αφου* ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις εἶναι ἐπίθετον τοῦ Εα ἢ Χέα ἢ Ὡάννου τοῦ θεοῦ τῆς σοφίας τοῦ ἐκ τῆς θαλάσσης φανέντος (ἴδ. σελ. 111). Ἄλλ' ἡ λέξις ἐν τισὶν Ἑλληνικαῖς περὶ Βαβυλωνιακῶν θεοτήτων παραδόσεσι (ἴδ. κατωτέρω) παρεδόθη ὑπὸ τὸν τύπον Ἄπασών, ὡς ἰδιαιτέρας θεότητος ὄνομα, ἐνῶ ἐν τῷ ἄβυσσος (*) διετηρήθη ἡ κυριολεκτικὴ ἔννοια τῆς ἀχανοῦς θαλάσσης. Ὅτι ὁμως Ἄπασών ἢ ἄβυσσος ἦτο ἢ αὐτὴ πρὸς τὴν *Τιαμάτ* μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν Ἑλλην. Βαβυλωνιακῶν μύθων. Κατὰ τούτους γυνὴ μὲν τοῦ Ἄπασών καλεῖται *Ταυθὲ* (Ἐθὺς ; *Θαλάτθ* τοῦ Βηρώσου ; ἴδ. σελ. 119), υἱὸς δὲ τοῦ Ἄπασών καὶ *Ταυθὲ* εἶναι ὁ *Μωϊμίς*. Ἐν τῷ *Μωϊμίς* προδήλως εὐρίσκομεν τὴν Μουμμοῦ *Τιαμάτ* τῶν Βαβυλωνιακῶν μνημείων. Φαίνεται δὲ πάντως ἀπίθανος ἡ γνώμη τοῦ Hommel ὅτι τὸ ὄνομα *Μουμμοῦ* προήλθεν ἐκ τοῦ Ghana καὶ ὅτι μεσάζων τύπος εἶναι ὁ τοῦ ὀνόματος τῆς θεότητος *Χαμμοῦ*, ὅπερ εὐρίσκομεν ἐν τῷ *Χαμμουραβί* (ἴδ. σελ. 152). Πιθανώτερον ὅτι ἐν τῷ *Ταυθὲ* καὶ τῷ *Θαλάτθ* (τῇ Χαλδαϊκῇ δηλονότι λέξει τοῦ Βηρώσου) ὑπάρχει ἀπὸ τῆς τῆς τοῦ ὀνόματος *Τιαμάτ*. Ὅπωςδήποτε τὰ ὀνόματα *Τιαμάτ*, *Μουμμοῦ Τιαμάτ*, *Μωϊμίς*, *Ταυθὲ*, τὸ *Θαλάτθ* τοῦ Βηρώσου, *Αφου*, Ἄπασών ἔχουσι τὴν αὐτὴν μυθολογικὴν ἀρχὴν, τινὰ δὲ τούτων καὶ ἐτυμολογικῶς εἰσὶ τὰ αὐτά.

(*) Ἄβυσσος ἐτυμολογεῖται συνήθως ἐκ τοῦ *α* στερητ. καὶ *βυσσός* (βυσσόθεν) Ἴων. τύπ. *βυθός*· καὶ ἐρμηνεύεται *ἀνευ βυθοῦ*. Ἀλλὰ τὴν γενικωτέραν σημασίαν τοῦ ὀνόματος σημαίνοντος *ἀπειρος*, *ἀχανής*, *ὠκεανός*, εἶτα δὲ *ἄδης*, ἀποδοτέον ἴσως εἰς τὴν παρτυμολογίαν αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ἄπασών καὶ *αφου*.

ἐξαφανισθῆ καὶ ἐξηφανίσθη, ἵνα πάλιν κατὰ διαταγὴν τοῦ θεοῦ ἐπανέλθῃ ἀμέσως. Οὕτω ἐνισχυθεὶς ὁ Μερωδάχ ἐν τῇ πίστει πρὸς τὴν παντοδυναμίαν αὐτοῦ καὶ λαβὼν παρὰ τῶν θεῶν τὰ σύμβολα τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς, τὸ σκῆπτρον, τὸν θρόνον, τὸ στέμμα καὶ ἀνευφημηθεὶς πάλιν ὑπ' αὐτῶν ἐν ἀνευφημίαις : «Γενοῦ βασιλεύς ! Ὑπαγε, ἀπόταμε τὴν κεφαλὴν τῆς *Τιαμάτ* καὶ τὸ αἷμα αὐτῆς διασκορπίσθητω ὑπὸ τῶν ἀνέμων εἰς τὰς ἀποκρῦφους γωνίας τοῦ κόσμου», παρασκευάσας περιεβλήθη τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ, τὴν λόγχην, τὸ τόξον, τὸ δόρυ, τιθεὶς πρὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὸν κεραυνὸν καὶ πεπληρωμένος τὸ σῶμα ἀστραπῆς καὶ φλογός. Ἄλλ' ἵνα πλήξῃ τὴν *Τιαμάτ* ἔδει πρῶτον νὰ περικυκλώσῃ αὐτήν, ἵνα μὴ ἐν τῷ ἀπέριφ τοῦ πάντος χώρου καταστῆ ἀσύλληπτος. Πρὸς τοῦτο κατεσκευάσασε δίκτυον ἐκτεινόμενον ἐφ' ὅλον τὸν κόσμον καὶ οἱ τέσσαρες ἄνεμοι κατὰ τοὺς τέσσαρας ὀρίζοντας τεταγμένοι ἐκράτουσαν τὰ κράσπεδα τοῦ δικτύου(1). Οἱ ἄνεμοι, οὓς ἐδημιούργησεν αὐτός, ἡ θύελλα, ὁ κλύδων καὶ ὁ τυφὼν ἀπελύθησαν σφοδρῶς κατὰ τῆς *Τιαμάτ*. Ὁ Μερωδάχ τέλος ἐπιβάς τοῦ ἄρματος αὐτοῦ τοῦ φοβεροῦ ὤρησε δεινὸς καὶ ἀκατάσχετος ἐναντίον τῶν πυκνῶν στιφῶν τῶν τεράτων τῶν ἀποτελούντων τὸν στρατὸν τῆς *Τιαμάτ*, βοῶν πρὸς αὐτήν καὶ μεμφόμενος τὴν κατὰ τῶν θεῶν διαγωγὴν αὐτῆς, ἀγγέλλων τὴν ἐπικειμένην καταστροφὴν καὶ προκαλῶν αὐτήν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἡ *Τιαμάτ* μαινεται ἐξ ὀργῆς ἐπὶ τῷ ἀκούσματι, δλολύζει καὶ ὀρμᾷ ἀγρίως ἔδουσα μαγικὰς φῶδας. Μερωδάχ καὶ *Τιαμάτ* ὀρμῶσι κατ' ἀλλήλων. Ὁ Μερωδάχ ἐξελίσσει τὸ δίκτυον αὐτοῦ καὶ ἀπολύει κατὰ τῆς *Τιαμάτ* τὸν κλύδωνα· καὶ ἐνῶ αὕτη διὰ τοῦ χάσματος τοῦ στόματος ὀρμᾷ νὰ καταπῆ τὸν ἀντίπαλον, ὁ κλύδων εἰσορμᾷ εἰς τὸ χάσμα τοῦ στόματος καὶ πληρώσας τὴν γαστέρα ἐπιφέρει διάρρηξιν τοῦ στήθους καὶ σχίζει τὸ στόμα. Τότε ὁ θεὸς ὠθῶν τὴν λόγχην διὰ τῆς γαστροῦ διασχίζει ταύτην καὶ τὸ στήθος, καὶ δεσμεύσας τὸ σπαρασσόμενον τέρας φονεύει αὐτό. Ὁ στρατὸς τῆς *Τιαμάτ* διασκορπίζεται ἀμέ-

(1) Ἀφοῦ ἡ *Τιαμάτ* ἐκπροσωπεῖ τὴν ἄβυσσον ἦτοι τὴν ἀχανὴ θάλασσαν ὡς ἀρχὴν κοσμογονικῆν ἐναντιουμένην εἰς τὸν κόσμον τῶν θεῶν καὶ περιορισθεῖσαν ἐντὸς δικτύου ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ θεοῦ Μερωδάχ, δυνάμεθα νὰ ἀντιπαραβάλωμεν τὰ ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ μύθῳ περὶ τοῦ δικτύου τοῦ Μερωδάχ καὶ τοῦ ὑπὸ τῶν τεσσάρων ἀνέμων φυλασσομένου κρασπέδου τοῦ δικτύου λεγόμενα πρὸς τὰς ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰὼβ (ΛΗ' 8-12) ὑψηγόρους περὶ τῶν ὀρίων θαλάσσης ῥήσεις : «Ἐφραῖα δὲ θάλασσαν πύλαις, ὅτε ἐμαιοῦτο, καὶ ἐκ κοιτίας αὐτῆς ἐξεπορευέτο· ἐθέμην δὲ αὐτῇ νέφος ἀμφίασιν, ὀμίχλη δὲ αὐτὴν ἐσπαργάνωσα· ἐθέμην δὲ αὐτῇ ὄρια, περιθεις κλείθρα καὶ πύλας· εἶπον δὲ αὐτῇ· μέγρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβῆσῃ, ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσεται σου τὰ κύματα». Πρβλ. καὶ Ψαλμ. ΡΓ' 4-10 «Ὁ θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς· οὐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ἄβυσσος ὡς ἰμάτιον τὸ περιβάλοιον αὐτοῦ· ἐπὶ τῶν ὀρέων στήσονται ὕδατα· ἀπὸ ἐπιτιμῆσεώς σου φεύξονται, ἀπὸ φωνῆς βροντῆς σου δειλιάσουσιν· ἀναβαίρουσιν ὄρη καὶ καταβαίνουσι πεδία εἰς τὸν τόπον, ὃν ἐθεμελίωσας αὐτοῖς· ὄριον ἔθου, ὁ οὐ παρελεύσονται, οὐδὲ ἐπιστρέψουσι καλύψαι τὴν γῆν».

σως, οἱ θεοὶ τοῦ πολέμου οἱ ἐλθόντες ἐπίκουροι, καταπλαγέντες ἐπὶ τοῖς γενομένοις, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τρέπονται εἰς φυγὴν. Τότε τέλος καὶ ὁ σύζυγος τῆς Τιαμὰτ συλλαμβάνεται καὶ ἀπάγεται δέσμιος πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ Ἀνοῦ. Μετὰ ταῦτα ὁ νικητὴς θεὸς ἐπιστρέφει πρὸς τὴν Τιαμὰτ, καὶ πατήσας ἐπὶ τὸ πτώμα αὐτῆς κατεμέλισεν αὐτὸ διὰ τοῦ ἀθανάτου αὐτοῦ ξίφους καὶ ταμῶν τὰ αἱματοφόρα ἀγγεῖα διεσκόρπισε τὸ αἷμα διὰ τῶν ἀνέμων εἰς τὰς ἀποκρῦφους γωνίας τοῦ κόσμου. Οἱ θεοὶ ἰδόντες τὸ τοιοῦτον τέλος τῆς Τιαμὰτ ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην καὶ ἐν τῇ εὐφροσύνῃ αὐτῶν ἔπεμψαν δῶρα τῷ Μερωδάχ. Οὗτος δὲ διέσχισε νῦν ὥσπερ ἰχθὺν τὸ πτώμα τῆς φονευθείσης θεᾶς τοῦ χάους εἰς δύο τμήματα, καὶ τὸ μὲν ἐν τμήμα ἀνήρτησεν ὑψηλὰ καὶ ἐκ τούτου παρήχθη ὁ οὐρανός, τὸ δὲ ἕτερον ἐξέτεινεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ἐσχημάτισεν ἐξ αὐτοῦ τὴν γῆν.

Ἡ ἔννοια ἢ ὑποκειμένη εἰς ὅλον τοῦτον τὸν μῦθον τοῦ πολέμου τοῦ Μερωδάχ ἐναντίον τῆς Τιαμὰτ εἶναι τὸ μὲν ἢ ἰδέα τῆς ἐκ τοῦ χάους παραγωγῆς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὸ δὲ ἴσως ὁ πόλεμος τῶν καταστρεπτικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, ἰδίως τῆς θαλάσσης, τῆς ἀβύσσου καὶ τῶν κατακλυσμῶν ἐναντίον τῆς φυσικῆς τάξεως καὶ εἰρήνης, ἧς ἀντιπρόσωποι εἶναι οἱ οὐράνιοι θεοί. Ὁμοίαν, ὡς γνωστόν, ἔννοιαν ἔχουσιν οἱ κοσμογονικοὶ μῦθοι καὶ ἐν ἄλλοις λαοῖς, μάλιστα δὲ οἱ Ἑλληνικοὶ μῦθοι περὶ τοῦ πολέμου τῶν Τιτάνων καὶ Γιγάντων ἐναντίον τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν. Ἐν δὲ τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ ὁ οὐράνιος θεὸς Βὴλ Μερωδάχ, ὁ θεὸς ὁ ὑψιστος ὁ κατ' ἐξοχὴν λατρευόμενος ἐν Βαβυλῶνι, παρίσταται ὡς φονεὺς τῆς θεᾶς τοῦ χάους καὶ ὡς παραγωγὸν ἐκ τοῦ χάους τούτου τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν (1). Ὅτι ἐν τῇ Τιαμὰτ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ μύθου ἀνεπαίσθητος τις ἴσως ὑπαίνιγμος ὑπολανθάνει περὶ τῆς φυσικῆς ἀταξίας τῆς ἐκ τοῦ χάους προερχομένης καὶ ἐντεῦθεν ἀμυδρότατα περὶ τῆς ἠθικῆς ἀταξίας τοῦ πονηροῦ καὶ διαβόλου κατὰ τὴν Γραφικὴν καὶ Χριστιανικὴν ἔννοιαν, ἔχεται τινος ἴσως ἀληθείας. Ἄλλ' ὅτι ἡ Τιαμὰτ καὶ τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἐκπροσωποῦσιν, ὥσπερ ὁ Σατανᾶς, τὸ κράτος τοῦ πονηροῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας καὶ ὅτι ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Σατανᾶ καὶ τοῦ τάγματος αὐτοῦ ἔχει ἀρχὴν Βαβυλωνιακὴν, τοῦτο φαίνεται πάντῃ πάντως πλημμελές.

Ὁ πόλεμος τοῦ Μερωδάχ ἐναντίον τῆς Τιαμὰτ καὶ ἡ πτώσις τοῦ Σατανᾶ.— Καὶ ὅμως τοσοῦτος ὑπὸ πολλῶν Ἀσσυριολόγων καὶ μετὰ τοσαύτης ἐπιπολαιότητος ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἀμέσου συγγενείας τῶν περὶ τοῦ πολέμου τοῦ Μερωδάχ καὶ τῆς Τιαμὰτ Βαβυλωνιακῶν μύθων πρὸς τὰς περὶ τῆς πτώσεως τοῦ

(1) Ὡς γνωστόν, καὶ ἐν τῇ Ἱερῶν Γραφῇ, ἔνθα ὁ Θεὸς παρίσταται δημιουργῶν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, λέγεται (Γενέσ. Α' 1-2) «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος». Ἡ ἀβύσσοις (αψου, Ἀπασὼν τῶν Βαβυλωνίων) καὶ τὸ ὕδωρ ἔχουσι καὶ ἐνταῦθα ἀσθενές τι μέρος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς δημιουργίας,

Σατανᾶ παραδόσεις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ περὶ τῆς Βαβυλωνιακῆς ἀρχῆς τῶν παραδόσεων τούτων, ὥστε ἀναγκαῖον θεωροῦμεν νὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα τὸ ζήτημα τοῦτο ἐκτενέστερον καὶ λεπτομερέστερον, ἀποδεικνύοντες ὅτι ἡ θρυλουμένη αὕτη συγγένεια ὑφίσταται μόνον κατ' ἐπιφάνειαν.

α') Ὁ πόλεμος τοῦ Μερωδάχ ἐναντίον τῆς Τιαμὰτ δὲν εἶναι ἀγὼν τοῦ θεοῦ τοῦ δημιουργοῦ τοῦ κόσμου καὶ ἰδρυτοῦ τῆς ἠθικῆς τάξεως καὶ πηγῆς πάσης ἀγαθότητος ἐναντίον τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὸ φυσικὸν καὶ ἠθικὸν κακὸν πονηροῦ πνεύματος, ἀλλὰ πόλεμος τῶν θεῶν τῶν προελθόντων ἐκ τῆς ἀργεγόνου θεότητος τοῦ χάους ἢ τοῦ ἀχανοῦς ὠκεανοῦ (Γάννα, Τιαμὰτ, Μουμμοῦ Τιαμὰτ, Ἀβύσσου ἢ Ἀπασῶν, ἴδ. σελ. 179) ἐναντίον αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἀργεγόνου θεότητος. Ἡ Τιαμὰτ δὲν ἐκπροσωπεῖ ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ μύθῳ τὴν ἀρχὴν τοῦ πονηροῦ, ἀλλὰ τὴν πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου κατάστασιν, καθ' ἣν κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην «ἡ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου»· ἐκ τοῦ πτώματος δὲ τῆς ἠττηθείσης καὶ φονευθείσης Τιαμὰτ παρήχθη κατὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν μυθολογίαν ὁ οὐρανός καὶ ἡ γῆ. Τὰ στρατεύματα τῆς Τιαμὰτ δὲν εἶναι πονηρὰ πνεύματα, οἷα τὰ τοῦ Σατανᾶ, ἀλλὰ τέκνα αὐτῆς τῆς ἀργεγόνου θεᾶς, ὅπως καὶ οἱ θεοί· τὸ δὲ τερατώδες καὶ δυσειδὲς αὐτῶν εἶναι ἰδιότης κοινὴ πολλοῖς τῶν θεῶν, οἵτινες ἔχουσι μορφήν καὶ σῶμα κατὰ τὸ ἦμισυ θηρίου καὶ κατὰ τὸ ἦμισυ ἀνθρώπου. Ἄλλως τε τοῦ πολέμου τῆς Τιαμὰτ ἐναντίον τῶν θεῶν μετέχουσι καὶ τινες θεοί, τραπέντες εἰς φυγὴν μετὰ τὴν ἠτταν τῆς μεγάλης θεᾶς. Ὁλος δ' ὁ πόλεμος οὗτος παρίστησιν ἀλληγορικῶς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ κόσμου, τοῦ προελθόντος ἐκ τοῦ χάους διὰ τῆς δημιουργίας τῶν θεῶν, πρὸς τὸ χάος αὐτό, ἐξ οὗ προῆλθεν· οἷαν ἀντίθεσιν παρίστησιν καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ, καθὰ εἶπομεν, ὁ κόσμος ὁ τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν πρὸς τὴν περίοδον τῆς ἀρχῆς τοῦ Κρόνου καὶ τῶν Τιτάνων, ἀνευ τινὸς ἀναφορᾶς, τοῦλάχιστον ἀμέσου, πρὸς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ, οἷα ἐδογματίσθη ἐν τῷ Μασδαϊσμῷ τῷ Μηδοπερσικῷ, ὑποφαίνεται δὲ ἐν τῇ Ἱερῶν Γραφῇ διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σατανᾶ.

β') Ὁ Σατανᾶς ἐν τῇ Ἱερῶν Γραφῇ δὲν εἶναι ἀρχὴ κοσμογονικὴ, ὅπως ἢ Τιαμὰτ ἢ ἡ Ἀβύσσοις ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ. Ὡς καὶ ἀλλαχῶ εἶπομεν, ἡ μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῶν θεολογικῶν καὶ κοσμογονικῶν παραδόσεων τῆς Ἱερῶν Γραφῆς καὶ τῶν κοσμογονικῶν μύθων τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλλων ἱστορικῶν λαῶν εἶναι ὅτι ἐν τῇ Ἱερῶν Γραφῇ ἡ θεότης δὲν παράγεται ἐξ ἀρχῆς τινος κοσμογονικῆς, ἀλλὰ δημιουργεῖ τὰ πάντα (σ. 121). Ἡ ἀβύσσοις ἢ τὸ χάος δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Ἱ. Γ., ὡς ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ, πρὸ τοῦ θεοῦ· τοῦναντίον, ἐνῶ σκότος κεῖται ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐπιφέρεται ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Τὸ μόνον σημεῖον ὑπολανθανούσης τινὸς μεμακρυσμένης σχέσεως μεταξὺ τῶν παραδόσεων τῆς Ἱ. Γραφῆς καὶ τῆς παραδόσεως

τῆς Βαβυλωνιακῆς εἶναι ἡ ἄβυσσος καὶ τὸ ὕδωρ, οὗ ἄνωθεν ἐπεφέρετο τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἡ δημιουργία δ' αὕτη εἶναι ἔργον τοῦ θεοῦ καὶ μόνου («ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»)· οὐδὲν δὲ πνεῦμα ἀντιθέτου ιδιότητος οὔτε Σατανᾶς οὔτε δαίμονες ἀντιπράττουσι τῷ θεῷ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ κόσμου. Ὁ θεὸς ἐστὶν ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ ἀνθρώπων καὶ ἀγγέλων καὶ σατανᾶ (1). Περὶ πτώσεως δὲ τοῦ Σατανᾶ καὶ τοῦ τάγματος αὐτοῦ οὐδεὶς γίνεται λόγος ἐν τῇ Π. Δ. Ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰὼβ ὁ Σατανᾶς παρίσταται ὡς ἄγγελος οὐχὶ μὲν ἀγαθός, καὶ κατὰ τοῦτο διακρίνεται ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀγγέλων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὡς ἐχθρὸς τοῦ θεοῦ, τοῦναντίον καὶ αὐτὸς ἐμφανίζεται ἐνώπιον τοῦ θεοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἀγγέλων (2). Ἐν δὲ τῇ Σοφίᾳ Σολομῶντος λέγεται, ὑπὸ ἔποισιν μᾶλλον ἠθικῆν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη ἐπ' ἀφθαρσία, ἀλλ' ὅτι τῷ φθόνῳ τοῦ διαβόλου εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ θάνατος, χωρὶς μηδεὶς νὰ γίνηται λόγος περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Σατανᾶ καὶ τοῦ τάγματος αὐτοῦ (3).

γ) Περὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν οὐρανίων δυνάμεων Μιχαὴλ ὡς πολεμιστὸς καὶ καταβαλόντος τὸν Σατανᾶν οὐδεὶς γίνεται λόγος ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Τοῦ ἀρχιστρατήγου τούτου γίνεται μνεία τὸ πρῶτον ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ὡς ἀρχιστρατήγου δυνάμεως Κυρίου πεμφθέντος ὑπ' αὐτοῦ πρὸς βοήθειαν τῶν κατὰ Χανανιτῶν πολεμούντων Ἑβραίων (4)· εἶτα δὲ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Δανιὴλ γίνεται προφητεία περὶ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ ἀρχοντος τοῦ μεγάλου ὡς

(1) Ἐν τῇ Γενέσει, ἐν τῷ περὶ δημιουργίας κεφαλαίῳ, οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ δημιουργίας ἀγγέλων, οὐδεὶς δὲ περὶ Σατανᾶ ἢ πνεύματος πονηροῦ. Ἐνταῦθα (ἐν τῷ Γ' κεφαλαίῳ τῆς Γενέσεως) γίνεται λόγος μόνον περὶ τοῦ «ἄφωτος, τοῦ φρονιμοτάτου πάντων τῶν ἐπὶ γῆς θηρίων» (ἴδ. σελ. 112). Ἄλλ' ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰὼβ (κεφ. ΛΗ' ἐδ. 7) λέγεται «Ὅτε ἐγεννήθη ἄστρα, ἤνεσάν με ἐν φωνῇ μεγάλῃ οἱ ἄγγελοί μου». Ἐν τῷ βιβλίῳ δὲ τούτῳ (κεφ. Β' 2) γίνεται τὸ πρῶτον μνεία περὶ Σατανᾶ.

(2) Ἰὼβ Β' 1 κέξ. «Ἐγένετο δὲ ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη καὶ ἦλθον οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ παραστήνα ἐνώπιον Κυρίου· καὶ ὁ διάβολος (*) ἐν μέσῳ αὐτῶν ἦλθε παραστήνα ἐναντὶ Κυρίου. Καὶ εἶπεν ὁ Κύριος τῷ διαβόλῳ· πόθεν σὺ ἔρχῃ; τότε εἶπεν ὁ διάβολος ἐναντὶ Κυρίου· διαπορευθεὶς τὴν ὑπ' οὐρανὸν καὶ ἐμπεριπατήσας τὴν σύμπασαν ἀρῆμι...».

(3) Σοφ. Σολομῶντος Β' 23-25 «Ὅτι ὁ Θεὸς ἐκτίσεν τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσία, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀιδιότητος ἐποίησεν αὐτόν· φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· πειράζουσι δὲ αὐτὸν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὄντες».

(4) Ἰησοῦ Ναυῆ Ε' 13-16 «Καὶ ἐγένετο ὡς ἦν Ἰησοῦς ἐν Ἱεριχώ, καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἶδεν ἄνθρωπον ἐστηκότα ἐναντίον αὐτοῦ καὶ ἡ ῥομφαία αὐτοῦ ἔσπασμένη ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῷ· ἡμέτερος εἰ ἢ

(*) Διάβολος μεταφράζεται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τὸ Ἑβραϊκὸν ὄνομα Σατάν. Τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως ἡ ἠθικὴ σημασία, ἡ γνωστὴ ἤδη ἀπὸ τοῦ Πινδάρου, εἶναι ἡ τοῦ διαβάλλοντος, τοῦ ψευδῶς κατηγοροῦντος, τοῦ κακοβούλου ἀνθρώπου.

Νεολιθικὴ Ὑδρία (Χορσ.)

Συνοδεία αἰχμαλώτων καὶ ζώων μετὰ τὴν ἄλωσιν μιᾶς πόλεως

Συνοδεία αἰχμαλώτων.

μέλλοντος νὰ ἀναστῇ ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ ἐν καιρῷ θλίψεως καὶ νὰ σώσῃ αὐτόν (1). Ἀλλὰ πότε καὶ πῶς παρήχθη ἡ παράδοσις ἡ ἱερὰ περὶ τοῦ πολέμου τοῦ Μιχαὴλ ἐναντίον τοῦ Σατανᾶ καὶ περὶ τῆς τούτου πτώσεως;

δ') Τὴν παράδοσιν τὴν περὶ τοῦ πολέμου τοῦ Μιχαὴλ ἐναντίον τοῦ Σατανᾶ καὶ περὶ τῆς τούτου πτώσεως εὐρίσκομεν τὸ πρῶτον ἐν τῇ Χριστιανικῇ φιλολογίᾳ τῶν πρώτων μ. Χ. αἰῶνων, ἀμυδρῶς μὲν ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐπιστολῇ τοῦ ἀποστόλου Ἰούδα (2), σαφῶς δὲ καὶ ἐμφαντικῶς ἐν τῇ Ἀποκαλύψει Ἰωάννου, ἐνθα λέγεται ὅτι ὁ Μιχαὴλ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ μεγάλου δράκοντος, ὅστις παρίσταται ὡς ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος ὁ καλούμενος διάβολος, ὁ σατανᾶς ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην (3).

ε') Ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ὁ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ καταβληθεὶς Διάβολος ἢ Σατανᾶς καλεῖται ὄφις καὶ δράκων, ὡς δὲ φαίνεται καὶ Ἀββαδῶν ἢ Ἀπολλύων (4) καὶ Ἄγγελος ἀβύσσου, ἀλλ' οὐχὶ Ἐωσφόρος. Ἡ συνάφεια ἢ μᾶλλον ἢ ἔνωσις τοῦ Ἐωσφόρου ἀστέρος μετὰ τοῦ Σατανᾶ ἐν τῷ Ἐωσφόρῳ Σατανᾶ τῆς Χριστιανικῆς παραδόσεως δὲν ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ οὔτε ἐν τῇ Παλαιᾷ Δ. οὔτε ἐν τῇ Νέᾳ Δ., οὐδαμῶς δὲ ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ, ἀλλ' εἶναι ἔργον τῆς Χριστιανικῆς θεολογίας τῶν ὑστέρων χρόνων. Ἐν τῇ Π. Δ. ὁ Ἐωσφόρος σημαίνει ἀπλῶς τὸν ἀστέρα τὸν λαμπρὸν, τὸν συνώνυμον τῇ πρωΐᾳ (5), μεταφορι-

τῶν ὑπεναντίων ἡμῶν; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ ὅτι ἐγὼ ἀρχιστράτηγος δυνάμεως Κυρίου, νυνὶ παραγέγονα. Καὶ Ἰησοῦς ἐπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ προσεκύνησεν...».

(1) Δανιὴλ IB' 1-2 «Καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ ἀναστήσεται Μιχαὴλ ὁ ἀρχων ὁ μέγας ὁ ἑστηκὸς ἐπὶ τοὺς υἱοὺς σου· καὶ ἔσται καιρὸς θλίψεως».

(2) Ἰούδα τοῦ Ἀποστόλου Καθολ. Ἐπιστ. ἐδ. 9 «Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν· ἐπιτιμῆσαι σοὶ Κύριος». Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ ὀλίγον πρότερον (ἐδάφ. 6) γίνεται λόγος περὶ τῆς πτώσεως τῶν Ἀγγέλων: «Ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς αἰδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν».

(3) Ἀποκάλυψις Ἰωάννου IB' 7-10 «Καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ ὁ Μιχαὴλ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ δράκοντος, καὶ ὁ δράκων ἐπολέμησε, καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἴσχυσαν, οὔτε τόπος εὐρέθη αὐτῶν ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ. Καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος διάβολος, καὶ ὁ σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν· καὶ οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ ἐβλήθησαν».

(4) Ἀποκ. Ἰωάν. Θ' 11 «Καὶ ἔχουσιν ἐφ' ἑαυτῶν βασιλεῖα τὸν ἄγγελον τῆς ἀβύσσου· ὄνομα αὐτῷ Ἑβραϊστὶ Ἀββαδῶν, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ὄνομα ἔχει Ἀπολλύων».

(5) Βασιλειῶν Α' 17 «Καὶ ἐπάταξεν αὐτὸν Δαυὶδ ἀπὸ ἑωσφόρου ἕως δείλης». Ἰωβ Γ' «...μηδὲ ἴδιοι (ἡ ἡμέρα τῆς γεννήσεως Ἰωβ) ἑωσφόρον ἀνατέλλοντα». Ψαλτηρ. ψαλμ. ΡΘ' 4 «Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε».

Ναρθούκ-Νατιναχὲ βασιλεὺς
Χαλδαίας.

Νεαρά κόρη Συρία.

Τὸ ἕξιφος τοῦ βασιλεὺς
Ραμάν - Νιρασί.

Ἐγγίγον σκεῦος ἀσσυρια-
κόν φέρον τὸ ὄνομα τοῦ
Σαργόν (Νιμερ.)

Ἀσπίδες Ἀσσυριακαί. (Χορσ.)

κῶς δὲ τὴν μεγαλοπρεπῶς λάμπουσαν δύναμιν (1), ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν ἠθικὴν λάμπην τὴν διασκεδάζουσαν τὸ σκότος τὸ ἠθικὸν καὶ τὴν ἀσέβειαν (2), οὐδέποτε δὲ τὸν Σατανᾶν. Ἐν δὲ τῇ Ν. Δ. περὶ Ἐωσφόρου οὐδεὶς γίνεται λόγος, ὁ μόνος δὲ ἀλληγορικὸς ὑπαινιγμὸς ὁ περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει γινόμενος παρίστησι τὸν Ἐωσφόρον οὐχὶ τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν Σατανᾶν, ἀλλ' ὡς ἐχθρὸν καὶ πολέμιον πρὸς αὐτόν (3). Ἔτι δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ ὁ ἀστὴρ Ἐωσφόρος δὲν εἶναι πολέμιος τῶν οὐρανίων θεῶν, πολλῶ δὲ ἦσσαν εἶναι πολέμιος τοῦ οὐρανόθεν θεοῦ Βήλου Μερωδάχ, τοῦ πολεμήσαντος καὶ καταβαλόντος τὴν Τιματ' δὲν ἔχει κατ' ἀκολουθίαν οὐδεμίαν συγγένειαν πρὸς τὴν Τιματ', ἀλλ' εἶναι τοῦναντίον θεότης οὐρανια, μία τῶν ἐπτὰ μεγάλων θεοτήτων, ἡ προσωποποιηθεῖσα ἐν τῇ θεῶ Νάνα-Ἰστάρ. Πόθεν λοιπὸν ἔχει ἀρχὴν ἢ ἐν τῇ Χριστιανικῇ θεολογίᾳ ἔνωσις τοῦ Ἐωσφόρου καὶ τοῦ Σατανᾶ;

5) Τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐν τῇ Χριστιανικῇ θεολογίᾳ ἔνωσιν τοῦ Ἐωσφόρου καὶ τοῦ Σατανᾶ ἔδωκεν, ὡς φαίνεται, οὐχὶ ἡ Βαβυλωνιακὴ μυθολογία ἢ ἡ ἀστερολατρεία ἢ οὐδεμίαν ἐσωτερικὴν ἢ ἐξωτερικὴν ἔχουσα ἀναφορὰν πρὸς τὴν περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἐωσφόρου παράδοσιν, ἀλλὰ χωρίον τι τοῦ Ἡσαΐου, ἐν ᾧ προφητεύων οὗτος τὴν πτῶσιν τῆς Βαβυλώνης καὶ εἰκονίζων μεγαλοπρεπῶς τὴν ἀπώλειαν τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἰσχυροῦ κράτους καὶ τῆς ὑπερηφάνου πόλεως τῆς ὑποδουλωσάσης τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοσοῦτους ἄλλους λαοὺς ἀναφωνεῖ: «Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἔωσφόρος ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων;» (4). Ἡ Βαβυλὼν δηλονότι ἐν τῇ δυνάμει αὐτῆς καὶ τῷ μεγαλείῳ παρί-

(1) Ἰωβ ΜΑ' 10 «Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἶδος ἔωσφόρου».

(2) Ἰωβ ΙΑ' 17 «Ἡ δὲ εὐχὴ σου ὡσπερ ἔωσφόρος» καὶ ΛΗ' 12-13 «Ἡ ἐπὶ σοῦ συντέταχα φέγγος πρῶινόν' ἔωσφόρος δὲ οἶδε τὴν ἑαυτοῦ τάξιν, ἐπιλαβέσθαι περὺγων γῆς, καὶ ἐκτινάξαι ἀσεβεῖς ἐξ αὐτῆς». Ἴδε τὸν ἀνωτέρω πρὸς τὸν Ἥλιον ὕμνον (σελ. 163).

(3) Ἐννοοῦμεν τὸ περίφημον χωρίον τῆς Ἀποκαλύψεως (ΙΒ' 1), τὸ τοσοῦτον ἡδέως ἀναγνωσκόμενον ὑπὸ τοῦ Νεύτωνος, ἐν ᾧ λέγεται «Καὶ σημεῖον μέγα ὤφθη ἐν τῷ οὐρανῷ. γυνὴ περιβεβλημένη τὸν ἥλιον καὶ ἡ σελήνη ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῆς». Ἡ εἰκὼν ἐλήφθη προδήλως ἐκ τῆς διαβάσεως τῆς Ἀφροδίτης πρὸ τοῦ ἡλίου. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἢ γυνὴ αὕτη ἢ ἔωσφόρος καταδιώκεται ὑπὸ ἄλλου σημείου φανέντος ἐν τῷ οὐρανῷ, τοῦ δράκοντος τοῦ μεγάλου, τοῦ πυρροῦ... τοῦ σύροντος διὰ τῆς οὐρᾶς αὐτοῦ τὸν τρίτον τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ. Ἀφοῦ δὲ ὁ Μιχαὴλ κατέβαλε τὸν δράκοντα καὶ ἐξέφυγεν ἢ γυνὴ ἀπὸ προσώπου τοῦ δράκοντος, «ἔβαλεν ὁ ὄφις ὀπίσω τῆς γυναικὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ὕδωρ ὡς ποταμόν' ἵνα ταύτην ποταμόφυρτον ποιήσῃ. Καὶ ἐβοήθησεν ἡ γῆ τῇ γυναικὶ καὶ ἠνοιξεν ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς καὶ κατέπιε τὸν ποταμόν, ὃν ἔβαλεν ὁ δράκων ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ».

(4) Ὅτι τὸ χωρίον τοῦ προφήτου ἀναφέρεται εἰς τὴν πτῶσιν τῆς Βαβυλώνης προφανέστατον. Ὁ Ἡσαΐας παραμυθούμενος τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου διὰ τὰς συμφορὰς αὐτοῦ κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν λέγει (ΙΔ' 1 κξ.) «Καὶ ἐλεήσει Κύριος τὸν Ἰακώβ καὶ ἐκλέξεται

σταται ὡς ἔωσφόρος ἀστὴρ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀστέρας λάμπων, ὁ δὲ προφήτης θαυμάζει πῶς ὁ ἔωσφόρος οὗτος ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς λάμπους αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦτο ἀλληγορικῶς ἐρμηνευόμενον ἔδωκεν ἀφορμὴν ἵνα ἔωσφόρος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσὼν θεωρηθῇ ὁ Σατανᾶς. Εἰς τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν συνετέλεσε καὶ ἡ ἄλλη Χριστιανικὴ παράδοσις ὅτι ὁ Διάβολος ἢ Σατανᾶς ἦτο ἐν ἀρχῇ ἄγγελος φωτεινός, ἄγγελος οὐράνιος, καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατέπεσεν εἰς τὸν ζόφον τοῦ ἔδου καὶ ἐγένετο ἄγγελος σκοτεινός (1). Ἐν-

τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἀναπαύσονται ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν... καὶ ἔσονται αἰχμάλωτοι οἱ αἰχμαλωτεύσαντες αὐτούς, καὶ κυριευθήσονται οἱ κυριεύσαντες αὐτῶν. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ἀναπαύσει σε Κύριος ἀπὸ τῆς ὀδύνης καὶ τοῦ θυμοῦ σου καὶ τῆς δουλείας τῆς σκληρᾶς, ἧς ἐδούλευσας αὐτοῖς. Καὶ λήψῃ τὸν θρῆνον τοῦτον ἐπὶ τὸν βασιλεῖα Βαβυλώνης, καὶ ἔρεῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ... Συνέτριψε Κύριος τὸν ζυγὸν τῶν ἀμαρτωλῶν, τὸν ζυγὸν τῶν ἀρχόντων... Πατάξας ἔθνος θυμῷ, πληγῇ ἀνιάτου, παῖων ἔθνος πληγῇ θυμοῦ... πᾶσα ἡ γῆ βοᾷ μετ' εὐφροσύνης... ἀφ' οὗ σὺ κεκοίμησαι, οὐκ ἀνέβη ὁ κόπτων ἡμᾶς. Ὁ ἔδης κάτωθεν ἐπικράνθη συναντήσας σοι, ἐρχομένου σοῦ συνηγέρθησάν σοι πάντες οἱ γίγαντες οἱ ἄρξαντες τῆς γῆς, οἱ ἐγείραντες ἐκ τῶν θρόνων αὐτῶν πάντας βασιλεῖς ἔθνων. Πάντες ἀποκριθήσονται καὶ ἐροῦσί σοι: καὶ σὺ ἐάλως ὡσπερ καὶ ἡμεῖς, ἐν ἡμῖν δὲ κατελογίσθης. Κατέβη δὲ εἰς ἔδου ἢ δόξα σου, ἢ πολλὴ εὐφροσύνη σου... Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἔωσφόρος ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων; συνετρίβη εἰς τὴν γῆν ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη (*). Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου: εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ στήσω τὸν θρόνον μου, καθιῶ ἐν ὄρει ὑψηλῷ, ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ τὰ πρὸς βορρᾶν, ἀναβήσομαι ἐπὶ τῶν νεφελῶν, ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ (**). Νῦν δὲ εἰς ἔδου καταβήσῃ καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Οἱ ἰδόντες θαυμάσουσιν ἐπὶ σοί, καὶ ἐροῦσι περὶ σοῦ: οὗτος ὁ ἄνθρωπος ὁ παροξύνων τὴν γῆν, ὁ οἰσίων βασιλείας, ὁ θεῖς τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον, καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ καθεῖλε. Πάντες οἱ βασιλεῖς τῶν ἔθνων ἐκοιμήθησαν ἐν τιμῇ, ἕκαστος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Σὺ δὲ ῥιφήσῃ ἐν τοῖς ὄρεσιν, ὡς νεκρὸς ἐβδελυγμένος, μετὰ πολλῶν τεθνηκότων... Καὶ ἐπαναστήσομαι αὐτοῖς, λέγει Κύριος Σαβαώθ, καὶ ἀπολῶ αὐτῶν ὄνομα, καὶ κατάλειμμα, καὶ σπέρμα' τάδε λέγει Κύριος: Καὶ θήσω τὴν Βαβυλωνίαν ἔρημον... τοῦ ἀπολέσαι τοὺς Ἀσσυρίους ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἐμῆς, καὶ ἐπὶ τῶν ὄρειν μου».

(1) Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ «Ἐκθεσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως», Βιβλ. Β' κεφ. ιη' «Περὶ διαβόλου καὶ δαιμόνων», «Φῶς οὖν κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ καὶ ἀγαθὸς γεγονώς, αὐτεξουσίῳ θελήματι σκότος ἐγένετο· συναπεσπίασθη δὲ καὶ ἠκολούθησεν αὐτῷ καὶ συνέπεσε πληθὸς ἄπειρον τῶν ὑπ' αὐτῷ τεταγμένων· τῆς αὐτῆς τοιγαροῦν φύσεως τοῖς ἀγγέλοις ὑπάρχοντες κακοὶ γέγονασι τὴν προαίρεσιν, ἐκουσίως ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τὸ κακὸν ἐκκλίναντες». Τοῦ αὐτοῦ αὐτόθι Βιβλ. Δ' κεφ. ηγ' «Ὅτι οὐδὲν ἄρχει», «Ἄγγελος γάρ φωτεινός καὶ λαμπρότατος ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἔκτισται· ἐκουσίως τε τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς ἀπεφοίτησε, καὶ ἐν τῷ ζῳφῷ τῆς κακίας γέγονε, θεοῦ μακρυνθεὶς τοῦ μόνου ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ καὶ φωτοποιοῦ».

(*) Τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου ἢ ἀκριβῆς ἐρμηνεία εἶναι «ὁ καταπατῶν πάντα τὰ ἔθνη».

(**) Τιοῦτοι λόγοι ἀποδίδονται ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς παραδόσεως εἰς τὸν Σατανᾶν πρὸ τῆς πτώσεως αὐτοῦ.

τεῦθεν διεμορφώθη ἐν τῇ δογματικῇ καὶ τῇ ἠθικῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἢ παραδόσεις περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀγγέλου Σατανᾶ, περὶ ἐπάσεως ἑωσφορικῆς κτλ.

Συγκεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω φθάνομεν εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα: 1) Ὅτι αἱ περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ παραδόσεις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσιν οὔτε πρὸς τοὺς περὶ Τιαμάτ Βαβυλωνιακοὺς μύθους οὔτε πρὸς τὸν λεγόμενον Σαβαϊσμὸν ἤτοι τὴν ἀστερολατρείαν τὴν Βαβυλωνιακὴν. 2) Ὅτι οὐδ' ἐν τῇ αὐτῇ τῇ Π. Διαθήκῃ ὑπάρχει παράδοσις περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Σατανᾶ καὶ τοῦ πολέμου τοῦ Μιχαὴλ ἐναντίον αὐτοῦ, κατ' ἀκολουθίαν, ὅπως ὁ Σατανᾶς οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν Τιαμάτ οὕτω καὶ ὁ Μιχαὴλ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν Μερωδάχ, πλὴν τῆς μνημονευθείσης κατ' ἀναλογίαν ἐξωτερικῆς ὁμοιότητος (ἴδ. σελ. 117). 3) Ὅτι ὁ παραδεδομένος περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἑωσφόρου λόγος οὐδεμίαν ἔχει ἀρχὴν μυθολογικὴν ἐν τοῖς Βαβυλωνιακοῖς μύθοις, ὡσαύτως δὲ δὲν ἀπορροεῖ ἀμέσως ἐκ τῶν παραδόσεων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλ' εἶναι τις διδασκαλία ἀλληγορικῆ τῆς Χριστιανικῆς θεολογίας προελθοῦσα ἐκ τῆς ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας χωρίων τινῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῆς συνάψεως τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας πρὸς τὴν Χριστιανικὴν θεωρίαν τῆς ἐν ἀρχῇ φωτεινῆς φύσεως τοῦ Σατανᾶ. 4) Ἡ μόνη κατ' ἐπιφάνειαν ὑπάρχουσα συγγένεια τοῦ μύθου τῆς Τιαμάτ καὶ τοῦ Σατανᾶ εἶναι ἢ ἐν ταῖς Χριστιανικαῖς παραδόσεσι γινομένη ταυτοποίησις τοῦ ὄφως τῆς Π. Διαθήκης (τοῦ ἔχοντος συγγενείαν τινα τῷ ὄφει ἢ δράκοντι τῶν Βαβυλωνίων) πρὸς τὸν Σατανᾶν. Ὡς δὲ ἐλάβομεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀφορμῆν ν' ἀναφέρωμεν (ἴδ. σελ. 112), ὁ ὄφεις ἢ δράκων ὁ Βαβυλωνιακὸς ὑπὸ τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ιδιότητα (τὴν ιδιότητα δηλ. τῆς σοφίας καὶ τῆς φρονήσεως) εἶναι σύμβολον τοῦ θεοῦ τῆς σοφίας Εἰα (ἢ Ὡάννου τοῦ Βηρώσου), ὑπὸ δὲ τὴν ιδιότητα τὴν κακὴν (τὴν τοῦ ζόφου τοῦ δηλητηριώδους) φαίνεται ὅτι εἰκόνιζε τὴν Τιαμάτ. Ὁ δράκων τῆς Ἀποκαλύψεως εἶναι ὁμοίως δεσμὸς συνδέων κατ' ἐπιφάνειαν τὸν Ἑωσφόρον Σατανᾶν πρὸς τὴν Τιαμάτ τῆς Βαβυλωνιακῆς μυθολογίας. 5) Τὰ ὅσα ἐρρήθησαν περὶ ἑωσφόρου ἀναφορικῶς πρὸς τὴν περὶ Σατανᾶ καὶ τῶν οὐρανίων ταγμάτων διδασκαλίαν ἀνατρέπουσι τὴν θεωρίαν, καθ' ἣν ἢ περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἑωσφόρου παραδόσεις εἶναι δῆθεν σημεῖον τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Σαβαϊσμοῦ ἤτοι τῆς ἀστερολατρείας ἐπὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Διότι ἐκ τῶν εἰρημένων προκύπτει σαφέστατα ὅτι οὐ μόνον ὁ ἑωσφόρος δὲν ἔχει σχέσιν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ πρὸς τὸν Σατανᾶν, ἀλλ' οὐδ' αὐτὴ ἢ περὶ πτώσεως τοῦ Σατανᾶ ὡς ἀγγέλου φωτεινοῦ παραδόσεις ἔχει ἐλαχίστην σχέσιν πρὸς τὴν ἀστερολατρείαν τῶν Βαβυλωνίων. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μῦθος τοῦ πολέμου τοῦ Μερωδάχ ἐναντίον τῆς Τιαμάτ ἢ τοῦ Ἀπασῶν δὲν ἔχει ἀναφορὰν πρὸς τὴν ἀστερολατρείαν τῶν Χαλδαίων, ἀλλὰ πρὸς τὰ περὶ θεογονίας καὶ κοσμογονίας θεολογικὰ παρ' αὐτοῖς φιλοσοφήματα, καθὰ τοῦτο

φαίνονται νοήσαντες καὶ οἱ ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων περὶ τὴν θρησκείαν τῶν Βαβυλωνίων φιλοσοφήσαντες (1). Μείζονα ἀναφορὰν πρὸς τὴν Βαβυλωνιακὴν ἀστερολατρείαν φαίνεται ἔχων ὁ Βαβυλωνιακὸς μῦθος, καθ' ὃν οἱ κακοποιοὶ τῆς γῆς πτεροφόροι δαίμονες (οἱ Ἀνουνάκι) ὤρμησαν εἰς τὸν οὐρανὸν αἰφνιδίως καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ θεοῦ τῆς σελήνης Σίν, ἀποκρούσαντες τοὺς εἰς βοήθειαν τοῦ θεοῦ προσδραμόντας θεοὺς τοῦ ἡλίου (Σάμας) καὶ τῆς ἀτμοσφαίρας (Βούλ ἢ Ραμμάν), καὶ ἐξελάσαντες τὴν Ἰστάρ (τὴν θεὰν τοῦ ἑωσφόρου) καὶ τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ Ἀνοῦ ἐγένοντο πρὸς στιγμὴν κύριοι τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν θεῶν Βήλου καὶ Εἰα καὶ Μερωδάχ ἠττηθέντες ἐν κρατερᾷ μάχῃ. Τότε δὲ οἱ θεοί, ἵνα μὴ τοῦ λοιποῦ ὦσιν ἐκτεθειμένοι εἰς τοιαύτας αἰφνιδίους ἐπιθέσεις τῶν κακοποιῶν πνευμάτων τῆς γῆς, ἐδημιούργησαν τὰ ἀγαθὰ πνεύματα (τοὺς Ἰγγι καὶ τοὺς Ἀουνα) τοῦ οὐρανοῦ. Προδήλως ὁ μῦθος ἔχει ὁμοιότητα ἐν μέρει πρὸς τὸν πόλεμον τῶν Τιτάνων κατὰ τοῦ Διὸς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ.

Τοσαῦτα περὶ τοῦ ἔπους τῆς κοσμογονίας, ὅπερ ἐποιήθη μὲν ἐν τῇ Β. Σημιτικῇ καὶ εἶναι ἀρχαιότερον τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος, ἀλλ' ἐν τῇ μορφῇ, ἐν ἣ διετηρήθη μέχρις ἡμῶν, ἀνήκει πάντως εἰς χρόνους, καθ' οὓς ἢ Βαβυλῶν προϋστατο τῶν Χαλδαϊκῶν πόλεων, διότι ἐν τῷ ἔπει τὸ πρωτεῦον πρόσωπον ἀνήκει εἰς τὸν πολιοῦχον θεὸν τῆς Βαβυλῶνος Μερωδάχ ἢ Βήλ Μερωδάχ (ἴδ. σελ. 114 σημ.). Ὁ ποιητὴς τοῦ ἔπους εἶναι ἄγνωστος ἄλλως τε τὸ ὄλον ἔπος ἦτο θρησκευτικὴ τις ποίησις εἰς οὐδένα ἴσως ἀποδιδομένη ποιητὴν καὶ μὴ περιληφθεῖσα ἐν τῷ μέχρις ἡμῶν διασωθέντι καταλόγῳ τῶν ἐπικῶν ποιημάτων καὶ τῶν ἐπικῶν ποιητῶν.

Ἄλλα τινὰ ἔπη.— Εἰς τὸ εἶδος τῶν τοιούτων θρησκευτικῶν ἔπων ἀνήκει καὶ τὸ ἔπος *Νεργάλ*, ὀνομασθὲν οὕτω ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ ἕδου, διότι καὶ τοῦτο ὑπόθεσιν εἶχε τὰ ἐν ἔδῃ. Τοῦ ποιήματος τούτου, οὐτινος ὡς μὴ περιλαμβανόμενον ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἔπων, δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ ποιητὴς, ὀλίγα ἀποσπάσματα εὐρέθησαν μέχρι νῦν (ἐν τούτων ἀρχεται ἀπὸ τῆς ῥήσεως «Υψώσω σε, ὁ θεός μου Νεργάλ, τὸν ἥρωα τῶν θεῶν, τὸν κραταιὸν» κτλ.). Ἡ Βαβυλωνιακὴ ἐπικὴ ποίησις, καθὰ ἀνωτέρω εἶπομεν, ἀνεπτύχθη κυρίως ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ καὶ φιλολογίᾳ. Ἐν δὲ τῷ μνημονευθέντι καταλόγῳ διεσώθησαν ἱκανὰ τοιούτων ποιημάτων ἐπικῶν ὀνόματα. Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἔπος ἢ ἡ ἐπικὴ ἱστορία τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀετοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναληφθέντος καὶ κατὰ τὴν κατάβασιν

(1) Ἰδ. Δαμασκίου Διαδόχου «Ἀπορίαι καὶ λύσεις περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν» Κεφ. 125 «Τῶν δὲ βαρβάρων εὐκασι Βαβυλώνιοι μὲν τὴν μίαν τῶν ὄλων ἀρχὴν σιγῇ παριέναι, δύο δὲ ποιεῖν, Ταυθὲ καὶ Ἀπασῶν, τὸν μὲν Ἀπασῶν ἄνδρα τῆς Ταυθὲ ποιοῦντες, ταύτην δὲ μητέρα θεῶν ὀνομάζοντες, ἐξ ὧν μονογενῆ παῖδα γεννηθῆναι τὸν Μωῦμιν, αὐτὸν οἶμαι τὸν νοητὸν κόσμον ἐκ τῶν δύο ἀρχῶν παραγόμενον. Ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν ἄλλην γε-

πεσόντος και συντριβέντος ἤρωος Ἐτάνα, ποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Ἀμίλ Οὐρουκί· ἢ «ἱστορία τῆς ἀλώπεκος» ποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰβν Μερωδάχ· τὸ ἔπος, οὗ ἢ ἀρχὴ «Μερωδάχ ὁ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ὑψούμενος», ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Ταμιλγούλα· τὸ ἔπος τοῦ πτηνοῦ Ζοῦ· τὸ ἔπος ἵππου καὶ βοῦς καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔπη, περὶ ὧν μόνον ἐν εἰδικαῖς περὶ Βαβυλωνιακῆς ποιήσεως πραγματείαις δύναται νὰ γείνη μακρὸς λόγος. Ὅτι μετὰ τῶν ἐπῶν τούτων συνάπτονται μῦθοι ζῶων, τὸ τοιοῦτον εἶναι ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς Βαβυλωνιακῆς ἐποποιίας. Εἰς πολλὰ ἔπη εἰσάγονται ζῶα λαλοῦντα καὶ πράττοντα μετὰ θεῶν καὶ ἠρώων· ἐνίοτε δὲ τὰ ζῶα παρεισάγονται εἰς τὸ ἔπος, ἵνα ἀπλῶς διηγηθῶσι τὰ ἔργα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἠρώων. Οὕτως ἐν τῷ ἔπει τοῦ ἵππου καὶ τοῦ βοῦς λέγεται: «Ὁ βοῦς ἠνέφξε τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ ἐλάλησε καὶ εἶπε πρὸς τὸν ἵππον: Ἐκ τῶν ἱστοριῶν, ἄς μοι διηγείσαι, ποίησαι ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ ἔπους τοῦ λέγοντος: «Ὅποτε ἡ εὐγενὴς Ἰστάρ . . . »». Ἐν τοῖς ἔπεσι τούτοις ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ δισπαρμέναι κοσμογονικαὶ παραδόσεις. Τοσαῦτα περὶ τῆς Βαβυλωνιακῆς ποιήσεως (1).

Ἱστορικὴ φιλολογία.—Περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων μνημείων τῆς ἱστορικῆς φιλολογίας, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν κυρίαν πηγὴν τῆς ἱστορίας τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς, ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐν τοῖς περὶ τῶν πηγῶν τῆς ἱστορίας, ἐκεῖ δὲ ἀπηριθμήσαμεν τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἱστορικῆς φιλολογίας τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς (ἴδ. σελ. 87). Ὅτι δὲ ἐκεῖ ἐρρήθη καθολικῶς περὶ τῶν ἱστορικῶν μνημείων τῆς ὅλης Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς φιλολογίας, τοῦτο εἰδικώτερον δεῖν περὶ τῆς ἱστορικῆς φιλολογίας τῆς περιόδου, ἣς διήλθομεν τὴν ἱστορίαν.

νεὰν προσελθεῖν Δαχὴν καὶ Δαχόν. Εἶτα αὐτὴν ἐκ τῶν αὐτῶν, Κισσαρῆ (*) καὶ Ἀσσωρόν (**), ἐξ ὧν γενέσθαι τρεῖς, Ἀνόν (***) , Ἰλλινόν (****) καὶ Ἀόν (*****)· τοῦ δὲ Ἀοῦ καὶ Δαύκης γενέσθαι τὸν Βῆλον, ὃν δημιουργὸν εἶναι φασιν».

(1) Περὶ τοῦ μέτρου τῆς ἐπικῆς ποιήσεως τῶν Βαβυλωνίων, καθόλου δὲ τῆς Βαβυλωνιακῆς ποιήσεως, δὲν εἶναι ὁμόφωνος ἡ τῶν Ἀσσυριολόγων γνώμη. Τούτων τινές, ὡς ὁ Zimmern, εὐρίσκουσιν ὅτι τὸ μέτρον τῆς Βαβυλωνιακῆς ποιήσεως εἶναι ταῦτον περὶ-

(*) *Κισσάρ, Τιγγίρ Κισσάρ* (=θεὰ Κισσάρ, ἢ θεότης τῆς γῆς) τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν.

(**) Τὸ ὄνομα φαίνεται συγγενὲς πρὸς τὸ Ἀσσοῦρ, τὸ γνωστὸν ὄνομα τοῦ ἐθνικοῦ θεοῦ τῶν Ἀσσυρίων· ἀλλ' ὁ Ἀσσωρός μνημονεύεται ἐνταῦθα ὡς θεὸς Βαβυλωνίος, ἐνῶ εἶναι ἄγνωστον ἂν ὁ Ἀσσοῦρ ἐλάτρευετο ἐν Βαβυλῶνι· ἔπειτα ὁ Ἀσσωρός μνημονεύεται ὡς εἰς τῶν ἀρχεγόνων θεῶν, τῶν προγενεστέρων ἔτι τοῦ Ἀνοῦ, ὅπερ δὲν φαίνεται συνᾶδον πρὸς τὰς ιδιότητας τοῦ Ἀσσοῦρ· διὸ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τῆς κοσμογονικῆς θεότητος Ἀνσάρ, τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀνοῦ.

(***) Προδήλως ὁ Ἀνοῦ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, ὁ οὐράνιος θεός.

(****) Ὁ Ἰλλίλ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων.

(*****) Ὁ *Εα* τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, ἐξ οὗ καὶ τῆς Δαύκης ἐγεννήθη ὁ Βῆλος (ἴδ. σελ. 111).

Ἡ περίοδος αὕτη σπανίζει τοῦ εἴδους τῶν κυρίως χρονογραφικῶν μνημείων ἢ βασιλικῶν χρονικῶν, ἧτις ἀρχεταὶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Χαμμουραβί· πρὸ τῆς βασιλείας δὲ ταύτης τὰ μνημεῖα τὰ ἱστορικὰ εἶναι πρὸ πάντων οἱ κύλινδροι τῶν βασιλικῶν σφραγίδων.

Νομικὴ φιλολογία.—Ἐν μέρει ἱστορικῆν, ἐν μέρει δὲ νομικὴν φιλολογίαν ἀναγομένην εἰς τοὺς χρόνους τούτους δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τὰ ἀναρίθμητα πινάκια ἰδιωτικῶν συμβολαίων, τὰ γεγραμμένα μὲν ἐν τῇ Σουμιρικῇ, διασωθέντα δὲ μέχρις ἡμῶν μετὰ Σημιτικῶν μεταφράσεων, γενομένων ἢ κατὰ τὸν 8 πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἀσσορβανιπάλ ἢ ἀρχαιότερον πρὸ τῆς 2 πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος. Τὰ φιλολογικὰ ταῦτα μνημεῖα εἶναι σπουδαιότατα καὶ πολυτιμώτατα οὐχὶ ἀπλῶς ὑπὸ ἔποψιν γλωσσικῆν καὶ φιλολογικῆν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικῆν καὶ νομικῆν, διότι ἐν τούτοις εἰκονίζεται κατὰ μέγα μέρος ὁ πολιτισμὸς ὁ Βαβυλωνιακὸς τῶν παναρχαίων τούτων χρόνων. Τὰ συμβόλαια συγγράφονται ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ τοῦ πολιούχου καὶ τοῦ βασιλέως, ὧν ἐπικαλοῦνται οἱ συμβαλλόμενοι τὴν μαρτυρίαν περὶ τῆς πίστεως αὐτῶν, φέρουσι δὲ τὰς σφραγίδας τοῦ ἱερέως καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μαρτύρων· σημειοῦνται δ' ἐν αὐτοῖς οὐ μόνον τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ ἡγεμόνος, ἐφ' οὗ συγγράφεται τὸ συμβόλαιον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄξια μνείας ἱστορικὰ γεγονότα τὰ γενόμενα κατὰ τὸ ἔτος τῆς συγγραφῆς ἢ οὐχὶ πολὺ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἀφιστάμενα. Ἐν τοῖς τοιούτοις συμβολαίοις τοσοῦτον πολλὰ ἀναφέρονται *ῥῆτραι* ἢτοι διατάξεις νόμου, ὥστε ἐκ τῆς τούτων συλλογῆς ἀπηρτίσθη, ἐξεπονήθη καὶ ἐξεδόθη πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ περιφήμου Ἀσσυριολόγου τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων Haupt ὀλόκληρος κώδιξ τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου τῶν Σουμιρίων (1). Οἱ νόμοι δὲ οὗτοι μέχρι τινὸς μαρτυροῦσιν ὅτι τὰ ῥῆτρα καὶ ὁ ὅλος βίος τῶν Βαβυλωνίων εἶχον ἐξημερωθῆ ἀρκούντως κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους τούτους χρόνους καὶ ὅτι ἡ νομοθεσία αὕτη εἶχεν ἀναπτυχθῆ καὶ διαμορφωθῆ φιλανθρωπῶς, ἰδίως ἐν τοῖς ἀγορῶσι τὰς πρὸς ἄλληλα σχέσεις τῶν τῆς οἰκογενείας μελῶν.

Ἐπιστημονικὴ φιλολογία.—Πλὴν τῆς ποιητικῆς, θρησκευτικῆς, ἱστορικῆς καὶ νομικῆς φιλολογίας εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἐν τοῖς παναρχαίοις ἤδη χρόνοις, καὶ φιλολογία ἐπιστημονικὴ συγκειμένη τὸ μὲν ἐξ ἔργων ἀστρονο-

που τῷ τῆς Ἑβραϊκῆς, ἀλλὰ τὴν γνώμην ταύτην δὲν ἀσπάζονται πάντες, ὁ δὲ Jäger φρονεῖ ὅτι καὶ ἐν τῷ μέτρῳ καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἄλλην ἔποψιν ἢ Ἑβραϊκῇ ποίησις, παρ' ὅλην τὴν ἐν τισὶ μαρτυρουμένην πρὸς τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ποίησιν συγγένειαν, ἀνεπτύχθη ὅλως αὐτοτελῶς. Κατὰ Zimmern τὸ περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου ἔπος συνίσταται ἀπὸ στροφῶν ἐκ δύο στίχων μετὰ δύο ἡμιστίχων συγκειμένων ἐκ δύο ἄρσεων. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἕνια καὶ τῶν Βαβυλωνιακῶν ἱστορικῶν ἔργων εἰσὶν ἐμμέτρως συντεταγμένα.

(1) Die Sumirische Familiengesetzen, von Paul Haupt.

μικῶν καὶ μαθηματικῶν, τὸ δὲ ἐξ ἔργων καθαρῶς φιλολογικῶν. Εἰς τὸ πρῶτον εἶδος ἀνάγεται τὸ μέγα ἀστρονομικὸν ἢ ἀστρολογικὸν ἔργον τὸ ἀνήκον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Σαργῶν ἢ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ναραμσίν (3780 π. Χ.). Τὸ μέγα τοῦτο ἐξ 72 πινάκων ἢ βιβλίων συγκείμενον ἔργον, οὐ ἱκανὰ εὐρέθησαν νῦν μεγάλα ἀποσπάσματα, εἶναι συγχρόνως καὶ πηγὴ ἱστορικὴ διὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τῆς Βαβυλωνιακῆς ἱστορίας, διότι οἱ ἀστρολογικοὶ πίνακες καὶ ὡς πίνακες **διοσημειῶν** περιέχουσιν ἱκανὰς παραδόσεις ἀναγομένας εἰς ἱστορικὰ γεγονότα (ἴδ. σελ. 87) (1). Εἰς δὲ τὴν καθαρῶς μαθηματικὴν φιλολογίαν τῶν χρόνων τούτων ἀνάγονται, κατὰ Hommel, οἱ πίνακες οἱ περιέχοντες διάφορα καλανδάρια, ἔτι δὲ οἱ πίνακες οἱ περιέχοντες τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν **τετραγώνων** καὶ τῶν **κύβων**. Ὡς ἔργα δὲ καθαρῶς φιλολογικὰ τῆς περιόδου ταύτης δύνανται νὰ θεωρηθῶσι γραμματικαὶ τινες καὶ λεξικογραφικαὶ ἐργασίαι, γενόμεναι κατὰ τὸ τέλος τῆς 3 καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος πρὸς κατανόησιν τῶν ἐν τῇ Σουμριτικῇ γεγραμμένων ἔργων, καὶ μεταφράσεις Σουμριτικῶν κειμένων εἰς τὴν Σημιτικὴν Βαβυλωνιακὴν γλῶσσαν (2).

Β'. **Ἡ τέχνη ἢ Βαβυλωνιακὴ κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 4000-2000 π. Χ.** — Ὡς ἡ ποίησις, οὕτω καὶ αἱ καλαὶ τέχναι, ἢ τε ἀρχιτεκτονικὴ καὶ αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι, πρωϊμώτατα ἀνεπτύχθησαν ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ πολλὰ μνημεῖα τῶν τοιούτων τεχνῶν ἀπὸ τῆς 4 καὶ 3 π. Χ. χιλιετηρίδος μέχρι νῦν σωζόμενα μαρτυροῦσι τὴν τοιαύτην ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις γενομένην ἐπίδοσιν. Καθὰ ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐποισάμεθα λόγον, τὸ ὑλικὸν τῆς οἰκοδομίας ἐν Βαβυλῶνι, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως λίθου καὶ τῆς σπάνεως τῆς συνήθους ξυλικῆς, συνέκειτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ πλίνθων ἐξ ὀπτῆς γῆς, ἀπὸ φοινικίων ξύλων καὶ ἀπὸ ἀσφάλτου. οὕτω ὠκοδομοῦντο οἴκοι καμαρωτοὶ μετὰ ὑψηλῶν θυρῶν. Ἡ οἰκοδομία τῶν ναῶν ἐγένετο μὲν διὰ τοῦ αὐτοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ λίθου πόρρωθεν φερομένου, ὁ δὲ τρόπος τῆς οἰκοδομίας διέφερε παντελῶς οὐχὶ μόνον τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ὅθου τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ καὶ τοῦ ἄλλου Ἀσιατικοῦ. Οἱ ναοὶ ἐκτίζοντο περίπτου ὡς αἱ πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ συνέκειντο ἀπὸ χωμάτων ἢ ἀναβαθμῶν (**ἀναβάσεων**, **ἀναλημμάτων**) τετραγώνων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐκυμαίνετο μετὰ 3 καὶ 8. Οἱ ἀναβαθμοὶ ὑψοῦντο ἐπ' ἀλλήλων οὕτω, ὥστε ἕκαστος τῶν ὑπερκειμένων εἶχε περιοχὴν ἐλάσσονα τῆς τοῦ ὑποκειμένου, ἐπὶ δὲ τοῦ πάντων τῶν ἄλλων ὑπερκειμένου ὑπῆρχεν ὁ κυρίως ναὸς ἢ τὸ ἄδυτον, ἀνευ περιστευλίων ἐν τούτῳ δὲ ἦσαν τὰ τῶν θεῶν ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἱερά τοῦ ναοῦ πράγ-

(1) Τοῦ ἔργου τούτου τὰ ἀποσπάσματα ἐσώθησαν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σαρδαναπάλου κατὰ ἀντιγραφὴν Ἀσσυριακὴν καὶ μετὰ μεταφράσεως Σημιτικῆς.

(2) Αἱ μεταφράσεις αὗται γενόμεναι ἰδίως ὡς πρὸς τὰς φράσεις καὶ τοὺς ὄρους τῶν ἐν τῇ Σουμριτικῇ συντασσομένων συμβολαίων φέρουσι τὸ ὄνομα **Κιανκαλαβίνκι** (=ἐρμηνεία τῶν φράσεων καὶ τῶν ὄρων τῶν συμβολαίων).

ματα, ἐν τῷ ναῷ δὲ τούτῳ ἐτελεῖτο κυρίως ἡ λατρεία, ἐνῶ δὲ περὶ αὐτὸν χώρος τοῦ ἀνωτάτου ἀναβαθμοῦ, περιπεφραγμένος καταλλήλως, ἐχορηγεῖτο εἰς λιταβαθμὸν καὶ ἐκ τούτου καὶ τῶν λοιπῶν ἀναβαθμῶν μέχρι τοῦ ἀνωτάτου ἦγον εἰς τὸν ναόν. Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἀναβαθμῶν δὲν ἦτο κοῖλον ὡς τὸ τῶν πυραμίδων, ὥστε μόνος χώρος ἐσωτερικὸς ἦτο ὁ τοῦ ναοῦ· ὁ ναὸς δ' αὐτὸς δὲν εὐρίσκετο πάντοτε ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀνωτάτου ἀναβαθμοῦ, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἢ ἐκ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἀγομένη κάθετος δὲν διήρχετο διὰ τοῦ μέσου τοῦ ὄλου οἰκοδομήματος· διότι ὁ ναὸς ὑψοῦτο οὐχὶ ἐν τῷ μέσῳ, ἀλλὰ πρὸς τὸ κράσπεδον τοῦ ἀνωτάτου ἀναβαθμοῦ· καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον ὑψοῦντο καὶ οἱ ἀναβαθμοὶ ἐπ' ἀλλήλοις κείμενοι οὐχὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐφ' οὗ ὑψοῦντο ἀναβαθμοῦ, ἀλλὰ μικρὸν πρὸς τὸ χεῖλος αὐτοῦ, καταλειπομένου πάντοτε μείζονος χώρου πρὸς τὰ ἔμπροσθεν, ἔνθα ἦτο καὶ ἡ κλίμαξ ἢ ἀγούσα πρὸς τὰ ἄνω, καὶ ἦττονος πρὸς τὰ ὀπίσθεν. Ἄλλ' ὁ συνηθέστερος ὄρθος ἦτο ὁ πυργοειδῆς ἢ γησίως πυραμιδοειδῆς, καθ' ὃν οἱ ἀναβαθμοὶ ὑψοῦντο ἐπ' ἀλλήλων μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, ἐφ' οὗ ἔκειτο ὁ ναὸς, κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἡ κάθετος ἢ κατερχομένη ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ ναοῦ διήρχετο διὰ τοῦ κεντρικοῦ σημείου τῶν τετραγωνικῶν πρισμάτων καὶ ἰδίως τοῦ μεγάλου τετραγώνου τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν βάσιν. Ὁ πρῶτος ὄρθος ἐπεχωρίαζεν ἰδίως ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ, ὁ δὲ δεύτερος ἐν τῇ βορείῳ, ἔνθα τοιοῦτου ὄρθου ἦτο ὁ περίφημος ἐν Βαβυλῶνι ναὸς τοῦ Βήλ Μερωδάχ ἢ «Διὸς Βήλου ἱερὸν» καθ' Ἡρόδοτον, οὗτινος ἱεροῦ ὁ τῆς ἱστορίας πατὴρ παρέχει ἡμῖν πιστὴν περιγραφὴν ἐν τοῖς ἐξῆς («Ἡροδ. Α' 101): «...ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ (φάρσει τῆς πόλεως) Διὸς Βήλου ἱερὸν χαλκόφυλον, καὶ ἐς ἐμὲ τοῦτο ἔτι ἑόν, δύο σταδίων πάντη ἑὸν τετράγωνον. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ ἱεροῦ πύργος στερεὸς οἰκοδόμηται σταδίου καὶ τὸ μῆκος καὶ τὸ εὖρος, καὶ ἐπὶ τούτῳ τῷ πύργῳ ἄλλος πύργος ἐπιβέβηκε καὶ ἕτερος μάλα ἐπὶ τούτῳ, μέχρις οὗ ὀκτὼ πύργων. Ἀνάβασις δὲ ἐς αὐτοὺς ἔξωθεν κύκλῳ περὶ πάντας τοὺς πύργους ἔχουσα πεποιήται. Μεσοῦντι δὲ κορυφῆς ἀναβάσις ἐστὶ καταγωγὴ τε καὶ θῶκος ἀμπαυστήριοι, ἐν τοῖσι κατίζοντες ἀμπαύονται οἱ ἀναβαίνοντες. Ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ πύργῳ νηὸς ἔσται μέγας, ἐν δὲ τῷ νηῷ κλίνη μεγάλη κείται εὖ ἐστρωμένη, καὶ οἱ τράπεζα παρακέεται χρυσεή» (1). Ὁ περιεργὸς οὗτος ἀρχιτεκτονικὸς ὄρθος, καθ' ὃν ἐκτίζοντο οἱ ἀρχαῖοι Βαβυλωνιακοὶ ναοί, οἱ λεγόμενοι **Ζικουράτ**, μαρτυρεῖ σαφῶς ὅτι ὡς ἐκ τοῦ ἀρχεγό-

(1) Φαίνεται ὅμως ὅτι βραδύτερον περὶ τὸν πυργοειδῆ ναὸν ἐκτίσθη καὶ ἄλλος ναὸς καὶ ὁ ὄλος χώρος τοῦ ἱεροῦ τοῦ Βήλου εὐρύνθη οὕτω, ὥστε ὁ ἀρχαῖος πυργοειδῆς ναὸς κατέστη εἰς ἐκ τῶν ἐν τῷ εὐρεῖ τοῦ ὄλου ἱεροῦ χώρῳ ναῶν. Τοῦτο τοῦλάχιστον ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεγομένων (Α' 183) «Ἐστὶ δὲ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι ἱεροῦ καὶ ἄλλος κάτω νηὸς, ἔνθα ἀγάλμα μέγα τοῦ Διὸς ἐνὶ κατήμενον χρυσεόν, καὶ οἱ τράπεζα μεγάλη παρακέεται χρυσεή....».

νου χαρακτήρος τῆς Βαβυλωνιακῆς θρησκείας οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ αὐτῶν ἦσαν τρόπον τινὰ καὶ ἀστεροσκοπεῖα. Βεβαίως τὰ ἀστεροσκοπεῖα ταῦτα δὲν ἦσαν, ὡς νῦν, ἐπιστημονικά, τοῦναντίον δὲ εἶχον χαρακτήρα μᾶλλον θρησκευτικόν, ἦσαν δηλονότι ὑψηλοὶ πύργοι, ἐφ' ὧν ἀτενίζοντες ἐν τῷ καθαρῷ οὐρανῷ πρὸς τοὺς ἀστέρους προσέφερον λατρείας εἰς αὐτούς· ἀλλ' ἐπὶ τῶν πύργων τούτων διὰ θρησκευτικούς ἀκριβῶς λόγους ἀσχολούμενοι οἱ Χαλδαῖοι ἱερεῖς συγχρόνως καὶ εἰς ἀστρολογικὰς καὶ εἰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις προῆγον ἐμμέσως τὴν περὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ μετέωρα ἐπιστήμην (1). Βραδύτερον οἱ πυργοειδεῖς ναοὶ ἐσήμαινον συμβολικῶς τὸν κόσμον ὅλον μετὰ τῶν ὑψίστων πρὸς οὐρανὸν ἀνατεινόντων ὀρέων.

Πλὴν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων πολλὰ μνημεῖα τῆς γλυπτικῆς ἀναφερόμενα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, πολλὰ δὲ καὶ σωζόμενα μέχρι σήμερον ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐκείνων χρόνων, μαρτυροῦσι τὴν ἐπίδοσιν, ἣν ἔλαβεν ἡ τέχνη κατὰ τὴν 4 καὶ 3 π. Χ. χιλιετηρίδα. Ἐμνημονεύσαμεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τοῦ περιφήμου ἀγάλματος τῆς θεᾶς Νάνας τῆς Ὁρχόης, ὅπερ κατὰ τὴν Ἐλαμιτικὴν ἐπιδρομὴν εἶχεν ἀπαγάγει εἰς Σοῦσα (τῷ 2248 π. Χ.) ὁ Ἐλαμίτης βασιλεὺς Χουδοῦρ Νανχουνδί. Ἀγάλματα τοιαῦτα θεῶν ἀρχαιοτάτων ὑπῆρχον ἐν πολλαῖς ἀρχαιοτάταις πόλεσι τῆς Βαβυλωνίας. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων δ' ἐπιγραφῶν τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἐν τῇ θέσει Τελλόχ (ἴδ. σελ. 135) μανθάνομεν ὅτι ὁ γνωστὸς ἡμῖν βασιλεὺς τῆς Σιργούλλας Γουδιας, κτίσας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ναὸν εἰς τὸν ἀρχαῖον Σουμριτικὸν θεὸν Νινγισσοῦ, ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ᾠκοδόμησεν ἰδιαίτερον δόμον κεκοσμημένον διὰ πλήθους ἀγαλμάτων, εὐρέθη δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ θέσει μέγα ἀνάγλυφον ἔκτυπον, παριστῶν, ὡς φαίνεται, τὴν θεὸν Νινγισσοῦ κρατοῦντα σκῆπτρον ἐν τῇ χειρὶ· πολλὰ δὲ ἀνάγλυφα παριστῶντα θεοὺς κατ'

(1) Τοῦτο ῥητῶς μαρτυρεῖ ὁ Διόδωρος ὡς πρὸς τὸν ἐν Βαβυλῶνι ναὸν τοῦ Βήλου λέγων (Α' 9) «Μετὰ δὲ ταῦτα ἐν μέσῃ τῇ πόλει κατεσκευάσεν ἱερὸν Διός, ὃν καλοῦσιν οἱ Βαβυλώνιοι, καθάπερ εἰρήκαμεν, Βῆλον. Ὁμολογεῖται δ' ὑψηλὸν γεγενῆσθαι (τὸ ἱερὸν) καθ' ὑπερβολὴν καὶ τοὺς Χαλδαίους ἐν αὐτῷ τὰς τῶν ἀστρῶν πεποιῆσθαι παρατηρήσεις, ἀκριβῶς θεωρουμένων τῶν τε ἀνατολῶν καὶ τῶν δύσεων διὰ τὸ τοῦ κατασκευάσματος ὕψος». Ὁ περιφήμος οὗτος ναὸς τοῦ Βήλου ἐλέγετο καὶ «τάφος τοῦ Βήλου» εἶτε διότι ὁ Βῆλος ἐθεωρεῖτο καὶ βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας ἀρχαιότατος (σ. 111 σημ. 1) εἶτε, ὅπερ πιθανώτερον, διότι οἱ Βαβυλώνιοι, ὡς θέλομεν εἰπεῖ καὶ περαιτέρω, εἰς τοὺς θεοὺς, ὅσπερ εἰς βασιλεῖς τῆς χώρας, παρεσκευάζον καὶ πολλὰ ἀνθρώπινα, οἷον κλίνας, τραπέζας καὶ τάφους. Ὅτι ὁ «τάφος τοῦ Βήλου» δὲν ἦτο ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευομένου πυργοειδῆ ναόν, ἀλλ' ἕτερον ἱερὸν τοῦ Βήλου, καθὰ δις συζητεῖται ὁ J. Oppert (E. M. σελ. 72), δὲν φαίνεται πιθανόν. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἤδη οἱ ἀρχαιοσυγγραφεῖς, οἱ μετὰ Ἀλέξανδρον, δὲν ἐγίνωσκον ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὸν ναὸν τοῦ Βήλου, ὅστις πρὸ πολλοῦ εἶχε κατασκαφῆ. Ὁ Διόδωρος ἐν τῷ ἄνω παρατεθέντι χωρίῳ λέγει: «Περὶ δὲ τούτου τῶν συγγραφέων διαφωνούντων καὶ τοῦ κατασκευάσματος διὰ τὸν χρόνον καταπεπωκυτος οὐκ ἔστιν ἀποφαίνεσθαι τάκριβές». Ἀλλὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ

ἰδίαν ἢ ἐν συμπλέγμασι ἢ καὶ σκηνην ὄλην θυσίας, λιτανειῶν καὶ πομπῶν, ἀνήκοντα εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην περίοδον τῆς Βαβυλωνιακῆς τέχνης, κοσμοῦσι σήμερον διάφορα μουσεῖα τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως τὸ Βρετανικόν.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν ἐσώθησαν μᾶλλον ἢ ἦττον ἀκέραιοι ἀνδριάντες βασιλέων, μνείας δ' ἄξιοι ἐν τούτοις εἶναι ἀνδριάντες δύο τοῦ βασιλέως Γουδια (τοῦ βασιλεύσαντος, ὡς εἶδομεν, 3200 π. Χ.) εὐρεθέντες ἐν Τελλόχ,

Διοδώρου «ὀμολογεῖται δ' ὑψηλὸν γεγενῆσθαι τὸν ναὸν καὶ τοὺς Χαλδαίους ἐν αὐτῷ τῶν ἀστρῶν πεποιῆσθαι παρατηρήσεις» εἶναι μέχρι τινὸς μαρτύριον ὅτι ὁ ὑπ' αὐτοῦ μνημονευόμενος ναὸς εἶναι αὐτὸς ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευόμενος. Πρὸς τούτοις ὁ Διόδωρος λέγει ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς στρατείας εἰς Βαβυλῶνα, οἱ Χαλδαῖοι ἱερεῖς προΐδοντες ἐκ τῆς μαντείας τῶν ἀστέρων τὴν ἐν Βαβυλῶνι τελευτὴν τοῦ βασιλέως παρήνεσαν αὐτῷ νὰ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, ὡς μόνην δὲ ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου ἐθεώρησαν τὴν ἀνάστασιν τοῦ ὑπὸ τῶν Περσῶν καθαιρεθέντος τάφου τοῦ Βήλου. Ὁ δὲ Ἀρριανὸς περὶ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος, κατὰ διάφορον παράδοσιν τὸν λόγον ποιούμενος, ἀναφέρει οὐχὶ τάφον Βήλου, ἀλλὰ τὸν ἐν μέσῃ τῇ πόλει «ἐν τῷ Βήλου, μεγέθει τε μέγιστον καὶ ἐκ πλίνθου ὀπτῆς ἐν ἀσφάλτῳ ἠρομομένης» λέγει δὲ ὁ Ἀρριανὸς καὶ ὅτι «τοῦτον τὸν νεῶν, ὅσπερ καὶ τὰ ἄλλα ἱερά τῶν Βαβυλωνίων ὁ Ξέρξης κατέσκαψεν, ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὀπίσω ἀπενόστησεν» (Ἀρριαν. Ἀναβ. Ἀλεξ. Ζ' ιζ'). Καὶ ὁ Ἡρόδοτος δὲ ἐν τῷ μνημονευθέντι περὶ τοῦ ναοῦ χωρίῳ ἀναφέρει τὰ ὑπὸ τοῦ Ξέρξου γενόμενα ἐναντίον τοῦ ναοῦ λέγει καὶ οὗτος οὐχὶ μὲν περὶ καθαιρέσεως τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ περὶ συλήσεως αὐτοῦ. «Ἦν δὲ ἐν τῷ τεμένει τούτῳ ἔτι τὸν χρόνον ἐκεῖνον καὶ ἀνδριάς δωδέκα πηχέων χρύσεος στερεῆς· ἐγὼ μὲν οὐκ εἶδον, τὰ δὲ λέγεται ὑπὸ Χαλδαίων, ταῦτα λέγω. Τούτῳ τῷ ἀνδριάντι Δαρεῖος μὲν ὁ Ὑστάσπεος ἐπιβουλεύσας οὐκ ἐτόλμησε λαβεῖν, Ξέρξης δὲ ὁ Δαρείου ἔλαβε καὶ τὸν ἱερεῖα ἀπέκτεινε ἀπαγορεύοντα μὴ κινεῖν τὸν ἀνδριάντα. Καὶ ὁ Στράβων δὲ (ΙΣ' 738) μνημονεύων τῆς ὑπὸ τοῦ Ξέρξου κατασκαφῆς τοῦ τάφου τοῦ Βήλου καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναστάσεως αὐτοῦ περιγράφει τὸν τάφον τοῦτον καθ' ὃν περίπου τρόπον καὶ ὁ Ἡρόδοτος, «Ἔστι δὲ καὶ ὁ τοῦ Βήλου τάφος αὐτόθι, λέγει ὁ Στράβων, νῦν μὲν κατεσκαμμένος, Ξέρξης δὲ αὐτὸν κατέσπασεν, ὡς φασιν· ἦν δὲ πυραμῖς τετράγωνος ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ αὐτὴ σταδιαία τὸ ὕψος, σταδιαία δ' ἐκάστη τῶν πλευρῶν». Ἄν ὁ λεγόμενος «τάφος τοῦ Βήλου» ἦτο διάφορος τοῦ περιφήμου πυργοειδοῦς ἢ πυραμιδοειδοῦς ναοῦ τοῦ Βήλου, πάντως ὁ Στράβων ἤθελε μνημονεύσει καὶ τούτου διὰ δύο λέξεων ἀφοῦ τοσοῦτον λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ τάφου τοῦ Βήλου καὶ τῶν ἄλλων μνημείων τῆς Βαβυλωνίας. Ἀπέναντι τοιούτων ἐνδείξεων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου καὶ τοῦ τάφου τοῦ Βήλου, ὁ Ἰσχυρισμὸς τοῦ J. Oppert οὐδένα ἕτερον ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ λόγον ἢ ὅτι ὁ λόφος ὁ νῦν καλούμενος Βαβίλ (ἐν τῇ θέσει τῆς Βαβυλωνίας), ὃν ὑπέθεσαν οἱ περιηγηταὶ ὡς τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου, κεῖται ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὄχθης τοῦ Εὐφράτου, ἐφ' ἧς καὶ ὁ λόφος Ἐλ-Κάσρ, ἐν ᾧ ὑποτίθεται ὅτι ἦσαν ἐκτισμένα τὰ περιφημὰ ἀνάκτορα τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀνάκτορα καὶ ὁ ναὸς τοῦ Βήλου δὲν ἔκειντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς τοῦ ποταμοῦ ὄχθης, ἀλλ' ἐκάτερον ἐπὶ ἐκατέρας ὄχθης («ἐν δὲ φάρσῃ ἐκατέρῳ τῆς πόλιος ἐτετεύχιστο ἐν μέσῳ, ἐν τῷ μὲν τὰ βασιλῆα... ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ Διὸς Βήλου ἱρὸν...» Ἡροδ.), ὁ Oppert ἐνόμισεν, ὅτι ὁ λόφος Βαβίλ εἶναι ἡ θέσις τοῦ τάφου τοῦ Βήλου, οὐχὶ δὲ τοῦ ναοῦ. Ἀλλ' ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου Βαβίλ ἔκειτο τὸ πάλαι ναὸς οἰοσδήποτε

ἐν τοῖς ἑρειπίοις τῆς Σιργούλλας ἢ Λαγᾶς (1). Τὰ παναρχαῖα δὲ ταῦτα μνημεῖα παριστῶσιν ἡμῖν ἀκριβέστερον καὶ πιστότερον ἢ τὰ ἀνάγλυφα τὸν τύπον καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς Βαβυλωνιακῆς πλαστικῆς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐπίδοσιν, ἣν εἶχε λάβει αὕτη κατὰ τὴν 4 καὶ τὴν 3 π. Χ. χιλιετηρίδα. «Ἐνῶ τὰ ἀνάγλυφα παριστῶσι τύπον τέχνης ἥκιστα λεπτῶς ἐξεργασμένον, λέγει ὁ Μασπερώ, τὰ ἀγάλματα καὶ οἱ ἀνδριάντες μαρτυροῦσι λεπτότητα μὲν μεγάλην περὶ τὴν αἴσθησιν καὶ ἀντίληψιν τοῦ πράγματος, ἀκριβείαν δὲ ἐν τῇ τομῇ. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἀπηλλαγμένοι πλημμελειῶν τεχνικῶν, ὄντες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πυκνοὶ καὶ ὀγκώδεις τὸ σχῆμα, οἶονεὶ καταπονούμενοι, ὑπὸ τὸ βάρος μάλιστα τῆς περιβολῆς, μεθ' ἧς περιεβάλλοντο οἱ Χαλδαῖοι (2), καὶ διὰ τοῦτο καταπλήσσοντες τοὺς πλησιάζοντας καὶ ἄχαριν ἐμποιοῦντες ἐντύπωσιν καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἀποτελοῦντες ἀντίθεσιν πρὸς τὰ γλυπτικὰ ἔργα τῆς ἀκμῆς τῆς Αἰγυπτιακῆς τέχνης τὰ θέλγοντα τὴν ὄψιν διὰ τῆς χάριτος, ἣν ἐμπνέουσι, διὰ τὴν λεπτότητα καὶ δὴ καὶ τὴν ἰσχύνητα αὐτῶν ἀλλὰ μετὰ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν δὲν δύναται τις νὰ μὴ θαυμάσῃ τὴν τόλμην,

τοῦ Βήλου δὲν εἶναι οὕτω πιθανῶς ἐνδεδειγμένον, ὥστε δι' αὐτὸ καὶ μόνον ν' ἀμφισβητηθῇ ἢ διὰ τοσοῦτων ἀρχαίων μαρτυριῶν ἐνδεικνυομένη ταυτότητος τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου καὶ τοῦ τάφου τοῦ Βήλου (*).

(1) Οὕτω νῦν ἀγεγνώσθη τὸ ὄνομα τῆς Σιργούλλας (ἴδ. σελ. 46).

(2) Ἡροδ. Α' 104 «Ἐσθῆτι δὲ τοιγῆδε χρέονται (Βαβυλώνιοι), κιθῶνι ποδηγεκεί λινέῳ καὶ ἐπὶ τοῦτον ἄλλον εἰρήνεον κιθῶνα ἐπενδύει καὶ χλανίδιον λευκὸν περιβαλλόμενος, ὑποδήματα ἔχων ἐγχώρια, παραπλήσια τῆσι Βοιωτίησι ἐμβάσι».

(*) Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Διόδωρος δὲν εἶχεν ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν ναῶν τῆς Βαβυλώνας, διότι ἐνῶ ἐν Βιβλ. Β' 7 ποιεῖται λόγον μόνον περὶ ναοῦ τοῦ Βήλου, ἐν Βιβλ. ΙΖ' 112 μνημονεύει ἀπλῶς τοῦ τάφου τοῦ Βήλου. Καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ τάφου λέγει ῥητικῶς ὅτι καθηρέθη ἀπὸ Περσῶν, ἐν δὲ τῷ πρώτῳ χωρίῳ λέγει ἀπλῶς ὅτι οἱ Πέρσαι ἐσύλησαν τὰ ἐν τῷ ναῷ ἀγάλματα καὶ τὰ πολύτιμα σκευῆ. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου λεγόμενα διαφέρουσι τῶν παρ' Ἡροδότῳ. Διότι ἐνῶ καθ' Ἡρόδοτον ἐν τῷ ναῷ τῷ πυργοειδεῖ «ἄγαλμα οὐδὲν ἐνὶ ἐνιδρυμένον», μόνον δὲ ἐν τῷ κάτω ναῷ τῷ ἐντὸς τοῦ εὐρέος χώρου τοῦ ὅλου ἱεροῦ ἰδρυμένῳ ὑπῆρχεν ἄγαλμα μέγα τοῦ Διὸς Βήλου, ὁ Διόδωρος ἀναφέρει ἐν τῷ ναῷ τοῦ Βήλου ἀγάλματα χρυσᾶ σφυρήλατα Διός, Ἡρας, Ἡρέας. Ὡστε φαίνεται ὅτι ὁ Διόδωρος συγχέει τὸν ἄνω πρὸς τὸν κάτω ναόν. Ἴσως δὲ ναὸς μὲν Βήλου καλεῖται παρ' αὐτῷ ὁ πυργοειδὴς ναός, τάφος δὲ Βήλου εἶναι ὁ «κάτω νηὸς» τοῦ Ἡροδότου, (ὁ πυραμιδοειδὴς κατὰ Στράβωνα;). Καθόλου δὲ ὁ Διόδωρος παρέδωκε συγκεχυμένα τὰ περὶ τῶν οἰκοδομῶν τῆς Βαβυλώνας, διότι παρέλαβεν αὐτὰ παρὰ συγγραφέων, οἵτινες δὲν ἔλεγον τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν, κατὰ τὴν ἰδίαν τοῦ Διοδώρου ὁμολογίαν. Ἐξ αὐτοψίας δὲ οὐδὲν ἐγίνωσκεν ὁ Διόδωρος, ἀφοῦ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, ὡς λέγει, ἡ Βαβυλὼν ἦτο τὸ πλεῖστον ἔρημος («Τῶν δὲ βασιλείων καὶ τῶν ἄλλων κατασκευασμάτων ὁ χρόνος τὰ μὲν ὀλοσχερῶς ἠφάνισε, τὰ δ' ἔλυμήνατο· καὶ γὰρ αὐτῆς τῆς Βαβυλώνας νῦν βραχὺ τι μέρος οἰκεῖται, τὸ δὲ πλεῖστον ἐν τοῖς τελεσσι γεωργεῖται»).

μεθ' ἧς ὁ καλλιτέχνης ὑπέταξε τὴν ὕλην ὑπὸ τὴν τέχνην. Συμπαγῆ ὄγκον δολερίτου ἥκιστα ἐπιδεκτικὸν ὀξύνσεως, σκληρότερον ἴσως τοῦ διορίτου, δι' οὗ ὁ Αἰγύπτιος τῆς Μέμφιδος ταμὼν εἰργάσατο τὸν βασιλέα αὐτοῦ Χερφῆνα, οἱ Βαβυλώνιοι κατώρθωσαν νὰ δαμάσωσι καὶ νὰ ἐξεργασθῶσιν αὐτὸν τοσοῦτον ἐλευθέρως ὥσει ἦτο τίτανος ἢ μάραρον. Αἱ παραστάσεις τοῦ στήθους καὶ τῶν ὤμων, τῶν μυῶν τῆς ὀμοπλάτης καὶ τοῦ βραχίονος, τὰ καθέκαστα τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, πάντα τὰ γυμνὰ μέρη τοῦ σώματος εἰσὶν ἐξεργασμένα μετ' ἀκριβοῦς συνάψεως μακρογραφίας καὶ μικρογραφίας. Ἡ Χαλδαϊκὴ τέχνη, οἶαν βλέπομεν αὐτὴν ἐν τοῖς μνημείοις τῆς Λαγᾶς, δὲν ἔχει οὔτε τὴν εὐκαμψίαν, οὔτε τὴν ζωηρότητα, οὔτε τὴν κομψότητα τῆς τέχνης τῆς Αἰγυπτιακῆς, ἀλλὰ δὲν στερεῖται οὔτε δυνάμεως, οὔτε μεγαλείου, οὔτε πρωτοτυπίας» (Masp. Hist. anc. d. reupl. d'Or. T. 1 σ. 612). Ἐκεῖνο, ὅπερ δὲν ἐπέτρεπεν ἵνα καθόλου ἡ Χαλδαϊκὴ τέχνη, ὡς καὶ ἡ ποίησις αὐτῆ, ἐν τῇ ἀναπτύξει καὶ ἐπιδόσει αὐτῆς παραστήσῃ τὴν ιδέαν τοῦ καλοῦ, ἂν μὴ ἐν τῷ ἰδεώδει βαθμῷ τῆς τελειότητος, ὅστις φαίνεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τέχνῃ, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἐν βαθμῷ προσεγγίζοντι πρὸς αὐτὴν καὶ μετέχοντι τῆς τάσεως ἐκείνης πρὸς τὸν ἰδεώδη τύπον τοῦ καλοῦ, ἦτο τὸ μὲν ἢ ἄγαν ἐπὶ τὴν φυσικότητα καὶ αἰσθητικότητα ῥοπή ἢ ἐπιδράσασα καὶ ἐπὶ τὴν τέχνην καὶ ἐπὶ τὴν ποίησιν καὶ ἐπὶ τὴν λατρείαν αὐτὴν, τὸ δὲ ἢ τοῦ δυσειδοῦς καὶ τερατώδους ἐν τῇ τέχνῃ κατὰ μέγα μέρος ἐπικράτησις, οὔσα φυσικὴ ἀκολουθία τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ τῆς Χαλδαϊκῆς θρησκείας καὶ μυθολογίας (1). Ἡ μυθολογία αὕτη, πλὴν τοῦ πανθέου τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς βασιλευόντων θεῶν, ἐπλήρωσε τὴν φύσιν καὶ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ χιλιάδων καὶ μυριάδων φοβερῶν κακοποιῶν δαιμόνων πολυειδῶς παρενοχλούντων τὸν ἄνθρωπον ἐν παντὶ τῷ βίῳ. Πάντα τὰ νοσήματα, καὶ μάλιστα τὰ ἐπιδημικά, πᾶσα καταστροφὴ φυσικὴ, οἱ ἀπὸ Ἀραβίας πνέοντες καυστικοὶ ἄνεμοι οἱ ἐπιφέροντες καταστροφὰς εἰς τὰ σπαρτά, ὁ λοιμὸς καὶ ὁ λιμὸς, οἱ πυρετοὶ, πάντα τὰ φυσικὰ κακὰ ἐπροσωποποιήθησαν διὰ δαιμόνων (Ἄνουνάκι, ἴδ. σελ. 189) τερατομόρφων δυσειδεστάτων τὴν ὄψιν καὶ εἰδεχθέστατα μορφαζόντων. Τοιοῦτοι δαίμονες παρεστάθησαν καὶ ἐν τῇ τέχνῃ διὰ γυμνῶν σκελετῶν ἀνθρωπίνων καὶ ὄψεων δυσμορφοτάτων καὶ εἰδεχθεστάτων, ἅμα δὲ καὶ τερατωδῶν ἐμποιοῦσῶν ἀπαισίαν φρίκην καὶ ἀπέχθειαν. Καὶ ἀντετάχθησαν μὲν κατὰ τοῦτων ἀγαθοὶ δαίμονες μετ' ἀνθρωπίνης ὄψεως ἡμέρου καὶ εὐγενοῦς, ἀλλ' ἐν τῷ ὄλῳ καὶ ταῦτα παρεστάθησαν ὡς τερατόμορφα θηρία

(1) Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς τοιαύτης ῥοπῆς ἐπὶ τὴν λατρείαν ἴδε κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ λατρείας. Εἰκόνα δὲ τῆς ἐπὶ τῆς τέχνης ἐπιδράσεως ἀρκοῦσαν παρέχει ἡμῖν ἡ τεχνικὴ ἐξεργασία τοῦ ἀγάλματος τῆς Βαβυλωνίας Ἀφροδίτης ἢ Νάνα-Ἰστάρ. Αὕτη παρίσταται γυμνὴ μὲν περιβολῆς, ἀλλὰ κεκοσμημένη διὰ κοσμημάτων, ἔχουσα μακρὰν κόμην, ἐξέχον στήθος καὶ ζωηρῶς κατειργασμένον αἰδοῖον, κρατοῦσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς μαστοῦς, ἵνα ἐκχέῃ γάλα, ἐνίοτε δὲ καὶ θηλάζουσα τέκνον. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ τοιαύτη

μετά κεφαλῆς ἀνθρωπίνης (1). Αὐτοὶ οἱ θεοὶ τοῦ ἔδου παρεστάθησαν ἐν εἰδεχθε-
στάτη μορφῇ. Τὴν τοιαύτην μορφήν τῆς θεᾶς Ἄλλατ εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.
Ἔτι ἀπεχθεστέρα καὶ εἰδεχθεστέρα εἶναι ἡ μορφή τοῦ ἑτέρου θεοῦ τοῦ ἔδου
Νεργάλ τοῦ εἰκονιζομένου μετὰ πτερῶν καὶ οὐραῖς. Οὕτω ἡ Βαβυλωνιακὴ τέχνη
τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἔλαβε ῥοπήν καὶ τάσιν πρὸς τὸ τερατώδες, δυσειδές καὶ
ἄμορφον. Ἄλλατ παρ' ὅλην τὴν κατὰ μέρος τοιαύτην ῥοπήν, ἐν τῷ ὄλῳ ἡ τέχνη
αὕτη, καὶ ἀφοῦ ἀπὸ Βαβυλωνιακῆς καὶ Χαλδαϊκῆς ἐγένετο Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ,
δὲν ἀπώλεσε τὸν πρῶτον αὐτῆς καλλιτεχνικὸν χαρακτήρα, καὶ ὁ Χαλδαϊκὸς θεὸς
ὁ οὐράνιος, ὡς οἱ ἥρωες (2) οἱ ἐπὶ τῆς γῆς, παρέστησε τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνδρικοῦ
καὶ τοῦ γυναικείου κάλλους, οἷον ἀνεπτύχθη τοῦτο ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ καὶ ἐν
τῷ Ἀσσυροβαβυλωνιακῷ λαῷ.

Ἡ Χαλδαϊκὴ ζωγραφικὴ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων περιορίζεται εἰς τὰς ἀνα-
γλύφους εἰκόνας τὰς κοσμοῦσας τοὺς πηλίνους Βαβυλωνιακοὺς κυλίνδρους, καὶ
ἰδίως τὰς ἐπὶ κυλίνδρων βασιλικὰς σφραγίδας, τὰ κοσμήματα καὶ τὰ περιάμματα
τὰ μαγικά. Πολυάριθμοι δ' εὐρέθησαν μέχρι νῦν ἔγγλυπτοι λίθοι καὶ κύλινδροι
καὶ κυλινδρικοὶ σφραγίδες μετὰ παραστάσεων θρησκευτικῶν καὶ μυθολογικῶν
μάλιστα ἐκ τοῦ ἔπους Νιμρώδ εἰλημμένων. Ἄλλ' αἱ ὑποθέσεις τῆς παραστάσεως
λαμβάνονται ἐνίοτε καὶ ἐκ τῆς φύσεως καὶ ἐκ τοῦ κοινοῦ βίου (3). Καὶ αἱ τοιχο-

παχυλὴ φυσικοῦ ἐν τῇ τέχνῃ τῶν Φοινίκων καὶ ἄλλων τινῶν Σημιτικῶν λαῶν ὑπερβαί-
νει πολὺ τὴν τῶν Βαβυλωνίων καταντῶσα μέχρι κυνισμοῦ· ἀλλ' ἡ Βαβυλωνιακὴ τέχνη,
καίπερ καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐποψίν οὐσα σχετικῶς ἰδανικώτερα τῆς τῶν ἄλλων Σημιτικῶν
λαῶν, ἀπολείπεται ἱκανῶς τῆς Αἰγυπτιακῆς. Καὶ ἡ ποίησις, τὸ ἔπος δηλονοτι τὸ Βαβυ-
λωνιακόν, παρέχει οὐκ ὀλίγα δείγματα τοιαύτης πρὸς παχυλὴν φυσικότητα τάσεως. Ἐν
τῷ ἔπει Νιμρώδ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἡ ἱερόδουλος (ἴδ. σελ. 168) ἐδελέασε τὸν Εαβανὶ καὶ
ἐδάμασεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν θελγῆτρων αὐτῆς πρὸς τὸν ὄλως ἀδαῶς καὶ
ἀπείρωσ ἐχοντα τῶν τοιοῦτων ὀρεσκόφων ἥρωα, περιγράφεται ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ μετὰ
πλήρους οὐχὶ φυσικῆς ἀφελείας, ἀλλ' ἀφελοῦς φυσικότητος ἀσυνήθους ἐν τῷ ἔπει τῷ
Ἑλληνικῷ.

(1) Μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν τούτων δαιμόνων γνωστότατοι εἶναι οἱ λαμασσί, ταῦροι μετὰ
κεφαλῆς ἀνθρωπίνης ἔχοντες μίτραν ἐν τῇ κεφαλῇ, ἰδρυμένοι δὲ ὡς φύλακες πρὸ τῶν
πυλῶν τῶν ναῶν καὶ τῶν ἀνακτόρων.

(2) Ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις μνημείοις τῆς Βαβυλωνιακῆς τέχνης, πλὴν τοῦ Σημιτικοῦ
καὶ Χουσιτικοῦ ἢ Αἰθιοπικοῦ ἢ Πρωτοσημιτικοῦ, ἐλικρατῶν τύπος εἶναι ὁ Τουρανικὸς
ὁ ἐπὶ κάλλει διακρινόμενος. Ἄλλ' ἡ μορφή τοῦ ἥρωος Νιμρώδ ἢ Γιλγάμου ἐν τοῖς μνη-
μείοις τούτοις ἀφίσταται καὶ τοῦ Τουρανικοῦ καὶ τοῦ Σημιτικοῦ καὶ τοῦ Πρωτοσημιτι-
κοῦ τύπου, δοῦσα ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ἀσσυριολόγους νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι ὁ τύπος οὗτος
ἀνήκει εἰς προϊστορικόν τινα λαὸν οἰκῆσαντα ἐν Βαβυλωνίᾳ πρὸ τῆς αὐτόθι ἐμφανίσεως
καὶ τῶν Τουρανίων ἔτι λαῶν.

3) Πρὸβλ. Ἡρόδ. Α' 195 «Σφραγιδα δὲ ἕκαστος ἔχει καὶ σκῆπτρον χειροποίητον
ἐπ' ἐκάστῳ δὲ σκῆπτρῳ ἔπεστι πεποιημένον ἢ μῆλον ἢ ῥόδον ἢ κρίνον ἢ αἰετὸς ἢ ἄλλο τι·
ἀνευ γὰρ ἐπισήμων οὐ σφι νόμος ἐστι ἔχειν σκῆπτρον».

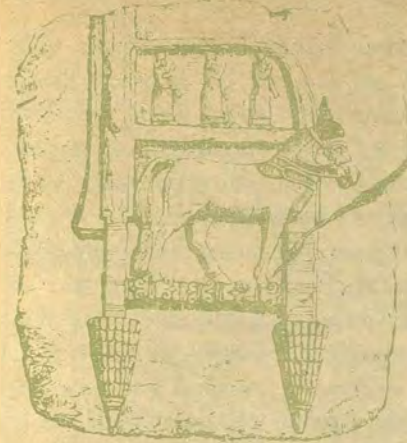
γραφικαὶ διακοσμήσεις τῶν ναῶν καὶ τῶν ἀνακτόρων ἦσαν ἀρχαιόταται ἐν Βα-
βυλωνίᾳ (1).

Λατρεία τοῦ θεοῦ. Πολίτευμα. Ἡθῆ καὶ ἔθιμα.—Ἡ τοῦ θεοῦ λατρεία παρὰ
τοῖς Χαλδαίοις εἶχεν ἀνέκαθεν χαρακτήρα βαθυτάτου αἰσθημάτων εὐλαβείας καὶ
εὐσεβείας. Ἀπὸ τοῦ βασιλέως μέχρι τοῦ ἐσχάτου θνητοῦ πάντες οἱ ἄνθρωποι
εἰσὶ ταπεινοὶ θεράποντες τοῦ θεοῦ. Εὐλόγως δὲ φρονεῖ ὁ Tiele ὅτι τὸ εἰς πάν-
τας τοὺς Σημιτικούς λαούς, καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀποπλανήσεσιν αὐτῶν, ἰδιάζον
βαθὺ θρησκευτικὸν πνεῦμα ἐκδηλοῦται προφανῶς καὶ παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ
τοῖς Ἀσσυριοῖς ἢ θρησκεία αὐτῶν, καίπερ μὴ προσεγγίσασα ἔτι πολὺ εἰς τὸν
μονοθεϊσμόν, δὲν ἀφίσταται λίαν μακρὰν τούτου. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἴσως ἐν πᾶ-
σιν ἀκριβῆς ἡ γνώμη τοῦ Tiele ὅτι ἡ πίστις τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων πρὸς τὴν
ἠθικὴν τάξιν τοῦ κόσμου καὶ πρὸς προσωπικὴν τινα ἀθανασίαν ἐποίει ὥστε πᾶσα
παρασπονδία καὶ πᾶσα ἐπιπορκία νὰ θεωρῶνται ὡς μέγιστα ἁμαρτήματα, ἀληθέ-
στατον ἐν τούτοις ὅτι καὶ ὡς πρὸς τοὺς ὅρκους ἦσαν εὐσεβέστατοι οἱ Βαβυλώνιοι.
Καὶ ἡ ἑτέρα γνώμη τοῦ Tiele, καθ' ἣν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ὑπελεί-
ποντο μὲν πολὺ τῶν προφητῶν τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὸ ὕψος τῆς ἀντιλήψεως, ἀλλ'
εἶχον ψαλμοὺς πολλῶ ἀρχαιότερους τῶν Ἑβραϊκῶν, δὲν ἀληθεύει ὑπὸ ἐποψίν
ἀπόλυτον θεωρουμένη. Ἄλλ' ὅτι τὸ αἶσθημα τὸ θρησκευτικόν, ἀσχέτως πρὸς
τὴν ἀλήθειαν τῆς θεογνωσίας καὶ πρὸς τὴν ἀγνότητα τοῦ τύπου τῆς λατρείας
ἐξεταζόμενον, φαίνεται βαθύτατον παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ Ἀσσυριοῖς,
τούτο μαρτυρεῖ ἰδίως ὁ θρησκευτικὸς βίος τῶν βασιλέων. Οἱ Βαβυλώνιοι βασι-
λεῖς, ὡς ὕστερον καὶ οἱ Ἀσσύριοι, οὐδέποτε ἐθεοποιήθησαν ὑπὸ τῶν ὑπηκόων,
οὔτε ζῶντες οὔτε θανόντες, οὔτε προσηγορεύθησαν ὡς θεοί. Καὶ ἐνῷ ἡ τέχνη ἢ
Αἰγυπτιακὴ παρίστησι τοὺς βασιλεῖς ὡς θεοὺς καθημένους ἐν θείᾳ μεγαλοπρεπείᾳ
καὶ γαλήνῃ, ἔχοντας τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν μηρῶν, ἢ Βαβυλωνιακὴ τέχνη παρίστησι
τοὺς Χαλδαίους βασιλεῖς ἐν μορφῇ καὶ στάσει εὐλαβῶν ἱκετῶν καὶ εὐσεβῶν θε-
ραπόντων τοῦ θεοῦ, διὰ τῆς ἐπάρσεως τῶν χειρῶν ἐκφράζοντας τὸ τοιοῦτον τῆς
ψυχῆς αὐτῶν αἶσθημα. Καὶ ἡ γνώμη δέ, ἣν ἐξέφρασαν τινες τῶν Ἀσσυριολόγων,
ὅτι παρὰ τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνίοις ὁ βασιλεὺς ἐθεωρεῖτο ἐνσάρκωσις καὶ προσω-
ποποιήσις τοῦ θεοῦ, δὲν φαίνεται ἀκριβῆς. Οἱ βασιλεῖς τούναντιον εἰσὶ λειτουργ-
γοὶ καὶ θεράποντες τοῦ θεοῦ ἐκτελοῦντες τὰς θρησκευτικὰς λειτουργίας, πάντα δὲ
τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ ἡγεμονικὰ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἐκτελοῦσιν ἐν ὀνόματι
τοῦ θεοῦ καὶ πρὸς δόξαν αὐτοῦ. Ὁ πολιοῦχος θεὸς εἶναι ὁ ἀληθῆς νόμιμος κύριος
τῆς πόλεως καὶ τοῦ κράτους, ὁ δὲ βασιλεὺς, ὁ ἐπίτροπος αὐτοῦ. Ἐν τῇ τοιαύτῃ

(1) Πρὸβλ. Διόδ. Β' 9 «Ἐνήσαν δ' ἐν τε τοῖς πύργοις καὶ τελεῖσσι ζῶα παντοδαπὰ φι-
λοτέχνως τοῖς τε χρώμασι καὶ τοῖς τῶν τύπων ἀπομιμήμασι κατεσκευασμένα· κατεσκευά-
στο δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ Σεμίραμις ἐφ' ἵππου πάρδαλιν ἀκοντίζουσα καὶ πλησίον αὐτῆς ὁ
ἀνὴρ Νίνος παίων ἐκ χειρὸς λέοντα λόγχῃ».

δ' ιδιότητι αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς, ἅμα λαβὼν τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, μεταβαίνει εἰς τὸν ναὸν τοῦ πολιούχου θεοῦ, ἵνα λάβῃ ἐνταῦθα παρὰ τούτου ἐπισήμως τὴν ἀρχήν. Ἐν Βαβυλῶνι ἡ τελετὴ αὕτη ἐγένετο ἐν τῷ ναῷ τοῦ πολιούχου θεοῦ Βήλ Μερωδάχ, οὐχὶ ἀμέσως μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἄνοδον, ἀλλὰ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Νισάν (Ἀπριλίου) τοῦ ἔτους ἐκείνου. Κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην περιβαλλόμενος ὁ βασιλεὺς τὴν βασιλικὴν στολὴν προσεκύνει τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ ἀπτόμενος τῆς χειρὸς αὐτοῦ (εἰς ἐνδειξιν σεβασμοῦ καὶ ὑποταγῆς, ἴδ. σελ. 111)(1). Καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τῆς ἐπισήμου ἀναρρήσεως ὁ βασιλεὺς, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ὑπερτάτου ἀρχοντος τῆς χώρας θεοῦ, ἔδει νὰ δίδῃ τακτικῶς εὐθύνας τῷ θεῷ περὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ, καὶ αἱ ἐπίσημοι ἀναγραφαὶ τῶν πράξεων τῶν βασιλέων τῶν ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ, ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τύπον ἀπολογίας ἢ εὐθυνῶν διδομένων πρὸς τὸν θεόν, οὗ συχνὴ γίνεται ἡ ἐπίκλησις ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς. Ἐντεῦθεν ἡ εὐσέβεια καὶ κατὰ τύπον ἐξωτερικὸν ἐπεβάλλετο αὐστηρῶς τῷ βασιλεῖ ὡς καθήκον βασιλικὸν ἀναγόμενον εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν τάξιν τοῦ κράτους. Μία δὲ τῶν προσφιλεστάτων ἀσχολιῶν τῶν Χαλδαίων ἡγεμόνων ἦτο ἡ κτίσις καὶ ἀφιέρωσις ναῶν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἡ διακόσμησις αὐτῶν δι' ἄγαλμάτων ὡς καὶ ἡ πλούτισις διὰ θησαυρῶν. Ἡ καθιέρωσις τῶν ναῶν τούτων, ἦτοι τὰ ἐγκαίνια αὐτῶν, ἦτο ἡ μεγίστη τῶν ἐορτῶν διαρκοῦσα ἑπτὰ ἡμέρας, κατὰ τὸν παρὰ Βαβυλωνίους καθιερωμένον ἱερὸν ἀριθμὸν (ἴδ. σελ. 107). Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἑπταήμερου ταύτης ἐορτῆς ἡ «θεράπαινα γίνεται ἰσότιμος τῇ δεσποίνῃ, ὁ δοῦλος βαδίζει ὁμοῦ μετὰ τοῦ δεσπότου καὶ ὁ ἀσθενὴς ἐν τῇ πόλει μου ἀνεπαύθη πλησίον τοῦ ἰσχυροῦ», λέγει ὁ Γουδιας τῆς Οὐρ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῇ ἀναφερομένη εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τοῦ ἀφιερωθέντος ὑπ' αὐτοῦ τῷ θεῷ Νινγισοῦ.

Ἡ λατρεία παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις συνίστατο εἰς δεήσεις καὶ εἰς εὐχὰς γινόμενας καθ' ἑκάστην ἐν τοῖς ναοῖς τῶν θεῶν καθ' ὄρισμένας ὥρας τοῦ ἡμερονηκτίου. Θυσίαι ζῶων, ἰδίως δὲ προβάτων, μεγαλοπρεπεῖς ἐτελοῦντο κατὰ τὰς ἐορτάς, αἵτινες ἦσαν πολυπληθεῖς πληροῦσαι σχεδὸν πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ (2). Πολυπληθὲς ἱερτεῖον, ἀπὸ τοῦ βασιλέως (ὅστις ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ αὐτοῦ ιδιότητι ἐλέγετο Πάτεσι ἢ Ἰσακοῦ) μέχρι τοῦ νεωκόρου ἐξ ἱερέων καὶ ἱε-

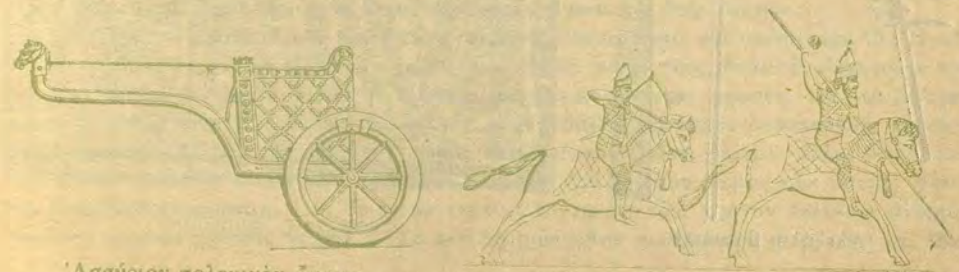
Τμήμα θρόνου ἀσσυριακοῦ καὶ ἔδρα ἀσσυριακῆ. (Χορσ.)

Βασιλεὺς καὶ αὐλικοὶ θεράποντες, εἰκὼν ἐπὶ σμαλτομένης κεράμου (Νιμρό.)

Εἰσόδος εἰς τὸν ναὸν (Νιμρόδ).

Ἀσσύριον πολεμικὸν ὄχημα.

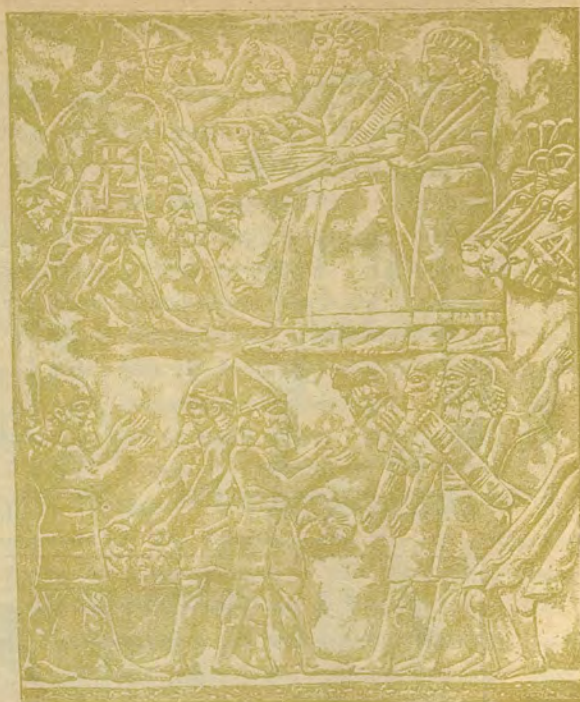
Ἴππεις Ἀσσύριοι (Νιμρόδ).

(1) Οὐχὶ μόνον διὰ τοὺς βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ πάντας τοὺς βροτοὺς τὸ ἀπτεσθαι τῶν χειρῶν τοῦ θεοῦ ἢ τῆς θεᾶς ἦτο σημεῖον εὐλαβοῦς ὑποταγῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς ἱκετηρίοις παιᾶσι συνήθως παρεμβάλλεται ῥῆσις τοῦ ἱερέως λέγοντος πρὸς τὸν ἱκετεύοντα: «Στρέψον τὸ πρόσωπόν σου πρὸς τὸν θεόν (πρὸς τὸ ἄγαλμα δηλονότι τοῦ θεοῦ) καὶ ἄψαι τῆς χειρὸς αὐτοῦ».

(2) Αἱ μέγιστα τῶν ἐορτῶν (τῆς Βέλτιδος, τοῦ Σίν, τοῦ Νεργάλ, τοῦ Σάμας, τοῦ Μερωδάχ καὶ τῆς Ζιρβανίτ, τοῦ Ναβοῦ καὶ τῆς Βαραμίτ) ἐτελοῦντο κατὰ μῆνα Ἐλοῦλ τὸν ἀνταποκρινόμενον περίπου πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς Σεπτέμβριον. Τῇ 21 δὲ τοῦ

Σημαία Ἀσσυριακή. (Χορσ.)

Κεφαλαί φερόμεναι μετὰ τὴν μάχην.

Ἀλεξήλια βασιλικά.

Σκαπανεῖς Ἀσσύριοι.

ρειῶν κατὰ ἱεραρχικὴν τάξιν συγκεκριημένον ἐτέλει τὰς θυσίας ταύτας μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ πολυτελείας, ἀφθόνου καιομένου λιβανωτοῦ (ἀφοῦ μόνον ἐν Βαβυλῶνι ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ πολιοῦχου θεοῦ Βῆλ Μερωδάχ καθ' ἕκαστον ἔτος ἔκαίνοντο χίλια τάλαντα (ἦτοι 18 χιλ. ὀκκάδες περίπου) πρὸς τὸν θεὸν τοῦτον ἐπὶ ἑνὸς μόνοῦ βωμοῦ) (1) ἐν ναοῖς πλουσιώτατα διὰ πολυτελεστάτων θυσιαστηρίων, βωμῶν, τραπεζῶν καὶ σκευῶν πεπρωκισμένοις καὶ διὰ χρυσῶν ἀγαμάτων καὶ ἀνδριάντων κεκοσμημένοις (2). Ἄλλὰ ταῦτα δὲν ἀπετέλουν τὸν μόνον πλοῦτον τῶν ναῶν. Οἱ ναοὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ, καὶ μετὰ τὴν ἰδρυσιν ἰσχυροῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, διετήρησαν τὴν πρώτην αὐτῶν ιδιότητα τοῦ εἶναι κέντρα μεγάλης πολιτικῆς, ἐμπορικῆς, βιομηχανικῆς καὶ χρηματιστικῆς κινήσεως. Πᾶσα ἡ ἔγγειος κτῆσις ἀνήκεν ἢ ἐθεωρεῖτο ἀνήκουσα εἰς τὸν ναὸν καὶ πάντες οἱ ἰδιοκτῆται ἦσαν ὑποτελεῖς τῷ ναῷ τελοῦντες φόρον εἰς αὐτὸν μὴ κωλυόμενοι ἄλλως νὰ καρπῶνται ἐλευθέρως τὰς ἰδιοκτησίας καὶ νὰ μεταβιβάζωσιν αὐτὰς εἰς ἄλλους διὰ πωλήσεως ἢ κληροδοτήσεως. Οἱ ναοὶ διὰ τῶν κεφαλαίων αὐτῶν ἐπεχείρουν μεγάλας ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐν τοῖς ναοῖς δ' ἦσαν ἰδρυμένοι πιστωτικαὶ τράπεζαι δανείζουσαι τοῖς πολίταις ἐπὶ τόκοις ὑπερόγκοις (20 καὶ 25 τοῖς %/ο) τὰ πρὸς ἐργασίαν ἀπαιτούμενα χρήματα. Τὸ ἐντεῦθεν δὲ προκύπτον κέρδος τόσῳ μᾶλλον ἦτο μέγα, ὅσον τὰ κεφάλαια, ἅπερ ἐδάνειζον οἱ ναοί, ἦσαν ἀπλῶς παρακαταθήκαι χρημάτων κατατεθειμένων ἐν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν πιστῶν χάριν ἀσφαλείας. Πολλάκις δὲ τὸ ἔργον τοῦ ναοῦ περιορίζετο εἰς ἀπλὴν μεσιτείαν μεταξὺ τοῦ δανειστοῦ καὶ τοῦ δανειζομένου καὶ ἡ μεσιτεία αὕτη ἀπετέλει πρόσοδον οὐ σμικρὰν διὰ τὸν ναόν. Μεγίστας προσόδους εἶχεν ὁ ναὸς πρὸς τούτοις ἐκ τῆς νομικῆς ἐποπτείας, ἣν ἤσκει ἐπὶ τὰς μεταξὺ τῶν ἰδιωτῶν συναλλαγὰς, διότι πάντα τὰ μεταξὺ ἰδιωτῶν συμβόλαια περὶ ἀγορᾶς, πωλήσεως, υἰοθεσίας, κληροδοτήσεως συνεγράφοντο ἐν τοῖς ναοῖς, διὰ τῆς τῶν ἱερέων ὑπογραφῆς καθιστάμενα ἐγκυρα (ἴδε σελ. 191). Οἱ ναοὶ προσέτι εἶχον ὡς ἄμεσον ἰδιοκτησίαν ἀπίρους ἐκτάσεις καλλιεργησίμων γαιῶν, ἃς ἐκαλλιέργουν ἀμέσως διὰ τῶν χιλιάδων ἱεροδούλων,

μηνὸς τούτου ἐτελεῖτο μεγάλη πανήγυρις ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ 21 ἡμέρα ἑκάστου μηνὸς ἦτο καθιερωμένη ἐν Βαβυλωνίᾳ διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν χρεῶν.

(1) Ἡροδ. Α' 183 «Ἐπὶ δὲ τοῦ μείζονος βωμοῦ καταγίγρουν λιβανωτοῦ χίλια τάλαντα ἔτεος ἑκάστου οἱ Χαλδαῖοι τότε ἐπεὰν τὴν ὄρτην ἄγωσι τῷ θεῷ τούτῳ».

(2) Περὶ τοῦ πλοῦτου τῶν ναῶν εἰς ἀγάλματα, θυσιαστήρια καὶ σκεύη ἱερὰ ἴδ. Ἡροδ. Α' 183 «Ἐστὶ δὲ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι ἱεροῦ καὶ ἄλλος κάτω νηός, ἐνθα ἄγαλμα μέγα τοῦ Διὸς ἐνὶ κατήμενον χρύσειον, καὶ οἱ τράπεζα μεγάλη παρακέεται χρυσεῆ, καὶ τὸ βάθρον οἱ καὶ ὁ θρόνος χρυσεὸς ἐστὶ, καὶ ὡς ἔλεγον οἱ Χαλδαῖοι, τάλαντων ὀκτακοσίων χρυσοῦ πεποιήται ταῦτα. Ἐξω δὲ τοῦ νηοῦ βωμὸς ἐστὶ χρυσεός. Ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλος βωμὸς μέγας, ὅκου θύεται τὰ τέλεα τῶν προβάτων ἐπὶ γὰρ τοῦ χρυσεοῦ βωμοῦ οὐκ ἔξεστι θύειν ὅτι μὴ γαλαθηνὰ μούνα... Ἦν δὲ ἐν τῷ τεμένει τούτῳ ἐπὶ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀνδριάς δωδέκα πηχέων χρυσεὸς στερεός... Τὸ μὲν δὲ ἱερὸν οὕτω κεκόσμηται, ἐστὶ δὲ καὶ ἴδια

ἢ καὶ ἐμμέσως ἐνοικιάζοντες αὐτὰς εἰς πενήστας γεωργούς. Μέγας πλοῦτος συνέρρεεν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἐκ τῆς βιομηχανίας· τὰ βιομηχανικὰ δὲ καταστήματα τῶν ναῶν ἦσαν πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ πάντα τὰ εἶδη τῶν τε καθ' ἡμέραν ἐπιτηδείων καὶ τῶν πραγμάτων τῆς πολυτελείας προήρχοντο ἐκ τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων τῶν ναῶν. Ἄλλη πηγὴ πλοῦτου διὰ τοὺς ναοὺς ἦσαν τὰ ἀπειράριθμα δῶρα τὰ προσφερόμενα εἰς τοὺς ναοὺς ὑπὸ τῶν πιστῶν τῶν μεταβαίνοντων εἰς προσκύνησιν ἢ τῶν αἰτουμένων χάριν τινὰ παρὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ναοῦ. Ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ προσφοραῖς τὴν πρώτην θέσιν εἶχον αἱ μεγάλαι δωρεαὶ αἱ γινόμεναι ὑπὸ τῶν βασιλέων. Οἱ βασιλεῖς ὡς πρωθιερεῖς ἢ ἀρχιερεῖς καὶ ἰδρυταὶ τῶν ναῶν ἐπροικοδοτοῦν αὐτούς, ἅμα τῇ ἰδρύσει, διὰ πλουσιῶν προσόδων. Ἄλλ' ἐπειδὴ

ἀναθήματα πολλά». Πρβλ. καὶ Διόδ. Β' 9 «...Τρία κατεσκεύασεν (Σεμίραμις) ἀγάλματα χρυσᾷ σφυρήλατα, Διός, Ἥρας, Ῥέας· τούτων δὲ τὸ μὲν τοῦ Διὸς ἐστηκός ἦν καὶ διαβεβηκός, ὑπάρχον ποδῶν τετραράκοντα τὸ μῆκος, σταθμὸν δ' εἶχε χιλίων ταλάντων Βαβυλωνίων· τὸ δὲ τῆς Ῥέας ἐπὶ δίφρου καθήμενον χρυσοῦ τὸν ἴσον σταθμὸν εἶχε τῷ προειρημένῳ· ἐπὶ δὲ τῶν γονάτων αὐτῆς εἰστήκεισαν λέοντες δύο, καὶ πλησίον ὄφεις ἐστηκός ἦν ἄγαλμα, σταθμὸν ἔχον ταλάντων ὀκτακοσίων, καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατεῖχε τῆς κεφαλῆς ὄφιν, τῇ δὲ ἀριστερᾷ σκῆπτρον λιθοκόλλητον. Τούτοις δ' ἅπασιν κοινὴ προέκειτο τράπεζα χρυσοῦ σφυρήλατος, τὸ μὲν μῆκος ποδῶν τετραράκοντα, τὸ δ' εὖρος πεντεκαίδεκα, σταθμὸν ἔχουσα ταλάντων πεντακοσίων· ἐπὶ δὲ ταύτης ἔκειντο δύο καρχήσια σταθμὸν ἔχοντα τριάκοντα ταλάντων. Ἦσαν δὲ καὶ θυμιατήρια τὸν μὲν ἀριθμὸν ἴσα, τὸν δὲ σταθμὸν ἑκάτερον ταλάντων τριακοσίων· ὑπῆρχον δὲ καὶ κρατῆρες χρυσοῦ τρεῖς, ὧν ὁ μὲν τοῦ Διὸς εἶλκε τάλαντα Βαβυλωνία χίλια καὶ διακόσια, τῶν δ' ἄλλων ἑκάτερος ἑξακόσια. Ἄλλα ταῦτα μὲν οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς ὕστερον ἐσύλησαν». Ἴνα λάβῃ τις γενικὴν τινὰ ιδέαν τοῦ μεγέθους τούτου τοῦ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πλοῦτου τοῦ σεσωρευμένου ἐν ἐνὶ καὶ μόνῳ ναῷ τῆς Βαβυλώνας, ἀρκεῖ νὰ λογισθῇ ὅτι τὸ τάλαντον τὸ Βαβυλωνιακὸν ὡς ποσότης μὲν νομισματικῆ εἶχε δραχμὰς ἀρχαίας 7 χιλ., ὡς μονὰς δὲ βάρους 22 χιλιόγραμμα ἤτοι 18 περίπου δικκιάδας. Ἄλλ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Διοδώρου λεγομένοις τὸ τάλαντον θεωρεῖται ῥητῶς μονὰς βάρους. Οὕτω δ' ἔχοντος τοῦ πράγματος μόνον τὸ τοῦ Διὸς ἄγαλμα μετὰ τῆς χρυσοῦς τραπέζης, τοῦ χρυσοῦ θρόνου καὶ τοῦ βήθρου αὐτοῦ εἶχε καθ' Ἡρόδοτον μὲν 17 χιλ. ὀκκ. (ἢ ὡς ὑπολογίζει ὁ Larcher, ἴδ. τὰς εἰς τὸ μνημονευθὲν χωρίον Ἡροδότου σημειώσεις ἐν τῇ ἐκδ. Ἡροδ. ὑπὸ Baehr, 51.432 λίτρας) καὶ ἀξίαν 56.160.000 δραχμῶν Εὐρωπαϊκῶν, κατὰ Διόδωρον δὲ ὑπὲρ τὰς 18.000 χιλ. ὀκκ. Τουρκικὰς καὶ ὑπὲρ τὰς 63.000.000 δραχμῶν Εὐρωπαϊκῶν. Ὅστε κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦτον ἡ ὅλη ἀξία τῶν ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Διοδώρου μνημονευμένων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Βήλου χρυσοῦν ἀγαλμάτων καὶ σκευῶν ὑπολογιζομένη εἰς 6.330 τάλαντα, ἐάν μὲν τὸ τάλαντον ληφθῇ ἐνταῦθα ὡς ποσότης νομισματικῆ, ἀνέρχεται εἰς 45 περίπου ἑκατομμύρια ἀρχαίων δραχμῶν, ἐάν δὲ λογισθῇ ὡς μονὰς βάρους, ὡς ῥητῶς λέγεται ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (ὑπονοεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Ἡροδότου, ἀφοῦ οὗτος ἀνωτέρω περὶ ταλάντων λιβανωτοῦ λέγων ἐννοεῖ πάντως τὸ τάλαντον ὡς μονάδα βάρους) ἡ ὅλική ἀξία τῶν ἐν τῷ ναῷ χρυσοῦν ἀγαλμάτων καὶ σκευῶν ὑπερβαίνει τὴν 400 ἑκατομμ., ἀρχαίων δραχμῶν !

καὶ πᾶσαι αἱ ἐπίσημοι πράξεις τῆς βασιλείας καὶ οἱ πόλεμοι καὶ τὰ εἰρηνικὰ ἔργα ἐτελοῦντο ἐν ὀνόματι τῶν θεῶν, πασῶν τῶν ἐκ τῶν τοιούτων πράξεων προερχομένων ὠφελειῶν μέγα μέρος ἐδίδετο τοῖς θεοῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ἐν τοῖς πολέμοις συλλαμβανομένων αἰχμαλώτων, ὅσοι τούτων καθίσταντο δοῦλοι τοῦ βασιλέως ἢ τοῦ κράτους, σημαντικὸν μέρος ἐδίδετο εἰς τοὺς ναοὺς, οἵτινες οὕτως ἐκέκτηντο καὶ πλῆθος δούλων ἐργαζομένων ἐν τοῖς κτήμασιν αὐτῶν. Διὰ τοιούτων πλουσιῶν εἰσοδημάτων καὶ πόρων ἐσωρεύοντο ἐπὶ αἰῶνας ἐν τῷ ναῷ θησαυροὶ δλόκληροι, ὧν ἡ ἀσφάλεια, ὡς καὶ ἡ ἀκεραιότης τῶν ἐγγείων κτήσεων, ἦτο ἐμπεπιστευμένη εἰς τὴν εὐσεβῆ ἀφοσίωσιν τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἄλλων πιστῶν. Ἱεροσουλία ἦσαν σπανιώταται διὰ τὴν μεγάλην εὐσεβίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τὰς μεγάλας κατάρας, εἰς ἃς ὑπέκειντο οὐ μόνον οἱ ἱερόσυλοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ διὰ κυβερνητικῆς πράξεως μικρὸν τι παραβλάπτοντες τὰ τῶν ἱερῶν πολιτικοὶ λειτουργοὶ (1). Ὁ μέγας οὗτος πλοῦτος ἐδαπανᾷτο βεβαίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν συντήρησιν τῶν ναῶν, εἰς τὴν πλουσίαν διακόσμησιν αὐτῶν, εἰς τὴν πολυτελεῆ διεξαγωγὴν τῶν μεγαλοπρεπῶν τελετῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ πολυαριθμοῦ ἱερατείου, ὅπερ, καὶ μάλιστα οἱ τούτου προϋστάμενοι, ἐκαρποῦντο πρὸς ἴδιον ὄφελος τὸν ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ εἰσπραττόμενον πλοῦτον. Ἐνίοτε δὲ ἡ τοιαύτη ἰδιοτέλεια τῶν Χαλδαίων ἱερέων ὑπερέβαινε καὶ τὰ ὅρια τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβείας. Ὁ Ἀρριανὸς διηγεῖται ὅτι, ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν

(1) Ἴδου τοιαύτη τις κατάρα :

«Φορευθήτω ὡς βοῦς ἐν μέσῳ τῆς εὐτυχίας αὐτοῦ, καὶ σφαγήτω ὡς ἄγριος ταῦρος ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξαλειφθήτω ἐκ τῶν ἀναθηματικῶν στηλῶν, ἃς ἴδρυσεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κυρίου αὐτοῦ. Εἴθε νὰ ἴδῃ ὁ θεὸς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀγρῶν αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ εὐσπλαχνισθῇ, ἀλλὰ νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ ὄμβρου τοῦ οὐρανοῦ καὶ διὰ τῶν ὑδάτων τῆς γῆς ! Εἴθε νὰ πλανηθῇ ὡς ἄνθρωπος ἀκατονόμαστος καὶ ἡ γενεὰ αὐτοῦ νὰ δουλωθῇ τοῖς ἄλλοις ! Εἴθε ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὡς πᾶς ὁ ποιῶν τὸ κακὸν πρὸς τὸν Κύριον αὐτοῦ, νὰ μὴ εὕρῃ μηδαμοῦ κατάλυμα μηδὲν ὑπὸ τὸν θόλον τοῦ οὐρανοῦ, ὅπου δήποτε κἂν μεταβῇ ! ».

Τοιαῦται κατάραι, ὧν ἡ σφοδρότης ἀμιλλᾷται πρὸς τὴν τῶν Ψαλμῶν 76 καὶ 108, ἦσαν χαλινὸς ἰσχυρὸς ἐναντίον τῶν ἱεροσύλων ἐν μέσῳ τοῦ μέχρι δεισιδαιμονίας εὐσεβοῦς λαοῦ. Ἄλλὰ καὶ οἱ ξένοι ἐπιδρομεῖς, οἱ Ἐλαμίται λ. χ. καὶ οἱ Χιτιῖται, ὄντες ἐν τοῖς καθόλου ὀμόθηρηχοι τοῖς Βαβυλωνίοις, ἐκόμιζον μὲν ἀγάλματα μᾶλλον ἀπὸ αἰσθηματος εὐσεβείας (ὡς τοῦτο ἐποίουν οἱ Βαβυλώνιοι ἐν ταῖς εἰσβολαῖς αὐτῶν εἰς Ἀσσυρίαν καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἐν ταῖς εἰς Βαβυλωνίαν), ἀλλὰ δὲν ἐσύλων τὸν πλοῦτον τῶν ναῶν. Μόνον οἱ Πέρσαι βασιλεῖς, ἰδίως ὁ Ξέρξης, οἵτινες δὲν ἀπένημον μεγάλας τιμὰς τοῖς θεοῖς τῶν Βαβυλωνίων, δὲν ἐδίστασαν νὰ συλήσωσι τοὺς ναοὺς αὐτῶν. Οἱ Ἐλαμίται ἀπήγαγον ἀγάλματα θεῶν, ὡς τὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Σάμας καὶ Χαμμουραβί μετὰ τοῦ κώδικος τοῦ θείου νόμου (ἴδ. σελ. 153), ἀλλὰ ἐσέβοντο αὐτὰ ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν.

ἐν Γαυγαμήλοις νίκην εἰσήλασεν ἐν θοριάμβῳ εἰς Βαβυλῶνα, ἀπεφάσισε νὰ οἰκοδομήσῃ τὸν ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Ξέρξου κατασκαφέντα μέγαν καὶ περίφημον ναὸν τοῦ Βήλου, περὶ οὗ τῆς ἀνοικοδομήσεως δὲν ἐφρόντιζον σπουδαίως οἱ Χαλδαῖοι ἱερεῖς, οὐχὶ διότι οἱ μετὰ Ξέρξης ἄρξαντες βασιλεῖς τῶν Περσῶν ἐκώλυον τοῦτο, ἀλλὰ διότι εἰς τὰ ἰδιαίτερα τῶν Χαλδαίων μάγων συμφέροντα συνῆδε περισσότερον νὰ μὴ ἀνοικοδομηθῇ ὁ ναός, ἵνα αὐτοὶ εἰσπράττωσι τὰς μεγάλας προσόδους, ἐνῶ ἕξ ἄλλου διηνεκῶς ἐφορολόγουν τοὺς εὐσεβεῖς πρὸς ἀνοικοδόμησιν δῆθεν τοῦ ναοῦ, ἣν κατέλιπον ἀτελῆ πάντοτε. Ὅτε λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν βραχεῖαν αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι διαμονὴν διέταξε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ, οἱ Χαλδαῖοι δὲν ἔδειξαν προθυμίαν πρὸς τοῦτο· καὶ διὰ τοῦτο ὁπότε μετὰ τὴν ἐξ Ἰνδιῶν ἐπιστροφὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ τὸ δεύτερον εἰς Βαβυλῶνα, οἱ δὲ Χαλδαῖοι μάντις ἀπέτρεπον τὴν εἴσοδον ταύτην προμηνύοντες αὐτὴν ὡς ἀπαισίαν διὰ τὸν βασιλέα, οὗτος ὑπόπτεισεν ὅτι οἱ Χαλδαῖοι ἐποιοῦν τοῦτο φοβούμενοι τὴν δι' αὐτοῦ ταχεῖαν περάτωσιν τῆς ἀνοικοδομήσεως (1).

(1) Ἄρριανου Ἄναβ. Ἀλεξ. Ζ', ιζ' <Ἦν δὲ τι καὶ ὑποπτον αὐτῷ εἰς τοὺς Χαλδαίους ὡς οὐ κατὰ μαντείας τι μᾶλλον ἢ εἰς ὀφέλειαν τὴν αὐτῶν φέρει αὐτοῖς ἢ κώλυσις τῆς Ἀλεξάνδρου ἐς Βαβυλῶνα ἐν τῷ τότε ἐλάσεως. Ὁ γὰρ τοῦ Βήλου ναὸς ἐν μέσῃ τῇ πόλει ἦν τῶν Βαβυλωνίων, μεγέθει τε μέγιστος... Τοῦτον ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα ἱερά τῶν Βαβυλωνίων Ξέρξης κατέσκαψεν, ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὀπίσω ἀπενόστησεν. Ἀλέξανδρος δὲ ἐν τῷ εἶχεν οἰκοδομεῖν, οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ἐπὶ τοῖς θεμελίοις τοῖς πρόσθεν, καὶ τούτου ἕνεκα τὸν χοῦν ἐκφέρειν ἐκέλευε τοῖς Βαβυλωνίοις, οἱ δὲ ὅτι καὶ μείζονα ἔτι τοῦ πάλαι ὄντος. Ἐπεὶ δὲ ἀποστάντος αὐτοῦ μαλθακῶς ἀντήσαντο τοῦ ἔργου, οἷς ταῦτα ἐπετέτραπτο, ὁ δὲ τῇ στρατιᾷ πάσῃ ἐπενόει τὸ ἔργον ἐργάσασθαι. εἶναι δὲ τῷ θεῷ τῷ Βήλῳ πολλὴν μὲν τὴν χώραν ἀνειμένην ἐκ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων, πολλὴν χρυσόν. Καὶ ἀπὸ τοῦ πάλαι μὲν τὸν νεῶν ἐπισκευάζεσθαι καὶ τὰς θυσίας τῷ θεῷ θύεσθαι τότε δὲ τοὺς Χαλδαίους τὰ τοῦ θεοῦ νέμεσθαι, οὐκ ὄντος εἰς ὃ, τι ἀναλωθήσεται τὰ περιγιγνώμενα. Τούτων δὲ ἕνεκα ὑποπτοὶ ἦσαν οὐκ ἐθέλειν παρελθεῖν εἰς Βαβυλῶνα Ἀλέξανδρον, ὡς μὴ δι' ὀλίγου τὸν νεῶν ἐπιτελεσθέντα ἀφελέσθαι αὐτοὺς τὰς ἐκ τῶν χρημάτων ὀφελείας». Διαφωνεῖ πρὸς ταῦτα ὁ Διόδωρος λέγων (ΙΖ' 112): <Ἀπέχοντος δὲ αὐτοῦ τριακοσίου σταδίου τῆς Βαβυλῶνος, οἱ Χαλδαῖοι καλούμενοι, μεγίστην μὲν δόξαν ἐν ἀστρολογίᾳ περιπεποιημένοι, διὰ δὲ τινος αἰωνίου παρατηρήσεως προλέγειν εἰωθότες τὰ μέλλοντα, προεχειρίσαντο μὲν ἐξ ἑαυτῶν τοὺς πρεσβυτάτους καὶ μεγίστην ἐμπειρίαν ἔχοντας, διὰ δὲ τῆς τῶν ἀστέρων μαντείας γνόντες τὴν μέλλουσαν γίνεσθαι τοῦ βασιλέως τελευτήν ἐν Βαβυλῶνι, προσέταξαν μηνῦσαι τῷ βασιλεῖ τὸν κίνδυνον καὶ παρακαλέσασθαι μηδενὶ τρόπῳ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον ποιήσασθαι. Δύνασθαι δ' αὐτὸν ἐκφυγεῖν τὸν κίνδυνον, ἐὰν ἀναστήσῃ τὸν καθηρημένον ὑπὸ Περσῶν τοῦ Βήλου τάφον καὶ τὴν βεβουλευμένην ὁδὸν ἐπιστήσας παρέλθῃ τὴν πόλιν. Τῶν δὲ ἀποσταλέντων Χαλδαίων ὁ προκριθείς, ὄνομα Βελεφάντης, τῷ μὲν βασιλεῖ συνελθεῖν εἰς λόγους οὐκ ἐτόλμησε διὰ τὸν φόβον, Νεάρχῳ δ' ἐνὶ τῶν Ἀλεξάνδρου φίλων κατ' ἰδίαν ἐντυχὼν καὶ τὰ κατὰ μέρος ἀπαγγέλλας, ἤξιον δηλώσας τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀκούσας παρὰ τοῦ Νεάρχου τὴν τῶν Χαλδαίων πρόρρησιν κατεπλάγη, καὶ μᾶλλον αἶε τὴν ἀγχίνουσαν τῶν ἀνδρῶν καὶ δόξαν ἀναλογιζόμενος ἐταράττετο τὴν ψυχὴν. Τέλος δὲ τοὺς πολλοὺς τῶν φίλων

Ἐν μέσῳ τοιαύτης λαμπρότητος καὶ πλοῦτου τῶν ναῶν αἱ τελεταὶ εἶχον μὲν τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἐπιβάλλον μὴ στερούμενον μυστηριώδους γοητείας θρησκευτικῆς καὶ κατανυκτικῆς εὐλαβείας, ἀλλ' εἶχον ἐνταυτῷ χαρακτῆρα ὀργιαστικὸν ἐν παχυλῇ φυσικότητι ἐκδηλούμενον. Οἱ ναοὶ τῶν Βαβυλωνίων δὲν ἦσαν ναοὶ τοῦ θεοῦ ὑπὸ τὴν ἰδεώδη ἠθικὴν ἔννοιαν, ὡς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς Χριστιανοῖς, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τὴν μετέχουσαν πολὺ τοῦ ὑλικοῦ. Ἦσαν δηλονότι δόμοι, ἀνάκτορα τῶν θεῶν, διαμεμερισμένα καὶ *κατεσκευασμένα* (ἐπιπλωμένα δηλονότι), καθ' ὃν τρόπον οἱ δόμοι τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰς ἀνθρωπίνους ἀπολαύσεις καὶ ἀνάγκας. Οἱ θεοὶ εἶχον ἐν τοῖς ναοῖς κλίνας, τραπέζας καὶ λέμβους (ἐφ' ὧν ἐν ταῖς μεγάλας ἐορταῖς ἔπλεον ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου) περίφημος ἦτο ἢ κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Μερωδάχ διὰ λέμβου ὑπὸ τοῦ θεοῦ τούτου προϋπάντησις τοῦ θεοῦ Ναβού, ἔτι δὲ κοιτῶνας, γυναικωνίτην (1) καὶ ἀνάλογον ὑπηρεσίαν ἱερέων αὐλικῶν.

ἀποστείλας εἰς τὴν πόλιν, αὐτὸς εἰς ἄλλην ἀτραπὸν παρήλαξε τὴν Βαβυλῶνα, καὶ καταστρατοπεδεύσας ἀπὸ σταδίων διακοσίων ἡσυχίαν εἶχε. Πάντων δὲ θαυμαζόντων ἦγον πρὸς αὐτὸν ἄλλοι τε πλείους τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν φιλοσόφων οἱ περὶ τὸν Ἀνάξαρχον. Οὗτοι δὲ μαθόντες τὴν αἰτίαν, καὶ τοῖς ἐκ φιλοσοφίας λόγοις χρησάμενοι ἐνεργῶς, τοσοῦτον μετέθηκαν αὐτόν, ὥστε καταφρονῆσαι μὲν πάσης μαντικῆς, μάλιστα δὲ τῆς παρὰ Χαλδαίους προτιμωμένης».

(1) Ἡροδ. Α' 181-182 <Ἐν δὲ τῷ νηῷ κλίνη μεγάλη κέεται εὐ ἐστρωμένη, καὶ οἱ τράπεζα παρακείται χρυσῆ... οὐδὲ νύκτα οὐδεὶς ἐναυλιζέται ἀνθρώπων ὅτι μὴ γυνὴ μούνη τῶν ἐπιχωρίων, τὴν ἂν ὁ θεὸς ἔλθαι ἐκ πασέων, ὡς λέγουσι οἱ Χαλδαῖοι ἐόντες ἱερεῖς τούτου τοῦ θεοῦ. Φασὶ δὲ αὐτοὶ οὗτοι, ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες, τὸν θεὸν αὐτὸν φοιτᾶν τε ἐς τὸν νηὸν καὶ ἀμπαύεσθαι ἐπὶ τῆς κλίνης, κατάπερ ἐν Θήβῃσι τῆσι Αἰγυπτίῃσι, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς λέγουσι οἱ Αἰγύπτιοι· καὶ γὰρ δὴ ἐκεῖθι κοιμᾶται ἐν τῷ τοῦ Διὸς τοῦ Θηβαίου γυνή, ἀμφότεραι δὲ αὐταὶ λέγονται ἀνδρῶν οὐδαμῶν ἐς ὀμίλην φοιτᾶν». Καὶ ἐκ τῶν μνημείων δὲ γινώσκομεν ὅτι οἱ θεοὶ ἔχουσι γυναικωνίτας ἐν οὐρανῷ, ἀλλ' ἐν τῷ πλήθει τῶν θειανῶν γυναικῶν μία θεὰ εἶναι ἢ βασίλισσα ἐν τῷ γυναικωνίτη. Τοιαύτη βασίλισσα τοῦ γυναικωνίτου τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου Σάμας ἦτο ἢ Ἀνουνίτ, θυγάτηρ τοῦ θεοῦ τῆς σελήνης Σιν καὶ ἀστὴρ πρωῖνός, συγχεομένη διὰ τοῦτο πρὸς τὴν Ἰστάρ τὴν θεὰν τοῦ ἑσπέρου. Ἡ Ἀνουνίτ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καλεῖται *σάρατου* = βασίλισσα (θηλ. τύπος τοῦ *σαρρου* = βασιλεὺς), καλεῖται δὲ καὶ *μάλκατου* = βασίλισσα (θηλ. τύπ. τοῦ *μαλικ* = βασιλεὺς· πρβλ. Ἑβρ. Μέλεχ (*), Ἀραβ. Μαλέκ). Αὕτη δὲ φαίνεται ὅτι εἶναι ἢ *Μύλιττα* (παρεφθαρμένος τύπος τοῦ *Μάλκατου*;) τοῦ Ἡροδότου, ἢ Ἀφροδίτη τῶν Βαβυλωνίων.

(*) Ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ ὁ θηλυκὸς τύπος τοῦ *μέλεχ* εἶναι *μελάχ*· ἀλλ' ὑπάρχει καὶ τύπος *μέλεχ* (κατὰ παραφθορὰν ἴσως ἐκ τοῦ Βαβυλ. *μάλκατου*) μόνον παρ' Ἰρεμίᾳ, σημαίνων τὴν σελήνην ἢ τὴν θεὰν τῶν Φοινίκων Ἀστάρτην ἢ τὴν Ἰστάρ τῶν Βαβυλωνίων. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο (*μέλεχ*), τὸ ἀπαντῶν τοῦ Ἰερεμίου ΙΖ' 18, ΜΔ' (ΝΑ' τῶν Ο') 17, 18, 19, 25, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν χωρίων τούτων ἐρμηνεύεται ὑπὸ τῶν Ο' *στρατιὰ τοῦ οὐρανοῦ*, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ὀρθότερον «*βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ*». Ἰδ. Ἰερεμ. Ο', ΝΑ' 17, ἐνθα λέγουσιν οἱ ἀσεβεῖς τῶν Ἰουδαίων: <Ὁ λόγος, ὃν ἐλάλησας πρὸς ἡμᾶς τῷ ὀνόματι Κυρίου,

Τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν περιεβάλλοντο δι' ἐσθήτων ἐξωτερικῶν πολυτελῶν καὶ διὰ κοσμημάτων πολυτίμων, παρετίθετο δ' αὐτοῖς τράπεζα πλήρης ἐδεσμάτων, προσεφέρετο δὲ καὶ τροφή εἰς τὸ στόμα αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ἡ λατρεία δὲν κατέπιπτε μὲν εἰς εἰδωλολατρείαν παχυλὴν, οὐδὲ παρεξερρέπετο εἰς τὴν μυσσαρὰν ἀνθρωποθυσίαν τῶν Φοινίκων καὶ ἄλλων τινῶν Σημιτικῶν λαῶν (1), ἀλλ' ὅπως δὴποτε ἀπέβαλλε πολὺ τοῦ ἠθικοῦ καὶ ἰδεώδους χαρακτήρος αὐτῆς, ἀφοῦ πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὰ εἶδωλα αὐτὰ προσενέμετο καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἀποκαλύπτειν τὰς βουλὰς τῶν θεῶν, ὧν παρίστανον τὴν μορφὴν (2). Καὶ ἡ μὲν τοιαύτη λατρεία

(1) Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις φαίνονται τινα ἔγχη ἀνθρωποθυσίας πρῶιμώτατα καταργηθείσης ἢ ἀντικατασταθείσης διὰ θυσίας ζώων. Ἐπὶ Βαβυλωνιακοῦ τινος κυλίνδρου εἰκονίζεται θεὰ τις καθήμενη ἐπὶ θρόνου καὶ ἔχουσα ὑπὸ τοὺς πόδας πάνθηρα, ἐπὶ τοῦ πρὸ αὐτῆς δὲ κειμένου βωμοῦ, ἐφ' οὗ καίεται τὸ ἱερὸν φῶς, κείται κεφαλὴ τις κριοῦ, σύμβολον ἐξιλεώσεως (πρβλ. Λουκ. περὶ Συρίας θεοῦ Κεφ. 55). Ἱερεὺς τις χωρεῖ πρὸς θρόνον ἄγων διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς παιδα βαδίζοντα ἀθύμως, ἐπὶ δὲ τῶν ὤμων βαστάζων ἔλαφον (*) ἢ δὲ μετὰ κεράτων βοῶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εἰκονιζομένη ἰέρεια αἵρουσα χεῖρας ἰκέτιδας αἰτεῖται χάριν ὑπὲρ τοῦ θύματος, ἧτις καὶ διδεται ὑπὸ τῆς θεᾶς διὰ κινήσεως τῆς δεξιᾶς. Ἐπὶ ἐτέρου κυλίνδρου εἰκονίζεται θεὸς τις ἔχων ὑψωμένον προνοσιδὲς τι ξίφος ἐπὶ παρθένου ἰσταμένης πρὸ αὐτοῦ καὶ διὰ χειρῶν ἰκετίδων αἰτουμένης ἔλεον. Ἀλλὰ τὰ ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ καὶ ποιήσει καὶ τέχνῃ φαινόμενα λείψανα τῆς παλαιάτατα ὑπαρχούσης ἀνθρωποθυσίας δὲν εἶναι οὔτε πλείονα οὔτε ἐμφανέστερα τῶν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ.

(2) Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη ἐγένετο ἰδίως πρὸς τοὺς βασιλεῖς τοὺς ἀφιερῶντας τὰ ἀγάλματα εἰς τοὺς ναοὺς, ἐγένετο δὲ εἰς ἐρωτήσεις ἀπευθυνομένας ὑπὸ τῶν βασιλέων. Ἐξηγεῖτο δὲ ἡ τοιαύτη τῶν ἀγαλμάτων φωνὴ καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τῆς προσευχῆς ἑλκυστικῆς μέρους τῆς οὐρανοῦ οὐσίας τῶν θεῶν εἰς τὸ ἀγαλμα καὶ περιοριζούσης αὐτὴν ἐντὸς αὐτοῦ. Αἱ φωναὶ αἱ ἐκ τῶν ἀγαλμάτων ἐδίδοτο συνήθως ἐν καιρῷ νυκτός καὶ ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ ναοῦ καὶ ἠκούοντο μόνον ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἡ ἐρμηνεῖα δὲ τῶν οὕτω διδομένων χρησμῶν ἐγένετο δι' ἱερέων χρησμωδῶν εἰς τοῦτο τεταγμένων. Ἀλλ' ἡ φωνὴ τοῦ θεοῦ δὲν ἐδηλοῦτο ἀπλῶς διὰ τῶν ἀγαλμάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ λίθων ἐξ οὐρανοῦ πεσόντων, δι' ὄπλων τοῦ θεοῦ, ἔτι δὲ διὰ τῆς λόγχης τοῦ Νιμρώδ (***) καὶ διὰ τῶν

οὐκ ἀκουσόμεθ' αὐτοῦ, ὅτι ποιῶντες ποιήσωμεν πάντα λόγον, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν' θυμῶν τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς... Καὶ ὡς διελίπομεν θυμῶντες τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς, καθὰ ἐποιήσαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν...». Αὐτόθι 25 «Καὶ εἶπεν Ἱερμίας παντὶ τῷ λαῷ καὶ ταῖς γυναῖξιν ἀκούσατε λόγον Κυρίου πᾶς Ἰουδα οἱ ἐν γῇ Αἰγύπτου' οὕτως εἶπε Κύριος τῶν δυνάμεων ὁ θεὸς Ἰσραὴλ, λέγων ὑμεῖς καὶ γυναῖκες ὑμῶν ἐν τῷ στόματι ὑμῶν ἐλάλησατε λέγουσαι... θυμῶν τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς...».

(*) Ἡ ἔλαφος, ὡς γνωστὸν, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ἀντικαθίστησι τὴν παρθένον ἐν τῇ πρὸς Ἄρτεμιν θυσίᾳ.

(**) Πελοποννησίαν τοιαύτην λόγχην τοῦ Νιμρώδ μετὰ τοῦ ξυστοῦ αὐτῆς εἶδεν ὁ Σαρζὲξ ἐν τῇ νοτιῇ Βαβυλωνίᾳ.

καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν περιεποιῶντο τὰς ψυχὰς τῶν θανόντων (1), δεικνύουσι ἐν πολλοῖς παχυλὸν τινα ὕλισμὸν ἐν τῷ θρησκευτικῷ βίῳ τῶν Βαβυλωνίων. Ἀλλ' ὁ ὕλισμὸς οὗτος ἐδείκνυτο μυσσαρώτερος ἐν τῷ βίῳ τῶν ἱερείων καὶ ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἀφροδίτην θυσίᾳ τῶν γυναικῶν. Τὸ πλῆθος τῶν ἱερείων καὶ ἱεροδούλων τῆς θεᾶς, αἵτινες ἀπετέλουν μέρος τῆς περιουσίας τοῦ ναοῦ, ἀφιέρουν τῇ λατρείᾳ τῆς θεᾶς τὰ ἴδια αὐτῶν σώματα, ὡς τοῦτο ἐγένετο ἐν πολλοῖς ναοῖς τῆς Ἀσσύρου ἢ Ἀφροδίτης ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ μάλιστα ἐν Ἀρμενίᾳ (ἐνθα καθιεροῦντο τῇ Ἀναίτιδι τῶν ἐπιφανεστάτων αἰ θυγατέρες). Ἀλλ' ἐν Βαβυλῶνι ἡ τοιαύτη ὀργαστικὴ θυσία τῆς Ἀφροδίτης (Ἰστάρ ἢ Μυλίττης) δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὰς ἱεροδούλους, ἀλλὰ καθ' ὄρισμένην ἑορτὴν τῆς θεᾶς ἐξετείνετο ἐφ' ὅλας τὰς Βαβυλωνίας γυναῖκας (2).

τόξων τῶν θεῶν. Πάντα τὰ τοιοῦτου εἶδους πράγματα, ἀπαξ γενόμενα ὄργανα χρησμωδῶν θεῶν, τιθέμενα ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἐλατρεῦντο ὡς πράγματα θεῶν.

(1) Ὁ τρόπος, καθ' ὃν οἱ Βαβυλώνιοι ἔθαπτον τοὺς νεκρούς, καὶ αἱ περιποιήσεις αἰ γινόμεναι πρὸς τοὺς θανόντας μαρτυροῦσιν ὅτι αἱ περὶ θανάτου καὶ τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς ἰδέαι τῶν Βαβυλωνίων ἦσαν λίαν συγκεχυμέναι. Ἐνῶ αἱ ψυχαὶ (ἐκμοῦ) τῶν θανόντων μεταβαίνουσιν εἰς ἕδην, εἰς τὸ κράτος τοῦ Νεργάλ καὶ τῆς Ἀλλάτ, ὁμοῦ μόνουσι καὶ ἐν τῷ τάφῳ, ἐν τῷ θάπτουσι' διὰ τοῦτο δὲ εἰς τοὺς τάφους τίθενται συνήθως τροφαὶ καὶ ἐσθῆτες καὶ τὰ κοσμήματα καὶ τὰ ὄπλα, ἅτινα ἔφερον οἱ θανόντες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἐὰν μὴ τύχῃσι τοιοῦτων περιποιήσεων καὶ ἠφιθῶσιν εἰς λήθην, κακοπαθοῦντες αὐτοὶ ἐκδικοῦνται δεινῶς τοὺς ἐν τῷ βίῳ ὑπολειπομένους συγγενεῖς. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀτάφου μένοντος νεκροῦ πλανᾶται ἀνὰ τὰς πόλεις καὶ χώρας καὶ τρέφεται δι' ἀρπαγῶν καὶ πολλῶν κακοποιήσεων ἐναντίον τῶν ζώντων. Ὅσοι δὲ μεταβαίνουσιν εἰς ἕδην δὲν τυγχάνουσι τῶν ἀνω μνημονευθειῶν περιποιήσεων, καὶ ἰδίως τῶν θρησκευτικῶν παραμυθιῶν (ἐπιμνημοσύνων δεήσεων καὶ σπονδῶν), δὲν εὐρίσκουσιν ὑποδοχὴν παρὰ τοῖς ἐν ἕδῃ νεκροῖς, καὶ αἱ ψυχαὶ αὐταὶ ἐπανερχόμεναι εἰς τὸν κόσμον ἐμφανίζονται τοῖς ζῶσιν ὡς κακοποιὰ πνεύματα ὑπὸ φρικωδεστάτας μορφᾶς καὶ κακοποιούσι πολυειδῶς τοὺς ζῶντας. Οἱ νεκροὶ συνήθως ἐθάπτοντο ἢ ἐκαίοντο' ἐν δὲ τῇ πρώτῃ περιστάσει περιβάλλετο τὸ σῶμα διὰ κηροῦ (Ἡροδ. Α' 195 «Ταφαὶ δὲ σφι ἐν μέλιτι», Στράβ. ΙΕ' 735 «Θάπτουσι δὲ κηρῷ περιπλάσαντες τὰ σώματα, τοὺς δὲ Μάγους οὐ θάπτουσιν, ἀλλ' οἰνοβρώτους ἐῶσιν»).

(2) Ἡροδ. Α' 199 «Ὁ δὲ δὴ αἰσχιστος τῶν νόμων ἐστὶ τοῖσι Βαβυλωνίοισι ὁδε. Δεῖ πᾶσαν γυναῖκα ἐπιχωρίαν ἰσομένην ἐς ἱερὸν Ἀφροδίτης ἀπαξ ἐν τῇ ζῳῇ μιχθῆναι ἀνδρὶ ξείνῳ. Πολλὰ δὲ καὶ οὐκ ἀξιεύμεναι ἀναμίσεσθαι τῆσι ἄλλῃσι, οἷα πλοῦτῳ ὑπερφρονέουσαι, ἐπὶ ζευγέων ἐν καμάρῃσι ἐλάσασαι πρὸς τὸ ἱερὸν ἐστᾶσι, θεραπῆτῃ δὲ σφι ὀπισθε ἔπεται πολλή. Αἱ δὲ πλεῦνες ποιεῦσι ὧδε. Ἐν τεμνείῃ Ἀφροδίτης κατέεται στέφανον περὶ τῆσι κεφαλῇσι ἔχουσαι θάμιγγος πολλὰι γυναῖκες' αἱ μὲν γὰρ προσέρχονται, αἱ δὲ ἀπέρχονται' σχοινιότενέες δὲ διέξοδοι πάντα τρόπον ὁδῶν ἔχουσι διὰ τῶν γυναικῶν, δι' ὧν οἱ ξεῖνοι διεξιόντες ἐκλέγονται. Ἐνθα ἐπεὰν ἴζηται γυνή, οὐ πρότερον ἀπαλλάσσεται ἐς τὰ οἰκία ἢ τις οἱ ξείνων ἀργύριον ἐμβαλὼν ἐς τὰ γούνατα μιχθῆ ἔξω τοῦ ἱεροῦ. Ἐμβαλόντα δὲ δεῖ εἶπαι τοσόνδε, «ἐπικαλέω τοι τὴν θεὸν Μύλιττα». Μύλιττα δὲ καλεῖται τὴν Ἀφροδίτην Ἀσσύριοι. Τὸ δὲ ἀργύριον μέγαθός ἐστι ὁσόνων' οὐ γὰρ μὴ ἀπόσῃται' οὐ

Ὁ πολιτικός βίος παρὰ τοῖς Χαλδαίοις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων συνδέεται στενῶτα μετὰ τοῦ θρησκευτικοῦ. Ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως, καθὰ εἶδομεν, εἶχε χαρακτῆρα θρησκευτικόν· καὶ ἀφοῦ δὲ ἡ καθαρῶς πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ αὐτοῦ δύναμις ἠϋξήθη, ὁ θρησκευτικὸς χαρακτῆρ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ὡς ἀνωτάτου θρησκευτικοῦ λειτουργοῦ καὶ ἐπιτρόπου τοῦ θεοῦ δὲν ἠλλοιώθη. Ὁ τοιοῦτος δὲ χαρακτῆρ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἐπεκράτησε διαρκῶς οὐ μόνον ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ, ἐνθα τὸ κράτος καὶ ἡ βασιλεία διακρίνονται ἐπὶ τάσει ἐξόχως στρατιωτικῇ καὶ κατακτητικῇ. Παρ' ὅλα ταῦτα ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲν ὑπῆρχεν ἱεροκρατία, οἷα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἰνδικῇ, ἀρχὴ δηλονότι ἀσκουμένη ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν ἱερέων. Καθόλου δὲ διαίρεσις βίου εἰς τάξεις ἀσφαλίζουσα κληρονομικῶς εἰς τὴν ἱερατικὴν καὶ μετ' αὐτὴν εἰς τὴν πολεμικὴν τάξιν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δύναμιν ἐν τῷ κράτει δὲν ὑπῆρχεν ἐν Βαβυλωνίᾳ, οὐδαμῶς δ' ἐν Ἀσσυρίᾳ. Τοῦναντίον ἡ κοινωνικὴ ὁργάνωσις τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, πολλῶν δὲ πλεόν καὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ, εἶχε χαρακτῆρα δημοκρατικόν καὶ ἐπὶ τοιαύτης κοινωνικῆς βάσεως ἐστηρίζετο μοναρχία στρατιωτικὴ, ἰδίως ἐν Ἀσσυρίᾳ μετέχουσα θρησκευτικῆς τινος καθιερώσεως καὶ ἐκ τῆς θρησκείας καὶ ἐκ τῆς θρησκευτικῆς ἠθικῆς ἀρουμένη τὴν ἠθικὴν αὐτῆς δύναμιν. Οἱ ἱερεῖς, οἱ καλούμενοι Χαλδαῖοι, ἦσαν ἄνδρες λόγιοι, ἀστρονόμοι, μαθηματικοὶ (1), θεολόγοι καὶ φιλόσοφοι (2) διαιρούμενοι κατὰ διαφόρους τόπους εἰς διάφορα γένη καὶ εἰς διαφό-

γὰρ οἱ θέμις ἐστὶ· γίνεται γὰρ ἰσὸν τοῦτο τὸ ἀργύριον. Τῷ δὲ πρώτῳ ἐμβαλόντι ἔπεται, οὐδὲ ἀποδοκίμῃ οὐδένα. Ἐπεὰν δὲ μίχθῃ, ἀποσιωσαμένη τῷ θεῷ ἀπαλλάσσεται ἐς τὰ οἰκία, καὶ τῶπὸ τούτου οὐκ οὕτω μέγα τι οἱ δώσεις ὡς μιν λάμψαι. Ὅσαι μὲν οὖν εἰδέος τε ἐπαρμέναι εἰσὶ καὶ μεγάθεος, ταχὺ ἀπαλλάσσονται, ὅσαι δὲ ἄμορφοι αὐτέων εἰσὶ, χρόνον πολλὸν προσμένουσι οὐ δυνάμεναι τὸν νόμον ἐκπλήσαι· καὶ γὰρ τριέτεα καὶ τετραέτεα μετεξέτεροι χρόνον μένουσι. Ἐνιαχῇ δὲ καὶ τῆς Κύπρου ἐστὶ παραπλήσιος τοῦτ' νόμος». Πρβλ. Στράβ. Ις' 745 «Ἡσάσαι δὲ ταῖς Βαβυλωνίαις ἔθος κατὰ τι λόγιον ξένῳ μίγνυσθαι πρὸς τι ἀφροδίσιον ἀφικομέναις μετὰ πολλῆς θεραπείας καὶ ὄχλου· θῶμιγγι δὲ ἔστεπται ἐκάστη· ὁ δὲ προσίων καταθεῖς ἐπὶ τὰ γόνατα ὅσον καλῶς ἔχει ἀργύριον συγγίνεται ἀπῶθεν τοῦ τεμένου ἀπαγαγών· τὸ δ' ἀργύριον ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης νομίζεται».

(1) Χαλδαῖοι μαθηματικοὶ Ἑλληνισταὶ κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς ἔτι χρόνους μνημονεύονται ὁ Κιθηνᾶς, ὁ Ναβουριανὸς καὶ Σουδίνος καὶ Σέλευκος ὁ ἀπὸ Σελευκείας καὶ ἄλλοι πλείστοι, λέγει ὁ Στράβων (Ις' 739).

(2) Ἰατρικὴ ἐπιστήμη δὲν ἀνεπτύχθη παρὰ τοῖς Χαλδαίοις. Ὁ μόνος δὲ τρόπος τῆς θεραπείας παρ' αὐτοῖς ἦσαν αἱ μετὰ τῆς μαγείας συνδεόμεναι ἐπικλήσεις θεῶν καὶ ἐξορκισμοὶ δαιμόνων διὰ μαγικῶν φῶδων καὶ τελετῶν. Καὶ ἐγένετο μὲν χρῆσις βοτάνων τινῶν, ἀλλὰ καὶ αὕτη συνεδέετο μετὰ τῆς μαγείας. Ἐκαίοντο ἰσρά τινα μαγικὰ βότανα καὶ διὰ τῆς ἀναδιδομένης ἐντεῦθεν ἐν μέσῳ μαγικῶν φῶδων καὶ τελετῶν φλογὸς ἐξηλαύνοντο ὑπὸ τοῦ ἱερέως οἱ δαίμονες· διότι οὐ μόνον τὰ ψυχικὰ νοσήματα, ἀλλὰ καὶ πάντα καθόλου τὰ σωματικὰ ἀπεδίδοντο εἰς ἐπιηρείας δαιμόνων ἢ ἐπροσωποποιούνητο ἐν αὐτοῖς (ἴδ. σελ. 164). Οὐχ ἤττον ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Στράβων ἀναφέρουσι καὶ πρακτικώτερον τρόπον θεραπείας

ρους αἰρέσεις διεσπαρμένας κατὰ τὰς διαφόρους πόλεις (1). Τὸ κράτος αὐτῶν ἦτο καθαρῶς πνευματικὸν περιοριζόμενον εἰς τὴν ἐπιστήμην, εἰς τὴν θεολογίαν, εἰς προφητείας, εἰς ἐξορκισμούς, εἰς τέλεσιν θυσιῶν καὶ εἰς ἄλλας ἱεροτελεστίας ὑπὸ τῆς θρησκείας καθοριζόμενας καὶ εἰς τὴν κάρπωσιν τῶν ἐντεῦθεν προερχομένων ὠφελειῶν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὡς ἄνδρες σοφοὶ οἱ Χαλδαῖοι προεκρίνοντο καὶ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους, ὁσάκις αὕτη δὲν ἦτο καθαρῶς στρατιωτικὴ. Καὶ διετήρουν μὲν ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν κληρονομικῶς τὰς ιδιότητας καὶ τὰ προσόντα ταῦτα ἀποτελοῦντες οὕτω ἴδια γένη Χαλδαίων ἱερέων, τῶν παίδων παιδευομένων καὶ διδασκομένων ὑπὸ τῶν γονέων ἐν τῇ σοφίᾳ τῇ Χαλδαϊκῇ, ἀλλ' ἡ τοιαύτη κληρονομικὴ σοφία καὶ ἱερωσύνη δὲν εἶχε χαρακτῆρα ἀληθοῦς εἰς βίους διαιρέσεως

τῶν ἀσθενούντων καθιερωμένον παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις. Καθ' Ἡρόδοτον (Α' 197) μετὰ τὸν σοφώτατον περὶ ἐκδόσεως τῶν παρθένων νόμον (ἴδ. κατωτέρω), «δεύτερος σοφίᾳ ὄδδε ἄλλος σοὶ κατέστηκε. Τοὺς κάμνοντας ἐς τὴν ἀγορὴν ἐκφέρουσι· οὐ γὰρ δὴ χροῖνται ἱητροῖσι. Προσιόντες οὖν πρὸς τὸν κάμνοντα συμβουλεύουσι περὶ τῆς νοῦσου, εἴ τις καὶ αὐτὸς τοιοῦτό τι ἔπαθε ὁκοῖον ἔχει ὁ κάμων, ἢ ἄλλον εἶδε παθόντα. Ταῦτα προσιόντες συμβουλεύουσι καὶ παραινέουσι, ἄσσα αὐτὸς ποιήσας ἐξέφυγε ὁμοίην νοῦσον ἢ ἄλλον εἶδε ἐκφυγόντα. Σιγῇ δὲ παρεξελθεῖν τὸν κάμνοντα οὐ σφι ἔξεστι, πρὶν ἂν ἐπέιρηται ἢ τινα παριόντων εἴ τις ἔχει λέγειν τοῦ πάθους ἄκος· οὐδεὶς τε ἐστὶν οὕτω κακὸς τῶν παριόντων, ὅς οὐκ ἐντυχὼν εἴ τι φρονεῖ σωτήριον ὑποτίθεται».

(1) Στράβ. Ις' 739 «Ἀφώρισται δ' ἐν Βαβυλωνίᾳ τοῖς ἐπιχωρίοις φιλοσόφοις τοῖς Χαλδαίοις προσαγορευομένοις, οἱ περὶ ἀστρονομίαν εἰσὶ τὸ πλεόν· προσποιοῦνται δὲ τινες καὶ γενεθλιαλογεῖν, οὓς οὐκ ἀποδέχονται οἱ ἕτεροι... ἐστὶ δὲ καὶ τῶν Χαλδαίων τῶν ἀστρονομικῶν γένη πλείω· καὶ γὰρ Ὀρχηνοὶ τινες προσαγορεύονται καὶ Βορσιππηνοὶ καὶ ἄλλοι πλείους ὡς ἂν κατὰ αἰρέσεις ἄλλα καὶ ἄλλα νέμοντες περὶ τῶν αὐτῶν δόγματα». Ἄλλα ταῦτα τὰ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος περὶ διαφορῶν ἐν διαφορῶν γένεσιν ἢ κατὰ διαφορῶν τόπους αἰρέσεων καὶ δογμάτων τῶν Χαλδαίων λεγόμενα ἀντιφάσκουσι πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Διοδώρου. Οὗτος περὶ μὲν τῆς καθόλου σοφίας τῶν Χαλδαίων καὶ τοῦ καθόλου κοινωνικοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς (ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς εἰς βίους διαιρέσεως) λέγει τάδε: (Διόδ. Β' 29): «Χαλδαῖοι τοίνυν τῶν ἀρχαιοτάτων ὄντες Βαβυλωνίων τῇ μὲν διαιρέσει τῆς πολιτείας παραπλήσιαν ἔχουσι τάξιν τοῖς κατ' Αἰγύπτου ἱερεῦσι. Πρὸς γὰρ τῇ θεραπείᾳ τῶν θεῶν τεταγμένοι πάντα τὸν τοῦ ζῆν χρόνον φιλοσοφοῦσι μεγίστην δόξαν ἔχοντες ἐν ἀστρολογίᾳ. Ἀντέχονται δ' ἐπὶ πολὺ καὶ μαντικῆς, ποιούμενοι προρρήσεις περὶ τῶν μελλόντων, καὶ τῶν μὲν καθαρμοῖς, τῶν δὲ θυσίαις, τῶν δ' ἄλλαις τισὶν ἐπιφοδαῖς ἀποτροπᾶς κακῶν καὶ τελειώσεως ἀγαθῶν πειρώνται πορίζειν. Ἐμπειρίαν δ' ἔχουσι καὶ τῆς διὰ τῶν οἰωνῶν μαντικῆς, ἐνυπνίων τε καὶ τεράτων ἐξηγήσεις ἀποφαίνονται. Οὐκ ἀσώφως δὲ ποιοῦνται καὶ τὰ περὶ τὴν ἱεροσκοπίαν ἀκριβῶς ἐπιτυγχάνειν νομίζονται· τὴν δὲ τούτων μάθησιν ἀπάντων οὐχ ὁμοίαν ποιοῦνται τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύουσι τῶν Ἑλλήνων. Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς Χαλδαίοις ἐκ γένους ἢ τούτων φιλοσοφία παραδέδοται, καὶ παῖς παρὰ πατρός διαδέχεται, τῶν ἄλλων λειτουργιῶν πασῶν ἀπολελυμένος. Διὸ καὶ γογεῖς ἔχοντες διδασκάλους ἅμα μὲν ἀφθῶνως μαθάνουσιν, ἅμα δὲ τοῖς παραγγελλομένοις προσέχουσι πιστεύοντες βεβαιώτερον. Ἐπειτ' εὐθύς ἐκ παίδων συντροφόμενοι τοῖς μαθήμασι μεγάλην

θως εἰς τὸ γυναικεῖον φύλον ἐν τοῖς Ἀσιατικοῖς λαοῖς. Ἡ γυνὴ δὲν εἶχε δικαίωμα ἀπέναντι τοῦ ἀνδρός, καὶ ἡ ἀγορὰ δὲ καὶ ἡ πώλησις τῆς γυναικὸς δὲν ἦτο τι ἀσύνηθες· οὐχ ἦττον ὁ οἰκογενειακὸς βίος ἐπὶ ἡμερωτέρων ἡθῶν στηριζόμενος ἐμετρίαζε τὸ ἐκ τοῦ νόμου ὑποδεὲς τῆς θέσεως τῆς γυναικὸς. Ὑπῆρχον δὲ παρὰ Βαβυλωνίους καὶ ἔθιμά τινα ἢ νόμιμα, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, εὐεργετικά διὰ τὴν εἰς γάμον ἐκδοσιν τῶν παρθένων, ἰδίως τῶν ἀπορωτέρων. Σοφώτατος τοιοῦτος νόμος καθ' Ἡρόδοτον ἦτο ὁ ἐξῆς: Ἐν ἐκάστη κώμῃ ἅπαξ τοῦ ἔτους συνήγοντο ἐπὶ τὸ αὐτὸ πᾶσαι αἱ ὠραῖαι γάμου παρθένοι, εἰς τὸ αὐτὸ δὲ μέρος συνήροχοτο πλῆθος ἀνδρῶν ἐπιγάμων. Κῆρυξ τότε ἐπιδεικνύων ἐκάστην κατὰ σειρὰν εὐειδέστεραν ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ὠραιότητος, ἐπῶλει αὐτὴν οὐχὶ ὡς παιδίσκην ἢ παλλακίδα, ἀλλ' ὡς σύζυγον νόμιμον. Οὕτως αἱ εὐειδέστεραι (αἱ καλλιστεύουσαι) ἐπωλοῦντο εἰς τοὺς πλουσιωτέρους τῶν ἀνδρῶν, ἔμμενον δὲ ἀπέναντι ἀλλήλων αἱ δυσειδεῖς παρθένοι καὶ οἱ ἐνδεεῖς περιουσίας ἄνδρες. Τότε δὲ ὁ αὐτὸς κῆρυξ διὰ μειοδοσίας ἐξέδιδε τὰς παρθένας, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς θυσορφοτάτης ἢ, ἂν ὑπῆρχέ τις ἀνάπηρος, ἀπὸ ταύτης, ἢ μᾶλλον ἠγόραζε τοὺς γαμβροὺς προσφέρων ἐκάστην τῶν παρθένων εἰς τὸν ἐπὶ ἐλαχίστῳ χρυσίῳ συναινοῦντα νὰ λάβῃ αὐτήν· τὸ δὲ χρυσίον τοῦτο ἐδίδετο ἐκ τοῦ κεφαλαίου τοῦ χρηματικοῦ τοῦ παραχθέντος ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν εὐειδῶν παρθένων. Οὕτω οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἐκδώσῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς ὄντινα ἐβούλετο· ἀλλὰ καὶ ὁ διὰ χρημάτων ἀγοράζων τὴν γυναῖκα πλούσιος ἀνὴρ καὶ ὁ χάριν χρημάτων νυμφευόμενος πένης ἔδει νὰ δώσωσιν ἐγγύησιν ἐπίσημον ὅτι τὰς οὕτω διδομένας αὐτοῖς εἰς γάμον παρθένας ἔμελλον νὰ ἔχωσι καὶ νὰ μεταχειρίζωνται ὡς νομίμους συζύγους. Ὁ σοφώτατος οὗτος καὶ κάλλιστος ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου θεωρούμενος νόμος (1), καίπερ ἀποκλείων παντελῶς τὸ ἀσθηματικὸν καὶ τὸ ποιητικὸν ἰδεῶδες τοῦ γάμου, ὑπὸ ἔποψιν καθαρῶς κοινωνικὴν ἢ μᾶλλον πρακτικὴν ἦτο ἀληθῶς εὐεργετικὸς ἐν κοινωνίαις, ἔνθα ὁ τοῦ γάμου σκοπὸς ἐθεωρεῖτο καθαρῶς πρακτικὸς καὶ κοινωνικὸς. Εἶχον δ' οἱ Βαβυλώνιοι καὶ ἄλλα τινὰ ἔθιμα ἀναφερόμενα εἰς τὸν γάμον, μαρτυροῦντα ὅτι τὰ ἦθη δὲν ἦσαν παρ' αὐτοῖς τοσοῦτον ἀκόλαστα, ὅσον ἠθέλε τις εἰκάσει ἐκ τῶν ἀνωτέρω περὶ τῆς λατρείας τῆς Ἀφροδίτης εἰρημένων (2). Πολυγαμία ὑπῆρχε μὲν

(1) Ἡροδ. Α' 196. Πρβλ. καὶ Στράβ. Γς' 745-46. Κατὰ Στράβωνα ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενος τρόπος τῆς ἐκδόσεως τῶν παρθένων ἐγένετο ὑπὸ ἰδίας ἀρχῆς. «Ἴδιον δὲ τὸ καθιστάνειν τρεῖς ἄνδρας σώφρονας ἐκάστης ἄρχοντας φυλῆς, οἱ τὰς ἐπιγάμους κόρας προσάγοντες εἰς τὸ πλῆθος ἀποκηρύττουσι τοῖς νυμφίοις αἰεὶ τὰς ἐντιμότερας πρώτας· οὕτω μὲν αἱ συζυγαὶ τελοῦνται . . . ἀρχεῖα δ' ἐστὶ τρία, τὸ τῶν ἀφαιμένων ἡδὴ τῆς στρατείας καὶ τὸ τῶν ἐνδοξοτάτων καὶ τὸ τῶν γερόντων, χωρὶς τοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως καθισταμένου· τούτου δ' ἐστὶ τὸ τὰς παρθένας ἐκδιδόναι καὶ τὸ τὰς περὶ μοιχείας ἐκδικάζειν δίκας».

(2) Περὶ τῶν περιέργων ἐθίμων τοῦ συζυγικοῦ βίου ἐν Βαβυλωνίᾳ ἴδ. Ἡροδ. Α' 98

παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, ἀλλ' οὐχὶ εἰς βαθμὸν ἐξετελείζοντα τὸν γάμον, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ παλλακίδες δὲν ἦσαν δοῦλαι, ὅπερ συνήθως συμβαίνει παρὰ τοῖς Ἀσιατικοῖς λαοῖς, ἀλλ' ἐθεωροῦντο δευτέρας ἢ τρίτης τάξεως σύζυγοι. Ὁ ἀνὴρ ἠδύνατο κατὰ τὸ δοκοῦν ν' ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἀλλ' ἦτο ὑποχρεωμένος ν' ἀσφαλίσῃ πόρον ζωῆς εἰς τὴν ἀπολυομένην γυναῖκα δι' ὑποχρεωτικῆς δωρεᾶς καλουμένης «δωρεᾶς γάμου (οὐζουβου)». Ἐξ ἄλλου ἡ γυνὴ ἢ μὴ ἔχουσα δικαίωμα ἀπέναντι τοῦ ἀνδρός ἀπέλαυε μεγάλης τιμῆς ἐκ μέρους τῶν τέκνων καὶ ἴσκει ἐπ' αὐτὰ δικαιώματα κηδεμονίας, ἐν περιπτώσει ὀρφανίας τῶν παιδῶν ἐκ πατρὸς αὐτῆ διευθύνουσα τὸν οἶκον καὶ τὴν περιουσίαν. Καὶ κοινωνικῶς δὲ ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἦτο ἀξιοσέβαστος. Αὐτὴ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἰδίαν περιουσίαν καὶ νὰ μετέρχεται οἰκονομῆται ἐντιμὸν ἐπάγγελμα καὶ νὰ παρίσταται εἰς τὰ δικαστήρια ὡς ἔνορκος μάρτυς. Ἀλλ' ἐν τῷ οἴκῳ ὁ πατὴρ ἦτο πάντοτε ἀπόλυτος δεσπότης καὶ ὁ γάμος τοῦ υἱοῦ δὲν ἐθεωρεῖτο νόμιμος, ἂν μὴ ἐγένετο συγκαταθέσει τοῦ πατρὸς. Κληρονόμος γενικὸς ἦτο πάντοτε ὁ πρωτότοκος, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων τέκνων διετίθετο μέρος τῆς πατρῶας οὐσίας, μετεβιβάζετο δὲ ἡ περιουσία καὶ εἰς τοὺς μὴ ἀπ' εὐθείας κληρονόμους διὰ διαθηκῶν, ὑπῆρχε δὲ καὶ ὁ θεσμὸς τῆς υἰοθεσίας.

Τὸ ἔθος τῆς δουλείας ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, ἀλλ' ἦτο πολλῶν φιλανθρωπότερον ἢ παρ' Ἑλλήσι καὶ Ῥωμαίοις. Ὁ δοῦλος ἐν Βαβυλωνίᾳ ἦτο πιστὸς φίλος καὶ ὑπασπιστής καὶ σύντροφος τοῦ κυρίου καὶ παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος τῶν τέκνων αὐτοῦ· καὶ δὲν ἦτο μὲν ἀπηγορευμένη ἢ ἀγοραπωλησία δούλων, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ δοῦλος ἐκέκτητο καὶ προσωπικὰ καὶ ἀστικά δικαιώματα, ἔχων ἰδίαν οἰκογένειαν καὶ ἰδίαν περιουσίαν. Σημειωτέον δὲ ὅτι πλὴν τῶν δούλων ὑπῆρχεν ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἡ τῶν δουλοπαροίκων τάξις, ἀνθρώπων δηλονότι προσωπικῶς ἐλευθέρων, ἀλλὰ προσκεκολλημένων εἰς τὰ κτήματα, ἐν οἷς εἰργάζοντο, καὶ μεταβιβαζομένων σὺν τοῖς πωλουμένοις κτήμασιν εἰς τὴν κυριότητα τῶν ἀγοραστῶν. Καθόλου δὲ τὰ περὶ δούλων καὶ δουλοπαροίκων καὶ τὰ περὶ μισθίων ἐργατῶν καὶ περὶ ἐργασίας καὶ μισθοῦ καὶ τὰ περὶ ἐμπορίας καὶ συναλλαγῆς καὶ τὰ περὶ δανείων καὶ χρεῶν ἦσαν κεκανονισμένα διὰ θεσμῶν φιλανθρώπων διατελούντων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων, ὧν ἐν ὀνόματι ἀπενέμετο πᾶσα δικαιοσύνη. Τοιοῦτος ἐν κεφαλαίῳ ἦτο ὁ θρησκευτικὸς, πολιτικὸς, κοινωνικὸς καὶ ἠθικὸς βίος, καθόλου δὲ ὁ πολιτισμὸς ἐν Βαβυλωνίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π.Χ. χιλιετηρίδος.

Ἀρχὴ καὶ καταγωγὴ τοῦ ἀρχηγόπου Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ.—Ἐν τοῖς

καὶ Στράβ. Γς' 745. Τὰ ἦθη κατέστησαν ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀκόλαστα ἀφοῦ κατελύθη τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος ὑπὸ τῶν Περσῶν. «Ἐπεὶ τε γὰρ ἀλόντες ἐκακώθησαν καὶ οἰκοφθορήθησαν (λέγει ὁ Ἡρόδοτος ἐν Α' 196), πᾶς τις τοῦ δήμου, βίου σπανίζων, καταπορνεύει τὰ θήλεα τὰ τέκνα . . .».

εἰρημένοις ἐσκιαγραφῆσαμεν ὅσον ἔνεστι περιληπτικῶς καὶ περιεκτικῶς τὸν καθόλου χαρακτήρα καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς προόδου, εἰς ὃν ἐξίκετο ὁ Βαβυλωνιακὸς πολιτισμὸς κατὰ τὰ τέλη τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος, Ὁ πολιτισμὸς οὗτος ὀρηκθεὶς, καθὰ εἴρηται, ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ ἐπεκταθεὶς βαθμηδὸν κατὰ διεύθυνσιν βορείαν εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ πολλὰ δημιουργήσας ἐνταῦθα κέντρα πολιτικοῦ βίου, εὔρε τὸ ὀριστικὸν αὐτοῦ ἰσχυρὸν κέντρον ἐν Βαβυλῶνι, συγχρόνως δὲ περίπου καὶ βορειότερον ἐν ταῖς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Τίγρητος ἰδρυμέναις ἀρχαιοτάται Χαλδαϊκαῖς ἀποικίαις Ἀσσοῦρ καὶ Νινευί. Αἱ πόλεις αὗται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος διὰ τῆς κατὰ μικρὸν αὐξανομένης καὶ προαγομένης δυνάμεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους κατέστησαν νέον ὀρηκτῆριον τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις κατ' εὐθὺν λόγον τῆς πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν ἐπεκτάσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους διεδόθη δι' αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Κανκάσου καὶ τῶν ὄχθων τοῦ Πόντου, πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Συρίας καὶ τῶν ἐνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐμμέσως δὲ μέχρι τῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἀνὰ τὰς εὐρείας χώρας τοῦ μεγάλου Ἰρανικοῦ ὄροπεδίου. Ἀναμφήριστος πλέον ὀσημέραι διὰ τῶν διηνεκῶς γινομένων ἀνακαλύψεων καὶ ἐρευνῶν καθίσταται ἀλήθεια ὅτι ἅπας ὁ πολιτισμὸς τῆς ἱστορικῆς Εὐρώπης, ὡς καὶ ὁ τῆς δυτικῆς Ἀσίας, ἀρχαιοτάτην κοιτίδα ἔχει τὴν Χαλδαίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐξ ὧν χωρῶν ὁ ἀρχέγονος οὗτος πολιτισμὸς ἐξετάθη ἀμέσως (ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου) ἢ ἐμμέσως (ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας διὰ τῶν λαῶν τῆς Συρίας, ἰδίως τῶν Φοινίκων, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας) μέχρι τῶν Ἑλληνικῶν νήσων καὶ παραλίων χωρῶν καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ ἀρχαιότατου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ Μηκυναίου καὶ τοῦ Κρητικοῦ καλουμένου, τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν βάσιν τοῦ ἰδιοφυῶς ἀναπτυχθέντος ὕστερον καὶ τὴν Εὐρώπην ἐκπολιτίσαντος Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ τε Χαλδαϊκὸς καὶ ὁ Αἴγυπτιακὸς πολιτισμὸς εἶχον προαχθῆ εἰς σπουδαῖον βαθμὸν ἀναπτύξεως, προόδου καὶ ἀκμῆς καθ' ὃν χρόνον πᾶσα ἢ ἄλλη δυτικὴ Ἀσία, ἢ ἐκτὸς τῆς κοιλάδος τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου, διετέλει ἔτι μακρὰν παντὸς πολιτισμοῦ καὶ ἀναπτύξεως ἱστορικοῦ βίου καθ' ὃν χρόνον ἢ μὲν Ἑλλάς καὶ ἢ Ἰταλία, αἱ δύο μεγάλαι κοιτίδες τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι ἀμφίβολον ἂν εἶχον οἰκηθῆ ὑπὸ τῶν λαῶν τῶν δημιουργησάντων βραδύτερον τὸν πολιτισμὸν τῶν χωρῶν τούτων, ἢ Μῆση Ἀσία κατείχετο ὑπὸ λαῶν νομάδων, εἰς δὲ τὰς χώρας τοῦ Ἰρανικοῦ ὄροπεδίου καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰνδοῦ δὲν εἶχον ἔτι ἐγκατασταθῆ οἱ λαοὶ οἱ δημιουργήσαντες ἐν ταῖς χώραις ταύταις τὸν Ἀριον πολιτισμὸν. Μόνη ἢ Αἴγυπτος κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐκείνους χρόνους, ἐν τῷ μεταίχμιῳ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Β. Ἀφρικῆς κειμένη, ἡμιλλᾶτο κατὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἡμέρωσιν πρὸς τὴν Χαλδαίαν. Δὲν ἀπτόμεθα ἐνταῦθα τοῦ δυσχεροῦς ζητήματος τοῦ ἀναφυέντος κατὰ

τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ἐπασχολοῦντος ἔτι τὴν Ἀσιανολογικὴν ἐπιστήμην, ἂν δηλονότι ὁ πολιτισμὸς ὁ Αἴγυπτιακὸς ἦτο προγενέστερος ἢ μεταγενέστερος τοῦ Χαλδαϊκοῦ, ἂν οἱ Αἰγύπτιοι παρέλαβον στοιχεῖα πολιτισμοῦ παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ἢ συνέβη τἀνάπαλιν. Μέχρι τῶν νεωτάτων ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀνακαλύψεων ἢ τῆς Αἰγύπτου ἱστορία ἐθεωρεῖτο ἀρχαιότερα τῆς Χαλδαϊκῆς ἀνερχομένη μέχρι τοῦ τέλους περίπου 4 π. Χ. χιλιετηρίδος· ἀλλὰ νῦν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὡς εἶδομεν, αἱ πολλὰ ἐν Βαβυλωνίᾳ γεγόμενα ἀνακαλύψεις ἱστορικῶν μνημείων ἀνερχομένων μέχρι τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος καθιστῶσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τὴν Βαβυλωνιακὴν ἱστορίαν ἀρχαιότεραν τῆς Αἰγυπτιακῆς. Ἐντεῦθεν βεβαίως δὲν ἀκολουθεῖ ἀσφαλῶς ὅτι ὁ Βαβυλωνιακὸς πολιτισμὸς εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ Αἰγυπτιακοῦ, διότι δὲν γινώσκομεν τί ἔτι ἐν τῷ μέλλοντι ἢ πρόοδος τῆς Αἰγυπτιακοῦ καὶ αἱ ἐρευνῆσαι τῶν Αἰγυπτιακῶν δύνανται νὰ ἀνακαλύψωσιν. Ὁ,τι δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τῆς μείζονος πρωτοτυπίας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἢ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἐν τούτῳ οἱ κράτιστοι τῶν Ἀσιανολόγων διαιροῦνται κατὰ τὰς γνώμας· καὶ ἐνῶ οἱ μὲν (οἱ περὶ τὸν Hommel) τὸν Αἰγυπτιακὸν πολιτισμὸν θεωροῦσιν ὡς δάνειον καὶ ὡς ἀπλὴν ἀνταύγειαν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ, ἄλλοι ἐξαιροῦσι τὴν μεγάλην πρωτοτυπίαν τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ. Τὸ ἀληθὲς εἶναι, καὶ τοῦτο φρονοῦσιν οἱ ἐμβριθέστερον ἐξετάζοντες τὰ πράγματα, ὅτι ἐκάτερος τῶν πολιτισμῶν τούτων ἔχει καθ' ἑαυτὸν πολὺ τὸ ἰδιοφυῆ καὶ πρωτότυπον καί, οὕτως εἰπεῖν, ἐθνικόν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἰδιοφυίαν ταύτην ὑπάρχουσιν ἐν ἀμφοτέροις πολλὰ τὰ κοινά, περὶ ὧν δύσκολον εἶναι γ' ἀποφανθῆ τις γνώμην ὀποτέρᾳ τῶν χωρῶν παρέλαβεν αὐτὰ παρὰ τῆς ἐτέρας. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν ἰδιαιτέραν τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ἱστορίαν καὶ οὐδεμίαν ἔχει σπουδαιότητα ὡς πρὸς τὴν γενικὴν ἔποψιν, ὑφ' ἣν ἡμεῖς ἐξετάζομεν ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ. Αἴγυπτος καὶ Βαβυλωνία ὑπάγονται εἰς τὴν αὐτὴν γεωγραφικὴν καὶ ἱστορικὴν περιοχὴν, πολλά δ' εἰσι τὰ συνδέοντα πρὸς ἀλλήλας τὰς δύο χώρας γεωγραφικῶς, ἐθνολογικῶς καὶ ἱστορικῶς, καὶ ἡ γνώσις τῆς ἀρχῆς καὶ καταγωγῆς τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ δύναται νὰ διαφωτίσῃ τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ καὶ τἀνάπαλιν. Τὸ ζήτημα ἀκριβέστερον καὶ σαφέστερον τιθέμενον εἶναι: τίς χώρα, πλὴν τῆς Αἰγύπτου, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς παρασχούσα τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἂν ὑπάρχει τις τοιαύτη χώρα (ἐκτὸς, ἐννοεῖται, τῆς Αἰγύπτου) μὴ ὑποδεικνυομένης δὲ χώρας τοιαύτης, πρέπει κατ' ἀκολουθίαν λογικὴν ἢ Βαβυλωνία καὶ μετ' αὐτῆς ἢ Αἴγυπτος καὶ αἱ ἐν τῇ περιοχῇ τούτων κείμεναι καὶ μετ' αὐτῶν γεωγραφικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐνότητα ἀποτελοῦσαι χώραι Ἀραβία (ἰδίως ἢ νότιος) καὶ Αἰθιοπία (ἢ πρὸς Ν. τῆς Αἰγύπτου κειμένη)(1) νὰ θεωρηθῶσιν ὡς

(1) Ἴδε περὶ τῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεων τῶν χωρῶν τούτων ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἐν Τόμῳ Α' σελ. 63 κέξ.

κοιτὶς αὐτοτελοῦς ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Τὸ ζήτημα, ὅπερ οὕτω προτίθεται ἐνταῦθα εἰς λύσιν, εἶναι πολὺ διάφορον τοῦ ἐπασχολήσαντος ἡμᾶς ἐν τῷ Α' Τόμῳ περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται πλέον περὶ ὑποθέσεων γενικῶν ἐκτὸς τοῦ θετικοῦ χώρου τῆς ἱστορίας γινομένων, ἀλλὰ περὶ ζητήματος καθαρώς ἱστορικοῦ. Πρόκειται δηλονότι ἡμῖν τὸ ζήτημα, ἂν ἐκτὸς τοῦ ἱστορικῶς ἀρχαιοτάτου ἀποδεικνυομένου Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρχέ τις πολιτισμὸς ἕτερος ἐκτὸς τῆς περιοχῆς ἐκείνου κείμενος, ἀλλ' ἔχων οἰανδήποτε πρὸς αὐτὸν ἐπαφήν. Αἰρόμενοι διανοητικῶς εἰς τὸ ὕψος τῆς ἱστορίας χιλιετηρίδων ὀλοκλήρων καὶ ἀνατρέχοντες διὰ τοῦ ὀρέματός τοῦ χρόνου εἰς τὰς μεμακρυσμένας τῆς 4 καὶ τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος περιόδους τοῦ ἀνθρωπίνου ἱστορικοῦ βίου, ἃς ἀποκαλύπτει ἡμῖν ἡ Βαβυλωνιακὴ ἀρχαιολογία, καὶ ὀρίπτοντες βλέμμα ἐταστικὸν πανταχοῦ τοῦ κόσμου μίαν μόνην βλέπουμεν ἐν ὅλῃ τῇ ἐκτὸς Βαβυλωνίας καὶ Αἰγύπτου γῆν χώραν, ἐν ἣ προϋϊαίτατα παρήχθη πολιτισμὸς. Αὕτη εἶναι ἡ ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ κειμένη χώρα τῶν Σινῶν ἢ Κινέζων. Ὅσον δὲ κἂν τὸ ζήτημα τῆς συγγενείας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὸν Σινικὸν ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται πως στερούμενον εὐλόγου ἐπιστημονικῆς καὶ δὴ ἱστορικῆς βάσεως, ἐν τούτοις τὸ ζήτημα τοῦτο κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους κατέστη ὑπὸ τινος ἐπόψεως ἄξιον μελέτης ἡμῖν δὲ διαφέρει πρὸ πάντων ἡ μελέτη αὐτοῦ ὑπὸ ἔποψιν μᾶλλον γενικῆν. Σκοπὸς ἡμῶν δηλονότι ἐνταῦθα ἐστὶν οὐχὶ τοσοῦτον ἡ μελέτη τῶν μεταξὺ Κίνας καὶ Βαβυλωνίας σχέσεων, ὅσον ἡ λύσις τῆς ἀπορίας ἂν ὁ Βαβυλωνιακὸς πολιτισμὸς παρήχθη ἐκ τοῦ Σινικοῦ ἢ ἀνεπτύχθη ὅλως αὐτοτελῶς καὶ ἀνεξαρτήτως. Τὸ ζήτημα τῶν μεταξὺ Βαβυλωνίας καὶ Κίνας ἢ μᾶλλον τῶν μεταξὺ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ καὶ τοῦ Σινικοῦ πολιτισμοῦ σχέσεων πρὸ πολλοῦ ἐπασχόλησε τὴν Ἀσιανολογικὴν ἐπιστήμην, πάντες δὲ σχεδὸν οἱ περὶ τὸ ζήτημα ἀσχοληθέντες φρονοῦσι μὲν ὅτι πάντως ὑπάρχει συγγένεια μεταξὺ τῶν δύο πολιτισμῶν, ἀλλὰ συγγένεια, καθ' ἣν ὁ Σινικὸς πολιτισμὸς εἶναι ἐν πολλοῖς ἀπόρροια τοῦ Βαβυλωνιακοῦ. Ἦδη πρὸ ἐτῶν ὁ Deguignes (ὁ πρεσβύτερος) ἐθεώρησε τοὺς Σίνας ὡς ἀποίκους ἐξ Αἰγύπτου καὶ Βαβυλωνίας στηριζόμενος ἐπὶ Ἀραβικῶν παραδόσεων περὶ ἐκπολίτισεως τῶν Σινῶν ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων καὶ πρὸ πάντων ἐπὶ τινος παραδόσεως τοῦ περιφήμου Πέρσου περιηγητοῦ καὶ ἱστοριογράφου τοῦ 1 μ. Χ. αἰῶνος Μασουδὶ ὅτι πλοῖον τι Σινικὸν ἐλθὼν ἀπὸ Κίνας ἐν παναρχαίοις χρόνοις εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἤγαγεν ἐντεῦθεν εἰς τὴν Κίναν πάσας τὰς Χαλδαϊκὰς τέχνας καὶ γνώσεις. Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις θερμοτάτος ὑπέριμαχος τῆς θεωρίας τῆς ἐκ Βαβυλωνίας κατὰ μέγα μέρος καταγωγῆς τοῦ Σινικοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρξεν ὁ Terrien de Lacouperie διὰ πολλῶν πραγματειῶν (1) πειραθεὶς ν' ἀποδείξῃ τὴν συγγένειαν τῆς Σινικῆς γλώσσης πρὸς

(1) Τούτων ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ ἐπιγραφομένη «Mémoire sur les langues de la

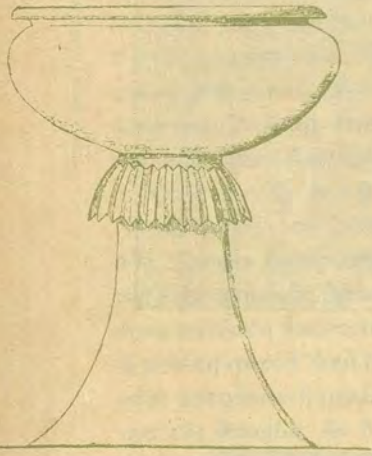
Πιθήκοι φερόμενοι ἐν θριάμβῳ.

Ἀρχαῖος κίτονος τῆς Σασσιανῆς.

Ἀσπίδες Ἀσσυριακαί. (Χορσ.)

Οἴνου κρατήρ Ἀσσυριακός.

Ἀσπίδες Ἀσσυριακαί. (Χορσ.)

Σύριος τῆς βορείου Συρίας.

Σύριος τῆς βορείου Συρίας.

τὴν ἀρχαιοτάτην Βαβυλωνιακὴν (ἐννοεῖται τὴν Ἀκκαδοσομιρικὴν) καὶ τὴν Βαβυλωνιακὴν ἀρχὴν τῆς γραφῆς, τῶν τεχνῶν, καὶ τῆς πολιτείας τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῆς Κίνας. Μεσαζούσα χώρα μεταξὺ Βαβυλωνίας καὶ Κίνας ἦτο κατὰ τὸν Terrien de Lacouperie ἡ χώρα ἡ ἀποτελοῦσα τὴν δευτέραν ἐστὶν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ, ἡ Σουσιανή. Ὁ Ἀσιανολόγος οὗτος εὗρισκε μεγάλην συγγένειαν μεταξὺ τῶν περὶ κατακλυσμοῦ μυθικῶν παραδόσεων τῶν Σινῶν καὶ τῶν Βαβυλωνίων ὡς καὶ μεταξὺ τῶν *ιερῶν δένδρων* ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν, τὸ δὲ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον, μεταξὺ τοῦ Σίνου ἡγεμόνος Ναὶ Χβαντὶ καὶ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν Ἐλαμίτου βασιλέως Νανχουνδί. Τὰς γνώμας ταύτας ἀσπάζομενος καὶ ὁ Reverend Ball ἐξέτεινε τὰς περὶ τοῦ θέματος μελέτας αὐτοῦ εἰς τὴν συγκριτικὴν γραμματικὴν τῆς Ἀκκαδοσομιρικῆς καὶ τῆς Σινικῆς καὶ εὔρεν ἐκπληκτικὴν ὁμοιότητα ἐν ταῖς ἀντωνυμίαις τῶν συγκρινόμενων γλωσσῶν. Ἄλλος Ἄγγλος, ὁ Edkins, ἐπειράθη ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐκ Βαβυλωνίας καταγωγὴν τῆς Σινικῆς ἀστρολογίας· ὁ δὲ Γερμανὸς Richthoffen ἐζήτησε νὰ δώσῃ εἰς τὰς θεωρίας ταύτας ἱστορικωτέραν βάσιν, μορφὴν καὶ ἐνότητα πειραθεῖς ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς τε Βαβυλωνίας καὶ τῆς Κίνας ὠρμήθησαν ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἀπὸ τῆς αὐτῆς κοινῆς ἐστίας ἐν τῇ μέσῃ Ἀσίᾳ, μεταναστεύσαντες ἐντεῦθεν κατ' ἀντίθετον πρὸς ἀλλήλους διεύθυνσιν. Ἡ κοινὴ αὕτη κατοικία κατὰ τὸν Richthoffen ἦτο τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Ταρῦμ, ἐνταῦθα δὲ οἱ πρόγονοι τῶν Βαβυλωνίων (Ἀκκαδοσομιριοὶ) καὶ οἱ τῶν Σινῶν ἀνεπτύξαν πολιτισμὸν κοινὸν καὶ τοῖς λαοῖς ἐκείνοις, οἵτινες ὕστερον ὀρμηθέντες ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Ἰαξάρτην καὶ τὸν Ὠξὸν χωρῶν διέδωσαν τὸν πολιτισμὸν τούτων εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὸ Ἰρανικὸν ὄροπέδιον, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τῶν Ἀσιανολόγων τῶν παραδεχομένων συγγένειαν μεταξὺ τοῦ Σινικοῦ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ, μόνος ὁ Γάλλος Pauthier ἠρμήνευσε τὴν συγγένειαν ταύτην κατ' ἀντίθετον τῇ ἄνω εἰρημένη ἐννοίᾳ φρονῶν ὅτι ἡ κοινὴ τῆς Βαβυλωνιακῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς καθὼς καὶ τοῦ ἐντεῦθεν προελθόντος Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου εἶναι ἡ Κίνα καὶ ὅτι αἱ αἰχμαὶ τῶν Σκυθικῶν βελῶν καὶ τὰ ἄλλα ὄπλα τῶν Σκυθῶν ἦσαν οἱ πρῶτοι τύποι τοῦ ἰδιογραφικοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἀλφαβήτου. Ὁ δὲ Δανὸς Ἀσιανολόγος Waldemar Schmidt ἀποφαίνεται ὅτι ἡ τε Βαβυλωνιακὴ καὶ ἡ Σινικὴ ἰδιογραφία, ὡς καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ, ἔχουσι κοινὴν τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ παρ' ἐκάστῳ τῶν τριῶν λαῶν ἀνεπτύχθη ὅλος ἰδιοφυῶς καὶ αὐτοτελῶς. Ὡσαύτως δὲ ὁ V. Straus παραδέχεται μὲν ὅτι τὰ ἀρ-

Chine avant les Chinois». Πολλὰς ἄλλας τοῦ ἀνδρὸς διατριβὰς περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος (The old Babylonian Characters and their Chinese derivatives», «Origine from Babylonian and Elam of the early Chinese civilisation», «From ancient Chaldea and Elam to early China, a historical loan of culture», «The deluge tradition and its remains in ancient China», «The cromatic similarity of Nai Havang ti of China and Nakhunte of Susian») ἴδε ἐν τῷ Λονδινεῖφ «Babylonian and Oriental Record» (1888),

χαιότατα Σινικά ιδεογραφικά σημεῖα τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης, τοῦ ὄρους κτλ. φαίνονται ὅμοια τοῖς ἀρχαίοις Βαβυλωνιακοῖς, ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν τολμᾷ νὰ ἐξαγάγῃ γενικωτέρας εἰκασίας περὶ τῆς συγγενείας τῶν δύο πολιτισμῶν. Καθόλου δὲ τὸ ζήτημα τῆς μεταξὺ τοῦ Σινικοῦ καὶ Βαβυλωνιακοῦ καὶ Αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ συγγενείας δὲν ἠρευνήθη ἔτι ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις αὐτοῦ ὥστε νὰ φθάσωμεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα εἰς συμπέρασμα οἰονδήποτε ὀριστικόν. Ἐπιφυλασσόμενοι νὰ εἴπωμεν ἔτι πλείονα περὶ τούτων ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ ἱστορίᾳ ἀρκούμεθα ἐνταῦθα νὰ θέσωμεν ἀπλῶς τὸ ζήτημα, ἐξάγοντες τοῦτο μόνον τὸ ἀρνητικὸν συμπέρασμα, ὅτι ἡ Βαβυλωνία δὲν παρέλαβε τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τῆς Κίνας. Μὴ οὕσης δ' ἀσφαλοῦς καὶ τῆς ἀντιθέτου γνώμης ἀγόμεθα εἰς τὸ καθολικὸν γενικὸν συμπέρασμα ὅτι δύο ἴσως ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων ὑπῆρξαν ἐν ὅλῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ κοιτίδες ἢ ἐστὶν πολιτισμοῦ : ἡ Βαβυλωνία μετὰ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς περιοχῆς μέχρις Ἀραβίας καὶ Αἰγύπτου, καὶ ἡ Κίνα εἰς ταύτας δὲ ὡς τρίτην προσθετόν ἴσως τὴν Μεξικο-Περουϊανὴν τοῦ ἀρχαιότατου ἰθαγενοῦς καὶ προευρωπαϊκοῦ Ἀμερικανικοῦ πολιτισμοῦ (1). Ἄλλ' ἤδη ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ἀρχόμεθα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.

10. Συγχρονιστικὴ ἱστορία Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας μέχρι τοῦ Θαλασφελλασᾶρ (Τιγλατπαλασᾶρ) Α' (1113 π. Χ.).

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.—Περὶ τῆς Ἀσσυρίας γεωγραφικῶς καὶ περὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ ἔθνους καὶ θρησκείας ἐθνολογικῶς καὶ μυθολογικῶς ἐπισημάμεθα ἤδη λόγον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν νῦν δ' ἀρχόμεθα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀσσυρ. κράτους. Κοιτὶς τοῦ κράτους τούτου, ὡς εἴρηται, εἰσὶν αἱ δύο πόλεις Ἀσσοῦρ καὶ Νινευί, ἀμφότεραι ἀποικίαι ἐν τῇ βορείᾳ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος ὑπὸ τῶν νοτιώτερον οἰκούντων Βαβυλωνιακῶν ἢ Καλδαϊκῶν λαῶν ἰδρυμέναι. Καὶ τῆς μὲν πόλεως Ἀσσοῦρ, ἣτις ἔδωκε τὸ ὄνομα εἰς τὴν χώραν Ἀτουρίαν ἢ ἰδίως Ἀσσυρίαν καὶ εἰς τὸ κράτος τὸ Ἀσσυριακόν, ἔτι δὲ εἰς τὴν *μεγάλην Ἀσσυρίαν* (ἴδ. σελ. 47), ἴσως δὲ καὶ εἰς τὸν πολιοῦχον θεὸν Ἀσσοῦρ ἢ Ἀσσωρόν (2), δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ ἀρχή, ἡ δὲ

(1) Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀρίων λαῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ εἶναι μὲν αὐτοτελής, ἀλλ' οὐχὶ οὕτως ἀρχαῖος, ὡς ὁ Σινικός καὶ ὁ Βαβυλωνιακός, οὐδὲ πάντῃ ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τοῦ Τουρανικοῦ καὶ τοῦ Σημιτικοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ.

(2) Ἀνωτέρω (σελ. 190 ἐν ὑποσημ. **) ἐξεφράσαμεν δισταγμούς τινας περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ Ἀσσοῦρ πρὸς τὸ Ἀσσωρός, ἐθεωρήσαμεν δὲ τὸ Ἀσσωρός συγγενὲς μᾶλλον

περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Νινευὶ γνώμη τοῦ Hommel, καθ' ἣν ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρχεν ἤδη ὡς ἀποικία Σουμριτικὴ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 4 π. Χ. χιλιετηρίδος (3100 π. Χ.), δὲν θεωρεῖται ἀκριβής (1). Φαίνεται δ' ὅτι ἡ ἰδρύσις ἀμφοτέρων τῶν πόλεων δὲν ἀνατρέχει πέρα τῆς χρονικῆς περιόδου, καθ' ἣν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς τὸ Σημιτικὸν στοιχεῖον, καὶ οἱ πρῶτοι δὲ ἡγεμόνες τῶν δύο πόλεων φέρουσιν ὀνόματα Σημιτικά· ἄλλως δὲ καὶ ἡ ἐκ τῶν μνημείων γνωστὴ ἡμῖν ἱστορία τῶν ἡγεμόνων δὲν ἀνατρέχει πέρα τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος. Πρὸς τὴν τοιαύτην χρονολογίαν συνάδουσιν ἐν τοῖς καθόλου καὶ αἱ ἐξ ἄλλων μὴ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν πηγῶν εἰδήσεις. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἦτοι ἐκ τοῦ I κεφαλαίου τῆς Γενέσεως, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς «μεγάλης πόλεως Νινευί», οὐδὲν ἐξάγεται περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως, ἀπλῶς δὲ λέγεται ὅτι ὁ Ἀσσοῦρ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς γῆς Σενναάρ (Βαβυλωνίας) καὶ ἰδρύσεν τὴν Νινευί (Περὶ Ἀσσοῦρ ὡς πόλεως οὐδεὶς γίνεται λόγος οὔτε ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οὔτε παρὰ τοῖς Ἑλλησι συγγραφεῦσι), καὶ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι δὲ τοῦ Βηρώσου οὐδὲν εὐρίσκομεν περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως τῆς Νινευὶ καὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους (2). Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς οἱ συγγράψαντες περὶ Ἀσσυριακῶν παρέχουσιν ἡμῖν εἰδήσεις τινὰς περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Οἱ ἀρχαιότατοι καὶ σπουδαιότατοι τῶν συγγραφέων τούτων εἶναι ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Κτησίας. Καὶ ὁ μὲν Ἡρόδοτος παραδίδωσιν ὅτι οἱ Ἀσσύριοι, πρὸ τῶν γεγονότων τῆς ἀπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἀποστασίας τῶν Μήδων καὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Μηδικοῦ κράτους, ἅτινα γεγονότα κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου παρεχομένας χρονολογικὰς εἰδήσεις πρέπει νὰ θέσωμεν εἰς τὰ 710 π.

πρὸς τὸ Ἀσσοῦρ. Ἐνταῦθα ἀκριβείας χάριν ἀναφέρομεν γνώμην τινὰ τοῦ Hommel, ὅτι τὸ Ἀσσοῦρ εἶναι ταυτὸν τῷ Ἀσσοῦρ, καὶ ὅτι οἱ Ἀσσύριοι τὸν ἐθνικὸν θεὸν αὐτῶν ἐποίησαν ἐκ τοῦ Βαβυλωνίου θεοῦ Ἀσσοῦρ, μεταποιήσαντες τοῦτον εἰς Ἀσσοῦρ διὰ τὸ ὁμόηχον πρὸς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Ἀσσοῦρ, εἰ καὶ τὸ ἔτυμον τοῦ Ἀσσοῦρ εἶναι ὅλως διάφορον ἢ τὸ Ἀσσοῦρ, ὅπερ ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ Ἀ-ουσᾶρ=τόπος ὑδατώδης (Hommel, Abriss der G. d. alt. Or. σελ. 39 σημ. 1). Ἐὰν ἡ γνώμη τοῦ Hommel ἦναι ὀρθή, δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν καὶ ἡμεῖς, δι' οὗς ἀνεφέραμεν ἐν σελ. 190 ὑποσημ. ** λόγους, τὸ Ἀσσοῦρ διὰ τοῦ Ἀσσωρός. Περὶ τοῦ ὀνόματος Ἀσσοῦρ ἴδ. σελ. 49.

(1) Κατὰ Hommel ἡ Νινευί προῆλθεν ἐκ τῆς ἀποικίας, ἣν ἰδρύσεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σιργούλλας Γουδίας (3100 π. Χ.) παρὰ τὸν ἄνω Τίγρητα, τῆς καλουμένης *Γαννάι*, καθ' ὃν χρόνον ἔτι τὸ Σουμριτικὸν καὶ τὸ Τουρανικὸν στοιχεῖον ἐπεκράτει ἐν Βαβυλωνίᾳ. Ὡστε ἡ ἀρχὴ τῆς πόλεως ἦτο Σουμριτικὴ, οὐχὶ Σημιτικὴ. Ἀλλὰ τὴν γνώμην ταύτην ἀμφισβητεῖ ἰσχυρῶς ὁ Amiaud.

(2) Τὰ 526 ἔτη, ἅτινα ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου ἀποδίδονται εἰς δυναστείαν τινὰ βασιλικὴν ἄρξασαν μετὰ τὴν Σεμίραμιν, δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας, ὡς πλημμελῶς ἐξέλαβεν ὁ Rawlinson καὶ ἄλλοι τινές, ἀλλ' εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ περαιτέρω.

Χ., ἤρξαν τῆς ἄνω Ἀσίας ἔτη 525¹ οὕτω δὲ καθ' Ἡρόδοτον ἢ ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας ἀρχὴ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἀνέρχεται μέχρι τοῦ 1235 π. Χ. Κατὰ δὲ Κτησίαν ἢ ἀρχὴ τῶν Ἀσσυρίων ἀπὸ τοῦ Νίνου μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Μήδων διήρκεσε γενεὰς μὲν τριάκοντα, ἔτη δὲ πλείω τῶν χιλίων τριακοσίων (1). Ἐπειδὴ δὲ ἢ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Μήδων κατάλυσις ἐγένετο τῷ 605 π. Χ., ἢ ἰδρυσις αὐτοῦ ἀνατρέχει κατὰ τὴν τοῦ Κτησίου παράδοσιν μέχρι τοῦ 1905 π. Χ. Παραβάλλων τις τὴν χρονολογίαν τοῦ Ἡροδότου πρὸς τὴν τοῦ Κτησίου ἐκ πρώτης ὄψεως εὐρίσκει αὐτὰς ἀντιφασκούσας πρὸς ἀλλήλας ὡς διαφερούσας κατὰ 650 καὶ ἐπέκεινα ἔτη, ἀλλ' ἢ τοιαύτη ἀντίφασσις ὑφίσταται μόνον κατ' ἐπιφάνειαν διότι τὰ 525 ἔτη τοῦ Ἡροδότου δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὄλην διάρκειαν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ὡς τὰ 1300 τοῦ Κτησίου, ἀλλ' εἰς τὴν περίοδον τῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας ἀρχῆς τῶν Ἀσσυρίων, ἣτις ἀληθῶς ἀρχεται περίπου, ὡς καὶ τὰ μνημεῖα μαρτυροῦσιν, ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου διδομένης χρονολογίας, ἢ δὲ διαφορὰ τῶν 650 ἐτῶν ἢ ὑφισταμένη μεταξὺ τῆς τοῦ Ἡροδότου παραδόσεως καὶ τῆς τοῦ Κτησίου ἀνάγεται ἀκριβῶς εἰς τὴν περίοδον τὴν μεταξὺ τῆς ιδρύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας κυριαρχίας αὐτοῦ (2). Οὕτω συμβιβάζονται πρὸς ἀλλήλας αἱ τοῦ Ἡροδότου καὶ αἱ τοῦ Κτησίου παραδόσεις συμβιβάζονται καὶ πρὸς τὰς τῶν μνημείων. Οἱ ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων μέχρις ἡμῶν ἐγνωσμένοι ἀρχαιότατοι ἡγεμόνες τῶν πόλεων Ἀσσοῦρ καὶ Νινευὶ εἶναι οἱ ἄρξαντες μεταξὺ τοῦ 2000 καὶ 1800 π. Χ. (3), οὗτοι δὲ δὲν καλοῦνται βασιλεῖς, ἀλλ' ἀπλῶς

(1) Διοδ. (κατὰ Κτησίαν) Β' 288 «Ἡ μὲν οὖν ἡγεμονία τῶν Ἀσσυρίων ἀπὸ Νίνου διαμείνασα τριάκοντα μὲν γενεάς, ἔτη δὲ πλείονα τῶν χιλίων καὶ τριακοσίων, ὑπὸ Μήδων κατελύθη».

(2) Τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ συμβιβάζειν τὰς δύο χρονολογίας τὸν προταθέντα ὑπὸ τοῦ Κλίντων καὶ ἄλλως τοσοῦτον εὐνόητον καὶ λογικὸν ἄπορον πῶς ὁ Rawlinson ἐθεώρησε βεβιασμένον. Ὁ λόγος, ὃν ἐπάγεται ὁ Rawlinson πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ ἢ τοῦ Κτησίου περίοδος τῶν 1330 ἐτῶν ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Νίνου, ὁπότε τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Κτησίου εἶχεν ἐκτείνει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄνω Ἀσίαν, οὐδεμίαν ἔχει σπουδαιότητα. Διότι τὸ πρόσωπον τοῦ Νίνου εἶναι μυθικόν, ἢ δὲ περὶ τούτου μυθικὴ παράδοσις καὶ τὰ εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἀναγόμενα γεγονότα συνεσώρευσε κατὰ πρόληψιν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἡγεμόνος τοῦ μυθικῶς ἐκπροσωποῦντος ἐν ἑαυτῷ τὴν ἰδρυσιν αἴμα δὲ καὶ τὴν μεγίστην ἀκμὴν καὶ δύναμιν τοῦ κράτους. Ἀλλὰ ὑπὸ ἀπλῆν χρονολογικὴν ἔποψιν ὁ Νίνος καὶ ἢ βασιλεία αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο σημαίνουσιν ἢ τὴν πόλιν Νίνον ἢ Νινευὶ καὶ τὴν ἰδρυσιν τοῦ κράτους τοῦ ἔχοντος κέντρον τὴν Νινευὶ.

(3) Τοῦτο ἐγνοοῦμεν ἐκ τῶν βασιλικῶν χρονικῶν τοῦ βασιλέως Σναχειριμ τοῦ βασιλεύσαντος τῷ 705-681 π. Χ. Ἐν τοῖς χρονικοῖς τούτοις λέγει ὁ Σναχειριμ ὅτι, ἀφοῦ ἐγένετο κύριος τῆς Βαβυλώνας, ἔλαβεν ἐντεῦθεν τὰ ἐν τοῖς μεταξὺ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Θαλγαθφελλασάρ Α' καὶ τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως Μερωδαχαδιναχὶ πολέμοις πρὸ 418

ἡγεμόνες ἢ ἀρχιερεῖς (Ἰσακκοῦ, ἰδ. σ. 134), ὡς ἐκαλοῦντο οἱ ἡγεμόνες τῶν μικρῶν αὐτοπόλεων, Ἀσσοῦρ δὲ καὶ Νινευὶ ἀποτελοῦσιν ἰδίας ἡγεμονίας. Ἡ ἰδρυσις ἐνιαίου καὶ ὀπωσοῦν ἰσχυροῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους δὲν ἀνατρέχει πολὺ πέρα τῆς χρονικῆς περιόδου 2000-1800, ἀφιεμένου ὅλως κατὰ μέρος τοῦ ζητήματος τοῦ περὶ τοῦ χρόνου τῆς κτίσεως τῶν πόλεων Ἀσσοῦρ καὶ Νινευὶ, ὅπερ δὲν συνδέεται ἀμέσως μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς ιδρύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Τεκμηριοῦντες οὕτω ὑπὸ καθολικὴν ἔποψιν τὴν συμφωνίαν καὶ τὴν ἐνότητα μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων καὶ τῶν παραδόσεων τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων, ἐκτίθεμεν ἐν πρώτοις τὰς περὶ τοῦ κράτους τούτου ἐν μέρει μυθικάς, ἐν μέρει ἱστορικάς, ἀτελεῖς καὶ ἐλλιπεῖς παραδόσεις, πρὶν προβῶμεν εἰς τὰς ἱστορικωτέρας καὶ πληρεστεράς παραδόσεις τῶν μνημείων, ἵνα οὕτω ἢ παραβολὴ καὶ ἢ σύγκρισις μεταξὺ τῶν παραδόσεων καταστῆ ἐτοιμοτέρα καὶ εὐχερεστερά.

Ἡ Ἀσσυριακὴ ἱστορία κατὰ τὰς Ἑλληνικάς παραδόσεις.— Ἐκ τῶν δύο συγγραφέων, ἔξ ὧν πάντες σχεδὸν οἱ μεταγενέστεροι Ἑλληνες καὶ Ῥωμαῖοι ἱστοριογράφοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἠρύσαντο τὰς περὶ Ἀσσυρίας ἱστορικάς εἰδήσεις (ἔξαιρουμένου, ἐννοεῖται, τοῦ Βηρώσου καὶ τῶν παρὰ τούτου ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀρυσασμένων) ὁ μὲν Ἡρόδοτος μνημονεύει μὲν τῆς πόλεως Νινευὶ ἢ, ὡς λέγει, Νίνου, ἀλλὰ ὁμωνύμου βασιλέως Νίνου δὲν μνημονεύει (1), ὁ δὲ Κτησίας, παρ' οὗ ἠρύσατο ἰδίως ὁ Διόδωρος πολλά, ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον καὶ μυθωδέστερον διηγεῖται τὰ περὶ τοῦ βασιλέως τούτου. Κατὰ τὰς παραδόσεις λοιπὸν τοῦ Κτησίου ὁ Νίνος εἶναι ὁ πρῶτος μέγας βασιλεὺς ὁ καταλιπὼν ὄνομα καὶ μνήμην οὐχὶ ἀπλῶς ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὄλη ἱστορίᾳ τῆς Ἀσίας

ἐτῶν ἀρπαγέντα ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων εἰδωλα θεῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἢ ἄλωσις τῆς Βαβυλώνας ὑπὸ τοῦ Σναχειριμ ἐγένετο τῷ 689, εὐρίσκομεν ὅτι ὁ πόλεμος τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' κατὰ Βαβυλωνίων ἐγένετο τῷ 1107. Ἐπειδὴ πάλιν ὁ πόλεμος ἐγένετο τῷ 7 ἢ τῷ 8 ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' (ἴδε ἐν τῇ ἱστορίᾳ Θαλγαθφελλασάρ Α'), ἢ ἀρχὴ τῆς βασιλείας τούτου ἀνάγεται περίπου εἰς τὸ ἔτος 1115 π. Χ. Ἀλλὰ κατὰ τὰ βασιλικὰ χρονικά τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ὁ Σαμισραμμάν Β' ἔκτισεν ἐν Ἀσσοῦρ τὸν ναὸν τοῦ Ἀνοῦ καὶ τοῦ Ῥαμμάν 701 ἔτη πρὸ τοῦ Θαλγαθφελλασάρ, ὥστε ὁ χρόνος τῆς βασιλείας τοῦ Σαμισραμμάν Β' ἀνέρχεται μέχρι 1816 π. Χ. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ Σαμισραμμάν Β' ἐβασίλευσαν ἡγεμόνες ἢ ἀρχιερεῖς Ἰσμιδογάν, Σαμισραμμάν Α', Βελκαπιαποῦ καὶ ἄλλοι τινές, δι' ὧν ἢ ἀρχαιοτάτη γνωστὴ ἡμῖν ἱστορία τῆς Ἀσσυρίας ἀνατρέχει μέχρι περίπου τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος.

(1) Καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οὐδεμία γίνεται μνεῖα τοῦ Νίνου, ἰδρυτῆς δὲ τῆς Νίνου ἢ Νινευὶ λέγεται ὁ Ἀσσοῦρ. Κατὰ τοῦτο ὁ μυθικὸς Νίνος τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων, ὁ ἐπάνυμος ἦρωας τῆς πόλεως Νίνου, εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Ἀσσοῦρ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὸν ἐπάνυμον τοῦ ὄλου Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ χώρας ἦρωας. Ὁ Ἡρόδοτος γινώσκει μὲν τὸν Λυδὸν Νίνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν Ἀσσοῦριον.

ὡς πρῶτος ἰδρύσας μέγα κράτος καὶ ἐπιτελέσας μεγάλας πράξεις (1)· οὗτος δὲ πρῶτος καὶ τὴν ἀπλὴν πατριαρχικὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν τὴν ἀσκομένην ἐν τοῖς λαοῖς τῆς Ἀσίας δι' ἀγράφων νόμων μετέβαλεν ἰδρύσας νέον σύστημα ἀρχῆς καὶ κράτους πολιτικοῦ (2). Τίνος υἱὸς ἦν ὁ Νίνος καὶ πῶς ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν λέγει ὁ Κτησίας, παραδίδωσι δὲ ὅτι φύσει πολεμικὸς ὢν ὁ ἀνὴρ καὶ ζηλωτῆς τῆς ἀρετῆς συνεκρότησε στρατόν, ὃν ἀριστα γυμνάσας καὶ ἀξιόμαχον καταστήσας, συμμαχίαν δὲ συνομολογήσας πρὸς Ἀριαῖον τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τοῦ γενναίου καὶ φιλελευθέρου ἔθνους τῶν Ἀράβων καὶ παραλαβὼν αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν πόλεμον ἐστράτευσε τὸ πρῶτον μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἐναντίον τῶν ἐν Βαβυλωνίᾳ οἰκούντων λαῶν, καθ' ὃν χρόνον ἡ Βαβυλὼν δὲν ἦτο ἔτι ἐκτισμένη, καὶ ὑπέταξε τοὺς λαοὺς τούτους· εἶτα δὲ ἐστράτευσε πρὸς βορρᾶν κατὰ τῆς Ἀρμενίας καὶ διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ δυνάμεως οὕτω κατέπληξε τὸν ἐγγώριον δυνάστην Βαρζάνην, ὥστε οὗτος ὑπετάγη ἀμαχητὶ γενόμενος ὑποελεῖς τῷ Ἀσσυρίῳ βασιλεῖ. Μετὰ ταῦτα ἐστρεψε τὰ ὄπλα πρὸς ἀνατολὰς ἐναντίον τῆς Μηδίας καὶ νικήσας καὶ συλλαβὼν αἰχμάλωτον τὸν ἀντιστάντα βασιλέα τῆς χώρας Φάρων ἀνεσταύρωσεν αὐτόν. Εἶτα δὲ ἐντὸς ἐτῶν ἑπτακαίδεκα ὑπέταξε πάντα τὰ πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς ἔθνη μέχρι τοῦ Τανάϊδος (Δὼν) ποταμοῦ καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Πάντες οἱ λαοὶ τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ Καππαδοκίας μέχρι Τροίας, Μυσίας, Καρίας καὶ Λυκίας ὑπετάγησαν αὐτῷ, ὑπετάγη δὲ καὶ ἡ Αἴγυπτος. Ἐπίσης δὲ ὑπετάγησαν καὶ οἱ λαοὶ τοῦ Ἰρανικοῦ ὄροπέδιου πλὴν τῶν Βακτριῶν. Οὕτω τὸ κράτος τοῦ Νίνου ἐντὸς τῆς θηθείσης χρονικῆς περιόδου τῶν 17 ἐτῶν ἐξετάθη ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τοῦ Τανάϊδος μέχρι τῶν πέραν τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Κανκάσου καὶ τῆς Ἰνδικῆς χωρῶν. Μόνη ἡ Βακτριανὴ διὰ τὸ δυσχερὲς τῆς εἰς αὐτὴν εἰσβολῆς καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν μαχίμων ἀνδρῶν ἔμεινεν ἀνυπότακτος τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς ἀνατολὰς στρατείᾳ. Ἄλλ' ὁ Νίνος, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τῆς εἰρήνης τὸν πιστὸν σύμμαχον Ἀριαῖον ἀπέστειλε μετὰ πολλῶν δώρων καὶ λαφύρων εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ, ἀπεράσισε νὰ κτίσῃ πόλιν, ἣτις νὰ ἦναι οὐ μόνον ἡ μεγίστη ἀνὰ τὴν οἰκουμένην σύμπασαν πόλις, ἀλλὰ καὶ τοιαύτη, ὥστε οὐδ' ἐν τῷ μέλλοντι νὰ δυνηθῆ τις ἑτέρα πόλις νὰ ὑπερβῆ αὐτὴν κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν δύναμιν. Τοιαύτην δὲ πόλιν ἐκτίσεν τὴν Νίνον ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, ἣν περιέβαλε διὰ τειχῶν ὀχυρῶν οὐχὶ τὸ αὐτὸ μῆκος καθ' ἀπάσας τὰς πλευρὰς ἐχόντων, ἀλλὰ μῆκος σταδίων ἑκατὸν πεντήκοντα μὲν

(1) Διοδ. Β' 1 «Τὸ παλαιὸν τοίνυν κατὰ τὴν Ἀσίαν ὑπῆρχον ἐγγώριοι βασιλεῖς, ὧν οὔτε πρᾶξις οὔτε ὄνομα μνημονεύεται· πρῶτος δὲ τῶν εἰς ἱστορίαν καὶ μνήμην παραδεδομένων Νίνος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων μεγάλας πράξεις ἐπετελέσατο».

(2) Justin. I 1 «Primus omnino Ninus, rex Assyriorum, veterem et quasi avium gentibus morem nova imperii cupiditate mutavit».

(27 χιλιομέτρων) κατὰ τὰς μακροτέρας πλευρὰς, ἐνεήκοντα δὲ (17 χιλιομέτρων) κατὰ τὰς βραχυτέρας. Οὕτως ἐκτίσθη πόλις ἔχουσα περίβολον τριακοσίων ὀγδοήκοντα σταδίων (70 χιλιομ.), ὕψους ἑκατὸν ποδῶν, πλάτους δὲ τοιούτου, ὥστε τρεῖς ἄμαξαι νὰ διέρχωνται ἐπ' αὐτοῦ παρ' ἀλλήλας· χίλιοι δὲ καὶ πεντακόσιοι πύργοι ἔχοντες ὕψος ποδῶν διακοσίων ὑψοῦντο κατὰ διαλείμματα ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ. Μετὰ τὰ ἔργα ταῦτα τῆς εἰρήνης ὁ Νίνος ἐστράτευσε αὐθὺς πρὸς ἀνατολὰς ἄγων στρατιὰν πεζὴν 170 μυριάδων, ἱππέων δὲ 21 μυριάδας, ἄρματα δὲ δρεπανηφόρα μικρὸν ἀπολείποντα τῶν μυρίων ἑξακοσίων, ἵνα ὑποτάξῃ τὴν Βακτριανὴν, ἔχουσαν τότε μεγάλας πόλεις οἰκουμένας καὶ πρωτεύουσιν πόλιν ἐπιφανεστάτην τὰ Βάκτρα. Ὁ τῆς Βακτριανῆς βασιλεὺς Ὁξυάρτης ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ Νίνου μετὰ συμπάσης τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ἀνερχομένης εἰς 400 χιλ. μαχητῶν· καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἐνίκησε καὶ ἔστρεψε εἰς φυγὴν μέρος τῆς δυνάμεως τοῦ Νίνου ἐκ μυρίων ἀνδρῶν συγκεείμενον, ἀλλ' ὅτε ἐπῆλθεν ὀλόκληρος ὁ στρατὸς ὁ Ἀσσύριος, οἱ Βακτριανοὶ μαχηταὶ διαχωρισθέντες ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχώρησαν, ἵνα ἕκαστος ἀμύνηται ὑπὲρ τῆς ἰδιαίτης αὐτοῦ πατρίδος. Οὕτω δὲ ὁ Νίνος κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ πᾶσαν τὴν χώραν, μόνον δὲ τὰ Βάκτρα ἀνέστησαν ἰσχυρῶς καὶ ὑπέστησαν μακρὰν πολιορκίαν, ἣτις ἐπερατώθη μόνον διὰ τῆς στρατηγικῆς συνέσεως καὶ τῆς τόλμης τῆς ἐν τῷ στρατοπέδῳ εὐρισκομένης γυναικὸς ἑνὸς τῶν στρατηγῶν, τῆς Σεμιράμιδος, ἣν ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου γνωρίζας ὁ Νίνος ἔλαβεν εἰς γυναῖκα. Ἀφοῦ δὲ γενόμενος κύριος τῶν Βάκτρων καὶ παραλαβὼν τοὺς ἐνταῦθα θησαυροὺς χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἐπέστρεψε εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀπέλυσε τὴν στρατιὰν αὐτοῦ καὶ διήγαγε τὸ λοιπὸν τῆς βασιλείας ἐν εἰρήνῃ, ἀποθνήσκων δὲ κατέλιπε τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν Σεμίραμιν καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ἐκ ταύτης υἱὸν Νινύαν· ἐτάφη δὲ ἐν τοῖς βασιλείοις ὑπὸ τῆς Σεμιράμιδος κατασκευασάσης ἐπ' αὐτῷ τύμβον (χῶμα) παμμεγέθη ὕψος μὲν ἔχοντα 9 σταδίων, πλάτος δὲ 10.

Τοιαῦται αἱ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων διασωθεῖσαι περὶ τοῦ Νίνου παραδόσεις. Εἶναι δὲ πρόδηλον ὅτι, καθὰ εἴρηται, πᾶσα ἡ τοῦ Νίνου ἱστορία εἶναι ποιητικὴ τις μετὰ μύθων πεποικιλμένη παράστασις τῆς ὅλης ἱστορίας τῆς Νινευὶ καὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐν πάσῃ τῇ πολιτικῇ δυνάμει καὶ τῷ ἱστορικῷ μεγαλείῳ τοῦ κράτους τούτου, ἀνευ ἀναφορᾶς πρὸς ὄρισμένα πρόσωπα καὶ πρὸς ὄρισμένα γεγονότα. Ὁλόκληρος ἡ ἱστορικὴ ἀνάπτυξις, ἀκμὴ, δύναμις, ἐπέκτασις καὶ μεγαλεῖον ἐκπροσωποῦνται δι' ἑνὸς μόνου ἀνδρός. Βεβαίως τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος οὐδ' ἐν τῇ μεγίστῃ δυνάμει καὶ ἀκμῇ αὐτοῦ ἔλαβε τὰ ὄρια τὰ ἀποδιδόμενα αὐτῷ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νίνου. Οὔτε ἡ Μ. Ἀσία ὑπετάχθη αὐτῷ ἅπασα, οὔτε τὸ Ἰρανικὸν ὄροπέδιον ἅπαν μετὰ τῆς Βακτριανῆς, πολλῶν δ' ἦσσαν αἱ πέραν τοῦ Κανκάσου καὶ τοῦ Τανάϊδος ἐκτεινόμεναι χῶραι. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται ὑπερβολαί, αἵτινες ἄλλως δὲν ἀφαιροῦσι καὶ πολὺ ἀπὸ τῆς πραγματικότητος, παρομαρτοῦσι συνήθως ταῖς ποιητικαῖς καὶ μυθικαῖς διακοσμήσεσι

τῆς ιστορίας. Ὅτι ὁ Νίνος παρεστάθη πρὸς τούτοις ὑπὸ τῆς ποιητικῆς καὶ τῆς μυθικῆς ἱστορίας ὡς πρῶτος βασιλεὺς ἰδρύσας μέγα κράτος ἐν Ἀσίᾳ καὶ μεταβαλὼν τὸ μέχρις αὐτοῦ ἐπικρατοῦν καθεστὼς πολλῶν μικρῶν πατριαρχικῶν μοναρχιῶν εἰς μέγα καθολικὸν κράτος, τοῦτο τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀλήθειαν καὶ ἐξήγησιν εὐρίσκει ἐν τῷ γεγονότι ὅτι διὰ τῆς Ἀσσυρίας τὸ πρῶτον ἰδρῦθη ἐν Ἀσίᾳ κράτος *καγκόσμιον* (ὡς ἠθέλομεν εἰπεῖ νῦν ἐν τῇ περιορισμένῃ ἐννοίᾳ τοῦ ὀνόματος) καὶ διὰ τούτου πρῶτον λαοί, ποικίλοι τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἔμαθον νὰ ὑπακούωσιν εἰς ἓνα δεσπότην. Διὰ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους τὸ πρῶτον καθιερώθη οὐ μόνον ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ συνειδήσει τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν τὸ σύστημα μεγάλων κρατῶν καὶ *μεγάλων βασιλείων* ἐφαρμοσθὲν ὕστερον ὑπὸ τῶν Μήδων, ὑπὸ τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων (ἐρμηνευομένου τοῦ ἔργου τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τὴν Ἀσιατικὴν αὐτοῦ ἐννοίαν). Ἄλλ' ὅ,τι ἡ ποίησις καὶ ὁ μῦθος ποιοῦσιν ἐν τοῖς περὶ θεῶν καὶ περὶ ἡρώων λόγοις, τοῦτο ἐποίησαν καὶ ἐν τῇ μυθικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Νίνου, συνεπλήρωσαν δηλονότι τὴν μυθικὴν ἱστορικὴν εἰκόνα καὶ διὰ θηλυκοῦ προσώπου, ἀφοῦ παρὰ τὸν ἄνδρα βασιλέα Νίνου ἐποίησαν καὶ γυναῖκα βασίλισσαν Σεμίραμιν συμπληροῦσαν τὸ ἔργον τοῦ Νίνου ἐν τῇ ποιητικῇ παραστάσει τοῦ πολιτικοῦ μεγαλείου τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους (1).

Αἱ περὶ Σεμιράμιδος παραδόσεις εἶναι μυθικαὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, πολ-

(1) Ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ Νίνου, ἦτοι τὸ ἔτυμον καὶ τὴν ἀρχέγονον σημασίαν αὐτοῦ, οὐδὲν περὶ τούτου ἀσφαλῶς ἐγνώσθη. Τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Βήλου Νίνου, ὡς πολιούχου τῆς πόλεως Νινευί, δὲν ἐρμηνεύει σαφῶς τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος. Διότι ἡ ἀνάγνωσις Νιν (Beil Nin), ὡς ἀναγινώσκει ὁ Rawlinson τὸ ἰδιογραφικὸν ὄνομα (ἴδ. σελ. 49), δὲν φαίνεται ἀσφαλῆς, ἀσφαλεστέρα δὲ εἶναι ἢ τοῦ *Ninēp* ἢ *Adār* ἢ *Ninḍār*, δὲν φαίνεται δὲ ὁ θεὸς οὗτος πολιούχος τῆς Νινευί, ἐνθα, ὡς πανταχοῦ τῆς Ἀσσυρίας, μέγας ἐθνικὸς θεὸς ἦτο ὁ Ἀσσούρ (ἴδ. σελ. 116). Ἐξ ἄλλου τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα οὐδὲν παραδίδουσιν ὄνομα ἡμιθέου ἥρωος ἢ βασιλέως Ἀσσυρίου καλουμένου Νινέπ ἢ Νινδάρ. Ἀλλὰ καὶ ὅτι τὸ ὄνομα ἐποικίθη ἀπλῶς ὑπὸ ξένων (Μήδων ἢ Περσῶν, ἀφ' ὧν ἠρύσατο ὁ Κτησίας τὰ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ) ἔνεκα τῆς πόλεως Νίνου δὲν φαίνεται πιθανόν, καίτοι καὶ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασιν αὐτοῖς τοῦ Βηρώσου δὲν ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα τοῦτο. Ὅ,τι ἄλλως ἀφορᾷ εἰς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Νίνου ἢ Νινευί, τοῦτο, καθὰ φαίνεται φρονῶν ὁ Δέλιτζ (Wo lag das Parad. σ. 260), εἶναι οὐχὶ Σημιτικόν, ἀλλὰ Σουμριτικόν ἢ Τουρανικόν. Ὁ Ἀσσυριακὸς τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι Νινά(κι) καὶ Νίνου(κι). Νινά(κι) κατὰ Δέλιτζ εἶναι σύνθετον, οὗ τὸ δεύτερον συνθετικὸν νάα σημαίνει κατοικίαν, τόπον ἀναπαύσεως, τὸ δὲ πρῶτον *Ni*, πρότερον μὲν ἠρμηνεύετο ὑπὸ τοῦ Δέλιτζ θεὸς (κατ' ἀκολουθίαν ἢ ὅλη λ. *οικητήριον* θεοῦ) ἀλλὰ νῦν ὁ Ἀσσυριολόγος οὗτος δὲν θεωρεῖ ἀκριβῆ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ ἐρμηνοιάν. Τὸ ἰδιογραφικὸν σημεῖον, δι' οὗ γράφεται τὸ ὄνομα Νινευί, εἶναι διπλοῦν, τὸ ἰδεόγραμμα τὸ δηλοῦν οἶκον καὶ τὸ ἰδεόγραμμα τὸ δηλοῦν ἰχθύν' ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ δευτέρου γράμματος γράφεται καὶ τὸ ὄνομα θεᾶς τινος τῆς θαλάσσης, θυγατρὸς τοῦ Εα, τοῦτο πιθανῶς ἔδωκεν ἀφορμὴν τῷ Rawlinson ἵνα τὸν θεὸν ἐκεῖνον τὸν παριστάμενον

ἰχθυόωτεροι τῶν περὶ Νίνου. Κατὰ τὰς παραδόσεις ταύτας, ἃς ὡς ἱστορίαν παρεδούσαν οἱ λογιώτατοι τῶν Σύρων, καθὰ λέγει ὁ Διόδωρος, περὶ τῆς γεννήσεως αὐτῆς, ἢ θεᾶ Δερκετῶ (ἢ Ἀταργάτις ἢ Ἀτεργάτις παρὰ Στράβωνι 15' 748), ἢ λατρευομένη ἐν Ἀσκάλωνι τῆς Συρίας (Παλαιστίνης), ἢ ἔχουσα πρόσωπον γυναικὸς, τὸ *δ' ἄλλο πᾶν σῶμα ἰχθύος*, ἔχουσα δὲ τέμενος παρὰ τὴν πλησίον τῆς πόλεως κειμένην μεγάλην, βαθεῖαν καὶ πλήρη ἰχθύων λίμνην, περιῆλθεν εἰς ἔριδα πρὸς τὴν Ἀφροδίτην (Ἀστάρτην), αὕτη δὲ ἐτιμώρησε τὴν θεὰν ἐμπνεύσασα αὐτῇ ἔρωτα πρὸς νεανίσκον τινὰ οὐχὶ δύσμορφον ἐκ τῶν θυσιαζόντων τῇ Δερκετοῖ. Ἡ θεὰ μιγεῖσα τῷ νεανίσκῳ ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ θυγατέρα, ἀλλὰ καταισχυνθεῖσα διὰ τὴν ἁμαρτωλὴν γέννησιν τῆς θυγατρὸς, τὸν μὲν νεανίσκον ἐξηφάνισε, τὴν θυγατέρα ἐξέθηκεν εἰς ἐρήμους πετρώδεις τόπους, ἑαυτὴν δὲ ἔρριπεν εἰς τὴν λίμνην, ἐνθα μετεμορφώθη εἰς ἰχθύν (1). Ἄλλ' ἐκεῖ, ἐνθα ἦτο ἐκτεθειμένον τὸ βρέφος, πολλαὶ περιστεραὶ φοιτῶσαι ἔτρεφον καὶ πολυτρόπως περιέθαλλον αὐτό. Ἀφοῦ δὲ τὸ βρέφος συνεπλήρωσε τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας αἱ περιστεραὶ ἀντὶ τοῦ γάλακτος, δι' οὗ ἔτρεφον αὐτὸ φέρουσαι ἐν τῷ στόματι ἐκ τῶν ἐγγύς ἐπαύλεων τῶν βουκόλων καὶ παραστάζουσαι ἀνά μέσον τῶν χειλέων, ἔφερον νῦν ἀποκνίσματα τυροῦ, ἅπερ ἀπέκνιζον ἐκ τῶν αὐτῶν ἐπαύλεων. Ἄλλ' οἱ νομεῖς καὶ οἱ βουκόλοι βλέποντες τοὺς τυροὺς ἀποκνιζομένους καὶ παρατηρήσαντες καὶ μαθόντες τὴν αἰτίαν, ἰδόντες δὲ ὅτι τὸ βρέφος, ὅπερ αὐτοὶ εὔρον, ἦτο θαυμαστὸν κάλλι, ἔλαβον αὐτὸ καὶ ἐδωρήσαντο εἰς τὸν ἐπιστάτην τῶν βασιλικῶν κτηνῶν καλούμενον Σίμμαν' οὗτος δὲ ἄτεκνος ὢν παρέλαβεν ἀσμένως τὸ παιδίον καὶ ἀνέθρεψε αὐτὸ ἐπιμελῶς ὡς ἴδιον τέκνον, ὀνομάσας αὐτὸ *Σεμίραμιν*, ὅπερ ὄνομα ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Σύρων ἐδήλου περισσεύειν (ἴδ. κατωτέρω), καὶ ἔκτοτε οἱ κατὰ Συρίαν διετέλουν τιμῶντες τὰς περισσεύειν ὡς θεᾶς. Ἀφοῦ δ' οὕτω ἀνετράφη καὶ ἠῤῥήθη καὶ κατέστη ὡραία γάμου, ἐδελέασε διὰ τοῦ κάλλους αὐτῆς ὑπαρχόν τινα τοῦ βασιλέως ὀνόματι Ὀννην πεμφθέντα πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν βασιλικῶν κτηνῶν. Ὁ βασιλικὸς ὑπαρχος λαβὼν ὡς γυναῖκα τὴν Σεμίραμιν ἤγαγεν αὐτὴν εἰς Νινευί, ἐνθα ἐγέννησεν αὐτῷ δύο παῖδας, Ὑπάτην καὶ Ὑδάσπην. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον δὲ ἐγένετο ἡ τοῦ Νίνου στρατεία ἐναντίον τῆς Βακτριανῆς, καθ'

ἐν τῇ τέχνῃ μετὰ μορφῆς ἰχθύος κατὰ τὸ ἡμισυ ὀνομάσθη *Beil Nin*, ἐνῶ ἄλλοι, ὡς ὁ Hommel, ὑπέλαβον αὐτὸν ὡς τὸν θεὸν Δογάν ἢ Δαγών (ἴδ. σελ. 114). Πρβλ. καὶ τὰ κατωτέρω ἐκτιθέμενα περὶ Σεμιράμιδος, ἥτις καὶ αὕτη φαίνεται ἔχουσα ἀναφορὰν πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὸν ἰχθύν.

(1) «Διὸ καὶ τοὺς Σύρους μέχρι τοῦ νῦν ἀπέχσθαι τούτου τοῦ ζῴου καὶ τιμᾶν τοὺς ἰχθύς ὡς θεοὺς», λέγει ὁ Διόδωρος (Βιβλ. Β' 4). Παραβαλλόμενα ταῦτα πρὸς ὅσα ἐσημειώσαμεθα ἐν τοῖς περὶ Θαμμούζ (σελ. 173 σημ. 2) περὶ ἀποχῆς ἀπὸ ὑείου κράτους ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Ἰστάρ ἢ Ἀστάρτης, ἐπιβεβαιούσι τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἐκεῖ γνώμην περὶ τῆς ἀρχέγονου σημασίας τοῦ ὀνόματος Θαμμούζ ὡς δηλοῦντος *κάπρον*.

ἦν ἠκολούθησε τῷ βασιλεῖ ὁ Ὀννης. Ἀλλὰ διαρκούσης τῆς μακρᾶς πολιορκίας ὁ ὑπὸ τῆς Σεμιράμιδος ἐντελῶς ὑποδουλωθεὶς ἀνὴρ ὑπὸ τοιοῦτου κατείχετο πόθου πρὸς τὴν ἀγαπητὴν γυναῖκα, ὥστε μετεπέμψατο αὐτὴν εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐνταῦθα δὲ ἡ θεογενὴς Σεμίραμις ἐπιθεωρήσασα τὰ τῆς πολιορκίας παρετήρησεν ὅτι ἡ ἀκρόπολις τῶν Βάκτρων, ἡ κειμένη ἐπὶ δυσβάτων πετρῶν, ἀκριβῶς ἔνεκα τῆς ὀχυρότητος ταύτης ἤκιστα ἐφρουρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀμυνομένων. Διὰ τοῦτο παραλαβοῦσα ἐκ τῶν στρατιωτῶν ἐκείνους, οἵτινες ἦσαν ἠσκημένοι εἰς τὸ πετροβατεῖν, καὶ μετὰ τούτων διὰ τινος δυσχεροῦς φάραγγος ἀναβάσασα κατέλαβε μέρος τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐσήμηνε τοῦτο τοῖς κάτω ἐν τῷ πεδίῳ πολεμοῦσι στρατιώταις. Οἱ ἐπὶ τῶν τειχῶν ἀμυνομένοι Βακτριανοὶ ἰδόντες τὴν ἀκρόπολιν αὐτῶν καταλαμβανομένην ἀπογνόντες περὶ τῆς σωτηρίας ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οὕτω δὲ τὰ Βάκτρα κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, ὁ δὲ Νίνος θαυμάσας τὴν ἀρετὴν τῆς Σεμιράμιδος, δελεασθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ κάλλους αὐτῆς, ἀφοῦ πρῶτον ἐτίμησεν αὐτὴν διὰ πολλῶν δωρεῶν, παρέλαβεν εἶτα καὶ εἰς γυναῖκα, ἄκοντος τοῦ ἀνδρός. Οὗτος ἐν τῷ πρὸς τὴν Σεμίραμιν ἔρωτι μὴ δελεασθεὶς ὑπὸ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ βασιλέως νὰ δώσῃ αὐτῷ εἰς γάμον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θυγατέρα Σωσάνην κατελήφθη ὑπὸ μανίας καὶ ἀπηγγόνισεν ἑαυτὸν (1). Καὶ οὕτω μὲν μυθώδη τὰ ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου τῆς Σεμιράμιδος· οὐχ ἦττον δὲ μυθώδη καὶ τὰ πολλὰ περὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς παραδιδόμενα. Ἡ Σεμίραμις, ὡς ἡγεμονὶς μεγαλεπήβολος καὶ φιλόδοξος θέλουσα νὰ ὑπερβάλῃ κατὰ τὴν δόξαν καὶ αὐτὸν τὸν Νίνον ἐπετέλεσεν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ ἔργα μεγάλα καὶ θαυμαστά. Καὶ πρῶτον μὲν ἔκτισε τὴν Βαβυλῶνα, καθ' ὃν τρόπον ἀλλαγῶ περιεγράφησαν τὰ κατὰ τὴν κτίσιν ταύτην (ἴδ. σελ. 148). Καὶ οὐ μόνον ἡ κτίσις τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τὰ κοσμοῦντα ταύτην ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα, οἱ ναοὶ τῶν θεῶν, τὰ μεγάλα δημόσια ἔργα, δεξαμενὴ μεγάλη τετραγώνου πλησίον τῆς Βαβυλῶνος ἧς ἑκάστη πλευρὰ εἶχε μῆκος 300 σταδίων (56 χιλιόμετροι), ἕξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ

(1) Ταῦτα παραδίδει περὶ Σεμιράμιδος ὁ Κτησίας. Ἄλλ' ὁ Διόδωρος (Β' 20) ἀναφέρει καὶ ἑτέραν περὶ αὐτῆς παράδοσιν ἄλλων συγγραφέων: «Ἀθηναῖος δὲ καὶ τινες τῶν ἄλλων συγγραφέων φασὶν αὐτὴν ἐταίραν γεγονέναι εὐπρεπῆ, καὶ διὰ τὸ κάλλος ἔρωτικῶς ἔχειν αὐτῆς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον μετρίως αὐτὴν ἀποδοχῆς τυγχάνειν ἐν τοῖς βασιλείοις, μετὰ δὲ ταῦτα γνησίαν ἀναγορευθεῖσαν γυναῖκα πείσαι τὸν βασιλέα πενθ' ἡμέρας αὐτῇ παραχωρῆσαι τῆς βασιλείας. Τὴν δὲ Σεμίραμιν ἀναλαβοῦσαν τὸ τε σκῆπτρον καὶ τὴν βασιλείου στολήν, κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἡμέραν εὐωχίαν ποιῆσαι καὶ μεγαλοπρεπῆ δείπνα, ἐν οἷς τοὺς τῶν δυνάμεων ἡγεμόνας καὶ πάντας τοὺς ἐπιφανεστάτους πείσαι συμπράττειν ἑαυτῇ· τῇ δ' ὀστεραῖα τοῦ τε πλήθους καὶ τῶν ἀξιολογοτάτων ἀνδρῶν ὡς βασιλίσσαν θεραπευόντων, τὸν μὲν ἄνδρα καταβαλεῖν εἰς τὴν εἰρκτήν, αὐτὴν δὲ φύσει μεγαλεπήβολον οὔσαν καὶ τολμηράν, κατασχεῖν τὴν ἀρχήν, καὶ μέχρι γήρως βασιλεύσασαν πολλὰ καὶ μεγάλα κατορθώσασθαι. Περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ Σεμίραμιν τοιαύτας ἀντιλογίας εἶναι συμβαίνει παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν».

ἀσφάλτου κατεσκευασμένη καὶ ἔχουσα βάθος ποδῶν 35, ἡ σήραγξ ἡ διῶρυξ, ἡ ὑπὸ τὸν Εὐφράτην ἐνοῦσα τὰ ἐπὶ τῆς ἐτέρας τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου κείμενα βασίλεια πρὸς τὴν ἑτέραν ὀχθὴν τοῦ ποταμοῦ, καὶ ὁ περιφημὸς κρεμαστὸς κήπος τῆς Βαβυλῶνος ἐθεωροῦντο ἔργα τῆς Σεμιράμιδος· εἰς αὐτὴν δ' ἀπεδίδοτο καὶ ἡ κτίσις πολλῶν ἄλλων πόλεων παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα καὶ ἡ κατασκευὴ πολλῶν ἐμπορίων. Ἐλέγετο δὲ ὅτι ἔστησε παρὰ τὴν μεγάλην βασιλικὴν ὁδὸν ὀβελίσκον ἐκ λίθου κοπέντος ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ διὰ σχεδίας μετακομισθέντος, θεωρούμενον ἐν τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου (1).

Μετὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν εἰρηρικῶν τούτων ἔργων ἤρξατο στρατείας πρὸς ἀνατολὰς μετὰ μεγάλης δυνάμεως, διερχομένη δὲ διὰ τῶν χωρῶν τῆς Μηδίας καὶ τῆς Περσίας ἐπλήρωσε ταύτας ἔργων δημοσίων μεγάλων καὶ θαυμαστῶν. Ἐν Μηδίᾳ παρὰ μὲν τὸ Βαγίστανον ὄρος κατεσκεύασε μέγαν παράδεισον καὶ ἐχάραξεν ἐπὶ τοῦ κάτω μέρους τοῦ ὄρους τούτου τὴν εἰκόνα ἑαυτῆς καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν δορυφόρων μετ' ἐπιγραφῆς ἐν γράμμασιν Ἀσσυριακοῖς λεγούσης: «Ὅτι Σεμίραμις τοῖς σάγμασι τοῖς τῶν ἀκολουθούντων ὑποζυγίων ἀπὸ τοῦ πεδίου χῶσασα τὸν προειρημένον κρημνὸν διὰ τούτων εἰς τὴν ἀκρόρειαν προσανέβη», διὰ δὲ τοῦ Ζαρκαίου ὄρους, πλησίον τῶν Ἐκβατάνων, κατακόψασα κρημνοὺς κατεσκεύασεν ὁδὸν μεγάλην φέρουσαν τὸ ὄνομα αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ἔτι χρόνοις. Παράδεισον κατεσκεύασεν ἐν Χαύονι, πόλει τῆς Μηδίας, ἐν δὲ τοῖς Ἐκβατάνοις ἔκοδόμησε βασίλεια πολυτελῆ καὶ τὴν ἀνυδρον ἕως τότε πόλιν ἐποίησε κατάρουτον ἀγαθοῦσα ὕδωρ ἐκ τῆς ὕψισθεν τοῦ ὄρους Ὀρόντου κειμένης λίμνης, διασκάψασα τὸ ὄρος κατὰ τὴν ὄψιν αὐτοῦ. Οὐ μόνον δὲ τὴν Μηδίαν καὶ τὴν Περσίδα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας χώρας τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς ὑποκειμένας εὐηργέτησε δι' ἔργων δημοσίων μεγάλων, κατασκεύασασα ὁδοὺς πολυδαπάνους διὰ μέσου ἀπορρώγων πετρῶν, καὶ πόλεις κτίσασα καὶ χῶματα ἐγείρασα (χῶματα Σεμιράμιδος)(2). Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ καθυπέταξε τὴν Λιβύην, ἐπισκεψαμένη τὸ ἱερὸν τοῦ Ἄμμωνος Διὸς ἐν τῇ Λιβυκῇ ἐρήμῳ, ἔνθα,

(1) Διοδ. Β' 11 «Ἡ δὲ Σεμίραμις ἐκ τῶν Ἀρμενίων ὄρων λίθον ἔταμε τὸ μὲν μῆκος ποδῶν ἑκατὸν καὶ τριάκοντα, τὸ πλάτος δὲ καὶ πάχος εἴκοσι καὶ πέντε· τοῦτον δὲ πολλοὺς πλήθει ζευγῶν ὀρικῶν τε καὶ βοικῶν καταγαγοῦσα πρὸς τὸν ποταμὸν ἐπεβίβασεν ἐπὶ τὴν σχεδίαν· ἐπὶ ταύτης δὲ κατακομίσασα κατὰ τοῦ θεύματος μέχρι τῆς Βαβυλωνίας ἔστησεν αὐτὸν παρὰ τὴν ἐπισημοτάτην ὁδόν, παράδοξον θέαμα τοῖς παριοῦσιν· ὃν τινες ὀνομάζουσι ἀπὸ τοῦ σχήματος ὀβελίσκον, ὃν ἐν τοῖς ἑπτὰ τοῖς κατονομαζομένοις ἔργοις καταριθμοῦσιν».

(2) Χῶματα Σεμιράμιδος ἐκαλοῦντο καθ' ἅπασαν τὴν δυτικὴν Ἀσίαν οἱ φυσικοὶ ἐκεῖνοι ὡς τεχνητοὶ φαινόμενοι λόφοι, ἐφ' ὧν ἦσαν ἐκτισμένα φρούρια. Ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ τοιαῦτα χῶματα Σεμιράμιδος ἦσαν τὸ τῶν Τυάνων καὶ τὸ τῶν Ζήλων (περὶ τοῦ χῶματος τῶν Ζήλων λέγει ὁ Καῖσαρ De bell. Alexandrin. 72: Tumulus naturalis veluti manu factus). Τοιαῦτα χῶματα ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τῆς Σεμιράμιδος πρὸς ταφὴν τῶν

ὅπως βραδύτερον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἐθόθη αὐτῇ χρησμός, προαγγέλλον τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἐξαφάνισιν αὐτῆς καὶ τὴν ἀθάνατον τιμὴν, ἣς ἔμελλε νὰ τύχη παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀσίας. Ἀφοῦ δὲ καὶ τὴν Αἰθιοπίαν κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ὑπέταξεν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐστράφη πρὸς τὰ Βάκτρα καὶ ὤρμησεν ἐντεῦθεν πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἰνδικῆς, ἀφοῦ ἐπὶ τρία ἔτη παρεσκευάσθη πρὸς τὴν στρατείαν ταύτην καὶ συνήγαγε πεζῶν μὲν μαχητῶν τριακοσίας, ἰππέων δὲ πεντήκοντα, ἀρμάτων δὲ δέκα μυριάδας καὶ πλῆθος νηῶν, δι' ὧν ἔμελλε νὰ διαβῆ τὸν Ἰνδὸν ποταμόν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰνδικῆς Σταβροβάτης μαθὼν τὰς παρασκευὰς τῆς Σεμιράμιδος συνήγαγεν ἔτι μείζονας τῶν ταύτης δυνάμεις ἔχων καὶ ἐλέφαντας πολλοὺς ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ. Ὅτε δὲ οἱ δύο στρατοὶ προσήγγισαν ἀλλήλοις καὶ ἡ Σεμίραμις διέβη τὸν ποταμὸν διὰ γεφύρας, τὸ μὲν πρῶτον οἱ Ἀσσύριοι ἐνίκων καὶ ἔτρεπον εἰς φυγὴν μέρος τοῦ Ἰνδικοῦ στρατοῦ ἄλλ' ὅτε ὁ τῶν Ἰνδῶν βασιλεὺς κατώρθωσε διὰ τῶν ἐλεφάντων νὰ ἐπενέγκῃ τροπὴν τῶν Ἀσσυρίων, τραυματίσας ἐλαφρῶς διὰ τοῦ ἀκοντίου καὶ τὴν Σεμίραμιν κατὰ τὸ νῶτον, μετὰ πολλοῦ κινδύνου καὶ μετὰ πολλῶν ἀπωλειῶν ἐπανῆλθεν ὁ στρατὸς αὐτῆς ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ· ἡ δὲ Σεμίραμις, ἀφοῦ ἐκόψασα τὴν γέφυραν ἠσφάλισε τὴν ὑποχώρησιν, ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων ποιησαμένη ἐπανῆλθεν εἰς τὰ Βάκτρα. Οὐ πολὺ δὲ μετὰ τὴν στρατείαν ταύτην ἐπιβουλεύεισα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ φοβηθεῖσα τὴν πληρωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ μαντείου τοῦ Ἀμμωνος Διὸς δοθέντος χρησμοῦ, τὴν μὲν βασιλείαν οἰκειοθελῶς παρέδωκε τῷ υἱῷ Νινύα, αὐτὴ δὲ ἐξηφάνισεν ἑαυτὴν ἀφοῦ ἔζησεν ἔτη ἐξήκοντα δύο καὶ ἐβασίλευσε δύο καὶ τεσσαράκοντα (1).

ὑπ' αὐτῆς ἐρωμένων. Τοιοῦτον χῶμα παμμέγεθες, κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα, κατεσκευάσθη καὶ Νίνω τῷ ἀνδρὶ. Σήμερον οἱ τοιοῦτοι λόφοι ἐν ταῖς δημόδεσι παραδόσει τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας θεωροῦνται ἔργα τοῦ Νιμρόδ (Ἰδ. σ. 135), διότι τούτου τὸ ὄνομα ζῆ ἔτι ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ τῆς Σεμιράμιδος. Τοιαῦτα χῶματα φυσικὰ ἢ τεχνητὰ καλοῦνται ἐν Αἰγύπτῳ διὰ τοῦ ἀραβικοῦ ὀνόματος *Tell* σημαίνοντος λόφος, ὕψωμα.

(1) Πολλὰ ἄλλα περὶ τοῦ βίου τῆς Σεμιράμιδος παρεδίδοντο, ἐν οἷς καὶ ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς «γῆμαι μὲν νομίμως οὐκ ἠθέλησεν, εὐλαβουμένη μήποτε στερηθῆ τῆς ἀρχῆς, ἐπιλεγομένη δὲ τῶν στρατιωτῶν τοὺς εὐπρεπεῖα διαφέροντας τούτοις ἐμίσγητο καὶ πάντας τοὺς αὐτῇ πλησιάζοντας ἠφάνιζεν» (Διοδ. Β' 13). Περὶ τῆς περιφήμου «στολῆς τῆς Σεμιράμιδος» λέγει ὁ Διόδωρος (Β' 6): «Πρῶτον μὲν οὖν πολλῶν ἡμερῶν ὁδῶν μέλλουσα διαπορεύεσθαι (κατὰ τὴν ὑπὸ Νίνου πολιορκίαν τῶν Βάκτρων) στολὴν ἐπραγματεύσατο, δι' ἣς οὐκ ἦν διαγνῶναι τὸν περιβεβλημένον πρότερον ἀνὴρ ἔστιν ἢ γυνή· αὐτὴ δ' ἦν εὐχρηστος αὐτῇ πρὸς τὰς ἐν τοῖς καύμασιν ὁδοιορίας εἰς τὸ διατηρῆσαι τὸν τοῦ σώματος χρῶτα καὶ πρὸς τὰς ἐν τῷ πράττειν ὁ βούλοιο χρείας, εὐκίνητος οὔσα καὶ νεανική, καὶ τὸ πλεῖστον τσοσῦτη τις ἐπὴν αὐτῇ χάρις, ὥσθ' ὕστερον Μήδους ἠγῆσαμένους τῆς Ἀσίας φορεῖν τὴν Σεμιράμιδος στολὴν καὶ μετὰ ταῦθ' ὁμοίως Πέρσας». Πρβλ. καὶ Πολυαίνου Στρατηγικῶν Η' 26 «Σεμίραμις λουομένη τῶν Σιράκων ἤκουσε τὴν ἀπόστασιν καὶ παραντίκα ἀνυπόδητος μηδὲ τὰς τρίχας ἀναπλεξαμένη ἐπὶ τὸν

Ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων νοεῖται, τὰ περὶ Σεμιράμιδος εἶναι ὅλως μυθικά· μυθικὴ ἢ γέννησις, μυθικὸς ὁ θάνατος, μυθώδη δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς βασιλείας. Ἡ παράδοσις ἢ μυθικὴ εἰκόνισεν ἐν τῇ Σεμιράμιδι, ὡς ἐν τῷ Νίνω, τὸ μεγαλεῖον τὸ ἱστορικὸν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ἀλλ' ἐνῶ ἐν τῇ παραδόσει ὁ Νίνος παρίσταται ὡς εἰκὼν τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἀσσυριακοῦ μόνου κράτους, ἡ Σεμίραμις ἐκπροσωπεῖ τὸ Ἀσσυριακὸν ἅμα δὲ καὶ τὸ πρῶτον Βαβυλωνιακὸν κράτος (1). Αὐτὴ παρίσταται κτίσασα τὴν Βαβυλῶνα καὶ κοσμήσασα αὐτὴν καὶ ἐπιτελέσασα τὰ μεγάλα ἐν Βαβυλωνίᾳ δημόσια ἔργα. Ἡ εἰκὼν τοῦ Νίνου ὡς μεγάλου βασιλέως συμπληροῦται διὰ τῆς Σεμιράμιδος· ἐκείνου τὰ ἔργα κυρίως εἶναι πόλεμοι καὶ κατακτήσεις, τὸ μόνον δὲ μέγα εἰρηνικὸν ἔργον ἢ κτίσις τῆς Νινευί· τοῦναντίον δὲ ἡ Σεμίραμις παρίσταται ἐπιτελοῦσα ἔργα εἰρήνης μεγάλα καὶ θαυμαστά ἀναγόμενα εἰς δημοσίαν ὠφέλειαν καὶ εἰς καθωραϊσμόν πόλεων καὶ χωρῶν, ὡς ἀρμόζει εἰς τὸν εἰρηνικόν, τὸν φιλόκαλον καὶ φιλόδοξον γυναικεῖον χαρακτήρα. Ἀλλ' ἵνα ἐκ τῆς ὅλης ποιητικῆς εἰκόνας μὴ λίπη καὶ ἡ ἡρωϊκὴ αἴγλη μεγάλης βασιλίδος, ἀποδίδονται εἰς αὐτὴν καὶ ἔργα πολεμικὰ καὶ πόλεμοι καὶ στρατεῖαι· αὐτὴ δὲ παρίστησιν, ὡς ὁ Νίνος, μάλιστα δὲ ὡς ὁ Νεβροδὸς τῆς Π. Δ., καὶ τὸ ἰδεῶδες τῆς βασιλικῆς καὶ ἡρωϊκῆς ἀρετῆς τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνίου ἡγεμόνος, τῆς ἀρετῆς τοῦ «γίγαντος κυνηγοῦ» (Διοδ. Β' 10 «Κατεσκευάστο δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ Σεμίραμις ἐφ' ἵππου πάρδαλιν ἀκοντίζουσα καὶ πλησίον αὐτῆς ὁ ἀνὴρ Νίνος παίων ἐκ χειρὸς λέοντα λόγῃ» Ἰδ. σ. 119 σημ. 1). Ἡ παράδοσις ἢ διὰ τῶν μεγάλων κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν στρατειῶν τοῦ Νίνου ἐκτείνας τὰ ὅρια τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους μέχρι τοῦ Τανάϊδος, τοῦ Αἰγαίου, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Βακτριανῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ προσθέσῃ πολλὰς δάφνας εἰς τὴν ἡρωϊκὴν δόξαν τῆς Σεμιράμιδος. Προσετέθη λοιπὸν ἢ κατάκτησις τῆς Λιβύης καὶ τῆς Αἰθιοπίας πρὸς δυσμὰς καὶ νότον, καὶ ἡ στρατεία ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν ἢ μὴ ἀπολήξασα εἰς νίκας καὶ κατακτήσεις. Ἀλλ' ἡ παράδοσις, οἶονεὶ ἀναπληροῦσα τὸ ἐνδεὲς τῆς Σεμιράμιδος ἀπέναντι τοῦ Νίνου ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν πολέμων, παρέστησεν αὐτὴν ἄρχουσαν στρατοῦ διπλασίου τοῦ τοῦ Νίνου. Ἄλλη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Νίνου καὶ τῆς Σεμιράμιδος εἶναι ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ Νίνου, οὐχὶ ὡς ἀτόμου, ἀλλ' ὡς ἡγεμόνος ὑπὸ καθολικὴν ἔποψιν, εἶναι μᾶλλον ἱστορικὸν καὶ ἦττον μυθικὸν καὶ ποιητικόν, ἐνῶ τὸ τῆς Σεμιράμιδος εἶναι ὅλως μυθικόν. Ὁ Νίνος παρίσταται ὡς

πόλεμον ἐξῆλθεν». Πρβλ. καὶ Valer. Max. IX 3 «... Semiramis Assyriorum regina cum ei circa cultum capitis sui occupatae nuntiatum esset Babylona defecisse, altera parte crinium adhuc soluta, protinus ad eam expugnandam cucurrit, nec prius decorem capillorum in ordinem quam urbem in potestatem suam redegit, quocirca statua ejus Babylone posita est illo habitu, quo ad ultionem exigendam celeritate precipiti tetendit».

(1) Παρ' Ἡροδότῳ ἡ Σεμίραμις παρίσταται ὡς βασίλισσα Βαβυλωνίας (Ἡροδ. Α' 184) ἄλλ' ἡ Σεμίραμις τοῦ Ἡροδότου ἔχει ἱστορικώτερον χαρακτήρα.

ἀπλοῦς βασιλεὺς (1) ἐν ᾧ μόλις νοεῖ τις λανθάνουσάν τινα ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἰχθὺν ὡς θεὸν (ἴδ. σελ. 225), καὶ τοῦτο ἔνεκα τῆς μετὰ τῆς Σεμιράμιδος συναφείας, ἐνῶ ἡ Σεμίραμις ῥητῶς ἀναφέρεται ὡς θεογενῆς καὶ αὐτὴ θεά. Καὶ αὐτὸ ἡ Σεμίραμις ἔχει συνάφειαν μείζονα πρὸς τὸν Βαβυλώνιον Νεβρώδ. Καὶ ὡς οὗτος, οὕτω καὶ ἡ Σεμίραμις ἐπέζησε τῇ καταστροφῇ τοῦ Ἀσσυριακοῦ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους πλέον ἢ ὁ Νίνος ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας (2), εἰ καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἢ συντελέσασα τοσοῦτον εἰς τὴν διαιώνισιν τοῦ «γίγαντος κυνηγοῦ» οὐδὲ ποιεῖται μνεῖαν Σεμιράμιδος, ὡς οὐδὲ Νίνου (3).

Ἄφορᾶ εἰς τὸ ὄνομα αὐτὸ τῆς Σεμιράμιδος, οὐδὲν σαφὲς περὶ τούτου γινώσκωμεν ἔτι. Πρὶν ἢ δημιουργηθῆ ἡ Ἀσσυριολογικὴ ἐπιστήμη, Ἀσιανολόγοι τινὲς καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπως τσαῦτα ἄλλα Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ὀνόματα, ἐνόμισαν ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐρμηνεύσωσιν ἐκ τῆς Περσικῆς, οὕτω δὲ ἡρμήνευον τὸ

(1) Ὁ Νίνος παρ' Ἡροδότῳ (Α' 7) λέγεται υἱὸς τοῦ Βήλου. Ἀλλ' ὁ Νίνος οὗτος τοῦ Ἡροδότου, τοῦ μὴ γινώσκοντος βασιλέα Ἀσσύριον Νίνον καλούμενον (ἴδ. σελ. 221), εἶναι Λυδός. Ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἰδίως τῆς Λυδίας θέλωμεν ἐξηγήσει τὰ κατὰ τὸν Λυδὸν τοῦτον Νίνον.

(2) Τοῦτο νοητέον διὰ τοὺς χρόνους τοὺς Περσικούς, Ἑλληνικούς καὶ Ῥωμαϊκούς. Ἐν δὲ ταῖς μεσαιωνικαῖς καὶ ταῖς μέχρις ἡμῶν σωζομέναις δημῶδες παραδόσεσι τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ ἰδίως τῆς Συρίας, Μικρᾶς Ἀσίας, Μεσοποταμίας, Ἀραβίας καὶ Περσίας λίαν γνωστὸς εἶναι ὁ Νιμρώδ, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ Σεμίραμις.

(3) Κυρίως εἰπεῖν, ὑπὸ καθόλου μυθικοῖστορικὴν ἔποιν, Νεβρώδ καὶ Νίνος, εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον (πρβλ. Πασχάλ. Χρον. Τ. Α' σ. 51 «αὐτὸν Νίνον τὸν Νεβρώδ οἱ Ἀσσύριοι προσαγορεύουσι»).

Ἡ ἀρμενικὴ χρονογραφία ἢ ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος οὐδὲν διετήρησε λείψανον παραδόσεως οἰαοδήποτε ἀρχαίας μυθικῆς ἢ ὁποσοῦν ἱστορικῆς περὶ τῆς θρυλουμένης μεγάλης ἡγεμονίδος τῆς τοσοῦτοῦ τῇ Ἀρμενίᾳ ἐγγὺς κειμένης καὶ ὁμορούσης Ἀσσυρίας, πλὴν μυθιστορίας τινὸς περὶ τῶν ἐρώτων τῆς Σεμιράμιδος πρὸς τὸν ὄρατον νεαρὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας Ἀρά τὸν ἀποκρούσαντα τὸν ἔρωτα αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο προκαλέσαντα τὴν ὀργὴν καὶ τὸν πόλεμον αὐτῆς, καθ' ὃν ἡρώϊκην ἔλαβε τελευτὴν βίου. Ἡ μυθιστορία αὕτη, ἣν ἀφηγεῖται ὁ ἀρχαιότατος τῶν Ἀρμενίων χρονογράφος Μωσῆς Χορζίνης (Βιβλία 15) καὶ ὁ Ψευδοαγαθάγγελος Ἀρμένιος ἑλληνογίτης (ἴδ. C. O. Multer Fragm. sit Gr. V. 2 Theil. p. 197-198) ἔχει πολλὰ μὲν ἐκ μυθικῆς ἀπόψεως σπουδαιότατα, ἀλλ' οὐδὲν οὐδὲ ὑπαινιγμὸν κἀν ἱστορικοῦ πυρῆνος (ἴδ. περὶ τούτων τὴν ἐμὴν γερμανιστὶ συντεταγμένην πραγματείαν Anubis, Hermes, Michael, Ein Beitrag zur Geschichte des religiös-philosophischen Synkretismus im Griechischen Orient. p. 10 κξ. Strassburg I. E. 1913).

Τὰ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τοῦ βιβλίου τούτου γραφόμενα περὶ τῶν δῆθεν σχέσεων τῆς Σεμιράμιδος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας Ἀράμ καὶ ἐρώτων αὐτῆς πρὸς τοῦτον δὲν ἔχονται ἀκριβεῖας. Ὁ Ἀράμ μυθολογεῖται σύγχρονος τοῦ Νίνου, τούτου δὲ ὁ μυθολογούμενος υἱὸς Ἀρά εἶναι ὁ περιελθὼν εἰς σχέσεις πρὸς τὴν Σεμίραμι.

Σεμίραμις ὡς ὁ Σάχ-Μιραδέμ (Βασιλεὺς Μιραδέμ). Ἀλλ' ἄφοῦ ἡ Ἀσσυριολογία ἐποίησατο μεγάλας προόδους, οἱ μὲν τῶν Ἀσσυριολόγων ἐζήτησαν νὰ εὑρωσι τὸ ὄνομα ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ καὶ ὡς τοιοῦτο ἐθεώρησαν τὸ ὄνομα τῆς βασιλείσεως Σαμμουραμμάτ, μητρὸς ἢ γυναικὸς τοῦ ἰσχυροῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Ῥαμμαννιραρί Γ' (1). Ἄλλοι δέ, ὡς ὁ Teloni, φρονοῦσιν ὅτι Σεμίραμις ἦτο

(1) Τὴν γνώμην ταύτην ὑπεστήριξεν ἰδίως ὁ Hommel (G. Bab. und Ass. σελ. 641). Κατὰ Hommel, ἐπειδὴ καθ' Ἡρόδοτον ἡ Σεμίραμις (ἢ κατ' αὐτὸν βασίλισσα τῆς Βαβυλωνίας) ὑπῆρξε πέντε γενεάς ἤτοι 200 περίπου ἔτη πρὸ τῆς Νιτώκριας, ἧτις καθ' Ἡρόδοτον (Α' 187) ἦτο μήτηρ τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Λαβυνήτου (Ναβονήτου); Β', καθ' οὗ ἐστράτευσεν ὁ Κύρος (538), καὶ ἐπειδὴ ἐξ ἄλλου τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀποδιδόμενα εἰς τὴν Νιτωκριν ἐργα εἶναι τὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ὁ μὲν χρόνος τῆς βασιλείας τῆς Νιτώκριας πρέπει νὰ ἀναχθῆ περίπου εἰς τὸ 600 π. Χ., ὁ δὲ τῆς κατὰ πέντε γενεάς ἀρχαιότερας Σεμιράμιδος εἰς τὸ 800 π. Χ. Ἀλλ' οὕτω κατὰ Hommel εὐρισκόμεθα ἀκριβῶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Ῥαμμαννιραρί Γ' (811-783 π. Χ.). Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων γινώσκωμεν ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον κομιδῇ νέος, καθίσταται πιθανὴ ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ Σαμμουραμμάτ ἦτο μήτηρ τοῦ νεαροῦ βασιλέως καὶ ὅτι ἐν τῇ ἀνηλικιότητι τούτου ἐκείνη διὰ τῶν στρατηγῶν αὐτῆς διεξήγαγε τοὺς μεγάλους πολέμους, ἰδίως τοὺς ἐναντίον τῆς Μηδίας καὶ ἄλλων ὁμόρων Ἰρανικῶν χωρῶν, οἵτινες ἐν τοῖς μνημείοις ἀποδίδονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ῥαμμαννιραρί Γ', καὶ οἵτινες ἐν ταῖς μεταγενεστέραις παραδόσεσι παρεστάθησαν ὡς ἐκταθέντες μέχρις Ἰνδικῆς καὶ περιβαλόντες διὰ ποιητικῆς τινος καὶ μυθικῆς αἴγλης τὸ πρόσωπον τῆς Σαμμουραμμάτ, ἐποίησαν ἐξ αὐτῆς τὴν μυθικὴν βασίλισσαν Σεμίραμι. Τοιαύτη ἡ γνώμη τοῦ Hommel. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη προσκρούει εἰς ἰκανὰς ἀντιρρήσεις. Πρῶτον τὰ περὶ Νιτώκριας ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεγόμενα, ὡς καὶ πάντα τὰ περὶ τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλωνίας ὑπ' αὐτοῦ ἱστορούμενα, ἔχουσι λίαν πλημμυλῶς καὶ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν. Ἐπειτα ἡ Σεμίραμι παρ' Ἡροδότῳ εἶναι βασίλισσα τῆς Βαβυλωνίας καὶ οὐχὶ τῆς Ἀσσυρίας καὶ ἡ διαφωνία αὕτη δὲν αἴρεται οὐδὲ διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἡ Σεμίραμις ὑπῆρξε βασίλισσα τῆς Ἀσσυρίας ἐξ οἴκου βασιλικοῦ τῆς Βαβυλωνίας καταγομένη. Πρὸς τούτους ἡ Νιτώκριας τοῦ Ἡροδότου κατὰ ῥητὴν τούτου μαρτυρίαν ἦτο μήτηρ τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας καὶ ὁ χρόνος τῆς βασιλείας αὐτῆς δὲν δύναται ν' ἀνέλθῃ πέρα τοῦ 550 π. Χ., πέντε δὲ γενεαὶ πρὸ αὐτῆς δὲν ἀποτελοῦσι καθ' Ἡρόδοτον, ὡς φρονεῖ ὁ Hommel, 200, ἀλλὰ 166-7 ἔτη, οὕτω δὲ ὁ χρόνος τῆς βασιλείας τῆς Σεμιράμιδος τοῦ Ἡροδότου πρέπει νὰ ἀναχθῆ εἰς τὸ 717 π. Χ., οὐχὶ δὲ εἰς τὸ 800 π. Χ. Πλὴν τούτων ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις ἡ Σαμμουραμμάτ δὲν λέγεται βασίλισσα ἤτοι ἡγεμονίς δεσπόζουσα τῆς Ἀσσυρίας οὐδὲ κἀν βασιλειομήτωρ, ἀλλὰ «κυρία τῶν ἀνακτόρων» (κυρία τοῦ γυναικωνίτου, καθὰ νοεῖ ὁ Tiele) εἶναι δὲ ἡ μόνη ἡγεμονίς (βασιλειομήτωρ ἢ βασίλισσα), ἧς γίνεται μνεῖα ἐν τοῖς μνημείοις καὶ τοῦτο ἔνεκεν ἀφιερώσεως ναοῦ τινος εἰς τὸν θεὸν Ναβοῦ ἐν τῇ πόλει Καλάχ, ἧς ὁ διοικητὴς μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως μνημονεύει καὶ τοῦ ὀνόματος τῆς «κυρίας τῶν ἀνακτόρων, τῆς δεσποίνης τῆς ἐμῆς». Ἀλλ' ὅτι ἐν μιᾷ ἐπισήμῳ ἐπιγραφῇ μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως κατὰ τρόπον, ἔστω, ἀσυνήθη ἐτέθη καὶ τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς ἢ γυναικὸς αὐτοῦ, τοῦτο ὀλίγον δικαιολογεῖ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Hommel, πολλῶ δ' ἦσσαν ὁ ἄλλος λόγος, ὃν ἐπάγεται οὗτος πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης αὐτοῦ, ὁ λόγος δηλαδὴ ὅτι καὶ ἡ μυθικὴ Σεμίραμις βασιλεύει μετὰ τὸν Νίνον ἀντὶ τοῦ ἀνηλικίου υἱοῦ αὐτῆς Νινύου διότι τὸ τοῦ Νινύου πρό-

αὐτὴ ἢ Ἰστάρ ὑπὸ ἄλλο ὄνομα (1), τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἐζήτησαν νὰ ἐρμηνεύσωσιν, ὡς λέγει καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα παράδοσις, *περιστερὰν* (2). Καὶ ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἡμᾶλλον πιθανή. Ἡ Σεμίραμις, ὅπως ἡ Ἰστάρ τῆς Ὁρχόης (ἴδ. σελ. 148), ἦτο καὶ θεὰ καὶ βασίλισσα. Ἐὰν δὲ ὑπῆρξέ τις βασίλισσα *Βαβυλωνία* φέρουσα τὸ ὄνομα τοῦτο, ὡς εἰκάζει ὁ Tiele, ἢ ἔαν τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς τοῦ Ῥαμμαννιραρι Γ' ἢ Σαμμουραμμάτ (3) εἶναι ταυτὸν τῷ τῆς Σεμιράμιδος, πρέπει εὐλόγως καὶ νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν ἡγεμονίδων τούτων ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ τῆς θεᾶς. Ἡ Σεμίραμις ἦτο θεὰ λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τῆς περιστερᾶς, ὅπως ἴσως ἡ Δερκετώ ἐκ τοῦ ἰχθύος καὶ ὁ Θαμμουζ ἐκ τοῦ κάπρου. Τῆς θεᾶς ταύτης τοὺς μύθους ἀνέμιξεν ἡ Ἑλληνικὴ παράδοσις μετὰ τῆς καθολικῆς ἰδέας τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Πῶς ἐδημιουργήθη ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη παράδοσις, περὶ τούτου ποιησόμεθα λόγον περαιτέρω. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ περὶ Σεμιράμιδος μῦθος, ὁ παραδοθείς, ὡς καὶ ὁ περὶ Νίνου, κυρίως διὰ τοῦ Κτησίου τοῦ συγγραψαντος κατὰ τὰς Περσικὰς βασιλικὰς διφθέρας, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπινόησις καθαρῶς Περσικῆ (σ. 224 σημ.).

σοπον εἶναι ὅλως μυθικὸν καὶ κατ' οὐσίαν ταυτὸν τῷ τοῦ *Νίνου* ὑπὸ ἐτέραν μορφήν. Τὸ μόνον, ὅπερ καθ' ἡμᾶς δίδει ἱστορικὴν τινα ὑπόστασιν εἰς τὸ πρόσωπον τῆς Σεμιράμιδος, εἶναι ὅτι τὸ ὄνομα αὐτῆς ὡς βασίλισσος ἀναφέρεται καὶ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου (ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς δηλονότι χρονικοῖς τοῦ Εὐσεβίου, ἐνθα καλεῖται *Σαμιράμ* (ὁ Ἑλληνικὸς τύπος *Σεμίραμις-δος* ἔχει συγγένειαν μᾶλλον πρὸς τὸ Ταλμουδικὸν *Σεμιραμίτ*). Τέλος πιθανὴ ἐν τισι φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Tiele (*Bab. Ass. Gesch.* σελ. 212) ὅτι ἐν τῇ Σεμιράμιδι τοῦ Ἡροδότου ἐγένετο ἴσως ἀνάμιξις τῆς μυθικῆς Σεμιράμιδος, τῆς ποιητικῆς καὶ μυθικῶς ἐκπροσωπούσης, κατὰ τὰ ἄνω ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα, αὐτὸ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ προσώπου τῆς βασίλισσος τῆς Ἀσσυρίας Σαμμουραμμάτ. Ἴσως δέ, ὡς λέγει ὁ Tiele, πλὴν τῆς γνωστῆς Ἀσσυρίας Σαμμουραμμάτ (μητρὸς ἢ γυναικὸς τοῦ Ῥαμμαννιραρι Γ') ὑπῆρξέ τις καὶ βασίλισσα *Βαβυλωνία* καλουμένη Σαμμουραμμάτ δοῦσα ἀφορμὴν εἰς τὴν παρ' Ἡροδότῳ περὶ Σεμιράμιδος (βασίλισσος τῆς Βαβυλωνίας) παράδοσιν.

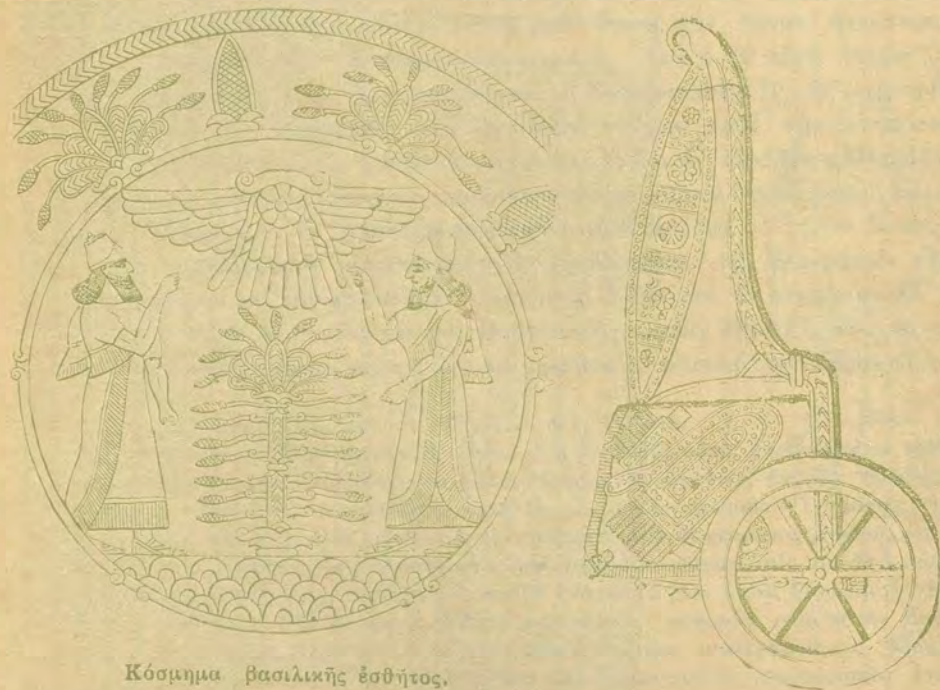
(1) Teloni, «Questioni intorno alla leggenda di Semiramidi, Giornale della Società Asiatica Italiana», T. 6 σελ. 187-207.

(2) Διοδ. Β' 20 «Ἐνιοὶ δὲ μυθολογοῦντες φασὶν αὐτὴν γενέσθαι περιστερὰν, καὶ πολλῶν ὀρνέων εἰς τὴν οἰκίαν καταπετασθέντων μετ' ἐκείνων ἐκπετασθῆναι· διὸ καὶ τοὺς Ἀσσυρίους τὴν περιστερὰν τιμᾶν ὡς θεάν, ἀπαθανατίζοντας τὴν Σεμίραμιν».

(3) Κατὰ τὸν Jäger (*Assyrische Rätsel und Sprichwörter* H' 16) ἐν τῷ Σαμμου-Ραμμμάτ τὸ πρῶτον συνθετικὸν *Σαμμου* εἶναι ὄνομα θεᾶς τινος ἀγνώστου μέχρι νῦν ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ μυθολογίᾳ· ἐτυμολογεῖται δὲ τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ *sammatu*, σημαίνοντος *περιστερὰν* (πρβλ. τὰ ἀνωτέρω (σελ. 225) κατὰ Διόδωρον ἐκτεθέντα «... ὄνομα θέμενον *Σεμίραμιν*, ὅπερ ἐστὶ κατὰ τὴν τῶν Σύρων διάλεκτον παρωνομασμένον ἀπὸ τῶν περιστερῶν»· ὁ Haupt (*Beir. z. Assyriol.* T. 1 σελ. 164 καὶ 323) ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα «ἢ ἀγαπῶσα τὰς περιστερὰς». Ὑπάρχει δὲ καὶ ἄλλη ἐρμηνεία, καθ' ἣν τὸ ὄνομα δηλοῖ «ἢ γλιχομένη εὐωδίας» (*Hommel, G. B. A.* σελ. 632).

Αἰχμάλωτοι τιμωρούμενοι μετὰ τὴν ἄλωσιν μιᾶς πόλεως.

Κόσμημα βασιλικῆς ἐσθῆτος.

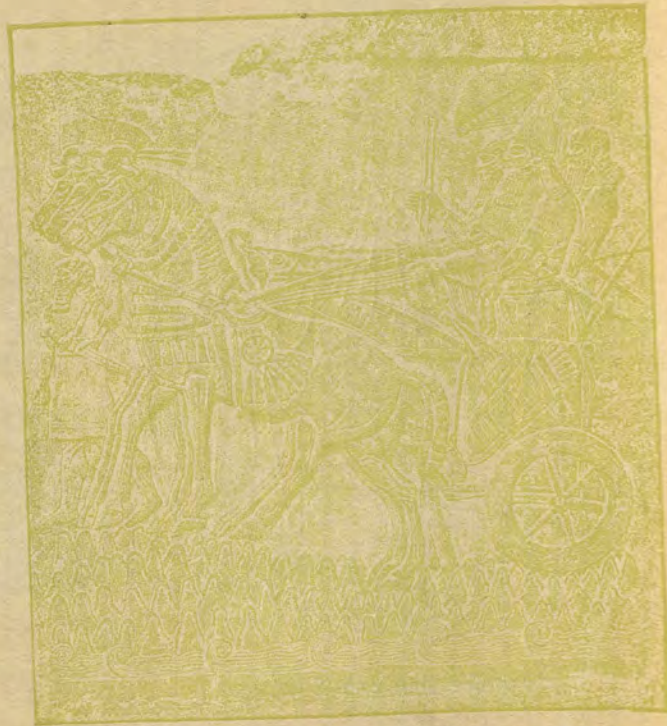
Ἀσσύριον πολεμικὸν ὄχημα.

Πόλις μετὰ τριπλοῦ περιβάλλου.

Σπόδαι κολεμισμένοι.

Ὁ βασιλεὺς διέρχεται τὸ ὄρος ἐπὶ τοῦ ἄρματος αὐτοῦ.

ΠΙΝΑΞ 28.

πολλῶ δὲ ὀλιγώτερον ὡς ἐπινόησις αὐτοῦ τοῦ Κτησίου, ὡς τινες ὑπέλαβον, γενομένη δῆθεν πρὸς κολακείαν τῶν Περσῶν βασιλέων, πρὸς οὓς διὰ τῶν περὶ Σεμιράμιδος μύθων ὁ Ἕλλην συγγραφεὺς ἤθελε νὰ παραστήσῃ τὴν Ἀσίαν ὡς ὑποκειμένην ἀρχῆθεν εἰς μίαν μεγάλην παγκόσμιον μοναρχίαν, ἧς κληρονόμοι ἐγένοντο οἱ Ἀχαιμενίδαι (1). Οἱ περὶ Σεμιράμιδος μῦθοι ἦσαν, ὡς φαίνεται, ἐγχώριοι, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα ζήσασα μεγάλη βασίλισσα τῆς Ἀνατολῆς, ἡ Ζηνοβία τῆς Παλμύρας, ἡ ἐν τοῖς αὐτοῖς καὶ ἡ Σεμίραμις τόποις γεννηθεῖσα καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν περιῦπου τόπων βασιλεύσασα, ἡ ἀληθὴς μέχρι τίνος ἱστορικὴ ἐμφάνισις τῆς Σεμιράμιδος κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἐν τῷ προσώπῳ μεγαλόφρονος καὶ μεγαλεπήβολου γυναικὸς ἡγεμονίδος, ἡ Ζηνοβία ἡ κατὰ Τρεβέλλιον (De triginta tyrannis 27. 30) ἄρξασα ἰσχυρῶς καὶ πλέον ἢ κατὰ γυναῖκα ἐγκρατὴς γενομένη τῆς ἀρχῆς, ἀνήγε τὸ γένος αὐτῆς εἰς τὴν Σεμίραμιν καὶ διὰ τοῦτο ἠσθάνετο ἰδιαίτερον ἀγάπην πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς, ἧς ἦτο οὕτω δαίμων, ὥστε καὶ ἐπιτομον συγγραφῆν αὐτῆς ἐποίησατο. Ὁ Πολυαῖνος μνημονεῦει καὶ ἐπιγραφῆς τινος τῆς Σεμιράμιδος ἐπὶ στήλης ἐπιγεγραμμένης καὶ συντεταγμένης μεθ' ὕφους καὶ τόνου ἡγεμονικοῦ ἀληθῶς Ἀσιατικοῦ καὶ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ, ὥστε ὁ ἐν αὐτῇ λαλῶν ἦτό τις Θαλασφαελλασὰρ Α' ἢ Ἀσσυρονασιρπὰλ ἢ Σαλαμανασὰρ Β', ὡς μαρτυρεῖ τοῦτο ἡ παραβολὴ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν βασιλέων τούτων πρὸς τὴν μνημονευομένην ὑπὸ τοῦ Πολυαῖνου (2). Ταῦτα δὲ πάντα καὶ τὸ ὅτι ὁ Ἡρόδοτος θεωρεῖ τὴν Σεμίραμιν ὡς καθαρῶς ἱστορικὸν πρόσωπον μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ περὶ Σεμιράμιδος λόγοι ἐπεχωρίαζον ἐν Ἀνατολῇ πολὺ πρὸ τοῦ Κτησίου.

Ἡ παράδοσις ἡ ἀπεικονίσασα ἐν τῷ Νίνῳ καὶ τῇ Σεμιράμιδι πᾶσαν τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν δύναμιν καὶ δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, οἶονεῖ ἔξαντλήσασα πάντα ταῦτα ἐν τοῖς δυσὶν ἐκείνοις ποιητικοῖς καὶ μυθικοῖς βασιλεῦσιν οὐδένα πλέον μετὰ

(1) Lenormant, Hist. anc. de l'Or. T. 4 σελ. 117-118.

(2) Πολυαῖνου Στρατηγικῶν Η' 26 «... Τῇ δὲ στήλῃ αὐτῆς ἐπιγράφεται τάδε : «Ἐμὲ γυναῖκα μὲν ἡ φύσις ἐποίησεν, ἐγὼ δὲ τοῖς ἔργοις τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν οὐδενὸς χείρων ἐγενόμην. Ἐγὼ Νίνου βασιλεύσασα πρὸς ἕω μὲν ὤρισα ποταμὸν Ἰναμάνην (*), πρὸς δὲ μέσον ἡλίου τὴν φέρουσαν λιβανωτὸν καὶ σμόρναν, ἀπὸ δὲ χειμῶνος Σάκκας καὶ Σόγδους. Θάλασσαν πρότερον οὐδεὶς Ἀσσυρίων εἶδεν· ἐγὼ δὲ τέσσαρας, αἷς οὐκ ἔστι πόρρω πελάσαι· τίς γὰρ αὐτὰς ὄρημὴ περιέχει; Ποταμὸν ἠνάγκασα ἕϊν ὅπου βουλοίμην· ἐβουλόμην δ' ὅπου συνέφερε. Γῆν ἀκαρπὸν ἐδίδαξα σπειρεσθαι· ποταμοῖς γὰρ αὐτὴν ἔμιξα ἐμοῖς. Ἀνάλωτα τὰ τείχη παρέσχον· πέτρας ἀβάτους σιδήρῳ κατειργασάμην· ὁδοὺς ἔταμον ἐμοῖς ὀχήμασιν, ἃς οὐδὲ θηρία διήλθε. Καὶ τῶν ἔργων χρόνος μοι περισσὸς ἐγένετο πολὺς, ὃν ἑμαυτῇ καὶ φίλοις ἔχαρισάμην».

(*) Ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ποταμὸς τις τῆς Μηδίας ἢ Ἀριανῆς.

τούτους γινώσκει ἄξιον λόγου βασιλέα ἐν τριάκοντα γενεαῖς βασιλέων καὶ ἐν χρονικῇ περιόδῳ ὑπερβαινούσῃ τὰ χίλια καὶ διακόσια ἔτη. «Οἱ μετὰ Σεμίραμιν βασιλεῖς οὐδὲν ἄξιον λόγου ἔπραξαν καὶ οὐδὲν ἄξιον μνήμης κατέλιπον καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀναγράψῃ ἡ ἱστορία τὰ ὀνόματα τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν», λέγει ὁ παρὰ τοῦ Κτησιίου τὸ πλείστον ἀρνούμενος τὰ περὶ Ἀσσυρίας Διόδωρος. Ὁ τελευταῖος τῶν βασιλέων τούτων τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως Σαρδανάπαλος, ἐν οἷα μορφῇ ἠθικῇ καὶ ἱστορικῇ παρεστάθη ὑπὸ τῆς παραδόσεως ταύτης, εἶναι οἰκτρὰ τις παραμόρφωσις, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι καὶ ἐν τοῖς πράγμασι, τοῦ μεγάλου βασιλέως Ἀσσουρβανιπάλ, ἐνὸς τῶν μεγίστων καὶ κρατίστων ἡγεμόνων τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Νινύας ὁ τοῦ Νίνου υἱὸς εἶναι ὁ πρῶτος τῶν ἀσθενῶν τούτων καὶ ἀδρανῶν ἡγεμόνων, οἵτινες περιορισμένοι ἐν Νίνῳ, ἀόρατοι τοῖς ὑπηκόοις, διάγοντες βίον θηλυπρεπῆ ἐν τοῖς βασιλείοις διατηροῦσιν ἀπλῶς, μᾶλλον ἢ ἦττον ἀσθενῶς καὶ ἐξωτερικῶς μόνον, τὴν δύναμιν καὶ τὴν λάμπιν τοῦ κράτους διὰ τῶν ὑπουργῶν αὐτῶν (1). Ὁ Σαρδανάπαλος δὲ ὡς κορύφωμα καὶ προσωποποιήσις τοῦ τοιούτου ἀδρανοῦς, τρυφηλοῦ καὶ ὀφθύμου βασιλικῆς βίου εἶναι ὁ ἕνεκα τῆς τοιαύτης ἀνειμένης διαίτης καταστρέψας αἰσχροῦς τὸν βίον,

(1) Ἰδοὺ πῶς περιγράφεται ἡ βασιλεία τοῦ Νινύου (Διοδ. Β' 21): «Μετὰ δὲ τὸν ταύτης θάνατον Νινύας ὁ Νίνου καὶ Σεμιράμιδος υἱὸς παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἤρχεν εἰρηνικῶς, τὸ φιλοπόλεμον καὶ κεκινδυνευμένον τῆς μητρὸς οὐδαμῶς ζηλώσας. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν τοῖς βασιλείοις τὸν ἅπαντα χρόνον διέτριβεν, ὑπ' οὐδενὸς ὀρώμενος πλὴν τῶν παλλακίδων καὶ τῶν περὶ αὐτὸν εὐνούχων, ἐξήλου δὲ τρυφὴν καὶ ἡθυμίαν καὶ τὸ μηδέποτε κατοπαθεῖν μηδὲ μεριμᾶν, ὑπολαμβάνων βασιλείας εὐδαίμονος εἶναι τέλος τὸ πάσαις χρῆσθαι ταῖς ἡδοναῖς ἀνεπικωλύτως. Πρὸς δὲ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἀρχῆς καὶ τὸν κατὰ τῶν ἀρχομένων γινόμενον φόβον κατ' ἐνιαυτὸν μετεπέμπετο στρατιωτῶν ἀριθμὸν ὄρισμένον καὶ στρατηγὸν ἀπὸ ἔθνους ἑκάστου· καὶ τὸ μὲν ἐκ πάντων ἀθροισθὲν στράτευμα ἐκτὸς τῆς πόλεως συνείχεν, ἑκάστου τῶν ἔθνων τὸν εὐνούστατον τῶν περὶ αὐτὸν ἀποδεικνύων ἡγεμόνα· τοῦ δ' ἐνιαυτοῦ διελθόντος μετεπέμπετο πάλιν ἀπὸ τῶν ἔθνων τοὺς ἴσους στρατιώτας, καὶ τοὺς προτέρους ἀπέλυεν εἰς τὰς πατρίδας. Οὗ συντελουμένου συνέβαινε τοὺς ὑπὸ τὴν βασιλείαν τεταγμένους πάντας καταπεπληχθῆναι, θεωροῦντας αἰεὶ δυνάμεις μεγάλας ἐν ὑπαίθρῳ στρατοπεδευομένας, καὶ τοῖς ἀπισταμένοις ἢ μὴ πεπαιθετοῦσιν ἐτόιμην οὖσαν τιμωρίαν. Τὰς δὲ κατ' ἐνιαυτὸν ἀλλαγὰς τῶν στρατιωτῶν ἐπενόησεν, ἵνα πρὶν ἢ καλῶς γνωσθῆναι τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑπ' ἀλλήλων, εἰς τὴν ἰδίαν ἕκαστος χωρίζεται πατρίδα· ὁ γὰρ πολὺς χρόνος τῆς στρατείας ἐμπειρίαν τε τῶν κατὰ τὸν πόλεμον καὶ φρόνημα τοῖς ἡγεμόσι περιτίθησι καὶ τὸ πλείστον ἀφορμὰς μεγάλας παρέχεται πρὸς ἀπόστασιν καὶ συνωμοσίαν κατὰ τῶν ἡγουμένων. Τὸ δὲ μηδ' ὑπ' ἐνὸς τῶν ἔξωθεν θεωρεῖσθαι τῆς μὲν ἀληθοῦς περὶ αὐτὸν τρυφῆς ἄγνοιαν παρείχετο πᾶσι, καθάπερ δὲ θεὸν ἀόρατον διὰ τὸν φόβον ἕκαστος οὐδὲ λόγῳ βλασφημεῖν ἐτόλμα. Στρατηγὸς δὲ καὶ σατράπης καὶ διοικητὰς εἶτι δὲ δικαστὰς καθ' ἕκαστον ἔθνος ἀποδείξας καὶ τᾶλλα πάντα διατάξας ὡς ποτ' ἔδοξεν αὐτῷ συμφέρειν, τὸν τοῦ ζῆν χρόνον κατέμεινεν ἐν τῇ Νίνῳ. Παραπλησίως δὲ τούτῳ καὶ οἱ λοιποὶ βασιλεῖς καὶς παρὰ πατρὸς διαδεχόμενος τὴν ἀρχὴν, ἐπὶ γενεὰς τριάκοντα ἐβασίλευσαν μέχρι Σαρδαναπάλλου».

συγχρόνως δὲ καὶ τὴν ἡγεμονίαν τὴν πολυχρονιωτάτην τῶν Ἀσσυρίων ἄρδην ἀπολέσας. Μόνον ἄξιον λόγου γεγονὸς διακόπτον τὴν μονότονον ἱστορίαν τῶν τοιούτων βασιλέων εἶναι ἢ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Τευτάμου, εἰκοστοῦ διαδόχου τοῦ Νινύου, παρασχεθεῖσα εἰς τοὺς Τρῶας ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων βοήθεια, ἢ πεμφθεῖσα εἰς Τροίαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μέμνονα τὸν Τιθωνοῦ ἐκ δισμυρίων πεζῶν, ὧν μύριοι Αἰθίοπες, μύριοι δὲ Σουσιανοί, καὶ ἄρμάτων διακοσίων. Ὁ τῆς Ἀσσυριακῆς ταύτης εἰς Τροίαν στρατείας ἀρχηγὸς Μέμνων ἐθανυμάσθη μὲν ἐπὶ ἀνδρεία καὶ πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐφόνευσεν ἐν ταῖς μάχαις, ἀλλ' εἶτα ἐσφάγη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν. Περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι οὐδ' ἐλάχιστος πυρὴν ἱστορίας ὑπάρχει ἐν τοῖς περὶ Τευτάμου καὶ Μέμνονος μύθοις. Τὴν πιθανὴν ἐρμηνεῖαν τῶν τοῦ θεοῦ ἢ ἥρωος Μέμνονος τοῦ Αἰθίοπος (Σουσιανοῦ ἢ Ἐλαμίτου ἢ κατ' ἄλλην παράδοσιν Αἰγυπτίου, οὐχὶ Ἀσσυρίου) μύθων ἐποησάμεθα ἤδη ἐν Τόμῳ Α' (ἴδε σελίδα 345) καὶ οὐδεμία ἀνάγκη νὰ ἐπανεέλθωμεν εἰς αὐτήν. Οὕτως δλόκληρος ἢ ὑπερχιλιετής ἱστορία τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τοῦ πρώτου Βαβυλωνιακοῦ, κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις, περιλαμβάνεται ἐν τρισὶ προσώποις: ἐν τῷ *Νίνῳ* (μετὰ τῆς συμπληρούσης τὴν εἰκόνα τῆς βασιλείας αὐτοῦ Σεμιράμιδος) τῷ ἐκπροσωποῦντι τὴν ἐν μεγάλοις ἔργοις εἰρήνης καὶ πολέμων διαλάμπουσαν φωτεινὴν ὄψιν μεγάλου ἡγεμόνος· ἐν τῷ *Νινύῳ*, ὅστις παρίστησι τὴν μοναρχίαν τὴν ἀνατολικὴν ὑπὸ τὴν ὄψιν τοῦ ἀδρανοῦς καὶ ἀπράγμονος καὶ τρυφηλοῦ βίου τοῦ ἀοράτου τοῖς ὑπηκόοις καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις κεκορυμμένου ἡγεμόνος· καὶ τέλος ἐν τῷ *Σαρδαναπάλλῳ*, τῷ ἐκπροσωποῦντι τὸν ὑψιστὸν βαθμὸν τῆς τοιαύτης ἀδρανεῖας καὶ τρυφηλότητος τὸν ἄγοντα εἰς ὄλεθρον καὶ βασιλείαν καὶ κράτος (1). Κατὰ ταῦτα

(1) Ταῦτα λέγομεν περὶ τῶν κυρίως Ἑλληνικῶν παραδόσεων. Ἄλλως ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου καὶ ἐν τοῖς ἀπὸ τούτου καὶ ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης συνειλεγμένοις καταλόγοις τῶν τε Χρονικῶν καὶ τοῦ Χρονικοῦ Κανόνος τοῦ Εὐσεβίου, εἶτι δὲ ἐν τῷ «βασιλειῶν κανόνι» τοῦ Πτολεμαίου (τῷ ἀρχομένῳ ἀπὸ τῆς βασιλείας Ναβονασσάρου τῆς Ἀσσυρίας 747 π. Χ.) καὶ ἐν τῇ «Ἐκλογῇ χρονολογίας» τοῦ Συγγέλλου διετηρήθησαν ἰκανὰ ὀνόματα Ἀσσυροβαβυλωνίων ἡγεμόνων ἱστορικά, περὶ ὧν γενήσεται λόγος ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Κατὰ τὸν «Χρονολογικὸν Κανόνα» τοῦ Εὐσεβίου (τὸν σοφόμενον δηλονότι ἐν Ἀρμενικῇ μεταφράσει τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ μεταφράσει τοῦ Θ' αἰῶνος) ἀπὸ Νίνου μέχρι Θῶνον ἢ Σαρδαναπάλλου ἐβασίλευσαν Σεμίραμις, Νινύας, Ἄριος, Ἀράλιος, Εἰρένης, Ἀρμαμίθρης (τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα εἶναι Μηδοπερσικά, οὐχὶ Ἀσσυριακά), Βήλοχος, Βαλαῖος, Ἀλτάδας, Μάμιθος, Μαχάλεος, Σφαῖρος, Μάμιλος, Σπάρηθος, Ἀσκατίδης, Ἀμίντας, Βήλοχος, Βυλεπάρης, Λαμπρίτης, Σοσάρης, Λαμπάρης, Παννίας, Σώσαρμος, *Μιθραῖος*, *Ταντάμης* (*), Τεύτος, Θινάτος, Δέρκυλος, Εὐπάμης, Λαοσθένης, Πιριτιάδης, Ὀφραταῖος, Ὀφρατάνης, Ἀραζάνης, Θῶνος ἢ Σαρδανάπαλος. Ἱστορικὰ ὀνόματα περιέχουσι τὰ *Χρονικά* τοῦ Εὐσεβίου καὶ ἡ Εἰσαγωγή εἰς τὸν Χρονικὸν Κανόνα, (ἴδ. κατωτέρω).

(*) Ὁ Ταυτάμης ἢ Τεύταμος, ἦτο, κατὰ Διόδωρον, εἰκοστός ἀπὸ Νινύου βασιλεύς

ἅπανα ἢ Ἀσσυριακὴ ἱστορία ἢ διὰ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων παραδεδομένη οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ποιητικὴ ἠθικὴ εἰκὼν, μηδὲν ἱστορικὸν περιέχουσα πλὴν τῆς ἠθικῆς ἰδέας καὶ τῶν ἐξ αὐτοψίας, ἢ καὶ ἐκ παραδόσεων, μᾶλλον ἢ ἦττον πιστῶς περιγραφομένων ἱστορικῶν μνημείων τῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἔτι δὲ τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Ἀλλὰ διὰ τί ἢ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία οὕτω πενιχρὰ καὶ ἐνδεὴς ἢ μᾶλλον οὕτω ποιητικὴ καὶ μυθώδης παρεδόθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων; Διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι οὗτοι δὲν ἐγίνωσκον τὴν Ἀσσυριακὴν ἱστορίαν οὐδ' ἠδύνατο νὰ γινώσκωσιν αὐτήν, διότι εἰς οὐδεμίαν ἐπικοινωνίαν ἤμεσον περιῆλθον πρὸς τοὺς Ἀσσυροβαβυλωνίους, διότι δὲν ἐσπουδάζον τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φιλολογίαν αὐτῶν καὶ διότι, καθ' ὃν χρόνον ἤρξαντο οἱ Ἕλληνες νὰ συγγράφωσιν ἱστορίας τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας, εἶχε καταστραφῆ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος. Ἐκ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν μόνον οἱ Πέρσαι ἐλθόντες εἰς ἤμεσον πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἱστορικὴν συνάφειαν ἐγένοντο εἰς αὐτοὺς γνωστοὶ ἱστορικῶς καὶ τούτων μόνον ἡ ἱστορία παρεδόθη ἡμῖν ὁπωσοῦν ὑπὸ μορφῆν καὶ ἐνότητα ἀκραιφνῶς ἱστορικῆν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες παρ' ὅσα καὶ ἂν ὁ Sayce ἐξηρεῦνησε περὶ Ἑλλήνων μισθοφόρων ὑπηρετούντων ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ στρατῷ, ὅπερ καὶ ἐξ ἀρχαίων μαρτυριῶν ἦτο ἀρκούντως γνωστόν (1), δὲν ἐγνώρισαν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος κατὰ τρόπον δυνάμενον νὰ διδάξῃ αὐτοὺς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀσσυρίων. Εἴπομεν ἄλλαχού (ἴδ. σελ. 58) διὰ τί ὁ Κτησίας δὲν ἠδύνατο νὰ παράσῃ σπουδαίας ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ τῶν ἀρχαίων κρατῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Ὁ Ἡρόδοτος συνέγραψεν ἢ ἐσκόπει νὰ συγγράψῃ ἱστορίαν Ἀσσυρίων (ἴδ. σελ. 58) (2). Ἄλλ' εἴτε συγγραφεῖσα ἢ τοιαύτη ἱστορία ἀπώλετο εἴτε δὲν συνεγράφη, αἱ τοῦ Ἡροδότου ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Ἀσσυρίας δὲν ἤθελον εἶσθαι πολλῶ σπουδαιότεραι τῶν τοῦ Κτησίου. Μαρτύριον τούτου αἱ περὶ Σεμιράμιδος ὡς βασιλίσσης Βαβυλῶνος, Νιτώκιοις (βασιλίσσης Βαβυλωνίας) καὶ τῶν Λαβυνήτων παρεχόμεναι ὑπ' αὐτοῦ εἰδήσεις. Καὶ μήπως οἱ πολὺ μεθ' Ἡρόδοτον γράψαντες Ἕλληνες ἱστοριογράφοι, αὐτοὶ δὲ οἱ μετὰ Ἀλέξανδρον καὶ ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν πραγματευσάμενοι,

(1) Ὡς γνωστόν, ὁ τοῦ Ἀλκαίου ἀδελφὸς Ἀντιμενίδας ὑπηρετήσεν ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ στρατῷ (Στράβ. ΙΓ' 617 «... Καὶ τὸν Ἀντιμενίδα, ὃν φησὶν Ἀλκαίος Βαβυλωνίοις συμμαχοῦντα τελέσαι μέγαν ἄθλον καὶ ἐκ πόνων αὐτοὺς ῥύσασθαι κτείναντα «ἄνδρα μαχαίταν βασιληῶν παλάσταν (ὡς φησὶν) ἀπολείποντα μόνον μίαν παχέων ἀπὸ πέμπων».

(2) Ἀσσυροβαβυλωνίων δηλονότι, κατὰ τὴν παρ' Ἡροδότῳ ἐννοιαν τοῦ ὀνόματος Ἀσσύριος.

ἐνῶ ἐνταῦθα εἶναι εἰκοστὸς τέταρτος, μετ' αὐτὸν δὲ ἀρχοῦσιν ἐνδεκα ἔτι βασιλεῖς, ἐνῶ κατὰ Διόδωρον ἀπὸ Νίνου μέχρι Σαρδαναπάλου ἤρξαν γενεαὶ βασιλέων τριάκοντα.

ἐγίνωσκόν τι ἱστορικῶς κρεῖττον τοῦ Ἡροδότου; Μήπως ὁ Μεγασθένης ὁ εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως τῆς Ἰνδικῆς Ἀσόκα ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου Γ' ἀποσταλεῖς πρεσβευτῆς, ὁ τὴν Ἀσίαν μέχρι Παλιβόθρων περιελθὼν, δὲν παρέδωκε τερατώδη ἱστορήματα περὶ τοῦ ἱστορικωτάτου βασιλέως τοῦ δευτέρου Βαβυλωνιακοῦ κράτους Ναβουχοδονόσορος Β', ὡς στρατεύσαντος μέχρις Ἡρακλείων στηλῶν, καὶ μήπως τὰ ἱστορήματα ταῦτα δὲν ἐπανέλαβεν ὁ μέγας γεωγράφος καὶ φιλόσοφος ἱστορικὸς Στράβων χωρὶς νὰ προσθέσῃ οὐδὲ ἐν σχόλιον περὶ τοῦ ἀκριβοῦς ἢ τοῦ μὴ ἀκριβοῦς καὶ ἀπιστεῦτου αὐτῶν(1); Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἱστορία τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, ὅστις μετὰ τὸσαύτης ἀγάπης πρὸς τὴν καθολικὴν ἰδέαν τῆς ἱστορίας, ἄρα καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀσιατικῶν λαῶν, ἀψάμενος τοῦ ἔργου καὶ συλλέξας ὅσας ἠδύνατο περὶ τῶν Ἀσιατικῶν λαῶν εἰδήσεις, ὅμως παρέδωκεν ἡμῖν τὴν Ἀσσυρίων ἱστορίαν καθ' ὃν τρόπον ἐξετέθη ἀνωτέρω, δὲν εἶναι μαρτύριον τῆς παντελοῦς περὶ τὴν Ἀσιατικὴν ἱστορίαν ἀδαημοσύνης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων συγγραφέων καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλληνιστῶν Ἀσιανῶν (οἷος λ.χ. ὁ Ἰώσηπος) ἐξαιρουμένου τοῦ Βηρώσου καὶ τοῦ Μανέθωνος (2); Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Βηρώσου αἱ πολλαὶ διασκευαί, αἱ γινόμεναι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ παραμορφώσασαι ἐν πολλοῖς τὸ ἔργον τοῦ Βαβυλωνίου ἱερέως καὶ Ἑλληνιστοῦ, δὲν εἶναι μαρτύριον τῆς περὶ τὴν Ἀσιατικὴν ἱστορίαν ἀπειρίας τῶν συγγραφέων τῶν Μακεδονικῶν καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ τῆς ἐνδείας καὶ πενιχρότητος, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ συγχύσεως τῶν περὶ ταύτης γνώσεων, ἦν ἐνδειαν καὶ σύγχυσιν ἐκκληροδότησαν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς λογογράφους, καὶ ἦς πιστὴν εἰκόνα βλέπομεν ἐν τοῖς περὶ Σεσώστριος ἡγεμόνος τῶν Ἀσσυρίων (!) στίχοις τοῦ Τζέτζου (3); Αἱ πηγαί, ἐξ ὧν ἠρύοντο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς τὰς περὶ Ἀσσυριακῆς ἱστορίας εἰδήσεις, ἦσαν αἱ δημῶδεις ποιητικαὶ καὶ μυθικαὶ παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας διατηρούμεναι φῆμαι περὶ πραγμάτων καὶ προσώπων, οἷς πόρρωθεν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀπλῆ τις ἀπήχησις ἐν τοῖς τόποις, οἵτινες ὑπῆρξαν θεάτρα τοῦ ἐκλιπόντος μεγαλείου, ἔδιδεν ὑπόστα-

(1) Στράβ. ΙΕ' 687 «Ναβοκοδρόσορον δὲ τὸν παρὰ Χαλδαίοις εὐδοκίμησαντα (φησὶ Μεγασθένης) Ἡρακλέους μᾶλλον καὶ ἔως Στηλῶν ἐλάσαι... καὶ ἐκ τῆς Ἰβηρίας εἰς τὴν Θράκην καὶ τὸν Πόντον ἀγαγεῖν τὸν στρατόν».

(2) Αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι μόλις ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 8 π.Χ. αἰῶνος ἀρχοῦνται νὰ μανθάνωσι τὰ κατὰ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, καὶ ὁ Φούλ ἢ Θαλαγαφελλασάρ Β' (744-727 π.Χ.) εἶναι ὁ πρῶτος Ἀσσύριος ἡγεμόν, οὗ γίνεται μνεῖα ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ.

(3) Τζέτζ. Χιλιάδ. Γ' 83 κέξ.

Ἄσσυρίων βασιλεὺς ὁ Σεσώστρις ἐκεῖνος κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον Σεσώσις τὴν κληθῆναι τῶν Ἀσσυρίων μοναρχῶν, ἦρχε τῆς γῆς ἀπάσης ζευγνύων ἐν τῷ ἄρματι τούτου τοὺς βασιλεῖς... καὶ κοσμοκράτωρ καὶ θεὸς ἐκέκλητο τοῖς τότε...

σίν τινα ἱστορικὴν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἐπιγινομένων. Κατὰ τοῦτο αἱ περὶ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ περὶ Νίνου καὶ Σεμιράμιδος Ἑλληνικαὶ παραδόσεις ὑπὸ καθαρῶς ἱστορικὴν ἔποψιν (ἐξαιρουμένης, ἐννοεῖται, τῆς περιγραφῆς τῶν μνημείων τῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ) δὲν διαφέρουσι τῶν σήμερον ἔτι ἐν τοῖς ἄνω μνημονευθεῖσι τόποις τῆς δυτικῆς Ἀσίας ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ διατηρουμένων παραδόσεων περὶ Νιμρώδ, Κύρου, Ἀλεξάνδρου καὶ Χοσρούου εἰμὴ κατὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐξ ὑποκειμένου ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Φῆμαι ἀπλῶς μυθῶδεις ἐν ἐνὶ προσώπῳ συγκεφαλαιουῖσαι ὀλόκληρον ἱστορίαν αἰῶνων καὶ χαρακτῆρα βασιλείων καὶ ἔθνων ἐνεδύθησαν κάλλος καὶ χάριν ποιητικὴν διὰ τῆς τέχνης τοῦ λόγου, καὶ κρίσεις γενικαὶ καὶ καθολικοὶ χαρακτηρισμοὶ ἱστορικοῦ βίου ἐντέχνως ἐξειργασμένοι ἀνεπλήρωσαν δι' ἀληθειῶν ὑποκειμενικῶν ἀφρημένων τὸ ἐνδεές τῶν ἐξ ἀντικειμένου ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἱστορικῶν ἀληθειῶν. Οὕτως ἡ ἱστορία μεταβληθεῖσα εἰς ποίησιν ἀπὸ τῶν χρόνων ἔτι τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Κτησίου παρεδόθη δι' αἰῶνων μέχρις ἡμῶν οὐδένα ἄλλον ὑπὸ τὸ ποιητικὸν ἔνδυμα καὶ τὸν μυθῶδη φλοιὸν καλύπτουσα κατὰ βάθος πυρῆνα ἱστορικὸν ἢ ἀπήχησιν ἀμυδρὰν καὶ σκιαγραφίαν τινὰ γενικὴν ὀλοκλήρου ἱστορικοῦ κόσμου. Ἀλλὰ στρέψωμεν ἤδη τὸ βλέμμα ἀπὸ τῆς ποιητικῆς ταύτης ἱστορίας εἰς τὴν πραγματικὴν τὴν ἐκταφεῖσαν ἀπὸ τοῦ σωροῦ ἐρειπίων σωρευθέντων δι' αἰῶνων καὶ ἐν τοῖς λιθίνους βιβλίους τοῖς ἐπὶ αἰῶνας ὑπὸ τὴν γῆν διαφυλαχθεῖσαν ἀναγνώσωμεν τὴν ἀληθῆ, τὴν πραγματικὴν καὶ συνεχῆ ἱστορίαν τὴν διδάσκουσαν ἡμᾶς τὰ ἀληθῆ ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ τὴν βαθμιαίαν κατὰ ἱστορικοὺς νόμους ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἐκ μικρῶν καὶ ταπεινῶν ἀρξαμένην καὶ εἶτα εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἀνερχομένην δύναμιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ἡ τοιαύτη ἱστορία διετηρήθη ἡμῖν πιστοτέρα καὶ ἀκριβεστέρα, ἀκριβῶς διότι τὰ περιέχοντα αὐτὴν βιβλία ὄντα λίθινα, οὐχὶ ἐκ παπύρου ἢ περγαμηνοῦ, ἀντέσχον ἐπὶ χιλιετηρίδας εἰς τὴν ἐπήρειαν τοῦ χρόνου καὶ τῶν καιρικῶν καταστροφῶν.

Συγχρονιστικὴ ἱστορία Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας κατὰ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα μέχρι τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Θαλαμφελλασάρ Α' (1115 π. Χ.). — Οἱ πρῶτοι γνωστοὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων ἡγεμόνες τῆς Ἀσσυρίας εἶναι οἱ ἱερατικοὶ ἡγεμόνες τῆς πόλεως Ἀσσοῦ. Ὄνομαστώτεροι δ' ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ περὶ τὰ μέσα καὶ τὰ τέλη τοῦ 19 π. Χ. αἰῶνος ἄρξαντες Ἰσμιδογὰν (= ὄνομα αὐτῶ Δαγῶν) καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σαμισραμμάν Β' (1) (= ἡλῖός μου εἶναι ὁ Ῥαμμάν) (2). Ὅτι ἱερατικοὶ ἡγεμόνες καὶ ὄχι βασιλεῖς ἦρχον τῆς πόλεως Ἀσσοῦ καὶ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας εἶναι μαρτύριον ὅτι ἡ Ἀσσοῦ ἐν ἀρχῇ ἦτο ἀπλῆ τις ἐν ταῖς παρὰ τὸν ἄνω

(1) Περὶ τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας τοῦ Σαμισραμμάν Β' ἴδ. σελ. 220-221 σημ.

(2) Ὁ Ῥαμμάν, μεθ' οὗ τοῦ ὀνόματος συντίθενται πολλὰ ὀνόματα βασιλέων, εἶναι θεὸς τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῶν ἀστραπῶν καὶ κεραυνῶν. Τὸ ὄνομα τοῦτο δι' ἰδιογραφικῶν σημείων γραφόμενον πολλὰς παρέσχε δυσκολίας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, ἀναγνώθην Βουλ, Ἰβα, Βιν καὶ τέλος Ῥαμμάν (κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ Συροῦ θεοῦ Ῥιμμῶν).

Τίγρητα ἰδρυμέναις Βαβυλωνιακῇ ἀποικίᾳ, ἥτις, ὡς τοσαῦται ἄλλαι ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀρχαῖαι πόλεις, ἀπετέλει μικρὸν τι ἱερατικὸν κράτος ἐν τοῖς βορείοις ὄρεισι τῆς Χαλδαίας. Ἄν οἱ μνημονευθέντες ἱερατικοὶ ἡγεμόνες τῆς Ἀσσοῦ τῆς κειμένης ἐπὶ τῆς Μεσοποταμιακῆς ὄχθης τοῦ Τίγρητος ἐδέσποζον καὶ τῆς ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου, τῆς κυρίως Ἀσιατικῆς, ὄχθης βορειότερον τῆς Ἀσσοῦ κειμένης πόλεως Νίνου ἢ Νινευί, εἶναι ἄγνωστον ἄγνωστον δ' ἐπίσης ποτέρα τῶν δύο πόλεων εἶναι ἀρχαιότερα. Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι ἡ Νινευί μέχρι τοῦ βασιλέως Σαλαμανασάρ Α' (1330 π. Χ.) δὲν φαίνεται ἔχουσα πολλὴν σημασίαν, πάντα δὲ τὰ ἀρχαῖα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα μέχρι σχεδὸν τοῦ χρόνου τούτου ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἀσσοῦ καὶ εὐρέθησαν ἐπὶ τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἔκειτο ἡ πόλις αὕτη (ἴτοι ἐν Καλέ-Σαργιάτ, ἴδ. σελ. 49). Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι ἢ τε Νίνος καὶ αἱ ἄλλαι πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος κείμεναι Ἀσσυριακαὶ πόλεις, οἷον ἡ Καλάχ, τὰ Ἀρβηλα, ἦσαν, ὅπως καὶ αἱ ἀρχαιόταται Χαλδαϊκαὶ πόλεις τῆς νοτίου Μεσοποταμίας, *αὐτοπόλεις*, ἐφ' ὧν ἡ Ἀσσοῦ κατὰ μικρὸν ἐκτίησато πολιτικὴν ὑπεροχὴν καὶ κατέστη πόλις ἡγεμονίας, ὅπως τινὲς ἐν Βαβυλωνίᾳ πόλεις (Ὁρχόη, Οὔρ, Ἀρχάδ), καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν τοιαύτην αὐτῆς ἡγεμονίαν τὸ ἴδιον αὐτῆς ὄνομα (Ἀσσοῦ, Ἀτουρία, Ἀσσυρία), ὅπερ ἐδήλου οὕτω ὀλόκληρον τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ ἡγεμονία τῆς Ἀσσοῦ παρὰ τὸν ἄνω Τίγρητα φαίνεται ὅτι συμπίπτει πρὸς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς βλέπομεν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἀσσοῦ προσωνυμουμένους *βασιλεῖς*. Ὁ πρῶτος ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις *βασιλεὺς* (σάρρου) καλούμενος ἡγεμὼν τῆς Ἀσσοῦ εἶναι ὁ Βηλκαπκαποῦ, περὶ οὗ ἄγνωστον εἶναι πότε ἐβασίλευσε (1) μετὰ τοῦτον δὲ ὡς

(1) Τὰ κατὰ τὸν *Βηλκαπκαποῦ* (= Βήλ ἐστι μέγας) τοῦτον εἶναι ὄλως σκοτεινόν. Ἐν βασιλικῇ τινι ἐπιγραφῇ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' ὁ Βηλκαπκαποῦ καλεῖται «ἀρχαῖος βασιλεὺς», ἐξ οὗ κατάγεται ὁ Σαλαμανασάρ Α'. Ἐξ ἄλλου ἐν ἐπιγραφῇ τινι Ἀσσυριακῇ ὁ Σαμισραμμάν (Α') καλεῖται «υἱὸς Βηλκαπκαποῦ». Ἄλλ' ὁ Σαμισραμμάν ἐν τῇ βασιλικῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Θαλαμφελλασάρ Α' καλεῖται *Ισακκοῦ* ἴτοι ἀρχιερέως (ἢ ἀρχιερεὺς ἡγεμῶν). Ἄλλ' ἐνταῦθα ἐγείρεται ἡ ἀπορία πῶς ὁ τοῦ βασιλέως (σάρρου ἢ μαλικ) υἱὸς καὶ διάδοχος καλεῖται ἀπλῶς *Ισακκοῦ*; Ὁ Hommel εἰκάζει ὅτι ὁ τοῦ Σαμισραμμάν Α' πατὴρ δὲν εἶναι ὁ βασιλεὺς Βηλκαπκαποῦ (ἀφοῦ καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ οὐδεμίαν φέρει προσωνυμίαν οὐδὲ κἀν τὴν τοῦ *Ισακκοῦ* ἢ πάτσι), ἀλλὰ πιθανῶς ἀπλοῦς τις Βαβυλωνίος τοπάρχης τῆς Ἀσσοῦ, οὗτινος ὁ υἱὸς Σαμισραμμάν Α' ἔλαβε πρῶτος μετὰ τῶν ὑποτελῶν τῆ Βαβυλωνία ἡγεμόνων τῆς Ἀσσυρίας τὴν προσωνυμίαν τοῦ ἀρχιερέως ἡγεμόνος. Ἀλλὰ τότε τίνα σχέσιν ἔχει ὁ «ἀρχαῖος βασιλεὺς Βηλκαπκαποῦ» πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Σαμισραμμάν Β' καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἀρχιερέων καὶ βασιλέων, ἐξ ὧν κατάγεται καὶ ὁ μέγας Θαλαμφελλασάρ Α'; Ὁ Tiele διὰ πολλῶν συνδυασμῶν καὶ εἰκασίῶν πειραθεὶς νὰ διαφωτίσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐφθασεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ οἶκος τοῦ βασιλέως Βηλκαπκαποῦ, ἐξ οὗ κατάγεται ὁ βασιλεὺς Σαλαμανασάρ Α', ἐδέσποζεν ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐν Νινευί καὶ ὅτι ὁ οἶκος οὗτος ἔλαβε τὴν ἐπὶ τῆς ὄλης Ἀσσυρίας ἀρχὴν διὰ τοῦ Σαλαμανασάρ Α', ἐνφ' ὃ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ Ἰσμιδογὰν καὶ Σαμισραμμάν Β' καταγόμενος οἶκος, εἰς δὲ ἀνήκει ὁ Θαλαμφελλασάρ Α', ἦρχεν ἐξ ἀρχῆς ἐν Ἀσσοῦ. Φαίνεται δὲ ὅτι ἀμφότεροι οἱ οἴκοι ὄντες τοῦ αὐτοῦ γένους κατήγοντο ἀπὸ τοῦ *Ισακκοῦ* Σαμισραμμάν Α' υἱοῦ τοῦ Βηλκαπκαποῦ (οὐχὶ τοῦ ὁμωνύμου βασιλέως, ἀλλὰ τοῦ ἐκ τῶν προγόνων τοῦ βασιλέως τούτου Βαβυλωνίου τοπάρχου, κατὰ Hommel). Περὶ τῆς διαιρέσεως ταύτης τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ἀσσυρίας εἰς δύο κλάδους ποιησόμεθα λόγον ἐν τοῖς καθεκαστα τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας.

βασιλείς ἀναφέρονται ὁ Ἀσσουρ-σουμα-ουστασίρ καὶ ὁ Νινδάρ Τουκούλι (ἢ Τουκλάτι)-Ἀσσοῦρ (βασιλεύσαντες μεταξὺ τοῦ 1600 καὶ 1500 π.Χ.), σύγχρονοι τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως Χαρβισιχοῦ, ἑνὸς τῶν διαδόχων τοῦ περιφήμου Ἀγουκακρίμι. Ὁ χρόνος, καθ' ὃν οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἀσσυρίας λαμβάνουσι τὴν προσωνυμίαν βασιλέων συμπίπτει καὶ πρὸς ἕτερον γεγονός, ὅπερ μαρτυρεῖ ἐπίσης τὴν κατὰ μικρὸν αὐξανομένην δύναμιν τῆς Ἀσσυρίας. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι αἱ ἐπὶ τὰς χώρας τῆς Συρίας γενόμεναι στρατεῖαι τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους τούτου μέχρι τῆς ἄνω Συρίας. Αἱ στρατεῖαι αὗται ἐγένοντο ἐπὶ τῆς 18 Αἰγυπτιακῆς δυναστείας τῆς ἀρχῆς ἀπὸ τοῦ 1680 μέχρι τοῦ 1450 π. Χ. Ὁ τρίτος βασιλεὺς τῆς δυναστείας ταύτης, βασιλεύσας περὶ τὰ τέλη τοῦ 17 πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, Τούθμωσις Α' καὶ ὁ τούτου ἕγγονος Τούθμωσις Γ', βασιλεύσας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 16 π.Χ. αἰῶνος (1590-1556), ἐξέτειναν τὰς στρατείας αὐτῶν μέχρι τῆς ἄνω Συρίας, ἔνθα ἐπεκράτουν τότε οἱ γνωστοὶ ἐκ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων *Ρουτήνοι* καὶ μετ' αὐτῶν ἢ μετ' αὐτοὺς οἱ Χεταῖοι. Κατὰ τὰς εἰσβολὰς δὲ ταύτας τὰς Αἰγυπτιακὰς ἢ Ἀσσυρία οὐ μόνον συνεμάχησε μετὰ τῶν λαῶν τῆς βορείου Συρίας ἐν κοινῷ κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἀγῶνι, ἀλλ' ὡς εἰκάζει ὁ Tiele, καὶ ἀνέλαβε τὴν τοῦ ἀγῶνος τούτου ἡγεμονίαν. Ἄλλ' ἢ ἡ δύναμις τῆς Αἰγύπτου ἦτο τότε μεγάλη καὶ ἡ Ἀσσυρία (Ἀσσοῦρ) ἀναφέρεται μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως εἰς φόρον πληρωμὴν ὑποβληθειῶν χωρῶν. Τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ἔπαθε καὶ ἡ Βαβυλωνία ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων τοῦ Ἀγουκακρίμι (1). Ἄλλ' ἢ τοιαύτη ὑποτέλεια τῆς Ἀσσυρίας εἰς τὴν Αἴγυπτον ἦτο ὅπως παροδική, διότι μετὰ τὸν Τούθμωσιν Γ' ἢ Ἀσσυρία δὲν ἀναφέρεται πλέον ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς μνημείοις μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν τῇ Αἰγύπτῳ χωρῶν, οὐδ' ἐπεχείρησάν τι οἱ τοῦ βασιλέως ἐκείνου διάδοχοι ἐναντίον τῆς Συρίας, ἥτις ἐπὶ ἰκανὸν χρόνον ἔμενεν ἡσυχος ἀπὸ εἰσβολῶν Αἰγυπτιακῶν. Ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Τούθμωσις Γ' μετὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐναντίον τῶν λαῶν τῆς Συρίας νίκην προὐχώρησε μέχρι τοῦ Τίγρητος καὶ κατέλαβεν αὐτὴν τὴν Νινευὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ, προήλθεν ἐκ τῆς συγχύσεως τοῦ ὀνόματος Νινευὶ πρὸς τὸ τῆς Συριακῆς πόλεως Νὶ ἢ Νίν, ἣν ἀληθῶς κατέλαβον οἱ μετὰ τὴν μεγάλην ἐν Μαγεδδῶ νίκην (τῷ 1567;) μέχρις Εὐφράτου νικηφόροι προελάσαντες Αἰγύπτου.

Οἱ πρὸς τὴν Αἴγυπτον πόλεμοι φαίνεται ὅτι μᾶλλον ηὔξησαν ἢ ἠλάττωσαν τὴν δύναμιν τῆς Ἀσσυρίας· διότι αὕτη, παρ' ὅλην τὴν παροδικὴν πρὸς τὴν Αἴ-

(1) Ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς μνημείοις τοῦ Τουθμῶσιος Α' καὶ Τουθμῶσιος Γ' ἀναφέρεται πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν ὡς ὑποτελὴς τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ἡ χώρα Σιγγάρ ἢ Σαγγάρ πέμπουσα τῷ Αἰγυπτίῳ βασιλεῖ *λαζουλίθους*. Ἄλλ' ἄγνωστον ἂν Σιγγάρ ἢ Σαγγάρ νοητέον χώραν τινὰ τῆς βορείου Μεσοποταμίας, ὡς φρονεῖ ὁ Hommel, ἢ αὐτὴν τὴν Βαβυλωνίαν, ὡς νομίζει ὁ Tiele, ἀσπαζόμενος τὴν καὶ ὑπ' ἄλλων πρесеβουμένην γνώμην ὅτι *Σιγγάρ* εἶναι ταυτὸν τῷ *Σενναάρ* (=Βαβυλωνία, ἰδ. σελ. 38).

γυπτον ὑποτελείαν, διὰ τῶν πολέμων τούτων τὸ πρῶτον ἔλαβεν εἰδὸς τι συμμαχικῆς ἡγεμονίας ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς βορείου Μεσοποταμίας καὶ τῆς Συρίας καὶ τὴν ἡγεμονίαν ταύτην οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας ἠγωνίσαντο ἀκολούθως νὰ καταστήσωσι διαρκῆ καὶ πραγματικὴν ἐπὶ τὰς χώρας ἐκεῖνας. Μετὰ τοὺς δύο ἀνωτέρω μνημονευθέντας βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας Ἀσσουρ-σουμαουστασίρ καὶ Νινδάρ-Τουκούλι-Ἀσσοῦρ (ἢ ὡς ἀναγινώσκειται ἄλλως τὸ ὄνομα Ἀδάρ-Τιγλάτ-Ἀσσοῦρ), ἤρξεν ἐν Ἀσσοῦρ ὁ βασιλεὺς Ἀσσουρ-βηλ-νισε-σοῦ (=ὁ Ἀσσοῦρ εἶναι κύριος τῶν λαῶν αὐτοῦ) (1470 π.Χ.), οὗ ἀπὸ τῆς βασιλείας ἀρχεται τὸ μέχρι σήμερον διασωθὲν μέρος τῆς συγχρονιστικῆς ἱστορίας τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας. Σύγχρονος τοῦ Ἀσσουρ-βηλ-νισε-σοῦ ἦτο ἐν Βαβυλωνίᾳ ὁ ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀγουκακρίμι καὶ εἰς τὴν Κοσσαϊκὴν, ὡς οὗτος, ἀνήκων δυναστείαν, βασιλεὺς Καράινδας, διαδεξάμενος, ὡς φαίνεται, τὸν ὡσαύτως Κοσσαϊκὸν ὄνομα φέροντα Σαγαράκιαν ἢ Σαγασάλτιαν (τὸν σύγχρονον τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Ἀσσουρ-σουμαουστασίρ) τὸν ἀνοικοδομήσαντα παναρχαῖόν τινα ναὸν τοῦ Ἥλιου ἐν Σιπάρους ἢ Σεφφαραουαίμ. Ὁ Καράινδας δὲ καὶ ὁ Ἀσσουρ-βηλ-νισε-σοῦ εἶναι οἱ πρῶτοι βασιλεῖς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας οἱ συνομολογήσαντες πρὸς ἀλλήλους συνθήκην, δι' ἧς προσδιώριζον τὰ ἀμοιβαῖα τῶν κρατῶν αὐτῶν ὄρια καὶ ὑπεχρεοῦντο δι' ὄρκου νὰ σέβωνται τὰ ὄρια ταῦτα (1). Τὰς οὕτω καθιερωθείσας μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν εἰρηνικὰς καὶ φιλικὰς σχέσεις διετήρησαν καὶ προήγαγον καὶ οἱ διάδοχοι τῶν μνημονευθέντων βασιλέων, ὁ Βαρ(ν)αβούριας τῆς Βαβυλωνίας, ὁ ἀνοικοδομήσας τὸν ναὸν τοῦ Ἥλιου ἢ Σάμας ἐν Ἑλλασάρ, καὶ ὁ Βουσουρασοῦρ τῆς Ἀσσυρίας. Ὁ τοῦ Βουσουρασοῦρ υἱὸς καὶ διάδοχος Ἀσσουρουβαλλίτ (1430-1400 π. Χ.) ἐνίσχυσεν ἔτι μᾶλλον τὰς σχέσεις ταύτας δοὺς τῷ Βαρ(ν)αβούρια τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γάμον (2). Ἄλλ' ἢ τοιαύτη συνάφεια μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἢ μᾶλλον ὁ σύνδεσμος οὗτος τῶν δύο βασιλικῶν οἴκων δὲν ἤρξε, φαίνεται, τοῖς ἐν Βαβυλῶνι στρατιωτικοῖς ἀρχουσι Κοσσαίοις, διότι ὁ ἐκ τοῦ μνημονευθέντος γάμου υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Βαρ(ν)αβούρια Καράχαρδας (ἢ Καράβηλος) ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Κοσσαίων, ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν θρόνον Ναζίβουγὰς τις, ἀρχηγὸς ἴσως τῆς κατὰ τοῦ Καράχαρδα συνωμοσίας, καταλυθείσης τῆς τέως ἀρχούσης δυναστείας. Τότε ὁ Ἀσσουρουβαλλίτ στρατεύσας ἐναντίον τῆς Βαβυλῶνος πρὸς τιμωρίαν τῶν φονέων καὶ ἀρπάγαν καὶ νικήσας, τὸν μὲν Ναζίβουγαν καθήρξε, παρέδωκε

(1) Πρῶτον, κατὰ Hommel, οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας ἦσαν ὑποτελεῖς τῷ Βαβυλωνιακῷ κράτει.

(2) Τοῦ τε βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Βαραβούρια καὶ τοῦ συγχρόνου αὐτοῦ Ἀσσουρουβαλλίτ τῆς Ἀσσυρίας (1436-1460 π. Χ.) εὐρέθησαν ἐπιστολαὶ ἐν Τελλ-ελλ-Αμάρ τῆς Αἰγύπτου (ἰδ. σελ. 73) πρὸς τὸν σύγχρονον Φαραῶ τῆς χώρας ταύτης Νιφουρουρια ἢ Ναφουρου (Ἀμένωφιν Δ'). Τοῦ Ἀσσουρουβαλλίτ ἡ ἐπιστολὴ ἔχει ὧδε: «Πρὸς τὸν Ναφουροῦ, τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, τὸν ἀδελφόν μου εἰπέ οὕτω (ὁ ἐπιστέλλων ἡγεμὼν

δὲ τὸν θρόνον τὸν Βαβυλωνιακὸν εἰς τὸν νόμιμον κληρονόμον Κουριγαλζοῦ (τὸν Β' ἢ τὸν νεώτερον, ἀδελφὸν τοῦ φονευθέντος βασιλέως), χώραν ὅμως Βαβυλωνιακὴν δὲν προσήρτησεν, ὡς φαίνεται, εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος. Ἀλλὰ κατακτήσεις καὶ προσαρτήσεις ἐποιήσατο ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐν ταῖς πρὸς δυσμὰς στρατείαις καθυποτάξας εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ τὸν ἐν Μεσοποταμίᾳ, ὡς εἰκάζεται, οἰκοῦντα λαὸν τῶν Σουβαρί. Ἄλλ' ἢ μεταξὺ Βαβυλωνίας καὶ Ἀσσυρίας ἀποκατασταθεῖσα ἐπὶ τοῦ Ἀσσυρουβαλλίτ εἰρήνη ἐταράχθη αὐθις ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ βασιλέως τούτου Βηλιραρί (= ὁ Βῆλος εἶναι ἢ βοήθειά μου) ἄρξαντος τῷ 1380 π. Χ. καὶ ἐν τῷ πολέμῳ τῷ ἐκραγέντι μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ὁ Βαβυλωνίος βασιλεὺς Κουριγαλζοῦ Β' ἠττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Βηλιραρί (1) ἠναγκάσθη νὰ ἐκχωρήσῃ μέρος τῆς Βαβυλωνιακῆς ἐπικρατείας εἰς τὸ ὁσημέραι ἐπὶ μᾶλλον αὐξανόμενον καὶ κρατυνόμενον Ἀσσυριακὸν κράτος (2). Τὰ ὅρια τοῦ κράτους τούτου εἶχον εὐρυνθῆ ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀσσυρουβαλλίτ πρὸς δυσμὰς διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς χώρας τῶν Σουβαρί. Ὁ δὲ τοῦ Βηλιραρί υἱὸς καὶ διάδοχος Πουδιήλ ἐξέτεινε τὰ ὅρια τῆς Ἀσσυρίας πρὸς ἀνατολάς, ὑποτάξας τοὺς μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ ὄρους Ζάγρου οἰκοῦντας λαοὺς Σοῦτι καὶ Γοῦτι· ὁ δὲ τὸν Πουδιήλ διαδεξάμενος υἱὸς αὐτοῦ Ῥαμμανιραρί ἢ Βινιραρί (= ὁ Ῥαμμάν ἢ Βιν βοήθειά μου) Α' ἔστρεψε τὰ ὄπλα αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἐν τῇ βορείῳ Συρίᾳ Χεταίων, τῶν διατελούντων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὡς φαίνεται, εἰς πόλεμον καὶ πρὸς τοὺς Αἴγυπτιοὺς· στρατεύσας δὲ καὶ ἐναντίον τοῦ

ἀπευθύνεται πρὸς τὸν πρεσβευτὴν αὐτοῦ τὸν κομίζοντα καὶ ἐπιδόσοντα τὴν ἐπιστολήν, ἴδ. κατωτέρω): «Ὁ Ἀσσυρουβαλλίτ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας, ὁ μέγας βασιλεὺς καὶ ἀδελφός σου. Εἰρήνη σοὶ καὶ τῷ οἴκῳ σου καὶ τῇ χώρῃ σου. Εὐφράνθητι λίαν διότι εἶδον τὸν πρεσβευτὴν σου... Ὅτε ὁ πατήρ σου ἐπεμψεν εἰς Αἴγυπτον πρέσβεις, οὗτοι ἠνεγκον αὐτῷ 20 τάλαντα χρυσοῦ. Ὅτε ὁ βασιλεὺς τοῦ Χαννιραβάτ ἔγραψεν εἰς τὸν πατέρα σου εἰς Αἴγυπτον, ἐπεμψεν αὐτῷ 20 τάλαντα. Γράψον ὅτι ἐπιθυμοῦμαι ὁ πρεσβευτής σου θὰ σοὶ κομίσῃ αὐτό». Τοῦ Βαραβούρια ἢ ἐπιστολὴ ἔχει ὡδε: «Ὡς πρότερον σὺ καὶ ὁ πατήρ μου διετηρεῖτε φιλικὰς σχέσεις, οὕτω θέλομεν νῦν ἐγὼ καὶ σὺ».

(1) Ἄδηλον ἂν ὁ Κουριγαλζοῦ Β' ἦτο ἀδελφὸς ὁμομήτριος τοῦ Καράχαρδα, κατ' ἀκολουθίαν ἐξἀδελφός τοῦ Βηλιραρί. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔτι τοιαύτη συγγένεια στενὴ δὲν ὑφίστατο μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων, ἀπορον φαίνεται πάλιν ὅτι ὁ Κουριγαλζοῦ ἐγείρει πόλεμον ἐναντίον κράτους καὶ ἡγεμόνος, δι' ὃν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Ὁ Tiele τὴν τοιαύτην ἀπορίαν λύει ὑποθέτων ὅτι ὁ Κουριγαλζοῦ Β' ἐπολέμησε κατὰ τῆς Ἀσσυρίας ἀναγκασθεὶς πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶς πάντοτε πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους διακειμένων Κοσσαίων, κινδυνεῶν ἄλλως ν' ἀπολέσῃ αὐτὸς τὸν θρόνον.

(2) Ἐν τοῖς ἐπιγραφικαῖς μνημείοις ἀναφέρεται ὅτι ὁ Βηλιραρί ἐνίκησε τοὺς Κοσσαίους· ἀλλ' ἄγνωστον ἂν ὡς κατὰ Κοσσαίων νίκην νοητέον αὐτὴν τὴν κατὰ τοῦ Κουριγαλζοῦ Β' ἢ νίκην ἰδιαίτην, ἢ ἤρατο ἐναντίον τοῦ ἔθνους τῶν Κοσσαίων εἰσβαλὼν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν.

βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Ναζιμαραδδᾶ νέας ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους χώρας. Ὁ Ῥαμμανιραρί Α' εἶναι ὁ πρῶτος Ἀσσύριος βασιλεὺς, οὗ ἐσώθησαν ἐπιγραφαὶ ἢ τοὶ βασιλικά χρονικά, ἐν οἷς κανχώμενος λέγει ὅτι, ὅσας μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς παρέλαβε κτήσεις, ταύτας διετήρησε, προσέθηκε δὲ αὐτὸς νέας πρὸς ἐκείνας.

Ἡ αὐξήσις καὶ ἡ κραταίωσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καθ' ἁπλάσας τὰς διευθύνσεις ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ῥαμμανιραρί Α'. Τὸ κράτος τοῦτο τὸ λαβὼν τὸν πολιτισμὸν παρὰ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ καὶ ἔθνολογικῶς συγγενεῖον πρὸς αὐτὸ ἀνέπτυξε χαρακτῆρα πολλῶ πολεμικώτερον ἢ τὸ Βαβυλωνιακόν. Διότι τὸ μὲν Βαβυλωνιακόν κράτος ἔχον πολιτισμὸν ἀνεπτυγμένον ἀπὸ χιλιετηρίδων καὶ οἰκούμενον ὑπὸ λαοῦ ἔχοντος, ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἱστορικοῦ βίου καὶ τῆς φύσεως τῆς χώρας, ὅσπην πρὸς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἦτο κατὰ βάθος εἰρηνικόν· τοῦναντίον δὲ τὸ νεαρὸν καὶ σφριγῶν Ἀσσυριακόν κράτος, ἰδρυθὲν ἐν τοῖς ὄριοις τοῖς μεταξὺ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πέραν τούτων πρὸς βορρᾶν ἐπικρατοῦσης βαρβαρότητος, ἐν μέσῳ φυλῶν ἐχθρικῶν ἅμα δὲ καὶ φιλοπολέμων, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ κατέστη ἀναγκάως πολεμικόν καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν μεγάλων φιλοπολέμων ἡγεμόνων ἀνέπτυξε τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ ἀλκὴν. Ὁ τὸν Ῥαμμανιραρί Α' διαδεξάμενος Σαλαμανασάρ Α' (Σαλμάν-ἢ Σουλμάν-Ἀσσαρίδ, Chalman-Acharid κατὰ τὰ Ἀσσυρ. μνημεῖα, Chalmanasar κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον τῆς Π. Δ.(1), Σαλαμανασάρ κατὰ τοὺς Ὁ'), ἔτι δὲ καὶ ὁ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος Τουκλατνιδάρ (ἢ Τουκλαταδάρ), οἱ βασιλεύσαντες κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 14 π. Χ. αἰῶνος, ὑπῆρξαν ἡγεμόνες πολεμικώτατοι πολλὰς ποιησάμενοι στρατείας πρὸς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ πρὸς τὴν χώραν Ἀράμ ἢ τοὶ Συρίαν καὶ πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς χώρας τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου. Ὁ Σαλαμανασάρ Α' καθυπέταξε τοὺς πρὸς δυσμὰς οἰκοῦντας Λουλουμί, ὡς καὶ τοὺς πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς Μουσαρί (ἐν τῷ νῦν νοτιῷ Κουρδιστᾶν τοῦ Ἀρμεν. ὄροπεδίου), ἰδρυσε δὲ ἀποικίαν Ἀσσυριακὴν ἐν τῇ ὑποταχθείσῃ χώρᾳ καὶ καθιέρωσε οὕτω τὸ σύστημα, ὅπερ ἐφήρμοζον τακτικῶς ὕστερον οἱ Ἀσσύριοι βασιλεῖς ἐν ταῖς ὑπ' αὐτῶν διὰ πολέμου καταλαμβανομέναις χώραις, μετοικίζοντες τοὺς κατοίκους τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν ἀλλαχόσε τοῦ κράτους, ἐνθα ἡ διαμονὴ αὐτῶν ἐφαίνετο ἀβλαβῆς εἰς τὸ κράτος, ἀποικίζοντες δὲ τὰς κατακτηθείσας χώρας δι' Ἀσσυρίων ἢ ἄλλοθεν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐκπατριζομένων λαῶν. Ὁ Σαλαμανασάρ Α' μετέθηκε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ εὐρυνθέντος κράτους ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἱερᾶς πόλεως Ἀσσοῦ εἰς τὴν βορειότερον καὶ ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ὁχθῆς τοῦ Τίγρητος κειμένην, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν νέων κτήσεων

(1) Σημειωτέον ὅτι ὁ Σαλαμανασάρ τῆς Π. Διαθήκης εἶναι ὁ Σαλαμανασάρ Δ'.

τοῦ κράτους κεντρικώτερον καθισταμένην πόλιν Νινευί (1), αὐτὸς δὲ καὶ νοτιώτερον κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Τίγρητος καὶ Ζαβάτου ἔκτισε τὴν ὄχυρὰν Καλάχ, ἣτις βραδύτερον ἠνώθη μετὰ τῆς Νινευί καὶ κατέστη κυρία ἔδρα τοῦ κράτους. Ἐξετέλεσε δὲ καὶ ἔργα εὐσεβῆ ἐπισκευάσας ἐκ νέου τὸν ἐν Νινευί παλαίτατον ναὸν τῆς Ἰσθάρ, τὸν ἀνοικοδομηθέντα ἔτι πρότερον ὑπὸ τοῦ Σαμισραμιάν Α' καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀσσουρουβαλλίτ, καὶ οἰκοδομήσας ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὸν ναὸν τοῦ «μεγάλου θεοῦ τῆς Ἀνατολῆς (Ἑ-χαρσάκ-Κουρρά)». Ἀλλὰ τὰ ὅπλα τοῦ Σαλαμανασάρ Α', τὰ τοσοῦτον εὐτυχήσαντα πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμᾶς, δὲν ὑπῆρξαν, φαίνεται, ἕξ ἴσου εὐτυχῆ καὶ πρὸς νότον ἀπέναντι τῆς Βαβυλωνίας ἢ μᾶλλον ἀπέναντι τῶν Κοσσαιῶν τῶν ἐπικρατούντων ἔτι ἐπὶ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' ἐν Βαβυλωνίᾳ. Οἱ Κοσσαιοὶ ἀνεκτήσαντο τὰς ὑπὸ τοῦ Ῥαμμανιραρί Α' ἀπὸ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους ἀφαιρεθείσας χώρας καὶ κατέστησαν οὕτω ἐπισηφαλῆ τὰ πρὸς νότον ὅρια τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ἐν μέρει ἔδωκεν ἀφορμὴν τῷ Σαλαμανασάρ Α' νὰ κτίσῃ τὴν ὄχυρὰν Καλάχ, ἵνα ἀμύνηται ἐναντίον τῶν ἀπὸ νότου πολεμιῶν. Ἀλλ' ἢ ἐκ μέρους τῶν Βαβυλωνίων ταπεινώσεις ἦτο ὅπως παροδικῆ, τιμωρὸς δὲ καὶ ἐκδικητὴς ἰσχυρὸς ἐναντίον τούτων ἐγένετο ὁ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' υἱὸς καὶ διάδοχος Τουκλατνινδάρ Α'. Παρ' ὅλην δὲ τὴν ἀπέναντι τῆς Βαβυλωνίας ἀποτυχίαν ὁ Σαλαμανασάρ Α' ὑπῆρξεν ἀληθῶς καὶ ξεχωρήθη εἰς τῶν σπουδαιοτέρων ἡγεμόνων τῆς Ἀσσυρίας τῶν συντελεσάντων σφόδρα εἰς τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔμεινε σεβαστὸν καὶ αἰνετὸν τοῖς διαδόχοις, ἐξυμνητὴς δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγίστων Ἀσσυρίων βασιλέων, ὁ περιώνυμος Ἀσσουρνασιρπάλ.

Ὁ βασιλεὺς Τουκλατνινδάρ Α' (βασιλεύσας τῷ 1310 περίπου π. Χ.) ἐστράτευσεν ἐναντίον τῆς Βαβυλωνίας ἣ, ὡς αὐτὸς ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ λέγει, *Καρδούνιας* (ἴδ. σελ. 38) καὶ τοσοῦτον ἐπέτυχεν ἐν τῇ στρατείᾳ ταύτῃ, ὥστε καθυπέταξε παροδικῶς ὅλην τὴν Βαβυλωνίαν ἢ μᾶλλον ἐγένετο αὐτὸς βασιλεὺς Βαβυλωνίας λαβὼν τὴν προσωνομίαν «βασιλεὺς Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ, βασιλέως ἔθνων (σάρ κίς), βασιλέως Ἀσσυρίας, κτήτορος τῆς χώρας Καρδούνιας» (2). Ἀλλ' ἢ Ἀσσυρία δὲν διετήρησεν ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας κυ-

(1) Ἰδ. τὴν ἐν σελ. 239 σημ. 1. Κατὰ τὴν ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ ἐκτιθεμένην γνώμην τοῦ Tiele, ὁ Σαλαμανασάρ Α' καταγόμενος ἀπὸ πλαγίου κλάδου τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ἀσσυρίας, ὅστις κλάδος ἦρχεν ἐν Νινευί (ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν, ἔννοεῖται, τοῦ ἐν Ἀσσοῦ ἀρχόντος πρωτογενοῦς κλάδου), μετὰ τὸν Ῥαμμανιραρί Α' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς ὅλης Ἀσσυρίας· οὕτω δὲ ἐξηγητέον ἴσως ἐν μέρει τὴν εἰς Νινευί ὑπὸ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' μετὰθεσιν τῆς ἔδρας τῆς βασιλικῆς.

(2) Ὡς γνωστὸν, τὴν προσωνομίαν «βασιλέως Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ» ἔλαβον πάντες οἱ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες τῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων (Ἀκκάδ, Οὕρ), ὅσοι τούτων ἐδημοῦρησαν κράτη μεγάλα, εἰ καὶ παροδικά· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ προσωνομία εἶναι ἀρχαιοτάτη

ριαρχίαν (1). Οἱ Βαβυλώνιοι ἠνδρώθησαν ἐπὶ τέλους καὶ ταχθέντες ὑπὸ ἡγεμόνα τινά, οὗ τὸ ὄνομα ἔμεινε ἀγνωστον, εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν νικηφόροι. Τὰ καθέκαστα τῆς στρατείας ταύτης εἶναι ἀγνωστα, τὸ ἀποτελεσμα ὅμως φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Βαβυλωνίας ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων. Οἱ νικηταὶ ὡς λάφυρον ἐκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν εἰς Βαβυλώνα σφραγιδά τινα τοῦ Τουκλατνινδάρ φέρουσαν τὴν ἐπιγραφὴν: «Τουκλατνινδάρ, βασιλεὺς τῶν λαῶν, υἱὸς τοῦ Σαλαμανασάρ, τοῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυ-

ἔχουσα ἀρχὴν Σουμιρικὴν ἢ Τουρανικὴν (Λουγάλ Κιγγί Οὐρίκι) καὶ ἐκ ταύτης μετενεχθεῖσα εἶτα εἰς τὴν Σημιτικὴν Βαβυλωνιακὴν (σάρ μάτ Σούμερι ου Ἀκκάδι), ἐνῶ ἡ δεύτερα προσωνομία (σάρ κίς=βασιλεὺς ἔθνων) εἶναι Σημιτικὴ. Ὡς δὲ ἀλλαχοῦ ἐρρήθη (σελ. 139), οἱ βασιλεῖς τῶν ἰσχυρῶν Χαλδαϊκῶν πόλεων ἐλάμβανον συνηθέστερον τὴν προσωνομίαν «βασιλέως τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου=sar kibrat arbaī», ἣτις εἶναι ἐπίσης Σημιτικὴ (ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας Χαμμουραβί λαμβάνει ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ τὴν Σουμιρικὴν προσωνομίαν Λουγάλ Κιγγί Οὐρίκι=βασιλέως Σουμίρ καὶ Ἀκκάδ, καὶ τὴν Σημιτικὴν sar kibrat arbaī=β. τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου). Ἡ προσωνομία τοῦ «βασιλέως τῶν λαῶν (σάρ κίς)», ἣν ἔλαβεν ὁ Τουκλατνινδάρ, ἦτο ὡσαύτως ἀρχαία προσωνομία Χαλδαϊκῆ, βασιλέα δὲ Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ καλεῖ ἑαυτὸν καὶ ὁ ἐκ τῶν ἀπογόνων καὶ διαδόχων τοῦ Τουκλατνινδάρ μέγας βασιλεὺς Ῥαμμανιραρί Γ'.

(1) Ἡ Ἀσσυριακὴ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας κυριαρχία ἢ μᾶλλον ἢ ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας προσωπικὴ ἔνωσις τῶν δύο κρατῶν ὑπῆρξε βραχυχρόνιος καὶ παροδικῆ ἐπὶ τοῦ Τουκλατνινδάρ Α' καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων Ἀσσυρίων βασιλέων, οἵτινες κατέλαβον τὴν Βαβυλώνα. Πλημμελῆς τις γνώμη εἶχεν ἐπικρατήσει ὡς πρὸς τοῦτο προερχομένη ἐκ τῶν ἐν τοῖς Ἀρμ. Χρον. τοῦ Εὐσεβίου λεγομένων ὅτι «ὁ Βήρωσος μετὰ τὴν δυναστείαν τῶν 9 Ἀράβων βασιλέων τῶν ἀρχάντων τῆς Βαβυλωνίας ἐπὶ 244 ἔτη, διηγεῖται καὶ περὶ Σεμιράμιδος τῆς ἀρχαίας ἐπὶ τῶν Ἀσσυρίων, εἶτα δὲ πάλιν ἀριθμεῖ πάνυ εὐκρινῶς τὰ ὀνόματα πάντες καὶ τεσσαράκοντα βασιλέων, καὶ λέγει ὅτι οὗτοι ἦσαν ἔτη πεντακόσια εἴκοσι ἐξ». Ἡ ἐν παρόδῳ αὕτη ὑπὸ τοῦ Βηρώσου γενομένη μνεία τῆς Σεμιράμιδος ἐν τῇ ἀπαριθμῇ τῶν Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ μετὰ Σεμιράμιν μνημονευομένη δυναστεία, ἡ ἀρχαία 526 ἔτη, ἦτο Ἀσσυριακὴ· οἱ ἀποδεχόμενοι δὲ τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν ἐνίσχουν αὐτὴν θεωροῦντες τὰ 526 ἔτη τῆς δῆθεν Ἀσσυριακῆς δυναστείας συνάδοντα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευόμενα πεντακόσια εἰκοσιπέντε ἔτη τῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας ἀρχῆς τῶν Ἀσσυρίων (ἴδ. σελ. 220). Τὸ ἀνακριβὲς τῆς ὅλης ὑποθέσεως καὶ ἰδίως τὸ λίαν πλημμελὲς τῆς παραβολῆς τῶν 526 ἐτῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Βηρώσου μνημονευομένης δυναστείας πρὸς τὰ 525 ἔτη τῆς καθ' Ἡροδότου Ἀσσυριακῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας ἀρχῆς ἐπεχείρησαν ν' ἀποδείξωσιν ἄλλοι τε καὶ μάλιστα ὁ Ε. Schrader (Berosus und die Monum. Keilinschrift. und Geschichtsf., σ. 460-62). Κατὰ τὰ τελευταῖα πορίσματα τῆς σφηνοειδοῦς ἱστορικῆς φιλολογίας εἶναι τοσοῦτον πλημμελῆς ἢ ὑπόθεσις ὅτι ἡ Βαβυλωνία ἐπὶ ἑκατοντάδας ἐτῶν ὑπετάγη εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ὥστε οὐδὲ λόγος πρέπει νὰ γίνηται περὶ αὐτῆς. Ἡ Βαβυλωνία οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους μέχρι τῆς τούτου καταλύσεως ἐγένετο Ἀσσυριακὴ ἐπαρχία, ἀλλὰ διετήρησε πάντοτε τὴν αὐτοτελὴ ὑπαρξίν αὐτῆς ὡς κράτους ἰδιαιτέρου. Παροδικῶς μόνον ἰσχυροὶ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας, ὡς ὁ Τουκλατνινδάρ, ἰδίως δὲ ὁ Σναχηρείμ, ἦνωσαν προσωρικῶς τὸ κράτος τοῦτο μετὰ τοῦ Ἀσσυριακοῦ, προσωνομούμενοι αὐτοὶ «βασιλεῖς Βαβυλωνίας». Δύο τινά δὲ κυρίως ἐκόλυσαν τοὺς Ἀσσυρίους βασιλεῖς ἀπὸ τῆς κατακτιθήσεως καὶ εἰς τὸ ἄσ-

ρίας, κτήτωρ τῆς χώρας *Καρδούνιας* ὅστις ἐξαλείψῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ (ἐκ τῆς σφραγίδος ταύτης), τούτου τὸ ὄνομα καὶ τὸ σπέρμα εἶθε νὰ ἐξαφανίσωσιν οἱ θεοὶ Ἄσσοῦρ καὶ Ῥαμμάν». Ἡ σφραγὶς αὕτη ἔμεινεν ὡς τρόπαιον ἐπὶ 600 ἔτη ἐν Βαβυλῶνι μερικοῦ ὁ βασιλεὺς Σαναχηρεῖμ κυριεύσας τὴν Βαβυλωνίαν ἀνεκτίσατο τὸ πολῦτιμον μνημεῖον.

Ὁ χρόνος τῆς Βαβυλωνιακῆς ταύτης κατὰ τῆς Ἄσσυρίας στρατείας δὲν εἶναι γνωστός, ἄδηλον δὲ ἂν ἐγένετο αὕτη ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ Τουκλατινιδάο ἢ ἐπὶ τινος τῶν τούτου διαδόχων. Ἄλλως τε ἄγνωστος εἶναι καὶ ὁ ἀμέσως διαδεχόμενος τὸν Τουκλατινιδάο βασιλεὺς καὶ ἄλλοι τῶν ὑστερον βασιλευσάντων ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα, διότι καὶ ἡ *συγχρονιστικὴ χρονογραφία* Ἄσσυρ. καὶ Βαβυλ. οὐδὲν διαλαμβάνει περὶ τῆς ἱστορίας τῆς περιόδου ταύτης. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ 13 π.Χ. αἰῶνος, ὁπότε ἄρχεται πάλιν ἡ *συγχρονιστικὴ χρονογραφία*, εὐρίσκομεν ἐν Ἄσσυρίᾳ τὸν βασιλέα Βουλκιδουρουσσούρ (1) καὶ σύγχρονον αὐτοῦ βασιλέα ἐν Βαβυλῶνι τὸν Ῥαμμανναδιναχί (1216-1186 π. Χ.). Μεταξὺ τῶν δύο τούτων βασιλέων νέος ἐξεργάγη πόλεμος. Οἱ Βαβυλώνιοι ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν ἐνίκησαν τοὺς Ἄσσυρίους ἐν μάχῃ, καθ' ἣν ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Βηγκιδουρουσσούρ, μόλις δὲ ὁ ταῦτον διαδεχόμενος Νινδαρπαλικούρρας ἢ Νινδαρπαλισάρρας (ἢ Ἀδαρπαλικούρ) (2) κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τοὺς μέχρι τῆς ἱερᾶς πόλεως Ἄσσοῦρ προελάσαντας Βαβυλωνίους (3), χωρὶς ὅμως νὰ δυνήθῃ νὰ λάβῃ ἐπιθετικὴν κατ' αὐτῶν θέσιν καὶ νὰ ἀνακτήσῃται τὰς ἀπολεσθείσας μεθορίους χώρας. Τὸν Νινδαρπαλισάρραν «τὸν ἀγαπητὸν τῷ θεῷ αὐτοῦ Ἄσσοῦρ, τὸν γενναῖον ἀμύντορα, τὸν

συριακὸν κράτος προσαρτήσεως τῆς Βαβυλωνίας: α') ὅτι ἡ Βαβυλωνία καὶ ἐπὶ τῆς μεγίστης ἀκμῆς τῆς δυνάμεως τοῦ Ἄσσυριακοῦ κράτους δὲν ἔπαυσε νὰ ἦναι ἀρκοῦντως ἰσχυρά, ὥστε ν' ἀμύνεται γενναίως ὑπὲρ τῆς αὐτοτελοῦς υπάρξεως αὐτῆς· β') ὅτι αὐτοὶ οἱ Ἄσσύριοι βασιλεῖς ἐνεφοροῦντο σεβασμοῦ ἱεροῦ πρὸς τὴν Βαβυλῶνα καὶ τὴν Βαβυλωνίαν, ἣν ἐθεώρουν ὡς ἱερὰν μητρόπολιν τοῦ κράτους καὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν· καὶ ἐφιλοδόξουν μὲν ἐπὶ τὸ ἀξίωμα καὶ ἐπὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ «βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας», ἀλλ' οὐδέποτε διενεοῦντο νὰ καταστήσωσι τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος ἐπαρχίαν ἢ ἀπλοῦν πολιτικὸν ἐξάρτημα τοῦ Ἄσσυριακοῦ κράτους.

(1) Ἀνακριβῶς οὗτος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Tiele θεωρεῖται υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Τουκλατινιδάο.

(2) Ἀπὸ Νινδαρπαλικούρρας ἢ Ἀδαρπαλικούρ ἀρχεται πάλιν, κατὰ Tiele, ἡ ἐπὶ τῆς ὄλης Ἄσσυρίας ἀρχὴ τοῦ ἐν Ἄσσοῦρ ἐδρεύοντος πρωτογενεοῦς κλάδου τοῦ ἀρχαιοτάτου βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ἄσσυρίας, τοῦ κλάδου τοῦ καταγομένου ἀπ' εὐθείας ἀπὸ Ἰσμιδογάν καὶ Σαμισορραμάν Β'.

(3) Κατὰ Tiele κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ἠρπάγη ἡ σφραγὶς τοῦ Τουκλατινιδάο, ἐνῶ ὁ Hommel τὸ γεγονός τοῦτο ἀνάγει εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Τουκλατινιδάο γενομένην Βαβυλωνιακὴν στρατείαν. Σημειωτέον ὅτι ὁ Tiele δὲν γινώσκει ὅτι μεταξὺ τῶν δύο πολέμων ἐμμεσολάβησε χρόνος ὑπερβαίνων αἰῶνα ὀλόκληρον, διότι, ὡς ἐρρήθη, ὑπέθεσεν ἀνακριβῶς ὅτι ὁ Βηγκιδουρουσσούρ ἦτο υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Τουκλατινιδάο.

παρασχόντα δύναμιν εἰς τοὺς στρατοὺς τῆς Ἄσσυρίας, τὸν ἐπιδαφιλεύσαντα τὴν προστασίαν αὐτοῦ εἰς τὴν πατρίδα, τὸν καθάραντα αὐτὴν ἀπὸ τῶν κακοποιῶν καὶ εὐσταθῶς ποιμάναντα τοὺς λαοὺς τῆς Ἄσσυρίας», ὡς λέγει περὶ αὐτοῦ εὐφήμως ἐν τινι ἐπιγραφῇ ὁ ἐνδοξος τοῦ βασιλέως τούτου τρισέγγονος Θαλαθφελλασάρ Α' (Ἄσορδάν κατὰ Ο') (1185-1150 π. Χ.) ὁ κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ δισεγγόνου αὐτοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' «κυβερνήσας τὸν λαὸν τοῦ Βήλου μετ' αἰγλήεντος σκήπτρου τῆς ἐξουσίας, ἀπολαύων τῆς εὐνοίας τῶν θεῶν διὰ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ, ὁ ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν καὶ ἐν πάσαις ταῖς πράξεσι τοῦ βίου πεποιθὸς εἰς τοὺς μεγάλους θεοὺς καὶ διὰ τοῦτο προελθὼν μέχρι βαθέος καὶ εὐδαίμονος γήρατος». Ὁ Ἄσορδάν Α', ὅστις ἦτο σύγχρονος τεσσάρων Βαβυλωνίων βασιλέων, τοῦ Μιλισικοῦ Β' Ἀμιλ-Μερωδάχ (τοῦ διεδεξαμένου τὸν Ῥαμμανναδιναχί, 1186-1171 π. Χ.), τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μερωδαχπαλιδδίν Α' (1) (1171-1158 π. Χ.) καὶ τοῦ διαδεξαμένου τούτου Ζαμαμασουμαῖδδίν (1148-1157 π. Χ.) ἐτι δὲ καὶ τοῦ τούτου ἀγνώστου διαδόχου, ἐπολέμησε κατὰ τῆς Βαβυλωνίας, καθ' ὃν χρόνον ἐβασίλευεν ἐνταῦθα ὁ τρίτος τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων βασιλέων. Ὁ Ζαμαμασουμαῖδδίν ἠττήθη ὀλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Ἄσορδάν Α', ὅστις κατέλαβεν τινὰς ἐν τοῖς μεθορίοις πόλεις Βαβυλωνιακὰς (Ζάβα, Ἰρριγα), καὶ ἐπανήθη μετὰ πολλῆς λείας εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς φαίνεται δὲν προσήρτησεν εἰς τὸ Ἄσσυριακὸν κράτος τὰς κυριευθείσας πόλεις. Ὡς δὲ φαίνεται, κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἐφονεύθη ὁ ἐπὶ ἐν μόνον ἔτος ἄρξας Ζαμαμασουμαῖδδίν. Ἡ ἤττα δὲ καὶ ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως τούτου λίαν πιθανῶς ἐπὶ ἠνεγκον ταραχὰς ἐξηγούσας τὴν μετ' ὀλίγον ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν δυναστείας, διότι ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζαμαμασουμαῖδδίν, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1854, χρονολογεῖται ἡ ἀρχὴ νέας βασιλικῆς δυναστείας Βαβυλωνιακῆς (τῆς τῶν Πάσχι) (2). Ὁ πρῶτος ἡγεμὼν τῆς νέας δυναστείας δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστός, γνω-

(1) Ὁ Μερωδαχπαλιδδίν εἶναι γνωστός καὶ ἐκ τινος δωρητηρίου ἐγγράφου (γεγραμμένου ἐπὶ στήλης ἐκ λίθου ἔχοντος ὕψος ἑνὸς μέτρου), δι' οὗ δωρεῖται εἰς τινα τῶν λειτουργῶν τοῦ κράτους (Μερωδαχζακκισουμί), διὰ τὰς πρὸς τὸν βασιλέα παρασχεθείσας ὑπηρεσίας, κτῆμα, οὗ τὰ ὄρια περιγράφονται ἐν τῷ ἐγγράφῳ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Τοῦ αὐτοῦ βασιλέως εὐρέθη ἐπιγραφὴ ἐν Ὀρχόμ, ἐξ ἧς γίνεται δῆλον ὅτι ἀνγκκοδόμησε τὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ναὸν τῆς θεᾶς Ἰστάρ.

(2) Ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ «κανόνι βασιλειῶν» ἡ δυναστεία τῶν Πάσχι ἢ Πάσχι, εἰς ἣν ἀναμφισβητήτως ἀνήκει ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδοδόσορ Α', σημειοῦται ὡς ἄρξασα 72 ἔτη καὶ 6 μῆνας (ἴδ. σ. 157 σημ.) ἦτοι κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 1154-1081 π. Χ. Ἡ δυναστεία δὲ αὕτη ἔθηκεν, ὡς φαίνεται, τέρμα εἰς τὴν ἐν Βαβυλῶνι ἀρχὴν τῶν Κοσσαίων. Ὅσα περὶ τῶν βασιλέων τῆς Κοσσαϊκῆς δυναστείας ἐξ ἐπιγραφῶν βασιλικῶν, μᾶλλον δὲ ἐκ τῆς *συγχρονιστικῆς χρονογραφίας* εἶναι ἀκριβῶς γνωστά, ἐξετέθησαν ἀνωτέρω ἐν περιλήψει. Ἡ πρὸ ἐτῶν γενομένη εἰς Βαβυλωνίαν, καθὰ ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐμνημονεύθη Ἀμερικανικὴ ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ ἱκανά ἀνεκάλυψε νέα μνημεῖα ἀναγόμενα εἰς

στὸν δὲ μόνον ὅτι ἡ δυναστεία αὕτη, ἡ ἀρχαία ὑπὲρ ἡμισυν αἰῶνα ἐν Βαβυλωνίᾳ, 17 ἔτη μετὰ τὴν ἰδρυσιν αὐτῆς ἀνέδειξεν ἡγεμόνα ἰσχυρόν, δραστήριον καὶ γενναῖον, τὸν Ναβουχοδονόσορα Α' (Ναβου-χου-δουρ-ουσσουρ ἢ Ναβου-κουδουρ-ουσσουρ (ἐν τοῖς μνημ.)). *Ναβοκοδρόσορος* καλεῖται παρὰ Στραβῶνι ὁ Ναβουχοδονόσορ Β', Νεβωκαδνεζάρ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ καὶ Ναβουχοδονόσορ παρὰ τοῖς Ο' (1). Ἐν Ἀσσυρίᾳ μετὰ τὸν Ἀσορδάν Α' ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μουττακιλουσκού ἢ Μουττακιναβού, ὡς ἀνεγινώσκειτο πρότερον τὸ ὄνομα (ἀγνωστον πόσα ἔτη ἐβασίλευσε), οὗ ἡ βασιλεία οὐδὲν φαίνεται ὅτι εἶχεν ἄξιον λόγου ἐν εἰρήνῃ ἢ ἐν πολέμῳ τελεσθὲν ἔργον, ἀφοῦ ὁ ἔγγονος αὐτοῦ Θαλαθφελ-λασάρ Α', ὁ τοσοῦτον ἠδόμενος εἰς τὸ ἐξυμνεῖν τὰ ἔργα τῶν προγόνων, περὶ τοῦ πάππου ἀρκεῖται λέγων ὅτι «Ὁ Ἀσσουρ ἔδωκεν αὐτῷ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς καρδίας αὐτοῦ, καὶ ὕψωσεν αὐτὸν εἰς δύναμιν καὶ κράτος» (2). Μετὰ τὸν Μουττακιλουσκού ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ τούτου υἱὸς Ἀσσουρρισισί, ἐπίσης γενναῖος καὶ δραστήριος ὡς ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Βαβυλώνιος βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ Α' (3). Ὁ Ναβουχοδονόσορ Α', ἀφοῦ ἐπιτυχῶς ἐπολέμησε πρὸς ἀνατο-

τὴν ἱστορίαν τῆς Κοσσαϊκῆς ἐν Βαβυλωνίᾳ δυναστείας, ἰδίως δὲ διὰ τῶν ἐν Νιφφέρ (ἐν τῇ θέσει τῆς ἀρχαίας Νιπούρ) γενομένων ἀνασκαφῶν ἐ-ατοντάδες εὐρέθησαν πινάκων καὶ νέα ἐγνώσθησαν Κοσσαίων βασιλέων ὀνόματα. Ἀλλὰ τὰ νέα ταῦτα εὐρήματα δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν ἔτι προσηκόντως πρὸς ἐξεργασίαν τῆς Βαβυλωνιακῆς ἱστορίας καὶ δὲν παρέχουσι πορίσματα σαφεῖ, οἷα ἐλπίζεται ὅτι πάντως παρέξουσιν ἐν προσεχέσταις μέλλοντι. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐκ πολλῶν καθίσταται βέβαιον ὅτι ἡ Κοσσαϊκὴ ἐν Βαβυλωνίᾳ δυναστεία ἤρξεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας (ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18 μέχρι τῶν μέσων τοῦ 12 π. Χ. αἰῶνος) καὶ τὸ γεγονός τοῦτο ἀναιρεῖ ἄρδην τὴν καὶ ἀλλαχοῦ ἐξελεγχθεῖσαν ὑφ' ἡμῶν γνώμην (ἴδ. σελ. 156 σημ. 1) ὅτι ἡ Κοσσαϊκὴ δυναστεία ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν τῶν 9 Ἀράβων βασιλέων τοῦ Βηρώσου.

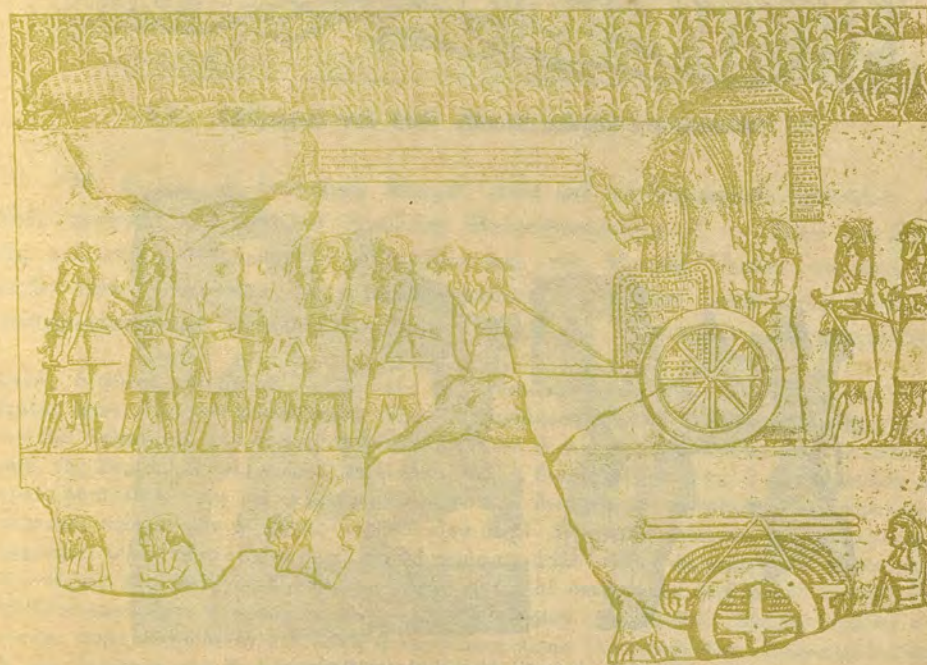
(1) Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν βασιλέων τῆς δυναστείας Πάσχι δὲν ἀνεγνώσθη τὸ ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ ὀνόματα τὰ περιεχόμενα ἐν αὐτῷ πλὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ πέμπτου τῆς δυναστείας βασιλέως Μερωδαχναδιναχί, εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον δυσανάγνωστα, τινὰ δὲ ἐντελῶς ἐφθαρμένα. Ἀλλὰ τὰ περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος Α' εἶναι γνωστά ἐκ τῆς συγχρονιστικῆς χρονολογίας, ἐν ἣ ἀναφέρεται οὗτος ὡς σύγχρονος τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Ἀσσουρρισισί.

(2) Ἡ μόνη ἐπιγραφὴ τοῦ Μουττακιλουσκού, ἡ εὐρεθεῖσα μέχρι νῦν, περιέχει ἁπλῶς τὴν γενεαλογίαν τοῦ οἴκου ἀπὸ τοῦ πάππου μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνάδοου τοῦ Μουττακιλουσκού.

(3) Τοῦ Ναβουχοδονόσορος Α' σώζεται στήλη τις μετὰ δωρητηρίου ἐπιγραφῆς ἔχουσα ὕψος μέτρον καὶ κατεσκευασμένη ἐξ ἄσβεστολίθου. Ἡ δωρεὰ γίνεται πρὸς τὸν ἐπαρχικὸν ἡγεμόνα Ῥιτιμερωδάχ διὰ τὰς εἰς αὐτὸν ὑποκειμένας ἐν τῇ χώρᾳ Ναμάρ (κειμένη ἐν τοῖς πρὸς τὴν χώραν τῶν Κοσσαίων Βαβυλωνιακοῖς ὁρίοις) πόλεις καὶ κόμας ἀπονέμουσα αὐτονομίαν καὶ ἀτέλειαν φόρου. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ὁ Ναβουχοδονόσορ Α' καλεῖται «ὁ ὑψηλὸς κύριος, ὁ κραταῖός, ὁ γόνος τοῦ Τιτιε (Βαβυλωνός), ἡγέτης βασιλέων, γενναῖος ἀρχιερεὺς ἡγεμών, διοικητὴς Ἐριδοῦ, ὁ ἥλιος τῆς χώρας αὐτοῦ, ἡ εὐδαιμονία τοῦ

Ἡ πύλη τοῦ γυναικωνίτου ἐν Δουρ - Σαρρουκίν.

Ὁ βασιλεὺς Σενναχειριμ ἐπιβλέπων τὴν μεταφορὰν ἐνὸς κολοσσαῦ.

λὰς ἐναντίον τῶν Ἐλαμιτῶν καὶ τῶν Κοσσαίων, πρὸς δυσμὰς δὲ ἐξέτεινε, ὡς φαίνεται, τὰς στρατείας αὐτοῦ μέχρι Παλαιστίνης, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἀσσυρίας μετὰ πολλῆς δυνάμεως. Ἄλλ' ὁ Ἀσσυρορρισιὶ «ὁ βασιλεὺς ὁ κραταῖός, ὁ πορθητῆς, ὁ κρατερός πολεμιστῆς, ὁ καταβάλλων τοὺς ἀνθισταμένους καὶ στασιάζοντας», ὡς ἀποκαλεῖ τὸν πατέρα ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ὁ μέγας τοῦ Ἀσσυρορρισιὶ υἱὸς Θαλγαθφελλασάρ Α΄, ἀπέκρουσε κρατερώς τὸν Ναβουχοδονόσορα χρησάμενος ἐν τῷ πολέμῳ πολλοῖς ἄροματηλάταις μαχηταῖς. Ἄλλ' ὁ Βαβυλώνιος βασιλεὺς, καίπερ ἀποκρουσθεὶς, ἐπανῆλθε μετὰ νέας δυνάμεως στρατιωτικῆς ἀποτελουμένης τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἱππέων καὶ ἄροματηλατῶν, ἀλλ' ἠττήθη αὖθις ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρορρισιὶ, ὅστις πρὸς τῇ ἄλλῃ πολλῇ λεία καὶ τοῖς πολλοῖς ἄρομασιν, ἄπερ ἐκυρίευσεν ἀπὸ τῶν πολεμίων, ἔλαβεν ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου καὶ ἱερὸν τι κειμήλιον, περιαχθὲν ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ στρατῷ ὡς τρόπαιον πρὸς μείζονα τῶν μαχητῶν ἐνθάρουνσιν. Τὸν Ἀσσυρορρισιὶ βασιλεύσαντα μέχρι τοῦ 1115 (τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν, ὑποτίθεται δὲ ὅτι ἦτο τὸ 1130) διεδέξατο ὁ περιώνυμος υἱὸς αὐτοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α΄.

Ἄλωσις τῆς πόλεως Κισίμ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.

II. Οἱ χρόνοι τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α΄ (1).

Ἡ Συρία, ἡ ἀνατολικὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ τὸ Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου βασιλέως Θαλγαθφελλασάρ Α΄.— Περὶ τῆς Συρίας ὡς καὶ περὶ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ περὶ τῶν λαῶν τῶν οἰκούντων τὰς χώρας ταύτας γενήσεται μακρότερος λόγος ὑπὸ γεωγραφικὴν καὶ ἐθνολογικὴν ἔποψιν ὅταν θὰ ἐκθέσωμεν λεπτομερέστερον

λαοῦ, ὁ φύλαξ τῶν ὁρίων, ὁ βασιλεὺς τῆς δικαιοσύνης, ὁ κρίνων κρίσιν δικαίαν, ὁ ἀνδρείος ἦρωσ, ὁ φέρων τὸ κραταῖον τόξον, ὁ ἀτρόμητος πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ὁ καταρρίπτων διὰ τῶν ὄπλων του τὴν δύναμιν τῶν Λυλλυβαίων, ὁ νικητῆς τῆς δύσεως (τῶν δυτικῶν χωρῶν, τῆς Συρίας), ὁ αἰχμαλωτίζων Κοσσαίους, ὁ διορίζων βασιλεῖς, ὁ τῷ Μερωδάχ ἀγαπητὸς βασιλεὺς». Ἐν τῷ ἀξιοσημειώτῳ τούτῳ δωρητηρίῳ ἐγγράφῳ ὑπογράφονται ὡς μάρτυρες πρῶτον μὲν ὁ μέγας ἱερεὺς, εἶτα δὲ οἱ ἀνώτατοι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἄρχοντες, τέλος δὲ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ὑπογράφων ἀπλούστατα ὡς μάρτυς «Ναβουχοδονόσορ κύριος τῆς (ἐπαρχίας) Ναμάρ» ἐκφέρονται δὲ δεινότερα ἀρὰ κατὰ παντός, ὅστις ἤθελε καταστρέψει ἢ παραμορφώσει τὴν δωρητήριον ἐπιγραφὴν. Ἐπὶ τῆς στήλης εἶναι γλυφαὶ τινες συμβολικαὶ καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάγλυφος εἰκὼν τοῦ βασιλέως Ναβουχοδονόσορος Α΄ ἐν μεγαλοπρεπεῖ βασιλικῆς στολῆ καὶ μετὰ τόξου ἐν τῇ χειρὶ.

(1) *Τουνλατι-παλ-ισάμρα* ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις. *Τιγλαθ-πιλέσερ* ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, *Θαλγαθφελλασάρ* παρὰ τοῖς Ο΄, *Θαλγαθφασάρ* παρ' Ἐδσεβίφ.

Τεμάχια χαλκῶν κοσμημάτων θρόνου.

τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν τούτων. Νῦν δὲ περιοριζόμεθα νὰ σκιαγραφήσωμεν ἀπλῶς τὰ κατὰ τὰ ἔθνη τὰ οἰκοῦντα τὰς μνημονευθείσας χώρας καθ' ὅν χρόνον ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α΄ ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀσσυρίας. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 12 π. Χ. αἰῶνος, ὁπότε ἀρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α΄, ἡ Συρία ἢ ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς καλουμένη «δυτικὴ χώρα» (*Ἀχάρρι* ἢ *Ἀχάρρου*) (1) ἐν τῇ Σημιτ. Βαβυλωνιακῇ, καὶ «*Μαρτου*» (2) ἐν τῇ Ἀκκαδοσ.) κατφεῖτο ὑπὸ διαφόρων λαῶν οὐχὶ πάντων, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν αὐτὴν ἀνηκόντων οἰκογενέειαν φυλετικῇν. Ἡ νότιος Συρία ᾔκειτο ἤδη πρὸ αἰῶνων ὑπὸ δύο φυλῶν ἱστορικῶς ὀνομαστοτάτων, τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν διαφόρων Χανανιτικῶν λαῶν, ὧν μνημονεῖται ἡ Ἰ. Γραφή. Καὶ οἱ μὲν Ἑβραῖοι ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 3 ἢ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος μεταναστεύσαντες εἰς τὴν χώραν ταύτην ἀπὸ τῶν ἀνατολικώτερον παρὰ τὸν Εὐφράτην κειμένων χωρῶν ἀφῆρεσαν ἱκανὴν ἔκτασιν γῆς ἀπὸ τῶν πρότερον ἐν τῇ χώρᾳ οἰκούντων Χανανιτικῶν, ὧν οἱ περιορισθέντες εἰς τὴν παραλίαν ἐκλήθησαν ἰδίως Φοίνικες, πλὴν τῶν κατὰ τὴν νότιον ἄκρην τῆς παραλίας οἰκούντων Φιλισταίων, ἀφ' ὧν πᾶσα ἡ νοτιὰ Συρία ἐκλήθη Παλαιστίνη (ἢ Παλαιστίνη Συρία). Ἐκ τῶν ἀρχαίων τούτων οἰκητόρων τῆς χώρας Χανανιτικῶν λαῶν ἐν τῇ μεσογαίᾳ τῆς νοτίου Συρίας διετηρήθησαν, μετὰ τὴν Ἑβραϊκὴν μετανάστευσιν, κυρίως οἱ Ἀμορραῖοι. Οὗτοι ᾔφικον τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου καὶ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης χώραν, οἱ δὲ Ἑβραῖοι τὴν πρὸς δυσμᾶς τοῦ ποταμοῦ τούτου νότιον Συρίαν τὴν ἐκτεινομένην μετὰ τὸν ῥηθέντος ποταμοῦ καὶ τῆς ὑπὸ Φιλισταίων καὶ ὑπὸ Φοινίκων οἰκουμένης παραλίας χώρας (ὀλίγα δὲ τινες φυλαὶ αὐτῶν ᾔφικον καὶ ἐκεῖθεν, πρὸς ἀνατολὰς δηλονότι, τοῦ Ἰορδάνου). Ἀλλὰ καὶ πρὸς Α. τοῦ ποταμοῦ τούτου καὶ τῆς Νε-

(1) *Ἀχάρρου* ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ, ὅπως ἀχῶρ ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ, σημαίνει κυριολεκτικῶς τὸ ὄπισθεν μέρος, ἐντεῦθεν δὲ τὴν δύσιν. Κατὰ τρόπον ἀνάλογον ἐν ταῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις ἡ ἀνατολή λέγεται τὸ ἐμπροσθεν, ἡ μεσημβρία τὸ δεξιόθεν καὶ ὁ βορρᾶς τὸ ἀριστερόθεν.

(2) *Μαρτου* κατὰ Δέλιτς (W. I. d. P. σελ. 271) σημαίνει ἐν τῇ Ἀκκαδοσυμιρικῇ δύνειν καὶ δυτικὸν ἄνεμον, ἐντεῦθεν δὲ καὶ *θύελλαν*, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ῥαμμάν, ὁ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῶν βροντῶν καὶ τῶν κεραυνῶν θεός, καλεῖται καὶ *Μαρτου*. Κατὰ Hommel (G. B. u. A. σελ. 270) ἡ λέξις δὲν εἶναι κυρίως Ἀκκαδοσυμιρικὴ, ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ἀκκαδοσυμιρίοις τῆς Βαβυλωνίας παρήχθη ἐκ τοῦ ἐθνολογικοῦ ὀνόματος τῶν Ἀμορραίων τῆς Παλαιστίνης, ὧν ἐκ τοῦ ὀνόματος (*Ἀμάρ* ἐκάλουν καὶ οἱ Αἰγύπτιοι τὴν νότιον Συρίαν) μετὰ Φοινικικῆς καταλήξεως -του ἐγένετο ἡ λέξις (Ἀμαρτου) ἡ σημαίνουσα χώραν τῶν Ἀμορραίων, τῶν πρὸς δυσμᾶς μὲν τῆς Βαβυλωνίας, ἀλλ' ἐγγύτερον πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους ἢ πάντες οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Παλαιστίνης οἰκούντων ἐντεῦθεν δὲ καθολικώτερον ἐδόθη τὸ ὄνομα εἰς ἅπασαν τὴν Παλαιστίνην καὶ εἰς τὴν μέσσην Συρίαν. *Μαρτου* δὲ ὠνομάσθη καὶ ὁ Ῥαμμάν, ὡς θεὸς δυτικῆς, παραληφθεὶς δηλαδὴ ἐκ τῆς Συρίας, ἐκ τοῦ Συριακοῦ θεοῦ Ῥιμμῶν (σ. 238 σημ. 2).

κρᾶς θαλάσσης ὡς καὶ πρὸς Δ. τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς Ν. θαλάσσης ᾔφικον φυλαὶ τινες συγγενεῖς μὲν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ἀλλὰ μὴ ἀνήκουσαι εἰς τὸν κυρίως Ἑβραϊκὸν λαόν, τὸν λαόν τοῦ Ἰσραήλ. Τοιαῦται φυλαὶ ἦσαν οἱ πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης μεταξὺ τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Ἀράβων τῆς Πετραίας Ἀραβίας οἰκοῦντες Ἰδουμαῖοι ἢ Ἐδωμίται, οἱ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης Μωαβῖται καὶ βορειότερον τούτων οἱ Ἀμμωνῖται καὶ ἄλλοι τινὲς συγγενεῖς πρὸς τοὺς λαοί. Βορειότερον τῶν Ἑβραίων καὶ ἀνατολικῶς τῶν Φοινίκων ἀρχεται ἡ χώρα Ἀράμ ἢ περιλαμβάνουσα τὴν ὑστερον κοίλην Συρίαν κληθεῖσαν χώραν, ἐτι δὲ καὶ τὴν βορειον Συρίαν. Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας, οἱ Ἀραμαῖοι (1) (οἱ Ἄριμοι, ὡς εἰκάζεται, τοῦ Ὀμήρου), καλοῦνται ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς *Χάτι* (Χέτα ἐν ταῖς Αἰγυπτ. ἐπιγρ.), ἐξ οὗ συνήθως καλοῦνται νῦν ὑπὸ τῶν Ἀσιανολόγων Χιττίται. Ἀλλὰ πλὴν τῶν Χιττίτῶν τούτων ἀναφέρεται ἐν τοῖς Αἰγ. μνημείοις καὶ ἕτερος λαός, ὁ τῶν Ῥουτήνων ἄλλ' ὁ λαὸς οὗτος εἶναι ὅλως ἄγνωστος ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλ. μνημείοις. Οἱ Χιττίται ἢ Χεταῖοι δὲν περιορίζοντο ἐν τῇ μέσῃ καὶ τῇ βορείῃ Συρίᾳ, ἀλλὰ τὰ ὅρια αὐτῶν ἐξετείνοντο μέχρι τῶν νοτιοανατολικῶν χωρῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀντιταύρου μέχρι τοῦ Εὐφράτου ἐκτεινομένη νοτιοανατολικὴ χώρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἧς μέγα μέρος μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς ἀρχαιότητος χρόνων ἐκαλεῖτο *Καταονία* (ἐκ τοῦ ἔθνους τῶν *Καταόνων*, ὧν τὸ ὄνομα φαίνεται ὅτι εἶναι μετασχηματισμὸς τοῦ *Χάτι*· πρβλ. Λύκιοι, Λυκάονες, Λυκαονία) ᾔκειτο ἐπίσης ὑπὸ λαοῦ Χιττίτικοῦ. Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ λαοῦ τούτου γενήσεται λόγος ἐν τοῖς περὶ Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας, τοῦτο δὲ μόνον ἀνάγκη νῦν νὰ ῥηθῇ ἐνταῦθα, ὅτι οἱ Χιττίται δὲν ἦσαν Σημίται ἀμιγεῖς. Ἡ βορεία Συρία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α΄ δὲν εἶχεν ἐκσημιτισθῆ ἐν οἷφ βαθμῶν αἰ ἀνατολικώτερον τοῦ Εὐφράτου κείμεναι ὅλως Σημιτικαὶ χῶραι τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας. Πρὸς βορρᾶν, καὶ ἐν μέρει πρὸς δυσμᾶς, τῶν Χιττίτῶν ᾔφικον ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ Ἀντιταύρου ἀπὸ τῶν κοιλάδων τοῦ Σάρου καὶ Πυράμου μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, διάφοροι λαοί, ἐν οἷς γνωστότατοι ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις εἶναι οἱ *Μουσακί* ἢ Μοῦσκοι καὶ οἱ Τουβλάι (οἱ Μόσχοι καὶ οἱ Τιβαρηνοὶ τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν παραδόσεων, Μεσῆ καὶ Τουβάλ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης). Τὸ πρὸς βορρᾶν τῆς ἰδίας Ἀσσυρίας καὶ τῆς βορείου Μεσοποταμίας μέχρι Καυκάσου ἐκτεινόμενον εὐρὺ Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον, τὴν χώραν δηλονότι τὴν ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις καλουμένην *Ναῖρι* (ἴδ. σ. 53), κατεῖχον λαοὶ πολυώνυμοι, Τουρανικῆς τὸ πλεῖστον καταγωγῆς, ἐν οἷς ἄξιοι μνεῖας εἶναι οἱ πρὸς νότον ἐν τῇ

(1) Ὡ ἐρρήθη ἀλλαχοῦ, σελ. 53 σημ. 1, Ἀράμ ἢ Ἀρίμ καλεῖται ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις οὐχὶ ἡ Συρία, ἀλλ' ἡ Μεσοποταμία.

ἀμέσῳ γειτονίᾳ τῶν Ἀσσυρίων οἰκοῦντες Κοῦρχοι (πιθανῶς οἱ πρόγονοι τῶν Καρδούχων ἢ Κούρδων) καὶ οἱ ἐν τῷ νῦν νοτίῳ Κορδικιστᾶν οἰκοῦντες Μουσράι καὶ οἱ τούτων γείτονες Μουσκάι ἢ Μούσκοι τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου, ὁμόφυλοι τοῖς ἀνωτέρῳ μνημονευθεῖσι Μόσχοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐτι δὲ οἱ βορειοανατολικώτερον ἐν ταῖς περὶ τὴν Θωσπίτιδα λίμνην (τὴν σήμερον λίμνην Βάν) ὄρειναῖς χώραις οἰκοῦντες Οὐράρτου, ὡς καλοῦνται ἐν τοῖς μνημείοις, ὧν τὸ ὄνομα ὡς καὶ τὸ τῆς ὑπ' αὐτῶν οἰκουμένης χώρας (Οὐράρτου καλουμένης καὶ ταύτης) ἔχει, φαίνεται, σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ τοῦ ὄρους Ἀραράτ. Ἐν τοῖς *Οὐράρτου* ἠθέλησάν τινες Ἀσσυριολόγοι νὰ εὑρωσι τοὺς Ἀλαροδίους τοῦ Ἡροδότου, ἐνῶ ἄλλοι Ἀλαροδίους ἐθεώρησαν τοὺς Χιττίτας, καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ μετὰ μικρᾶς πιθανότητος, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Τὸ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου ὡς καὶ τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ἐν μέρει ἐκτεινόμενον Ἰρανικὸν ὄροπέδιον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Θαλασφειλλασάρ Α' ἔκειτο ὑπὸ διαφόρων λαῶν Τουρανικῆς καὶ Ἀρίας καταγωγῆς, ὧν οἱ γνωστότεροι εἶναι οἱ Μαδαῖ (Μῆδοι) καὶ οἱ Παρσοῦα (Πέρσαι; Πάρθοι;). Εἰς ἄμεσον γειτονίαν πρὸς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος διετέλει ἢ πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ ἐκτεινομένη βόρειος Μεσοποταμία οἰκουμένη ὑπὸ λαοῦ Σημιτικοῦ ὁμοφύλου μὲν τῷ Ἀσσυριακῷ, μὴ ὑποτεταγμένου δὲ εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Θαλασφειλλασάρ Α', ἀλλ' ἀποτελοῦντος πολλὰς κατ' ἰδίαν πολιτείας καὶ κράτη, καθ' ὧν οὐχ ἅπαξ ἐπολέμησεν ὁ Θαλασφειλλασάρ Α'.

Ἡ Θαλασφειλλασάρ Α' (1115-1100 π. Χ.). — Ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θαλασφειλλασάρ Α' ἀρχεται νέα περίοδος δυνάμεως καὶ δόξης διὰ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, ἐνῶ τοῦναντίον ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος ἀγωνίζεται διηνεκῶς ἐναντίον τοῦ Ἀσσυριακοῦ τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα. Ὁ Θαλασφειλλασάρ Α' κυρίως εἶναι ὁ πρῶτος τῶν ἰσχυρῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας, ὁ πρόδρομος τῶν κρατερῶν βασιλέων καὶ μεγάλων στρατηλατῶν Ἀσσυρνασιρπάλ, Σαλαμανασάρ Β', Σεναχηρείμ καὶ Ἀσσυρπανιπάλ (Σαρδαναπάλου). Ὡς εἶδομεν, ἤδη ἐπὶ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' τὸ κέντρον τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους εἶχε μετατεθῆ ἀπὸ τῆς ἱερᾶς πόλεως Ἀσσοῦρ εἰς τὴν Νινευί· ἀλλ' αὕτη ἀπὸ τοῦ Θαλασφειλλασάρ Α' ἰδίως κατέστη μεγάλη πρωτεύουσα τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἐν ἧ, ὅπως ἐν Βαβυλῶνι, συνεκεντροῦτο ἡ δύναμις, ὁ πλοῦτος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ σύμπαντος κράτους καὶ ἀπ' ἧς ὁρμώμενοι οἱ ἰσχυροὶ βασιλεῖς διηύθυνον τὰς κατακτητικὰς αὐτῶν στρατείας κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Ὁ Θαλασφειλλασάρ Α', ὅστις ἦτο μέγας οὐ μόνον ἐν τοῖς πολέμοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς εἰρηνης, κατὰ τὰ πρῶτα πέντε ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ διήλθεν ἐν στρατεῖαις νικηφόροις δύο καὶ τεσσαράκοντα χώρας ἀπὸ τοῦ Λύκου μέχρι τοῦ Εὐφράτου, ὡς αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἱστορεῖ, καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τῆς Μεσογαίου θαλάσσης καὶ τῶν ὄρειων τῆς Μ. Ἀσίας. Αἱ μεγάλα αὐτὰ πολεμικὰ πρὸς δυσμὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ

Θαλασφειλλασάρ Α' εὔρον στάδιον τοσοῦτον μᾶλλον ἐλεύθερον, ὅσον ἐν Αἴγυπτῳ μετὰ τοὺς ἰσχυροὺς βασιλεῖς τῆς 17 δυναστείας (Τούθμωσιν Γ', Σέθων Α', Ῥαμσήν Β'), οἵτινες, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ ἱστορίᾳ, ἐπενέβησαν ἰσχυρῶς εἰς τὰ τῆς Συρίας, ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν ἢ τοῦ κράτους δύναμις εἶχεν ἐντελῶς καταπέσει καὶ τὰ πάντα ἐν Συρίᾳ ἦσαν πρόσφορα πρὸς αὐξήσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πρὸς νότον μὲν οἱ μήπω ὑπὸ βασιλείαν τεταγμένοι, ἀλλ' ὑπὸ Κριτὰς δημοκρατούμενοι Ἑβραῖοι, καὶ οἱ τούτων γείτονες Φιλισταῖοι διετέλουν εἰς διηνεκεῖς πρὸς ἀλλήλους πολέμους ἐξασθενούμενοι ἀμοιβαίως. Οἱ βορειότερον τὴν παραλίαν κατέχοντες Φοίνικες, οἱ ναυτικὴν μόνον κερτημένοι δύναμιν, δὲν ἠδύναντο ν' ἀντιτάξωσι σπουδαίαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐπὶ Συρίαν ἐπέκτασιν τῆς Ἀσσυριακῆς δυνάμεως. Καὶ αἱ ἄλλαι δὲ πολιτεῖαι τῆς μέσης Συρίας, ἰδίως ἡ Δαμασκός, δὲν ἦσαν ἐπίσης ἀρκούντως ἰσχυραὶ ὥστε ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τῶν Ἀσσυρίων. Μόνοι δυνάμενοι νὰ ἐπίσχωσι τὴν ὁρμὴν τῶν Ἀσσυρίων ἦσαν οἱ τὴν βόρειον Συρίαν οἰκοῦντες Χιττίται. Τὸ κράτος τούτων δὲν εἶχε πλέον τὴν ἐνότητα ἐκείνην καὶ τὴν δύναμιν, δι' ἧς ἐπὶ τοσοῦτον ἀντέστη κατὰ τὸν 15 καὶ 16 π.Χ. αἰῶνα κατὰ τῆς ἐν Συρίᾳ κυριαρχίας τῶν μεγάλων Αἰγυπτίων ἡγεμόνων. Οἱ πρὸς τὴν Αἴγυπτον πόλεμοι εἶχον ἐξασθενήσει τὸ κράτος αὐτῶν, ὅπερ εἶχε περιέλθει σχεδὸν εἰς διάλυσιν. Ἀλλ' ὅμως καὶ νῦν ἐτι οἱ Χιττίται ἦσαν οἱ ἀξιωμαχότατοι ἐν τοῖς λαοῖς τῆς Συρίας, καὶ ἐναντίον τούτων καὶ τῶν ὁμόρων αὐτοῖς λαῶν ἔστρεψεν ἐν ἀρχῇ τὰ ὄπλα αὐτοῦ ὁ Θαλασφειλλασάρ Α'. Ἐν τῇ πρώτῃ τούτου στρατείᾳ οἱ λαοὶ τῆς βορείου Συρίας, οἱ ἐν τῇ Κομμαγηνῇ πιθανῶς οἰκοῦντες Χιττίται, ἠττήθησαν, ὡς φαίνεται, ὀλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως. Ἀλλὰ πρὸς βοήθειαν τῶν οἰκητόρων τῆς Κομμαγηνῆς (Κουμμούχ) ἦλθον ὡς σύμμαχοι οἱ βορειοδυτικώτερον οἰκοῦντες Μόσχοι (1). Οὗτοι, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Θαλασφειλλασάρ ἱστορούμενα, ἐπὶ τοῦ

(1) Οἱ Μόσχοι οὗτοι (ἢ Μούσκοι ἢ Μουσκάι τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων) δὲν εἶναι οἱ Μόσχοι ἢ Μοσχηνοὶ τῆς Μ. Ἀσίας, ὡς ἀνακριβῶς ἐξέλαβον ὁ Μασπερὸ καὶ ἄλλοι νομίζοντες ὅτι διὰ τῆς κατὰ τῶν Μουσκάι νίκης τοῦ Θαλασφειλλασάρ Α' κατὰ τὴν πρώτην ἤδη στρατείαν ἠνεφέχθησαν τῷ Ἀσσυριακῷ στρατῷ αἱ πύλαι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἔτι ἀνακριβέστερα εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Μάυερ λεγόμενα ὅτι διὰ τῆς νίκης τῆς κατὰ τῶν Μόσχων τὰ στρατεύματα τοῦ Θαλασφειλλασάρ Α' διήλθον τὰ ἀνατολικά τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τοῦ Πόντου καὶ ὅτι οἱ ἡγεμόνες οἱ ἠττηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Εὐξείνου (G. d. Alt. σ. 522). Καὶ ὅμως αὐτὸς ὁ Θαλασφειλλασάρ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αὐτοῦ ποιεῖται λόγον περὶ χωρῶν τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου ὡς περὶ θεάτρου τοῦ πολέμου. Παραδόξως δὲ καὶ ὁ G. Rawlinson (σελ. 64) καὶ αὐτὸς ὁ E. Schäder (Keilinschr. u. Geschitsforsch. σ. 155-159) κλίνουσι νὰ πιστεῦσωσιν ὅτι οἱ ἀναφερόμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως Μουσκάι εἶναι οἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπὲρ τὴν Κιλικίαν μετὰ τῶν Ἰβερηνῶν οἰκοῦντες Μόσχοι, χωρὶς νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Θαλασφειλλασάρ Α' οἱ Μόσχοι οἱ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου ἠττηθέντες ἤδη ἐπὶ τοῦ πάππου αὐτοῦ Ἀσορδάν Α' ἦσαν ὑποτελεῖς τῇ Ἀσσυρίᾳ καὶ ὅτι τοῦ Ἀσορδάν Α' τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶχεν ἕκταθῆ μέχρι τοῦ Πόντου. Ἐπειτα πῶς ἐξηγεῖται τὸ γεγονός ὅτι ὁ

Ἀσορδάν Α' ἤδη εἶχον καταστῆ ὑποτελεῖς τῇ Ἀσσυρίᾳ, ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τούτου εἶχον παύσει νὰ πληρώνωσι τὸν φόρον τῆς ὑποτελείας, τοῦναντίον δὲ εἰσβαλόντες μετὰ 20 χιλιάδων στρατοῦ εἰς τὴν χώραν Κομμαίουχ

Θαλασφελλασάρ Α' ὁ ἐν τῇ πρώτῃ στρατείᾳ καταβαλὼν τοὺς Μόσχους καὶ προσελάσας μέχρι Πόντου ἐν ταῖς ἐπομέναις στρατείαις πολεμῆ διαρκῶς ἐναντίον τῶν λαῶν τῆς βορείου Συρίας ; Ὁ Hommel (G. B. u. A. σ. 510), ἵνα λύσῃ τὴν ἀπορίαν, ὑπέθεσεν ὅτι οἱ Μόσχοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπὶ τοῦ Ἀσορδάν Α' εἶχον εἰσβάλει εἰς τὰς πρὸς τὸ Μάσιον ὄρος ὑποκειμένης τῆ Ἀσσυριακῆ κρᾶτει χώρας καὶ εἶχον κυριεύσει τὰς χώρας ταύτας (τὰς χώρας Ἀλζὶ καὶ Πουρουκουζοῦ). Μόνος δὲ ὁ Δέλιτζ (W. I. d. P. σ. 250) ἐξήγηκε τὴν πιθανωτέραν εἰκασίαν ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Θαλασφελλασάρ Α' τῶν Μόσχων αἱ οἰκῆσεις ἐξετείνοντο πολλῶ νοτιώτερον ἢ κατὰ τοὺς ὑστερον χρόνους, ὅποτε εὐρίσκομεν αὐτοὺς περιορισμένους ἐν γωνίᾳ τινὶ τοῦ Πόντου. Καὶ ὁμοῦ ἂν οἱ μνημονευθέντες Ἀσσυριολόγοι συγγραφεῖς ἐγίνωσκον τὰ ὅσα λέγουσιν ὁ Στράβων καὶ ὁ Πλίνιος περὶ Μόσχων καὶ περὶ Μοσχικῶν ὄρεων τῆς Ἀρμενίας ἠθέλον εἰκάζει ἐκεῖνο, ὅπερ πρὸ πολλοῦ εἶκασεν ὁ Knobel (Völkertafel der Genesis, Mesech) ὅτι δηλαδή οἱ Μόσχοι ὄκουν τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἀρμενικῇ ὄροπεδίῳ καὶ ὅτι ἐντεῦθεν πιεσθέντες ὑπὸ ἄλλων λαῶν μετενάστευσαν εἰς τὸν Πόντον. Καὶ αὕτη μὲν ἡ εἰκασία εἶναι λίαν πιθανή, εἰ καὶ δὲν εἶναι οὐδαμῶς ἀπίθανος καὶ ἡ ἕτέρα ὑπόθεσις ὅτι αἱ τῶν Μόσχων οἰκῆσεις ἀνάκαθεν ἐξετείνοντο ἀπὸ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου μέχρι τοῦ Πόντου. Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ διέφυγε παραδόξως τὴν προσοχὴν πάντων τῶν μνημονευθέντων Ἀσσυριολόγων, εἶναι ὅτι αὕτη ἡ Π. Δ. ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν λαῶν (Γεν. κεφ. 10) διττοὺς ἀναφέρει Μόσχους (ἡ Μεσέχ κατὰ τὸ Ἔβρ. κείμενον ἢ Μοσὸχ κατὰ τοὺς Ο'): τοὺς μὲν ὁμοῦ μετὰ Τουβάλ (ἡ Θεβέλ κατὰ τοὺς Ο'), τῶν Τιβαρηγῶν δηλονότι, ὑπαγομένους εἰς τὸν οἶκον Ἰάφεθ, (εἰσὶ δ' οὗτοι πάντες οἱ ἐν Πόντῳ οἰκοῦντες Μόσχοι), τοὺς δὲ ἀριθμουμένους ἐν τοῖς λαοῖς τοῖς ὑπαγομένοις εἰς τὸν οἶκον Σὴμ καὶ οἰκοῦντας μετὰ τῶν λαῶν τῆς Συρίας (Ἀράμ) καὶ ὁ γενάρχης τῶν Μόσχων τούτων τῆς Συρίας *Μοσὸχ* λέγεται υἱὸς Ἀράμ. Οἱ δεύτεροι οὗτοι Μοσὸχ ἦτοι Μόσχοι τῆς Π. Δ. οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι εἰσὶν οἱ τῶν Κομμαγιγῶν τῆς Συρίας ὁμοιοὶ καὶ σύμμαχοι Μόσχοι ἢ Μουσκάϊ, καθ' ὧν ἐπολέμησεν ὁ Θαλασφελλασάρ Α'. Ὅτι δὲ ἡ Π. Διαθήκη τοὺς μὲν Μόσχους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας θεωρεῖ Ἰαφεθίτας, τοὺς δὲ Μόσχους τοὺς πλησίον τῆς Συρίας οἰκοῦντας ὡς Σημίτας, οὐδαμῶς ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν εὐλόγως ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τυχαίας ὁμωνυμίας λαῶν πάντῃ διάφορον ἐχόντων καταγωγὴν. Οἱ Μόσχοι εἰσὶ πιθανώτατα, ὡς θέλομεν εἰπεῖν ἐν τοῖς περὶ Μ. Ἀσίας, οὔτε Ἰαφεθίται (Ἄριοι δηλονότι) οὔτε Σημίται, ἀλλὰ Τουράνιοι, διενεμήθησαν δὲ ὑπὸ τῆς Π. Διαθήκης εἰς τὰς δύο μνημονευθείσας οικογενεῖας λαῶν, ὡς ἐκ τῶν τόπων, ἐν οἷς ὄκουν, καὶ ὡς ἐκ τῶν λαῶν, μεθ' ὧν ἦσαν γείτονες. Πρὸ πολλοῦ δὲ ἦδη ὁ Ρενάν παρετήρησεν ὅτι ὁ κατάλογος τῶν ἔθνων τῆς Γενέσεως βασιζέται ἐπὶ γεωγραφικῆς μᾶλλον ἢ ἐπὶ ἀκραιφνῶς ἐθνολογικῆς διαιρέσεως τῶν ἔθνων (ἴδε Α' Τόμον σελίδα 331 σημείωσιν 2). Τὸ καθόλου συμπέρασμα ἐκ τῶν εἰρημένων εἶναι ὅτι οἱ Μόσχοι, καθ' ὧν ἐπολέμησεν ὁ Θαλασφελλασάρ Α' κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ στρατείαν, εἶναι οἱ Μόσχοι οἱ περὶ τὸ Μάσιον ὄρος ἐγγὺς τῆς Κομμαγιγῆς οἰκοῦντες, οὐχὶ οἱ Μόσχοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ὅτι ὁ Θαλασφελλασάρ Α' δὲν ἐξέτεινε τὴν πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν στρατείαν πέραν τῶν ὄχθων τοῦ Εὐφράτου, καὶ μέχρι τῆς Μελιτηνῆς δὲ προὔχωρησε μόνον κατὰ τὴν τετάρτην αὐτοῦ στρατείαν.

κατέλαβον πᾶσαν τὴν χώραν. Ἀλλὰ τὰ ὄπλα τὰ Ἀσσυριακὰ ταχέως ὑπήγαγον τὴν χώραν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως. Παρ' ὄλην δὲ τὴν ὑπὸ τῶν γειτονικῶν λαῶν τῶν Κοῦρχι παρασχεθεῖσαν βοήθειαν, οἱ Μόσχοι ἠττήθησαν καὶ νῦν αἱ πόλεις τῆς Κομμαίουχ ἐνεπρήθησαν, οἱ ναοὶ ἐσπλήθησαν, ἡ ὑπαίθρος χώρα ἐδῆλώθη καὶ οἱ κάτοικοι ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσωσι μεγάλην ἀποζημιώσιν εἰς κτήνη καὶ εἰς χρυσίον. Αὐτὸς ὁ Θαλασφελλασάρ Α', ὅστις τὴν ἱστορίαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ παρέδωκεν ἡμῖν ἐν 800 γραμμαῖς τῶν βασιλικῶν χρονικῶν αὐτοῦ (1), λέγει περὶ τῆς πρώτης ταύτης στρατείας: «Διῆλθον διὰ τῆς δυσβάτου χώρας Κασιγιάρ (2), συνῆψα μάχην πρὸς τοὺς ὑπὸ πέντε βασιλεῖς τεταγμένους δισμουρίους μαχητὰς τῆς χώρας Κομμαγιγῆς καὶ ἐνίκησα αὐτούς. Οἱ στίχοι τῶν πολεμιστῶν κατεροίφθησαν χαμαὶ ὡς ὑπὸ ὀρηθῆς καταγίδος. Τὰ πτώματα αὐτῶν ἐκάλυψαν τὰς κοιλάδας καὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων. Τὰς ἐπάλξεις τῶν πόλεων αὐτῶν μετέβαλον εἰς σωροὺς ὡσπερ χόματα γῆς. Ληλατήσας τὴν χώραν ἐκυριεύσα πᾶσαν τὴν κινήτην αὐτῶν περιουσίαν, τὰ χρήματα, τὰ σκεύη ὡς καὶ τὰ τιμαλγῆ. Ἐξ ἑκατάδων στρατιωτῶν φευγόντων πρὸ τῶν ἐμῶν δούλων συλλαβὼν διένειμα τοῖς ἀνθρώποις τοῦ κράτους μου ὡς ἀνδράπεδα». Ἡ δευτέρα στρατεία τοῦ Θαλασφελλασάρ Α' ἐγένετο κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἐναντίον τῶν Μόσχων, οἵτινες ὑπήχθησαν εἰς φόρου πληρωμὴν. Πᾶσαι αἱ περὶ τὴν Κομμαγιγῆν οἰκοῦσαι φυλαὶ ὑπήχθησαν ὑπὸ τὴν Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν καὶ ἐτιμωρήθησαν, ἰδίως δύο (οἱ Κάσκιοι καὶ οἱ Οὐρουμαῖοι), διὰ τὴν πρότερον ὑπ' αὐτῶν γενομένην εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν ἔδαφος εἰσβολὴν ἐκυριεύθησαν 120 ἄρματα πολεμικά, ἐληλατήθη δὲ ἡ χώρα αὐτῶν. Ἡ τρίτη στρατεία τοῦναντίον ἐπεχειρήθη πρὸς Β. τῆς Μεσοποταμίας ἐναντίον τῶν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ Εὐφράτου οἰκούντων λαῶν τῆς χώρας Ναϊρὶ (ἦτοι τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου) καὶ ἰδίως τῆς ὀρεινῆς χώρας Μιλδὶς (διαφόρου τῆς Μίλιδα) (Μελίτης, Μελιτηνῆς) τῶν κυβερνωμένων ὑπὸ δύο καὶ τριάκοντα μικρῶν ἡγεμόνων. Ἡ ἀντίστασις τῶν λαῶν τούτων ἐναντίον τῶν ἐπιδρομῶν ἦτο μακρὰ καὶ ἀπεγνωσμένη, ἀλλ' ἐπὶ τέλος τὰ ὄπλα τοῦ Θαλασφελλασάρ Α' ἀπέβησαν αὐθὺς νικηφόρα. Εἵκοσι καὶ ἑκατὸν ἄρματα ἐκυριεύθησαν. Ἡ χώρα ἐδῆλώθη, ἀλλ' εἰς τοὺς ἡγεμόνας τοὺς ἠττηθέντας ἐχαρίσατο ὁ νικητὴς τὴν ζωὴν καὶ ὑπέβαλεν αὐτοὺς ἐπεικῶς εἰς τὸν ἐλαφρὸν φόρον τῶν 1200 ἵππων καὶ 2000 βοῶν. Κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην τρανὰ παρέσχεν ὁ Θαλασφελλασάρ Α' δαίγματα στρατιωτικῆς ἀρετῆς καὶ καρτερίας ἐν ταῖς δυσβάτοις ὁδοῖς, ἃς διῆλθεν. Ἐν τῇ διαβάσει τοῦ ὄρους «Ἀρουμα» ἠναγκάσθη νὰ καταλί-

(1) Πλὴν τῶν βασιλικῶν χρονικῶν τοῦ Θαλασφελλασάρ Α' πηγὴ τῆς ἱστορίας τοῦ βασιλέως τούτου εἶναι καὶ ἡ *συγχρονιστικὴ χρονογραφία*.

(2) Τῆς περὶ τὸ ὄρος Μάσιον χώρας, ὡς κοινῶς νομίζεται.

πη και τὰς ὀλίγας ἄρμαμάξας, ἃς εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐπορεύθη περὶ τὰ δυσβατώτατα μέρη τοῦ ὄρους ἐν συνοδίᾳ ὀλίγων πιστῶν. Ἡ τετάρτη στρατεία ἐγένετο αὐθις κατὰ τῶν λαῶν τῆς βορείου Συρίας. Τὴν χώραν πᾶσαν διήλθεν ὁ Θαλαθφελλασάρ Α' ἄνευ ἀντιστάσεως, δηῶν καὶ καίων καὶ πορθῶν τὰς πόλεις καὶ ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ ἄπειρον λείαν. Κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ἐκυριεύθη ἡ περιφέρμος Συριακὴ πόλις Καρχαμὶς ἢ πρωτεύουσα τῶς Χιτιτῶν τῆς βορείου Συρίας· κατὰ ταύτην δὲ (οὐχὶ κατὰ τὴν τρίτην, ὡς λέγει ὁ Ἐδουάρδος Μάυερ, συγγέων τὴν Μίλιδιν πρὸς τὴν Μίλιδα) ὑπετάχθη καὶ ἡ Μελιτηνὴ (Μίλιδα) (1). Ἡ πέμπτη στρατεία ἐγένετο ἐναντίον τοῦ ἔθνους τῶν Μουσρί, τοῦ οἰκοῦντος ἐν τῷ νῦν νοτίῳ Κουρδιστάν (2), χώρα ὄρεινῇ καὶ δυσβάτῳ, ἦν καὶ ὑπέταξεν ἐντελῶς, στρατεύσας εἴτα κατὰ τῆς χώρας Κόμανι (3), ἧς οἱ κάτοικοι παρέσχον βοήθειαν τοῖς Μουσρί, εἰ καὶ αὐτοὶ οὗτοι ὑπέκειντο τοῖς Ἀσσυρίοις. Οἱ Κομανῖται ἀντέταξαν

(1) Ἡ Μελιτηνὴ εἶναι ἡ ἀνατολικωτάτη χώρα τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Μ. Ἀσίας χωριζομένη ἀπὸ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου διὰ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, οὗ ἐπὶ τῶν ὄχθων κεῖται ἡ πρωτεύουσα τῆς χώρας Μελίτη (νῦν Μαλάτια)· *Μιλιδ* καὶ *Μιλίδια* ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς καλεῖται ἡ Μελιτηνὴ λαβοῦσα τὸ ὄνομα τοῦτο πιθανώτατα ἀπὸ τῆς ὁμωνύμου πρωτευούσης πόλεως Μιλιδ, Μελίτης.

(2) *Μουσρί* καλεῖται ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς καὶ ἡ κάτω Αἴγυπτος, καὶ ἐντεῦθεν οἱ πρῶτοι ἐρμηνευταὶ εἶχον πλανηθῆ συγγέοντες τὰ δύο ὀνόματα (Rawlinson II σελ. 87 σημ. 16). Κατὰ Hommel ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος ὁ σημαίνων τὴν Αἴγυπτον γραπτὸς διὰ διπλοῦ σ (*Μουσσρί*). Ἐν ἀμφοτέροις ταῖς περιπτώσεσι Μου(σ)ρί καλοῦνται καὶ ὁ λαὸς καὶ ἡ χώρα τῶν Μου(σ)ρί.

(3) Ὡς χώραν Κόμανι τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' ἐξέλαβόν τινες, ὡς ὁ Λενορμάν καὶ ὁ Φίντζι, τὰ Κόμανα τοῦ Πόντου. Ἀλλὰ τὴν γνώμην ταύτην τὴν ὅλως παράτολμον καὶ παρακεκινδυνευμένην ἀπέκρουσαν ὁ E. Schrader (K. und G. σελίδα 267) καὶ ὁ Tiele G. A. u. B. σελίδα 163)· εὐλόγως δὲ παρετήρησεν ὁ Tiele ὅτι πιθανώτερα θὰ ἦτο ἡ ὑπόθεσις περὶ τῶν ἐγγύτερον τῷ Εὐφράτῃ καὶ τῇ Ἀσσυρίᾳ κειμένων *Κομάνων* τῆς Καταονίας. Καὶ τὰ Κόμανα ταῦτα φαίνεται θεωρῶν καὶ ὁ Μασπερὸ ὡς τὴν χώραν Κόμανι. Ἀλλὰ, καθὰ ἐκ τῆς ὅλης ἱστορίας τῶν πολέμων καὶ τῶν κατακτήσεων τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' ἐξάγεται, οὐδὲ περὶ Κομάνων τῆς Καταονίας πρέπει νὰ γίνηται λόγος ἐνταῦθα. Διότι οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α', ἀλλ' οὐδὲ κἂν ἐπὶ τῶν ἐκ τῶν διαδόχων αὐτοῦ μεγάλων κατακτητῶν Ἀσσυρνασιρπάλ καὶ Σαλαμανασάρ Β' οἱ Ἀσσυριακοὶ στρατοὶ ἐφθάσαν μέχρι τῶν Κομάνων τῆς Καταονίας. Ἐπειτα πῶς ἦτο δυνατόν ὁ Θαλαθφελλασάρ Α', ὁ τοσοῦτον ἀκριβῶς περιγράφων τὰς ὁδοὺς, ἃς διέρχεται, ἀφοῦ, ἵνα ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Μουσρί φθάσῃ εἰς τὰ Κόμανα, ἀναγκαιῶς ἔμελλε νὰ διέλθῃ δύο μεγάλους ποταμοὺς πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου (Πύραμον καὶ Σάρρον) ἔτι δὲ καὶ τοὺς αὐλῶνας τοῦ Ἀντιταύρου, ἐν τούτοις μηδένα νὰ ποιῆται λόγον περὶ τούτων; Αἱ πρὸς τὰ ἀνατολικά τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στρατεῖαι τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' δὲν ἐξετάθησαν πέραν τῆς Μελιτηνῆς καὶ τῶν ὄχθων τοῦ Εὐφράτου. Ἀλλὰ τίνας νοητέον τότε τοὺς Κομανῖτας τῶν χρονικῶν τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α'; Ὁ Schrader θεωρεῖ αὐτοὺς λαοὺς ἀνατολικώτερον τῆς Ἀσσυρίας ἐν τῇ Ἀτροπατηνῇ τῆς Μηδίας οἰκοῦντας. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ E. Μάυερ (G. A. σελ. 274), καθ' ὃν ἐν τῇ πρώτῃ ἡδὴ στρατείᾳ τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' τὰ Ἀσσυριακὰ στρατεύματα προήλασαν μέχρι Πόντου, ὑποτίθησι

στρατὸν ἐκ δισμυρίων ἀνδρῶν ἰσχυρῶς ἀντιστάντα πρὸς τοὺς ἐπιδρομείς. Τὸ φρούριον Οὐνᾶσα ἀντιστὰν κρατερῶς ἐτιμωρήθη τρομερῶς μεταβληθὲν εἰς ἐρείπια καὶ ἐπὶ τοῦ μόνου διασωθέντος ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων οἴκου ὑψώθη ἐπιγραφὴ κεχαραγμένη ἐπὶ μεταλλίνῃ πλακῶς ἀγγέλλουσα τὰς νίκας τοῦ βασιλέως καὶ ἀπαγορεύουσα τὴν ἐκ νέου ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως ἢ τῶν τειχῶν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ φρουρίου αἱ πόλεις τῶν Κομανιτῶν ἠλώθησαν ἐξ ἐφόδου ἢ παρεδόθησαν ἄνευ ὄρων τοῖς νικηταῖς, καὶ ἡ εὐρεῖα χώρα τῶν Κομανιτῶν, ἀφοῦ ἐληλατήθη, συληθέντων καὶ αὐτῶν τῶν ἀγαμάτων τῶν θεῶν, ὑπετάγη αὐθις τῷ Ἀσσυρίῳ βασιλεῖ. Τὸ γενικὸν ἀποτέλεσμα τῶν πέντε στρατειῶν καὶ τῶν νικῶν αὐτοῦ ἐκτίθησι περιληπτικῶς αὐτὸς ὁ Θαλαθφελλασάρ Α' ἐν τῷ τέλει τῆς ἱστορίας τῶν στρατειῶν τούτων ἐν τοῖς ἐξῆς: «Εὐθὺς μετὰ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας μου καὶ τοῦ πέμπτου ἔτους αὐτῆς ὑπετάχθησαν εἰς τὸ κράτος μου δύο καὶ τεσσαράκοντα χῶραι ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ Λύκου (Ζαβάτου) μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Εὐφράτου, τῆς χώρας τῶν Χιτιτῶν καὶ τῆς μεγάλης θαλάσσης τοῦ δύοντος ἡλίου (τῆς Μεσογείου), ἃς πάσας ὑπήγαγον ὑπὸ τὸ κράτος μου, ἔλαβον δμήρους καὶ ἐπέβαλον φόρους καὶ δασμούς». Ἡ αὐθεντικὴ αὕτη μαρτυρία τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' ὡς καὶ ἕτερα αὐτοῦ μαρτυρία ἢ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς ἐν Κορχὸρ εὐρεθείσης· ἀναγλύφου εἰκόνας αὐτοῦ (ἴδ. κατωτέρω) παρέχει ἡμῖν τὴν ἀσφαλεστάτην περὶ τῶν ὁρίων τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐπὶ τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' εἶδησιν καὶ ἐλέγχει ὡς πάντῃ ἀσυστάτους τὰς γνώμας τὰς περὶ ἐκτάσεως τοῦ κράτους τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' μέχρι τοῦ κέντρου τῆς Μ. Ἀσίας ἢ καὶ μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Κατὰ τὰς στρατείας αὐτοῦ ταύτας διεκρίθη ὁ Θαλαθφελλασάρ Α' καὶ ἐν τῷ βασιλικῷ καὶ ἡρωικῷ ἔργῳ τοῦ θηρεύειν καὶ φονεύειν ἄγρια θηρία, ὡς «γίγας κυνηγός», κατὰ τὸ ἰδεῶδες τοῦ Νεβρώδ. Τὰς μεγάλας θηρευτικὰς αὐτοῦ στρατείας διεξήγαγεν ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς ἐν Συρίᾳ ἐπὶ τοῦ ὄρους Λιβάνου, ἐν Ἀράδφ δὲ τῆς Φοινίκης ἐπιβάς πλοίου περιέπλευσε τὰ παράλια χάριν θήρας φονεύσας καὶ δελφίνα. Καυχώμενος δὲ λέγει αὐτὸς ὁ βασιλεὺς περὶ τῶν μεγάλων αὐτοῦ κυνηγετικῶν κατορθωμάτων ὅτι ἐφόνευσε τέσσαρας ἄγριους ταύρους, δέκα πελωρίους βονάσους, ἐξώγησε δὲ τέσσαρας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων λεόντων ἀνήρχετο εἰς 120, οὓς ἐφόνευσε πεζός, καί, ἀπίστευτον εἰπεῖν, εἰς 800, οὓς ἐφόνευσεν ἐφ' ἄρματος (ἴδ. Tiele B. A. G. σελ. 155), ἐφονεύθησαν δ' ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐξωγήθησαν μέγα πλῆθος ἀντιλοπῶν (1). Τὰ

τοὺς Κομανῖτας ἢ Κομανίους («τὸν ἄλλως ἄγνωστον λαὸν τῶν Κομανίων», ὡς λέγει), οἰκοῦντας μᾶλλον πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀσσυρίας. Πιθανῶς ἢ ἐνταῦθα μνημονευομένη χώρα Κόμανι εἶναι ἡ Κομμυγηνὴ τῆς βορείου Συρίας

(1) Ἐπιγραφὴ ἐπὶ τινος τεθραυσμένου ὀβελίσκου λέγει περὶ τῶν κυνηγετικῶν κατορθωμάτων τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α': «Οἱ θεοὶ Νινδάρ καὶ Νεργάλ, οἱ ἀγαπῶντες τὴν ἰερωσύνην αὐτοῦ (τοῦ Θαλαθφελλασάρ), ἐδωρήσαντο αὐτῷ τὴν θήραν τοῦ ἄγρου. Ἐπλευ-

ζωογηθέντα ταῦτα θηρία ὡς καὶ τὰ κέρατα καὶ τὰ δέρματα τῶν φονευθέντων κομισθέντα εἰς Ἀσσυρίαν παρεστάθησαν τῷ λαῷ ὡς δείγματα τῶν ἡρωϊκῶν ἔργων τοῦ βασιλέως. Τὰ μεγάλα πολεμικὰ ἔργα, δι' ὧν τὸ κράτος τῆς Ἀσσυρίας, ἢ μᾶλλον ἢ πολιτικὴ αὐτῆς δύναμις καὶ ῥοπή, ἐξετάθη μέχρι τῶν ἔνδον τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου καὶ μέχρι τῆς ἀνατολικῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν παραλίων τῆς Συρίας, διεδέξατο εἰρήνην, ἣν ἠκολούθησε νέος πόλεμος πρὸς Ν. ἐναντίον τῆς Βαβυλωνίας, ἐνθα σύγχρονος τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' βασιλεὺς ἦτο ὁ Μερωδαχναδιναχί (1127-1105 π. Χ.). Ὁ κατὰ τῆς Βαβυλωνίας πόλεμος ὑπῆρξε νικηφόρος. Ἀλλ' ἐνῶ ὁ νικητὴς ἐπέστρεφε μετὰ πολλῆς λείας εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ, πολεμῶν πρὸς ἐχθρικός τινος φυλὰς οἰκούσας παρὰ τὸν Εὐφράτην προσεβλήθη κατὰ τὰ νῶτα ὑπὸ τοῦ Μερωδαχναδιναχί καὶ ἀπώλεσε μέρος τῶν λαφύρων καὶ τὰ εἶδωλα τῶν θεῶν Ῥαμμὰν καὶ Βήλου, ἅπερ συνώδευον τῷ Ἀσσυριακῷ στρατῷ πρὸς ἠθικὴν ἐνίσχυσιν αὐτοῦ. (Τὰ εἶδωλα ταῦτα ἔμειναν ἐν Βαβυλῶνι ἐπὶ 400 ἔτη καὶ ἀνεκτήθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σεναχηρείμ). Ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (1105 π. Χ.) εἰσέβαλεν αὐθις ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α' νικηφόρος εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ κατέλαβε τὸ φρούριον Κουριγαλζοῦ καὶ τὰς πόλεις Σίππαρα καὶ Ὠπιν. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐτελεύτησεν ὁ Μερωδαχναδιναχί εἴτε πεσὼν ἐν μάχῃ εἴτε φυσικὸν θάνατον ἀποθανών, καὶ τὸ γεγονός διηγκόλυνεν, ὡς φαίνεται, τὸ ἔργον τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως. Ἀλλ' οὗτος δὲν προσήρτησεν εἰς τὸ ἑαυτοῦ κράτος τὰ κατακτηθέντα, ἀλλ' εἰρήνευσε πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Μερωδαχναδιναχί Μερωδαχσαπικ-ζιρ-ματί. Ὁ πόλεμος ὁ κατὰ τῆς Βαβυλωνίας ἐγένετο τῷ 10 ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ὑπάρχει δὲ καὶ ἐπιγραφὴ τοῦ βασιλέως ἀπὸ τοῦ 10 ἔτους τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Καὶ ἄγνωστον μὲν κατὰ ποῖον ἔτος ἀπέθανε, πιθανώτατον ὅμως φαίνεται ὅτι ἔζησεν ἔτι χρόνον τινὰ μετὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν στρατείαν, διότι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Κορχὸρ λέγεται ὅτι τρεῖς ἐστράτευσεν ἐναντίον τῆς χώρας Ναϊρί. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ πενταετίᾳ τῶν μεγάλων στρατειῶν ἅπαξ μόνον ἐστράτευσεν κατὰ τῆς χώρας ἐκείνης, δὲν φαίνεται δὲ πιθανὸν ὅτι αἱ δύο λοιπαὶ στρατεῖαι ἐγένοντο ἀμφότεραι πρὸ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολέμου, τοῦ-

σεν ἐν τοῖς πλοίοις τῆς χώρας Ἀρουάδ (Ἀράδου τῆς Φοινίκης), ἐφόνευσεν ἐν τῷ πελάγει ἕνα *νασίρ* (*nachir*=δελφίνα; (Μασπερώ), ἵπποπόταμον; (Hommel)), ἐν τῇ πόλει Ἀραζικ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Χιτιτιῶν ἐφόνευσεν βοῦς ἀγρίους καὶ ἐν ταῖς ὑπὸ ἡμέραις τοῦ Λιβάνου ἐζώγησε μικροὺς (νεαροὺς) ἀγρίους βοῦς καὶ ἀπετέλεσεν ἐκ τούτων ἀγέλας. Ἐλέφαντας ἐφόνευσεν διὰ τοῦ τόξου αὐτοῦ, ἐλέφαντας ἐζώγησε καὶ ἤγαγεν εἰς τὴν πόλιν αὐτοῦ Ἀσσοῦρ. Λέοντας ἐφόνευσεν ἐν τῇ ἡρωϊκῇ αὐτοῦ τόλμῃ καὶ ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ...»(*).

(*) Ἐκ τῶν μνημείων τῶν Ἀσσυριακῶν καθίσταται δῆλον ὅτι ἡ Συρία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἔστρεφεν οὐ μόνον λέοντας, ἀλλὰ καὶ ἐλέφαντας καὶ ἄλλα θηρία, ὧν ἐξέλιπον ὕστερον τὰ γένη ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ.

ναντίον δὲ πιθανώτατον ὅτι ἡ μία τοῦλάχιστον τούτων ἐγένετο μετὰ τὸν Βαβυλωνιακὸν πόλεμον ἤτοι μετὰ τὸ 10 ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α', εἰκάζεται ὅτι ὁ θάνατος τούτου ἐπῆλθεν ἔτη τινὰ μετὰ τὸ 1105 (τῷ 1100; π. Χ.).

Ἡ φήμη τῶν κατορθωμάτων τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' διεδόθη εἰς μεμακρυσμένας χώρας καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἐζήτησε τὴν φιλίαν τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως πέμπων αὐτῷ ὡς δῶρα ποικίλα ζῶα τῆς Αἰγύπτου, τὰ ζῶα τὰ λεγόμενα *παγον* (1), κροκόδειλον, ἵπποπόταμον, ζῶα τῆς «μεγάλης θαλάσσης», ἄτινα, ὥσπερ τὰ ἐν Συρίᾳ ζωογηθέντα, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας ἐξέθηκεν εἰς τὴν θεάν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἐξυμνεῖ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐν τῷ προλόγῳ τῶν βασιλικῶν χρονικῶν κατὰ τρόπον ἐνοῦντα τὴν ὑπερήφανον συναίσθησιν τῆς δυνάμεως πρὸς τὸ αἶσθημα τῆς εὐσεβοῦς ἀπέναντι τοῦ θεοῦ ταπεινώσεως. «Οἱ μεγάλοι θεοί, λέγει, οἱ διέποντες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οἱ φρουροὶ τοῦ κράτους τοῦ Θαλγαθφελλασάρ ὁ Ἀσσοῦρ ὁ μέγας κύριος, ὁ ὑπέρτατος κυβερνήτης τῶν θεῶν, ὁ διδούς σκῆπτρα καὶ στέμματα ὁ Βήλος, ὁ κύριος, ὁ πατὴρ τῶν θεῶν, ὁ κύριος τοῦ κόσμου ὁ Σιν ὁ κύριος τοῦ κράτους ὁ Σάμας ὁ ἰθύντωρ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ὁ Ῥαμμὰν ὁ θεὸς ὁ ἀπολύων καταιγίδας κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὁ Νινδάρ ὁ ἀνδρείος, ὁ ἀπολλύων τοὺς κακοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐκκληρῶν τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἡ Ἰστάρ ἡ βασίλισσα τῆς νίκης, ἡ διέπουσα τὰς μάχας, ἐνεπίστευσαν τῷ Θαλγαθφελλασάρ τὸν θρόνον, ἔδωσαν αὐτῷ δύναμιν καὶ κράτος ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦ Βήλου, καὶ ἐνέπνευσαν αὐτῷ ὑπεροχὴν, ἔξαρσιν καὶ ἀνδρείαν». Ἐπὶ τούτοις ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ αὐτὸς βασιλεὺς περὶ ἑαυτοῦ: «Θαλγαθφελλασάρ, ὁ ἰσχυρὸς βασιλεὺς, βασιλεὺς ἐθνῶν, βασιλεὺς τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ ὀρίζοντος, βασιλεὺς βασιλέων, ὁ ἐνδοξος κύριος τῶν κυρίων, ὁ ὑψιστος ἡγεμὼν ἡγεμόνων ὁ ἐνδοξος στρατηλάτης, ὁ ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τοῦ Σάμας ὀπλισμένος διὰ τοῦ σκῆπτρου καὶ ἐξωσμένος τὴν ζώνην τῆς δυνάμεως ὁ κυβερνήτης τοῦ λαοῦ τοῦ Βήλου ὁ κραταιὸς ἡγεμὼν, οὕτινος τὸ κλέος ἐξικνεῖται μακρὰν μετὰ τῶν βασιλέων ὁ ἔσοχος μονάρχης, οὗ τοὺς ὑπέρτατος ὁ Ἀσσοῦρ κατέστησεν ἡγεμόνας λαῶν, καὶ οὕτινος τὸ ὄνομα ἐποίησεν αἰώνιον τοῖς ἐπιγινομένοις ὁ κατακτητὴς πολλῶν πεδίων καὶ ὁρέων τῆς ἄνω καὶ κάτω χώρας ὁ νικηφόρος ἦρωας, ὁ διὰ τοῦ φόβου τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ταπεινῶν πάσας τὰς χώρας ὁ λαμπρὸς ἀστὴρ ὁ πολεμῶν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ξένων χωρῶν καὶ ἀρωγῇ τοῦ Βήλου καθυποτάσσων τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἀσσοῦρ...».

Ἐν μέσῳ τῶν πολλῶν πολέμων, οὓς διεξήγαγεν ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α', δὲν ἐπελάθετο καὶ τῶν ἔργων τῆς εἰρήνης, ἰδίως τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς ὀφειλομένης εὐσεβείας. Ἐν τῇ ἱερᾷ πόλει Ἀσσοῦρ ἀνφοκοδόμησε ναὸν τῷ Ἀνοῦ καὶ τῷ Ῥαμμάν. Ὁ ναὸς οὗτος εἶχε κτισθῆ πρὸ 641 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἰσακκοῦ τῆς ἱερᾶς πόλεως Σαμ-

(1) Καὶ μετὰ Σημιτικῆς καταλήξεως τοῦ θηλυκοῦ *παγατον* ἄγνωστον εἰς ποῖον ἀκριβῶς γένος ἢ εἶδος ἀνήκε τὸ οὗτω ἐν τοῖς μνημείοις καλούμενον ζῷον.

σιραμμάν Β', ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἀσορδάν Α', τοῦ προπάππου τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α', εἶχε καταστῆ ἑτοιμόρροπος. Καὶ κατηδάφισε μὲν ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τὸν ἑτοιμόρροπον ναόν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνοικοδομήσῃ αὐτόν. Καὶ οἱ μετὰ Ἀσορδάν Α' ἄρξαντες βασιλεῖς δὲν ἐπεράτωσαν τὴν οἰκοδομήν ἢ δὲν ἤρξαν αὐτῆς, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Θαλαθφελλασάρ Α' ἐξέδωκε διάταγμα ἱερὸν (Ἐλάλ) περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ, καὶ τὸ διάταγμα τοῦτο μετὰ τῆς ἐγγράφου ἐκθέσεως τῶν νικῶν τοῦ βασιλέως κατετέθη εἰς τὸ ἄδυτον τοῦ ναοῦ. Τὰ κατὰ τὴν κτίσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ ναοῦ περιγράφει ὁ Θαλαθφελλασάρ Α' ὡς ἐξῆς : «Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς βασιλείας μου ὁ Ἀνοῦ καὶ ὁ Ῥαμμάν, οἱ μεγάλοι θεοί, οἱ κύριοί μου, οἱ φρουροὶ τῶν διαβημάτων μου, προσέταξάν μοι ν' ἀνοικοδομήσω τὸν ναὸν αὐτῶν. Καὶ οὕτω ἐποίησα. Ἰσοπέδωσα τὸ ἔδαφος ἐμέτρησα τὰς διαστάσεις τοῦ ναοῦ ἔθηκα τὰς βάσεις ἐπὶ ὄχρου ὑψώματος . . . (ἔπονται λεπτομέρεια τῆς οἰκοδομῆς). Ὁκοδόμησα δύο ὑψηλὰ ζικουράτ πρὸς τιμὴν τῶν εὐγενῶν θεοτήτων καὶ τὸν εὐρὺν ἱερὸν χώρον καθιέρωσα πρὸς χρῆσιν τῶν αὐτοῦ προσκυνούντων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀπειρος ὡς ὁ τῶν ἀστρῶν τοῦ οὐρανοῦ. Ἠνώρθωσα, ἔκτισα, ἐπετέλεσα τὸ ἔργον μου . . . Ἐκαλλώπισα τὴν οἰκοδομήν, ὕψωσα τοὺς πρὸς οὐρανὸν ἀνατεινόντας πύργους. Ἐκτισα καὶ ἱερὸν ἄσυλον δόμον ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Ἰδρυσάμην ἐν τῷ ναῷ τοὺς μεγάλους θεοὺς Ἀνοῦ καὶ Ῥαμμάν, ἐδόξασα αὐτούς, καὶ ἐφαίδρυνα τὴν καρδίαν αὐτῶν . . . Εἶθε οἱ μεγάλοι θεοὶ νὰ διαφυλάξωσιν ἐμὲ ἐν τῇ δυνάμει καὶ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ· εἶθε νὰ ἐμπεδώσωσι τὸ κῦρος τῶν ἐμῶν λειτουργῶν. Εἶθε διαρκούσης τῆς βασιλείας μου νὰ ἐπιδαφιλεύσωσι τὸν ὑετόν, τὸ χάριμα τοῦ ἔτους, εἰς τὴν καλλιεργημένην γῆν καὶ εἰς τὴν ἔρημον. Εἶθε ἐν πολέμοις καὶ ἐν μάχαις ν' ἀναδειξώσιν ἐμὲ νικητήν. Πολλὰς ὑπέταξα ὑπὸ τὸ κράτος μου χώρας ξένας καὶ ἔθνη ταραχοποιὰ καὶ βασιλεῖς πολεμίους· εἶθε νὰ διαφυλάξωσι ταῦτα (ὁ Ἀνοῦ καὶ Ῥαμμάν) σῶα καὶ ἀκέραια εἰς τὰ τέκνα μου καὶ εἰς τὰ τέκνα τῶν τέκνων μου ὡς ἀσφαλῆ κληρονομίαν. Εἶθε νὰ διευθύνωσι τὰ διαβήματά μου πρὸς τοῦ Ἀσσοῦρ σταθερὰ ὡς τὰ ὄρη, μέχρι τῶν ἐσχάτων μου ἡμερῶν. Τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐμῶν νικῶν καὶ τὸν κατάλογον τῶν ἐμῶν θριάμβων ἐναντίον ξένων ἐθνῶν πολεμίων πρὸς τὸν Ἀσσοῦρ, ἅτινα ὁ Ἀνοῦ καὶ ὁ Ῥαμμάν ὑπέταξαν εἰς τὰ ὄπλα μου, κατέγραψα ἐπὶ τῶν πινάκων μου καὶ ἐπὶ τῶν κυλίνδρων μου καὶ ἔθηκα ἐνταῦθα, ἵνα μένωσι διὰ παντὸς ἐν τῷ ναῷ τῶν κυρίων μου Ἀνοῦ καὶ Ῥαμμάν. Ἐάν ποτε ὁ ναὸς οὗτος παλαιωθῇ καὶ καταπέσῃ, εἶθε οἱ μετ' ἐμὲ ἐρχόμενοι ἡγεμόνες ν' ἀνορθώσωσιν αὐτόν. Εἶθε νὰ ἐγείρωσι βωμοὺς καὶ θύωσι θυσίας πρὸς τῶν ἐμῶν πινάκων καὶ κυλίνδρων καὶ γράψωσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν παρὰ τὸ ὄνομα τὸ ἐμόν. Εἶθε νὰ λατρεύωσιν οὗτοι τοὺς μεγάλους θεοὺς Ἀνοῦ καὶ Ῥαμμάν ἐν ἀγαθότητι καρδίας καὶ πλήρεις ἐλπίδος, ὡς προστάττουσιν οἱ θεοὶ αὐτοί». Πόσῃν δὲ σημασίαν ὁ Θαλαθφελλασάρ Α' ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ διαίονισιν τῆς μνήμης τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐπιλόγου τῆς ἐπι-

γραφῆς, ἐν ἧ λέγει : «Εἴ τις ἐξαφανίζει ἢ βλάπτει τοὺς ἐμοὺς πίνακας καὶ κυλίνδρους, ἢ διαβρέχει αὐτοὺς ὕδατι ἢ φλέγει πυρὶ, ἢ ἐκτίθησιν εἰς τὸν ἀέρα, ἢ τοποθετεῖ αὐτοὺς οὕτως, ὥστε νὰ μὴ φαίνωνται καὶ νὰ μὴ νοῶνται, ἢ ἐξαλείφει τὸ ὄνομα τὸ ἐμόν καὶ γράφει τὸ ἑαυτοῦ, εἶθε τὸ ὄνομα τούτου νὰ παραδώσωσιν εἰς ὄλεθρον ὁ Ἀνοῦ καὶ ὁ Ῥαμμάν οἱ μεγάλοι θεοί, οἱ κύριοί μου. Εἶθε νὰ καταρασθῶσιν αὐτὸν διὰ κατάρας ἀμετακλήτου. Εἶθε νὰ καταδικάσωσιν εἰς ἀπώλειαν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ νὰ καταλύσωσι τὸν θρόνον αὐτοῦ. Τὸ σπέρμα αὐτοῦ νὰ μὴ κληρονομήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ. Ἄς καταστραφῶσιν οἱ δοῦλοι αὐτοῦ, ἃς ἠττηθῶσι τὰ στρατεύματα αὐτοῦ. Νὰ φεύγῃ αὐτὸς ἠττημένος πρὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ λοιμὸς καὶ ἄλλα στενοχωρία νὰ πιέζωσι καὶ νὰ καταθλίβωσι τὴν χώραν αὐτοῦ. Μῆδ' ἐπὶ ἡμέραν μίαν νὰ ὀνομασθῇ οὗτος εὐτυχής. Ἄς ἀπολεσθῶσι καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ. Ἐγένετο τῇ 29 μηνὸς Κουζάλλα(1), ἔτους ἐπωνύμου ἄρχοντος Ῥαββουζιρί». Πλὴν τοῦ ναοῦ τούτου καὶ ἄλλα ὀκοδόμησεν ὁ Θαλαθφελλασάρ Α' καταστήματα δημοσίου ὠφελείας. Ἀνοκοδόμησε παλάτια καὶ φρούρια παλαιά, ἰδίως ἐν τοῖς ὄρεισι τοῦ κράτους, ἴδρυσεν δὲ καὶ σιτοβολῶνας μεγάλους πρὸς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἐπλήρωσεν αὐτούς. Πρὸς τούτοις διωργάνωσεν τὸν στρατὸν ἐνισχύσας ἐν αὐτῷ τὸ ἀρματηλατικόν. Ἐφρόντισεν δὲ καὶ περὶ προαγωγῆς τῆς γεωργίας βελτιώσας τὴν ἀμπελοφυτεῖαν διὰ μεταφυτεύσεως ἐξ ἄλλων χωρῶν κλημάτων σταφυλῆς κρείττονος ποιότητος. Μετεφύτευσεν δὲ καὶ κέδρους ἐκ Συρίας. Τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἐπὶ τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' ἐξετάθη ἀπὸ τοῦ Ζάγγου καὶ τῆς Μηδίας μέχρι τοῦ Λιβάνου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς Βαβυλωνίας μέχρι τῆς Θωσπίτιδος λίμνης. Τὰ ὄρια ταῦτα καθορίζονται σαφῶς καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρω ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' ἐκτεθεισῆ βασιλικῆς χρονογραφίᾳ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τινι ἀναγλύφου εἰκόνας ἐπὶ τινος βράχου πλησίον τῆς κόμης Κορχόρ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Διαρβεκίρ εἰς 15 ὀρῶν ἀπὸ τῆς πόλεως Δ. πρὸς βορρᾶν ἀπόστασιν. Ἡ εἰκὼν αὕτη παρίστησι τὸν Θαλαθφελλασάρ Α' ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ αὐτοῦ στολῇ τελοῦντα θυσίαν, ἢ δὲ ἐπιγραφῇ λέγει : «Ἐλέφ τῶν μεγάλων θεῶν Ἀσσοῦρ, Σάμας, Ῥαμμάν, ἐγὼ Θαλαθφελλασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίας, υἱὸς τοῦ Ἀσσοῦρσισί βασιλέως Ἀσσυρίας, υἱοῦ Μουττακιλνουσοῦ, βασιλέως Ἀσσυρίας, βαδίζων ἀπὸ τῆς μεγάλης Ἀχάρρι(τῆς Μεσογείου δηλονότι) πρὸς τὴν θάλασσαν Ναϊρί (τὴν Θωσπίτιδα λίμνην) εἰσέβαλον τὸ τρίτον εἰς τὴν χώραν Ναϊρί».

Τὸν καθόλου χαρακτήρα τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' ὡς ἡγεμόνος, κυβερνήτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ἰδίως τὸν ἠθικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα ὡς ἀνδρὸς καὶ βασιλέως ἀριστα ἐμφαίνουσι τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγραφέντα ἱστορικὰ μνημεῖα, ὧν τινα ἐξετέθησαν ἀνωτέρω. Ἀρκούντως δ' ἐπιτυχῶς σκιαγραφεῖ τὸν Θαλαθφελλασάρ Α' ὁ

(1) Μὴν Κουζάλλα δὲν ὑπάρχει ἐν τοῖς μηνῶσι τοῦ Ἀσσυριακοῦ Ἡμερολογίου, φαίνεται δὲ ὅτι εἶναι ὁ ἄλλως καλούμενος μὴν Κισλέβ.

Τίτλε ἐν τοῖς ἐξῆς : «Ὁ Θαλαθφελλασάρ Α' ἴσταιται πρὸ ἡμῶν ὡς ἔκτακτος ἱστορικὴ μορφή. Ὁ ἀνὴρ ὑπῆρξε πρότυπον μεγάλου βασιλέως τῆς ἀρχαιότητος, στρατηλάτης νικηφόρος, ταχὺς καὶ δραστήριος ἐν τῷ ἔργῳ, ἀκαταπόνητος πολεμιστῆς καὶ τολμηρὸς κυνηγὸς, πρῶτος ἐκτιθέμενος εἰς κινδύνους καὶ μόχθους, τρόμον ἐμπνέων τοῖς πολεμίοις· ἀδυσώπητος πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ἐπεικῆς δὲ πρὸς πάντας τοὺς ἀναγνωρίζοντας τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἀσσοῦ· φιλόστοργος πατὴρ τοῦ λαοῦ, ἀκαταπόνητος ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ ἐπιδεικνύναι τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσέβειαν· εἰς τῶν ἐνδοξοτάτων *σιδηρῶν* ἀνδρῶν, ὧν τοῖς ἀτρυτοῖς ἀγῶσιν ἡ Ἀσσυρία ἐκτίησθετο καὶ ἀνεκτίησθετο τὸ μέγα αὐτῆς ἐπὶ τοὺς λαοὺς κράτος. Ἐν τούτοις, εἰ καὶ τοιαύτη τις σπανία δύναμις ἐπισπᾶται τὸν θαυμασμὸν ἡμῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ μνημονεύμεν εὐφῆμως τῶν μικρῶν ἐκείνων λαῶν, οἵτινες ἐτόλμων βῆμα πρὸς βῆμα ν' ἀμύνωνται ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν ἐναντίον τοιοῦτου γίγαντος καὶ ἐν ἐλαχίστη πιθανότητι ἐπιτυχίας ἐζήτουν ν' ἀνακτίησθωνται αὐτήν».

12. Οἱ διάδοχοι τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α'.

Ἀσσυρνασιερπάλ.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α'.— Ὡς διάδοχοι τοῦ βασιλέως τούτου ἀναφέρονται οἱ δύο υἱοὶ αὐτοῦ Ἀσσυρβηλκάλα (= Ἀσσοῦρ κύριος πάντων) (1) καὶ Σαμισραμμάν Γ'. Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ποῖος ἐκ τῶν δύο ἀδελφῶν ἐβασίλευσε πρῶτος. Ἀλλὰ πιθανώτατον φαίνεται ὅτι ὁ Ἀσσυρβηλκάλα ἦτο ὁ πρεσβύτερος καὶ πρότερον βασιλεύσας, ἅτε σύγχρονος ὦν τῷ Βαβυλωνίῳ βασιλεῖ Μερωδαχ-σαπουκ-ζιρ-ματι τῷ βασιλεύσαντι, ὡς εἰκάζεται, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' καὶ κατὰ τὴν πρώτην μετὰ τὸν τούτου θάνατον δεκαετίαν (1100-1090 ; π. Χ.). Τοῦ Ἀσσυρβηλκάλα σώζεται ἐπιγραφὴ τις, ἐν ἣ γίνεται μνεῖα τῶν θεῶν τῆς χώρας *Μαρτοῦ* (τῆς Συρίας δηλονότι), ἐντεῦθεν δὲ εἰκάζεται ὅτι ἴσως ἐστράτευσέ ποτε ἐπὶ τὴν χώραν ταύτην. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν τούτου ὡς καὶ τὰ κατὰ τὴν τοῦ Σαμισραμμάν Γ' εἶναι ὄλως σκοτεινά. Σκοτεινὴ ἐπίσης καὶ πλήρης χασμάτων εἶναι καὶ ἡ ἱστορία τῶν διαδόχων αὐτῶν μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσορδάν Β' (930-911 π. Χ.), ὀνόματα δὲ μόνον βασιλέων τινῶν εἶναι γνωστά, ὡς τὸ τοῦ Ἀσσυρναραρά, Ναβουδάν,

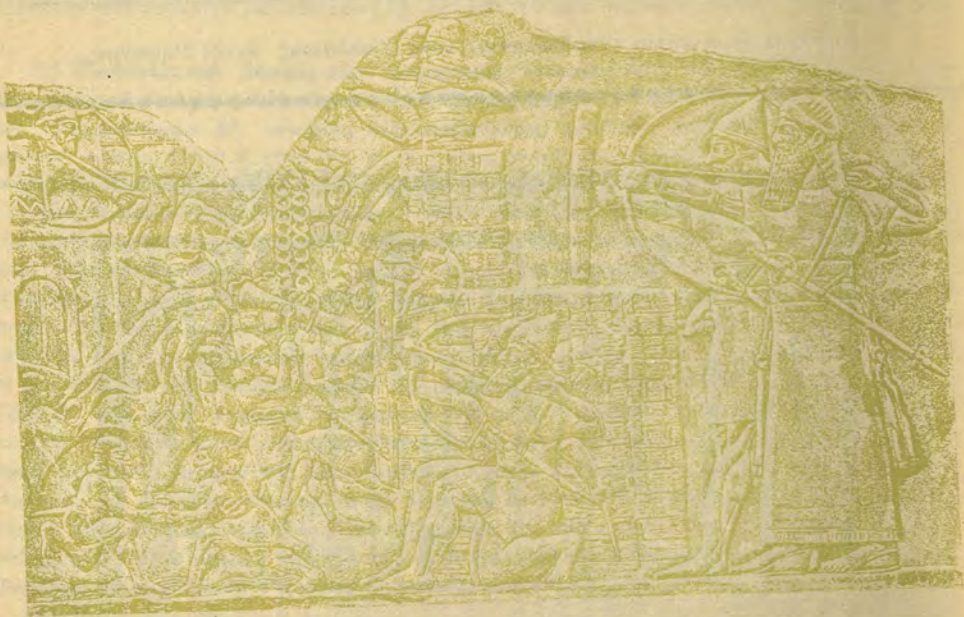
(1) Τῶν βασιλικῶν καὶ ἄλλων κυρίων ὀνομάτων ἐκεῖνα τόνον ἐρμηνεύονται ἐνταῦθα ὄσων ἡ ἐρμηνεία εἶναι ἀσφαλῆς καὶ ἀναμφισβήτητος.

Ἀσσυρναδιναχὶ καὶ Ἰρβαραμμάν. Τούτων οἱ μὲν πρῶτοι ἀναφέρονται οὐχὶ ἐν Ἀσσυριακοῖς, ἀλλ' ἐν Βαβυλωνιακοῖς μνημείοις· ὁ δὲ Ἀσσυρναδιναχὶ εἶναι γνωστὸς ἐξ ἐπιγραφῆς τινος χρονολογικῆς Ἀσσυριακῆς· ἐκ ταύτης δὲ εἶναι γνωστὸς καὶ ὁ Ἰρβαραμμάν, εἰς ὃν (πατέρα αὐτοῦ ἢ ἀπλῶς προκάτοχον ὄντα) ἤγειρεν ὁ Ἀσσυρναδιναχὶ μαυσωλεῖον. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις εἰδήσεων περὶ τῆς μνημονευθείσης διακοσιετοῦς περιόδου χρονικῆς περιόδου ἢ μᾶλλον ἡ ἔλλειψις ἱστορικῶν μνημείων (τοῦλάχιστον μέχρι νῦν) ἐξηγεῖται ἐκ παροδικῆς τινος ἐξασθενήσεως, εἰς ἣν τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος περιῆλθε κατὰ τὴν ὀρθομένην χρονικὴν περίοδον. Τὰ Ἀσσυριακὰ πρὸ πάντων χρονικὰ τῶν βασιλέων περιστρέφονται κυρίως περὶ τὰ μεγάλα ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἔργα τῶν ἡγεμόνων. Τοιούτων δὲ ἔργων μὴ ὑπαρχόντων, ἀναγκαιῶς σιγᾶ καὶ ἡ χρονολογία. Εἶναι δὲ ὡς πρὸς τοῦτο ἀξίον σημειώσεως ὅτι καὶ ἡ συγχρονιστικὴ χρονολογία, ἡ ἐξ Ἀσσυριακῆς πρὸ πάντων ἐπόψεως ἐκθέτουσα τὰ κατὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν, τηρεῖ σιγὴν ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ὀρθομένης περιόδου. Τοῦτο δὲ μέχρι τινὸς πείθει ἡμᾶς ὅτι ἡ ἔλλειψις μνημείων τῆς περιόδου ταύτης δὲν προέρχεται ἐκ τῆς ἐξαφανίσεως ἢ ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε μὴ ἀνακαλύψεως αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ὑπῆρχον γεγονότα ἀξία ἀναγραφῆς ἐν μνημείοις. Ὅτι δ' ἀληθῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κατέπεσεν ἡ ἀνεσιάλῃ ἢ μέχρι τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' διηνεκῶς αὐξανομένη καὶ ἐπὶ τούτου ἐπὶ μέγα χωρήσασα δύναμις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, καὶ ὅτι οὐ μόνον εὐρυτέρας κατακτήσεις δὲν ἐποιήσατο τὸ κράτος ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλὰς τῶν ἐπὶ Θαλαθφελλασάρ Α' ἀπέβαλε, μαρτυρεῖται ἐκ πολλῶν. Καὶ πρῶτον ἐξ ἐπιγραφῶν τινων ἐξάγεται ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἀσσυρναδιναχὶ (ἢ Ἀσσυρραβούρ ;) (950-930 π. Χ. ;) τοῦ προκατόχου τοῦ Ἀσορδάν Β' (930-911) χωραὶ τινες τῆς Μεσοποταμίας (ἢ Πιτροῦ καὶ ἡ Μουτικινοῦ) αἱ κατακτηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α', ἀφηρέθησαν ὑπὸ τῶν Ἀραμαίων (τῶν οἰκητόρων Μεσοποταμίας) καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπόλοντο διὰ τὴν Ἀσσυρίαν, ἀνακτηθεῖσαι ὕστερον ἐπὶ τοῦ Σαλαμανασάρ Β'. Ἐπειτα ὑπάρχει ἐπιστολὴ τις τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Ῥαμμαν-σουμμα-νασιρ (ἄρξαντος περὶ τὰ 1000 π. Χ.) ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς δύο μνημονευθέντας καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς μόνον ταύτης γνωστοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἀσσυρίας Ἀσσυρναραρά καὶ Ναβουδάν (1), ἐν ἣ οἱ βασιλεῖς οὗτοι προσαγορεύονται ἀπλῶς βασιλεῖς τῆς χώρας Ἀσσοῦρ, ἐνῶ ὁ Βαβυλώνιος βασιλεὺς, ὁ διάδοχος τῶν βασιλέων τῶν ἠττηθέντων ὑπὸ τῆς Ἀσσυρίας ἐπὶ τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α', καλεῖ ἑαυτὸν «μέγαν βασιλέα, βασιλέα κριτήν, βασιλέα τῆς Βαβυλωνίας (Καρδούνας)». Καὶ τοῦτο μὲν δὲν εἶναι ἐμφανὲς τεκμήριον τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἢ τῆς ἀπέναντι τούτου ὑπερο-

(1) Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐμφαίνεται πρὸς τούτους ὅτι δύο βασιλεῖς συγχρόνως ἤρχον ἐν Ἀσσυρίᾳ, ὅπερ δὲν εἶναι τεκμήριον ἰσχύος τοῦ κράτους τούτου.

Φόρος κομιζόμενος εἰς τὸν Ἀσσύριον βασιλέα ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς χώρας Πατινοῦ.

Οἱ πολιορκούμενοι προσπαθοῦν νὰ καταστρέψωσι τὴν Ἐλέπολιν.

τερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν αὐτοῦ δύναμιν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ 10 π. Χ. αἰῶ-
νος (ὁπότε ἀκριβῶς διηρέθη καὶ ἐξησθῆνησε τὸ κράτος τῶν Ἑβραίων) διὰ τοῦ
ἡγεμόνος Ἀσορδάν Β΄ (930-911 π. Χ.), πρὸ πάντων δὲ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδό-
χου αὐτοῦ Ῥαμμαννιραρι Β΄ (911-890). Καὶ τοῦ μὲν Ἀσορδάν Β΄ ἡ δραστη-

στείαν *Βηλοχιδῶν*, κατάγεται ὁ Σαρδανάπαλος Α΄, ὡς ἐκάλει ὁ Duncker τῷ 1863 τὸν Ἀσ-
σουρνασιρπάλ (Σαρδανάπαλον Γ΄ ὑπ' ἄλλων καὶ ὑπὸ J. Oppert τότε θεωρούμενον). Ὁ
J. Oppert ταῦτά περιποι καὶ τὰ ἄλλα τοῖς ἀνωτέρω περὶ τῆς μεταβολῆς τῆς Ἀσσυριακῆς
δυναστείας φρονῶν, τὴν μεταβολὴν ταύτην ἀνήγει οὐχί, ὡς ὁ Duncker, εἰς τὰ 900 π. Χ.,
ἀλλ' εἰς τὰ 788 π. Χ. συνάπτων τὰ κατὰ τὴν δῆθεν μεταβολὴν τῆς δυναστείας πρὸς τὰ
ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (Β΄ 24-28) ιστορούμενα περὶ καταλύσεως τῆς βασιλείας τοῦ Σαρδα-
ναπάλου ὑπὸ τοῦ Μήδου στρατηγοῦ αὐτοῦ Ἀρβάκου καὶ τοῦ Βαβυλωνίου ἱερέως Βελέ-
σος (Oppert, E. M. σελ. 288). Ἀλλὰ τῆς τοιαύτης συνάψεως τὸ πλημμελὲς οἴκοθεν δῆ-
λον, ἀφοῦ τὰ παρὰ Διοδώρου μνημονευόμενα γεγονότα ἀναφέρονται οὐχί εἰς τὴν μετα-
βολὴν δυναστείας, ἀλλ' εἰς τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Καὶ ἐν
αὐτῇ δὲ τῇ παρ' Ἀγαθίᾳ σωζομένη παραδόσει, ἐφ' ἧς στηρίζεται πᾶσα ἡ ὑπόθεσις αὕτη
(ἴδ. τὴν κάτωθι ὑποσημείωσιν), διακρίνεται σαφῶς ἡ διὰ Βαλητάρου γενομένη μεταβολὴ
τῆς δυναστείας ἀπὸ τῆς διὰ Ἀρβάκου καὶ Βελέσους ἐπελθούσης ὕστερον ἐπὶ Σαρδανα-
πάλου («ἕως ἐς Σαρδανάπαλον τῆς ἀρχῆς ἀπομαρνανθείσης, Ἀρβάκης ὁ Μῆδος καὶ Βέλεσος
ὁ Βαβυλώνιος ἀφήρηνται αὐτὴν τοὺς Ἀσσυρίους») ὀλοσχεροῦς καταλύσεως τοῦ κράτους.
Καθόλου δὲ πᾶσαι αἱ περὶ μεταβολῆς δυναστείας τῆς γενομένης δῆθεν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ
9 π. Χ. αἰῶνος γινώμει εἶναι πλημμελεῖς ὡς στηριζόμεναι ἀπλῶς ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν παρα-
δόσεων, αἰτινες, ὡς ἐρρήθη ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, καὶ ὡς ἐν τοῖς περὶ Σαρδαναπάλου καὶ τῆς
πτώσεως τῆς Νινευὶ θέλομεν ἰδεῖ ἐναργέστερον, εἰσι καθαρῶς μῦθοι οὐδεμίαν ἔχοντες ἀξίαν
ἱστορικὴν ἀπέναντι τῆς ἔστω καὶ ἀτελῶς καὶ ἀσαφῶς ἐξ Ἀσσυρ. πηγῆς γνωστῆς ἱστορίας
τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐν τῇ μνημονευθείσῃ περιόδῳ. Ἡ δὲ γνῶμη τοῦ J. Oppert (E. M.
σελ. 288) ὅτι κατὰ τὴν ὑποτιθεμένην διὰ τοῦ Ἀρβάκου δῆθεν ἐπελθούσαν μεταβολὴν
τῆς δυναστείας κατεστράφη καὶ ἡ Νινευί, τῆς Καλάχ γενομένης κενθέδρας τοῦ βασιλείου
ἀνεκτίσθη δὲ ὕστερον ὑπὸ τοῦ Σεναχηρείμ, οὐδαμῶς ἔχεται ἀληθείας, ὡς θέλομεν εἰπεῖ,
ἐν τοῖς περὶ Σεναχηρείμ.

νης παραδόσεως. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην «Νίνος τε πρότερον φαίνεται καὶ βασι-
λείαν ἐνταῦθα βεβαίαν καταστηράμενος, Σεμίραμις τε αὐτὸν μετ' ἐκείνον, καὶ ἐξῆς ἅπαν-
τες οἱ τούτων ἀπόγονοι μέχρι καὶ ἐς Βελοῦν τὸν Δερμετάδου. Ἐς τοῦτον γὰρ δὴ τὸν
Βελοῦν τῆς τοῦ Σεμίραμις φύλου διαδοχῆς παυσαμένης, Βαλητάρου τις ὄνομα, φυ-
τουργὸς ἀνὴρ καὶ τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις κήποις μελεδωνὸς καὶ ἐπιστάτης ἐκαρπώσατο
παραλόγως τὴν βασιλείαν, καὶ τῷ οἰκίῳ ἐνεφύτευσε γένει ὡς που καὶ Βίωνι γέγραπται καὶ
'Ἀλεξάνδρῳ τῷ Πολυῖστορι. . .». Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι ὁ Βελοῦς, ὅστις προδήλως εἶναι
ὁ παρ' Εὐσεβίῳ Βαλαῖος, ἐν τῷ παρ' Εὐσεβίῳ καταλόγῳ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων εἶναι ὁ ἑνα-
τος τῶν ἀπὸ Νίνου βασιλέων, ἐνῶ ὁ Βαλεπάρης ἢ Βαλατόρης, πάντως ὁ παρ' Ἀγαθίᾳ Βα-
λητάρου, εἶναι ὁ δέκατος ἑνατος. Καὶ δυνατόν μὲν νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ὁ Βελοῦς τοῦ Ἀγαθίου
δὲν εἶναι ὁ Βαλαῖος τοῦ Εὐσεβίου, ἀλλ' ὁ ἀμέσως πρὸ τοῦ Βαλατόρου Βήλοχος (δέκατος
ὄγδος τῶν ἀπὸ Νίνου)· ἀλλὰ Βήλοχος ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Εὐσεβίου ἀναφέρεται καὶ
ἕτερος ἀμέσως πρὸ τοῦ Βαλαίου ὡς ὄγδος τῶν ἀπὸ Νίνου. Ἐπὶ τοιαύτης συγχύσεως

ριότης περιορίσθη, ὡς φαίνεται, εἰς κατασκευὴν διώρυχος καὶ εἰς οἰκοδομὴν ναοῦ. Ἄλλ' ὁ Ῥαμμαννισαοὶ Β΄ διέπρωψε καὶ ὡς πολεμιστὴς στρατευσάμενος κατὰ τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλωνίας Σαμασμουδαμικ καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ναβουσουμισκοῦν καὶ κατακτησάμενος πολλὴν χώραν Βαβυλωνιακὴν καὶ ἐπιστρέψας μετὰ μεγάλης λείας (1). Ὁ δὲ τοῦ Ῥαμμαννισαοὶ Β΄ υἱὸς καὶ διάδοχος Τουκλατινιδᾶρ Β΄ (890-884 π. Χ.) εἰσέδου νικηφόρος εἰς τὴν χώραν Ναῖρι μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Σουβνάτ (ἴδε σελ. 23), ἔνθα ἔστησε τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ πλησίον τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Θαλγαθφελλασᾶρ Α΄ (2). Ἄλλ' ἐν τοῖς μεγίστοις ἡγεμόσι τῆς Ἀσσυρίας ἀνεδείχθη ὁ τοῦ Τουκλατινιδᾶρ Β΄ υἱὸς καὶ διάδοχος Ἀσσοουρνασιρπάλ.

Καθ' ὅλην ταύτην τὴν χρονικὴν περίοδον ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θαλγαθφελλασᾶρ Α΄ μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσοουρνασιρπάλ ἤρξαν ἐν Βαβυλώνι ἡγεμόνες, ὧν τὰ ὀνόματα εἶναι γνωστά, ἀλλ' ὧν ἡ δύναμις δὲν φαίνεται μεγάλη. Οὐδ' ἐπωφελήθη, φαίνεται, ἡ Βαβυλών τὴν ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων τοῦ Θαλγαθφελλασᾶρ Α΄ ἐπελθοῦσαν παροδικὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἵνα ἐπαυξήσῃ τὸ κράτος αὐτῆς· ἐπῆλθον δ' ἐν Βαβυλώνι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ καὶ δυναστικαὶ μεταβολαί. Βασιλεὺς Βαβυλώνιος, σύγχρονος τοῦ ἐτέρου τῶν υἱῶν καὶ διαδόχων τοῦ Θαλγαθφελλασᾶρ Α΄, τοῦ Ἀσσοουρβηλκάλα, ἦτο, ὡς εἶδομεν, ὁ Μερωδαχσαπικζιωματί. Οὗτος καθηρέθη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τινος σφετεριστοῦ Ῥαμμανπαλιδδίν (τοῦ ἐπικαλουμένου Ἐσσειγι Σασουνί), μεθ' οὗ ὁ Ἀσσοουρβηλκάλα συνῆψε κηδεστειάν λαβῶν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ. Τίς μετὰ τὸν Ῥαμμανπαλιδδίν ἐβασίλευσεν ἐν Βαβυλώνι δὲν εἶναι γνωστόν, φαίνεται δὲ ὅτι ὁ οἶκος αὐτοῦ δὲν ἤρξεν ἐπὶ

(1) Ὅτι ὁ Ῥαμμαννισαοὶ Β΄ ἦτο βασιλεὺς καταλιπὼν ὄνομα οὐχὶ ἄδοξον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους δηλοῦται ἐκ τούτου, ὅτι ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ κανόνι βασιλειῶν ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαμβάνεται συνήθως ὡς σημεῖον χρονολογίας, ἀφ' οὗ χρονολογοῦνται πολλαὶ βασιλείαι.

(2) Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τινος ἐπιγραφῆς τοῦ Ἀσσοουρνασιρπάλ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Τουκλατινιδᾶρ Β΄ λέγοντος ὅτι ἔστησε τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐγγὺς τῶν πηγῶν τοῦ Σουβνάτ παρὰ τοὺς ἀνδριάντας τῶν πατέρων αὐτοῦ Θαλγαθφελλασᾶρ Α΄ καὶ Τουκλατινιδᾶρ Β΄. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἡ γνώμη (Rawlinson II, σελ. 83 σημ. 3) ὅτι ἴσως ὁ ἀνδριάνς οὗτος ἦν τοῦ Τουκλατινιδᾶρ Α΄.

ὀνομάτων καὶ πραγμάτων δὲν εἶναι δυνατόν βεβαίως νὰ στηριχθῇ γνώμη οἰαδήποτε σπουδαία περὶ πραγματικῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Δὲν ἠθέλομεν δὲ θεωρήσει ἀξιὸν νὰ ποιῶμεθα λόγον περὶ τῶν τοιούτων παραδόσεων καὶ γνωμῶν, αἵτινες, κατὰ τὴν νῦν πρόοδον τῆς Ἀσσυριολογίας, εἰσὶν αὐτόχρομα ἀναχρονισμοί, εἰ μὴ ἐκ τῶν τοιούτων ἀκριβῶς ἐμαρτυρεῖτο ἡ μεγάλη πρόοδος τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἐν τοῖς περὶ Ἀσσυρίας, ἢ γενομένη ἐσχάτως κατ' ἀκολουθίαν τῆς προόδου τῆς Ἀσσυριολογίας.

πολύ. Ὁ Βαβυλωνιακὸς κανὼν τῶν βασιλειῶν οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τούτου, μνημονεύεται δ' ἐν αὐτῷ μετὰ τὸν Μερωδαχσαπικζιωματί ὁ Ναβουσουμισκοῦν (1090-1081 π. Χ.). Οὗτος δὲ φαίνεται ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς δυναστείας Πάσχι, καὶ μετ' αὐτὸν ἄρχεται νέα δυναστεία, ἧς ὁ πρῶτος βασιλεὺς εἶναι ὁ Σιμμασιχοῦ υἱὸς Ἰρβασίν (οὐχὶ βασιλέως) Κοσσαϊκῆς πάλιν, ὡς φαίνεται, καταγωγῆς, ὡς δηλοῦσι τὰ ὀνόματα αὐτοῦ τε καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ (1081-1063 π. Χ.) Κασουναδιναχι (1063-1060 π. Χ.), Ἀμιλσουκαμουνά (1060-1040 π. Χ.) (1). Ἡ δυναστεία αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς μόνον βασιλείας (2), τῷ δὲ 1040 π. Χ. ἄρχεται νέα δυναστεία, ἐξ ἧς γνωστὸς εἶναι ὁ περὶ τὸ 1000 π. Χ. ἄρξας Ῥαμμαννασιρπάλ ὁ γράψας τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἀσσυριοὺς βασιλεῖς Ἀσσοουρναραῶ καὶ Ναβουδάν (ἴδε σελ. 263). Ἄλλοι γνωστοὶ βασιλεῖς Βαβυλώνιοι τῶν χρόνων ἐκείνων εἶναι ὁ τοῦ Ῥαμμαννισαοὶ Β΄ τῆς Ἀσσυρίας σύγχρονος Σαμασμουδαμικ καὶ ὁ τούτου διάδοχος, ὁ μνημονευθεὶς Ναβουσουμισκοῦν, ἀμφότεροι ἠττηθέντες ὑπὸ τοῦ Ῥαμμαννισαοὶ Β΄ μετ' αὐτοὺς δὲ ὡς σύγχρονος τοῦ Ἀσσοουρνασιρπάλ γνωστὸς βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας εἶναι ὁ Ναβουπαλιδδίν.

Ὁ Ἀσσοουρνασιρπάλ (884-860 π. Χ.).— Ὁ Ἀσσοουρνασιρπάλ (= ὁ Ἀσσοουρ βοηθὸς τῷ υἱῷ μου, ἢ τῷ υἱῷ αὐτοῦ) ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγίστων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας, καθόλου δὲ εἰς τῶν μεγίστων ἡγεμόνων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς δυτικῆς Ἀσίας, μέγας ἀναδειχθεὶς ἐν πολέμοις καὶ ἐν μάχαις, ἀκατάβλητος ἐν στρατείαις μεγάλαις, ἐν κατακτήσεσι χωρῶν καὶ ἐν καθυποτάξει λαῶν, ἀλλὰ μέγας καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Ἀσσοουρνασιρπάλ οὐ μόνον ἐπανήγγιγε τὴν ἐξωτερικὴν δύναμιν, ἣν εἶχε τὸ κράτος ἐπὶ τοῦ Θαλγαθφελλασᾶρ Α΄, ἀλλὰ καὶ ἐπηύξησεν αὐτήν. Στρατεῖαι ἀδιάκοποι κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις, πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς χώρας τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου μέχρι τῆς Θωσπίτιδος λίμνης, πρὸς ἀνατολὰς μέχρι Φοινίκης καὶ ἐντεῦθεν μέχρις Ἀμανοῦ καὶ πρὸς δυσμὰς ἐναντίον τῶν μεταξὺ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Ζάγρου οἰκουσῶν ὄρεινῶν φυλῶν καὶ κατὰ τοῦ Αἰλάμ, ἐπησχόλησαν τὸν ἡγεμόνα ἀπὸ τῶν πρώτων ἡδὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐτῶν. Οἱ σπουδαιότεροι τῶν λαῶν, καθ' ὧν ἐπολέμησεν, ἦσαν οἱ κάτοικοι τῆς χώρας Ζαμουά ἐν Ἀτροπατηνῇ τῆς Μηδίας παρὰ τὴν Λυχνίτιδα λίμνην (τὴν λίμνην Οὐρμια), οἱ Νουμί ἢ Νιμμί καὶ οἱ Οὐράρτου ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπεδίῳ, ἐν τῇ βορείῳ Συρίᾳ δὲ καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μ. Ἀσίᾳ οἱ

(1) *18. Hommel Gesch. d. Vorderas. Kulturvölk. und Aeg. σελ. 44.

(2) Προβλ. ταῦτα πρὸς τὰ ἐν σελ. 156 σημ. 2 περὶ Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν εἰρημμένα. Ἐν τῷ ἐκεῖ παρατιθεμένῳ καταλόγῳ τῶν Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν ἡ ὀγδόη δυναστεία λέγεται ὅτι ἦτο Ἐλαμιτικὸν ἄρξασα ἔτη ἐξ δι' ἐνός μόνου βασιλέως· δύο δὲ πρὸ ταύτης δυναστεῖαι ἤρξαν ἀμφότεραι ἐπὶ 3 βασιλείας, ἀλλ' οὐδετέρα τούτων λέγεται Κοσσαϊκὴ ἢ Ἐλαμιτικὴ.

Χιτιτίται ἢ Χεταῖοι. Ἀλλὰ δεινούς καὶ μακροχρονίους πολέμους διεξήγαγε καὶ κατὰ τῶν ἀμέσων γειτόνων αὐτοῦ, τῶν Ἀραμαίων τῆς βορείου Μεσοποταμίας ὡς καὶ τῶν μετὰ τούτων ἐνίοτε συμμαχούντων Βαβυλωνίων. Τὸ γεγονός ἐπανελημμένων στρατειῶν κατὰ χώρας τοσοῦτον ἐγγὺς τῇ Ἀσσυρίᾳ καὶ ὡς εἰπεῖν ἐν τῇ στρατιωτικῇ ταύτης περιοχῇ κειμένης, οἷα ἦτο ἡ Μεσοποταμία, ἤθελε φανῆ παράδοξον, ἐὰν μὴ ἐξ αὐτῶν τῶν χρονικῶν τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ ἐγινώσκωμεν ὅτι ἡ βόρειος Μεσοποταμία, ὡσπερ ἡ Βαβυλωνία, ἦτο τότε χώρα πολυανθρωποτάτη καὶ ἀκμαιοτάτη ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ οἰκουμένη ὑπὸ ἔθλους ἐκθύμως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ μαχομένου. Ἀληθῶς δ' ἐκ τῶν χρονικῶν τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ μανθάνομεν ὅτι ἡ χώρα αὕτη εἶχε τότε ὑπὲρ τὰς 250 πόλεις, διότι τοσαύτας πόλεις ἐκυρίευσε ὁ Ἀσσουρνασιρπάλ, καὶ ὅτι καὶ μετὰ τοὺς πολλοὺς καὶ μεγάλους πολέμους δὲν εἶχε καθυποταχθῆ ἔντελῶς εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος. Ἄλλ' οἱ τῆς Μεσοποταμίας πολυάριθμοι λαοὶ δὲν ἦσαν οἱ μόνοι ἐπιμόνως καὶ ἐκθύμως κατὰ τῆς Ἀσσυριακῆς κυριαρχίας ἀμυνόμενοι. Τὴν αὐτὴν ἐπίμονον ἀντίστασιν βλέπομεν καὶ ἐκ μέρους τῶν Χιτιτιτῶν τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἵτινες, ἀφοῦ διὰ μακρῶν ἀγώνων ἐναντίον τῶν μεγίστων καὶ ἰσχυροτάτων βασιλέων τῆς Αἰγύπτου κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἐν Συρίᾳ κράτους αὐτῶν, παροδικῶς μόνον ἐπὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως Ῥαμεσσῆ Β' ἀναγνωρίζαντες τὴν Αἰγυπτιακὴν κυριαρχίαν, δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποταχθῶσιν εὐχερῶς εἰς τοὺς Ἀσσυρίους. Ἀλλὰ καὶ οἱ ὄρειοι λαοὶ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου καὶ οἱ Ἐλαμίται καὶ οἱ ἐν Ζαμουά τῆς Ἀτροπατηνῆς (ἐν Μηδίᾳ) οἰκοῦντες λαοὶ γενναίαν καὶ πεισματώδη ἀντέταξαν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ μεγάλου Ἀσσυρίου ἡγεμόνος. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται τὸ διηνεκὲς καὶ ἀδιάλειπτον σχεδὸν τῶν πολέμων τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ κατὰ τῶν μνημονευθέντων διαφόρων λαῶν καὶ χωρῶν καὶ ἡ μεγάλη ὀμότης, μεθ' ἧς διεξήγαγεν οὗτος πολλάκις τοὺς πολέμους τούτους, ἰδίως τοὺς ἐναντίον τῶν ἄπαξ ὑποταχθέντων καὶ εἶτα ἀφισταμένων. Μόνοι οἱ εἰρηνικοὶ καὶ ἀπόλεμοι ἐμπορικοὶ λαοὶ τῆς Φοινίκης ὑπέκυψαν ἀγογγύστως εἰς τὸν Ἀσσύριον δεσπότην, οὗ ἡ πολιτικὴ μεγαλοπραγμοσύνη καὶ ἐνέργεια δὲν ὑπερέβη τὰ ὄρια τῆς Φοινίκης καταλιποῦσα ἔτι ἐν ἡσυχίᾳ τοὺς πολιτικῶς διηρημένους τότε Ἐβραίους.

Ἡ πρώτη τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ στρατεία ἐγένετο πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ὄρειων τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου τῶν ἀμέσως ὑπὲρ τὴν Ἀσσυρίαν οἰκούντων, ἐναντίον δηλονότι φυλῶν τοῦ σημερινοῦ Κουρδιστάν. Κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ὁ Ἀσσουρνασιρπάλ εἰσέδου εἰς χώρας, εἰς ἃς οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας εἶχεν εἰσδύσει. Οὐδεὶς ἐν ταῖς τέως ἀπροσίτοις ταύταις χώραις ἐτόλμησε νὰ ἐμφανισθῆ πολέμιος καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως. Οἱ κάτοικοι ἐκλείσθησαν ἐν τοῖς φρουρίοις αὐτῶν καὶ ἐν ταῖς ὄχυραῖς θέσεσιν, ἀλλ' αἱ πόλεις αὐτῶν

ἐξεπορθήθησαν καὶ κατεστράφησαν. Ὁ νικητὴς αὐστηρῶς ἐτιμώρησε τοὺς πολεμίους· εἰς τῶν ἀρχηγῶν αἰχμαλωτισθεὶς ἤχθη εἰς Ἀρβηλα καὶ ἐνταῦθα ἐκδαιρίους ἐκρεμάσθη ἀπὸ τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως. Δευτέρα στρατεία νικηφόρος κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος γίνεται πρὸς δυσμὰς ἐναντίον τῶν κατοίκων τῆς ἀποστάσης Μεσοποταμίας καὶ τῶν κατὰ τὴν βόρειον Συρίαν οἰκούντων λαῶν. Κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ἐπηρεχόλησαν ἰδίως τὸν Ἀσσύριον βασιλέα οἱ Λάκιοι τῆς Μεσοποταμίας, ὁ κυριώτατος λαὸς τῆς χώρας ταύτης. Οὗτοι φονεύσαντες τὸν Ἀσσύριον κυβερνήτην τῆς χώρας εἶχον προσκαλέσει ξένον τινὰ ὡς βασιλέα. Ὁ Ἀσσουρνασιρπάλ, ἀφοῦ ἐκυρίευσε τὴν ὄχυρὰν πρωτεύουσαν αὐτῶν Ἀσσυρα, δεινῶς ἐξεδικήθη τοὺς ἀποστάτας. Ἀπασα ἡ χώρα ἐλελητήθη, ὁ Ἀσσύριος κυβερνήτης ἐγκατεστάθη αὐθις, πάντες οἱ πρόκριτοι ἐφονεύθησαν ἀκρωτηριασθέντες τὸ σῶμα, αἱ δὲ οἰκίαι καὶ αἱ περιουσίαι τούτων διενεμήθησαν τοῖς ἀξιωματικοῖς τοῦ νικηφόρου στρατοῦ. Ἐν τῇ τρίτῃ στρατείᾳ, γενομένη τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ, εἰσήλασεν αὐθις οὗτος εἰς τὰ ἔνδον τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου προελθὼν μέχρι τοῦ ἄνω Τίγρητος καὶ μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Σουβνάτ, ἐνθα παρὰ τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' καὶ Τουκλατινιδάρ Β' ἔστησεν ὡς μνημεῖον τῆς νίκης καὶ τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀνδριάντα. Ἡ 4η στρατεία διηυθύνετο κατὰ τῶν ὄρειων τοῦ Ζάγγου πρὸς ἀνατολὰς. Καὶ ἐκ ταύτης τῆς στρατείας ἐπιστρέφων νικηφόρος ἔκτισεν ἢ ἀνέκτισε πόλιν, ἣν ὡς μνημεῖον εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν θεὸν Ἀσσοῦ, οὗ ἐν ὀνόματι διεξήγε τοὺς πολέμους, ὠνόμασε Δουρασσούρ (π. Ἀσσοῦρ). Ἡ πέμπτη στρατεία διηυθύνετο πάλιν κατὰ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου καὶ κατὰ τῆς Μεσοποταμίας, κατὰ ταύτην δὲ τὴν στρατείαν κατεστράφησαν 250 πόλεις καὶ πολλοὶ ἡγεμόνες ἐθανατώθησαν. Ἡ ἕκτη στρατεία διηυθύνθη κατὰ τῆς Μεσοποταμίας καὶ κατὰ τῆς Βαβυλωνίας, ἧς ὁ βασιλεὺς Ναβουπαλιδδὶν ἐπεμψεν ἐπικουρίαν τῷ ἐν Μεσοποταμίᾳ κατὰ τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ πολεμοῦντι λαῷ τῶν Συχαίων ὑπὸ τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀδελφὸν Ζαβδανοῦ καὶ τὸν ἀρχιστράτηγον αὐτοῦ Βηλπαλιδδὶν. Οἱ Συχαῖοι καὶ οἱ ἐκ Βαβυλωνίας ἐπικουροὶ ἠττήθησαν· ἐκυριεύθη δὲ μετὰ πολιορκίαν ἡ πόλις τῶν Συχαίων Σουροῦ. Ἀφοῦ δὲ ἐν τῇ κατὰ τῆς Βαβυλωνίας στρατείᾳ διήλασε τὴν χώραν ταύτην ἐμπνέων τρόμον πανταχοῦ μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον οἰκούντων Χαλδαίων, ἐπανῆλθε θριαμβεύων εἰς τὴν Ἀσσυρίαν (1). Καὶ ἡ ἑβδόμη στρατεία διηυθύνετο κατὰ τῶν Μεσοποταμιτῶν, οἵτινες ἀντέταξαν 20 χιλιάδας μαχητῶν.

(1) Τοιαύτην ἐρμηνείαν δίδωσιν ὁ G. Rawlinson (II σελ. 87) εἰς τὰ δῆματα τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ ὅτι μετὰ τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ νίκην «ἐνέβαλεν εἰς τρόμον τὴν χώραν Καρδούνιαν καὶ τὴν Χαλδαίαν». Ἄλλ' ὁ Tiele (G. B. A. σελ. 184) καὶ ὁ Hommel (B. A. G. σελ. 577 καὶ G. 1. Vorderas. Κν. σ. 63) φρονοῦσιν ὅτι ὁ πόλεμος δὲν ὑπερέβη τὰ ὄρια τῆς Μεσοποταμίας καὶ ὁ Ἀσσουρνασιρπάλ δὲν εἰσήλασεν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐνέβαλεν αὐτὴν εἰς τρόμον διὰ τῆς νίκης ἐκείνης.

ἀλλ' ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ ἀπέβη νικητῆς καὶ 6100 ἐκ τῶν πολεμίων ἐκάλυψαν διὰ τῶν πτωμάτων αὐτῶν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Καὶ ὁμοῦ καὶ οὕτως οἱ ἀποστάται δὲν ὑπετάχθησαν ἐντελῶς καὶ ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ ἐπανελάβε τὴν στρατείαν, κατὰ ταύτην δὲ (τὴν ὀγδόην δηλ. στρατείαν) ἐστράτευσε καὶ εἰς τὰς χώρας τοῦ ἄνω Εὐφράτου πρὸς τὴν Ἀρμενίαν. Ἡ ἐνάτη στρατεία ἐγένετο διὰ τῆς βορείου Συρίας· ἀλλὰ νῦν οἱ πλείστοι τῶν Χεταίων ἡγεμόνων ὑπετάχθησαν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως καὶ προσελθόντες ἐν τῇ κυριωτάτῃ πόλει τῆς χώρας Καρχαμὶς ἠσπασαντο εὐλαβῶς τὸ σκῆπτρον τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως. Ἐντεῦθεν οὗτος διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ὀρόντου προήλασε μέχρι Φοινίκης κατασυντρίβων πᾶσαν ἀντιτασσομένην αὐτῷ πολεμίαν δύναμιν καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Λιβάνου καὶ τῆς Μεσογαίου θαλάσσης. Ἐπὶ τοῦ Λιβάνου ἔθυσσε τοῖς θεοῖς χαριστήριους θυσίας καὶ ἐδέξατο τὴν ὑποταγὴν τῶν προσελθόντων εἰς αὐτὸν λαῶν τῆς Φοινίκης (Τύρου, Σιδῶνος, Βύβλου καὶ Ἀράδου). Ἐντεῦθεν διηυθύνθη πρὸς βορρᾶν καὶ προήλασε μέχρις Ἀμανοῦ, ἀλλὰ δὲν ὑπερέβη τὸ ὄρος τοῦτο. Ἡ δεκάτη στρατεία διηυθύνθη πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς χώρας τοῦ ἄνω Τίγρητος. Καὶ ὁ πόλεμος οὗτος διεξήχθη κατὰ τὸ σύνθημα, ὡς τοῦλάχιστον αὐτὸς ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ λέγει, νικηφόρος, ἡττωμένων ὀλοσχερῶς τῶν ἀντιτασσομένων πολεμίων στρατιωτῶν, τῶν πόλεων ἀλισκομένων καὶ πολλῶν συλλαμβανομένων αἰχμαλώτων. Διότι «ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσσοῦ (ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει), ὁ ἀνδρεῖος ἦρως, ὁ βοηθεῖα Ἀσσοῦ τοῦ κυρίου αὐτοῦ γενόμενος βασιλεὺς καὶ ἐν τοῖς ἡγεμόσι τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου μὴ ἔχων ἐφάμιλλον, ὁ βασιλεὺς ὁ καθυποτάξας ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ πάσας τὰς χώρας ἀπὸ τῶν πέραν τοῦ Τίγρητος μέχρι τοῦ Λιβάνου καὶ ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Σουβνὰτ μέχρι τῆς χώρας Ἀραράτ», αὐτὸς ὁ μέγας βασιλεὺς «ὁπότε ὁ Ἀσσοῦ ἐκράτησε τὰ ἀδυσώπητα αὐτοῦ ὄπλα ὑπὲρ τὰς στρατιάς τῆς δεσποτείας αὐτοῦ, τότε κατενίκησε τὰς στρατιάς τῶν εὐρείας χώρας οἰκούντων Λουλουμί καὶ ἐν μέσφ τῶν μαχῶν, διὰ τῶν ὄπλων τῶν ἑαυτοῦ, βοηθεῖα τοῦ Σάμας καὶ τοῦ Ῥαμμιάν, τῶν θεῶν τῶν παρεχόντων αὐτῷ ἀρωγὴν, καθυπέταξε τὰς χώρας... καὶ ὡσπερ ὁ Ῥαμμιάν, ὁ ἀπολύων καταιγίδας καὶ κατακλυσμούς, ἐβρόντησεν ἐπ' αὐτούς...». Τὰς χώρας τῶν ἡττηθέντων καταριθμῆ ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ ἐν ταῖς χώραις αὐτοῦ, καὶ ὡσπερ ἐν χώραις ὑπηκόοις διορίζει ἐπάρχους καὶ ἐπιβάλλει τοῖς λαοῖς φόρον. Μετ' εὐσεβοῦς δ' αἰσθήματος λέγει ὁ βασιλεὺς ἐν τινὶ ἐκθέσει : «Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἄρχοντος, κατὰ μῆνα Ἄβου, τῇ 24 τοῦ μηνὸς (14 Αὐγούστου ;) κατὰ διαταγὴν Ἀσσοῦ καὶ Ἰστάρ, τῶν μεγάλων θεῶν, τῶν ἐμῶν κυρίων, ἐξῆλθον ἐκ Νινευὶ πρὸς στρατείαν». Ἀξιοσημείωτος καὶ ἡ ἐκθεσις, ἥς τὸ προοίμιον ἔχει ὧδε : «Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐμῆς βασιλείας, τὸ πρῶτον τῆς βασιλείας μου ἔτος, καθ' ὃν χρόνον ὁ Σάμας, ὁ τῶν τεσσάρων ὀριζόντων κριτῆς, ἐπεδαψίλευσεν ἐμοὶ εὐμενῆ προστασίαν αὐτοῦ καὶ ἀνῆλθον οὕτω πανηγυρικῶς ἐπὶ τὴν ἔδραν τὴν βασιλικὴν καὶ ἔδωκεν εἰς τὰς ἐμάς

χεῖρας (ὁ Σάμας) τὸ σκῆπτρον τὸ διέπον τοὺς λαοὺς, ἡγούμενος τῶν ἐμῶν ἀρμάτων καὶ τῶν ἐμῶν στρατειῶν ἀποτόμους διήνυσσα ὁδοὺς καὶ εἰς δύσβατα ἀνῆλθον ὕψη . . . » .

Ἄλλ' ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ, ὁ διὰ μεγαλορρημοσύνης δεσπότης θεοπνεύστου τοσαύτην περιβάλλον ἀίγλην εὐσεβείας τὰς μεγάλας αὐτοῦ στρατείας καὶ μετὰ τῆς συνήθους μεγαλοπρεπειᾶς Ἀσιατικοῦ ἡγεμονικοῦ ὕφους ἀπαριθμῶν τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα πολεμικὰ κατορθώματα αὐτοῦ, αὐτὸς οὗτος ὁ μετ' εὐσεβοῦς ταπεινώσεως ἐνώπιον τοῦ θείου ἀποδίδων τὰ πάντα εἰς τὴν χάριν τῶν θεῶν, δὲν ἀποκρύπτει καὶ τὰς πολλὰς ὁμότητες καὶ τὰς ἀγρίας ἐκδικήσεις, ἃς διέπραττεν ὡς δεσπότης ἀδυσώπητος καὶ ἐν τῇ νίκῃ αὐτοῦ. Οὕτω λέγει περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πρώτης αὐτοῦ στρατείας : «Οἱ οἰκίητορες ἀπεχώρησαν εἰς τὰ ἀπρόσιτα αὐτῶν ὄρη καὶ ὄχυρώθησαν ἐν ταῖς τούτων κορυφαῖς, ἵνα μὴ δυνηθῶ νὰ ἐπέλθω κατ' αὐτῶν εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς δίκην αἰχμῆς ξίφους ὑψουμένας ἀκρωρείας, ἔνθα μόνον τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ πτήσει αὐτῶν δύνανται ν' ἀνέλθωσιν . . . Ἐν τρισὶν ἡμέραις ἀνῆλθον εἰς τὰ ὕψη καὶ ἐνέσπειρα τὸν τρομόν εἰς τὰ κρησφύγετα αὐτῶν . . . τὰ πτώματα αὐτῶν ἐκάλυψαν τὰς κλιτύας ὡσπερ φύλλα δένδρων, οἱ δ' ὑπολειπόμενοι ἐζήτησαν καταφύγιον ἐν τοῖς βράχοις». Τὴν φοβερὰν τιμωρίαν, ἣν ὑπέστησαν οἱ Λάκοι τῆς Μεσοποταμίας, ἐκτίθησιν ὁ βασιλεὺς ὡς ἐξῆς : «Ἐφόνευσαν . . . ἐκτίσαν τεῖχος πρὸ τῶν μεγάλων πυλῶν τῆς πόλεως . . . ἐξέδειρα τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ διὰ τῶν δερμάτων αὐτῶν ἐκάλυψα τὸ τεῖχος . . . Τινὰς ἐνετείχισα ζῶντας, ἄλλους ἀνεσταύρωσα κατὰ μῆκος τοῦ τεύχους... Τῇ διαταγῇ μου σωρευθεῖσαι αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν ἀπετέλεσαν στεφάνους . . . ». Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς στρατείας τοῦ 1880 π. Χ. περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν κατεδάμασε τὴν ἐπανάστασιν τῆς χώρας Νιρβούν, λέγει τὰ ἐξῆς : «Κατέλιπον τὰς πόλεις αὐτῶν (οἱ ἐπαναστάται) καὶ ἐζήτησαν ἀσφάλειαν ἐν ἀποκρήμνῳ τινὶ ὄρει, ἵνα μὴ δυνηθῶ νὰ καταδιώξω αὐτοὺς ἐνταῦθα. Ἡ κορυφὴ τοῦ ὄρους ἐξεῖχεν ὡσπερ ἀκμὴ σιδηρᾶς λόγχης. Ὡσπερ νεοσσοὶ ἀετῶν εἶχον κτίσει ἐν μέσφ τῶν ὄρεων τὰ ἐρύματα αὐτῶν. Ἐκεῖ, ἔνθα οὐδεὶς τῶν πατέρων μου εἰσέδου, ἐνταῦθα ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐνεφανίσθη ὁ ἦρως, ὁ δυνατὸς· ἐκεῖ ὑψηλὰ συνῆψεν ἀγῶνα, ἔστη κραταῖος ἐπὶ τῶν ποδῶν αὐτοῦ· κατέρριψε τὸ ὄρος, κατέλυσε τὰς φωλεὰς καὶ κατέθραυσε τοὺς μαχητάς· καὶ διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἔβαψε τὸ ὄρος ὡσπερ βάφουσι τὸ ἔριον· τοὺς διαφυγόντας τὴν μάχαιραν κατέπιον αἱ τῶν ὄρεων φάραγγες». Ἐν τῷ κατὰ τῶν Κοῦρχι πολέμῳ καυχᾶται ὁ βασιλεὺς «ὅτι διεπέρασεν ἐν ῥομφαίᾳ διακοσίους ἐξήκοντα μαχητάς, ἀπέκοψε τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ ἔστησε πυραμίδας». Τὰς τοιαύτας ὁμότητας, ἃς τοσοῦτον πανηγυρικῶς, καὶ ὡς εἰπεῖν, μεγαλοπρεπῶς περιγράφει ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ, δὲν ἠρκέσθη ἀπλῶς ν' ἀπαθανάτισθ μόνον διὰ τῶν ἐπιγραφῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων τῆς τέχνης· καὶ ἐν τῷ Βρετανικῷ μουσεῖῳ μεταξὺ τῶν πολλῶν τοῦ Ἀσ-

σουρβανιπάλ ἀγαλμάτων εἰκόνων, αἵτινες κομισθεῖσαι ἐξ Ἀσσυρίας, ἰδίως ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευί καὶ τῆς Καλάχ, κοσμοῦσι τὸ μουσεῖον τοῦτο, βλέπει τις καὶ τινες, ἐν αἷς εἰκονίζονται οὐ μόνον οἱ ἐν τοῖς ποταμοῖς κατὰ τὴν φυγὴν πνιγόμενοι ἐχθροί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνασκοπιζόμενοι καθ' ὁμάδας ἐκ τῶν αἰχμαλώτων.

Ἄλλὰ πλὴν τοῦ ὤμου τούτου καὶ ἀγρίου τρόπου τῆς τιμωρίας, ὃν τινες τῶν νεωτέρων ἱστοριογράφων ἐξήγησαν μέχρι τινὸς οἷχι μὲν νὰ δικαιολογήσωσι, ἀλλὰ τοῦλάχιστον νὰ κρίνωσιν ἐπιεικῶς (1), ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ ἐν ταῖς ἐπιβαλλομέναις εἰς τὰς ἀποστάσας χώρας τιμωρίαις ἀπέβλεπεν οὐχὶ ἀπλῶς εἰς τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς σπουδαιότερους σκοποὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς. Ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ ἐφήρμοσεν ἐν εὐρεῖ μέτρῳ τὸ σύστημα τῆς μεταναστεύσεως, ὃπερ βλέπομεν ἐφαρμοζόμενον τὸ πρῶτον ἐν τῇ πολιτικῇ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Σαλαμανασάρ Α'. Οἱ κάτοικοι τῶν ὑποταχθεισῶν (μάλιστα μετὰ καταβληθείσας ἐπαναστάσεις) χωρῶν ἔδει νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὸ κέντρον τοῦ κράτους, ἐνθα ἡ παρουσία αὐτῶν ἦτο ἀκίνδυνος, καὶ νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸν στρατόν, ἐνῶ εἰς τὰς καταλειπομένας ὑπὸ τῶν αἰχμαλώτων τούτων μετοίκων χώρας ἔδει νὰ μεταναστεύσωσιν Ἀσσύριοι ἀποικοὶ πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς ἐνταῦθα Ἀσσυριακῆς ἀρχῆς. Οὕτω λέγει ἐν τῇ ἀναγραφῇ τινος τῶν κατὰ τῆς χώρας Ναῖρι πολέμων: «Τὰς πόλεις Σιναβοῦ καὶ Τιδου, τὰ φρούρια, ἅπερ ὁ ἐκ τῶν ὑψηλῶν μου προκατόχων βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας Σαλαμανασάρ εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ παραχωρήσῃ καὶ ἄτινα ὕστερον οἱ Ἀραμαῖοι βιαίως εἶχον καταλάβει, ἀνεκτησάμην αὐτίς, τοὺς Ἀσσυρίους δὲ (ἐννοεῖ τοὺς ὑπὸ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' ἐγκατασταθέντας ἀποίκους) τοὺς ἀποδιωχθέντας ἐκ τῶν φρουρίων ἐκείνων

(1) *Id. Tiele, B. A. G. σελ. 177: «Ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ εἶναι εἰς τῶν μεγίστων ἐν τοῖς ἡγεμόσι τῆς Ἀσσυρίας. Αἱ φοβεραὶ ὁμότητες αἱ διαπραττόμεναι ὑπ' αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἀφισταμένων χωρῶν καὶ ἀνθρώπων, περὶ ὧν μετὰ τινος εὐαρεσκείας ποιεῖται λόγον, προέρχονται ἐκ τοῦ χαρακτηῆρος τῆς φυλῆς καὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ἡ πολιτικὴ τῶν τε Σημιτικῶν καὶ τῶν μὴ Σημιτικῶν δεσποτῶν τῆς ἀρχαιότητος ἦτο ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην πάντοτε ἡ αὐτή. Δι' ἀνοικτίρμονος τιμωρίας ἔδει νὰ κατασταλῇ ἀμέσως πᾶσα ἐπανάστασις, νὰ δοθῇ δὲ συγχρόνως τοῖς λαοῖς παράδειγμα ἀποτρεπτικὸν καὶ τρομακτικόν. Ἡ ὑπακοὴ εἶναι ἡ πρώτη ἀρετὴ, ἣν ἀπαιτεῖ ὁ θεὸς Ἀσσοῦρ. Ὅστις δὲ ὑποτάσσεται προθύμως εἰς τὸν ἐπὶ γῆς ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ εἰς αὐτὸν τὸν Ἀσσοῦρ, οὗτος εὐρίσκει πάντοτε χάριν. Ἀναντιρρήτως ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ πλεον ἢ οἰσοδῆποτε τῶν πρὸ αὐτοῦ σημαντικωτέρων βασιλέων εἶδεν εὐαρέσκειαν ἐν τοιαύταις τιμωρίαις καὶ αὐστηρότερον ἐφήρμοσε τὸ καθολικῶς ἰσχύον πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν δόγμα. Ἀποβλέπων τις εἰς τὰς τοιαύτας αὐτοῦ πράξεις προάγεται νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τελουμένων πράξεων τιμωρίας εὗρισκεν ἀνακούφισιν τινα ἐκ τῆς ὀργῆς, ἣν ἠσθάνετο ἐπὶ τῇ ταπεινώσει, ἣν ἡ Ἀσσυρία ἐπὶ αἰῶνα καὶ ἐπέκεινα ὑπέστη ἐκ μέρους τῶν ἀφισταμένων, καὶ τιμωρῶν τούτους ἤθελε τρόπον τινὰ νὰ δείξῃ τῷ κόσμῳ ὅτι οὐτε τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα τοῦ Ἀσσοῦρ εἶχε σβεσθῆ οὐτε ἡ παλαιὰ αὐτοῦ δύναμις εἶχε συντριβῆ».

καὶ καταπατηθέντας ἐν τῇ γῇ Ἀράμ, ἀποκατέστησα εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, ἵνα οἰκῶσιν ἡσυχῶς, χιλίους δὲ καὶ πεντακοσίους ἄνδρας ἐκ τῶν στρατευμάτων τῶν Ἀραμαίων Ἀχλαμί (1) μετέβρισσα εἰς Ἀσσυρίαν τοὺς ἀγροὺς τῆς γῆς Ναῖρι ἐθέρισσα καὶ τὸ θερισθὲν ἐσώρευσα εἰς τὴν πόλιν Τούσχα χάριν τῶν στρατιωτῶν τῆς χώρας μου». Τὸ ἀποικιακὸν σύστημα ἐφηρμόσθη καὶ ἐν τῇ κτίσει τῆς Καλάχ.

Ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ, ὡς ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α', δὲν ἦτο μόνον μέγας στρατηλάτης καὶ ἀνδρείος στρατιώτης, ἀλλὰ καὶ «γίγας κυνηγός» κατὰ τὸ ἰδεῶδες τοῦ πολεμικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἥρωος παρὰ τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνίοις, ἐν τῇ τέχνῃ δὲ εἰκονίζεται ὡς θηρευτῆς θηρεύων ἐφ' ἄρματος. Αἱ θῆραι ἐγίνοντο συνήθως ἐν μέσῳ τῶν πολέμων καὶ στρατειῶν αὐτοῦ, ἐν μιᾷ δὲ μόνῃ τῶν στρατειῶν ἐφόνευσεν ἐπὶ τῶν ὄχθῶν τοῦ Εὐφράτου, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, πεντήκοντα ἀγρίους ταύρους καὶ ἐξώγρησεν ἑκατόν, ἐφόνευσεν δὲ καὶ εἴκοσι στρουθοκαμήλους, ἀπειραρίθμους δ' ἐξώγρησε. Τὰ ζωγρηθέντα θηρία ἤγοντο εἰς Καλάχ, ἐνθα ἐν τοῖς ἀνακτόροις εἶχεν ἰδρυθῆ ἰδιαιτέρον διαμέρισμα διὰ τὰ παντοῖα ζῷα ὡς θηριοτροφεῖον, ἢ ὡς οἱ ζωολογικοὶ κῆποι τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, καὶ ἐξετίθεντο εἰς θέαν τοῖς πολίταις. Ἐν ἐπιγραφῇ τιμῆ τοῦ μογολίθου τοῦ περιέχοντος τὴν ἀναγραφὴν τῶν μεγάλων θηρευτικῶν στρατειῶν, ὧν θέατρον ἦσαν αἱ περὶ τὸν ἄνω Τίγρητα χῶραι ὡς καὶ ἡ χώρα ἡ παρὰ τὸν Λίβανον, αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐκτίθησιν ὡς ἐξῆς τὰ κατὰ τοὺς ἄθλους αὐτοῦ τούτους: «Ἐν τῇ ἐκτάσει τῶν χειρῶν μου καὶ ἐν τῇ ὀρμῇ τοῦ θυμοῦ μου ἐξώγρησα ἰδίᾳ χειρὶ 15 λέοντας ἐκ τῶν ὀρέων καὶ δασῶν καὶ 50 λεοντιδεῖς, οὓς καθείρξα ἐν τῇ πόλει Καλάχ εἰς δόμον τινὰ ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ διετήρησα ἐπὶ ἔτη καὶ ἐγέννησαν πλῆθος λεοντιδέων. Ἐξώγρησα λύκους ἰδίᾳ χειρὶ καὶ ἀγέλας ἀγρίων ταύρων, ἐλεφάντων, λεόντων, στρουθοκαμήλων, πιθήκων, ὀνάγων, δορκάδων καὶ ἀντιλοπῶν, ἀγρίων κυνῶν, πανθήρων, θηρίων τῆς ἐρήμου καὶ ἤγαγον εἰς τὴν πόλιν μου Καλάχ καὶ ἐξέθηκα αὐτὰ εἰς τὴν θέαν τοῦ λαοῦ τῆς χώρας μου» (2). Ὅτι δὲ ἡ θῆρα, τὸ εἶναι δηλονότι «γίγαντα κυνηγόν», ἦτο ἐξοχος καὶ ἰερά μερὶς τινὸς ἰδιότητος τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως καὶ τοῦτο λέγει ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ: «Οἱ θεοὶ Νινδάρ καὶ Νεργάλ, οἱ ἀγαπῶντες τὴν ἐμὴν ἱερωσύνην, παρέδωσαν ἐμοὶ τὰ θηρία τῆς ἐρήμου καὶ προσέταξαν μοι τὴν ἐν θῆρα ἄσκησιν (3). Τριάκοντα ἰσχυροὺς ἐλέφαντας ἐφόνευσα,

(1) Ἀραμαῖοι Ἀχλαμί ἦσαν νομάδες οἰκοῦντες πρὸς ὄνατολὰς τῆς Βαβυλωνίας ἐν τῇ γειτονίᾳ τῶν Σοῦτι, ἀλλ' οἱ ἐνταῦθα μνημονευόμενοι Ἀχλαμί εἰσὶ, κατὰ Hommel, πιθανῶς οἰκήτορες τῆς ὀρεινῆς Μεσοποταμίας οἰκοῦντες οὐ μακρὰν τοῦ Μασίου ὄρους.

(2) Σημειωτέον ὅτι πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ζωγρηθέντων θηρίων καὶ ἐκ Φοινίκης ἐπέμφθησαν εἰς Καλάχ, ἐν εἶδει φόρου, τὰ ζῷα τὰ καλούμενα παγατου (ἰδ. σ. 259) καὶ ἐνεκλείσθησαν καὶ ταῦτα εἰς τὸν ζωολογικὸν κῆπον τῶν ἀνακτόρων τῆς πόλεως.

(3) Ἐντεῦθεν δηλον ὅτι τὸ ἔργον τοῦ θηρῶν ἀγρία θηρία ἦτο ἱερὸν καθῆκον τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων βασιλέων ἐκτελούμενον οὐχὶ ἀπλῶς μόνον πρὸς ἄσκησιν δυνά-

257 άγρίους βοῦς απέκτεινα από τοῦ ἄρματος τοῦ ἐμοῦ διὰ βελῶν καὶ τόξων, τῇ ἀκατασχετῶ ὁρμῇ τοῦ μεγαλείου ἐμοῦ, 350 λέοντας φοβερούς ἔρριπα νεκρούς ὡς στρουθία...». Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ πολεμικὰ καὶ τὰ θηρευτικὰ ἔργα τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ.

Ἄλλ' ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐξετέλεσε καὶ μεγάλα ἔργα εἰρήνης καὶ ἰδίως ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ἄλλα καλλιτεχνικὰ ἔργα. Περὶ τῆς μεγάλης ἀκμῆς, τοῦ πολιτικοῦ μεγαλείου, τῆς ὑλικῆς εὐημερίας τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τῆς ἐν αὐτῷ προόδου τῶν τεχνῶν ἐπὶ τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ λέγει ὁ Rawlinson (II 83): «Μετὰ τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ ἀρχεται μία τῶν περιόδων τῆς μεγίστης ἀκμῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Διαρκούσης τῆς τριακονταδιετοῦς ταύτης δραστηρίας καὶ μεγαλοπραγμονος βασιλείας αὐτοῦ, ἡ Ἀσσυρία ἠῦρνε τὰ ὅρια αὐτῆς καὶ ἠῦξησε τὴν δύναμιν καὶ ὄσπῃν κατὰ πᾶσαν σχεδὸν διεύθυνσιν, ἐνῶ ταυτοχρόνως ταχεῖας ἐποιήσατο προόδους ἐν τῇ ὑλικῇ εὐημερίᾳ καὶ ἐν ταῖς τέχναις ἐν τῇ ἐπιδόσει μάλιστα τῶν τεχνῶν ἐποιήσατο ἄλματα ἀπροσδόκητα εἰς ὕψος οὕτως ὑπέροχον, εἰς οἷον (καθόσον γινώσκωμεν) δὲν ἐφθασε πρότερον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Τὸ μέγεθος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν οἰκοδομῶν τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ, ἡ καλλιτεχνικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων αὐτῶν, ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ λαμπρότης ἡ παρισταμένη πρὸ ἡμῶν καὶ ἀπεικονίζουσα ἡμῖν τὸν χαρακτήρα τοῦ βασιλέως τοῦ ἐγείραντος αὐτάς, ἡ δεξιότης ἐν ταῖς ποικίλαις τέχναις ἡ ἐκδηλουμένη ἡ ἐνεχομένη ἐν

μεως ἡρωϊκῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς χώρας ἀπὸ τοῦ καταστρεπτικοῦ τῶν θηρίων πλήθους. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἦρωας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἔπους Γκιζτουβάρ ἢ Νιμρώδ, ὁ φέρων ἐν τῇ χειρὶ (ὡς εἰκονίζεται ἐν τῇ τέχνῃ) λέοντα ὑπ' αὐτοῦ πνιγόμενον, εἶχεν, ὅσπερ ὁ Ἕλληνας Ἡρακλῆς, τὸ ἔργον τοῦ καθαιρεῖν τὴν χώραν ἀπὸ τῶν ἀγρίων θηρίων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Νεβρώδ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐκλήθη «γίγας κυνηγός» καὶ ὁ Νίνος καὶ ἡ Σεμίραμις παρεστάθησαν ἐν τῇ τέχνῃ ὡς κυνηγοὶ ἀγρίων θηρίων (Ἰδ. σελ. 229). Τὰ πολλὰ κυνηγετικὰ κατορθώματα τῶν μεγάλων Ἀσσυρίων βασιλέων παρέχουσι εἰς τὴν ἰδιότητα καὶ εἰς τὴν προσωνυμίαν τοῦ «γίγαντος κυνηγοῦ» ἀκραιφνῆ ἱστορικὴν ὑπόστασιν καὶ ἐλέγχουσι τὴν ὑπὸ τινῶν ἐξενεχθεῖσαν γνώμην (Ἰδ. Movers Phoenikische Alterthümer I σελίδα 478) ὅτι ὁ «γίγας κυνηγός» τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Νεβρώδ εἶναι μυθικὴ παράστασις τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ὠρίωνος. Ἐν τοῖς Βαβυλωνιακοῖς μύθοις περὶ τοῦ ἦρωος Γκιζτουβάρ ἢ Νιμρώδ οὐδεὶς φαίνεται ὑπάρχον ὑπαινιγμὸς τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ὠρίωνος, πάντα δὲ τὰ περὶ τοῦ ἦρωος ἐκείνου ὡς καὶ τὰ περὶ τοῦ «γίγαντος κυνηγοῦ» Νεβρώδ τῆς Π. Διαθήκης εὐρίσκουσι τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἔχουσι χαρακτηριστὰ ἱστορικὸν κεκοσμημένον ἐν μέρει διὰ τῆς ποιήσεως. Τοῦναντίον δὲ οἱ μῦθοι οἱ περὶ τοῦ γίγαντος κυνηγοῦ Ὠρίωνος, οὗ τὸ «ὄβριμον σθένος» φεύγουσαι αἱ Πληιάδες πλπτουσι εἰς «ἡροειδέα πόντον» (Ἡσιόδ., Ἔργα καὶ Ἡμέραι στ. 619· πρβλ. Ὅμ. Ὀδυσ. Ε 274), καὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὰς Πλειάδας, μῦθοι ἔχοντες πάντως ἄμυστον ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Ὠρίωνος καὶ πρὸς τὴν θέσιν τοῦτου ἀπέναντι ἀστερισμῶν τινῶν ἄλλων, ἔχουσι ἰκανὴν ὁμοιότητα καὶ συγγένειαν πρὸς τοὺς Αἰγυπτιακοὺς μύθους περὶ τῶν θεοτήτων Σάχου καὶ Σάθις, ὧν ἡ μὲν ἐκπροσωπεῖ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Ὠρίωνος, ἡ δὲ τὸν ἀστὲρα Σείριον.

αὐταῖς ἐξήγειραν τὸν θαυμασμὸν τῆς Εὐρώπης, ἥτις μετὰ θάμβους εἶδεν ὅτι ἐν πολλαῖς μὲν τῶν ἐπινοήσεων εἶχε προηγηθῆ αὐτῆς, ἐν δὲ τῇ πολυτελείᾳ εἶχε καταστῆ ἐφάμιλλος πρὸς αὐτὴν Ἀσιατικὸς τις λαὸς ἀκμάσας τὸν 9 π. Χ. αἰῶνα». Μέγα οἰκοδομικὸν ἔργον τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ ὑπῆρξεν ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς πόλεως Καλάχ. Αὕτη, καθὰ εἴρηται, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σαλαμανασάρ Α', κατὰ τοὺς ταραχώδεις καιροὺς τοὺς διαδεξαμένους τὴν ἐνδοξὸν βασιλείαν τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α', κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παροδικῆς ἐξασθενήσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, εἶχε καταπέσει εἰς ἐρείπια. Ἀλλὰ νῦν ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ ὁ ἀποδοὺς τῷ κράτει τὴν ἐπὶ Θαλαθφελλασάρ Α' δύναμιν καὶ λαμπρότητα καὶ ἐπὶ μείζον ἔτι προαγαγὼν αὐτὴν ἀνφοκοδόμησε τὴν πόλιν καὶ ἐκόσμησεν αὐτὴν δι' ἀνακτόρου κινουῦντος νῦν ἐν τοῖς ἐρείπιοις αὐτοῦ τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν, κατεσκεύασε δὲ καὶ διώρυχας πρὸς ὕδρευσιν τῆς πόλεως. Περὶ τοῦ ἔργου τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς Καλάχ λέγει αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐν τινι τῶν ἐπιγραφῶν αὐτοῦ: «Τὴν ἀρχαίαν πόλιν Καλάχ, ἣν ὁ ἐκ τῶν ἐμῶν ὑψηλῶν προκατόχων Σαλαμανασάρ εἶχεν οἰκοδομήσει, τὴν πόλιν ταύτην καταπεσοῦσαν καὶ καταστῖσαν σωρὸν ἐρειπίων ῥοκοδόμησα ἐγὼ ἐκ νέου» τοὺς λαοὺς, οὓς ἡ ἐμὴ χεὶρ ὑπέταξεν ἐν ταῖς ὑπ' ἐμοῦ ἀρχομέναις χώραις (ἐπονται τὰ ὀνόματα πολλῶν λαῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ τῶν Χιτιτῶν), μετόπισθα εἰς Καλάχ (1) κατεσκεύασα διώρυχα ἐκ τοῦ ἄνω Ζαβάτου καὶ ἐκάλεσα αὐτὴν Βαβίλι Σαγάλλι (πάροχον ἀφθονίας), κατεσκεύασα κήπους φοίνικας, δένδρα καρποφόρα παντοῖα καὶ ἀμπέλους ἐφύτευσα ἐπὶ τῶν ὄχθων αὐτῆς· τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν τῶν δένδρων προσήνεγκα τῷ θεῷ Ἀσσοῦρ, τῷ κυρίῳ μου, καὶ τῷ ναῷ τῆς χώρας. Ἠνώρθωσα τὰ τείχη, ἀνάκτορα ῥοκοδόμησα δι' ἐμαυτὸν καὶ ἐκόσμησα αὐτὰ πολυτελέστατα διὰ θυρῶν καὶ διὰ τῆς ἄλλης παρασκευῆς». Ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς Καλάχ ἤρξατο ἀπὸ τοῦ ἔκτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου οἱ στρατοὶ τοῦ βασιλέως δὲν ὤρμωντο ἀπὸ Νινευί, ἀλλ' ἀπὸ Καλάχ. Ὅτι ὁμοίως καὶ μετὰ τὴν εἰς Καλάχ μετάθεσιν τῆς πρωτεύουσης ἡ Νινευί ἔμεινε πόλις ἱερὰ καὶ σεβαστή, μαρτυρεῖται ἐκ τῆς ἀναγραφῆς τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν πρὸς τὴν Συρίαν στρατείας, ἐν ἣ ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ λέγει ὅτι ἦγαγεν ἐξ Ἀμανοῦ κέδρους εἰς Νινευί «ὡς δῶρον τῇ θεῇ Ἰστιά, τῇ δεσποίνῃ τῆς χώρας Ἀσσοῦρ» (2). Πλὴν τῆς Καλάχ ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ ῥοκοδόμησε καὶ τὸ φρούριον Ἰμγουβήλ (ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ νῦν καλουμένου Βαλαβάτ, Ἰδ. κατωτέρ.).

(1) Οὕτως ἡ Καλάχ φησὶσθ οὐχὶ ἀπὸ Ἀσσυρίων μόνον, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος ἐκ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν λαῶν, καὶ ἰδίως ἐξ Ἀραμαίων τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς βορείου Συρίας, ὧν ἡ Σημιτικὴ γλῶσσα, ἡ καλουμένη Ἀραμαϊκὴ, κατὰ μικρὸν ὑπερίσχυεν, ὡς γλῶσσα δημόδης, ἐν Ἀσσυρίᾳ τε καὶ ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ, οὕσα ἄλλως λίαν συγγενῆς πρὸς τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν Σημιτικὴν.

(2) Τοῦτο ἐλέγχει τὸ πλημμελὲς τῆς ἐξενεχθείσης ὑπὸ τοῦ J. Oppert γνώμης, ὅτι ἡ Νινευί ἦτο κατεστραμμένη καθ' ὃν χρόνον ἡ Καλάχ κατέστη πρωτεύουσα τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους (Ἰδ. σελ. 264 σημ.).

Ἐκ τῶν μεγάλων ἔργων τῆς τέχνης τῶν καθωραϊσάντων τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ μνημονεύομεν ἐνταῦθα τοῦ μεγάλου ἀνακτόρου τῆς Καλάχ τοῦ ἔχοντος μῆκος 360 ποδῶν καὶ πλάτος 300 καὶ συγκειμένου ἐξ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ μεγάλων αἰθουσῶν (ὧν ἡ μεγίστη πάλιν εἶχε μῆκος 154 καὶ πλάτος 33 ποδῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ κατὰ μέσον ὄρον μῆκος 65 καὶ πλάτος 20 ποδῶν) καὶ ἀναριθμήτου πλήθους θαλάμων. Τοῦ ἀνακτόρου τούτου, ὡς καὶ ἄλλων ἀνακτόρων τῆς Καλάχ τὰ ἐρείπια ἀνακαλυφθέντα ὑπὸ τοῦ Λαγιάρδου ἐξεγείρουσι νῦν ἔτι τὸν θαυμασμὸν τῶν θεωμένων. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ἀνακτόρου τούτου ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ ἠκοδόμησεν ἐν Καλάχ πολλοὺς πυργοειδεῖς ναοὺς τοῖς θεοῖς, τινῶν ἐκ τῶν ὁποίων εὐρέθησαν τὰ ἐρείπια ὑπὸ τοῦ Λαγιάρδου ἐν Καλάχ (ἐν τῇ νῦν δηλονότι Νιμρούδ καλουμένη θέσει) (1).

Ἀλλὰ καὶ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα γλυπτικῆς ἀνήκοντα εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ πολυάριθμα ἐσώθησαν μέχρι τοῦ νῦν. Ἐν τούτοις δὲ ἡ ἀνάπτυξις τῆς τέχνης φαίνεται τοσοῦτον τελεία, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ἀπροσδόκητος ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ τοιούτου εἶδους καλλιτεχνικὰ ἔργα τῶν προηγουμένων περιόδων, ὥστε κινδυνεύει τις νὰ ὑποθέσῃ, ὡς λέγει ὁ Rawlinson, ὅτι ἡ γλυπτικὴ ἀνέθορε διὰ μιᾶς ἐν Ἀσσυρίᾳ ἐν πάσῃ τελειότητι ὥσπερ Ἀθηναῖα πηδήσασα ἀπὸ κεφαλῆς Διός. Ἀλλὰ τὰ μνημεῖα τῆς γλυπτικῆς τὰ διασωθέντα μέχρι νῦν ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ δὲν μαρτυροῦσιν ἀπλῶς τὰς προόδους τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀκριβεῖ τῆς ἀπομιμήσεως τῶν ἐν ταῖς γλυφαῖς παρισταμένων παρέρχουσιν ἡμῖν τεκμήρια τῆς μεγάλης προόδου τῶν βιομηχανικῶν τεχνῶν. Ἡ περὶ τὴν ἐξεργασίαν τῶν μετάλλων μεγάλη πρόοδος καταφαίνεται ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν ξιφῶν, τῶν κολεῶν καὶ τῶν λεπίδων τῶν ξιφῶν, τῶν περιδεραιῶν καὶ περιβραχιονίων. Ἡ ἀρματοποιεῖα ἢ ἀμαξοπηγία, τὰ σκεύη τὰ ἵππικὰ καὶ τὰ πρὸς διακόσμησιν τοῦ ἵππου ἀναγκαῖα εἶδη, ἔπειτα ἡ ὑφαντικὴ καὶ ἡ διαποιίκισις τῶν ἱματίων, εἰκονίζονται ἐν μεγάλῃ τελειότητι. Καὶ αἱ γλυφαὶ αὗται μαρτυροῦσιν, ὡς λέγει ὁ Rawlinson (II 96), ὅτι ἐπὶ Ἀσσυρνασιρπάλ ἐν Ἀσσυρίᾳ μεγάλη ὑπῆρχε πολυτέλεια καὶ λεπτότης βίου, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν εἰς τὸν βίον ὠφελιμωτάτων τεχνῶν οὐ μόνον ὑφίσταντο παρ' αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐξίκοντο εἰς μείζονα βαθμὸν καὶ ὅτι ἐν τῇ ἐξεργασίᾳ τῶν ἐσθήτων, τῶν σκευῶν, τῶν πολυτίμων λίθων, οἱ Ἀσσύριοι δὲν ὑπελείποντο πολὺ τῶν νεωτέρων.

(1) Οἱ Ἀσσυριακοὶ ναοὶ ἢ Ζικουράτ εἰσὶ συνήθως πυργοειδεῖς ἢ πυραμιδοειδεῖς ἀνήκοντες εἰς τὸ δεύτερον εἶδος τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ῥυθμοῦ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ καὶ ἀποτελοῦντες τὴν τελειότεραν ἀνάπτυξιν τοῦ ῥυθμοῦ τούτου. Ὁ Rawlinson (II 95) φησὶ δὲ τὰ μὲν ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ ἐγένοντο πιθανῶς κατὰ πρότυπον ἀρχαίων ναῶν, ἀλλὰ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα δι' ἀναγλύφων τοῦ τε ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῶν ναῶν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ πρόοδον τῆς τέχνης.

Εἰς τὸν Ἀσσυρνασιρπάλ ἀποδίδεται καὶ ὁ λευκός, ἦτοι ὁ ἐκ λευκοῦ λίθου κατεσκευασμένος ἐνεπιγραφος ὀβελίσκος ἢ μονόλιθος τῆς Καλάχ (1), εὐρισκόμενος τανῦν ἐν τῷ Βρετανικῷ μουσεῖῳ. Τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἐπὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν τοῦ ὀβελίσκου τούτου ἐποησάμεθα μνεῖαν ἀνωτέρω ἐν τοῖς περὶ τῶν κρηνητικῶν τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ ἐνταῦθα δὲ τοῦτο μόνον προστίθεμεν ὅτι ὁ ἰδιοφυῆς Ἀσσύριος χαρακτήρ τῶν κοσμημάτων τοῦ μνημείου τούτου μαρτυρεῖ μέχρι τινὸς ὅτι ἡ κατασκευὴ τῶν ὀβελίσκων ἐν Ἀσσυρίᾳ δὲν ἐγένετο κατ' ἀπομίμησιν τῶν Αἰγυπτιακῶν, ἀλλ' ὅτι ἦτο ἔργον ἰδιοφυῆς τῆς Ἀσσυριακῆς τέχνης, ὅπως οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ὀβελίσκοι τῆς τέχνης τῆς Αἰγυπτιακῆς (2). Τοσαῦτα καὶ περὶ τῶν μνημείων τῆς τέχνης τῆς ἀναγομένης εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ.

Ἡ ἔνδοξος αὕτη βασιλεία διήρκεσεν ἔτη δύο καὶ τριάκοντα, καθ' ἃ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, ὡς αὐτὸς ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ διὰ τῶν μνημείων αὐτοῦ παρέδωκεν εἰς τὴν ἱστορίαν, ἐξετάθη ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Τίγρητος μέχρι τοῦ Λιβάνου καὶ τῆς Μεσογείου, καὶ «ἀπὸ τοῦ ἀνατέλλοντος μέχρι τοῦ δύοντος ἡλίου» (3), ἤκμασε δὲ τοσοῦτον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἢ ὕλικῃ εὐημερίᾳ καὶ ὁ πολιτισμὸς ὁ Ἀσσυροβαβυλωνιακός. Σύγχρονος τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας ἦτο, ὡς ἐρρήθη, ὁ Ναβουπαλιδδίν, ἐφ' οὗ τὰ τῆς Βαβυλωνίας ἐκρατύνθησαν αὐθις. Αἱ εἰρηνικαί, ὡς εἶδομεν, μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν σχέσεις δὲν διαταράχθησαν σπουδαίως εἰμὴ ἐπὶ μικρὸν μόνον χρόνον. Ὁ Ναβουπαλιδδίν, ὅστις ἠνώρθωσε τὸν ἐν τινὶ ἐπιδρομῇ τῶν Σουτὶ καταστραφέντα ναὸν τοῦ Σάμας ἐν Σιππάρῳ, ἐπέζησε τῷ Ἀσσυρνασιρπάλ, καὶ διὰ τοῦτο τὰ περὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως τούτου τῆς Βαβυλωνίας ὡς καὶ τὰ περὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐκτεθήσονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ.

(1) Λευκὸς καλεῖται συνήθως ὁ ὀβελίσκος τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ κατ' ἀντίθεσιν τοῦ μέλανος ὀβελίσκου τοῦ Σαλαμανασάρ Β' (ἴδ. κατωτέρω).

(2) Ὀβελίσκων ἢ χρησὶς ἦτο ἀρχαιοτάτη καὶ ἐν Συρίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Φοινίκῃ.

(3) Κυρίως εἰπεῖν τὰ ὄρια τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐπὶ τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ ἦσαν οὐχὶ πολὺ εὐρύτερα τῶν ἐπὶ Θαλασφελλασάρ Α'· ἀλλ' οὐχ ἦττον τὸ ἔργον τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ ἦτο καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην μέγα λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς μεγάλης περιστολῆς τῶν ὀρίων τοῦ κράτους ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Θαλασφελλασάρ Α'.

13. Οἱ διάδοχοι Ἀσσυριασισπάλ. (Ἀπὸ Σαλαμανασάρ Β' μέχρι Σαργών 860—721 π. Χ.).

Ἡ Ἰσχυρὸν καὶ ἔνδοξον Ἀσσυριασισπάλ διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σαλαμανασάρ Β', λαβὼν τὸ ὄνομα τοῦτο παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἴσως διὰ τὸν μέγαν σεβασμὸν, ὃν ἔτρεφεν ὁ Ἀσσυριασισπάλ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Σαλαμανασάρ Α', οὗτινος τὸ ὄνομα πολλάκις μετὰ σεβασμοῦ μνημονεύεται ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις αὐτοῦ. Ὁ νέος βασιλεὺς ἐφάνη ἀξίος τοῦ τε ὀνόματος τοῦ ἔνδοξου, ὃπερ ἔλαβε, καὶ τοῦ ἔνδοξου θρόνου, τοῦ κληροδοτηθέντος αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς. Πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη ἐβασίλευσεν ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἀσχολούμενος ἀδιαλείπτως εἰς πολέμους ἐκδήμους πρὸς βορρᾶν (ἰδίως εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἀραράτ), πρὸς δυσμὰς (εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὰ νοτιανατολικά τῆς Μικρᾶς Ἀσίας), πρὸς ἀνατολὰς (εἰς τὴν Μηδίαν) καὶ πρὸς νότον (εἰς τὴν Βαβυλωνίαν μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου). Πρὸς βορρᾶν ἐπισχόλησε τὸν Σαλαμανασάρ Β' ἐκ διαλειμμάτων μέχρι τοῦ τέλους σχεδὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ ἡγεμὼν τῆς χώρας Οὐράρτου, ἢ Ἀραράτ, Ἀραμι ἢ Ἀραμου. Ὁ ἐκ τῶν μνημείων γνωστὸς οὗτος ἡγεμὼν τῆς χώρας Οὐράρτου, ὁ αὐτὸς πιθανώτατα πρὸς τὸν ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον ἢ μᾶλλον ἐπὶ τὸ μυθιστορικώτερον ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων χρονογράφων ἱστορούμενον Ἀράμ (ἄφ' οὗ δῆθεν, κατὰ τοὺς χρονογράφους τούτους, ἐδόθη τὸ ὄνομα Ἀρμενία τῇ ὑπ' αὐτοῦ κυβερνωμένῃ χώρῃ), τὸν σύγχρονον καὶ ἀντίπαλον τῆς Σεμιράμιδος καὶ ἐρώμενον ὑπ' αὐτῆς, ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου σχεδίου νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ ἐφ' ἅπασαν τὴν ὄρεινὴν χώραν Ναιρί, περιῆλθεν εἰς πολέμους πρὸς τὸν Σαλαμανασάρ Β' ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη ἐτῶν τῆς τούτου βασιλείας. Οἱ κατὰ τοῦ Ἀράμ πόλεμοι, παρ' ὅλας τὰς μεγάλας, ἀλλὰ παροδικὰς πάντοτε, ἐπιτυχίας τοῦ Σαλαμανασάρ Β', τοσούτῳ μᾶλλον καθίσταντο δυσχερεῖς τῷ βασιλεῖ τῆς Ἀσσυρίας, ὅσον ὁ Ἀράμ καὶ ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Μεσοποταμίᾳ ὑπέβαλλε τὰς κατὰ τῆς Ἀσσυρίας ἐπαναστατικὰς ὁπᾶς, καὶ οἱ πόλεμοι οἱ κατὰ Ἀραράτ περιεπλέκοντο πάντοτε μετὰ πολλῶν μικρῶν ἀλλ' ὀχληρῶν πολέμων πρὸς τοὺς λαοὺς καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν μνημονευθεισῶν χωρῶν. Πεντεκαίδεκα ἔτη (860-845 π. Χ.), ἐκτός τινων διαλειμμάτων, ἐπολέμησεν ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἐναντίον τοῦ Ἀράμ· ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς δεκαπενταετίας ἐτελεύτησεν ὁ Ἀράμ, ὁ τούτου διάδοχος Σαρδουρί ὁμοῦ μετὰ τοῦ θρόνου ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ προκατόχου καὶ τοὺς κατὰ τῆς Ἀσσυρίας πολέμους, οἵτινες ἐπαναληφθέντες ἐπ' αὐτοῦ ἐξηκολούθησαν, μετὰ μικρῶν διαλειμμάτων, ἐπὶ δώδεκα ἔτη (845-833 π. Χ.). Καὶ ἐφάνησαν μὲν οἱ Ἀσσύριοι ἐν τοῖς πολέμοις τούτοις πάντοτε νικηταί, ἀλλ' ἢ ὄλοσχερῆς ὑποταγῆ τῆς χώρας δὲν ἐπετεύχθη ἢ ἐπιτευχθεῖσα δὲν ἦτο οὔτε ἄμεσος οὔτε διαρκῆς περιοριζομένη εἰς παροδικὴν ὑποτελείαν φόρον. Θέλομεν δὲ ἰδεῖ περι-

τέρω ὅτι ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Σαρδουρί τὸ κράτος Οὐράρτου κατέστη φοβερώτερον διὰ τὴν Ἀσσυρίαν. Οἱ κατὰ τοῦ Σαρδουρί πόλεμοι δὲν διεξήχθησαν πάντες ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀρχιστρατηγίαν αὐτοῦ τοῦ Σαλαμανασάρ Β', ἀλλὰ διὰ τοῦ εὐνοουμένου Ταρτάν, ἦτοι ἀρχιστρατήγου τοῦ βασιλέως, Δανασσοῦ τοῦ διὰ πάσης τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ Β' διατηρήσαντος τὸ μέγα τοῦτο ἀξίωμα, δις δὲ λαβόντος καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπωνύμου ἀρχοντος. Ἄλλ' ἐνῷ πρὸς βορρᾶν ὁ κατὰ Οὐράρτου πόλεμος διεξήγετο διὰ τοῦ Δανασσοῦ, αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Σαλαμανασάρ Β' διεξῆγε στρατείας πρὸς ἄλλας διευθύνσεις. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἐπεχείρησε στρατείας πρὸς τὴν Συρίαν μέχρι Παλαιστίνης καὶ Ἀμανοῦ, ἐντεῦθεν δὲ μέχρι Κιλικίας. Ἀλλὰ καὶ ἐν Μεσοποταμίᾳ αὐτῇ, παρ' ὅλους τοὺς δεινοὺς καὶ μακροὺς ἀγῶνας τοῦ Ἀσσυριασισπάλ, ὑπῆρχον ἔτι θέσεις τινὲς ὀχυραὶ μὴ καταληφθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων (ἴδ. κατωτέρω). Καὶ αὗται μὲν κατελήφθησαν ἐπὶ τέλους ὑπὸ τοῦ Σαλαμανασάρ Β' διὰ νέων κατὰ τὴν χώραν ταύτην πολεμικῶν ἔργων. Ἐν δὲ τῇ Συρίᾳ δὲν ἐπισχόλησαν πολὺ τοὺς Ἀσσυριακοὺς στρατοὺς οἱ Χιτιταὶ τῆς βορείου Συρίας καὶ ἰδίως τῆς Κομμαγενῆς, ὡς συνέβαιναν ἐπὶ τοῦ Ἀσσυριασισπάλ. Αἱ στρατεῖαι τοῦ Σαλαμανασάρ Β' διηρθύνοντο μὲν καὶ πρὸς τὰς χώρας τῆς βορείου Συρίας, ἰδίως ἐναντίον τοῦ ἡγεμόνος τῆς χώρας Βιτ-Ἀδινί τῆς κειμένης ἐπὶ τῆς Συριακῆς καὶ ἐπὶ τῆς Μεσοποταμιακῆς τοῦ Εὐφράτου ὀχθῆς, ἀλλὰ πρὸ πάντων διηρθύνοντο πρὸς τὴν μέσην καὶ τὴν νότιον Συρίαν. Εἶδομεν ὅτι ὁ Ἀσσυριασισπάλ αὐτὸς διέδραμε νικηφόρος τὴν κοιλάδα τοῦ Ὀρόντου καὶ προελάσας μέχρι Λιβάνου ἐδέξατο τὸν ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος Ἴττοβάλ (Ἰτβααλ Ἐβρ., Ἰεθεβαάλ κατὰ τοὺς Ὁ'), κηδόμενοι τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν συμφερόντων, δὲν ἔδωσαν τῷ Ἀσσυρίῳ βασιλεῖ ἀφορμὴν πολέμου καὶ τιμωρίας ἀφιστάμενοι ἢ πολεμοῦντες κατ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ἢ ἀπέναντι τῶν χωρῶν τῆς Συρίας πολιτικῆ τοῦ Σαλαμανασάρ Β' περιελάμβανεν εὐρύτερα σχέδια, ἅτινα ἐνέπνεε καὶ ὑπηγόρευε τῇ Ἀσσυριακῇ πολιτικῇ ἢ ἐν Συρίᾳ μετὰ τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σολομῶντα ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ μεγάλου Ἑβραϊκοῦ κράτους ἐπελθοῦσα πολιτικῆ κατάστασις. Ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἐθεώρει τὴν κατάστασιν ταύτην ἐπιτηδεῖαν ἵνα ἐκτείνῃ τὴν πολιτικὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀσσυρίας ἐφ' ἅπασαν τὴν Συρίαν, δημιουργῶν οὕτω κράτος ἢ πολιτικὴν ἔνωσιν λαῶν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀσσυρίας ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς χώρας Ἀραράτ καὶ τῶν νοτιανατολικῶν ὀρίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι ὄροπέδιου καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ἴνα καθυπόταχθῇ ἔντελως ἢ βόρειος Συρία πᾶσα, ἔδει νὰ καταλυθῇ τὸ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου, τῆς τε Συριακῆς καὶ τῆς Μεσοποταμιακῆς, ἰδρυμένον κράτος Βιταδινί, ἐνθα ἐπὶ τῆς Ἀσσυριασισπάλ καὶ ἐπὶ Σαλαμανασάρ Β' ἡγεμῶν ἦτο ὁ Ἀχουνί. Τὴν δὲ κλεῖδα τῆς ἐπὶ

τῆς μέσης, καὶ ἐντεῦθεν ἐπὶ τῆς νοτίου, Συρίας ἡγεμονίας ἀπετέλει τὸ ἐν τῇ μέσῃ Συρία κράτος τῆς μεγάλης πόλεως Δαμασκού. Αὕτη ὑπαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ εἰς τὸ μέγα κράτος αὐτοῦ (1000-960 π. Χ.) ἐπὶ τῆς τοῦ Σολομῶντος βασιλείας εἶχεν ἀποστητῆ ἀπὸ τοῦ κράτους ἐκείνου καὶ ὑπὸ τὸν Ῥαζῶν ἢ Ρεζῶν, υἱὸν Ἐλιαδαέ, ἀπετέλεσεν ἴδιον κράτος καταστὰν ἐντὸς σμικροῦ ἀκμαιοτάτου πολιτικῶς καὶ ἰσχυροτάτου στρατιωτικῶς, ἀποτελοῦν κέντρον πολιτικῆς ἐνώσεως ἢ ἀμυντικῆς συμμαχίας τῶν λαῶν τῆς μέσης Συρίας (πλὴν, ἐννοεῖται, τῶν πιστῶν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους Φοινικικῶν πόλεων) ἐναντίον οἰασδῆποτε ξενικῆς ἐπιδρομῆς ἢ πολιτικῆς ἐπιβουλῆς κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἐβασίλευεν ἐν Ἀσσυρία ἡγεμὼν τῆς πόλεως Δαμασκού ἦτο ὁ Βεναδάδ Β' (Ἐβρ. Ben-hadad=υἱὸς Ἀδάδ, υἱὸς Ἀδερ (1) κατὰ τοὺς Ο') (2), ἄρχων

(1) Εἰ καὶ ἐν τῇ χρήσει τῶν κυρίων ὀνομάτων, ὅσα μνημονεύονται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, προτιμῶμεν πάντοτε τὸν παρὰ τοῖς Ο' τύπον, ὅμως προκειμένου περὶ Βεναδάδ προκρίνομεν ἐνταῦθα τὸν Ἐβραϊκὸν τύπον, διότι ὁ παρὰ τοῖς Ο' τύπος ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ συνθέτου ὀνόματος Βεν-αδάδ (=υἱὸς Ἀδερ) προελθὼν ἐπιφέρει μεγάλην σύγχυσιν. Οὕτω παρὰ τοῖς Ο' ἐν Βασιλειῶν Γ' κεφ. ΙΕ' 18 Βεναδάδ ὁ υἱὸς Ταβριμῶν λέγεται «υἱὸς Ἀδερ υἱὸν Τὰβ ἐν Ῥαημάν» ἐνθα καὶ Τὰβ ἐν Ῥαημάν κείται πλημμελῶς ἀντὶ Ταβ-Ῥιμῶν),

(2) Οὐχὶ ὁ Βεναδάδ Α' (υἱὸς τοῦ Ταβριμῶν), ὁ σύγχρονος τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ Βαασά καὶ τοῦ βασιλέως Ἰούδα Ἀσά (βασιλευσάντων ἀμφοτέρων περὶ τὰ τέλη τοῦ 10 καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 9 π. Χ. αἰῶνος), ἀλλ' ὁ Βεναδάδ Β' ὁ σύγχρονος τῶν βασιλέων Ἰωσαφάτ τοῦ Ἰούδα καὶ Ἀχαάβ τοῦ Ἰσραὴλ (874-853 π. Χ.). Ὁ Βεναδάδ Β', ὁ ἰσχυρὸς ἡγεμὼν τῆς Δαμασκού, περιῆλθεν ἐν ἀρχῇ εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Ἀχαάβ, καθ' οὗ ἐστράτευσεν ἔχων συμμάχους 32 βασιλεῖς, καὶ τοσοῦτον τρόμον ἐνέπνευσε τῷ βασιλεῖ τοῦ Ἰσραὴλ, ὃν ἐπολιόρησεν ἐν Σαμαρείᾳ, ὥστε οὗτος ἐν ταῖς πρὸς τὸν πολιορκητὴν διαπραγματεύσεσι περὶ εἰρήνης καλεῖ ἐαυτὸν δούλον τοῦ Βεναδάδ (ἴδ. Βασιλειῶν Γ' κεφ. 28) καὶ τοῦτον κύριον αὐτοῦ· ἀλλ' εἶτα οἱ δύο ὄμοροι ἡγεμόνες συνεμάχησαν ἐναντίον τοῦ Σαλαμανασάρ Β'. Δὲν ἤξεύρω διατί ὁ Hommel (G. d. vorg. Kn. σελ. 64) λέγει ὅτι ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ πλημμελῶς τίθεται τὸ ὄνομα Βεναδάδ ἀντὶ Χαδαδέζερ. Χαδαδέζερ (Ἀδρααζάρ κατὰ τοὺς Ο') εἶναι ἡγεμὼν τῆς χώρας Σουβᾶ ἐν τῇ ἄνω Συρία, σύγχρονος τοῦ Δαυὶδ (τοῦ Ἀδρααζάρ τούτου γίνεται μνησὶς ἐν Βασιλειῶν Β' κεφ. 8 (ἐδ. 3) καὶ 10 (ἐδ. 1616) καὶ Παραλειπομ. Α' κεφ. 19 (ἐδ. 16. 19) (*). Ὁ αὐτὸς ἢ ἕτερός τις Χαδαδέζερ (Ἀδαδέζερ, οὕτω παρὰ τοῖς Ο' ὀρθότερον ἢ τὸ Ἀδρααζάρ, ἐν ᾧ φαίνεται ὅτι ἐγένετο σύγχυσις τοῦ Ἐβρ. ρ καὶ δ, ἴδ. σελ. 48 σημ. 4) ἀναφέρεται ὡς σύγχρονος τοῦ Σολομῶντος ἡγεμὼν τῆς Δαμασκού, βασιλεύων αὐτόθι πρὸ τοῦ μνημονευθέντος Ῥεζῶν, οὐτινος

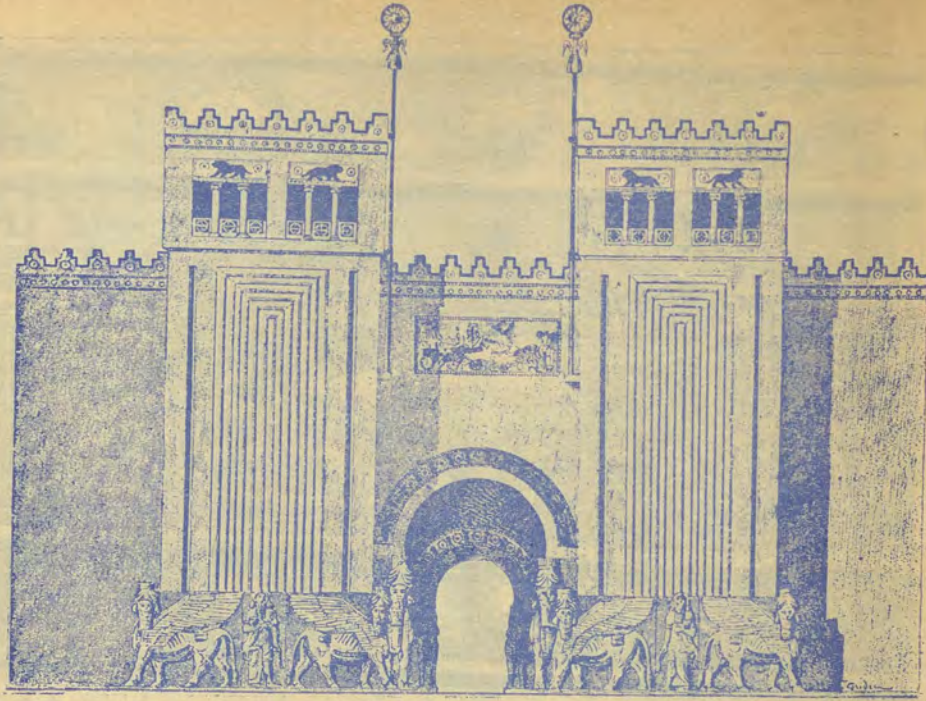
(*) Ἀπαξ διὰ παντός σημειούμεθα ἐνταῦθα ὅτι ἐν ταῖς παραπομπαῖς ἡμῶν εἰς τὴν Π. Δ. χρώμεθα τοῖς ὀνόμασι τοῖς καθιερωμένοις ὑπὸ τῶν Ο'. Οὕτως ὡς Βασιλειῶν Γ' καὶ Δ' σημειούμεθα τὸ Α' καὶ Β' τῶν Βασιλειῶν τοῦ Ἐβραϊκοῦ κειμένου, ὡς Βασιλειῶν δὲ Α' καὶ Β' τὰ Α' καὶ Β' Σαμουὴλ τοῦ Ἐβραϊκοῦ κειμένου. Τοῦτο δὲ ποιούμεν διότι ὑποθέτομεν ὅτι ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης ἔχει ὑπ' ὄψιν πάντως τὴν Μετάφρασιν τῶν Ο'.

Γρομφὰς κινητὴ ἀνοίγουσα ρῆγμα εἰς τὸ τεῖχος τοῦ φρουρίου.

Αἰχμάλωτοι Οὐράρτου.

Μία τῶν πυλῶν τῶν Ἀνακτόρων Δούρ-Σαρρουκίν.

Ὁ Σαλμανάσαρ 3ος διερχόμενος τὸ βουνὸν ἐφ' ἄρματος.

ἰσχυρῶς τοῦ κράτους αὐτοῦ. Κατὰ τούτου λοιπὸν τοῦ Βεναδάδ ἔστρεψε νῦν τὴν προσοχὴν καὶ τὰς πολεμικὰς ἐνεργεῖας αὐτοῦ ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς. Αἱ πρὸς τὴν Συρίαν πολεμικαὶ ἐνεργεῖαι τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἤρξαντο κατὰ τὸ πρῶτον τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτος, ὅπως καὶ αἱ κατὰ τῆς χώρας Ἀραράτ. Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνάσσει ἢ κατὰ τὸ ἀμέσως ἐπόμενον (859 π. Χ.) ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς διαβάς τὸν Εὐφράτην εἰσῆλασεν εἰς τὴν βόρειον Συρίαν κυριεύσας μέγα μέρος τοῦ κράτους Βιταδινί καὶ προελάσας ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ ὄρους Ἀμανοῦ τοῦ ἀποτελοῦντος, ὡς γνωστόν, ὄριον μεταξὺ Συρίας καὶ Κιλικίας, μεταξὺ Συρίας δηλονότι καὶ Μ. Ἀσίας. Ἡ ἀντίστασις, ἣν εὔρε κατὰ τὴν καθόλου πρώτην στρατείαν παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς βορείου Συρίας, ἦτο μικρὰ περιορισθεῖσα κυρίως εἰς τὴν μικρὰν χώραν Βιταδινί καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ὀρόντου καὶ ὁ νικηφόρος μέχρις Ἀμανοῦ καὶ Ἰσσηκοῦ κόλπου διελάσας τὴν βόρειον Συρίαν βασιλεὺς ἔστησε παρὰ τὰς ὑπερείας τοῦ ὄρους ἐν δυσὶ θέσεσι τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ ὡς μνημεῖον καὶ τρόπαιον τῆς νικηφόρου στρατείας. Ἄλλ' ἡ ὀριστικὴ ὑποταγὴ τῶν λαῶν τῆς βορείου Συρίας ἀπήτησε δύο ἢ τρεῖς ἔτι στρατείας γενομένας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 859-856 π. Χ., δι' ὧν κατελήφθη ἡ περὶ τὸν Εὐφράτην πρωτεύουσα τοῦ κράτους Βιταδινί, ἠχμαλωτίσθη ὁ ἡγεμὼν Ἀχουνί καὶ κατελύθη τὸ κράτος τοῦτο τῆς βορείου Συρίας, οὕτως οὐ μόνον αἱ κτήσεις ἐξετείνοντο καὶ πέραν τοῦ Εὐφράτου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πρωτεύουσα ἔκειτο ἐπὶ τῆς Μεσοποταμιακῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ (1). Τῷ γεγονότι τούτῳ ἐπηκολούθησεν ἡ κατάληψις τῆς σπουδαίας πόλεως Χαλβάν (τοῦ νῦν Χαλεπίου) (2), πρωτεύουσης τοῦ ὁμωνύμου κράτους, γε

ἦτο κύριος πρότερον, οὐδεὶς δὲ Χαδαδέζερ μνημονεύεται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ σύγχρονος τοῦ Ἀχάαβ. Πιθανῶς ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ Hommel θεωρεῖ πλημμελὲς τὸ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὄνομα Βεναδάδ καὶ ἀντικαθίστησιν αὐτὸ διὰ τοῦ Χαδαδέζερ, εἶναι ὅτι τὸ ἐν τοῖς μνημείοις ὄνομα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Δαμασκοῦ Δαδαῖορ φαίνεται συνᾶδον μᾶλλον πρὸς τὸ Χαδαδέζερ. Ἀλλὰ τότε διατὶ νὰ μὴ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ πλημμελία καὶ ἡ σύγχυσις ὑπάρχει ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις καὶ οὐχὶ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀφοῦ γινώσκωμεν ὅτι ὁμοία σύγχυσις ἐν αὐτοῖς γίνεται καὶ ὡς πρὸς τὸν βασιλεῖα Ἰσραὴλ Ἰηού (Ιεχου), ὃν τὰ μνημεῖα καλοῦσιν υἱὸν Χομρί (Ἀμρί Ἐβρ., Ἀμρί κατὰ τοὺς Ὁ'), ἐνῶ υἱὸς Χομρί ἢ Ἀμρί εἶναι ὁ Ἀχάαβ, ὁ δὲ Ἰηού εἶναι ὁ καθαιρέτης τῆς δυναστείας τοῦ Χομρί; Εὐλογον δὲ νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὅπως ὡς πρὸς τὰ περὶ Ἑβραίων, οὕτω καὶ ὡς πρὸς τὰ περὶ Δαμασκοῦ καὶ Συρίας τὰ ὀνόματα παραδίδονται πιστότερα ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἢ ἐν τοῖς Ἀσσυροβυβλωνιακοῖς μνημείοις.

(1) Ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους Βιταδινί καλεῖται ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις Τιλ-βαρσα-ιπ ἢ Τιλ-βορ-σι-ιπ, ὑποτίθεται δὲ ὅτι ἔκειτο ἐν τῇ θέσει τῆς νῦν πόλεως Βιρδζίκ (Ζεύγματος ἢ Εὐρωποῦ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων;) ἐπὶ μιᾶς τῶν μεγάλων διὰ τοῦ Εὐφράτου μεταξὺ Συρίας καὶ Μεσοποταμίας ὁδῶν.

(2) Ὅτι τὸ Χαλβάν τῶν μνημείων εἶναι τὸ νῦν Χαλέπιον καὶ οὐχὶ ἡ πλησίον τῆς Δαμασκοῦ πόλις Χελβών, τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς συνεχείας τῶν ἱστορουμένων ἐν ταῖς

νομένη τῷ 854 π. Χ., ταύτη δὲ ἡ ὑποταγή πολλῶν ἡγεμόνων τῆς βορείου Συρίας, οἵτινες οἴκοθεν προϋπήντων νῦν, φέροντες τὸν τῆς ὑποτελείας φόρον, τῷ πορθητῇ τοῦ Χαλβάν. Οὗτος ἐπῆλθε ταχὺς κατὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρόντου κειμένης πόλεως Χαμάθ, πρωτεύουσας τοῦ ὁμωνύμου κράτους, κυριεύσας δὲ καὶ ταύτην καὶ πολλὴν περὶ αὐτὴν χώραν διηθύνθη κατὰ τῆς Δαμασκοῦ. Ἄλλ' ἐνταῦθα προσέκρουσεν εἰς σπουδαιοτάτην ἀντίστασιν. Οὐ μόνον ὁ ἡγεμὼν τῆς Δαμασκοῦ (ἢ τῆς «χώρας τῶν ὄνων» ὡς καλεῖται ἐν τοῖς μνημείοις) Βεναδάδ Β' ἢ, ὡς καλεῖται ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις, Δαδαϊδρί, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἡγεμόνες τῆς μέσης καὶ τῆς νοτίου Συρίας, ἀπὸ ἐτῶν ἤδη προσδοκίμου ὄντος τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας, εἶχον παρασκευασθῆ εἰς ἀμυναν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν ἀποτελέσαντες ἰσχυρὰν κατὰ τοῦ ἐπερχομένου πολεμίου σύστασιν. Οἱ ἡγεμόνες οἱ μετασχόντες τῆς συστάσεως ἦσαν ὁ Βεναδάδ τῆς Δαμασκοῦ ἄγων στρατὸν πεζῶν εἰκοσακισχιλίων ἀνδρῶν, ἰπέων 1200 καὶ ἀρμάτων πολεμικῶν ἰσαρίθμων· ὁ ἀπὸ τοῦ κράτους αὐτοῦ φυγῶν βασιλεὺς τοῦ Χαμάθ μετὰ στρατοῦ πεζικοῦ ἀνδρῶν δεκακισχιλίων, ἰπέων 700 καὶ ἰσαρίθμων ἀρμάτων· ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ Ἀχαάβ (1) ἄγων πεζικὸν στρατὸν 10 χιλιάδων ἀνδρῶν μετὰ ἀρμάτων διςχιλίων καὶ ἄλλοι τινὲς ἡγεμόνες τῆς νοτίου Συρίας, ἐν οἷς ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἀμμωνιτῶν Βασῶ. Ἐκ τῶν Φοινικικῶν πόλεων μετέσχε τῆς συμμαχίας μόνη ἡ Ἀραδος, ἐνῶ ἡ Τύρος, παρ' ὅλην τὴν συγγένειαν τὴν συνδέουσαν τὸν βασιλέα

ἐπιγραφαῖς καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Χελβὼν ἐν τοῖς μνημείοις καλεῖται Χαλβινού. Ἄλλο ζήτημα ἂν ἡ Χαλβὼν τοῦ Πτολεμαίου (5, 157) εἶναι τὸ Χαλέπιον ἢ ἡ Χελβὼν.

(1) Ἀχάββον (ματ) Σίρλαϊ ἐν τοῖς μνημ. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῇ Π. Δ. οὐδὲν ἀναφέρεται περὶ πολέμου τοῦ Ἀχαάβ ἐναντίον τῶν Ἀσσυρίων καὶ περὶ συμμαχίας αὐτοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς Συρίας ἐναντίον τοῦ Σαλαμανασάρ Β', αὐτὸς δὲ ὁ Σαλαμανασάρ Β' καὶ αὐτὸ τὸ κράτος τὸ Ἀσσυρικὸν εἰσὶν ἄγνωστα ἐτι τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀχαάβ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα γεγονότα ἀναφερόμενα εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Σαλαμανασάρ Β' πρὸς τὸ κράτος Ἰσραὴλ (τὸν βασιλέα Ἰηοῦ) οὐδαμῶς μνημονευόμενα ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, σαφῶς ἐκτίθενται ἐν τοῖς μνημείοις. Ἐν τούτοις περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ Ἀχάββον (ματ) Σίρλαϊ πρὸς τὸν Ἀχαάβ τοῦ Ἰσραὴλ ἐγένοντο ἐνστάσεις, περὶ ὧν διὰ μακρῶν ἐπ' ἀναγραφῆς ὁ Schrader (Keilinschr. u. Geschitsf. σελ. 356-371). Αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐνστάσεων τούτων εἶναι α') ὅτι ὑπὸ κριτικὴν ἱστορικὴν ἔποψιν παρατηρητέον ὅτι ἐν τοῖς μνημείοις τῷ μὲν 854 π. Χ. ὁ Ἀχαάβ πολέμει κατὰ τοῦ Σαλαμανασάρ Β', τῷ δὲ 842 ἤτοι μετὰ 12 ἔτη ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ Ἰηοῦ τελεῖ φόρον τῷ Σαλαμανασάρ Β', ἐνῶ κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην μετὰ τοῦ τελευταίου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἀχαάβ καὶ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἰηοῦ μεσολαβοῦσιν ἔτη 13-14 β') ὑπὸ ἱστορικὴν φιλολογικὴν ἔποψιν παρατηρητέον ὅτι τὸ ὄνομα Σίρλαϊ ἐν τοῖς μνημείοις μόνον ἐν τῇ ἠθελῆσῃ ἀναγραφῇ τοῦ Σαλαμανασάρ Β' τίθεται πρὸς δήλωσιν τοῦ κράτους Ἰσραὴλ, (εἶναι ἄπαξ λεγόμενον, ὡς λέγει ὁ Schrader), ἐνῶ ὁ αὐτὸς Σαλαμανασάρ Β' καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν Ἀσσύριοι βασιλεῖς τὸ κράτος τοῦτο καλοῦσι Βιτ Χομρί=οἶκον Ἀμβρὶ (ἐκ τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμβρὶ), ἢ Ἰρ Σαμιρίνα (=χώραν Σαμαρείας ἐκ τῆς πρωτεύουσας Σ.). Ἄλλ' εἰς τὰς ἐνστάσεις ταύτας ἀντιλέγει διὰ πολλῶν ὁ Schrader.

αὐτῆς Ἰεθεβάλ πρὸς Ἀχαάβ τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ, ἀπέσχε, δι' οὗς ἀνεφέραμεν λόγους, πάσης ἐχθρικῆς κατὰ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως ἐνεργείας· καὶ ἡ Σιδὼν δὲ καὶ ἄλλαι μεγάλαι Φοινικικαὶ πόλεις ἐξηκολούθουν μένουσαι πισταὶ εἰς τὸν Ἀσσύριον βασιλέα (1) καὶ τὸ βασίλειον δὲ τοῦ Ἰούδα, ἐνθα ἐβασίλευεν ὁ τοῦ Ἀσᾶ υἱὸς Ἰωσαφάτ, δὲν φαίνεται μετασχὼν τῆς μεγάλης συστάσεως. Ἐν τούτοις τῆς συστάσεως ταύτης μετέσχε καὶ ἡγεμὼν τις Ἀραφ Γινδιβοῦ (ἐκ τῶν ἡγεμόνων πιθανῶς τῆς Πετραίας Ἀραβίας) ἄγων χιλίας καμήλους· προσῆλθε δέ, ὡς φαίνεται, καὶ ἐπικουρία μικρὰ ἐξ Αἰγύπτου συγκεκλιμένη ἀπὸ χιλίων ἀνδρῶν (2). Ἡ ὅλη δύναμις

(1) Ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις ἀναφέρονται ὡς μετασχοῦσαι τῆς συστάσεως καὶ αἱ πόλεις Ἰρκανάτ καὶ Οὐσανάτ καὶ Σιάν ἢ Σιάννου. Ταύτας ὁ Hommel θεωρεῖ πόλεις τῆς βορείου Φοινίκης Ἰρκανάτ μὲν ὑποθέτων τὸν Ἀσσυρικὸν τύπον τοῦ ὀνόματος τῆς γνωστῆς Φοινικικῆς πόλεως Ἀρκα ἢ Ἀρκα (ἦς τὰ ἐρείπια σήμερον ἐτι καλοῦνται Τέλλ-Ἀρκα), τὸ δὲ ὄνομα Σιάν ἢ Σιάννου ἐκλαμβάνων ὡς ταυτὸν πρὸς τὸ ἐν τῇ Γενέσει (Γ' 17) ἀναφερόμενον ὄνομα ἑνὸς τῶν υἱῶν τοῦ Χαναάν Ζιανα (κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, παρὰ τοῖς Ο' Ἀσενναίον). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Ἀρκα (ἦς τὸ ὄνομα πάντως εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ τοῦ Ἀρουκαίου, ἑνὸς τῶν υἱῶν τοῦ Χαναάν, ἀδελφοῦ τοῦ Ἀσενναίου («καὶ τὸν Ἀρουκαίον καὶ τὸν Ἀσενναίον» Γεν. Γ' 17)) ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς καλεῖται Αρκα (Δέλιτς σελ. 282). Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀναιρεῖ τὴν περὶ ταυτότητος τοῦ Ἰρκανάτ καὶ Ἀρκα γνώμην τοῦ Hommel, ἐὰν τὸ Σιάν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν ἦναι ἀληθὲς τὸ Ζιανα ἢ Ἀσενναίος τῆς Γενέσεως, διότι ἐν τοῖς σφηνοειδέσι μνημείοις Ἰρκανάτ καὶ Ζιαν ἀναφέρονται ὁμοῦ, ὅπως ἐν τῇ Γενέσει Ἀρουκαίος καὶ Ἀσενναίος. Ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὸ Οὐσανάτ, ὁ Hommel θεωρεῖ τὸ ὄνομα τοῦτο ταυτὸν πρὸς τὸ Οὐσανού ἐτέρων σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν. Οὐσανού δὲ κατὰ Δέλιτς εἶναι πιθανῶς πολὺς Φοινικικὴ κειμένη πλησίον τῶν ἐρείπιων τῆς Ἀρκης, ἐνθα τὸ ὄνομα τοῦ νῦν φρουρίου Καλα-τ-ελ-Χοσσ ὑπομνησκει πιθανῶς τὸ τῆς ἀρχαίας πόλεως Οὐσανού.

(2) Ὁ Tiele (G. B. A. σελ. 201) δὲν παραδέχεται ὅτι Μουσιρὶ ἐν τοῖς προκειμένοις χρονικοῖς τοῦ Σαλαμανασάρ Β' πρέπει νὰ νοηθῇ ἡ Αἴγυπτος. Ἀλλὰ καὶ περὶ Μουσιρὶ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου δὲν δύναται νὰ γείνη λόγος διότι αἱ μετὰ τὸ ὄροπεδίου ἐκείνου καὶ τῆς Δαμασκοῦ χώραι ἦσαν ὑποτεταγμέναι τῇ Ἀσσυρίᾳ. Ὅτι Μουσιρὶ νοητέον ἐνταῦθα λαὸν τινα πλησίον τῆς Κιλικίας οἰκοῦντα, καθὼς ὑποτίθησιν ὁ Tiele (B. A. G. σελ. 201 σημ. 1), δὲν εἶναι εὐλόγον, διότι, ὡς παρατηρεῖ ὁ Hommel, ἡ ὑπαρξὶς χώρας οὕτω καλουμένης ἐν Κιλικίᾳ δὲν εἶναι ἀποδεδειγμένη. Ἄλλως τε οὐδὲν ὑπάρχει τὸ μὴ συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἐξ Αἰγύπτου ἐστάλη ἡ μνημονευομένη ἐπικουρία, ἀφοῦ αὐτὴ πρὸ ἑνὸς αἰῶνος ἐστράτευσε κατὰ τῆς Παλαιστίνης καὶ βραδύτερον δὲ βλέπομεν αὐτὴν οὐχ ἄπαξ ἐπεμβαίνουσαν ἐν Συρίᾳ χάριν προστασίας τῶν λαῶν τῆς χώρας ταύτης ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας ἢ τῆς Βαβυλωνίας. Σύστασις ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας τοσοῦτον μεγάλη, οἷα ἡ τοῦ Βεναδάδ Β', δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἐξεγείρῃ τὸ διαφέρον τῆς Αἰγύπτου. Ὅτι ἡ πεμψθεῖσα δύναμις ἦτο μικρὰ ἐξηγεῖται ἐκ τούτου, ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ἐπέμπετο ἡ ἐπικουρία αὐτῇ, ἡ Αἴγυπτος περιελθοῦσα εἰς ἐσωτερικὴν ἀσθένειαν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Σουσακιμ Α', τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Λιβυκῆς δυναστείας, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπεμβῇ ἰσχυρῶς ἐν Συρίᾳ. Ἄλλ' ὁ Hommel, ὁ πρότερον συντασσόμενος τῇ γνώμῃ τοῦ Tiele, ὅτι Μουσιρὶ νοητέον ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῆς στρατείας χώραν τινὰ τῶν ἐγγύς τῇ Κιλικίᾳ, εἶτα δὲ προτιμήσας τὴν περὶ Αἰγύπτου ἐρμηναίαν, αὐτὸς οὗτος

τῶν συμμάχων συνέκειτο ἐξ ἀνδρῶν 65 χιλιάδων καὶ ἐξ ἀρμάτων τετρακισχιλίων. Ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἐναντίον τῆς δυνάμεως ταύτης ἀντέτασε στρατὸν οὐχ ἦτον κρατερόν ἀφοῦ εἶχε διαβῆ τὸν Εὐφράτην συναγαγὼν ἐκ πάντων τῶν ὑποτεταγμένων αὐτῷ λαῶν «ἀναρίθμητα πλήθη» (102 χιλιάδας ἀνδρῶν, κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ μέλανος ὀβελίσκου). Ὅσον δὲ κὰν ὑποτεθῆ ἡλαττωμένος ὁ στρατὸς οὗτος ἔνεκα τῶν ἀπωλειῶν, ἄς ὑπέστη ἐν τοῖς κατὰ Βιταδὶν καὶ Αἰμάθ (1) πολέμοις καὶ ἔνεκα τῶν μέχρι Δαμασκοῦ εἰς τὰς ὑποτεταγμένας χώρας ἀποσπασθειῶν φρουρῶν, δὲν ἦτο ὀλιγώτερος τοῦ ἀντιτασσομένου. Ἡ μάχη συνεκροτήθη ἐν τῇ θέσει Καρκάρ παρὰ τὸν ἄνω Ὀρόντην. Ποῖον ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν διότι ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς κανχᾶται μὲν ἐν τῇ ἀναγραφῇ αὐτῆς ὅτι κατέστρεψεν 25 χιλιάδας πολεμίων καὶ ἔβαψε τὰ κύματα τοῦ Ὀρόντου διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἄλλ' ἡ νίκη δὲν ἦτο ὀριστική, καὶ οὔτε ἡ Δαμασκὸς ἐκυριεύθη οὔτε τὸ κράτος Αἰμάθ ἐντελῶς κατελύθη, αὐτὸς δὲ ὁ μέγας βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ καταλίπη τὴν Συρίαν καὶ νὰ διαβῆ τὸν Εὐφράτην ἐπειγόμενος νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν Βαβυλωνίαν, ἔνθα ἐμφύλιοι περὶ τοῦ θρόνου ἐριδες δύο μνηστήρων ἀπῆλθον τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως (ἴδ. κατωτέρω).

Πέντε ἔτη μετὰ τὴν μάχην τῆς Καρκάρ ἐφάνη αὐθις ἐν Συρίᾳ ὁ Σαλαμανασάρ Β' (849 π.Χ.) καὶ ἐνίκησε τοὺς βασιλεῖς τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Χαμάθ, ἐγένετο δὲ κύριος πάσης τῆς μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Ὀρόντου χώρας, μὴ δυνηθεὶς ἐν τούτοις νὰ καταλάβῃ τὴν Δαμασκόν. Ἀλλ' ὁ ἐν Συρίᾳ πόλεμος διεκόπη πάλιν ἐπὶ τρία ἔτη ἔνεκα τῶν ἀντιπερισπασμῶν, οὓς ἤγειραν κατὰ τοῦ βασιλέως οἱ ἀπὸ βορρᾶ πολέμοι (Ἀρμένιοι καὶ Μῆδοι), μόλις δὲ τῷ 846 π.Χ. ἐφάνη αὐθις ἐν Συρίᾳ ὁ Σαλαμανασάρ Β'. Ὅποσον ἐν τούτοις μικρὰ ἦτο ἡ ζημία, ἦν οὗτος πρὸ 8 καὶ πρὸ 5 ἐτῶν διὰ τῶν νικῶν αὐτοῦ ἐπήνεγκε τοῖς ἐνταῦθα πολέμοις καὶ ἰδίως τῷ Βεναδάδ Β' τῆς Δαμασκοῦ, μαρτυρεῖται ἐκ τῶν μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 849 π. Χ. ἔργων τοῦ ἡγεμόνος τῆς πόλεως ταύτης. Οὗτος ἐπωφελήθει τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἐπεχείρησε νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ πρὸς νότον καθυποτάσσων τὰ αὐτόθι ἐν διηνεκεῖ ἐριδι καὶ ἐν συχνοῖς πρὸς ἄλληλα πολέμοις διατελοῦντα δύο Ἑβραϊκὰ κράτη. Τὰ κράτη ταῦτα, ὧν τὸ ἐν πρὸ μικροῦ εἶχε συν-

λέγει ὅτι «οἱ ἐπὶ τοῦ μέλανος ὀβελίσκου (ἐφ' οὗ ἀναγράφονται τὰ κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην τοῦ Σαλαμανασάρ Β') εἰκονιζόμενοι, ἐκ τῆς χώρας Μουσι πεμφθέντες, πίθηκοι, ἐλέφαντες καὶ ῥινοκέρωτες ἐπέμφθησαν ἀπὸ τῆς χώρας Μουσι τῆς βορείως τῆς Ἀσσυρίας κειμένη». (Hommel, Abr. d. G. d. Alt. Or. σελ. 65, πρβλ. τοῦ αὐτοῦ A. B. G. σελ. 609).

(1) Αἰμάθ λέγεται παρὰ τοῖς Ο' ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα πόλις Χαμάθ (Χαμάθ εἶναι ὁ τύπος τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Π. Διαθήκης, ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις Χάμματου ἢ Μάτ Χάμματι). Ἐν τῷ Ἑβρ. κειμένῳ τῆς Π. Δ. καλεῖται συνήθως Χαμαθραββα ἢτοι Αἰμάθ ἢ μεγάλη' ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ο' τὸ Ἑβραϊκὸν ἐπίθετον μένει συνήθως ἀνεμνήνευτον καὶ λέγεται Διμαθραββά.

ταχθῆ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Δαμασκοῦ ἐναντίον τοῦ Σαλαμανασάρ Β', πρὸ τίνος ἀπέναντι τοῦ ἐκ Δαμασκοῦ ἀπειλοῦντος αὐτὰ κινδύνου, ἐπιλαθόμενα τῶν μέγχοι νῦν διηνεκῶν ἐριδῶν καὶ πολέμων ἠνώθησαν εἰς συμμαχίαν ἐπισφραγισθεῖσαν διὰ τοῦ γάμου τοῦ συναφθέντος μεταξὺ τοῦ Ἰωράμ, υἱοῦ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰουδα Ἰωσαφάτ, καὶ τῆς Ἀθαλίας, τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ Ἀχαάβ. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος ὁ ἀπὸ Δαμασκοῦ (ἦτις, πρὸ 150 ἐτῶν οὔσα πόλις ὑποτεταγμένη τῷ μεγάλῳ Ἑβραϊκῷ κράτει τοῦ Δαυὶδ καὶ Σολομῶντος, μικροῦ δεῖν καθυπέτασε νῦν ἅπαν τὸ Ἑβραϊκὸν γένος ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτῆς) ἀπετράπη διὰ τῆς ἐν Συρίᾳ ἐμφανίσεως τοῦ Σαλαμανασάρ Β' (846 π. Χ.). Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν νέαν ταύτην στρατείαν, καθ' ἣν οὗτος ἀσυνήθως μεγάλου ἠγεῖτο στρατοῦ (120 χιλιάδων), ἐνίκησε μὲν τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ δὲν ὑπέταξεν ὀριστικῶς τὴν χώραν αὐτῶν οὐδὲ νῦν. Ἡ ἀναγραφὴ δὲ ἡ ἐπίσημος τῆς μάχης τοῦ 846 π. Χ. ἐν τοῖς βασιλικῶν χρονικοῖς εἶναι καθόλου ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ 849 π. Χ., μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῆς μάχης τοῦ 846 ἀναφέρεται καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων πολεμίων (10 χιλ.), ἐνῶ ἐν τῇ τῆς μάχης τοῦ 849 οὐδὲν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φονευθέντων λέγεται. «Ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, λέγεται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, τῷ 14 ἔτει τῆς βασιλείας μου (τῷ 846 π. Χ., ἐπὶ ἄρχοντος ἐπωνύμου Ἀδαρναδινσουμᾶ), ὁ Δαδαῖδρι τῆς «χώρας τῶν ὄνων» (τῆς Δαμασκοῦ δηλονότι) καὶ ὁ Ἰρχουλίνι τῆς Χαμάθ μετὰ 12 βασιλέων τῆς παραλίας ἐνώσαντες τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἀντετάχθησαν κατ' ἐμοῦ ἄλλ' ἐγὼ ἐνίκησα αὐτούς, ἔσφαξα 10 χιλιάδας πολεμιστῶν αὐτῶν καὶ ἐκυρίευσα τὰ ἄρματα, τοὺς ἵππους καὶ τὰς ἀποσκευὰς αὐτῶν». Ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς δὲν ἠδυνήθη, ὡς ἐροήθη, νὰ ἐπωφελθῆ τὴν νίκην ταύτην πρὸς ὀριστικὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας. Κατὰ τὰ ἀμέσως δὲ ἐπόμενα δύο ἔτη ἀπησχόλησαν αὐτὸν πόλεμοι κατὰ τὸν ἄνω Εὐφράτην (845 π. Χ.) καὶ κατὰ τὴν Μηδίαν (844 π. Χ.), μόλις δὲ τῷ 843 π. Χ. ἐπανῆλθεν εἰς Συρίαν. Ἀλλὰ νῦν προήλασε τὸ πρῶτον διὰ τῆς ἄνω Συρίας πρὸς τὸν Ἀμανόν, τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος (842 π. Χ.), ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανῆλθεν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὰς πέραν τοῦ Εὐφράτου χώρας, διαβάς αὐθις τὸν ποταμὸν τοῦτον ἐπῆλθε κατὰ τῶν ἡγεμόνων τῆς μέσης Συρίας καὶ ἰδίως κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Δαμασκοῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐν τῷ κράτει τῆς Δαμασκοῦ (ἢ ἐν τῷ κράτει τοῦ Ἀράμ κατὰ τὴν Π. Δ., ἐν ἣ ὁ βασιλεὺς τῆς Δαμασκοῦ καλεῖται βασιλεὺς Ἀράμ) (1) εἶχον ἐπέλθει δυναστικαὶ μεταβολαὶ διευκολύνουσαι κατὰ τι τὸ ἔργον τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως διὰ τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν, ἄς προεκάλεσαν. Ἐν Δαμασκῷ ὁ Δαδαῖδρι ἦτοι ὁ Βεναδάδ Β' εἶχε φονευθῆ ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ αὐτοῦ Ἀζαήλ (κατὰ

(1) ἴδ. σελ. 53 σημ. Παρὰ τοῖς Ο' τὸ ὄνομα μεταφράζεται Συρία, κατὰ τὴν στενωτάτην τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν.

τοὺς Ο', Χαζαὲλ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ, Χαζα-ιλου ἐν τοῖς ἀφηγοειδέσι μνημείοις), ἐν δὲ τῷ βασιλείῳ τοῦ Ἰουδα ἢ δυναστεία τοῦ Ἀμβρί εἶχε καταλυθῆ ὑπὸ τοῦ Ἰηοῦ καθελόντος τὸν Ἰωράμ, τὸν δεύτερον υἱὸν τοῦ Ἀχαάβ καὶ διάδοχον τοῦ Ὀχοζία, πρώτου υἱοῦ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως. Κατὰ τοῦ μνημονευθέντος λοιπὸν Ἀζαήλ τῆς Δαμασκοῦ, ὅστις ξέμελλε μετ' ὀλίγον, κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ προφήτου Ἐλισσαιέ, νὰ καταστῇ μάλιστα τοῦ κράτους τοῦ Ἰσραήλ, καὶ ὅστις, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἔμεινεν ἔρημος συμμάχων, ἔστρεψε τὰ ὄπλα αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας. Ἡ μάχη συνεκροτήθη βορειοδυτικῶς τῆς Δαμασκοῦ «παρὰ τὸν λόφον Σανισοῦ κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Λιβάνου» (ὡς λέγει ἐν τοῖς Ἀσσυρ. μνημείοις αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Σαλαμανασάρ Β'). «Τῷ 18 ἔτει τῆς ἐμῆς βασιλείας, λέγει ὁ Σαλαμανασάρ (ἐπὶ ἄρχοντος ἐπωνύμου Βινλιδανί), διὰ δεκάτην φορὰν διέβην τὸν Εὐφράτην. Ὁ Ἀζαήλ, ὁ ἐκ τῆς «χώρας τῶν ὄνων» συνήγαγε κατ' ἐμοῦ στρατεύματα πολυάριθμα καὶ ἐπαιρόμενος ἐπὶ τῇ πληθύνει αὐτῶν ὠχυρώθη ἐπὶ τοῦ λόφου Σανισοῦ κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Λιβάνου. Κατηγωνισάμην αὐτὸν καὶ ἐφόνευσα 16 χιλιάδας στρατιωτῶν πεσόντων μετὰ τῶν ὄπλων αὐτῶν, ἐκυρίευσα 1121 ἄρματα, 470 ἵππους καὶ ἅπαν τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ. Οὗτος (ὁ Ἀζαήλ), ἵνα σώσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἐτράπη εἰς φυγὴν ἄλλ' ἐγὼ κατεδίωξα καὶ ἔκλεισα αὐτὸν ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ Δαμασκῷ (Διμάσκι) καὶ ἀφοῦ ἐδενδροτόμησα τοὺς κήπους αὐτοῦ, προήλασα μέχρι τῶν ὀρέων τῆς Αὐρανίτιδος (1), πόλεις ἐρημῶν καὶ κατακαίων ἀναριθμήτους καὶ ἄπειρον κομιζόμενος λείαν. Ἐντεῦθεν προήλασα μέχρι τῆς Βααλρασι «τῆς κειμένης ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς θαλάσσης» καὶ ἔστησα ἐνταῦθα τὴν εἰκόνα (τὸν ἀνδριάντα δηλονότι) τῆς μεγαλειότητός μου. Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας προσήνεγκόν μοι φόρους ἢ Τύρος, ἢ Σιδῶν καὶ ὁ Ἰηοῦ, υἱὸς Ἀμβρί» (2). Τὰ κατορθώματα τοῦ Σαλαμανασάρ Β' κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην καὶ ἢ διὰ πρεσβειῶν τέλεσις φόρου ἐκ μέρους τῶν Φοινικικῶν πόλεων, τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ (πληρώσαντος χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἄσημον, χρυσοῦν ποτήριον καὶ ζακόντι (3) καὶ λέβητα χρυσοῦν, μόλυβδον καὶ σκῆπτρον διὰ τὸν βασιλέα καὶ ξυστόν), δηλοῦνται ἐκ τῶν εἰκόνων τοῦ μέλανος ὀβελίσκου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὰς ἐξη-

(1) Αὐρανίτις ἢ Ὁρανίτις παρ' Ἑλλήσι συγγραφεῦσι καλεῖται ἢ πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώρα ἢ καλουμένη ἐν τῇ Π. Δ. Χαουράν καὶ ἐν τοῖς μνημείοις Χαουράν καὶ σήμερον ἐστὶ Χαουράν.

(2) Ὁ Ἰηοῦ εἶναι οὐχὶ υἱὸς Ἀμβρί, ἀλλ' ὁ καθελὼν τὴν δυναστείαν Ἀμβρί. Ἀλλὰ τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα, ἀφοῦ τὸ βασίλειον Ἰσραήλ ἐκάλεσαν ἀπαξ Βιτ-Χουμρί (= οἶκον Ἀμβρί) κατὰ τὸ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸν ἔθος τοῦ καλεῖν τὰς χώρας ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχοντος («οἶκον ἦτοι χώραν Ἀ.», ἴδ. σελ. 42), τὸν Ἰηοῦ τὸν καθαιρέτην τῆς δυναστείας Ἀμβρί καλοῦσιν «υἱὸν Ἀμβρί», ὅπερ οὐδεμίαν σημαίνει συγγενικὴν σχέσηιν, ἀλλ' εἶναι ὄνομα ἐθνικὸν ἢ τοπικόν, ἀφοῦ τὸ Βιτ-Χουμρί σημαίνει τόπον ἢ ἔθνος Ἀμβρί.

(3) Εἶναι λέξις Ἀσσυριακὴ τοῦ μέλανος ὀβελίσκου ἀνερχόμενος ἔτι.

γητικῶν ἐπιγραφῶν. Ἄν ὁ Σαλαμανασάρ Β' κατὰ τὴν μέχρι Αὐρανίτιδος προέλασιν διήλθε διὰ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ καὶ βία ὑπήγαγεν αὐτὸ εἰς φόρον πληρωμὴν, ἢ ἂν αἱ χῶραι τοῦ βασιλείου τούτου ἔμειναν ἄθικτοι ἀπὸ Ἀσσυριακῆς ἐισβολῆς καὶ μόνον ἢ νίκη κατὰ τοῦ Ἀζαήλ, ὅστις ἦτο τοῖς Ἑβραίοις πολέμιος ἐπικινδυνότερος τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως, ἤρκεσεν ἵνα ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ σπεύσῃ πρὸς τέλεσιν φόρου τῷ Σαλαμανασάρ Β'. ταῦτα δὲν διαφωτίζονται ἐκ τῶν μνημείων, καίτοι ἡ δευτέρα γνώμη εἶναι πιθανωτέρα. Ὅπωςδὴποτε ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἀμεσώτεροι ἄρχονται σχέσεις μεταξὺ τῶν Ἑβραίων, τοῦλάχιστον τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ, καὶ τῆς Ἀσσυρίας, καίτοι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη οὐδὲν γινώσκει οὔτε περὶ Σαλαμανασάρ Β' οὔτε περὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Φούλ ἢ Θαλαθαφελλασάρ Β'. Ἄλλ' οὔτε ἡ νίκη τοῦ 842 π. Χ. οὔτε ἡ μετὰ τρία ἔτη (839 π. Χ.) γενομένη νέα τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἐπὶ Συρίαν καὶ Δαμασκὸν στρατεία καὶ νίκη αὐτοῦ ἐπήνεγκον τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τούτου, οὐδὲ κἄν τὴν ἄλωσιν τῆς Δαμασκοῦ, ἥμισα δὲ τὴν εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ὀριστικὴν ὑποταγὴν τῆς μέσης Συρίας. Μόνον αἱ Φοινικικαὶ πόλεις Τύρος, Σιδῶν, Βύβλος, ἔτι δὲ τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραήλ ἐξηκολούθησαν νὰ τελῶσι φόρον. Ἡ τελευταία ἐπὶ Συρίαν στρατεία τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἐγένετο τῷ 832 π. Χ. διεξαχθεῖσα οὐχὶ ὑπ' αὐτοῦ τούτου, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν μνημονευθέντος Ταρτάν ἦτοι ἀρχιστρατήγου Δανασοῦ. Ἀφορμὴν εἰς τὴν στρατείαν ταύτην ἔδωκεν ὁ φόνος τοῦ πιστοῦ τοῖς Ἀσσυριοῖς ἡγεμόνος τῆς Πατιναίας Λουβάρνα ὑπὸ τῶν δυσμενῶς καὶ πολεμίας πρὸς τοὺς Ἀσσυριοὺς καὶ πρὸς τὴν Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν διακειμένων ὑπηκόων αὐτοῦ. Καὶ ἐτιμωρήθησαν μὲν οἱ φονεῖς τοῦ βασιλέως ὑπὸ τοῦ Δανασοῦ καὶ ὁ ὑπὸ τῶν στασιαστῶν βασιλεὺς ἀναρρηθὲς Σούρια, διὰ νὰ ἀποφυγῇ τὴν ἀναμένουσαν αὐτὸν τιμωρίαν, ἠτύοκτόνησεν, οἱ παῖδες δ' αὐτοῦ ἀνεσκολοπίσθησαν, ἡγεμῶν δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως διωρίσθη ἀνὴρ πιστὸς τοῖς Ἀσσυριοῖς ὁ ἐξ Αὐσίτιδος (ἢ Ουσσ) τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (1) Σασιτουρ ἢ Σασί, ἀλλὰ γενικὰ ἀποτελέσματα σπουδαῖα διὰ τὴν τύχην τῆς Συρίας δὲν ἐπήνεγκεν οὐδ' αὕτη ἡ στρατεία. Ἡ Δαμασκὸς καὶ ἡ ἄλλη μέση καὶ νότιος Συρία διετήρουν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν καθ' ὃν χρόνον μικρὸν μετὰ τὴν τελευταίαν στρατείαν ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἀποδνήσκων κατέλειπε τὸ κράτος εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σαμισραμμάν Δ'. Καὶ τοιαῦται μὲν αἱ πρὸς τὴν Συρίαν στρατεῖαι τοῦ Σαλαμανασάρ Β'.

Αἱ δὲ πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν στρατεῖαι τοῦ ἡγεμόνος τούτου περιορίσθησαν, ὡς φαίνεται, εἰς τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην νοτιανατολικὰς χώρας τῆς χερσονή-

(1) Αὐσίτις (Ουσσ ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ, Αὐσίτις παρὰ τοῖς Ο', Ουσσα ἐν τοῖς μνημείοις) εἶναι ἢ γνωστὴ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πατρὶς τοῦ Ἰώβ, ἦτο δὲ κατὰ Δέλιτζ (σελ. 259) χώρα οὐ μακρὰν τῆς περιοχῆς τοῦ Ὁρόντου κειμένη.

σου ἐκείνης, ἤτοι εἰς τὰ νοτιανατολικά τῆς ὕστερον Καππαδοκίας κληθείσης χώρας, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὰς χώρας τὰς πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἀμιανοῦ, ἤτοι εἰς τὴν Κιλικίαν. Ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Καππαδοκίᾳ τῇ μεταξὺ τοῦ Ἀντιταύρου καὶ τοῦ Εὐφράτου ἐκτεινομένη καὶ περιλαμβανούσῃ κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς καὶ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους τὰς χώρας τὰς καλουμένας Μελιτηνὴν καὶ Καταονίαν (1), ὅπου φαίνεται, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ ὁ λαὸς τῶν Τιβαρηνῶν (ὡς καλοῦνται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οἱ Τουβάλ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (τοῦ Ἐβρ. κειμένου, παρὰ τοῖς Ο' Θωβέλ) καὶ Ταβάλ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων) ὁ περιορισθεὶς ὕστερον εἰς τὴν βορειανατολικὴν γωνίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου (2). Κατὰ τῶν Τιβαρηνῶν λοιπὸν τούτων ἐστράτευσεν ὁ Σαλαμανασάρ Β' τῷ 22 ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ (738 π. Χ. ἐπὶ ἄρχοντος Βινβιλουκίν). Ἄλλ' ἢ ὅλη στρατεία ἦτο ἀπλῆ τις ἐπιδρομὴ περιορισθεῖσα εἰς ἐκβίασιν φόρων ὡς δώρων προσφερομένων ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς χώρας καὶ εἰς παράληψιν φυσικῶν τιμῶν προϊόντων τῆς χώρας, οἷον ἀργύρου, ἄλατος καὶ ἀλαβάστρου, ὡς τοῦτο δηλοῦται ἐκ τῆς ἀναγραφῆς τῆς στρατείας τῆς γινομένης ἐπὶ τοῦ μέλανος ὀβελίσκου. «Τῷ 22 ἔτει τῆς βασιλείας μου, λέγει ὁ βασιλεὺς (ἐπὶ ἄρχοντος ἐπωνύμου Βινβιλουκίν), διέβην τὸν Εὐφράτην καὶ εἰσεχώρησα εἰς τὴν χώραν τῶν Τιβαρηνῶν καὶ ἐδεξάμην τὰ δῶρα 24 ἡγεμόνων τῆς χώρας τῶν Τιβαρηνῶν καὶ ἐπορεύθην ἐν τῇ χώρᾳ, ἵνα καταλάβω τὰ ὄρη τὰ παράγοντα ἄργυρον, ἄλας καὶ ἀλάβαστρον» (3). Περὶ τῆς

(1) Φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους, ὧν ἀφηγοῦμεθα τὴν ἱστορίαν, ἡ Μελιτηνὴ ἦτο τὸ κράτος *Μιλίτα* (ἀπὸ *Μιλίτα*, *Μελίτης* παρὰ τῷ Πλινίῳ, τῆς πρωτεύουσας πόλεως) ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου μέχρι τοῦ Ἀντιταύρου, καίτοι ὁ Στράβων (ΙΒ' 584) λέγει ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι γεωγράφοι τὴν Μελιτηνὴν περιελάμβανον ἐν τῇ Καταονίᾳ.

(2) Τιβαρηνοὶ ἀναφέρονται παρ' Ἡροδότῳ καὶ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις Στράβωνι καὶ ἄλλοις. Ἄλλ' οἱ Τιβαρηνοὶ οὗτοι οἰκοῦσιν ἐν τῷ Πόντῳ, ἐν ταῖς μεταξὺ τούτου καὶ τῆς Ἀρμενίας χώραις, μετὰ τῶν Μόσχων, ἀπωσθέντες, καθά εἶπομεν (ἰδ. σελ. 253 σημ.), ἀπὸ τῶν χωρῶν, ἀς ᾗθουν πρὸς νότον ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις. Ὅτι ὁμοῦ μοιρὰ τις *Τιβαρηνῶν* καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους διετηρεῖτο ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῶν χώρᾳ, ἐν τῇ νοτιῇ Καππαδοκίᾳ, πρὸς βορρᾶν τῶν Κιλικίων, ἢ ὅτι τῇ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἐνταῦθα διαμονῆς αὐτῶν διετηρεῖτο μνήμη κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, μαρτυρεῖ ὁ Κικέρων ἀναφῶν Τιβαρηνοὺς ὁμόρους τοῖς Κίλιξι, ἀλλ' ἐκείνοις τῶν Κιλικίων, οὔτινες ἐκαλοῦντο Ἐλευθεροκίλικες. Περὶ τῆς γειτονίας τῶν Ἐλευθεροκίλικων τούτων πρὸς τοὺς Τιβαρηνοὺς λέγει ὁ Κικέρων (Epist. ad Familias 15, 4) «τούτοις τοῖς Ἐλευθεροκίλιξι... ὁμοροὶ εἰσιν οἱ Τιβαρηνοί». Ὡστε Τιβαρηνοὶ νοητέοι ἐνταῦθα οἱ ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Καππαδοκίᾳ περὶ τὸν Ἀντιταύρον ἐγγὺς τῶν Κιλικίων πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς νότον τῶν Μόσχων τοῦ νοτίου Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου καὶ τῆς νοτιανατολικῆς ἴσως Καππαδοκίας οἰκοῦντες Ταβάλ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Σαλαμανασάρ Β'.

(3) Ἀργύρου μεταλλεῖον ὡς καὶ σιδήρου περιέχει ὁ Ἀντιταυρος καὶ ὁ Ταῦρος, πιθανῶς δὲ τὸ ἐνταῦθα νοούμενον ὄρος τοῦ ἀργύρου εἶναι τὸ μέρος τῶν ὑπορείων τοῦ Ταύ-

στρατείας τοῦ ἐπομένου ἔτους λέγει ὁ αὐτὸς βασιλεὺς: «Τῷ 23 ἔτει τῆς βασιλείας μου (ἐπὶ ἄρχοντος ἐπωνύμου Βιλιμουράννι) διέβην τὸν Εὐφράτην, ἐκυρίευσά τὴν πόλιν Οὐίτασα, τὸ φρούριον Λάλλα (1) ἐν τῇ Μελιτηνῇ, καὶ ἦλθον οἱ βασιλεῖς τῆς Τιβαρηνῆς καὶ ἐδεξάμην τὸν φόρον αὐτῶν». Εἰς δὲ τὴν Κιλικίαν (Χιλακοῦ ἐν τοῖς μνημείοις), ἧτις κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Ἡροδότου εἶχε πολλῷ μείζονα ἔκτασιν ἢ κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον χρόνους καὶ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Ἄλυσος καὶ πέραν ἔτι τούτου πρὸς βορρᾶν καὶ τῶν πέραν τοῦ νοτίου Ἀντιταύρου χωρῶν πρὸς ἀνατολὰς περιλαμβάνουσα τὸ πλεῖστον τῆς νοτίου Καππαδοκίας, πολλὰς, φαίνεται, ἐποίησατο στρατείας ὁ Σαλαμανασάρ Β', ὀνομαστοτάτη δ' αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ τετάρτη ἢ γενομένη τῷ 26 ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ (ἐπὶ ἄρχοντος Ἰαχαλοῦ) (2). «Τῷ 26 ἔτει τῆς βασιλείας μου, λέγει ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἐν τῷ μέλανι ὀβελίσκῳ, ὑπερέβην τὸ ἕβδομον τὸν Ἀμιανὸν καὶ εἰσήλασα τὸ τέταρτον εἰς τὰς πόλεις τοῦ *Κάτι* (ἡγεμόνος) τῶν *Καοι* (3), ἐπολιόρησα τὴν πόλιν Τανακου, τὸ φρούριον τοῦ Τούλκα. Ἀπὸ Τανά-

ρου τὸ καλούμενον σήμερον Μπερεκετλοῦ Μααδὲν (=μεταλλεῖον πλουσιοπάροχον). Ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὸ ἄλας, ἀλατωρυχεῖα ὑπάρχουσι πολλὰ πρὸς τὰ μέρη ταῦτα τοῦ Ἀντιταύρου, πλημμελῶς δὲ πάνυ ὁ Hommel παραπέμπτει ἡμᾶς εἰς «λίμνην τινα ἄλατουχον τῆς Καππαδοκίας ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερομένην». Λίμνη ἄλατουχος περιφημος ἐν Καππαδοκίᾳ, ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, κεῖται πολὺ μακρὰν τοῦ θεάτρου τῆς στρατείας, ἣν διεξήγαγεν ὁ Σαλαμανασάρ Β'. Εἶναι δὲ ἡ λίμνη αὕτη ἢ ἐν τοῖς ἐσχάτοις πρὸς δυσμὰς ὄροις τῆς Καππαδοκίας μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς Φρυγίας κειμένη λίμνη Τάττα ἢ καλούμενη νῦν Τούτζκιολ (=λίμνη ἄλατος) (ἰδ. Στράβ. ΙΒ' 568 «Ἡ μὲν οὖν Τάττα ἀλοπήγιον ἔστιν αὐτοφυές, οὕτω δὲ περιπύπτεται ἑσθίως τὸ ὕδωρ παντὶ τῷ βαπτισθέντι εἰς αὐτό, ὥστε στεφάνους ἄλῶν ἀνέλκουσι»). Περὶ δὲ τοῦ ἀλαβάστρου τῆς Καππαδοκίας οὐχὶ ὁ Στράβων ποιεῖται λόγον, ὡς ἀνακριβῶς λέγει ὁ Hommel, ἀλλ' ὁ Πλίνιος (H. N. 35, 31 καὶ 39, 152) λέγων ὅτι ἐν Καππαδοκίᾳ ὑπάρχει *ἀλαβαστρίτης* καὶ *καποπρίτης* λίθος, καὶ λίθος τις ὡσεὶ καθρέπτῃς διαφανής, *Καππαδοκία* καλούμενος. Κατὰ Στράβωνα ΙΒ' 540, πλησίον τῆς Παλατικῆς Καππαδοκίας ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τῶν μεταλλευτῶν τοῦ βασιλέως Ἀρχελαοῦ πλάκες χρυστάλλου καὶ ὄνυχιτου λίθου. Ὅμοιος κατὰ Πλίνιον (35, 163) «βασιλεύοντος τοῦ Νέρωνος ἀνεκαλύφθη ἐν Καππαδοκίᾳ λίθος ἔχων μαρμάρου στερεότητα καὶ διαφανή, *φγγίτης* κληθείς, ἐξ οὗ ὁ Νέρων ἐκοδόμησε τὸν Σήιον κληθέντα ναόν».

(1) Τὸ ὄνομα εἶναι πάντως ταυτὸν τῷ τοῦ φρουρίου *Λούλου* τοῦ ἀναφερομένου ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐν τῷ περὶ *Θεμάτων*. Τὸ *Λούλου* ἀναφέρεται ὡς κείμενον ἐν τοῖς νοτιανατολικωτάτοις ὄροις τῆς Καππαδοκίας, ἄρα ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἀκρῇ τῆς Μελιτηνῆς παρὰ τὸν Εὐφράτην ἀκριβῶς δὲ ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἄμα διαβάς τὸν Εὐφράτην κυριεύει τὸ Λάλλα ἢ ταυτότης τῆς θέσεως ὡς καὶ τῶν ὀνομάτων εἶναι πρόδηλος.

(2) Ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ Κανόνι τῶν ἐπωνύμων καλεῖται οὗτος Βιλδανιλοῦ.

(3) Οἱ *Καοι* οὗτοι ἢ *Κοοι* εἰσὶν ἄγνωστοι ἐκ τῶν κλασσικῶν πηγῶν. Μῆτι ἐν τοῖς Ἰλαχαιοῖς τῆς Κιλικίας (οὗτοι ἐκαλοῦντο καθ' Ἡρόδοτον οἱ Κίλικες τὸ πρῶτον) ὑπολαμβάνει τὸ ὄνομα;

κου (1) εἰσήλασα εἰς τὴν χώραν Λαμίνα (2) οἱ ἄνθρωποι ὑπεχώρησαν πρὸ ἔμου καὶ εἰσέδυσαν εἰς τὰ δυσπρόσιτα ὄρη, ἐγὼ δὲ περιέκλεισα τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων καὶ κατέλαβον καὶ κατέσφαξα αὐτούς, καὶ κατεβίβασα ἐκ τῶν ὄρεων τοὺς βόας, τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἴγας αὐτῶν ἠρήμωσα, κατέστρεψα, ἔκαυσα τὰς πόλεις αὐτῶν, ἐπῆλθον κατὰ τῆς πόλεως Τάρζι... ἐφίλησαν τοὺς πόδας μου (οἱ κάτοικοι ; οἱ ἡγεμόνες ;), ἔλαβον ἄργυρον καὶ χρυσὸν ὡς φόρον. Τὸν Κίρραν, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κάτι, ἐπέστησα αὐτῶν ἡγεμόνα. Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν μου διῆλθον διὰ τοῦ Ἄμανοῦ, ἔταμον ἐνταῦθα ξύλα κέδρου καὶ ἤγαγον αὐτὰ εἰς τὴν πόλιν μου Ἀσσοῦρ». Ἐν τῷ ἐν τῇ βασιλικῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενον ὄνομα *Τανακον* εἶναι τὸ τῶν *Δάκων* τοῦ Ξενοφῶντος, (Θοάνων τοῦ Ἀρριανοῦ, Τυάνων παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις, καλουμένων νῦν παρὰ τοῖς Ἑλληνοφώνοις μετὰ τῆς ἀρχαίας Μικρασιατικῆς καταλήξεως *Δόνακα* ἢ *Τάνακα*, Τένεγι δὲ παρὰ τοῖς Τουρκοφώνοις. Πρὸβλ. καὶ ἕτερον σημερινὸν ὄνομα Καππαδοκικῆς πόλεως Ἀνακοῦ παρὰ τοῖς Ἑλληνοφώνοις, *Ἐνεγι* παρὰ τοῖς Τουρκοφώνοις), πόλεως τῆς νοτίου Καππαδοκίας, *Λαμίνα* δὲ ἡ χώρα ἢ περὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν ὁμώνυμον ταύτῃ ποταμὸν Λάμον τῆς Κιλικίας, *Ταρζι* δὲ ἡ Ταρσὸς τῆς Κιλικίας, ὡς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ὀνομάτων πρὸς ἄλληλα καὶ ἐκ τῆς γεωγραφικῆς κατατάξεως καὶ συμφωνίας τῶν ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ ἐπιγραφῇ μνημονευομένων ὀνομάτων τῶν πόλεων (3), ἡ στρατεία τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἐξετάθη ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ μέχρι τῆς νοτίου Καππαδοκίας καὶ τῶν ὄρειων τῆς Λυκαονίας, τῆς πόλεως τῶν Τυάνων κειμένης ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀπὸ τῶν Κιλικίων πρὸς τὰ Μάζακα ὁδοῦ, ἐν ἴση ἀποστάσει ἀπὸ τῶν δύο θέσεων καὶ οὐ μακρὰν τῶν ὄρειων τῆς Λυκαονίας.

Ἄλλ' ἐνῷ αἱ πρὸς δυσμὰς στρατεῖαι τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἐξετάθησαν μέχρι τοῦ κέντρου σχεδὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πρὸς ἀνατολὰς ὁ στρατηλάτης βασιλεὺς εἰσέδυσεν μέχρι Μηδίας (Ἀμάδια ἐν τοῖς μνημείοις) (4) καὶ Περσίδος ἢ Παρθυ-

(1) Πιθανώτατα τὸ Δάνα ἢ Τύανα ἢ Τάνακα τῆς Καππαδοκίας (ἴδ. κατωτέρω).

(2) Πιθανώτατα ἡ χώρα ἢ περὶ τὸν Λάμον ποταμὸν τῆς νοτίου Καππαδοκίας καὶ Κιλικίας ὑπῆρχε δ' ἐν Κιλικίᾳ καὶ πόλις Λάμος καὶ Λαμῶτις ἢ περὶ αὐτὴν χώρα. Λαμῶτις δὲ (=χώρα Λάμου, ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς πρὸς τὸ Ἀσσυριακὸν Λάμινα, ἐνῷ ἡ κατάληξις *ινα* εἶναι τοπικὴ (πρὸβλ. Σαμάρινα=ἡ χώρα ἢ τὸ κράτος τῆς Σαμαρείας).

(3) Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μετὰ τὸ *Τανακον* ἀναφέρεται ἡ χώρα Λαμίνα, καὶ αὕτη λέγεται ὀρεινὴ ἀκριβῶς δὲ τὰ Τύανα «ὑποπέπτωκε τῷ Ταύρου» καὶ εἰς ὀλίγην πρὸς Ν. τῆς πόλεως ἀπόστασιν ἔχει ὁ Λάμος ποταμὸς ὁ διερχόμενος διὰ τῶν συναγχειῶν τοῦ Ταύρου καὶ φαίνεται μὲν ὅτι ἡ παρὰ Πτολεμαίῳ πόλις Λάμος ἔκειτο ἐν τῇ τραχείᾳ Κιλικίᾳ, ἀλλ' ἡ χώρα τοῦ Λάμου (Λάμινα) περιελάμβανε, ὡς φαίνεται, ἅπασαν τὴν περιοχὴν τοῦ Λάμου ποταμοῦ. Ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς χώρας *Λαμίνα* προσελάνει εἰς Ταρζί ἀκριβῶς δὲ ἡ Ταρσὸς κείτα εἰς ὀλίγων ὥρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς περιοχῆς τοῦ Λάμου. Αἱ κορυφαὶ τῶν ὄρεων, ὧν γίνεται μνεῖα ἐν τῇ βασιλικῇ ἐπιγραφῇ, εἰσὶ προδήλως αἱ κορυφαὶ τοῦ Κιλικίου Ταύρου αἱ παρέχουσαι πλεῖστα ὄσα κρησφύγετα εἰς τοὺς καταφύγοντας εἰς αὐτάς. Περὶ Ταρσοῦ ἴδε καὶ κατωτ. ἐν τοῖς περὶ *Σεναχειρίμ*.

(4) Ἡ Μηδία λέγεται καὶ *Ματαα* (Ματ Ματαα=χώρα Μήδων ἢ Μηδίας), ἐπειδὴ δὲ

αίας (Παρσουα) (1). Ἄλλὰ καὶ αἱ πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην γενομένηαι πολλαὶ στρατεῖαι τοῦ Σαλαμανασάρ Β', διήκουσαι δι' ἀπάσης σχεδὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ, διεξαγόμεναι ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ γενομένηαι, ὡς καὶ αἱ στρατεῖαι αἱ πρὸς τὸ Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον, ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου Δανασσούρ, δὲν ἐπήνεγκον τὴν ὀριστικὴν κατάκτησιν τῶν χωρῶν τούτων. Καὶ ἐνταῦθα τὰ πράγματα περιορίσθησαν εἰς ἐφήμερον ὑποταγὴν καὶ εἰς πληρωμὴν φόρου, κατὰ τὴν στρατείαν δὲ τοῦ 836 π. Χ. ἑπτὰ καὶ εἴκοσι βασιλεῖς τῆς χώρας Παρσουα προσήνεγκον φόρους τῷ Ἀσσυρίῳ βασιλεῖ ἐν εἴδει δώρων.

Πρὸς νότον αἱ στρατεῖαι τοῦ Σαλαμανασάρ Β' διηυθύνοντο πρὸς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ πρὸς τὰ συνήθως μετὰ τοῦ κράτους τούτου συμμαχικῶς ἠνωμένα ἔθνη καὶ κράτη τῶν Ἑλαμιτῶν καὶ τῶν Ναμρι ἢ Ζιμρι. Τῆς χώρας τῶν Ναμρι ἐβασίλευε τότε ὁ Μαρωδακμουδαμικ ἢ Μερωδακμουδαμικ, οὗτινος τὸ ὄνομα Βαβυλωνιακὸν ὄνομα μαρτυρεῖ πιθανῶς τὴν Βαβυλωνιακὴν αὐτοῦ καταγωγὴν. Τοῦτον καθελὼν ὁ Σαλαμανασάρ Β' τῷ 841 π. Χ. βασιλεὺς τῆς χώρας κατέστησε τὸν Ἰανζοῦ ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀποστάς μετὰ τινα ἔτη (836 π. Χ.) καθηρέθη ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως. Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα πρὸς νότον στρατεία τοῦ Σαλαμανασάρ Β' εἶναι ἡ κατὰ τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς ἰδίως Χαλδαίας (τῆς χώρας δηλονότι τῆς κειμένης περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον, ἴδ. σελ. 37). Τῆς Βαβυλωνίας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἐβασίλευεν, ὡς ἔρρηθη, ὁ τοῦ Ἀσσυριανοῦ ἰδῶς σύγχρονος Ναβουπαλιδδίν, ὅστις τὴν πρὸς τὸν Ἀσσυριανὸν ἰδῶς καὶ πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν εἰρηρικὴν αὐτοῦ πολιτικὴν ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τοῦ Σαλαμανασάρ Β' μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (852 π. Χ.) (2). Ἄλλ' ὁπότε τὸν θανόντα πατέρα (3) διεδέξατο ὁ πρεσβύτερος υἱὸς αὐτοῦ Μερωδακσουμαῖδδιν (= ὁ Μερωδάχ ποιεῖ ὄνομα) καλούμενος καὶ Μερωδακσουμζκούρ (= ὁ Μερωδάχ δίδωσιν ὄνομα) καὶ Μερωδακμουμοῦ, κατὰ τούτου ἐπανέστη ὁ νεώτερος αὐτοῦ ἀδελφὸς Μερωδακβη-

ἔνεκεν ἀβλεψίας τῶν ἀντιγραφῶν παρελείφθη ἐν τισὶ σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς τὸ πρῶτον *Ματ* καὶ ἀναγινώσκειται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀπλῶς *Ματ-αα*, πλημμελῶς Ἀσσυριολόγοι τινὲς ὑπέθεσαν ὅτι πρόκειται περὶ χώρας *Αα* καλουμένης.

(1) *Παρσουα* κατ' ἄλλους μὲν εἶναι ἡ Περσίς ἢ τοι τὸ Φαριστάν, κατ' ἄλλους δὲ νοητέα ἡ Παρθναία ἢ τοι τὸ νῦν Χορασάν, ἡ χώρα τῶν Πάρθων ἄλλ' ὑπάρχει καὶ τρίτη γνώμη, ἣν ἀσπάζεται καὶ ὁ Hommel, ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα Παρσουα νοητέον οὔτε Περσίδα οὔτε Παρθναίαν, ἀλλὰ χώραν τινὰ Μηδικήν.

(2) Εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ναβουπαλιδδίν ἀνήκει περίφημὸν τι πινάκιον ἔχον τὴν εἰκόνα τοῦ ἄρματος τοῦ Ἥλιου μετὰ μεγάλης σφηνοειδοῦς ἐπιγραφῆς. Ἄλλο μνημεῖον τοῦ Ναβουπαλιδδίν εἶναι ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀνοικοδομηθεὶς ἐν Σεφφαρουαίμ ναὸς τοῦ Ἥλιου.

(3) Δὲν ἠξέσφω ποῦ στηριζόμενος ὁ Tiele λέγει περὶ τοῦ Ναβουπαλιδδίν ὅτι ἡ ἀπέθανεν ἐν εἰρήνῃ ἢ ἐφρονεῖσθαι ἐν ἐπαναστάσει, ἀφοῦ ἐν τοῖς μνημείοις τοῦ Σαμισραμμάν Δ' ὁδητῶς λέγεται ὅτι ἡ ἐπαναστάσις ἤρξατο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ναβουπαλιδδίν.

λουσατί και ήνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν τοῦ Σαλαμανασάρ Β'. Οὗτος, ἀφοῦ ἐπηρώτησε τὸ μαντεῖον τοῦ πολέμου, ἐπῆλθε ταχὺς καὶ ἀπέκλεισε τὸν ἀντάρτην ἐν τῇ ὄχρῳ πόλει Γανανατι, ἀφοῦ πλησίον αὐτῆς ἐνίκησε τὸν στρατὸν αὐτοῦ μαχόμενον ἐκ τοῦ συστάδην. Ἄλλ' ἢ μακρὰ ἀντίστασις τοῦ ἠττημένου βασιλέως ἐν τῇ ὄχρῳ πόλει ήνάγκασε τὸν νικητὴν νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀσσυρίαν ἀναβάλλων τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου εἰς τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατὰ τὸ ἔτος λοιπὸν τοῦτο (851 π. Χ.) ἐν μηνὶ Νισὰν ἤρξατο τῆς στρατείας καὶ διαβὰς ἀμφοτέρους τοὺς Λύκους ἢ Ζαβάτους εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βαβυλωνιακὴν χώραν καὶ διηθύνθη κατὰ τῆς ἄνω μνημονευθείσης πόλεως Γανανατι. Νῦν ὁ Βαβυλώνιος βασιλεὺς δὲν ἐτόλμησε ν' ἀναμείνῃ ἐν τῇ πόλει τὸν Σαλαμανασάρ, ἀλλ' ἅμα τῇ προσεγγίσει τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ ἔφυγεν εἰς τὰ ὄρη. Ἄλλ' ὁ Σαλαμανασάρ Β' κατεδίωξεν αὐτὸν μέχρι τοῦ ἀσύλου αὐτοῦ καὶ συλλαβὼν ἐφόνευσεν αὐτόν, καὶ θείσ οὕτω τέρμα εἰς τὸν ἐμφύλιον ἐν Βαβυλωνίᾳ πόλεμον ἐστερέωσεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν νόμιμον βασιλέα. Τότε δὲ εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὰς ἱεράς πόλεις Βαβυλῶνα καὶ Βόρσιπα, καὶ ἀφοῦ προσήνεγκε τοῖς θεοῖς τῶν πόλεων τούτων μεγαλοπρεπεῖς θυσίας διηθύνθη πρὸς τὴν νότιον Βαβυλωνίαν ἥτοι πρὸς τὴν Χαλδαίαν (ὑπὸ τὴν ῥηθεῖσαν στενωτέραν ἐννοίαν τοῦ ὀνόματος τούτου). Ἡ χώρα αὕτη πρὸ μακροῦ ἤδη χρόνου εἶχεν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τοῦ κράτους τῆς Βαβυλῶνος καὶ ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰς μικρὰς ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τε τῆς Βαβυλῶνος καὶ ἀπ' ἀλλήλων δυναστείας. Ταύτας πάσας κατέβαλεν ὁ Σαλαμανασάρ Β' διελθὼν διὰ τῆς χώρας καὶ προελάσας μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Περσικοῦ κόλπου («τῆς χώρας τῆς θαλάσσης (*mat taamim* ἢ *mat maigatu*)»). Ἄλλὰ καὶ αἱ πολεμικαὶ αὗται πράξεις τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως, ἰδίως αἱ ἐν τῇ κυρίως Χαλδαίᾳ, ἀπέβλεπον οὐχὶ εἰς κατάρτησιν καὶ προσάρτησιν νέων χωρῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπέκτασιν καὶ ἐπίρρῳσιν τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιρροῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐπὶ τὰς μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου χώρας. Ἡ ἀναγραφὴ τῶν ἐπὶ Βαβυλωνίαν καὶ Χαλδαίαν στρατειῶν ἐσώθη οὐχὶ ἐν τῷ μέλανι ὀβελίσκῳ, ἀλλ' ἐν τῷ περιφῆμφ θυρώματι τοῦ Ἰγουοβήλ (νῦν Βαλαβάτ ἴδ. σελ. 275). Ἐν τούτῳ λέγει ὁ βασιλεὺς: «Ἐπὶ ἄρχοντος ἐπωνύμου Σαμασβηλουσσού, ὀγδόφ ἔτει τῆς βασιλείας τῆς ἐμῆς, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μερωδαχσουμαῖδδίν, βασιλέως τῆς χώρας Καρδούνιας (Βαβυλωνίας), ὁ Μερωδαχβηλουσατί ἐπανεστη κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Οὕτως ἡ χώρα διηρέθη εἰς δύο τμήματα (μερίδας). Τότε ὁ Μερωδαχσουμαῖδδίν πέμψας πρεσβευτὴν ἠτήσατο τὴν βοήθειαν τοῦ Σαλαμανασάρ. Ὁ κρατικὸς Σαλαμανασάρ πεποιθὼς ἐπὶ τὸν θεὸν Νινδάρ ἐπορεύθη μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν χώραν Ἀκκάδ. Ἐπῆλθον κατὰ τῆς πόλεως Ζαβάν καὶ ἔθυσαν τῷ θεῷ Ῥαμμάν, τῷ Κυρίῳ μου· ἐπορεύθη ἐπὶ τὴν πόλιν Μι-Τουρνὰτ παρὰ τὸν ποταμὸν Τουρνὰτ (Τουρνόδοτον, σελ. 24), ἣν ἐκυρίευσεν καὶ ἐποίησεν σφαγὴν ἐν αὐτῇ καὶ ἔλαβον

λείαν. Ἐντεῦθεν προήλασα ἐπὶ Γανανατι... Τότε ἀντεπεξῆλθε κατ' ἐμοῦ ὁ Μερωδαχβηλουσατί, ἵνα συγκροτήσῃ μάχην· ἐνίκησα αὐτόν, ἐφόνευσεν τοὺς πολεμιστὰς αὐτοῦ, καὶ ἀπέκλεισε αὐτὸν ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ, ἐδήλωσα τὴν χώραν, ἐδενδροτόμησα τοὺς κήπους καὶ ἐνέφραξα τὸν ποταμὸν αὐτοῦ». Ταῦτα περὶ τῆς στρατείας τοῦ 852 π.Χ. Περὶ δὲ τῆς στρατείας τοῦ ἐπομένου ἔτους λέγει ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν διήγησιν τῆς μέχρι Γανανατι (ἐνθα εἶχε πολιορκήσει ἐν τῇ πρώτῃ στρατείᾳ τὸν Μερωδαχβηλουσατί) προελάσεως: «Ὁ Μερωδαχβηλουσατί, ὥσπερ ἀλώπηξ (1), ἀπέδρα ἀπὸ τῆς φυλακῆς αὐτοῦ καὶ ἐστράφη πρὸς τὰ ὄρη... ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν Γανανατι, ὑπερέβην τὸν βουνὸν καὶ ἀπέκλεισε αὐτόν ἐν τῇ πόλει Ἀρμάν, ἐπολιόρησα καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν... Ἐκ Βαβυλῶνος προήλασα ἐπὶ τὴν χώραν τῶν Χαλδαίων (Μάτ-Κάλδι)· ἐπῆλθον κατὰ τῆς πόλεως Βακάνι, τοῦ φρουρίου τοῦ Ἀδινι, ἡγεμόνος τοῦ Βίτ-Δακούρ (ἴδ. σελ. 42), ἐπολιόρησα καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν, ἐφόνευσεν ἠβηδὸν τοὺς πολεμιστὰς αὐτῆς, ἔλαβον λείαν βόας καὶ πρόβατα καὶ αἴγας. Τὴν γῆν ἠρήμωσα καὶ κατέκαυσεν διέβην τὸν Εὐφράτην· ἐπῆλθον κατὰ τῆς πόλεως Ἰζουδι, ἐν ἣ διαμένει ὁ Ἀδινι· τοῦτον ὁ τρόμος πρὸ τῆς λαμπηδόνης τοῦ θεοῦ Μερωδάχ, τοῦ μεγάλου Κυρίου, ἔρριψε χαμαί· ἔλαβον τὰ προσεγεχθέντα μοι ὑπ' αὐτοῦ δῶρα εἰς χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ ἐλέφαντα. Ὅτε ἔφθασα πρὸ τῆς ἀκτῆς τῆς θαλάσσης, ἐδεξάμην τοὺς φόρους τοῦ Ἰακίν, τοῦ βασιλέως τῆς «χώρας τῆς θαλάσσης» καὶ τοῦ Μουσαλλημερωδάχ, βασιλέως τοῦ Ἀμουκκάν, συνισταμένους εἰς ἄργυρον, χρυσὸν καὶ ἐλέφαντα».

Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἐταράχθησαν διὰ τινος ἐμφυλίου πολέμου ἐκραγέτος ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ οἴκῳ. Ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ θρόνου Ἀσσυρδαναπάλ καταληφθεὶς ὑπὸ σφοδρᾶς ἐπιθυμίας τοῦ ἄρχου (ὡς ὁ τοῦ Δαυὶδ υἱὸς Ἀβεσσαλώμ), ἐπανεστη κατὰ τοῦ πατρὸς καὶ εἰλκυσεν ἱκανὰς πόλεις πρὸς ἀποστασίαν. Ὁ γηραιὸς βασιλεὺς ἀνέθηκεν εἰς τὸν νεώτερον υἱὸν Σαμισραμμάν τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως, κατέστησε δὲ τοῦτον καὶ νόμιμον διάδοχον. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ ἐμφυλίου τούτου πολέμου, τὸ τρίτον ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως αὐτοῦ ἔτος ἐτελεύτησεν ὁ Σαλαμανασάρ Β' (825 π.Χ.), διεδέχθη δ' αὐτόν ὁ μνημονευθεὶς Σαμισραμμάν.

Ἐκ τῶν ἱστορηθέντων περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ Β' γίνεται δῆλον ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγίστων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας τῶν μέχρι νῦν μνημονευθέντων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κράτους τούτου, δυνάμιος νὰ παραβληθῆ πρὸς τὸν Θαλαγαθφελλασάρ Α' καὶ πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα Ἀσ-

(1) Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγεται ὅτι ἔγραψεν ὁ Ὄθωμανὸς Σουλτάνος Σουλεϊμάν ὁ μεγαλοπρεπὴς πρὸς τὸν Φερδινάνδον Α' τῆς Αὐστρίας, ὅποτε ἀναγκασθεὶς νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Βιέννης ἤρξατο τῆς ὑποχωρήσεως ὀνειδίξων τὸν Φερδινάνδον ὅτι δὲν ἐτόλμησε ν' ἀντιπαραταχθῆ αὐτῷ ἐκ τοῦ συστάδην, ἀλλ' ἐκρύφθη ἐν φρουρίοις ὡς ἀλώπηξ ἐν σπηλαίοις.

σουρνασιρπάλ. Ὁ Σαλαμανασάρ Β' οὐ μόνον διετήρησεν ἐνδόξως τὴν παρὰ τοῦ πατρὸς κληροδοτηθεῖσαν αὐτῷ ἔκτασιν τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ἐστερέωσε καὶ προήγαγε τὴν δύναμιν τοῦ κράτους τούτου πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς δυσμὰς. Ἰδίως δὲ πρὸς δυσμὰς ἂν μὴ ὑπέταξε τὴν Συρίαν, ὑπήγαγεν ὅμως αὐτὴν πάντως εἰς τὴν περιοχὴν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ πρῶτος ὁ Σαλαμανασάρ Β' κατέστησεν ὑποτελὲς τὸ ἕτερον τῶν ἐκ τῆς μετὰ Σολομῶντα διαιρέσεως τοῦ μεγάλου Ἑβραϊκοῦ κράτους παραχθέντων δύο κρατῶν, τὸ βασιλείον δηλονότι τοῦ Ἰσραήλ. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ πρὸς δυσμὰς διεύθυνσιν ἡ Ἀσσυριακὴ δύναμις ἐγένετο ἐπαισθητὴ ἐν τῇ νοτίῳ καὶ ἀνατολικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, καὶ πρῶτος ὁ Σαλαμανασάρ Β' διήλασε νικηφόρος τὴν Κιλικίαν καὶ τὰς πρὸς βορρᾶν τοῦ Κιλικίου Ταύρου χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν Βαβυλωνίᾳ ἐπίσης καὶ Χαλδαίᾳ ἐστερέωθη ἡ πολιτικὴ ἐπιρροή καὶ ἡ ἠθικὴ δύναμις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Μόνον τὸ νεωστὶ πρὸς βορρᾶν ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπεδίῳ ἰδρυθὲν κράτος τοῦ Οὐράρτου δὲν ὑπέκνησεν εἰς τὸ Ἀσσυριακόν· ἀλλὰ σπουδαῖον ἔργον τοῦ Σαλαμανασάρ καὶ ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπεδίῳ ὑπῆρξεν ὅτι περιώρισε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μνημονευθέντος κράτους ἐν τῇ γενέσει αὐτῇ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ διὰ πολλῶν νικηφόρων στρατειῶν κατέστησεν αἰσθητὴν τὴν δύναμιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου καὶ ἱκανὰ μέρη τοῦ ὄροπεδίου τούτου ἢ ὑπέταξε ἢ ὑποταχθέντα πρότερον διετήρησεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ κράτους αὐτοῦ.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν πράξεων τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ Β', ἄξια λόγου εἰσὶ καὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης τὰ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου καταλειφθέντα, ἀποτελοῦντα οὐ μόνον μνημεῖα τέχνης ἀξιόλογα, ἀλλὰ καὶ σπουδαίας πηγὰς τῆς ἱστορίας τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Ὁ Σαλαμανασάρ Β' συμπλήρωσε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀτελοῦς καταλειφθέντος ναοῦ τοῦ θεοῦ Νινδάρ ἐν Καλάχ, ἔκτισε δὲ αὐτόθι παρὰ τὸ ἀνακτορον τὸ ὑπὸ τοῦ πατρὸς οἰκοδομηθὲν καὶ νέον ἀνακτορον, οὗ ἐν τοῖς ἔρειπίοις σώζονται μέχρι νῦν ἔκτυπα ἀνάγλυφα ἠκρωτηριασμένα, ἐν μέσῳ δύο γιγαντίων ταύρων περωτῶν μετὰ κεφαλῆς ἀνθρώπου, τῶν φυλάκων δηλ. τῆς τῶν ἀνακτόρων εἰσόδου (ἴδ. σ. 198 σημ. 1). Τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα φέρουσιν ἐπιγραφὰς ἱστορούσας τὰ ἔργα τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἀπὸ τοῦ 6 μέχρι τοῦ 15 ἔτους τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Ἐν τοῖς ἔρειπίοις δὲ τῶν ἐν Καλάχ (ἐν Νιμρουδ δηλονότι) ἀνακτόρων εὐρέθη καὶ ὁ περίφημος *μέλας ὀβελίσκος* ὅμοιος τῷ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντι λευκῷ ὀβελίσκῳ τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ, ἀλλὰ κομψότερος αὐτοῦ, ἔχων εἴκοσι φατνώματα (ἂνὰ 5 ἐν ἑκάστη τῶν 4 πλευρῶν) περιέχοντα εἰκόνας παριστώσας τὸν Σαλαμανασάρ Β' περιστοιχιζόμενον ὑπὸ τῶν μεγιστάνων τῆς αὐλῆς αὐτοῦ καὶ δεχόμενον τὰ δῶρα (ζῶα καὶ σκεύη καὶ σκῆπτρα καὶ ὄπλα) τὰ προσφερόμενα ὑπὸ τῶν πρέσβεων τῶν διαφόρων ὑποτελῶν ἡγεμόνων, ἐν οἷς καὶ τὰ τῶν πρέσβεων τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ Ἰηοῦ (ἴδ. σελ. 286). Ὑπὸ τὰς εἰκόνας δὲ ταύτας ἐπιγραφαὶ διὰ σμικρῶν χαρακτῆρων κεχαραγμένα ἐκθέτουσι συντόμως τὰς πράξεις τῆς βασιλείας τοῦ Σα-

λαμανασάρ Β' ἀπὸ 860 μέχρι 830 π. Χ., ὅποτε οὗτος ἐώρτασε τὴν τριακονταετηρίδα τῆς βασιλείας αὐτοῦ διὰ μεγαλοπρεπῶν ἐορτῶν καὶ θυσιῶν πρὸς τοὺς θεοὺς Ἀσσοῦρ καὶ Ῥαμμάν. Ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἤγειρε πρὸς τούτοις καὶ νέας οἰκοδομὰς ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κτισθείσῃ ὄχυρᾷ πόλει Ἰμγουρβήλ, ἐν τῷ λόφῳ τῷ νῦν καλούμενῳ Βαλαβάτ. Ἐνταῦθα δὲ, ἐν τοῖς ἔρειπίοις τῆς Ἰμγουρβήλ ἐν Βαλαβάτ, εὐρέθη τὸ περίφημον ὀρειχάλκινον θύρωμα, τὸ γνωστὸν ἐν τῇ Ἀσσυριολογίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα «θύρωμα Βαλαβάτ», ἐφ' οὗ ὑπάρχουσιν εἰκόνας παριστώσας τὰς διαφόρους πολεμικὰς πράξεις τοῦ Σαλαμανασάρ Β', ἔτι δὲ καὶ ἡ ἀναγραφὴ τῶν δύο Βαβυλωνιακῶν στρατειῶν τῶν ἐτῶν 852-851 π. Χ. ὡς καὶ σύντομος ἐκθεσις τῶν κατὰ τὸ 3 καὶ 4 ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ Β' γεγονότων (1). Πλὴν τῶν μνημονευθέντων μνημείων τῆς τέχνης, εὐρέθη καὶ ἠκρωτηριασμένη τις ἔκτυπος ἀνάγλυφος εἰκὼν τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἐν Καλὲ Σαοργιάτ, ἣτοι ἐν τῇ θέσει τῆς ἱερᾶς πόλεως Ἀσσοῦρ (ἴδ. σελ. 49), φέρουσα καὶ ἐπιγραφὴν περιέχουσαν τὰ κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν τειχῶν καὶ τῶν ὄχυρωμάτων τῆς Ἀσσοῦρ, τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Σαλαμανασάρ Β', καὶ ἱκανὰ ὀνόματα τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ταύτης. Ἐκ τινος δ' ἐπιγραφῆς τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Ναβονήδου ἐγνώσθη ὅτι ὁ Σαλαμανασάρ Β' εἶχε οἰκοδομήσει καὶ ναὸν τῆς Σελήνης ἐν τῇ πόλει Χαράν. Πολλοὶ τεθραυσμένοι ἀνάγλυφοι εἰκόνας τοῦ Σαλαμανασάρ Β' εὐρέθησαν ἐν Καλάχ ἐν τοῖς ἔρειπίοις τοῦ ἀνακτόρου τοῦ βασιλέως Ἀσαρχαδδὼν (ἴδ. κατωτέρω).

Τῆς καθόλου περὶ οἰκοδομίαν σπουδῆς καὶ πολυπραγμοσύνης τοῦ Σαλαμανασάρ Β' μαρτύριον εἶναι καὶ αἱ στρατεῖαι αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀμανόν, αἱ γενομέναι πρὸς ἐκκοπὴν καὶ εἰς Ἀσσυρίαν μεταφορὰν ξύλων ἐκ τῶν κέδρων τοῦ ὄρους τούτου (2).

Σαμισραμμάν Δ' (825-812 π. Χ.).—Τοῦ Σαμισραμμάν Δ' ἡ βασιλεία ἤρξατο, ὡς ἐρρήθη, ἐν μέσῳ ἐπαναστάσεως καὶ ἐμφυλίου πολέμου. Αὐτὸς δὲ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος παρεθάρρυνε τοὺς λαοὺς, τοὺς βίᾳ ὑποταχθέντας ὑπὸ τοῦ προκατόχου βασιλέως εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, εἰς στάσεις καὶ εἰς ἀποστασίας ἀπὸ τοῦ κράτους τούτου. Καὶ αἱ μὲν χώραι τῆς νοτίου Συρίας, ἣτις δὲν ἦτο ὑποτεταγμένη, ἀλλὰ μόνον διὰ δεσμῶν προσκαιροῦ ὑποτελείας εἶχε συνδεθῆ πρὸς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, δὲν ἔδοσαν, ὡς φαίνεται, ἀφορμὰς πολέμου τῷ Σαμισραμμάν

(1) Τὰ μνημεῖα ταῦτα εἶναι αἱ κυριώταται πηγαὶ τῆς ἱστορίας τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ Β'. Διότι τῆς «*Συγχρονιστικῆς ἱστορίας*» ὀλίγα μόνον τεμάχια διεσώθησαν ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ Β', ὁ δὲ κανὼν ὁ Ἀσσυριακός (ἣτοι ὁ καιάλογος τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων, ἴδ. σελ. 87), οὐδὲν πλὴν τῶν ὀνομάτων τῶν ἀρχόντων τούτων περιλαμβάνει.

(2) Κατὰ τὸ πρότερον ἤδη ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ Σαλαμανασάρ Β' εἶχε στήσει τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀμανοῦ, ὡς αὐτὸς λέγει ἐν τῷ μέλανι ὀβελίσκῳ: «*Τῷ πρώτῳ τῆς βασιλείας μου ἔτει διέβην τὸν Εὐφράτην, καίπερ πλημμυροῦντα, ἐπορεύθην πρὸς τὴν «θάλασσαν τοῦ δύνοντος ἡλίου», ἔθυσσα τοῖς ἑμοῖς θεοῖς, ἀνήλθον εἰς τὸ ὄρος Ἀμανόν, ἔστησα ἐνταῦθα τὴν εἰκόνα τῆς μεγαλειότητός μου.*»

Δ'. Τοῦλάχιστον οὐδεμιᾶς στρατείας πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην γίνεται μνεία ἐν τοῖς ἐπιγ. μνημείοις τοῦ βασιλέως τούτου, οὔτε ἐξ ἄλλης οἰασομένης πηγῆς Ἀσσυριακῆς ἢ ἄλλης μανθάνομεν ὅτι ὁ Σαμισραμάν Δ' ἐστράτευσέ ποτε ἐπὶ τὴν Συρίαν· τοῦναντίον δὲ αἱ πρὸς βορρᾶν χώραι, ἦτοι τὸ Ἀρμεν. ὄροπέδιον, ἰδίως ἡ χώρα Ναϊρί τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν (ἴδ. σελ. 53)(1), ἀψηχόλησαν τὸν βασιλέα ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν. Τρεῖς στρατείας πρὸς τὸ μέρος τοῦτο διεξήγαγεν ὁ Σαμισραμάν, ὅτε μὲν αὐτὸς ἡγούμενος τοῦ στρατοῦ, ὅτε δέ, (ἂν ἀληθῆς ἡ γνώμη τοῦ Tiele ὅτι αἱ στρατεῖαι ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς βασιλείας αὐτοῦ), ἔνεκα τοῦ ὑφ' οὗ περιεσπᾶτο κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἀνατιθεὶς τὴν ἡγεμονίαν τῷ Ῥαφάκη (2) Μουλισασσοῦ ἢ Μουταρρυσασσοῦ. Περὶ τῆς πρώτης ταύτης στρατείας ἐναντίον τῆς χώρας Ναϊρί λέγει τάδε αὐτὸς ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς ἐν τῷ μονολίθῳ (τῷ μονολίθῳ Σαμισραμάν, ἴδε κατωτέρω): «Ἐν τῇ πρώτῃ στρατείᾳ μου, ὅποτε τὰ στρατεύματά μου ἐπήλασαν κατὰ τῆς χώρας Ναϊρί, ἐδέχθη παρὰ πάντων τῶν βασιλέων τῆς χώρας Ναϊρί φόρους συνισταμένους εἰς ἵππους ἐσκευασμένους. Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας πᾶσαν τὴν χώραν Ναϊρί περιέλαβον ὥσπερ ἐν δικτύῳ, τὰ ὄρια τοῦ κράτους Ἀσσοῦ ἐξέτεινα ἀπὸ τῆς πόλεως Παδδῖο ἐν τῇ χώρᾳ Ναϊρί μέχρι τῆς Καο-Σαλαμανασᾶρ (Τιλ-Βαρσαῖπ ἐν Μεσοποταμίᾳ, σ. 281 σημ. 1) ἐναντι Καρκάρ (3), ἀπὸ τῆς πόλεως Ζαδδοῦ, τῶν ὄριων τῆς Ἀκκάδης μέχρι Ἰνζι (4) . . . Πάντες οἱ λαοὶ οἱ οἰκοῦντες ἐν αὐτοῖς ὑπετάχθησαν ἐμοὶ κατὰ διαταγὴν τῶν θεῶν Ἀσσοῦ, Σάμις, Ἰστάρ, τῶν θεῶν τῶν βοηθούτων ἐμοί». Περὶ τῆς δευτέρας στρατείας λέγει ὁ αὐτός: «Κατὰ τὴν δευτέραν μου στρατείαν ἐπέμψα τὸν Ῥαφάκη Μουταρρυσασσοῦ, ἄνδρα συνετὸν καὶ ἐμπειροπόλεμον, ὁμοῦ μετὰ τοῦ στρατοῦ μου καὶ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς μου εἰς τὴν χώραν Ναϊρί· οὗτος προήλασε μέχρι τῆς θαλάσσης τοῦ δύνοντος ἡλίου(5), ἐκυρίευσεν 3 χιλ. πόλεις τοῦ ἡγεμόνος Χιρσινα, υἱοῦ Μικδιάρα, 11 φρούρια καὶ 200

(1) Οὐχὶ δὲ καὶ τὸ κράτος Οὐράρτου, ὅπερ ἐπὶ Σαμισραμάν Δ' φαίνεται ὅτι διετέλει ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος.

(2) Οὗτω καλεῖται ἐν τῇ Π.Δ. (Βασιλ. Δ', ΙΗ' 17 καὶ 26) ὁ ἀρχιστρατήγος τῶν Ἀσσυρίων. Ὡς δὲ γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τῆς κατωτέρω ἐκτιθεμένης δευτέρας ἐπιγραφῆς τοῦ Σαμισραμάν Δ' ἡ λέξις εἶναι Ἀσσυριακῆ, ἐρμηνεύεται δέ, κατὰ Schrader (Κ. Α. Τ. σελ. 199), στρατηγός (ἐκ τοῦ *ραβ*=κύριος καὶ *σακ*=ἀξιωματικός) ἀρχηγός δηλονότι τῶν λοχαγῶν· ἐπέμπετο δὲ καὶ ὡς πρεσβευτής. Τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἦτο κατωτερόν ἢ τὸ τοῦ Ταρτάν. Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (ἐν τοῖς ἄνω μνημονευθεῖσι χωρίοις) παρ' ἀλλήλους ἀναφέρονται Ταρτάν (Θαρθάν) καὶ Ῥαβσαρεῖς (ἴδ. κατωτ.) καὶ Ῥαφάκης: «Καὶ ἀπέστειλε βασιλεὺς Ἀσσυρίων τὸν Θαρθάν καὶ τὸν Ῥαβσαρεῖς καὶ τὸν Ῥαφάκη ἐκ Λαχεῖς πρὸς τὸν βασιλέα Εἰσεκίαν».

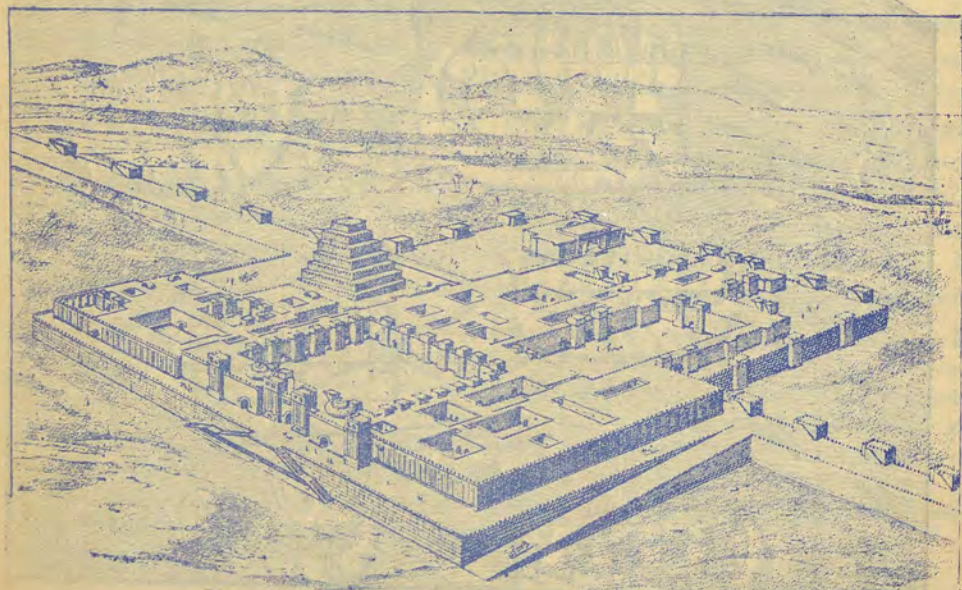
(3) Ἡ ἔκτασις αὕτη εἶναι ἢ ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΒΑ.

(4) Ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπέδιῳ.

(5) Κατὰ Schrader πρόκειται περὶ τῆς Ὠσπλίτιδος λίμνης ἢ τοῦ λίμνης Βάν. Ὁ Hommel,

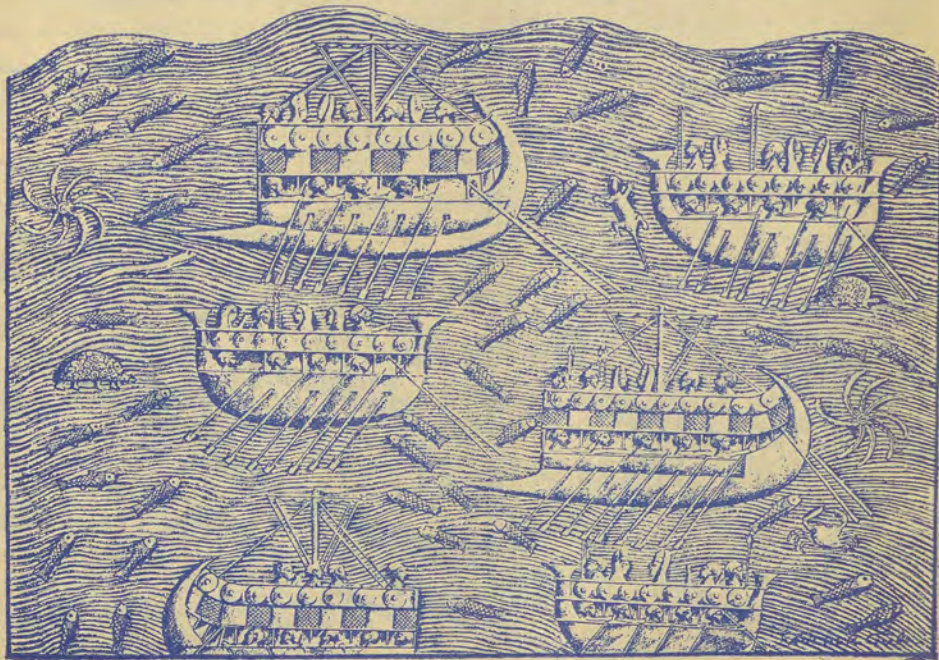
Ἴππεὺς Ἀσσύριος.

Ἀνάκτορα τοῦ Δούρ-Σαρρουκίν

Ἐλέπολις ἐπὶ πύργου προσβάλλουσα τὰ τείχη τῆς πόλεως.

Στόλος τοῦ βασιλέως Σναχειρίμ καταπλέων τὸν ποταμὸν.

ἄλλας πόλεις τοῦ Οὐσπινα (1) κατὰ τὴν ἐπάνοδον, αὐτοῦ κατέκοψε τοὺς Συβαίους, ἐγὼ δ' ἔδεξάμην τοὺς ἐξ ἵππων ἐσκευασμένων συγκειμένους φόρους πάντων τῶν βασιλέων τῆς χώρας Ναϊρί». Ἡ τρίτη στρατεία τοῦ Σαμισραμμάν ἐγένετο πρὸς τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς Ναϊρί, ὁπότεν ὁ βασιλεὺς ἐξέτεινε τὰς στρατιωτικὰς αὐτοῦ ἐνεργείας μέχρι τῶν ἔνδον τοῦ Ἰράν ἢ Ἀριανῆς, μέχρι Μηδίας καὶ τῆς χώρας Παρσοῦνα. Ἐν ταῖς χώραις ταύταις πολλὰς ὁ Σαμισραμμάν ἤρατο νίκας, πολλοὺς ἐνίκησεν ἡγεμόνας· χιονοσκεπεῖς ὑπερέβη κορυφὰς ὄρεων· κατεδίωξε τοὺς πολεμίους ἐπὶ μακρὰν ἀπόστασιν, χιλιάδας ἐφόνευσε πολεμίων, ἐν οἷς καὶ Μανισουάρταν τὸν ἡγεμόνα τῆς χώρας Ἀζάρια μετὰ 1070 πολεμιστῶν αὐτοῦ· ἑκατοντάδας ἐκυρίευσεν ἵππων ἐσκευασμένων· ἄπειρον ἐκομίσατο λείαν, κατέστρεψε τὸ Σάγβιτα, πρωτεύουσαν πόλιν ἐνὸς τῶν ἠττηθέντων ἡγεμόνων, μετὰ 1200 ἄλλων πόλεων καὶ κωμῶν. Τοὺς βασιλεῖς τῆς χώρας Ναϊρί ὑπέβαλε διὰ παντὸς εἰς πληρωμὴν φόρου ἵππων «κατὰ ἐπέταξαν αὐτῷ οἱ θεοὶ Ἀσσοῦρ, Σάμας καὶ Ῥαμμάν, οἱ βοηθοὶ αὐτοῦ». Τὸ ἐπιτυχὲς τέλος τῆς μεγάλης ταύτης στρατείας ἐξαγγέλλει ὁ βασιλεὺς διὰ τῶν ἐξῆς μεγαλαύχων ῥημάτων: «Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ ὄρους Σιλάρ μέχρι τῆς θαλάσσης τοῦ δύνοντος ἡλίου ἐβρόντησα ἐπ' αὐτοὺς ὥσπερ ἐρίγδουπος θεὸς (2) καὶ ἐξέχεα ἐπ' αὐτοὺς τὸν τρομόν τῆς ἀστραπῆς μου» (3).

Ἄλλ' ἢ σπουδαιότερα πολεμικὴ πράξις ἐγένετο πρὸς νότον, εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὴν Χαλδαίαν. Τὶ τὸ ἐπενεγκὸν τὴν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, τοῦ Ἀσσυριακοῦ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ, ῥῆξιν δὲν λέγεται ἐν τοῖς μνημείοις. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι, ὧν ἐβασίλευε τότε ὁ Μερωδαχβαλατσοῦικβί, ἐπωφελοῦμενοι τὸν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Σαμισραμμάν Δ' ἐμφύλιον πόλεμον, ἔδειξαν ἐχθρικὴν πρὸς αὐτὸν διαγωγὴν ἢ καὶ ἐβοήθησαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀσσοῦρδαναπάλ. Τὰ κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην, γενομένην, κατὰ ὑπολογίζει ὁ Hommel, τῷ 715 π. Χ., ἀφηγεῖται αὐτὸς ὁ Σαμισραμμάν Δ' ἐν τῷ μονολίθῳ ὡς ἐξῆς: «Κατὰ τὴν ἑμὴν τετάρτην στρατείαν τῇ 15 τοῦ μηνὸς ὅστις πρότερον συνεφάνει τῷ Schrader, μεταβαλὼν ὑστερον γνώμην φρονεῖ μετὰ τοῦ E. Mauer ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἡ γνώμη αὕτη μοι φαίνεται πιθανώτερα διὰ τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι περὶ λίμνης Βάν δὲν ἠδύνατο νὰ λαλήσῃ ὁ Σαμισραμμάν Δ' χωρὶς νὰ ποιησῆται μνείαν τῆς χώρας καὶ τοῦ κράτους Οὐράρτου, οὗ πρωτεύουσα ἦτο τὸ Βάν καὶ ὅπερ, ὡς φαίνεται, διετέλει ἐν εἰρήνῃ πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους διαρκούντων τῶν πολέμων τούτων πρὸς τὰς χώρας τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου.

(1) Τὸ ὄνομα εἶναι Ἀρμενικόν, πιθανώτατα ταυτὸν τῷ Ἰσπονίνα, ὡς καλεῖται τις βασιλεὺς τῆς χώρας Οὐράρτου, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σαρδουρι Α'.

(2) Ὁ θεὸς δηλονότι τῆς ἀτμοσφαιρας Ἀδάρ.

(3) Κατὰ Tiele αἱ τρεῖς αὗται στρατεῖαι τοῦ Σαμισραμμάν Δ' ἐγένοντο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τούτου βασιλείας, 825-822 π. Χ., ἀλλ' ὁ Hommel φρονεῖ ὅτι αἱ στρατεῖαι αὗται πρέπει νὰ θεθῶσι μεταξὺ τοῦ 822 καὶ 818 π. Χ. ἤτοι ἐν τοῖς μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως χρόνοις.

Σιβάν (ἐπὶ ἄρχοντος ἐπωνύμου Βιλβαλάτ) ἐπῆλθον κατὰ τῆς χώρας Καρδούνια· διέβην τὸν ποταμὸν Λύκον καὶ μετὰ τῶν πόλεων Ζαβάν καὶ Ζαδδοῦ διῆλθον διὰ κρημνώδους ὄρους· τρεῖς ἰσχυροὺς ἐφόρευσα λέοντας· ὑπερέβην τὸ ὄρος Ἰβλις καὶ ἐπολιόρκησα τὴν πόλιν Μιτουρνάτ. Ἡ πόλις παρεδόθη· διέβην τὸν ποταμὸν Τουρνόδοτον, κατέστρεψα τὴν πρωτεύουσαν πόλιν Καρνὶ μετὰ διακοσίων περὶ αὐτὴν κωμῶν, ὑπερέβην τὸ ὄρος Ἰαλμάν, ἐπολιόρκησα τὴν πόλιν Διβινα· αὕτη ἀμέσως παρεδόθη, καὶ ἤγαγον ἕξ αὐτῆς καὶ ἐκ τῶν τρισχιλίων πλησιοχώρων κωμῶν πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ λείαν πολλήν· ἀκολούθως ἐκυρίευσα καὶ κατέστρεψα τὴν πόλιν Δατιβίρ μετὰ 200 κωμῶν· τὸ πλῆθος τὸ φεῦγον εἰς φρούριόν τι κείμενον ἐν μέσῳ τῶν κωμῶν τούτων κατεδίωξα καὶ τὸ φρούριον κατέστρεψα. . . πᾶσα ἢ Ἀκκάδ, ἣτις πρὸ τῆς λάμπσεως τῶν κραταίων ὄπλων μου τρέμουσα ἐφοβεῖτο νὰ ἀντισταθῇ κατ' ἔμοῦ, ἐρρίφθη εἰς τὸ φρούριον Δοῦρ-Παψουκάλ· τὴν πόλιν τοῦ Βαουαχιδδίν (1), τὴν κειμένην ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κατακλυσμοῦ ὑδάτων, ἵνα ἀμύνηται ἐντεῦθεν κατὰ τοῦ στρατοῦ μου, ἐκυρίευσα μετὰ 447 κωμῶν· τρισκαίδεκα χιλιάδας πολεμιστῶν ἐφόρευσα, τὸ αἶμα αὐτῶν ἐποίησα νὰ θέρσῃ ὑπὲρ τὸ ὕδωρ τὸ ῥέον πρὸ τοῦ προαστείου αὐτῶν· τρεῖς χιλιάδας ἐξώγησα, ἐκυρίευσα τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἀνακτόρου αὐτοῦ, τὰ εἶδωλα τῶν θεῶν καὶ τὰ *duschischti* (2) τοῦ παλατίου ἤγαγον ὡς λείαν· τὴν πόλιν ταύτην κατέστρεψα καὶ κατέκαυσα». Πάντα ὅσα ἀφηγεῖται ὁ βασιλεὺς περὶ τῆς στρατείας καὶ τῶν μαχῶν καὶ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ, ἐγένοντο πρὶν ὁ Ἀσσυριακὸς στρατὸς εἰσδύσῃ ἔτι εἰς τὴν καρδίαν τῆς Βαβυλωνίας καὶ πλησιάσῃ εἰς Βαβυλῶνα, ὅποθεν ἐπῆλθε νῦν κατ' αὐτοῦ, μένοντος ἔτι περὶ τὸ Δοῦρ-Παψουκάλ, ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας μετὰ τοῦ μεγάλου συμμαχικοῦ στρατοῦ τοῦ συγκειμένου ἐκ Χαλδαίων, Ἑλαμιτῶν, Ναμρὶ καὶ Ἀραμαίων (τῶν νομάδων τῶν σκηνοῦντων ἐν ταῖς πρὸς δυσμὰς τῆς Βαβυλῶνος πεδιάσιν). «Ὁ Μερωδαχβαλατσουικβί, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ Σαμισραμμάν Δ', εἶχε πεποιθήσιν ἐπὶ τὸ πλῆθος τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ· συνήθροισε στρατὸν ἀπὸ Χαλδαίας, Ἑλάμ, Ναμρὶ καὶ Ἀράμ καὶ ἤνωσεν αὐτὸν μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦ ἀπείρου τούτου πλῆθους ἐπῆλθε κατ' ἔμοῦ. Ἄνωθεν τοῦ ποταμοῦ Δαβάν, ἐναντι τῆς εἰσόδου τοῦ Δοῦρ-Παψουκάλ, ἐποίησεν δχύρωμα τοῖς στρατεύμασιν αὐτοῦ· ἠγωνισάμην κατ' αὐτοῦ· ἐνίκησα αὐτόν, ἐφόρευσα 5 χιλιάδας, ἐξώγησα 2 χιλιάδας, συνέλαβον ἄρματα, διακοσίους ἵππους, τὴν σκηνὴν καὶ τὴν κλίνην τοῦ βασιλέως». Τί μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἐγένετο καὶ πῶς ἐπερατώθη ὁ πόλεμος μένει ἔτι ἄγνωστον, διότι περὶ τούτου οὐδὲν ἀναφέρουσιν οὔτε τὰ μνημεῖα τοῦ Σαμισραμμάν, οὔτε ἡ συγχρονιστικὴ ἱστορία, οὔτε ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων γνωστὴ νέα ἱστορικὴ πηγή, τὸ Ἀσσυριακὸν λεγόμενον Χρονικόν. Γνωστὸν μόνον εἶναι

(1) Πιθανῶς δυνάστου ὑποτελοῦς τῷ βασιλεὶ τῆς Βαβυλωνίας.

(2) Κατὰ Hommel τὰ ἐπιπλα, κατὰ Tiele ἐρμήνευονται τὰ *χαρῆμα*.

ὅτι ὁ κατὰ τῆς Βαβυλωνίας πόλεμος ἐπανελήφθη μετὰ ὀλίγα ἔτη τῷ 813-812. ἄλλ' ὡς φαίνεται, πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου τούτου ἐτελεύτησεν ὁ Σαμισραμμάν Δ'.

Μνημεῖα τέχνης σπουδαῖα δὲν κατέλειπεν ὁ βασιλεὺς οὗτος. Τὸ μόνον ὄπωστον σπουδαῖον θεωρούμενον μνημεῖον αὐτοῦ εἶναι ἀνάγλυφός τις εἰκῶν μεγέθους ὀλίγον τι μείζονος τοῦ φυσικοῦ ἐπὶ μονολίθου εὐρεθέντος ἐν Νιμροῦδ καὶ μετενεχθέντος εἰς τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον. Ἐν τῇ εἰκόνι ταῦτα παρίσταται ὁ Σαμισραμμάν Δ' ἐν τῇ ἱερατικῇ αὐτοῦ στολῇ, φέρων τὰ ἱερά αὐτοῦ ἐμβλήματα περὶ τὸν τραχήλον, καὶ ὑψῶν τὴν δεξιὰν χεῖρα. Ἄλλο μνημεῖον αὐτοῦ εἶναι ὁ μνημονευθεὶς ἀνωτέρω μονόλιθος, ὁ εὐρεθεὶς ἐπίσης ἐν Νιμροῦδ, ἔχων ἐπιγραφὰς ἐν ταῖς τρισίν αὐτοῦ πλευραῖς. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἔχουσιν ἐπίκλησιν πρὸς τὸν Νινδάρ, ἔπειτα δὲ ἀπαρίθμησιν τῆς γενεαλογίας τοῦ βασιλέως, καὶ ἀκολούθως τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἀσσυροδαναπάλ καὶ τὰς ἀναγραφὰς τῶν κατὰ τὰς τέσσαρας μνημονευθείσας (τρεις πρὸς τὸ Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον καὶ μίαν πρὸς Βαβυλωνίαν) στρατείας πολεμικῶν ἔργων αὐτοῦ (1).

'Ραμμαννιραρὶ Γ'.— Τὸν Σαμισραμμάν Δ' διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ 'Ραμμαννιραρὶ Γ' (812-783 π. Χ.), εἰς τῶν ἰσχυροτάτων καὶ ἐνδοξοτάτων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας. Διὰ τῶν ἐπτὰ στρατειῶν τοῦ βασιλέως τούτου πρὸς τὴν Ἀριανὴν (Ἰράν), ἰδίως πρὸς τὴν Μηδίαν καὶ Παρσουα, ἡ πολιτικὴ δύναμις καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπιρροή, ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ ἄμεσος ἀρχὴ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἔτι μᾶλλον εἰσεχώρησεν εἰς τὸ μέγα ὄροπέδιον Ἰράν, ἐξετάχῃ δὲ μέχρι τῶν ὄχθων τῆς μεγάλης θαλάσσης τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου (τῆς Κασπίας δηλονότι). Ὁ 'Ραμμαννιραρὶ Γ' ἐπανελάβε πρὸς τούτους τὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πάππου αὐτοῦ

(1) Ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς βασιλείας τοῦ Σαμισραμμάν Δ' στερούμεθα μιᾶς τῶν σπουδαιοτάτων Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν πηγῶν τῆς συνεχοῦς ἱστορίας τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, τῆς «συγχρονιστικῆς ἱστορίας» δηλονότι, ἧς τὰ τελευταῖα ἀποσπάσματα φθάνουσι μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Σαμισραμμάν Δ'. Ἀλλὰ τὴν ἔλλειψιν ταύτην δαφυλῶς ἀναπληροῦσι δύο νεώτεροι πηγαί. Τούτων ἡ μὲν εἶναι ὁ Ἀσσυριακὸς Χρονικὸς Κανὼν ὁ ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ ἔτους 817 π. Χ. (ἦτοι ἀπὸ τῶν χρόνων αὐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Σαμισραμμάν Δ') καὶ προχωρῶν μέχρι τοῦ 666 π. Χ. Εἶναι δὲ ὁ Ἀσσυριακὸς Χρονικὸς Κανὼν κατάλογος τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων ὁμοίος πρὸς τὸν μνημονευθέντα ἤδη (ἐν σελ. 87) τοιοῦτον κατάλογον τῶν ἐπωνύμων, ἀλλὰ σπουδαιότερος αὐτοῦ, διότι πρὸς τοῖς ὀνόμασι τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων περιλαμβάνει καὶ σύντομον σημειῶσιν τῶν σπουδαιότερων γεγονότων ἐκάστου ἔτους. Ἡ δευτέρα τῶν πηγῶν εἶναι τὸ πρὸ τιμῶν ἐτῶν ἀνακαλυφθὲν Βαβυλωνιακὸν Χρονικόν, τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ἔτους 744 π. Χ. καὶ χωρῶν μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσυροβανιπάλ (668 π. Χ.). Ἐν αὐτῷ ἐκτίθενται συντόμως τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς τῆς Ἀσσυριακῆς καὶ τῆς Βαβυλωνιακῆς ἱστορίας. Ἀπὸ τῶν χρόνων δέ, ἀφ' ὧν ἀρχεται τὸ Βαβυλωνιακὸν Χρονικόν, πηγὴ Ἀσσυριακῆς καὶ Βαβυλωνιακῆς ἱστορίας σπουδαία εἶναι καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, καὶ ὁ Πτολεμαϊκὸς «Κανὼν Βασιλείων» (διὰ τὴν χρονολογίαν ἰδίως).

Σαλαμανασάρ Β' διακοπείσας πρὸς τὴν Συρίαν στρατείας· καὶ αἱ στρατεῖαι αὐτοῦ αὐται, πέντε τὸν ἀριθμὸν, κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην ὑπῆρξαν τελεσφορώτεραι καὶ ἐπήνεγκον ὀριστικώτερα ἀποτελέσματα ἢ αἱ τοῦ πάππου αὐτοῦ. Ὁ χρόνος ἐκάστης τῶν κατὰ τῆς Συρίας στρατειῶν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστός· ἀλλ' ἢ σπουδαιότητι πασῶν φαίνεται ὅτι ἐγένετο περὶ τὸ 800 π. Χ. Διὰ τῶν στρατειῶν τούτων ἢ βόρειος Συρία (Χάττου, ἢ χώρα τῶν Χιτιτῶν) ὑπετάχθη αὐτῆς τῆ Ἀσσυρία ἢ πόλις Δαμασκός, ἢ τοσοῦτον πεισματώδη ἀντίστασιν ἀντιτάξασα τῷ Σαλαμανασάρ Β'. ἐκυριεύθη νῦν ὑπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ ὁ νῦν ἡγεμὼν αὐτῆς Μάρι ἢ Μάρι (1), «ὁ ἡγεμὼν τῆς χώρας τῶν ὄνων», μὴ τολμήσας νὰ ἀντεπεξέλθῃ ἐκ τοῦ συστάδην ἐναντίον τοῦ πολεμίου, ὡς οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ, ἐπολιορκήθη ἐν τῇ πόλει καὶ μετὰ βραχεῖαν πολιορκίαν παρεδόθη. Ὁ νικητὴς ὑπέταξε νῦν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ καὶ τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ (2), τούτου δὲ τὸ παράδειγμα ἠκολούθησαν, εἴτε προσβληθέντες ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, εἴτε καὶ προλαμβάνοντες τὴν τούτων ἐπιδρομὴν, οἱ Φιλισταῖοι καὶ οἱ Ἐδωμίται (περὶ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰουδα οὐδεὶς ἔτι λόγος γίνεται ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις). Οὕτω δὲ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἐξετάθη πρὸς δυσμὰς μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. «Διαβὰς τὸν Ἐυφράτην, λέγει ὁ Ῥαμμαννισαρι Γ', ὑπέταξε ὑπὸ τοὺς πόδας μου τὴν χώραν Χάττου καὶ τὴν χώραν Ἀχάρρου (3) καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν αὐτῆς· τὴν Τύρον, τὴν Σιδόνα, τὴν χώραν Χουμρί (4), τὴν Ἰδουμαίαν (Ἐδὼμ τῆς Π. Δ., Χουδοῦμ ἢ Οὐδοῦμ ἐν τοῖς μνημείοις), τὴν χώραν τῶν Φιλισταίων (Μὰτ-Παλάστου (5) ἐν τοῖς μνημείοις) μέχρι τῆς μεγάλης θαλάσσης τοῦ δύοντος ἡλίου» (6). Τοῖς ὑποταχθεῖσιν ἐπέ-

(1) Ὁ Μάρι οὗτος εἶναι ἄγνωστος ἐξ ἄλλης πηγῆς. Κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τὸν Ἀζαήλ, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, διεδέξατο πάλιν Βεναδάδ (ὁ Γ') (ἢ κατὰ τοὺς Ὁ' υἱὸς Ἀδερ, ἰδ. σελ. 280). Κατὰ Hommel Μάρι εἶναι πιθανῶς ὁ τοῦ Βεναδάδ Γ' διάδοχος.

(2) Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ὑποταγὴ αὕτη ἦτο ἀπλῆ ἀναγνώρισις τῆς Ἀσσυριακῆς κυριαρχίας καὶ ὑποτελεία φόρου. Ἄγνωστον ἐπὶ τίνος βασιλείᾳ τοῦ Ἰσραὴλ ἐγένετο τοῦτο, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ χρόνου φαίνεται ἐπὶ Ἰωὰς (υἱοῦ Ἰωάαζ, υἱοῦ Ἰηοῦ) ἢ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τούτου Ἰεροβοὰμ Β'. Ἡ Π. Διαθήκη οὐδὲν ἔτι λέγει περὶ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους σχέσεων τοῦ βασιλείου Ἰσραὴλ πρὸς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος.

(3) Ἦτοι τὴν δυτικὴν χώραν, πᾶσαν δηλονότι τὴν Συρίαν (ἰδ. σελ. 250).

(4) Τὸ βασίλειον δηλονότι τοῦ Ἰσραὴλ (ἰδ. σελ. 286 σημ. 2).

(5) Παλάστου εἶναι προδήλως αὐτὸ τὸ Παλαιστίνη (καθ' Ἡρόδοτον Παλαιστίνην Συρίαν καὶ Παλαιστίνου Σύροι). Ἐνταῦθα τὸ Παλάστου δὲν μεταφράζομεν, ὡς ἔδει, χώραν Παλαιστίνης, ἀλλὰ χώραν Φιλισταίων, διότι τὸ ὄνομα Παλαιστίνην καὶ περὶ ἀπὸ Φιλισταίων λαβὼν τὴν ἀρχὴν, ἔλαβε γεωγραφικὴν ἔκτασιν περιλαμβάνουσαν πᾶσαν σχεδὸν τὴν νοτιὰν Συρίαν, ἐν ἣ καὶ ἡ Ἰουδαία, καὶ οὐχὶ ἀπλῶς τὴν χώραν τῶν Φιλισταίων, καὶ κατέστη οὕτω ὄρος μᾶλλον γεωγραφικὸς ἢ ἱστορικὸς καὶ ἐθνολογικὸς.

(6) Μέχρι τῆς Μεσογείου δηλονότι ἢ καὶ μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς.

βαλον φόρους· ἐπῆλθον κατὰ τῆς «χώρας τῶν ὄνων», τὸν Μάριν τὸν βασιλέα τῆς «χώρας τῶν ὄνων» ἔκλεισα ἐν Δαμασκῷ (Δαμίσκι) ὁ τρόμος πρὸ τῆς λαμπηδόνος τοῦ Ἀσσοῦ κατέπληξεν αὐτὸν καὶ ἤφατο τῶν ποδῶν μου καὶ ὑπετάχθη. Δισχίλια καὶ τριακόσια τάλαντα ἀργύρου, εἴκοσι τάλαντα χρυσοῦ, χίλια τάλαντα χαλκοῦ, πεντακισχίλια τάλαντα σιδήρου, ἐσθῆτας ποικιλόχρους, περιβόλαια, κλίνας ἐλεφαντίνας καὶ πολυτίμους λίθους ἔλαβον παρ' αὐτοῦ καὶ ἄπειρα χρήματα, ἐν Δαμασκῷ ἐν τοῖς ἀνακτόροις αὐτοῦ».

Ἐδυνχῆς ὑπῆρξε καὶ ἡ πρὸς νότον ἐναντίον τῆς Βαβυλωνίας γενομένη στρατεία (ἄγνωστον κατὰ ποῖον ἔτος· δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ἤρξατο αὕτη ἅμα τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀνόδῳ τοῦ Ῥαμμαννισαρι Γ' ὡς συνέχεια τοῦ κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀρξαμένου κατὰ τῆς Βαβυλωνίας πολέμου). Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ στρατεία δὲν ἐγένετο κυρίως κατὰ τῆς Βαβυλωνίας, ἀλλὰ κατὰ νομαδικῶν τιῶν Ἀραμαϊκῶν φυλῶν, (ἐν αἷς ὀνομαστοτάτη ἡ φυλὴ Ἰτουα, καθ' ἣς ἐστράτευσεν ὁ βασιλεὺς τῷ 791 π. Χ.), περιπλανωμένων ἐν ταῖς πρὸς δυσμὰς τῆς Βαβυλωνίας καὶ τοῦ Ἐυφράτου πεδιάσι καὶ ἐντεῦθεν ἐνοχλουσῶν τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὴν νότιον Ἀσσυρίαν. Οὕτω ἐξηγητέον πιθανῶς τὸ γεγονός ὅτι ὁ βασιλεὺς ἄνευ μάχης καὶ πολεμικῶν πράξεων εἰσέρχεται ἐν θριάμβῳ εἰς τὰς ἱερὰς Βαβυλωνιακὰς πόλεις Βαβυλῶνα, Βόρσιππα καὶ Κούταν καὶ προσφέρει θυσίας τοῖς θεοῖς τῶν πόλεων τούτων Βήλφ, Ναβοῦ καὶ Νεργάλ. Ὡστε εἰς Βαβυλῶνα εἰσῆλθεν ὁ βασιλεὺς μᾶλλον ὡς φίλος καὶ σύμμαχος ἢ καὶ ὡς ἐλευθερωτὴς ἀπὸ τῶν Ἀραμαϊκῶν νομαδικῶν φυλῶν τῆς ἐρήμου, τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων. Ἐν Βαβυλῶνι δὲ ἐρχόμενοι οἱ ἡγεμόνες τῶν Χαλδαϊκῶν κρατῶν προσφέρουσι τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν, ἐξ οὗ δῆλον γίνεται ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἐστράτευσεν οὐτ' ἐπὶ Χαλδαίαν. Ὑπάρχει δὲ καὶ πιθανὴ τις εἰκασία ὅτι τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος ἐπὶ τοῦ Ῥαμμαννισαρι Γ' ἠνώθη προσωπικῶς μετὰ τῆς Ἀσσυρίας καὶ ὅτι ὁ Ῥαμμαννισαρι Γ' κατέστησε τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ υἱὸν ἀντιβασιλέα τῆς Βαβυλωνίας (1). Οὕτω, ὡς λέγει ὁ Ῥάβλινσον, διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς ἐδράσσετο τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Χαλδαίας, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας ἐκράτει τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Ἰδουμαίαν, ἐνῶ συγχρόνως ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλείᾳ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος περιελάμβανε πάντα τὰ νοτιοδυτικὰ μέρη τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου, ἔτι δὲ καὶ τὰ δυτικὰ τῆς Ἀριανῆς, ἦτοι τοῦ Ἰρανικοῦ ὄροπεδίου. Πᾶσα λοιπὸν ἡ δυτικὴ Ἀσία ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τῆς Κασπίας μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰράν μέχρι τῆς Μεσογείου ὑπέκλυψεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Μόνον αἱ βορειότεραι τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπε-

(1) Τοῦτο εἰκάζεται ἐκ τῶν ἐν τινι ἐπιγραφῇ λεγομένων ὅτι «εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Βασιλέως ὁ Ἀσσοῦρ, ὁ ἡγεμὼν τῶν θεῶν, ἐδωρήσατο τὴν βασιλείαν τῆς Βαβυλωνίας».

δίων χώροι ὡς καὶ τὸ περὶ τὴν Θωσπίτιδα λίμνην κράτος τῶν Οὐράρτου καὶ αἱ ἔτι βορειότερον μέχρι Κανκάσου ἐκτεινόμενοι χώροι δὲν ὑπέκυψαν ἔτι ὑπὸ τὴν Ἀσσυριακὴν δύναμιν. Ἐν τῷ κράτει Οὐράρτου, ἐπὶ τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ', ἐβασίλευε Μενούας ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰσπουίνα, τοῦ συγχρόνου τῷ Σαμισραμμάν Δ', καὶ ἔγγονος τοῦ βασιλέως Σαρδουρὶ Α', συγχρόνου τοῦ Σαλαμανασάρ Β'. Τὰ κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ Σαλαμανασάρ Β' πρὸς τὸν Σαρδουρὶ Α' καὶ τὸν τούτου προκατόχον Ἀραμιν ἐξεθέσαμεν ἤδη δι' ὀλίγων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ὁ δὲ τοῦ Σαρδουρὶ Α' υἱὸς Ἰσπουίνας φαίνεται ὅτι διετέλεσεν ἐν εἰρήνῃ πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους ἐπὶ τοῦ Σαμισραμμάν Δ'. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ' τῆς Ἀσσυρίας καὶ τοῦ Μενούα τῆς χώρας Οὐράρτου φαίνεται ὅτι διαταράχθησαν τὰ πράγματα. Καὶ οὐδὲν μὲν γινώσκουμεν ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν πηγῶν περὶ τῶν πολέμων τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ' πρὸς τὸν Μενούαν, διότι αἱ ἐνδεεῖς πηγαὶ τῆς ἱστορίας τῆς βασιλείας τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ' (1) δὲν διδάσκουσιν ἡμᾶς περὶ τούτου· ἀλλ' ἐκ τῶν Ἀρμενικῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Μενούα μανθάνομεν ὅτε οὗτος ἀφήρσεν ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων ἱκανὴν χώραν ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροσειῶ (τὴν χώραν Δαϊανὴν μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Ἀράξου), ἐξείτινε δὲ τὸ κράτος αὐτοῦ πρὸς τὰς χώρας τὰς περὶ τὰς σημερινὰς πόλεις Ἀρμαβίρ καὶ Ἐρζερούμ, ἐπιτεθεὶς πρότερον καὶ κατὰ τῆς πρὸς τὰ ὄρια τῆς Μηδίας κειμένης καὶ ὑπὸ Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν ὑπαγομένης χώρας Μαννάς. Ὁ Μενούας, ὡς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Σαρδουρὶ, κατὰ μίμησιν τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας, παρ' ὧν ἔλαβον οἱ βασιλεῖς τοῦ Οὐράρτου καὶ τὰ σφηνοειδῆ γράμματα (2), ἔλαβε προσωνμίας πομπώδεις, προσωνυμούμενος «κραιταῖος βασιλεὺς», «μέγας βασιλεὺς», «βασιλεὺς τῆς Βιαίνης (Βάν;), «ἄρχων Θωσπίτιδος». Ἡ πραγματικὴ δύναμις βεβαίως τοῦ κράτους τοῦ Οὐράρτου ἦτο δυσανάλογος πρὸς τὸν ὄγκον τῶν τοιοῦτων προσωνυμιῶν, καὶ τὸ κράτος τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ οὐδαμῶς ἀντίπαλον πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ'. Ἄλλ' ὅπωςδήποτε τὸ Οὐράρτου παρίστησι τὸ μόνον σκοτεινὸν σημεῖον ἐν τῇ ὅλῃ λαμπρᾷ εἰκόνι τῆς ὑπὸ πολιτικὴν καὶ πολεμικὴν ἐποψιν ἐνδόξου βασιλείας τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ', ἐφ' οὗ ἡ τῆς Ἀσσυρίας ἔκτασις καὶ δύναμις καὶ πολιτικὴ ὁρπὴ ὑπερέβη τὰ ὄρια τὰ δοθέντα αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἐνδοξοτάτων προκατόχων τοῦ ἡγεμόνος τούτου (3).

(1) Αἱ μόναι πηγαὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ' εἶναι αἱ τρεῖς αὐτοῦ βασιλικαὶ ἐπιγραφαί, ὧν μόνον αἱ δύο ἀναγράφουσι πολεμικὰς καὶ πολιτικὰς πράξεις τοῦ ἡγεμόνος, καὶ τὸ Ἀσσυριακὸν Χρονικόν, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἰδ. σελ. 299 σημ.).

(2) Αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ τοῦ Μενούα, ὡς καὶ αἱ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἰσπουίνα, εἶναι συντεταγμέναι ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ Οὐράρτου ἢτοι ἐν τῇ Ἀρμενικῇ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων χρόνων, ἐνῶ αἱ τῶν προηγουμένων βασιλέων τοῦ Οὐράρτου εἶναι Ἀσσυριακαὶ καὶ τὴν γλῶσσαν.

(3) Ἀναφέρεται ἐν τοῖς μνημείοις καὶ τῆς στρατείας τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ' τῷ τετάρτῳ

Ἔργα εἰρήνης, καὶ μάλιστα ἔργα τέχνης, δὲν ἐσώθησαν πολλὰ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ'. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς οὗτος καλεῖται «ἀνορθωτῆς τῶν ναῶν τῶν θεῶν», ὅπερ δηλοῖ ὅτι, ἂν μὴ ἔκτισε, τοῦλάχιστον ἀνφοκοδόμησεν ἢ ἐπεσκεύασε ναοὺς κατερειπωθέντας. Μετὰ τοῦ εὐσεβοῦς δὲ τούτου πρὸς τοὺς θεοὺς ζήλου συνδέεται ἴσως καὶ ἡ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ' γενομένη εἰσαγωγή τῆς λατρείας τοῦ Βαβυλωνίου θεοῦ Ναβοῦ εἰς Ἀσσυρίαν (1). Ἀκριβῶς δὲ τὸ ἐν τῶν μνημονευθέντων τριῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τῆς βασιλείας τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ' ἀναφέρεται εἰς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Ναβοῦ, μᾶλλον δὲ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς λατρείας ταύτης. Ἡ ἐπιγραφή εἶναι ἐγκραγαμμένη ἐπὶ τοῦ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ Ναβοῦ, τοῦ εὐρεθέντος ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Καλάχ, ἔχει δὲ πρὸς τῇ θρησκευτικῇ καὶ φιλολογικῇ ἀξίᾳ καὶ ἱστορικὴν ἀξίανμεγάλην, διότι ἐν ταύτῃ μνημονεύεται κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ ἐν βασιλικῇ ἐπιγραφῇ καὶ τὸ ὄνομα βασιλίσσης (2), ἡ δὲ βασίλισσα αὕτη ἢ, ὡς λέγεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, «ἡ γυνὴ (κυρία) τῶν ἀνακτόρων» καλεῖται Σαμμουραμάτ, καὶ ὑποτίθεται ὅτι ἦτο σύζυγος, μᾶλλον δὲ μήτηρ τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ'. Τὸ ὄνομα ἀναμνησκει βεβαίως, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐρρήθη (σελ. 231 σημ.), τὸ τῆς περιφήμου Βαβυλωνίας μυθικῆς βασιλίσσης Σεμιράμιδος, καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ὑποθέσεις περὶ ταυτότητος τῶν ὀνομάτων τούτων, περὶ ὧν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐποησάμεθα λόγον καὶ νῦν θέλομεν εἰπεῖ τινα. Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν πρῶτον τὰ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν αὐτὴν. Ἡ ἐπιγραφή δὲν εἶναι βασιλική, ἀλλ' εἶναι ἀναθηματικὴ καὶ ἀναμνηστικὴ ἐπιγραφή τοῦδιοικη τοῦ τῆς Καλάχ καὶ ἄλλων πόλεων Βηλταρσιαλουμοῦ, γενομένου καὶ ἐπωνύμου ἄρχοντος τῷ 798 π. Χ., πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντος ναοῦ τοῦ θεοῦ Ναβοῦ ἐν Καλάχ. Λέγει δὲ τάδε ἡ ἐπιγραφή: «Τῷ θεῷ Ναβοῦ, τῷ θεῷ προστάτῃ, τῷ τέκνῳ τοῦ ναοῦ Εσαγιλλα (ἐν Βαβυλῶνι), τῷ τὰ πάντα ἐφορῶντι, τῷ κραταῖῳ, τῷ ἀγίῳ, τῷ παντοδυνάμῳ, τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ Νουκκιμουδ . . . (3), τῷ νομοθέτῃ σοφῶν διανοημάτων, τῷ φύ-

ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ γενομένη «ὑπὲρ τὴν θάλασσαν ἐπὶ Κύπρον»· ἀλλὰ τὰ καθέκαστα τοῦ γεγονότος τούτου ἀγνοοῦνται ὅλως.

(1) Ὁ Tiele (σελ. 207) φρονεῖ ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Ναβοῦ δὲν ἦτο μὲν ὅλως ἀγνωστος ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ πρὸ τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ', ἀλλ' ἐγένετο κοινοτέρα καὶ ἐθνικωτέρα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἡγεμόνος τούτου· ὡς ἀπόδειξιν τούτου φέρει τὸ γεγονός, ὅτι τὰ μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ Ναβοῦ σύνθετα ὀνόματα ἀνδρῶν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐπωνύμων ἄρχονται ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ'. Πλὴν τούτου τὰ μόναι ἀγάλματα τοῦ Ναβοῦ τὰ εὐρεθέντα ἐν Ἀσσυρίᾳ εἰσὶν ἔργα τῆς βασιλείας τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ'.

(2) Οἱ Ἀσσύριοι ἡγεμόνες ἐν τοῖς ἐπιγραφικῶις μνημείοις αὐτῶν δὲν μνημονεύουσι βασιλίδων, εἴτε μητέρες εἰσὶν αὐταὶ εἴτε σύζυγοι.

(3) Ἴδε περὶ τῶν ἐπιθέτων τούτων τοῦ Ναβοῦ ἐν σελ. 115. Ὁ Ναβοῦ θεωρεῖται συνήθως υἱὸς Μερωδάχ υἱοῦ τοῦ Εα· φαίνεται δὲ ὅτι Νουκκιμουδ νοεῖται ἐνταῦθα ὁ Εα.

λακι σύμπαντος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τῷ παντογνώστῃ, τῷ τὰ πάντα ἀκούοντι, τῷ κρατοῦντι ἐν χειρὶ τὸν τῆς γραφῆς κάλαμον, τῷ ἐλεήμονι, τῷ μεγαλοπρεπεῖ, τῷ ἀγαπητῷ τοῦ θεοῦ Βήλ, τῷ Κυρίῳ τῶν Κυρίων, οὗ τῇ δυνάμει οὐδεὶς δύνатаι ἀντιστῆναι καὶ οὐ ἄνευ οὐδεμίας τελεῖται βουλή ἐν οὐρανῷ, τῷ οἰκοῦντι ἐν τῷ ναῷ Ζιδδα ἐν Καλάχ, τῷ μεγάλῳ Κυρίῳ, τῷ Κυρίῳ αὐτοῦ, ἔστησε τὸ ἄγαλμα τοῦτο καὶ ὡς δῶρον προσήνεγκε τοῦτο πρὸς διάσωσιν τῆς ζωῆς τοῦ Ῥαμμαννιραοῖ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας, τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ τῆς ζωῆς τῆς Σαμμουραμάτ, τῆς γυναικὸς τῶν ἀνακτόρων, τῆς δεσποίνης αὐτοῦ, ὁ Βηλταρσιαουμοῦ, διοικητῆς Καλάχ, Χαμιδί (1), Σιογανᾶ, Τιμανὶ καὶ Ἰαλουναῖ, ἵνα καὶ αὐτὸς ζήσῃ καὶ ἴδῃ μακρὰς ἡμέρας καὶ ἔτη, καὶ ἔχῃ εἰρήνην διὰ τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ διὰ τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῷ καὶ μένη μακρὰν παντὸς ἄλλους. Ὡ ἐπηγενησόμενε ἄνθρωπε! ἔσο πεποιθὸς ἐπὶ Ναβοῦ καὶ ἐπ' οὐδένα ἕτερον θεόν».

Ὅτι ἡ μνημονευομένη ἐν τῇ ἐπιγραφῇ γυνὴ τῶν ἀνακτόρων, ἣς τὸ ὄνομα τάσσεται μετὰ τὸ τοῦ βασιλέως, καὶ ἣτις λέγεται δέσποινα τοῦ προσφέροντος τὸ ἄγαλμα διοικητοῦ, εἶναι βασίλισσα, μήτηρ δηλονότι ἢ σύζυγος τοῦ βασιλέως (εἰ καὶ δὲν προσωνυμείται βασίλισσα) οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία· ὅτι δὲ τὸ ὄνομα *Σαμμουραμάτ* ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τὸ *Σεμίραμις* καὶ τοῦτο αὐτόδηλον· ἀλλ' ὅτι κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιγραφῆς ἡ μνημονευομένη δέσποινα Σαμμουραμάτ ἦτο γυνὴ Βαβυλωνία, διότι δῆθεν χάριν αὐτῆς ἐκ Βαβυλωνίας εἰσάγεται νῦν ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ Ναβοῦ καὶ ὅτι ὁ διοικητῆς Καλάχ χάριν τῆς Βαβυλωνιακῆς καταγωγῆς τῆς βασιλίδος προσήνεγκε τὸ ἄγαλμα τῷ θεῷ Ναβοῦ, τοῦτο ἀσφαλῶς δὲν ἐξάγεται ἐκ συναφείας πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ λεγομένων. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἂν ὑποτεθῆ, οὐδαμῶς ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ἐν τῇ Σαμμουραμάτ τῆς ἄνω ἐπιγραφῆς εὐρέθη ἡ περίφημος μυθικὴ Βαβυλωνιακὴ Σεμίραμις, μεταμορφωθείσα θαυμασίως εἰς τὴν ἱστορικὴν Σεμίραμιν τῆς Ἀσσυρίας, ὡς ἐν θριάμβῳ ἀναφωνεῖ ὁ Ῥάβλινσον. Πῶς δὲ ἀποδείκνυσι τοῦτο; διότι εὐρίσκει ὅτι ὁ Ῥαμμαννιραοῖ Γ' εἶχε σύζυγον ἡγεμονόπαιδα Βαβυλωνίαν, ἔχουσαν τὸ πολυθρόνητον ὄνομα τῆς Σεμιράμιδος, καὶ ὅτι ἡ σύζυγος αὕτη εἶχεν ἐν τοῖς ἀνακτόροις θέσιν πολλῶ σπουδαιότεραν ἢ οἷαν ἔχουσι συνήθως ἐν Ἀνατολῇ αἱ σύζυγοι τῶν βασιλέων (2). Ἀλλ' ὁ Hommel προέβη πολλῶ περαιτέρω ἐν τῇ τὸλμῃ

(1) Τῆς καὶ Χαμιδὲ καὶ Ἀμιδί ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς καλουμένης (τῆς Ἀμίδης τῶν Ἑλληνικῶν χρόνων, νῦν Διαρβεκίῳ).

(2) Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Ῥάβλινσον (F. G. M. II 119) κατὰ τρόπον ὀλίγον παρὲνθυρον, μικρὸν συγκόποντα πρὸς αὐστηρὰν ἱστορικὴν κριτικὴν: «Ἐὰν τὰ ἀγάλματα ταῦτα ὡς ἔργα τέχνης δὲν ἔχουσιν ἀξίαν, ἀλλ' ἔχουσιν ἴδιον διαφέρον διὰ τὸν ἱστορικὸν ὡς περιέχοντα τὴν μόνην μνησίαν, ἣν τὰ ἐκταφέντα μνημεῖα παρέσχον ἡμῖν ἐνὸς τῶν μάλιστα πεφημισμένων ὀνομάτων τῆς ἀρχαιότητος, ὀνόματος διεκδικούντος ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐπὶ πολλοῦς

τῶν εἰρωμῶν τῶν διανοημάτων καὶ τῶν συμπερασμάτων (1). Κατ' αὐτὸν (G. A. B. σελ. 688), ἐκ τῆς ἄνω ἐκτεθείσης ἐπιγραφῆς ὡς ἀσφαλῆς ἱστορικὸν συμπέρασμα ἐξάγεται ὅτι ἡ Σαμμουραμάτ ἦτο Βαβυλωνία ἡγεμονίς, οὐχὶ σύζυγος, ἀλλὰ μήτηρ τοῦ Ῥαμμαννιραοῖ Γ', τοῦτο δὲ διότι ὁ Ῥαμμαννιραοῖ Γ' ἀνῆλιξ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἀφοῦ αὐτὸς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αὐτοῦ λέγει ὅτι «ὁ θεὸς Ἀσσοῦρ παῖδα αὐτὸν ὄντα ἐκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον καὶ παρέσχεν αὐτῷ κράτος ἀπαράμιλλον». Ἐντεῦθεν λοιπόν, κατὰ Hommel, συμπεραίνομεν ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ῥαμμαννιραοῖ Γ' τὴν ἀρχὴν ἤσκει ἐπὶ μακρὸν ὡς κηδεμὸν τοῦ υἱοῦ ἢ μητῆρ Σαμμουραμάτ, οὗτω δὲ ἐρχόμεθα εἰς τὴν περὶ Σεμιράμιδος παράδοσιν ἐκείνην, καθ' ἣν αὕτη ἤσκει τὴν ἀρχὴν ἀντὶ τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ αὐτῆς Νινύου. Ἡ εἰρηνικὴ εἰς Βαβυλῶνα εἰσέλασις τοῦ Ῥαμμαννιραοῖ, περὶ ἣς ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω (σελ. 301), ἐξηγεῖται κατὰ Hommel ἀπλούστατα ἐκ τούτου, ὅτι ὁ νεαρὸς βασιλεὺς πολλάκις μετὰ τῆς Βαβυλωνίας μητρὸς αὐτοῦ μετέβαινε εἰς τὴν πατρίδα ταύτης. Τὸ σπουδαιότατον δὲ τῶν συμπερασμάτων τοῦ Hommel εἶναι ὅτι αἱ πολλαὶ στρατεῖαι τοῦ Ῥαμμαννιραοῖ Γ' πρὸς τὴν Μηδίαν καὶ τὸ ἄλλο Ἰράν, γενόμεναι ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς μητρὸς αὐτοῦ Σαμμουραμάτ, ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὰς περὶ τῆς Ἰνδικῆς στρατείας τῆς Σεμιράμιδος (ἴδ. σελ. 228)

αἰῶνας ὑπέρροχον θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ οὐ μόνον τῆς Ἀσσυρίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ Σεμίραμις τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων ἦτο ἡ εὐειδεδέσπότης τῶν γυναικῶν, ἡ μεγίστη βασίλισσα, ἡ θαυμασιωτάτη τῶν κατακτητῶν ἡγεμόνων, οὐς παρήγαγεν ἡ Ἀνατολή. Οὐσα ὄρατα ὡς ἡ Ἑλένη ἢ ἡ Κλεοπάτρα, ἀνδρεία ὡς ἡ Τόμυρις, ἀκόλαστος ὡς ἡ Μεσσαλίνα, εἶχε τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας ἀνδρὸς μᾶλλον ἢ γυναικὸς, καὶ διέπραξεν ἔργα μικρὸν ὑπολείπόμενα τῶν τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου. Εἶναι ἔργον ἄχαρι τὸ ἐκδιώκειν πλάνας γοητευτικὰς, ὅταν μάλιστα ὄσιν αὐταὶ ἀθῶαι καὶ σεβασαὶ διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῶν· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ ἵνα ὁ ἱστορικὸς ἐκ τῶν σελίδων τῆς ἀρχαιότητος διαγράψῃ τὸ ὄρατον Ἰνδαλμα καὶ ἀντικαθιστῇ αὐτὸ δι' εἰκόνας σκυθρωπῆς καὶ πεζῆς καὶ διὰ Σεμιράμιδος μὴ περιβαλλομένης πλέον ὑπὸ τῶν πρισματικῶν χρωμάτων τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἐνδεδυμένης τὴν νηφάλιον περιβολὴν τῶν πραγμάτων». Ἀποπειρώμενος ἀκολούθως ὁ Ῥάβλινσον διὰ τῶν γνωστῶν ἀσθενῶν ἐνδείξεων νὰ βεβαιώσῃ τὴν γνώμην ὅτι ἡ Σαμμουραμάτ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Καλάχ εἶναι ἡ Σεμίραμις τῶν μυθικῶν παραδόσεων ἐπιλέγει: «Ἐπὶ μακρὸν ἡ σχολὴ τοῦ Heeren καὶ τοῦ Niebuhr ἐκήρυξε τὴν μορφήν τῆς Σεμιράμιδος ὡς μῦθον. Ἀλλ' ὑπελείπετο εἰς τὸν καρτερικὸν ἐρευνητὴν τοῦ πεδίου τῆς Ἀσσυριακῆς ἀρχαιότητος ν' ἀνακαλύψῃ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν τὴν λεπτὴν βάσιν τοῦ γεγονότος, ἐφ' ἣς ἐθεμελιοῦτο ὁ μῦθος, καὶ τὴν νεφελώδη ποιητικὴν εἰκόνα τὴν ὑπὸ τοῦ Κτησίου παραδοθεῖσαν ν' ἀντικαταστήσῃ δι' εἰκόνας ἡγεμονίδος λίαν πεζῆς καὶ κοινῆς, ἣτις ὡς ἡ Ἄττοσσα ἢ ἡ Ἐλισάβετ τῆς Ὑόρκης, τὴν αἰγλήν τοῦ συζύγου προσήρμοζεν εἰς τὸ στέμμα αὐτῆς, χωρὶς ποτε νὰ καταστῇ αὐτὴ πράγματι ἐπιφανῆς δι' ἔργου οἰουδήποτε μεγάλου ἢ διὰ μεγάλων κατορθωμάτων».

(1) ἴδ. καὶ τὰ ὅσα ἐρρήθησαν ἠδὲ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν τοῖς περὶ Σεμιράμιδος σελ. 231 σημ.

μυθώδεις παραδόσεις (1). Ἐννοεῖται ὅτι ὑπὸ αὐστηρὰν κριτικὴν ἔποψιν δὲν δύναται νὰ γείνη λόγος περὶ τῆς ἀναμφηρίστου ἀξίας τῶν τοιούτων συμπερασμάτων.

Σαλαμανασάρ Γ' (783-773 π.Χ.). — Τὸν Ῥαμμαννιραρί Γ' διεδέξατο ὁ Σαλαμανασάρ Γ', ἄγνωστον ἀν υἱὸς ὧν ἢ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως ἐκείνου. Ἐπὶ τοῦ Σαλαμανασάρ Γ' ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἀσορδάν Γ' καὶ ἐπὶ τοῦ τοῦτον διαδεξαμένου Ἀσσυρηνιραρί Γ' ἡ δύναμις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους κατέπεσεν ἀπὸ τοῦ μεγαλείου, εἰς δ' εἶχεν ὑψώσει αὐτὸ ἡ βασιλεία τοῦ Ῥαμμαννιραρί Γ' καὶ τῶν ἀμέσων προκατόχων αὐτοῦ. Εἰ καὶ δὲ αἱ περὶ τῆς ἱστορίας τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ Γ' ὡς καὶ τῶν μνημονευθέντων διαδόχων αὐτοῦ ἱστορικαὶ πηγαὶ εἰσὶ λίαν ἐνδεεῖς, ὅμως καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐνδεοῦς τῶν ἱστορικῶν πηγῶν ὡς καὶ ἐκ τῶν παραδεδομένων ὀλίγων εἰδήσεων βλέπομεν ὅτι ἡ βραχυχρόνιος βασιλεία τοῦ Σαλαμανασάρ Γ' ὑπῆρξεν ἐνδεῆς πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν μεγαλοουρημάτων. Στρατεῖαι αὐτοῦ ἐπὶ 7 κατὰ συνέχειαν ἔτη γενόμεναι ἀναφέρονται ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ Χρονικῷ (Κανόνι) πρὸς τὰς χώρας Οὐράρτου καὶ Ναμρί, μία δὲ τῶν στρατειῶν ἀναφέρεται γενομένη (777 π.Χ.) πρὸς νότον, ἐναντίον τῆς μνημονευθείσης Ἀραμαϊκῆς νομαδικῆς φυλῆς τῶν Ἰτουα (ἴδ. σελ. 301), ἔτι δὲ καὶ στρατεία τις εἰς τὴν χώραν τῶν *κέρων* (Ματ-ερίνι), εἰς τὸν Ἀμανὸν δηλονότι ἢ εἰς τὸν Λίβανον. Λεπτομερείας περὶ τῶν εἰς τὴν χώραν Οὐράρτου στρατειῶν δὲν γινώσκομεν ἐξ Ἀσσυριακῶν πηγῶν. Τοῦλάχιστον μέχρι νῦν δὲν

(1) Ἐν τοῖς ὀνόμασι τῶν χωρῶν, εἰς ἃς στρατεύει ὁ Ῥαμμαννιραρί Γ' πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μηδίας, εἶδον τινες ἢ ἐνόμισαν ὅτι εἶδον καὶ τὸ ὄνομα Ανδια («Ανδια, οὗ ἢ θέσις εἶναι μακρὰν» ἀνεγνώσθη ἐν τινι ἐπιγραφῇ). Ἐντεῦθεν τινες τὸ Ανδια ἐξέλαβον ἀντὶ Ἰνδια. Ἄλλ' ἡ χώρα ἢ Ἄνδια καλουμένη δι' ἀκριβεστέρων ἐρευνῶν ἐγνώσθη ὅτι ἔκειτο ἐν Μηδίᾳ (κατὰ Tiele κατὰ τὰς ὁχθας τῆς λίμνης Οὐρμια) (τὸ «μακρὰν κειμένη» λέγεται συνήθως ἐν τοῖς μνημείοις περὶ τῶν ἐν τοῖς ὄρεισι τοῦ κράτους κειμένων χωρῶν. Οὕτω λέγεται «Μηδία ἢ μακρὰν κειμένη», «Ἰουδαία ἢ μακρὰν κειμένη»). Ἄλλοι, ὡς ὁ Μασπερά, φρονοῦσιν ὅτι αἱ στρατεῖαι τοῦ Ῥαμμαννιραρί Γ' ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἀρείας (Ἐράτ). Περὶ Ἀσσυριακῆς στρατείας ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν οὐδὲν ἐκ τῆς σφηνοειδοῦς Ἀσσυριακῆς ἢ ἐκ τῆς καθόλου σφηνοειδοῦς φιλολογίας γινώσκομεν. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις, πλην τῶν περὶ Σεμιράμιδος μύθων, οὐδὲν διδάσκουσι περὶ τῆς μέχρι Ἰνδιῶν προελάσεως τῶν Ἀσσυρίων. Μόνον παρὰ τῷ Ἀρριανῷ (Ἀρρ. Ἰνδικῆς 1, 3) ὑπάρχει παράδοσις ὅτι τὸ Ἰνδικὸν ἔθνος τῶν Ἀσσακηνῶν ἢ Ἀσσακάνων εἶχεν ὑποταχθῆ τῷ Ἀσσυρίῳ. Ἄλλ' οἱ Ἀσσακηνοὶ ἔκουν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ *Κωφῆνος* (Καβούλ) καὶ τοῦ Ἰνδοῦ (Σράβ. ΙΕ' 698). Περιττὸν δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ μαρτύριον, ὅπερ πρότερον ἔφερον τινες περὶ τῆς μέχρι τῶν Ἰνδιῶν προελάσεως τῶν Ἀσσυρίων, ἀναφέροντες τὰ ἐπὶ τοῦ μέλανος ὀβελίσκου εἰκονιζόμενα ζῆα, ἄπερ ὡς φόρον ἔπεμπον οἱ ὑποτασσόμενοι λαοί, καὶ ἐν οἷς ὑπάρχουσι καὶ ἐλέφαντες καὶ ἰνὸκέρωτες, οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν διότι τὰ ζῆα ταῦτα ἦσαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους προϊόντα τῆς Συρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας.

εὐρέθησαν ἐπιγραφαὶ βασιλικαὶ διὰ τοῦ συνήθους πομπώδους ὕφους διηγούμεναι ἡμῖν κατορθώματα πολεμικὰ μεγάλα τοῦ Σαλαμανασάρ Γ'. Τὸ γεγονός μόνον ὅτι ἐπὶ 7 κατὰ συνέχειαν ἔτη ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς ἐστράτευε κατὰ τῆς χώρας Οὐράρτου, ὡς ἀναφέρεται ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ Χρονικῷ, μαρτυρεῖ τὴν δύναμιν τοῦ ἀντιπάλου καὶ τοὺς ἐντεῦθεν διὰ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος προελθόντας κινδύνους. Τοῦτο δὲ ἐμφανῶς δεικνύται ἐκ τῶν μνημείων τοῦ ἀντιπάλου ἡγεμόνος. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Οὐράρτου, καθ' οὗ ἐστράτευσεν ὁ Σαλαμανασάρ Γ', ἦτο ὁ Ἀργιστις Α', ὁ τοῦ Μενοῦα υἱὸς καὶ διάδοχος. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ δὲν μνημονεύει μὲν πολέμων αὐτοῦ κατὰ Σαλαμανασάρ καὶ Ἀσσυρίων, ἀλλ' ἀπαριθμεῖ τὰς χώρας, ὧν ἐδέσποζεν ἐκ τῆς ἀπαριθμήσεως δὲ ταύτης μανθάνομεν ὅτι οὐ μόνον ἅπαν σχεδὸν τὸ Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον ὑπήγετο εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ λαοὶ τῆς βορείου Συρίας καὶ ἡ Μελιτηνὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἶχον ὑποταχθῆ αὐτῷ ἢ εἶχον κατασταθῆ σύμμαχοι ἀναγινώριζοντες τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ. Λεπτομερείας περὶ τοῦ κράτους καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἀργιστίδος Α' θέλομεν ἀναφέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν λαῶν τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου, ἐνταῦθα δὲ ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι, ὡς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Ἀργιστίδος Α' δηλοῦται, ἐπὶ τοῦ Σαλαμανασάρ Γ' τῆς Ἀσσυρίας ὁ ἰσχυρὸς ἡγεμὼν τοῦ Οὐράρτου εἶχεν ἀποσπάσει ἀπὸ τῆς ἀμέσου καὶ ἐμμέσου ἀρχῆς τῶν Ἀσσυρίων ἀπάσας τὰς ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπέδιῳ ἀπὸ τῶν ὄριων τῆς Μηδίας μέχρι τῆς Μελιτηνῆς οἰκουμένης χώρας, ἔτι δὲ καὶ τὴν βορείου Συρίαν.

Ἡ ἐπὶ τὴν Συρίαν (εἰς τὴν χώραν τῶν κέρων;) γενομένη στρατεία τοῦ Σαλαμανασάρ Γ' περιορισθῆ εἰς πολεμικὰς πράξεις ἐναντίον τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς περὶ τὸν Λίβανον γῆς Σεδράχ (οὕτω καλεῖται παρὰ τοῖς Ο' ἢ τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου Χαταρίκ) (1).

Ἀσορδάν Γ' (773-755 π. Χ.). Ἡ ὀλικὴ ἔκλειψις ἡλίον ἐν Νινεβὶ κατὰ τὸ 763 π. Χ.— Τὸν Σαλαμανασάρ Γ' ἀποθανόντα τῷ 773 π. Χ. διεδέξατο νῦν ὁ Ἀσορδάν Γ'. Καὶ τοῦ βασιλέως τούτου (ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι γνωστὸν ἀν ἦτο υἱὸς ἢ ἀδελφὸς ἢ ἀνεψιὸς τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως) ἡ ἀρχὴ ὑπῆρξεν ἀσθενῆς, ἀσθενεστερά μάλιστα τῆς τοῦ προκατόχου αὐτοῦ. Πρὸς βορρᾶν ἡ δύναμις τοῦ βασιλείου τοῦ Οὐράρτου εἶχεν οὕτω ἀψιθῆ καὶ μεγαλυνθῆ, ὥστε ὁ Ἀσορδάν

(1) Περὶ τῆς γῆς Σεδράχ ἢ Χαταρίκ (Χαδραζάρ ἐν τοῖς μνημείοις) ἴδ. Παλαιὰν Διαθήκην, Ζαχαρίου Θ' 1. Κατὰ Ἐδ. Μάυερ, ἐν μιᾷ τῶν στρατειῶν τοῦ Σαλαμανασάρ Γ' εἰς Συρίαν προσεβλήθη ἡ Αἰμάθ. Τὴν εἰκασίαν ταύτην στηρίζει ὁ Ε. Μάυερ ἐπὶ τοῦ χωρίου Ἀμῶς (τοῦ ζήσαντος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους) (ς' 2): «Διάβητε πάντες καὶ ἴδετε καὶ διέλθετε ἐκεῖθεν εἰς Αἰμαθραββά καὶ καταβῆτε ἐκεῖ εἰς Γεθ ἄλλοφύλων, τὰς κρατίστας ἐκ τῶν βασιλείων τούτων, εἰ πλείονα τὰ ὄρια αὐτῶν ἐστὶ τῶν ἡμετέρων ὄριων». Ἄλλ' ἐκ τοῦ χωρίου τούτου οὐδὲν ἐξάγεται περὶ τῆς προσβολῆς καὶ τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰμάθ.

Γ' οὐδένα πόλεμον ἐπεχείρησε κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην. Τοῦλάχιστον τὸ Ἀσσυριακὸν χρονικὸν οὐδεμίαν ἀναφέρει στρατείαν πρὸς τὰς χώρας τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου ἢ πρὸς τὸ κράτος Οὐράρτου, ἀναφέρει δ' ἀπλῶς μίαν στρατείαν πρὸς τὴν Μηδίαν καὶ δύο πρὸς τὴν Συρίαν μὴ ἐκταθείσας πέραν τῆς γῆς Σεδράχ, τρεῖς δὲ πρὸς τὴν Βαβυλωνίαν ἐναντίον τῶν Ἴτουα. Ἀλλ' οὐδεμία, ὡς φαίνεται, τῶν στρατειῶν τούτων ἐπήνεγκε σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Μέγας ἐχθρὸς νῦν τῶν Ἀσσυρίων ἐν τοῖς πολέμοις καὶ σύμμαχος τῶν πολεμίων αὐτῶν ἦτο ὁ λοιμὸς. Ἐπι ἐπὶ τοῦ Ῥαμμαννιραρὶ Γ', ἐν μιᾷ τῶν στρατειῶν τοῦ ἡγεμόνου τούτου πρὸς τὴν Συρίαν (802 π.Χ.), εἶχεν ἐνσκήψει λοιμὸς ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ στρατῷ, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀσορδάν Γ' δις κατέλαβε τὴν Ἀσσυρίαν ὁ δεινὸς οὗτος πολέμιος (τῷ 765 καὶ τῷ 769 π.Χ.). Τῷ δὲ 763 π.Χ. ἐν μηνὶ Σιβάν (Ἰουνίῳ περίπου) συνέβη ἐν Νινευὶ ὀλικὴ ἐκλειψις ἡλίου (1). Ἡ ἐκ τοῦ φυσικοῦ δὲ τούτου φαινομένου καὶ τῶν κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐπερχομένων λοιμῶν καὶ ἐκ τῆς καθόλου ἐξασθενήσεως τοῦ κράτους ἐμποιομένη ἠθικὴ ἐντύπωσις εἰς τὸν δεισιδαίμονα Ἀσσυριακὸν λαόν, τὸν ἐν τοῖς σημείοις τούτοις διορῶντα τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν, φαίνεται ἔχουσα σχέσιν τινὰ καὶ συνάφειαν πρὸς τὰς ἐπὶ τοῦ Ἀσορδάν Γ' γενομένας διαφόρους ἐπαναστάσεις. Τῷ αὐτῷ ἔτει, καθ' ὃ ἐγένετο ἡ ἐκλειψις ἡλίου, ἐξεργράγη ἐν τῇ ἱερᾷ πόλει Ἀσσοῦ ἐπαναστάσεις διαρκέσασα καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Μόλις δὲ κατεστάλη αὕτη τῷ 761 π.Χ., ἤρξατο τῷ αὐτῷ ἔτει νέα ἐπαναστάσεις ἐν Αραφκα (ἰδ. σελ. 48 σημ.) διαρκέσασα ἄλλα δύο ἔτη (761 καὶ 760 π.Χ.). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς δευτέρας ταύτης ἐπαναστάσεως ἐξεργράγη τὸ ἀκόλουθον ἔτος (769 π.Χ.) τρίτη ἐπαναστάσεις διαρκέσασα καὶ αὕτη

(1) Περὶ τῆς ἐκλείψεως ταύτης λέγεται ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ Κανόνι τῶν ἐπωνύμων: «Ἐπὶ ἄρχοντος ἐπωνύμου Βουρσαγαγι, διοικητοῦ Γωζάν, ἐν μηνὶ Σιβάν, ὁ ἥλιος ἔπαθε σκοτασμόν». Ὁ Ἑρρῆκος Ῥάβλινσον καὶ οἱ Ἄγγλοι ἀστρονόμοι Hind καὶ Airy προσδιώρισαν ὡς ἡμέραν τῆς ἐκλείψεως, ἣν ἐθεώρησαν ὡς ὀλικήν, τὴν 15 Ἰουνίου τοῦ 763 π.Χ. Ὁ Schrader ἀποταθεὶς πρὸς τὸν ἐν Βερολίῳ ἀστρονόμον P. Lehman ἔμαθε παρ' αὐτοῦ τὸ συμπέρασμα τῶν ἀκριβῶν αὐτοῦ ἀστρονομικῶν ὑπολογισμῶν (οὗτοι ἐκτίθενται παρὰ Schrader, Keilinschr. und Geschichtsw. σελ. 368 κέξ.). Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ P. Lehman ἡ ἐκλειψις συνέβη ἐν Νινευὶ τῇ 15 Ἰουνίου τῇ ὥρᾳ 10 καὶ λεπτὰ 5 πρὸ μεσημβρίας, διήρκεσε δύο ὥρας καὶ 43 λεπτά, ἡ δὲ μεγίστη ἐκλειψις ἦτο 11,2 δακτύλων εἰς τρόπον, ὥστε ἐν μεσημβρίᾳ ἐφαίνοντο οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ. Λίαν εὐλόγως δ' ὁ Hommel φρονεῖ ὅτι ὁ προφήτης Ἀμώς, ὁ ζῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, τὴν ἐκλειψιν ταύτην (γενομένην γνωστὴν πάντως καὶ ἐν Ἰουδαίᾳ, καίπερ μὴ ἀναφερομένην ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ὡς γεγονός ἱστορικόν) ὑπαινίσσεται ἐν οἷς λέγει (H' 9): «Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος ὁ Θεός, καὶ δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας καὶ συσκοτάσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς καὶ μετατρέψω τὰς ἐορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος». Ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοῦ γεγονότος τούτου ἀστρονομικὴ χρονολογικὴ διακρίβωσις δίδωσι στερεὰν βᾶσιν εἰς τὴν Ἀσσυριακὴν χρονολογίαν ἐμμέσως δὲ καὶ εἰς ὅλην τὴν ἀρχαίαν χρονολογίαν.

δύο ἔτη. Τὰ ἐπόμενα τρία ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσορδάν Γ' διήλθον ἐν εἰρήνῃ, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ Ἀσσυριακοῦ Χρονικοῦ Κανόνος (1).

Ἀσσυριακὸν Γ' (755-746 π.Χ.).—Ὁ τοῦ Ἀσορδάν Γ' διάδοχος (2) Ἀσσυριακὸν Γ' κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐστράτευσε ἐπὶ τὴν βόρειον Συρίαν, ἵνα κυριεύσῃ τὴν πόλιν Ἀρφαδ (Αρπαδδα ἐν τοῖς μνημείοις, κειμένην ὀλίγον βορείως τοῦ Χαλεπίου), χωρὶς, ὡς φαίνεται, μηδὲν νὰ κατορθώσῃ. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ 749 π.Χ. ἐπὶ τέσσαρα ἔτη διήγαγεν ἐν εἰρήνῃ (3). Τῷ 749 καὶ 748 ἐστράτευσε ἐναντίον τῆς Μηδίας καὶ τῆς χώρας Ναμρὶ ἄνευ ἀποτελέσματος σπουδαίου. Μετ' ὀλίγον, τῷ 746 π.Χ., στάσις μεγάλη ἐγένετο ἐν αὐτῇ τῇ πρωτεύουσῃ πόλει Καλάχ καὶ ὁ Ἀσσυριακὸν Γ' ἐτελεύτησε τῷ αὐτῷ ἔτει εἴτε φρονεθεὶς ἐν μέσῳ τῆς στάσεως εἴτε ἀποθανὼν φυσικὸν θάνατον, διεδέξατο δ' αὐτὸν ὁ περίφημος Φούλ ἢ Θαλαθφελλασάρ Β'.

Τὰ περὶ τοῦ προφητικοῦ κηρύγματος τοῦ Ἰωνᾶ ἐν Νινευί.—Εἰς τοὺς χρόνους τούτους τῆς καταπτώσεως τῆς πολιτικῆς δυνάμεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ σκοτασμοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν λοιμῶν καὶ στάσεων καὶ ἐμφυλίων πολέμων, ἀνάγεται πιθανώτατα καὶ τὸ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀναφερόμενον ἐπεισόδιον τοῦ προφήτου Ἰωνᾶ ἀπέναντι Νινευί καὶ Ἀσσυρίας. Ὁ Ἰωνᾶς ἔζη, οὐχὶ ὡς οἱ προγενέστεροι ἐρμηνευταὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐφρόνουν (ὡς ἔτος τῆς περὶ Νινευί προφητείας δεχόμενοι τὸ 860 ἢ τὸ 840 π.Χ.), κατὰ τὸν 9. π.Χ. αἰῶνα, ἀλλὰ κατὰ τὸν 8, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰεροβοάμ Β' βασιλέως Ἰσραὴλ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Βασιλ. Δ', ΙΔ' 25: «Αὐτὸς (ὁ Ἰεροβοάμ Β') ἀπέστησε τὸ ὄριον Ἰσραὴλ ἀπὸ εἰσόδου Αἰμάθ... κατὰ τὸ ὄρημα Κυρίου Θεοῦ Ἰσραὴλ, ὃς ἐλάλησεν ἐν χειρὶ δούλου αὐτοῦ Ἰωνᾶ, υἱοῦ Ἀμαθί, τοῦ προφήτου τοῦ ἐκ Γεθαχαβέρ»), ὁ δὲ Ἰεροβοάμ Β' δὲν ἐβασίλευσε, ὡς φρονεῖ ὁ Ῥάβλινσον, περὶ τὰ 760 ἢ 750 π.Χ., ἀλλὰ τῷ 781 π.Χ. καθὰ δι' ἀκριβῶν χρονολογικῶν ὑπολογισμῶν ἀποδείκνυσιν ὁ Stade (Geschichte des Volkes Israel T. A' σελ. 559), ἐπειδὴ δὲ ἐβασίλευσε 40 ἔτη (781-741 π.Χ.) ἡ βασιλεία αὐτοῦ, καθ' ἣν προεφήτευσεν ὁ Ἰωνᾶς, περιλαμβάνει ἀκριβῶς τὴν μνημονευθεῖσαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ περίοδον τῆς ἀδυναμίας, τῶν λοιμῶν, τῆς ἐκλείψεως ἡλίου καὶ τῶν στάσεων, πάντων τούτων ἀποδιδομένων βεβαίως εἰς τὰς ἀμαρτίας τῶν ἀνθρώπων. Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν τούτους ἢ κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ τῆς ἐν Νινευί ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου (763), ἦτις, ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἐν τῇ προηγουμένη σημειώσει μνημονευθὲν χωρίον τοῦ συγχρόνου προφήτου Ἀμώς, ἔδωκεν

(1) Περὶ ἐκάστου τῶν ἐτῶν τούτων σημειοῦται ἐν τῷ Χρονικῷ: «οὐδεμία ἐπαναστάσις».

(2) Ἄγνωστος ὁ βαθμὸς καὶ τῆς τούτου πρὸς τὸν προκάτοχον συγγενείας.

(3) Τοῦτο λέγει τὸ Ἀσσυριακὸν Χρονικόν, ἐν ᾧ σημειοῦται περὶ ἐκάστου τῶν ἐτῶν τούτων «ἐν τῇ χώρῃ ὁ βασιλεύς», δὲν διεξάγει δηλονότι πόλεμον.

ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ἑβραίους προφήτας νὰ προφητεύσωσι μεγάλα δεινὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἐγένετο, φαίνεται, καὶ ἡ προφητεία τοῦ Ἰωνᾶ κατὰ τὸ ῥῆμα Κυρίου εἰπόντος τῷ προφήτῃ: «Ἀνάστηθι καὶ πορεύου εἰς τὴν Νινευὶ τὴν πόλιν τὴν μεγάλην καὶ κήρυξον ἐν αὐτῇ ὅτι ἀνέβη ἡ κριαυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρὸς με» (Ἰωνᾶ Α' 2-3). Τοῦ Ἰωνᾶ ἡ προφητεία ἔλεγεν: «Ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ ἡ Νινευὶ καταστροφῆσεται» (Ἰωνᾶ Β' 4-5). Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι διὰ τῆς μετανοίας τῶν κατοίκων ἀπῆλλάγη τῆς ἀπειλουμένης καταστροφῆς ἡ «μεγάλῃ πόλις Νινευί», ἣτις καθ' ὃν χρόνον εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν ὁ Ἰωνᾶς, ἵνα κηρύξῃ τὴν ἐπιχειμένην καταστροφὴν, εἶχεν ἔκτασιν «ὥσει πορείας ὁδοῦ τριῶν ἡμερῶν» καὶ ἐν ἧ ὁ Ἰωνᾶς ἤρξατο τοῦ κηρύγματος ἀφοῦ εἰσπορευόμενος εἰς αὐτὴν ἐποίησατο ὥσει πορείαν ὁδοῦ ἡμέρας μιᾶς (1). Καὶ οὐ μόνον ἐσώθη ἡ Νινευί, ἀλλὰ καὶ εἰς νέαν ἀνῆλθε περιωπὴν μεγαλείου ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θαλαθφελλασάρ Β'.

Θαλαθφελλασάρ Β' (Φούλ ἢ Πῶρος) (746-727 π. Χ.).— Τὸν Ἀσσουριναρὶ Β' διεδέξατο ὁ Θαλαθφελλασάρ Β'. Τίνα σχέσιν καὶ βαθμὸν συγγενείας εἶχεν ὁ νέος ἡγεμὼν πρὸς τὸν προκατόχον αὐτοῦ καὶ καθόλου πρὸς τὸν τέως βασιλεύοντα οἶκον, δὲν εἶναι γνωστὸν. Οἱ λόγοι οἱ φερόμενοι πρὸς μισθροίαν ὅτι συγγένεια ἄμεσος δὲν συνέδεον αὐτὸν πρὸς τοὺς προκατόχους αὐτοῦ, καίπερ ὄντα πόρρωθεν συγγενῆ πρὸς τὸν βασιλεύοντα οἶκον, δὲν εἶναι ἰσχυροὶ (2), πάντῃ δὲ

(1) Ὅτι ἡ προφητεία τοῦ Ἰωνᾶ εἶχεν ἀφορμὴν τὴν κατὰ τὸ ἔτος 763 γενομένην ὀλικὴν ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου μαρτυρεῖται ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰωνᾶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς μετανοίας τῶν Νινευιτῶν λεγομένων πρὸς ὅσα ὁ σύγχρονος Ἀμὼς ἐν τῇ περὶ ἐκλείψεως ἡλίου προφητεία λέγει περὶ τοῦ πένθους τοῦ καταληφθέντος τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴν ἔκλειψιν ἐκείνην. Ὁ Ἀμὼς λέγει (Θ' 9-11): «... Καὶ δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας... καὶ μεταστρέψω τὰς ἐορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος καὶ πάσας τὰς ψῆδας ἡμῶν εἰς θρήνον, καὶ ἀναβιβῶ ἐπὶ πᾶσαν ὄσφιν σάκκον, καὶ ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν φυλάκρωμα καὶ θήσομαι αὐτὴν ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ὀδύνης... καὶ ἐξαποστελῶ λιμὸν ἐπὶ γῆς, οὐ λιμὸν ἄρτου οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀνοῦσαι τὸν λόγον Κυρίου». Ἐν βιβλίῳ δὲ Ἰωνᾶ λέγεται (Γ' 5-10): «Καὶ ἐπίστευσαν οἱ ἄνδρες Νινευῆ τῷ Θεῷ καὶ ἐκήρυξαν νηστείαν, καὶ ἐνεδύσαντο σάκκους ἀπὸ τοῦ μεγάλου αὐτῶν ἕως τοῦ μικροῦ αὐτῶν. Καὶ ἤγγισεν ὁ λόγος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νινευῆ καὶ ἐξανέστη ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ περιεβλετο τὴν στολὴν αὐτοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ περιεβλέτο σάκκον καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ σποδοῦ... καὶ περιεβόλοντο σάκκους οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη, καὶ ἀνεβόησαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτενωῶς. Καὶ ἀπέστρεψαν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πονηρίας... Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν... καὶ μετενόησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ἣ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐποίησεν».

(2) Οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι α') ὅτι ὁ Θαλαθφελλασάρ Β' ἐν τοῖς μνημείοις αὐτοῦ δὲν ὀνομάζει πατέρα αὐτοῦ τὸν Ἀσσουριναρὶ Γ' οὐδὲ μνημονεύει αὐτοῦ· ἀλλὰ τοῦτο γίνεται ἴσως, διότι ὁ Ἀσσουριναρὶ Γ' οὐδὲν ἔνδοξον διέπραξεν ἔργον· ἀλλὰ καὶ ὁ Σεναχειρίμ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ δὲν μνημονεύει τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Σαργῶν β') ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀσσαρχαδδῶν κτίζων ἀνάκτορον ἐν Καλάχ κατέστρεψε τὸ τοῦ Θαλαθφελλασάρ Β' καὶ διὰ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἄλλων κοσμημάτων τούτου ἐκόσμησε τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἀνά-

ἀστήρικτος ἢ ἄλλη γνώμη ὅτι ἦτο ὅλως ξένος πρὸς τὸν οἶκον τὸν βασιλεύοντα καὶ σφετεριστὴς τοῦ θρόνου ἐπωφεληθεὶς τὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Ἀσσουριναρὶ Γ' ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν ἵνα ἰδρῦσῃ νέαν δυναστείαν (1). Εἰς τὴν σύγχυσιν τῶν γνωμῶν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ καταγωγῆς καὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰς τὸν Ἀσσυριακὸν θρόνον ἀνόδου τοῦ Θαλαθφελλασάρ Β' ἔδωκεν ἀφορμὴν τὸ διπλοῦν ὄνομα τὸ διδόμενον ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ εἰς τὸν Θαλαθφελλασάρ Β', τὸ Φούλ δηλ. καὶ Θαλαθφελλασάρ. Ὁ Φούλ ἀναφέρεται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (καὶ εἶναι ὁ πρῶτος Ἀσσύριος βασιλεὺς γνωστὸς ἐν αὐτῇ) ὡς ἄμεσος προκατόχος ἢ σύγχρονος τοῦ Θαλαθφελλασάρ Β'. Οὕτως ἐνῶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μαναῆμ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ (740-731 π. Χ.) Φούλ ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἀναβαίνει ἐπὶ τὴν γῆν Ἰσραὴλ (2) ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φακεῆ (728-709), τοῦ δευτέρου διαδόχου τοῦ Μαναῆμ, ἔρχεται ἐπὶ γῆν Ἰσραὴλ Θαλαθφελλασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων. Καὶ ὅμως τὸ Ἀσσυριακὸν Χρονικὸν ἄμεσως μετὰ τὸν Ἀσσουριναρὶ Γ' ὡς βασιλέα Ἀσσυρίας ἀναφέρει τὸν Θαλαθφελλασάρ (Τουκλατ-παλ-ισσάρρα). Τίς λοιπὸν ὁ μεταξὺ τοῦ Θαλαθφελλασάρ Β' καὶ τοῦ Ἀσσουριναρὶ Γ' ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναφερόμενος βασιλεὺς Φούλ; Ἐν τοῖς παρ' Εὐσεβίῳ (ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ) σωζομένοις ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου λέγεται ὅτι ἐν Βαβυλωνίᾳ μετὰ τοὺς 526 βασιλεῖς, οἵτινες ἐβασίλευσαν ἐν ταῦθα μετὰ τοὺς χρόνους τῆς Σεμιράμιδος (σ. 156-157 σημ.), ἐγένετο βασιλεὺς τῶν Χαλδαίων Φούλος καλούμενος, λέγει δὲ ὁ Εὐσεβίος ὅτι ὁ Φούλος οὗτος τοῦ Βηρώσου εἶναι αὐτὸς ὁ ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναφερόμενος Φούλ. Ἐξ ἄλλου ἐν τῷ «Κανόνι τῶν Βασιλείων» τοῦ Πτολεμαίου, τῷ ἀρχομένῳ ἀπὸ Ναβονασάρου

κτορον. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη πράξις τοῦ Ἀσσαρχαδδῶν, καὶ ἂν χαρακτηρισθῇ ὡς ἀσέβεια πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Θαλαθφελλασάρ Β', δὲν μαρτυρεῖ ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐθεωρεῖτο σφετεριστὴς ὑπὸ τοῦ Ἀσσαρχαδδῶν. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ λόγοι εἰσὶ λίαν ἀσθενεῖς. Περὶ δὲ τοῦ τρίτου τοῦ περὶ Χαλδαϊκῆς δηλονότι καταγωγῆς τοῦ Θαλαθφελλασάρ Β' μακρὸς γίνεται λόγος ἀνωτέρω.

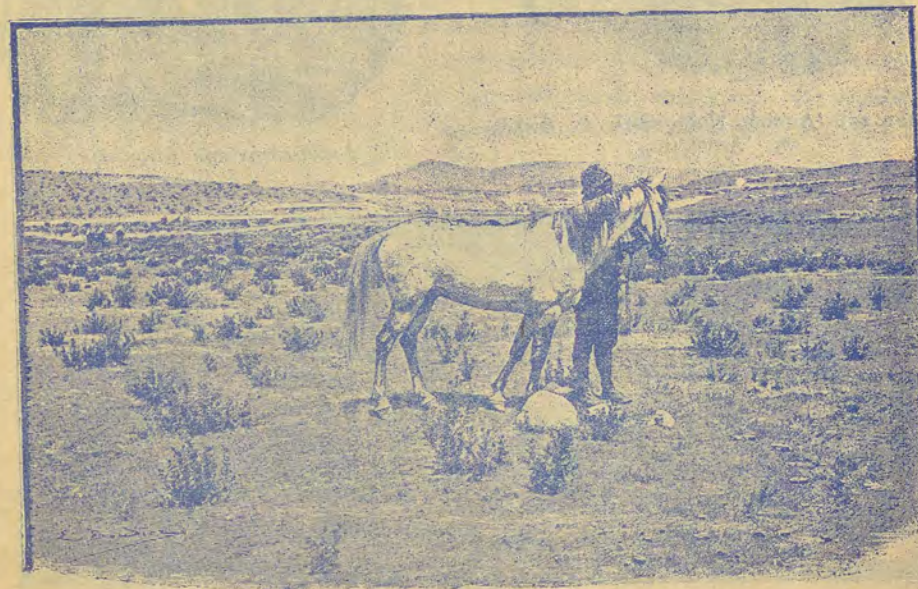
(1) Εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἔδωκεν ἀφορμὴν ἰδίως τὰ περὶ τῆς Χαλδαϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Φούλ λεγόμενα (ἴδ. κατωτέρω). Ἄλλὰ καὶ τὰ ἱστορούμενα περὶ τῆς διὰ Βαλητάρρα ἐπελθούσης διήθεν μεταβολῆς δυναστείας ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ κράτει (ἴδ. σελ. 264-265 σημ.) παρέσχον ἀφορμὴν εἰς τὴν ἄλλην ὑπόθεσιν ὅτι ὁ Βαλητάρρας εἶναι αὐτὸς ὁ Φούλ (Πουλ ἐν τῷ Ἑβρ. κειμένῳ) ἴδ. Ῥάβλινσον Π. 128). Ἄλλοι δὲ ὡς ὁ Μασπερὼ (H. A. σ. 362) τὴν διὰ Θαλαθφελλασάρ γενομένην διήθεν μεταβολὴν τῆς δυναστείας συνῆψαν πρὸς τὴν τοῦ Κτησίου παράδοσιν περὶ τῆς διὰ τοῦ Ἀρβάκου καὶ Βελέσνος ἐπελθούσης καταλύσεως τοῦ πρώτου Ἀσσυριακοῦ κράτους (ἴδ. σελ. 264-265), πλάσαντες καὶ δεύτερον Ἀσσυριακὸν κράτος ἀρχόμενον ἀπὸ Θαλαθφελλασάρ Β'. Ἄλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ γνώμαι εἰσὶν ἀστήρικτοι καὶ ἀναιροῦνται οἰκοθεν ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων κριτικῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης, οἷα ἐκτίθεται κατωτέρω.

(2) Βασιλ. Δ', ΙΕ', 19. Ἄγνωστον ποῖον ἔτος τῆς βασιλείας Μαναῆμ, διότι λέγεται ἀπλῶς «ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ».

τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας, μετὰ τὸν Ναβονάσαρον τοῦτον τὸν βασιλεύσαντα 14 ἔτη (747 - 733 π. Χ.) καὶ τὸν Νάδιν βασιλεύσαντα 2 ἔτη (733-731) ἐβασίλευσαν ἐν Βαβυλῶνι ἐπὶ 5 ἔτη (729--724) δύο βασιλεῖς ὁμοῦ ὁ Χινζίρος καὶ ὁ Πῶρος. Τὸ ὄνομα Πῶρος εἶναι ταυτὸν τῷ Φούλ ὡς Περσ. τύπος τοῦ ὀνόματος τούτου (προβλ. Βαβίλου, Περσ. Βαβιου) διὰ τῶν Περσῶν καταστάς γνωστός τοῖς Ἕλλησιν ὥστε ὁ Πῶρος ὁ μετὰ Χινζίρου ἐπὶ 5 ἔτη βασιλεύσας εἶναι ὁ Φούλ. Γινώσκωμεν δὲ ἐκ τοῦ «Βαβυλωνιακοῦ Χρονικοῦ» ὅτι ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β' καταλύσας τὴν ἀρχὴν τοῦ Χινζίρου (Κινζιρ ἢ Οὐκινζιρ) ἤρξεν ἐν Βαβυλῶνι. Ὡστε καὶ ἐνταῦθα εὐρισκόμεθα ἀπέναντι Φούλ ἅμα καὶ Θαλγαθφελλασάρ. Πρὸς ἐξήγησιν τῆς τοιαύτης συμπτώσεως τῶν ὀνομάτων διάφοροι ὑπὸ διαφόρων προϋτάθησαν ἐξηγήσεις καὶ γνώμαι. Καὶ κατὰ τινὰ μὲν τούτων ὁ Φούλ, ὁ ἐπὶ Μαναῆμ κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὡς βασιλεὺς Ἀσσυρίων (βασιλεύοντος κατὰ τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα τῶν Ἀσσυρίων τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β') ἐπὶ γῆν Ἰσραὴλ ἔλθων, ἦτο ἀρχιστρατήγος τις τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β', νομισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑβραίων ὡς βασιλεὺς κατ' ἄλλην γνώμην (τοῦ Gutschmidt) ὁ Φούλ ἦτο ἀνταπαιτητῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ θρόνου, ἄρχων μέρους (τοῦ δυτικοῦ) αὐτοῦ κατὰ τρίτην δὲ τινὰ γνώμην, στηριζομένην ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου τοῦ Εὐσεβίου, καθ' ὃ κατὰ Βήρωσον «ὑπῆρξε βασιλεὺς Χαλδαίων Φούλος», ὁ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ μνημονευόμενος Φούλ ἐθεωρήθη οὐχὶ βασιλεὺς Ἀσσύριος, ἀλλὰ Βαβυλώνιος σύγχρονος τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β' τῆς Ἀσσυρίας, ὅστις στρατευσάμενος ἐπὶ τὴν νότιον Συρίαν ἐνομίσθη ὑπὸ τῶν Ἑβραίων βασιλεὺς Ἀσσύριος. Ἀλλ' ἐναντίον πασῶν τούτων τῶν γνωμῶν δι' ἀναμφριστῶν ἀποδείξεων ἀντέταξεν ὁ Schrader τὴν μόνην ἐξήγησιν, ὅτι Φούλ καὶ Θαλγαθφελλασάρ εἰσὶν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ὑπὸ δύο διάφορα ἢ ταυτὰ κατ' οὐσίαν ὀνόματα. Μετὰ πολλὰς ἐρεῦνας καὶ πολλοὺς συνδυασμοὺς ὀνομάτων, καὶ πραγμάτων ὁ Schrader ἔφθασεν εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα: α') ὅτι Μαναῆμ ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ καὶ Ἀζαρίας ὁ βασιλεὺς Ἰούδα, οἵτινες ἐβασίλευον συγχρόνως, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐκ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, εἰσὶν ἀμφότεροι σύγχρονοι Ἀσσυρίου τινὸς βασιλέως καλουμένου ἐν μὲν τῇ Π. Δ. Φούλ (Ἑβρ. Πουλ), ἐν δὲ ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς Τουχλατιπαλισσάρρα (Θαλγαθφελλασάρ) β') ὅτι τὰ ὀνόματα Φούλ καὶ Πωρ (Πῶρος τοῦ Πτολεμαίου) εἰσὶ διάφοροι τύποι τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος γ') ὅτι ὁ Φούλ-Πῶρος τῷ 731 π. Χ. γίνεται βασιλεὺς Βαβυλωνίας, ἀλλὰ καὶ ὁ Θαλγαθφελλασάρ τῷ 731 π. Χ. καθίσταται κύριος τῆς Βαβυλωνίας δ') ὅτι τῷ 727 π. Χ. ἐν Ἀσσυρίᾳ ἀποθνήσκει ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β', ἀλλὰ τῷ αὐτῷ ἔτει τὸν Φούλ-Πῶρον διαδέχεται ἐν Βαβυλωνίᾳ ἕτερος βασιλεὺς ε') ὅτι Πουλ εἶναι αὐτὸ τὸ ὄνομα Τουχλατιπαλισσάρρα (ἢ Τουχλατ-χαβαλ-ασσάρ, ὡς ἀνεγίνωσκε τὸ ὄνομα ὁ Schra-

Ἐρείπια ἀνακτόρων τῶν Οὐράρτων.

Τύπος ἵππων Καππαδοκίας.

Στήλη τοῦ Ἀσσοῦ Ναζιραβάλ ἐν Καλάχ τῆς Ἀσσυρίας.

Ἀνάγλυφον τοῦ Ναραμσίν.

Δύο ἀρχηγοὶ Ἐλαμιτῶν ἐκδερόμενοι ζῶντες ὑπὸ Ἀσσυρίων.

der ὅτε ἔγραφε)(1) ὅτι ὁ Βῆρωσος καλεῖ τὸν Φούλ Χαλδαῖον· ἀλλὰ καὶ ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β' καλεῖ ἑαυτὸν βασιλέα Χαλδαίας. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα συμπεράσματα τοῦ Schrader ἔχουσι καλῶς. Ἀλλὰ τὸ ε' καὶ τὸ Ὠ' δέονται τινος διαλευκάνσεως. Ὅτι τὸ Φούλ (Ἑβρ. Πουλ) εἶναι παραφθορὰ τοῦ Τουχλατιπαλισσάρρα (ἢ Tuklat-habal-assar, κατὰ τὴν ἀνω μνημονευθεῖσαν ἀνάγνωσιν, ἢ τοῦ Ἑβραϊκοῦ τύπου Τιγλατιπιλέσερ)(2) δὲν φαίνεται ἀπίθανον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Stade(3) ἀντιτάσσει πρὸς τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Schrader τὴν παρατήρησιν ὅτι ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Πουλῶν ὡς ὄνομα ἀνδρός, καὶ τὸ Πῶρος δὲ τοῦ Πτολεμαίου, ὅπερ ὁ Schrader παραδέχεται ὡς ταυτὸν τῷ Πουλ καὶ ὅπερ ὡς ἐπίσημον ὄνομα τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως ἐν τῷ «Κανόνι βασιλειῶν» τοῦ Πτολεμαίου γραφόμενον δὲν δύναται νὰ ἦναι ἴσως παρεφθαρμένος τύπος ἄλλου ὀνόματος, μαρτυρεῖ ὅτι τὸ Φούλ ἢ Πουλ εἶναι ὄνομα αὐτοτελές. Τοῦτο δὲ μοι φαίνεται μέχρι τινὸς καὶ ἄλλοθεν βεβαιούμενον. Ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς Χρονικοῖς τοῦ Εὐσεβίου, ἦτοι ἐν τοῖς Χρονικοῖς τοῖς σωζομένοις ἐν τῇ Ἀρμενικῇ μεταφράσει, ἐν ἣ καὶ τὸ ἀφορῶν τὸν Φούλ ἀπόσπασμα τοῦ Βηρώσου, τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν λέγεται Φούλ ἢ Πουλ(4) (Ἀρμ. Πουλ), ἀλλὰ Π(Φ)ουλος (Π(Φ)ουγος) τοῦτο δὲ δηλοῖ ὅτι ὁ Εὐσέβιος εἶχε παραλάβει τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Βηρώσου ἢ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Πολυίστορος ὑπὸ τὸν τύπον Π(Φ)ουλος, ὅπερ ἀναμνησκει ἡμᾶς τὸ Πουλῶν τῶν Ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν καὶ Πῶρος τοῦ Πτολεμαίου. Ἀλλ' ἡ παρατήρησις αὕτη δὲν δύναται νὰ ἔχη σπουδαίαν σημασίαν, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅποσον παραμορφοῦσιν ἐπὶ τὸ Ἑλληνικώτερον τὰ βαρβαρικά ὀνόματα αὐτοὶ οἱ μὴ Ἑλληνες ἐλληνισταὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, οἷοι

(1) Ἄλλ' ὁ Stade ἐκ τῆς διακρίσεως ταύτης τῶν ὀνομάτων ὁρμώμενος συντάσσεται τῇ γνώμῃ τῶν φρονούντων ὅτι Φούλ ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β' πρὶν ἀνέλθῃ οὗτος εἰς τὸν Ἀσσυριακὸν θρόνον. Ἀλλὰ τότε ἐγείρεται ἡ ἀντίρρηση: ἂν ὁ σφετεριστὴς Φούλ ἀνελθὼν εἰς τὸν Ἀσσυριακὸν θρόνον μετέβαλε τὸ ὄνομα εἰς Θαλγαθφελλασάρ, διατὶ ἐπὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ θρόνου διετήρησε τὸ ὄνομα τὸ πρῶτον, Φούλ (Πῶρος); Ἄλλως τὸ ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τὸ αὐτὸ πρόσωπον ὅτε μὲν καλεῖ Φούλ, ὅτε δὲ Θαλγαθφελλασάρ, τοῦτο οὐδόλως παράδοξον, διότι, ὡς λέγει ὁ Stade, ἐν βιβλίῳ (τῷ τῶν Βασιλειῶν Δ'), ὅπερ συνετάχθη ἐκ διαφόρων πηγῶν 100 ἔτη μετὰ τὰ γεγονότα, ἅτινα ἴστορεῖ, πολλὰ ὑπάρχουσι τοιαῦτα παραδείγματα ἀνακριβειῶν καὶ συγχύσεων. Καὶ ὁ Schrader δὲ φέρει παραδείγματα τοιοῦτων ἀνακριβειῶν καὶ συγχύσεων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ.

(2) Κατὰ τὸν Ἑβραϊκὸν τοῦτον τύπον ὁ Ἰώσηπος μετέφρασε τὸ ὄνομα οὐχὶ ὅπως οἱ Ὁ Θαλγαθφελλασάρ, ἀλλὰ Θαλγαθφελλασάρ.

(3) Geschichte des Volkes. Israel I σελ. 576.

(4) Τὸ Ἀρμενικὸν γράμμα, δι' οὗ ἀπεδίδεται τὸ πρῶτον γράμμα φ τοῦ ὀνόματος Φούλ, προφέρεται μὲν ὡς π, ἀλλ' ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν φ καὶ τὸ Λατινικὸν ph. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ τὸ Φούλ λέγεται καὶ Φουᾶ.

ἦσαν ὁ Βήρωσος καὶ ὁ Ἰώσηπος (1). Ἄλλ' ὑπάρχει τι καὶ ἄλλο συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Schrader περὶ τῆς ἀπὸ Θαλασφφελλασάρ παραφθορᾶς τοῦ ὀνόματος Φούλ. Μοὶ φαίνεται ἄπορον ὅτι οὔτε ὁ Schrader οὔτε οἱ ἄλλοι Ἀσσυριολόγοι παρετήρησαν ὅτι ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς Χρονικοῖς τοῦ Εὐσεβίου ὁ Θαλασφφελλασάρ καλεῖται Φαλσάρ (Φαγ-σάρ). Ὁ τύπος οὗτος, ἂν ἀληθῶς παρελήφθη ἐκ τοῦ ἀρχαίου, ἐνθεν μὲν μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ὄνομα Θαλασφφελλασάρ, διὰ τὸ πολυσύλλαβον αὐτοῦ, συνεμήθη ἴσως παρὰ τοῖς Ἑβραίοις εἰς Φαλσάρ, συγχρόνως δὲ ἀπετέλεσε τὸν μεσάζοντα τύπον μεταξὺ Τουχλατ-παλ-ισσάρα, Θαλασφφ-φαλ-ασάρ καὶ Π(Φ) οὐλ (2).

Τὸ δὲ Σ' συμπέρασμα τοῦ Schrader, καθ' ὃ ὁ μὲν Βήρωσος καλεῖ τὸν Φούλ *Χαλδαίων*, ὁ δὲ Θαλασφφελλασάρ Β' καλεῖ ἑαυτὸν βασιλέα *Χαλδαίας*, ἀποκαλύπτει ἡμῖν ἅπαξ ἐτι τὴν ἥμιστα αὐστηρὰν κριτικὴν, μεθ' ἧς καὶ οἱ σοφώτατοι τῶν Ἀσσυριολόγων, ἀδαιεῖς ὄντες τῆς Ἀρμενικῆς, διαφωτίζονται ἐκ τῶν ἐν τοῖς Χρονικοῖς ἐκείνοις ἀποσπασμάτων τοῦ Βηρώσου (3). Τιθεμένου κατὰ μέρος ὅτι

(1) Ὁ Ἰώσηπος τὸ ὄνομα Σαλαμανασάρ παραμορφοῖ εἰς Σαλμανάσης καὶ Σελάμψας (ἀλλὰ τὸ *Σελάμψας* προῆλθε πάντως ἐκ τῆς πλημμελείας τῶν ἀντιγραφῶν).

(2) Ἐκ μεταπτώσεως τοῦ παλ εἰς πολ καὶ τὸ Ναβουπαλάσσαρ ἐγένετο Ναβουπολάσσαρος ἢ Ναβοπολάσσαρος.

(3) Πρβλ. καὶ τὰ ἐν σελ. 146 σημ. 2 περὶ τῶν ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ τοῦ Εὐσεβίου ὀνομάτων *Ἐλαμίται* ἢ *Μῆδοι* σημειωθέντα. Εἶναι τῇ ἀληθείᾳ παράδοξος ἢ ἐπιπολιότης, μεθ' ἧς οἱ πολλοὶ τῶν Εὐρωπαίων Ἀσσυριολόγων ποιοῦνται σοβαρῶς λόγον περὶ τινῶν ἐκ τῶν παρ' Εὐσεβίου σωζομένων ἀποσπασμάτων ὡς περὶ παραδόσεων ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Βηρώσου προερχομένων. Βεβαίως ἡ παρατήρησις ἡμῶν ἀποβλέπει οὐχὶ εἰς τὰ παρ' Εὐσεβίῳ καὶ ἄλλοις συγγραφεῦσιν Ἑλληνιστῶν σωζόμενα ἀποσπάσματα τὰ ῥητῶς ἀναφερόμενα ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἐκείνων εἰς τὸν Βήρωσον, ἀλλὰ εἰς τὰ ἀποσπάσματα ἐκεῖνα τὰ σωζόμενα ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ τοῦ Εὐσεβίου καὶ ἀποδιδόμενα ῥητῶς ὑπὸ τούτου εἰς τὸν Πολυίστορα. Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα τοῦ Πολυίστορος εἶναι πάντα εὐλημμένα ἐκ τοῦ Βηρώσου (ὅπερ δὲν κεῖται ἐκτὸς πάσης ὀμφιβολίας, ἀφοῦ παρὰ Συγκέλλφ, ὅστις πολλὰ τῶν τοῦ Πολυίστορος θεωρεῖ ὡς εὐλημμένα ἐκ τοῦ Βηρώσου, ἐνίοτε ἐκ παραλλήλου ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀλεξάνδρου Πολυίστορος καὶ τοῦ Βηρώσου, ὡς πραγματευσαμένων ἀμοιτέρων περὶ Χαλδαϊκῶν («ὡς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ Βήρωσός φασιν οἱ τὰς Χαλδαϊκὰς ἀρχαιολογίας περιειληφότες»), καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Εὐσέβιος τὰ τοῦ Βηρώσου ἀποδίδει τῷ Βηρώσῳ καὶ τὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου τῷ Ἀλεξάνδρῳ) καὶ ὅτι ὁ Πολυίστορ πιστῶς παρέδωκε τὰ παρὰ Βηρώσῳ, ἀρκεῖ ἄρα τὸ τοιοῦτον ἵνα τὰ ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ τοῦ Εὐσεβίου ἐθνολογικὰ ὀνόματα θεωρηθῶσιν ὡς ἀποδιδόμενα ἀκριβῶς ἐν τῇ Ἀρμενικῇ μεταφράσει καὶ ἔχοντα ἀξίαν ἐθνολογικὴν διὰ τὰ ἐγείρωσι τοσοῦτον θόρυβον περὶ τῆς ἐθνικῆς καταγωγῆς τοῦ Φούλ ἢ ἄλλου τινὸς Ἀσσυρίου βασιλέως; ἵνα ἀκριβείαν δύνανται νὰ ἔχωσιν οἱ Ἀρμένιοι μεταφρασταὶ οἱ μεταφράζοντες τὸ *Ρωμαϊκὸς* διὰ τοῦ *Δαλματικὸς* καὶ τὸ *Τουρκὸς* διὰ τοῦ *Δαδικῆς*, καὶ μάλιστα ὁ Ἀρμένιος ὁ μεταφράσας τὸ Χρονικὸν τοῦ Εὐσεβίου, ὁ ἐρμηνεύσας τὸ *Ἐλαμίτης* καὶ τὸ *Μῆδος* διὰ τοῦ *Ἀμαρδός*, τὸ «τοῦ Εὐφράτου τοῦ παραρρέοντος τὴν Βαβυλῶνα» διὰ τοῦ «τοῦ Ἀρζάνου τοῦ παραρρέοντος τὴν Βαβυλῶνα», ὁ ἐρμηνεύσας δη-

ὁ Θαλασφφελλασάρ δὲν καλεῖ ἑαυτὸν ἐν τοῖς μνημείοις βασιλέα *Χαλδαίας*, ἀλλὰ Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ, ὅπερ πολὺ διαφέρει τοῦ *Χαλδαία* (*Καλδου*), ὁ Schrader οὐδαμῶς προσέσχε τὸν οὖν εἰς τὸ ὅτι ἐν τῷ ἀποσπασματι τῶν Ἀρμενικῶν Χρονικῶν ὁ Βήρωσος οὐδαμῶς καλεῖ τὸν Φούλον Χαλδαῖον, ἀλλὰ λέγει ἀπλῶς ὅτι «ἐγένετο βασιλεὺς Χαλδαίων ὁ Φούλος» (τὸ ἀρμενικὸν κείμενον ἔχει ἐπὶ λέξει: Ἀσὲ γκατζεάλ τακαβδὸρ Καγτεατζότζ, βοροῦμ ανοῦν ἔ Πογός = Λέγει (ὁ Βήρωσος) γενέσθαι βασιλέα Χαλδαίων, οὗ ὄνομα ἐστὶ Ποῦλος). Ἀλλὰ τί ἐννοοῦν ὁ Βήρωσος καὶ ὁ Εὐσέβιος καλοῦντες τὸν Φούλ βασιλέα τῶν Χαλδαίων; Οὐδὲλως βεβαίως ἐννοοῦσιν ὅτι ὑπῆρξε Χαλδαῖος, ἀλλ' ὅτι ἦρξε Χαλδαίων ἤτοι Βαβυλωνίων. Ἀπορον δὲ πῶς ὁ Schrader καὶ ἄλλοι σοφοὶ Ἀσσυριολόγοι δὲν παρετήρησαν ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ ἀποσπασματι καὶ ὁ Σεναχειρίμ καλεῖται βασιλεὺς Χαλδαίων, ὡς ἄρξας βεβαίως τῶν Βαβυλωνίων,

λονότι τὸ ὄνομα τοῦ παρὰ *Βαβυλῶνα ἔκοντος Εὐφράτου* διὰ τοῦ *Ἀραζάνης*, ἤτοι *Ἀρσανίας*, διὰ τοῦ ὀνόματος δηλονότι τοῦ παραποτάμου ἐκείνου τοῦ Εὐφράτου τοῦ ἐκβάλλοντος εἰς τὸν Εὐφράτην ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ (ἴδ. σελ. 23) καὶ διὰ τοῦτο γνωστοῦ τῷ Ἀρμενίῳ μεταφραστῇ καὶ ὑπὸ τούτου συγχεομένου πρὸς τὸν Εὐφράτην τὸν ἔχοντα παρὰ τὴν Βαβυλῶνα; Ἀλλὰ καὶ πόσα ἄλλα τερατώδη σφάλματα δὲν διέπραξεν ὁ Ἀρμένιος μεταφραστῆς τοῦ Εὐσεβίου, ὁ μεταποιήσας τὸ ὄνομα Ἀσορδάν ἢ Ἀσσαρχαδάν εἰς *Ἀζέρδιν*, ὁ διὰ τῆς πλημμελοῦς πάντως μεταφράσεως ἢ ἐρμηνείας παρεμβάλων εἰς τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἀβυδηνοῦ, ἐν ᾧ οὗτος περὶ Κιλικίας λέγει, τὸ ὄνομα τοῦ Βυζαντίου (;) συγγέων πρὸς τοῦτο πιθανῶς τὸ ὄνομα τῆς Κιλικίας πόλεως Πούζαντις ἢ Παδουανδοῦ πρὸς τὸ τοῦ Βυζαντίου τοῦ Θρακιικοῦ, ὁ τὸ Ἄμυτις μεταποιήσας εἰς *Ἀμουχία*, τὸ Ναβοπαλάσσαρος ἐκ Βουσαλόσσαρος καὶ τὸ Φούλ εἰς *Φουα*, ὁ ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ Εὐσεβίου γράφας ὅτι ὁ Σεναχειρίμ ἴδρυσεν ἐν Ταρσῷ ναὸν ταῖς *Ἀθήναις* (συγγέων τὸ Ἀθῆναι πρὸς τὸ Ἀθηνᾶ!); Καὶ ὁμοίως εἰς τὸν Πολυίστορα, ἐγένετο λόγος περὶ Φούλου ὡς *βασιλέως Χαλδαίων* (οὐχὶ ὡς *Χαλδαῖον*!) ἐδημιουργήθη ζήτημα ὑπὸ τῶν κορυφαίων τῶν Ἀσσυριολόγων, περὶ οὗ τοσαῦτα μετὰ σπουδῆς καὶ σοβαρότητος ἐγράφησαν κενὰ καὶ ἀνεμῶλια. Ἀλλ' ἀφιέντες κατὰ μέρος τὸν Ἀρμένιον μεταφραστὴν τοῦ Εὐσεβίου, ἀφιέντες κατὰ μέρος τὸ ζήτημα ἂν τὸ περὶ Φούλ ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ ἀπόσπασμα ἦναι τοῦ Βηρώσου ἢ ἀληθέστερον τοῦ Πολυίστορος (ὡς λέγει ῥητῶς ὁ Εὐσέβιος) καὶ ὑποθέτοντες ὅτι τὸ ἀπόσπασμα ἀπορρέει ἀληθῶς ἀπὸ τοῦ Βηρώσου, ἐρωτῶμεν: Δύνεται νὰ ἔχη κῆρος ἀκριβείας ὁ Βήρωσος ὡς πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερόμενα ἐθνολογικὰ ὀνόματα, αὐτὸς ὁ κατὰ μίμησιν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐξελληνίζων πάντα τὰ Χαλδαϊκὰ, ὁ ἀποδοὺς τὸ *Εα* διὰ τοῦ *Κρόνος*, ὁ ἀποδοὺς εἰς τὰ ὀνόματα τὰ Χαλδαϊκὰ τῆς Χαλδαϊκῆς μορφῆς, ὅστε ταῦτα νὰ κατασταθῶσιν ἀγνώριστα; Ὁ Βήρωσος, ὁ ποιούμενος λόγον ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἱστορίᾳ τῆς Χαλδαίας περὶ Κρόνου καὶ Ἀρμενίας, ὁ τοσοῦτον ἀκριβῆς ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν ἐθνολογικῶν ὀνομάτων, ὅσον οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι οἱ καλοῦντες τοὺς Σελσούκους Τουρκοὺς Πέρσας, αὐτοὺς δὲ καὶ *Κομάνους*, καὶ «τοὺς ἀπὸ Ἀγαρ» καὶ Ἰσμαηλίτας. Παρὰ τῷ Βηρώσῳ δὲ τούτῳ τὸ *Χαλδαῖος* οὐδεμίαν ἔχει ἀκριβῆ ἐθνολογικὴν σημασίαν, ἀλλὰ σημαίνει τὸν Βαβυλωνιον καθόλου, ἐνῶ, καθὰ εἶδομεν, ἐν τοῖς χρόνοις μάλιστα τοῦ Θαλασφφελλασάρ Β' καὶ τῶν προκατόχων καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, τὸ ὄνομα *Χαλδαῖος* (Κάλδου) διαφέρει πολὺ τοῦ *Βαβυλωνίως* διδόμενον μόνον εἰς τοὺς περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον οἰκοῦντας κυρίως Χαλδαίους.

καθὼς ὁ Φούλ, διότι περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Συναχειρίμ καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἦτο Ἀσσυριακῆ. Ἄν ὁ Schrader, ὁ Hommel καὶ ἄλλοι σοφοὶ Ἀσσυριολόγοι διήρχοντο μετ' ἐπιστάσις τὰ Ἀρμενικὰ Χρονικὰ τοῦ Εὐσεβίου καὶ ἰδίως τὸν Χρον. Κανόνα αὐτοῦ, ἤθελον ἰδεῖ ὅτι παρ' Εὐσεβίου καὶ ὁ Φούλ, ὡς καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν βασιλεύσαντες, καλοῦνται ἀδιακρίτως βασιλεῖς Ἀσσυρίων ἢ Χαλδαίων· ὁ Σαλαμανασάρ Δ' καλεῖται βασιλεὺς Χαλδαίων· καὶ ὅμως ὁ Φιλσαρ (ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β') ὁ σύγχρονος τοῦ Φακεὲ τοῦ βασιλέως Ἰσραήλ, ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Φούλ, λέγεται Ἀσσύριος βασιλεὺς. Τοῦτο εἶναι λίαν σπουδαῖον διὰ τὸ ἐπασχολοῦν ἡμᾶς ζήτημα· διότι, καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν ὑποθεθῇ ὅτι Φούλ καὶ Θαλγαθφελλασάρ Β' δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἐπειδὴ καὶ ἐν τοιαύτῃ ὑποθέσει ὁ Θαλγαθφελλασάρ εἶναι διάδοχος τοῦ Φούλ, οὐχὶ προκατόχος αὐτοῦ, μένει ἀνεξήγητον πῶς ὁ τὸν Φούλ, τὸν βασιλέα τῶν Χαλδαίων, διαδεξάμενος Φαλσάρ καλεῖται βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ὁ τοῦτον δὲ πάλιν διαδεξάμενος Σαλαμανασάρ (Δ') καλεῖται βασιλεὺς Χαλδαίων, ἐνῶ ὁ Συναχειρίμ ἐν μὲν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Πολύιστορος λέγεται βασιλεὺς Χαλδαίων, ἐν δὲ τῷ τοῦ Εὐσεβίου Χρον. Κανόνι (σ. 179) καλεῖται βασιλεὺς Ἀσσυρίας· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ναβουχοδονόσορ ὁ Βαβυλώνιος καὶ Χαλδαίων ἀληθῶς ἄρξας, καλεῖται ἐν τῷ Χρ. Κανόνι βασιλεὺς Ἀσσυρίας. Τί δὲ τὸ ἐκ πάντων τούτων ἐξαγόμενον συμπέρασμα; ὅτι καὶ παρ' Εὐσεβίου, ὡς δὲ φαίνεται καὶ παρὰ Βηρώσφ, ἐπικρατεῖ ἡ αὐτὴ τῶν ὀνομάτων Ἀσσύριος καὶ Χαλδαῖος ταυτότης ἢ σύγχυσις, ἣτις εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ Ξενοφῶντος καλούτων ἀμφοτέρων τοὺς Βαβυλωνίους Ἀσσυρίους. Παρατηρητέον πρὸς τούτους ὅτι ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ Χρον. Κανόνι εἶχεν ὑπ' ὄψει κατὰλογον βασιλέων Ἀσσυρίας τελευτῶντα εἰς τὸν Θῶνον καὶ μὴ περιλαμβάνοντα τὰ ἐνδοξότατα ὀνόματα τῶν ἀπὸ Φούλ ἀρχομένων βασιλέων. Μετὰ τοῦ Θῶνου δέ, ὃν καὶ πλημμελέστατα ἐκάλεσε Σαρδανάπαλον ἀκολουθῶν ταῖς περὶ Σαρδαναπάλου συγκεχυμέναις παραδόσεσι, λήγει ἢ σειρὰ τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας· λέγεται δὲ ῥητῶς ὅτι μέχρι τοῦ Θῶνου τούτου ἡ ἱστορία ἀναφέρει βασιλεῖς Ἀσσυρίας· μετὰ δὲ τοῦ Θῶνου, τοῦ καὶ Σαρδαναπάλου, τοῦ καταλυθέντος (κατὰ τὸν Χρονικὸν Κανόνα) ὑπὸ τοῦ Μήδου Ἀρβάκου, καταστρέφεται τὸ Ἀσσυριακὸν Κράτος τῷ 1197 ἀπὸ Ἀβραάμ (820 π.Χ.). Καὶ ὅμως μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην ἀναφέρονται ἐν τῷ αὐτῷ Χρονικῷ Κανόνι βασιλεῖς Ἀσσυρίας γνωστοὶ ἐκ τῆς ἱστορίας, καλούμενοι ἀδιακρίτως καὶ συγκεχυμένως βασιλεῖς Χαλδαίων ἢ Ἀσσυρίων, ἀπὸ Φούλ μέχρι Ναβουχοδονόσορος. Ἐκ τῶν εἰρημένων φαίνεται πόσον συγκεχυμένη εἶναι ἡ παρ' Εὐσεβίου χρῆσις τῶν ὀνομάτων Ἀσσύριος καὶ Χαλδαῖος καὶ ποῖαν ἀξίαν σπουδαίαν δύνανται νὰ ἔχωσι διὰ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν τὰ λεγόμενα παρ' αὐτοῦ περὶ βασιλέων τῶν Χαλδαίων. Ἄλλ' ἦτο δυνατόν καὶ ὁ Βήρωσος, παρ' οὗ ὁ Εὐσέβιος ἠρύσατο τὴν περὶ Φούλ παράδοσιν, νὰ ἦ ἀκριβέστερος ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν ὀνομάτων Χαλδαῖος ἢ Ἀσσύριος, ἀφοῦ οἱ ἄλλογενεῖς Ἑλληνισταὶ τὰ τῶν ἐθνῶν καὶ λαῶν ὀνόματα παραδίδουσι

συνήθως ἐν ᾧ ταῦτα παρ' Ἑλλήσι συγγραφεῦσιν ἀπαντῶσι τύπῳ; Ἄλλως τε μὴ ὁ Βήρωσος ἐκάλεσε τὸν Φούλ Χαλδαῖον; Ἐκάλεσεν αὐτὸν ἀπλῶς βασιλέα Χαλδαίων, ὡς ῥητῶς ἔχει ἡ Ἀρμενικὴ μετάφρασις τοῦ Εὐσεβίου. Ὁ Βήρωσος μάλιστα γράφων ἱστορίαν τῶν Χαλδαίων (ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν, Βαβυλωνίων δηλονότι) ἰστόρησεν ἀπλῶς τίνες ἦρξαν ἐν Βαβυλῶνι, ἐμνημόνευσε δὲ ἐν τοῖς βασιλεῦσι τοῖς ἄρξασι τῶν Βαβυλωνίων καὶ τοῦ Φούλ, ὅστις Ἀσσύριος ὢν βασιλεὺς ἦρχε καὶ Χαλδαίων ἦτοι Βαβυλωνίων. Ἀκριβῶς δὲ ὅλον τὸ περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Φούλ ζήτημα, ὅπερ ἐπασχόλησε τοὺς Ἀσσυριολόγους εἰς τρόπον καὶ βαθμὸν δυσανάλογον πρὸς τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ, προήλθεν ἐκ τῆς πλημμελοῦς ἀντιλήψεως τῶν παρὰ Βηρώσφ λεγομένων. Διότι οὗτος μὲν ποιεῖται λόγον περὶ Φούλ ὡς γενομένου βασιλέως Χαλδαίων ἦτοι Βαβυλωνίων, ὁ δὲ Schrader καὶ ἄλλοι ἐρμηνεύουσι τοῦτο ὡς δηλοῦν ὅτι κατὰ Βήρωσον ὁ Φούλ ἦτο Χαλδαῖος.

Ἦθελε φανῆ ἴσως ὅτι ἐμακρολογήσαμεν πέρα τοῦ δέοντος περὶ τοῦ ζητήματος τῆς καταγωγῆς τοῦ Φούλ ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ὀρίων τῆς παρούσης ἱστορικῆς πραγματείας. Ἄλλὰ δὲν ἠδυνάμεθα νὰ πράξωμεν ἄλλως, ἵνα διευκρινήσωμεν ζήτημα τοσοῦτον ἀπλοῦν κατ' οὐσίαν, κατασταθὲν δὲ τοσοῦτον περίπλοκον καὶ σκοτεινὸν ἕνεκα τῆς ἐπιπολαίας κριτικῆς, μεθ' ἧς οἱ Ἀσσυριολόγοι ἠρμήνευσαν τὸν Βήρωσον καὶ τὸν Εὐσέβιον, τινὲς δὲ τούτων, ὡς ὁ Hommel, ἐμμένοντες ἐν τῇ πλημμελεῖ γνώμῃ περὶ τῆς Χαλδαϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Φούλ ἢ Θαλγαθφελλασάρ, ἠρμήνευσαν ἱστορικὰ γεγονότα, οἷα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β' πρὸς τὸν Ναβονάσαρον τῆς Βαβυλωνίας κατὰ τρόπον ὅπως βεβιασμένον, πιθανῶς δὲ καὶ ἡμαρτημένον (ἴδ. κατωτέρω).

Συγκεφαλαιοῦντες τὰ εἰρημένα φθάνομεν εἰς τὸ συμπέρασμα α') ὅτι ὁ Φούλ μὲν καὶ Θαλγαθφελλασάρ ἢ Φαλσάρ, καὶ Πῶρος τοῦ Πτολεμαίου, εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον χωρὶς νὰ ἦναι ἀκριβῶς γνωστὰ τὰ κατὰ τὸ διττὸν τοῦ ὀνόματος καὶ β') ὅτι ὁ Φούλ ἦτο βασιλεὺς Ἀσσυρίας, ἄρξας, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, καὶ Βαβυλωνίας, χωρὶς νὰ ἦναι ἀκριβῶς γνωσταὶ αἱ συγγενικαὶ σχέσεις αἱ συνδέουσαι αὐτὸν πρὸς τὸν τέως βασιλεύοντα οἶκον (1).

Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ κατὰ τὴν καταγωγὴν τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β' καὶ τὸν τρόπον τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου, βέβαιον ὅτι δι' αὐτοῦ ἀρχεται νέα περίοδος ἰσχύος ἐσωτερικῆς καὶ ἐπεκτάσεως ἐξωτερικῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ὑπερβαίνουσης καὶ αὐτὴν τὴν ὑπὸ τῶν μεγάλων βασιλέων Θαλγαθφελλασάρ Α', Ἀσσουρνασιρπάλ, Σαλαμανασάρ Β' καὶ Ῥαμμαννιραρί Γ' δημιουργηθεῖσαν καὶ

(1) Ὅποσον μεγάλη ἡ σύγχυσις ἢ ἐπικρατήσασα ἐν ταῖς γνώμαις τῶν σπουδαιότερων Ἀσσυριολόγων ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο μαρτυροῦσι τὰ ὑπὸ τοῦ Tiele (B. A. G. σελ. 217 καὶ 226) γραφόμενα. Οὗτος ἐνῶ ἐξ ἐνός εἰκάζει ὅτι ὁ Θαλγαθφελλασάρ ἀνήκεν ἴσως εἰς οἶκον διάφορον τοῦ τέως βασιλεύοντος οἴκου καὶ ὅτι ἦτο ἀρχηγὸς τῆς κατὰ Ἀσσουρνασιρπάλ ἢ Ἀσσουρνασιρπάλ, Σαλαμανασάρ Β' καὶ Ῥαμμαννιραρί Γ' ἐπαναστάσεως, ἐξ ἄλλου ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι ἦτο ἴσως δευτερός υἱὸς τοῦ Ἀσσορδάν Γ' καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ Γ' οὐχὶ ὁμομήτριος.

προαχθεῖσαν δύναμιν. Καὶ ἂν ἔτι ὁ Θαλασθελλασάρ Β' ἀνήκη εἰς τὸν αὐτὸν οἶκον, εἰς ὃν καὶ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ, καὶ οὐδαμῶς ἀφίσταται αὐτῶν κατὰ τὸ γένος καὶ τὴν οἰκογένειαν, πάλιν ἡ μεγάλη ἀντίθεσις ἢ χωρίζουσα τὴν κραταιὰν καὶ ἔνδοξον βασιλείαν τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἀπὸ τῆς τριακονταετοῦς περιόδου χρονικῆς περιόδου τῶν τριῶν προκατόχων αὐτοῦ, ἐγκαινιάζει νέαν περίοδον βασιλείας καὶ κυβερνήσεως ἐν Ἀσσυρίᾳ. Ἡ Νινευὶ μετὰ δυνάμει πολλῆς καὶ νέας αἴγλης ἀνακύπτει ἐκ τῆς βραχυχρονίου ἀδυναμίας, καὶ τὰς στάσεις καὶ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους διαδέχονται ἑξωτερικοὶ πόλεμοι μείζονες καὶ κραταιότεροι τῶν ἐπὶ Σαλαμνασάρ Β' καὶ Ῥαμμαννιραρί Γ'. Οἱ μεγάλοι πόλεμοι τοῦ Θαλασθελλασάρ Β', οἱ γενόμενοι κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ ἐπασχολήσαντες αὐτὸν ἐφ' ὅλον σχεδὸν τὸν χρόνον τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἀπέβλεπον τὸ μὲν εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῶν κατὰ τὴν ὀρθοῦσαν τριακονταετῆ περίοδον ἀπὸ τῆς Ἀσσυριακῆς κυριαρχίας ἀποσπασθεῖσων χωρῶν, τὸ δὲ εἰς κατάκτησιν νέων χωρῶν καὶ καθυπόταξιν νέων λαῶν καὶ δημιουργίαν μεγάλου κράτους. Ἰδιάζων δὲ χαρακτὴρ τῆς πολιτείας τοῦ Θαλασθελλασάρ Β' πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πολεμουμένους λαοὺς εἶναι ὅτι αὐτὸς ἐπὶ μείζον προήγαγε καὶ αὐστηρότερον καὶ τελειότερον ἐφήρμοσε τὸ μὴ ἀσύνηθες τοῖς προκατόχοις αὐτοῦ σύστημα τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ὑποτασσομένων χωρῶν διὰ βιαιᾶς μεταναστεύσεως λαῶν καὶ δι' ἀποικίσεως ἄλλων λαῶν εἰς τὰς κατακτωμένας χώρας. Καθόλου δὲ ἡ πολιτεία τοῦ Θαλασθελλασάρ Β' ἀπέναντι τῶν ἠττωμένων καὶ ὑποτασσομένων λαῶν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἄμεσον ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας ἐξάρτησιν τῶν χωρῶν τούτων δι' ἐποικίσεως Ἀσσυρίων ἢ Βαβυλωνίων οἰκητόρων ἐν μέσῳ αὐτῶν, δι' ἐγκαταστάσεως Ἀσσυρίου τοπάρχου καὶ Ἀσσυριακῆς διοικήσεως καὶ δι' ἐγκαθιδρύσεως τῶν Ἀσσυρίων θεῶν, ἰδίως τοῦ Ἀσσοῦρ, ἰδρύσεως δηλονότι ναῶν καὶ ἀγαλμάτων τῶν θεῶν τούτων, καὶ τῆς καθιερώσεως τῆς λατρείας αὐτῶν ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς ὑποτασσομέναις ὡς κυρίων τοῦ τόπου, οὐχὶ χάριν προσηλυτισμοῦ θρησκευτικοῦ, ἀλλὰ χάριν ἠθικῆς ἐπικυρώσεως καὶ ἐμπεδώσεως τῆς Ἀσσυριακῆς ἀρχῆς.

Ἡ πρώτη στρατεία τοῦ Θαλασθελλασάρ Β' ἐγένετο πρὸς νότον ἐναντίον τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῶν νοτιώτερον οἰκούντων Χαλδαίων ἡγεμόνων.

Τὴν ἱστορίαν τῆς Βαβυλωνίας ὡς πρὸς τὰ γνωστὰ ἄξια μνήμης γεγονότα κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον τὴν ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Θαλασθελλασάρ Β' ἀφηγήθημεν ἤδη ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ ἱστορίᾳ. Ἡ Βαβυλωνία ἐπὶ τῶν βασιλέων τούτων ὑπέκειτο διαρκῶς εἰς ὀσπὴν πολιτικὴν Ἀσσυριακὴν, οὕσα δὲ ἐξησθενωμένη ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, δὲν ἤρχεν οὐδὲ μέχρι τῶν περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον χωρῶν· διότι, ὡς εἶδομεν, ἡ κυρίως Χαλδαία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰς μικρὰς ἡγεμονίας ἀνεξαρτήτους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν γνωστὴν τριακονταετῆ περίοδον τῶν ἀσθενῶν προκατόχων τοῦ Θαλασθελλασάρ Β' φαίνεται ὅτι ἡ Βαβυλωνία μείζονα ἀνεκτίσθη ἀνεξαρτησίαν ἀπέναντι τῆς

Ἀσσυρίας. Ὅμως τὰ ὀνόματα τῶν Βαβυλωνίων βασιλέων τῶν ἀρχάντων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὰ ὡς ἐκ τῆς ἐνδείας τῶν πηγῶν. Ἐκ τῶν συνειρημῶν δὲ τοῦ Hommel εἰκάζεται μετὰ πιθανότητος ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ Γ' τῆς Ἀσσυρίας ἤρχεν ἐν Βαβυλῶνι ὁ Ῥαμμανσουμανασσίρ καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Ναβουσουμα(σαιν);, ὃν διεδέξατο ὁ Ναβουνασσίρ, ἦτοι Ναβονάσαρος τοῦ Πτολεμαϊκοῦ Κανόνος, ἀνελθὼν εἰς τὴν ἀρχὴν, ὡς ἀκριβῶς παρεδόθη ὑπὸ τοῦ μνημονευθέντος Κανόνος, τῷ 747 π. Χ. Ὡς ἐλάβομεν ἀλλαχῶν ἀφορμῶν νὰ εἴπωμεν, ὁ «Κανὼν τῶν βασιλειῶν» τοῦ Πτολεμαίου, ὁ ἀποτελῶν μίαν τῶν πολυτίμων πηγῶν διὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν καὶ ἰδίως διὰ τὴν χρονολογίαν τὴν ἀπὸ 747 π. Χ. καὶ ἐφεξῆς, ἀρχεται ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβονασάρου. Ὁ λόγος, δι' ὃν ὁ Κανὼν ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Ναβονασάρου, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστός. Κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Βηρώσου καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Πολύστορος τὴν διασωθεῖσαν παρὰ τῷ Συγκέλλῳ, τοῦτο ἐγένετο διότι «ἐπὶ Ναβονασάρου τοὺς χρόνους τῆς τῶν ἀστέρων κινήσεως Χαλδαῖοι ἠκριβώσαν, καὶ ἀπὸ Χαλδαίων οἱ παρ' Ἑλλήσι μαθηματικοὶ λαβόντες, ἐπειδὴ (ὡς ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Βηρώσος φασιν, οἱ τὰς Χαλδαϊκὰς ἀρχαιολογίας περιελήφότες), Ναβονάσαρος συναγαγὼν τὰς πράξεις τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων ἠφάνισεν, ὅπως ἀπ' αὐτοῦ ἢ καταριθμησὶς γίνηται τῶν Χαλδαίων βασιλέων» (1). Ἡ παράδοσις αὕτη, εἰ καὶ ἐν τοῖς καθόλου φαίνεται ἀπίθανος, οὐχ ἦττον συναπτομένη μετὰ τοῦ ἄλλου γεγονότος ὅτι τὸ *Βαβυλωνιακὸν Χρονικὸν* ἀρχεται ἐπίσης ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ναβονασάρου, καθίστησι πιθανὴν τὴν γνώμην τοῦ Hommel, καθ' ἣν ἀπὸ Ναβονασάρου νέα ἀρχεται δυναστεία ἐν Βαβυλῶνι καὶ νέα περίοδος ἱστορίας τοῦ κράτους, δὲν εἶναι δέ, ὡς φρονεῖ ὁ Ἐδ. Μάϋερ, ὅλως τυχαῖον τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πτολεμαϊκὸς Κανὼν ἀρχεται ἀπὸ Ναβονασάρου καὶ οὐχὶ ἀπὸ ἄλλου Βαβυλωνίου ἡγεμόνος.

Ἄλλ' ὅπως ἂν ἔχουν τὰ περὶ τούτου, ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος Ναβονασάρου, τοῦ ἀνελθόντος εἰς τὸν Βαβυλωνιακὸν θρόνον ἐν ἔτος πρὸ τῆς εἰς τὸν Ἀσσυριακὸν θρόνον ἀνόδου τοῦ Θαλασθελλασάρ Β', ὁ νέος οὗτος βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας ἐποίησατο στρατείαν, κατὰ φθινόπωρον τοῦ 745 π.Χ. ἐν μηνὶ Τίσρι, ἐπὶ ἀρχοντος ἐπωνύμου Ναβουβολουσούρ, ἐναντίον τῆς Βαβυλωνίας ἢ μᾶλλον ἐναντίον τῆς νοτίου Μεσοποταμίας, διότι ἡ στρατεία δὲν διηρῶντο κατὰ τῆς Βαβυλωνίας αὐτῆς, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ Μεσοποταμίᾳ νομαδικῶν Ἀραμαϊκῶν φυλῶν, ὧν ἐμνημονεύσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· διότι αὐταί, καὶ μάλιστα ἡ γνωστὴ ἡμῖν φυλὴ τῶν Ἴτουα, ἀπὸ ἱκανοῦ χρόνου ἀπησχόλουν τὰς Ἀσσυριακὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις πρὸς τὰ μέρη ταῦτα καὶ ἦσαν ὀχληραὶ οὐ μόνον διὰ τὴν Βαβυλωνίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ νότια ὄρια τῆς Ἀσσυρίας. Ὁ Θαλασθελλασάρ Β' κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ὑπέταξε τὰς μνημονευθείσας Ἀραμαϊκὰς φυλάς, προήλασε δὲ καὶ μέχρι τῶν ὀχθῶν

(1) C. Müller H. G. II σελ. 534.

τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τῶν ὀρίων Αἰλάμ, ἔξαναγκάζων εἰς ὑποταγὴν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Χαλδαίας. «Πάσας τὰς Ἀραμαϊκὰς φυλάς, λέγει ὁ μέγας βασιλεὺς, ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Τίγρητος, Εὐφράτου, Σουράπου καὶ Οὐκνου, παρὰ τὴν παλαιὰν τῆς θαλάσσης, ἐνίκησα· ἐποίησα σφαγὴν ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἐλεηλάτησα τὴν χώραν αὐτῶν, ὑπέταξα αὐτὰς εἰς τὴν Ἀσσυρίαν καὶ ἐπὶ τοῦ λόφου Χαμρὶ ἔκτισα πόλιν, ἣν ἐκάλεσα Ἀσσυρόπολιν (Καρ-Ἀσσοῦ)». Μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τῆς κυρίως Χαλδαίας, ὧν ἡ χώρα ἐλεηλατήθη καὶ οἵτινες ὑπετάχθησαν εἰς τὸν Θαλασφφελλασάρ Β', ἄξιος σημειώσεως εἶναι ἰδίως ὁ Οὐκινζιρ ἢ Χινζιρ, ἡγεμὼν τῆς χώρας Ἀμουκκάν (Βιτ-Ἀμουκκάν), δι' ὅσα μετ' ὀλίγον θέλομεν εἰπεῖ περὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Ὁ νικηφόρος βασιλεὺς ἐπιστρέφων ἀπὸ τοῦ πολέμου διήλθε διὰ τῆς κυρίως Βαβυλωνίας, ἔνθα ἐν ταῖς ἱεραῖς πόλεσι Βαβυλῶνι, Βορσίπποις καὶ Κούττῳ οἱ ἱερεῖς τῶν ἐνταῦθα λατρευομένων μεγάλων θεῶν Βήλου (ἐν Βαβυλῶνι), Ναβοῦ (ἐν Βορσίπποις) καὶ Νεργάλ (ἐν Κούττῳ) ἐδέξαντο αὐτὸν ἐν θριάμβῳ ὡς σωτήρα καὶ εὐεργέτην, ὡς ἀπαλλάξαντα αὐτοὺς ἀπὸ τῶν νομαδικῶν καὶ ληστρικῶν Ἀραμαίων τῆς ἐρήμου, ὑφ' ὧν πολλὰ ἔπασχεν ἡ Βαβυλωνία (1)· αὐτὸς δὲ ὁ Θαλασφφελλασάρ Β' ἔθυσσε τοῖς θεοῖς τούτοις χαριστήριους θυσίας. Ταῦτα ἐγένοντο ἐν Χαλδαίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ τῷ 745-744 π. Χ. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος (743) ἐγένετο στρατεία εἰς τὴν «μακρὰν κειμένην χώραν τῆς Μηδίας ἢ τὴν χώραν Ανδία, ὀπόθεν ἀνατέλλει ὁ ἥλιος». Αἱ χώραι τοῦ Ἰράν, αἱ ὑποταχθεῖσαι εἰς τὸν βασιλέα, προσηρτήθησαν εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, ἐφαρμοσθέντος ἐν πάσῃ τῇ αὐστηρότητι τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος διοικητικοῦ συστήματος

(1) Ὁ Θαλασφφελλασάρ Β' ἐστράτευσεν ἐναντίον τῶν νομάδων Ἀραμαίων ἐν τῷ κοινῷ συμφέροντι τῆς τε Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, εἰ καὶ περὶ τῆς συμμετοχῆς τῆς Βαβυλωνίας εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον οὐδεὶς γίνεται λόγος. Εἰσηλθε δὲ ἐν θριάμβῳ εἰς Βαβυλῶνα καὶ τὰς ἄλλας ἱερὰς πόλεις τῆς Βαβυλωνίας (αὗται ἦσαν ἱεραὶ καὶ σεβασταὶ καὶ τοῖς Ἀσσυρίοις) ὡς ἡγεμῶν φίλος, διατελῶν ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ πρὸς κοινὸν ἀγαθὸν τῶν δύο χωρῶν ἐργασάμενος. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ θριαμβευτικὴ εἰσοδος τοῦ Θαλασφφελλασάρ Β' εἰς Βαβυλῶνα, ἐνῶ ἐνταῦθα ἐβασίλευεν ὁ Ναβονάσαρος. Ἄλλ' ὁ Hommel ἐμμένων τῇ πλημμελεῖ γνῶμῃ ὅτι ὁ Θαλασφφελλασάρ ἦτο Χαλδαῖος, στενὸς συγγενῆς τοῦ Ναβονασάρου, τὸν λόγον τῆς θριαμβευτικῆς διὰ Βαβυλωνίας διελάσεως τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως εὐρίσκει ἐν τῇ δῆθεν Χαλδαϊκῇ ἢ Βαβυλωνιακῇ αὐτοῦ καταγωγῇ (εἰ καὶ οἱ κυρίως Χαλδαῖοι, Κάλδοι, δὲν ἦσαν τότε Βαβυλώνιοι) καὶ τῇ στενῇ αὐτοῦ συγγενείᾳ πρὸς τὸν βασιλέα Ναβονάσαρον. Ὁ δὲ Tiele παραδόξως πῶς τὴν τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως ὑπὸ τῶν ἱερέων τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν πόλεων προϋπάντησιν θεωρεῖ ὡς γενομένην διὰ τὴν ἀποληψὴν ἢ κατὰ τῶν πόλεων τούτων ἐπίθεσις, λέγει δὲ ὅτι διὰ τοῦτο προσήνεγκον οἱ ἱερεῖς πολυτίμητα σκεύη τῶν ναῶν τῶν θεῶν τῶν λατρευομένων ἐν ταῖς εἰρημέναις πόλεσιν. Ἄλλ' αὐτὸς ὁ Tiele προκειμένου περὶ τῆς κατὰ τὸ 731 π. Χ. νέας στρατείας τοῦ Θαλασφφελλασάρ Β' εἰς Βαβυλωνίαν, λέγει ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς φίλον καὶ ἐλευθερωτὴν, διότι ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν Χαλδαίων καὶ ὑπὸ τῶν νομάδων Ἀραμαίων.

εἰς τὰς κατακτωμένας χώρας. Οὐ μόνον ποικίλοι φόροι εἰς χρήματα καὶ εἰς φυσικὰ προϊόντα ἐπεβλήθησαν τῇ ὑπὸ τοῦ πολέμου λεηλατηθείσῃ χώρᾳ, ἀλλὰ καὶ μετανάσται ἐξ ἄλλων μερῶν τοῦ κράτους ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ, ἐνῶ ἐκ τῶν ὑποταχθεῖσάν τῷ βασιλεῖ Ἰραναίων χωρῶν πολλοὶ τῶν κατοίκων βία μετῴκηθησαν εἰς ἄλλας χώρας τοῦ κράτους, καὶ εἰς τὰς οὕτως οἰκισθείσας χώρας διωρίσθησαν τοπάρχαι καὶ διοικηταὶ Ἀσσυριοὶ ἐν ταῖς πόλεσιν ἰδρύθησαν ναοὶ καὶ ἐστήθησαν ἀγάλματα τοῦ Ἀσσοῦ, χάριν, ὡς εἴρηται, ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ θεοῦ Ἀσσοῦ, τοῦ ὑπεριότου τούτου κυρίου τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (743 π. Χ.) ὁ Θαλασφφελλασάρ Β' ἐποιήσατο στρατείαν καὶ πρὸς βορρᾶν ἐναντίον τοῦ κράτους Οὐράρτου, τοῦ ἐπικινδυνωτάτου κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη δειχθέντος πολεμίου τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ὡς εἶδομεν, τὸ κράτος τοῦτο ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἀργιστίδος Α', συγχρόνου τῶν ἀσθενῶν ἐπὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ θρόνου προκατόχων τοῦ Θαλασφφελλασάρ Β', εἶχεν ἐπεκταθῆ ἔφ' ἅπαν σχεδὸν τὸ Ἀρμενικὸν ὀροπέδιον, εἶχε δὲ ἐπεκτείνει τὴν ἔμμεσον κυριαρχίαν καὶ τὰς ἰσχυμαχικὰς αὐτοῦ σχέσεις ἐπὶ τὴν βόρειον Συρίαν καὶ ἐπὶ μέρος τῆς νοτιανατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας (ἐπὶ τὴν Μελιτηνήν). Ἐπὶ τοῦ Θαλασφφελλασάρ Β' ἐβασίλευεν ἐν Οὐράρτου ὁ τοῦ Ἀργιστίδος Α' υἱὸς Σαρδουρὶ ἢ Σαρδουαρί Β'. Κατὰ τούτου δὲ στρατευσάμενος ἢ μᾶλλον ὑπὸ τούτου προκληθεὶς εἰς πόλεμον ὁ Θαλασφφελλασάρ ἐνίκησεν αὐτὸν τε καὶ τοὺς συμμάχους αὐτοῦ ἡγεμόνας τῆς Μελιτηνῆς καὶ τινων πόλεων τῆς βορείου Συρίας. «Τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας μου, λέγει ὁ νικηφόρος βασιλεὺς, (ὀπότε αὐτὸς οὗτος ὁ βασιλεὺς Θαλασφφελλασάρ ἦτο ἄρχων ἐπώνυμος), ἠγέρθη κατ' ἐμοῦ ὁ Σαρδουαρί... καὶ συνεμάχησε κατ' ἐμοῦ μετὰ Ματι-ιλοῦ τῆς χώρας Ἄλλουσι, τοῦ Σουλουμάλ τῆς Μελιτηνῆς... Ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Ἀσσοῦ, τοῦ Κυρίου μου, ἠγωνισάμην πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐνίκησα αὐτούς· ἀπέκτεινα τοὺς πολεμιστὰς αὐτοῦ· τὰς χαράδρας καὶ τοὺς κρημνοὺς τῶν ὀρέων ἐπλήρωσα διὰ τῶν πτωμάτων αὐτῶν, ἀναριθμήτους ἠγαγον αἰχμαλώτους... Ὁ Σαρδουαρί, ἵνα σώσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἀπέδρα νύκτωρ καὶ δὲν ὄφθη πλέον ἢ ὁδὸς αὐτοῦ μέχρι τῆς γεφύρας τοῦ Εὐφράτου, τοῦ ὀρίου τοῦ κράτους αὐτοῦ». Ὡς ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως ἐξάγεται, ἡ ἦττα τοῦ Σαρδουαρί δὲν ἦτο ὀριστική, ἀφοῦ κατόρθωσε νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ χωρὶς νὰ καταδιωχθῇ ὑπὸ τοῦ νικητοῦ. Αὐτὸς δὲ ὁ νικητὴς βασιλεὺς μετὰ τὴν πρώτην ταύτην νίκην ἐπεχείρησε στρατείας πρὸς τὴν Συρίαν, ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης, ἀφοῦ ἡ βόρειος Συρία μετὰ τὴν ἦτταν τῶν συμμάχων ἐγκατελείφθη εἰς τὴν διακρίσιν τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως. Μόλις δὲ μετὰ τὸ πέρας τῶν στρατειῶν τούτων, 8 ἔτη μετὰ τὴν πρώτην ἐναντίον τοῦ Ἀρμενίου βασιλέως στρατείαν, ἐπανάλαβε τὸν κατὰ τοῦ βασιλέως τούτου πόλεμον (735 π. Χ.). Νῦν δὲ ἐπιθετικὴν λαβῶν θέσιν εἰσέβαλεν εἰς τὸ Ἀρμενικὸν ὀροπέδιον καὶ εἰσέδου μέχρι τῆς καρδίας τοῦ

κράτους Οὐράρτου πολιορκήσας αὐτὴν αὐτοῦ τὴν πρωτεύουσαν Θοροῦσπα ἢ Θου-
σπα (Θῶσπιν, νῦν Βάν) καὶ ἀπέκλεισεν ἐν αὐτῇ τὸν ἡττηθέντα βασιλέα. Καὶ ἡ
μὲν ὄχυρωτάτη πόλις δὲν ἐκυριεύθη, ἀφοῦ (ὡς αὐτὸς ὁ Θ. λέγει) ἀπέκλεισε τὸν
πολέμιον ἡγεμόνα ἐν τῇ πόλει Θοροῦσπα, «ἐποίησε σφαγὴν μεγάλην ἔμπροσθεν
τῆς κυρίας πύλης τῆς πόλεως, ἔστησε δὲ ἐνταῦθα ὡς τροπαιὸν τὴν βασιλικὴν
αὐτοῦ εἰκόνα, καὶ διήλθε τὴν χώραν Οὐράρτου κατὰ μῆκος καὶ πλάτος 70 Ἀσ-
συριακῶν σταδίων (κασβοῦ, σελ. 34), ὡς ἀληθῆς κύριος τῆς χώρας, οὐδενὸς
ἐμφανιζομένου ἀνταγωνιστοῦ». Οὕτω διὰ τῆς στρατείας ταύτης τὸ μὲν κράτος
Οὐράρτου ἐν τῇ πρόσθεν στενῇ περιοχῇ αὐτοῦ δὲν κατεστράφη, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ
πρὸς νότον καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Οὐράρτου κείμεναι χώραι τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄρο-
πέδιου, ἔτι δὲ αἱ χώραι τῆς βορείου Συρίας περιήλθον αὐθις ὑπὸ τὸ κράτος τῶν
Ἀσσυρίων. Πολλαχοῦ νῦν ὁ βασιλεὺς ἔστησε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, πανταχοῦ διώ-
ρισεν Ἀσσυρίους διοικητὰς καὶ ἐφήρμοσε τὸ σύστημα τῆς ἀθροῦς μεταναστεύ-
σεως τῶν κατοίκων καὶ τῆς δι' ἄλλων ἐποίκων κατοικίσεως τῶν σπουδαιότερων
θέσεων τῶν ὑποτασσομένων χωρῶν. Οὕτως ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θαλγαθφελ-
λασάρ Β' ἐταπεινώθη μὲν τὸ Ἀρμενικὸν κράτος Οὐράρτου, ἀποκατεστάθη δὲ
ἰσχυρότερον καὶ στερεώτερον τὸ κράτος τῆς Ἀσσυρίας ἐπὶ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄρο-
πέδιου καὶ ἐπὶ τῆς βορείου Συρίας.

Ἐν τῷ χρόνῳ τῷ μεσολαβοῦντι μεταξὺ τῶν δύο πρὸς τὸ Ἀρμενικὸν ὄρο-
πέδιον πολέμων ἐπεχείρησεν ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β' στρατείας πρὸς τὴν Συρίαν
ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἀξιωματικῶν. Αἱ πόλεις τῆς ἄνω Συρίας, αἱ τῆς Κομ-
μαγηνῆς καὶ αἱ πρὸς νότον αὐτῆς περὶ τὴν περιοχὴν τοῦ σημερινοῦ Χαλεπίου
κείμεναι, ἔξ ὧν αἱ σημαντικώτεραι ἡ Ἀρσάδ καὶ πρὸς νότον αὐτῆς ἡ Χαζάζ, καὶ
πᾶσαι αἱ χώραι αἱ ἀποτελοῦσαι πρότερον τὸ περίφημον κράτος τῶν Χιτιτῶν, αἱ
διὰ μακρῶν καταστρεπτικῶν πολέμων ὑποταχθεῖσαι εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀσμένως
εἶχον ἐπωφεληθῆ τὴν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ῥαμμανιραοῖ Γ' ἐπελθοῦσαν εἰς
τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἐφήμερον ἀδυναμίαν καὶ τὴν συγχρόνως ἀυξηθεῖσαν δύ-
ναμιν τοῦ Οὐράρτου, ἵνα, συμμαχοῦσαι μετὰ τοῦ ἀλλοφύλου τούτου ἔθνους τῶν
Οὐράρτου ἐναντίον τοῦ ὁμοφύλου Σημιτικοῦ ἔθνους τῶν Ἀσσυρίων, διατηρή-
σωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν ὑπὸ τὴν συμμαχικὴν ἡγεμονίαν τῶν βασιλέων
Οὐράρτου, ὑφ' ἣν ἡγεμονίαν εἶχον συνταχθῆ καὶ οἱ ἡγεμόνες παρακειμένων τι-
νῶν χωρῶν τῆς νοτιανατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Μελιτηνῆς, Κιλικίας). Ἡ κατὰ
τὸ ἔτος 743 ἡττα τοῦ Σαρδουρι Β' ἡ ἀναγκάσασα τὸν βασιλέα τοῦτον νὰ ὑπο-
χωρήσῃ φεύγων εἰς τὰ ἔνδον τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου, μὴ οὔσα ὀριστικὴ, ἐστέ-
ρησε μὲν καὶ τοὺς ἐν Συρίᾳ ὑποτελεῖς συμμάχους τοῦ ἡττηθέντος βασιλέως τῆς
ἀπὸ Οὐράρτου βοήθειας, ἀλλὰ δὲν κατέβαλε τὸ θάρρος καὶ τὸ φρόνημα αὐτῶν οὕτω,
ὥστε νὰ ὑποταχθῶσιν οἴκοθεν εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος. Ὁ δὲ Ἀσσύριος βα-
σιλεὺς, θεωρῶν ἀπαραίτητον τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἐπὶ τῆς βορείου Συρίας κρά-

τους αὐτοῦ πρὶν ἐπιχειρήσῃ νέαν στρατείαν πρὸς τὰ ἔνδον τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄρο-
πέδιου ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν ὄλοσχερῇ κατάλυσιν ἢ τοῦλάχιστον εἰς τὴν ταπει-
νωσιν τοῦ κράτους Οὐράρτου, μετὰ τὴν πρώτην ἐκείνην νίκην τοῦ 743 π.Χ.
καὶ τὴν φυγὴν τοῦ Σαρδουρι Β' ἐπεχείρησε τρεῖς ἐπανειλημμένας στρατείας
πρὸς τὴν βορείου Συρίαν μέχρι τοῦ ἔτους 740 π.Χ. Ὅπόσον δὲ γενναίως οἱ
Σύριοι ἀνθίσταντο εἰς τὰς προσβολὰς τῶν Ἀσσυρίων δῆλον γίνεται ἐκ τούτου,
ὅτι μόλις μετὰ τριετῆ πολιορκίαν κατορθώθη ἡ ἄλωσις τῆς μνημονευθείσης
ἐν τῇ βορείῳ Συρίᾳ πόλεως Ἀρσάδ, τῆς πεισματωδῶς ἀντιταχθείσης ἐναντίον
τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ἢ τῷ 740 π.Χ. γενομένη ἄλωσις τῆς πόλεως
ταύτης ἐπήνεγκε τὴν ὑποταγὴν ἀπάσης τῆς βορείου Συρίας. Τότε δὲ πολλοὶ ἡγε-
μόνες καὶ πολλαὶ πόλεις τῆς μέσης Συρίας, ὁ ἡγεμὼν τῆς Αἰμάθ Ἐνιήλ, ὁ τῆς Δαμα-
σκοῦ Ῥαζῶν ἢ Ῥασσῶν Β' (κατὰ τοὺς Ο', Ῥασσούνου τῶν μνημείων), ὁ Πίσιρις
τοῦ Καρκαμῖς, ὁ Χιρῶμ Β' τῆς Τύρου, ὁ Σιβιτιβούλ τῆς Βύβλου(1) ἔσπευσαν νὰ
προσφέρωσι τῷ νικητῇ φόρον ὑποτελείας. Ἀλλὰ 19 διαμερίσματα, κατὰ τὰ πα-
ράλια τῆς μέσης Συρίας, ὑπαγόμενα πρότερον εἰς τὸ κράτος τῆς Αἰμάθ, μετὰ
τῶν ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῶν πόλεων, παροτρυνόμενα, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τοῦ βασι-
λέως τοῦ Ἰούδα Ἀζαρίου, ἠρνήθησαν τὸν τοιοῦτον φόρον. Τὸν τῆς ὑποτελείας
φόρον προσήγαγον τῷ Ἀσσυρίῳ βασιλεῖ καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς νοτιανατολικῆς
Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ ἡγεμὼν τῆς Τιβαρηνῆς (τῆς ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Καππαδοκίᾳ)
Οὔσουρμι, ὁ ἡγεμὼν τῶν *Τυνναίων* (τῆς πόλεως δηλονότι Τοῦν ἢ Ἀτοῦν) (2)
Οὔσσιτι' καὶ αὐτὴ δὲ ἡ βασίλισσα τῆς Πετραίας Ἀραβίας Χαυπιμπά ἔπεμψε
δῶρα, ἐν εἴδει φόρου, ἐκ πολλῶν ἀρρένων καὶ θηλειῶν καμήλων μετὰ τῶν νεο-
γνῶν αὐτῶν. Ἄλλ' ἢ ἀντίστασις τῶν μνημονευθέντων 19 διαμερισμάτων τῆς
μέσης Συρίας ἠνάγκασε τὸν Θαλγαθφελλασάρ Β' ν' ἀσχοληθῆ ἐπὶ δύο ἔτη (740-
738 π.Χ.) ἐν τῇ μέσῃ Συρίᾳ πρὸς καθυπόταξιν τῶν χωρῶν τούτων. Καὶ εἰς τὸ

(1) Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ὑποτελῶν οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ τοῦ βασιλέως Ἰσ-
ραήλ, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς Ἰούδα παρίσταται ὡς πολέμιος τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β' καὶ πα-
ροτρύνων εἰς ἀρνητικὸν φόρον πολιτείας τινὰς τῆς μέσης Συρίας. Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ
βασιλέως τοῦ Ἰούδα ἐξηγεῖ ἴσως καὶ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως τοῦ
Ἰσραήλ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ὑποτελῶν. Ἐντεῦθεν δὲ ἔτι μᾶλλον καθίσταται ἀπίθανον
τὸ καὶ ἄλλως ἤκιστα πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Ῥάβλινσον λεγόμενον, ὅτι ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β'
ἤδη τῷ 743 π.Χ. διήλθε δι' ὅλης τῆς Συρίας μέχρι τῶν ὄριων τῆς Αἰγύπτου, *χωρὶς νὰ
ἄγῃται ἐν τούτοις τοῦ κράτους τοῦ Ἰσραήλ, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα, κατὰ Ῥάβλιν-
σον, ἐξῆλθε μετὰ στρατοῦ καὶ ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β'. Εἰς τὴν τοιαύτην
πλημμελῆ ὑπόθεσιν ἤθη ὁ Ῥάβλινσον ἐκ τῶν ἀσαφῶς πως ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῆς
στρατείας ταύτης περὶ Ἀζαρίου τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰούδα (Ἀρμαιοῦ ἐν τοῖς μνημείοις) λε-
γομένων (ἴδ. κατωτέρω).*

(2) Πρόκειται πάντως περὶ τῶν *Τύνων* (Τύννα) πόλεως τῆς Καταονίας παρὰ τῷ
Πτολεμαίῳ.

ἔργον τοῦτο προέβη μεθ' ὅλης τῆς ἀσθηρότητος, ἐφαρμόζων τὸ σύστημα τῶν βιαίων μεταναστεύσεων, πολλοὺς τῶν Σύρων κατοίκων μετοικίζων βίᾳ εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἀποικίζων δὲ εἰς Συρίαν μυριάδας αἰχμαλώτων ἐξ ἄλλων χωρῶν, πρὸ πάντων ἐκ τῶν ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς καὶ τοῖς Βαβυλωνιακοῖς ὄριοις οἰκούντων νομάδων Ἀραμαίων, καθ' ὧν εἶχε στρατεύσει τῷ 745 π. Χ. Ἐξασφαλισθείσης οὕτω τῆς Ἀσσυριακῆς κυριαρχίας καὶ ἐπὶ τῆς μέσης Συρίας ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β' ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν νότιον Συρίαν ἢ Παλαιστίνην· ἀλλὰ μόλις ἐνεφανίσθη ἐντὸς τῶν ὄριων τοῦ βασιλείου Ἰσραήλ, καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ κράτους τούτου Μαναήμ ἔσπευσε ν' ἀποτρέψῃ τὸν κίνδυνον ἀπὸ τοῦ κράτους αὐτοῦ τελῶν φόρον τῷ ἐπιδρομῆι. Νῦν δὲ πρῶτον γίνεται ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ μνεῖα Ἀσσυρίου βασιλέως ὑποβαλόντος εἰς φόρον τὸ βασίλειον Ἰσραήλ, εἰ καὶ πρὸ τοῦ Μαναήμ, ὡς εἶδομεν, καὶ ὁ Ἀχαάβ καὶ ὁ Ἰηοὺ εἶχον πληρώσει ὅμοιον φόρον· ἀλλὰ τότε Ἀσσυριακὴ δύναμις δὲν εἶχεν ἐμφανισθῆ ἐντὸς τῶν ὄριων τοῦ Ἑβραϊκοῦ κόσμου. Ὅτι δὲν ἐγένετο πόλεμος ἢ οἰαδήποτε συγκρούσις μεταξὺ τοῦ Θαλγαθφελλασάρ ἢ Φοὺλ (διότι ὑπὸ τοιοῦτον ὄνομα μνημονεύεται ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ ἐπὶ γῆς Ἑβραϊκῆς ἐμφανίσει αὐτοῦ) καὶ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ, ὅστις ἦτο τότε ὁ Μαναήμ (740-736 π. Χ.), δῆλον γίνεται ἐκ τῶν ἐν τῇ Π. Δ. (Βασιλ. Δ', ΙΕ' 19-20) συντόμως λεγομένων : «Ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ (τοῦ Μαναήμ) ἀνέβη Φοὺλ βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐπὶ τὴν γῆν Ἰσραήλ, καὶ Μαναήμ ἔδωκε τῷ Φοὺλ χίλια τάλαντα ἀργυρίου εἶναι τὴν χεῖρα αὐτοῦ σὺν αὐτῷ, τοῦ ἐνισχύσαι τὸ βασίλειον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ (1). Καὶ ἐξήνεγκε Μαναήμ τὸ ἀργύριον ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ, ἐπὶ πᾶν δυνατὸν ἐν ἰσχύϊ, δοῦναι τῷ βασιλεὶ τῶν Ἀσσυρίων πεντήκοντα σίκλους (2) ἀργυρίου τῷ ἀνδρὶ τῷ ἐνί. Καὶ ἀπέστρεψε βασιλεὺς Ἀσσυρίων καὶ οὐκ ἔσθη ἐκεῖ ἐν τῇ γῆ». Καὶ ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς δὲ μνημείοις τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β' τοῖς ἀναγομένοις εἰς τὰ ἔτη 738-737 π. Χ., ὁπότε ἐγένετο ἡ ὑποτέλεια τοῦ Μαναήμ, περὶ οὐδεμιᾶς πολεμικῆς πράξεως τοῦ βασιλέως ἐκείνου ἐναντίον τοῦ βασιλείου Ἰσραήλ ἢ ἐπιδρομῆς ἐναντίον χώρας τινὸς αὐτοῦ γίνεται λόγος, ἀπλῶς δὲ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν φόρου ὑποτελῶν ἡγεμόνων συγκαταριθμεῖται καὶ ὁ Μαναήμ τοῦ Ἰσραήλ (*Μιναχίμι Σαμρινα* (=Μαναήμ Σαμαρείας) τῶν μνημείων).

Ἀπομακρυνθεὶς ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β' ἀπὸ τῶν ὄριων τοῦ βασιλείου Ἰσραήλ καὶ τῆς Συρίας καθόλου ἠπείγετο νὰ διεξαγάγῃ νέους πολέμους πρὸς ἀνατολάς (Ἰρανικὸν ὄροπέδιον) καὶ πρὸς βορρᾶν (Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον). Οὕτω δὲ κατὰ τὰ τρία ἐπόμενα ἔτη 737-734 π. Χ. ἡσχολήθη ἀδιαλείπτως εἰς τοὺς μνημονευθέντας

(1) Ἦθελε δηλονότι ὁ Μαναήμ ἵνα ἡ χεῖρ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως βοηθήσῃ αὐτῷ διὰ τὴν στερεώσιν τὴν βασιλείαν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ.

(2) Ἑβρ. σεκελ σταθμὸς ἀργυρίου ἀξίας περίπου 3 δραχμῶν νέων.

ἤδη κατὰ τῆς Μηδίας καὶ κατὰ τοῦ κράτους Οὐράρτου πολέμους καὶ εἰς τὴν στερεώσιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐν ταῖς χώραις ταύταις· τῷ δὲ 734 ἐνεφανίσθη πάλιν ἐν Συρίᾳ. Τὰ κατὰ τὴν Συριακὴν ταύτην στρατείαν τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β', τὴν διεξαχθεῖσαν κυρίως ἐν τῇ νοτίῳ Συρίᾳ, ἐκτίθενται ἐκτενέστερον ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Βασιλ. Δ', ΙΕ' 29 καὶ ΙΣ' κέξ.). Ἀχαῶς ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰουδα πιεσθεὶς ὑπὸ δεινῆς κατ' αὐτοῦ συμμαχίας τῶν βασιλέων τῆς Δαμασκοῦ Ῥαασσῶν καὶ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ Φακεὲ υἱοῦ Ῥομελίου, οἵτινες κατέλαβον πολλὰς χώρας τοῦ κράτους καὶ ἐπολιόρκησαν τὸν Ἀχαῶς ἐν Ἱερουσαλὴμ τῇ πρωτευούσῃ αὐτοῦ, ἐπεκαλέσατο τὴν προστασίαν τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας κηρύττων ἑαυτὸν δοῦλον καὶ υἱὸν τοῦ Θαλγαθφελλασάρ (1), πέμψας πρὸς αὐτὸν δῶρα τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον, ἅπερ ἔλαβε καὶ ἐκ τοῦ βασιλικῆ αὐτοῦ θησαυροῦ καὶ ἐκ τοῦ θησαυροῦ τοῦ οἴκου Κυρίου. Ὁ Θαλγαθφελλασάρ, ὁ ζητῶν πρόφασιν ἀπλῆν ἵνα ἐπεμβῆ αὐθις εἰς τὰ πράγματα τῆς Συρίας καὶ συμπληρώσῃ τὴν χεῖρσιν ὅλων τῶν Συριακῶν χωρῶν μέχρι τῶν ὄριων τῆς Αἰγύπτου καὶ μέχρις Ἀραβίας, ταχὺς ἐπῆλθε νῦν ἐναντίον τῶν πολεμίων τοῦ Ἀχαῶς, καὶ πρῶτον μὲν προσέβαλε τὴν Δαμασκόν, ἔνθα ἦλθεν εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ ὁ Ἀχαῶς τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἐφόνευσε τὸν Ῥαασσῶν καὶ προσήρησε τὸ κράτος τῆς Δαμασκοῦ εἰς τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τῆς Ἀσσυρίας, μετώπισε δὲ πολλοὺς τῶν κατοίκων εἰς Μεσοποταμίαν (2). Εἶτα ἐπελθὼν καὶ κατὰ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ ἐκυρίευσεν τὸ πλεῖστον τοῦ βασιλείου τούτου καὶ μετώπισε τοὺς κατοίκους τῶν κυριευθεισῶν χωρῶν εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἰουδα, οὗ ἔνεκεν ἐγένετο ὁ πόλεμος, δὲν εἰσέβαλεν, ἀφοῦ πρόφασις πολέμου ἦτο αὐτῇ ἢ ὑπὸ τοῦ κράτους

(1) Βασιλ. Δ' ΙΣ' 7-8 : «Καὶ ἀπέστειλεν Ἀχαῶς ἀγγέλους πρὸς Θαλγαθφελλασάρ βασιλέα Ἀσσυρίων, λέγων· δοῦλός σου καὶ υἱός σου ἐγώ, ἀνάβηθι καὶ σῶσόν με ἐκ χειρὸς βασιλέως Συρίας καὶ ἐκ χειρὸς βασιλέως Ἰσραήλ, τῶν ἐπανισταμένων ἐπ' ἐμέ. Καὶ ἔλαβεν Ἀχαῶς τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον τὸ εὑρεθὲν ἐν θησαυροῖς οἴκου Κυρίου καὶ οἴκου τοῦ βασιλέως καὶ ἀπέστειλε τῷ βασιλεὶ Ἀσσυρίων δῶρα. Καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ βασιλεὺς Ἀσσυρίων καὶ ἀνέβη βασιλεὺς Ἀσσυρίων εἰς Δαμασκόν καὶ συνέλαβεν αὐτὴν καὶ ἀπέκτισεν αὐτὴν Κυρήνην δὲ (εἰς Κίρ ἐν τῷ Ἑβρ. κειμένῳ) καὶ τὸν Ῥαασσῶν ἐθανάτωσε. Καὶ ἐπορεύθη βασιλεὺς Ἀχαῶς εἰς ἀπάντησιν τῷ Θαλγαθφελλασάρ βασιλεὶ Ἀσσυρίων εἰς Δαμασκόν».

(2) Περὶ τῶν κυριευθεισῶν χωρῶν ἴδ. Βασιλ. Δ', ΙΕ' 29 : «Ἐν ταῖς ἡμέραις Φακεὲ βασιλέως Ἰσραήλ ἦλθε Θαλγαθφελλασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων καὶ ἔλαβε τὴν Ἄιν (Ἰῖων κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον) καὶ τὴν Ἀβελ Βεθμααχά, καὶ τὴν Ἰανὼχ καὶ τὴν Κενεῶ (Κεδεῶ κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμ.) καὶ τὴν Ἀσώρ, καὶ τὴν Γαλααδ, καὶ τὴν Γαλιλαίαν, πᾶσαν γῆν Νεφθαλείμ, καὶ ἀπέκτισεν αὐτοὺς εἰς Ἀσσυρίους (ἐν τῷ Ἑβρ. κείμ. Ἀσσοῦρ, ὅπερ ἐρμηνευτέον εἰς «Ἀσσυρίαν»). Καὶ ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ Κανόνι τοῦ Εὐσεβίου (σελ. 172 ἐκδ. Aucher) λέγεται· «ἐπὶ τοῦ βασιλέως Φακεὲ, Φαλσάρ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ μέγα μέρος τοῦ σύμπαντος λαοῦ τῶν Ἑβραίων ἀπήγαγεν εἰς Ἀσσυρίαν».

τούτου ἐναντίον τῶν κατ' αὐτοῦ πολεμούντων ζητηθεῖσα βοήθεια. Καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα Ἀχαζ οὐ μόνον ἐκήρυξεν ἑαυτόν, πρὸ τοῦ πολέμου ἔτι, δούλον τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως, ἀλλὰ καὶ μετέβη εἰς Δαμασκὸν πρὸς προὔπαντησιν αὐτοῦ, καὶ πρὸς τοὺς δῶρους, ἄπερ ἔπεμψε πρὸ τοῦ πολέμου, μετὰ τὴν ἐκ Δαμασκοῦ ἐπάνοδον νέα ἔστειλε δῶρα, ἀναγκασθεὶς πρὸς τοῦτο, ὡς φαίνεται, νὰ ἐπενέγκῃ μεταβολὰς ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διακοσμήσει τοῦ ναοῦ τοῦ Κυρίου, ἵνα διὰ διαλύσεως πολυτίμων τινῶν ἐκ μετάλλου σκευῶν ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν νέων φόρων. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν στρατείαν τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β' εἰς τὴν νότιον Συρίαν, ὡς ἐκτίθενται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Ὡς δὲ ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις, ἐν ταῖς βασιλικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν στρατείαν, συμφωνοῦσι μὲν ἐν ὄλῳ πρὸς τὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλ' ἐν ταῖς λεπτομερεῖαις διαφέρουσιν αὐτῶν. Καὶ περὶ μὲν τῶν αἰτίων ἢ ἀφορμῶν τοῦ πολέμου καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀχαζ ἐπικλήσεως τοῦ Θαλγαθφελλασάρ, περὶ ὧν ποιεῖται λόγος ἢ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, οὐδεὶς γίνεται λόγος ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἀχαζ οὐδεμία γίνεται μνεία ἐν αὐτοῖς οὔτε ὡς φίλου οὔτε ὡς δούλου. Ἡ ἄλωσις τῆς Δαμασκοῦ, ἐνῶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ παρίσταται γενομένη ἅμα τῇ ἀρχῇ τῆς στρατείας καὶ τῇ ἐν Συρίᾳ ἐμφανίσει τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β', ἐν τοῖς μνημείοις ἱστορεῖται λεπτομερέστερον ὡς ἑξῆς: «Ραασῶν ὁ βασιλεὺς τῆς Δαμασκοῦ ἀντέταξε δύναμιν στρατιωτικὴν ἐναντίον τοῦ εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ εἰσβαλόντος Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' οὗτος ταχέως κατενίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν Δαμασκηνὸν στρατὸν καὶ τότε ὁ Ῥαασῶν ἐνεκλείσθη ἐν Δαμασκῷ τῇ πόλει «ὡσπερ ἐν κλωβίῳ» καὶ ἐπολιορκήθη ἐν αὐτῇ. Ἡ πολιορκία φαίνεται ὅτι διήρκεσε δύο ἔτη, καθ' ἃ ὁ πολιορκητικὸς στρατὸς ἐδενδροτόμησε καὶ ἠρήμωσε πᾶσαν τὴν περίξω χώραν. . . Ἡ πόλις Χάδαρα, ἐξ ἧς εἶλκε τὸ γένος ὁ οἶκος τοῦ Ῥαασῶν, καὶ ἐν ἧ' ἐγεννήθη ὁ τούτου πατήρ, ἐπολιορκήθη καὶ ἐκυριεύθη καὶ ὀκτακόσιοι ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν, κατὰ ἑκατοντάδας δὲ ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων τῆς ἐπικρατείας Δαμασκοῦ 59 πόλεις καὶ κῶμαι τῶν 16 ἐπαρχιακῶν διαμερισμάτων τῆς Δαμασκοῦ ἠρημώθησαν ὑπὸ τῆς ὀρητικῆς θυέλλης τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς καταλιπὼν πολιορκουμένην τὴν Δαμασκὸν, μετὰ τοῦ μείζονος μέρους τοῦ στρατοῦ χωρεῖ πρὸς νότον ἐναντίον τοῦ βασιλέως Ἰσραὴλ Φακεέ, συμμάχου τοῦ Ῥαασῶν. «Τὴν χώραν Ἰσραὴλ (Βιτ-Χουμρί), λέγει ὁ βασιλεὺς, ὑπέταξα. . . ἅπασαν τὴν λείαν καὶ τὴν περιουσίαν αὐτῆς ἤγαγον εἰς τὴν χώραν Ἀσσοῦ, τὸν Φακεέ (Πακαχὰ ἐν τοῖς μνημείοις, Πεκὰχ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ τῆς Π. Διαθήκης), τὸν βασιλέα ὑτῶν, ἐφόνευσαν (1) (οἱ κάτοικοι τοῦ βασιλείου Ἰσραὴλ;), τὸν Ἀουσί (Ἔσση τῶν Ο', Χωσσα τοῦ Ἑβρ. κειμ.) ἐπέβαλον ἄρχοντα ἐπ' αὐτῶν, ἐδεξάμην φόρον παρ' αὐτῶν 10 τάλαντα χρυσοῦ,

(1) Ὁ Stade (Gesch. de V. I., A' σελ. 497) ἐρμηνεύει «ἐφόνευσαν».

1000 τάλαντα ἀργύρου καὶ ἤγαγον αὐτοὺς αἰχμαλώτους εἰς τὴν χώραν Ἀσσοῦ». Μετὰ τὴν καθυπόταξιν τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Θαλγαθφελλασάρ καταλιπὼν μέρος τοῦ στρατοῦ ἐν Συρίᾳ πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τῆς Δαμασκοῦ, ἀναθεὶς δὲ τὴν φύλαξιν καὶ διοίκησιν τῶν κυριευθεισῶν χωρῶν εἰς 6 στρατηγούς, χωρεῖ νοτιώτερον (χωρὶς νὰ ἀψηται τοῦ βασιλείου Ἰούδα) μέχρι τῆς Πετραίας Ἀραβίας, ἐνθα δὲν ἐβασίλευε πλέον ἢ μνημονευθεῖσα Χαμπιμπᾶ ἢ Ζιβιβέ, ἀλλ' ἡ βασίλισσα Σαμισέ, «ἢ παραβιάσασα τὸν ἱερὸν ὄρκον τὸν δοθέντα τῷ Ἡλίῳ» (1). Αὕτη, ἅμα τῇ προσεγγίσει τοῦ Θαλγαθφελλασάρ, ἔφυγεν «ὡσπερ ὄναριον θῆλυ», ἵνα σώσῃ τὴν ζωὴν αὐτῆς. Ἀλλ' ἡ χώρα ἐπλήρωσε φόρον 20 χιλιάδας βοῶν καὶ 30 χιλ. καμήλων καὶ μεγίστην ποσότητα ἀρωματικῶν παντὸς εἶδους. Ὁ βασιλεὺς κατεδίωξε τὴν Σαμισέ μέχρι τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου, καὶ κατὰ τὴν εἰς Ἀραβίαν εἰσβολὴν ταύτην πολλὰ φυλαὶ καὶ ἡγεμόνες Ἀράβων, ἐν οἷς καὶ οἱ Σαβαῖοι, «ἐν τοῖς ὄρεισι τῶν χωρῶν τῆς δύσεως, ἃς οὐδεὶς γινώσκει καὶ ὧν ὁ τόπος κεῖται μακράν», ἔσπευσαν νὰ προσενέγκωσι δῶρα τῷ βασιλεῖ, χρυσόν, ἄργυρον, καμήλους καὶ ἀρώματα, καὶ κατεφίλησαν τὸν πόδα τοῦ βασιλέως. Δις ὁ βασιλεὺς πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Δαμασκοῦ ἐπῆλθε κατὰ τῆς βασιλίδος Σαμισέ. Κατὰ τὴν πρώτην δὲ ἢ κατὰ τὴν δευτέραν πρὸς νότον στρατείαν προσέβαλε καὶ τὴν Γάζαν καὶ τὴν Ἀσκάλωνα, ἀμφοτέρας Φιλισταϊκὰς πόλεις κατὰ τὴν παραλίαν. Ὁ Ἄννων ὁ βασιλεὺς τῆς Γάζης ἔφυγεν εἰς Αἴγυπτον, ἀλλ' ἡ πόλις ἐκυριεύθη καὶ ἐλελητήθη ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, κομισάντων πλουσίαν ἐντεῦθεν λείαν, ὁ δὲ τῆς Ἀσκάλωνος ἡγεμὼν Μείντι ἐφονεύθη, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἡγεμὼν τῆς πόλεως διωρίσθη ὁ υἱὸς τοῦ φονευθέντος Ρουκίπτι. Ἀλλὰ τῆς Ἰουδαίας δὲν ἤψατο ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β' οὐδ' ἐν τῇ δευτέρᾳ στρατείᾳ (ἢ διῆλθεν ἴσως δι' αὐτῆς, ὡς διὰ φιλικῆς χώρας, εἰρηνικῶς). Τέλος δὲ τῷ 732 π. Χ. μετὰ τὴν ἐκ νότου (ἐκ τῆς δευτέρας στρατείας) ἐπάνοδον τοῦ βασιλέως, ὡς φαίνεται, ἐάλω ἡ Δαμασκός (2), καὶ διὰ τοῦ γεγονότος τούτου περατοῦται ἡ ἀξιωματικὸς αὐτῆς στρατεία, δι' ἧς ἡ Ἀσσυριακὴ κυριαρχία ἐξετάθη ἐφ' ἅπασαν τὴν Συρίαν ἀπὸ Ἀμνοῦ μέχρι τῶν ὄρειων τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἐρυθρᾶς, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τὴν Πετραίαν Ἀραβίαν, περιῆλθε δὲ εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς τὸ Αἰγυπτιακὸν κράτος. Τὸ ἐπικίνδυνον τῆς τοιαύτης ἐπαφῆς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἐν τῇ νοτίῳ

(1) Φαίνεται ὅτι ἡ βασίλισσα αὕτη, ἧς καὶ τὸ ὄνομα παράγεται ἐκ τοῦ Ἀραβικοῦ *sams* = ἥλιος καὶ σημαίνει «ἠλιανή», ἅμα τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσει, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς προκατόχου, ἐτέλεσε φόρον τῇ Ἀσσυρίᾳ, καὶ τὴν ὑποτελείαν ταύτην ἐβεβαίωσε δι' ὄρκου, ὃν παρεβίασεν ὕστερον καὶ προὐκάλεσε τὴν κατ' αὐτῆς στρατείαν τοῦ Θαλγαθφελλασάρ.

(2) Περὶ ἀλώσεως τῆς Δαμασκοῦ γίνεται λόγος μόνον ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ. Ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις οὔτε περὶ τοῦ γεγονότος τούτου οὔτε περὶ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου γίνεται λόγος.

Συρία Ἀσσυριακῆς κυριαρχίας ἔχων ὑπ' ὄψει ὁ Θαλγαθφελλασάρ περιποιήθη τὴν ἐν τοῖς ὄρεισι τῆς Αἰγύπτου σκηνοῦσαν νομαδικὴν Σημιτικὴν (Ἀραβικὴν ἢ Ἰδομαϊκὴν) φυλὴν Ἰδιβαίλ (1) καὶ ἀνέθηκεν αὐτῇ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ὄρειων τῆς Αἰγύπτου.

Ἀφοῦ οὕτω ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β' ἐξέτεινε τὸ κράτος τὸ Ἀσσυριακὸν ἀπὸ τῶν ὄχθων τῆς Κασπίας καὶ τῆς Θωσπίτιδος λίμνης μέχρι τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ ἀπὸ τῶν ἔνδον τοῦ Ἰράν μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ τῆς νοτιανατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὑπελείπετο αὐτῷ νὰ ἐπιστέψῃ τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον διὰ τῆς ἐνώσεως τῆς προσωπικῆς τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους μετὰ τοῦ Ἀσσυριακοῦ καὶ διὰ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ἐν Βαβυλωνίᾳ σύγχρονος τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β' βασιλεὺς ἦτο, ὡς εἶδομεν, ὁ Ναβουάσσαρος, βασιλεύσας κατὰ τὸν Πτολεμαϊκὸν Κανόνα ἔτη 14 (747-733 π. Χ.). Τοῦτον διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ναβουναδινζιρὶ (Νάδιος τοῦ Πτολεμαϊκοῦ Κανόνος) βασιλεύσας δύο μόνον ἔτη (733-731 π. Χ.). Μετὰ τὸν θάνατον τούτου τὸν θρόνον τῆς Βαβυλωνίας κατέλαβεν ὁ ἰσχυρότατος τῶν πρὸς νότον ἀνεξαρτήτων Χαλδαίων ἡγεμόνων, ὁ ἡγεμὼν τῆς χώρας Ἀμουκκάν (Βίτ-Ἀμουκκάν) Οὐκινζιρ ἢ Κινζιρ (Χινζῆρος τοῦ Πτολεμαίου), καθελὼν, ὡς φαίνεται, τὴν δυναστείαν τοῦ Ναβουασάρου καὶ σφετερισάμενος τὴν ἀρχήν. Κατὰ τούτου καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ Χαλδαίων ἡγεμόνων, τῶν ἀναγνωρίζοντων αὐτὸν ὡς ἡγεμόνα τῆς Βαβυλωνίας, ἔτι δὲ καὶ κατὰ τῶν νομάδων Ἀραμαίων, οἵτινες συνέπραττον τοῖς Χαλδαίοις ἡγεμόσιν ἐναντίον τῶν τε Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων, ἐστράτευσε νῦν ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β' μετὰ τὸ πέρας τοῦ Συριακοῦ πολέμου (731 π. Χ.). Ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς διῆλθε διὰ τῆς Βαβυλωνίας ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως ἐκ μέρους τῶν κατοίκων, ὑποδεξαμένον αὐτὸν μᾶλλον ὡς ἐλευθερωτὴν φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Χινζῆρος μὴ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς Βαβυλωνίας, μᾶλλον δὲ μισούμενος ὑπ' αὐτοῦ ὡς σφετεριστής, δὲν ἐτόλμησε ν' ἀντιτάξῃ ἀντίστασιν οὐδεμίαν ἐν αὐτῇ τῇ Βαβυλωνίᾳ καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὸ Χαλδαϊκὸν αὐτοῦ κράτος. Οὕτω δὲ πᾶσαι αἱ πόλεις αἱ Βαβυλωνιακαὶ προσεχώρησαν οἰκειοθελῶς τῷ Ἀσσυρίῳ βασιλεῖ (2). Ὁ πόλεμος διεξήχθη μετὰ πολῆς ὀμότητος. Αἱ νομαδικαὶ

(1) Κατὰ Δέλιτζ (σελ. 304) εἶναι ἡ φυλὴ ἢ μνημονευομένη ἐν τῇ Γενέσει (ΚΕ' 13) ὑπὸ τὸ ὄνομα Αβδεελ (κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, παρὰ τοῖς Ο' Ναδβεήλ) οἰκοῦσα πρὸς νότον τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β' περὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ὄκει ἡ φυλὴ αὕτη, λέγεται ὡς κείμενον «ἐν τοῖς ὄρεισι τῶν δυτικῶν χωρῶν, ὧν τὸν μακρὰν κείμενον τόπον οὐδεὶς εἶχε μάθει πρότερον».

(2) Ἡ εὐνοία αὕτη τῶν Βαβυλωνίων πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους ἡγεμόνας κατ' ἀντίθεσιν τῆς ἐχθρᾶς τῆς πρὸς τοὺς Χαλδαίους ἐξηγεῖται ὄχι μόνον διότι οἱ Χαλδαῖοι ἡγεμόνες ἐθεωροῦντο ἀπιστάται ἀπέναντι τῆς Βαβυλωνίας, προσέτι δὲ καὶ συνεμάχουν τοῖς ληστρικοῖς νομάσιν Ἀραμαίοις, ἀλλὰ καὶ διότι οἱ Ἀσσύριοι ἦσαν οἰκειότεροι τοῖς Βαβυλω-

Ὁ Σαμμασουμκιν προσφέρων θυσίαν.

Ὁ βασιλ. Σαργὸν μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ αὐτοῦ.

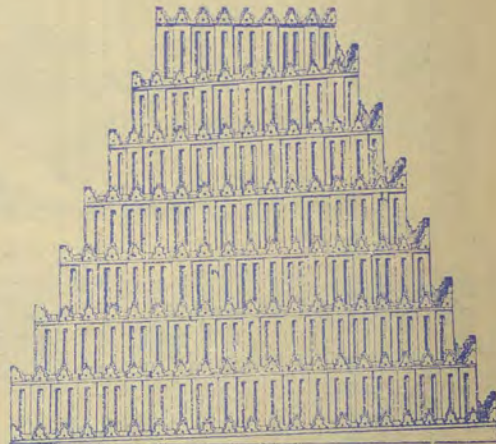
Αἱ δύο κορυφαὶ τοῦ Ἀραράτ.

Μέγα ανάγλυφον ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ Μαλαμῖο.

Ἄσσορβανιπάλ.

Σιγουρά (ιερός ναός ἐν Δούρ-Σαρρουκίν).

Ἀραμαϊκαὶ φυλαὶ (ἰδίως ἡ τῶν Πεκὸδ) κατεπολεμήθησαν καὶ ἐχειρώθησαν, ὁ Χαλδαῖος ἡγεμὼν τῆς χώρας Σιλανί (Βίτ-Σιλανί) Ναβουουσαβσοὶ ἠττηθεῖς καὶ συλληφθεὶς ἀνεσκολοπίσθη πρὸ τῆς πύλης τῆς κυριευθείσης εἶτα δὲ μέχρι θεμελίων καταστροφείσης πρωτεύουσας αὐτοῦ Σεροαβάνι ὁ ἡγεμὼν Ζακίρ τῆς χώρας Σααλλί ἐπέμφθη δέσμιος εἰς Ἀσσυρίαν, ἀφοῦ παρεδόθη ἡ πρωτεύουσα αὐτοῦ λιμοκτονηθεῖσα. Ἄλλ' ὁ Χινζῆρος ἀντέστη μέχρις ἐσχάτων ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτοῦ Σαπια καὶ μόλις μετὰ διετῆ πολιορκίαν παρεδόθη (1) τότε δὲ ἔσπευσαν καὶ οἱ ἄλλοι Χαλδαῖοι ἡγεμόνες, ὁ Βέλεσος (Βαλασσοῦ) τοῦ Βίτ-Δακούρ, ὁ Ναδινί τοῦ Λαρράκ, ὁ Μερωδαχβαλαδάν τοῦ Βίτ-Ἰακίν, νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν νικητὴν, ὅστις ἀνεγνωρίσθη νῦν ὡς νόμιμος βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας, καλούμενος ἐν τῷ Πτολεμαϊκῷ Κανόνι Πώρος (Φούλ). Ὁ Θαλαθφελλασάρ Β' λαβὼν νῦν τὴν προσωνομίαν τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας (Βαβυλωνίας, Ἀκκάδ καὶ Σουμῖρ) ἐτέλεσε καὶ τὴν νενομισμένην ἐορτὴν τῆς στέψεως ἀπάμενος τῆς χειρὸς τοῦ Βήλου (ἴδ. σελ. 200), ἔθυσε δὲ μεγαλοπρεπεῖς θυσίας εἰς τοὺς Βαβυλωνίους θεοὺς Βήλον καὶ Ζιρβανίτ, Ναβοῦ καὶ Τασμίτ καὶ εἰς τὴν Νάναν ἢ Ἰστάο. Δύο ἔτη μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο ἐτελεύτησεν ὁ Θαλαθφελλασάρ Β' τῷ 727 π. Χ. μηνὶ Τεβέτ (περίπου 15 Δεκεμβρίου-15 Ἰανουαρίου).

Ὁ Θαλαθφελλασάρ Β' ὁ τοσοῦτον μέγας ἀναδειχθεὶς ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ πολέμου ἐκόσμησε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ δι' ἔργων εἰρήνης. Ἐπεσκεύασε καὶ μετερρῦθμισε τὰ ἐν Καλάχ (ἐνθα καὶ αὐτὸς διέτριβεν) ἀνάκτορα τοῦ Σαλαμανασάρ Β' καὶ ἐκόσμησεν αὐτὰ διὰ λαμπρῶν ἀναγλύφων εἰκόνων, ἐν αἷς παριστάνονται τὰ ἐν τοῖς πολέμοις διαπραχθέντα παρ' αὐτοῦ ἔργα, ἔκτισε δὲ καὶ ἴδιον ἀνάκτορον ἐν Καλάχ, τὸ μεγαλοπρεπέστατον πάντων. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ὡς καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ μεταρρῦθμισθὲν καὶ λαμπρυνθὲν ἀνάκτορον τοῦ Σαλαμανασάρ Β', κατεστράφη ὑστερον βαρβάρως ὑπὸ τοῦ Ἀσσαρχαδδών, ἵνα αἱ διακοσμοῦσαι αὐτὸ εἰκόνες μετακομιζόμεναι εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου κτιζόμενον ἀνάκτορον καλλωπίσωσιν αὐτό· καὶ νῦν αἱ εἰκόνες αὐταὶ εὐρέθησαν ἐν τοῖς ἔρειπίοις τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀσσαρχαδδών. Ἀλλὰ διὰ τῆς βαρβάρου ταύτης

νίους, τούτων ὄντες ἄποικοι καὶ Βαβυλωνιακὸν ἔχοντες πολιτισμὸν, ἐννοεῖται Σημιτικὸν Βαβυλωνιακὸν, καὶ τὴν αὐτὴν λαλοῦντες γλῶσσαν· ἐνῶ οἱ Χαλδαῖοι οἱ περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον φαίνεται ὅτι ἦσαν λείψανα τοῦ ἀρχαιότερου Ἀκκαδοσυμμερικῆ Τουρανικοῦ λαοῦ τῆς Βαβυλωνίας, ὁμογενεῖς δὲ καὶ σύμμαχοι τῶν Ἑλαμιτῶν, οἵτινες καὶ αὐτοὶ διέκειντο ἐχθρικῶς τοῖς τε Βαβυλωνίοις καὶ τοῖς Ἀσσυρίοις.

(1) Κατὰ Tiele (σελ. 221) ἡ Σαμισὲ δὲν παρεδόθη καὶ ὁ Θαλαθφελλασάρ Β' ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Χινζῆρον ὡς ἡγεμόνα τῆς Βαβυλωνίας ὑποτελῆ (τοιανύτην τινα γνώμην ἔχει καὶ ὁ Μάυερ). Ὁ Tiele τὴν γνώμην ταύτην στηρίζει ἐπὶ τοῦ Πτολεμαϊκοῦ Κανόνος, ἐνθα ὁ Χινζῆρος καὶ ὁ Πώρος (Φούλ) ἄρχουσιν 5 ἔτη ἄλλα διότι ὁ Κανὼν διὰ τὴν βασιλείαν Χινζῆρου ὁμοῦ καὶ Πώρου σημειοῖ 5 ἔτη, δὲν ἀκολουθεῖ ὅτι ἀμφοτέρω ἐβασίλευσαν ὁμοῦ καὶ οὐ δὲν διεδέξατο ὁ εἰς τὸν ἕτερον, ἀφοῦ ἐκ τῶν μνημείων εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Θαλαθφελλασάρ ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας.

πράξεως προσεγένετο μεγάλη ζημία και τῇ ἐπιστήμῃ, διότι αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ χρονολογραφικαί, αἱ ὑπὸ τὰς ἐπὶ τῶν τοίχων ἐγγεγελυμμένας ἐκείνας εἰκόνας κεχαραγμέναι και ἐρμηνεύουσαι αὐτὰς και διηγούμεναι τὰ ἔργα τοῦ Θαλαθαφφελλασάρ Β', ἠκρωτηριάσθησαν πᾶσαι και δὲν διετηρήθησαν ἐν συναφείᾳ και συνεχείᾳ, ἀφοῦ ἐξηλείφθησαν και γράμματα και ὀνόματα και φράσεις ὀλόκληροι. "Ο,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν τῶν μνημείων τούτων τῆς βασιλείας τοῦ Θαλαθαφφελλασάρ Β', ἡ τέχνη ἐν αὐτοῖς διατηρεῖ καθόλου τὸν τύπον, ὃν ἔλαβεν ἐπὶ τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ, ἀλλ' ὡς ἴδιον χαρακτηριστικὸν δεικνύει τὴν μείζονα ἀπλότητα, τὴν ἔλλειψιν πολλῶν διακοσμῆσεων και τὴν μείζονα φυσικότητα και ζωηρότητα ἐν τῇ παραστάσει ἰδίως διὰ τῆς ἐν εὐρείᾳ ἀναλογία εἰσαγωγῆς ζώων (καμήλων, βοῶν, προβάτων κλπ.). Ἀλλ' ἡ διαφορὰ αὐτῆ δὲν εἶναι τοιαύτη, ὥστε ὑπὸ καθόλου ἐποψιν ἡ βασιλεία τοῦ Θαλαθαφφελλασάρ Β' νὰ σημειωθῇ ὡς νέα περίοδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀσσυριακῆς τέχνης.

Σαλαμανασάρ Δ' (726-722).— Καθ' ὃν χρόνον ὁ Σαλαμανασάρ Δ' διεδέξατο τὸν Θαλαθαφφελλασάρ Β' τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, μεθ' οὗ ἠνώθη προσωπικῶς ἐπὶ τοῦ Θαλαθαφφελλασάρ Β' και τὸ Βαβυλωνιακὸν (και ἡ ἔνωσις αὕτη διετηρήθη και ἐπὶ τοῦ Σαλαμανασάρ Δ', βασιλεύοντος ἐν Βαβυλωνίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰλουλαίου) (1), διὰ τῆς ἐκτάσεως, ἣν εἶχε λάβει, περιῆλθεν, ὡς ἐρρήθη, εἰς ἄμεσον γειτονίαν και ἐπαφὴν πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ἡ τοιαύτη ἄμεσος γειτονία μεταξὺ τῶν μέχρι τοῦ χρόνου τούτου δύο μεγίστων κρατῶν τοῦ ἀρχαίου Ἀνατολικοῦ κόσμου μεγίστην εἶχε σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς καθόλου και διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀσσυρίας και τῆς Αἰγύπτου ἰδιαιτέρως. Μέχρι νῦν ἐκότερον τῶν κρατῶν τούτων ἀπετέλει μέγα καθ' ἑαυτὸ πολιτικὸν κέντρον και ἐργάζετο πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ και πρὸς δημιουργίαν μεγάλης δυνάμεως, χωρὶς νὰ ἔλθῃ εἰς ἄμεσον σύγκρουσιν πρὸς τὸ ἕτερον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Αἴγυπτος περιέλαβέ ποτε ἐν τῇ ἐμμέσῳ πολιτικῇ περιοχῇ αὐτῆς και τὴν Ἀσσυρίαν (σελ. 240) ἀλλ' ἡ Ἀσσυρία τότε ἦτο ἐν τῷ γίνεσθαι και ἦτο μᾶλλον ἐξάρτημα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ὅπερ ἀντεπροσώπευε τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν δυνάμιν και πολιτισμόν. Τὰ μικρὰ κράτη τῆς Συρίας, ἰδίως τὰ τῆς νοτίου, διεχώριζον ἀπ' ἀλλήλων τὰ δύο μεγάλα πολιτικὰ κέντρα. Ἀλλ' ἡ καθυπόταξις τῆς νοτίου Συρίας, ἣ τε ἄμεσος και ἡ ἔμμεσος, κατέστησεν ἀπαραίτητον τὴν σύγκρουσιν, ἣτις ἐμελλε πάντως ν' ἀσκήσῃ μεγάλην ὄσπῃν ἐπὶ τὴν τύχην ἐκατέρου και τὴν τῆς ὅλης δυτικῆς Ἀσίας. Ἡ Αἴγυπτος, καθ' ὃν χρόνον ἦλθεν εἰς τοιαύτην ἐπαφὴν πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν, ἦτο ἀσθενής, ἀλλ' ὡς ἀντίροπον τῆς μειονεξίας ταύτης εἶχε τὴν ὑπερέχουσαν, ἠθικὴν ὄσπῃν αὐτῆς παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Συρίας, οἵτινες, ἀποστρεφόμενοι τὸν Ἀσσυριακὸν ζυγόν, ἐν Αἰγύ-

(1) Ἀγνωστος ἡ συγγενικὴ σχέση τῶν Σαλαμανασάρ Δ' πρὸς τὸν προκάτοχον αὐτοῦ, ἀλλὰ πάντως φαίνεται συγγενὴς αὐτοῦ στενός, υἱός ἢ ἀδελφός.

πτῶ ἐξήτουν στήριγμα πολιτικὸν και στρατιωτικόν, ὕλικόν και ἠθικόν, ἐναντίον τῆς Ἀσσυριακῆς δυνάμεως. Ἡ τοιαύτη ἠθικὴ ὑπεροχὴ δὲν ἀπέτρεψε μὲν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου τοὺς ἐκ τῆς ὕλικῆς ἀπέναντι τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους μειονεξίας αὐτῆς κινδύνους, ἀλλὰ και ἀπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἀφῆρεσε τὴν ἠθικὴν δυνάμιν τῆς ἐσωτερικῆς παγίωσεως και ἐμπεδώσεως, και ἐντεῦθεν μεγάλην ἤσκησε ὄσπῃν ἐπὶ τὴν μέλλουσαν διαμόρφωσιν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ. Διὰ τοῦτο ἡ ἱστορία τῆς Ἀσσυρίας ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων καθίσταται καθολικότερα και εὐρύτερα και ἀληθῆς κέντρον τῆς ὅλης ἀρχαίας ἱστορίας τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου.

Ὁ Σαλαμανασάρ Δ' τῷ αὐτῷ ἔτει τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιχειρήσῃ στρατείαν πρὸς τὴν Συρίαν προκληθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ Ὡση, ἀρνηθέντος τὸν φόρον εἰς τὸν νέον βασιλέα. Τὰ κατὰ τὴν πρώτην ταύτην στρατείαν τοῦ Σαλαμανασάρ Δ' δὲν εἶναι λεπτομερῶς γνωστά, ἐκ δὲ τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Βασιλ. Δ', ΙΖ' 3) λεγομένων εἰκάζεται ὅτι ἡ στρατεία ἐπερατώθη ταχέως και ἴσως ἀνευ οὐδεμιᾶς πολεμικῆς πράξεως, σπεύσαντος τοῦ Ὡση νὰ ὑποταχθῇ και νὰ κηρύξῃ ἑαυτὸν δοῦλον τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως (1) και πληρώσαντος τὸ *μαναά* (2) ἦτοι τὸν φόρον. Ἐκ τῶν ἀσαφῶς δὲ και ὀπωσοῦν συγκεχυμένως παρὰ Ἰωσήπου (Ἰουδ. Ἀρχαιολ. Θ' 14) κατὰ Μένανδρον ἱστορομένων φαίνεται ὅτι μετὰ τοῦ Ὡση εἶχεν ἀποστῆ ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας και ἡ Τύρος μετὰ πολλῶν ἄλλων Φοινικικῶν πόλεων (ἴδ. σελ. 323). Ἀλλ' ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ Σαλαμανασάρ Δ' ὅπως ὁ Ὡση, οὕτω και αἱ Φοινικαὶ πόλεις ὑπετάγησαν, και δητῶς λέγεται ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου ὅτι ὁ Σαλαμανασάρ Δ' (ἢ ὡς αὐτὸς λέγει Σαλμανάσης) «σπεισάμενος εἰρήνην μετὰ πάντων ἀνεχώρησεν». Ἀλλ' ὁ Ὡση ἐνδὸς ἀπλῶς εἰς στιγμιαίαν ἀνάγκην δὲν εἶχε παραιτήσει τὰ βουλευόμενα τῆς ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας ἀποστασίας, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν μνημονευθεῖσαν πρώτην στρατείαν ἤρξατο διαπραγματεύσεσθαι πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου και Αἰθιοπίας, τὸν Αἰθίοπα Σαβάκωνα (ὡς καλεῖται παρὰ Μανέθωνι, Σαβακὼς παρ' Ἡροδότῳ, κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον Σω ἢ Σεβε (3), παρὰ τοῖς Ο' Σωά, Σιβι ἐν τοῖς μνημείοις), ὅστις βασιλεὺς ὦν τῆς Αἰθιοπίας ἢ Μερόης (Μιλουχά, ἴδ. σελ. 42) εἶχε καταλάβει και τὴν ἀρχὴν τῆς Αἰγύπτου και ἦρχε τότε Αἰγύπτου ἅμα και Αἰθιοπίας, και

(1) Βασιλ. Δ', ΙΖ' 3 «Ἐπ' αὐτοῦ (Ὡση) ἀνέβη Σαλαμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων. Καὶ ἐγένηθη αὐτῷ Ὡση δοῦλος. Καὶ ἐπέστρεψεν αὐτῷ *μαναά*».

(2) Τὸ *μαναά* (Ἑβρ. *μανχά*, Ἀραβ. *μινά*) περιεῖχεν 100 σίκλους. Ἐκ τῆς Ἑβρ. ταύτης λέξεως παράγεται και τὸ Ἑλληνικὸν *μνα*. Λατ. *mina*.

(3) Ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κείμενῳ συνήθως Σω, ἀλλ' ὁ Hommel ἔχων ὑπ' ὄψει τὸν τύπον τοῦ ὀνόματος τὸν ἐν τοῖς μνημείοις, Σιβι, προτιμᾷ τὴν ἀνάγνωσιν Σεβε (διότι και οὕτω δύναται ν' ἀναγνωσθῇ τὸ ὄνομα ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ).

παραθαρρυνθείς, ὡς φαίνεται, ἐκ τῆς τούτου ἀπαντήσεως, ἔπαυσε τελῶν τὸν πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν φόρον (1). Τότε δὲ ἤρξατο ἡ δευτέρα καὶ μεγάλη στρατεία τοῦ Σαλαμανασάρ Δ' (725 π. Χ.) ἡ ἐπενεγκοῦσα τὸ τέλος τοῦ Ὡσηὲ καὶ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ (2). Ὁ Ὡσηὲ ἀντιταχθεὶς, ὡς φαίνεται, κατὰ τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ ἠττήθη ταχέως καὶ ἐκλείσθη ἐν φρουρίῳ τινὶ καὶ μετ' ὀλίγον παρεδόθη καὶ ἐδεδεσμεύθη. Καὶ τότε ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων κατέλαβε πᾶσαν τὴν χώραν. Ἀλλ' ἡ Σαμάρεια ἡ πρωτεύουσα, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Δαμασκοῦ, ἀντέταξε γενναιοτάτην ἀντίστασιν πολιορκηθεῖσα ἐπὶ τρία ἔτη. Κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὁ Σαλαμανασάρ Δ' πρὸ τῆς πολιορκίας κατέλαβε τὴν Σαμάρειαν καὶ κατέλυσε διὰ παντὸς τὸ κράτος τοῦ Ἰσραήλ πολλοὺς τῶν κατοίκων μετοίκησας εἰς τὴν Μεσοποταμίαν (Γωζάν) καὶ εἰς τὴν Μηδίαν καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀγαγὼν ἀποίκους ἐκ Βαβυλώνος, Σεφραουαίμ, Χουθᾶ καὶ Αἰμάθ. Ταῦτα λέγει καὶ ὁ Ἰώσηπος, καθ' ὃν ὁ Σαλαμανασάρ «ἔτεσι πολιορκήσας τρισὶν εἴλε κατὰ κράτος τὴν Σαμάρειαν καὶ τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἡγεμονίαν ἄρδην ἠφάνισε καὶ πάντα τὸν λαὸν μετόκησεν εἰς Μηδίαν καὶ Περσίδα». Ἀλλὰ κατὰ τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα ἡ πτώσις τῆς Σαμαρείας καὶ ἡ κατάλυσις τοῦ κράτους τοῦ Ἰσραήλ ἀνάγονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Σαργῶν τοῦ διαδόχου τοῦ Σαλαμανασάρ Δ'. Αὐτὸς ὁ Σαργῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ θεωρεῖ τὰ γεγονότα ταῦτα ὡς ἔργα τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Φαίνεται ὅμως ὅτι μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σαλαμανασάρ Δ' καὶ τῆς πτώσεως τῆς Σαμαρείας τοσοῦτον μικρὸς ἐμεσολάβησε χρόνος, ὥστε οἱ μὲν Ἰουδαῖοι τὸ γεγονός ἀπέδωκαν εἰς τὸν Σαλαμανασάρ Δ' (καὶ ἦτο κατ' οὐσίαν τὸ γεγονός ἔργον τοῦ Σαλαμανασάρ Δ'), ὁ δὲ Σαργῶν δρεψάμενος ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τοὺς καρποὺς τῶν ἀγώνων τοῦ προκατόχου παρέστησεν αὐτοὺς ὡς ἔργον τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας. Ὅπως ἂν ἔχη, τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραήλ κατελύθη τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ ἀπέθανεν ὁ Σαλαμανασάρ Δ' καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν Ἀσσυριακὸν θρόνον ὁ Σαργῶν. Διὰ τὸ λίαν βραχυχρόνιον τῆς βασιλείας τοῦ Σαλαμανασάρ Δ' μὴ καταλειφθέντος ὑπ' αὐτοῦ μνημείου οὐδενός, οὐδὲν σχεδὸν περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ γινώσκωμεν ἐξ Ἀσσυριακῶν πηγῶν. Καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μικροῦ δεῖν ἔμενεν ἄγνωστον καὶ ἀφανὲς ἢ βασιλεία αὐτοῦ, ἂν μὴ ἐμανθάνομεν τὰ περὶ αὐτοῦ ἐνδεῶς ἐκ τινῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων (3), ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐκ τοῦ Ἰωσήπου.

(1) Βασιλειῶν Δ', ΙΖ' 4 «Καὶ εἶρε βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐν τῷ Ὡσηὲ ἀδικίαν ὅσα ἀπέστειλεν ἀγγέλους πρὸς Σωὰ βασιλέα Αἰγύπτου καὶ οὐκ ἤνεγκε μαρὰ τῷ βασιλεὶ Ἀσσυρίων ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ».

(2) Ἐκ ταύτης τῆς σαφοῦς τῶν πραγμάτων ἐκθέσεως ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐννοεῖται ὅτι ὁ Σαλαμανασάρ Δ' δύο ἐποίησατο στρατείας εἰς τὴν Συρίαν (727-725 π. Χ.) καὶ οὐχὶ μίαν μόνην τῷ 725 π. Χ.

(3) Τὰ μόνα, ἅπερ γινώσκωμεν ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν πηγῶν περὶ τοῦ Σα-

Ἀλλ' ὁ Ἰώσηπος παραδίδωσι καὶ ἄλλα πολεμικὰ ἔργα τοῦ Σαλαμανασάρ Δ' : («Ὁ δὲ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς ἐπῆλθε πολεμῶν τὴν τε Συρίαν πᾶσαν, τὴν τε Φοινίκην, καὶ τὸ ὄνομα τούτου τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς Τυρίων ἀρχαίοις ἀναγέγραπται»). Ὅπως ἐν τῷ πρώτῳ, οὕτω καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ κατὰ τῆς Συρίας πολέμῳ, τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραήλ συνεμάχει μετὰ τῆς Τύρου, ἧς τοῦ κράτους ἔδρα κατέστη νῦν ἡ νέα Τύρος, ἡ ἐπὶ τῆς νήσου, ἐναντι τῆς παλαιᾶς Τύρου. Ταύτην ὄκουν οἱ Τύριοι χάριν ἀσφαλείας ἀπέναντι τῶν κατὰ γῆν ἐπιδρομῶν. Ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν δὲ τῆς Τύρου ἦσαν τεταγμένοι τότε καὶ ἄλλαι Φοινικικαὶ πόλεις καὶ ἡ ἐπανάστασις ἢ κατὰ τῶν Ἀσσυρίων, ὡς καὶ ὁ πόλεμος τοῦ Σαλαμανασάρ, εἶχον εὐρείας διαστάσεις. Ἀλλ' ἡ ἐμφάνισις τοῦ Σαλαμανασάρ Δ' καὶ ἡ ἦττα καὶ αἰχμαλωσία τοῦ Ὡσηὲ ἔθηκαν τέρατα ταχὺ εἰς τὴν συνωμοσίαν καὶ αἱ Φοινικικαὶ πόλεις πᾶσαι καὶ αὐτὴ ἡ παλαιὰ Τύρος ἀπέστησαν τῆς συμμαχίας τῆς νέας Τύρου καὶ ὑπετάγησαν τῷ Σαλαμανασάρ. Ἀλλ' ἡ νέα νησιωτικὴ Τύρος ἐξηκολούθει τὴν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Ἀσσυρίων, τότε δὲ ἐπῆλθε κατὰ τῆς νήσου ὁ Σαλαμανασάρ μετὰ 60 πλοίων (καὶ 800 ἐπικώπων), ἅτινα ἔδωσαν αὐτῷ αἱ ὑποταγεῖσαι Φοινικικαὶ πόλεις. Ἀλλ' οἱ Τύριοι ἐπιπλεύσαντες ἐναντίον τοῦ στόλου τούτου μετὰ δώδεκα μόνον πλοίων διεσκόρπισαν αὐτὸν καὶ συνέλαβον ἐκ τῶν πληρωμάτων αἱμαλώτους 500. Ὁ Σαλαμανασάρ ἐζήτησε νῦν ν' ἀποστερήσῃ τὴν πόλιν τῆς προσαγωγῆς ὕδατος ἐκ τῆς ἀέναντι ἡπείρου, ἀλλ' οὗτοι πίνοντες ἐκ φρεάτων ὀρυκτῶν ἐκαρτέρησαν ἐπὶ 5 ἔτη. Ταῦτα λέγει ὁ Ἰώσηπος, οὐδὲν δὲ ἀναφέρει περὶ τῆς παραδόσεως τῶν Τυρίων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σαλαμανασάρ ἐτελεύτησε πρὸ τῆς λήξεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου μνημονευομένης πενταετίας, δῆλον γίνεται ὅτι ἡ νέα Τύρος ἐπὶ Σαλαμανασάρ Δ' δὲν ὑπετάχθη τῇ Ἀσσυρίᾳ. Ἐκ δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ Σαργῶν ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῆς στρατείας αὐτοῦ ἐπὶ Συρίαν (κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ) λεγομένων περὶ Τύρου «εἰρήνευσα πρὸς αὐτήν» ἢ «ἐπανήγαγον αὐτήν εἰς ἡσυχίαν», καθίσταται εὐλογος ἢ εἰκασία, ὅτι ἡ Τύρος δὲν ἐκυριεύθη οὔτε παρεδόθη, ἀλλ' ὅτι ἀνεγνώρισε τὴν Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν ὑπὸ τινος ὄρους (1). Ὅπως ἂν ἔχη, δὲν δύναται τις, ὡς λέγει ὁ Tiele, νὰ μὴ αἰσθανθῇ σεβασμὸν τινα πρὸς τε τὴν Σαμάρειαν καὶ πρὸς τὴν Τύρον, αἵτινες ἐπὶ ἔτη ὅλα ἀντέστησαν μόναι ἐναντίον τῆς γιγαντείου δυνάμεως τῆς Ἀσσυρίας.

λαμανασάρ Δ', εἶναι α') ὅτι ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ Καταλόγῳ τῶν ἐπωνύμων ἀναφέρεται ὡς ἀρχῶν ἐπάνωμος τοῦ ἔτους 723' β') ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ Χρονικῷ λέγεται περὶ τοῦ ἔτους 727 (καθ' ὃ ὁ Σαλαμανασάρ ἐγένετο βασιλεὺς) «ὁ Σαλαμανασάρ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἐν τῇ χώρᾳ Ἀσσοῦ». Ἐσώθησαν δὲ καὶ σταθμὰ τινα μετὰ ἐπιγραφῶν σφηνοειδῶν καὶ Ἀραμαϊκῶν θεωρούμενα ὑπὸ τινῶν ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Σαλαμανασάρ Δ'.

(1) Ἐπειδὴ ἡ ἄλωσις τῆς Σαμαρείας καὶ ἡ κατάλυσις τοῦ κράτους τοῦ Ἰσραήλ ἐγένε-

14. Οἱ Σαργωνίδαι. Ὁ Σαργὼν

καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους (721-606 π. X.).

Σαργὼν (721 - 704 π. X.). — Ὁ Σαργὼν ὁ διαδεξιόμενος τὸν Σαλαμανασάρ Δ' τῆ 12 μηνὸς Τεβέτ (περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου) 722 (ἐπὶ ἄρχοντος ἐπωνύμου Ἀδαομαλίκ) θεωρεῖται νῦν συνήθως ὡς ἀρχηγὸς νέας δυναστείας τῆς τῶν Σαργωνιδῶν, ἐνῶ πρότερον ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τινων ὡς αὐτὸς ὁ Σαλαμανασάρ Δ' (1) ὑπὸ ἑτερον ὄνομα. Ὑπάρχει δὲ ἡ γνώμη τοῦ Sayce, ὅτι πιθανῶς ὁ παρὰ Ὡσηὲ τῶ προφήτῃ (2) μνημονευόμενος Ἀσσύριος βασιλεὺς Ἰαρείμ εἶναι ὁ Σαργὼν ἀλλὰ τὸ ὄνομα Σαργὼν εἶναι γνωστὸν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐκ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου (ἴδε κατωτέρω). Αὐτὸς ὁ Σαργὼν ἐν τινι τῶν ἐπιγραφικῶν αὐτοῦ μνημείων φαίνεται ὑπαινισσόμενος ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β'. Διότι ἐν αὐτῷ λέγει ὁ Σαργὼν ὅτι ὑπέταξεν ἐν Ἀραβία λαούς, «οἵτινες δὲν εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ», εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὁ παρὰ τοῦ Σαργὼν εἰς Ἀραβίαν εἰσελάσας βασιλεὺς ἦτο ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β'. Ἀλλὰ τὸ ἅπαξ τοῦτο εἰρημένον, δι' ὀνομάτων μὴ σαφῶς ἐκφερόμενον, μαρτύριον δὲν ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς τοιαύτης συγγενικῆς σχέσεως τοῦ Σαργὼν πρὸς τὸν Θαλγαθφελλασάρ Β'. Διὸ ὑπέθεσαν τινες ὅτι ὁ Σαργὼν ἦτο ἴσως θετὸς υἱὸς τοῦ μνημονευθέντος βασιλέως. Ἐξ ἄλλου ὁ βασιλεὺς Ἀσσαρχαδδών, ὁ ἔγγονος καὶ δεύτερος διάδοχος τοῦ Σαργὼν (ἴδ. κατωτ.), ποιεῖται λόγον περὶ τῆς γενεαλογίας αὐτοῦ καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καλῶν ἑαυτὸν «υἱὸν τοῦ Σεναχειρίμ, βασιλέως Ἀσσυρίας, υἱοῦ τοῦ Σαργὼν, ἀρχοντος Ἀσσυρίας, βασιλέως Σουμίρ καὶ Ἀκκάδ, αἰωνίου ἀπογόνου

νετο τῶ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Σαργὼν, καὶ ἡ εἰρήνευσις δὲ τῆς Τύρου ἐγένετο βεβαίως τότε, τὸ πενταετὲς τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου δὲν ἐξηγεῖται ἄλλως ἢ ὅτι αὕτη ἤρξατο ἀπὸ τῆς πρώτης στρατείας τοῦ Σαλαμανασάρ Δ' καὶ ὅτι ἡ Τύρος ἠνθιστικὴ δὲν ὑπετάγη οὐδὲ προσκαίρως ἐν τῇ πρώτῃ στρατείᾳ τοῦ Σαλαμανασάρ. Ἀλλὰ τοῦτο πάλιν ἀντιφάσκει πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου λεγόμενα ὅτι ὁ βασιλεὺς «σπεισάμενος εἰρήνην μετὰ πάντων ἀνεχώρησεν», ἐκτός ἐὰν ἐκ τοῦ «πάντων» ἐξαιρῆται ἡ νέα Τύρος καὶ ἡ πολιορκία αὐτῆς ἤρξατο γινομένη οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Σαλαμανασάρ, ἀλλ' ὑπὸ τῶν Φοινικικῶν πόλεων τῶν ὑποταγεῖσάν τῶ Σαλαμανασάρ κατὰ τὴν πρώτην στρατείαν.

(1) Ἀφορμὴν εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν ἔδωσαν τὰ ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναφερόμενα ὅτι Σαλαμανασάρ ἦτο ὁ ἐκπορθήσας τὴν Σαμάρειαν καὶ καταλύσας τὸ κράτος τοῦ Ἰσραήλ. Τὸ πλημμελὲς τῆς ὑποθέσεως εἶναι οἰκοθεν δῆλον, ἀφοῦ ἡ μὲν ἐκπόρθησις τῆς Σαμάρειας κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἐγένετο μετὰ τριετῆ πολιορκίαν ὑπὸ τοῦ Σαλαμανασάρ Δ', ὁ δὲ Σαργὼν ἀναγράφει τὸ γεγονός ὡς συμβάν τῶ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ.

(2) Ὡσηὲ Ε', 13 «Καὶ ἐπορεύθη Εὐφραῖμ πρὸς Ἀσσυρίους καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ἰαρείμ, καὶ αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη ἰάσασθαι ὑμᾶς». Γ', 6 «Καὶ αὐτὸν (τὸν λαὸν) εἰς Ἀσσυρίους δῆσαντες ἀπήνεγκαν ξένια τῶ βασιλεῖ Ἰαρείμ».

τοῦ Βελίβνι, υἱοῦ τοῦ Ἀδασοῦ, βασιλέως Ἀσσοῦ, γόνου τῆς πόλεως Ἀσσοῦ». Ἡ ἀπότομος αὕτη ἐν τῇ γενεαλογίᾳ μετάβασις ἀπὸ Σαργὼν εἰς ὀνόματα ἀρχαῖοτατα, ἄγνωστα ἐν τῶ καταλόγῳ τῶν βασιλέων, χωρὶς νὰ μνημονευθῶσιν ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β' καὶ τοσοῦτοι πρὸ αὐτοῦ ἐνδοξοὶ βασιλεῖς, δικαιολογεῖ μέχρι τινὸς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ Σαργὼν ἀνῆκε μὲν εἰς γένος ἐπίσημον, ἀρχαῖον, βασιλικόν, πλάγιον κλάδον τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς δὲν διεδέξατο οὔτε πατέρα βασιλέα, οὔτε ἄλλον στενὸν συγγενῆ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ἀλλ' ὅτι ἦτο σφετεριστῆς ἐπωφεληθεὶς τὴν τριετῆ ἐν Συρίᾳ ἀπουσίαν τοῦ Σαλαμανασάρ Δ', στρατηγὸς ὢν αὐτοῦ καὶ ἐπαναστὰς κατ' αὐτοῦ καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς νέας δυναστείας. Ἐξήτησαν δὲ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς καὶ καταγωγῆς τῆς βασιλείας τοῦ Σαργὼν τὴν ἐξήγησιν καὶ ἐν αὐτῷ τῶ ἐτύμῳ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ (1).

Ἀλλὰ τιθεμένων κατὰ μέρος τῶν περὶ τοῦ οἴκου καὶ τῆς καταγωγῆς ὡς καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰς τὸν Ἀσσυριακὸν θρόνον ἀνόδου τοῦ Σαργὼν πολλῶν ὑποθέσεων, ὁ ἡγεμὼν οὗτος ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγίστων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ δυνηθεὶς νὰ δημιουργήσῃ ὄνομα καὶ οἶκον περιφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Τὸ πρῶτον σπουδαῖον πολεμικὸν καὶ πολιτικὸν γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Σαργὼν εἶναι ἡ ἐκπόρθησις τῆς Σαμάρειας καὶ ἡ διὰ παντὸς κατάλυσις τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ, ἢ (καταλύσει) ἐπηκολούθησεν ἡ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγωγή ἢ βιαία μετανάστευσις τῶν ἐπισημοτέρων κατοίκων τῆς χώρας καὶ ἡ διὰ νέων ἀποίκων ἐξ ἄλλων χωρῶν ἐξασφάλισις τῆς Ἀσσυριακῆς ἀρχῆς ἐπὶ τῆς προσαρτηθείσης εἰς τὸ κράτος χώρας. Μυριάδες τῶν ἐπισημοτέρων κατοίκων τοῦ καταλυθέντος κράτους μετακίσθησαν βιαίως ἐκ τῆς χώρας τῶν πατέρων αὐτῶν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὴν βόρειον Μεσοποταμίαν, εἰς Ἀλά, Ἀβώρ, ἐγγὺς τοῦ ποταμοῦ Γωζάν, καὶ εἰς τὴν Μηδίαν· εἰς δὲ τὴν γῆν τὴν καταλειφθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν ἐν Σαμάρειᾳ ἤχθησαν μέτοικοι ἐκ Βαβυλῶνος, Χουθᾶ, Αἴν, Σεφφαρουαίμ καὶ ἀπὸ τῆς Συριακῆς πόλεως Αἰμάθ, καὶ τὸ πρόφρον βασιλεῖον τοῦ Ἰσραήλ ἐγένετο νῦν ἐπαρχία Ἀσσυριακὴ ὑπὸ παντοδαπῶν οἰκουμένη λαῶν. Ἐτι πρότερον εἶχον ὑποστῆ τὴν αὐτὴν τύχην ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β' τὰ κράτη τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Αἰμάθ. Οὕτω πᾶσα ἡ Συρία, πλὴν τινων μικρῶν ἡγεμονιῶν ἐν τῇ βορείῳ Συρίᾳ, Φοινικικῶν τινων πόλεων ἐν τῇ μέσῃ Συρίᾳ

(1) Πολλαχῶς ἐξημενεύεται τὸ ὄνομα Σαργὼν. Κατὰ τινες Σαρ-γανί ἢ Σαραγινα ἢ Σαραουκίν ἢ Σάρρου-Κίνου σημαίνει «βασιλεὺς γνήσιος» ἢ «ἡγεμὼν πραγματικός, διὰ πραγμάτων γινόμενος» (σφετεριστής). Κατὰ Winkler τὸ ὄνομα εἶναι Σαρρουουκίν=ὁ βασιλεὺς διέταξε. Πᾶσαι αὗται αἱ ἐξημενεῖαι στηρίζονται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ὅτι τὸ ὄνομα ἐλήφθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνοδόν. Ὅτι ὁ Σαργὼν δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸν αὐτὸν οἶκον, εἰς ὃν καὶ ὁ Θαλγαθφελλασάρ καὶ ὁ Σαλαμανασάρ, δῆλον ἐκ τούτου ὅτι τούτων μὲν τῶν ἡγεμόνων ἡ δυναστεία καλεῖται ἐν τῶ Βαβυλωνιακῶ Χρονικῶ Τίνου, ἡ δὲ τοῦ Σαργὼν Σαβιγάλ.

καὶ τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ κράτους τοῦ Ἰούδα, ἐτι δὲ καὶ ἄλλων τινῶν μικρῶν Σημιτικῶν κρατῶν τῆς νοτίου Συρίας (τοῦ κράτους δηλονότι τῶν Ἀμμωνιτῶν, τῶν Μωαβιτῶν καὶ τῶν Ἰδουμαίων) καὶ Φιλισταϊκῶν τινῶν πόλεων, ἅτινα πάντα διετήρουν ἐτι σκιάν τινα ἡμιανεξαρτησίας, περιῆλθον ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀρχὴν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ἄλλ' οἱ λαοὶ τῆς Συρίας, οἱ μετὰ μακροῦς καὶ πεισματωδεστάτους ἀγῶνας ὑποταχθέντες εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, παρ' ὄλην τὴν βιαίαν μετανάστευσιν πολλῶν ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων οἰκητόρων καὶ τὴν διὰ τῆς ἐποικίσεως νέων λαῶν ἐπελθοῦσαν ἀνάμιξιν φυλῶν καὶ ἐθνῶν, βαρέως ἔφερον τὸν Ἀσσυριακὸν ζυγὸν καὶ προθύμως ἐδράττοντο πάσης εὐκαιρίας, ὅπως ἀποσείσωσι τὸν ζυγὸν τοῦτον, στήριγμα ἔχοντες πάντοτε τὴν Αἴγυπτον. Οὕτω δὲ εὐθὺς ὡς παρήλθεν ἔτος ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους τοῦ Ἰσραήλ, μεγάλη παρεσκευάσθη ἐπανάστασις καθ' ἅπασαν, ὡς φαίνεται, τὴν Συρίαν, ἐστὶαν ἔχουσα αὐτὴν τὴν πρὸ μικροῦ ὑποδουλωθεῖσαν τὸ πλεῖστον μέσσην Συρίαν. Κέντρον τοῦ κινήματος ἦτο ἡ ἐκ τῶν πολέμων τοῦ Σαλαμανασάρ Β' γνωστὴ ἡμῖν πόλις τῆς μέσης Συρίας Καρκάρ (ἴδ. σελ. 284), ἀρχηγὸς δ' αὐτῆς ὁ ἐξ Αἰμάθ Ἰλουβιδι ἢ Ἰαουβιδι, Ἰουδαῖος, ὡς φαίνεται, τὴν καταγωγὴν (ἐκ τῶν εἰς Αἰμάθ ἀπὸ Σαμαρείας μετακισθέντων Ἰουδαίων). Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Σαβάκων προσῆλθεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν, σύμμαχον ἔχων ἰδίως τὸν Χανὸν ἢ Ἄνωνα, ἡγεμόνα τῆς Φιλισταϊκῆς πόλεως Γάζης. Ἄλλ' ὡς φαίνεται, πρὶν οἱ σύμμαχοι οὗτοι προελάσωσι πρὸς τὴν μέσσην Συρίαν, ὅπου εἶχεν εἰσβάλει ὁ Σαργῶν, καὶ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν σιφῶν τοῦ Ἰλουβιδι, οἱ Ἀσσύριοι κατώρθωσαν νὰ νικήσωσι κατὰ κράτος τὸν ἀρχηγὸν τοῦτον τῆς ἐπαναστάσεως καὶ νὰ ἀποκλείσωσιν αὐτὸν ἐν Καρκάρ, ἧς ἐν σμικρῷ χρόνῳ κυριευθείσης συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὁ ἀτυχῆς Ἰλουβιδι ἐξεδάρη ζῶν. Διὰ τοῦ καιρίου τούτου τραύματος κατὰ τῆς ἐν μέσσην Συρίαν ἐπαναστάσεως ἀπαλλαγῆς ὁ Σαργῶν τοῦ ἐντεῦθεν πολέμου ἔσπευσε νῦν εἰς τὴν νότιον Συρίαν. Ἐνταῦθα παρὰ τὴν πόλιν Ῥαπιχι (τὴν Ῥαφίαν τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, νῦν Ῥεφᾶ), τὴν ἐν τοῖς ὄριοις Παλαιστίνης καὶ Αἰγύπτου κειμένην καὶ κατασταθεῖσαν περίφημον καὶ ἐν ὑστέροις χρόνοις διὰ τὰς μεγάλας ἱστορικὰς μάχας. αἰτινες συνεκροτήθησαν περὶ αὐτήν, συνήφθη ἡ πρώτη μάχη (720 π. Χ.) μετὰ τῶν δύο μεγάλων κρατῶν, Ἀσσυρίας καὶ Αἰγύπτου, μετὰ τῶν Σαργῶν καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰθιοπίας καὶ Αἰγύπτου, ὅστις ἐν τοῖς Ἀσσυρ. μνημείοις προσωνυμεῖται «Ταρτάν» ἢ «Σιλτάν» (Σουλτάνος;) (1) τῆς Αἰγύπτου. Καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς ἐφάνη νικητῆς, καὶ ὁ μὲν Σαβάκων ἐτρόπη εἰς

(1) Ἡ ἐν τῷ ἐπιγραφικῷ μνημείῳ τοῦ Σαργῶν ἀναφερομένη προσωνυμία τοῦ Σαβάκωνος ἀναγινώσκεται ὑπὸ τινῶν Ταρτάν, ὑπ' ἄλλων Σιλτάν, ὅπερ ἐρμηνεύεται ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς ἡγεμών, ἢ ἐκ τῆς Ἀραβικῆς ἰσχυρὸς (κύριος) ὡς ταυτὸν τῷ Ἀραβικῷ Σουλτάν (ἴδ. κατωτέρω).

φυγὴν ζητῶν σωτηρίαν ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ δὲ Ἄνων συλληφθεὶς αἰχμάλωτος καθηρέθη ἀπὸ τῆς ἡγεμονίας τῆς Γάζης καὶ ἤχθη εἰς Ἀσσυρίαν (1). Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἀτυχὲς τέλος τῆς μεγάλης ὑπὸ Αἰγύπτῳ ὑποστηριζομένης ἐπαναστάσεως δὲν ἐκόλυσε ἕνα τῶν ὀλιγίστων ἐτι ἐν τῇ βορείῳ Συρίᾳ διατηρουμένων ἡμιανεξαρτήτων ἡγεμόνων, τὸν ἡγεμόνα τοῦ Καρκαμὶς Πίσιριν, νὰ ἐπαναστῇ κατὰ τῆς Ἀσσυρίας. Ἡ πράξις αὕτη τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Καρκαμὶς ἤθελε θεωρηθῆ, μετὰ τὰ πρὸ μικροῦ γενόμενα ἐν τῇ μέσση καὶ τῇ νοτίῳ Συρίᾳ, τόλμημα παραλογώτατον, ἐὰν μὴ ἦτο γνωστὸν ὅτι, ὅπως οἱ τῆς μέσης καὶ τῆς νοτίου Συρίας λαοὶ καὶ ἡγεμόνες ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς συμμαχίας καὶ βοηθείας, οὕτω οἱ τῆς βορείου Συρίας στήριγμα ὕπισθεν αὐτῶν εἶχον τοὺς ἡγεμόνας τοῦ κράτους τῶν Μόσχων καὶ τοῦ κράτους Οὐράου. Ὁ δὲ Πίσιρις ἐν τῷ κινήματι τούτῳ εἶχε σύμμαχον τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα ἡγεμόνα τῶν Μόσχων Μίταν. Ἄλλ' ἡ συμμαχία αὕτη οὐδὲν, ὡς φαίνεται, ὠφέλησεν ἢ ἐπανάστασις κατεστάλη ταχέως καὶ ἡ τέως ἡμιανεξάρτητος ἡγεμονία τοῦ Καρκαμὶς ἐγένετο Ἀσσυριακὴ ἐπαρχία (717 π. Χ.). Ἐξ ἔτη μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο νέαν ὁ Σαργῶν ἐποίησατο στρατείαν πρὸς τὴν νότιον Συρίαν. Ἐνταῦθα ὁ ἐν τῇ Φιλισταϊκῇ πόλει Ἀζώτῳ (Ἀσδῶδ) ὑπὸ τοῦ Σαργῶν διορισθεὶς ἡγεμὸν Ἀχίμιτι καθηρέθη ὑπὸ τινος Ἰαμᾶν ἢ Ἰάτνα ἢ Ἰαβάν (Ἴων;) (2) λαβόντος τὴν ἡγεμονίαν τῆς πόλεως καὶ ὑποστηριζομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Σενήχων ἢ Σεβιχῶ (παρὰ Μανέθωνι, Σαβάτακα ἢ Σαβατοῦκ ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς μνημείοις), ὅστις ἀπὸ τοῦ 717 π. Χ. εἶχε διαδεχθῆ ἐπὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ θρόνου τὸν πατέρα αὐτοῦ Σαβάκωνα. Οἱ βασιλεῖς τοῦ Ἰούδα, τοῦ Ἐδῶμ ἢ Ἰδουμαίας καὶ τοῦ Μωάβ, συνεμάχησαν πάντες μετὰ τοῦ σφετεριστοῦ ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας καὶ ἐπεκαλέσαντο τὴν προστασίαν τῆς Αἰγύπτου, πέμψαντες πρέσβεις μετὰ δώρων πρὸς τὸν βασιλέα Σεβιχῶν. Ἀλλὰ πρὶν ἔλθῃ οἰαδήποτε ἐξ Αἰγύπτου βοήθεια, ὁ Σαργῶν ὀαργδαῖος ἐπῆλθε κατὰ τῆς συστάσεως. Οὐδεμία, ὡς φαίνεται, ἀντετάχθη αὐτῷ ἀντίστασις ὑπὸ τῶν ἀπαρασκευῶν ἐτι συμμάχων ἡγεμόνων τοῦ Ἰούδα, Ἐδῶμ καὶ Μωάβ, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ ὑποταχθῶσιν ἀμέσως τῷ βασιλεῖ. Ἡ

(1) Φαίνεται ὅτι ὁ Ἐζεκίας, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα, μὴ μετασχὼν τῆς κατὰ τοῦ Σαργῶν συστάσεως, ἐπωφελήθη τὴν συμφορὰν τῆς Γάζης, ἵνα εὐρύνῃ τὰ ὅρια τοῦ κράτους αὐτοῦ, καθὰ δηλοῦται ἐκ τῶν ἐν Βασιλ. Δ', ΙΗ' 8 περὶ Ἐζεκιῶν λεγομένων: «Αὐτὸς ἐπάταξε τοὺς ἀλλοφύλους ἕως Γάζης, καὶ ἕως ὁρίου αὐτῆς ἀπὸ πύργου φυλασσόντων, καὶ ἕως πόλεως ὀχυρᾶς».

(2) Τὸ ὄνομα ὁ Winckler ἐρμηνεύει Ἴων ἢ Ἴων ἢ Ἴων. Ὡς γνωστὸν τὸ ὄνομα Ἰαβάν καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ σημαίνει Ἑλλήν. Ὑποθέτει δὲ ὁ Hommel ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τῆς Κύπρου τὸ ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς Ἰάννα προέρχεται ἐκ τοῦ Ἰάτνα τούτου. Ὁ Ἰαβάν λοιπὸν ὁ τὴν βασιλείαν Ἀζώτου λαβὼν ὑποτίθεται ὅτι ἦτο εἰς τῶν Ἑλλήνων (Κυπρίων ἢ Ἰώνων ἢ καθόλου τῶν ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ Ἑλλήνων), οἵτινες ὡς μισθοφόροι ὑπῆρτον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀσσυρίᾳ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω.

Ἄζωτος ἐπολιορκήθη καὶ ἐκυριεύθη καὶ ὁ μὲν Ἰαβάν ἔφυγεν εἰς Αἴγυπτον, ἀλλ' ἡ γυνὴ καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ἠχμαλωτίσθησαν καὶ μετὰ πολλῶν ἄλλων αἰχμαλώτων ἐπέμφθησαν εἰς Ἀσσυρίαν. Ὁ Αἰγύπτιος βασιλεὺς Σεβιχῶς, οὐ μόνον οὐδὲν ἔπραξε πρὸς βοήθειαν τῶν ἐπ' αὐτὸν πεποιθότων συμμάχων τῆς Συρίας, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον κατεφοβήθη ἐπὶ τῇ ὀρητικῇ προελάσει τῶν Ἀσσυρίων, ὥστε αἰσχυρῶς καὶ ἀνάδρωος παρέδωκε τὸν εἰς αὐτὸν καταφυγόντα Ἰαβάν τῷ Σαργῶν, ὅστις ἐπεμψεν αὐτὸν δέσμιον εἰς Ἀσσυρίαν. Κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ὑπετάγη τῷ Σαργῶν ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰθιοπίας. Τοῦτο θετικῶς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων, ἐμμέσως δὲ καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἀλλὰ τίς ὁ βασιλεὺς οὗτος τῆς Αἰθιοπίας; Πρόκειται δηλονότι περὶ τοῦ Σεβιχῶ αὐτοῦ, ὅστις ἦτο βασιλεὺς Αἰθιοπίας ἅμα καὶ Αἰγύπτου, ἢ περὶ ἡγεμόνος τινὸς μικροῦ τῆς Αἰθιοπίας ὑποκειμένου τῷ Σεβιχῶ; Ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις γίνεται λόγος περὶ Μιλούχ, ὅπερ ἐρμηνεύεται συνήθως Μερόη, ἦτοι ἡ ἐν Αἰθιοπία (ἐν Νουβία) κειμένη ἱερατικὴ πόλις (1), ἀλλὰ πολλάκις σημαίνει καὶ τὴν Αἰθιοπίαν αὐτήν. Ὅτι δὲ πρόκειται περὶ Σεβιχῶ ὡς ἡγεμόνος Αἰθιοπίας καὶ οὐχὶ περὶ ἡγεμόνος ἰδιαιτέρου τῆς Μερόης, δῆλον ἐκ τούτου ὅτι ὁ Ἰαβάν κατὰ τὰ μνημεία ἔφυγεν εἰς Μιλούχ, ὅπερ σημαίνει ἀπλῶς «εἰς τὸ κράτος τοῦ ἐκ Μιλούχ», τῆς Αἰθιοπίας δηλονότι, Σεβιχῶ, οὐχὶ δὲ «εἰς Μερόην ἢ Αἰθιοπίαν» (2). Τίνα δὲ τύχην ὑπέστησαν τότε τὸ βασίλειον τοῦ Ἰουδα καὶ τὰ ἄλλα μικρὰ κράτη τῆς Ἰδοῦμείας καὶ τοῦ Μωᾶβ οὐδὲν περὶ τούτου λέγεται ἐν τοῖς μνημείοις. Καὶ ἐν τῇ Π. Δ. (Βασ. Δ', Η', 8) λέγεται μὲν ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας, βασιλεύων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, «ἠθέτησεν ἐν τῷ βασιλεῖ Ἀσσυρίων καὶ οὐκ ἐδούλευσεν αὐτῷ», ὅπερ δηλοῖ ὅτι ἠρνήθη πληρωμὴν φόρου (3), ἀλλ' οὐδὲν οὔτε περὶ τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ πολέμου τοῦ Σαργῶν ἐν Συρία, οὔτε περὶ τῆς πολιτικῆς

(1) Ἰδ. περὶ Μιλούχ σελ. 331 καὶ 42.

(2) Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἐξηγηθῇ τὸ Μιλούχ ἐνταῦθα, εἴτε ὡς ἡ ὑπὸ Αἰθιοπικὴν δυναστείαν Αἴγυπτος εἴτε ὡς αὐτὴ ἢ Μερόη, πάντως πλημμελὲς τὸ ὑπὸ τοῦ Ῥάβλινσον λεγόμενον ὅτι κατὰ τὴν στρατείαν τοῦ 711 ἡ Αἰθιοπία ὑπετάγη τῷ Σαργῶν, ἐνῶ ἡ Αἰθιοπία τότε ἀπετέλει κράτος ἡνωμένον μετὰ τῆς Αἰγύπτου· ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι δὲν ἦτο ἡνωμένη, ἀκατανόητος ἢ ὑπόθεσις περὶ ὑποταγῆς τῆς Αἰθιοπίας εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ἐνῶ ἡ Αἴγυπτος ἦτο ἐλευθέρη. Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ Δέλιτζ Μιλούχ ἢ Μιλουχά καλεῖται ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς οὐ μόνον ἡ Αἰθιοπία, ἀλλὰ καὶ ἡ Αἴγυπτος. Ἀλλὰ ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Δέλιτζ φαίνεται ὅτι προήλθεν ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Σαργῶν καὶ τοῦ Σαναχειριμ γινομένης συγχύσεως Αἰγύπτου καὶ Αἰθιοπίας ἐνεκα τῆς ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου ἀρχῆς τῆς Αἰθιοπικῆς δυναστείας τοῦ Σαβάρωνος.

(3) Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν αὕτη ἡ ἄρνησις φόρου ἐγένετο κατὰ τὴν πρώτην στρατείαν τοῦ Σαργῶν (720) ἢ κατὰ τὴν δευτέραν τῷ 711. Ἀλλ' ὅπωςδήποτε ἐν οὐδετέρῳ τῶν στρατειῶν ὁ Ἐζεκίας ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Σαργῶν ἢ ἐπολεμήθη ὑπ' αὐτοῦ (ἴδ. καὶ ἀνωτέρω σελ. 337 σημ. 1).

τοῦ Ἐζεκίου ἀπέναντι τοῦ πολέμου ἀναφέρεται. Ὡς δὲ εἶπομεν ἀνωτέρω, ἡ ταχεῖα ἐμφάνισις τοῦ Σαργῶν, διαλύσασα τὴν μελετωμένην σύστασιν ἐν τῇ γενέσει αὐτῆς, φαίνεται ὅτι ἐπανήγαγε τὸν Ἐζεκίαν καὶ τοὺς Ἰδοῦμείους καὶ τοὺς Μωαβίτας εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, ὡς δηλοῦται καὶ ἐκ τινος εἰς τοὺς χρόνους τούτους ἀναγομένου ἐπιγραφικοῦ μνημείου τοῦ Σαργῶν, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς «μακρὰν κειμένης χώρας τοῦ Ἰουδα» ὡς ὑποταγείσης τῷ βασιλεῖ. Ἀλλ' ἀνεξαρκῆτως τῆς ὑποταγῆς τῶν μνημονευθεισῶν χωρῶν, ὁ Σαργῶν, ἐπειγόμενος νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν Βαβυλωνίαν ἐν τῇ ἱστορηθείσῃ ἐπὶ Συρίαν στρατεία ταύτῃ δὲν εἰσέβαλεν εἰς Αἴγυπτον, οὐδ' ἐν Παλαιστίνῃ ἐφήρμοσε μετὰ τὴν νίκην μέτρα ὀικτικά, ἀρκεσθεῖς ἀπλῶς εἰς τὴν τιμωρίαν τῆς Ἄζωτου Ἀλλ' ὁποῖον φόβον καὶ τρόμον εἶχεν ἐμποίησε ἢ ἐν Παλαιστίνῃ ἐμφάνισις τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως εἰς τοὺς λαοὺς τῆς χώρας ταύτης μάρτυς εὐγλωττος καὶ μεγαλόφωνος τούτου ὁ προφήτης Ἡσαΐας λέγων (Κεφ. Κ' ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους): «Τοῦ ἔτους, οὗ εἰσῆλθε Τανάθαν (1) εἰς Ἄζωτον, ἠνίκα ἀπεστάλη (2) ὑπὸ Ἀρνᾶ (3) βασιλέως Ἀσσυρίων, καὶ ἐπολέμησε τὴν Ἄζωτον, καὶ κατελάβετο αὐτήν, τότε ἐλάλησε Κύριος πρὸς Ἡσαΐαν υἱὸν Ἀμώς (4), λέγων· πορεύου, καὶ ἄφελε τὸν σάκκον ἀπὸ τῆς ὀσφύος σου, καὶ τὰ σανδάλιά σου ὑπόλουσαι ἀπὸ τῶν ποδῶν σου, καὶ ποίησον οὕτω, πορευόμενος γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος. Καὶ εἶπε Κύριος· ὃν τρόπον πεπόρευται Ἡσαΐας ὁ παῖς μου γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος· τρία ἔτη ἔσται σημεῖα καὶ τέρατα τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ Αἰθίοψιν, ὅτι οὕτως ἄξει βασιλεὺς Ἀσσυρίων τὴν αἰχμαλωσίαν Αἰγύπτου καὶ Αἰθιοπίων, νεανίσκους καὶ πρεσβύτας, γυμνοὺς καὶ ἀνυπόδητους, ἀνακεκαλυμμένους τὴν αἰσχύνην Αἰγύπτου. Καὶ αἰσχυνθήσονται ἠτηθέντες οἱ Αἰγύπτιοι ἐπὶ τοῖς Αἰθίοψιν, ἐφ' οἷς ἦσαν πεποιδότες οἱ Αἰγύπτιοι, ἦσαν γὰρ αὐτοῖς δόξα. Καὶ ἐροῦσιν οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ νῆσῳ ταύτῃ (5) τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· Ἰδοὺ ἡμεῖς ἤμεν πεποιδότες τοῦ φρυεῖν εἰς αὐ-

(1) Παρεφθαρμένος παρὰ τοῖς Ο' τύπος τοῦ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ Ταρτάν, παρὰ τοῖς Ο' ὁ συνηθέστερος τύπος εἶναι Θαρθάν.

(2) Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἡσαΐου νομίζει τις ὅτι ἡ στρατεία τοῦ 711 δὲν διεξήχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σαργῶν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Ταρτάν, ἦτοι τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦ προφήτου ἀφορᾷ φαίνεται μόνον εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Ἄζωτου, ἣν ἐπολιορκεῖ ὁ Ταρτάν, ἐνῶ ὁ Σαργῶν διηύθυνε τὴν ὅλην στρατείαν μακρὰν τῆς Ἄζωτου.

(3) Ἀπόρον πῶς παρὰ τοῖς Ο' τοσοῦτον παρεφθάρη τὸ ὄνομα Σαργῶν, ἐνῶ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ λέγεται Σαργῶν. Ἴσως οἱ Ο' ἐπλανήθησαν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ τύπου τοῦ ὀνόματος Ἀρκεάγος, ὃν εὐρίσκομεν καὶ ἐν τῷ Πτολεμαϊκῷ Κανόνι, καὶ τὸ Ἀρνᾶς ἐγένετο ἴσως κατὰ συγκοπὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκεῖνου τύπου.

(4) Ὁ Ἀμώς οὗτος, ὁ πατὴρ τοῦ Ἡσαΐου, πλημμελῶς ὑπὸ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐνομισθῆ ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν προφήτην Ἀμώς, ὅστις ἦτο σύγχρονος καὶ ὁμώνυμος τῷ πατρὶ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου.

(5) Ἡ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ λέξις αὐ ἢ αει σημαίνει κυρίως ἡπειρον, εἶτα δὲ τόπον

τοὺς εἰς βοήθειαν, οἳ οὐκ ἠδύναντο σωθῆναι ἀπὸ βασιλέως Ἀσσυρίων, καὶ πῶς ἡμεῖς σωθησόμεθα;». Αἱ τελευταῖαι λέξεις τοῦ προφήτου μαρτυροῦσιν πόσον οὗτος καὶ οἱ τὰ τούτου φρονοῦντες μικρὰν ἔδιδον σημασίαν εἰς τὴν δύναμιν καὶ τὴν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Συρίας βοήθειαν τῆς Αἰγύπτου ἀπέναντι τῆς φοβερᾶς δυνάμεως τῆς Ἀσσυρίας. Ἄλλ' ἡ Παλαιστίνη καὶ ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Αἰθιοπία δὲν ἦσαν αἱ μόναι μεμακρυσμένοι χῶροι, εἰς ἃς τὸ ὄνομα τῶν Ἀσσυρίων ἐνέπνεε τρόπον. Ἐτη τινὰ πρὸς τῆς εἰς Παλαιστίνην στρατείας τοῦ 711 εἶχεν εἰσδύσει ὁ Σαργῶν (717;) εἰς τὰ βάθη τῆς Πετραίας Ἀραβίας, ἐκεῖ ἔνθα δὲν εἶχον εἰσχωρήσει τὰ ὄπλα τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β', καὶ εἶχεν ἐπιβάλει εἰς τὰ γενναῖα καὶ ὑπερήφανα τέκνα τῆς ἐρήμου σεβασμὸν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν ὄνομα. Ἐν τῇ ἐναγραφεῖ τῶν τῆς στρατείας ταύτης λέγει ὁ βασιλεὺς: «Αἱ φυλαὶ Τααμουδ(1), Ἰβαδίδ, Μαρσιμάν(2), Χαϊάπα, οἱ μακρὰν οἰκοῦντες Ἀραβες, οἱ οἰκοῦντες τὴν ἔρημον, περὶ ὧν οἱ σοφοὶ καὶ οἱ λόγιοι οὐδὲν ἐγίνωσκον, καὶ οἵτινες τῷ βασιλεῖ πατρί μου (3) οὐδένα εἶχον τελέσει φόρον, τούτους ἐνίκησα (4), μέρος αὐτῶν ἀπήγαγον καὶ κατώκισα ἐν Σαμαρείᾳ· παρὰ Φαραῶ (Πιροῦ ἐν τοῖς μνημείοις) τῆς Αἰγύπτου (5) παρὰ τῆς Σαμισέ, βασιλίσσης τῆς Ἀραβίας, καὶ παρὰ τοῦ Ἰτάμαρ (τοῦ ἡγεμόνος) τῶν Σαβαίων (6) παρὰ τῶν βασιλέων τῶν ἀκτῶν τῆς

παράλιον, σπανίως δὲ καὶ νῆσον. Τὸ προκείμενον χωρίον ὀρθότερον ἐρμηνευτέον: «ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ», ἐν Ἰουδαίᾳ δηλονότι.

(1) Πάντως οἱ Θαμυδίται ἢ οἱ Θαμυδηνοὶ τοῦ Πτολεμαίου (ς', ζ' 4 καὶ 21).

(2) Μαισαιμανεῖς τοῦ Πτολεμαίου (ς', ζ' 21);

(3) Τῷ Θαλγαθφελλασάρ Β', ἴδ. ἀνωτέρω σελ. 327.

(4) Τοιαύτη ἢ ἐπὶ λέξει ἐρμηνεία. Τὸ ἀνακόλουθον τὸ ἐν τῇ συντάξει ταύτῃ εἶναι τὸ ἰδιάζον τῇ συντάξει τῶν Σημιτικῶν γλωσσῶν.

(5) Ὑποτίθεται κατὰ Hommel ὅτι πρόκειται οὐχὶ περὶ τοῦ Αἰθίοπος βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὅστις δὲν καλεῖται Φαραῶ, ἀλλὰ Σιλτάν, ἀλλὰ περὶ μικροῦ τίνος Αἰγυπτίου ἡγεμόνος τῶν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Δέλτα, ἐκ τῶν μὴ ὑποτασσομένων τῷ Αἰθίοπι βασιλεῖ, τῶν καλουμένων ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου νομαρχῶν. Ὅτι δὲ Φαραῶ καλεῖται τοιοῦτος μικρὸς Αἰγύπτιος ἡγεμῶν, ἐνῶ ἡ προσωνυμία αὕτη δὲν δίδεται εἰς τὸν Αἰγύπτου καὶ Αἰθιοπίας ὁμοῦ ἄρχοντα Αἰθίοπα βασιλέα, τοῦτο δὲν προέρχεται ἐκ τῆς περιφρονήσεως τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων πρὸς τὸν Σεύηχον, ἀλλ' ἐκ τῆς συνηθείας, ἣν εἶχον ἐκεῖνοι νὰ δίδωσιν εἰς τοὺς ξένους ἡγεμόνας τὰς προσωνυμίας, ἃς εἶχον οὗτοι ἐν τῷ τόπῳ αὐτῶν, καὶ πιθανῶς τὸ Σιλτάν, τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Σεύηχον, ἦτο ἡ προσωνυμία τῶν βασιλέων τῆς Αἰθιοπίας. Ἄλλως εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι βασιλεῖς καὶ αὐτὸς ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ εἰς τοὺς μικροὺς Σημίτας ἡγεμόνας τῆς Συρίας (εἰς τὸν βασιλέα λ. χ. τοῦ Ἰούδα) δίδουσι τὴν προσωνυμίαν, ἣν φέρουσι καὶ αὐτοὶ (μαλ' ἐκ=βασιλεὺς), διότι οἱ ἡγεμόνες ἐκεῖνοι τοιαύτην εἶχον προσωνυμίαν.

(6) Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπαντᾷ ἐν ταῖς Ὀμηρικαῖς ἢ Χιμαριτικαῖς ἐπιγραφαῖς τῆς νοτίου Ἀραβίας, τῆς χώρας Σαβᾶ· ἐντεῦθεν δὲ ὑπόπτεισάν τινες ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ Σαβαίων τῆς νοτίου Ἀραβίας· ἀλλὰ τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν· πρόκειται πάντως

θαλάσσης ἐδεξάμην φόρους, λίθους πολυτίμους, ἐλέφαντα, σπόρους τοῦ ξύλου ουσου, ἀρωματικὰ παντὸς εἶδους, καὶ ἵππους καὶ καμήλους». Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ πρὸς δυσμὰς, ἐν Συρίᾳ, Αἰγύπτῳ καὶ Ἀραβίᾳ πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ ἔργα τοῦ Σαργῶν.

Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐπεχείρησε καὶ ἄλλας σπουδαίας στρατείας πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον. Πρὸς βορρᾶν ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπεδίῳ πολλοὶ λαοὶ ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς Μηδίας μέχρι τῆς βορείου Συρίας καὶ τῆς νοτιανατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας συνεκρότουσαν εὐρείαν σύστασιν κατὰ τοῦ Σαργῶν. Ἐν τῇ συστάσει ταύτῃ οἱ σπουδαιότεροι ἡγεμόνες ἦσαν ὁ τοῦ κράτους Οὐράρτου Ῥόσας ἢ Οὐρσας καὶ ὁ τῆς μνημονευθείσης παρὰ τὸ ὄρος Ζάγγρον χώρας Μαννάς (τῆς ἐν τοῖς ὀρίοις Μηδίας καὶ Ἀρμενίας κειμένης, ἐξ ἧς, ὡς φαίνεται, ἐδόθη ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τῇ Ἀρμενίᾳ τὸ ὄνομα Μεννί), ἔτι δὲ καὶ ὁ ἡγεμὼν τῶν ἐν τοῖς ὀρίοις τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οἰκούντων Μόσχων. Ὁ πόλεμος ἀρξάμενος τῷ 716 π. Χ. διήρκεσεν ἐπὶ τρία ἔτη. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ὁ Σαργῶν ἐπολέμει ἀδιαλείπτως ἐν Μηδίᾳ καὶ ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπεδίῳ. Ἐνταῦθα πολλοὶ ἡγεμόνες κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου ἠττήθησαν· πολλοὶ ἔσπευσαν νὰ ὑποταχθῶσι τῷ νικητῇ, οὐκ ὀλίγοι δὲ κατελύθησαν. Ἀπὸ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου εἰσέβαλεν ὁ βασιλεὺς καὶ εἰς τὴν Μηδίαν, ἐνθα πολλαὶ ἐγένοντο καταστροφαὶ καὶ λεηλασίαι καὶ ἀπαγωγαὶ αἰχμαλώτων, ἀφοῦ εἰς μόνον ἡγεμῶν, ὁ Τίλουσίνας, ἠχμαλωτίσθη μετὰ 42 χιλιάδων ἀνδρῶν. Κατὰ τὴν Μηδικὴν στρατείαν ἠχμαλωτίσθη καὶ τις μικρὸς ἡγεμῶν ἢ διοικητῆς ἐν τῇ χώρᾳ Μαννάς, Δαϊακοῦ καλούμενος, ὅστις εἶχεν ἀποστῆ πρὸς τὸν Ῥόσαν τῆς χώρας Οὐράρτου, καὶ ἐπέμφθη αἰχμάλωτος εἰς Αἰμάθ. (Ὁ Hommel καὶ ἄλλοι τινὲς ὑποθέτουσι λίαν ἀπιθάνως ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευόμενος πρῶτος βασιλεὺς τῶν Μήδων μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας ὀριστικὴν ἀποστασίαν αὐτῶν) (1). Ἀφοῦ δὲ ὁ βασιλεὺς καθυπέταξε τοὺς ἀποστάντας Μήδους ἡγεμόνας πασῶν τῶν ἀνατολικῶν καὶ νοτίων χωρῶν τοῦ Ἰρανικοῦ ὄροπεδίου, ἔστρεψε τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ κυριωτάτου καὶ ἐπικινδυνωτάτου τῶν πολεμίων, τοῦ Ῥόσα τῆς χώρας Οὐράρτου. Ἄλλ' οὗτος, πρὶν ἔλθῃ εἰς μάχην ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τὸν ἐπιδρομέα, εὐθὺς ὡς ἤκουσεν ὅτι ὁ στρατηγὸς Οὐρζάνης, ὁ φυλάττων τὸ φρούριον Μουζασσίρ, ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τῶν πολεμίων ἐτρόπη εἰς φυγὴν καταλιπὼν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐπερχομένων πολε-

περὶ Σαβαίων τῆς Πετραίας Ἀραβίας, ἀποικησάντων ἀπὸ Σαβᾶ ἴσως τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας.

(1) Ὅτι τὸ ὄνομα ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ Δηϊόκης, τοῦτο εἶναι πιθανώτατον· ἀλλ' ἢ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Δαϊακοῦ, ὁ ἐνταῦθα μνημονευόμενος, εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν τοῦ Ἡροδότου Δηϊόκην στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς ταυτότητος ἢ ὁμοιότητος τῶν ὀνομάτων, ἀντιβαίνει δ' ὅλως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ Δηϊόκου ἱστορούμενα, ὡς γενήσεται λόγος ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

μίων τὸ φρούριον καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ, καταληφθεὶς ὑπὸ ἀπογνώσεως ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ζωὴν αὐτοῦ βυθίσας εἰς τὴν καρδίαν τὴν λόγχην. Μετὰ τὸ τραγικὸν τοῦτο τέλος τοῦ Ῥόσα ὁ Σαργὼν δὲν ἐπῆλθε κατὰ τῆς πρωτεύουσας τῆς χώρας Οὐράρτου, ἦν, ὀχυρωτάτην οὖσαν, καὶ πρότερον πολιορκήσας ὁ Θαλγαθφελλασὰρ Β' δὲν εἶχε δυνηθῆ νὰ κυριεύσῃ, ἀλλὰ θεωρήσας ἀποσοβηθέντα τὸν ἀπὸ τῆς χώρας ταύτης κίνδυνον, κατέλιπεν ἡσυχον τὸν υἱὸν τοῦ Ῥόσα Ἀργιστιν Β' εἰς τὴν κληρονομίαν τῆς πατρῶας ἀρχῆς ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῆς χώρας Οὐράρτου καὶ ἐστράφη ἐναντίον τῶν ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Μικρῇ Ἀσίᾳ πολεμίων. Ἐνταῦθα ὁ ἡγεμὼν τῆς Μελιτηνῆς Ταρχουναζί, ὁ τῆς Τιβαρηνῆς Ἀμβρις καὶ ὁ ἰσχυρότατος πάντων, ὁ βασιλεὺς τῶν Μόσχων Μίτα, εἶχον συμμαχήσει πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸν Ῥόσαν ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας, ἧς οἱ ἐχθροὶ ἐξετείνοντο νῦν ἀπὸ τοῦ Αἰλάμ καὶ τῆς Μηδίας μέχρι τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀπὸ τοῦ Ζάργου μέχρι τοῦ Ἀντιταύρου καὶ Ἀργαίου καὶ Κιλικίου Ταύρου. Καὶ τρία ἔτη πρὸ τῆς στρατείας ταύτης τῆς γενομένης κυρίως ἐναντίον τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου καὶ τῆς Μηδίας, τῷ 719 δηλονότι, ὅποτε ἦτο ἐπώνυμος ἄρχων αὐτὸς οὗτος ὁ Σαργὼν, εἶχε στρατεύσει ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς ἐναντίον τῶν μνημονευθέντων Μικρασιανῶν ἡγεμόνων καὶ μάλιστα τοῦ Μίτα τῶν Μόσχων. Κατὰ τὴν στρατείαν ἐκείνην νικήσας τοὺς πολεμίους εἶχε καθυποτάξει μέρος τῆς Κιλικίας, ἀλλ' οὐδὲνα τῶν ἡγεμόνων εἶχε καθαιρέσει. Ἴνα δὲ ἐμπεδώσῃ τὸ ἐπ' αὐτῶν κράτος διὰ τοῦ διαιρεῖν καὶ βασιλεύειν εἶχε συνδέσει πρὸς ἑαυτὸν ἕνα τῶν ἡγεμόνων, τὸν Ἀμβριν τῆς Τιβαρηνῆς, διὰ στενῶν δεσμῶν συγγενείας δὸς αὐτῷ εἰς γάμον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θυγατέρα καὶ προσαρτήσας εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ τὸ ἐντελῶς καθυποταχθὲν μέρος τῆς Κιλικίας ὡς προῖκα. Ἄλλ' ὁ ἀγνώμων Ἀμβρις συμμαχήσας νῦν μετὰ τοῦ Μίτα ἐναντίον τοῦ Σαργὼν καθηρέθη ὑπὸ τοῦ ἐκ νέου στρατεύσαντος πενθεροῦ καὶ ἤχθη αἰχμάλωτος εἰς Ἀσσυρίαν (τῷ ἔτει 713 - 712 π. Χ.), μέγα δὲ μέρος τοῦ κράτους αὐτοῦ, αἱ χῶραι Βουρατὰς (Βιτ-Βουρατὰς) καὶ Χιλακοῦ (Κιλικία ἢ ὄρεινή), μετεβλήθησαν νῦν εἰς ἐπαρχίας Ἀσσυριακάς· οὕτω δὲ ἡ *Assos* ἀρχὴ τῶν Ἀσσυρίων ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀφοῦ χῶραι περὶ τὴν Κιλικίαν καὶ τὸν Ἀντίταυρον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Καππαδοκίᾳ καὶ ἐν Κιλικίᾳ κατεστάθησαν ἐπαρχίαι Ἀσσυριακαί. Μετὰ τοῦ Ἀμβριδος τῆς Τιβαρηνῆς καθηρέθη καὶ ὁ Ταρχουναζί τῆς Μελιτηνῆς, μόνος δὲ ὁ Μίτα τῶν Μόσχων ἐξηκολούθει ἔτι κρατερῶς ἀντιστάμενος· καὶ ὁ Σαργὼν ἐπειγόμενος νὰ καταλίπῃ τὴν ἀνατολικὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἵνα ἐπέλθῃ αὐθις κατὰ τῆς Μηδίας, ἀπῆλθεν ἀφείς ἀτιμώρητον τὸν ἀδάμαστον ἡγεμόνα Μίτα ἢ, ὡς φαίνεται, ἀναθεὶς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ κατ' αὐτοῦ πολέμου εἰς ἕνα τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ(1).

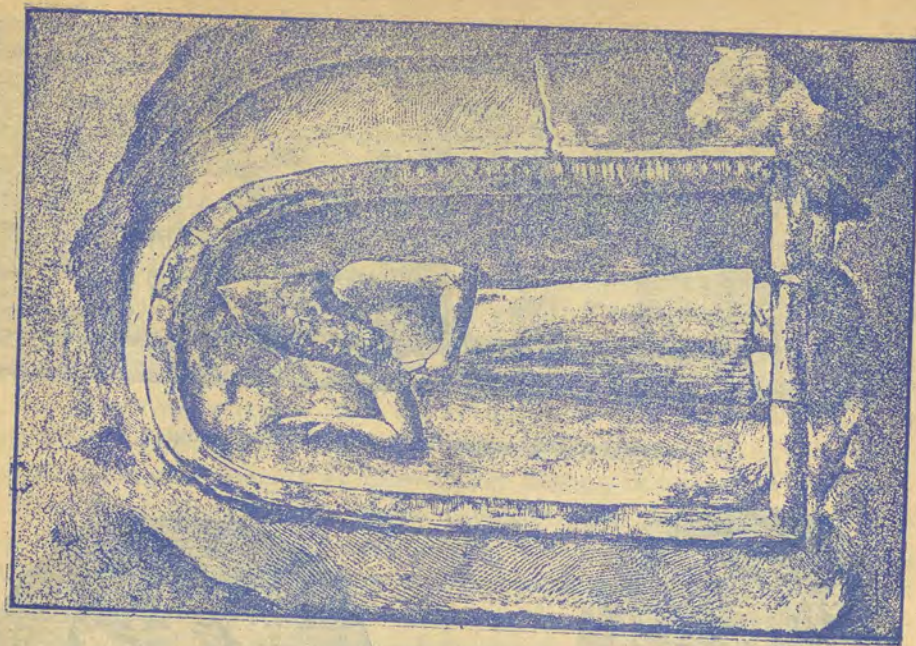
(1) Τὰ ἐνταῦθα ὀνόματα ἡγεμόνων χωρῶν Καππαδοκίας καὶ Κιλικίας, Μίτα (Μίδας), Ταρχου-ναζί (πρβλ. τὰ Χεταϊκὰ ὀνόματα ἡγεμόνων Τιάρκων καὶ Τιάρκυς, Ταρκώδημος,

Ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς διεξήγαγε νῦν (712 π. Χ.) νέους δυσχερεῖς ἀγῶνας ἐναντίον τῶν περὶ τὸν Ζάργον πολεμικῶν λαῶν καὶ ὑπέταξε πολλοὺς ἡγεμόνας καὶ ἐπέβαλε φόρον χιλιάδων ἵππων, καμήλων, βοῶν καὶ προβάτων. Ἀλλὰ διαρκῆς καὶ ἀσφαλῆς κατοχὴ τῶν χωρῶν τούτων ἦτο ἀδύνατος. Ἡ Μηδία κατέστη σκόλοψ ἐν τῇ σαρκὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ἡ χώρα Οὐράρτου τὴν πρώτην, εἶτα δὲ ἡ Μηδία καὶ αἱ παρακείμεναι Ἰρανικαὶ χῶραι, αἱ στήριγμα ἔχουσαι ἐν δεξιᾷ τὸ Αἰλάμ καὶ τὴν Χαλδαίαν, ἐν ἀριστερᾷ δὲ τὸ Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον καὶ τὴν βορειοὺς Συρίαν καὶ τὴν νοτιανατολικὴν Μ. Ἀσίαν, ἤνοιξαν πληγὴν ἀθεράπευτον ἐπὶ τῶν νότιων τοῦ γιγαντείου Ἀσσυριακοῦ κράτους. Καὶ ἐνῶ ἡ μέση καὶ ἡ νότιος Συρία, πλὴν τῶν ὑποτελῶν χωρῶν, ἐδουλώθησαν τῇ Ἀσσυρίᾳ, οἱ Ἀραβες ἡγεμόνες κατεστάθησαν φόρου ὑποτελεῖς καὶ ἡ ἐν πολιτικῇ παρακμῇ διατελοῦσα καὶ ἐσωτερικῶς διαπληκτιζομένη καὶ καθ' ἐκάστην ἔτι μᾶλλον ἐξασθενοῦσα Αἴγυπτος ἔτρεψε πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀσσοῦ, πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ Αἰλάμ καὶ Χαλδαίας, διὰ τῆς Μηδίας καὶ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου, μέχρι τῆς βορείου Συρίας καὶ τῶν ἐνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἰσοικοῦ κόλπου, πᾶσα ἡ τοξοειδῆς αὕτη ζώνη ὄρεινῶν φυλῶν, ἀνδρείων καὶ ἀμειλίκτων ἐχθρῶν τοῦ Ἀσσοῦ, περιέσφιγγε κατὰ μικρὸν τὸν τράχηλον τῆς Ἀσσυρίας δυναμένη ἐν τῇ πρώτῃ μεγάλῃ ἐπιτυχίᾳ νὰ καταπνίξῃ τὸν γίγαντα. Οἱ ἐχθροὶ οὗτοι οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ βορρᾶ ἦσαν πολλῶ δεινότεροι τῶν πρὸς δυσμᾶς, διότι δὲν ἦσαν ὡσπερ οἱ ἐν τῇ δύσει (οἱ τῆς Συρίας) ἀπλῶς ἀμυνόμενοι· ἀλλ' ἠδύναντο ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν ἀπὸ ἀμύνης, καὶ χάριν τῆς ἀμύνης αὐτῆς, νὰ μεταστῶσιν εἰς ἐπίθεσιν. Ἦσαν ἐχθροὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν ὑπ' αὐτῶν οἰκουμένων χωρῶν φυσικῶς ἐπικείμενοι τῇ Ἀσσυρίᾳ. Οἱ λαοὶ οὗτοι δὲν ἦσαν, ὡς οἱ πρὸς δυσμᾶς Σημιτικοὶ λαοὶ τῆς Συρίας, πεπολιτισμένοι, ἀλλὰ δὲν ἦσαν καὶ ἐκνευρισμένοι ὑπὸ τοῦ Σημιτικοῦ πολιτισμοῦ. Ἦσαν ὄρειναί, φύσει πολεμικαί, φυλαὶ πολυμιγεῖς, ὧν ἐν μέσῳ τὸ προοδευτικὸν Ἀριον στοιχεῖον καὶ ἐν τῷ Ἰρανικῷ καὶ ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπέδιῳ καὶ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ ἀπετέλει πυρῆνα ἰσχυρᾶς πνευματικῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας. Ἡ ἐπὶ τοὺς Σημιτικούς καὶ τοὺς Τουρανικούς λαοὺς ὑπεροχὴ τῶν Ἀρίων λαῶν ἐν τῷ Ἰρανικῷ καὶ ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπέδιῳ καὶ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ ἤρξατο νὰ δεικνύῃ τὰς πρώτας αὐτῆς ἐνεργείας. Ἄλλ' ἡ Ἀσσυρία, πρὶν ὑποκύψῃ εἰς τὸ ἀπειλούμενον μοιραῖον τέλος, ἐπὶ ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα ἔτη ἠγωνίσαστο γενναίως τὸν ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς ἀγῶνα, ὅστις κατὰ βάθος ἦτο ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως, καὶ διὰ τοῦ ἀγῶνος τούτου ἐλαμ-

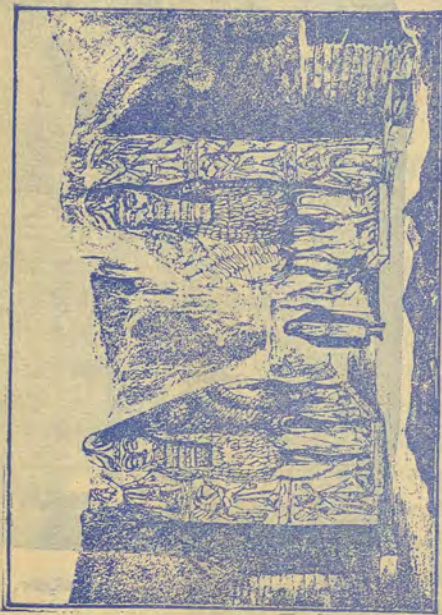
Ταρχιδίμωτος, Τάρχων) εἰσὶ Χεταϊκὰ μαρτυροῦντα ὅτι οἱ Μόσχοι καὶ οἱ Τιβαρηνοὶ καὶ οἱ Κιλικεῖς τῆς ἀνατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Πόντου, Καππαδοκίας, Καταονίας, Κιλικίας) ἦσαν Χεταῖοι ἢ εἶχον προσχωρήσει εἰς τὸν Χεταϊκὸν βίον καὶ πολιτισμόν, ὡς περὶ τούτων γενήσεται λόγος ἐν τοῖς περὶ Χεταίων.

πρύνθη ἐπὶ αἰῶνα ἔτι ἡ Ἀσσυριακὴ μοναρχία δι' αἰγλης μεγάλης καὶ πρωτοφανοῦς ἕως τότε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀσίας.

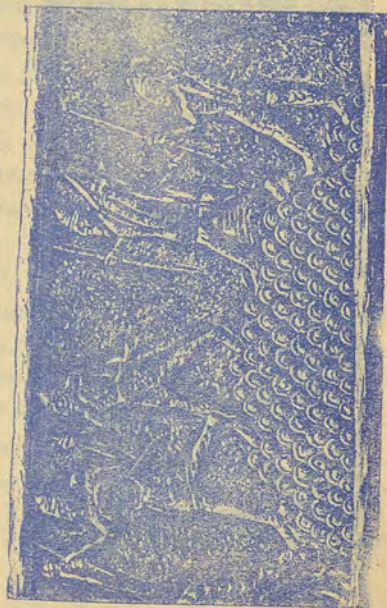
Εὐθύς ὡς ὁ Σαργὼν διὰ τῶν μέχρι τοῦ 711 π. Χ. ἀγώνων ἐπήνεγκε τὴν ἡσυχίαν ἐν τῷ Ἰρανικῷ καὶ Ἀρμενικῷ ὄροσπέδιῳ, τῷ αὐτῷ ἔτει ἐποίησατο ἢ μᾶλλον ἠναγκάσθη νὰ ποιήσῃται τὴν μνημονευθεῖσαν δευτέραν ἐπὶ Συρίαν στρατείαν· εὐθύς ὡς ἔληξεν ἡ στρατεία αὕτη, ἐστράτευσε τὸ δεύτερον ἐπὶ τὴν ἄνω Συρίαν, ἔνθα ἡ μόνη ὑπολειπομένη ὑποτελὴς ἡγεμονία τοῦ ἐν Κομμαγηνῇ Γαμοῦν, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς χώρας Οὐράρτον Ἀργίστιδος Β', ἀπέστη ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας. Ὁ ἡγεμὼν τοῦ Γαμοῦν Ματάλλου, υἱὸς τοῦ Ταρχογάρα, καθηρέθη, ἡ χώρα δὲ κατέστη ἐπαρχία Ἀσσυριακὴ (710 π. Χ.). Κατὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους ὁ ἡγεμὼν τῶν Μόσχων, ἀφοῦ ἐπὶ ἔτη ὅλα κρατερῶς ἀγωνισάμενος ἀντέστη κατὰ τῶν Ἀσσυρίων καὶ ἡ χώρα αὐτοῦ ὑπέστη τὰ πάνδεινα ἐκ τῶν λεηλασιῶν τῶν ἐπιδρομῶν, ὑπέκυψεν ἐπὶ τέλος ὑπὸ τὴν Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν, ἀλλὰ, γινόμενος ἀπλῶς ὑποτελὴς τοῦ μεγάλου βασιλέως, διετήρησεν ἄλλως τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίν τοῦ κράτους αὐτοῦ. Καθ' ὃν χρόνον ἐγένοντο ταῦτα ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Σαργῶν, αὐτὸς οὗτος ὁ βασιλεὺς ἐπεχείρει μίαν τῶν πλέον ἀξιωματικῶν αὐτοῦ στρατειῶν, τὴν πρὸς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὴν Χαλδαίαν στρατείαν. Ὅταν προκειμένοι περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σαργῶν καὶ τῶν προκατόχων αὐτοῦ ποιώμεθα λόγον περὶ στρατείας ἐπὶ Βαβυλωνίαν, δὲν πρέπει νὰ νοῶμεν στρατείαν κατὰ τῆς Βαβυλωνίας αὐτῆς, ἀλλὰ κατὰ τῆς κυρίως Χαλδαίας. Πρὸ πολλοῦ τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος, τὸ ἔχον πρωτεύουσαν τὴν ἱερὰν τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ αὐτοῖς τοῖς Χαλδαίοις πόλιν Βαβυλῶνα, εἶχεν ἀπολέσει τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς Ἀσσυρίας· ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σαλαμανασάρ Β' καὶ τοῦ Ῥαμμανιραρὶ Γ' ὁ Βαβυλωνιακὸς θρόνος οὐδεμίαν ἐκέκτητο ἄλλην δύναμιν πλὴν τῆς ἠθικῆς δυνάμεως κράτους ἱεροῦ καὶ τῆς ἠθικῆς αἰγλης καὶ γοητείας αὐτοῦ, ὡς πρὸς τὰ ἄλλα καταστὰν μῆλον ἔριδος μεταξὺ τῶν Ἀσσυρίων τοῦ βορρᾶ καὶ τῶν Χαλδαίων τοῦ νότου. Ἐξηγησάμεθα δὲ ἤδη τοὺς λόγους, δι' οὓς ἐν Βαβυλωνίᾳ μᾶλλον εὐπρόσδεκτοι ἦσαν οἱ Ἀσσύριοι ἢ οἱ Χαλδαῖοι βασιλεῖς. Ἄλλ' ἡ Ἀσσυρία ἦτο μακρὰν, οἱ δὲ Ἀσσύριοι βασιλεῖς, οἱ ἀπὸ Θαλγαθφελλασάρ Β' ἐνοῦντες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ στέμμα τῆς Ἀσσυρίας ἅμα δὲ καὶ τῆς Βαβυλωνίας, περιεσπῶντο ὑπὸ πολλῶν πολέμων, ἐνῶ οἱ Χαλδαῖοι ἦσαν ἐγγὺς καὶ οἱ ἰσχυρότεροι τῶν Χαλδαίων ἡγεμόνων ἐπιλοδοῦσιν διηνεκῶς ἐπὶ τὸν Βαβυλωνιακὸν θρόνον ζητοῦντες ἐν τούτῳ καὶ ἄμυναν ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας τῆς ἀπειλούσης τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν. Συμμάχος εἶχον οἱ Χαλδαῖοι ἀμέσους μὲν τοὺς Ἐλαμίτας καὶ τοὺς νομάδας Ἀραμαιοὺς, ἐμμέσους δὲ πάντας τοὺς κατὰ τοῦ Ἀσσοῦ εἰς συνεχεῖς πολέμους εὐρισκομένους λαοὺς. Εἶπομεν ὅτι ὁ Θαλγαθφελλασάρ Β', ὑπὸ τὸ ὄνομα Φοὺλ ἢ Πῶρου, καὶ ὁ τούτου διάδοχος Σαλαμανασάρ Δ' ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰλουλαίου, ἤρξαν Ἀσσυρίας

Ἡ στήλη τοῦ Ἀσσεραδιάν εἰς τὸ Νάχο-ελ-κέλβ.

Ταῦροι πτεροφόροι ἐν τῇ εἰσόδῳ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀσσοῦ Ναξτραβάλ ἐν Καλάχ.

Ἀσσύριοι στρατιῶται βαδίζοντες ἐπὶ τῶν ὁρέων.

‘Ο Ἀσσορβανιπάλ γευματίζων μετὰ τῆς βασιλίσσης.

Σαλμανάσαρος τρίτος.

‘Ο Ἀσσορβαναβάλ θυσιάζων.

ὁμοῦ καὶ Βαβυλωνίας. Ἀλλὰ εὐθύς ὡς ἐτελεύτησεν ὁ Σαλαμανασάρ Δ', τῷ αὐτῷ ἔτει τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως τούτου (722 π. Χ.), εἰς τῶν ἰσχυρῶν Χαλδαίων ἡγεμόνων, οὐχὶ πλέον ὁ τοῦ Βιτ-Ἀμουνκάν Χινζήρος, ἀλλ' ὁ τοῦ Βιτ-Ἰακίν Μερωδαχπαλιδδίν (Μαρδοκέμαδος τοῦ Πτολεμαϊκοῦ Κανόνος), ἐπελθὼν κατέλαβε τὸν θρόνον τὸν Βαβυλωνιακὸν καὶ ἐστερεώθη ἐν αὐτῷ συμμαχήσας μετὰ τοῦ Ἑλαμίτου βασιλέως Σουτρονκναχουνδὶ καὶ τῶν νομάδων Ἀραμαίων, ἐννοεῖται δὲ καὶ τῶν ὁμοφύλων ἐαυτῷ Χαλδαίων ἡγεμόνων. Ὁ Σαργὼν ἐπῆλθε ταχέως κατὰ τοῦ σφετεριστοῦ (721) καὶ πρὶν ὁ Χαλδαϊκὸς στρατὸς ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Ἑλαμιτικοῦ, ἐπὶ τῶν ὁρίων αὐτῶν τῶν μεταξὺ Αἰλάμ καὶ Βαβυλωνίας προσέβαλε καὶ ἐνίκησε τὸν Ἑλαμιτικὸν στρατόν· ἀλλὰ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μερωδαχπαλιδδίν δὲν ἐξηκολούθησε, διότι ἡ ἐπανάστασις τῶν Συριακῶν λαῶν, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἀνεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν Συρίαν. Ἐκτοτε οἱ διηνεκεῖς πόλεμοι οἱ ἐν Συρίᾳ, Μικρᾷ Ἀσίᾳ, Ἀρμενικῷ ὄροπέδιῳ καὶ Μηδίᾳ ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν ἐπέτρεψαν τῷ Σαργῶν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐπὶ Βαβυλωνίαν στρατείαν, μεθ' ἧς συνεδέοντο ἥριστοι πόθοι καὶ συμφέροντα ἠθικὰ μεγάλα. Δὲν προέκειτο μόνον περὶ διεκδικήσεως νομίμου κληρονομίας ἐναντίον σφετεριστοῦ, οὐδὲ ἀπλῶς περὶ στρατείας κατακτητικῆς μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἀλλὰ προέκειτο περὶ τῆς ἱεραῖς πόλεως Βαβυλώνας, περὶ τοῦ ἱεροῦ στέμματος καὶ τῆς ἀρχαίας καὶ σεπτῆς προσωνυμίας τοῦ βασιλέως Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ· προέκειτο περὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἀρχαίου «βασιλέως τῆς Ἀκκάδης» τοῦ ὁμωνύμου Σαργῶν (σελ. 137), πρὸς ὃν ἤθελε νὰ φανῆ ἐφάμιλλος καὶ οὐ ἤθελε νὰ ἦναι διάδοχος ὁ νέος Σαργῶν. Ἐπὶ δώδεκα ἔτη περισπώμενος ὁ Σαργῶν ὑπ' ἄλλων στρατειῶν ἠναγκάσθη ν' ἀναβάλλῃ τὸν κατὰ Μερωδαχπαλιδδίν πόλεμον. Τέλος δὲ τῷ 709 π. Χ., ἐπὶ ἀρχοντος ἐπωνύμου Μανουκiasουρλίχ, ἐν μέσῳ καταστάσεως πραγμάτων τοιαύτης, οἷαν διεγράψαμεν, ἐπεχείρησε τὸν πόλεμον. Ὡς οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ οἱ πολεμοῦντες ἐν Βαβυλωνίᾳ ἐναντίον τῶν Χαλδαίων, οὕτως ὁ Σαργῶν οὐδεμίαν εὖρεν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τοῦ Βαβυλωνιακοῦ λαοῦ, καὶ ὁ Χαλδαῖος βασιλεὺς ὁ ἐδρεῦον ἐν Βαβυλῶνι, συμμάχους ἔχων τοὺς ὁμοφύλους Χαλδαίους ἡγεμόνας τοὺς περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ τοὺς νομάδας Ἀραμαίους, μάλιστα δὲ τοὺς Ἑλαμίτας (ὧν ἐβασίλευεν ὁ μνημονευθεὶς Σουτρονκναχουνδὶ ὁ ἀπὸ τοῦ 717 π.Χ. διαδεξάμενος τὸν πρὸς μητρὸς θεῖον Χουμβανίγαν ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ Χρονικῷ καλούμενον Οὐμμανίγαν), ἀλλὰ μὴ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ λαοῦ, δὲν ἀνέμενεν ἐν Βαβυλῶνι τὸν πολέμιον, καταλιπὼν δὲ καὶ Βαβυλῶνα καὶ Βαβυλωνίαν ἠμύνετο ἐν Χαλδαίᾳ, ἐν τῷ ἰδιατέρῳ αὐτοῦ κράτει Βιτ-Ἰακίν. Ἐν τούτοις ὁ Ἀσσυριακὸς στρατὸς δίχα διηρημένος ἐπῆλανε κατὰ τοῦ πολεμίου καὶ ἐνῶ ἡ μία αὐτοῦ μοῖρα ἐνήργει ἐν τῇ βορείᾳ Βαβυλωνίᾳ ἐναντίον τῶν τῆδε κάκειθι ἐν τισὶ πόλεσιν ὑπὸ τοῦ Μερωδαχπαλιδδίν καταλειφθεισῶν φρουρῶν, ἡ ἕτέρα μοῖρα προσέβαλλε τοὺς νομάδας Ἀραμαίους καὶ ἐνίκα τὴν κυριωτάτην τούτων φυλὴν, τοὺς Γαμβουλαίους. Ἀλλ' ὁ Σαργῶν γενόμενος ἀμαχητὶ κύριος τῆς Βα-

βυλωνίας, πρὶν στρατεύσῃ ἔτι κατὰ τῶν νομάδων καὶ καταδιώξῃ τὸν Μερωδαχαλιδδὴν ἐν τῇ Χαλδαίᾳ, εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἀνεορήθη ἐνταῦθα τῇ 1 Νισάν, διὰ τῆς νομίμου τελετῆς τῆς τοιαύτης ἀναορήσεως (σελ. 200), «βασιλεὺς Βαβυλωνίας (Καρδούνια)», ἐννοεῖται δὲ καὶ «βασιλεὺς Ἀκκὰδ καὶ Σουμίρ», καὶ ἐβασίλευσε νῦν (πέντε ἔτη, μέχρι δηλονότι τῆς τελευτῆς τοῦ βίου αὐτοῦ) ἐπὶ Βαβυλωνίας ὡς Σαργῶν Β΄, καλούμενος Ἀρκεανὸς ἐν τῷ Πτολεμαϊκῷ Κανόνι (1). Καὶ νῦν ὁ Σαργῶν ἐτρόπη πρὸς τὴν Χαλδαίαν. Αἱ ταχεῖαι νίκαι τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ ἐκόλυσαν τὸν Ἐλαμίτην βασιλέα τοῦ νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ συμμάχου καὶ ὁ Χαλδαῖος βασιλεὺς ἐγκαταλειφθεὶς εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεις καὶ μὴ δυνάμενος μετὰ τούτων ν' ἀντιπαραταχθῆ καὶ νὰ ἀγωνισθῆ ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ, οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἢ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ὄχυρὰν αὐτοῦ πρωτεύουσαν Δουρ-Ἰακίν, καθιστῶν δυσπρόσιτον πάντοθεν τὸ φρουρίον τοῦτο, αὐτὸς δὲ μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ φυλάττων τὰ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ φρουρίου. Ἄλλ' ὁ Σαργῶν ὀρμητικῶς προσβαλὼν διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦτον καὶ ἀπέκλεισε τὰ λείψανα αὐτοῦ καὶ τὸν βασιλέα αὐτὸν ἐν τῷ φρουρίῳ. Τὸ Δουριακὴν δὲν ἀντέσχε πολὺ εἰς τὴν πολιορκίαν, παραδοθὲν δὲ τοῖς Ἀσσυριοῖς ἐλεηλατήθη ὑπὸ τούτων καὶ ἡ μὲν πόλις ἐκάη, ἀλλ' ὁ νικητὴς ἐφείσθη τῆς ζωῆς τοῦ αἰχμαλωτισθέντος ἡγεμόνος. Καὶ νῦν πᾶσα ἡ Χαλδαία ὑπειάχθη τῷ Σαργῶν καὶ ἐπανήλθεν οὗτος εἰς Βαβυλῶνα ἀφοῦ ἔδωκεν εἰς τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος τὴν ἔκτασιν, ἣν εἶχε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἀκμῆς, τὴν ἔκτασιν δηλονότι τὴν μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Περσικοῦ κόλπου.

Δι' οὓς λόγους ἀνεφέρομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὁ Σαργῶν ὅλως ἰδιαίτερον προσένεμε σπουδαιότητα εἰς τὴν ὡς βασιλείᾳ τῆς Βαβυλωνίας ἀνάορσιν αὐτοῦ, καὶ τὰ τελευταῖα πέντε ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καθ' ἃ ἦτο βασιλεὺς Ἀσσυρίας ἅμα δὲ καὶ Βαβυλωνίας, ἐχρονολόγει κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Βαβυλωνίᾳ βασιλείας. Καὶ ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς δ' αὐτοῦ μνημείοις ἐποιεῖτο χρῆσιν ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου τῶν ἀρχαϊκῶν Βαβυλωνιακῶν χαρακτήρων (2). Ἀληθῶς δὲ διὰ τῆς εἰς τὸν Βαβυλωνιακὸν θρόνον ἀνόδου ἐπεσφράγισεν ὁ Σαργῶν καὶ ἐπέστρεψε τὸ μεγαλύτερον καὶ τὴν δόξαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Καὶ νῦν εὐρισκόμενος ἐν τῷ κολοφῶνι τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης ἐτύγγανε σεβασμοῦ καὶ τιμῶν καὶ θεραπείας παρὰ τοῖς ἐγγύς τε καὶ πόρρωθεν οἰκοῦσι λαοῖς. Ἡ Χαλδαία ὑπειάγη, τὸ Αἰλάμ

(1) Κατὰ τὸν Πτολεμαϊκὸν Κανόνα ὁ Ἀρκεανὸς ἐβασίλευσεν ἐν Βαβυλωνίᾳ διαδεξάμενος τὸν 12 ἔτη βασιλεύσαντα Μαροδόκεμβαγον. Καὶ ἐν τῇ χρονολογίᾳ καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι (μετὰ μικρῶν ἐννοεῖται παραλλαγῶν τοῦ τύπου τῶν ὀνομάτων) ὁ Πτολεμαϊκὸς Κανὼν συμφωνεῖ πρὸς τε τὸν Ἀσσυριακὸν Κανόνα καὶ πρὸς τὸ Βαβυλωνιακὸν Χρονικὸν καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ μνημεία.

(2), Ἰδ., σελ. 75-76.

ἐταπεινώθη, διαμερίσματά τινα τοῦ κράτους τούτου ἐν τοῖς ὄρισις τῆς Βαβυλωνίας κείμενα προσηοτήθησαν εἰς τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος, καὶ μέρος τῶν κατοίκων τῶν διαμερισμάτων τούτων μετφικίσθη εἰς τὰς χώρας τοῦ πρόην κράτους Ἰσραήλ, ἐνῶ οἱ κάτοικοι τῆς βορείου Συρίας, τῆς Κομμαγηνῆς, μετφικίσθησαν εἰς Σουσιανήν. Ἐκ μεμακρυσμένων μερῶν ἐπέμφθησαν πρεσβεῖαι, ἵνα προσφέρωσι τὸν σεβασμὸν τῶν κατοίκων τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ. Οὐπὶρ ὁ βασιλεὺς τῆς νήσου Διλυμὸν (ἴδ. σελ. 35), «ὁ ἐν τῇ ἀνατολικῇ θαλάσῃ, εἰς ἀπόστασιν 30 κασβοῦ (60 ὥρων) ἀπὸ τῆς παραλίας, ὥστερ ἰχθὺς στήσας τὸ οἰκητήριον αὐτοῦ», ἔπεμψε πρέσβεις μετὰ δώρων πρὸς τὸν Σαργῶν. Ἦλθον δὲ καὶ πρέσβεις ἐπτὰ βασιλέων τῆς Κύπρου, τῆς κειμένης «εἰς ἀπόστασιν 7 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς παραλίας ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦ δύνοντος ἡλίου». Οἱ Κύπριοι πρέσβεις ἤνεγκαν δῶρα συγκείμενα ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, σκευὴ πολύτιμα, ἔβενον καὶ προϊόντα τεχνικὰ τῆς χώρας αὐτῶν. Οἱ πρέσβεις οὗτοι προσεεγκόντες τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν πρὸς τὸν βασιλέα ἔλαβον παρ' αὐτοῦ, ὡς σύμβολον τῆς ὑποταγῆς ταύτης, εἰκόνα τοῦ μεγάλου βασιλέως, μετ' ἐπιγραφῆς κεχαραγμένης ὑπὸ τὴν εἰκόνα αὐτήν, καὶ τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀνακαλυφθὲν ἐν Κύπρῳ εὐρίσκειται νῦν ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσεῖῳ. Ἐκεῖνο, ὅπερ ἔπεισε τοὺς Κυπρίους νὰ προσφέρωσιν οἰκοθεν τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ἦτο, ὡς φαίνεται πιθανώτατα, ὁ κίνδυνος, εἰς ὃν ἦσαν ἐκτεθειμένοι ἐκ μέρους τῆς Τύρου. Ὑποτασσόμενοι δὲ εἰς βασιλέα, ὕψ' οὗ ἡ νήσος αὐτῶν οὐδὲν μὲν ἠθέλεν ὑποστῆ κακὸν ὡς μακρὰν κειμένη, ἰσχυρὰς δὲ ἠθέλε τύχει προστασίας ἐν τοῖς κατὰ Τύρου ἀγῶσιν αὐτῶν, ἐπραττον ἔργον πολιτικῆς φρονήσεως (1).

Ἡ τελευταία πολεμικὴ πράξις τοῦ Σαργῶν εἶναι ἡ κατὰ τὸ 707 π. Χ. γενομένη διὰ τῶν στρατηγῶν τοῦ βασιλέως στρατεία ἐναντίον τοῦ βασιλέως τοῦ Ἐλάμ Σουτρουκνανχουνδί. Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσαν δύο ἀδελφοί, υἱοὶ τοῦ ἀποθανόντος ἡγεμόνος τῆς Μηδικῆς χώρας Ἰλλίπ, ἀμφισβητοῦντες πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀρχήν. Τούτων ὁ μὲν ἀπέλαυε τῆς προστασίας τοῦ Σαργῶν, ὁ δὲ τῆς τοῦ Σουτρουκνανχουνδί. Ὁ Σαργῶν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ προστατευομένου ἡγεμόνος ἔπεμψεν ἐπτὰ στρατίας ὑπὸ ἐπτὰ στρατηγούς, οἵτινες ἐνίκησαν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐλαμίτου βασιλέως πεμφθέντα στρατεύματα καὶ ἀποκατέστησαν τὸν ὑπὸ τοῦ Σαργῶν εὐνοούμενον Ἰσπαβαρᾶν, τοῦ ἄλλου (Νίβι) ἀπαχθέντος αἰχμαλώτου. Ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Σουτρουκνανχουνδί κατώρθωσε νὰ νικήσῃ καὶ νὰ ἀφαιρέσῃ μάλιστα ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας παρορίους τινὰς τόπους.

(1) Εἶδομεν ὅτι πρὸ μικροῦ οἱ Τύριοι εἶχον στρατεύσει εἰς Κύπρον. Ἄλλ' ἐκ τῶν παρ' Ἰωσήφῳ περὶ τῆς στρατείας ταύτης λεγομένων οὐδαμῶς ἐξάγεται, ὡς θέλει ὁ Tiele, ὅτι ἡ στρατεία τοῦ Σαλαμανασάρ Δ' ἐπὶ Τύρον (ἴδ. σελ. 333) εἶχεν ἀφορμὴν τὴν στρατείαν ἐκείνην τῶν Τυρίων ἐναντίον τῆς Κύπρου.

Υπό τοῦ Σαργών, οὗτινος τὸ κράτος ἐξετείνεται ἀπὸ Κύπρου καὶ τῶν ἔνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ ἀπὸ τῶν ἔνδον τοῦ Ἰράν καὶ τῶν ὀχθῶν τῆς Κασπίας μέχρι τῶν ἔνδον τῆς Ἀραβίας καὶ τῶν ὀχθῶν τῆς Ἐρυθρᾶς, τὸ σύστημα τῶν βιαιῶν μεταναστεύσεων καὶ ἀποικισμῶν καὶ τῆς ἀναμίξεως λαῶν ἐφημερόσθη ἐν εὐρυτάτῳ μέτρῳ. Οἱ τοῦ καταλυθέντος βασιλείου Ἰσραήλ Ἑβραῖοι μετῴκηθησαν εἰς Γωζὸν τῆς Μεσοποταμίας καὶ εἰς Μηδίαν. Ἡ Αἰμάθ καὶ ἡ Δαμασκὸς κατῴκηθησαν δι' αἰχμαλώτων Ἀρμενίων. Τιβαρηνοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετῴκηθησαν εἰς Ἀσσυρίαν. Χουθαῖοι, Βαβυλώνιοι ὡς καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Σεφφουαίμ καὶ Ἀραβες ἐκ τῶν ἔνδον τῆς Ἀραβίας ἀπῴκηθησαν εἰς τὴν Σαμάρειαν. Οἱ κάτοικοι τῆς Κομμαγηνῆς ἀπήχθησαν εἰς Σουσιανὴν καὶ Χαλδαῖοι ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου μετῴκηθησαν εἰς τὴν βόρειον Συρίαν. Ὅποια δὲ διὰ τῆς τοιαύτης βιαιᾶς ἀναμίξεως καὶ ἐπικοινωνίας τῶν λαῶν ἐπῆλθε καθόλου μεταβολὴ εἰς τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις τῶν λαῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου αὐτῶν περιγράφει τοῦτο λίαν ἐπιτυχῶς ὁ Ε. Μάυερ (§ 378 79): «Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἠσφάλιζεν ὁ Σαργὼν τὴν ὑποταγὴν τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν, ἦτο βάνανσος, ἀλλὰ τελεσφόρος... Τὰ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τοῦτο ἐφαρμοσθέντα μέτρα ἐπήνεγκον τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρχαίων ἐθνοτήτων ἐν πάσαις ταῖς διαρκῶς τοῖς Ἀσσυρίοις ὑποκειμέναις χώραις. Ἰδίως ἐν Συρίᾳ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θαλαθφελλασὰρ Β' καὶ τοῦ Σαργῶν ὁ τοσοῦτον ποικίλος καὶ ἀτομικῶς διαμορφωμένος πολιτικὸς βίος ἀπώλετο διὰ παντός. Ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς βασιλείας τῶν ἡγεμόνων τούτων μέχρι σήμερον αἱ χώραι αὗται οὐδὲν ἄλλον ἠξεύρουσιν ἢ νὰ ὑποτάσσωνται ξένοις δεσπόταις. Εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ βασιλεῖς οὗτοι τὰς ὑποκειμένας αὐτοῖς χώρας δὲν μετέβαλον εἰς ἐρημίαν, καὶ ὁ Σαργὼν ἰδίως καυχᾶται συνήθως ὅτι ἀνφοκοδόμησε τὰς ὑπ' αὐτοῦ καταστραφείσας πόλεις. Καὶ ὅμως οἱ ὄροι τῆς πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς ὑπάρξεως ὀλοσχερῶς ἠλλοιώθησαν καὶ ἐνῶ τὸ ἄριστον μέρος τῶν κατοίκων ἀπήχθη βιαιῶς εἰς ἄλλας χώρας, κατ' αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους κατηνέχθη θανατηφόρος πέλεκυς. Ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῶν λειψάνων τῶν παλαιῶν κατοίκων καὶ τῶν νεωστὶ ἐπείσασθάντων στοιχείων προῆλθε συμφυρμὸς τις φυλετικὸς ἀνευ ἐθνικοῦ βίου, ἀνευ ἐνδόξου παρελθόντος, εἰθισμένος μόνον νὰ ὑποτάσσεται τοῖς ἐκάστοτε ἄρχουσι. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ διήγησις τοῦ βιβλίου τῶν Βασιλειῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅτι ἕκαστος τῶν λαῶν τῶν ἐποικησάντων εἰς Σαμάρειαν ἐλάτρευε τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ἐθνικῷ θεῷ, ἀλλὰ συγχρόνως ἐνόμιζεν ὅτι ἐπρεπε νὰ λατρεύῃ καὶ τῷ Ἰεχωβά ὡς Κυρίῳ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ οἰκουμένου τόπου, ἵνα μὴ βλάβη αὐτοῦς (1). Ἡ συνάφεια, ἡ μετὰ τοῦ ἐδάφους τῆς πατρίδος, ἐφ' οὗ στηρίζεται

(1) Τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Μάυερ ἀναφέρονται εἰς τὰ ιστορούμενα ἐν Βασιλ. Δ', 1Ζ', 24 κέξ. «Καὶ ἤγαγε βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐκ Βαβυλώνης τὸν ἐκ Χουθᾶ... καὶ κατῴ-

τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα, ἐρράγη. Ἀπὸ τῶν κατωτάτων κοινωνικῶν τάξεων τοῦ πρόην λαοῦ, ἀπὸ στοιχείων, ἅτινα οὐδὲν αἰσθάνονται πολιτικὸν διαφέρον, καὶ ἅτινα πιθανῶς διὰ διανομῆς γαιῶν αἰφνιδίως περιῆλθον εἰς θέσιν γαιοκτημόνων καὶ διὰ τοῦτο συνεδέθησαν δουρικῶς πρὸς τοὺς νέους δεσπότας τοῦ τόπου, ὡς καὶ ἐκ τῶν ξένης καταγωγῆς ἀποίκων δὲν ἠδύνατο νὰ προσέλθῃ ἔθνος ἔχον συνείδησις πολιτικῆς ἀνθυπαρξίας καὶ αὐτοτελείας».

Ἄλλ' ἀφιέντες κατὰ μέρος πάντα ταῦτα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀπ' αἰῶνων ἰσχυροῦς Ἀσσυριακῆς πολιτικῆς ἀπέναντι τῶν ὑποτασσομένων λαῶν καὶ χωρῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ ἐπὶ 16 ἔτη διὰ τοσοῦτων μεγάλων πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν ἔργων λαμπρούνας τὸν θρόνον τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας Σαργῶν δὲν ἦτο μόνον κραταῖος πολεμιστῆς, ἀλλὰ διεκρίνεται καὶ ἐπὶ χαρακτῆρι γενναίου καὶ μεγαλόφρονος βασιλέως καὶ ἐπὶ φιλάνθρωπίᾳ πρὸς τὸ ὑπῆκοον. Ὁ Σαργὼν αὐτὸς ἐν τισὶν ἐπιγραφικαῖς αὐτοῦ μνημείοις καυχόμενος λέγει ὅτι εἰς τὰς πόλεις Ἀσσοῦρ καὶ Χαρρὰν ἀπέδωκε τὰ ἀρχαῖα προνόμια, ἅπερ εἶχον, τοῦ μὴ τελεῖν φόρον, ἀλλ' ἅπερ ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἶχον περιέλθει εἰς ἀχρησίαν. Αὐτὸς οὗτος περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ γενομένης καταστροφῆς τῆς πόλεως Δουρ-Ἰακὶν ποιούμενος τὸν λόγον λέγει: «Τὰ τέκνα τῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων Σεφφουαίμ, Νιπούρ, Βαβυλώνης καὶ Βορσίππων, ἅτινα ἐκρατοῦντο ἐνταῦθα ἐν φυλακαῖς ἀνευ αἰτίας, ἐξήγαγον ἐκ τῶν φυλακῶν καὶ ἐποίησα αὐτὰ νὰ βλέπωσι τὸ φῶς τοῦς ἀγροὺς αὐτῶν (τῶν μνημονευθεισῶν πόλεων; ἢ τῶν ἐκ τῶν φυλακῶν ἀπολυθέντων ἀνδρῶν;), οὓς οἱ Γοῦτοι (1) εἶχον ἀρπάσει καὶ εἶχον σφετερισθῆ, ἀπέδωκα τοῖς δικαιοῦχοις. Τὰς πόλεις Οὔρ, Ὀρχόνη, Ἐλασσάρ (2), Κισίκ, Νιμιτ-Λαγουδάν, κατέστησα πάλιν ἐλευθέρους καὶ ἐπανήγαγον εἰς τὰς πόλεις ταύτας τὰ ἀρπαγέντα ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀγάλματα τῶν θεῶν, καὶ ἀνενέωσα τὰ εἰς ἀχρησίαν περιελθόντα δωρήματα (προνόμια)». Ἐν ἄλλῃ τινὶ ἐπιγραφῇ ὁ Σαργὼν καλεῖται: «Ὁ συντεὸς βασιλεὺς, ὁ φορεὺς ἐπιχαρίτων λόγων, ὁ ἐπιχειρήσας νὰ καταστήσῃ οἰκησίμους τὰς ἐρημωθείσας πόλεις καὶ τὸ ἔδαφος εὐφορον, ἵνα φυτεύσῃ τις καλὰ μους, καὶ τὰς ὑψηλὰς πέτρας, ἐφ' ὧν οὐδέποτε εἶχε φυῆ χόρτος, καταστήσας γονίμους, καὶ τὰς ἐρήμους, αἵτινες ἐπὶ τῶν προηγουμένων βασιλείων δι' οὐδεμιᾶς

κίσθησαν ἐν πόλεσι Σαμαρείας ἀντὶ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ... Καὶ ἐγένετο ἐν ἀρχῇ τῆς καθέδρας αὐτῶν ἐκεῖ, οὐκ ἐφοβήθησαν τὸν Κύριον, καὶ ἀπέστειλε Κύριος ἐν αὐτοῖς τοὺς λέοντας καὶ ἦσαν ἀποκτείνοντες ἐν αὐτοῖς... Καὶ ἤγαγον ἕνα τῶν ἱερέων, ὃν ἤγαγον ἀπὸ Σαμαρείας... καὶ ἦν φωτίζων αὐτοὺς ὅπως φοβηθῶσι τὸν Κύριον... Καὶ ἦσαν φοβούμενοι τὸν Κύριον... Τὸν Κύριον ἐφοβοῦντο καὶ τοῖς θεοῖς αὐτῶν ἐλάτρευον κατὰ τὸ κρῖον τῶν ἐθνῶν, ὃθεν ἀπόκτισαν αὐτοὺς ἐκεῖθεν».

(1) Ἰδ. σελ. 56.

(2) Ἰδ. σελ. 45.

ἤρδεύοντο διώρυχος, καταστήσας ἀγρούς σιτοφόρους, ἐν οἷς εὐφρόσσυνοι ἠχοῦσι φωναί, ὃ τὰς ἀποθήκας τῆς πόλεως Ἀσσοῦ πληρῶσας τροφῆς ἀφ' θήνου, ὃ ἐνεργήσας ἵνα μὴ ἐν τῇ χώρᾳ πωλῆται εἰς ὑψηλὰς τιμὰς τὸ ἔλαιον, τὸ σθένος τοῦ ἀνθρώπου, τὸ θεραπεῦον ἔλκη, ὃ προσδιορίσας τὴν τιμὴν τοῦ σησάμου καὶ τοῦ σίτου...». Γινομένου δὲ λόγου περὶ τῆς κτίσεως τῆς ὁμωνύμου αὐτῷ πόλεως Δουρ-Σαρρουκὴν καὶ τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν ιδιωτικῶν γαιῶν καὶ ἐπὶ ὅροις δικαιοῦς ἀποζημιώσεως τῶν ιδιοκτητῶν, λέγει τὰ ἐξῆς: «Ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὸ ὄνομα, ὅπερ φέρω (1), καὶ δι' οὗ ἔταξάν με οἱ μεγάλοι θεοὶ ν' ἀπονέμω δίκαιον καὶ δικαιοσύνην, νὰ κυβερνῶ τοὺς ἀδυνάτους καὶ νὰ μὴ βλάπτω τοὺς ἀσθενεῖς, προσδιώρισά τὴν τιμὴν τῶν γαιῶν συνφθὰ τοῖς πίναξι τοῦ τιμολογίου... πληρωτέαν τοῖς ιδιοκτῆταις εἰς ἄργυρον καὶ χαλκόν' καὶ ἵνα μηδὲν διαπραξῶ ἀδίκημα, εἰς τοὺς μὴ θέλοντας ν' ἀποζημιωθῶσι διὰ χρημάτων, ἔδωκα γαίαις ἀντὶ γαιῶν ὅπου δῆποτε ἤθελον οὗτοι».

Τοιοῦτου χαρακτήρος ὦν ὁ Σαργῶν ἦτο καὶ φίλος τῶν ἔργων τῆς εἰρήνης. Μνημεῖα ὑπ' αὐτοῦ κατελείφθησαν τέχνης, ἰδίως ἀρχιτεκτονικῆς, μεγαλοπρεπέστατα. Ὁ Σαργῶν ἠκοδόμησεν ὀλίγον βορείως τῆς Νινευὶ τὴν ὁμωνύμως αὐτῷ κληθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ Σαργωνόπολιν (Δουρ-Σαρρουκὴν), ἐν τῇ νῦν θέσει Χορσαβὰδ (ἴδ. σελ. 51), περιέβαλε δ' αὐτὴν διὰ τειχῶν ὄχυρῶν, ἐντὸς δ' αὐτῆς ἔκτισε μεγαλοπρεπές ἀνάκτορον παραβαλλόμενον κατὰ τὴν λαμπρότητα πρὸς τὸ τοῦ Ἀσσορνασιρπάλ ἐν Νινευὶ καὶ διὰ τῶν ἐν Χορσαβὰδ μεγαλοπρεπῶν ἐρειπίων αὐτοῦ ἐγείρον ἐτι καὶ νῦν τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν. Τὸ ἀνάκτορον τοῦτο συγκείμενον ἐκ δύο ὀροφῶν ἦτο ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς κεκοσμημένον δι' ἀναγλύφων εἰκόνων, ἐκοσμεῖτο δὲ καὶ διὰ προπυλαίων μεγαλοπρεπῶν. Ἐν Νινευὶ δὲ ὁ Σαργῶν ἔκτισε καὶ ναὸν τῷ Ναβοῦ καὶ τῷ Μερωδάχ, δεικνύων καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ ἀγάπην πρὸς τὴν Βαβυλῶνα, ἧς Ναβοῦ καὶ Μερωδάχ ἦσαν πολιοῦχοι θεοί· ἠνώρθωσε δὲ καὶ τὰ καταρρεῦσαντα ἐνιαχοῦ τείχη τῆς Νινευὶ. Ὡς πρὸς τὰ ἔργα γλυπτικῆς ἢ τέχνης ἐπὶ τοῦ Σαργῶν φέρει τὸν αὐτόν, ὃν καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Β' τύπον. Ὁ Σαργῶν ἐξετέλεσε καὶ ἔργα ὑδραυλικά ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀποδεικνύοντα τὴν μεγάλην προόδον τῶν ὑδραυλικῶν γνώσεων ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σαργῶν ἀνεπτύχθησαν καὶ πολλὰ βιομηχανικὰ τέχναι εἰς μέγαν βαθμόν. Τότε πρῶτον ἐγένετο χορηγία διαφανῶν ὑέλων, ἐτελειοποιήθη δὲ καὶ ἡ ἀπὸ σκληρῶν λίθων ἐξεργασία κοσμημάτων ἐγγλύπτων, ἢ δὲ τῶν κεράμων μίλτωσις ἐφθασεν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν. Τέλος ὁ βασιλεὺς Σαργῶν ἦτο προστάτης καὶ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς πνευματικῆς μορφώσεως καὶ προόδου.

(1) Τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως, ἢ τὸ τοῦ Σαργῶν, ἦτοι τὸ ὄνομα τοῦ Σαργῶν τῆς Ἀκκάδης (ἴδ. σ. 137-138), ὃ εἶχεν ὡς ἰδεῶδες τῆς βασιλικῆς ἀρετῆς; Ἡ ἐννοια τῶν κατωτέρω λεγομένων συνηγορεῖ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς πρώτης ἐρμηνείας.

Αὐτὸς προσήγαγε καὶ ἐπλούτισε τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀσσορνασιρπάλ ἰδρυθθεῖσαν καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ πολυειδῶς πλουτισθεῖσαν μεγάλην βιβλιοθήκην τῆς Νινευὶ καὶ διώρισεν ἀνώτερον καὶ κατώτερον ἔφορον τῆς βιβλιοθήκης καὶ διὰ τοῦ ἀνωτέρου ἐφόρου Ναβουσουργουγίνα ἐνήργησεν ἀντιγραφὰς πάντων τῶν σπουδαίων μνημείων τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γραμματείας. Ἀλλὰ τὸ τέλος τοῦ μεγάλου τούτου βασιλέως δὲν ὑπῆρξεν εἰρηνικόν. Ὁ Σαργῶν ἀπέθανε βίαιον θάνατον φονευθεὶς ὑπὸ συνωμοτῶν τῷ 705 ἢ 704 π. Χ., διεδέξατο δ' αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σεναχειρίμ (1).

Σεναχειρίμ ἢ Σαναχάριβος (2) (704-681 π. Χ.).— Ὁ Σαργῶν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἶχεν ὀπωσοῦν ἐμπεδώσει, καθὰ εἶδομεν, τὴν εἰρήνην ἐν τῷ κράτει διὰ τῶν πολλῶν πολέμων, οὓς διεξήγαγε κατὰ τῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὑποκειμένων εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀλλὰ συχνὰ ἐπανισταμένων λαῶν. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη αὕτη ἦτο κατὰ βάθος πάντοτε ἐρήμιος καὶ παροδική, διότι ἕκαστος πόλεμος περιεῖχε σπέρματα νέου πολέμου. Οἱ περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον Χαλδαῖοι δυνάσται, οἱ ἐφιέμενοι τοῦ Βαβυλωνιακοῦ θρόνου καὶ ἔχοντες συνήθως συμμάχους τοὺς Ἑλαμίτας· οἱ Μῆδοι καὶ οἱ λοιποὶ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν, οἱ συμμαχοῦντες μετὰ πολλῶν λαῶν τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου· τὸ κράτος Οὐράτου μετὰ τῶν συμμαχικῶν κρατῶν τῆς ἀνατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἢ Αἴγυπτος καὶ ἡ Αἰθιοπία μετὰ τῶν ἡμιανεξαρτήτων ἡγεμόνων τῆς νοτίου Συρίας καὶ τῆς Πετραίας Ἀραβίας, ἔτι δὲ μετὰ τῶν ἡγεμόνων Φοινικικῶν τινῶν πόλεων· πάντα ταῦτα τὰ κράτη καὶ αἱ χώραι ἦσαν πηγὴ διηνεκοῦς κινδύνου καὶ πολέμων ἀδιαλείπτων. Ὁ πρῶτος δὲ πόλεμος, ὃν ἐπεχείρησεν ὁ Σεναχειρίμ ἐν ἔτος μετὰ τὴν εἰς τὸν Ἀσσυριακὸν θρόνον ἀνοδὸν αὐτοῦ, ἐγένετο κατὰ τῆς Βαβυλωνίας.

Εἶδομεν ὅτι ὁ Σαργῶν, ἀφοῦ κατέβαλε τὸν Χαλδαῖον Μερωδαχπαλιδδίν, ἐγένετο αὐτὸς βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας καὶ διετέλεσε τοιοῦτος, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐπὶ 5 ἔτη (709-704)· ἀκριβῶς δὲ ἐν τῷ Πτολεμαϊκῷ Κανόνι ὁ Ἀρκεανός, ἦτοι ὁ Σαργῶν, σημειοῦται ὡς βασιλεύσας 5 ἔτη. Τί ἐγένετο ἐν Βαβυλῶνι ἀμέ-

(1) Αἱ πηγαι τῆς ἱστορίας τοῦ Σαργῶν ἐν τῇ σφηνοειδεῖ γραμματεῖᾳ εἶναι λίαν δαψιλεῖς. Ἐκτὸς τοῦ Ἀσσυριακοῦ Κανόνος καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ Χρονικοῦ κυρία πηγὴ τῆς ἱστορίας ταύτης εἶναι μέγα πλῆθος ἐπιγραφικῶν μνημείων τοῦ βασιλέως, ὧν ἀξίαι ἰδιαζούσης μνείας εἶναι ἡ μεγάλη χρονολογικὴ ἐπιγραφή τῶν ἀνακτόρων τοῦ Χορσαβὰδ (Δουρ-Σαρρουκὴν) ἢ ἐκδοθεῖσα τῷ 1864 ὑπὸ J. Oppert ἐν Παρισίοις (La grande inscription de Chorsabad) καὶ ἡ μνημονευθεῖσα, ἐν Κύπρῳ εὑρεθεῖσα, ἐπιγραφή ἢ ἐγκαταραγμένη ὑπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Σαργῶν.

(2) Ὁ τύπος Σεναχειρίμ ἢ Σεναχηριμ εἶναι τῶν Ο'· Σαναχειριβ τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· Σαναχάριβος τοῦ Ἡροδότου· Σεναχήριβος τοῦ Ἰωσήπου· Σαναχειριβος ἢ Σεναχάριβος τῶν Ἀρμενικῶν Χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου. Ὁ δ' Ἀσσυριακὸς τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι «Σιν-αχι-ιρβα», δηλοῖ δὲ τὸ ὄνομα «Ἔω Σίν, πλήθυνον τοὺς ἀδελμούς μου».

σως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαργῶν, δὲν γινώσκωμεν σαφῶς ἐκ τῶν μνημείων. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Σεναχειρίμ ἐθεώρει ἑαυτὸν νόμιμον διάδοχον τοῦ θρόνου τούτου καὶ ἦτο δικαίωματι βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας· ἀλλ' ἐν τῷ Πτολεμαϊκῷ Κανόνι ἢ διετία ἢ ἀκολογήσασα τῷ θανάτῳ τοῦ Σαργῶν σημειοῦται ὡς χρόνος μεσοβασιλείας ἢ μᾶλλον ὡς χηρείας τοῦ θρόνου (ἀβασιλεύτου πρώτου=τῆς πρώτης δηλονότι μεσοβασιλείας)· ἐν δὲ τοῖς παρ' Εὐσεβίου (ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς Χρονικοῖς) καὶ τοῖς παρ' Ἀλεξάνδρῳ τῷ Πολυῖστορι κατὰ Βήρῳσον συγκεχυμένως ἱστορουμένοις λέγεται : « Ἀφοῦ ἐβασίλευσεν ὁ τοῦ Σεναχειρίβου ἀδελφὸς καὶ ἀφοῦ ὕστερον ὁ Ἀκίσης ἤρξεν ἐν Βαβυλωνίᾳ ἐπὶ 30 μόνον ἡμέρας, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Μερωδᾶχ Βαλαδάνη ». Ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦ χωρίου τούτου πρὸς τὸ « ἀβασίλευτον » τοῦ Πτολεμαϊκοῦ Κανόνος γίνεται δῆλον ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαργῶν, ἢ πρὸ τοῦ θανάτου ἔτι τούτου, ἐν Βαβυλωνίᾳ ὡς βασιλεὺς ἢ μᾶλλον ὡς ἀντιβασιλεὺς ἤρχεν ὁ δεύτερος υἱὸς τοῦ Σαργῶν καὶ ἀδελφὸς τοῦ Σεναχειρίμ, ὅστις τῷ αὐτῷ ἔτει τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου τοῦ Σεναχειρίμ ἀπέθανε φυσικὸν θάνατον ἢ, ὅπερ πιθανώτερον, ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τινος σφετεριστοῦ Ἀκίσου καλουμένου, οὗτος δὲ ἐπὶ 30 μόνον ἡμέρας ἄρξας ἐξεδιώχθη ὑπὸ τοῦ Χαλδαίου Μερωδᾶχ Βαλαδάν (ἢ Μερωδᾶχ Βαλαδάνη ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς Χρονικοῖς τοῦ Εὐσεβίου), ὁμωνύμου υἱοῦ τοῦ μνημονευθέντος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Σαργῶν Μερωδαχαλιδδίν (1) τοῦ Βιτ-Ἰακίν. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Σεναχειρίμ δὲν ἠνείχετο νὰ βλέπῃ ἢ συχος ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ θρόνῳ τὸν σφετεριστὴν τοῦτον, διὸ καὶ ἐστράτευσε κατ' αὐτοῦ τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας (703) καὶ διὰ τοῦτο τὰ δύο πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Σεναχειρίμ, ὡς χρόνοι στάσεων καὶ πολέμων ἐν Βαβυλωνίᾳ, σημειοῦνται ἐν τῷ Πτολεμαϊκῷ Κανόνι ὡς ἔτη ἀβασιλεύτου. Ὅτι ὁ Μερωδᾶχ Βαλαδάν ἐτόλμησε νὰ προκαλέσῃ οὕτω θρασέως τὸν ἰσχυρὸν Ἀσσύριον βασιλέα, μὴ ἀνασκοπῶν μηδαμῶς τὸ πάθημα τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ πατρὸς, ἐξηγεῖται ἐκ τούτου, ὅτι εἶχε συμμάχους τὸν μνημονευθέντα βασιλέα τοῦ Αἰλάμ Σουτροκνανχουνδί, μεθ' οὗ συνετάσσοντο, ὡς φαίνεται, καὶ οἱ ὄρειοι ὀμόφυλοι αὐτοῦ Κοσσαῖοι, ὅπισθεν δὲ τούτων οἱ ἔτοιμοι πρὸς ἐπανάστασιν Μῆδοι. Ἐπεζητήσε δὲ ὁ Μερωδᾶχ Βαλαδάν, ὡς φαίνεται, συμμαχίαν καὶ ἐν ταῖς Φινικιαῖς πόλεσι καὶ ἐν τοῖς ὑποτελεσί τῇ Ἀσσυρίᾳ ἡγεμόσι τῆς νοτίου Συρίας, ἴσως δὲ καὶ τοῖς τῆς Πετραίας Ἀραβίας, ὧν ὀπισθεν ἐτάσσεται ἢ Αἴγυπτος καὶ ἢ Αἰθιοπία. Γινώσκωμεν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ προφήτου Ἡσαίου (Κεφ. ΛΘ'), ὅτι ὁ Μερωδᾶχ Βαλαδάν ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς τὸν τότε βασιλεύοντα ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Ἰού-

(1) Τὸν δεύτερον τοῦτον Μερωδαχαλιδδίν καλοῦμεν ἐνταῦθα Μερωδᾶχ Βαλαδάν (καὶ οὐχὶ Μερωδαχαλιδδίν) καὶ χάριν διακρίσεως ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου πατρὸς καὶ διότι ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οὕτω καλεῖται. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μερωδαχαλιδδίν καλεῖται ἐν τῇ Π. Δ. ἀπλῶς Βαλαδάν.

δα Ἐξεκίαν φέροντας ἐπιστολάς καὶ δῶρα ἵνα συγχαρῶσιν αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἀναρρώσει αὐτοῦ ἐξ ἐπικινδύνου νόσου. Ὁ Ἐξεκίας εὐμενῶς ἐδέξατο τὴν Βαβυλωνιακὴν πρεσβείαν καὶ ἐδειξεν εἰς τοὺς πρέσβεις πάντας τοὺς θησαυροὺς τοῦ βασιλικῆς οἴκου. Ἄλλ' ὡς φαίνεται, δὲν συνῆψεν ἐπίσημον συμμαχίαν πρὸς τὸν Μερωδᾶχ Βαλαδάν, διότι τοῦτο ἀπεδοκιμάζετο ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἡσαίου (1). Ἄλλως τε ἡ συμμετοχὴ τοῦ Ἐξεκίου εἰς τὸν ἀγῶνα ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς θέσεως, ἣν ἤθελε λάβει ἢ Αἴγυπτος, καὶ ταύτης πάλιν ἢ πολιτικὴ ἢτο ἐφεκτικὴ παρακολουθοῦσα τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων, εἰ καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ 705 τὸν Σεβιχὸν διαδεξάμενος Ταρκὸς ἢ Ταρακὸς (παρὰ Μανέθωνι, Θαρακὰ παρὰ τοῖς Ο', Τιρακα ἐν τῷ Ἐβρ. κειμένῳ) ἦτο ἡγεμὼν δραστήριος. Ἄλλ' ἢ πορεία τῶν πραγμάτων δὲν ἐπέτρειπεν οὔτε τῇ Αἰγύπτῳ οὔτε τοῖς συμμάχοις αὐτῆς νὰ μετάσχῃσι τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολέμου· διότι οὗτος ἐπερατῶθη ἐντὸς τοῦ βραχυτάτου χρόνου τῶν 9 μηνῶν. Ὁ Σεναχειρίμ ἐπελθὼν μετὰ τοῦ στόρατοῦ αὐτοῦ προὔχωρησεν ἄνευ ἀντιστάσεως μέχρι Βαβυλῶνος· οὐ μακρὰν δὲ τῆς πόλεως ταύτης ἀπήντησεν αὐτῷ ὁ Μερωδᾶχ Βαλαδάν, πρὸς ὃν εἶχε πεμφθῆ ἑπαρκὴς στρατὸς ἐξ Αἰλάμ. Ἄλλ' ἢ μάχη ἢ συγκροτηθεῖσα πλησίον τῆς Βαβυλῶνος ἀπέβη κατὰ τοῦ Χαλδαίου βασιλέως· καὶ οὗτος μὲν ἀπέδρα μετὰ τὴν ἦτταν· ὁ δὲ νικητὴς, εἰσελθὼν εἰς Βαβυλῶνα, κατέλαβε τὸν ὑπὸ τοῦ Μερωδᾶχ Βαλαδάν ἐγκαταλειφθέντα θησαυρὸν αὐτοῦ καὶ ἔπεμψεν εἰς Νινευί πάντα ὅσα ἐν αὐτῷ εὔρε τιμαλφῆ. Ἀφοῦ δὲ ἐκυρίευσεν καὶ τὰς ὀλίγας Βαβυλωνιακὰς πόλεις, ἐν αἷς ὁ Χαλδαῖος βασιλεὺς εἶχε καταλίπει φρουράς, ἐγκαταστήσας ἐν Βαβυλῶνι ὡς βασιλέα ἢ ἀντιβασιλέα τὸν Βελίπηνν (Βήλιβον τοῦ Πτολεμαϊκοῦ Κανόνος, Ἐλιβον τῶν

(1) Ἡσαίου Κεφ. ΛΘ' : « Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀπέστειλε Μερωδᾶχ Βαλαδάν υἱὸς τοῦ Βαλαδάν, ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας, ἐπιστολάς καὶ πρέσβεις καὶ δῶρα Ἐξεκίᾳ ἠκουσε γὰρ ὅτι ἐμαλακίσθη ἕως θανάτου· καὶ ἀνέστη καὶ ἐχάρη ἐπ' αὐτοῖς Ἐξεκίας χαρὰν μεγάλην, καὶ ἐδειξεν αὐτοῖς τὸν οἶκον τοῦ Νεχωθά (*) καὶ τῆς στακτῆς καὶ τῶν θυμιαμάτων, καὶ τοῦ μύρου, καὶ τοῦ ἀργυρίου, καὶ τοῦ χρυσοῦ, καὶ πάντας τοὺς οἴκους τῶν σκευῶν τῆς γῆς, καὶ πάντα ὅσα ἦν ἐν τοῖς θησαυροῖς αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἦν οὐδέν, ὃ οὐκ ἔδειξεν αὐτοῖς Ἐξεκίας ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ. Καὶ ἦλθεν Ἡσαίας ὁ προφήτης πρὸς τὸν βασιλέα Ἐξεκίαν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· τί λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι; καὶ πόθεν ἤκασι πρὸς σέ; καὶ εἶπεν Ἐξεκίας· ἐκ γῆς πόρρωθεν ἤκασι πρὸς με, ἐκ Βαβυλῶνος. Καὶ εἶπεν Ἡσαίας· τί εἶδον ἐν τῷ οἴκῳ σου; καὶ εἶπεν Ἐξεκίας· πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ μου εἶδον... ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς θησαυροῖς μου. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ἡσαίας· ἄκουσον τὸν λόγον Κυρίου Σαβαώθ. Ἴδου ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ λήφονται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου καὶ ὅσα συνήγαγον οἱ πατέρες σου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης, εἰς Βαβυλῶνα ἤξει, καὶ οὐ μὴ καταλείπωσιν οὐδέν· εἶπε δὲ Θεός. Ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν τέκνων σου, ὧν ἐγέννησας, λήφονται καὶ ποιήσουσι σπάδοντας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων. Καὶ εἶπεν Ἐξεκίας πρὸς Ἡσαίαν· « Ἀγαθὸς ὁ λόγος Κυρίου, ὃν ἐλάλησε· γενέσθω δὴ εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη ἐν ταῖς ἡμέραις μου ».

(*) Νεχωθά εἶναι λέξις Ἑβραϊκῆ σημαίνουσα θησαυρὸν.

Ἀρμενικῶν Χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου)(1), ἐπῆλθε κατὰ τῶν Χαλδαίων καὶ τῶν νομαίδων Ἀραμαίων συμμάχων τοῦ Μερωδᾶχ Βαλαδὰν καὶ δεινὰς ἐποίησε καταστροφὰς ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν ἀπαγαγὼν ἐξ αὐτῶν 200 χιλιάδας αἰχμαλώτων. Πάντα ταῦτα ἐγένοντο ἐντὸς ἐνὸς ἔτους, τοῦ 703 π. Χ. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ὁ Σεναιχειρὶμ ἀπὸ Χαλδαίας ἐτρόπη πρὸς ἀνατολὰς ἐναντίον τῶν ὄρειων Κοσσαίων, συμμαχησάντων πιθανώτατα καὶ τούτων ἐναντίον αὐτοῦ, τιμωρήσας δὲ καὶ τούτους καὶ ἄλλους τινὰς τῶν περὶ τὸν Ζάγγρον ὄρειων λαῶν ἐπανῆλθεν εἰς Νινευί, ὁπόθεν τὸ ἀκόλουθον ἔτος (702) ἤρξατο τῆς μεγάλης καὶ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἀξιομνημονεύτου πρὸς δυσμὰς στρατείας.

Ἡ μεγάλη ἐπὶ Συρίαν στρατεία τοῦ Σεναιχειρὶμ.— Νῦν ἡ Αἴγυπτος ἔδει νὰ τιμωρηθῆ καὶ τὰ ἐν Συρίᾳ καὶ Ἀραβίᾳ μετ' αὐτῆς ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας συνωμόσαντα ὑποτελῆ κράτη διὰ τῆς διαγωγῆς, ἣν ἐτήρησαν ἀπέναντι τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολέμου, προὐκάλουν τὸν Σεναιχειρὶμ ἵνα συμπληρώσῃ ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Σαργῶν. Τὰ κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην στρατείαν εἶναι ἱκανῶς γνωστὰ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀκριβέστερον δὲ καὶ εὐρύτερον ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων. Ἐν τῇ Π. Δ. (2) ὁ Σεναιχειρὶμ παρίσταται ἐπερχόμενος ἀπλῶς ἐπὶ τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα χωρὶς μηδεμίαν ἀναφέρηται πολεμικὴ αὐτοῦ πράξις ἐν τῇ λοιπῇ, ἐν τῇ μέσῃ δηλονότι, Συρίᾳ. Ἡ στρατεία γίνεται τῷ 14 ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἐζεκίου. Ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς εἰσβαλὼν εἰς τὸ κράτος Ἰούδα καταλαμβάνει ἀμέσως πόλεις ὄχρας ἐν αὐτῷ· ὁ δ' Ἐζεκίας καταληφθεὶς τότε ὑπὸ τρόμου πέμπει ἀμέσως πρέσβεις πρὸς τὸν ἐν Λαχεῖς στρατοπεδεύοντα Σεναιχειρὶμ ἕξαιτούμενος ταπεινῶς συγγνώμην παρ' αὐτοῦ δι' ὅσα ἤμαρτε καὶ καθικετεύων αὐτὸν ἵνα ἀπομακρυνθῆ τῶν ὀρίων τοῦ κράτους, κηρύσσεται δὲ πρόθυμος νὰ ὑποκύψῃ εἰς οἰονδήποτε φόρον ἢ ἀποζημίωσιν ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως. Ὁ Σεναιχειρὶμ ἐπιβάλλει τότε φόρον τριακόσια τάλαντα ἀργυρίου καὶ τριάκοντα χρυσίου. Ὁ Ἐζεκίας, ἵνα πληρώσῃ τὸν φόρον τοῦτον, λαμβάνει ἅπαν τὸ ἀργύριον τὸ εὑρεθὲν ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου καὶ ἐν τοῖς θησαυροῖς τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως. Πρὸς τούτοις δὲ ὁ Ἐζεκίας, ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου, ἀπέκοψε πάντα τὸν χρυσόν, ὅστις ὑπῆρχεν ἐν τῷ χρυσώματι τῆς θύρας καὶ τῶν στύλων τοῦ ναοῦ, οὓς εἶχε χρυσώσει πρότερον αὐτὸς ὁ βασιλεὺς.

Ἀλλὰ κατὰ παράδοξον τρόπον, ἐνῶ ὁ Ἐζεκίας ἔξεπλήρωσε πιστῶς τοὺς ὄρους τοῦ τηλεσιγράφου, οὕτως εἶπεῖν, τοῦ πεμφθέντος ὑπὸ τοῦ Σεναιχειρὶμ, οὐ-

(1) Περὶ τούτου λέγει ὁ Σεναιχειρὶμ ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν τῆς στρατείας ταύτης ὅτι ἦτο «γόνος Σοανάκι (Βαβυλώνος δηλονότι, ἴδ. σελ. 44), ὅστις εἶχεν ἀξηθῆ ἐν τῇ αὐτῇ αὐτοῦ ὥσπερ κινάριον». Ὁ Hommel εἰκάζει ἀπιθάνως ὅτι ὁ Βελλίνης ἦτο ἴσως ἀδελφὸς τοῦ Σεναιχειρὶμ ὁ καὶ πρότερον βασιλεύσας καὶ καθαιρεθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀκίσου.

(2) Ἰδ. Βασιλ. Δ' Κεφ. Γ' Η' 13 καὶ ἐξῆς καὶ Παραλειπομ. Β' ΛΒ' καὶ ἐξῆς.

τος, ἀντὶ νὰ ἀπέλθῃ τῶν ὀρίων τοῦ βασίλειον Ἰούδα, πέμπει νέαν ἀπὸ Λαχεῖς πρεσβείαν συγκεκλιμένην ἀπὸ τοῦ Ταρτὰν ἦτοι ἀρχιστρατήγου, τοῦ Ῥαβσαρείς (ἀρχηγού τῶν εὐνούχων, ἀκολουθοῦντος τῷ βασιλεὶ ἐν πολέμῳ) καὶ τοῦ Ῥαψάκου (ἴδ. σελ. 296), ἀγόντων στρατὸν ἰσχυρόν. Οἱ πρέσβεις ἦλθον μέχρις Ἰερουσαλήμ καὶ σταθέντες ἔξωθεν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως «ἐν τῷ ὑδραγωγῷ τῆς ἀνω κολυμβήθρας, ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ ἀγροῦ τοῦ γναφῶος» ἐβόησαν πρὸς Ἐζεκιάν. Οὗτος ἐπεμψε πρὸς αὐτοὺς τριμελῆ πρεσβείαν, ἣν ἀπέτέλουν Ἐλιακίμ ὁ υἱὸς Χελκίου, ὁ οἰκονόμος, Σομνάς ὁ γραμματεὺς καὶ Ἰωὰς ὁ υἱὸς Σαφατ, ὁ ὑπομνηματογράφος (ὁ ἀναμνησκων κατὰ τοὺς Ὀ'). Πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν πρεσβείαν ἐλάλησεν Ἰουδαῖστὶ μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος ὁ Ῥαψάκης ἐν ὀνόματι τοῦ Σεναιχειρὶμ μεμφόμενος τὴν παρασπονδίαν τοῦ Ἐζεκίου, οἰκτεῖρων δὲ τὴν ἀσύνετον καὶ μορᾶν πολιτικὴν αὐτοῦ πεποιθότος ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον, ἣν ὁ Ἀσσύριος πρεσβευτῆς ὀνόμασε περιφρονητικῶς μετὰ εἰκόνοσ ὅλος πρωτοτύπου ἀνατολικῆς «ράβδον καλαμίνην τεθλασμένην», ἣτις, ὅταν τις στηριχθῆ ἐπ' αὐτῆς, θὰ ἐμπαγῆ εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ θὰ τρυπήσῃ αὐτήν. «Οὕτως, εἶπεν ὁ Ῥαψάκης, Φαραὼ ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου πᾶσι τοῖς πεποιθόσιν ἐπ' αὐτόν». Ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπὸ μέρους τοῦ Ἰεχωβᾶ προστασίαν ἐθεώρησεν ἀδύνατον ὁ Ῥαψάκης λέγων ὅτι ὁ Ἐζεκίας (ὅστις ἦτο ὁ εὐσεβεστάτος τῶν βασιλέων Ἰούδα) ἦτο ἀσεβὴς πρὸς τὸν Ἰεχωβᾶν, καὶ ὡς μόνην ὁδὸν σωτηρίας ὑπέδειξε τῷ Ἐζεκίᾳ τὴν μετὰ τοῦ Σεναιχειρὶμ συμμαχίαν, ἀπαιτῶν παρ' αὐτοῦ ὁμήρους, ὑποσχόμενος δὲ νὰ δώσῃ αὐτῷ ἐν τοιαύτῃ περιστάσει δισχιλίους ἵππους καὶ προτεινῶν ἵνα ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα καθίσῃ ἐπ' αὐτοὺς ἀναβάτας, ἃν εἶχε τοιοῦτους. Ἐπαναλαμβάνων δὲ ὁ Ῥαψάκης ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχωσι πεποιθῆσιν ἐπὶ τὰ ἄρματα καὶ τοὺς ἵππους τῆς Αἰγύπτου παρέστησε τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ ὡς γινομένην ἀδείᾳ καὶ ἐντολῇ μάλιστα τοῦ Ἰεχωβᾶ χάριν τῆς καταστροφῆς τοῦ μετὰ τῆς Αἰγύπτου συμμαχοῦντος Ἐζεκίου (1). Τότε ὁ Σομνάς φοβούμενος μὴ οἱ λόγοι τοῦ Ἀσσυρίου πρέσβειος ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τὰς γνώμας τοῦ ἐπὶ τῶν τειχῶν ἱσταμένου λαοῦ παρεκάλεσε τὸν Ῥαψάκην ἵνα λαλήσῃ ἐν τῇ Ἀραμαϊκῇ, ἣν ἐνόουν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπεσταλμένοι (2). Ἀλλ' Ῥαψάκης τοῦναντίον ἐπελάβετο τῆς ἀφορητῆς ταύτης ἵνα λαλήσῃ μεγαλοφώνως εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ Ἰουδαῖστὶ. Καὶ ἀφοῦ εἶπε πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ, ὁ μέγας βασιλεὺς Ἀσ-

(1) Βασιλ. Δ', ΙΗ' 25 «Νῦν οὖν μὴ ἄνευ Κυρίου (Ἰεχωβᾶ) ἀνέβημεν ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον; Κύριος εἶπε πρὸς με, ἀνάβηθι ἐπὶ τὴν γῆν ταύτην καὶ διάφθειρον αὐτήν».

(2) Ἡ Ἀραμαϊκὴ ἦτοι ἡ ὑπὸ τῶν Ἀραμαίων (ἴδ. σελ. 53 σημ.) λαλουμένη Σημιτικὴ, οὕσα ἄλλως συγγενῆς πρὸς τε τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν καὶ πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν, ἦτο λίαν συνήθης ἐν πάσαις ταῖς μεταξὺ τοῦ Τύγγητος καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης χώραις. Κατὰ μικρὸν δὲ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ αὐτῇ (μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους Ἰούδα) κατέστη γλῶσσα τοῦ λαοῦ.

συρίων, δὲν ἔπεμφεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἑζεκίαν οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ τείχους καθημένους ἄνδρας, οἵτινες μετ' ὀλίγον (ἐνεκα τῆς πολιορκίας) ἔμελλον φαγεῖν τὴν «κόπρον αὐτῶν καὶ πιεῖν τὸ οὖρον αὐτῶν μετὰ τοῦ Ἑζεκίου καὶ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ», προσέθηκε καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἀκούσατε τοὺς λόγους τοῦ βασιλέως, τοῦ μεγάλου βασιλέως Ἀσσυρίων· τὰδε λέγει ὁ βασιλεὺς: ἃς μὴ ἀπατᾶ ὑμᾶς ὁ Ἑζεκίας, διότι δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ σώσῃ ὑμᾶς ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ βασιλέως.» ὁ Ῥαψάκης συνεβούλευσεν ἔτι τῷ λαῷ νὰ μὴ δίδῃ πίστιν εἰς τὰς ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰεχωβᾶ διδομένας ὑπὸ τοῦ Ἑζεκίου τῷ λαῷ ὑποσχέσεις, ὑπομιμνήσκων αὐτὸν ὅτι οὐδεὶς τῶν θεῶν τῶν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ὑποτασσομένων κρατῶν ἔσωσε τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Ἀσσυρίων (1). Καὶ ταῦτα λέγων ὁ Ῥαψάκης προέτρπε τὸν λαὸν εἰς ἀποστασίαν κατὰ τοῦ Ἑζεκίου καὶ εἰς συνεννόησιν πρὸς αὐτὸν ὑποσχόμενος αὐτῷ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἐν ὀνόματι τοῦ Συναχειρίμ, ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ εἰρηνικῆς καρπώσεως τῶν ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων αὐτοῦ, ἀγγέλλων δὲ συγχρόνως ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ ἔμελλε νὰ μετοικήσῃ τὸν λαὸν τοῦτον ἀκολουθῶς εἰς ἄλλην γῆν ἐπίσης καλὴν ὡς εἶναι ἡ Ἰουδαία. Ἐκ τῶν λόγων τούτων ἐξάγεται ὅτι ὁ Ἀσσύριος πρᾶσβευτης ἀπῆτει τὴν ἀνευ ὄρων παράδοσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐδήλου σαφῶς ὅτι ἔμελλεν ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς νὰ ὑποστῇ τὴν τύχην τῶν ὑποταχθέντων λαῶν, τὴν βιαίαν μετοικεσίαν. Εἰς τοὺς λόγους τούτους, κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως, οὐδεὶς ἐκ τοῦ λαοῦ ἀπήντησεν, ἐπέστρεψαν δὲ οἱ πρέσβεις περίφοβοι καὶ μετὰ ἱματίων ἐσχισμένων πρὸς δῆλωση πένθους. Ὁ βασιλεὺς Ἑζεκίας μετὰ φρίκης ἤκουσε τὴν τῶν πρέσβων ἀπάντησιν καὶ διέοργηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ περιβληθεὶς σάκκον ἐπεκαλέσατο τὴν ἠθικὴν συνδρομὴν τοῦ μόνου ἀνδρός, ὅστις ἐν τῇ δεινῇ καὶ κρισίμῳ ταύτῃ τῶν πραγμάτων θέσει ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ τὸ θάρρος τοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ αὐτὸν ἠθικῶς πρὸς τελεσφόρον ἀντίστασιν καὶ ἀμυναν. Οὗτος ἦτο ὁ προφήτης Ἡσαΐας, υἱὸς Ἀμώς, καὶ πρὸς τοῦτον ἔπεμφεν ὁ βασιλεὺς ἐπίσημον πρᾶσβεϊαν ἀποτελουμένην ἐκ δύο τῶν πρὸς Ῥαψάκην ἀπεσταλμένων, τοῦ Ἐλιακεὶμ καὶ Σομνᾶ, καὶ πολλῶν ἱερέων περιβεβλημένων σάκκου. Ὁ Προφήτης

(1) Βασιλ. Δ', ΙΗ' 33-35 «Καὶ μὴ ἀκούετε Ἑζεκίαν ὅτι ἀπατᾶ ὑμᾶς λέγων· Κύριος ῥύσεται ὑμᾶς. Μὴ ἠυόμενοι ἐρρύσαντο οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν ἕκαστος τὴν ἑαυτῶν χώραν ἐκ χειρὸς βασιλέων Ἀσσυρίων; ποῦ ἐστὶν ὁ θεὸς Αἰμὰθ καὶ Ἀρφὰδ;... Μὴ ἐξείλετο Σαμάρειαν ἐκ χειρὸς μου; Τίς ἐν πᾶσι τοῖς θεοῖς τῶν γαιῶν, οἱ ἐξείλαντο τὰς γαῖας αὐτῶν ἐκ χειρὸς μου, ὅτι ἐξελεῖται Κύριος τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐκ χειρὸς μου;». Πρβ. Παραλειπομ. Ἰούδα Β', Θ', ΛΒ' 17 «Καὶ βιβλίον(*) ἔγραψεν (ὁ Ῥαψάκης) ὀνειδίζων τὸν Κύριον θεὸν Ἰσραὴλ καὶ εἶπε περὶ αὐτοῦ λέγων· οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν οὐκ ἐξείλαντο τοὺς λαοὺς ἑαυτῶν ἐκ τῆς χειρὸς μου, οὕτως οὐ μὴ ἐξελεῖται ὁ θεὸς Ἑζεκίου λαὸν ἑαυτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς μου».

(*) Ἐπιστολὰς δηλονότι.

ἦτο, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπομεν, ἐναντίος πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Ἑζεκίου καὶ μάλιστα πρὸς τὴν μετὰ τῆς Αἰγύπτου συμμαχίαν, ἧς περὶ τῆς ἀξίας ἐφρόνει ὅ,τι καὶ ὁ Ῥαψάκης, συμφωνῶν μετὰ τοῦ Ἀσσυρίου ἀρχιστρατήγου, εἶ καὶ ὑπὸ πνεῦμα ἄλλοιον, καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι οἱ Ἀσσύριοι ἦσαν τεταγμένοι ὑπὸ τοῦ Ἰεχωβᾶ πρὸς τιμωρίαν τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ καὶ ὅτι ἦσαν ἀήττητοι. Καὶ κατακρίνων σφοδρῶς τὴν φιλαίγυπτιον πολιτικὴν τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα ἐφρόνει ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰεχωβᾶ· «Οὐαὶ τέκνα ἀποστάται, λέγει Κύριος· καὶ ἐποιήσατε βουλήν ὁ δὲ ἔμοῦ, καὶ συνθήκας οὐ διὰ τοῦ πνεύματός μου, προσθεῖναι ἁμαρτίας ἐφ' ἁμαρτίας· οἱ πορευόμενοι καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον τοῦ βοηθηθῆναι ὑπὸ Φαραῶ καὶ σκεπασθῆναι ὑπὸ Αἰγυπτίων. Ἔσται γὰρ ὑμῖν σκευὴ Φαραῶ εἰς αἰσχύνην καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπ' Αἴγυπτον ὄνειδος... Οὐαὶ οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ βοήθειαν, οἱ ἐφ' ἴπποις πεποιθότες καὶ ἄρμασιν· ἐστὶ γὰρ πολλὰ καὶ ἐφ' ἴπποις πλήθος σφόδρα· καὶ οὐκ ἦσαν πεποιθότες ἐπὶ τὸν ἅγιον Ἰσραὴλ, καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἐξεξήτησαν, καὶ αὐτὸς σοφὸς ἦγεν ἐπ' αὐτοὺς κακά, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ οὐ μὴ ἀθετηθῆ, καὶ ἐπαναστήσεται ἐπ' οἴκους ἀνθρώπων πονηρῶν, καὶ ἐπὶ τὴν ἐλπίδα αὐτῶν τὴν ματαίαν, Αἰγύπτιον ἀνθρώπων καὶ οὐ Θεόν, ἴππων σάρκας καὶ οὐκ ἔσται βοήθεια· ὁ δὲ Κύριος ἐπάξει τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς· καὶ κοπιήσουσιν οἱ βοηθοῦντες, καὶ πεσεῖται ὁ βοηθούμενος καὶ ἅμα πάντες ἀπολοῦνται· ὅτι οὕτως εἶπέ μοι Κύριος» (1). Ἄλλ' ὁ Ἡσαΐας, ὅστις περιεφρόνει τὴν Αἰγυπτιακὴν συμμαχίαν ἢ προστασίαν, διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ ταύτην πεποιθότες παρημέλουν τοῦ Ἰεχωβᾶ, ἐθεώρει δέ, καθὰ εἴρηται, τὰ ἐκ τῶν Ἀσσυρίων δεινὰ ὡς ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Κυρίου πεμπόμενα ἐναντίον τοῦ ἀσεβοῦντος λαοῦ, νῦν, ἀκούσας ὅτι οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων ἔλεγον βλασφημῶς ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ δὲν ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὴν ἁγίαν πόλιν ἀπὸ τῆς χειρὸς τῶν Ἀσσυρίων, καμφοθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ τῶν παρακλήσεων τοῦ βασιλέως Ἑζεκίου, ἐν τῇ κρισίμῳ ἐκείνῃ στιγμῇ, καθ' ἣν ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα ἠπειλοῦντο διὰ καταστροφῆς τελείας, ἀφῆκε κατὰ μέρος πᾶσαν τὴν κατὰ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Ἑζεκίου ἀντιπολιτείαν καὶ ἐμπλεως ὦν αὐτὸς ἐλπίδων καὶ θάρρους ἐπὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἰεχωβᾶ ἐνέπνευσε θάρρος καὶ πεποίθησιν εἰς τὸν βασιλέα καὶ τὸν λαὸν ἐπὶ τὴν βοήθειαν ταύτην καὶ ἀπήντησε πρὸς τὴν ἰκέτιδα πρᾶσβεϊαν τοῦ βασιλέως διὰ τῶν ἐνθαυρντικῶν τούτων λόγων (2)· «Τάδε ἐρεῖτε πρὸς τὸν κύριον ὑμῶν: Τάδε λέγει Κύριος· μὴ φοβοῦ ἀπὸ προσώπου (3) τῶν λόγων, ὃν ἤκουσας, ὃν ἐβλασφήμησαν τὰ παιδάρια βασιλέως Ἀσσυρίων ἐμᾶ· ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι

(1) Ἡσαΐου Α' 1-3 καὶ ΛΑ' 1-4.

(2) Βασιλ. Δ' ΙΘ' 6 8.

(3) Ἀπὸ προσώπου, Ἑβραϊσμός ἀντι ἔνεκα. Οὕτω λέγεται ἐν τῇ Ι. Γραφῇ ἀπὸ «προσώπου τῆς ὀργῆς Κυρίου» ἀντι ἔνεκα τῆς ὀργῆς Κ.».

ἐν αὐτῷ πνεῦμα καὶ ἀκούσεται ἀγγελίαν καὶ ἀποστραφήσεται εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ καὶ καταβαλῶ αὐτὸν ἐν ῥομφαίᾳ ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ». Ἐν τῷ μεταξύ ἐπανῆλθεν ὁ Ῥαψάκης πρὸς τὸν Σαναχειρίμ, εἰς Λοβνά (κατὰ τοὺς Ο', Ἑβρ. *Λιβνά*), διότι εἶχεν ἀκούσει ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀπὸ Λαχεὶς εἶχε μεταβιβάσει τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ εἰς Λοβνά. Ὁ δὲ Σαναχειρίμ ἀκούσας ὅτι ὁ Θαρακά, ὁ βασιλεὺς Αἰθιοπίων (ὁ Ταρκὸς δηλονότι), ἐπῆλυνεν ἐπὶ τὴν Συρίαν, ἔπεμψε πάλιν τὸν Ῥαψάκην πρὸς τὸν Ἐζεκίαν, ἐντεταλμένον νὰ λέγῃ τάδε (Τάδε ἐρεῖτε πρὸς Ἐζεκίαν βασιλέα Ἰουδα τῷ λέγειν): «Μὴ ἐπαίρητό σε ὁ Θεὸς σου, ἐφ' ᾧ σὺ πέποιθας ἐπ' αὐτῷ λέγειν· οὐ μὴ παραδοθῇ Ἱερουσαλὴμ εἰς χεῖρας βασιλέως Ἀσσυρίων· ἰδοὺ σὺ ἤκουσας πάντα ὅσα ἐποίησαν βασιλεῖς Ἀσσυρίων πάσαις ταῖς γαίαις τοῦ ἀναθεματίσαι αὐτάς, καὶ σὺ ρυσθήσῃ; Μὴ ἐξείλαντο αὐτοὺς οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν, οὓς διέφθειραν οἱ πατέρες μου, τὴν τε Γωζάν, καὶ τὴν Χαροάν, καὶ τὴν Ῥαφέθ, καὶ υἱοὺς Ἐδὲν τοὺς ἐν Θαλασσῶ; Ποῦ ἐστὶν ὁ βασιλεὺς Αἰμάθ, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀρφάδ, καὶ βασιλεὺς τῆς πόλεως Σεφφαρουαεὶμ (1), Ἀνά καὶ Αἰδᾶ;». Ἡ διακήρυξις αὕτη τοῦ Σαναχειρίμ ἐδόθη ἐγγράφως τῷ Ἐζεκίᾳ συντεταγμένη ἐν εἴδει διαταγῆς ἢ διαγγέλματος πρὸς τὸν Ῥαψάκην αὐτόν (2). Ὅτε ὁ Ἐζεκίας ἔλαβε τὸ διάγγελμα καὶ ἀνέγνω αὐτό, πλήρης ὢν πεποιθήσεως ἐπὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου· Σαβαὼθ μετὰ τὴν διακήρυξιν τοῦ Ἡσαΐου, μετέβη εἰς τὸν οἶκον Κυρίου καὶ ἐν κατασκευαστικῶτάτῃ δεήσει ἐπεκαλέσατο τὴν ἄνωθεν ἀντίληψιν (3). Τὴν εὐσεβῆ ταύτην πράξιν τοῦ Ἐζεκίου μαθὼν ὁ Ἡσαΐας ἀπέστειλεν ἄγγελον πρὸς τὸν βασιλέα λέγων τάδε: «Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, Θεὸς Ἰσραὴλ· ἃ προσηύξω πρὸς με περὶ Σαναχειρίμ βασιλέως Ἀσσυρίων ἤκουσα... τάδε λέγει Κύριος πρὸς βασι-

(1) Βασιλ. Δ' ΙΔ' 10-13. Σεφφαρουαεὶμ ἐνταῦθα δὲν εἶναι τὰ ἐν τῇ Π. Δ. Σεφφαρουαεὶμ καλούμενα *Σίπαρα* (σελ. 43-44), ἀλλὰ πόλις ἄλλη ὁμώνυμος ἐν τῇ β. Συρίᾳ.

(2) Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων τὰς ἐπιστολάς αὐτῶν πρὸς τοὺς ἄλλους βασιλεῖς δὲν ἀπευθύνουσιν ἀπ' εὐθείας πρὸς αὐτούς, ὡς οἱ νῦν βασιλεῖς, ἀλλ' ἀπευθύνουσιν αὐτάς πρὸς τοὺς πρέσβεις, οὓς πέμπουσι· καθ' ὃν τρόπον νῦν οἱ ὑπουργοὶ τῶν ἐξωτερικῶν τὰς διακοινώσεις αὐτῶν πρὸς ξένους κυβερνήσεις ποιοῦνται δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τοῦ ἰδίου αὐτῶν κράτους, οὐχὶ δὲ πρὸς τὸν ὑπουργὸν τοῦ κράτους, πρὸς ὃν κυρίως ἀπευθύνεται ἡ διακοινώσις. Τοιοῦτον τύπον φέρουσιν αἱ ἐπιστολαὶ τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου αἱ εὐρεθεῖσαι ἐν Τελλ-ελ-Ἀμάρνα (ἴδ. σελ. 72-73).

(3) Βασιλειῶν Δ', ΙΘ' 15 «Καὶ προσηύξατο Ἐζεκίας εἰς πρόσωπον Κυρίου, καὶ εἶπε· Κύριε ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ὁ καθηήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, σὺ εἶ ὁ Θεὸς μόνος ἐν πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς γῆς, σὺ ἐποίησας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, κλίνον, Κύριε, τὸ οὖς σου καὶ ἄκουσον· ἄνοιξον τοὺς ὀφθαλμοὺς σου καὶ ἴδε· καὶ ἄκουσον τοὺς λόγους Σαναχειρίμ, οὓς ἀπέστειλεν ὀνειδίξων Θεὸν ζῶντα. Ὅτι ἀληθεῖς, Κύριε, ἠρήμασαν βασιλεῖς Ἀσσυρίων τὰ ἔθνη καὶ τὴν γῆν αὐτῶν, καὶ ἔδωκαν τοὺς θεοὺς αὐτῶν εἰς τὸ πῦρ, ὅτι οὐ θεοὶ εἶναι, ἀλλ' ἡ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, ξύλα καὶ λίθοι· καὶ ἀπώλεσαν αὐτούς. Καὶ νῦν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, σώσον ἡμᾶς ἐκ χειρὸς αὐτοῦ, καὶ γινώσκονται πᾶσαι αἱ βασιλείαι τῆς γῆς ὅτι σὺ εἶ Κύριος ὁ Θεὸς μου».

λέα Ἀσσυρίων· οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ οὐ τοξεύσει ἐκεῖ βέλος καὶ οὐ προφθάσει αὐτὴν θυροῦς, καὶ οὐ μὴ ἐκχέει πρὸς αὐτὴν πρόσχωμα· τῇ ὁδῷ, ἣ ἦλθεν, ἐν αὐτῇ ἀποστραφήσεται, καὶ εἰς τὴν πόλιν ταύτην οὐκ εἰσελεύσεται, λέγει Κύριος· καὶ ὑπερασπιῶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης τοῦ σώσαι αὐτὴν δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαυὶδ τὸν δοῦλόν μου (1)». Ταῦτα εἶπεν ὁ Ἡσαΐας. Προστίθησι δὲ εἰς ταῦτα τὸ βιβλίον τοῦ Ἡσαΐου, ὡς καὶ τὸ τῶν Βασιλειῶν: «Καὶ ἐξῆλθεν ἄγγελος Κυρίου καὶ ἀνείλεν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀσσυρίων ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας· καὶ ἐξαναστάντες τὸ πρωὶ εἶδον πάντα τὰ σώματα νεκρά. Καὶ ἀποστραφεὶς ἀπῆλθε Σαναχειρίμ βασιλεὺς Ἀσσυρίων καὶ ὤκησεν ἐν Νινευί». Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην (2).

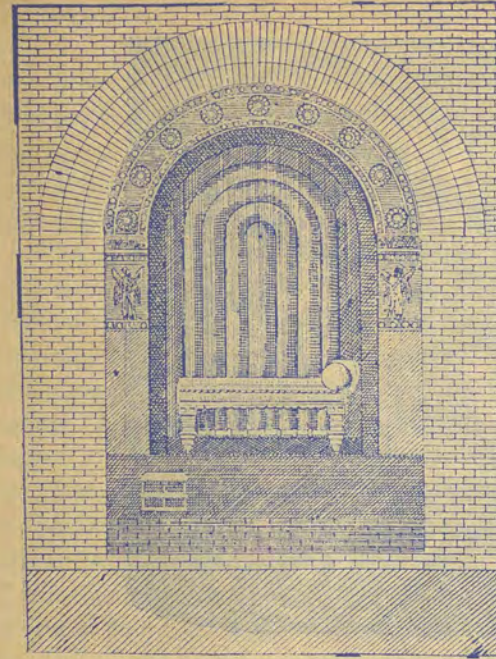
Κατὰ δὲ τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα ὁ ἐν Συρίᾳ πόλεμος τοῦ Σαναχειρίμ δὲν διηυθύνετο ἀπλῶς κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ κατὰ τοῦ βασιλέως Ἐζεκίου, ἀλλὰ κατὰ μεγάλῃς τινὸς συστάσεως πολλῶν ἐν Συρίᾳ κρατῶν καὶ ἡγεμόνων ἡμιανεξαρτήτων, ἣν εἶχεν ἐπὶ τέλους κατορθώσει νὰ σχηματίσῃ ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας ὁ Αἰθίοψ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Θαρακά. Ὁ βασιλεὺς τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος Ἐλουλαῖος, ὁ τῆς Ἀσκάλωνος Σεδεκίας καὶ ὁ τῆς Ἰουδαίας Ἐζεκίας, ὁ πρὸ δύο μὲν ἐτῶν κατὰ συμβουλήν τοῦ προφήτου Ἡσαΐου μὴ προσχωρήσας εἰς τὴν συμμαχίαν τὴν Βαβυλωνιακὴν κατὰ τῶν Ἀσσυρίων, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ταχείας βοηθείας ἐξ Αἰγύπτου καὶ βεβαίας νίκης μετασχὼν τῆς συστάσεως. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐν τῇ συμμαχίᾳ ταύτῃ ὑπέροχον θέσιν μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τῆς Συρίας εἶχεν ὁ Ἐζεκίας, εἰς τοῦτον δὲ παρέδωσαν οἱ κάτοικοι τῆς Ἀκκαρόνος δέσμιον τὸν βασιλέα αὐτῶν Πάδι, ὅτε οὗτος ἠρνεῖτο νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν συμμαχίαν. Τὸ γεγονός τοῦτο μαρτυρεῖ ἄλλως τὸ ἐπικρατοῦν παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Συρίας σφοδρὸν μῖσος ἐναντίον τῆς Ἀσσυριακῆς ἀρχῆς, δεικνυσι δ' ἅμα καὶ τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεχεν ἐν Συρίᾳ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, ἂν ἡ συμμαχία, καλῶς διευθυνομένη, ὑπεστηρίζετο σπουδαίως ὑπὸ τοῦ φιλοπολέμου καὶ φιλοδόξου Θαρακά. Ἀλλ' ὁ Σαναχειρίμ ταχὺς ἐνεφανίσθη ἐν Συρίᾳ (τῷ 702 π. Χ.) καὶ προσέβαλεν ἕκαστον τῶν συμμαχῶν πρὶν δυνηθῶσιν οὗτοι νὰ ἐνώσωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν καὶ πρὶν ἔλθῃ ἐπικουρία ἐξ Αἰγύπτου. Καὶ ὁ μὲν Ἐλουλαῖος τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος

(1) Ἡσαΐου ΛΖ' 21-37 καὶ Βασιλ. Δ', ΙΘ' 21-37 καὶ Παραλειπομ. ΛΒ' 20-21.

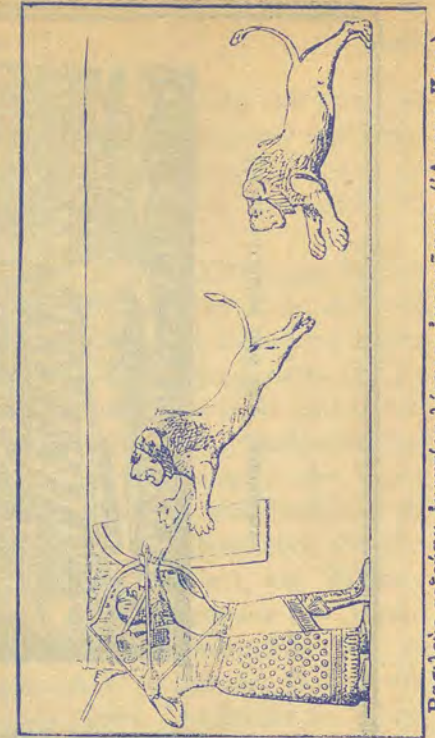
(2) Ἐν τῷ Β' βιβλίῳ τῶν Παραλειπομένων τῶν Βασιλειῶν Ἰούδα (Κεφ. ΛΒ' 4-7) ἀναφέρονται αἱ ἐξῆς ἀμυντικαὶ παρασκευαὶ τοῦ Ἐζεκίου: «Καὶ συνήγαγε λαὸν πολὺν καὶ ἐνέφραξε τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν, καὶ τὸν ποταμὸν τὸν διορίζοντα διὰ τῆς πόλεως λέγων· μὴ ἔλθῃ ὁ βασιλεὺς Ἀσσοῦρ καὶ εὐρη ὕδωρ πολὺ καὶ κατισχύσῃ. Καὶ κατίσχυσεν Ἐζεκίας καὶ ὠκοδόμησε πᾶν τὸ τεῖχος τὸ κατεσκευασμένον, καὶ πύργους καὶ ἔξω προτειχίσμα ἄλλο, καὶ κατίσχυσε τὸ ἀνάλημμα πόλεως Δαυὶδ καὶ κατεσκευάσεν ὄπλα πολλὰ. Καὶ ἔθετο ἄρχοντας τοῦ πολέμου ἐπὶ τὸν λαὸν καὶ συνήχθησαν πρὸς ταυτὸν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς πόλεως τῆς φάραγγος».

ἐσώθη, ὡς φαίνεται, φυγὼν διὰ θαλάσσης εἰς Κύπρον (Ἰάτνανα τῶν μνημείων) ἢ νησιωτικὴ Τύρος, ὡς φαίνεται, δὲν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων. Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ Φοινικικαὶ πόλεις αἱ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἐλουλαίου καὶ τῆς Τύρου ἀποτελοῦσαι τέως ὁμοσπονδίαν, νῦν δὲ καὶ συμμαχίαν ἐνεργόν, πάντα τὰ φρούρια καὶ αἱ φρουραὶ, πᾶσαι αἱ ἀποθήκαι ὄπλων περιῆλθον ἀμαχητὶ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Σεναχειρίμου. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ἄλλαι Φοινικικαὶ πόλεις αἱ μὴ διατελοῦσαι ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Τύρου καὶ μὴ μετασχοῦσαι τῆς συμμαχίας, ἢ Ἄραδος, ἢ Βύβλος καὶ ἄλλαι, ἐπεμψαν πρέσβεις εἰς τὸ ἐν Οὐσσὸν (πόλει τῆς Φοινίκης ἢ Γαλιλαίας κειμένη νοτιῶς τῆς Ἄκης) στρατηγεῖον τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως ἵνα κηρύξωσιν αὐτῷ τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν. Καὶ ἡ Σιδὼν, ἐν ἧ ὁ Σεναχειρὶμ κατέστησε βασιλέα τὸν Ἰεθεβὰλ ἀντὶ τοῦ καθαιρεθέντος Ἐλουλαίου, ἐπίσης δὲ καὶ ἐκ τῶν Φιλισταϊκῶν πόλεων ἢ πολυπαθῆς Ἀζωτος, ὡς καὶ οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἀμμωνιτῶν, τοῦ Μωάβ καὶ τῶν Ἰδουμαίων, διὰ πρεσβειῶν, ὡς ἐπεμψαν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ βασιλέως, ἐδήλωσαν αὐτῷ τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν. Τούτων γενομένων ὁ Σεναχειρὶμ ἄρας ἀπὸ Οὐσσὸν διηυθύνθη, τὴν παραλίαν ἀκολουθῶν ὁδόν, πρὸς τὴν Φιλισταϊκὴν πόλιν Ἀσκάλωνα. Ἡ πόλις ταχέως παρεδόθη καὶ ὁ Σεδεκίας αἰχμαλωτισθεὶς μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς οἰκογενείας ἀπήχθη εἰς Ἀσσυρίαν, παραδοθείσης τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἀσκάλωνος εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντος Ῥουκίπτι Σαρολνδαρί. Μετὰ τὴν ἄλωσιν δὲ τῆς Ἀσκάλωνος οἱ Ἀσσύριοι ταχέως ἐγένοντο κύριοι καὶ τῶν εἰς τὸ κράτος τῆς Ἀσκάλωνος ὑπαγομένων καὶ ἐπὶ μικρὸν ἀντιστασῶν τῷ Ἀσσυριακῷ στρατῷ Φιλισταϊκῶν πόλεων Βηθδαγῶν, Ἰόπης, Ἀζουροῦ καὶ ἄλλων τινῶν μικρῶν θέσεων. Ἀφοῦ δὲ ἐγένετο οὕτω ὁ Σεναχειρὶμ κύριος ἀπάσης τῆς παραλίας ἐστράφη εἰς τὰ ἔνδον τῆς Παλαιστίνης καὶ ἐπολιόρησε τὴν μεσόγειον Φιλισταϊκὴν πόλιν Ἀκκαρόνα. Τότε δὲ τέλος ἐφάνη ἡ πρὸ πολλοῦ προσδοκωμένη Αἰγυπτιακὴ ἐπικουρία. Ὁ στρατὸς ὁ Αἰγυπτιακὸς ἦτο ἱκανῶς πολυάριθμος, ἀλλ' ἀρχιστράτηγος δὲν ἦτο ὁ Θαρακά, μὴ μετασχὼν προσωπικῶς τῆς στρατείας, ἀλλὰ στρατηγὸς τις ἐκ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἡ μάχη μεταξὺ Ἀσσυρίων καὶ Αἰγυπτίων, μὴ ἐχόντων παρ' ἑαυτοῖς οὐδένα συμμαχικὸν στρατόν, συνεκροτήθη ἐν Ἐλθεκοῖ (1) καὶ ἐληξεν εἰς ὀλοσχερῆ ἦταν τῶν Αἰγυπτίων, ὧν ἠχμαλωτίσθησαν οἱ στρατηλάται πάντες. Ἀποτέλεσμα τῆς νίκης ταύτης τῶν Ἀσσυριακῶν ὄπλων ἦτο ἡ κατάληψις τῆς Ἐλθεκοῦς καὶ τῆς Ἀκκαρόνος. Οὕτω δ' ἐθρωρήθη περατωμένος ὁ ἐν Συρίᾳ πόλεμος ἀφοῦ ἠττήθη ἡ Αἴγυπτος καὶ ἅπανα ἡ νοτιὰ Συρία, πλὴν τῆς Ἱερουσαλήμ, ὑπετάχθη τῷ Ἀσσυρίῳ βασιλεῖ. Καὶ νῦν φοβερὰ ἤρξατο ἡ τιμωρία τῶν ἀρηγῶν τῆς ἀποστασίας. Οἱ ἡγεμόνες τῶν ἀποστασῶν πόλεων, ὧν τινες ἦσαν ἀρχιε-

(1) Πόλις γνωστὴ ἐκ τοῦ βιβλίου Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Ἑβρ. Ἐλτέκ, Ἐλθεκὼ παρὰ τοῖς Ὁ', Ἀλτακὼ ἐν τοῖς μνημείοις.

Κοιτῶν ἡγεμόνος.

Βασιλεὺς τοξέων ἐναντὶν λέοντος ἐφορῶντος. (Ἀνακτ. Κογ.)

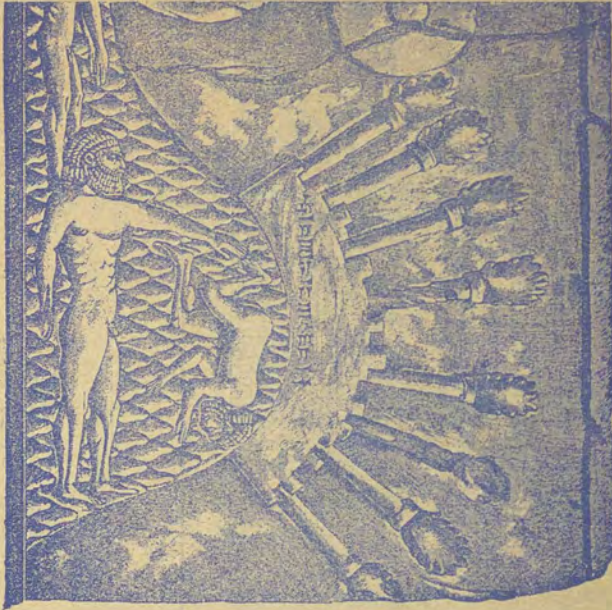

Πλίνθος τοῦ σουσιανοῦ βασιλέως Σιλκακινσουσινάκ.

* Ὑπηρετὴς καὶ ἱπποὶ (Χορσ.)

Ἰσχυροὶ ἄσσυροι, ἄσσυροι ἰσχυροὶ

Οἱ ἄσσυροι καὶ θεοὶ ἰσχυροὶ

ΠΙΝΑΞ 44.

ρεῖς, ἐφονεύθησαν μὴ λαμβανομένου, ἐννοεῖται, οὐδαμῶς ὑπ' ὄψιν τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος, καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἀνητήθησαν ἐπὶ σκολόπων ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τῶν τειχῶν καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν. Τὰ ἀξιώματα δὲ τῶν καθαιρουμένων καὶ σφαζομένων ἡγεμόνων ἐδίδοντο εἰς πιστοὺς τῆ Ἀσσυρίᾳ νέους ἄνδρας (1).

Τὴν μέχρι τοῦδε πορείαν τοῦ πολέμου ἐκτίθησιν αὐτὸς ὁ Σαναχειρίμ ἐπὶ τοῦ περιφήμου ἐξαπλεύρου πιλίνου πρίσματος Taylor (ὠνομασμένου οὕτως ἀπὸ τοῦ εὑρόντος αὐτὸ) ὡς ἐξῆς: «Κατὰ τὴν ἐμὴν (τῆς βασιλείας μου δηλονότι) τρίτην στρατείαν ἐπῆλθον κατὰ τῆς χώρας τῶν Χάττου. Τὸν Ἐλουλαῖον βασιλέα τῆς Σιδῶνος κατέλαβεν ὁ μέγας τρόμος πρὸ τῆς ἐμῆς ἀρχῆς καὶ ἐφυγε μακρὰν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ μεγάλη Σιδῶν καὶ ἡ μικρὰ Σιδῶν (ἡ Παλαιτύρος;), ἡ Βητζηθῶ, Σαρεπτά... Ἀκη... πόλεις ὄχυραὶ κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ τρόμου τῶν ὄπλων τοῦ Ἀσσουρ τοῦ Κυρίου μου καὶ ὑπετάχθησαν ἐμοί. Τὸν Ἰεθεβάλ ἀνεβίβασα εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον... ἐπέβαλον αὐτῷ φόρον. Ὁ Ἰεθεβάλ (βασιλεὺς) τῆς Σιδῶνος, Ἀβδιλετ τῆς Ἀράδου, Οὐρουύσκι τῆς Βύβλου, Μιτίντι τῆς Ἀζώτου, Πουδουιλ τῶν Ἀμμωνιτῶν, Καμουσουνάπι τῶν Μωάβ, Αἰράμμου τοῦ Ἐδώμ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς δύσεως (Ἀχάρρι) προσήνεγκόν μοι πλούσια δῶρα καὶ τὰ τιμαλφῆ αὐτῶν καὶ ἐφίλησαν τοὺς πόδας μου. Ἀλλ' ὁ Σεδεκίας (Ζιδκα) τῆς Ἀσκάλωνος δὲν ἠθέλησε νὰ καμφθῆ ὑπὸ τὸν ἐμὸν ζυγόν. Ἀπήγαγον εἰς Ἀσσυρίαν τοὺς θεοὺς τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοὺς θησαυροὺς, τὴν σύζυγον αὐτοῦ, καὶ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας, τὰς ἀδελφάς, τὴν οἰκογένειαν τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Τὸν Σαρλουδαρι τὸν υἱὸν τοῦ Ρούκίπτι, τοῦ πρόην βασιλέως αὐτῶν, ἐπέστησα ἡγεμόνα ἐπὶ τοὺς οἰκοῦντας τὴν Ἀσκάλωνα καὶ ἐπέβαλον αὐτῷ φόρον ὡς σημεῖον τῆς ὑπὸ τὸ κράτος μου ὑποταγῆς, καὶ ἐτέλεσεν αὐτὸν εὐπειθῶς. Προελαύνων ἐν τῇ στρατείᾳ μου ἐπῆλθον κατὰ Βηθδαγόν, Ἰόππης, Βαηβαράκ, Ἀζώτου, πόλεων τοῦ Σεδεκίου, αἵτινες δὲν εἶχον ὑποταχθῆ ἐμοί, συνέλαβον καὶ ἀπήγαγον τοὺς κατοίκους εἰς αἰχμαλωσίαν. Οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες, οἱ μεγιστᾶνες καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἀκκαρόνος, οἵτινες τὸν Πάδι, τὸν βασιλέα αὐτῶν, τὸν ἐμὸν σύμμαχον καὶ ὑποτελῆ τῆ Ἀσσυρίᾳ, ἔθεσαν

(1) Λέγεται ἐν τοῖς μνημείοις τοῦ Σαναχειρίμ ὅτι ὁ πρόην πιστὸς τοῖς Ἀσσυριοῖς ἡγεμὼν τῆς Ἀκκαρόνος, ὁ ὑπὸ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ παραδοθεὶς δέσμιος τῷ Ἐζεκίᾳ, μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἐλθεκοῦς ἀποκατεστάθη εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἐτηρείτο δέσμιος ἐν Ἱερουσαλήμ, ὑποτίθεται ὅτι ἡ ἐδραπέτευσεν αὐτὸς ἢ ὅτι ὁ Ἐζεκίας, ἵνα διαθήσῃ μετριοπαθέστερον τὸν Σαναχειρίμ ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ πολέμου, ἀπέλυσεν αὐτὸν (δὲ τότε, ἵνα ἀποσοβῆσῃ τὸν πόλεμον ἀπὸ τοῦ κράτους, ἐκήρυσσεν ἑαυτὸν δούλον τοῦ Σαναχειρίμ, ἴδ. σελ. 364). Τὰ μνημεῖα δὲν λέγουσι σαφῶς περὶ τούτου, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν λόγων τοῦ Σαναχειρίμ καθίσταται πιθανότερον, ἐνήργησεν οὗτος ἵνα ἀφεθῆ ἐλεύθερος ὁ δέσμιος ἐν Ἱερουσαλήμ κρατούμενος ἡγεμὼν.

εἰς δεσμὰ σιδηρᾶ καὶ εἶχον παραδώσει τῷ Ἐζεκίᾳ (Hazakiahu) τοῦ Ἰουδα ἐν τῇ σκιᾷ τῆς νυκτὸς μετ' ἐχθρικοῦ σκοποῦ, κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου ἐν τῇ καρδίᾳ. Οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου εἶχον ἐπικαλεσθῆ τὸς τοξότας, τὰ ἄρματα, τοὺς ἵππους τοῦ βασιλέως τῆς Αἰθιοπίας (Μιλούχ) καὶ τὰ ἀναρίθμητα στρατεύματα. Καὶ οὗτοι ἔδραμον πρὸς βοήθειαν αὐτῶν. Ἐγγὺς τῆς Ἐλθεκοῦς ἀντιπαρετάχθησάν μοι εἰς μάχην. Ἐβόησαν πρὸς τὰ στρατεύματα αὐτῶν. Ἐγὼ δὲ πεποιθὼς ἐπὶ Ἄσσοδὸν τὸν Κύριόν μου, ἠγωνισάμην κατ' αὐτῶν καὶ ἐνίκησα αὐτούς. Τοὺς ἄρματα-λάτας καὶ τοὺς παῖδας τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου μετὰ τῶν ἄρματαηλατῶν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰθιοπίας ἐξώρῃσάν αι εἰμαὶ χεῖρες. Τὰς πόλεις Ἐλθεκὼ καὶ Τεμνὰ προσέβαλον καὶ ἐκυρίευσαν, καὶ τοὺς οἰκήτορας ἔλαβον αἰχμαλώτους. Ἐπῆλθον κατὰ τῆς πόλεως Ἀκκαρόνος. Τοὺς ἀνωτάτους ἄρχοντας, τοὺς μεγιστᾶνας, οἵτινες εἶχον ἐγείρει ἐπανάστασιν, ἐφόνευσαν ἐπὶ τῶν σκολόπων τῶν ἐπάλξεων ἐπήξα τὰ πτώματα αὐτῶν. Τοὺς υἱοὺς (τοὺς κατοίκους δηλονότι) τῆς πόλεως, ὅσοι εἶχον διαπράξει ἀδικήματα καὶ βιαιοπραγίας, κατέστησαν αἰχμαλώτους· εἰς δὲ τοὺς λοιπούς, οἵτινες δὲν μετέσχον τῆς ἀνταρσίας καὶ τῶν κακουρηγμάτων, ἐκῆρξα ἀμνηστειάν. Ἐποίησα ὥστε ὁ Πάδι, ὁ βασιλεὺς αὐτῶν, νὰ δυνηθῆ ν' ἀφήσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀποκατέστησε αὐτὸν εἰς τὸν βασιλικὸν αὐτοῦ θρόνον καὶ ἐπέβαλον αὐτῷ τὸν φόρον τῆς ἑμῆς κυριαρχίας».

Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ ἀπάσης ταύτης τῆς αἵματηρᾶς τραγωδίας, καθ' ἣν πᾶσα ἡ Συρία αἰμάσσουσα ἦτο πεπτοκυῖα πρὸ τοῦ νικητοῦ, μόνη ἡ Ἱερουσαλήμ ἵστατο ὀρθία, ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν καὶ στρατηγίαν τοῦ Ἐζεκίου ἢ μᾶλλον τοῦ προφήτου Ἡσαΐου ἀνθισταμένη κρατερῶς ἐν τῷ δεινῷ ἀνίσῳ ἀγῶνι. Τοῦτο δὲν ἀρνεῖται οὐδ' ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς, εἰ καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ, ὑποτιμῶν τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν σημασίαν τῆς τοιαύτης ἀντιστάσεως μιᾶς πόλεως, λέγει περιφρονητικῶς ὅτι ἐκλείσει τὸν Ἐζεκίαν ἐν τῇ Οὐρσαλίμῳ (Ἱερουσαλήμ) ὡς ἐν «κλωβίῳ», καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῶν Ἀσσυρίων πρὸ τῆς πόλεως ταύτης παρίστησιν ὡς μηδεμίαν ἔχουσαν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα. Ἡ μεγάλη καὶ οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῆς Ἀσσυριακῆς ἀναγραφῆς καὶ τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ παραδόσεως εἶναι ὅτι αὕτη μὲν δὲν παρίστησι τὴν Ἱερουσαλήμ πολιορκουμένην, τὴν δὲ πρὸ τῆς πόλεως παρουσίαν τοῦ Ραψάκου παρίστησιν ὡς γενομένην ἀπλῶς πρὸς ἐπίδοσιν διαγγέλματος ἢ τελεσιγράφου τοῦ Σεναχειρίμ, ἐνῶ ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ ἀναγραφῇ ἡ Ἱερουσαλήμ παρίσταται ἀληθῶς πολιορκουμένη. Τοῦτο ἐμμέσως πως μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, διότι λέγεται ἐν αὐτῇ, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἱστορούμενα, ὅτι ὁ λαὸς ἵστατο ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ εἰς ἐπήκοον αὐτοῦ ἐλάλει ὁ Ραψάκης. «Ἀλλὰ τοῦ Ἐζεκίου τῆς Ἰουδαίας (λέγει ὁ Σεναχειρίμ συνεχίζων ἀμέσως τὴν ἀνωτέρω ἔκθεσιν τῆς στρατείας), ὅστις δὲν ὑπετάγη εἰς ἐμέ, ἀφῆρεσα τεσσαράκοντα τέσσαρας ὄχυρὸς πόλεις, ἀναρίθμητα φρούρια καὶ μικροὺς τόπους κειμένους ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῶν καὶ ἐπετέθη κατὰ... (ἐξηλειμμένον) μετὰ μηχανῶν πολιορκητικῶν, ἐκυρίευσαν

αὐτὴν· διακοσίας χιλιάδας καὶ ἑκατὸν πενήκοντα ἀνθρώπους, ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ἵππους, ὑποζύγια, ὄνους, καμήλους, βόας καὶ πρόβατα ἀναρίθμητα ἀπήγαγον ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐκῆρξα αὐτὰ λείαν πολεμικὴν. Αὐτὸν τοῦτον (τὸν Ἐζεκίαν) ἐκλείσει ὡσπερ πτηνὸν ἐν κλωβίῳ ἐν Οὐρσαλίμῳ τῇ πρωτεύουσῃ αὐτοῦ. Πύργους ἤγειρα ἐναντίον τῆς πόλεως. Τὰς πόλεις, ὧν τοὺς κατοίκους ἐποίησα αἰχμαλώτους, ἐχώρῃσα ἀπὸ τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ ἔδωκα αὐτὰς τῷ Μιτίντι, βασιλεῖ τῆς Ἀζώτου, τῷ Πάδι, βασιλεῖ τῆς Ἀκκαρόνος, καὶ τῷ Ἰσιμπίλ, βασιλεῖ τῆς Γάζης· οὗτοι δὲ ἐσμίκρυνα τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ· εἰς τὸν πρότερον τελούμενον φόρον προσέθηκα ὡς φόρον τῆς ὑπὸ τὸ κράτος μου ὑποταγῆς νέον δασμὸν ἐπὶ τῆς περιουσίας αὐτοῦ. Αὐτὸν τὸν Ἐζεκίαν κατέλαβε τρόμος ἔμπροσθεν τῆς δυνάμεώς μου. Τοὺς φρουροὺς τῆς πόλεως, ὡς καὶ τοὺς Ἄραβας (μισθοφόρους), οὓς εἶχε καλέσει πρὸς ἄμυναν τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς πρωτεύουσῃς αὐτοῦ, ἐπίσης κατέλαβε τρόμος. Οὕτω συνήνεσε νὰ πληρῶσῃ φόρον τριάκοντα τάλαντα (βίλιατ) χρυσοῦ καὶ ὀκτακόσια τάλαντα ἀργύρου, σκεύη ἐκ μετάλλου, λίθους στίλβοντας ἐρυθροὺς, λίθους πολυτίμους μεγάλους . . . (ἐξηλειμμένον) ξύλου, στρωμνὰς διὰ μεγάλους θρόνους ἔργα τέχνης ἀπὸ δέματος ἀμμι, σάνταλον, ἔβενον, θησαυροὺς πλουσίους· ἀπήγαγον δὲ εἰς τὴν ἔδραν τῆς δεσποτείας μου καὶ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ καὶ τὰς γυναῖκας τῶν ἀνακτόρων, τοὺς ἔξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν θεράποντας τοῦ γυναικωνίτου. Πρὸς πληρωμὴν τοῦ φόρου καὶ ὡς ἐγγύησιν τῆς ὑποταγῆς ἔστειλε πρὸς με τὸν πρεσβευτὴν αὐτοῦ».

Προφανῶς ἐν τοῖς ἐν τῇ ἐπισήμῳ ταύτῃ Ἀσσυριακῇ ἀναγραφῇ περὶ τῶν γεγονότων τῆς στρατείας λεγομένοις σιωπᾶται μὲν ἐπιμελῶς ἢ πρὸ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀποτυχία τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ, ὁμολογεῖται ὅμως ἐμμέσως καὶ σιωπηλῶς, ὑπὸ τὸν ὄγκον τῶν ἄλλων μεγαλαύχων ρημάτων, ὅτι οἱ Ἀσσύριοι δὲν ἐγένοντο κύριοι τῆς ἱερᾶς πόλεως, ἀφοῦ οὐδεὶς μὲν λόγος γίνεται περὶ τῆς ἀλώσεως καὶ τῶν ἀμέσων ἀποτελεσμάτων αὐτῆς, ὡς κορυφῶμα δὲ τῶν κατὰ τοῦ Ἐζεκίου κατορθωμάτων τοῦ μεγάλου βασιλέως κηρύσσεται ὅτι ἐκλείσει τὸν βασιλέα τοῦ Ἰουδα ἐν Ἱερουσαλήμ «ὡσπερ ἐν κλωβίῳ». Οὕτω δὲ καὶ τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη συμφωνοῦσιν ἀληθῶς ὡς πρὸς τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἱερουσαλήμ δὲν ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Σεναχειρίμ καὶ ὅτι ἡ πολιορκία τῆς πόλεως ταύτης ὑπῆρξεν ἢ τελευταία πρᾶξις τοῦ πολέμου. Ἐν τῇ ἀναγραφῇ ὅμως τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μὴ ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ἢ τῆς ἄρσεως τῆς πολιορκίας αἱ Ἀσσυριακαὶ μεγαλαυχίαι εἰσὶν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι πρὸς τὰ παραδιδόμενα ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐν ταύτῃ οὐ μόνον ἡ ἄρσις τῆς πολιορκίας τῆς ἱερᾶς πόλεως θεωρεῖται ὡς μεγάλη καὶ ὀριστικὴ ἀποτυχία τῆς στρατείας τοῦ Σεναχειρίμ, ἀτε προελθοῦσα ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς νίκη μεγάλῃ τοῦ Ἐζεκίου περιποιήσασα αὐτῷ δόξαν μεγάλῃν παρὰ τε τῷ λαῷ καὶ παρὰ τοῖς ξένοις. Τοῦναντίον δὲ ἐν τοῖς μνημείοις τοῦ Σεναχειρίμ ὁ Ἐζεκίας

θεωρεῖται αἰσχροῦς ἡττηθεὶς καὶ εἰς αἰσχίστους ὑποβληθεὶς ὄρους εἰρήνης καὶ ὑποταγῆς, ἐκμηδενίζοντας ἠθικῶς πᾶσαν τὴν ἀξίαν τῆς ἀντιστάσεως τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς μὴ ἀλώσεως αὐτῆς. Ὁ βασιλεὺς Ἐξεκίας οὐ μόνον ὑποκύπτει εἰς νέον φόρον βαρύτερον τοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου πληρωθέντος, ἀλλὰ καὶ εἰς νέας ὑποβάλλεται μεγάλας ὑποχρεώσεις. Καὶ τὰ μὲν τοῦ φόρου καὶ τῶν ἄλλων ὑποχρεώσεων ἴσως ἀνάγονται εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου, ὅποτε ὁ Ἐξεκίας ἀληθῶς ἐταπεινώθη πρὸ τοῦ Σναχειρίμ, καὶ ἐπίτηδες ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως ἀναφέρονται εἰς τὸ τέλος τοῦ πολέμου, *πρωθυστερώς*, ἵνα οὕτω συγκαλύψωσι τὴν ἀποτυχίαν καὶ τὴν ὑποχώρησιν. Ἀλλὰ πῶς ἐξηγητέον τὰ ἄλλα τὰ λεγόμενα ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ ἀναγραφῇ περὶ τῶν θυγατέρων τοῦ Ἐξεκίου τῶν πεμφθεισῶν εἰς τὸν γυναικωνίτην τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως; Μήπως καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχει τι πρωθυστερώς λεγόμενον ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις; Τὰ κατὰ τὸν ἀληθῆ χαρακτήρα τῆς ἄρσεως τῆς πολιτοκρίας τῆς Ἱερουσαλήμ δυνάμεθα ἴσως νὰ νοήσωμεν ἐξετάζοντες τὰ αἴτια αὐτὰ τῆς ἄρσεως ταύτης. Ὅτι αὕτη δὲν ἐπεβλήθη ὑπὸ λόγων στρατιωτικῆς ἀποτυχίας, ὑπὸ ἐξόδου τινὸς δηλονότι νικηφόρου τῶν πολιτοκρουμένων, τοῦτο σιωπηλῶς ἠμολογεῖ καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη οὐδὲν ἀναφέρουσα περὶ ἐξόδου, οὐδ' ἀποδίδουσα τὸ γεγονὸς εἰς τὴν ἀνδρείαν τῶν πολιτοκρουμένων, ἀλλ' εἰς τὸν θεόθεν, διὰ φυσικοῦ τινος δηλονότι αἰτίου (πάντως διὰ λοιμοῦ), πεμφθέντα ὄλεθρον τῷ Ἀσσυριακῷ στρατῷ (1). Καὶ ἡ ἄλλη δὲ ὑπόθεσις, ἣν ὑπαινίσσεται καὶ ἡ παράδοσις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅτι ἴσως ὁ Σναχειρίμ φοβηθεὶς προσβολὴν ἔξωθεν (2), ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου δηλονότι, ἤρε τὴν πολιτοκρίαν, καὶ ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις οὐδεμιᾶς ἔχει πιθανότητος, ἀφοῦ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι αὐτοὶ μετὰ τὴν ἡτταν τῆς Ἐλθεκοῦς φοβούμενοι μᾶλλον Ἀσσυριακὴν εἰσβολὴν εἰς Αἴγυπτον, οὐχὶ δὲ αὐτοὶ ἀπειλοῦντες τοὺς Ἀσσυρίους ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου, καὶ αὐτοὶ, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι, εἰς θεῖαν ἀντίληψιν ἀπέδιδον τὴν αἰτίαν τῆς μὴ ἐπ' Αἴγυπτον στρατεύσεως τοῦ Σναχειρίμ. Καὶ ἡ παράδοσις αὐτῶν περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐνήργησεν ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, δὲν ἀφίσταται πολὺ κατ' οὐσίαν τῆς τῶν Ἰουδαίων. Καθ' ἃ ὁ Ἡρόδοτος παρ' Αἰγυπτίων ἱερέων ἔμαθε, καθ' ὃν χρόνον ἐβασίλευεν ἐν Αἰγύπτῳ ὁ Σεθῶς, ὅστις ἦτο πρότε-

(1) ¹ Id. σελ. 358-359 Καὶ ἐν Παραλειπομ. Ἰούδ. Β' Κεφ. ΛΒ' 21 λέγεται ὅτι ὁ ἄγγελος ὁ πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «ἐξέτριψε πάντα δυνατὸν πολεμιστὴν, καὶ ἄρχοντα καὶ στρατηγὸν ἐν τῇ παρεμβολῇ βασιλέως Ἀσοῦ».

(2) Ἀξιωματικῶς ὡς πρὸς τοῦτο τὸ λεγόμενον ἐν τῇ παραδόσει, τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαίου (Βασιλ. Δ', ΙΘ' 7): «Ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι ἐν αὐτῷ πνεῦμα, καὶ ἀκούσεται ἀγγελίαν καὶ ἀποστραφήσεται εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ». ἴσως πρόκειται περὶ τῆς ἀγγελίας τοῦ Ἐλαμιτικοῦ πολέμου (ἴδε κατωτέρω).

ρον ἱερεὺς τοῦ Ἡφαίστου (1), ὁ *Σναχειρίμ* (2) ἐστράτευσεν ἐπὶ Αἴγυπτον ἄγων μέγαν στρατὸν ἐξ Ἀράβων καὶ Ἀσσυρίων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μνημονευθεὶς βασιλεὺς Αἰγύπτου εἶχε δυσαρεστήσει τοῖς μαχίμοις τῶν Αἰγυπτίων, διὰ τοῦτο, ὅτε βασιλεύοντος αὐτοῦ ἐστράτευσεν ὁ Σναχειρίμ ἐπ' Αἴγυπτον, οἱ μάχιμοι δὲν ἤθελον νὰ πολεμήσωσι. Περιελθὼν οὕτως ὁ Σεθῶς εἰς ἀμηχανίαν δεινὴν περὶ τοῦ πρακτέου, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ κλαίων καὶ ὀδυρόμενος καὶ επικαλούμενος θερμῶς τὴν ἀρωγὴν τούτου. Ἐνῶ δὲ οὕτως ὠλοφύρετο πρὸ τοῦ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ, κατελήφθη ὑπὸ ὕπνου καὶ εἶδεν ὄνειρον, ἐν ᾧ ὠφθη αὐτῷ ὁ θεὸς παραθαρρύνων αὐτὸν ὡς οὐδὲν μέλλοντα νὰ πάθῃ, ἐὰν ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν πολεμίων, διότι ὁ θεὸς ἐμελλε νὰ πέμψῃ αὐτῷ ἐπικούρους. Ὁ Σεθῶς πεποισθὼς ἐπὶ τὸ ὄναρ τοῦτο ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν πολεμίων, καὶ παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς βουλομένους ἐκ τῶν Αἰγυπτίων ἐστρατοπέδευσεν ἐν Πηλουσίῳ, ὁπόθεν ἠπειλεῖτο ἡ τῶν πολεμίων εἰσβολή. Οἱ ἀκολουθήσαντες τῷ βασιλεῖ ἦσαν κάπηλοι καὶ χειρώνακτες καὶ ἀγοραῖοι ἄνθρωποι, οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν μαχίμων. Ἐνῶ δὲ ὁ ἀσύντακτος οὗτος ὄχλος ὁ ἀποτελῶν τὸν Αἰγύπτιον στρατὸν ἀντιπαρετάσσετο κατὰ ἰσχυροῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ, τὴν νύκτα ἐκείνην μὲν ἀρουραῖοι ἐπικυθύντες εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων κατέφαγον τοὺς φαρετρῶνας αὐτῶν καὶ τὰ τόξα καὶ τὰ ὄχανα τῶν ἀσπίδων. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ ἐκ τῶν μυῶν τούτων ἐπελθοῦσα εἰς τὰ πολεμικὰ σκευὴ τῶν πολεμίων καταστροφὴ, ὥστε οὗτοι τὴν ἐπομένην ἡμέραν εὑρεθέντες αἰφνης γυμνοὶ ὄπλων ἔφυγον πρὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἔπεσον αὐτῶν πολλοί, καὶ ἀπεκρούσθη οὕτως ἡ εἰς Αἴγυπτον εἰσβολή. Ταῦτα διηγούμενος ὁ Ἡρόδοτος προστίθησι: «Καὶ νῦν οὗτος ὁ βασιλεὺς ἔστηκε ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἡφαίστου λίθινος, ἔχων ἐπὶ τῆς χειρὸς μὲν λέγων διὰ γραμμάτων τάδε: *Εἰς ἐμέ τις ὄρεων εὐσεβὴς ἔστω*». Ὁ μῦθος, δὲν διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος κατὰ τὰ λεχθέντα αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου, κατὰ τοῦτο συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἀφήγησιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὅτι ὡς αἰτίαν τῆς μὴ εἰσβολῆς τοῦ Σναχειρίμ εἰς Αἴγυπτον θεωρεῖ συμφορὰν τινα ἐνσκήψασαν εἰς τὸν τούτου στρατὸν, καὶ ταύτην ἐξ αἰτίων φυσικῶν, οὐχὶ δὲ ἐξ ἀποτυχίας οἰασθήποτε στρατιωτικῆς. Ὁ Αἰγύπτιος θεὸς ὁ κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ τὸν μὲν εἶναι ὁ θεὸς τοῦ ἡλίου, ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τοῦ Ὁμήρου Σμινθεὺς Ἀπόλλων, ὁ λατρευόμενος ἐν τῇ Μικρῇ Ἀσίᾳ καὶ λαβὼν τὸ ὄνομα ἀπὸ τῶν *σμίνθων* ἢ τῶν μυῶν, ὡς ἐλέγοντο οὗτοι ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Κρητῶν ἢ τῶν ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ Μυσῶν. Ὁ μὲν ἔθεωρετο παρὰ τῶν ἀρχαίων ὡς σύμβολον τῆς προγνώσεως καὶ διὰ τοῦτο ἦτο ἱερὸς τῷ Ἀπόλλωνι. Ἄλλ'

(1) Ἡρόδ. Β' 140-141. Ὁ Σεθῶς καθ' Ἡρόδοτον ἐβασίλευσε τρίτος μετὰ τὸν Σαβακῶν (Σαβάκινα) καὶ ὁ χρόνος τῆς βασιλείας αὐτοῦ συμφωνεῖ ἀκριβῶς πρὸς τὸν τοῦ Θαράκᾶ, ἐφ' οὗ ἐγένετο ἡ στρατεία τοῦ Σναχειρίμ ἐπὶ Συρίαν.

(2) Τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον ὄνομα Ἀσσυρίου βασιλέως ἱστορικοῦ, οὐτινος μνημονεῖται ὁ Ἡρόδοτος.

ὑπῆρχε καὶ ἄλλη ἐρμηνεία τοῦ Σμινθέως Ἀπόλλωνος ἐξηγοῦσα ἴσως ἀμυδρῶς τὰ κατὰ τὸν Αἴγυπτιακὸν μῦθον. Κατὰ τινὰς ἐρμηνευτὰς σμινθεὺς ἐσήμαινε *μυοκτόνος* (1), διότι ἠλευθέρωσε τινὰ ἱερέα ὁ Ἀπόλλων ἀπὸ τῶν μυῶν (2). Ὅπως δὲ ποτε ὁ τῶν Αἰγυπτίων μῦθος περὶ τῶν μυῶν, τῶν πεμφθέντων ὑπὸ τοῦ Ἡφαίστου, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου, τοῦ Ἀπόλλωνος Ἐκηβόλου (ὅστις καὶ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἐν Τροίᾳ στρατὸν ἐπεμψε λοιμόν, «νοῦσον βροτολοιγόν») ὑπαινίσσεται ἴσως ὅτι ἐνέσκηψε φυσικὸν τι κακὸν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Τοῦτο δὲ αἰνίσσεται πάντως καὶ ἡ παράδοσις τῆς Π.Δ.Οὔτω συνάπτοντες τὰς Ἀσσυριακὰς, Ἑβραϊκὰς καὶ Αἰγυπτιακὰς παραδόσεις περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀποτυχίας τῆς πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς ματαιώσεως τῆς εἰς Αἴγυπτον εἰσβολῆς τοῦ Σαναχειρίμ φθάνομεν εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα: α') ὅτι ὁ Σαναχειρίμ στρατιωτικῶς δὲν ἀπέτυχε πρὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀλλ' ὅτι οὐχ ἦν τὸν ἠναγκάσθη νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν ταύτην, νὰ παραιτήσῃ δὲ καὶ τὴν ἐπὶ Αἴγυπτον στρατείαν· β') ὅτι τὸ γεγονὸς ὅπως δὲ ποτε ἦτο ἀποτυχία, καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐθεωρήθη ὡς φραγμὸς ἀνυπέβλητος ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ Σαναχειρίμ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας, καίπερ ἀποδίδων τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ εἰς τὴν θεῖαν ἀντίληψιν, ἐδοξάσθη διὰ τοῦ γεγονότος ἐκείνου (3) καὶ εἶναι ἀπίθανον ὅτι ὑπέκλυεν εἰς ὄρους εἰρήνης, οἷους ἀνέγραψεν ὁ Σαναχειρίμ ἐν τοῖς μνημείοις αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ τῆς πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλὴμ συνέβη ὁμοίον τι πρὸς τὴν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀποτυχίαν τῆς πολιορκίας τῆς Βιέννης τῆς γενομένης ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμὰν Β' τῶν Ὀσμάνων. Ὑπὸ Ἀσσυριακὴν ὡς καὶ ὑπὸ Ὀθωμανικὴν ἔποψιν ἡ ἐγκατάλειψις ἐνὸς φρουρίου πρὸς τὰ ἔσχατα τοῦ κράτους ὄρια κειμένου, μετὰ τὸσαῦτα ἄλλα κατορθώματα, οὐδὲν ἐσήμαινε ὑπὸ ἔποψιν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν. Καὶ αὐτὸς ὁ Σαναχειρίμ δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρήσῃ ἐπισήμως ἀποτυχοῦσαν τὴν στρατείαν διότι δὲν ἔαλλο ἡ Ἱερουσαλὴμ, ὡς δὲν ἐθεώρησεν ὁ Σουλεϊμὰν ἀποτυχίαν τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Ἀψβουργικῆς μοναρχίας στρατείας τὴν ἀποτυχίαν τῆς πολιορκίας τῆς Βιέννης. Ἀμφότεροι οἱ ἡγεμόνες οὐχὶ ὑπὸ ἐξωτερικῆς βίας καὶ ἀνάγκης, ἀλλ' ἐξ ἀναγκῶν ἐσωτερικῶν καὶ σκέψεων, προέβησαν εἰς τὴν ἄρσιν τῆς πολιορκίας. Ἄλλ' ἀσχέτως πρὸς τὰ βουλευμάτα τῶν ἡγεμόνων τούτων, ἀσχέτως πρὸς τὴν ἔποψιν, ὅφ' ἦν ἔκριναν οὗτοι τὰ γεγονότα, ἢ μὴ ἐκπόρθησις τῶν πολιορκηθεισῶν πόλεων καὶ ἡ ἀποχώρησις τῶν πολεμίων, ἐν

(1) Πρὸβλ. καὶ τὸ ἄλλο ἐπίθετον τοῦ Μικρασιανοῦ Ἀπόλλωνος «Σαυροκτόνος».

(2) Τρίτη τις ἐξήγησις εἶναι ὅτι τοὺς ἐκ Κρήτης εἰς Μικρὰν Ἀσίαν μεταναστεύσαντας *Τεύκρους μῦς* ὠδήγησαν εἰς τὸν τόπον τῆς ἐγκαταστάσεως.

(3) Παραλειπομένων Ἰούδα Βιβλ. Β' κεφ. ΔΒ' ἐδ. 22-24 «Καὶ ἔσωσε Κύριος τὸν Ἐζεκίαν καὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλὴμ ἐκ χειρὸς Σαναχειρίμ βασιλέως Ἀσσοῦ... Καὶ πολλοὶ ἔφερον δῶρα τῷ Κυρίῳ εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ δόματα τῷ Ἐζεκίᾳ, βασιλεὶ Ἰούδα, καὶ ὑπῆρθη κατ' ὀφθαλμοὺς πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ μετὰ ταῦτα».

σχέσει καὶ ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ τοῦ γεγονότος, ὅφ' οἶαν ἔποψιν ἔκρινεν αὐτὰ ὁ ἄλλος σύγχρονος κόσμος, ἐθεωρήθη μεγάλη ἀποτυχία διὰ τοὺς ἐπιδρομείς καὶ μεγάλη ἐπιτυχία διὰ τοὺς ἀντισταθέντας. Ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐθεωρήθη τότε ὡς ἐπισχοῦσα καὶ ἀπάσασα τὸν Ἀσσυριακὸν χεῖμαρρον καὶ ὡς σώσασα καὶ Ἰουδαίαν καὶ Αἴγυπτον, πρὸ πάντων δὲ ὡς σώσασα τὴν λατρείαν τοῦ Ἰεχωβά καὶ τὸν ἐκλεκτὸν λαὸν ἀπὸ ἀσεβοῦς ἐπιδρομῆς. Αἱ ἐνθουσιώδεις καὶ ὑψηγοροὶ καὶ μεγαλόφωνοι προφητεῖαι τοῦ Ἡσαΐου ἔτι μᾶλλον ἐξῆραν καὶ ὑπεῆραν τὸν τοιοῦτον χαρακτήρα τῶν πρὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ γενομένων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποτυχία τῆς πολιορκίας τῆς Βιέννης ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Εὐρώπης ὡς σώσασα τὴν Εὐρώπην ὅλην καὶ τὸν Χριστιανισμόν ἀπὸ τῆς Μωαμεθανικῆς εἰσβολῆς καὶ ἡ Βιέννη ἐθεωρήθη ὡς ἀμυντήριον ἡρωϊκὸν καὶ ἀπόρθητον προπύργιον τῆς ἐλευθερίας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐναντίον τοῦ Μωαμεθανικοῦ Τουρκικοῦ χεῖμαρρου. Παρ' ὅλα δὲ τὰ λεγόμενα ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (1) ὅτι ὁ Σαναχειρίμ «ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον μετὰ αἰσχύνης εἰς τὴν γῆν ἑαυτοῦ» ἀγερώχως οὗτος ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς ἀποτυχίας· ἐκάλυψε δὲ ταύτην, ὡς καὶ ὁ Σουλεϊμὰν ὕστερον, ὑπὸ πομπῶδεις ἀναγραφὰς καὶ ἐπιδείξεις νικῶν καὶ τροπαίων (2), ἅτινα τοσοῦτω μᾶλλον εὐχερῶς ἐκάλυπτον τὴν ἀποτυχίαν, ὅσον αὕτη ἐν τοῖς ἀμέσοις ἀποτελέσμασιν αὐτῆς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ὑπηκόων οὐδεμίαν εἶχε σημασίαν. «Κλωβίον» ὠνόμασεν ὁ Σαναχειρίμ τὴν Ἱερουσαλὴμ «ἐν ᾗ ἔκλεισε τὸν Ἐζεκίαν» καὶ ὑπεχρέωσεν αὐτὸν εἰς εἰρήνην. Ἐν πεδίοις μαχῶν, ἔλεγεν ὁ Σουλεϊμὰν, παραιτῶν τὴν πολιορκίαν τῆς Βιέννης, ὅτι ἦλθε νὰ ζητήσῃ μαχόμενον τὸν Φερδινάνδον, οὐχὶ δὲ κρυπτόμενον ἐντὸς τειχῶν καὶ φρουρίων, ὡς κρύπτεται φεύγουσα ἢ ἀλώπηξ ἐν σπηλαίοις. Ὁ Σαναχειρίμ ἀπέτυχε πρὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀλλ' ἀφήρесе πολλὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ ἐσμίκρυνε τὸ ἔδαφος τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα· ὁ Σουλεϊμὰν ἀπέτυχε πρὸ τῆς Βιέννης, ἀλλὰ πλείστας καὶ μεγίστας ἐπαρχίας τοῦ κράτους τῶν Ἀψβούργων προσήρησεν εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος. Ταῦτα δὲ προδήλως ἐνῶ ἐκάλυπτον τὴν ἀποτυχίαν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς στρατείας, παρῆχον εἰς αὐτὴν ὄψιν μεγάλων

(1) Παραλειπομ. Β', ΔΒ' 21.

(2) Ὁ Σαναχειρίμ δὲ καὶ ἐν καλλιτεχνικοῖς μνημείοις ἠθέλησε νὰ διαιωνίσῃ τὴν δόξαν τῆς ἐπὶ τὸ βασιλεῖον Ἰούδα στρατείας. Ἐν τοῖς ἐν τῇ θέσει Κουγουνδζικ σωζομένοις ἔτι καὶ νῦν ἐρειπίοις τοῦ μεγάλου ἀνακτόρου, ὅπερ ἔκτισεν ἐν Νινευί, πρὸς τοῖς ἄλλοις εὐρέθῃ ἀνάγλυφος ἐπὶ μαρμάρου εἰκὼν παριστάσασα τὸν Σαναχειρίμ, ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Λαχεῖς, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ μετὰ τόξου ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ δύο βελῶν ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ περιστοιχιζόμενον ὑπὸ τῆς πληθύος τῶν θεραπευόντων αὐτὸν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς αὐλῆς. Ἀριστερόθεν τοῦ οὗτω καθήμενου βασιλέως παριστάνονται Ἑβραῖοι ἀιχμάλωτοι παρελαύνοντες ἐν μεγάλῳ πλήθει, ἐνῶ δεξιόθεν παρελαύνουσι Ἀσσύριοι πολεμισταὶ ἐν ἵπποις καὶ ἄρμασιν αὐτῶν. (Ἰδ. τὴν μεγάλην εἰκόνα παρὰ Stade G. d. V. I. Τόμ. Α' σελ. 620).

ἐπιτυχιῶν καὶ κατακτῆσεων, ἀφοῦ οἱ ἡγεμόνες, ὧν δὲν ἐκυριεύθησαν αἱ πρωτεύουσαι, Ἐξεκίας καὶ Φερδινάνδος, κατέστησαν φόρου ὑποτελεῖς τοῖς ἐπιδραμοῦσι καὶ μετὰ τὰς ἀποτυχίας ἐκείνας. Βεβαίως ἡ παραβολὴ τῶν περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ τῷ 701 π. Χ. καὶ τῶν περὶ τὴν Βιέννην τῷ 1529 μ. Χ. γεγονότων ἔχει ἀναλογίας μόνον ἐν τοῖς ἔργοις καὶ ἐν τοῖς ἀμέσοις ἀποτελέσμασιν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀποτελέσμασι τοῖς πόρω καὶ τοῖς ἐμμέσοις. Ἡ Βιέννη, ἣτις ἀπέκρουσε τὸν Σουλεϊμάν, εἶτα δὲ καὶ τὸν Καρᾶ Μουσταφᾶν, ἀνέστειλε διὰ παντὸς τὴν ὁρμὴν τὴν Μωαμεθανικὴν. Ἄλλ' ἢ Ἱερουσαλὴμ ἡ ἀποκρούσασα τὴν Ἀσσυριακὴν ἐπίθεσιν ὑπέκυψε μετὰ 100 ἔτη εἰς τὴν Βαβυλωνιακὴν. Ἀποτυχῶν ὁ Σναχειρίμ πρὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ δὲν ἐπανῆλθε πλέον εἰς τὴν Συρίαν· οὕτω δὲ καὶ ἡ Αἴγυπτος ἐσώθη καὶ τὸ βασίλειον τοῦ Ἰουδα διετήρησε τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου ἢ μὲν Ἰουδαία ἐτέλει τοῦ λοιποῦ πιστῶς τὸν τῆς ὑποτελείας φόρον, ἢ δὲ Αἴγυπτος ἐπὶ 25 ἔτη ἀπέστη πάσης κατὰ τῆς Ἀσσυρίας πολεμικῆς πολιτικῆς. Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγάλης ἐπὶ Συρίαν στρατείας τοῦ Σναχειρίμ.

Τὰ μετὰ τὴν στρατείαν τῆς Συρίας γεγονότα τῆς βασιλείας τοῦ Σναχειρίμ.— Ἄλλ' εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Σναχειρίμ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν στρατείαν τῆς Συρίας παραιτῶν τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν εἰς Αἴγυπτον εἰσβολὴν συνετέλεσε, φαίνεται, καὶ ἡ ἀπειλητικὴ θέσις, ἣν, διαρκοῦντος τοῦ μεγάλου ἐν Συρίᾳ πολέμου, ἐλάμβανε τὸ Αἰλάμ ἀπέναντι τῆς Ἀσσυρίας ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Βαβυλωνίας. Εἶδομεν ὅτι ὁ Σναχειρίμ τῷ 702 π. Χ. εἶχε καταστήσει βασιλέα τῆς Βαβυλωνίας τὸν Βηλίβιν ἢ Βήλιβον ἢ Ἐλίβον. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος, βασιλεύσας δύο ἔτη κατὰ τὸν Πτολεμαϊκὸν Κανόνα (702-700 π. Χ.) ἐν Βαβυλῶνι, δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ Σναχειρίμ εἴτε μὴ ἐμπνέων πολλὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην εἴτε καὶ μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ θέσιν ἰσχυρὰν ἀπέναντι τῶν Χαλδαίων τοῦ νότου, καὶ ἰδίως ἐναντίον τοῦ ἐκθρομισθέντος Μερωδάχ Βαλαδάν. Κατὰ τὸν Πολυῖστορα τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἐλίβου ὁ Σναχειρίμ μετὰ πολλῆς δυνάμεως εἰσῆλασεν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ συγκροτήσας μάχην ἐνίκησε τὸν Ἐλίβον καὶ συλλαβὼν ἀπήγαγεν αὐτὸν μετὰ πολλῶν φίλων αὐτοῦ εἰς Ἀσσυρίαν (1), βασιλέα δὲ τῆς Βαβυλωνίας κατέστησε νῦν τὸν ἴδιον αὐτοῦ υἱὸν Ἀσορδάνιον. Ἀπὸ Βαβυλωνίας ὁ Σναχειρίμ προήλασε, καθὰ διδάσκουσι τὰ μνημεῖα, ἐπὶ Χαλδαίαν. Κύριος πολέμιος ἐνταῦθα τῶν Ἀσσυρίων ἦτο ὁ Μερωδάχ Βαλαδάν, ἡγεμὼν τοῦ Βιτ-Ἰακίν, ὃν πρὸ δύο ἐτῶν, ὡς εἶδομεν, καθῆρσεν ἀπὸ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ θρόνου· ἀλλὰ πρὶν ἔλθῃ κατὰ τῆς χώρας Βιτ-Ἰακίν ἐπολέμησε κατ' ἄλλου τινὸς Χαλδαίου ἡγεμόνος Σουζούπ, καὶ ἐνίκησε μὲν αὐτόν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ συλλάβῃ φυγόντα εἰς Αἰλάμ. Ἀκολούθως ἐπῆλθε

(1) Ἐν τοῖς μνημείοις δὲν γίνεται λόγος περὶ μάχης κατὰ τοῦ Ἐλίβου.

κατὰ τοῦ Βιτ-Ἰακίν, ἀλλὰ δὲν εὗρεν ἐνταῦθα τὸν Μερωδάχ Βαλαδάν. Οὗτος, ἐπικειμένης τῆς Ἀσσυριακῆς εἰσβολῆς, καταλιπὼν τὸ κράτος εἰς τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, εἶχε ζητήσῃ καταφύγιον εἰς μεμακρυσμένην τινὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐν τοῖς ὄρεισι τοῦ Αἰλάμ ἀκτὴν, ἣτις κειμένη ἐν μέσῳ ἐλῶν καὶ λιμνοθαλασσῶν καθίστα δυσχερεστάτην τὴν πρόσοδον εἰς τὸν πολέμιον. Ἐνταῦθα δὲ μεταγαγὼν διὰ θαλάσσης τοὺς ἐφεστίους θεοὺς καὶ τὰ ἄλλα κειμήλια τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἴδρυσεν νέον κράτος Βιτ-Ἰακίν. Ὁ Σναχειρίμ μὴ δυνάμενος νὰ ἐκτείνῃ τὴν στρατείαν μέχρι τοῦ ἀσύλου τούτου τοῦ φυγάδος ἡγεμόνος ἐλεηλάτησε καὶ ἠρήμωσε τὸ παλαιὸν Βιτ-Ἰακίν καὶ ἀπήγαγεν αἰχμαλώτους τοὺς τε ἀδελφούς καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν οἰκογένειαν τοῦ Μερωδάχ Βαλαδάν. Πάντες οἱ Χαλδαῖοι ἡγεμόνες, πλην τοῦ Μερωδάχ Βαλαδάν, μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν, ὑπετάχθησαν τῷ νικητῇ. Ὅποσον δὲ ἦτο μεγάλη ἡ στρατιωτικὴ δύναμις, ἣν διέθετε τότε ἡ κυρίως Χαλδαία, ἐκ τούτου δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ ἠττηθέντος στρατοῦ τῶν ἀντιταχθέντων τῷ Σναχειρίμ ὁμοσπόνδων Χαλδαίων ἡγεμόνων παρέλαβεν οὗτος 35.500 τοξότας εἰς τὴν ἑαυτοῦ ὑπηρεσίαν, ἄλλο δὲ πλῆθος στρατιωτῶν ἐκ τοῦ στρατοῦ τούτου διέσπειρεν ὡς φρουροὺς εἰς τὰς διαφόρους ἐκτὸς τῆς Χαλδαίας πόλεις. Ἄλλὰ πλην τοῦ στρατοῦ καὶ ἄλλο πλῆθος ἀπήγαγε κατοίκων ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς, ἵνα κατὰ τὸ σύστημα τὸ Ἀσσυριακόν, τὸ κανονικῶς νῦν ἐφαρμοζόμενον, μετοικίση αὐτοὺς εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Τούτων γενομένων ἐν Χαλδαίᾳ ὁ νικηφόρος βασιλεὺς ἐπέστρεψεν εἰς Βαβυλῶνα· τότε δὲ πρῶτον, κατὰ τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ μνημεῖα, κατέστησεν ἐνταῦθα βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀσσορναδινσομοῦ (Ἀσαρναδίον ἐν τῷ Πτολεμαϊκῷ Κανόνι, Ἀσορδάνιον κατὰ τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα τοῦ Πολυῖστορος). Ἡ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας ἀρχὴ τοῦ Σναχειρίμ ἦτο πάντοτε ἐπισφαλὴς ἐνόσω διετηρεῖτο ἐν τῇ ζωῇ καὶ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ὁ φοβερός Χαλδαῖος ἡγεμὼν, ὁ μόνος ἀνυπότακτος ἐκ τῶν Χαλδαίων, Μερωδάχ Βαλαδάν. Ἄλλ' ὁ φόβος, ὃν ἐνέπνευσεν ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς οὐ μόνον εἰς τοὺς Χαλδαίους ἡγεμόνας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Αἰλάμ, παρ' οὗ ἤλπιζε βοήθειαν ὁ Μερωδάχ Βαλαδάν, ἀλλ' ὅστις εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ μὴ πράξῃ μηδὲν πτοηθεὶς ὑπὸ τῆς εἰς Χαλδαίαν νικηφόρου προελάσεως τοῦ Σναχειρίμ, ἠσφάλιζεν ἐπὶ τινα χρόνον τὴν ἡσυχίαν ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Χαλδαίᾳ καὶ ἐπέτρεπε τῷ Σναχειρίμ νὰ διεξάγῃ πολέμους κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη (699-696 π. Χ.) πρὸς ἄλλας διευθύνσεις, ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπέδιῳ καὶ ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Ὁ Σναχειρίμ ἐν Κιλικίᾳ. Σύγκρουσις μετὰ Ἑλλήνων.— Ἡ πρὸς τὸ Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον στρατεία περιορίσθη εἰς τὴν καθυπόταξιν ὄρεινῶν τινῶν φυλῶν τῆς νοτίου Ἀρμενίας, ἐπαναστασῶν κατὰ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, καὶ εἰς τὴν ἄλωσιν, τὴν λεηλασίαν καὶ τὸν ἐμπρησμόν πόλεως τινος (Οὔκι), ἣς ὁ ἡγεμὼν Μαναῆ εἶχεν ἀποστῆ ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων. Ἄλλ' ἢ πρὸς τὴν Μικρὰν

Ἀσίαν στρατεία εἶχε ταύτην τὴν ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα, ὅτι κατὰ ταύτην ἡ Ἀσσυρία ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν καὶ δὴ εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, γενομένην ἀκριβῶς διὰ τοῦ πρώτου ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευομένου καὶ τοῦ μόνου διὰ τοῦ Ἡροδότου γνωστοῦ γενομένου τοῖς Ἕλλησιν ἱστορικοῦ (οὐχὶ μυθικοῦ) βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας, τοῦ Σαναχειρίμου. Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὁ Σαναχειρίμ ἐστράφη κατὰ πρῶτον ἐναντίον τῆς Τιβαρηνῆς, ἧς μέρος ὁ πατὴρ αὐτοῦ Σαργὼν εἶχε καταστήσει, καθὰ εἶδομεν ἀνωτέρω, ἐπαρχίαν Ἀσσυριακὴν. Κατὰ τὴν στρατείαν δὲ ταύτην, ἦν διεξήγαγε διὰ τῶν ὄρειων χωρῶν τοῦ Ταύρου καὶ Ἀντιταύρου διερχόμενος, ἐν μέσῳ μυρίων δυσχερειῶν, ὡς αὐτὸς λέγει, ἀποτόμους ἀκρωρείας ὄρεων καὶ ἐλώδεις κοιλάδας, δι' ὧν οὔτε ἄρματα οὐδ' ἰππεῖς ἠδύναντο νὰ διέρχωνται, ἐκυρίευσεν τὴν παρὰ τὰ ὄρια Μελιτηνῆς καὶ Τιβαρηνῆς κειμένην πόλιν Τιλ-Γαρίμμα, εἶτα δὲ εἰσῆλθεν εἰς Κιλικίαν. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Σαναχειρίμ ἐγένετο ἐν Κιλικίᾳ, Ἕλληνικαὶ ἀποικίαι εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐν τοῖς παραλίαις τῆς χώρας ταύτης, ἐν οἷς πρότερον ἦσαν ἰδρυμένα ἀποικίαι Φοινικικαί. Ἐκ τῶν παραλίαις δὲ οἱ Ἕλληνες εἶχον εἰσχωρήσει κατὰ μικρὸν εἰς τὰ ἔνδον, ἐνθα ἡ πόλις Ταρσὸς ἦτο τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἐγγχωρίων Κιλικίων ἢ ἄλλων ἐπηλύδων Ἀσιατικῶν λαῶν. Κατὰ τὴν μυθικὴν παράδοσιν τῶν Ἑλλήνων ἡ Ταρσὸς ἦτο Ἕλληνικὴ ἀποικία τῶν Ἀργείων κτίσμα οὕσα τῶν μετὰ Τριπολέμου πλανηθέντων πρὸς ζήτησιν τῆς Ἰοῦς. Τὸ ὄνομα τῆς Ἰοῦς εἶναι ἰκανὸν μαρτύριον ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα, ἐν τοῖς περὶ Ταρσοῦ μύθοις, περὶ ἀναμίξεως Ἑλληνικῶν καὶ Ἀσιατικῶν μύθων, ἀναμίξεως προελθούσης ἐκ τῆς ἐν Ταρσῷ ἐπαφῆς Ἑλλήνων καὶ Ἀσιανῶν. Οἰαδήποτε δὲ κἂν ἀποδοθῆ ἱστορικὴ ὑπόστασις εἰς τὸν Ἕλληνικὸν μῦθον, βέβαιον ὅτι ἡ Ταρσὸς ἦτο ἐν ἀρχῇ κτίσμα Ἀσιατικόν, προσλαβὼν κατὰ μικρὸν καὶ Ἕλληνας κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, καὶ διετέλεσε κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ὡς καὶ ἡ Ἄμισός, ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ Σινώπη, πόλις Ἕλληνικὴ ἅμα καὶ Ἀσιατικὴ. Δυστυχῶς τὰ κατὰ τὴν ἐν Κιλικίᾳ σύγκρουσιν τοῦ Σαναχειρίμου πρὸς τοὺς Ἕλληνας εἰσὶν ἀτελῶς γνωστά, καὶ μόνον ἐξ Ἑλληνικῶν πηγῶν. Διότι τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τοῦ Σαναχειρίμου οὐδὲν περὶ τοῦ ἐν Κιλικίᾳ πολέμου αὐτοῦ λέγουσιν, ἀναφέρεται δὲ ἡ στρατεία αὕτη γενικῶς καὶ συντόμως ἐν τοῖς μνημείοις τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀσσαραδδῶν ἄνευ μνείας οὐδεμιᾶς τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας συγκρούσεως. Κατὰ τὰς Ἕλληνικὰς λοιπὸν παραδόσεις τοῦ Πολύστορος (παρειαημμένης πιθανῶς παρὰ Βηρώσου), τὰς διασωθείσας ἐν τοῖς Ἀρμεν. Χρον. τοῦ Εὐσεβίου, ὁ Σαναχειρίμ μαθὼν ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον συναθροίσει πολλὴν δύναμιν ἐν Κιλικίᾳ, ἵνα ἀμύνωνται ἐναντίον αὐτοῦ, προσέβηλεν αὐτοὺς αἰφνιδίως καὶ ἐνίκησεν, ὑποστὰς καὶ αὐτὸς πολλὰς ἀπώλειας τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Πρὸς διαίωμισιν δὲ τῆς μνήμης τῆς νίκης ταύτης ὁ Σαναχειρίμ, κατὰ τὸν παρὰ τοῖς Ἀσσυριοῖς βασιλεῦσιν εἰωθότα τρόπον, ἔστησεν ἀνδριάντα αὐτοῦ παρὰ τὴν Ταρ-

σόν, ἐγκαράξας ὑπ' αὐτὸν τὴν τῆς νίκης ἀναγραφὴν. Αὐτὸς δὲ κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ἔκτισεν τὴν Ταρσὸν κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Βαβυλώνος καὶ ἔδωκεν αὐτῇ τὸ ὄνομα Θαρσίς (1). Ταῦτα κατὰ τὸν Πολύστορα. Κατ' ἄλλην παράδοσιν, τὴν τοῦ Ἀβυδηνοῦ (καὶ ταύτην πιθανῶς ἀπὸ Βηρώσου προερχομένη καὶ σωζομένη ἐπίσης παρ' Εὐσεβίῳ, ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς Χρονικοῖς), ὁ Σαναχειρίμ κατενανμάχησε (διὰ στόλου ἴσως Φοινικικοῦ) τὸν Ἕλληνικὸν στόλον κατὰ τὰ παράλια τῆς Κιλικίας· ἔκτισεν δὲ ναὸν εἰς Ἀθήνας (εἰς Ἀθηναῖν;) ἵδρυσεν ἀνδριάντας χρυσοῦς καὶ διὰ γραμμάτων τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἀνεκήρυξε καὶ τὴν Ταρσὸν κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τῆς Βαβυλώνος ἔκτισεν οὕτως, ὥστε τὴν πόλιν ταύτην νὰ διαρρέῃ ὁ Κύδνος ὃν τρόπον τὴν Βαβυλώνα ὁ Εὐφράτης». Ὅτι ἡ Ταρσὸς δὲν ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Σαναχειρίμου, ἀλλ' ὑπῆρχε πολὺ πρὸ τῶν χρόνων αὐτοῦ, μαρτυροῦσιν οὐ μόνον αἱ μυθικαὶ περὶ τῆς πάνυ ἀρχαιότητος αὐτῆς Ἕλληνικαὶ παραδόσεις, ἔτι δὲ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Θαρσίς τὸ ἀναφερόμενον ἐν βιβλίῳ Ἰωνᾶ, ζήσαντος, ὡς εἶδομεν, ἤμισιν αἰῶνα πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Σαναχειρίμου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα Ταρσί, ὅπερ εἶδομεν κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Σαλαμανασάρ Β' (ἔτει 827 π. Χ.) ἀναφερόμενον ἐν τοῖς ὀνόμασι τῶν τῆς Κιλικίας πόλεων (σ. 290 σημ. 3). Τὸ ἔργον τοῦ Σαναχειρίμου ἦτο πιθανώτατα ἢ ἐπ' εὐρύτερων διαστάσεων μεταρρυθμίσις τῆς πόλεως κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Βαβυλώνος. Τοῦτο δὲ ἐξάγεται σαφῶς περίπου ἐξ ὧν λέγει ὁ Ἀβυδηνός. Θέλομεν δὲ ἰδεῖ περαιτέρω, ἐν τοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσοσυροβασιλέως, καὶ ἐτέραν παραδόσιν Ἕλληνικὴν, καθ' ἣν ἡ πόλις Ταρσὸς ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου. Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ παραδόσεις οὐδὲν ἄλλο κατὰ βάθος λέγουσιν ἢ ὅτι ἡ Ταρσὸς ὑπέκλυε ποτε εἰς τὴν Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν, ὅπερ γεγονὸς εἶναι ἀναμφήριστον. Ἀλλὰ πολλῶ σπουδαιότερα τῶν πρὸς τὴν Ταρσὸν σχέσεων διὰ τὴν ὅλην ἱστορίαν βεβαίως εἶναι τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐν Κιλικίᾳ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπελθοῦσαν ἐπὶ τοῦ Σαναχειρίμου ἐπαφὴν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Κατὰ τοὺς χρόνους, ὧν ἀφηγοῦμεθα τὴν ἱστορίαν, καθ' ἅπαντα τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τῆς βορειανατολικωτάτης (τῆς παραλίας τῆς Κολχίδος) μέχρι τῆς νοτιανατολικωτάτης (τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἰσσοικοῦ κόλπου) ἐπεκράτει ὁ Ἕλληνικὸς πολιτισμὸς, διατελῶν εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς τὸν Ἀσιατικὸν καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν Ἀσσοσυροβαβυλωνιακόν. Τὸ μέγα δὲ ἀποικιακὸν κράτος

(1) Ἡ πόλις Θαρσίς μνημονεύεται ἐν τῷ Βιβλίῳ Ἰωνᾶ (Κεφ. Α' ἐδ. 3), θεωρεῖται δὲ πιθανώτατα ὡς ἡ Ταρσὸς τῆς Κιλικίας καὶ οὐχὶ ἡ Ταρσοῦς τῆς Ἰβηρίας, ὡς τινες ἐνόμισαν. Ἐκ τῆς παραδόσεως δὲ τοῦ Ἀβυδηνοῦ ἐξάγεται πιθανῶς ὅτι Θαρσίς ἦτο τὸ Ἀσσυριακὸν ὄνομα τῆς πόλεως, εἶδομεν δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 290) ὅτι ἡ πόλις ἐν τοῖς μνημείοις τοῦ Σαλαμανασάρ Β' καλεῖται Ταρσί. Ἄλλ' ἀμφότεροι οἱ τύποι Θαρσίς καὶ Ταρσί δὲν ἀπέχουσιν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ταρσός, ἐξ οὗ παρήχθη καὶ τὸ νῦν Ἀραβικὸν Ταρσός καὶ τὸ Τουρκικὸν Τερσός.

τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸ ἄρχον πάντων τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας περιήρ-
χετο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἔτι πρότερον εἰς δεινὰς συγκρούσεις, πρὸς
βορρᾶν μὲν κατὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον πρὸς τοὺς Κιμμερίους, πρὸς δυσμὰς
πρὸς τὸ κράτος τῶν Λυδῶν, καὶ πρὸς νότον πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους. Ἀλλὰ καὶ
παρ' ὄλας τὰς συγκρούσεις ταύτας διετήρει τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν συγ-
κρούσεων ἀκριβῶς τούτων ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἰσεχώρει βαθμηδὸν εἰς τὰ
ἔνδον τῆς Μικρασιατικῆς χερσονήσου καὶ δὴ καὶ πέραν τῶν ὄριων τῆς χερσο-
νήσου ταύτης. Καὶ ἂν τὰ λεγόμενα ἐν τῇ παραδόσει τοῦ Ἀβυδηνοῦ, ὅτι ὁ Πυ-
θαγόρας ἐμνεῖτο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐν Χαλδαίᾳ τὴν τῶν Χαλδαίων σο-
φίαν (ἢ ὅτι μάλιστα ἠκολούθει τὸν Ἀσσυριακὸν στρατὸν ὡς μισθοφόρος, ἴδ.
κατωτέρω), πρέπει νὰ θεωρηθῶσι μῦθος καθαρὸς, δὲν εἶναι μῦθος ἢ παράδοσις
ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ στρατῷ ὑπηρετοῦν πολλοὶ
Ἕλληνες ὡς μισθοφόροι. Θέλομεν δὲ ἰδεῖ μετ' ὀλίγον καὶ ναύτας Ἕλληνας ἐν
τῷ στόλῳ τοῦ Συναχειρίμ.

*Μεγάλη ναυτική στρατεία τοῦ Συναχειρίμ πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον διὰ τοῦ
Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Ἕλληνες ναῦται ἐν Ἀσσυρίᾳ.*—Μετὰ τὴν μνημονευ-
θεῖσαν πρὸς δυσμὰς στρατείαν ὁ Συναχειρίμ ἐπεχείρησε τῷ 8 ἔτει τῆς βασιλείας
αὐτοῦ (696 π. Χ.) μεγάλην ναυτικὴν στρατείαν ἐναντίον τῆς Χαλδαίας. Διὰ ταύ-
της ἐσκοπεῖτο ἢ καθυπόταξις ἢ καταστροφή τοῦ νέου κράτους τοῦ Μερωδάχ
Βαλαδάν ἐν τῷ παραθαλασσίῳ αὐτοῦ ἀσύλῳ, ὅπερ ἦτο ἀπροσπέλαστον κατὰ ξη-
ρᾶν, ἔτι δὲ καὶ ἡ τιμωρία τοῦ προστατεύοντος τὸν Χαλδαίων ἡγεμόνα κράτους
Αἰλάμ. Μὴ δυνάμενος ὁ Συναχειρίμ νὰ προσβάλλῃ τὸ νέον Βιτ-Ἰακὶν κατὰ ξηρᾶν,
ἐπεχείρησε νὰ προσβάλλῃ αὐτὸ κατὰ θάλασσαν. Ἀλλὰ πόθεν ἠδύνατο νὰ προσβάλλῃ
κατὰ θάλασσαν τὴν χώραν ἐκείνην; Οἱ Ἀσσύριοι δὲν εἶχον στόλον εἰς τὸν Περ-
σικὸν κόλπον, οὐ τὰς ἀκτὰς τὰς ὑπὸ Χαλδαίων οἰκουμένας δὲν κατεῖχον διαρκῶς
καὶ ἀσφαλῶς, ἀπὸ δὲ Φοινίκης ἢ ἀπὸ Κύπρου, αἵτινες εἶχον ναυτικὰς δυνάμεις,
ὡς ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ ὁ κυριαρχίαν ἐπὶ ταύτας ἀσκῶν Ἀσσύριος βασιλεὺς,
δὲν ἠδύνατο κατὰ τοὺς τότε χρόνους νὰ πλεύσῃ εὐχερῶς στόλος μεταβαίνων ἀπὸ
τῆς Μεσογείου διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ εἰς
τὸν Περσικὸν κόλπον. Οὐδ' ἦτο γνωστὴ ἴσως τότε καὶ εἰς τοὺς Φοινίκας αὐτοὺς
ἢ διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἄγουσα θαλασ-
σία ὁδός. Καὶ νῦν ὁ Συναχειρίμ συνέλαβε τὸ μεγαλοπρεπὲς σχέδιον νὰ κατα-
σκευάσῃ στόλον ἐπὶ τε τοῦ Τίγρητος καὶ ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ καταπλέων μετὰ
τῶν στόλων τούτων εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον νὰ προσβάλλῃ τὰ παράλια τοῦ Αἰ-
λάμ. Ὁ ἐπὶ τοῦ Τίγρητος στόλος κατασκευάσθη ἐν αὐτῇ τῇ Νινευί, ὁ δὲ ἐπὶ
τοῦ Εὐφράτου ἐν τῇ γνωστῇ ἡμῖν Μεσοποταμιακῇ πόλει Τιλ-Βαρσαίπ ἢ Καρ-
Σαλαμανασάρ (σ. 281 σημ. 1). Οἱ ναυπηγοὶ οἱ κατασκευάσαντες τὸν στόλον
ἦσαν Φοινίκαι, οὐδὲ μετεπέμψατο ὁ Συναχειρίμ ἐκ Φοινίκης, ἵνα κατασκευάσωσι
τὰ πλοῖα ἐπὶ τῶν ποταμῶν, μὴ συλλαβῶν αὐτὸς τὴν τολμηρὰν ἐπίνοιαν, ἣν ὕστε-

ρον ὁ Ἀλέξανδρος συνέλαβε καὶ ἐξετέλεσε, τὴν ἐπίνοιαν δηλονότι τοῦ κομίσαι
διὰ ξηρᾶς εἰς τὸν Εὐφράτην πλοῖα κατασκευασθέντα ἐν Φοινίκῃ καὶ ἐν Κύπρῳ(1).
Καὶ ὁ μὲν ἐν Νινευί κατασκευασθεὶς στόλος ἐπλευσε τὸν Τίγρητα μέχρι τῆς πό-
λεως Ὠπίδος (ἴδ. σελ. 43), ἐνταῦθα δὲ τὰ πλοῖα ἀνειλικύσθησαν εἰς τὴν ξηρὰν
καὶ μετεκομίσθησαν διὰ τοῦ τεχνητοῦ παραποτάμου τοῦ Εὐφράτου τοῦ καλου-
μένου Ἀράχτου, τοῦ διερχομένου διὰ τῆς Βαβυλῶνος, καὶ διὰ τούτου εἰσέπλευ-
σαν εἰς τὸν Εὐφράτην καὶ ἠνώθησαν μετὰ τῆς ἐτέρας μοίρας τῆς ναυπηγηθεί-
σης ἐν Καρ-Σαλαμανασάρ καὶ οὕτω ὁ ἠνωμένος στόλος, οὗ τὰ πληρώματα συνέ-
κειντο ἀπὸ Φοινίκων καὶ Ἑλλήνων (Ἰαβάν), κατῆλθεν ἐγγὺς τῶν στομιῶν τοῦ
μεγάλου ποταμοῦ καὶ ἐστάθμευσε παρὰ τὴν μικρὸν (2 κασβοῦ) τῆς θαλάσσης
ἀπέχουσαν πόλιν Βαβ-Σαλιμέτι (2). Εἰς τὴν πόλιν ταύτην διευθυνόμενος ἔφθασε
καὶ ὁ κατὰ ξηρὰν ὑπὸ τοῦ Συναχειρίμ αὐτοῦ ἀγόμενος στρατός. Ἀλλ' ἐνῶ ὁ βα-
σιλεὺς ἐστρατοπέδευεν ἐγγὺς τοῦ στόλου οὐ μακρὰν τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ,
τὰ κύματα τῆς ὑπὸ ἀνέμων ταρασσομένης παραλίας ἐπήνεγκον ἀμπώτιδα ἐν τῷ
ποταμῷ καὶ τὸ Ἀσσυριακὸν στρατόπεδον καὶ αὐτὴ ἡ βασιλικὴ σκηνὴ μικροῦ
δεῖν κατεκλύζοντο ὑπὸ τῶν ἐξογκουμένων κυμάτων. Ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ στρατός
εὗρον τότε καταφύγιον εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔμειναν ἐν αὐτοῖς ἐπὶ 5 ἡμέρας «ὥσπερ
ἐν μεγάλοις καλάθοις πτηνῶν», ὡς λέγει ὁ Συναχειρίμ ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῆς στρα-
τείας ταύτης. Ἀφοῦ μετὰ 5 ἡμέρας ἐπανῆλθεν ἡ γαλήνη εἰς τὴν θάλασσαν, ὁ
μὲν Συναχειρίμ μετὰ μέρος τοῦ στρατοῦ ἀπέβη πάλιν εἰς Βαβ-Σαλιμέτι, ὁ δὲ
λοιπὸς στρατός διὰ τοῦ στόλου περιέπλευσε τὰς ἀκτὰς τοῦ Περσικοῦ κόλπου,
ἀφοῦ κατὰ τὸν εἰς τὴν θάλασσαν εἰσπλουν ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπεῖς θυσίαι εἰς
τοὺς θεοὺς τῆς θαλάσσης, ἐρρίφθησαν δὲ εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς θυσία πρὸς τὸν
Εἰ, καὶ χρυσᾶ ὁμοιώματα πλοίου καὶ ἰχθύος. Ἀφοῦ δὲ ἀκτοπλοῶν ὁ στόλος
ἔφθασε πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Εὐλαίου, τοῦ δι' Αἰλάμ ὄροντος (ἴδ. σελ. 56), ἐν-
ταῦθα ἀποβάς ἀπὸ τῶν πλοίων ὁ στρατός προσέβαλε τὸ ἄσυλον τοῦ Μερωδάχ
Βαλαδάν καὶ πολλὰς ἄλλας ἐγγὺς κειμένας Χαλδαϊκὰς πόλεις, καὶ ἀπήγαγε, πρὸς
τοῖς κατοίκους τοῦ παλαιοῦ Βιτ-Ἰακὶν, καὶ πλῆθος αἰχμαλώτων ἐξ ἄλλων Χαλ-
δαϊκῶν πόλεων ἐμπνέων πανταχοῦ τρόμον. Ἀλλ' ὁ Μερωδάχ Βαλαδάν διέφυγε
πάλιν τὴν αἰχμαλωσίαν ἐξαφανισθεὶς πρὸ τῶν ζητούντων αὐτὸν Ἀσσυρίων, ὁ
δὲ στόλος μετὰ τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἐπανέκαμψεν εἰς Βαβ-Σαλιμέτι
πρὸς τὸν ἐνταῦθα ἀναμένοντα αὐτὸν Συναχειρίμ. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη

(1) Στράβ. Ις' 741 «... Διανοεῖσθαι γὰρ (τὸν Ἀλέξανδρον) κατακτᾶσθαι τὴν Χώ-
ραν ταύτην (τὴν Ἀραβίαν) καὶ στόλους καὶ ὀρηκτήρια ἤδη κατασκευάσθαι, τὰ πλοῖα τὰ
μὲν ἐν Φοινίκῃ τε καὶ Κύπρῳ ναυπηγησάμενον διαλυτὰ τε καὶ γομφωτά, ἃ κομισθέντα εἰς Θά-
ψανον σταθμοὶς ἐπὶ εἴτα τῷ ποταμῷ κατακομισθῆναι μέχρι Βαβυλῶνος, τὰ δὲ ἐν τῇ Βαβυ-
λωνίᾳ συμπηξάμενον τῶν ἐν τοῖς ἄλσεσι καὶ παραδείσοις κυπαρίττων».

(2) Τὴν «Πόλιν τῆς σωτηρίας» (ἴδ. σελ. 47).

ναυτική στρατεία ή διὰ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου γενομένη καὶ καθ' ὅλας τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν τούτων ἐν Ἀσσυρία καὶ ἐν Βαβυλωνία, ἀπὸ Νινευι καὶ ἀπὸ Καρ-Σαλαμανασάρ μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου, κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ ἐπιδείξασα τὴν δύναμιν τοῦ ἰσχυροῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.

Ἡ κατὰ τοῦ Αἰλάμ στρατεία.— Ἀλλ' ἡ μεγάλη αὕτη στρατεία ἐν τοῖς θετικοῖς ἀποτελέσμασιν αὐτῆς δὲν ἀνταπεκρίθη πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὸ Αἰλάμ, οὐτινος ἡ ταπεινωσις καὶ ἡ ἔξασθένωσις ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἀσσυριακῆς ἀρχῆς ἐν Χαλδαίᾳ, οὐ μόνον ἔμεινεν ἀτιμώρητον, ἀλλὰ καὶ ἐπωφελοῦμενον τὴν ὑπερποτάμιον καὶ ὑπερθαλάσσιον ἐκείνην τοῦ Σαναχειρίμ στρατείαν ἔσπευσεν ἵνα προσβάλλῃ αὐτὸν ἐκ τῶν νότων. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Σαναχειρίμ εὐρίσκετο ἐν τῇ νοτιωτάτῃ Χαλδαίᾳ καὶ διὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ προσέβαλλε τὰ παράλια τοῦ Αἰλάμ ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ὁ βασιλεὺς τῆς χώρας ταύτης Χαλλουσοῦ, ὁ τῷ 699 π.Χ. καθελὼν τὸν γνωστὸν ἡμῖν ἀδελφὸν αὐτοῦ Σουτρονκαναχουνδί, εἰσέβαλεν εἰς τὴν βόρειον Βαβυλωνίαν καὶ προελάσας μέχρι Σεφφαρουαεὶμ ἐποίησεν ἐνταῦθα σφαγὴν μεγάλην, συλλαβὼν δὲ αἰχμάλωτον τὸν ἀντιπαραταχθέντα αὐτῷ καὶ ἠττηθέντα υἱὸν τοῦ Σαναχειρίμ, τὸν μνημονευθέντα βασιλέα τῆς Βαβυλωνίας Ἀσσουρδανισουμοῦ, ἀπήγαγεν αὐτὸν εἰς Αἰλάμ, βασιλέα Βαβυλωνίας καταστήσας Βαβυλωνιὸν τινα Σουζούπ (οὐχὶ τὸν μνημονευθέντα ἀνωτέρω ὁμώνυμον Χαλδαῖον ἡγεμόνα, καθ' οὗ ἐπολέμησεν ὁ Σαναχειρίμ κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐπὶ Βαβυλωνίαν στρατείαν) βασιλεύοντα ὑπὸ τὸ ὄνομα Νεργαλουσχεζίπ (**Ρεγεβήλου* ἐν τῷ Πτολεμαϊκῷ Κανόνι). Ταῦτα μαθὼν ὁ Σαναχειρίμ ἔσπευσεν ἀπὸ Χαλδαίας εἰς Βαβυλωνίαν. Ὁ Ἐλαμίτης βασιλεὺς ἐπέμψεν ἐπικουρίαν εἰς τὸν Ῥεγεβήλον, ἀλλὰ καὶ ὁ Βαβυλωνιακὸς καὶ ὁ Ἐλαμιτικὸς στρατὸς ἠττήθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Σαναχειρίμ, συνελήφθη δὲ αἰχμάλωτος καὶ ὁ Ῥεγεβήλος (βασιλεύσας κατὰ τὸν Πτολεμαϊκὸν Κανόνα ἔτος ἐν). Καὶ νῦν ὁ Σαναχειρίμ, πρὶν διατάξῃ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν τῆς Βαβυλωνίας, ἐστράτευσε κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Αἰλάμ. Ἀλλ' οὗτος, πρὶν ἐπέλθῃ ὁ Σαναχειρίμ, ἐτιμωρήθη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπηκόων, ἀγανακτησάντων πιθανώτατα διὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν πολιτικὴν τοῦ ἡγεμόνος, καθαιρεθεὶς ὑπ' αὐτῶν καὶ ἀντικατασταθεὶς διὰ τοῦ Χουδουρναναχουνδί. Ἀλλ' ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν ἦτο ἀρκοῦσα ἱκανοποίησις διὰ τὸν Ἀσσύριον βασιλέα τὸν ζητοῦντα πρὸ πάντων νὰ καταστήσῃ τὸ Αἰλάμ ἀκίνδυνον διὰ τὴν ἐν Βαβυλωνία ἀρχὴν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο προήλασε (691 π.Χ.) μεθ' ὁρμῆς εἰς τὸ Αἰλάμ κατερημῶν τὴν χώραν καὶ ἐμβάλλων πανταχοῦ τρόμον. Ὁ βασιλεὺς Χουδουρναναχουνδί ἠττηθεὶς ἢ ὑπὸ φόβου ἀπλῶς καταληφθεὶς κατέφυγεν εἰς τὰ ὄρη καὶ ἅπαν τὸ Αἰλάμ ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ ὑποκύψῃ ὑπὸ τὰ ὄπλα τῶν Ἀσσυρίων, ὁπότε σφοδροὶ σεισμοὶ καὶ θύελλαι ἠνάγκασαν τὸν Ἀσσυριακὸν στρατὸν εἰς ὑποχώρησιν. Ἐν Αἰλάμ, ὅπως ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου ἐσημειώθη διὰ τῆς καθαιρέσεως καὶ τοῦ φόνου τοῦ ἡγεμόνος Χαλ-

λουσοῦ, οὕτω καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ ἐπεσφραγίσθη διὰ τοῦ φόνου τοῦ διαδόχου αὐτοῦ, φονευθέντος ὑπὸ τῶν ὑπηκόων τῶν ἐξεγερθέντων κατ' αὐτοῦ διὰ τὰς συμφορὰς τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ἡ ταχεῖα ὑποχώρησις τοῦ Σαναχειρίμ εἶχε καὶ ἄλλον λόγον. Διαρκοῦντος τοῦ κατὰ Αἰλάμ πολέμου, ἐν Βαβυλωνία, ἤτις καὶ μετὰ τὴν ἦταν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Ῥεγεβήλου δὲν εἶχε κυριευθῆ ἐντελῶς ὑπὸ τοῦ Σαναχειρίμ, ἐπείγουμένου εἰς τὴν κατὰ Αἰλάμ στρατείαν, κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ ἕτερος τῶν δύο Σουζούπ, ὁ γνωστὸς Χαλδαῖος ἡγεμὼν. Οὗτος μετὰ τὴν ἦταν, ἦν εἶχεν ὑποστῆ ὑπὸ τοῦ Σαναχειρίμ ἐν τῇ κατὰ Μερωδάχ Βαλαδὰν πρώτῃ τούτου στρατείᾳ, φυγὼν εἰς Αἰλάμ καὶ μείνας ἐνταῦθα ἐπὶ τινα χρόνον, εἶτα δὲ ἐπιστρέψας εἰς Χαλδαίαν, κατέλαβε νῦν τὴν βασιλείαν τῆς Βαβυλωνίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Μουσχιδζίπ-Μαρδοῦκ (*Μεσησιμορδάκου* ἐν τῷ Πτολ. Καν.). Ἡ εὐχέρεια, μεθ' ἧς ὁ Χαλδαῖος ἡγεμὼν ἐγένετο κύριος τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, μαρτυρεῖ τὴν ἐπὶ Σαναχειρίμ ἐπελθοῦσαν μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς διαθέσεις τῶν Βαβυλωνίων ἀπέναντι τῆς Ἀσσυρίας καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῆς. Εἶδομεν ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι, προκειμένου νὰ ἐκλέξωσι μεταξὺ Ἀσσυρίων καὶ Χαλδαίων, προετίμων τοὺς πρώτους· ἀλλὰ νῦν φαίνονται οἱ Βαβυλώνιοι δυσμενέστερον καθόλου διακείμενοι πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους ἡγεμόνας, εὐμενέστερον δὲ πρὸς τοὺς Χαλδαίους. Καὶ πιθανὸν μὲν ὅτι ἡ τοιαύτη τροπὴ τῶν πραγμάτων εἶχε τὴν αἰτίαν ἐν τῷ χαρακτηρί αὐτῷ τῷ ἀπηνεὶ καὶ αὐστηρῷ τοῦ Σαναχειρίμ καὶ τῇ ἐν πολέμοις καὶ μάχαις ὁμότητι αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἡ αὐστηρότης ἢ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐχθρικῆς διαγωγῆς τῶν Βαβυλωνίων. Τῆς τοιαύτης δὲ ἐχθρικῆς διαγωγῆς ἢ αἰτία φαίνεται ὅτι ἔκειτο ἀλλαχοῦ. Οἱ Χαλδαῖοι ἡγεμόνες ὑπεστηρίζοντο νῦν ὑπὸ τῶν Ἐλαμιτῶν βασιλέων, οἵτινες ἦσαν καὶ πολῦτιμοι φίλοι καὶ γείτονες τοῖς Βαβυλωνίοις, καὶ πολέμοι ἠδύναντο νὰ καταστῶσιν ἐπικινδυνότατοι. Οἱ Ἐλαμίται δὲ οὗτοι δὲν ἦσαν καὶ ἀσθενεῖς· διότι ὀπισθεν τούτων ἴσταντο πάντες οἱ δυσμενῶς διακείμενοι τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ δυσυπότακτοι λαοὶ τῆς Ἀριανῆς. Καὶ νῦν ὁ βασιλεὺς τοῦ Αἰλάμ Οὐμμαμίνας κατώρθωσε νὰ συγκροτήσῃ μεγάλην κατὰ τοῦ Σαναχειρίμ σύστασιν, ἧς μετέσχον πολλοὶ λαοὶ τῆς δυτικῆς Ἀριανῆς (ἰδίως τῆς Μηδίας καὶ τῆς χώρας Παρσσοῦ), ἔτι δὲ καὶ ὁ τοῦ Μερωδάχ Βαλαδὰν υἱὸς καὶ ἄλλοι Χαλδαῖοι ἡγεμόνες καὶ οἱ νομάδες Ἀραμαῖοι τῆς Βαβυλωνίας. Ἀλλὰ τὴν σύστασιν ταύτην κατώρθωσε νὰ διαλύσῃ ὁ Σαναχειρίμ διὰ τῆς παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Τίγρητος ἐν τῇ θέσει Χουλλοῦλ μάχης (691 π.Χ.). Ἡ μάχη ἦτο μία τῶν μεγίστων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαιότητος διὰ τὸ ἐκατέρωθεν μέγα καὶ παντοδαπὸν πλῆθος τῶν μαχομένων καὶ μία τῶν φονικωτάτων, ἐξ ὧν μνημονεῦει ἢ μέχρι τοῦ αἰῶνος ἡμῶν ἱστορία. Οἱ πολέμοι «δίκην ἀκρίδων πυκνοὶ ἀνεπήδων ἐκ τῆς γῆς» ὥσπερ θύελλα βιαία ἐλαύνουσα βιαίως τὰς βροχερὰς νεφέλας ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα, οὕτω ἠγείρετο τὸ νέφος τοῦ κονισάλου

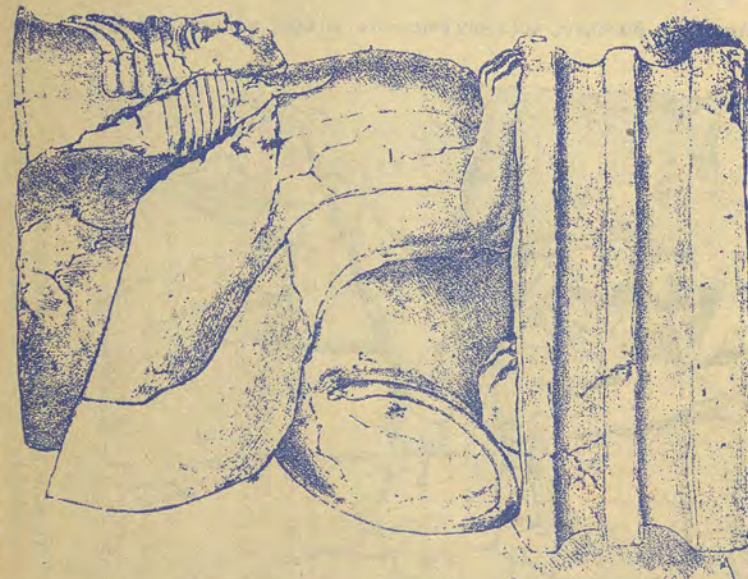
ἐν τῇ προσεγγίσει τῶν πολεμίων» (1). Ἄλλ' ὁ Σαναχειρίμ οὐδόλως πτούμενος ἐπικαλεῖται τὴν ἀντίληψιν τοῦ Ἀσσοῦ καὶ ὁρμᾷ εἰς τὴν μάχην. Μόνον ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ πολεμοῦντος ἐναντίον τοῦ Σαναχειρίμ (κατὰ τὴν ὑπὸ τούτου γενομένην ἀναγραφὴν τῆς μάχης) ἔπεσον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης 150 χιλ. νεκροί. Πεισματωδέστατα καὶ λυσσωδέστατα ἐκατέρωθεν διεξήγετο ὁ ἀγών. Αὐτὸς ὁ Σαναχειρίμ μετὰ πολλῆς ὁρμῆς καὶ ἀνδρείας, ὥσπερ λέων ἐφορμῶν, ἐμάχετο ἐν τοῖς προμάχοις περιβεβλημένος τὸ κράνος καὶ τὸν θώρακα, τὸ ἀκόντιον καὶ τὸ ἱερὸν τόξον τοῦ Ἀσσοῦ, ὅπερ ἔφερον μόνοι οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας, ἰστάμενος ἐφ' ἄρματος, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει, ὥσπερ λέοντι ἐοικὼς ἀγρῶς κεχλωμένῳ καὶ ὥσπερ ὄμβρος τοῦ Ῥαμμάν τοῦ θεοῦ τῆς θνέλλης ἐπιπίπτων ἐπὶ τοὺς πολεμίους καὶ πληρῶν τὸ πεδίον διὰ πτωμάτων ὥσπερ διὰ χόρτου. Οἱ ἵπποι τοῦ ἄρματος αὐτοῦ πλέουσιν ἐν τῷ αἵματι· τὸ αἷμα δὲ καὶ τὰ τεμαχηδὸν διαμεμελισμένα πτώματα τῶν πεσόντων φράσσουσι τὴν ὁδὸν εἰς τὸ ἄρμα. Μεταξὺ τῶν πεσόντων εἴλκυν τὸ βλέμμα ἐπὶ τὴν ἀπαισίαν θεάν τοῦ πεδίου τὰ πτώματα τῶν Ἐλαμιτῶν εὐγενῶν, οἵτινες, ὀπλισμένοι διὰ χρυσῶν λογχῶν καὶ χρυσᾶς περιβεβλημένοι ταινίας ἐν τοῖς βραχίουσιν, ἔκειντο αἰμοσταγεῖς ὡς ποίμνιον ἐσφαγμένων προβάτων. Μεταξὺ τῶν πεσόντων ἦτο καὶ αὐτὸς ὁ Ἐλαμίτης ἀρχιστράτηγος Χουμβανίδας. Οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας καὶ τοῦ Αἰλάμ καὶ οἱ Χαλδαῖοι ἠγεμόνες ἐσώθησαν φυγόντες· ἀλλὰ συνελήφθη ὁ τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας υἱός. Ἐπὶ δύο κασβοῦ κατεδιώχθησαν οἱ φυγάδες. Ἄλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα ἡ νίκη δὲν ἦτο ὀριστική, ἢ τοῦλάχιστον ὁ Σαναχειρίμ αἵματηρὰν ἀράμενος νίκην καὶ αὐτὸς ὑποστάς δεινὰς ἀπωλείας δὲν ἐγένετο μετὰ τὴν μάχην κύριος τῆς Βαβυλωνίας, οὐδ' ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον. Οὐχ ἦττον ἡ μεγάλη συμμαχία δὲν ὑφίστατο μετὰ τὴν μάχην ταύτην, ὁ δὲ Σαναχειρίμ παρεσκευάζετο εἰς νέαν στρατείαν κατὰ τῆς Βαβυλωνίας, ἣν ἐπεχείρησε μετὰ ἐν ἔτος (690-689 π. Χ.). Κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην τὸ Αἰλάμ οὐδεμίαν ἐπεμψεν ἐπικουρίαν εἰς τοὺς Βαβυλωνίους, καὶ ὁ Σαναχειρίμ κατώρθωσε νὰ προσελάσῃ μέχρι Βαβυλῶνος ἄνευ οὐδεμιᾶς οὐδαμόθεν ἀντιστάσεως. Γενόμενος δὲ κύριος τῆς ἱερᾶς πόλεως προέβη εἰς τιμωρίαν αὐτῆς κατὰ τρόπον βάρβαρον ἅμα καὶ πολιτικῶς οὐχὶ συντετόν. Ἡ Βαβυλών, ἡ ἱερὰ πόλις, ἡ σεμνὴ πρωτεύουσα τοῦ σεπτοῦ ἀρχαίου κράτους Ἀκκὰδ καὶ Σουμῖρ, μία τῶν μεγάλων κοιτίδων τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ, ἡ σεβαστὴ μητρόπολις τῆς Ἀσσυρίας, ἡ πόλις ἡ καλουμένη «πύλη τοῦ θεοῦ» (ἴδ. σελ. 44), ἡ πόλις τῶν γραμμάτων, τῆς τέχνης καὶ τῆς σοφίας τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς, ἡ τοσοῦτου ἀπολαύουσα σεβασμοῦ παρὰ τῶν προκατόχων τοῦ Σαναχειρίμ, ἰδίως δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Σαργῶν· ἡ πόλις ἡ ἱερὰ τῶν θεῶν Βήλου, Με-

(1) Πρβλ. Ὅμ. Ἰλ. Γ 13 :

Ἦς ἄρα τῶν ὑπὸ ποσσὶ κονίσσαλος ὄρνυτ' ἀελλῆς (ἐρχομένων).

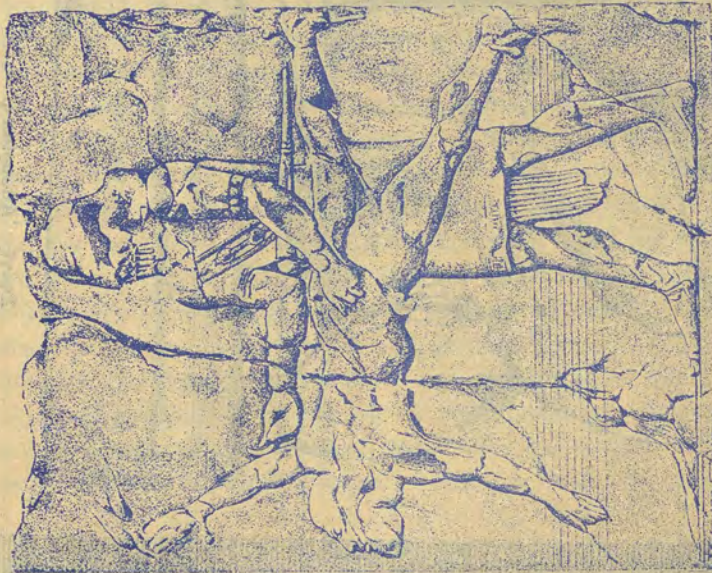
Πλίνθος σμαλτωμένη (ἀνάκτορον Ἀσσοῦ Ναζιρβάλ)

Σφιγγὲς Ἀσσυριακῆς.

Ἀσσύριος βασιλεὺς τοξεύων ἐναντίον πόλεως πολιουρκουμένης

Ἡγεμῶν τοῦ Χανάν ἐκδερόμενος ἑσών.

ρωδάχ καὶ Ναβοῦ, ὑπέστη τὰ ἐπακόλουθα ἀλώσεως βαρβαρικῆς καὶ ἀπηνεστάτου ἐξολοθρευτικοῦ πολέμου ἐκδικήσεως, ὡσεὶ ἤτό τις πόλις τῆς Μηδίας ἢ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου ἢ τοῦ Αἰλάμ ἢ οἰουδήποτε ἔθνους ἀλλοφύλου, θανασίμου πολέμου τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἐθνότητος καὶ τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἱερὰ πόλις κατελήφθη ἐξ ἐφόδου τῇ 1 τοῦ μηνὸς Κισλέβ (9 Νοεμβρ.) (1). Οἱ κάτοικοι ἐσφάγησαν ἡβηδόν, αἱ ὁδοὶ ἐπληρώθησαν πτωμάτων, οἱ ναοὶ ἐβεβηλώθησαν, τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν, ἐν οἷς εὐρέθησαν καὶ δύο Ἀσσυρίων θεῶν (ἀρπαγέντα καὶ μετενεχθέντα ἐξ Ἀσσυρίας πρὸ 418 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Μερωδαχναδιναχί ἐπὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας Θαλγαθαφελλασάρ Α', ἴδ. σελ. 258), ὡς καὶ οἱ θησαυροὶ ναῶν, διηρπάγησαν, εὐρέθη δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ περίφημος σφραγὶς τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Τουγλατινιδάρ, ἡ ἀρπαγεῖσα ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας καὶ μετενεχθεῖσα εἰς Βαβυλῶνα περὶ τὰ 1300 π. Χ. (σ. 246). Διηρπάγησαν καὶ οἱ θησαυροὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἄνακτορα, πύργου, ναοὶ τῶν θεῶν ἐδόθησαν εἰς πῦρ καὶ κατηδαφίσθησαν. Τὰ αὐτὰ ἔπαθε καὶ ἡ ἄλλη ἱερὰ πόλις Βόρσιππα. Ὁ τεχνητὸς ποταμὸς Ἀράχτου, αὐτὸς, δι' οὗ πρὸ μικροῦ ἢ ἐτέρα τῶν μοιρῶν τοῦ μεγάλου στόλου τῆς ναυτικῆς στρατείας τοῦ Σεναχειρίμ ἀπὸ τοῦ Τίγρητος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Εὐφράτην, καὶ ἄλλαι διώρυχες κατεχώσθησαν ὑπὸ ἐρειπίων καὶ ἐκάλυψαν αὐτὰ διὰ τῶν ὑδάτων αὐτῶν. Οὕτως ἡ Βαβυλὼν κατεστράφη καὶ ὁ βασιλεὺς Μεσημιμορδάκος ἀπήχθη αἰχμάλωτος εἰς Ἀσσυρίαν. Ἡ Βαβυλωνία ὑπετάχθη, ἀλλὰ δὲν ἐγένετο Ἀσσυριακὴ ἐπαρχία· μέχρι τούτου δὲν προέβη οὐδ' ὁ Σεναχειρίμ, διατηρήσας μὲν τὴν πολιτικὴν ὑπαρξιν τῆς Βαβυλωνίας ὡς αὐτοτελοῦς κράτους, ἀλλὰ μὴ διορίσας πλέον ἄλλον βασιλέα οὐδ' ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου, γενόμενος δ' αὐτὸς βασιλεὺς Βαβυλωνίας, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ Σαργών, καὶ ἐνώσας οὕτω πάλιν προσωπικῶς τὰ δύο κράτη τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας. Ὁκτῶ ἔτη ἐβασίλευσεν ὁ Σεναχειρίμ ἀμφοτέρων ὁμοῦ τῶν κρατῶν (2).

(1) Παραθέτομεν ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα τῶν 12 Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μηνῶν μετὰ τῶν ἀντιστοίχων Ἑβραϊκῶν ὀνομάτων ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ πρώτου μηνὸς τοῦ ἔτους : Νισάννου (Ἑβραϊστὶ Νισάν 9)21 Μαρτίου-9)21 Ἀπριλίου), Ἀἶρου (Ἑβρ. Ἰάρ), Σιβανού (Ἑβρ. Σεβάν), Δουβουζού ἢ Δουμουζού (Ἑβρ. Ταμούζ), Ἀβού (Ἑβρ. Ἄβ), Οὐλουβού (Ἑβρ. Ἐἰλούλ), Τασριτού (Ἑβρ. Τεσρίτ), Ἀραχασαμά (Ἑβρ. Μαρχεσβάν), Κισλιβού (Ἑβρ. Κισλέβ), Τιβιτού (Ἑβρ. Τεβέτ), Σαβατού (Ἑβρ. Σεβέτ), Ἀδδαρού (Ἑβρ. Ἀδάρ), Ἀρχουμαακρά σά Ἀδδαρού (μὴν ἐμβόλιμος, κατὰ λέξιν : ὅπισθεν τοῦ Ἀδάρ ἐμβαλλόμενος). Διὰ τὸ συγγενὲς καὶ τὴν ταυτότητα τῶν ὀνομάτων τῶν Ἀσσυριακῶν μηνῶν πρὸς τὰ τῶν ἀντιστοίχων Ἑβραϊκῶν ἀναφέρομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ τοὺς μῆνας ὑπὸ τὸν Ἑβραϊκὸν αὐτῶν τύπον ὡς εὐχρηστότερον ἐν τῇ Σημιτικῇ καθόλου χρονολογίᾳ καὶ φιλολογίᾳ.

(2) Ἐν τῷ Πτολεμαϊκῷ Κανόνι ὡς διάδοχος τοῦ Μεσημιμορδάκου δὲν ἀναφέρεται ὁ Σεναχειρίμ, ἀλλὰ τὰ ὀκτῶ τῆς βασιλείας τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἔτη σημειοῦνται ὡς περὶ ὁδος «δευτέρου ἀβασιλεύτου» (ἴδ. σελ. 352).

Ἡ κατὰ τῆς Βαβυλωνίας στρατεία τοῦ Σεναχειρίμ ἢ ἀπολήξασα εἰς τὰ ἔκτεθέντα γεγονότα εἶναι ἢ τελευταία μεγάλη πολεμικὴ πράξις τοῦ βασιλέως τούτου. Περὶ τῶν ἐπομένων ὀκτὼ ἐτῶν τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐδὲν ἄξιον λόγου ἀναγράφεται ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις. Μόνον μία στρατεία φαίνεται ὅτι ἐγένετο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἢ ἐπὶ τὴν Πετραίαν Ἀραβίαν ἐναντίον Ἰδουμαίου τινὸς ἢ Ἀραβος βασιλέως Ἀζαήλ (Χαζου-ιλου) ἐν τῇ στρατείᾳ δὲ ταύτῃ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ἢ πρωτεύουσα τοῦ Ἀζαήλ, ἐσυλήθησαν δὲ καὶ μετηνέχθησαν εἰς Ἀσσυρίαν ἀγάλματα Ἰδουμαϊκῶν ἢ Ἀραβικῶν θεοτήτων.

Τοιοῦτον ἐν κεφαλαίῳ τὸ πολεμικὸν μέρος τῆς ἱστορίας τῆς βασιλείας τοῦ Σεναχειρίμ, ἡγεμόνος πολεμικωτάτου ἀναντιρρήτως, στρατηλάτου ὀρηκτικοῦ καὶ στρατιώτου ἀνδρείου καὶ ἀκαταπονήτου, καθὰ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς λέγει περὶ ἐαυτοῦ ὡς πολεμιστοῦ ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῆς πρὸς τὸ Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον στρατείας: «Τὰς χαράδρας καὶ τοὺς κρημνοὺς τῶν ὄρεων καὶ τὰς δυσχωρίας διηρχόμην ἐν φορείῳ ἄλλ' ἔνθα τὸ μέρος ἦτο λίαν ἀναντες διὰ τὸ φορεῖον, τότε ἀνερχομένην διὰ τῶν ποδῶν μου ὅμοιος πρὸς αἰγόκερον ἀνηρχόμην εἰς τὰς ὑψηλὰς ἀκρωρείας. Αἱ κνήμαί μου ἦσαν ἢ ἀναπαυτήριος κλίνη μου, ἐκαθήμην ἐπὶ τῶν βράχων τῶν ὄρεων καὶ τὴν δίψαν μου ἐσβέννουν διὰ τῶν ὑδάτων τῶν κρημνωδῶν βράχων κατεδίωκον τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὰς κορυφὰς τῶν δασωδῶν ὄρεων καὶ κατενίκων αὐτούς». Ὁ Σεναχειρίμ ἐν ταῖς στρατείαις αὐτοῦ ἐπενόει πολλὰς μεθόδους, ἵνα κρατῇ ἐν ὑπακοῇ τοὺς ἠττωμένους. Ἐν τινι κατὰ τῶν Κοσσαίων στρατείᾳ, ἐν πόλει τινὶ τῶν κυριευθειῶν διέταξε νὰ στηθῇ πίναξ περιέχων τὰ διαπραχθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ πολέμῳ ἔργα, ἵνα οὕτω ἐμπνεύσῃ φόβον καὶ ὑπακοὴν τοῖς κατοίκοις (1). Προσέτι ὁ Σεναχειρίμ τὰ βόρεια μεθόρια τοῦ κράτους ἐξίτηι νὰ ἀσφαλίσῃ ἰδρύων πολυάριθμα φρούρια ἐν μικραῖς ἀποστάσεσιν, ἵνα διὰ ταχείας μεταξὺ τούτων συγκοινωνίας πληροφορεῖται περὶ τῶν γινομένων ἐν ταῖς μακρὰν κειμέναις καὶ διὰ πολέμων ὑποτεταγμέναις τῷ Ἀσσυριακῷ κράτει ἐπαρχίαις.

Περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Σεναχειρίμ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Σαργῶν, λέγει ὁ Tiele (σελ. 319-320): «Ἀμφότεροι ἦσαν κατακτηταί· ἄλλ' ὁ μὲν Σαργῶν μείζονα δαίκνυσι σεβασμὸν πρὸς τὸ δίκαιον προτιμῶν τῆς αὐστηρότητος τὴν πρᾶξι, ἔνθα τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους ἐπέτρεπον τοῦτο. Ὁ Σεναχειρίμ τοῦναντίον δαίκνυσι προφανῆ ἡδονὴν εἰς τὰ ἔργα τοῦ αἵματος καὶ τῆς ἐρημώσεως. Ἡ καταστροφή καὶ ἡ ἐξολόθρευσις τῶν κατοίκων, ὁ ἐμπρησμός τῆς Βαβυλῶνος, πόλεως τοσοῦτον διὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν ἐπισημότητα σεβαστῆς καὶ διὰ τοὺς εὐσεβεῖς Ἀσσυρίους τοσοῦτον ἱερᾶς, ἦτο πράξις τυφλῆς ἐδικήσεως, ἐγκολάπτουσα στίγμα ἀνεξάλειπτον εἰς τὸν δρᾶστην τῶν φρικαλεοτήτων

(1) Ἴδε περὶ ὁμοίας πράξεως τοῦ Θαλασφραλλασάρ Α' σελ. 257.

τούτων. Δὲν ἦτο μὲν ἦσσαν τῶν προκατόχων αὐτοῦ εὐτολμος καὶ πολεμικός· ἄλλ' ἦτο ἐνταντῷ μᾶλλον θρασύς καὶ ὀρμηκὸς ἢ τολμηρός, καὶ τὰ πολεμικὰ αὐτοῦ σχέδια ἦσαν μᾶλλον ὀρμηκὰ ἢ καλῶς λελογισμένα. Ἦτο ἀκατάσχετος ἐν τῇ ὀρμῇ καὶ τῇ ἐπιθέσει, ἄλλ' ἡμέλει τῶν ἀναγκαίων ἔργων τῶν ὑπὸ τῆς φρονήσεως ἐπιβαλλομένων καὶ ἐπετύγγανε τοῦ ἀμέσου σκοποῦ μᾶλλον ἵνα ὑποστῇ ζημίας ἢ ἵνα πορίσῃται κέρδος».

Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Σεναχειρίμ.—Ὁ Σεναχειρίμ, οὐτινος ἢ βασιλεία ἀδιαλείπτως σχεδὸν περιστρέφεται περὶ πολέμους, ἐξετέλεσε καὶ ἔργα εἰρηνικὰ δημοσίας ὠφελείας. Οὗτος κατεσκεύασε διώρυγας καὶ ὑδραγωγεία πρὸς κρεῖττονα ὑδρευσιν τῆς πόλεως Νινευί, καὶ διὰ τούτων διωχέτευσε εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Νινευί ὕδωρ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Χωσέρ (σελ. 23). Ἐφρόντισε δὲ καὶ περὶ κρεῖττονος ὀχυρώσεως τῆς Νινευί ἐγείρων πύργους εὐρειῶν διαστάσεων παρ' ἐκάστη πύλῃ. Αὐτὸς δὲ κατέλιπε καὶ μνημεῖα τέχνης ὡς οἱ πολλοὶ τῶν προκατόχων αὐτοῦ. Περίφημον ἦτο τὸ ὑπ' αὐτοῦ κτισθὲν ἐν Νινευί ἀνάκτορον τὸ ὑπερβαλὸν κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ κατὰ τὴν λαμπρότητα πάντα τὰ πρότερον ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοῦ βασιλέων ἐν Νινευί κτισθέντα. Τὰς εὐρείας διαστάσεις τοῦ κτιρίου δεικνύουσι τὰ μέχρι νῦν ἐπὶ τοῦ λόφου Κουγουνδζικ σωζόμενα λείψανα αὐτοῦ, ἐν οἷς φαίνονται ἔτι τὰ ἐρείπια τῶν μεγάλων στοῶν καὶ αἰθουσῶν καὶ τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν θαλάμων. Ἦτο δὲ τὸ ἀνάκτορον ὀικοδομημένον ἐπὶ *χώματος* ἢ *ἀναλήματος* ἐξέχοντος ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πεδινοῦ ἐδάφους κατὰ 80-90 πόδας καὶ ἐπεστρωμένου διὰ πλίνθων. Καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀρχιτεκτονικὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν θαλάμων, ἔτι δὲ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν διακόσμησιν τὸ ἀνάκτορον τοῦ Σεναχειρίμ διέφερε τῶν ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοῦ ἐκτισμένων, ἀλλὰ τὸ ἐξαιρετικῶς ἰδιάζον εἶχεν ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ διακοσμῇ. Καθόλου δὲ ἡ τέχνη ἐν τοῖς μνημείοις τοῖς καλλιτεχνικοῖς τοῦ Σεναχειρίμ ἔχει ὡς χαρακτῆρα ἰδιάζοντα τὴν ἀκριβῆ ἀπομίμησιν τῆς πραγματικότητος (realisme). «Ὅρη, βράχοι, δένδρα, ὄδοί, ῥεῖθρα, λίμναι παρίστανται ἐν τοῖς μνημείοις τούτοις, λέγει ὁ Πάβλινσον, πιστῶς κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ πρωτοτύπου... Ἐν τοῖς ἀναγλύφοις τοῦ Σεναχειρίμ διακρίνεται τὸ εἶδος τῶν δένδρων· κῆποι, ἀγροί, δονακῶνες εἰκονίζονται μετ' ἀκριβείας· ἄγρια θηρία, ἔλαφοι, κάπροι, ἀντιλόποι· πτηνὰ ἰπτάμενα ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον ἢ ἰστάμενα ὑπὲρ τὰς φωλεὰς αὐτῶν καὶ προσφέροντα τροφήν εἰς τὰ ὑπ' αὐτὰ νεογνὰ τὰ ἐκτείνοντα τὰ στόματα· ἰχθύες μετακινούμενοι ἐν τοῖς ὕδασι· ἀλιεῖς ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ἀλιεῖαν· ναῦται καὶ γεωργοὶ ἐργαζόμενοι τὰ ἔργα αὐτῶν· πᾶσα αὕτη ἢ σκηνὴ παριστάνεται μετὰ τοσαύτης φυσικότητος ὥσει ἦτο φωτογραφία, καὶ τὸ σπουδαιότατον, τὰ πάντα παριστάνονται ἐν τῇ φυσικότητι αὐτῶν ἄνευ ἰδιαιτέρας τινὸς τάσεως ἐκλεκτικῆς καὶ ἄνευ σπουδῆς πρὸς καλλιτεχνικὴν ἐνότητα». Τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα τῆς πραγματικότητος ἐπικρατεῖ καὶ ἐν τῇ

τεχνικῆ σκηνογραφία τοῦ αὐλικοῦ βίου, ἰδίως ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς πρὸς τὸν βασιλέα καὶ ἐν πάσῃ τῇ αὐλικῇ ὑπηρεσίᾳ. Ζωηρότατα ἐπίσης εἰκονίζεται καὶ ὁ ἐν πολέμοις καὶ στρατείαις βίος, ἔτι δὲ καὶ αἱ ἐξ ἐφόδου ἀλώσεις πόλεων (1). Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ διὰ πλήθους ἐργατῶν τελούμενα δημόσια ἔργα εἰκονίζονται φυσικώτατα διὰ πιστῆς καὶ ζωηρᾶς παραστάσεως τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκτελουμένων ἔργων. Πλὴν τοῦ μεγάλου τούτου ἀνακτόρου, οὗ ἐν τοῖς λειψάνοις ἐσώθησαν καὶ τὰ μνημνευθέντα καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς, ὁ Σεναχειρίμ φαίνεται ὅτι ἐπεσκεύασε καὶ τὸ παλαιὸν ἀνάκτορον τὸ κείμενον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λόφου. Ἐκτισε δὲ ὁ Σεναχειρίμ ἐγγὺς τῆς Νινευὶ καὶ ναὸν ἀξιόλογον τῷ θεῷ Νεργάλ. Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων τούτων δημοσίων ἔργων, εἰς τὴν κτίσιν καὶ τὴν ὀχύρωσιν τῶν τειχῶν, ἔτι δὲ εἰς τὴν κατασκευὴν διωρύχων καὶ ὑδραγωγείων καὶ εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν ναῶν ὁ Σεναχειρίμ μετεχειρίζετο ὡς ἐργάτας τοὺς κατοίκους τῶν ὑποτασσομένων χωρῶν, Ἀραμαίους, Ἀρμενίους, Ἐλαμίτας, Ἰουδαίους. Καὶ αἱ εἰκόνες δὲ τῶν ἐργατῶν τούτων ἐσώθησαν ἐν τοῖς καλλιτεχνικοῖς μνημείοις τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σεναχειρίμ διακρινόμεναι κατὰ γένη καὶ φυλὰς ἕκ τε τῆς ζωηρᾶς ἐκφραζομένης ἐν τῇ τέχνῃ ἐθνικῆς μορφῆς καὶ ἐκ τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν στολῆς. Ἐπεβάλλοντο δὲ αἱ ἐργασίαι εἰς τοὺς παντοδαποὺς τούτους ἀνθρώπους καταναγκαστικῶς· αἱ δὲ εἰκόνες παριστῶσιν ἐπὶ ἐκάστου ὁμίλου ἐργατῶν τεταγμένους ἐπιστάτας ἐκτελοῦντας τὰ τῆς ἐπιστασίας αὐτῶν διὰ ῥαβδισμοῦ τῶν μὴ προθύμως ἐκτελούντων τὴν τεταγμένην αὐτοῖς ἐργασίαν (2). Ὡς δὲ εἶδομεν, καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ στόλου ὁ Σεναχειρίμ μετεπέμψατο ναυπηγοὺς ἀπὸ Συρίας.

Πλὴν τῶν καλλιτεχνικῶν μνημείων πολλὰ εἶναι καὶ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τὰ καταλειφθέντα ὑπὸ τοῦ Σεναχειρίμ τὰ διαφωτίζοντα τὴν ἱστορίαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ, σωζόμενα δὲ ἐν κυλίνδροις, πρίσμασι καὶ πινακίδιοις. Ἀλλὰ τὸ περιεργότατον ἐκ πάντων τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων αὐτοῦ εἶναι τὸ πινακίδιον τὸ

(1) Ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος περὶ τινος ἐπὶ μαρμάρου ἀναγλύφου εἰκόνος παριστάσης τὸν Σεναχειρίμ ἐν τῷ κατὰ τῆς Ἰουδαίας πολέμῳ (ἴδ. σελ. 367 σημ. 2). Ἄλλοτε ἀνάγλυφον ἐπὶ μαρμάρου (ἐν τοῖς ἐν Κουγουνδζικ ἐρείπιοις) παριστῆσι τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν Ἀρμενικῆς τινος πόλεως μετὰ ζωηροτάτων εἰκόνων τῶν διὰ κλιμάκων ἐφορμώντων ὡς καὶ τῶν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ἀμυνομένων καὶ τῆς συλλήψεως καὶ ἀπαγωγῆς τῶν αἰχμαλώτων. Ἀξιόλογος εἶναι καὶ ἡ ἐπὶ μαρμάρου ἀνάγλυφος εἰκὼν ἡ παριστῶσα τὴν λεηλασίαν ἐτέρας Ἀρμενικῆς πόλεως, ὡς καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ Βαβιᾶν περίφημοι γλυφαὶ αἱ παριστῶσαι θρησκευτικὴν τινα πρᾶξιν τοῦ Σεναχειρίμ μετ' ἐπιγραφῆς μακρᾶς διηγουμένης τὰ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἐγκαινίασιν τοῦ μνημνευθέντος ὑδραγωγείου τῆς Νινευὶ ὡς καὶ τὴν τελευταίαν τοῦ Σεναχειρίμ ἐπὶ Βαβυλωνίαν στρατείαν.

(2) Ὁ Ἡρόδοτος παραβάλλει πρὸς ταῦτα τὰ ὅσα ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐξτελοῦντο αἱ ἐργασίαι ἐν τῇ διορύξει τοῦ Ἄθω ὑπὸ τῶν Περσῶν ('Ἡροδ. Ζ' 22 «Ἐνθαῦτα δὲ ἐργαζόμενοι ὄρουσον ὑπὸ μάστιγα παντοδαποὶ τῆς στρατιᾶς»).

περιέχον διαθήκην τινὰ αὐτοῦ, ὅπως οἰκογενειακοῦ χαρακτήρος, ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ Ἀσσαραδδῶν. Τὸ μοναδικὸν τοῦτο εἰς τὸ εἶδος αὐτοῦ ἐπιγραφικὸν μνημεῖον τῆς σφηνοειδοῦς φιλολογίας λέγει οὕτω : «Σεναχειρίμ, βασιλεὺς τοῦ κόσμου, βασιλεὺς τῆς χώρας Ἀσσοῦρ : δακτύλιον ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος ἐξεργασμένον, ψέλλιον χρυσοῦν, γαμ (ἀνερημίνευτος ἢ λέξις), περιδέριον· ταῦτα τὰ δουμακι (ἀνερμ. ἢ λέξις) τὰ ἐκ πολυτίμων λίθων ἐξεργασμένα καὶ ὄν τὸ βάρος εἶναι 1 1/2 μνᾶς καὶ 2 1/2 σίκλων, δωροῦμαι τῷ Ἀσσαραδδῶν, τῷ υἱῷ μου, ὅστις ὀφείλει ὑστερον νὰ ὀνομασθῇ Ἀσσοῦρ-ιτιλλουκι-πάλ (ἢ Ἀσσοῦρ-ιτιλλου-ουκιναπλα), ὡς συμμετέχοντι ἐμοὶ τῆς λείας τοῦ Βιτ-Ἀμουκιάν» (ἴδ. σελ. 42).

Ἀσσαραδδῶν (1) (680-669 π.Χ.).— Ὁ Σεναχειρίμ ἐτελεύτησε τῇ 20 τοῦ μηνὸς Τεβὲτ τοῦ ἔτους 681 π.Χ. φονευθεὶς κατὰ τὴν μνημνευθεῖσαν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν παραδόσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (ὑπὸ τῶν δύο υἱῶν αὐτοῦ Ἀδραμέλεχ καὶ Σαραρά (2), καθ' ἣν ὥραν προσηύχετο ἐν τῷ ναῷ τῷ θεῷ Νισρῶν) (Νασιράχ κατὰ τοὺς Ὁ' Νούσκου τῶν μνημείων ;). Οἱ φονεῖς, κατὰ τὴν Π. Δ., ἔφυγον εἰς τὴν γῆν Ἀραράτ (3), ἐγένετο δὲ βασιλεὺς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀσσαραδδῶν (4). Ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν δὲ μνημείων γινώσκομεν ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Σεναχειρίμ ἐφρονεῦτο ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ πρεσβυτέρου ἐν τινὶ ἐπαναστάσει (ἐξεγερθεῖση πιθανῶς ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ φονέως υἱοῦ, παρῳργισμένου κατὰ τοῦ πατρὸς διὰ τὴν ἰδιαιτέραν τούτου πρὸς τὸν νεώτερον, τὸν Ἀσσαραδδῶν, εὐνοίαν, πιθανῶς δὲ καὶ διὰ τὸν δηλωθέντα πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ σκοπὸν νὰ καταστήσῃ διάδοχον τὸν Ἀσσαραδδῶν) ὁ νεώτερος Ἀσσαραδδῶν ἀπῆν ἐν Ἀρμενίᾳ διεξάγων πόλεμόν τινα ἐναντίον τοῦ κράτους Οὐράρτου· ἀκούσας δὲ τὰ γενόμενα ἐν Νινευὶ ὤρμησεν «ὡς ὄρητικὸν ἀρπακτικὸν ὄρνεον» ἐκ τῶν ὄρεινῶν ἐκείνων χωρῶν, ἐν μέσῳ χειμῶνος, καὶ ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου ἐφάνη ἐν Ἀσσυρίᾳ. Οἱ ἐν Νι-

(1) Ἀσσοῦρ-αχι-αδινά=ὁ Ἀσσοῦρ, δώρησαί μοι ἀδελφόν.

(2) Ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Ἀβυδηνοῦ γίνεται λόγος περὶ ἐνὸς μόνου φονέως, πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Ἀσσαραδδῶν· καὶ ὁ Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Πολυίστωρ λέγει ὅτι ὁ Σεναχειρίμ ἀπέθανε διὰ τῆς ἐπιβουλῆς, ἣν παρεσκεύασε κατ' αὐτοῦ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀρδουμουσάνος.

(3) Ἐν μὲν τῷ βιβλ. Βασιλ. κεφ. Κ' 37 λέγεται «εἰς γῆν Ἀραράτ» (Οὐράρτου δηλονότι τῶν μνημείων), παρὰ δὲ Ἡσαΐα ΛΖ' 38 «εἰς Ἀρμενίαν».

(4) Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐν μὲν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι Ἀσσαραδδῶν, παρὰ δὲ τοῖς Ὁ' ποῦ μὲν (Βασ. Δ', ΙΘ' 37) Ἀσορδάν, ποῦ δὲ (Ἑσδρ. Δ' 3) Ἀσσαραδδῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τύπος Ἀσορδάν, ὡς καλοῦσι τὸν Ἀσσαραδδῶν οἱ Ὁ', εἶναι συμφωνότερος πρὸς τὸ Ἀσσοῦρδάν, τὸν Ἀσσυριακὸν τύπον τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν ὀνόματος τριῶν βασιλέων οὕτω καλουμένων, ἀγνώστων ὅπως εἰς τὴν Π. Δ., καὶ ἐπειδὴ τὸν τύπον τοῦτον τὸν Ἀσσοῦριον (Ἀσσοῦρδάν) ἀπέδομεν ἡμεῖς διὰ τοῦ Ἀσορδάν, νῦν, προκειμένου περὶ τοῦ βασιλέως Ἀσσοῦρ-αχι-αδινά (διαφόρου πάντως τοῦ Ἀσσοῦρδάν), μεταχειρίζομεθα τὸν τύπον Ἀσσαραδδῶν καὶ οὐχὶ Ἀσορδάν.

νευί ἐπαναστάται, ὧν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ ἀδελφός, ἀντεπεξῆλθον κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ λαὸς φαίνεται ὅτι πανταχοῦ ἐφάνη εὐμενῆς πρὸς τὸν Ἀσσαραδδῶν, καὶ ἐξ ἀναγκαστικῆς πρὸς τὸ ἀνοσιούργημα τὸ διαπραχθὲν ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ, καὶ διὰ τὰ εὐσεβῆ φρονήματα τοῦ Ἀσσαραδδῶν, περὶ οὗ ἱερεῖς καὶ ἱέρειαι προεφήτευσαν ὡς θεόθεν προωρισμένου νὰ βασιλεύῃ (1). Ὁπόσῃν δὲ ἠθικὴν δύναμιν ἐκ τῆς εὐσεβείας ταύτης ἠρούετο ὁ Ἀσσαραδδῶν καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ συνειδήσει καὶ παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ, μαρτυροῦσι τὰ ὑπ' αὐτοῦ τούτου ἐν τινι ἐπιγραφικῷ μνημείῳ μετ' εὐσεβοῦς κατανύξεως ἐν ἐξομολογήσει λεγόμενα : « Ὡσπερ λέων κατελήφθη ὑπὸ θυμοῦ καὶ ἠγριώθη ἡ ψυχὴ μου (ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν ἐν Νινευί γενομένων). Ἴνα ἀσκήσω τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν τοῦ πατρικοῦ μου οἴκου καὶ περιβληθῶ τὴν ἐμὴν ἱερωσύνην, ἦρα τὰς χεῖράς μου πρὸς τοὺς θεοὺς Ἀσσούρ, Σίν, Σάμας, Βήλ, Ναβοῦ καὶ Νεργάλ, πρὸς τὴν Ἴσταρ τῆς Νινευί καὶ πρὸς τὴν Ἴσταρ τῶν Ἀρβήλων καὶ οἱ θεοὶ ἐπήκουσάν μου εὐμενῶς τῆς δεήσεως. Ἐν τῷ αἰωνίῳ αὐτῶν ἐλέω ἐπεμψάν μοι τὸν ἐνθαρρυντικὸν χρησμὸν τόνδε : « Ἐλαυνε, μὴ ἐπίσῃς. Ἡμεῖς πορευόμεθα μετὰ σοῦ καὶ καταρρίπτομεν τοὺς ἐναντιομένους πρὸς σέ ». Οὐδὲ μίαν οὐδὲ δύο ἐπέσχον ἡμέρας, οὐδ' ἐμπρὸς ἐθεώρησα τοὺς στρατιώτας μου οὐδὲ πρὸς τὰ ὀπίσω ἐβλεψά' δὲν προσέσχον τὸν νοῦν οὔτε εἰς ἵππους, οὔτε εἰς ἄρματα, οὐδ' εἰς ἄλλην πολεμικὴν παρασκευὴν· προμήθειαν τροφῶν δὲν ἐποιησάμην διὰ τὴν πορείαν μου, δὲν ἐφοβήθην τὴν χιόνα καὶ τὸ ψῦχος τοῦ μηνὸς Σεβὲτ (9 Δεκεμβρίου - 9 Ἰανουαρίου) οὐδὲ τὴν σφοδρότητα τοῦ χειμῶνος (τῆς θυέλλης δηλονότι)· πρὸς ἀρπακτικὸν ἔοικὼς ὄρνεον τὸ εὐρύνον τὰ πτερώματα αὐτοῦ, ἦνοιξα τοὺς βραχίονάς μου· ἐτράπην τὴν πρὸς Νινευί σύντονος καὶ ταχύς. Τότε ἐγγὺς τοῦ Χαννιραβὰτ (2) ἀπήντησάν μοι πάντες οἱ κραταῖοι πολεμισταὶ αὐτῶν καὶ ἔτειναν τὰ ὄπλα αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ φόβος τῶν μεγάλων θεῶν, τῶν Κυρίων μου, κατέρριψεν αὐτούς. Εἶδον τὴν ἐμὴν μεγάλην μάχην προσεγγίζουσαν καὶ ἀντιπαρετάχθησαν. Ἡ Ἴσταρ, ἡ κυρία τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς μάχης, ἡ ἀγαπῶσα τὴν ἱερωσύνην τὴν ἐμὴν, ἔστη πρὸς τὸ μέρος τὸ ἐμὸν καὶ ἔθραυσε τὰ τόξα αὐτῶν. Διέσπασε τὰς καλῶς συγκεκροτημένας φάλαγγας αὐτῶν· καὶ πάντες ἐβόησαν : Οὗτος ἐστὶν ὁ βασιλεὺς ἡμῶν! ». Οὕτως ὁ Ἀσσαραδδῶν εὐχερῶς καταβαλὼν τὴν ἐπανάστασιν, εἰσῆλθεν εἰς Νινευί ὡς βασιλεὺς ἀναγνωριζόμενος καὶ ἀνευφημούμενος ὑπὸ πάντων, ἀνεργήθη δὲ βασιλεὺς συγχρόνως καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ τῇ προσωπικῶς, καθὰ εἴρηται,

(1) Τὴν τῶν προφητῶν ἱερωῶν ἐν τῇ πολιτικῇ ἐνέργειαν νῦν πρῶτον βλέπομεν καινοφανῆς δὲ μνημεῖον τῆς Ἀσσυριακῆς φιλολογίας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσαραδδῶν εἶναι τὰ πινακίδια τὰ περιέχοντα διαφόρους προφητείας ἧτοι χρησμούς τῶν προφητῶν ἱερωῶν. Οἱ τοιοῦτοι χρησμοὶ ἐψάλλοντο ἰδίως ἐν τῷ χρηστηρίῳ τοῦ ἐν Ἀρβήλοις ναοῦ τῆς Ἴσταρ ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα ἱερωῶν τῆς θεᾶς (ἴδ. κατωτέρω).

(2) Τόπου κειμένου ἐγγὺς τῆς Μελιτηνῆς.

ὑπὸ τοῦ Σεναχειρίμ μετὰ τῆς Ἀσσυρίας ἠνωμένη, μνημονευόμενος καὶ ἐν τῷ Πτολεμαϊκῷ Κανόνι (ἐν φ', καθὰ εἴπομεν, τὸ ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ σημειοῦται δι' ἀβασιλεύτου) ὡς Ἀσσαριδίνος.

Ὁ Ἀσσαραδδῶν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἔργων τῆς ὅλης αὐτοῦ βασιλείας, ἦτο χαρακτηρὸς εἰρηνικότερου καὶ μετριοπαθεστέρου ἢ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ κατὰστασις τῶν πραγμάτων ἐν τῷ εὐρεῖ κράτει, οὗ ἐγένετο βασιλεὺς, καθίστα ἀναγκαῖον τὸν πόλεμον πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν· διὸ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἠναγκάσθη, χάριν τῆς τούτου ἀσφαλείας ἐν Βαβυλωνίᾳ, νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν χώραν ταύτην πολεμῶν ἐναντίον τοῦ υἱοῦ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν Μερωδάχ Βαλαδάν τοῦ Βιτ-Ἰακίν, Ναβουζιρακιναλασίρ. Οὗτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀφειθείς, φαίνεται, ἥσυχος ἐν τῷ νέῳ παραθαλασσίῳ κράτει Βιτ-Ἰακίν, ἐκεῖθεν δέ, ἐπωφεληθεὶς τὰς κατὰ τὸν φόνον τοῦ Σεναχειρίμ ἐν Ἀσσυρίᾳ ἐκραγείσας ταραχάς, κατέλαβε καὶ τὸ παλαιὸν κράτος Βιτ-Ἰακίν, καὶ οὐ μόνον δὲν ἐπεμψε φόρον τῷ Ἀσσαραδδῶν οὐδὲ πρεσβείαν εἰς τὴν αὐτὴν αὐτοῦ, ἵνα δηλώσῃ, κατὰ τὰ εἰωθότα, τῷ νέῳ βασιλεῖ τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑποταγὴν αὐτοῦ ὡς Χαλδαῖος ἡγεμὼν ὑποτελῆς τῷ Ἀσσυριακῷ θρόνῳ, ἀλλὰ καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν προελάσας μέχρις Οὐρ. Ὁ Ἀσσαραδδῶν ταχύς ἐπανελθὼν ἐνίκησε τὸν ἀποστάτην καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν χώραν Αἰλάμ, ἧς ὁ βασιλεὺς, θέλων τότε νὰ διάγῃ ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν, παρέδωκε τὸν φυγάδα εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ Ἀσσαραδδῶν ἐφόνησε μὲν αὐτόν, ἀλλ' εἰς τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ φονευθέντος ἀποστάτου, σπεύσαντα νὰ δηλώσῃ πίστιν καὶ ὑποταγὴν τῷ Ἀσσυρίᾳ βασιλεῖ τῆς Βαβυλωνίας, ἐπέτρεψε νὰ ἄρχῃ ἐν τῷ νέῳ κράτει Βιτ-Ἰακίν.

Εἰσβολὴ Κιμμερίων. Ὁ Ἀσσαραδδῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.—Μόλις οὕτως ἄνευ πολλῶν ἀγῶνων ἐπερατώθη ἡ πρὸς τὴν νότιον Βαβυλωνίαν στρατεία κατὰ τὸ πρῶτον αὐτὸ τῆς βασιλείας ἔτος καὶ εὐθὺς κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος εὐρέθη ὁ Ἀσσαραδδῶν ἀπέναντι μεγάλου κινδύνου ἐνσκήψαντος ἀπὸ βορρᾶ. Οἱ Κιμμέριοι ἦτοι τὸ ἔθνος τὸ οἰκοῦν ἐν ταῖς βορείαις ἀκταῖς τοῦ Εὐξείνου καὶ ἰδίως ἐν τῇ νῦν Κριμαίᾳ καλουμένῃ χερσονήσῳ (1) καὶ ταῖς παρακειμέναις χώραις, ἐκεῖθεν δὲ κατὰ μικρὸν ἐγκατασταθὲν καὶ εἰς τὴν βορειανατολικὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας παραλίαν, ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Καυκάσου μέχρι τῆς περὶ τὴν Σινώπην χώρας, καὶ μεσογείως εἰς τὴν ὑστερον Καππαδοκίαν κληθεῖσαν χώραν, τὸ ἔθνος τοῦτο ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσαραδδῶν, ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτοῦ Θιούσπαν, ἐποίησατο

(1) Τὸ νῦν ὄνομα Κριμαία οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ Κιμμέριος, ἀλλ' εἶναι λέξις Τουρκοταταρικῆ (Κρητὴμ = Χερσόνησος, κυριολεκτικῶς ἀπόσπασμα, ἀπεσπασμένη γῆ). Ἀλλὰ τὰ ὀνόματα Κιμμερία χώρα, Κιμμερία τσίχη, Κιμμερία πορθμεία, Κιμμερικὸς Βόσπορος καὶ Κιμμερία ὄρη, ἐδόθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τοὺς παρὰ τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον τόπους καὶ θαλάσσας, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἔθνους τῶν Κιμμερίων.

μεγάλην ἐπιδρομὴν εἰς τὰ δυτικὰ καὶ τὰ νότια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πιθανῶς δὲ καὶ εἰς τὸ Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον, καὶ διὰ τῶν χωρῶν τούτων ἐξέτεινε τὴν ἐπιδρομὴν μέχρι τῶν προθύρων τῆς Νινευὶ εἰς μέγαν ἐμβαλὸν κίνδυνον τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος. Ἄλλ' οἱ Κιμμέριοι προσβληθέντες ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων μεταξὺ τῆς Νινευὶ καὶ τῶν Ἀρβήλων ὑπέστησαν μεγάλην καταστροφὴν καὶ ἀπεκρούσθησαν ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας. Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ Κιμμέριοι οὗτοι (οἱ *Γιμίρι* ἢ *Γιμράι* τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τοῦ Ἀσσαραδδῶν) δὲν εἰσέβαλον ὡς ἄπλοὶ ἐπιδρομεῖς εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, ἀλλ' ὡς σύμμαχοι τῶν *Μήδων* καὶ ἄλλων τινῶν ἔθνῶν ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν διακειμένων. Πόσον δὲ μέγας ἦτο ὁ τρόμος, ὃν ἐνέπνευσαν οἱ Κιμμέριοι οὗτοι εἰς τὸ ἰσχυρὸν Ἀσσυριακὸν κράτος, δῆλον ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦ Ἀσσαραδδῶν, λέγοντος περὶ τῆς ἐπιδρομῆς τάδε: «Ὡ θεὸς τοῦ Ἥλιου, Σὲ καθικτεύω, θεὸς τῶν αἰώνιων βουλῶν, ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἀπὸ τῆς σήμερον, τῆς τρίτης τοῦ μηνὸς Ἰάρ (Ἀἰροῦ) μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτης τοῦ μηνὸς Ἀβ τοῦ ἔτους τούτου, ἐπὶ 100 ἡμέρας καὶ 100 νύκτας (ὁ ἱερεὺς) μέλλει κατὰ τὴν τάξιν τῶν ἡμερῶν νὰ ἐκτελῇ (δεήσεις) (1) καὶ τότε οἱ Γιμίρροι... διὰ πείνης... ἢ διὰ συνθηκῶν (θὰ παραδοθῶσιν)». Ἐκ τῆς ἀτελοῦς ταύτης ἐπιγραφικῆς παραδόσεως εἰκάζεται ὅτι ἐν τῷ τρόμῳ, ὃν εἶχον ἐμπνεύσει οἱ Κιμμέριοι τοῖς Ἀσσυρίοις, ἔσπευσαν οὗτοι νὰ ζητῶσι διὰ θρησκευτικῶν τελετῶν τὴν θεῖαν ἀντίληψιν ἐναντίον τῶν ἐπιδρομῶν (2), καὶ τότε φαίνεται ὅτι ἐπελθόντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐνίκησαν αὐτὸν ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ αὐτῇ, ὡς λέγει δητῶς τὸ Βαβυλ. Χρονικόν. Τοῦτο ἐγένετο, κατὰ τὸ Β. Χρονικόν, τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσαραδδῶν (680-679 π. Χ.). Ἐν ἐπιγραφῇ ἑτέρῃ ἐπὶ κυλίνδρου τινὸς λέγεται: «Τὸν Βασιλέα τῶν Γιμυρσιῶν Τιούσπαν, τὸν στρατηλάτην Μάδιν (3), οὐτινος ὁ τόπος εἶναι μακρὰν, καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς πολεμιστὰς αὐτοῦ πάντας διετρώπησα διὰ τῆς λόγῃς μου ἐν τῇ χώρᾳ Χουβούσνα». Ἄλλ' ἡ ὀριστικὴ αὕτη ἦτα τῶν Κιμμερίων, ἧς μνημονεύει ὁ βασιλεὺς ὡς γενομένης ἐν Χουβούσνα, φαίνεται ὅτι ἐγένετο ὕστερον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατὰ τὴν στρατείαν τὴν ἐπιθετικὴν, ἣν ἐπεχείρησεν, ὡς φαίνεται, ὁ Ἀσσαραδδῶν εὐθύς μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Κιμμερίων ἐναντίον αὐτῶν τε καὶ τῶν συμμαχησάντων αὐτοῖς λαῶν τῆς Μηδίας καὶ τοῦ Ἀρμενικοῦ

(1) Τὸ ἐπιγραφικὸν μνημεῖον σωζόμενον ἐν τεμαχίῳ καταλείπει πολλὰ κενὰ ἐν τῇ ὄλῃ ἀναγραφῇ.

(2) Ἐν ἄλλου ἐπιγραφικοῦ μνημείου ἀποσπάσματι ἐκτίθεται σαφέστερον τὸ πρᾶγμα: «Ὡ θεὸς τοῦ Ἥλιου, Σὲ καθικτεύω, θεὸς τῶν αἰώνιων βουλῶν... Ὁ Καστράτι ὁ ἄρχων τῶν Καρκάσι, ὅστις πρὸς τὸν Μαμιτιάρσου τὸν ἄρχοντα τῶν Μήδων ἔπεμψεν ἄγγελον λέγοντα: «θέλομεν νὰ στρατεύσωμεν σύμμαχοι ἐναντίον (τῶν Ἀσσυρίων...)».

(3) Τὸ *Μαδι* τοῦτο (Βαρ-Μαδιν ἢ Ουμμα-Μαδιν = λαὸς Μάδι) ὁ Hommel θεωρεῖ ταῦτον τῷ Μήδῳ ἢ *Μανγας*, ἀλλὰ μοὶ φαίνεται πιθανώτερον ὅτι τὸ ὄνομα ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ τοῦ περιφήμου βασιλέως τῶν Σκυθῶν *Μαδίου* ἢ *Μάδου* (Ἡροδ. Α' 103 καὶ Στράβ. Α' 62).

ὄροπέδιου. Ἡ στρατεία λοιπὸν τοῦ Ἀσσαραδδῶν ἐναντίον τῶν Κιμμερίων ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐγένετο τῷ 678 π.Χ., ἀκριβῶς περίπου καθ' ὃν χρόνον ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων γινώσκομεν ὅτι οἱ Κιμμέριοι ἐποιοῦντο ἐπιδρομὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καθ' ὅλον τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τῆς χερσονήσου. Τὸ ζήτημα ἂν οἱ Κιμμέριοι οὗτοι ὠρμήθησαν ἐν τῇ ἐπιδρομῇ ταύτῃ (τοῦ 678 π. Χ.) ἀπὸ τῶν βορείων παραλίῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἀπὸ τῆς νῦν Κοιμαϊκῆς δηλονότι χερσονήσου καὶ τῶν περὶ αὐτὴν χωρῶν, ἢ ἂν ἐποιοῦντο τὰς ἐπιδρομὰς τὰς εἰς τὰς διαφόρους χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὁρμώμενοι ἀπὸ τῶν χωρῶν, ἐν αἷς εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐν αὐτῇ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, δύναται νὰ διαφωτισθῇ ἱκανῶς ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων. Ἡ γνώμη τοῦ Tiele (σελ. 334) ὅτι ἡ τοῦ Ἀσσαραδδῶν κατὰ τῶν Κιμμερίων στρατεία ἐγένετο κατὰ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ Καππαδοκίᾳ οἰκούντων, πλησίον τῶν Τιβαρηνῶν, Κιμμερίων δὲν φαίνεται πιθανή. Εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ Κιμμέριοι (Γαμὲρ ἢ Γομὲρ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης) εἶχον ἐγκατασταθῆ προῖμωτάτα ἐν τῇ βορείῳ Καππαδοκίᾳ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὴν Σινώπην τόποις, ἐντεῦθεν δὲ εἰσεχώρησαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην Καππαδοκίαν, ἧς οἱ κάτοικοι (οἱ ὕστερον γενικῶς Καππαδόκαι λεγόμενοι) καλοῦνται Καμίρ ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων συγγραφέων. Ἄλλ' αἱ ἐπιδρομαὶ αἱ μεγάλαι τῶν Κιμμερίων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν αἱ ἐκ τῆς ἀντίπερας τοῦ Εὐξείνου δὲν ἔπαυσαν διὰ τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ Παφλαγονίᾳ ἐγκαταστάσεως τοῦ ἔθνους τούτου. «Οἱ Κιμμέριοι, λέγει ὁ Στράβων (Α' 61) . . . πολλὰκις ἐπέδραμον τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ Πόντου καὶ τὰ συνεχῆ αὐτοῖς, τοτὲ μὲν ἐπὶ Παφλαγόνας, τοτὲ δὲ καὶ Φρυγὰς ἐμβαλόντες, ἠνίκα Μίδαυ αἷμα ταύρου πιόντα φασὶν ἀπελθεῖν εἰς τὸ χροῶν Λύγδαμιν δὲ τοὺς αὐτοῦ ἄγον ἕως ἄχρι Λυδίας καὶ Ἰωνίας ἤλασε καὶ Σάρδεις εἶλεν, ἐν Κιλικίᾳ δὲ διεφθάρη». Ἡ ἱστορικωτέρα τῶν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερομένων ἐπιδρομῶν τῶν Κιμμερίων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν εἶναι πάντως ἡ τοῦ Λυγδάμιος εἰσβαλόντος, καθὰ λέγει ὁ Στράβων, μέχρι Λυδίας καὶ Ἰωνίας καὶ ἐν Κιλικίᾳ διαφθαρέντος. Αὐτὴ δὲ εἶναι πιθανώτατα ἡ συνδεομένη μετὰ τῆς εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἐναντίον τῶν Κιμμερίων στρατείας τοῦ Ἀσσαραδδῶν. Τὴν μέχρι Λυδίας καὶ Ἰωνίας ἐπιδρομὴν τῶν Κιμμερίων παραδίδωσιν ὁ Ἡρόδοτος ὡς γενομένην κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς περίπου ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων γινώσκομεν ὅτι προήλασαν οὗτοι μέχρις Ἀσσυρίας. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ἄπλως ὅτι οἱ Κιμμέριοι κατὰ τὴν εἰς Ἀσίαν εἰσβολὴν αὐτῶν προήλασαν μέχρι Σάρδεων, τῆς πρωτευούσης τῆς Λυδίας, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὰ περὶ τῆς εἰς Φρυγίαν καὶ Κιλικίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰσβολῆς αὐτῶν. Ἀλλὰ συναπτομένων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεγομένων περὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Κιμμερίων πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερόμενα εἰκάζεται εὐλόγως ὅτι πρὸ τῆς εἰς Λυδίαν εἰσβολῆς οἱ Κιμμέριοι ἐπέδραμον εἰς Φρυγίαν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μίδα. Ὁ Μίδας ὁ βασιλεύων ἐν Φρυγίᾳ καθ' ὃν χρόνον ἐγένετο ἡ τῶν Κιμμερίων ἐπιδρομὴ δὲν εἶναι βεβαίως ὁ μυθικὸς βασιλεὺς Μίδαυ, ὁ τοῦ μυθικοῦ βασιλέως Γορδίου

υἱός, οὐδ' ὁ τελευταῖος γνωστός ἱστορικός βασιλεὺς Μίδας τῆς Φρυγίας σύγχρονος καὶ ὑποτελὴς Ἀλυάττου τῆς Λυδίας, ἀλλὰ τις ἄλλος φέρων τὸ σύνθημα ἐν Φρυγία ὄνομα, πιθανῶς αὐτός, ὅστις ἦτο σύγχρονος περίπου τῷ Γύγῃ τῷ βασιλεὶ τῆς Λυδίας, πρῶτος ἐκ τῶν βαρβάρων ἡγεμόνων ἀναθεῖς ἀναθήματα εἰς τοὺς Δελφούς (1). Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ Κιμμέριοι ἀπὸ Φρυγίας ἤλασαν μέχρι Λυδίας καὶ Ἰωνίας, ἐν Λυδία βασιλεὺς ἦτο Ἄρδης ὁ τοῦ Γύγου υἱὸς πρὸ μικροῦ διαδεξάμενος τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ. Κατὰ τὰς χρονολογίας τὰς διδομένας ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ τῶν Λυδῶν βασιλέων τῶν ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Γύγου, ἀρχηγοῦ τῆς δυναστείας τῶν Μερναδῶν, ὁ Ἄρδης ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῷ 678 π. Χ. ἦτοι ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον, κατὰ τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα, οἱ Κιμμέριοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν ἀκριβῶς δὲ καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἄρδου εἰσέβαλον οἱ Κιμμέριοι εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, καθ' Ἡροδότον, καὶ προήλασαν μέχρι Σάρδεων, πρωτεύουσας τῆς Λυδίας. Καὶ ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη τῶν Κιμμερίων εἶναι ἡ πρώτη ἱστορικῶς γνωστὴ ἐκ τῶν πολλῶν, ἃς τὸ ἔθνος τοῦτο ἐποιήσατο εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν (2). Ἄλλ' οἱ Κιμμέριοι οἱ κατὰ τὸν μνημονευθέντα χρόνον εἰσβαλόντες εἰς τὴν Λυδίαν καὶ καταλαβόντες, καθ' Ἡροδότον, τὰς Σάρδεις πλὴν τῆς ἀκροπόλεως, οἱ Κιμμέριοι οὗτοι δὲν ἦλθον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν ὀρμηθέντες ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Μ. Ἀσίας, ἐκ τῆς Καππαδοκίας ἢ ἐκ τοῦ Πόντου, ὡς ὑποτίθησιν ὁ Tiele (3) κατὰ τὰ ἄνωθι εἰρημένα, ἀλλὰ κατὰ ῥητὴν καὶ σαφῆ τοῦ

(1) Ἡροδ. Α' 15. Ὁ Ἡρόδοτος καλῶν τὸν Μίδα τούτον «Μίδην τὸν Γορδίεω» φαίνεται συγχέων αὐτὸν πρὸς τὸν μυθικὸν βασιλέα τῆς Φρυγίας Μίδα καὶ διὰ τοῦτο, φαίνεται, θεωρεῖ αὐτὸν προγενέστερον τοῦ Γύγου, διότι λέγει ὅτι πρὸ τοῦ Γύγου ὁ Μίδας ἐκ τῶν βαρβάρων βασιλέων ἐπεμψεν ἀναθήματα εἰς Δελφούς. Τοῦ Μίδα τούτου πιθανώτατα εἶναι καὶ τὸ μαυσωλεῖον ἢ νεοτάφιον τὸ σωζόμενον ἐτι ἐν Φρυγίᾳ, κατὰ τὴν θέσιν τὴν καλουμένην νῦν Κουμβέτ, φέρον ἐπιγραφὴν Φρυγικὴν, ἐν ἣ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Μίδας.

(2) Ἡ πρώτη ἐπιδρομὴ τῶν Κιμμερίων ἐπὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἢ ἐκταθεῖσα μέχρις Ἰωνίας ἐγένετο κατὰ Στράβωνα ἐπὶ τοῦ Ὀμήρου ἢ μικρὸν πρὸ αὐτοῦ, δύο τοὐλάχιστον αἰῶνας πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ 678 π.Χ. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῶν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος λεγομένων περὶ Κιμμερικῶν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπιδρομῶν εἰκάζεται ὅτι ἡ μέχρι Κιλικίας προχωρήσασα ἐπιδρομὴ εἶναι ἡ τελευταία μεγάλη τῶν Κιμμερίων ἐπιδρομὴ, αὕτη δηλονότι ἢ τοῦ 678 π. Χ.

(3) Ἄλλ' ὁ Tiele υποτίθει παραδόξως ὅτι οἱ Κιμμέριοι εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἦλθον ἀπὸ τῆς Κριμαίας διὰ τῆς Θράκης ἄλλ' ἢ τοιαύτη ὑπόθεσις ἀντιφάσκει προδήλως οὐ μόνον πρὸς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Στράβωνος, οἵτινες ποιοῦνται λόγον περὶ ἐπιδρομῆς εἰς τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Κιμμερίων γενομένης, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἀναγραφόμενα ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις, ἐν οἷς οἱ Κιμμέριοι λέγονται σύμμαχοι Μήδων καὶ ἄλλων Ἀσιατικῶν λαῶν. Τὴν δὲ εἰς Φρυγίαν καὶ Λυδίαν καὶ Ἰωνίαν ἐπιδρομὴν παρίστησιν ὁ Στράβων γενομένην ἐκ τῶν ἔνδον τῆς Μ. Ἀσίας, ἐκ τῶν δεξιῶν τοῦ Πόντου. Πιθανῶς οἱ Κιμμέριοι εἰσῆλασαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν οὐ μόνον διὰ τοῦ Καυ-

Ἡροδότου μαρτυρίαν ἦλθον εἰς τὴν Ἀσίαν (εἰς τὴν καθ' Ἡρόδοτον Ἀσίην, ἣτις ὑπερβαίνουσα πάντως τὰ ὄρια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας περιελάμβανε καὶ τὸ Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον καὶ τὴν Ἀσσυρίαν) ἐκδιωχθέντες ἀπὸ τῶν τόπων αὐτῶν ὑπὸ τῶν Σκυθῶν τῶν Νομάδων (Ἡρ. Α' 15 «Κιμμέριοι ἐξ ἠθέων σφέων ὑπὸ Σκυθῶν τῶν Νομάδων ἐξαναστάντες, ἀπικέοντο ἐς τὴν Ἀσίην»). Ἡ τοιαύτη δὲ ἀρχὴ καὶ ὁ τοιοῦτος χαρακτήρ τῆς Κιμμερικῆς ἐπιδρομῆς τοῦ 678 π. Χ. ὡς μεγάλης ἐπιδρομῆς ἀπ' αὐτῶν τῶν πέραν τοῦ Εὔξεινου παρὰ τὸν Κιμμέριον Βόσπορον Κιμμερικῶν χωρῶν εἰς πολλὰς χώρας τῆς δυτικῆς Ἀσίας γενομένης, μαρτυρεῖται ἐμμέσως καὶ ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν παραδόσεων, ἐν αἷς οἱ Κιμμέριοι οἱ εἰς τὴν Ἀσσυρίαν εἰσβαλόντες παριστάνονται ὡς συμμαχοῦντες μετὰ Μήδων καὶ μετ' ἄλλων πολεμικῶν λαῶν οἰκούντων ἐν ταῖς μεταξὺ τῆς Μηδίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας χώραις (1). Τοῦτο δέ, ὡς καὶ ὁ τρόμος, ὃν ἐνέπνευσαν εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος καὶ εἰς τὸν μέγαν βασιλέα Ἀσσαραδδῶν, μένουσιν ἀνεξήγητα, ἂν ὑποτεθῆ ὅτι οἱ Κιμμέριοι οἱ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσαραδδῶν ἐπιδραμόντες εἰς τὴν Ἀσσυρίαν ἦσαν ὁ μικρὸς λαὸς τῶν Κιμμερίων τῆς Καππαδοκίας. Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ αὐτὸς τρόμος ὁ καταλαβὼν τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τῶν Κιμμερίων, καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἀποικίαις τῆς Μ. Ἀσίας, ἐν τῇ Ἰωνίᾳ αὐτῇ, εἰς ἣν εἰσέβαλον οἱ Κιμμέριοι, ἐνέπνευσαν εἰς τὸν Ἑλληνα ποιητὴν, τὸν Ἐφέσιον Καλλῖνον, τοὺς γνωστοὺς ἐκείνους περὶ τοῦ «ὄβριμοεργοῦ τῶν Κιμμερίων στρατοῦ» στίχους, δι' ὃν εἰς τοὺς τρυφίλδον βίον διάγοντας καὶ τῶν πολεμικῶν ἀμελοῦντας Ἰωνὰς ἠγγέλλετο ὁ ἀπὸ Κιμμερίων ἐπικείμενος δεινὸς πόλεμος ὁ κατέχων ἤδη «γαίαν ἅπασαν» (2). Ὁ Καλλῖνος παρῶρα τοὺς Ἑλλη-

κᾶσου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ Εὔξεινου Πόντου ἀποβαίνοντες εἰς τὰ βόρεια παράλια, εἰς τὴν περὶ τὴν Σινώπην χώραν καὶ ἐκεῖθεν ἐλαύνοντες ἔνδον, ὡς ὕστερον (κατὰ τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα) οἱ Γότθοι οἱ ἀπὸ Κριμαίας καὶ τῆς ἄλλης νοτίου Ῥωσσίας καταλαμβάνοντες τὰ βόρεια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας παράλια καὶ ἐκεῖθεν προχωροῦντες μέχρι τῶν ἔνδον τῆς Καππαδοκίας. Ὅτι ἡ Σινώπη κατελήφθη οὐχ ἅπαξ ὑπὸ Κιμμερίων, ἢ ὅτι ἴσως ἐν ἀρχῇ ἦτο κτίσμα Κιμμερίων, μαρτυροῦσι καὶ ὁ Ἡρόδοτος καὶ ἄλλοι τῶν ἀρχαίων. Ἀλλὰ περὶ τῶν Κιμμερίων μακρὸς γενήσεται λόγος ἐν τοῖς περὶ Μικρᾶς Ἀσίας.

(1) Τὸ ὄνομα τῶν Καρκάσι, τῶν συμμαχῶν τῶν Κιμμερίων, ὅπερ ἐζήτησαν πολλοὶ νᾶ εὐφρασιν ἐν ὀνόμασι Μηδικοῖς, δὲν ὑπομινῆσκει μᾶλλον τὸ τῶν Κερκετῶν (Κιρκασίων δηλονότι) τοῦ Καυκάσου;

(2) Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Καλλίνου ἔχει ὧδε:

Μέχρι τεῦ κατάκεισθε; κότ' ἄλκιμον ἔξετε θυμόν,
ὃ νέοι; οὐδ' αἰδεῖσθ' ἀμφιπερικτίνας
ὧδε λίην μεθιέντες, ἐν εἰρήνῃ δὲ δοκεῖτε
ἦσθαι, ἀτὰρ πόλεμος γαίαν ἅπασαν ἔχει.

Ἐν ἐτέρῳ ἀποσπασματι τοῦ Καλλίνου ἀναφέρονται ῥητῶς οἱ Κιμμέριοι:
Νῦν δ' ἐπὶ Κιμμερίων στρατὸς ἔρχεται ὄβριμοεργῶν.

νας τῆς Ἑλληνικῆς Ἀσίας διὰ τῶν ἀσμάτων αὐτοῦ νὰ παρασκευασθῶσιν εἰς τὴν κατὰ τοῦ «ὄβριμοεργοῦ στρατοῦ τῶν Κιμμερίων» ἄμυναν καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀσσαραδδὼν ἐν Ἀσσυρίᾳ ἀνέτεμπεν εὐχὰς καὶ δεήσεις πρὸς τὸν Ἥλιον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ κράτους ἀπὸ τῶν Κιμμερίων. Νῦν πρῶτον ἡ πεπολιτισμένη δυτικὴ Ἀσία ἀπὸ Ἀσσυρίας μέχρις Ἰωνίας ὑπέκυπτεν εἰς τὴν βαρβαρικὴν ἐπιδρομὴν τῶν πέραν τοῦ Καυκάσου βαρβάρων τῆς Σκυθίας, μεθ' ὃν συνετάσσοντο καὶ λαοί, ὡς φαίνεται, τοῦ Καυκάσου, τοῦ Ἀρμενικοῦ καὶ τοῦ Ἰρανικοῦ ὄροπέδου. Τὰ δὲ μεγάλα κράτη τῆς Ἀσίας, τὸ Ἀσσυριακὸν καὶ τὸ Λυδικόν, ὄν τὸ μὲν εὐρίσκετο ἐν τῷ κολοφῶνι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τὸ δὲ ἐν τῇ περιόδῳ τῆς ἀναπτύξεως τῆς δυνάμεως ταύτης, ἠπειλοῦντο ἐν αὐταῖς αὐτῶν ταῖς πρωτευούσαις ὑπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ χαιμάρρου. Ἄλλ' ὁ ἐπιδραμὼν Κιμμερικὸς στρατὸς ὑπέστη τὴν τύχην πάντων τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομικῶν στρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν πρώτην ἀποτυχίαν καὶ ἀπόκρουσιν ἐξαντλούμενοι, οὕτως εἶπειν, ἐν τῇ ἐπιδρομικῇ αὐτῶν ὁρμῇ ὑποχωροῦσιν ἀτάκτως καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑποχωρήσει ἐξολοθρεύονται εὐχερῶς ὑπὸ τῶν ἀναταρροησάντων πολεμίων. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀσσαραδδὼν μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως Νινευὶ ἐκδίωξιν τῶν Κιμμερίων κατεδίωξεν αὐτοὺς μέχρι Κιλικίας, ἔνθα ἐγένετο ἡ ὑπὸ τοῦ Στραβωνος μνημονευομένη καταστροφή τῶν ὑπὸ τοῦ Λυγδάμιος ἀγομένων Κιμμερίων. Καὶ ἐνταῦθα, ἐν Κιλικίᾳ, οὐχὶ ὡς λέγει ὁ Μάιερ ἐν Καππαδοκίᾳ, πρέπει νὰ ζητηθῶσι τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων (Χουβούσνα, Χάρτου, Κισάσου) τῶν ἐν τοῖς μνημείοις τοῦ Ἀσσαραδδὼν μετὰ τῆς τροπῆς τῶν Κιμμερίων συνδεομένων. Φαίνεται δὲ ὅτι πρὸς τὴν ἐν Κιλικίᾳ στρατείαν τοῦ Ἀσσαραδδὼν ἀναφέρεται ἀπόσπασμά τι τοῦ Ἀβυδηνοῦ ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς Χρονικοῖς τοῦ Εὐσεβίου, ἐν ᾧ ἀποσπάσματος μετὰ τὰ λεχθέντα περὶ τῆς εἰς Κιλικίαν στρατείας τοῦ Συναχειρίμ καὶ τῆς κτίσεως τῆς Ταρσοῦ, ἔτι δὲ καὶ τοῦ φόνου τοῦ Συναχειρίμ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ αὐτοῦ, προστίθεται ὅτι ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ Συναχειρίμ, ὁ Ἀξέρδις (ὡς καλεῖται ὁ Ἀσσαραδδὼν ἐν τῷ Ἀρμ. κειμένῳ), ἐφόνευσεν τὸν πρεσβύτερον ἀδελφὸν καὶ καταδιώξας τὸν στρατὸν ἔκλεισεν ἐν τῇ πόλει τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ παράδοξος αὕτη πόλις τῶν Βυζαντινῶν, ἐν ἣ ὁ Ἀσσαραδδὼν ἐγκλείει τὸν ἠττηθέντα στρατὸν τῶν πολεμίων, εἶναι πιθανῶς ἡ ἐν Κιλικίᾳ Παδουενδὸς ἢ Ποδενδὸς ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων καλουμένη πόλις, ἡ μέχρι νῦν φέρουσα τὸ ὄνομα Βόζαντα, ὅπερ ἦτο πιθανῶς καὶ ὁ πρῶτος τύπος τοῦ ὀνόματος, τοῦλάχιστον ὁ Ἀρμενικὸς, κειμένη δὲ ἐν τῇ εἰσόδῳ τῶν Κιλικίων πυλῶν πρὸς τὸ μέρος τῆς Καππαδοκίας. Ἴσως λοιπὸν ὁ στρατὸς ὁ ἐγκλεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀσσαραδδὼν ἐν τῇ πόλει τῶν Βυζαντινῶν ἢ κάλλιον τῶν Ποδενδινῶν ἢ Βοζαντινῶν(1),

(1) Τὸ Ἀρμενικὸν Πιουζαντινοτς = Βυζαντινῶν εὐκόλως συγχέεται πρὸς τὸ Βοζαντινοτς = Βοζαντινῶν, καὶ εἰς τὴν σύγχυσιν ταύτην ἠδύνατο εὐκολώτατα νὰ περιπέσῃ ἡ γνω-

εἶναι τὰ λείψανα τοῦ ἐν Κιλικίᾳ διαφθαρέντος στρατοῦ τῶν Κιμμερίων, ἅτινα, μετὰ τὴν ἐν Κιλικίᾳ φθοράν, ἦτο φυσικώτατον νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Κιλικίων Πυλῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενον φρούριον τῶν Βυζαντινῶν, ὅπερ ὁ Ἀρμένιος μεταφραστὴς μετεποίησεν εἰς πόλιν Βυζαντινῶν (1). Ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι ἐν τῷ μνημονευθέντι ἀποσπάσματι τοῦ Ἀβυδηνοῦ ἀμέσως μετὰ τὴν μνείαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀσσαραδδὼν ἐν τῇ πόλει Βυζαντινῶν ἀποκλεισθέντος στρατοῦ, προστίθεται : «Ὁὗτος πρῶτος (ὁ Ἀξέρδις) μισθοφόρους συνέλεξε στρατιώτας (Ἑλληνας), ἐν οἷς ὑπῆρξεν ὁ Πυθαγόρας, μαθητὴς τῆς τῶν Χαλδαίων σοφίας (2). Ἄλλ' ἀφιέντες κατὰ μέρος τὰ περὶ Πυθαγόρου, ὡς μισθοφόρου ἐν τῷ

στῆ ἡμῖν περὶ τὰ γεωγραφικὰ καὶ τὰ ἱστορικὰ ὀνόματα ἀμάθεια τοῦ Ἀρμενίου μεταφραστοῦ τῶν Χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου (ἴδ. σελ. 314 σημ. 3).

(1) Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ μνημονευομένης πόλεως τῶν Βυζαντινῶν, εἰς ἣν ἐνεκλείσθησαν τὰ λείψανα τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀσσαραδδὼν ἐν Κιλικίᾳ ἠττηθέντος Κιμμερικοῦ στρατοῦ, πολλαὶ παρὰ πολλῶν ἐγένοντο συζητήσεις καὶ προτάθησαν γνώμαι καὶ ὁ περίφημος Niebuhr μάτην ἐζήτηε νὰ εὕρῃ τὴν ἄγνωστον ταύτην ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀσσαραδδὼν πόλιν τῶν Βυζαντινῶν ἐν Βιζύνη τοῦ Πόντου ἢ τῆς Θράκης ἀπιθανώτατα. Τὸ ζήτημα ἐλύθη ὀριστικῶς διὰ τῆς ἡμετέρας ἐν τῷ συνεδρίῳ τῶν Ἀσιανολόγων ἐν Ἀμβούργῳ 1892 γενομένης ἀνακοινώσεως. Κατὰ ταύτην ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ (τοῦ Βηρώσου δηλονότι) ἀναφερομένη πόλις Βυζαντινῶν ἐν Κιλικίᾳ εἶναι αὐτὸ τὸ ἐν τῇ χρονογραφίᾳ τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου μνημονευόμενον, ἐν τῇ εἰσόδῳ τῶν Κιλικίων πυλῶν κείμενον, φρούριον Πούζαντις (νῦν Μπόζαντα), ὅπου ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς χρόνοις ἐνεκλείοντο οἱ πολιτικοὶ ἐξόριστοι. Ἡ θέσις ἢ ἡ πόλις καλεῖται ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου Ποδενδός, ὑπὸ πολλῶν δὲ Βυζαντινῶν συγγραφέων Παδουανός, οὕτω δὲ καὶ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων χρονογράφων. Ἀφοῦ δὲ ὁ στρατὸς τῶν Κιμμερίων ἠττήθη ἐν Κιλικίᾳ ὑπὸ τοῦ Ἀσσαραδδὼν ἦτο λίαν φυσικὸν καὶ εὐλογον τὰ λείψανα τοῦ ἠττηθέντος στρατοῦ νὰ ζητήσῃσι καταφύγιον ἐν τῷ κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Κιλικίων πυλῶν ὄχυρῳ φρουρίῳ (Πούζαντις). Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ φρουρίου τούτου ὁ Ἀρμένιος μεταφραστὴς τοῦ Εὐσεβίου μὴ γινώσκων ἢ συγχέων αὐτὸ πρὸς τὸ τοῦ Βυζαντίου τῆς Θράκης μετέφρασεν αὐτὸ εἰς τὴν Ἀρμενικὴν ὑπὸ τὸν ἐν τῇ Ἀρμενικῇ συνήθη τύπον Βυζάντιον (Bozantinots = Βυζαντινῶν, ἀντὶ Πουζαντινῶν, Pazantinots). Τὴν ἡμετέραν γνώμην ὁ ἐκ τῶν διασημοτέρων ἀσιανολόγων Lehmann ἐκήρυξεν ὀρθοτάτην καὶ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος λίαν ἐπιτυχῆ (sehr glücklich), ἐπεκρότησεν δὲ καὶ πάντες οἱ ἄλλοι, παρόντες κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν (ἐν τῷ ἀρῳ τμήματι), καὶ ὁ περίφημος Βυζαντινολόγος Κρουμβάχερ. Ὁ δὲ Lehmann λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀνακοινώσεως ἀπεφήνατο γνώμην ὅτι καὶ τ' ὄνομα τοῦ περιφήμου Ἀρμενίου χρονογράφου Φαύστου τοῦ καλουμένου Βυζαντίου (Byzantaci) πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς Πουζαντίου (καταγομένου δηλονότι ἀπὸ Πουζάντεως τῆς Κιλικίας καὶ οὐχὶ ἀπὸ Βυζαντίου τῆς Θράκης), ἐπεκρότησε δὲ καὶ εἰς τὴν γνώμην ταύτην ὁ Κρουμβάχερ. (Ταῦτα ἐξετέθησαν διὰ μακρῶν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ Συνεδρίου, Verhandlungen des XIII Internationalen Orientalisten Kongresses, Hamburg, September 1902 p. 376 ff. Ἴδε καὶ τὴν ἐμὴν πραγματείαν Remerkungen zu den alten Kleinasiatishen Sprachen und Mythen von Prof. Dr. P. Carolidi, Strasburg i E 1913 σ. 106—108).

(2) Ἐν τοῖς αὐτοῖς Ἀρμενικοῖς Χρονικοῖς ἀναφέρεται καὶ ἀπόσπασμα τοῦ Πολυ-

Ἀσσυριακῶ στρατῷ, μυθεύματα, ἐκ τῆς ὅλης ἐννοίας τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ Ἀβυθηνοῦ δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν ὅτι ὁ Ἀσσαραδδὼν εἶχε συλλέξει μισθοφόρους Ἕλληνας, πιθανώτατα δὲ οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἦσαν Μικρασιανοὶ (ὡς καὶ οἱ ὑπηροετήσαντες ἐν τῷ ναυτικῷ τοῦ Συναχειριμ) πολεμήσαντες μετ' αὐτοῦ ἐν Κιλικίᾳ ἐναντίον τῶν Κιμμερίων. Τέλος ἐπειδὴ καὶ ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων μαρτυρεῖται ὅτι ὁ Ἀσσαραδδὼν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας ἀπόκρουσιν τῶν Κιμμερίων ἐστράτευσεν εἰς Κιλικίαν, μετὰ μεγάλης πιθανότητος δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονευομένη ἐν Κιλικίᾳ φθορὰ τοῦ στρατοῦ τῶν Κιμμερίων ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν ἐπὶ Κιλικίαν στρατείαν τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως. Πιθανῶς δὲ ὁ ἐν τοῖς μνημείοις ἀναφερόμενος ἀρχηγὸς τῶν Κιμμερίων Θιούσπας εἶναι ὁ παρὰ Στράβωνι Λύδαμις.

Ἄλλοι πόλεμοι τοῦ Ἀσσαραδδῶν.—Μετὰ τοῦ Κιμμερικοῦ πολέμου φαίνεται ὅτι συνδέεται ἡ ἐπὶ τὴν Σιδῶνα καὶ τὰς χώρας Κουνδί καὶ Σουσί ταυτόχρονος στρατεία τοῦ Ἀσσαραδδῶν. Ἡ τε Σιδῶν καὶ αἱ μνημονευθεῖσαι χῶραι ἐπωφελούμεναι τὴν ἕνεκα τῆς Κιμμερικής ἐπιδρομῆς ἀπορίαν, εἰς ἣν περιῆλθε τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, εἶχον ἀποστῆ ἀπ' αὐτοῦ. Ἄλλ' οἱ ἀποστάται ταχέως ἐτιμωρήθησαν. Ἡ Σιδῶν ἐπολιορκήθη καὶ κυριευθεῖσα ἐτιμωρήθη παραδειγματικῶς, λεηλατηθεῖσα καὶ ἐρημωθεῖσα, καταστραφείσης τῆς ἀκροπόλεως καὶ τῶν κατοίκων ἀπαχθέντων εἰς Ἀσσυρίαν μεθ' ὅλης τῆς κινητῆς περιουσίας αὐτῶν. Ὁ βασιλεὺς Ἀβδιμαλικ (Ἀβδιμιλίκουτι ἐν τοῖς μνημείοις) ἐζήτησε, φαίνεται, τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ φεύγων διὰ θαλάσσης, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐν τῇ φυγῇ «ὡσπερ συλλαμβάνεται ἰχθὺς ἐν τῇ θαλάσῃ» ἐφρονεύθη. Ἐν τῇ θέσει δέ, ἐνθα ἔκειτο ἡ Σιδῶν ἐκτίσθη νέα πόλις κληθεῖσα ὁμωνύμως τῷ νικητῇ Καρ-Ἀσσαραδδῶν (πόλις Ἀσσαραδδῶν) (1), συνφοκίσθη δὲ αὕτη δι' ἀποίκων ἀπαχθέντων ἐκ τῶν ἀκτῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Τὰ αὐτὰ ἔπαθον καὶ οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν Κουνδί καὶ Σουσί (2). Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Σανδουάρι ἀντέστη μὲν ἐπὶ μακρότερον ἐπωφελούμενος τὸ ὄρεινόν καὶ τραχὺ τῆς χώρας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπέκλυψεν ὑπὸ τὰ ὄπλα τὰ Ἀσσυριακά. Ἡ κυριευθεῖσα χώρα ἐληλατήθη καὶ ἠρημώθη, οἱ κάτοικοι ἀπήχθησαν εἰς Ἀσσυρίαν, οἱ δὲ ἐπιφανέστεροι αὐτῶν ἤχθησαν ἐν θριάμβῳ διὰ τῶν

στορος, ἐν ᾧ λέγεται ἀπλῶς ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἐγένετο παρὰ τοῖς βασιλεῦσι Συναχειριμ καὶ Ἀσσαραδδῶν.

(1) Ἄλλ' ἐξενίκησε πάλιν ὕστερον τὸ ὄνομα Σιδῶν, ἐξενίκησε δ' αὐτὸς ἐν τῇ πόλει τὸ Φοινικικὸν στοιχεῖον.

(2) Πιθανῶς ἡ χώρα αὕτη ἡ ὄρεινὴ ζηητέα ἐν Κιλικίᾳ, ἐνθα τὸ ὄνομα τοῦ ὄρεινοῦ φρουρίου Κύνδα (νῦν Γκιούτζνε) τοῦ κειμένου εἰς ὀλίγων ὠρῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Ταρσοῦ ὑπομνησθεῖται τὸ τῆς χώρας Κουνδί. Καὶ τὸ ὄνομα δὲ τοῦ βασιλέως τῆς χώρας Κουνδί, Σανδουάρι, φαίνεται Κιλικικὸν (Σανδασάρμι καλεῖται βασιλεὺς τις τῆς Κιλικίας, περὶ οὗ γενήσεται λόγος κατωτέρω).

ὁδῶν τῆς Νινευὶ φέροντες ἐν ταῖς χερσί, κατὰ διαταγὴν τοῦ νικητοῦ, τὰς αἰμοσταγεῖς κεφαλὰς τοῦ βασιλέως καὶ τῶν λοιπῶν μεγιστάνων τῆς πατρίδος αὐτῶν.

Πρέσβεις Κυπρίων ἡγεμόνων Ἑλλήνων ἐν τῇ ἀδλῇ τοῦ Ἀσσαραδδῶν.— Ἡ νίκη ἢ κατὰ τῶν Κιμμερίων, πολλῶ δὲ πλέον ἢ αὐστηρὰ τιμωρία τῶν ἀποστάντων ἡγεμόνων καὶ λαῶν, ἐνέπνευσε νέον πρὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ ὀνόματος φόβον καὶ σεβασμὸν εἰς τοὺς λαοὺς τοὺς ὑποκειμένους τῇ Ἀσσυριακῇ κυριαρχίᾳ, ἰδίως τοὺς οἰκοῦντας κατὰ τὰ ἀνατολικά παραλία τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Εἰς Νινευὶ ἔσπευσαν νῦν εἰς προσκύνησιν τοῦ μεγάλου βασιλέως, φέροντες δῶρα παντοῖα, πρέσβεις τῶν ὑποτελῶν ἡγεμόνων τῶν Φοινικικῶν πόλεων Τύρου, Βύβλου, Ἀράδου, τῶν Φιλισταϊκῶν πόλεων Γάζης, Ἀσκάλωνος, Ἀκκαρόνος, Ἀζώτου, ἔτι δὲ τῶν Ἰδουμαίων, τῶν Μωαβιτῶν, τῶν Ἀμμωνιτῶν καὶ τοῦ Ἰούδα, ἐνθα ἐβασίλευεν ὁ τοῦ Ἐζεκίου υἱὸς καὶ διάδοχος Μανασσῆ (Μενασᾶ ἐν τοῖς μνημείοις). Ἦλθον δὲ καὶ πρέσβεις δέκα βασιλέων τῆς Κύπρου. Τῶν βασιλέων τούτων τὰ ὀνόματα, Ἑλληνικὰ πάντα ἐν Ἀσσυριακῷ τύπῳ, μνημονευόμενα ἐν τοῖς ἐπιγραφικαῖς μνημείοις τοῦ Ἀσσαραδδῶν, εἰσὶ τάδε : 1) Εἰκιστουρα βασιλεὺς τῆς χώρας Ἰδιαλ (τοῦ Ἰδαλίου). 2) Πιλαγουρα (Πυθαγόρας;) βασιλεὺς Κιτροῦσι (τῶν Χύτρων). 3) Κισου βασιλεὺς Σιλουάμμι (τῆς Σαλαμίνος). 4) Ιτουανδαρ (Ἐτέανδρος;) βασιλεὺς Παππα (τῆς Πάφου). 5) Ιρισου βασιλεὺς Σιλλου (τῶν Σόλων). 6) Δαμασου βασιλεὺς Κουρι (τοῦ Κουρίου). 7) Ρουμισου ἢ Γιρμισου βασιλεὺς Ταμισου (τῆς Ταμάσου). 8) Δαμουσι βασιλεὺς Καρτιχάδαсти (Καρχηδόνας ἐν Κύπρῳ ἢ Νεαπόλεως;) (1). 9) Ουναπαγουσου βασιλεὺς Λιδιρ (τῶν Λεδρῶν). 10) Παπουσου ἢ Βουσουσου βασιλεὺς Νουρ ἢ Ουπριδισα (Ἀφροδισιάδος;).

Ἀνοικοδόμησις τῆς Βαβυλῶνος ὑπὸ τοῦ Ἀσσαραδδῶν καὶ νέος πόλεμος κατὰ Αἰλλάμ.—Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀσσαραδδῶν περιεσπᾶτο εἰς τοὺς κατὰ τῶν Κιμμερίων καὶ τῶν ἀποστασῶν χωρῶν πολέμους, ἐξετέλει συγχρόνως καὶ μέγιστον ἔργον εἰρήνης καὶ πολιτισμοῦ, τὴν ἀνοικοδόμησιν δηλονότι τῆς ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καταστραφείσης Βαβυλῶνος. Ὁ Ἀσσαραδδῶν ὡς ἀνὴρ εὐσεβῆς καὶ ὡς βασιλεὺς νόμιμος τῆς Βαβυλωνίας ἐθεώρει ὡς ἔργον ὑπὸ τῆς εὐσεβείας καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ καθήκοντος, ἅμα δὲ καὶ ὑπὸ τῆς πολιτικῆς φρονήσεως ἐπιβαλλόμενον τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς ἱερᾶς πόλεως. Ἴνα δὲ μὴ φανῇ ἐν τῇ πράξει ταύτῃ ἀσεβῶν πρὸς τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς, ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν τελεσθέντων ἔργων παρέστησε τὴν καταστροφὴν τῆς Βαβυλῶνος ὡς γενομένην, ἐν τῇ δικαίᾳ ὀργῇ τῶν μεγάλων θεῶν τῆς Βαβυλῶνος, πρὸς τιμωρίαν τῶν κατοίκων διὰ τὴν πρὸς τὸν νόμιμον βασιλέα ἀπιστίαν καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπανάστασιν καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐκ τῶν νῶν τῶν μεγάλων θεῶν τῆς Βαβυλῶνος εἰς Αἰλλάμ γενομένην ἀποστολὴν χρημάτων. Καὶ ἰδοὺ πῶς ὁ μέγας βασιλεὺς δικαιολογεῖ τὴν τε καταστροφὴν τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τελεσθεῖσαν καὶ τὴν ἀνόρθωσιν τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην: «Ἀσσαραδδῶν,

(1) Καρχηδῶν, Φοινικιστὶ (καριὰ ἢ καρτι=πόλις, χαδασά=νέα) σημαίνει νεάπολις.

βασιλεὺς τοῦ κόσμου, βασιλεὺς τῆς χώρας Ἀσσοῦρ, ἀνώτατος διοικητῆς Βαβυλῶνος, βασιλεὺς Σουμίρ καὶ Ἀκκάδ, ὁ ὑψηλός, ὁ σεπτός, ὁ φοβούμενος τοὺς θεοὺς Ναβοῦ καὶ Μερωδάχ. Πρὸ ἐμοῦ ἐπὶ τῆς βασιλείας προκατόχου μου τιτὸς βασιλέως (1) ἀνθρώποι οἰκοῦντες ἐν Σοανάκι (Βαβυλῶνι) ἔβαλον χεῖρα ἐπὶ τὸ χρυσεόν καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους τοῦ ναοῦ Εσαγιλλα καὶ ἔπεμψαν ταῦτα εἰς Αἰλάμ. Τότε ὠργίσθη ὁ Κύριος τῶν θεῶν Μερωδάχ καὶ ἐβουλεύσατο ἐν τάχει νὰ βλάβῃ καὶ νὰ καταστρέψῃ τὴν χώραν. Ἡ διῶρυξ Ἀράχτον ὡς κατακλισμὸς παρέσυρε τὴν πόλιν, τοὺς οἴκους καὶ τοὺς ναοὺς αὐτῆς καὶ μετέβαλεν αὐτὴν εἰς ἀγρόν. Οἱ θεοὶ καὶ αἱ θεάιναι, οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ, ἀνῆλθον εἰς τὸν οὐρανόν, οἱ δὲ ἀνθρώποι οἱ οἰκοῦντες ἐν αὐτῇ ἐδέησε νὰ διασπαρῶσιν ὑπὸ ζυγὸν καὶ δεσμούς . . . Ἐπειδὴ Σὺ, ὦ Μερωδάχ, ἐμὲ τὸν Ἀσσαραδδὸν ἐξέλεξας ἐκ τοῦ μέσου τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν ἵνα ἐπανορθώσω τὰ πράγματα, πάντας τοὺς ἀντιπράττοντας ἐμοὶ κατέρριψας ὡς διὰ κατακλισμοῦ, καὶ πάντας τοὺς ἐχθροὺς κατέστρεψας, . . . νῦν, ἵνα ἀναπαύσω τὴν καρδίαν τῆς θειοτάτης Σου μεγαλειότητος καὶ πραῦνω τὸν θυμὸν Σου, ἀφοῦ μὲ περιέβαλες (ἐπλήρωσας) δι' ἀξιωματος ποιμαντικοῦ ἐπὶ τὸν λαὸν Ἀσσοῦρ, διὰ τοῦτο ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας μου, τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς κυβερνήσεώς μου, ὅτε κραταῖος ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον τῆς βασιλείας, ἐπελαβόμην τοῦ ἔργου τοῦ ἀνοικοδομῆσαι τὸν ναὸν Εσαγιλλα, τὸ ἀνάκτορον τοῦτο τῷ θεῶν καὶ τοὺς ἄλλους ναοὺς, τὴν Βαβυλῶνα τὴν πόλιν τοῦ δικαίου . . . Τὰς εἰκόνας τῶν μεγάλων θεῶν ἀποκατέστησα ἐν αὐτοῖς, ἐγκατέστησα αὐτοὺς ἐν τοῖς ἱεροῖς αὐτῶν πρὸς οἴκησιν διὰ παντὸς τοῦ χρόνου, ἠνώρθωσα τὰ τῆς καταργηθείσης λατρείας αὐτῶν. Τοὺς υἱοὺς τῆς Βαβυλῶνος . . . συνήγαγον καὶ κατέστησα αὐτοὺς πάλιν Βαβυλωνίους καὶ ἠμπέδωσα τὰ δίκαια αὐτῶν . . . ».

Ἡ Βαβυλὼν ἀνοικοδομήθη ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος 11 ἐτῶν (680-669 π.Χ.). Ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς Βαβυλῶνος, ὡς εἶπομεν, ὑπηγορεύετο τῷ Ἀσσαραδδὸν οὐ μόνον ὑπὸ θρησκευτικῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ λογισμῶν ἴσως πολιτικῶν. Διὰ τῆς πράξεως ταύτης ὁ Ἀσσαραδδὸν ἤθελε, φαίνεται, νὰ διαλλάξῃ τοὺς Βαβυλωνίους πρὸς τὴν Ἀσσυριακὴν μοναρχίαν καὶ πρὸς τὴν δυναστείαν τῶν Σαργωνιδῶν, ἀφ' ἧς τοσοῦτον εἶχεν ἀποξενώσει αὐτοὺς ὁ Σναχειρίμ. Κατὰ πόσον ὁ τοιοῦτος πολιτικὸς ὑπολογισμὸς ἦτο ἀσφαλέστερος τοῦ λογισμοῦ τοῦ καθοδηγήσαντος τὸν Σναχειρίμ εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως, καὶ ἂν μετὰ τοῦ σχεδίου τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς Βαβυλῶνος συνέδεεν ὁ Ἀσσαραδδὸν καὶ τὸ εὐρύτερον πολιτικὸν σχέδιον τοῦ νὰ ἐνώσῃ τὰ δύο κράτη στενότερον καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν Βαβυλῶνα κέντρον τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους, ὡς φρονεῖ ὁ Tiele, ταῦτα θέλομεν ἐξετάσει περαιτέρω. Ἄλλ' ἢ ἀνοικοδόμησις τῆς Βαβυλῶνος παριστῶσα ἐκ

(1) Δὲν ἐννοεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν Μεσημιμορδάκον, τὸν ἀντίπαλον τοῦ Σναχειρίμ ἐν Βαβυλωνίᾳ.

Σναχαρίμης.

Ταῦρος πτεροφορὸς μετ' ἀνθρωπίνης κεφαλῆς εὐρεθεὶς ἐν Ἀρβάν τῆς Μεσοποταμίας.

Θεὰ Ἐλαμιτική. (Ἀφροδίτη τῶν Ἐλαμιτῶν).

Θυσία πρὸς τὴν βασιλικὴν στήλην.

πρώτης ὄψεως χαρακτηῖρα ἐνισχύσεως τῆς Ἀσσυριακῆς δυνάμεως ἐν Βαβυλωνίᾳ, δὲν ἤρесе, φαίνεται, τῷ γείτονι κράτει Αἰλάμ καὶ ὁ βασιλεύων ἔτι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ Χουμβαναχαδαλοῦ εἰσέβαλε τῷ 676 π.Χ., πρὶν συμπληρωθῆ ἔτι ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς πόλεως εἰς Βαβυλωνίαν καὶ προήλασε μέχρι Σεφφαρουαίμ· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ταχείᾳ ἐμφανίσει τοῦ Ἀσσαραδδῶν ὑπεχώρησε καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Αἰλάμ ἄγων ὡς τρόπαιον τὰ ἐξ Ἀκκάδῃ· συληθέντα ἀγάλματα τῆς Νάνα-Ἰστάρ καὶ ἄλλων θεῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ αὐτὸ ἔτος μικρὸν μετὰ τὴν στρατείαν ταύτην ἀπέθανεν ὁ Χουμβαναχαδαλοῦ, ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Οὐρτάκις θέλων νὰ διαγῆ ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν ἔσπευσε ν' ἀποδώσῃ τὰ συληθέντα, ὁ δ' Ἀσσαραδδῶν ἐπιγόμενος νὰ ἐπιχειρήσῃ ἄλλην μεγάλην στρατείαν δὲν εἰσέβαλεν εἰς Αἰλάμ καὶ ἐτήρησεν εἰρήνην πρὸς τὸ μέρος τοῦτο.

Ἡ μεγάλη Αἰγυπτιακὴ στρατεία τοῦ Ἀσσαραδδῶν.— Ἀφοῦ διὰ τῶν πολέμων καὶ τῶν κατακτήσεων τοῦ Θαλγαθφελλασσάρ Β' τὰ ὄρια τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐξετάθησαν πρὸς δυσμὰς μέχρι τῶν ἀνατολικῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου, ἡ μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων κρατῶν σύγκρουσις εἶχε καταστῆ ἀπαραίτητος. Ἄλλ' ἡ σύγκρουσις αὕτη ἐπὶ τοῦ Σαργῶν καὶ ἐπὶ τοῦ Σεναχειρίμ ἐγένετο ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου, ἐν τῇ νοτίῳ Συρίᾳ. Ὁ Σεναχειρίμ συνέλαβε μὲν τὸ σχέδιον τῆς εἰς Αἴγυπτον εἰσβολῆς, ἀλλὰ δι' οὗς εἴπομεν λόγους δὲν ἐξετέλεσεν αὐτὴν καταλιπὼν τὴν κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐπίθεσιν ὡς κληρονομίαν τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Ἀληθῶς δὲ ὁ Ἀσσαραδδῶν ἤνεγκεν εἰς πέρας τὴν μεγάλην ἐπιχείρησιν τοῦ πατρός. Ἄλλ' ὁ πόλεμος ὁ κατὰ τῆς Αἰγύπτου δὲν ἐπερατώθη διὰ μιᾶς μόνης στρατείας, φαίνεται δὲ ὅτι τετράκις ὁ Ἀσσαραδδῶν ἐστράτευσε κατὰ τῆς χώρας ταύτης. Περὶ τῶν δύο πρώτων στρατειῶν τῶν γενομένων κατὰ τὰ ἔτη 675 καὶ 674 π.Χ. οὐδὲν ἄλλο γινώσκουμεν ἐκ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ Χρονικοῦ ἢ ὅτι ὁ Ἀσσαραδδῶν ἐστράτευσε ἐπὶ Αἴγυπτον (1), φαίνεται δὲ ὅτι αἱ δύο πρώται στρατεῖαι δὲν ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας διακοπεῖσαι ἔνεκα πολέμων πρὸς ἄλλας διευθύνσεις. Πρὸ τῆς τρίτης δὲ καὶ μεγάλης στρατείας φαίνεται ὅτι ἐπεχείρησεν ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς στρατείαν τινὰ ἐπὶ τὴν Ἀραβίαν ὡς προπαρασκευαστικὴν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πολέμου. Κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην τὴν γενομένην κυρίως ἐναντίον τῆς χώρας Βαζοῦ ἐνίκησε καὶ καθυπέταξεν 8 βασιλεῖς Ἀραβας, ἐν οἷς καὶ δύο βασιλίδας, διήλθε χώρας ἐρήμους ἐκτάσεως 1480 κασβοῦ, ἐν αἷς χώραις ὄφεις καὶ σκορπιοὶ ὥσπερ ἀκρίδες ἐπλήρουν τὸ ἔδαφος. Τὰ κατὰ τοὺς τόπους τούτους, ὧν τὰ ὀνόματα, ὡς καὶ τὰ τῶν βασιλέων αὐτῶν, ἐσώθησαν ἐν τοῖς ἐπιγραφικαῖς μνημείοις,

(1) Περὶ τῆς πρώτης στρατείας λέγει τὸ Βαβυλωνιακὸν Χρονικόν : «Τῷ ἕκτῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσαραδδῶν ἐγένετο στρατεία ἐπὶ Αἴγυπτον»· περὶ δὲ τῆς δευτέρας στρατείας τὸ αὐτὸ Χρονικόν λέγει : «Τῷ ἑβδόμῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσαραδδῶν ὁ Ἀσσοῦρ (ἡ Ἀσσυρία) ἐπῆλθε κατὰ τῆς Αἰγύπτου».

δὲν διεφωτίσθησαν ἔτι ὑπὸ τῶν Ἀσσυριολόγων οὔτε γεωγραφικῶς οὔτε ἐθνολογικῶς. Καὶ ὁ Δέλιτζ δὲ (W.I.d.P. 306) οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθη νὰ εἰκάσῃ ἀσφαλῶς εἰμὴ ὅτι ἔκειντο πρὸς νότον τῆς Ὁρανίτιδος καὶ ὅτι τὸ ὄνομα Βαζού εἶναι πιθανῶς τὸ ἐν τῇ βίβλῳ Ἰὼβ ὄνομα Βούζ. Οἱ θησαυροὶ τῶν ἠττηθέντων βασιλέων καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν αὐτῶν ἐκομίσθησαν εἰς Βαβυλῶνα, αὐτοὶ δὲ οἱ ἠττηθέντες βασιλεῖς ἐφονεύθησαν. Εἰς τούτων, ὁ Ἰάδι, ἀντέστη ἐπὶ τινα χρόνον· ἀλλ' ἀφοῦ ἔμαθε τὴν τύχην τῶν ὁμοφύλων αὐτῷ ἡγεμόνων, ἔσπευσε ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν. Τοῦτον ἀνεγνώρισεν ὁ Ἀσσαραδδὼν ὡς ἀντιβασιλέα ἐν Ἀραβίᾳ, ἀπέδωκε δ' αὐτῷ καὶ τὰ ἀρπαγέντα ἀγάλματα, ἀφοῦ οἰοῖται πρὸς ἐπίσημον ἐπικύρωσιν τῆς Ἀσσυριακῆς κυριαρχίας, κατὰ τὰ εἰωθότα παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις βασιλεῦσιν, ὑπὸ τὰ ἀγάλματα ταῦτα ἐνεχαράχθησαν ἐπιγραφαὶ ἐξυμνοῦσαι τὰ μεγαλοργήματα τοῦ θεοῦ Ἀσσοῦ. Πλὴν τῆς κατὰ τῆς Ἀραβίας στρατείας ταύτης καὶ ἄλλη πολιτικὴ πρᾶξις τοῦ Ἀσσαραδδὼν ἀπέναντι τῶν Ἀράβων ἡγεμόνων συνεδέετο ἐμμέσως πρὸς τὴν Αἰγυπτιακὴν στρατείαν. Ὅποτε ὁ ὑπὸ τοῦ Σεναχειρὶ ἠττηθεὶς βασιλεὺς τῆς Ἰδουμαίας Ἀζαήλ (ἴδ. σελ. 378) μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνοδὸν τοῦ Ἀσσαραδδὼν μετέβη εἰς Νινευί, ἵνα προσφέρῃ τὴν ὑποταγὴν αὐτοῦ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ αἰτούμενος ὡς ἀντάλλαγμα τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Σεναχειρὶ ἐκ τῆς χώρας συληθέντων ἀγαλμάτων, ὁ Ἀσσαραδδὼν προθύμως ἐδέξατο τὴν αἴτησιν καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἀρχὴν τοῦ ὑποτελοῦς ἡγεμόνος, ἀπέδωκε δὲ τὰ ἀγάλματα ἐπιγράψας ὑπ' αὐτὰ τὰ ἐνδοξα ἔργα τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ μετριοπαθείας καὶ γενναιοῦτος ἀπέδωκεν εἰς ἕτερον Ἀραβα ἡγεμόνα τὴν ὑπὸ τοῦ Σεναχειρὶ αἰχμαλωτισθεῖσαν καὶ εἰς Ἀσσυρίαν ἀπαχθεῖσαν ἡγεμονοπαίδα Ταβουάν. Ὅτι ἡ τοιαύτη πρὸς τοὺς Ἀραβας ἡγεμόνας ἢ φυλάρχους πολιτικὴ τοῦ Ἀσσαραδδὼν εἶχε σχέσιν πρὸς τὴν ἐπὶ Αἴγυπτον στρατείαν δηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην οὐ μόνον οὐδεὶς ἀντιπερισπασμὸς ἐγένετο αὐτῷ ἐκ μέρους τῶν Ἀραβικῶν φυλῶν, ἀλλὰ καὶ Ἀραβ τῆς ἡγεμῶν (πιθανῶς ὁ μνημονευθεὶς ὑποτελής ὁ διορισθεὶς Ἀντιβασιλεὺς τῆς Ἀραβίας) ἔπεμψε καὶ πλῆθος καμήλων πρὸς χρῆσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν τρίτην εἰς Αἴγυπτον εἰσβολήν. Αὕτη ἐγένετο τῷ 672 π. Χ., καθ' ὃν χρόνον ἐβασίλευεν ἔτι ἐν Αἴγυπτῳ ὁ Αἰθίοψ βασιλεὺς Θαρακά ἢ Ταρκός. Οὗτος, ἵνα προλάβῃ τὴν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ εἰσβολήν, κατέφυγεν εἰς τὴν συνήθη μέθοδον τοῦ νὰ ἔξεγίσῃ κατὰ τῶν Ἀσσυρίων τοὺς λαοὺς τῆς Συρίας, καὶ καθ' ὑποκίνησιν Αἰγυπτιακὴν ἀπέστη ἐν Φοινίκῃ ὁ βασιλεὺς τῆς Τύρου Βάαλ. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις αὕτη διεδόθη εἰς τὴν λοιπὴν Συρίαν, διότι ὁ Ἀσσαραδδὼν ἐπῆλθε ταχέως εἰς τὴν Συρίαν καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ ὑποτάξῃ τὴν νησιωτικὴν Τύρον, ἀλλὰ διετήρησεν ἐν ὑποταγῇ ἅπασαν τὴν Συρίαν (1), καὶ διεληθὼν διὰ τῆς χώ-

(1) Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐβασίλευεν ἐν τῷ βασιλείῳ Ἰουδα ὁ τοῦ εὐσεβοῦς Ἐζε-

ρας ταύτης εἰσέβαλεν εἰς Αἴγυπτον. Πόθεν ἀκριβῶς ἐγένετο ἡ εἰσβολὴ καὶ διὰ τίνων νικῶν γεγόμενος ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς κύριος τῆς κάτω Αἰγύπτου προήλασε μέχρι Μέμφιδος δὲ εἶναι γνωστὸν, διότι τὸ ἐπιγραφικὸν μνημεῖον τὸ περιέχον τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπὶ Αἴγυπτον στρατείας εἶναι τεθραυσμένον καὶ ἡ ἱστορία τῆς στρατείας διακόπτεται ἀκριβῶς ἐκεῖ, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς εἰς Αἴγυπτον εἰσβολῆς, ὀλίγοι δὲ μόνον γραμμαὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἀναφερόμεναι εἰς τὴν εἰσβολὴν ταύτην ποιοῦνται λόγον περὶ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης Ἀραβικῆς ἐπικουρίας. Τὸ δὲ Βαβυλωνιακὸν Χρονικὸν ἀναφέρει ἀπλῶς ὅτι ἡ Αἴγυπτος ἐκυριεύθη μετὰ τρεῖς μάχας ἐν μηνὶ Ταμμοῦζ συναφθείσας, καὶ ὅτι τῇ 22 τοῦ μηνὸς τούτου ἐκυριεύθη ἡ Μέμφις, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ αἱ Θῆβαι. Τότε δὲ ὁ Ταρκός κατέφυγεν εἰς Αἰθιοπίαν, οἱ δὲ κατὰ τόπους Αἰγύπτιοι ἡμιανεξάρτητοι τοπάρχοι ἢ *νομάρχοι* ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως, ὅστις συνετῶς καὶ πολιτικῶς φερόμενος ἠρκέσθη εἰς τὴν ἔμμεσον ταύτην ὑποταγὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀπέστη πάσης ἀποπειρας τοῦ νὰ ὑπαγάγῃ τὴν Αἴγυπτον ὑπὸ τὴν ἄμεσον Ἀσσυριακὴν κυβέρνησιν. Οἱ *νομάρχοι* οὗτοι ἦσαν εἴκοσι τὸν ἀριθμὸν, ὃν ὁ σπουδαιότατος ὁ τῆς Σαΐδος καὶ τῆς Μέμφιδος ἡγεμὼν Νεκῶ (Νεκαου Αἰγυπτιαστὴ). Ἀλλ' ὁ Ἀσσαραδδὼν, ἵνα περιβάλλῃ κῦρος ἠθικὸν τὴν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν, ἔλαβε τὴν προσωνμίαν τοῦ «βασιλέως τῶν βασιλέων τῆς κάτω Αἰγύπτου (Μουσούρ), ἄνω Αἰγύπτου (Πατροῦς) καὶ Αἰθιοπίας (Κούς)», μετέβαλε δὲ τὸ ὄνομα τῆς Σαΐδος, ἣτις ἐθεωρεῖτο κέντρον τῆς Ἀσσυριακῆς κυριαρχίας, ὡς ἔδρα τοῦ ἀντιβασιλέως θεωρουμένου Νεκῶ, εἰς τὸν Ἀσσυριακὸν Καρβιλιμιτάτι ἦτοι «κῆπος τοῦ Κυρίου τῶν χωρῶν» καὶ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Νεκῶ *Ψαμμιλιχον* εἰς Ναβουσιζιβάννι. Οὗτος καθυποτάξας ὁ Ἀσσαραδδὼν τὴν Αἴγυπτον ἐπανῆλθε (τῷ 671 π. Χ.) εἰς Ἀσσυρίαν διὰ Συρίας, ἔνθα παρὰ τὴν Βηρυττὸν ἐπὶ τῶν βράχων τοῦ Ναχρελκέλβ, παρὰ τὰς εἰκόνας

κίου ἀσεβῆς υἱὸς καὶ διάδοχος Μανασσῆ, οἱ μνημονεύουσι τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα ὡς ὑποτελοῦς τῇ Ἀσσυρίᾳ. Κατὰ τινα δὲ παραδόσιν τῆς βίβλου τῶν *Παραλειπομένων* (ΛΓ' 11-13) «ὁ Κύριος ἤγαγε τοὺς ἄρχοντας τῆς δυνάμεως τοῦ βασιλέως Ἀσσοῦ καὶ κατέλαβε τὸν Μανασσῆ ἐν δεσμοῖς, καὶ ἔδρασαν αὐτὸν ἐν πέδαις καὶ ἤγαγον εἰς Βαβυλῶνα. Καὶ ὡς ἐθλίβῃ, ἐζήτησε τὸ πρόσωπον Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐταπεινώθη σφόδρα ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ πατέρων αὐτοῦ· καὶ προσηύξατο πρὸς αὐτὸν καὶ ἐπήκουσεν αὐτοῦ καὶ ἐπήκουσε τῆς βοῆς αὐτοῦ, καὶ ἐπέστρεψεν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐπὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ἔγνω Μανασσῆ, ὅτι Κύριος αὐτός ἐστιν ὁ Θεός». Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ ἡ Ἐκκλησία ἡ ἡμετέρα εἰς τὸν Μανασσῆ τοῦτον καὶ εἰς τὴν ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλωσίαν καὶ μετάνοιαν αὐτοῦ ἀποδίδει τὴν κατανυκτικὴν εὐχὴν, ἣς ἡ ἀρχή: «Κύριε Παντοκράτωρ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν κτλ.». Ἀλλ' ἡ ἀκριβεία τῆς παραδόσεως τῆς βίβλου τῶν Παραλειπομένων (διότι ἐν ταῖς βίβλοις τῶν Βασιλειῶν οὐδεμίαν γίνεται μνεῖα τοῦ γεγονότος) θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν (ἐν οἷς καὶ οἱ Stade, Rawlinson, Tiele) ἀμφίβολος, εἰ καὶ ὁ πολὺς Ewald (*Geschichte des Volkes Israel* Τόμ. Γ' σελ. 678) θεωρεῖ αὐτὴν ἀξιόπιστον.

Ἀσσυρίων βασιλέων τῶν προκατόχων αὐτοῦ ὡς καὶ τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων τῶν κατακτησάντων ποτὲ τὴν Συρίαν, ἐνεχάραξε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εἰκόνα καὶ ἐπιγραφὴν ὑπὸ τὴν εἰκόνα ταύτην (1).

Ἡ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον στρατεία καὶ ἡ καθυπόταξις τῆς χώρας ταύτης ὑπῆρξε τὸ ἔσχατον καὶ λαμπρότατον τῶν πολεμικῶν ἔργων τοῦ Ἀσσαραδδῶν. Διὰ τοῦ ἔργου τούτου τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος οὐ μόνον ἐποίητο μέγα, μέγιστον μάλιστα, βῆμα πρὸς ἴδρυσιν μεγάλου κράτους, ἀλλὰ καὶ κατέλυε τὸ μόνον μετὰ τὴν Ἀσσυρίαν μέγα κράτος τὸ ἀμφισβητοῦν πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν τὴν ἐπὶ τῆς Συρίας κυριαρχίαν καὶ τὸ μόνον δυνάμενον, κατὰ τὸ φαινόμενον, νὰ παρακολύσῃ τὴν Ἀσσυριακὴν παμβασιλείαν ἐπὶ τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Ἄλλ' ἡ διατήρησις τῆς ἐπὶ Αἴγυπτον κυριαρχίας δὲν ἦτο εὐχερής, ἀφοῦ ὄπισθεν ταύτης ἐτάσσετο ὁ κύριος πολέμιος, ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰθιοπίας, ἔτοιμος πάντοτε νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔχων ἰδίως ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ πολλοὺς θιασώτας τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐπιστροφὴν παρεσκευάζετο ὁ Ἀσσαραδδῶν εἰς νέαν κατὰ τῆς χώρας ταύτης στρατείαν ἕνεκα στάσεώς τινος ἐνταῦθα γενομένης. Ἀλλὰ πρὶν ἐπιχειρήσῃ τὴν στρατείαν ταύτην, ἀπέθανε (669-668 π. Χ.) βασιλεύσας 12 ἔτη, ἀφοῦ ἐν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου κατέστησεν ἐπισήμως συμβασιλέα ἢ ἀντιβασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀσσουρβανιπάλ.

Ἔργα εἰρηνικὰ τοῦ Ἀσσαραδδῶν. Μνημεῖα τέχνης.— Ὁ Ἀσσαραδδῶν ἦτο, ὡς εἶδομεν, ἐκ τῶν εὐσεβεστάτων μοναρχῶν τῆς Ἀσσυρίας, εὐσεβεστάτος ἴσως πάντων (2), καὶ ἡ εὐσέβεια αὐτῆ ἴσως ἐπέδρασεν ἐν τινὶ μέτρῳ καὶ ἐπὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, ὅστις φαίνεται εἰρηνικώτερος, πραότερος καὶ φιλανθρωπότερος ἢ ὁ τοῦ Συναχειρίμ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ πραότης αὐτῆ καὶ ἡ φιλανθρωπία φαίνονται μᾶλλον ὑπαγορευσαίς πολιτικῆς φρονήσεως, ἀφοῦ, ἐνθα ἀπῆται ἡ πολιτικὴ ἀνάγκη, δὲν ἀπέφευγε καὶ τὰς ὀμότητας τῶν βασάνων ἐν τῇ τιμωρίᾳ τῶν ἀποστατῶν πολεμίων. Ἄλλ' οὐχ ἦτον ἀναντίρροπον εἶναι ὅτι ὁ Ἀσσαραδδῶν, ὡς ὁ πάππος αὐτοῦ, πολλὰ ὑπὲρ τῶν ἔργων τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ εἰργάσατο. Μόνη ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς Βαβυλῶνος, πρὸς οἰονδήποτε πολιτικὸν σχέδιον καὶ ἂν ἀπέβλεπεν, ἦτο μέγα ἔργον εἰρήνης καὶ ἡμερώσεως. Ἄλλ' ὁ Ἀσσαραδδῶν ἐν τῷ βραχεῖ χρόνῳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ ἄλλα ἠγειρε μνημεῖα τέχνης πάμπολλα ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν Βαβυλῶνι. Ἐκτίσεν ἢ ἐπεσκευάσε 30 ναοὺς καὶ 4 μεγάλα ἀνάκτορα (Ἐκάλι ῥάβατι, λεγόμενα καὶ Ἐκάλ-πεκιδάτ-καλαμου = ἀνάκτορα τῆς καθολικῆς ἐποπτείας τοῦ κόσμου) ἐν Νινευί, Καλάχ, Βαβυλῶνι καὶ Ταρβίσι (τὸ ἐν

(1) Τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν Ἀσσαραδδῶν μνημονεύει καὶ ὁ Ἀβυθηνὸς ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ τοῦ Εὐσεβίου λέγων ἀπλῶς ὅτι ὁ Ἀξέρδις ὑπέταξε καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς κάτω Συρίας.

(2) Μετὰ τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλέως συνδέεται καὶ ἡ μεγάλη δύναμις, ἣν ἐπὶ τοῦ Ἀσσαραδδῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ἤσκουν, καθὰ εἴρηται, τὰ μαντεῖα καὶ αἱ προφήτιδες διὰ τῶν χρησμῶν αὐτῶν.

Ταρβίσι χάριν τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ) διαπρέποντα κατὰ τε τὴν ἀρχιτεκτονικὴν διακόσμησιν αὐτῶν καὶ διὰ τὴν λαμπρότητα τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κοσμημάτων, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν τοῖς μνημείοις, ἐν οἷς ἀναγράφονται τὰ κατὰ τὴν κτίσιν τῶν ἀνακτόρων τούτων. Τὸ ἐν Νινευί ἰδίως ἀνάκτορον ἐκτίσθη διὰ ξύλου κέδρων καὶ κυπαρίσσων κομισθέντος ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων πρέσβων τῶν 10 βασιλέων τῆς Κύπρου καὶ τῶν 12 βασιλέων τῆς Φοινίκης καὶ τῆς ἄλλης Συρίας, οἵτινες πρέσβεις ἦνεγκον καὶ τὸ ἐκ μετάλλου πολύτιμον ὑλικὸν τῆς διακοσμῆσεως. Τὸ ἐν Καλάχ ἀνάκτορον, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν νῦν ἐρειπίων, δὲν εἶχεν οἰκοδομηθῆ ἐντελῶς καθ' ὃν χρόνον ἀπέθανεν ὁ Ἀσσαραδδῶν. Εἴπομεν δὲ (σελ. 329) ὅτι εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ ἀνακτόρου τούτου ὁ Ἀσσαραδδῶν κατέστρεψε τὸ ἐν Καλάχ ἀνάκτορον τοῦ Θαλαγαθφελλασάρ Β' μετενεγκῶν ἐνταῦθα τὰς ἐγγεγλυμμένας δι' εἰκόνας καὶ ἐγκεκαραγμένας δι' ἐπιγραφῶν πλάκας, αἵτινες εὐρέθησαν νῦν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ ἀνακτόρου Ἀσσαραδδῶν. Σπουδαιότατα μνημεῖα τέχνης διασωθέντα ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ ἐν Καλάχ ἀνακτόρου Ἀσσαραδδῶν εἶναι τὰ κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτοῦ ἔκτυπα ἀνάγλυφα λεόντων, καὶ ἰδίως τὰ τῶν ταύρων τῶν περωτῶν, τὸ δὲ σπουδαιότατον τὸ τῆς Σφιγγός, τοῦ τέρατος ἐκείνου τῆς Αἰγυπτιακῆς μυθολογίας καὶ τέχνης, τοῦ ἔχοντος πρόσωπον καὶ στήθος γυναικός, πτερὰ ἀετοῦ καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα λέοντος. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀσσαραδδῶν γενομένη κατάκτησις τῆς Αἰγύπτου ἐπήνεγκεν ἀληθῆ νεωτερισμὸν ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ τέχνῃ διὰ τῆς ἀπομιμήσεως τῆς Σφιγγός. Ἄλλ' ἡ τεχνικὴ παράστασις τῆς Σφιγγός, ἣτις καὶ αὐτὴ ἐτάχθη φύλαξ τῆς εἰσόδου παρὰ τοὺς λέοντας καὶ τοὺς περωτοὺς ταύρους, ὑπέστη ἐν Ἀσσυρίᾳ ἐπουσιώδη τινὰ τροποποίησιν ἐπὶ τὸ Ἀσσυριακώτερον, ἀφοῦ ἡ τῆς κόμης διοκόμησις ἐγένετο κατὰ τὸν εἰωθότα παρ' Ἀσσυριοῖς τρόπον, περιεβλήθη δὲ ἡ Σφιγὼ καὶ μίτραν Ἀσσυριακὴν καθ' ὃν τρόπον οἱ περωτοὶ ταῦροι (σελ. 198 σημ.1). Τοῦ ἐν Βαβυλῶνι κτισθέντος ἀνακτόρου τοῦ Ἀσσαραδδῶν οὐδὲν μέχρι νῦν ἀνεκαλύφθη λείψανον. Τοῦ δὲ ἐν Ταρβίσι τετάρτου ἀνακτόρου, τοῦ οἰκοδομηθέντος χάριν τοῦ διαδόχου Ἀσσουρβανιπάλ, διεσώθησάν τινα ἐρείπια (ἐν τῇ νῦν Σερίφ Χὰν καλουμένῃ θέσει), ἐξ ὧν γίνεται γνωστὸν ὅτι τὸ ἀνάκτορον τοῦτο, ὡς ἐκ τοῦ προορισμοῦ βεβαίως δι' ὃν ἐκτίσθη, ἦτο πολλῶ μικροτέρων διαστάσεων ἢ τὰ ἐν Νινευί καὶ ἐν Καλάχ. Καθόλου δὲ τὰ ἐρείπια τῶν οἰκοδομῶν τῶν οἰκοδομηθεισῶν ὑπὸ τοῦ Ἀσσαραδδῶν δὲν ἠρηνήθησαν εἰς τρόπον καὶ βαθμὸν ἀποκαλύπτοντα τὸν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα τῆς Ἀσσυριακῆς τέχνης ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσαραδδῶν.

Ἀσσουρβανιπάλ (Σαρδανάπαλος τῶν Ἑλλήνων) (669-625 π.Χ.).—Εἴπομεν ὅτι ὁ Ἀσσουρβανιπάλ μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς εἶχε κατασταθῆ συμβασιλεὺς αὐτῷ ἢ ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἀσσαραδδῶν καθίστατο μόνος κύριος τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ ἰδίως τῶν δύο κρατῶν τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, τῶν προσωπικῶς ἠνωμένων

ἀπὸ τοῦ Σαργῶν ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ τῆς Ἀσσυρίας. Καὶ ὁμοίως εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσσαραδδῶν βλέπομεν ἐν Βαβυλωνίᾳ τὸν θρόνον περιερχόμενον εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, τὸν Σαμασσομουκὶν τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, Σαοσδουχίνον τοῦ Πτολεμαϊκοῦ Κανόνος (ἐν ᾧ ἀμέσως μετὰ τὸν Ἀσαριδίνον σημειοῦται ὡς βασιλεὺς ὁ Σαοσδουχίνος, οὐχὶ ὁ Ἀσσουρβανιπάλ ἢ Σαρδανάπαλος), καὶ Σαμμούγην τοῦ Πολυῖστορος (κατὰ Βήρωσον;). Τὸ ὅτι εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσσαραδδῶν βλέπομεν δύο βασιλεῖς ἐν τοῖς δυοῖς μεγάλοις κέντροις τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐξηγεῖται ἴσως ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Ἀσσαραδδῶν αὐτὸς (ὡς θέλει νὰ εἰκάσῃ ὁ Hommel) πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ διέταξε τὴν τοιαύτην διανομὴν τοῦ κράτους ἢ μᾶλλον τῶν δύο θρόνων, ἵνα προλάβῃ ἔνδεχομένους ἐμφυλίους πολέμους (οἷους ὑπέστη αὐτὸς πρὸς τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ ἀδελφόν). Ἄλλ' ἐὰν ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἦν ἀσφαλής, ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὴν τοιαύτην διάταξιν τῶν πραγμάτων προέβη ὁ Ἀσσαραδδῶν οὐδαμῶς διανοούμενος νὰ διαιρέσῃ τὸ μέγα κράτος ἢ ὅπωςδήποτε νὰ παραβλάψῃ τὴν ἐνότητα αὐτοῦ. Τοῦναντίον μάλιστα ἡ τοιαύτη πράξις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀσφαλῆ διατήρησιν τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους, τασσομένου τοῦ Σαμασσομουκὶν ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην κυριαρχίαν τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, ὃν φαίνεται ἀκριβῶς πρὸς τοιοῦτον ἀποβλέπων σκοπὸν κατέστησεν ὁ Ἀσσαραδδῶν, ζῶν ἔτι, συμβασιλέα ἑαυτῷ. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἐξήγησις τῆς διαρχίας τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ καὶ τοῦ Σαμασσομουκὶν, ἐξήγησις πιθανώτερα, ἣν ἀσπάζεται καὶ ὁ Tiele, ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀσσουρβανιπάλ γενόμενος μόνος κύριος τοῦ κράτους κατέστησεν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Σαμασσομουκὶν ἀντιβασιλέα ἐν Βαβυλῶνι, ἵνα προλάβῃ οἰανδήποτε ἐκ μέρους αὐτοῦ ἀνταρσίαν καὶ διότι, προτιμήσας αὐτὸς τὴν Νινευί ὡς πρωτεύουσαν, ἐθεώρει ἀναγκαίαν τὴν ὑπαρξίν ἰδιαιτέρας κυβερνήσεως ἐν Βαβυλῶνι(1). Ὅπως ἂν ἔχωσι

(1) Κατὰ τὸν Tiele, ὁ Ἀσσαραδδῶν ἀνακτίζων τὴν Βαβυλῶνα κύριον σκοπὸν προὔτιθετο νὰ καταστήσῃ τὴν πόλιν ταύτην κέντρον καὶ πρωτεύουσαν τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους δευτερεύουσαν παρέχων θέσιν εἰς τὴν Νινευί καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἀσσυρίαν, ἣτις ἐμελλε τοῦ λοιποῦ νὰ ἀποτελῇ ἰδιαιτέρον κράτος ὑπὸ τινος ἡγεμονόπαιδα ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, μετὰ πρωτεύουσας Νινευί, ἐξαρτώμενον ἀπὸ τῆς μεγάλης Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς μοναρχίας τῆς ἐχούσης κέντρον τὴν Βαβυλῶνα. Τὴν εἰκασίαν ταύτην στηρίζει ὁ Tiele α') ἐπὶ τοῦ γεγονότος τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Ἀσσαραδδῶν, ὡς βασιλέως Ἀσσυρίας τῆς γενομένης ζῶντος τοῦ Ἀσσαραδδῶν β') ἐπὶ τοῦ ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀσσαραδδῶν ἐν τισὶν ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ καλεῖται βασιλεὺς Βαβυλωνίας καὶ ἐπιστολῆ τις τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀπευθύνεται ὡς πρὸς βασιλέα τῆς Βαβυλωνίας. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα δυνάμεθα νὰ ἀντιπαρατηρήσωμεν ὅτι ἡ ἀνάρρησις τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ἐγένετο μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀσσαραδδῶν καὶ φαίνεται ἔχουσα χαρακτηριστὰ ἀντιβασιλείας δι' ὅλον τὸ κράτος καὶ ὅτι ὁ Ἀσσουρβανιπάλ δὲν ἐγένετο βασιλεὺς μόνον τῆς Ἀσσυρίας, φαίνεται μάλιστα ὅτι ἡ λεγομένη ἀνάρρησις τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ἦτο ἀπλῆ ἀναγνώρισις αὐτοῦ ὡς νομίμου διαδόχου, ὡς τοῦτο ἐννοεῖται ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ: «ἵνα κηρύξῃ πρὸς αὐτοὺς

τὰ περὶ τὰς δύο ταύτας ὑποθέσεις ἢ εἰκασίας βέβαιον ὅτι ὁ Ἀσσυρβανιπάλ ἦτο βασιλεὺς τοῦ ὅλου Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ κράτους, καὶ δὴ καὶ τῆς Βαβυλωνίας, ὡς καθίσταται τοῦτο καταφανὲς ἐκ τῶν ὑστερον συμβαινόντων.

Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ ἀποτελεῖ μίαν τῶν σπουδαιοτάτων περιόδων οὐ μόνον τῆς Ἀσσυριακῆς ἢ κάλλιον τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς, ἀλλὰ συμπάσης τῆς Ἀσιατικῆς ἱστορίας, ἔτι δὲ καὶ τῆς ἱστορίας καθόλου τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν γραμμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σπουδαιότης αὕτη εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἀπόρροια καὶ τοῦ προσωπικοῦ χαρακτῆρος τοῦ βασιλέως, διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ διατρέψωμεν λεπτομερέστερον εἰς τὰ περὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τούτου. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ δὲν εἶναι γνωστὸν. Ἄλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ παιδικὰ καὶ τὰ νεανικὰ ἔτη τῆς ἡλικίας αὐτοῦ διήλθεν ἐν Νινευί, ἐν τῷ μεγάλῳ ἀνακτόρῳ Βιτ-Ριδουτι (ἀνακτόρῳ ἢ οἴκῳ τοῦ γυναικωνίτου ἢ χαρμεῖου), ἐν ᾧ, οἰκοδομηθέντι, ὡς εἰκάζεται, ὑπὸ τοῦ Σαργῶν, εἶχε διέλθει τὰ ἔτη τῆς νεότητος αὐτοῦ ὡς διάδοχος καὶ ὁ Σεναχειρίμ, καὶ ἐν ᾧ ὁ Ἀσσαραδδῶν κατόκει καὶ βασιλεὺς γενόμενος. Ἐνταῦθα ὁ Ἀσσυρβανιπάλ ἀνετράφη καὶ ἐξεπαιδεύθη, κατὰ τὰ εὐσεβῆ φρονήματα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, πᾶσαν τὴν σοφίαν τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν, διδαχθεὶς πρὸς τῇ φιλολογίᾳ καὶ τὴν θεολογίαν τὴν

(τοὺς μεγιστᾶνας) τὸν Ἀσσυρβανιπάλ ὡς υἱὸν βασιλέως» καὶ «... ὁ Μερωδάχ... ὑψώσέ με ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ βασιλέως καὶ καθώρισε τὸ ὄνομά μου ὡς βασιλέως». Ἡ ὅλη ἐννοια τῶν λόγων τούτων φαίνεται ἀναφερομένη ἀπλῶς εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ ὡς διαδόχου, τὸ πολὺ ὡς συμβασιλέως. Τοῦτο δὲ ἐγένετο, φαίνεται, ἵνα ἡ ἀρχὴ μεταβιβασθῇ εἰρηνικῶς ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν, ὡς πολλὰ παραδείγματα τοιοῦτου τρόπου ἐξασφαλίσσεως τῆς ἀρχῆς εἰς τοὺς ἐπιδόχους διαδόχους ἐν τοῖς βασιλικῶν οἴκοις περιέχει ἢ τε ἀρχαία καὶ ἢ νεωτέρα ἱστορία τῶν μοναρχουμένων λαῶν. Τὸ δὲ συμπέρασμα, ὅπερ ἐντεῦθεν ἐξάγει ὁ Tiele, ὅτι ὁ Ἀσσυρβανιπάλ ζῶντος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἦτο ἰδιαιτέρος βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας, τοῦ Ἀσσαραδδῶν ἐδρευόντος ἐν Βαβυλῶνι, ὡς καθέδρα τοῦ ὅλου κράτους, δὲν εἶναι ἀσφαλές. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ ἡ μομφή, ἣν ἐπιρρίπτει ὁ Tiele κατὰ τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ, ὡς μὴ νοήσαντος τὰ εὐρύτερα σχέδια τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ καταστήσαντος αὐτὸς τὴν Νινευί πρωτεύουσαν τοῦ ὅλου κράτους ἀντὶ τῆς Βαβυλωνίας, δὲν φαίνεται εὐλόγος. Ὅτι ἡ τῶν πραγμάτων λογικὴ ἀπῆται ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσαραδδῶν καὶ τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ τὴν εἰς Βαβυλῶνα μετὰθεσιν τοῦ κέντρον τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, διότι ἀπὸ Βαβυλωνίας εὐκολωτέρα ἦτο ἡ ἄμυνα τῆς κυρίως Ἀσσυρίας καὶ Νινευί ἢ ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας καὶ Νινευί ἢ τοῦ ὅλου Ἀσσυριακοῦ κράτους, εἶναι γνώμη τοῦ Tiele πολλὰ ἴσως ἔχουσα ἐκ τῶν ὑστέρων τὰ συνηγοροῦντα ὑπὲρ αὐτῆς· ἀλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων δὲν ἀποδεικνύεται οὔτε ὅτι ὁ Ἀσσαραδδῶν ἐνόησε τὴν ἀλήθειαν ταύτην καὶ ἐρῶθιμισε τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ συνφῶν πρὸς αὐτὴν οὔτε ὅτι ὁ Ἀσσυρβανιπάλ ἀπεμακρύνθη τῆς πολιτικῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς φρονεῖ ὁ Tiele. Ἐνεκα δὲ τούτων πάντων εἶναι δύσκολον νὰ ἐκτιμήσῃ τις ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν τὴν ἀξίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀσσαραδδῶν γενομένης ἀνοικοδομήσεως τῆς Βαβυλωνίας, οὐδὲ νὰ κρίνῃ ἀσφαλῶς ἂν, ὑπὸ αὐστηρῶς πολιτικὴν ἔποψιν, ἢ ἀνοικοδομήσεως αὕτη ἦτο ἔργον συνετώτερον τῆς ὀλοσχεροῦς καταστροφῆς τῆς πόλεως, εἰς ἣν εἶχε προβῆ ὁ Σεναχειρίμ.

Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν, τὴν σοφίαν τὴν Χαλδαϊκὴν τὴν ἀνήκουσαν μέχρι νῦν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱερέων· ἀλλ' ἐπαιδεύθη συγχρόνως καὶ περὶ τὴν σωματικὴν γύμνασιν, τὴν ὄπασκίαν, τὴν ἱππασίαν καὶ τὴν ἄρματηλασίαν καὶ μάλιστα περὶ τὴν θήραν. «Ἐγὼ δ' Ἀσσουρβανιπάλ, λέγει ἐν τινι τῶν ἐπιγραφικῶν αὐτοῦ μνημείων, ἐδιδάχθην ἐκεί τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ Ναβοῦ, τὸ σύμπαν τῶν γεγραμμένων πινάκων, ἐδιδάχθην τὰς γνώσεις πάντων τῶν τεχνιτῶν, τὸ τοξεύειν, τὸ ἱππεύειν καὶ τὸ ἄρματηλατεῖν». Οὕτω παιδευθεὶς, μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς, ὡς ἐροῦν, ἐγένετο συμβασιλεὺς αὐτῷ(1). Γενόμενος δ' ἀνὴρ ὁ Ἀσσουρβανιπάλ μετέβη ἀπὸ Νινευὶ εἰς Ταρβίσι, εἰς τὸ ἐνταῦθα χάριν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πατρὸς οἰκοδομηθὲν ἀνάκτορον (ἴδ. σ. 396-397), ἔνθα κατόκησε μέχρι τῆς ἀναρροήσεως αὐτοῦ ὡς ἀντιβασιλέως. Τὰ κατὰ τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ περιγράφει αὐτὸς ὁ Ἀσσουρβανιπάλ ἐν τοῖς μνημείοις αὐτοῦ: «Τῆ 12 Ἰὰρ (περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου), λέγει, συνεκάλεσεν (ὁ Ἀσσαραδδὼν) τοὺς μικροὺς τε καὶ μεγάλους Ἀσσυρίους τῆς ἄνω καὶ κάτω θαλάσσης (ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου θαλάσσης μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ Περσικοῦ κόλπου), ἵνα κηρύξῃ αὐτοῖς τὸν Ἀσσουρβανιπάλ ὡς διάδοχον (υἱὸν βασιλέως), μεθ' ὃ ἤσκησεν (ὁ Ἀσσουρβανιπάλ) τὴν βασιλικὴν ἔξουσίαν». Ἐν ἐτέρῳ ἐπιγραφικῷ μνημείῳ λέγει ὁ αὐτός: «Κελεύσματοι τοῦ Ἀσσοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν, ὁ Μερωδάχ, ὁ Κύριος τῶν κυρίων, ὁ Κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὑψώσέ με ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ βασιλέως καὶ καθώρισε τὸ ὄνομά μου ὡς βασιλέως. Ὅποτε εἰσηλθὼν εἰς τὸ ἀνάκτορον (τὸ Βιτ-ῚΡΙδουτίς ἔνθα ἦσαν συνειλεγμένοι οἱ μεγιστᾶνες τοῦ κράτους, ἵνα ὁμόσωσιν ὄρκον πίστεω, τῷ νέῳ βασιλεῖ), πᾶσα ὁμήγουρις... πάντες οἱ μεγιστᾶνες, οἱ στρατηγοί, ἠὺφράνθησαν καὶ ἐπευφήμουν εἰς τὸν λόγον τὸν ἐξερχόμενον ἐκ τῶν ἐμῶν χειλέων, ἐνῶ ἐγὼ πρὸ τοῦ βασιλέως, τοῦ πατρὸς μου, ἐλάλουν ὑπὲρ αὐτῶν».

Τὸ πρῶτον σπουδαῖον ἔργον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, ἀφοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατέστη μόνος κύριος τοῦ κράτους, ἦτο ἡ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον στρατεία. Εἶδομεν ὅτι ὁ Ἀσσαραδδὼν ἀπέθανεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν διὰ τὸν Αἴγυπτιακὸν πόλεμον παρασκευῶν. Ἡ κατ' ἀκολουθίαν τοῦ θανάτου τοῦ Ἀσσαραδδὼν ἐπελθοῦσα ἀναβολὴ τῆς στρατείας εἶχεν ἔτι μᾶλλον παραθαροῦναι τὸν Αἰθίοπα βασιλέα ἐν τῇ κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐπιχειρήσει, καὶ ὁ Ἀσσουρβανιπάλ ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἔλαβεν ἀγγελίαν ἐξ Αἰγύπτου, καθ' ἣν ἡ ἄνω καὶ ἡ μέση Αἴγυπτος, οὐδ' αὐτῆς τῆς Μέμφιδος ἐξαιρουμένης, εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τοῦ Θαρακά, χωρὶς οὗτος νὰ εὖρη σπουδαίαν ἀντίστασιν οὔτε

(1) Ἄγνωστον ἂν ὁ Ἀσσουρβανιπάλ πρὸ τοῦ γεγονότος τούτου ἠκολούθησε τῷ πατρὶ ἐν ταῖς στρατείαις. Ἡ γνώμη τοῦ Σμίθ, εἰκάζοντος ἐκ τινος ἐπιγραφῆς, ὅτι ὁ Ἀσσαραδδὼν κατὰ μίαν τῶν στρατειῶν αὐτοῦ ἔστειψε τὸν Ἀσσουρβανιπάλ ὡς βασιλέα, καὶ ὅτι ὕστερον ἐν Νινευὶ ἐγένετο ἡ ἐπίσημος τελετὴ τῆς ἀναγνωρίσεως, εἶναι λίαν ἐπισηφalus καὶ ἀπίθανος.

ἐκ μέρους τῆς ὀλιγαρίθμου Ἀσσυριακῆς φρουρᾶς τῆς ἐν Αἰγύπτῳ, οὔτε ἐκ μέρους τῶν ὑποτελῶν Αἰγυπτίων τοπαρχῶν ἢ νομαρχῶν, οἵτινες μὴ δυνάμενοι ν' ἀντισταθῶσιν εἶχον ἀποχωρήσει εἰς τὴν ἔρημον μετὰ τῶν στρατῶν αὐτῶν, καταλιπόντες τὰ κράτη αὐτῶν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Αἰθιοπικοῦ στρατοῦ. Ὁ κίνδυνος διὰ τὴν Ἀσσυρίαν ἦτο μέγας, διότι δὲν προέκειτο μόνον περὶ τῆς ἀπωλείας τῆς ὅλης Αἰγύπτου, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ὀλεθρίας διὰ τὴν Ἀσσυριακὴν ἐν Συρίᾳ κυριαρχίαν ἠθικῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐν Αἰγύπτῳ μεταβολῆς ἐπὶ τοὺς λαοὺς τῆς Συρίας. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀσσουρβανιπάλ δὲν ἐστράτευσε μὲν αὐτός, ἀλλ' ἐπέμψεν ἐν σπουδῇ Ταρτάν εἰς Αἴγυπτον μετὰ δυνάμεως πολλῆς. Οὗτος δὲ ταχὺς εἰσελθὼν εἰς Αἴγυπτον, πρὶν συμπληρωθῆ ἡ κατάληψις αὐτῆς ὑπὸ τῶν Αἰθίοπων, καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τῶν πιστῶν μεινάντων Αἰγυπτίων νομαρχῶν προσέβαλε τὸν ἐπιδρομέα καὶ ἐν μιᾷ μάχῃ ἐπενεγκὼν καιρὸν τραῦμα εἰς τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ μέχρι Θηβῶν τῆς ἄνω Αἰγύπτου. Ἄλλ' ἡ ἐπιτυχία δὲν ἦτο ὀριστικὴ ἐφόσον ὁ Αἰθίοψ βασιλεὺς δὲν ἐξηλαύνετο ὀλοσχερῶς ἐκ τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου. Ἄλλ' ὅμως ἡ φήμη περὶ τῆς νίκης τῶν Ἀσσυρίων ἀνύψωσε πολὺ τὸ ἠθικὸν κῦρος τῆς Ἀσσυριακῆς ἀρχῆς παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Συρίας καὶ ἐν Κύπρῳ αὐτῇ. Ἐντεῦθεν πολλαὶ πόλεις παράλια τῆς Συρίας, μεθ' ὧν ἠνώθησαν καὶ οἱ δέκα βασιλεῖς τῆς Κύπρου, παρέσχον νῦν προθύμως κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐπικουρίας τῷ ῚΡαψάκῃ ἄγοντι εἰς Αἴγυπτον τὴν ἐφεδρείαν τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ. Καὶ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ τοῦ στόλου, τοῦ ἀποκλείσαντος τὰ παράλια τῆς Αἰγύπτου ἢ καὶ εἰσπλεύσαντος εἰς τὸν ποταμόν, ἐνισχυθεὶς ὁ ἐν Αἰγύπτῳ Ἀσσυριακὸς στρατὸς τοῦ Ταρτάν προήλασε μέχρι Θηβῶν. Ἄλλ' ἐν τῇ προελάσει ταύτῃ εἰς μέγαν ἐξετέθη κίνδυνον ὁ Ἀσσυριακὸς στρατός. Ὁ περὶ τὰς Θήβας στρατοπεδεύων Θαρακά εἶχε κατορθώσει νὰ καταστήσῃ συμμάχους ἑαυτῷ τινος τῶν νομαρχῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν Νεκῶ αὐτὸν τῆς Σαΐδος, ὃν ὁ Ἀσσαραδδὼν εἶχε καταστήσει, καθὰ εἶδομεν, ἄρχοντα πάντων τῶν ἄλλων. Οἱ οὕτω συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ Νεκῶ κατὰ τῶν Ἀσσυρίων δὲν ἐκηρύχθησαν ἀναφανδὸν κατὰ τούτων, ἀλλ' ἐπεφυλάσσοντο νὰ προσβάλωσι τὸν Ἀσσυριακὸν στρατὸν κατὰ νῶτον καθ' ὃν χρόνον ἔμελλεν οὗτος νὰ συγκρουσθῆ κατὰ μέτωπον πρὸς τὸν περὶ τὰς Θήβας Αἰθιοπικὸν στρατόν. Ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν τῶν Ἀσσυρίων ἐπιστολαὶ τῶν συνωμοτῶν συλληφθεῖσαι ἀπεκάλυψαν ἐγκαίρως τὴν συνωμοσίαν, καὶ τότε ἄλλοι μὲν τῶν συνωμοσάντων ἠγεμόνων ἐσώθησαν διὰ φυγῆς, ἄλλοι δέ, ἐν οἷς καὶ ὁ Νεκῶ, συνελήφθησαν φεύγοντες. Ὁ δὲ Θαρακά μαθὼν τὰ γενόμενα καὶ μὴ τολμήσας, μετὰ τὴν ματαίωσιν τοῦ σχεδιασθέντος στατηγήματος, ν' ἀντιταχθῆ κατὰ τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ ἐξεκένωσεν ἀμαχητὶ τὴν ἄνω Αἴγυπτον καὶ ἀπεχώρησεν εἰς Αἰθιοπίαν. Οὕτως ἄνευ πολλῶν ἀγῶνων καὶ πολλῶν δυσχερειῶν ἅπασα ἡ Αἴγυπτος ἐπανήχθη ὑπὸ τὴν Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν. Ἄλλ' ὁ νικητῆς μετριοπαθῆ ἐποίησατο χρῆσιν τῆς οὐ-

τως ἀπόνως ἐπιτευχθείσης νίκης. Καὶ οὐ μόνον ἡ Αἴγυπτος δὲν μετεβλήθη οὐδὲ νῦν εἰς ἐπαρχίαν Ἀσσυριακὴν, διατηρήσασα τὸ σύστημα τῆς αὐτονόμου κυβερνήσεως τὸ ἰσχυρὸν πρὸ τῆς στρατείας τοῦ Θαρακά, ἀλλὰ καὶ ὁ Νεκὸ αὐτὸς ἔτυχε χάριτος καὶ συγγνώμης· καὶ ἀφοῦ ἐκ νέου ὤμοσε πίστιν πρὸς τὸν Ἀσσύριον βασιλέα, ἐπανῆλθε μετὰ πολλῶν τιμῶν εἰς τὸ ὑποτελὲς τῇ Ἀσσυρίᾳ κράτος αὐτοῦ φέρων ὡς σύμβολον τῆς ἐπισήμου ἀναγνωρίσεως τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ χρυσοῦν σπάθην καμπύλου σχήματος μετὰ χρυσοῦς λαβῆς καὶ πλούσια δῶρα. Οὐ μόνον δὲ αὐτὸς ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σαΐδος, ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ψαμίτιχος ὁ ἐπικληθεὶς, καθὰ εἶδομεν, Ἀσσυριαστὴ Ναβουσιζιβαννί, ἔλαβε τὴν ἰδιαιτέραν ἡγεμονίαν τῆς Ἀθρίβεως (ἐν τῇ κάτω Αἰγύπτῳ) ἢ ὡς ἐκλήθη νῦν, Ἀσσυριαστὴ, Λιμιασουκου-ασσοῦρ (=Τοπάρα, ἀπόβλεπε πρὸς τὸν Ἀσσοῦρ). Ἄλλ' ἢ οὕτω διὰ τῶν Ἀσσυριακῶν νικῶν ἐπανελθοῦσα ἐν Αἰγύπτῳ εἰρήνη καὶ ἡσυχία μικρὸν διήρκεσεν. Ὁ Θαρακά δὲν ἐπέζησε τῇ ἡττῇ αὐτοῦ καὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς Αἰγύπτου ἀποθανὼν μικρὸν μετὰ τὴν εἰς Αἰθιοπίαν ἀποχώρησιν, ὃ δὲ διαδεξάμενος αὐτὸν υἱὸς Οὐρδαμάνις (ὡς καλεῖται ἐν τοῖς Ἀσσυρ. μνημείοις, Αἰγυπτιαστὴ Τανουτ-Ἀμῶν ἢ Νουτ-Ἀμῶν) πλανηθεὶς ὑπὸ ὄνειρων τινῶν (1), σημαινόντων δῆθεν τὴν μέλλουσαν εἰς αὐτὸν ὑποταγὴν τῆς Αἰγύπτου, εὐθύς μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον τὸν Αἰθιοπικὸν ἄνοδον αὐτοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὴν κάτω Αἰγυπτον καὶ εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν εὐμενῶς πρὸς τοὺς Αἰθίοπας βασιλεῖς ἐνεκα τοῦ κατὰ τῶν Ἀσσυρίων μίσους, διακειμένην πρωτεύουσαν ἐνταῦθα πόλιν τῶν Θηβῶν, ὡς ἐλευθερωτῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων ἀνευφημούμενος, καὶ προήλασεν, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἄνευ ἀντιστάσεως μέχρι Μέμφιδος. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ νῦν ἡ ἐν Αἰγύπτῳ Ἀσσυριακὴ φρουρά, καὶ ἰδίως ἡ ἐν Μέμφιδι, ἦτο λίαν ἀσθενής· καὶ οἱ *νομάρχαι* δὲ οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ λαοῦ ὡς ἐλευθερωτοῦ θεωρουμένου Αἰθίοπος ἡγεμόνος· τινὲς μάλιστα αὐτῶν οἱ κατὰ τὴν προηγουμένην Αἰθιοπικὴν εἰσβολὴν συνωμόσαντες μετὰ τοῦ Θαρακά καὶ μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας σωθέντες ἐν τῇ φυγῇ συνετάχθησαν νῦν ἀναφανδὸν τῷ Αἰθίοπι βασιλεῖ. Ἡ Ἀσσυριακὴ φρουρὰ τῆς Μέμφιδος ἀντεπεξελθοῦσα κατὰ τοῦ Αἰθιοπικοῦ στρατοῦ ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν κάτω Αἰγυπτον εὐροῦσα καταφύγιον ἐν τοῖς φρουρίοις τῆς χώρας τοῦ Δέλτα. Καὶ προήλασε μὲν ὁ Οὐρδαμάνις μέχρι τῆς χώρας τοῦ Δέλτα, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ τὰ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων κατεχόμενα φρούρια. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ὁ Ἀσσουρβανιπάλ, ἅμα ἀφικομένης εἰς αὐτὸν τῆς ἀγγελίας τῆς εἰς Αἰγυπτον εἰσβολῆς τῶν Αἰθιοπῶν, ἔπεμψε στρατὸν ἰσχυρὸν ἐνισχυθέντα ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς ἀφίξεως πολλῶν ἐπικουριῶν, αἵτινες ἐπέμφθησαν ἀπὸ τῶν ἐν Συρίᾳ ὑποτελῶν

(1) Εἶδε κατ' ὄναρ δύο ὄφεις πλησίον ἀλλήλων, ὅπερ ἡρμηνεύθη ὑπὸ τῶν ὄνειροκριτῶν ὡς δηλοῦν τὰς δύο Αἰγύπτους (τὴν ἄνω καὶ τὴν κάτω).

κρατῶν. Ὁ ἠγαμένος στρατὸς εἰσβαλὼν εἰς τὴν Αἰγυπτον ταχέως ἐξήλασε τοὺς Αἰθίοπας μετὰ μάχην κρατερὰν (κατὰ τινὰ μνημεῖα) ἢ καὶ ἀμαχητὶ (κατ' ἄλλα μνημεῖα). Ὁ Οὐρδαμάνις ἐβουλεύθη τὸ πρῶτον ν' ἀντισταθῇ ἐν Θήβαις, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν ὑπεχώρησεν ἅμα τῇ προσεγγίσει τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Νουβίαν καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων μέχρι τῆς Αἰθιοπικῆς ταύτης χώρας. Αἱ Θῆβαι αἱ ἐνθουσιωδῶς πρὸ ὀλίγου ὑποδεξάμεναι τοὺς Αἰθίοπας ἐλευθερωτὰς ἐτιμωρήθησαν νῦν αὐστηρῶς διὰ λεηλασίας ὑπὸ τῶν αὐθις δεσποσάντων Ἀσσυρίων· καὶ ὁ μετὰ πλουσίας λείας εἰς Νινεὺ ἐπιστρέψας Ἀσσυριακὸς στρατὸς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς τρόπαιον τῆς νίκης καὶ δύο ὀβελίσκους Αἰγυπτιακοὺς. Οὕτως ἐπερατώθη ὁ Αἰγυπτιακὸς πόλεμος ὁ ἐπασχολήσας τὸν Ἀσσουρβανιπάλ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ (668-664 π. Χ.).

Ὁ Ἀσσουρβανιπάλ καὶ οἱ Μικρασιατικοὶ λαοί. Σχέσεις Ἀσσυρίας πρὸς τὴν Λυδίαν ἐπὶ Ἀσσουρβανιπάλ.—Διαρκῶντος τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πολέμου εἶχεν ἀποστή, ὡς εἶδομεν, ἡ Τύρος ἢ νησιωτικὴ καὶ μετὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ πολέμου ἐπὶ ἱκανὸν ἔτι χρόνον ἐξηκολούθησεν ἀνθιστάμενος ὁ βασιλεὺς Βάαλ τῆς Τύρου, μόνις δὲ περὶ τὸ 660 π. Χ. φαίνεται ὅτι ὑπετάγη αὐθις εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος. Τότε δὲ περίπου φαίνεται ὅτι ὑπετάγη καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας ἀποστάσα νησιωτικὴ Φοινικὴ πόλις Ἄραδος, ἧς ὁ βασιλεὺς Ἰακνιλοῦ, ἵνα ἐξευμενίσῃ τὸν Ἀσσύριον βασιλέα, ἔπεμψεν εἰς τὸν τούτου γυναικῶνα τὴν θυγατέρα αὐτοῦ καὶ ἄλλας τοῦ βασιλικοῦ οἴκου νεαρὰς παρθένους. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Τιβαρηνῆς Μαγάλλου καὶ ὁ Σανδασάρμι τῆς Κιλικίας ἔπεμψαν τὰς θυγατέρας καὶ τὰς ἀνεψιάς αὐτῶν μετὰ πλουσίων δώρων εἰς Νινεὺ πρὸς τὸν βασιλέα Ἀσσουρβανιπάλ, ὃ δὲ Μαγάλλου τῆς Τιβαρηνῆς ὑπεβλήθη εἰς τὴν ἀποστολὴν ἀριθμοῦ τινος ἵππων. Πολέμους κατὰ τῶν ἡγεμόνων τούτων τῶν Μικρασιανῶν τῆς Τιβαρηνῆς καὶ τῆς Κιλικίας δὲν διεξήγαγεν ὁ Ἀσσουρβανιπάλ, οὐδ' ἐδόθη ἀφορμὴ πρὸς τοῦτο, αἱ δὲ μνημονευθεῖσαι πράξεις τῶν ἡγεμόνων ἐγένοντο ἀπλῶς πρὸς ἀνανέωσιν τῶν δεσμῶν τῆς ὑποτελείας. Ἄλλ' ἐνῶ ἡ ἀνατολικὴ Μικρὰ Ἀσία συνεδέετο οὕτω διὰ νέων δεσμῶν ὑποτελείας πρὸς τὸν ἰσχυρὸν Ἀσσύριον βασιλέα, καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Μ. Ἀσίᾳ τὸ μόνον ἐνταῦθα ἰσχυρὸν κράτος τῆς Λυδίας συνῆπτε σχέσεις, νῦν πρῶτον, πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν. Περὶ τῶν σχέσεων τούτων λέγει ἡμῖν ἐπιγραφικόν τι τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ μνημεῖον (ἡ αὐτὴ ἐπιγραφή, ἐν ἧ γίνεται μνεία τῶν πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Τιβαρηνῆς καὶ τῆς Κιλικίας σχέσεων τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ) τάδε: «Τὸν Γούγου (Γύγην), τὸν βασιλέα Λουδδοῦ (Λυδίας), χώρας κειμένης πέραν τῆς θαλάσσης, χώρας κειμένης μακρὰν, ἧς τὸ ὄνομα οὐδ' ἄπαξ οἱ βασιλεῖς, οἱ πατέρες μου, εἶχον ἀκούσει προφερόμενον, ἐποίησεν ὁ Ἀσσοῦρ νὰ ἴδῃ τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐν ὄραματι, ἐν ᾧ ἐλάλησεν αὐτῷ (ὁ Ἀσσοῦρ): «Ἄψαι τῶν ποδῶν τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, καὶ προφέρων τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατανίκα τοὺς ἐχθρούς σου!» Τὴν ἡμέραν

λοιπόν, καθ' ἣν εἶδε τὸ ὄνειρον τοῦτο, ἔπεμψε τὸν πρεσβευτὴν αὐτοῦ, ἵνα χαιρέτιση ἐμέ, καὶ τὸ ὄνειρον, ὅπερ εἶδεν, ἀνεκοίνωσεν ἐμοὶ διὰ τῆς χειρὸς τοῦ πρεσβέως αὐτοῦ. Ἀφοῦ λοιπόν οὕτως ἤψατο (ὁ Γούγου) τῶν βασιλικῶν ποδῶν μου, ἐνίκησε τοὺς Γιμιροαῖ (τοὺς Κιμμερίους) τοὺς καταπιέζοντας τοὺς κατοίκους τῆς χώρας αὐτοῦ, οἵτινες οὕτως πατέρας τοὺς ἐμοὺς οὕτως ἐμὲ ἐφοβοῦντο οὐδ' ἤψαντο τῶν ποδῶν μου. Ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Γιμιροαῖ, οὗς συνέλαβεν αἰχμαλώτους, ἔπεμψεν ἐμοὶ μετὰ δώρων μεγάλων δύο ἐν δεσμοῖς σιδηροῖς. Ὅτι ἀπὸ Λυδίας ἢ ἀπὸ τῆς χώρας Λουδδοῦ ἐπέμφθη πρεσβεία εἰς τὴν αὐτὴν τῆς Νινευὶ ἐπιβεβαιούται καὶ ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς, ἐν ἣ λέγεται ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Ἀσσυρίας, ἐν ἣ ἦσαν γνωσταὶ αἱ ποικιλώταται γλώσσαι τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως, οὐδεὶς ὑπῆρχεν ὁ διερμηνεύων τὴν γλῶσσαν τῶν Λυδῶν. Ἄλλ' ἡ ἱστορικὴ διευκρίνησις τῶν ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων προερχομένων εἰδήσεων, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ὅσα γινώσκωμεν ἐξ Ἑλληνικῶν παραδόσεων ἱστορικῶν περὶ τῶν βασιλέων τῆς Λυδίας καὶ περὶ τῶν Κιμμερικῶν εἰς Λυδίαν ἐπιδρομῶν, εἰς οὐκ ὀλίγας προσκρούει δυσχερείας. Καὶ πρῶτον ἡ μεγάλη τῶν Κιμμερίων εἰς Λυδίαν ἐπιδρομὴ ἢ ἀπολήξασα εἰς τὴν ἄλωσιν τῶν Σάρδεων, πλὴν τῆς ἀκροπόλεως, ἐγένετο καθ' Ἡρόδοτον ἐπὶ τοῦ Ἄρδου, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Γύγου, οὐχὶ δὲ ἐπὶ τοῦ Γύγου. Ἐπειτα κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν ἐκείνην ἐβασίλευεν ἐν Ἀσσυρίᾳ ὁ Ἀσσαραδδῶν, οὐχὶ ὁ Ἀσσουρβανιπάλ, εἶδομεν δὲ ὅτι καὶ ἡ Ἀσσυρία μέχρι τῶν προθύρων τῆς Νινευὶ ὑπέκυψεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐπιδρομὴν. Καὶ δύναται μὲν ὡς πρὸς τὴν δευτέραν ταύτην ἀπορίαν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ὑπονοουμένη ἐπιδρομὴ εἰς τὴν Λυδίαν εἶναι οὐχὶ ἡ γνωστὴ ἐπὶ τοῦ Ἄρδου τῆς Λυδίας καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀσσαραδδῶν τῆς Ἀσσυρίας γενομένη, ἀλλὰ τις μεταγενεστέρα, ἀφοῦ μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν ἐκείνην οἱ Κιμμέριοι δὲν ἐξεβλήθησαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλ' ἠνώχλουν ἔτι, καὶ μετὰ τὴν ἐν Κιλικίᾳ καταστροφὴν, χώρας τινὰς τῆς χερσονήσου, καὶ τὴν Λυδίαν αὐτήν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἡρόδοτος λέγων ὅτι τοὺς Κιμμερίους ἐξέβαλεν ἀπὸ τῆς Ἀσίας ὁ Ἀλυάττης ὁ τοῦ Ἄρδου ἐγγονος. Ἄλλ' ἡ πρώτη ἀπορία, τὸ πῶς δηλονότι ὁ Ἀσσουρβανιπάλ ποιεῖται λόγον περὶ Γύγου, ἐνῶ τούτου ἡ βασιλεία ἦτο προγενεστέρα καὶ αὐτῆς τῆς πρώτης Κιμμερικῆς ἐπιδρομῆς, καὶ ἐνῶ ὁ Γύγης ἀπέθανε μικρὸν μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνοδὸν τοῦ Ἀσσαραδδῶν, τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, ἡ ἀπορία αὕτη λύεται μόνον διὰ τῆς ὑποθέσεως, εἰς ἣν καταφεύγει ὁ Μάϋερ, ὅτι ἡ παρ' Ἡροδότῳ χρονολογία καὶ γενεαλογία τῶν Λυδῶν βασιλέων τῆς δυναστείας τῶν Μερμναδῶν εἶναι πλημμελής, ὡς ἐθεωρεῖτο ἤδη ὑπὸ τινῶν ἀρχαίων χρονογράφων. Ἄλλ' ἡμεῖς, ἀφιέντες τὴν λεπτομερεστέραν κριτικὴν ἔρευναν τοῦ ζητήματος εἰς τὰ περὶ Μικρᾶς Ἀσίας, ἔνθα ἐκτενέστερος γενήσεται λόγος καὶ περὶ Λυδῶν βασιλέων καὶ περὶ Κιμμερικῶν ἐπιδρομῶν, λέγομεν ἀπλῶς ἐνταῦθα, πρὸς συμβιβασμὸν τῶν μεταξὺ τοῦ Ἡροδότου καὶ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων διαφωνιῶν,

ὅτι αὗται αἴρονται, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Ἀσσουρβανιπάλ Γύγην λέγων ἐν τοῖς μνημείοις αὐτοῦ δὲν ἐννοεῖ τὸν Γύγην προσωπικῶς, ἀλλὰ βασιλέα οἰονδήποτε τῆς Λυδίας ἐκ τῶν ἀπὸ Γύγου. Τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι ἀσύνηθες ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις. Εἶδομεν δὲ ὅτι καὶ ὁ Σαλαμανασάρ Β' υἱὸν Χουμρί καλεῖ τὸν βασιλέα Ἰσραὴλ Ἰηοῦ, βασιλεύσαντα μετὰ τὸν υἱὸν Χουμρί καὶ οὐδεμίαν συγγένειαν ἔχοντα πρὸς τὸν Χουμρί, ἀνατρέψαντα μάλιστα τὴν τούτου δυναστείαν, καλεῖ δὲ αὐτὸν υἱὸν Χουμρί, διότι τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ ἐγένετο γνωστὸν τῇ Ἀσσυρίᾳ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Χουμρί (Ὁμορία). Καὶ ἡ Λυδία δὲ ἐγένετο γνωστὴ τὸ πρῶτον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν ἄλλην δυτικὴν Ἀσίαν, διὰ τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως Γύγου. Οὐδὲν δὲ ἄπορον ὅτι ὁ Ἀσσύριος βασιλεύς, ὅτε τὸ πρῶτον ἤκουσε περὶ Λυδίας, ἐκάλεσε τὸν βασιλέα αὐτῆς Γύγην. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰς διαφωνίας τὰς ὑπαρχούσας μεταξὺ τῆς Ἀσσυριακῆς παραδόσεως περὶ τοῦ Γύγου καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ τοῦ Γύγου καὶ τῆς δυναστείας αὐτοῦ παραδεδομένων. Ἄλλ' ἡ Ἀσσυριακὴ παράδοσις εἶναι καὶ λίαν ἀτελής ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν ὧν ἀναφέρει γεγονότων. Τίνοι τρόπῳ ἐξειδιώχθησαν οἱ Κιμμέριοι διὰ τοῦ Ἀσσοῦ; Ἐπέμφθη στρατὸς ἀπὸ Ἀσσυρίας ἐπικουρικὸς ἢ ἤρκεσαν ἀπλῶς φιλικαὶ σχέσεις πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν, ἵνα νικηθῶσιν οἱ Κιμμέριοι; Περὶ τούτων οὐδὲν λέγει τὸ Ἀσσυριακὸν μνημεῖον γινώσκωμεν δὲ μόνον ἐξ αὐτοῦ ὅτι ἡ Λυδικὴ πρεσβεία ἐπέμφθη εἰς τὴν Νινευὶ μετὰ τὴν ἦτταν καὶ ἐξέλασιν τῶν Κιμμερίων. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ὄλη σπουδαιότης τῶν ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις ἱστορουμένων συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ τὸ πρῶτον συνήφθησαν σχέσεις φιλικαὶ μεταξὺ Λυδίας καὶ Ἀσσυρίας, αἵτινες δὲν ἐκάλυψαν ἐν τούτοις τὸν Λυδὸν βασιλέα νὰ συμμαχήσῃ μετ' ὀλίγον μετὰ τοῦ ἐξεγεθέντος ἐν Αἰγύπτῳ ἐναντίον τῆς Ἀσσυριακῆς κυριαρχίας υἱοῦ τοῦ Νεκῶ Ψαμμιτίχου. Τοῦτο διδάσκουσιν ἡμᾶς τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα, ἐν οἷς φαίνεται ὁ Ἀσσουρβανιπάλ συγχωρῶν τῷ Λυδῷ βασιλεὶ τὴν τοιαύτην τούτου οὐχὶ φιλίαν πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν πολιτικὴν.

Ὁ πρῶτος κατὰ Αἰλὰμ πόλεμος τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ.—Μετὰ τὸν Αἰγυπτιακὸν πόλεμον ἐγένοντο στρατεῖαι τινες πρὸς ἀνατολὰς ἐναντίον τῶν κατὰ τὰ ὄρια τοῦ Αἰλὰμ οἰκούντων ὀρεινῶν τινῶν ληστρικῶν λαῶν, καὶ πρὸς βορρᾶν ἐναντίον τῆς χώρας Μαννάς, ἣτις εἶχεν ἀποστῆ πάλιν τῆς Ἀσσυριακῆς κυριαρχίας. Ὁ πόλεμος διεξήχθη ἐπιτυχῶς, ἐτιμωρήθησαν δὲ καὶ οἱ ληστρικοὶ ὀρεινοὶ καὶ ἡ χώρα Μαννάς. Ταύτης κατεστράφη μὲν ὁ στρατὸς καλύπτων διὰ τῶν πτωμάτων αὐτοῦ πεδῖον μάχης περιφερείας ἐξ ὠρῶν, κατεστράφησαν δὲ ὀκτὼ πόλεις καὶ πλεῖστοι τῶν κατοίκων ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν, ὁ δὲ ἀποστάτης ἡγεμὼν ἐτιμωρήθη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπηκόων, θανατωθεὶς μεθ' ὄλων τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. Καὶ ἄλλαι ἀποστασίαι κατὰ τὰ βορειανατολικά τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους εὐχερῶς καὶ αὐστηρῶς κατεστάλησαν. Τότε δὲ ἤρξατο ὁ κατὰ Αἰλὰμ πόλεμος. Ἐνταῦθα

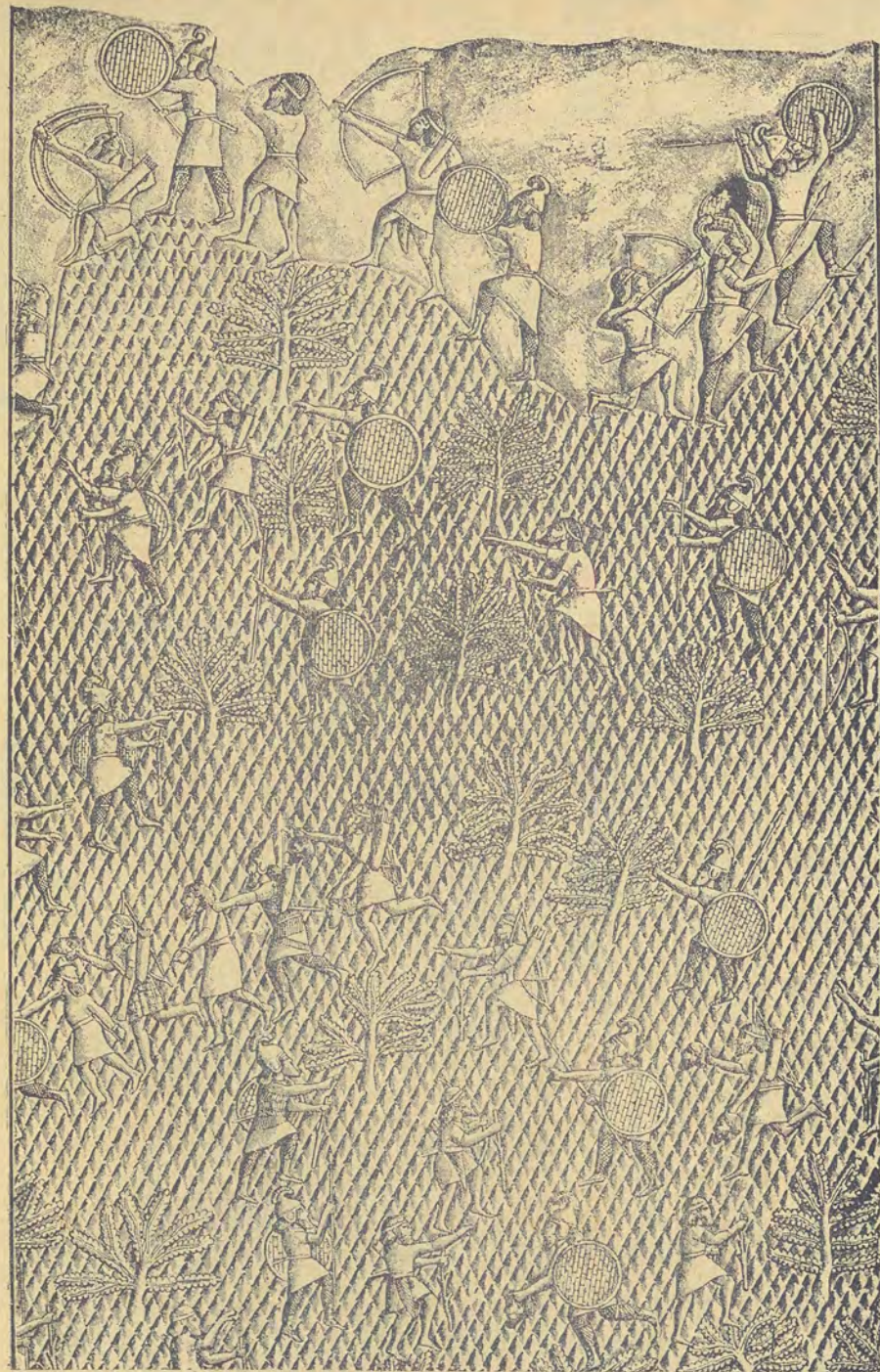
ἔβασίλευε νῦν ὁ Οὐρτάκις, ὅστις, ἐνῶ ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ διῆγεν ἐν εἰρῆνῃ καὶ φιλίᾳ πρὸς τὸν Ἀσσουρβανιπάλ καὶ εἶχε μάλιστα εὐεργετηθῆ ὑπὸ τούτου ἐν καιρῷ δεινοῦ τινος λιμοῦ, συνώμοσεν ὕστερον ἀγνωμόνως μετὰ τινων Χαλδαίων ἡγεμόνων ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας, καὶ ἄνευ κηρύξεως πολέμου ἐπέδραμεν εἰς Βαβυλωνίαν προελάσας μέχρις Ἀκκάδης. Ἄλλ' ἐν τάχει ἐπελθὼν ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ πεμφθεὶς Ἀσσυριακὸς στρατὸς ἐνίκησε καὶ ἐξεδίωξε τοὺς ἐπιδρομείς ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας. Ὁ Οὐρτάκις καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος αὐτοῦ ἐν τῇ καταλαβούσῃ ἀμφοτέρους ἀπογνώσει ἐφόνευσαν ἀλλήλους, ἵνα μὴ συλληφθῶσιν ὑπὸ τῶν νικητῶν. Ἄλλ' οὐδ' οὕτω ὁ πόλεμος ἐπερατώθη. Ὁ διαδεξάμενος τὸν Οὐρτάκιν ἀδελφὸς αὐτοῦ Τεουμμάν, ὁ «δαίμονι πονηρῷ ἐοικώς», ἦτο ἀπηνῆς τύραννος καὶ ἐπεβούλευσε τῇ ζωῇ τῶν ἀνεμιῶν αὐτοῦ (υἱῶν τοῦ Οὐρτάκι) Οὐμμανίγα καὶ Οὐμμανάλδα καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι καταφύγιον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ. Ὁ Τεουμμάν ἐπεμψε πρεσβείαν πρὸς τὸν Ἀσσύριον βασιλέα ἀξιῶν τὴν παράδοσιν τῶν φυγάδων. Ἄλλ' ὁ Ἀσσουρβανιπάλ τοὺς μὲν πρέσβεις ἐκράτησεν ἐν Νινευί, τοὺς δὲ φυγάδας ἐπεμψεν εἰς Αἰλάμ μετὰ στρατοῦ ἔχοντος ἐντολὴν ἵνα, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς ἐκεῖ πιστῆς εἰς τοὺς φυγάδας μερίδος, καθαιρέσῃ μὲν τὸν Τεουμμάν, βασιλέα δὲ τῆς χώρας καταστήσῃ τὸν ἕτερον τῶν φυγάδων Οὐμμανίγαν. Ὁ Τεουμμάν ἀντεπεξῆλθε μὲν ἐναντίον τοῦ ἐπελθόντος Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἅμα τῇ τούτου προσεγγίσει ὑπεχώρησεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ πόλιν Σοῦσα, ἐνταῦθα ἀναμένων τοὺς πολεμίους. Ὁ Ἀσσυριακὸς στρατὸς ἐν τῷ μεταξύ εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν καὶ ὁ Οὐμμανίγας ἐκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ τῆς μερίδος αὐτοῦ. Ἐνωθέντες δὲ νῦν οἱ Ἀσσύριοι μετὰ τῶν Ἐλαμιτῶν τῶν προσχωρησάντων εἰς τὸν Οὐμμανίγαν ἐπῆλθον κατὰ τῶν Σούσων καὶ νικήσαντες τὸν στρατὸν τοῦ Τεουμμάν πλησίον τῆς πόλεως ταύτης ἐν μάχῃ, καθ' ἣν ὁ Εὐλαιοὺς ἐβάφη δι' αἵματος, συνέλαβον τὸν ἀποπειραθέντα νὰ φύγῃ Τεουμμάν καὶ φονεύσαντες ἐπεμψαν τὴν αἵμοσταγῆ κεφαλὴν αὐτοῦ εἰς Νινευί ὡς τρόπαιον. Τότε δὲ ἅπαν τὸ Αἰλάμ ὑπετάγη τῷ Οὐμμανίγα, ὅστις ἐγένετο ὑποτελὴς τῇ Ἀσσυρίᾳ ἀναγνωρίσας τὴν ὑπερτάτην κυριαρχίαν τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ. Καὶ νῦν τὸ ξίφος τοῦ νικητοῦ δεινῶς ἐμαίνετο ἐναντίον τῶν ἠττηθέντων ὀπαδῶν τοῦ φονευθέντος βασιλέως. Πολλοὶ τῶν Ἐλαμιτῶν μεγιστάνων τῆς ἠττηθείσης μερίδος ἐπέμφθησαν ὑπὸ τῶν νικητῶν εἰς τὸν Ἀσσυριακὸν στρατὸν, ἐπέμφθησαν δὲ καὶ ὅσοι τῶν μεγιστάνων τούτων συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι· συνελήφθη δὲ τότε καὶ ἕγγονός τις τοῦ Χαλδαίου Μερωδάχ Βαλαδάν διαμένων ἐν Αἰλάμ καὶ γενόμενος, ὡς φαίνεται, εἰς τῶν κυριωτάτων ὑποκινητῶν τοῦ πολέμου, καὶ ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ Οὐμμανίγα εἰς Νινευί πρὸς τὸν Ἀσσουρβανιπάλ. Ὁ νικηφόρος Ἀσσυριακὸς στρατὸς ἐπανῆλθεν εἰς Νινευί ἐν θριάμβῳ αἱματηρῷ, ἐν ᾧ περιηρέθη καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Τεουμμάν, ἀφοῦ πρότερον ἐμπαγεῖσα ἐπὶ σκόλοπος ἐτέθη ἐπὶ τῆς μεγάλης πύλης

τῆς Νινευί εἰς ἐνδειξιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀσσοῦρ καὶ τῆς Ἰστάρ. Θεαταὶ ἀκούσιοι τοῦ τοιούτου θριάμβου ἐγένοντο καὶ οἱ μνημονευθέντες δύο ἐν Νινευί ἔτι κρατούμενοι πρέσβεις τοῦ Τεουμμάν. Καὶ ὁ μὲν τῶν πρέσβων τούτων ἐπὶ τῇ ἀπαισίᾳ θεᾶ τῆς νεκρᾶς κεφαλῆς τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ ἐξέτιλε διὰ τῆς χειρὸς τὸν πάγονα, ὁ δ' ἕτερος ἐβύθισε τὴν λόγχην εἰς τὴν καρδίαν. Τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ ἠκολούθησεν ὡς αἰχμάλωτος καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν νομάδων Γαμβουλαίων Δυσωνᾶς, ὅστις σύμμαχος ὦν τοῦ Τεουμμάν καὶ ἠττηθεὶς καὶ συλληφθεὶς ἀπήχθη εἰς Νινευί, εἶτα δὲ ἐφονεύθη μετὰ πολλῶν βασάνων ἐν Ἀρβήλοις· ἐξεδάρησαν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ συλληφθέντες φύλαρχοι Γαμβουλαῖοι ἀφοῦ πρῶτον ἀπέκοπησαν τὴν γλῶσσαν ὡς βλασφημήσαντες κατὰ τοῦ Ἀσσοῦρ καὶ τὸ βαρβαρότατον, τὰ πτώματα τῶν ἐκδαρέντων ἢ ἄλλως φονευθέντων καταμελισθέντα εἰς πολλὰ τεμάχια ἐπέμφθησαν εἰς διαφόρους χώρας ὡς μαρτύρια τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀσσοῦρ ἐναντίον τῶν πολεμίων καὶ ἀποστατῶν. Ἐν Νινευί δὲ ἐφονεύθη καὶ ὁ μνημονευθεὶς ἕγγονος τοῦ Μερωδάχ Βαλαδάν. Οὕτως ἠμπεδώθη ἡ δύναμις τῆς Ἀσσυρίας ἀπέναντι τοῦ Ἐλαμιτικοῦ κράτους. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους ὁ τῆς χώρας Οὐράρτου βασιλεὺς Σαρδουρι Γ', κατ' ἀκολουθίαν πιθανῶς τῶν ἐν Αἰλάμ γενομένων θέλων νὰ διάγῃ ἐν εἰρήνῃ καὶ φιλίᾳ πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν, ἐπεμψε πρεσβείαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, δι' ἧς ἐδήλου τὴν πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα πίστιν καὶ ὑπακοὴν αὐτοῦ.

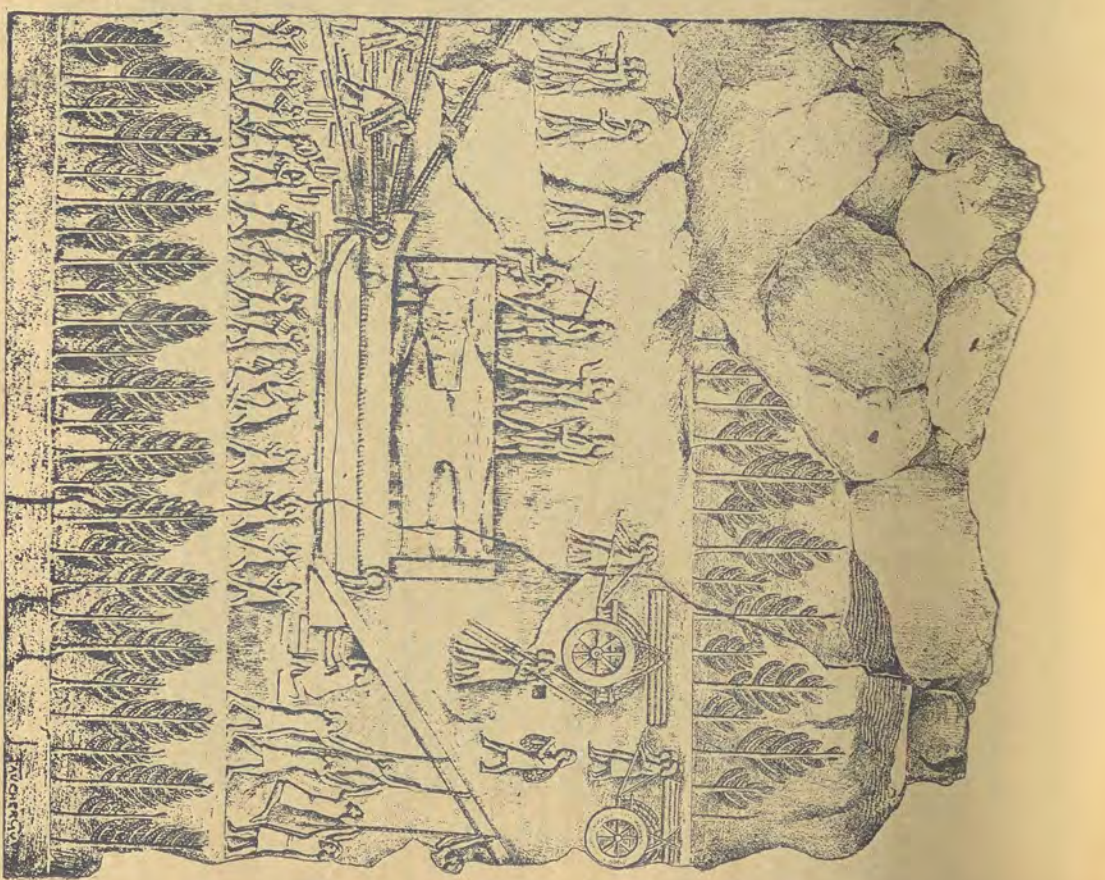
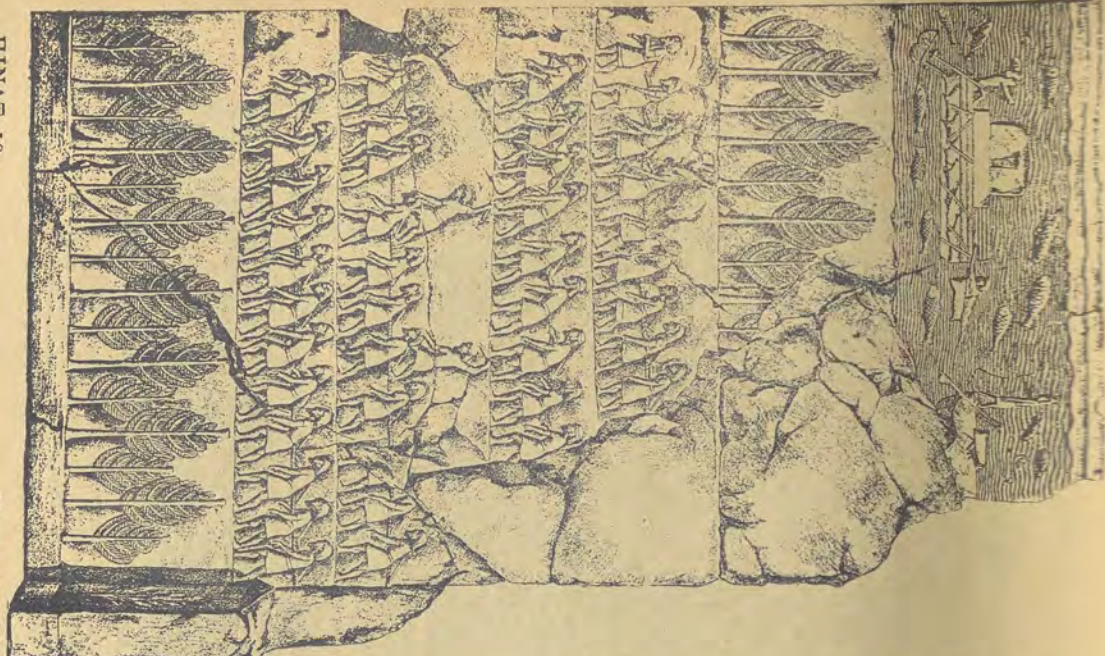
Πόλεμος ἐμφύλιος μεταξύ Ἀσσουρβανιπάλ καὶ Σαμασσομουκίν.—Εἶδομεν ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Σαμασσομουκίν(1) εἶχε κατασταθῆ βασιλεὺς Βαβυλωνίας. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἀφοῦ ἐπὶ 20 περίπου ἔτη ἐκυβέρνησε καλῶς καὶ μετὰ πίστεως πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τῷ εἰκοστῷ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ (648 π.Χ.), εἶτε αὐτὸς οἴκοθεν βουλευσάμενος εἶτε ὑπὸ τῆς Βαβυλωνιακῆς ἀριστοκρατίας καὶ ὑπὸ τῶν Χαλδαίων φυλάρχων παρορμηθεὶς, ἐπανέστη ἐναντίον τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ. Ἡ ἐκ πρώτης ὄψεως παράτολμος δοκοῦσα αὕτη πράξις ἐπήνεγκε μεγάλην μεταβολὴν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ φρονημάτων καὶ διαθέσεων ἐν τῷ μεγάλῳ Ἀσσυριακῷ κράτει, καὶ πολλοὶ λαοὶ καὶ ἡγεμόνες αὐτῶν, βίᾳ ὑποταχθέντες πρότερον τοῖς Ἀσσυρίοις, νομίσαντες νῦν ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ἐλευθερώσεως αὐτῶν, εὐμενεῖς καὶ εὐέλπιδες ἐβλεπον πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦ Σαμασσομουκίν. Ἡ Αἴγυπτος, ἐνθα δὲν ἐβασίλευε πλέον ἡ Αἰθιοπικὴ δυναστεία, ἀλλ' οἱ αὐθιγενεῖς τοπάρχαι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τὴν Ἀσσυριακὴν, ἐπελάβετο τῆς εὐκαιρίας ἵνα ἀποσεῖσῃ τὸν Ἀσσυριακὸν ζυγόν. Πολλοὶ τῶν νομαρχῶν ἀπέστησαν, ὁ δὲ τῆς Σαΐδος καὶ Μέμφιδος ἡγεμῶν, ὁ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν Νεκῶ υἱὸς καὶ διάδοχος Ψαμμίτιχος, ὁ διαδεξάμενος ἤδη ἐν τῇ μέσῃ καὶ τῇ κάτω Αἰγύπτῳ τὸν ἀπο-

(1) Ὁ Σαμασσομουκίν τὰ κοινωφελῆ ἔργα τὰ ἐκτελεσθέντα ἐν Βαβυλωνίᾳ κηρύσσει ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ ὡς ἔργα ἑαυτοῦ, ἐνῶ τὰ αὐτὰ ἔργα ὁ Ἀσσουρβανιπάλ ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς αὐτοῦ μνημείοις ἀποδίδωσιν εἰς ἑαυτόν.

θανόντα πατέρα αὐτοῦ, συμμαχήσας μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας (Γύγου ἢ Σαδνάττου) καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς ἴσως τούτου συγκροτήσας στρατὸν ἀπὸ μισθοφόρων Ἰώνων καὶ Καρῶν, ὑπέταξε πάντας τοὺς νομάρχας ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, καὶ ἐνώσας οὕτω τὴν Αἴγυπτον πολιτικῶς ὑπὸ τὴν δυναστείαν αὐτοῦ ἀπῆλλαξεν αὐτὴν τῆς Ἀσσυριακῆς κυριαρχίας. Ἡ ἀποστασία αὕτη τῆς Αἴγυπτου ἦτο δεινὸν τραῦμα κατὰ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, οὐ μόνον διότι οὕτω ἀπώλλυντο πάντες οἱ καρποὶ τῶν μεγάλων κατὰ τῆς χώρας ταύτης καὶ ἐνδόξων πολέμων καὶ νικῶν τοῦ Ἀσσαρδδῶν καὶ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ γεγονός τοῦτο ὀλεθρίαν διὰ τὴν Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν ἠδύνατο νὰ ἀσκήῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοὺς λαοὺς τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἀραβίας. Εἰ καὶ δὲ ὁ Ψαμμίτιχος ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Αἴγυπτου καὶ εἰς τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐδραίωσιν τῆς δυναστείας αὐτοῦ δὲν ἐστράτευσεν εἰς τὴν Συρίαν, οὐχ ἦττον πόλεις τινὲς Φοινικικαί, ὡς ἡ νησιωτικὴ Τύρος (ἧς ἦρχε τότε ὁ Βάαλ) καὶ αἱ μετ' αὐτῆς ὁμοσπονδίαν ἀποτελοῦσι πόλεις καὶ τινες χώραι τῆς Συρίας ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας, ἀπέστησαν δὲ καὶ πολλοὶ ἡγεμόνες Ἀραβες. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Σαμασσομουκὶν προσεχώρησαν πάντες οἱ τῆς νοτίας Βαβυλωνίας Χαλδαῖοι ἡγεμόνες καὶ οἱ τῶν ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Χαλδαίᾳ νομᾶδων Ἀραμαίων φύλαρχοι. Ἐγγονος δὲ τις τοῦ Μερωδάχ Βαλαδάν καλούμενος Ναβουβηλσουμι συνεκρότησε στρατὸν ἀπὸ Χαλδαίων καὶ Βαβυλωνίων, εἰς ὃν προσεχώρησαν καὶ τινες ἐν Βαβυλωνιακαῖς πόλεσιν Ἀσσυριακαὶ φρουραί, ὧν οἱ ἀρχηγοὶ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ Σαμασσομουκὶν ἔτι δὲ καὶ Ἀσσύριοι τινες διοικηταὶ τῶν ὁμῶρων τῇ Βαβυλωνίᾳ Ἀσσυριακῶν ἐπαρχιῶν, εἴτε ἐξ ἀνάγκης εἴτε καὶ ἐκουσίως, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ Σαμασσομουκὶν, διότι ὁ πόλεμος δὲν ἦτο κυρίως μετὰ Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων, ἀλλ' εἶχε χαρακτῆρα ἐμφυλίου δυναστικοῦ πολέμου μετὰ δύο ἡγεμόνων Ἀσσυρίων. Τέλος κατὰ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ἐκηρύχθη καὶ ὁ πρὸ μικροῦ ὑπὸ τούτου εὐεργετηθεὶς καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλων τὸν θρόνον αὐτοῦ βασιλεὺς τοῦ Αἰλάμ Οὐμμανίγας, ἀφορμὴν λαβὼν ἀπὸ τῆς ἀξιώσεως τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ νὰ ἀποδοθῇ αὐτῷ τὸ πρὸ 1635 ἐτῶν ἀρπαγὲν ὑπὸ τῶν Ἐλαμιτῶν περίφημον ἄγαγμα τῆς θεᾶς τῆς Ὁρχόης Νάνα - Ἰστάρ (ἴδε σελ. 141). Ἐὰν δὲ εἰς τὴν μεγάλην ταύτην κατὰ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ καὶ τῆς Ἀσσυρίας σύστασιν προσεχώρουν καὶ οἱ λαοὶ τῆς Ἀριανῆς καὶ ἰδίως οἱ Μῆδοι, καὶ μετ' αὐτῶν οἱ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου, ὁ πόλεμος καθίστατο διὰ τὴν Ἀσσυρίαν ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως καὶ ἡ ὥρα τῆς καταστροφῆς τῆς Νινευὶ καὶ τῆς Ἀσσυριακῆς μοναρχίας ἤθελε σημάνει ἴσως ἀπὸ νῦν. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ Μῆδια καταστᾶσα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐλευθέρᾳ ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας, ὡς ἡ Αἴγυπτος, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἀθόρῳβον ἐπέκτασιν τοῦ κράτους αὐτῆς ἐπὶ τὴν Ἀριανὴν καὶ τὴν Ἀρμενίαν· οὕτω δὲ ὁ Ἀσσουρβανιπάλ ἀσφαλῆς ὢν κατὰ νῶτον ἔστρεψεν εἰς τὸν κατὰ μέτωπον ἀγῶνα πᾶσας τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ. Τὴν ὄργην τοῦ μεγάλου βασιλέως παρῴξυνε σφόδρα

Μικρὸς ἄτακτος βορεινὸς πόλεμος.

ἡ διαγωγή τοῦ Σαμασσομουκίν, ὅστις εἶχεν ἐπιβάλει χεῖρα ἀσεβῆ ἐπὶ τοὺς θεοὺς τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου καὶ τῶν ἄλλων θεῶν ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Βοροσίποις, εἶχε δὲ ἀφαιρέσει καὶ αὐτὰ τὰ πολύτιμα δῶρα τὰ πεμφθέντα εἰς τοὺς βίβλους τῶν θεῶν ὑπὸ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ. Καὶ νῦν τὸν μέγαν ἀπὸ νότου κινδυνὸν ἀντιμετώπισεν ὁ Ἀσσουρβανιπάλ μετὰ μεγάλης ταχύτητος καὶ δραστηριότητος. Καὶ πρῶτον ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τὸν Βαβυλωνιακὸν λαόν, ἐν ἣ ἔστιγματίζει τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ ἀπέτρεπε τοὺς Βαβυλωνίους ἀπὸ τῆς μετ' αὐτοῦ συμπραξέως. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ ἔργον οὐδαμῶς ἠδουκίμησε, διότι οἱ Βαβυλώνιοι ἦσαν ἀφωσιωμένοι τῷ Σαμασσομουκίν, αὐτοὶ πιθανῶς, ὡς εἴρηται, παρορμήσαντες αὐτὸν εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἀσσουρβανιπάλ κατώρθωσε ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἐπικινδυνωτάτου τῶν πολεμίων, ὅστις ἦτο ὁ βασιλεὺς τοῦ Αἰλάμ, καὶ ν' ἀπομονώσῃ ταχέως τὸν Σαμασσομουκίν καὶ τοὺς Βαβυλωνίους ἐπέτυχε δὲ τοῦτο διὰ στρατιωτικῆς ἄμα δὲ καὶ πολιτικῆς ἐνεργείας ἐπιτηδείας. Ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς, ἐνῶ παρεσκευάζετο νὰ προσβάλῃ κατὰ μέτωπον τὸν πολεμίων ἐν αὐτῇ τῇ Βαβυλωνίᾳ, ἐπεμψε συγχρόνως στρατὸν εἰς τὴν Χαλδαίαν, ἵνα ἐνεργήσῃ κατὰ νότου ἐναντίον τοῦ Σαμασσομουκίν καὶ κωλύσῃ τὴν μετὰ τούτου ἔνωσιν τῶν Χαλδαιῶν, ἐνῶ ἕτερος στρατός, ὁ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν, κατέστρεφεν ἐνταῦθα τὰ πάντα διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ὁ Ἐλαμιτικὸς στρατός ὁ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἑνὸς τῶν υἱῶν τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν πρόην βασιλέως τοῦ Αἰλάμ Τεουμμάν ἐσελάσας εἰς τὴν Χαλδαίαν, ἵνα ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Χαλδαϊκοῦ στρατοῦ, ἠττήθη ὑπὸ τοῦ πεμφθέντος αὐτόσε ὑπὸ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Αἰλάμ, τοῦτον δὲ παρηκολούθησεν ἐν τῇ ὑποχώρῃ καὶ ὁ Ναβουβηλσουμί ἄγων τὸν ἀπὸ Χαλδαιῶν καὶ Ἀσσυρίων ἀποστατῶν συγκείμενον, ὡς ἐροῦντο, στρατὸν αὐτοῦ. Συγχρόνως δὲ ὁ Ἀσσουρβανιπάλ κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ ἐν Χαλδαίᾳ μνηστῆράς τινος τοῦ θρόνου ἐναντίον τοῦ Οὐμμανίγα, καὶ δι' ἐπανάστασέως γενομένης ἐναντίον τούτου ἐξεδιώχθησαν τῆς πατρίδος αὐτῶν ἕξ καὶ ὀγδοήκοντα ἡγεμονόπαιδες τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ὡς θιασῶται τοῦ Οὐμμανίγα, καὶ κατέφυγον εἰς τὰς ἐλώδεις ἀκτὰς τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἐνθα συλληφθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ ἐπέμφθησαν εἰς Νινευί. Καὶ οὗτοι μὲν ἔτυχον χάριτος καὶ συγγνώμης παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁ δὲ στρατός ὁ Ἀσσυριακὸς ὁ ἐν Βαβυλωνίᾳ ἐνεργῶν διήνοιξεν ἑαυτῷ ὁδόν, διὰ σφαγῶν καὶ καταστροφῶν, πρὸ τὴν Βαβυλῶνα αὐτήν. Ἐντὸς μικροῦ πάσα σχεδὸν ἡ Βαβυλωνία, ἀνευ οὐδεμιᾶς σπουδαίας ἀντιστάσεως ἐκ μέρους τοῦ Σαμασσομουκίν, ὅστις ἔδειξε κωθρότητα καὶ ἀδράνεια μεγάλην, ὑπετάγη εἰς τὰ ὄπλα τὰ Ἀσσυριακά, ἐπολιορκήθησαν δὲ αἱ μόναι μὴ κυριευθεῖσαι ἀμέσως πόλεις Βαβυλῶν καὶ Βόρσιππα. Οἱ πολιορκηταὶ ἐνέφραξαν τὰς διώρυγας καὶ διὰ λιμοῦ καὶ ἀνυδρίας ἐζήτουν νὰ κυριεύσῃσι τὰς ἱερὰς πόλεις. Ἄλλ' ἡ Βαβυλῶν ἀντέσχεν ἐπὶ ἓν ἢ καὶ δύο ἔτη. Τοσοῦτο δὲ τὰ δαινὰ τοῦ λιμοῦ ἠϋξήθησαν ἐν τῇ πόλει, ὥστε οἱ λιμώττοντες κάτοικοι ἔσφαζον τὰ ἴδια αὐτῶν τέκνα, ἵνα τρέφωσιν ἐκ τῆς τούτων σαρκός. Τέλος οἱ πολιορκούμενοι ἐν τῇ ἀπογνώσει αὐτῶν συνέλαβον τὸν Σαμασσομουκίν καὶ ἔρριψαν αὐτὸν μετὰ τῶν δορυφόρων αὐτοῦ εἰς πυρᾶν (1) καὶ μετὰ τὸ τραγικὸν τοῦτο τέλος τοῦ βασιλέως ἡ πόλις (μετ' αὐτῆς δὲ καὶ τὰ Βόρσιππα) παρεδόθη, ἀλλὰ δὲν ὑπέστη τὴν τύχην, ἣν εἶχεν ὑποστῆ ὑπὸ τοῦ Σεναχειρίμ. Μόνον οἱ ἔνοχοι ἐτιμωρήθησαν αὐστηρῶς φονευθέντες διὰ βασάνων δεινῶν, ἀφοῦ ἀπεκόπησαν τὴν γλῶσσαν ὡς βλάβασμα λαλήσαντες ἐναντίον τοῦ

(1) Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ἂν τὸ γεγονός τοῦτο ἦτο ἔργον ἐκδικήσεως καὶ τιμω-

ἀγίου ὀνόματος τοῦ Ἀσσοῦρ(1), ἐρρίφθησαν δὲ τὰ πτώματα αὐτῶν εἰς κύνες πρὸς βοράν. Ἄλλ' ἡ πόλις καὶ οἱ ἄλλοι κάτοικοι οὐδὲν ἔπαθον, εἰς δὲ τοὺς φυγόντας ἐδόθη ἀμνηστία καὶ ἐπετρέπη αὐτοῖς νὰ ἐπανέλθωσι καὶ κατοικήσωσιν ἐν τῇ πόλει. Ὁ Ἀσσορβανιπάλ δὲν διώρισε πλέον ἄλλον βασιλέα ἐπὶ τῆς ὑποταχθείσης εἰς αὐτὸν Βαβυλωνίας, ἀλλ' ὡς οἱ πατέρες αὐτοῦ Ἀσσαραδδών, Σαναχειρίμ καὶ Σαργών, ἐγένετο αὐτὸς βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας, ὑπὸ τὸ ὄνομα Κανδαλάνου, καὶ ὡς τοιοῦτος μνημονεύεται καὶ ἐν τῷ Πτολεμαϊκῷ Κανόνι (καλούμενος ἐν τούτῳ Κινηλαδάνος, ὁ παρ' Εὐσεβίῳ Θῶνος ;). Καὶ νῦν οἱ ἡγεμόνες τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἀραβίας, ὅσοι δὲν εἶχον σπεύσει νὰ ἀποστῶσι τῆς Ἀσσυρίας, ἀνεώσαν ἐπισήμως τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πίστεως καὶ τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τὸν Ἀσσορβανιπάλ' ἀλλ' ἐτιμωρήθησαν αὐστηρῶς οἱ ἀποστάντες ἐκ τῶν Ἀράβων φυλάσχοι. Στρατὸς ἐκ τῶν πιστῶν τῇ Ἀσσυρίᾳ Ἰδουμαίων, Ἀμμωνιτῶν καὶ Μωαβιτῶν εἰσήλασεν εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ τοιαύτην ἐποίησε λεηλασίαν ἐν τῇ χώρᾳ, τῇ παριστώσῃ θέαμα ἀτελεύτητον καιομένων κωμῶν, ὥστε δεινὸς ἐνέσκηψε λιμὸς ἐν αὐτῇ. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀράβων ἐπαναστατῶν Βάτι βάν Ἀζαήλ ἔφυγεν εἰς τοὺς Ναβαταίους, ὁπόθεν ἐκδιωχθεὶς μετέβη οἰκειοθελῶς εἰς Νινευί, ἐνθα ἐκλείσθη ἐν ζωρεῖφ μετὰ κυνῶν καὶ ἐξετέθη εἰς δημοσίαν θέαν. Ἐπίσης καὶ ἡ Ἀραβίς βασιλίσα Ἀδίγια συλληφθεῖσα αἰχμάλωτος ἀπήχθη εἰς Νινευί. Πᾶσαι αἱ Ἀραβικαὶ φυλαὶ αἱ ἀποστᾶσαι ὑπετάγησαν αὐτῆς καὶ ἐδόθη αὐταῖς ὑπὸ τοῦ Ἀσσορβανιπάλ ἀνώτατος διοικητῆς ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν φυλῆς, ἵνα οὕτως, ὡς ἐνόμιζεν ὁ Ἀσσορβανιπάλ, ἀσφαλισθῇ κάλλιον ἢ ὑποταγῇ τῆς χώρας. Ὑπετάγησαν δὲ καὶ αἱ ἀποστᾶσαι Φοινικικαὶ πόλεις καὶ ἡ Τύρος δέ, ἐνθα ἐβασίλευεν ἔτι ὁ μνημονευθεὶς Βάαλ, ἀφοῦ διὰ τῆς διακοπῆς πάσης πρὸς τὴν ἀπέναντι παραλίαν γῆν συγκοινωνίας ἐστερεῖτο ὕδατος ποσίου καὶ οἱ κάτοικοι ἠναγκάζοντο νὰ πίνωσιν ὕδωρ θαλάσσιον (2), ὑπετάγη τῷ Ἀσσορβανιπάλ βασιλεῖ' ἀλλ' ὁ Βάαλ διετήρησε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἀφοῦ ἔπεμψε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ καὶ τὰς θυγατέρας τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ εἰς τὸν γυναικῶνα τοῦ Ἀσσορβανιπάλ. Οὕτως ἡ Ἀσσυριακὴ κυριαρχία ἐπανῆλθε πανταχοῦ εἰς τὸ πρὸ τοῦ μεγάλου ἐμφυλίου πολέμου καθεστῶς. Μόνον ἡ Αἴγυπτος ἀπεσπᾶσθη ὀριστικῶς ἀπὸ τῆς κυριαρχίας ταύτης. Ἄλλ' οὔτε τὸ νέον Αἴγυπτιακὸν κράτος ἐτόλμησεν ἐπὶ τοῦ Ἀσσορβανιπάλ νὰ ὑπερβῇ τὰ πρὸς τὴν Συρίαν ὄρια, οὔτε ὁ Ἀσσοῦριος βασιλεὺς ἐπειράθη πλέον νὰ ὑπαγάγῃ τὴν μεγάλην ταύτην χώραν ὑπὸ τὴν Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν, ἐστράφη δ' ἢ προσοχὴ καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ μεγάλου βασιλέως κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη πρὸς ἀνατολάς, πρὸς τὸ Αἴλαμ.

Δεύτερος καὶ τρίτος κατὰ Αἴλαμ πόλεμος.— Ἡ ἀνάμιξις τοῦ Αἴλαμ εἰς τὸν Βαβυλωνιακὸν πόλεμον προὐκάλεσε, παρ' ὅλην τὴν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐπελθούσαν διαρκούντος τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολέμου πολιτικὴν καὶ δυναστικὴν μεταβολήν, νέαν μετὰ τὸ τέλος τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Αἴλαμ Ἀσσυρια-

ρίας δι' ὅσα ἔπαθεν ἡ πόλις δεινὰ ἐξ αἰτίας τοῦ Σαμασσομουκίν ἢ ἦτο θυσία ἐξιλαστήριος τοῖς θεοῖς ἐκόντος τοῦ βασιλέως γενομένη (ἴδε κατωτέρω).

(1) Ἐκ τούτου φαίνεται ἀληθῆς ἡ γνώμη ὅτι ὁ Ἀσσοῦρ δὲν ἐλατρώετο ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ (ἴδ. σελ. 116). Παρατηρητέον ὅμως ὅτι ἐνταῦθα τὸ βλασφημεῖν κατὰ τοῦ Ἀσσοῦρ δὲν σημαίνει βλασφημίαν κατὰ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ ἐπανίστασθαι καὶ πολεμεῖν ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας, ἣς ὑπέρτατος κύριος ἦτο ὁ Ἀσσοῦρ.

(2) Ταῦτα κατὰ τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα. Ἄλλ' ὡς εἶδομεν, κατὰ τὴν ἐπὶ Σαλαμνασάρ Δ' ἢ ἐπὶ Σαργῶν πολιορκίαν οἱ κάτοικοι τῆς νησιωτικῆς πόλεως ὄρωσον φρεάτια ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἐκ τούτων ἔπινον κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἰωσήπου (ἴδ. σελ. 333).

κὴν στρατείαν. Ὡς εἶδομεν, μετὰ τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολέμου ἦταν τῶν Ἑλαμιτῶν ἐν Χαλδαίᾳ, ὁ Χαλδαῖος Ναβουβηλσουμί μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν ἐκ Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων ἀποστατῶν συγκειμένου στρατοῦ εἶχε καταφύγει εἰς Αἴλαμ. Καὶ νῦν ὁ Ἀσσορβανιπάλ, μετὰ τὸ εὐτυχὲς πέρας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολέμου, ἀπήτησε παρὰ τοῦ φίλου φρονούντος τῇ Ἀσσυρίᾳ βασιλέως Ἰνδαβίγια, δι' αὐστηροῦ διαγγέλματος ἢ τελεσιγράφου, τὴν παράδοσιν τῶν φυγάδων (1). Ἄλλὰ πρὶν ὁ Ἀσσοῦριος κομιστῆς τοῦ τελεσιγράφου φθάσῃ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἑλαμίτου βασιλέως, ἐφρονεῖτο οὗτος ὑπὸ τῶν ὑπηκόων, πιθανῶς ἕνεκα τῆς φιλασσυριακῆς πολιτικῆς αὐτοῦ, καὶ βασιλεὺς Αἴλαμ ἀνηγορεύθη ὁ Οὐμμανάλδας. Ταῦτα μαθὼν ὁ Ἀσσορβανιπάλ ἔπεμψεν ἀμέσως (τῷ 695 π. Χ.) στρατὸν εἰς Αἴλαμ κηρύττων ἔκπτωτον τὸν Οὐμμανάλδαν καὶ ὡς βασιλέα Αἴλαμ ἀναγνωρίζων ἕνα τῶν εἰς αὐτὸν καταφυγόντων Ἑλαμιτῶν ἡγεμονοπαίδων, τὸν Ταμμάριτον, καὶ τοῦτον πέμπων εἰς Αἴλαμ ἐν συνοδείᾳ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ. Ταχὺς ὁ Ἀσσυριακὸς στρατὸς εἰσελάσας εἰς Αἴλαμ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν κατέλαβε τὸ πλεῖστον τῆς χώρας. Πόλεις πολλαὶ ἐκυριεύθησαν, πολλοὶ δὲ τῶν μεγιστάνων, καὶ αὐτὸς ὁ Οὐμμανάλδας, ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐν τοῖς ὄρεσι. Τὰ Σοῦσα ἐκυριεύθησαν καὶ ὁ Ταμμάριτον ἀνηγορεύθη ἐνιαῦθα βασιλεὺς Αἴλαμ. Ἄλλὰ φοβερὰν ὑπέστη ἐρήμωσιν ἡ χώρα ἐκ τοῦ πολέμου τούτου, οὐ μόνον διὰ τῶν καταστροφῶν τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ πλείστου μέρους τῶν κατοίκων ἐκτὸς τῶν ὄριων τῆς χώρας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ταῦτα διεπράχθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ μετὰ τὴν ἀνάγκησιν τοῦ νέου ὑπὸ τοῦ Ἀσσοῦρ προστατευομένου βασιλέως, μετὰ τὴν ἀνάγκησιν οὐδ' οὗτος νὰ διατηρηθῇ ἐν τῷ θρόνῳ. Ὁ Οὐμμανάλδας, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἀσσυρίων, ἐπωφελούμενος τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ διὰ ξένων λογῶν ἐπιβληθέντος τῇ χώρᾳ βασιλέως κατέλιπε τὸ κρησφύγετον αὐτοῦ καὶ ἐπελθὼν ἐξήλασε τὸν Ταμμάριτον καὶ ἀποκατεστάθη εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ. Ἄλλὰ νῦν ὁ Οὐμμανάλδας ἐπειράθη νὰ στερεωθῇ ἐν τῇ ἀρχῇ διὰ φιλίας πρὸς τὸν Ἀσσορβανιπάλ πολιτικῆς. Οὗτος δὲν ἀπέρριψεν ἀποτόμως τὴν προτεινομένην αὐτῷ χεῖρα διαλλαγῆς, ἀλλ' ἀπήτησε πάλιν τὴν παράδοσιν τοῦ Ναβουβηλσουμί καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ, οὕτως διαρκούντος τοῦ πολέμου φυγόντες ἀπὸ Αἴλαμ εἶχον πάλιν ἐπιστρέψει εἰς τὴν χώραν ταύτην. Ὁ Οὐμμανάλδας ἐφάνη πρόθυμος νὰ παραδώσῃ τὸν Ναβουβηλσουμί, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ τοῦτον σε αὐτὸν δὲν ἠδύνατο νὰ πέμψῃ ὅλον δέσμιον εἰς Νινευί, ὑπεσχέθη δὲ νὰ ἐκδιώξῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὄριων Αἴλαμ, ἀφιεμένης τῆς Νινευί, ὁποσθέντος τῆς πέραν τῶν ὄριων συλλήψεως εἰς τὸν Ἀσσοῦριον βασιλέα. Ὁ Ἀσσορβανιπάλ δὲν ἐθεώρησεν ἐπαρκῆ τὴν ἀπάντησιν ζητῶν ἀφορμὴν πολέμου, καὶ κατὰ συμβουλήν τοῦ μαντείου τῆς Ὁρχόης νέαν ἔπεμψε πρεσβείαν, δι' ἣς ἀπῆται πάλιν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ περιφθιμῶν ἀγάλματος τῆς θεᾶς τῆς Ὁρχόης. Ὁ Οὐμμανάλδας καὶ νῦν, ὡς πρότερον, ἠρηνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, ἐπὶ δὲ τῇ ἀρνητικῇ ἀπαντήσῃ αὐτοῦ εἰσήλασεν ἀμέσως Ἀσσυριακὸς στρατὸς εἰς τὸ Αἴλαμ, ὅστις ταχὺς προήλασεν ἐν καταστρεπτικῇ πορείᾳ μέχρι τῶν Σούσων. Οὐδ' αὐτοὶ οἱ ναοὶ τῶν θεῶν ἐξηρέθησαν τῆς γενικῆς καταστροφῆς, ἠρπάγησαν δὲ καὶ οἱ θησαυροὶ καὶ τὰ ἀγάλματα αὐτῶν θεῶν, ἐν οἷς καὶ

(1) Τὸ ἀξιοσημειώτερον τοῦτο διὰ τὸ ὕψος αὐτοῦ τελεσιγράφου ἔχει οὕτω : «Ἐὰν δὲν σταλάσῃ ὀπίσω ὑπὸ σοῦ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, θά ἔλθω ἐγὼ αὐτὸς καὶ θά καταστρέψω τὰς πόλεις σου τὸν λαὸν τῶν Σούσων, Ματακτοῦ καὶ Ἰδαλα θέλω ἀπαγάγει αἰχμάλωτον καὶ σὲ μὲν θά καθαιρέσω ἀπὸ τοῦ θρόνου, θά διορίσω δὲ ἄλλον εἰς αὐτόν. Καὶ ὡς πρότερον κατέστρεψα τὸν Τεουμμάν, οὕτω σὲ θά καταστρέψω νῦν».

τὸ τοῦ μυστηριώδους μαντικοῦ θεοῦ, τοῦ ἐν ἀγνώστῳ τόπῳ πάντοτε κεκοιμημένου καὶ οὐδέποτε μέχρι νῦν οὐδενὶ ὄντος ὄρατοῦ. Καὶ αὐτῶν τῶν βασιλέων οἱ τάφοι ἐβεβηλώθησαν καὶ ἐσπλήθησαν, οἱ δὲ ἀνδριάντες αὐτῶν κατεστράφησαν. Ἀναριθμητὸν δὲ ἦτο τὸ πλῆθος τῶν εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγομένων, ἐν οἷς εὐρίσκειτο καὶ ἅπαντα σχεδὸν ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, ἡχμαλωτίσθη δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς Οὐμμανάδας. Ὁ Ναβουβηλσουμί ἐφρονεῦθη ὑπὸ τινος ἀξιωματικοῦ κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ, ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπέμφθη εἰς Νινευί ὑπὸ τοῦ Οὐμμανάδα πρὶν αἰχμαλωτισθῆ οὗτος. Μετὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ πολέμου φαίνεται ὅτι μετέβη εἰς Σούσα καὶ ὁ Ἀσσορβανιπάλ, ἵνα προσκυνήσῃ τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς τῆς Ὁρχόης καὶ ἐπαναγάγῃ αὐτὸ ἐν θριάμβῳ εἰς Νινευί. Ὁ δεινότατος οὗτος πόλεμος ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος μεταξὺ Ἀσσυρίων καὶ Αἰλάμ, διότι οὐδέτερον τῶν κρατῶν τούτων, οὔτε τὸ νικηφόρον οὔτε τὸ ἡττηθέν, ἐπέζησεν ἐπὶ μακρὸν τῷ πολέμῳ τούτῳ. Τὸ κράτος τοῦ Αἰλάμ δὲν κατελύθη καὶ μετὰ τὴν φοβερὰν ἦν ὑπέστη καταστροφὴν, διατηρήσαν ἐπὶ τινα ἔτι χρόνον σκιάν τινα ἀνεξαρτησίας, ἐπανῆλθε δὲ εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Οὐμμανάδας. Ἄλλ' ὅμως ἡ μεγάλη ἀσθένεια, εἰς ἣν περιήγαγον τὸ Αἰλάμ οἱ πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν πόλεμοι, καὶ μάλιστα ὁ τελευταῖος, κατέλιπεν αὐτὸ ἔρμαιον εἰς τὸ γειτονικὸν ἔθνος τῶν κατὰ μικρὸν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἐμφανιζομένων Περσῶν (τῆς ἰδιαίτερας δηλονότι Ἀριανῆς φυλῆς τῶν Περσῶν τῶν οἰκούντων ἐν *Περσίῃ* (Φαρσιστάν), τῇ κειμένη νοτιανατολικῶς τοῦ Αἰλάμ). Οὕτω δὲ ἐξέλιπεν ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς δυτικῆς Ἀσίας τὸ ὄνομα ἕνός τῶν ἀρχαιοτάτων ἀνατολικῶν κρατῶν, τῆς πρώτης μετὰ τὴν Βαβυλώνα, ἣ καὶ πρὸ αὐτῆς, κοιτίδος τοῦ Ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ (ἴδ. σ. 213-218). Ἄλλ' ἐνῶ μετ' ὀλίγον ἡ τέως πρωτεύουσα τοῦ Αἰλάμ Σούσα μετὰ νέας λάμψεως ἀναφαίνεται ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ὡς κέντρον καὶ πρωτεύουσα τοῦ μεγάλου Περσικοῦ κράτους, ἡ τοῦ νικηφόρου Ἀσσυριακοῦ κράτους πρωτεύουσα Νινευί, τὸ κέντρον καὶ ἡ πηγὴ τῆς Ἀσσυριακῆς δυνάμεως, πρῶριζα ἀφανίζεται καὶ ἐκλείπει ἐκ τοῦ θεάτρου τῆς Ἱστορίας. Οἱ Πέρσαι ἐγκατεστάθησαν ἐν Αἰλάμ ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Θεῖσπην καθ' ὃν χρόνον οἱ ὀμόφυλοι αὐτοῖς Μῆδοι, οἱ βορειότερον τῶν Περσῶν οἰκούντες, κατὰ τοὺς χρόνους ἀκριβῶς τοῦ τελευταίου Ἐλαμιτικοῦ πολέμου, ἀφήρουν ἀπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους μίαν πρὸς τὰς ἐν Ἀριανῇ Ἀσσυριακᾶς κτήσεις καὶ ὑπερθεν τῆς κορυφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ὑπερθεν τῆς Νινευί, διὰ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου διήνοιγον ἑαυτοῖς ὁδὸν κατακτήσεως μέχρι τοῦ Ἄλφου ποταμοῦ. Ἡ ἀδυναμία, εἰς ἣν κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους τὰ κράτη τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου καὶ τῆς ἀνατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὰ κράτη Μαννάς, Οὐράρτου, Μόσχων καὶ Τιβαρητῶν, διηκολύνη τὴν τοιαύτην ἐπέκτασιν τοῦ νεαροῦ κράτους τῶν Μῆδων, τοῦ προωρισμένου νὰ καταστρέψῃ τὴν Νινευί.

Ἡ κατὰ Ἀράβων στρατεία τοῦ Ἀσσορβανιπάλ.— Καθ' ὃν χρόνον τὰ Ἀσσυριακὰ στρατεύματα ἠρήμον ἡ χώραν Αἰλάμ μεγάλη ἐπανάστασις Ἀραβικὴ ἀπὸ τῆς Συριακῆς ἐρήμου καὶ τῶν ἐγγὺς τῆς Λαμασκῶν πλανωμένων νομαδικῶν Ἀραβικῶν φυλῶν μέχρι τῶν ἔνδον τῆς Ἀραβίας ἐκταθεῖσα, ἀφοῦ μετέσχον αὐτῆς καὶ οἱ τέως πιστοὶ Ναβαταῖοι (ὧν ὁ ἀρχηγὸς Νατάν συνώμοσε κατὰ τῶν Ἀσσυρίων μετὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀσσορβανιπάλ ὡς ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ ταχθέντος Βιατί), μεγάλα παρέσχε πράγματα τῷ Ἀσσορβανιπάλ. Ἰσχυρὸς Ἀσσυριακὸς στρατὸς ἐπέμφθη κατὰ τῶν ἀνταρτῶν καὶ ἐπολέμει «ἐν χώραις ἐρήμοις, 100 ασσοῦ μακρὰν τῆς Νινευί κειμένας, ἐν τόποις δίψης καὶ στεναγμῶν, ἐν οἷς οὐδὲν πτηνὸν τοῦ οὐρανοῦ ζῆ καὶ ὄπου οὐδὲ ὄναγροι οὐδὲ δορκάδες βόσκουσι».

Μόνον αἱ καρποφόροι καὶ ὕδατος ἀφθονοῦσαι ὁάσεις, ἐν αἷς ἐστρατοπέδευεν ὁ στρατὸς, ἀνεκούφιζον ἐπὶ μικρὸν τὰς ταλαιπωρίας τῆς στρατείας. Ἀλλὰ παρ' ὅλα τὰ φυσικὰ προσκόμματα καὶ τὰς ἐπιθέσεις τῶν ληστροικῶν νομάδων Ἀράβων (τῶν *Βεδουϊτῶν*), οἱ Ἀσσύριοι προὐχώρουν εἰς τὰ ἔνδον τῆς Ἀραβίας καὶ πανταχοῦ, ἔνθα εὕρισκον πηγὰς ὑδάτων, ἐμφράσσοντες τὸν ῥοῦν αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ἐρημώσεως τῆς χώρας λιμοκτονοῦντες τοὺς ἐπαναστάτας ἠνάγκαζον αὐτοὺς εἰς ὑποταγὴν. Πολλοὶ ἐπαναστάται φύλαρχοι ἡττήθησαν καὶ συλληφθέντες ἐπέμφθησαν δέσμοι εἰς Νινευί, ἔνθα ἐξεδάσθησαν ζῶντες. Τοσοῦτον δὲ ἦτο τὸ πλῆθος τῶν εἰς Ἀσσυρίαν ἀπαχθέντων αἰχμαλώτων καὶ τῶν καμήλων αὐτῶν, ὥστε, κατὰ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα, «ἡ Ἀσσυρία ἐπλημύρει τότε Ἀράβων καὶ καμήλων». Οὕτως ἐπερατώθη ὁ Ἀραβικὸς πόλεμος, μετὰ τὸ πέρασ δὲ τούτου ὑπετάγησαν αἱ ἔτι ἐν Φοινίκῃ ἀνθιστάμεναι πόλεις Οὐσοῦ καὶ Ἀκη. Τελευταίαν στρατείαν μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ἐπεχείρησεν ὁ Ἀσσορβανιπάλ τὴν τετάρτην κατὰ Αἰλάμ (μεταξὺ 645 καὶ 640 π.Χ.), ἵνα καταγάγῃ τὸν ὑπὸ τῶν ὑπηκόων ἐκδιωχθέντα Οὐμμανάδαν. Ἡ στρατεία ἐπέτυχε καὶ ὁ ἐξωσθεὶς βασιλεὺς ἀποκατεστάθη εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ σκιὰν μόνον δυνάμεως καὶ ἀνεξαρτησίας σώζων. Τοιαῦτα τὰ πολεμικὰ ἔργα τοῦ Ἀσσορβανιπάλ καὶ ἡ καθόλου πολιτικὴ κατάστασις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ.

Εἰρημικὰ ἔργα τοῦ Ἀσσορβανιπάλ.— Πολλοὺς ἔκτισεν ἢ ἐπεσκεύασε ναοὺς ὁ Ἀσσορβανιπάλ, ἐν οἷς ἀξιολογώτεροι ἦσαν ὁ ἐν Νινευί ναὸς τοῦ Ἀσσοῦ καὶ ὁ ἐν Βαβυλώνῃ ἐπισκευασθεὶς ναὸς Εσαγίλα, εἰς ὃν μετηνέχθησαν τὰ εἰς Νινευί πρότερον κομισθέντα ἄγαλματα τοῦ Μερωδάχ καὶ τῆς Ζιορβανίτ, καὶ ἐν ᾧ μεταξὺ τῶν ἄλλων λαμπρῶν κοσμημάτων ὑπῆρχον καὶ ἄμαξα χρησιμεύουσα εἰς τελετὰς, κατεσκευασμένη ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ κεκοσμημένη διὰ πολυτίμων λίθων, καὶ τρία φορεῖα κεκοσμημένα διὰ πολυτίμων λίθων ἀφιερωμένα τῷ Βήλφ καὶ τῇ Βέλτιδι· ὁ ἐν Βορσίππῃ Εζιδδα μετὰ περὶ τῶν ταύρων ὁ ναὸς τῆς Ἰστάρ ἐν Ἀρβήλοισ καὶ τὸ ὑπὸ Νεργάλ ἐν Ταρβίσοις. Πρὸς τούτους ὁ Ἀσσορβανιπάλ ἐπεσκεύασε τὰ τείχη τῆς Νινευί καὶ τῶν Ἀρβήλων. Ἀλλὰ περιφημον ἰδίως μνημεῖον ἀρχιτεκτονικὸν τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσορβανιπάλ εἶναι τὸ μεγαλοπρεπὲς ἀνάκτορον τὸ κτισθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἐν Νινευί, ἐγγὺς τοῦ μνημονευθέντος ἀνακτόρου Βιτ-Ριδουτί, μετὰ εὐρυτάτων αὐλῶν ἐστρωμένων διὰ κομψῶς κατεσκευασμένων πλακῶν καὶ μετὰ μακρῶν στοῶν καὶ διαδρόμων καὶ θαλάμων, ὧν οἱ τοῖχοι περιεβάλλοντο πλάκας ἀλαβάστρου, ἔτι δὲ καὶ μετὰ λαμπρῶν ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων. Λαμπραὶ εἶναι καὶ αἱ εἰκόνας αἱ παριστώσαι ζωηροτάτας σκηνὰς ἐκ τοῦ κυνηγετικοῦ καὶ τοῦ ἄλλου ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ Ἀσσορβανιπάλ. Μεγαλοπρεπὴς ἰδίως ἡ εἰκὼν ἡ παριστάνουσα τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Αἰλάμ Τεουμμάν στρατείαν ἢ τὴν θριαμβευτικὴν ἐκ ταύτης ἐπάνοδον, ἀξιόλογος δὲ ὁ ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ εἰκονιζόμενος μακρὸς θίασος ἀνδρῶν μουσικῶν μετὰ τῶν ὀργάνων αὐτῶν. Τὸ ἀνάκτορον τοῦτο τοῦ Ἀσσορβανιπάλ, οὗ τὰ εἰρημικὰ ἔργα εἰρημῶν ἐν τῷ λόφῳ Κουγουνδζίκ, εἶναι ἀξιόλογον καὶ διὰ τὰ ἐν αὐτῷ εὐρεθέντα λείψανα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἀσσορβανιπάλ.

Ὁ Ἀσσορβανιπάλ ὡς φιλόμουσος καὶ λόγιος βασιλεὺς. Βιβλιοθήκη βασιλικὴ ἐν Βαβυλώνῃ καὶ Ἀσσυρία. Ἡ μεγάλη βιβλιοθήκη τοῦ Ἀσσορβανιπάλ.— Ὁ Ἀσσορβανιπάλ ἦτο, κατὰ τὰ πολλὰ τοῦ βιβλίου τούτου εἰρημῶν, ὁ λογιώτατος πάντων τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων, θεολόγος καὶ φιλόσοφος, κατὰ τὴν Χαλδαϊκὴν θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, μέχρι τινὸς δὲ καὶ φιλόλογος, αὐτὸς ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ ἐπίβλεψιν αὐτοῦ διεξάγων τὰς φιλολογικὰς ἐργασίας πρὸς

σύνταξιν γραμματικῆς καὶ λεξικογραφίας (ἴδ. σελ. 79). Ἄξιον δὲ σημειώσεως ὅτι, καθὰ παρατηροῦσιν οἱ Ἀσσυριολόγοι, τὸ ὕψος τῶν μνημείων τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ καὶ μάλιστα τῶν ἱστορικῶν, εἶναι πολλῶν γλαφυρότερον καὶ καλλιπέστερον ἢ τῶν μέχρι πρὸ αὐτοῦ βασιλέων. Διὰ τῶν φροντίδων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ἐγένετο μεγάλη συλλογὴ τῶν ἀρχαίων Βαβυλωνιακῶν βιβλίων παντὸς εἴδους καὶ συνετάχθησαν γραμματικαὶ καὶ λεξικά πρὸς κατανόησιν τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀκκαδοσομιρικῇ γλώσσῃ γεγραμμένων βιβλίων. Τότε δὲ συνετάχθησαν καὶ αἱ λεγόμεναι *Σουμιορικαὶ στήλαι* ἢτοι στήλαι συλλαβῶν ἢ συλλαβικῶν γραμμάτων, δι' ὧν ἐξημενεύονται ἐν τῇ Σημιτικῇ Ἀσσυριακῇ γλώσσῃ τὰ ἰδεογραφικὰ σημεῖα τοῦ Ἀκκαδοσομιρικοῦ ἀλφαβήτου. Μέριστον δὲ καὶ σπουδαιότατον μνημεῖον τῶν ὑπὲρ τῶν γραμμάτων μεγάλων φροντίδων καὶ τελεσφόρων ἀγώνων τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ εἶναι ἡ μέχρι νῦν κατὰ μέρος σωθεῖσα μεγάλη αὐτοῦ βιβλιοθήκη. Βιβλιοθηκῶν δημοσίων ἢ σύστασις ἦτο ἀρχαιοτάτη ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ. Τοιαύτας βιβλιοθήκας εἶχον ἰδρύσει οἱ ἀρχαιότατοι βασιλεῖς τῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων τῆς Ἀκκάδης καὶ Βαβυλώνος. Ἐν Ἀσσυρίᾳ δὲ μεγάλαι βιβλιοθήκαι βασιλικαὶ ἢ δημοσίου ὑπῆρχον ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Τούτων ἡ ἀρχαιοτάτη, ἡ τῆς πόλεως Ἀσσοῦρ, ἰδρῦθη, ὡς εἰκάζεται, περὶ τὰ 1500 π. Χ. Μεγάλῃν βιβλιοθήκῃν ἴδρυσεν καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀσσουρνασιρπάλ περὶ τὸν ἕνατον π. Χ. αἰῶνα ἐν Καλάχ, ἣν ἐπλούτισεν ὁ τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ υἱὸς καὶ διάδοχος Σαλαμανασάρ Β' διὰ πολλῶν ἀντιγραφῶν ἀρχαίων Βαβυλωνιακῶν πινάκων, ἀντιγραφέντων κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ. Ὁ δὲ τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἕγγονος Ῥαμμανιραρί Γ' ἐμεγάλυνε καὶ ἐπλούτισεν ἐτι μᾶλλον τὴν ἐν Καλάχ βιβλιοθήκῃν διὰ πολλῶν πηλίνων πινάκων. Καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Ἀσσουρνασιρπάλ Γ', οὗ ἡ βασιλεία ὑπὸ πολιτικὴν καὶ ὑπὸ στρατιωτικὴν ἐποψιν δὲν ἦτο ἐνδοξος (ἴδ. σελ. 309), ἔδειξε ζῆλον ὑπὲρ τῶν γραμμάτων καὶ ἐπλούτισεν τὴν βιβλιοθήκῃν τῆς Καλάχ. Ὁ Θαλαθφελλασάρ Β' ἐδωρήσατο τῇ βιβλιοθήκῃ ταύτῃ πλείστα ἀντιγραφα ἱστορικῶν μνημείων. Ὁ δὲ Σαργῶν, καθὰ εἴρηται, διέταξε νὰ συλλεγῶσι καὶ ἀντιγραφῶσι πάντα τὰ σπουδαῖα μνημεῖα τῆς Ἀσσουρβαβυλωνιακῆς φιλολογίας καὶ διὰ τῶν ἀντιγραφῶν τούτων ἐπλούτισεν σπουδαιότατα τὴν βιβλιοθήκῃν τῆς Καλάχ, διώρισεν δὲ καὶ δύο ἐφόρους βιβλιοθήκης, ὧν ὁ ἀνώτερος Ναβουσουγουσίνας ἦτο σπουδαῖος ἀστρονόμος. Ἐπὶ τοῦ Σαργῶν ἢ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αἰς διαδόχου αὐτοῦ Σεναχειρίμ ἡ μεγάλη αὕτη βιβλιοθήκη τῆς Καλάχ μετηνέχθη εἰς Νινευί, ἔνθα μέγα ἰδρῦθη κατάστημα βιβλιοθήκης ἐν τοῖς ἀνακτόροις. Ὁ Ἀσσαραδδῶν ἐδωρήσατο τῇ βιβλιοθήκῃ πλείστα ἔργα θεολογικῆς φιλολογίας. Ἄλλ' ἢ βιβλιοθήκη τῆς Νινευί ἐφθασεν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν ἐπὶ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, ὅστις ἐδωρήσατο αὐτῇ βιβλία πλείονα ἢ ὅσα πάντες ὁμοῦ οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς. Ὑπ' αὐτοῦ ἐπέμφθησαν καθ' ὅλην τὴν Ἀσσυρίαν καὶ τὴν Βαβυλωνίαν ἄνδρες ἐντολὴν ἔχοντες τὴν ζήτησιν καὶ ἐρευναν ἀρχαίων πινάκων. Οἱ οὕτω δὲ συλλεγόμενοι πίνακες ἢ ἠγοράζοντο ἢ ἀντεγράφοντο πρὸς ὄφελος τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῆς Νινευί. Οὕτω δὲ δλόκληροι θησαυροὶ βιβλίων ἐκομίσθησαν εἰς Νινευί ἀπὸ Βαβυλώνος, Βορσίππων, Κούτας, Ἀκκάδης, Οὐρ, Ὁρχόης, Ἑλλάσαρ καὶ Νιπούρ. Πρὸς ἐναπόθεσιν δὲ τῶν θησαυρῶν τούτων φαίνεται ὅτι ὁ Ἀσσουρβανιπάλ, πλὴν τῆς μεγάλης βιβλιοθήκης τῆς ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Βιτ-Ριδουτί, ἴδρυσεν καὶ ἰδιαίτερον βιβλιοθήκῃν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι ἀνακτόρῳ. Τῆς μεγάλης βιβλιοθήκης τοῦ ἀνακτόρου Βιτ-Ριδουτί εὐρέθησαν ἱκανὰ λείψανα πληροῦντα τὸ ἔδαφος δύο αἰθουσῶν εἰς ὕψος 1 ποδός, ὑποτίθεται δὲ ὅτι δι' ἀνασκαφῶν ἐπιτηδείων δύνανται νὰ ἀνακαλυφθῶσιν ἐτι δεκάδες χιλιάδων πινάκων

ἐν τοῖς νῦν ἐρειπίοις τοῦ ἀνακτόρου Βιτ-Ριδουτί. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν εὐρημάτων τοῦ ἀνακτόρου τούτου τοῦ καλουμένου νῦν ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευί *τοιοδοτικὸν ἀνακτόρον*, ἀνεκαλύφθη μέγα πλῆθος πινακίων, τὸ πλείστον τεθραυσμένων, καὶ ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ ἰδιαιτέρου ἀνακτόρου τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ τοῦ καλουμένου νῦν *βορειῖον ἀνακτόρον*, ἐν τῇ αἰθούσῃ τῇ κληθεῖσθαι «αἰθούση λεόντων» (διὰ τὰ ἐν αὐτῇ εὐρεθέντα ἔκτυπα ἀνάγλυφα λεόντων). Ἐν ἀμφοτέροις δὲ τοῖς ἐρειπίοις τὰ πλείστα τῶν πινακίων φέρουσιν ἐπιγραφὴν ἔχουσαν ὅδε: «Ἀνάκτορον τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, βασιλέως τοῦ σύμπαντος, βασιλέως Ἀσσυρίας... Σειρὰ πινάκων... Πίναξ τοῦ δεινός ἀριθμοῦ...». Τοιαῦτα ἐν κεφαλαίῳ τὰ ὑπὲρ τῶν γραμμάτων πραχθέντα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀσσουρβανιπάλ ἔργα, ἀποτελοῦντα τὴν μεγίστην δόξαν τῆς καὶ ἄλλως ἐνδόξου καὶ μεγαλοῦργοῦ βασιλείας τοῦ βασιλέως τούτου, τοῦ ἐσχάτου τῶν μεγίστων καὶ ὀνομαστοτάτων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας.

Ὁ καθόλου χαρακτήρ καὶ βίος τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ.— Ἀναντιρρήτως ὁ Ἀσσουρβανιπάλ, καθὰ ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἀφηγήσεως τῶν σπουδαιότερων ἐν πολέμοις καὶ ἐν εἰρήνῃ πράξεων αὐτοῦ γίνεται φανερόν, ὑπῆρξεν ἡγεμὼν σπουδαίων καταλιπῶν μνήμην καὶ ὄνομα μέγα καὶ ἐνδοξον οὐ μόνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀσίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καθόλου. Ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ αὐτοῦ βεβαίως δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος τῶν συνήθων εἰς Ἀσιανούς δεσπότης κακιῶν, καὶ ὁ μεγαλοπράγμων καὶ μεγαλοῦργος βασιλεὺς δὲν ὑπῆρξε πάντοτε μεγάλθυμος καὶ μεγαλόφρων ἐν τῇ πρὸς τοὺς ξένους λαοὺς καὶ ἡγεμόνας πολιτείᾳ αὐτοῦ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν πάππον αὐτοῦ Σεναχειρίμ καὶ πρὸς αὐτὸν ἐνίοτε τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀσσαραδδῶν φαίνεται γενναιότερος καὶ φιλανθρωπότερος ἀπέναντι τῶν ἡττημένων λαῶν καὶ ἡγεμόνων. Ἀλλὰ καὶ ἡ γενναίότης αὕτη καὶ φιλανθρωπία, ὅπως παρὰ τῷ Ἀσσαραδδῶν, οὕτω καὶ παρὰ τῷ Ἀσσουρβανιπάλ, συνῆπτετο μετὰ τῶν ὑπαγορεύσεων τῆς πολιτικῆς φρονήσεως. Ἀναλόγως δὲ τῶν ὑπαγορεύσεων τούτων καὶ ἡ διαγωγὴ τοῦ βασιλέως ἀπέναντι τῶν ἡττημένων προσέλαβεν οὐχ ἀπαξ χαρακτήρα ἀπηνῆ καὶ ἀπάνθρωπον. Ὁ βάρβαρος τρόπος, καθ' ὃν ἐφρονεῦθησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Βαβυλωνιακῆς καὶ τῆς Ἀραβικῆς ἐπαναστάσεως καὶ οἱ ἐν τοῖς κατὰ Αἰλὰμ πολέμοις συλληφθέντες ἐχθροὶ τοῦ Ἀσσοῦρ, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἡ ὕβρις, ἦν ὑπέστη αὕτη ἡ νεκρὰ κεφαλὴ τοῦ Ναβουβηλσουμί (1), καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν προσηνέχθη ὁ μέγας βασιλεὺς πρὸς τοὺς ἡττηθέντας καὶ εἰς Νινευί αἰχμαλώτους ἀπαχθέντας ἡγεμόνας (2) ἔτι δὲ ὁ τρόπος, καθ' ὃν διεξήγαγε τὸν Ἐλαμιτικὸν πόλεμον (3), δὲν παριστῶσιν ἡμῖν βεβαίως τὸν Ἀσσουρβανιπάλ ὡς πρότυπον μεγαθύμου, γενναίουφρονος καὶ φιλανθρώπου ἡγεμόνος. Ἀλλὰ τοιαῦται ὁμότητες ἐπιβαλλόμεναι ἐνίοτε εἰς τοὺς Ἀσιανούς δεσπότης ἀπέναντι τῶν διὰ μεγάλων ἀγῶνων ὑποτασσομένων καὶ συνεχῶς εἰς ἀνταρσίαις ἐκτρεπομένων λαῶν, χάριν παρα-

(1) Ἀφοῦ τὸ πῶμα τοῦ Ναβουβηλσουμί ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ Οὐμμανάδα διὰ τοῦ ὑπαπιστοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀσσουρβανιπάλ, οὗτος διέταξε ν' ἀποτηρῆθῇ ἡ νεκρὰ κεφαλὴ καὶ νὰ περιεσχηθῇ ἀνά τὴν Νινευί κρεμαμένη ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ αἰχμαλώτου τινὸς ἐπισήμου, φίλου τοῦ Ναβουβηλσουμί καὶ ἀξιωματικοῦ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Σαμασσομυκίην.

(2) Κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐν Νινευί κτισθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ναοῦ τῆς Ἰστάρ ὁ βασιλεὺς μετέβη εἰς τὸν ναὸν ἐπὶ ὀχήματος συρομένου ὑπὸ τῶν ἐν Νινευί αἰχμαλώτων κρατουμένων τεσσάρων ἡγεμόνων, τριῶν Ἐλαμιτῶν, Ταμμάριτου, Παῆ, Οὐμμανάδα, καὶ ἑνὸς Ἀραβός, τοῦ Βιατί.

(3) Ὁ Ἀσσουρβανιπάλ δὲν διστάζει νὰ καυχῆθῃ ἐν τοῖς ἐπιγραφικαῖς αὐτοῦ μνημείοις ὅτι κατέστρεψε ναοὺς καὶ μαυσωλεῖα ἐν Αἰλὰμ. «Κατέστρεψα, λέγει, τοὺς πρὸ τῶν

δειγματισμοῦ, εἶναι κοινὰ καὶ συνήθη γεγονότα τῆς βασιλείας ἀπάντων σχεδὸν τῶν μεγάλων βασιλείων τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς ἄλλης Ἀνατολῆς. Οἱ δὲ Ἀσσύριοι βασιλεῖς τὰς τοιαύτας πράξεις θεωροῦντες ὡς ὑπαγορεύσεις τοῦ βασιλικοῦ καθήκοντος καὶ ὡς ἔργα οὐδαμῶς ἀμαυροῦντα τὴν δόξαν αὐτῶν, δὲν ἐδίσταζον ν' ἀναγράφωσιν αὐτὰς ἐν τοῖς μνημείοις. Ὅτι δὲ ὁ Ἀσσουρβανιπάλ δὲν προέβαιεν ἀνευ ἀνάγκης εἰς τοιαύτας ὁμότητες καὶ ὅτι ἐκυβέρνα καθόλου τὸ ὑπῆκον μετὰ προφότητος καὶ δικαιοσύνης εἰκάζεται μέχρι τινὸς ἐκ τούτου, ὅτι οὐδεμία ἐπανάστασις διαρκούσης τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἀναφέρεται γενομένη ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπήκων, πλὴν τῶν ὀλίγων Ἀσσυρίων ἀρχηγῶν τῶν ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως ἀποστάντων ἐν τῷ πρὸς τὸν Σαμασσομουκὶν πολέμῳ. Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἠθικὸν χαρακτήρα τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν χαρακτήρα τοῦ βίου αὐτοῦ, τοῦ τε δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ, ὁ Ἀσσουρβανιπάλ φαίνεται ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀνὴρ δραστήριος, ῥέκτης καὶ πολυπράγμων, φίλος μὲν τῶν ἔργων τῆς εἰρήνης, φίλος τῶν γράμμάτων, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν τεχνῶν (1), ἀλλὰ καὶ κρατερός πολεμιστής, δι' ἀπάσης σχεδὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ πολλοὺς καὶ μεγάλους καὶ κρατεροὺς διεξαγωγῶν πολέμους κατὰ πολλὰς διευθύνσεις καὶ εἰς μακρὰν κειμένης χώρας. Ὅτι δὲ ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομέναις μεγάλας στρατείαις δὲν ἠγεῖτο συνήθως αὐτὸς τῶν πολεμιστῶν αὐτοῦ, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν πατέρων αὐτοῦ, καὶ ἀνέθετε τὴν τῶν πολέμων ἡγεμονίαν εἰς τοὺς ἀρχιστρατήγους, τοῦτο δὲν εἶναι δίκαιον νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀπόροια ἀδρανείας καὶ ἡδυπαθείας τοῦ βίου. Τοῦναντίον δὲ δικαιότερον καὶ λογικότερον εἶναι νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ὁ Ἀσσουρβανιπάλ ἐν τῷ ἀσυνήθει ζήλω καὶ τῇ ἀγάπῃ πρὸς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης, μάλιστα δὲ πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς πνευματικὰς ἐργασίας, πλεόν μὲν ἦδeto εἰς τὸ προστατεῖν τοιούτων ἐργασιῶν, ἀλλ' οὐδαμῶς ἐντεῦθεν παρημέλει τῶν ἔργων τοῦ πολέμου. Μετὰ χαρακτήρος ἀπολέμου καὶ βίου ἀδρανοῦς καὶ εἰς ἡδυπάθειαν καταναλισκομένου τοσοῦτον ὀλίγον δύναται νὰ συμβιβασθῆ ἡ μεγάλη ζέσις, μεθ' ἧς ὁ Ἀσσουρβανιπάλ ἠσχολεῖτο περὶ τὰ πνευματικὰ ἔργα τῆς εἰρήνης, ὅσον ὀλίγον μετὰ τοιοῦτον χαρακτήρος δύναται νὰ συμβιβασθῶσι καὶ οἱ πολλοὶ καὶ μεγάλοι καὶ συνεχεῖς πόλεμοι οἱ γινόμενοι ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, οἱ ἀποφασίζόμενοι τῇ αὐτοβουλίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ διευθυνόμενοι ὑπ' αὐτοῦ τούτου, γινώσκοντος νὰ ἐκλέγη καὶ τοὺς ἀρίστους στρατηγούς, οἷς ἀνέθετε τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολέμων, καὶ τοὺς πόρους τοῦ πολέμου νὰ παρέχη αὐτοῖς δαψιλῶς, καὶ μετὰ σθένους βουλῆς καὶ ἐνεργείας νὰ διατάτῃ τὰ κατὰ τὴν ὅλην διεύθυνσιν τοῦ πολέμου, καὶ τὰ ἔργα τὰ στρατιωτικὰ νὰ συνάπτῃ πρὸς ἐπιτηδεῖας πολιτικὰς βουλὰς καὶ ἐνεργείας. Ἀλλ' ὅ,τι ὑπέρο πᾶν ἄλλο μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Ἀσσουρβανιπάλ δὲν ἦτο ἀπόλεμος καὶ ἀπλῶς φιλήδονος καὶ ἡδυπαθῆς ἡγεμῶν, εἶναι ἡ στρατιωτικὴ καὶ πολεμικὴ παιδεία αὐτοῦ ἢ συναφθεῖσα μετὰ τῆς πνευματικῆς κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρημένα. Ὁ ἐκ παίδων μετὰ σπουδῆς καὶ ζήλου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ αὐτοῦ Ναβοῦ, ἀσκηθεὶς περὶ τὴν ἀρματηλασίαν καὶ τὴν ὀπλασίαν καὶ τὸ κνήγιον δὲν ἔπαυσε καὶ βασιλεύων νὰ ἐπιτηδεύῃ ἔργα γίγαντος κνηγοῦ κατὰ

πυλῶν τῶν ναῶν φυλάσσοντας ταύρους καὶ λέοντας, τὸ κόσμημα τῶν ναῶν τῶν Ἐλαμιτικῶν, κατηδάφισα δὲ τούτους μέχρι θεμελιῶν· τριάκοντα δύο ἀνδριάντας βασιλέων Ἐλαμιτικῶν ἤγαγον ἀπὸ Σούσων, καὶ εἰς τὰ πνεύματα τῶν βασιλέων, οἵτινες δὲν ἐφοβήθησαν τὸν Ἀσσοῦρ καὶ τὴν Ἰσάτῳ, ἐπέβαλον ἀνησυχίαν καὶ ἐστέρησα αὐτοὺς τροφῆς καὶ ὕδατος» (ἴδ. σελ. 206).

(1) Ὁ Ἀσσουρβανιπάλ, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἦτο ἰδιαίτερος φίλος τῆς μουσικῆς. Ἀμφότεροι εἰσῆρχοντο εἰς τὴν Νινευί ἐν συνοδίᾳ μελωδῶν καὶ κιθαρωδῶν.

τὸ παράδειγμα τῶν πολεμικωτάτων καὶ ἀνδρειοτάτων ἐκ τῶν προγόνων αὐτοῦ. Ὡς κνηγὸς μάλιστα μέγας ὁ Ἀσσουρβανιπάλ εἶναι ἄξιος νὰ καταταχθῆ ἐν τῇ πρώτῃ τάξει τῶν τοιούτων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, ἡδόμενος πρὸ πάντων εἰς θῆραν λέοντων. «Ὅτε μὲν κατὰ τὰς δονακώδεις ὄχθας τῶν ποταμῶν, ὅτε δὲ περὶ τὰς διώρυχας, ἅς διέπλει διὰ τῶν θαλαμηγῶν σκαφῶν, ἔβλεπεν ὁ βασιλεὺς τὸν βασιλέων τῶν θηρίων ἐν τῇ φωλεῖᾳ αὐτοῦ, ἐξήγειρεν αὐτὸν διὰ κυνῶν ἢ διὰ προσβολῶν ὑπ' ἀνθρώπων γινομένων καὶ ἐξήγευεν ἐκ τῆς κοίτης τὸ θηρίον καὶ ἐπληττε διὰ τῶν ἀναμαρτήτων βελῶν αὐτοῦ. Ἀλλοτε δὲ ἀπέλαυε τῆς περὶ θῆραν ἡδονῆς ἐν αὐτοῖς τοῖς παραδείσοις αὐτοῦ. Μεγάλα καὶ ὑπερήφανα θηρία συλλαμβανόμενα ἐν παγίδι ἐτίθεντο εἰς ἀπόστασιν τινα ἀπὸ τοῦ βασιλέως, προσεγγίζοντος δὲ τούτου ἀφίεντο ἐλεύθερα· καὶ τότε ὁ βασιλεὺς ὄρμα ἐφ' ἄρματος ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐξακοντίζων τὰ ἀκόντια αὐτοῦ καθ' ἑνὸς ἐκάστου διὰ τῆς στιβαρᾶς καὶ σπανίας ἀστοχοῦσης χειρὸς αὐτοῦ. Βοηθούμενος δὲ ὑπὸ δύο ἢ τριῶν μόνων δορυφόρων καὶ ὀπλισμένων δι' ἀκοντίων ὑφίστατο τὴν φοβερὰν ὀρμὴν τῶν ἐξαγριουμένων θηρίων τῶν μανιωδῶς ὀρμώντων ἐναντίον τοῦ τοξότου βασιλέως καὶ ἀγωνιζομένων νὰ ἀφαρπάσωσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἄρματος» (1). Εἰ καὶ δὲ διὰ τὰς πολλὰς θηρευτικὰς ἐργασίας τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων βασιλέων, εἰς οὓς ἡ θῆρα ἀγρίων θηρίων δὲν ἦτο ἀπλῶς ἀπόλαυσις, ἀλλ' ἐκτέλεσις βασιλικῆς δικαιοματίας καὶ καθήκοντος (ἴδ. σ. 273-274), αἱ Ἀσσυροβαβυλωνιακαὶ χώρα ἐσπάνιζον ἐπὶ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ἀγρίων θηρίων, ἰδίως λέοντων, οὐχ ἥττον πλήθος τοιούτων ὑπῆρχεν ἐν τοῖς πολλοῖς ζωγρείοις, τοῖς ἰδρυθέντοις ὑπὸ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ καὶ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐν Καλάγ, Νινευί, Δοῦρ-Σαρουκίν, ἐν οἷς ἐτρέφοντο ἰδίως λέοντες ὑπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων θηριοδασαστῶν. Ἐν τινι δὲ ἐπιγραφικῷ μνημειῷ ἀναφέρει αὐτὸς ὁ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν θηριοτροφείων ἐπιτετραμμένος ἀξιωματικός, ὅτι ἐν κνηγετικῇ τινι ἐκδρομῇ τοῦ βασιλέως ἀπέλυσεν ἀπὸ τῶν τριῶν μνημονευθεισῶν πόλεων πέντε καὶ εἴκοσι λεαίνας (ὧν οὐδεμία εὐρέθη ἔγκυος) καὶ τρεῖς λέοντας. Πλὴν δὲ τῶν λέοντων ἐκνηγῆει καὶ ὀνάγρους καὶ ἐλάφους καὶ αἰγάγρους. Καὶ ἐν τοῖς καλλιτεχνικοῖς δὲ μνημείοις τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ εἰκονίζονται οἱ κνηγετικοὶ αὐτοῦ ἄθλοι. Ἐν ταῖς τοιχογραφίαις ταῖς κοσμούσαις τὰς αἰθούσας τοῦ βασιλικοῦ δόμου (ἴδ. σελ. 413) εἰκονίζονται σκάφη θαλαμηγὰ μετὰ διπλῆς σειρᾶς κωπηλατῶν διαπλέοντα τοὺς ποταμούς καὶ φέροντα τὸν κνηγὸν βασιλέα· ἀλλὰ εἰκόνες παριστῶσι τὸν βασιλέα ὅτε μὲν πατοῦντα ἐπὶ τεσσάρων φονευμένων λέοντων καὶ λείβοντα οἶνον καὶ σεῖοντα τὸ τόξον ἐπ' αὐτῶν (2), ὅτε δὲ ὀρμώντα ἐφ' ἄρματος ἐναντίον λέοντων ἢ καὶ παλαίοντα πεζῶν ἐναντίον αὐτῶν διὰ μόνου τοῦ ἐν τῇ χειρὶ ξίφους, καὶ συλλαμβάνοντα τὸ θηρίον ἐκ τῶν ὠτων ἢ ἐκ τῆς οὐρᾶς, ἢ βυθίζοντα τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος ἢ εἰς τὸ κερχινὸς στόμα τοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐφορμῶντος θηρίου (3). Ἡγεμῶν δὲ μετὰ τοιαύτης ζέσεως μετερχόμενος τὴν θῆραν λέοντων καὶ ἄλλων θηρίων, καὶ ἂν ἔτι ἡ τοιαύτη θῆρα θεωρηθῆ

(1) Rawlinson II, 211.

(2) Κατὰ Tiele τὸ τοιοῦτον ἦτο μυστικὸν σύμβολον τοῦ βασιλέως ὡς εἰκὼν τοῦ ἐπὶ τῶν δαιμόνων θριάμβου τῆς θεότητος.

(3) Ἴσως πρὸς τὴν τοιαύτην ἰδιότητα καὶ θηρευτικὴν ἐνεργεσίαν τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ καὶ τῶν ἄλλων Ἀσσυρίων βασιλέων ἀναφέρονται τὰ ὑπὸ τοῦ προφήτου Ναοὺμ (Κεφ. I) λεγόμενα : «Ποῦ ἔστι τὸ κατοικητήριον τῶν λέοντων καὶ ἡ νομὴ ἢ οὓσα ἐν τοῖς σκύμνοις, οὗ ἐπορεύθη λέων τοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ σκύμνος λέοντος, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν ; Λέων ἦρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμνοις αὐτοῦ· καὶ ἐπλησε θήρας νεοσσιῶν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἀρπαγῆς». Καὶ ταῦτα μὲν ἴσως θεωρηθῶσιν ὡς ἔχοντα ἔννοιαν ἀπλῶς μεταφορικῆν περὶ τῆς λεοντείου δυνάμεως καὶ ἀρπακτικῆς ὀρμῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κρά-

ὡς γινομένη ἀπλῶς χάριν διασκεδάσεως, δὲν δύναται νὰ λογισθῇ ἀπόλεμος καὶ ἀδρανῆς καὶ ἡδυπαθῆς. Ὁ Ἀσσυρβανιπάλ ἦτο φιλήδονος, ὅπως καὶ οἱ μεγάλοι πατέρες αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ δεσπότες τῆς Ἀσίας, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ ἑξωτερικῇ αὐτοῦ πολιτείᾳ ἔδωκε δείγματα τῆς τοιαύτης ἡδυπαθείας εἰσάγων εἰς τὸν γυναικῶνα αὐτοῦ θυγατέρας καὶ ἄλλας συγγενεὶς τῶν ἡγεμόνων, μεθ' ὧν συνῆπτε φιλικὰς σχέσεις, καὶ ὅτι τὰ πολιτικὰ τοῦ κράτους συμφέροντα ἐθυσίαζεν εἰς τὰς τοιαύτας δωρεὰς τῶν ξένων ἡγεμόνων, ὡς φαίνεται φρονῶν ὁ Hommel, δὲν φαίνεται ἀκριβές. Τοῦναντίον δὲ καὶ αὐταὶ αἱ ἐπιγαμίαι, ἃς συνῆψε μετὰ τῶν βασιλέων (ἴδ. σελ. 403), ὧν τὰς θυγατέρας καὶ τὰς ἄλλας συγγενεὶς τὰς πεμπομένας πρὸς αὐτὸν ἐδέχετο ὡς δῶρον, συνῆπτοντο μετὰ τῶν ὑπαγορευσέων τῆς πολιτικῆς. Ἄλλ' εἰς τὰς κρίσεις τοῦ Hommel καὶ ἄλλων τινῶν περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ ὡς «ἡδυπαθοῦς καὶ τυραννικοῦ δεσπότη» ἐπέδρασεν ἡ τάσις τοῦ συμβιβάζει τὸν ἱστορικὸν χαρακτήρα τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ πρὸς τὰς περὶ τοῦ Σαρδαναπάλου Ἑλληνικὰς παραδόσεις.

Ἡ Ἀσσυρβανιπάλ ὡς Σαρδανάπαλος τῶν Ἑλλήνων.— Εἶναι γνωστότατον τὸ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς παραδόσεσι παροιμιῶδες ὄνομα τοῦ Σαρδαναπάλου, οὐχὶ βεβαίως ἐν τῇ ἀκριβεῖ ἱστορικῇ καὶ φιλολογικῇ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ πρὸ αἰῶνων ἐπικρατούσῃ ἐν τῇ καθημερινῇ χρήσει σημασίᾳ. Ἀπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους (1) μέχρι σήμερον ἡ ἐπικρατοῦσα σημασία τοῦ ὀνόματος εἶναι ἡ τοῦ ἀγαπῶντος τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πολυτέλειαν, εἴτα δὲ τοῦ ἡδυπαθοῦς καὶ τρυφηλοῦ, τοῦ ἀκολάστου, θηλυπρεποῦς καὶ ἀσελγοῦς ἀνθρώπου. Ἀνεφέρετο δὲ καὶ παροιμία ἀρχαία: «Καταγηράσαις Τιθωνοῦ βαθύτερον, Κινύρου πλουσιώτερον καὶ Σαρδαναπάλλου (2) τρυφηλότερον» (3). Ἡ τοιαύτη χρῆσις τοῦ ὀνόματος δὲν προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅπως ἀγνώστου τοῖς Ἕλλησιν ἐτύμου τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς κυριολεκτικῆς σημασίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς διαδεδομένης μυθώδους περὶ Σαρδαναπάλου ἱστορίας καὶ ἐκ τοῦ βίου καὶ τῶν ἠθικῶν ἰδιοτήτων τῶν ἀποδιδόμενων εἰς τὸ πρόσωπον τὸ φέρον τὸ ὄνομα τοῦτο. Ὡς βασιλέα Σαρδανάπαλον ἐγίνωσκον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ ἐκάλουν τὸν κατ' αὐτοῦ ἐσχατον τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας τὸν καταστραφέντα μετὰ τοῦ κράτους καὶ καέντα ἐν τοῖς εἰρειλίαις τῆς πανωλεθρίας ὑποστάσεως πρωτεύουσης αὐτοῦ, τῆς περιφήμου Νινευί. Ὁ Ἡρόδοτος ἀπαξ μόνον καὶ ἐν παρόδῳ μνημονεύων τοῦ Σαρδαναπάλου (Ἡρ. Β' 150) παρῖστησιν αὐτὸν ἀπλῶς ὡς βασιλέα τῆς Νίνου (Νινευί) ἔχοντα μέγαν πλοῦτον καὶ θησαυροὺς κεκρυμμένους ἐν ὑπογείοις, οὓς ἵνα ἐκφορήσωσιν οἱ κλέπται ὠρυσσον ὑπὸ νύκτι ἐκ τῶν αὐτῶν οἰκῶν εἰς τὰ βασίλεια ἀγούσας, ὀπίπτοντες ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν Τίγρητα τὸν κοῦν τὸν ἐκφορῶμενον ἐκ τοῦ ὄρυγματος. Ἄλλ' ὁ μικρὸν μεθ' Ἡρόδοτον γενόμενος Κτησίας, καθὰ παρέδωκεν οἱ παρὰ τούτου τὰς εἰδήσεις ἀρυσάμενοι μεταγενέστεροι συγγραφεῖς, διηγείτο ἐκτενέστερον τὰ κατὰ Σαρδανάπαλον καὶ τὸν βίον αὐτοῦ. Ὁ κατὰ Κτησίαν τὸ πλεῖστον τὰ κατὰ τὴν Ἀσσυριακὴν ἱστορίαν γράψας Διόδωρος ὁ Σικελιώτης λέγει περὶ Σαρδαναπάλου (Διοδ. Β' 23): «Σαρδανάπαλλος δὲ, τριακοστὸς μὲν ὢν ἀπὸ Νίνου τοῦ συστήσα-

τους εἰρημένα. Ἄλλ' ἐν τοῖς ἐφεξῆς λεγομένοις (ἐν τῷ αὐτῷ Κεφ.) «ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος ὁ παντοκράτωρ, καὶ ἐπικαύσω ἐν καπνῷ πληθὺς σου, καὶ τοὺς λέοντάς σου καταφάγεται ῥομφαία» καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ τῆς γῆς τὴν θῆραν σου καὶ οὐκέτι οὐ μὴ ἀκουσθῆ τὰ ἔργα σου» προφανῆς καὶ σαφεστάτη ἡ ἀναφορὰ πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ἔργα τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων.

(1) Ὁρνιθ. 1021.

(2) Γράφεται καὶ δι' ἐνὸς καὶ διὰ δύο λ.

(3) Σουίδ. ἐν λ. Σαρδανάπαλος.

μένου τὴν ἡγεμονίαν, ἐσχατος δὲ γεγόμενος Ἀσσυρίων βασιλεὺς, ὑπερῆρεν ἅπαντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ τρυφῇ καὶ ἡδυπαθείᾳ. Χωρὶς γὰρ τοῦ μηδ' ὑφ' ἐνὸς τῶν ἑξωθεν ὀραῖσθαι, βίον ἔζησε γυναικός, καὶ διαιτώμενος μὲν μετὰ παλλακίδων, πορφυραν δὲ καὶ τὰ μαλακώτατα τῶν ἐρίων ταλασιουργῶν, στολὴν μὲν γυναικείαν ἐνεδέδουκε, τὸ δὲ πρόσωπον καὶ πᾶν τὸ σῶμα ψιμυθίοις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τῶν ἐταίρων ἐπιτηδεύμασιν ἀπαλώτερον πάσης γυναικὸς τρυφερᾶς κατεσκευάστο. Ἐπετίθει δὲ καὶ τὴν φωνὴν ἔχειν γυναικῶδη καὶ κατὰ τοὺς πότους οὐ μόνον βρωτῶν καὶ ποτῶν τῶν δυναμένων μάλιστα τὰς ἡδονὰς παρέχεσθαι συνεχῶς ἀπολαύειν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀφροδισιακὰς τέψεις μεταδιώκειν ἀνδρὸς ἅμα καὶ γυναικὸς. . . Ἐπὶ τοσοῦτο δὲ προήχθη τρυφῆς καὶ τῆς αἰσχίστης ἡδονῆς καὶ ἀκρασίας, ὥστε ἐπικήδειον εἰς ἑαυτὸν ποιῆσαι καὶ παραγγεῖλαι τοῖς διαδόχοις τῆς ἀρχῆς μετὰ τὴν ἑαυτοῦ τελευτὴν ἐπὶ τὸν τάφον ἐπιγράψαι τὸ συγγραφὲν μὲν ὑπ' ἐκείνου βαρβαρικῶς, μεθερμηνευθὲν δὲ ὕστερον ὑπὸ τινος Ἑλλήνου,

*Εὖ εἰδὼς ὅτι θνητὸς ἔφους, σὸν θυμὸν ἄεξε
τερπόμενος θαλίῃσι θανάτῳ σοι οὐτις ὄνησις.
Καὶ γὰρ ἐγὼ σποδὸς εἰμι, Νίνου μεγάλης βασιλεύσας.
Ταῦτ' ἔχω ὄσσ' ἔφαγον καὶ ἐφύβρισα καὶ μετ' ἔρωτος
τέρπν' ἔπαθον, τὰ δὲ πολλὰ καὶ ὄλβια κείνα λέλειπται.*

Τοιαῦτα ὁ Διόδωρος. Ὁ Στράβων δὲ μνημονεύει καὶ ἐτέρου ἐπιγράμματος, ὅπερ ἦτο γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ μνήματος τοῦ Σαρδαναπάλου ἐν Ἀγγιᾷ τῆς Κιλικίας, ἣτις κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις ἦτο κτίσμα τοῦ Σαρδαναπάλου. Ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τοῦ μνήματος ἦτο καὶ λιθίνος τύπος τοῦ Σαρδαναπάλου συμβάλλων, ὡς λέγει ὁ Στράβων κατὰ Ἀριστόβουλον, τοὺς τῆς δεξιᾶς χειρὸς δακτύλους «ὡς ἂν ἀποκροτῶν», ἡ δὲ ἐπιγραφή ἦ ἐν Ἀσσυρίοις γράμμασι γεγραμμένη ἦτο τοιαύτη: «Σαρδανάπαλος ὁ Ἀνακυνδαράξω παῖς Ἀγγιᾶν καὶ Ταρσὸν ἔδειμεν ἡμέρη μίϋ' ἔσθιε, πίνε, παῖζε ὡς τᾶλλα τούτου οὐκ ἄξια» (1). Περὶ τοῦ ἐν Ἀγγιᾷ λιθίνου τύπου τοῦ Σαρδαναπάλου καὶ τοῦ ἀποκροτήματος τῶν χειρῶν αὐτοῦ λέγει ὁ Σουίδας (ἐν λ. Σαρδανάπαλος): «Τὸ γὰρ ἐφεστὼς τῷ μνήματι ἄγαλμα ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς ἔχον τὰς χεῖρας πεποίηται, ὡς ἂν ἀποληκοῦν (ἀπολακεῖν) τοῖς δακτύλοις». Καὶ τί μὲν ἀληθῶς τὸ δῆθεν ἀποκροτήμα τοῦτο τῶν χειρῶν ἐσήμαινε, θέλομεν εἰπεῖ περαιτέρω:

(1) Περὶ Σχολιαστὴν Ἀριστοφ. Ὁρνιθ. 1021 «Ἀπολλόδορος δὲ ταῦτά φησιν ἐγγεγράφθαι ἐν τῷ τάφῳ Ἀσσυρίοις γράμμασι: «Σαρδανάπαλος Ἀνακυνδαράξω παῖς Ταρσὸν τε καὶ Ἀγγιᾶν ἔδειμεν ἐν μίᾳ ἡμέρᾳ ἔσθιε, πίνε, ὄχευε, ὡς τᾶλλα οὐδενός ἐστιν ἄξια». Κατὰ Στράβωνα (ΙΔ' 772) ἡ ἐπιγραφή ἔχει ὅδε:

*Σαρδανάπαλος ὁ Ἀνακυνδαράξω
παῖς, Ἀγγιᾶν καὶ Ταρσὸν ἔδειμε
ἡμέρα μίᾳ ἔσθιε, πίνε, παῖζε
τᾶλλα τούτου (τοῦ ἀποκροτήματος) οὐκ ἄξια.*

Κατὰ Χοιρίλον δὲ προσετίθεντο καὶ ταῦτα τὰ ἔπη:

*Ταῦτ' ἔχω ὄσσ' ἔφαγον καὶ ἐφύβρισα
καὶ μετ' ἔρωτος τέρπν' ἔπαθον, τὰ
δὲ πολλὰ καὶ ὄλβια κείνα λέλειπται.*

Κατὰ Χρυσίππον (παρ' Ἀθηναίῳ Η' 355) γεγραμμένα ἦσαν τάδε, τὰ ἀνωτέρω ἐν ἐν τῷ κειμένῳ:

*Εὖ εἰδὼς ὅτι θνητὸς ἔφους θυμὸν ἄεξε
τερπόμενος θαλίῃσι θανάτῳ σοι οὐτις ὄνησις.
Καὶ γὰρ ἐγὼ σποδὸς εἰμι Νίνου μεγάλης πόλεως βασιλεύσας,
Κεῖν' ἔχω ὄσσ' ἔφαγον καὶ ἐφύβρισα καὶ σὺν ἔρωτι
τέρπν' ἔπαθον τὰ δὲ ἄλλα καὶ ὄλβια πάντα λέλυται.*

ἐνταῦθα δὲ προσθέτομεν ὅτι καὶ ἡ τοιαύτη παράστασις τοῦ Σαρδαναπάλου (ἢ τοῦ ὡς τοιοῦτου νομιζομένου Ἀσσυρίου βασιλέως, ὅστις ἦτο πιθανώτερον ὁ Σαναχειρίμ ἢ ὁ Ἀσσαρδδών, οἱ εἰς Κιλικίαν στρατεύσαντες) ἐν τῷ μνημείῳ τῆς Ἀγκιάλης ἐνίσχυσε τὰς περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ ἐν Ἑλληνισμῶν ἐπικρατούσας παραδόσεις. Οὕτως ὁ Σαρδαναπάλος παρεστάθη ἐν ταῖς παραδόσεσι ταύταις ὡς «εὐτράπελος ταῖς τρυφαῖς, καλλωπιζόμενος καὶ μυριζόμενος, τοῖς τε οἰκείοις μὴ ὀρώμενος εἰμὴ εὐνούχοις καὶ κόραις... ὄπλων μὲν οὐχ ἄπτόμενος, οὐδ' ἐπὶ θήραν ἐξιόν, ὥσπερ οἱ πάλαι βασιλεῖς· ἐγχιρίμενος δὲ τὸ πρόσωπον καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπογραφόμενος, πρὸς τε τὰς παλλακίδας ἀμιλλώμενος περὶ κάλλους καὶ ἐμπλοκῆς, τό τε σύμπαν γυναικείῳ ἤθει χρώμενος (Σχολ. Ἀριστοφ. καὶ Σουΐδας ἐν λ. Σαρδαναπάλος) καὶ ἀπάσης ἀκολασίας καὶ τρυφῆς δοῦλος (Ἡσυχ. λ. Σαρδαναπάλος)». Ὁ δὲ τοιοῦτος παρασταθεὶς χαρακτήρ τοῦ Σαρδαναπάλου ἐποίησεν ὥστε οἱ Ἕλληνες, οἰοῦντι λησιμονοῦντες τὴν Ἀσιατικὴν καταγωγὴν τοῦ ὀνόματος, νὰ ζητήσωσι τὸ ἔτυμον καὶ τὴν κυριολεκτικὴν τούτου ἔνοιαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, συγγενὲς τὸ ὄνομα θεωρήσαντες πρὸς τὸ *sardānion* («μείδησε... σαρδάνιον», Ὁμ. Ὀδ. Υ. 301-302) καὶ τοῦτο πρὸς τὸ *σαίρειν*, σέσηρα καὶ ἐρμηνεύοντες αὐτὸ *γελῖος* ἢ *γελωτοποιός* (Ἡσυχ. Σαρδανάφαλλος· γελωτοποιός· ἀσάρδανον, λυπηρόν) καὶ *δημα σαρδαναπαλᾶν* ἐντεῦθεν δημιουργήσαντες (Ἡσυχ. σαρδαναπαλᾶν, ἀλλοιᾶν (διορθωτέον ἴσως *γελᾶν*)). Καὶ ὅμως καὶ ἐν τῷ τοιοῦτῳ ἔτύμῳ τοῦ ὀνόματος μὴ εὐρίσκοντες ἀρκούσαν τὴν ἐξήγησιν τοῦ μεγέθους τῆς εἰς τὸν ἄνδρα ἀποδιδόμενης κακίας πολλῶν δυσειδέστερον αὐτόν, ὡς λέγει ὁ Κικέρων, ἐν τῇ κακία ἢ ἐν τῷ ὀνόματι ὑπελάμβανον (*Vitio multo quam nomine ipso difformior*). Ἡ παράδοσις ἡ τοιοῦτον τὸν βίον καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ Σαρδαναπάλου παραστήσασα, καὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας καὶ τοῦ βίου αὐτοῦ παρέστησεν ὅμοιον, εἰ καὶ ἐν μέρει ἀντιφατικόν, πρὸς τὸν ἄλλον βίον. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἦν κατὰ Δουρίν καὶ ἄλλους πολλοὺς ἱστοριογράφους διέσωσεν ἡμῖν ὁ Ἀθήναιος (ΙΒ' 7) «Ὅτε ὁ Ἀρβάκης, εἰς τῶν ὑπ' αὐτὸν (τὸν Σαρδαναπάλλον) στρατηγῶν, Μῆδος τὸ γένος, διεπράξατο διὰ τινος τῶν εὐνούχων Σπαραμείζου θεῶσασθαι Σαρδανάπαλλον, καὶ μόλις αὐτῷ ἐπετράπη ἐκείνου θελήσαντος, ὡς εἰσελθὼν εἶδεν αὐτὸν ὁ Μῆδος ἐψυμυθωμένον καὶ κεκοσμημένον γυναικιστῆ καὶ μετὰ τῶν παλλακίδων ξάινοντα πορφύραν, ἀναβάδην τε μετ' αὐτῶν καθήμενον, γυναικεῖαν δὲ στολὴν ἔχοντα, καὶ κατεξυρισμένον τὸν πώγωνα καὶ κατακεκιστηρισμένον (ἦν δὲ καὶ γάλακτος λευκότερος, καὶ ὑπεγέγραπτο τοὺς ὀφθαλμοὺς)· ἐπεὶ δὲ καὶ προσεῖδε τὸν Ἀρβάκην, τὰ λευκὰ ἐπαναβαλὼν τοῖς ὀφθαλμοῖς) οἱ μὲν πολλοί, ὧν ἔστι καὶ Δοῦρις, ἱστοροῦσιν ὑπὸ τούτου ἀγανακτήσαντος εἰ τοιοῦτος αὐτῶν βα-

Κατὰ Κλέαρχον δὲ καὶ Πλούταρχον (παρ' Ἀθηναίῳ ΙΒ, 39):

Σαρδαναπάλος Ἀνακυνδαράξου Ἀγκιάλην ἔδειμε καὶ Ταρσὸν ἡμέρα μίῃ· ἐσθιε, πίνε, παῖζε ὡς τᾶλλα οὐκ ἄξια τούτου (τοῦ ἀποκροτήματος).

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ, ἥς τὰ ὀνόματα, ἰδίως τὸ τοῦ Ἀνακυνδαράξου (κατ' ἄλλην γραφὴν Ἀνακυνδαράξου), ὁ Ἀριστοτέλης εὐρίσκειν ἀδιανόητα (Ἀθην. 335), τὸ μόνον δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ Ἀσσυριακὸν στοιχεῖον εἶναι τὸ *Ανακυνδαράξης*, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς Ἀσσυριακῆς ἐπιγραφῆς λέγουσα *ανακον σάρρον* = ἐγὼ ὁ σεβαστὸς βασιλεύς, παρενοήθη δὲ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ὄνομα Ἀσσυρίου βασιλέως καὶ δὴ τοῦ πατρὸς τοῦ Σαρδαναπάλου. Οὕτω δὲ καὶ τὸ *Mémoire Sul le tombeau de Sardanapal à Zarsu* ἕτερον ὄνομα ἢ προσηγορία τοῦ Σαρδαναπάλου Κογκόλερος ἢ Κογκοστόλερος ἐρμηνεύεται ἐκ τοῦ Ἀσσυριακοῦ «Ἐγὼ ὁ ἐπίτροπος τοῦ θεοῦ Ἀσσοῦρ». Ἴδ. Victor Langlois, *Mémoire sur le tombeau de Sardanapal Tarsus*. Ἐν *Revue Archeologique* τῶν Παρισίων 1853.

σιλεῖοι συγκεντηθέντα ἀποθανεῖν». Καὶ αὕτη μὲν ἡ παράδοσις, καθ' ἣν ὁ Ἀρβάκης ἐφόνευσεν τὸν Σαρδαναπάλον, ἔχει μείζονά τινα ἐπιφάνειαν ἱστορικὴν καὶ ταύτη, φαίνεται, πιστεύων ὁ Ἀριστοτέλης, καίπερ ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ὄλης περὶ Σαρδαναπάλου ἱστορίας καὶ μῦθον ταύτην θεωρῶν («Εἰ ἀληθῆ ταῦτα οἱ μυθολογοῦντες λέγουσιν» Ἀριστοτ. Πολιτ. Ε' 10), τὸν Σαρδαναπάλον ἀριθμῆναι ἐν τοῖς ἀναιρεθεῖσιν ἢ ἐπιβουλευθεῖσι μονάρχαις. Ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Σαρδαναπάλου παρέδιδεν ὁ Κτησίας ἄλλως. «Κτησίας δὲ (λέγει ὁ Ἀθήναιος ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ) λέγει εἰς πόλεμον αὐτὸν καταστῆναι καὶ ἀθροίσαντα πολλὴν στρατιάν καὶ καταλυθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀρβάκου τελευτῆσαι ἑαυτὸν ἐμπρήσαντα ἐν τοῖς βασιλείοις, πυρὰν νήσαντα ὕψος τεσσάρων πλῆθρων, ἐφ' ἧς ἐπέθηκε χρυσὰς κλίνας ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα καὶ ἴσας τραπέζας καὶ ταύτας χρυσᾶς. Ἐποίησε δὲ ἐν τῇ πυρᾷ καὶ οἴκημα ἑκατόμποδον ἐκ ξύλων, κἀνταῦθα κλίνας ὑπεστόρεσε, καὶ κατεκλίθη ἐνταῦθα αὐτός τε μετὰ καὶ τῆς γυναικὸς καὶ αἱ παλλακίδες ἐν ταῖς ἄλλαις κλίμαις... ἐπεστέγασε δὲ τὸ οἴκημα δοκοῖς μεγάλαις τε καὶ παχείαις, ἔπειτα ἐκ κύκλω περιέθηκε πολλὰ ξύλα καὶ παχέα, ὥστε μὴ εἶναι ἔξοδον. Ἐνταῦθα ἐπέθηκε χρυσοῦ μὲν μυριάδας χιλίας, ἀργυρίου δὲ μυρίας μυριάδας ταλάντων καὶ ἱμάτια καὶ πορφύρας καὶ στολὰς παντοδαπάς. Ἐπειτα ὑφάσαι ἐκέλευε τὴν πυρὰν· καὶ ἔκαίετο πεντεκαίδεκα ἡμέρας. Οἱ δὲ ἐθαύμαζον ὀρώντες τὸν καπνὸν καὶ ἐδόκουν αὐτὸν θυσίαν ἐπιτελεῖν· ταῦτα δὲ μόνον ἤδεσαν οἱ εὐνούχοι. Ὁ μὲν οὖν Σαρδαναπάλος ἐκτόπως ἠδυπαθήσας ὡς ἐνῆν γενναίως ἐτελεύτησεν». Ἡ δευτέρα αὕτη ἀπὸ Κτησίου πηγάζουσα παράδοσις περὶ τοῦ τρόπου τῆς τελευτῆς τοῦ Σαρδαναπάλου ἐπεκράτησε προΐόντος τοῦ χρόνου πλέον ἢ ἡ μνημονευθεῖσα ἄνωτέρω καὶ ἱστορικώτερα πὼς δοκοῦσα παράδοσις, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν μεταγενεστέρων ἰδίως συγγραφέων, καὶ μάλιστα ὁ Διόδωρος, ἐπανέλαβον τὴν αὐτὴν παράδοσιν ποικιλάντες αὐτὴν διὰ πολλῶν λεπτομερειῶν, ἐν αἷς ὁ Σαρδαναπάλος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀποδιδόμενον αὐτῷ χαρακτήρα, φαίνεται ἠγεμῶν οὐχὶ στερούμενος ἀνδρείας καὶ ἀνδρικοῦ χαρακτήρος, ἀφοῦ ἐκτός τῆς Νινευὶ ἐν τρισὶ μάχαις νικᾷ τοὺς πολεμίους. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰς νίκας ταύτας παραδοθεὶς εἰς τὴν προτέραν ὁρασίῳν προκαλεῖ ἐπαναστάσεις ἐν ταῖς μεμακροσμέναις ἐπαρχίαις, ἃς ἐπωφεληθεὶς ὁ Ἀρβάκης κυριεῦε τὸ στρατόπεδον τοῦ βασιλέως καὶ πολιορκεῖ αὐτὸν τοῦτον ἐν Νίνῳ, καὶ ἡ πολιορκία αὕτη μετὰ διετῆ ἀντίστασιν τοῦ Σαρδαναπάλου λήγει εἰς τὴν ἄλωσιν καὶ καταστροφὴν τῆς πόλεως καὶ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως κατὰ τὸν ἄνωτέρω ἐκτεθέντα τρόπον. Ἄλλ' ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ἐγένετο ὁ θάνατος τοῦ Σαρδαναπάλου, εἶναι ἀντιφατικὸς πρὸς τὴν ὅλην περὶ τοῦ Σαρδαναπάλου ἱστορίαν. Καὶ τὴν ἀντίφασιν ταύτην μὴ ἀγνοοῦσα ἡ παράδοσις, ἐν τῇ ἀντιθέσει ἀκριβῶς τοῦ βίου πρὸς τὴν τελευτὴν («ἐκτόπως ἠδυπαθήσας ὡς ἐνῆν γενναίως ἐτελεύτησεν») ἐζήτησεν ἴσως νὰ ἐξάρη τὸ τραγικὸν τοῦ τέλους τοῦ τε Σαρδαναπάλου καὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ἀλλὰ πὼς πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἄλλη τῆς παραδόσεως ἀντίφασις, καθ' ἣν ὁ θηλυπρεπέστατος βασιλεὺς τῆς Νινευὶ, ὁ πάντοτε ἐν τῷ γυναικόνει κλεισμένος, ὁ ὑπ' οὐδενός, πλὴν τῶν εὐνούχων, ὀρώμενος, αὐτὸς ἐν Κιλικίᾳ γενόμενος ἐν ἡμέρα μίᾳ δύο κτίζει πόλεις (1). Τὰς τοιαύτας ἀντιφάσεις ἔχοντες ὑπ' ἄφιν, τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τινὲς δύο παρεδέχοντο Σαρδαναπάλους. Κατὰ

(1) «Κτίζειν δύο πόλεις ἐν ἡμέρα μίᾳ» νοητέον ἐνταῦθα τὴν ἐπίσημον ἐναρξιν τῆς κτίσεως διὰ τοῦ ἐπισήμου καθορισμοῦ τῆς περιοχῆς τῆς κτισθησομένης πόλεως. Τὰ περὶ κτίσεως τῆς Ταρσοῦ καὶ Ἀγκιάλης ὑπὸ τοῦ Σαρδαναπάλου δὲν ἔχουσιν ἱστορικὴν σημασίαν, ἀφοῦ ἡ Ταρσὸς ἦτο πόλις ἀρχαιοτάτη, ἀνεκτίσθη δὲ τὸ δεύτερον ὑπὸ τοῦ Σανα-

Καλλισθένην δύο ὑπῆρξαν Σαρδανάπαλοι, εἷς μὲν δραστήριος καὶ γενναῖος, ἕτερος δὲ μαλακὸς καὶ τρυφηλὸς (1). Περὶ δύο Σαρδαναπάλων ἐποιεῖτο λόγον καὶ ὁ πολλῶ τοῦ Καλλισθένους ἀρχαιότερος καὶ τοῦ Ἡροδότου σύγχρονος Ἑλλάνικος (2). Ἀλλὰ παραδόξως ὁ εἷς τῶν Σαρδαναπάλων τοῦ Ἑλλάνικου ἐλέγετο βασιλεὺς Περσῶν «ὅς ἐν τρυφῇ ὠρίζετο τὴν εὐδαιμονίαν», αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ Σαρδανάπαλος ὁ λέγων περὶ ἑαυτοῦ ὅτι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ δύο πόλεις ἔκτισε τῆς Κιλικίας, Ταρσὸν καὶ Ἀγχιάλην (3). Πρὸς τὴν παράδοσιν δὲ ταύτην ἴσως ἔχει τινὰ σχέσιν τὸ παρὰ Σουίδα λεγόμενον ὅτι ὁ Σαρδανάπαλος «ἐσφάγη ὑπὸ Περσῶν», ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν αὐτοῦ δηλονότι τῶν στασιασάντων κατ' αὐτοῦ, ἐκτὸς ἐὰν Πέρσας νοητέον ἐνταῦθα τοὺς Μήδους καὶ τότε ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν περὶ Ἀρβάκου τοῦ Μήδου παράδοσιν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων πάντων γίνεται δῆλον πόσον συγκεχυμένοι καὶ ἀντιφατικοὶ ἦσαν αἱ περὶ Σαρδαναπάλου Ἑλληνικαὶ παραδόσεις πείθουσαι ἡμᾶς νὰ ὑποθέσωμεν δυοῖν θάτερον : ἢ ὅτι ὁ λεγόμενος οὗτος Ἀσσύριος ἢ Πέρσης βασιλεὺς εἶναι πρόσωπον ἐντελῶς μυθικὸν ἐκπροσωποῦν τὸ θηλυπρεπὲς καὶ ἡδυπαθὲς τοῦ βίου τῶν Ἀσιατῶν ἡγεμόνων, ὃν τρόπον ἐνόουν αὐτὸν οἱ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων, ἢ ὅτι ἐν τῷ Σαρδαναπάλῳ ἐγένετο σύγχυσις δύο ὁμωνύμων βασιλέων. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ὑποθέσει δὲν εὐρισκόμεθα ὅλως ἐκτὸς τοῦ χώρου τοῦ μύθου. Τὸ μυθῶδες δὲ τοῦτο τοσοῦτον δυσχερὲς κατέστησε τὸ ἔργον τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς ὡς πρὸς τὴν ἐξεργασίαν καὶ διαλεύκανσιν τῆς περὶ Σαρδαναπάλου ἱστορίας, ὥστε τινὲς τῶν νεωτέρων ἐθεώρησαν τὸ πρόσωπον τοῦ Σαρδαναπάλου ὅλως μυθικὸν οὐδὲν ἄλλο ὁρῶντες ἐν αὐτῷ ἢ τὸν Ἡρακλῆν τὸν Ἀσσύριον. Εἰ καὶ δὲ οὐδὲν οἱ Ἑλληνικοὶ μῦθοι περὶ Ἀσσυρίου Ἡρακλέους παρέδωκαν δυνάμενον νὰ διαφωτίσῃ, ἔστω καὶ ὑπὸ ἐποψίν ὅλως μυθικὴν, τὸ προκείμενον ζήτημα, ἐρευνηταὶ τινες (4) λαμβάνοντες ἀφορμὴν ἐκ τῆς δοκούσης συγγενείας τοῦ ὀνόματος Σαρδανάπαλος πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Λυδοῦ καὶ καθόλου Μικρασιανοῦ Ἡρακλέους Σανδάν ἢ Σαρδιάν, ἐνόμισαν ὅτι πᾶσα ἢ περὶ τοῦ Σαρδαναπάλου παράδοσις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἱστορικὴ παράστασις τοῦ μυθικοῦ Σαρδιάν. Ὁ Μικρασιανὸς οὗτος θεὸς ὁ ἐκπροσωπῶν τὰς δύο ἀντιθέτους πρὸς ἀλλήλας δοκούσας, ἀλλ' ἐν τῇ Ἀσιατικῇ λατρείᾳ συνήθως ἐνὶ προσώπῳ συναπτομένης ἰδιότητος, ἐνθεν μὲν τὴν ἡρωϊκὴν ὁμῆν καὶ ἀλκὴν, ἐνθεν δὲ τὴν ἀκόλαστον γονιμότητα τῆς φύσεως (ἐκπροσωπούσης καὶ αὐτῆς μεγίστην ὁμῆν φυσικῆν) ὁ θεὸς ὁ εἰκονιζόμενος ἔνοπλος ὡς θεὸς τοῦ πολέμου, ἐνταυτῷ δὲ παριστανόμενος ὑπὸ μορφῆν καὶ στολὴν θηλυπρεπῆ· ὁ Ἡρακλῆς ὁ Λυδὸς ὁ μαστιγούμενος ὑπὸ τῆς Ὀμφάλης, αὐτὸς δὲ οὗτος ἐπὶ πυρᾶς τὸν βίον τελευτῶν καὶ διὰ ταύτης καθαιρόμενος καὶ ἀναγεννώμενος (5) ὁ τοιοῦτος θεὸς ἐφαίνετο ἐρμηνεύων καὶ ἐξηγῶν τὸν μυθικὸν Σαρδανάπαλον τὸν περιβληθέντα πλημμελῆ τινὰ ἱστορικὴν μορφήν. Ὅτι ἡ τοι-

χειρίμ (ἴδ. σελ. 370). Ἀλλ' αἱ Ἑλληνικαὶ παραδόσεις, δι' οὓς λόγους ἐξηγούμεθα καταστρέφω, πάντα τὰ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Κιλικίᾳ ἔργα τῶν Ἀσσυρίων ἡγεμόνων ἀπέδιδον εἰς τὸν παρ' Ἑλλῆσι διαβόητον γενόμενόν Σαρδανάπαλον.

(1) Σουίδας ἐν λ. Σαρδανάπαλος.

(2) Σουίδας αὐτόθι.

(3) Πρβλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Ὀρνιθ. 1021. «Ἄλλως, Περσῶν βασιλεὺς (ὁ Σαρδανάπαλος) ὅς τρυφῇ ὠρίζετο τὴν εὐδαιμονίαν, λέγεται δὲ περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ δύο πόλεις ἔκτισε τῆς Κιλικίας, Ταρσὸν καὶ Ἀγχιάλην».

(4) Ἰδὲ K. O. Müller, Sardan und Sardanapalos, Reinisches Museum, Drittes Jahrgangs, Bonn 1829 καὶ Movers, Die Phönizier I, σ. 478.

(5) Τοιοῦτος ἦτο ὁ τῶν Φοινίκων Ἡρακλῆς Μακάρτι.

αὕτη θεωρία εἶναι ἐν μέρει ἀληθῆς καὶ ὀρθή, τοῦτο δειχθήσεται ἐν τοῖς περαιτέρω ἀλλ' ὑπὸ καθόλου ἐποψίν εἰς δύο προσκρούει ἡ θεωρία αὕτη ἀντιρροήσεις : πρῶτον ὅτι οὐχὶ διὰ τοῦ Ἀσσυρίου, ἀλλὰ διὰ τοῦ Λυδοῦ καὶ Μικρασιανοῦ Ἡρακλέους ἐξηγεῖ τὸν περὶ Σαρδαναπάλου μῦθον, στηριζομένη ἐπὶ γνώμης ὄλως υποθετικῆς περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ Μικρασιανοῦ Ἡρακλέους πρὸς τὸν ὑποτιθέμενον Ἀσσύριον Ἡρακλῆν καὶ δεύτερον ὅτι ἀφαιρεῖ καθ' ὀλοκληρίαν ἀπὸ τοῦ Σαρδαναπάλου πᾶσαν ὑπόστασιν καὶ ἀρχὴν ἱστορικὴν, τοῦθ' ὅπερ καὶ τοῖς ὑπ' αὐστηρὰν ἱστορικὴν κριτικὴν ἐποψίν ἐξετάζουσι τὸ ζήτημα ἐφαίνετο λίαν παρακεκινδυνευμένον (4).

Ἄλλ' ἐνῷ τοιαῦτα θεωρία καὶ ἀντιρροήσεις, στηριζόμεναι πᾶσαι ἐπὶ τῶν παραδόσεων τῶν κλασσικῶν, κατέλειπον ἄλυτον τὸ ζήτημα, ἢ κατὰ μικρὸν προαγομένη νέα ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐπιστήμη, ἢ καλουμένη Ἀσσυριολογία, ἢ διὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν σφηνοειδῶν Ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν ἀνακαλύψασα τοσαῦτα μνημεῖα τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορικῆς φιλολογίας, νέας ἠνέφεξεν ὁδοὺς ἐρεύνης καὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ ἱστορικοῦ ἢ μυθικοῦ θεωρουμένου Σαρδαναπάλου. Ἐν ταῖς πρώταις πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν γενομέναις ἀποπειραῖς πολλὰ ὀνόματα Ἀσσυρίων βασιλέων, ἅτινα νῦν εὐκρινῶς καὶ ἀκριβῶς ἀναγινωσκόμενα ἐγένοντο γνωστὰ ὡς ὀνόματα τῶν ἡγεμόνων. Ἀσσυρνασιρπάλ, Ἀσσυρδανιπάλ, Ἀσσυρβανιπάλ, ἀνεγνωσθησαν καὶ ἐθεωρήθησαν ὡς ὀνόματα Σαρδαναπάλων καλουμένων βασιλέων, ὃν ὁ ἀριθμὸς οὕτως ἀνῆλθε μέχρι πέντε. Ἄλλ' ἀκριβέστεραι μελέται παρακολουθοῦσαι τὴν διηνεκῶς προαγομένην ἀνάπτυξιν τῆς Ἀσσυριολογίας ὡς μόνον Ἀσσύριον βασιλέα, οὗ ἡ ἱστορία ὑπὸ χρονολογικὴν ἰδίαν ἐποψίν συνάδει πρὸς τὴν τοῦ Σαρδαναπάλου, ἀπέδειξε Ἀσσυρβανιπάλ τὸν βασιλεύσαντα κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 668-625 π. Χ. καὶ γενόμενον τὸν ἔσχατον ἐν τοῖς μεγάλοις καὶ ὀνομαστοῖς βασιλεῦσι τῆς Ἀσσυρίας, ἧς τὸ κράτος δύο μὸλις δεκαετηρίδας ἐπέζησε τῷ Ἀσσυρβανιπάλ. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ λοιπὸν τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ, τῇ ἐκ τῶν Ἀσσυρβαβυλωνιακῶν μνημείων γενομένη γνωστῇ, ἐζήτησαν τὸ ἀναγκαῖον φῶς πρὸς διαφώτισιν τοῦ περὶ Σαρδαναπάλου ζητήματος. Ἄλλ' ἀντὶ βασιλέως Σαρδαναπάλου, οἷον ἀπεικόνισεν ἡ Ἑλληνικὴ παράδοσις ἐν τοῖς ἀνω ἐκτεθεισί, Σαρδαναπάλου δηλονότι προσωποποιούντος ἐν ἑαυτῷ τὴν τρυφήν, τὴν ἡδυπάθειαν, τὸ θηλυπρεπὲς καὶ μαλθακόν, ἀντὶ Σαρδαναπάλου τέλος γυναικεῖον, τίνα εὖρον βασιλέα Σαρδανάπαλον ἐν τῷ Ἀσσυρβανιπάλ ; Τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἱστορηθέντα περὶ τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας τῆς ἀνακαλυφθείσης ἐν τοῖς μνημείοις ἀποδείκνυται εἰς τῶν μεγίστων καὶ κρατίστων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας. Ὡς εἶδομεν, ὁ Ἀσσυρβανιπάλ γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῆς Νινευί, ἐν μέσῳ τῶν ἐνδόξων πολέμων τοῦ πατρὸς καὶ τῆς ἐνδόξου κυβερνήσεως αὐτοῦ, ἔτυχε ἐπιμελοῦς παιδείσεως ὡς οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλοπαίδων, μυηθεὶς πᾶσαν τὴν σοφίαν τὴν Χαλδαϊκὴν τῶν χρόνων αὐτοῦ καὶ γενόμενος φιλόσοφος ἅμα καὶ θεολόγος καὶ μετὰ ζέσεως ἀφωσιωμένος εἰς τὴν προστασίαν τῶν γραμμάτων. Ἀλλ' ἡ μεγάλη περὶ τὰ γράμματα σπουδὴ δὲν ἐκόλυσεν αὐτὸν νὰ καταστῇ προΐμιος δέκτης καὶ δραστήριος ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ κυβερνᾶν καὶ ζῶντος ἐτι τοῦ πατρὸς νὰ μετέχη ἐνεργῶς τῆς κυβερνήσεως τοῦ κράτους, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἀναλαβὼν μόνος τὴν κυβερνήσιν τοῦ κράτους νὰ διεξάγῃ αὐτὴν ἰσχυ-

(3) Ἰδὲ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Niebuhr εἰς τὸ μνημονευθὲν ἄρθρον τοῦ Müller.

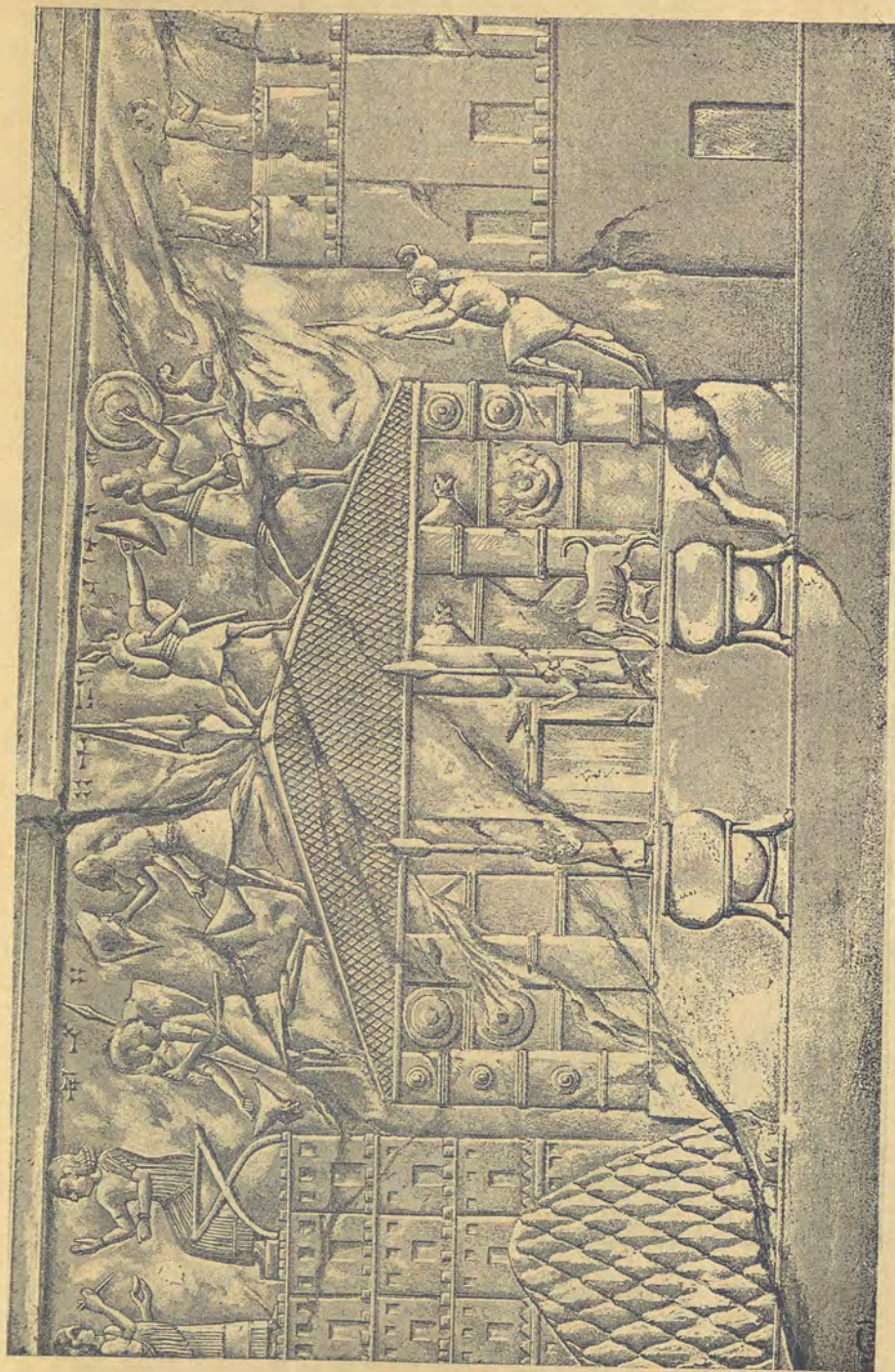
ρῶς καὶ ἐνδόξως ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ, μεγίστην περιβαλὼν αὐτὴν αἴγλην καὶ μεγαλεῖον ἠθικὸν διὰ τῶν μεγάλων ὑπηρεσιῶν, ἅς προσήνεγκεν εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὰς τέχνας. Καὶ ὅτι μὲν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἀσσορβανιπάλ καὶ τοιαύτην πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν δόξαν καὶ μεγαλεῖον περιβεβλημένος καὶ μόνος, μετὰ τοὺς μυθικοὺς βασιλεῖς Νίνον καὶ Σεμίραμιν, ἐν Ἑλληνιστῶν γενόμενος γνωστός ὡς μέγας βασιλεὺς Ἀσσυρίας (καὶ ἰδίως ἕνεκα τῶν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς Λυδοὺς καὶ τὸν βασιλέα αὐτῶν Γύγην (σ. 403) σχέσεων αὐτοῦ) κατέστη καὶ παρ' αὐτοῖς ἐξακουστός καὶ περίφημος ὡς βασιλεὺς Σαρδανάπαλος τῆς Ἀσσυρίας, ἦτο λίαν φυσικόν. Ἀλλὰ πῶς ἡ παράδοσις τὸν μέγαν Ἀσσορβανιπάλ ἢ Σαρδανάπαλον μετεποίησεν εἰς βασιλέα θηλυπρεπῆ *γυναικιστὶ* βιοῦντα; Ποῦ ἐμόχθησαν οἱ Ἀσσυριολόγοι ἵνα εὕρωσιν ἐν τῷ Ἀσσορβανιπάλ τῶν Ἀσσορβαβυλωνιακῶν μνημείων ἕξη τινὰ ὁμοιότητα χαρακτῆρος πρὸς τὸν τοῦ Σαρδαναπάλου τῶν Ἑλλήνων. Τί δὲ εὗρον; Ὅτι ὁ Ἀσσορβανιπάλ, ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ πάντες μεγάλοι βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας, εἶχεν ἐν τοῖς ἀνακτύροις ἰδιαίτερον διαμέρισμα διὰ τὰς γυναῖκας αὐτοῦ ὅτι ἐκ τῶν ἐν τοῖς πολέμοις αἰχμαλωτισθεισῶν γυναικῶν ἐξέλεγε τὰς ὡραιότερας διὰ τὸν γυναικῶνα αὐτοῦ, ὡς ἐποίουν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ μεγάλοι βασιλεῖς ὅτι ἰδιαίτερος πρὸς αὐτὸν οἱ σύμμαχοι ἢ ὑποτελεῖς βασιλεῖς ἔπεμπον τὰς θυγατέρας ἢ τὰς ἀδελφάς αὐτῶν καὶ ὅτι ἐνίοτε χάριν τῶν κυριῶν τούτων τοῦ γυναικῶνος ἐφαίνετο συγγνώμων εἰς τὰ πολιτικὰ ἁμαρτήματα τῶν πενθερῶν ἢ τῶν κηδεστῶν αὐτοῦ (1). Ἀλλὰ τίς ἢ σχέσις μεταξὺ τῶν συνηθεσιῶν τούτων εἰς Ἀσιανούς ἡγεμόνας ἀδυναμιῶν καὶ τοῦ ἀποδιδόμενου ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων τῷ Σαρδαναπάλῳ γυναικειοῦ βίου καὶ χαρακτῆρος; Τί δὲ ἢ σχέσις ἢ μεταξὺ τοῦ Σαρδαναπάλου τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων τοῦ μὴ ὀρωμένου τοῖς οἰκείοις εἰμὴ εὐνούχοις καὶ κόραις καὶ ἐν τῷ γυναικῶνι διηγεκῶς κεκλεισμένου, καὶ τοῦ Ἀσσορβανιπάλου, ὅστις ἐν πολέμοις μὲν ἐξέπεμψε τὰς νικηφόρους στρατιάς αὐτοῦ μέχρι τῶν ἐρήμων τῆς Ἀραβίας καὶ εἰς τὰς ὄρεινὰς δυσχωρίας τοῦ Αἰλάμ καὶ νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος εἰσῆλθεν εἰς τὰ Σοῦσα καὶ εἰκόνα τῆς θριαμβευτικῆς ταύτης στρατείας κατέλιπεν ἐν μεγαλοπρεπέσι μνημείοις τῆς τέχνης, ἐν εἰρήνῃ δὲ μετ' ἀγάπης ἐσπούδαζε περὶ τὴν φιλοσοφίαν, θεολογίαν καὶ φιλολογίαν; Πῶς δὲ συμβιβάζεται ὁ Σαρδανάπαλος, ὁ «ὄπλων οὐχ ἀπτόμενος οὐδ' ἐπὶ θήραν ἐξιών», πρὸς τὸν Ἀσσορβανιπάλ τὸν ἐν τοσοῦτοις μνημείοις διαιωνίσαντα τὰ κλέη τῶν κυνηγετικῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων, γενόμενος καὶ αὐτὸν «*γίγαντα κυνηγόν*» κατὰ τὸ ἰδεῶδες τοῦ Νεβρωδ καὶ τῶν μεγάλων ἱστορικῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας (2); Αὐτὸς ὁ μέγας βασιλεὺς δὲν λέγει ἡμῖν ἐν τινι τῶν ἐπιγραφῶν αὐτοῦ ὅτι ἐκ παίδων ἐν τῇ περὶ τὰ γράμματα παιδεύσειν συνῆψε μετὰ τῆς ἐν ὀπλοῖς καὶ ἐν ἱπασίᾳ ἀσκήσεως (3);

Ἄλλ' ἔλθωμεν νῦν εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ τέλους τοῦ Ἀσσορβανιπάλου πρὸς τὸ τοῦ Σαρδαναπάλου. Ὁ Ἀσσορβανιπάλ μετὰ βασιλείαν ἐνδοξὴν τεσσαράκοντα καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν (668 - 625 π. Χ.) ἐτελεύτησεν ἐν εἰρήνῃ, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ὅτι δὲ τοῦτον τὸν βασιλέα αἱ Ἑλληνικαὶ παραδόσεις παρέστησαν ὡς τὸν ἔσχατον τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυ-

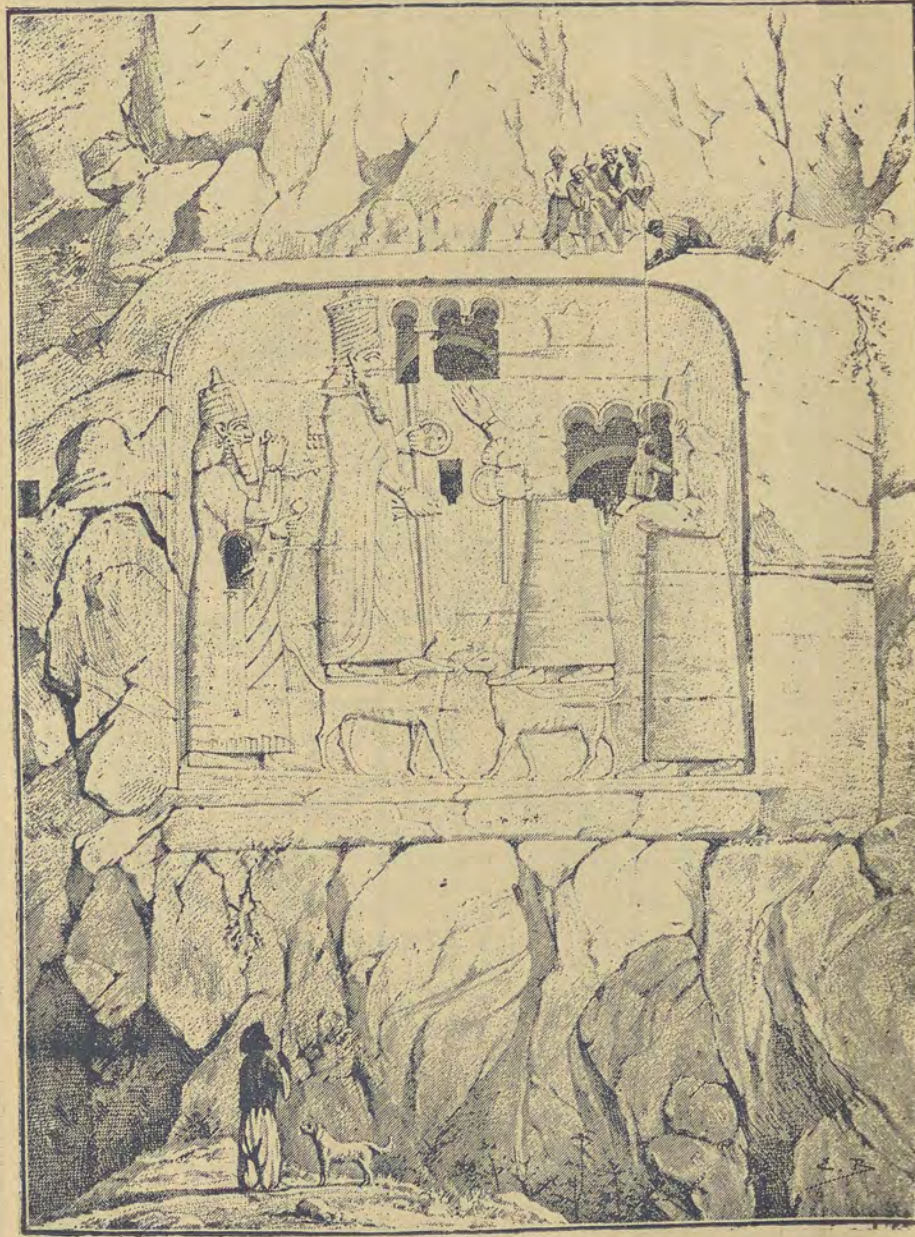
(1) *18. ἀνωτέρω σελ. 403.

(2) Σημειωτέον ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ παράδοσις ἢ παριστώσα τὸν Σαρδανάπαλον ὡς «ὄπλων οὐχ ἀπτόμενος οὐδ' ἐπὶ θήραν ἐξιώντα» ὑπαινίσσεται καὶ ὁμολογεῖ ἀρνητικῶς ὅτι μεγάλη βασιλικὴ ἀρετὴ τῶν Ἀσσυρίων ἡγεμόνων ἦτο ἡ θήρα καὶ τὸ *γίγαντα κυνηγόν* εἶναι. *18. σελ. 229 καὶ 273-274.

(3) *18. ἀνωτέρω σελ. 399.

Νῆος τοῦ οὐραρηνικοῦ θεοῦ λεηλατούμενος ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.

Μεγάλη στήλη Ἀσσυριακὴ ἐν Νινευί.

ρίας, τοῦτο δύναται νὰ ἐξηγηθῇ, ὅταν ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἄσσουρβανιπάλ ἦτο ὁ τελευταῖος μέγας καὶ ἑξακουστός βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας καὶ ὅτι οὐδεὶς μετ' αὐτὸν ἐβασίλευσε τῆς Ἀσσυρίας ἄξιός λόγου βασιλεὺς, καὶ ἡ πῶσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἢ μᾶλλον τῆς Νινευί ἐπῆλθε δύο δεκαετηρίδας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ. Ἀλλὰ νῦν ἔρχεται τὸ ἕτερον ζήτημα: Πῶς παρ' Ἑλλήσιν ἐδημιουργήθη ἢ διεδόθη ὁ μῦθος ὅτι ὁ Σαρδανάπαλος ἔκαυσε ἑαυτὸν; Ἐὰν ἱστορικῶς ἦτοι ἐκ τῶν ἱστορικῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων ἢ ἐξ οἰωνδῆποτε ἀθηντικῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν ἦτο γνωστὸν ὅτι ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας ἔκαυσε ἑαυτὸν ἐν Νινευί, ἠδυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ παράδοσις ἢ Ἑλληνικὴ ἢ παραστήσασα τὸν Σαρδανάπαλον ὡς τὸν ἔσχατον τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας μετεβίβασεν εἰς αὐτόν, ἐκ συγχύσεως, τὴν πρᾶξιν τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας. Ἄλλ' ἄρα γε οὐδὲν ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις ἢ ἐν ἄλλαις ἀληθῶς ἱστορικαῖς παραδόσεσι, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως; Ἀκτὶς τις ἀμυδροῦ φωτός φαίνεται πῶς φωτίζουσα ἐν μέρει τὸ ζήτημα τοῦτο κατὰ δύο διευθύνσεις. Ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων ἐγνώσθη, καθὰ εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι ὁ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ἀδελφὸς Σαμασσομουκὶν ἢ Σαμμούγγης, ὁ βασιλεύων ἐν Βαβυλῶνι, ὁπότε ἀποστὰς ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ προσέκλεσε τὴν τούτου κατὰ τῆς Βαβυλῶνος νικηφόρον στρατείαν καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ στρατοῦ, διαρκούσης τῆς πολιορκίας ταύτης ἐθανατώθη ὑπὸ τῶν ἐξωργισμένων ἐνεκα τῶν συμφορῶν τῆς μακροχρόνιου πολιορκίας ὑπηκόων, *θιφθεις εἰς πυρᾶν* τότε δὲ ὁ Ἀσσουρβανιπάλ ἀνεκτίσατο τὴν πραγματικὴν ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας κυριαρχίαν καὶ ἐγένετο βασιλεὺς Βαβυλωνίας. Τοιαύτη ἢ ἀληθὴς ἱστορία ἢ γινωσκομένη ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων. Τοιαύτης δὲ τινος πραγματικῆς ἱστορίας πυρῆνα ἀμυδρὸν εὐρίσκομεν καὶ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τῶν Ἑλλήνων ἱστοριογράφων τῶν μετὰ Ἀλεξάνδρον χρόνων, ὅσοι τούτων τὰς περὶ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας εἰδήσεις αὐτῶν ἠρύσαντο ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Βηρώσου. Οὕτως ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ ἐνὸς τῶν ἱστοριογράφων τούτων, τοῦ Ἀλεξάνδρου Πολύιστορος, λέγεται ὅτι ἐν Βαβυλῶνι τὸν Σαμμούγγην διεδέξατο ὁ Σαρδανάπαλος. Εἶδομεν δὲ ὅτι καὶ ἐν τῷ «Κανόνι βασιλειῶν» τοῦ Πτολεμαίου ὡς διάδοχος τοῦ Ἀσαραδδών (Ἀσαριδίνου) ἐν Βαβυλῶνι λέγεται ὁ Σαοσδουκίνος (ὁ Σαμασσομουκὶν) καὶ τούτου ὁ *Κινηλαδάνος* ἦτοι ὁ Ἀσσουρβανιπάλ (ἴδ. σελ. 410) (1). Ἐκ τούτων γίνεται φανερόν ὅτι οἱ τῷ Βηρώσῳ ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἀκολουθήσαντες Ἑλληνες συγγραφεῖς, συμφώνως πρὸς τὰ παραδεδομένα ὑπὸ τῶν μνημείων, θεωροῦσι τὸν Σαρδανάπαλον βασιλεύσαντα ἐν Βαβυλῶνι μετὰ τὸν Σαμμούγγην ἢ Σαμασσομουκὶν, καὶ τὸν αὐτὸν ἄλλιν τούτον Σαρδανάπαλον οἱ ἱστοριογράφοι θεωροῦσι βασιλέα τῆς Ἀσσυρίας, ὡς ἦτο ἀληθῶς. Ἄλλ' οὐχὶ πάντες παραδίδουσιν αὐτὸν ὡς τὸν ἔσχατον τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων, διότι τινές, ὡς ὁ Ἀβυδηνός, τάσσουν μετὰ τοῦτον τὸν Σάρακον, οἱ δὲ, ὡς ὁ Κάστωρ (παρὰ Συγκέλλῳ), τὸν

(1) Ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς Χρονικοῖς τοῦ Εὐσεβίου λέγεται ὅτι ὁ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Σαρδανάπαλος καλούμενος ἔσχατος τῆς Ἀσσυρίας βασιλεὺς ἦτο «ὁ Θῶνος Κογκόλερος (ἐν τῷ Ἀρμενικῷ κειμένῳ Thonpos Concoleros, ἀλλὰ παρὰ Συγκέλλῳ σελ. 132 λέγεται «Θῶνος ὁ λεγόμενος Κογκόλερος»), Ἑλληνιστὶ Σαρδανάπαλος». Παρὰ Ζουίδα δὲ λέγεται Κονοσκογκόλορος (Ζουίδ. ἐν λ. Κονοσκογκόλορος Ἑλληνιστὶ ὀνομαζόμενος Σαρδανάπαλος, ὡς τὰ γυναίκεϊα φρονῶν καὶ περὶ τρυφᾶς ἀσχολούμενος...). Ἄλλ' ὁ τύπος οὗτος φαίνεται ὅτι προῆλθε κατὰ παραφθορὰν ἐκ τοῦ Θῶνος Κογκόλερος. Κατὰ τοῦτο δὲ διορθωτέον καὶ τὸ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Cramer (Anecdota Graeca Cramerii, Oxonii II, 1841 σελ. 173) Ὅθων ὁ Σκογκόληρος.

Νίνον Β'. Ἐν ταῖς παραδόσεσι ταῖς περὶ τοῦ Σαμμούγη, τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας, καὶ τοῦ Σαρδαναπάλου ἐξηγεῖται ἴσως μέχρι τινὸς πᾶς ὁ τρόπος τοῦ θανάτου τοῦ Σαμμούγη ἀπεδόθη εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Σαρδαναπάλον καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας μετηνέχθη εἰς Νινευί. Εἰδλόγως δὲ Ἀσσυριολόγοι τινὲς ὑπέθεσαν ὅτι τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαμμούγη ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῶν περὶ Σαρδαναπάλου μύθων ἐξηνέχθη μάλιστα καὶ ἡ εἰκασία ὅτι ἴσως αὐτὸς ὁ Σαμσσομουκὶν ἔρριπεν ἑαυτὸν εἰς τὸ πῦρ ἐν τῇ ἐσχάτῃ στιγμή τῆς ἀπογνώσεως. Ἄλλ' εἴτε ὁ Σαμσσομουκὶν αὐτὸς ἑαυτὸν ἔρριπεν εἰς τὸ πῦρ εἴτε ὑπὸ τῶν ἐπαναστάντων ὑπηρετῶν τοιαύτην ὑπέστη τιμωρίαν, πάντως ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς παραδόσεσι παρεστάθη ἐπὶ τὸ τραγικώτερον ὡς αὐτὸς παραδοὺς ἑαυτὸν εἰς τὸ πῦρ, καὶ τὸ τοιοῦτον τραγικὸν τέλος, ἐν ταῖς αὐταῖς παραδόσεσιν, ἀπὸ τοῦ ἥμιστα γνωστοῦ τοῖς Ἑλλήσι Σαμμούγη ἢ Σαοσδουκίνου μετεβιβάσθη εἰς τὸν γνωστότατον ἀδελφὸν αὐτοῦ Σαρδαναπάλου. Λίαν ἀξιοσημείωτος ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην εἶναι εἰδήσεις τις ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ. Ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Ἀβυδηνοῦ οὐχὶ ὁ Σαρδαναπάλος ἀναφέρεται ὡς ὁ ἔσχατος τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας, ἀλλ' ὁ τούτου διάδοχος Σάρακος ἐπ' αὐτοῦ δὲ λέγεται ὅτι κατελύθη τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, γίνεται δὲ λόγος καὶ περὶ τοῦ ἐν πυρῇ θανάτου τοῦ Σαράκου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Ἀβυδηνοῦ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν πῶσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους τὸ σωθὲν μόνον ἐν τῇ Ἀρμενικῇ μεταφράσει τῶν Χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου εἶναι παρεφθαρμένον καὶ κατὰ τινα μὲν διόρθωσιν ἀναγινώσκεται «κατέλιπεν (ὁ Σάρακος) τὰ ἀνάκτορα εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ Ἐβόρτου», κατ' ἄλλην δὲ μᾶλλον ὀρθὴν «παρέδωκε τὰ βασίλεια τοῦ Ἐβόρτου εἰς τὸ πῦρ» (1). Ἄλλὰ καὶ οὕτως ἡ παράδοσις τοῦ Ἀβυδηνοῦ εἶναι ἰκανῶς σπουδαία διὰ τὸ προκείμενον ζήτημα (2). Ὅμως καὶ παρ' ὅλα ταῦτα, οὐδὲ διὰ τῶν περὶ Σαμσσομουκὶν καὶ περὶ Σαράκου ἱστορικῶν παραδόσεων ἐξηγοῦνται πάντα τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σαρδαναπάλου μυθεύματα, ἥμιστα δὲ συμβιβάζονται καὶ τὰ ἄλλα τὰ περὶ τοῦ χαρακτήρος καὶ τοῦ βίου τοῦ Σαρδαναπάλου μυθεύματα πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀσσορβανιπά. Ἄλλ' ἀφοῦ ἀπαξ διὰ τῶν περὶ Σαμμούγη καὶ Σαράκου ἱστορικῶν παραδόσεων εὐρίσκομεν ἱστορικὸν τινα πυρῆνα ἐν τοῖς περὶ Σαρδαναπάλου μύθοις καὶ ἀφετηρίαν ἱστορικὴν πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος, δυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν λύσιν ταύτην βοήθειά τῆς μυθολογίας.

Μυθολογικῶς αἱ περὶ Σαρδαναπάλου παραδόσεις ἔχουσι στενὴν σχέσιν καὶ ἀναφορὰν πρὸς τοὺς μύθους τοῦ Μικρασιανοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου ἦτοι τοῦ Μικρασιανοῦ Ἡρακλέους. Ὁ θεὸς οὗτος ἐν Λυδίᾳ καὶ Καππαδοκίᾳ καὶ Κιλικίᾳ ἐκαλεῖτο Σαρδάν. Τὸ ἔτυμον τοῦ ὀνόματος εἶναι ἐκ τῆς Ἀρίας ὁ. *sard* (Βακτρ. *Caredha* = ἔτος ἐκ τῆς ὁ. *car* = κείρω, τέμνω, Νεοπερσ. *sar* = ἔτος), ἐξ ἧς *sardis* ἐν τῇ Λυδικῇ ἐσήμαινε, κατὰ Ἰωάννην τὸν Λυδόν, ἔτος καὶ ἡλιον (ἐντεῦθεν δὲ τὸ Ἀρμεν. *ναβα-sard* = νέον ἔτος, ἴσως δὲ καὶ τὸ *sard* = δάφνη ὡς φυτὸν ἀφιερομένον τῷ ἡλίῳ). Ἐκ τοῦ *Σαρδάν* ἢ *Σανδάν* τούτου τοῦ σημαίνοντος τὸν ἡλιον ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ πόλις

(1) Ἰδ. κατωτέρω ἐκτενεστέρον περὶ τούτων.

(2) Ὁ Γεώργιος Σύγκελλος, ὅστις εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον τῶν Χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου, ἂν μὴ τὸ κείμενον αὐτὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ, λέγει ἀπλῶς ὅτι ὁ Σάρακος, κατ' ὃν χρόνον ἐπῆλθεν ὁ Ναβοπαλάσσαρος κατὰ Νινευί, ἔκαυσε τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐκάη καὶ αὐτὸς. Καὶ ὅμως ἀλλαχού τῶν Ἀρμενικῶν Χρονικῶν λέγεται ὅτι κατὰ τὸν Ἀβυδηνὸν ἔσχατος βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας ἦτο ὁ Σαρδαναπάλος. Ἄλλη σύγκρισις αὐτῆ τοῦ μύθου καὶ τῆς ἱστορίας, τοῦ μυθικοῦ Σαρδαναπάλου τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως ὡς τελευταίου βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας καὶ τοῦ ἱστορικοῦ Σαράκου τοῦ ἀληθῶς ἐσχάτου βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας!

τῶν *Σάρδεων*, ὁ μὴν ὁ Λυδικὸς Σανδης καὶ ὁ Καππαδοκικὸς μὴν Σάνδαρα. Ὁ θεὸς οὗτος, κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα, ἐξεπροσώπει ἐν ἑαυτῷ τὴν γονιμοποιὸν δύναμιν τῆς φύσεως (καὶ ἐντεῦθεν εἶχε χαρακτῆρα θεληπρεπῆ), ἐνταυτῷ δὲ καὶ τὴν μεγίστην φυσικὴν ὥμην, καὶ παρίστατο ὡς προσωποποίησις τῆς σωματικῆς ὥμης ὡς ὁ Ἡρακλῆς ἐλατρεύετο δὲ μετὰ τῆς Μικρασιανῆς θεᾶς τῆς σελήνης, ἣτις ἐκαλεῖτο ἐν Λυδίᾳ Ὀμφάλῃ παρισταμένη καὶ ὡς θεὰ τοῦ πολέμου καὶ ὡς θεὰ τῆς γονιμότητος καὶ ἀκολασίας καὶ ἠδυπαθείας. Ἐκ τῶν μύθων τοῦ θεληπρεποῦς τούτου Λυτικοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου παραλησθέντες τινὲς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συνήφθησαν πρὸς τοὺς μύθους τοῦ Ἑλληνος Ἡρακλέους, ἰδίως οἱ περὶ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ὀμφάλῃς ὡς καὶ οἱ περὶ τῆς ἐν Οἴτη πυρᾶς καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἀναλήψεως τοῦ ἥρωος. Ὁ Σαρδάν ὁ Μικρασιανὸς ἔχων ὑπὸ τινὰς ἐσώφεις πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν Φοῖνικα Ἡρακλῆν ἦτοι τὸν Βάαλ Μαλκάστ τῆς Φοινίκης (ὅστις μετεποιήθη ὕστερον εἰς τὸν Ἑλληνα Μελικέρτην ὑπ' ἄλλην ἰδιότητα) ἐλατρεύετο καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ Φοινικικὸς θεός, διὰ λατρείας σφόδρα ὀργιαστικῆς. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Βάαλ Μαλκάστ ἐν Φοινίκῃ ἐνεδύοντο *φοινικοῦς διαφανεῖς χιτῶνας*, ὅπως οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἡρακλέους Σαρδάν ἐνεδύοντο ἐσθῆτα γυναικεῖαν ὑπαινισσόμενοι διὰ τῆς τοιαύτης στολῆς, ὡς λέγει ὁ Ἰωάννης ὁ Λυδός, τὴν μετὰ τὸν ἄγονον χαιμῶνα ἐπάνοδον τῆς γονιμοποιῶν τῆς φύσεως δυνάμεως. Ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ στολῆς τοῦ Ἡρακλέους *Σαρδάν* ἐξηγεῖται ὁ διαφανὴς γυναικεῖος χιτῶν τοῦ Σαρδαναπάλου καὶ ὁ καθόλου γυναικεῖος βίος ὁ ἀποδιδόμενος εἰς τὸν βασιλέα τοῦτον. Οἱ Ἕλληνες τῆς Κιλικίας, παρ' οἷς σφόδρα ἐπεχωρίαζον οἱ μῦθοι οἱ περὶ τοῦ λατρευομένου παρ' αὐτοῖς Ἡρακλέους Σαρδάν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἀσσορβανιπά ἐνόμισαν, ἴσως διὰ παρετυμολογίας τινός, ὅτι εὗρον τὸν Ἡρακλῆν Σαρδάν (1). Ὅπως οὐδέποτε τὸ λίαν ἐπιχωρίαζον ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ ὄνομα τοῦ *Σαρδάν* ἐποίησεν, ὡς φαίνεται, ὥστε τὸ Ἀσσυριακὸν ὄνομα Ἀσσορβανιπάλ (= ὁ Ἀσσορ ποιεῖ υἱὸν) νὰ μεταπέση εἰς *Σαρδανάπαλος* (2). Οὕτω δὲ τὸ ὄνομα ὑπέστη ἀλλοίωσιν, οἷαν τὸσαῦτα ἄλλα Ἀσσορβανιπάλ (Σαμσσομουκὶν παρεφθάρη εἰς Σαμμούγη καὶ Σαοσδουκίνος αὐτὸ τὸ Ἀσσορβανιπάλ καὶ ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ παρεφθάρη εἰς Ἀσσεναπαρ (Ἀσσεναφάρ παρὰ τοῖς Οἰ), ἐνῶ συνήθως τὰ Ἀσσορβανιπάλ ὀνόματα ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ πολλῶν πιστότερον διατηροῦσι τὸν τύπον ἢ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ). Διὰ τῶν μύθων δὲ τῶν περὶ τοῦ Σαρδάν διεκοσμήθησαν καὶ αἱ περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ βασιλέως Σαρδαναπάλου ἀσθενεῖς καὶ ἀμυδρὸν ἱστορικὸν χαρακτῆρα ἔχουσαι παραδόσεις. Περὶ τοῦ Σαρδάν, ὡς καὶ περὶ τοῦ Μαλκάστ, ὑπῆρχε θερησκευτικὴ δόξα καὶ παράδοσις ὅτι ὁ θεὸς οὗτος εἶχε τὴν ἰδιότητα τοῦ καθαίρεσθαι καὶ ἀναγεννᾶσθαι διὰ τοῦ πυρός, καὶ ἐν ταῖς πενήτημερον διαρκούσαις ἑορταῖς τοῦ Σαρδάν παριστάνετο δι' ἰδιαίτερας τελετῆς ὁ θάνατος οὗτος

(1) Ὁ Movers (Die Phönicz. I, 478) ἀπεπειράθη ἐν τινι νομίματι (τῆς ἐν κολλῇ Συρίας Λαοδικίας;) «τῆς Συλλογῆς» τοῦ Ekkei (Sylloge numorum veterum. Tabula VI, Num. 1) νὰ ἀναγνώσῃ τὸ ὄνομα τοῦ Ἡρακλέους-Απάλα=Σαρδαν-απαλα. Τὸ νόμισμα τοῦτο εἶχον ἀναφέρει καὶ ἡμεῖς ἐν τινι περὶ «Ἀσσορβανιπάλ καὶ Σαρδαναπάλου» πραγματείᾳ ἡμῶν δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ Εἰρηναίου Ἀσώπου (1896). Ἀλλὰ τὰ γράμματα τοῦ νομίματος τούτου, ὡς φαίνεται ἐν τῇ «Συλλογῇ», εἶναι ἐφθαρμένα καὶ ἡ ἐπιγραφή Κ. C. ΠΡΑΚ... (ἐφθαρμένον ΑΠΑΛΑΣ, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς περιέχουσα οὐχὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἡρακλέους, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχοντος τῆς πόλεως, ὡς μαρτυροῦσι τούτο τὰ γράμματα (Κ. C.) τῶν προσηνυμίων. Ἄγνωστος δὲ εἶναι ἡ πόλις, εἰς ἣν ἀνήκει τὸ νόμισμα.

(2) Εἶναι σπουδαιότατον ὡς πρὸς τοῦτο ὅτι ἐν τῷ Συριακῷ Συναξαρίῳ τῶν ἐκ Περγασίας μαρτύρων γίνεται λόγος περὶ *Σάρδανα*, βασιλέως τοῦ Ἀτόρ (τῆς Ἀσσυρίας).

κατὰ τρόπον εἰκονιζόμενον ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Λυδικῶν καὶ Κιλικίων πόλεων. Ἐπὶ τῶν νομισμάτων τούτων εἰκονίζεται ὁ Σαρδάν ἱστάμενος ἐπὶ πυρᾶς, φορῶν χιτῶνα μέχρι γονάτων καὶ τιάραν ἐπὶ κεφαλῆς, φέρων δὲ καὶ φαρέτραν καὶ τόξον ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ τὸν δεξιὸν βραχίονα ἔχων ὑψωμένον οἷονεὶ πρὸς χειρονομίαν, ἐνῶν ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ κρατεῖ στέφανον καὶ διπλοῦν πέλεκυν(1). Ὁ τοξότης οὗτος Μικρασιανὸς θεὸς τοῦ ἡλίου (ὁ παρ' Ὀμήρω σύμμαχος τοῖς Τρωσίν ἐκηβόλος Ἀπόλλων;), εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ θηλυπρεπῆς θεὸς ὁ διὰ τοῦ σαρκαστικοῦ αὐτοῦ γέλωτος (ὡς παρίστατο ἐν τῇ τέχνῃ) δούς ἴσως ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς παρ' Ὀμήρω ἤδη γνωστῆς φράσεως «σαρδάνιον μειδιᾶν» (2), καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐρρήθη· αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ θηλυπρεπῆς καὶ ἀβροδίαιτος θεὸς εἶναι ὁ ἔμπνεύσας τοῖς Μικρασιανοῖς Ἰλλοῖς ἐπιγράμματα, οἷον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἐν Ἀγχιάλῃ μνήμα τοῦ Σαρδαναπάλου, ἐπιγράμματα ἐρμηνεύοντα τὰς πρακτικὰς ἀρχὰς τῆς περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου φιλοσοφίας, πρὸς ἃ ὅμοια εὐρέθησαν καὶ ἐν ἄλλαις Μικρασιαναῖς χώραις, ἰδίως ἐν Φρυγίᾳ, ἐπὶ ἐπιτυμβίων στηλῶν. Τούτων τὸ ὁμοιότατον πρὸς τὸ τοῦ λεγομένου μνήματος εἶναι τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ C. Perrot ἐπίγραμμα τοῦ Κοιναίου τῆς Φρυγίας ἔχον οὕτω : (3)

Πόλεων μὲν εἰμι δύο πολέιτης, ἐπιφανῶν

Πρὸμνησέων τε καὶ σοφῶν Κωτιαέων,

Θρεπτός γενόμενος Ζωτίχου, Λεωνίδας

Ψοφᾶς ὁ κληθείς ταῦτα τοῖς φίλοις λέγω·

Παῖσον, τρύφησον, ζῆσον· ἀποθανεῖν σε δεῖ.

Ἡ ἐπιγραφή δὲ τοῦ ἐν Ἀγχιάλῃ ἀνδριάντος τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως, εἴτε τοῦ Σαρδαναπάλου ἦτο τὸ μνημεῖον τοῦτο, καθὰ ἡ συνήθης παράδοσις ἔλεγεν, εἴτε τοῦ Συναχειρίμ, καθὰ παρέδωκεν ὁ Ἄβυδηγός (καὶ τὴν παράδοσιν ταύτην ὁ Niebuhr θεωρεῖ ἔχουσαν μείζονα ἱστορικὴν ὑπόστασιν), πιθανῶς δὲν διετηρήθη πιστῶς ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνακυνδαράξου ἢ Ἀναβαξάρου, ὅστις ἐν τῇ ἐπιγραφῇ καλεῖται πατὴρ τοῦ Σαρδαναπάλου, εἶναι πιθανῶς μᾶλλον ὄνομα Μικρασιανοῦ τινος ἠρωος ἢ βασιλέως, κατ' οὐδένα τρόπον δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔχον συγγενεῖάν τινα πρὸς τὸ τοῦ Ἀσσαραδδών. Ἴσως δὲ καὶ ἡ ἐπιγραφή ἢ τὸ γνωμικὸν μέρος τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι

(1) Ὁ πέλεκυς ἦτο σύμβολον τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου ἐν Κιλικίᾳ, τοῦ καλουμένου Λαβραδέως ἢ Λαβρανδηνοῦ καὶ Στρατίου ('Ηο. Ε' 119). Τὸ ὄνομα Λαβραδέως ἢ Λαβρανδηνός ἠτυμολογεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκ τοῦ Κιλικικοῦ ὀνόματος λάβρος=πέλεκυς. Ἐνεῦθεν δὲ καὶ ἡ πόλις, ἐν ἣ ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Λαβραδέως ἢ Στρατίου Διός, ἐκαλεῖτο Λάβρανδα.

(2) Διάφοροι ὑπῆρχον γνῶμαι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ «σαρδάνιον ἢ σαρδάνιον μειδιᾶν», ἀλλὰ ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς γνώμαις ταύταις καὶ ἐρμηνεύει καταφαίνεται ἡ ἀναφορὰ τοῦ Σαρδάν πρὸς τὸ πῦρ (ἰδ. Σουῖδ. ἐν λ. Σαρδάνιος γέλως «Παροιμία ἐπὶ τῶν ἐπ' ὀλέθρῳ σφῶν αὐτῶν γελώντων... ἦν Δήμιον μὲν διαδοθῆναι ὅτι οἱ Σαρδάνια κατοικοῦντες αἰχμαλώτων τε τοὺς καλλίστους καὶ πρεσβυτέρους ὑπὲρ ο' ἔτη τῷ Κρόνῳ*») ἔθνον γελώντες ἕνεκα τοῦ τὸ εὐάνδρον ἐμφῆναι, τουτέστιν ἀνδρεῖον. Τίμαιος δὲ τοὺς ἰκανοὺς βεβιωκότας χρόνον ἐν Σαρδοῖς συνωθημένους σχίζας ὑπὸ τῶν υἱῶν, εἰς ὃν ἔμελλον θάπτεσθαι βόθρον, γελᾶν· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ σπασθῆναι μετ' ἀνίας, καί φασιν ἄλλοι τε καὶ Κλειταρχος ἐν Καρχηδόνι ἐν ταῖς μεγάλαις εὐχαῖς παῖδα ταῖς χειρὶ τοῦ Κρόνου ἐπιτιθέντας· ἴδρυνται δὲ χαλκοῦς προβεβλημένας ἔχον τὰς χεῖρας, ὕψ' ἡ κοίβανος· ἔπειτα ὑποκαίειν τὸν δὲ συνελκόμενον ὑπὸ τοῦ πυρός δοκεῖν γελᾶν... Σιμωνίδης δὲ Τάλων τὸν ἡφαίστειον Σαρδανίου οὐ βουλομένου περαιοῦσαι πρὸς Μίνωα εἰς πῦρ καθάλλομενον, ὡς ἐν χαλκοῖν, προστεροζόμενον ἀναρεῖν ἐπιχαιοῦντας.

(3) Exploracion archéologique de la Galatie et de la Bithynie, d'une partie de la Mysie, de la Phrygie, de la Cappadoce et du Pont. 1872. Τόμ. Α', σελ. 147.

(*) Τοῦ Μολώχ, δηλονότι τοῦ θεοῦ τοῦ πυρός, εἰς ὃν οἱ θυσιαζόμενοι ἐκαίοντο.

ὅπως Μικρασιανόν, πλημμελῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θεωρηθὲν ὡς ἐρμηνεῖα τοῦ περιεχομένου Ἀσσυριακῆς τινος ἐπιγραφῆς ἐν Κιλικίᾳ. Ἄλλ' ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸν Ἡρακλῆν Σαρδάν. Ὁ θεὸς οὗτος, ὁ τοιαῦτα τῆς πρακτικῆς τοῦ βίου σοφίας διδάγματα ἐμπνέων, διὰ τῆς διὰ πυρὸς καθάρσεως καὶ ἀναγεννήσεως αὐτοῦ παρεῖχε καὶ ὑψηλότερα διδάγματα καθήκοντος αὐταπαρνήσεως καὶ θανάτου ἐκουσίου ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος. Τὰ τοιαῦτα δὲ διδάγματα ἔδει νὰ ἐκτελῶσιν ἰδίως οἱ βασιλεῖς τῶν λαῶν. Οἱ βασιλεῖς ἐν καιρῷ κινδύνου ἔδει νὰ προσφέρωσι θυσίαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ κινδυνεύοντος κράτους ἀνερχόμενοι ἐπὶ πυρᾶν καὶ καιόμενοι ὡς ὁ Σαρδάν, ἵνα καθαρθῇ καὶ ἀναγεννηθῇ τὸ κράτος. Ἡ ἰδέα αὕτη ἀποτελεῖ τὸν ἱστορικὸν πυρῆνα τῶν περὶ τῆς πυρᾶς τοῦ Κροῖσου, τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας καὶ τῶν ἐν Σαρδάν ἀφιερωμένων Σάρδεων. Οὐχὶ ὁ Κύρος καὶ οἱ Πέρσαι ἦσαν οἱ ἀναβιβάσαντες τὸν Κροῖσον ἐπὶ τὴν πυρᾶν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κροῖσος ἀνῆλθε, φαίνεται, ἐπ' αὐτὴν ὅπως ἐκουσίως, ἵνα, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πολιοῦχου θεοῦ τῶν Σάρδεων καιόμενος καὶ προσφέρων ἑαυτὸν θυσίαν, σώσῃ τὴν πόλιν (1). Αἱ δ' Ἑλληνικαὶ παραδόσεις αἱ τὴν ἐκουσίαν θυσίαν τοῦ Κροῖσου μεταποιήσασαι εἰς τιμωρὴν ὑπὸ τοῦ Κύρου ἐπιβαλλομένην, παρέστησαν τὸν μυθικώτερον διὰ τοὺς Ἕλληνας Σαρδανάπαλον ἢ Ἡρακλῆν Σαρδάν καιόμενον ἐπὶ πυρᾶς, ὡς ἐκαίετο ὁ Σαρδάν. Καθόλου δὲ τὰ κατὰ Σαρδάν καὶ τὴν λατρείαν αὐτοῦ ἐξηγοῦσι πιστῶς τὸ τοσοῦτον πρὸς τὴν ἱστορίαν ἀντιφάσκον μυθικὸν μέρος τοῦ Σαρδαναπάλου καὶ τοῦ χαρακτήρος καὶ τοῦ βίου τοῦ

(1) Τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς εἰς πυρᾶν ἀναβάσεως τοῦ Κροῖσου, ἵνα θυσίασῃ ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς κινδυνεύουσας πατρίδος, εὐρίσκομεν ἐν εἰκόνι τινὶ ἐπὶ ἀγγείου τοῦ μουσείου τοῦ Λούβρου. Ἐν ταύτῃ παρίσταται ὁ Κροῖσος καθήμενος ἐπὶ πυρᾶς ἐν βασιλικῇ στολῇ, φορῶν στέφανον ἐκ δάφνης ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, κρατῶν σκήπτρον ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς σπένδων ἀπὸ φιάλης. Καὶ τοιχογραφία τις ἐν Πομπηίᾳ παρίσται τὸν Κροῖσον πορευόμενον εἰς τὸ θυσιάσαι ἑαυτὸν, μετὰ στεφάνου δάφνης ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ κλάδου δάφνης ἐν τῇ δεξιᾷ. Τοσοῦτον δὲ ἦτο παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἱερὰ ἡ ἰδέα καὶ ἰσχυρὸν τὸ αἶσθημα τῆς τοιαύτης ὑπὲρ πατρίδος αὐταπαρνήσεως καὶ θυσίας ἐκουσίας, ὥστε καὶ πόλεις ὀλόκληροι παρέδιδον ἑαυτὰς εἰς τοιαύτην θυσίαν. Οὕτω, καθ' Ἡρόδοτον (Α' 176), οἱ κάτοικοι τῆς Λυκίας πόλεως Ἐάνθου πολιορκούμενοι ὑπὸ Περσῶν, ἀποῦ πολλὰς ποιησάμενοι ἐξόδους ἐπολέμησαν γενναίως κατὰ τῶν πολιορκητῶν, περιελθόντες εἰς τὰ ἔσχατα συνήγαγον εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα καὶ τοὺς ὑπὲρ τὰς καὶ τὰ χρήματα καὶ παρέδωσαν πάντα καὶ ἑαυτοὺς εἰς τὸ πῦρ. Ἐπίσης δὲ καὶ οἱ γενναῖοι μαχηταὶ τῆς ὀχυρᾶς πόλεως Ἰσαύρων ἐν Ἰσαυρίᾳ, καθὰ διηγείται ὁ Διόδωρος (ΙΒ' 22), ἀποῦ ἐπὶ δύο ἡμέρας γενναίως ἀντέστησαν κατὰ τῶν Μακεδόνων τοῦ Περδικα, μὴ ὑπαρχούσης ἐλπίδος περαιτέρω ἀντιστάσεως ἔκλεισαν τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς γέροντας εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἔκαυσαν ταύτας μεθ' ὅλων τῶν ὑπαρχόντων, αὐτοὶ δὲ σπεύσαντες εἰς τὰ τεῖχη ἀπέκρουσαν ἀπαξ ἔτι μετὰ μεγάλης ἀνδρείας τοὺς πολιορκητάς, εἰτα δὲ ῥίψαντες ἑαυτοὺς εἰς τὸ πῦρ ἐτάφησαν μετὰ τῶν οἰκείων. Ἄλλα καὶ παρὰ τισὶ Σημητικῶς λαοῖς ἡ τοιαύτη θυσία, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Μαλκάρτ, δὲν ἦτο ἀσυνήθης. Ἀμίλιας ὁ Ἄνωτος, στρατηγὸς Καρχηδόνιος, κατὰ τὴν ἐν Ἰμέρῳ μάχην ἐθυσίασεν ἑαυτὸν ἐπὶ πυρᾶς, ὡς ἔλεγον οἱ Φοίνικες ('Ηροδ. Ζ' 165). Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ βασιλεῖς τινες τῶν Ἑβραίων ἠτηθέντες ἐν μάχαις ἐθυσίασαν ἑαυτοὺς (ὡς ἔν τῳ Ζαμβρὶ) ἢ τὰ τέκνα αὐτῶν ('Αχαζ, Μανασσῆς). Καὶ τὰ παραδείγματα δὲ τῶν πόλεων Ζακάνθα καὶ Νουμαντίας, κειμένων ἀμοτέρων ἐν χόρῳ ('Ιβηρία), ἐνθα διὰ τῶν Φοινικῶν ἀποικίων ἦτο ἰκανῶς γνωστὴ ἡ λατρεία τοῦ Φοίνικος Ἡρακλέους Μαλκάρτ, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἔχοντα ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὰ τῶν μνημονευθέντων λαῶν. Ἴσως δὲ ὁμοίον τι ἐπράξαν ὁ τε ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Σαμασσομουκὶν τῆς Βαβυλωνίας (τὰ λεγόμενα μάλιστα ἐν τοῖς μνημείοις, ὅτι ἐρρήθη εἰς τὴν πυρᾶν μετὰ τῶν δορυφόρων αὐτοῦ, ὑπανίσσονται ἴσως μεγαλοπρεπῆ τινα θυσίαν βασιλικὴν γενομένην καθ' ὃν τρόπον ἢ ἐν τῇ εἰκόνι τῆς Πομπηίας παρισταμένη θυσία τοῦ Κροῖσου) καὶ ὁ ἐν τῆς πραγματικῆς ἱστορίας ὀλίγον γνωστός ἡμῖν ἔσχατος βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας (Σάρκακος τοῦ Ἀβυδηνοῦ, Ἀσσυρ-ιτιλ-ιλιαν-οικιν τῶν μνημείων;) κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ μαρτυρίας τοῦ Ἀβυδηνοῦ, τὰς σαφῶς ἀναφερομένας παρὰ τῷ Συγκέλλῳ (ἰδ. σελ. 426 σημ. 2).

ἀποδιδόμενου αὐτῷ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως. Ἀναντιρρήτως δὲ εἰς τὴν τοιαύτην ἀντίληψιν τοῦ χαρακτήρος τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως συνετέλεσε καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς Ἕλλησι γενικὴ γνώμη περὶ τοῦ βίου τῶν Ἀσιανῶν μοναρχῶν, ὅσοι μάλιστα τούτων ἐκπροσωποῦσι τὴν παρακμὴν ἢ τὴν πτώσιν τῶν κρατῶν. Καὶ οὐ μόνον ὁ Σαρδανάπαλος, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ μετὰ Νίνον καὶ Σεμίραμιν (ἐν οἷς μόνοις αἱ Ἑλληνικαὶ παραδόσεις ἐκπροσωποῦσαν τὴν δύναμιν καὶ ἀκμὴν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους) βασιλεύσαντες παρίστανται ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων ὅμοιοι τῷ Σαρδανάπαλῳ (ἴδ. Κεφαλίωνος ἀπόσπασμα παρὰ Συγγέλλω «Καὶ τῶν λοιπῶν εἰς α' ἐτῶν ἀριθμὸν ἤρχον, παῖς παρὰ πατρός ἐκδεχόμενος τὴν ἀρχὴν καὶ ἔχων ἦττον αὐτῶν, οὐδὲ εἰς ἐτελεύτησεν ἐτῶν κ' τὸ γὰρ ἀπόλεμόν τε καὶ ἀφιλοκίνδυνον γυναικῶδες, αὐτοῖς ἦν ἀσφαλές· ἐνδον γὰρ ἔμενον, οὐδὲ τὰ αὐτοῖς [ὄν] ἔργον εὐπρόσθετο, οὐδὲ ἐώρα τις αὐτοὺς πλὴν αἱ τε παλλακίδες, καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ γυναικῶδεις...»). Ἄλλ' ὥς εἰ μὴ ἤρκει ἡ διαστροφή καὶ παραμόρφωσις τοῦ ἱστορικοῦ χαρακτήρος καὶ αὐτοῦ τοῦ δνόματος τοῦ Σαρδανάπαλου (τοῦ μεταβληθέντος ἀπὸ Ἀσσουρ-βανιπάλ εἰς Σαρδανάπαλον) διέστρεψεν ἡ παράδοσις καὶ τὰ κατὰ τὴν καλλιτεχνικὴν παράστασιν αὐτοῦ. Ὁ ἐν Ἀγγιᾷ ἀνδριᾶς τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ἢ ἄλλου τινὸς Ἀσσυρίου βασιλέως παρίστατο ἔχων ὑψωμένας τὰς χεῖρας ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν, διότι συνήθως οἱ Ἀσσύριοι βασιλεῖς εἰκονίζονται οὕτως, εὐχόμενοι τοῖς θεοῖς ἐν εὐσεβείᾳ στάσει· ἀλλ' ἢ τὰ πάντα ἐν τῷ Σαρδανάπαλῳ παραμορφώσασα παράδοσις καὶ τὴν τοιαύτην ἔκτασιν τῶν χειρῶν, εὐσεβείας δηλωτικὴν, παρεμόρφωσεν εἰς ἀποκρότησιν καὶ παρέστρεψε τὸν βασιλέα ἀποκροτοῦντα ἢ ἀπολακοῦντα· μόνον δὲ ἡ χριστιανικὴ εὐσεβία τοῦ Σουΐδα ἐπῆλθεν ἵνα ἀμφισβητήσῃ τὴν γνησιότητα τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ ἐρμηνεύοντος τὴν ἠθικὴν ἔννοιαν τῆς τοιαύτης ἀποκροτήσεως (1).

Καὶ νῦν συγκεφαλαιοῦμεν τὸ καθόλου συμπέρασμα τῶν εἰρημένων ἐν τοῖς ἐξῆς: α') Σαρδανάπαλος βασιλεύς, οἷος παρεδόθη ὑπὸ τῆς ἐπικρατοῦσης περὶ αὐτοῦ Ἑλληνικῆς παραδόσεως, εἶναι πρόσωπον ἐλάχιστα μὲν ἱστορικόν, μάλιστα δὲ μυθικόν (ἐκπροσωποῦν τὸν Ἡρακλῆν Σαρδάν) καὶ ἠθικόν (ἐκπροσωποῦν τὸν ἡγεμόνα Ἀσιατικοῦ κράτους πίπτοντος ὑπὸ τὸ βάρος τῶν κακῶν τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ)· β') ὅτι ὑπὸ τὴν μυθώδη ἱστορίαν τοῦ Σαρδανάπαλου ὑπολανθάνει ἀμυδρὸς τις ἱστορικὸς πυρὴν τῆς ἱστορίας τοῦ μεγάλου Ἀσσυρίου βασιλέως Ἀσσουρβανιπάλ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Σαμασσομοικίν (Σαμούγη ἢ Σαοσδουκίνου) ὡς καὶ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Σαράκου· γ') ὅτι ἡ ἠθικὴ ἔννοια τῆς πυρᾶς καὶ τοῦ ἐκουσίου θανάτου τοῦ Σαρδανάπαλου ἔχει πρὸ πάντων τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ σφόδρα ἐπιχωριαζούσης λατρείας τοῦ Σαρδάν καὶ τῆς ἠθικοπολιτικῆς ἐρμηνείας τοῦ θανάτου τοῦ θεοῦ δ') ὅτι οἱ μῦθοι οἱ περὶ Σαρδανάπαλου ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἰδίως τῆς Κιλικίας, ἐνθα Ἑλληνικαί, Μικρασιαναὶ καὶ Ἀσσυριακαὶ παραδόσεις περὶ θεῶν καὶ ἡρώων καὶ βασιλέων ἱστορικῶν συνήφθησαν πρὸς ἀλλήλας ποικιλοτρόπως. Οἱ δὲ περὶ τοῦ διὰ πυρᾶς θανάτου τοῦ Σαρδανάπαλου, ὡς Ἀσσυρίου βασιλέως, μῦθοι ἔχουσιν ἴσως ἀφορμὴν τὸ ἱστορικὸν γεγονός τοῦ διὰ πυρᾶς θανάτου τοῦ Σαμα-

(1) Σουΐδας ἐν λ. Σαρδανάπαλος. «...Οἱ δὲ κόλακες καὶ μιμηταὶ τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας καὶ γαστρομαγίας καὶ οἰστοηλασίας ἐπέγραψαν, ὡς ἐξ αὐτοῦ δῆθεν, τῷ τάφῳ αὐτοῦ τὸ «Τόσσ' ἔχω» καὶ τὰ ἐξῆς· ψευδῶς δὲ οἱ γεγραφοῦτες ἐπέγραψαν· οὐ γὰρ ἔχει ὁ τελευτήσας ἄπερ ἔφαγε καὶ ἐπιεν, ἀλλ' εἰς τὴν δυσώδη φθορὰν ἐκεῖνα πάντα κεχώρηκεν· ἔχει δὲ μόνον τοῦ παρανόμου βίου τὴν δυσοδμίαν, ἣτις διηγεῖται τὴν ἀθλίαν αὐτοῦ ψυχὴν ἀλγύνει καὶ ἀνιᾷ, συγειδυῖαν ἑαυτῇ τὰ κάκιστα, καὶ μεμνημένην ὧν παρανόμως καὶ ἀκολάστως ὁ τάλας εἰργάσατο».

σομουκίν καὶ τοῦ Σαράκου. Τὸ μέγιστον κατόρθωμα τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς ἐπιστήμης τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ μάλιστα τῆς Ἀσσυριολογίας εἶναι ὅτι ἀπέδωκεν εἰς τὴν ἀληθῆ ἱστορίαν τὸν ἱστορικὸν Σαρδανάπαλον παραπέμψασα εἰς τοὺς μύθους τὸν Σαρδανάπαλον τὸν μυθικόν, διαφωτίζουσα οὕτως ἐν τῶν σπουδαιότατων κεφαλαίων τῆς Ἀσιατικῆς ἱστορίας, ἀμα δὲ πλουτίζουσα καὶ σπουδαῖον κεφάλαιον τῆς Ἀσιατικῆς μυθολογίας.

Τὸ τέλος τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ.— Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Διότι ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων, ὅσα μὲν κατελείφθησαν ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ βασιλέως, δὲν δύνανται βεβαίως νὰ διαφωτίζωσι τὰ κατὰ τὸ γεγονός τοῦτο, ἐκεῖνα δὲ τῶν μνημείων, ἅτινα διαλαμβάνουσι γενικώτερον τὰ τὴν Ἀσσυριακὴν ἱστορίαν, δὲν ἐξικνούνται, ἐν τοῖς σωζομένοις αὐτῶν λειψάνοις, μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ. Καὶ ὁ μὲν Ἀσσυριακὸς Κανὼν μολὶς μνημονεύει τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ (667 π. Χ.) καὶ οὐδὲν μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης εἶναι γνωστόν (1). Τὸ δὲ Βαβυλωνιακὸν Χρονικόν, καὶ τοῦτο ἐν τῷ ἀνευρεθέντι μέχρι νῦν τμήματι αὐτοῦ ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ ἔτους 668 π. Χ., οὐδὲν διαλαμβάνον οὕτως ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, τῶν μόνων ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν πηγῶν γνωστῶν δύο βασιλέων ἐλάχιστα καὶ οὐ πολλοῦ λόγου ἄξια ἐσώθησαν μνημεῖα, ἐξ ὧν μολὶς καὶ ἀσαφῶς πως μανθάνομεν τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων ἐκείνων, ἡ ἱστορία τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἢ ἐξ Ἀσσυριακῶν πηγῶν, καθίσταται πενιχροτάτη καὶ ἀσαφῆς εἰς τὰ ἀσφαῖνα τὰ μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ τὸ τέλος τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, τὸ ἐπελθὸν οὐ πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ καταλειφθέντα μνημεῖα, εἰ καὶ κατὰ μέρος εἰσὶ δαψιλῆ καὶ δαψιλῶς πραγματεύονται τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ βασιλέως τούτου κατὰ τὰ 28 περίπου ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἤτοι μέχρι τοῦ 640 π. Χ., περὶ τῆς μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑποτιθεμένης δακαπενταετοῦς περιόδου τῆς αὐτῆς βασιλείας ἐλάχιστα περιέχουσιν. Ὡστε διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ πιθανοῦ χρόνου τοῦ θανάτου τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ἢ τοῦ τέλους τῆς βασιλείας αὐτοῦ προσφεύγομεν ἀναγκαιῶς εἰς πηγὰς μὴ Ἀσσυροβαβυλωνιακάς καὶ ἐκ τοῦ πρὸς ἀλλήλας συνειρημοῦ τῶν ἐκ τῶν πηγῶν τούτων ἐνδεῶν καὶ ἀσαφῶν εἰδήσεων ὡς ἔτος τῆς τελευτῆς τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ εὐρίσκομεν τὸ 626 ἢ 625 π. Χ. Ἐκ τῶν μὴ Ἀσσυριακῶν τούτων, καθόλου δὲ ἐκ τῶν μὴ ἀνηκουσῶν εἰς τὴν σφρηνοειδῆ φιλολογίαν πηγῶν, ἢ μὲν Ἰ. Γραφή, ἢ ἐν παρόδῳ μνημονεύουσα τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ (Ἀσσεναφάρ) καὶ καλοῦσα αὐτὸν μέγαν καὶ τίμον (2), οὐδὲν διδάσκει ἡμᾶς περὶ τοῦ χρόνου τοῦ θανάτου αὐτοῦ, αἱ δὲ Ἑλληνικαὶ παραδόσεις, αἱ κυρίως Ἑλληνικαί, αἱ ἀπὸ τοῦ Κτησίου παραδοθεῖσαι, μυθωδῶς πάνυ πραγματευόμεναι, καθὰ εἶδομεν, τὰ περὶ τοῦ Σαρδανάπαλου καὶ παριστώσαι τοῦτον ὡς τὸν ἔσχατον τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας, συνδέουσι τὰ κατὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ μετὰ τῆς πτώσεως τῆς Νινευὶ καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, τῆς γενομένης τῷ 606 π. Χ. Ἀλλὰ

(1) Ὁ Ἀσσυριακὸς Κανὼν τελευτᾷ μετὰ τοῦ ἔτους 665, τετάρτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ.

(2) Ἰερεὺς Β. Δ' 10 «Καὶ οἱ κατάλοιποι ἐθνῶν, ὧν ἀπέφικεν Ἀσσεναφάρ ὁ μέγας καὶ τίμος καὶ κατέφικεν αὐτοὺς ἐν πόλει ταῖς Σομόρων καὶ τὸ κατάλοιπον πέραν τοῦ ποταμοῦ». Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Ἀσσεναφάρ εἶχεν ἐνεργῆσαι μετοικεσίας ἐθνῶν εἰς τὴν Παλαιστίνην.

καὶ ἐὰν εἰς τὰς μυθώδεις ταύτας παραδόσεις ἀποδώσωμεν ἱστορικὴν τινα ὑπόστασιν, ἀπλῶς καὶ μόνον ὑπὸ ἐποψιν χρονολογικὴν, καὶ ὡς τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Σαρδαναπάλου θεωρήσωμεν τὸ 606 π.Χ. ἀναβιβάζοντες τὰ ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἰς 62 καὶ οὕτω περιερχόμεθα εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὰς ἐξ Ἀσσυριακῶν πηγῶν γνωστάς ἡμῖν εἰδήσεις, καθ' ἃς μετὰ τὸν Ἀσσουρβανιπάλ ἐβασίλευσαν, ὡς φαίνεται, δύο βασιλεῖς. Καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ἀπὸ Βηρώσου πάντως προερχομένων ἱστορικῶν Ἑλληνικῶν περὶ τοῦ Σαρδαναπάλου παραδόσεων μανθάνομεν ὅτι μετὰ Σαρδαναπάλον ἐβασίλευσεν ἐν Ἀσσυρίᾳ ὁ Σάρακος. Τοῦτο τοῦλάχιστον κατὰ παράδοσιν τοῦ Ἀβυδηνοῦ ἀναφέρεται ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς Χρονικοῖς τοῦ Εὐσεβίου. Ἐξ ἄλλου ἐν τοῖς αὐτοῖς Χρονικοῖς ἀναφέρεται, κατὰ Ἀλέξανδρον τὸν Πολύστορον (οὗτινος καὶ αὐτοῦ αἱ εἰδήσεις ἔχουσι πηγὴν τὸν Βήρωσον), ὅτι ἐν Βαβυλῶνι μετὰ Σαμμούγην ἦτοι τὸν ἀδελφὸν τοῦ Σαρδαναπάλου Σαμασσουμουκίν, τὸν βασιλεύσαντα, κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένα, μέχρι τοῦ 647 π.Χ., ἐβασίλευσεν ὁ Σαρδαναπάλος 21 ἔτη, ὥστε κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ἢ ἐν Βαβυλῶνι βασιλεία τοῦ Σαρδαναπάλου διήρκεσε μέχρι τοῦ 626 π.Χ. Ἡ τοῦ Πολύστορος εἰδήσις διαφωνεῖ ἐλάχιστα πρὸς τὴν ἐν τῷ τοῦ Πτολεμαίου «Κανόνι τῶν Βασιλειῶν» ἀναγραφομένην χρονικὴν διάρκειαν τῆς ἐν Βαβυλῶνι βασιλείας τοῦ Κινηλαδάνου, οὗ περὶ τῆς ταυτότητος πρὸς τὸν Ἀσσουρβανιπάλ ἐγένετο ἡδη λόγος· διότι ἐν τῷ Κανόνι τῷ Πτολεμαϊκῷ μετὰ Σασσδουχίνον (Σαμασσουμουκίν) ἐβασίλευσεν ὁ Κινηλαδάνος 22 ἔτη ἢτοι μέχρι τοῦ 625 π.Χ., τοῦτον δὲ διαδέχεται ὁ *Ναβοπαλάσσαρος*, ὁ πρῶτος βασιλεὺς τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους τοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τούτου, ἀποχωρισθέντος ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας καὶ ἀποτελέσαντος ἴδιον κράτος (ἴδε κατωτέρω). Ἐκ τοῦ συνειρημοῦ λοιπὸν τῶν παραδόσεων τοῦ Ἀβυδηνοῦ, τοῦ Πολύστορος καὶ τῆς χρονολογικῆς ἀναγραφῆς τοῦ Πτολεμαϊκοῦ «Κανόνος τῶν Βασιλειῶν» εἰκάζεται μετὰ πιθανότητος ὅτι ὁ Ἀσσουρβανιπάλ ἢ Σαρδαναπάλος ἐτελεύτησε τῷ 626-625 π.Χ. Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὰ ἀνωθι εἰρημένα, τὰ ὅσα γινώσκουμεν μετὰ ἱστορικῆς ἀκολουθίας καὶ χρονολογικῆς ἀκριβείας περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ἐξικνοῦνται ἀπλῶς μέχρι τοῦ ἔτους 640 π.Χ., τῶν δὲ Ἑλληνικῶν παραδόσεων τῶν εἰς τὸ τέλος τῆς βασιλείας καὶ τῆς ζωῆς τοῦ Σαρδαναπάλου ἀναφερομένων αἱ μὲν πολλαὶ εἶναι ὅλως μυθικαί, αἱ δὲ ὀλίγαι, αἱ μὴ μυθικαί, εἰσὶν ἐνδεέσταται, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἀσφαλῶς ἂν τὰ τελευταῖα πεντεκαίδεκα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ὑπῆρξαν εἰρηρικὰ ἢ ταραχώδη. Πιθανώτατον φαίνεται μόνον ὅτι ἢ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας Ἀσσυριακῆ ἀρχῆ ἢ μᾶλλον ἢ πολιτικῆ ἔνωσις τῆς Βαβυλωνίας μετὰ τῆς Ἀσσυρίας ὑφίστατο καὶ μετὰ τὰ ἔτη 626-625 π.Χ. καὶ ἢ νέα καὶ ἐσχάτη Βαβυλωνιακὴ ἐπανάστασις ἢ συντελέσασα εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους δὲν εἶχεν ἐκραγῆ ἔτι κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα. Ἐξ ἄλλου ἐκ τῶν παραδόσεων τῶν μὴ ἐξ Ἀσσυριακῆς πηγῆς προερχομένων, ἰδίως ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν, εἰκάζεται μετὰ τινος πιθανότητος ὅτι πρὸ τοῦ 625 π.Χ. δὲν εἶχεν ἐνσκήψει εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἢ νέα μεγάλη Σκυθικὴ ἐπιδρομὴ ἢ ἐπιταχύνασα τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τούτου, ἐκ τῶν αὐτῶν δὲ παραδόσεων εἰκάζεται (εἰ καὶ οὐχὶ ἀσφαλῶς) ὅτι ἀνεπιτυχεῖς μόνον πόλεμοι ἐπιθετικοὶ καὶ προσβολαὶ κατ' αὐτῆς τῆς Νινευὶ εἶχον ἐπιχειρηθῆ ὑπὸ τῶν Μήδων ἴσως ἔτι πρὸ τοῦ ὑποτιθεμένου ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ. Ἄλλ' ἢ ἱστορία τῶν Σκυθικῶν καὶ τῶν Μηδικῶν ἐπιδρομῶν συνδέεται κυρίως μετὰ τῆς τῶν διαδόχων τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ.

15. Τὸ τέλος τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ.— Ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ εἰς μόνος εἶναι σαφῶς καὶ ὀρισμένως γνωστὸς ἐκ τῶν μνημείων, ὁ Ἀσσουρ-ιτιλ-ιλανί, ὅστις ἐν τοῖς εὐρεθείσιν ὀλιγίστοις αὐτοῦ μνημείοις καλεῖ ἑαυτὸν «υἱὸν τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ καὶ ἕγγονον τοῦ Ἀσσαραδδών». Τούτου τοῦ Ἀσσουριτιλιλανί εὐρέθησαν ἐπιγραφικὰ μνημεῖα ἐν τοῖς ἔρειπίοις τῆς Καλάχ (1), ἐξ ὧν εἰκάζεται ὅτι εἶχεν ἀρχίσει νὰ κτίσῃ ἀνάκτορον ἢ ἄλλο τι κτήριο (ναὸν τῷ θεῷ *Ναβοῦ*) ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἔμεινεν ἀτελεῖς καθ' ὃν χρόνον ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς. Ἐν τῇ ἐπικλήσει, ἣν ποιεῖται ὁ Ἀσσουριτιλιλανί πρὸς τὸν θεὸν *Ναβοῦ* ἐν τῷ ἐν *Καλάχ* ναὸν τῷ *Ναβοῦ*), γίνεται λόγος περὶ τῶν «πολεμίων, οὓς κατέβαλε», καθίσταται δὲ πιθανὸν ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ δὲν ἦτο εἰρηρικὴ. Τοῦτο δὲ καὶ ἄλλως δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν εὐκόλως, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἀκριβῶς μετὰ τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας αὐτοῦ συμπίπτει ἡ μεγάλη εἰς τὴν Ἀσσυρίαν Σκυθικὴ ἐπιδρομὴ, εἴτα δὲ καὶ ἡ πρώτη στρατεία τοῦ Κναζάρους τοῦ βασιλέως τῶν Μήδων. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Ἀσσουριτιλιλανί ἦτο ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας, ἐφ' οὗ ἐγένετο καὶ ἡ δευτέρα Μηδικὴ στρατεία κατὰ τῆς Νινευὶ ἢ ἐπενεγκοῦσα τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ (π.ρὰ Βηρώσου πάντως ἀρυσσασμένου τὰς εἰδήσεις) μνημονοῦμενον Σάρακον. Ὁ Σάρακος, κατὰ τὸ ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς Χρονικοῖς τοῦ Εὐσεβίου περὶ αὐτοῦ ἀπόσπασμα τοῦ Ἀβυδηνοῦ, ἦτο υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σαρδαναπάλου. Μαθὼν δ' οὗτος (κατὰ Ἀβυδηνὸν πάντοτε) ὅτι μέγιστον πλῆθος βαρβάρων ἐκ τῆς θαλάσσης ἐξῆλθεν ἵνα ἐφορμήσῃ (κατὰ Βαβυλῶνος ἢ κατὰ Νινευὶ), ἐπεμψε τὸν *Βουσαλόσσορον* εἰς Βαβυλῶνα. Ἄλλ' οὗτος, βουλευσάμενος βουλὴν ἀποστασίας ἀπὸ Ἀσσυρίας, συνῆψε σχέσεις πρὸς τοὺς Μήδους καὶ ἐπῆλθεν ἵνα προσβάλλῃ τὴν Νινευί. Τὶ ἐγένετο μετὰ τὴν τοῦ ἀποστάτου στρατηγῶν κατὰ Νινευὶ στρατείαν καὶ τίνα σημασίαν ἔχουσι πάντα τὰ ἀνωτέρω περὶ Σαράκου καὶ Βουσαλοσσόρου λεγόμενα, θέλομεν ἐξετάσει περαιτέρω ἐν τοῖς περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ἄλλ' ἐνταῦθα τοῦτο μόνον πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ Σάρακος, κατὰ Ἀβυδηνὸν, ἦτο ὁ ἕσχατος βασιλεὺς τῆς Νινευὶ. Ἄλλ' εἶναι ἄρα γε ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Ἀσσουριτιλιλανί τῶν μνημείων; Περὶ τούτου διτταὶ ὑπάρχουσι γνώμαι, τοῦ ὅλου δὲ ζητήματος ἡ λύσις κεῖται ἐν πρώτοις ἐν τῇ νοήσει τῆς σχέσεως τῶν δύο ὀνομάτων. Εἶναι ταῦτα τὰ ὀνόματα Ἀσσουριτιλιλανί καὶ Σάρακος; Τινὲς τῶν Ἀσσυριολόγων, οἱ περὶ τὸν *Hommel*, ὑπολαμβάνουσι ὡς ταῦτα τὰ δύο ὀνόματα, θεωροῦντες τὸ Ἀσσουριτιλιλανί ὡς ἐπιτομὴν τοῦ πληρεστέρου τύπου Ἀσσουρ-ιτιλ-ιλανι-ουκινι-απλα (= ὁ Ἀσσοῦρ ὁ ἡγεμὼν ἔθηκε με κληρονόμον). Εἶδον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι τοιοῦτο ὄνομα εἶχε διατάξει διὰ διαθήκης ὁ Σεναχειρίμ νὰ λάβῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀσσαραδδών (ἴδ. σελ. 381). Εἰ καὶ δὲ ἐν τοῖς μνημείοις δὲν ἀνεγνώσθη μετὰ τῶν τοιοῦτων

(1) Εὐρέθη καὶ ἐπιγραφικὸν τι μνημεῖον, ἐν ᾧ ἀνεγνώσθη τὸ ὄνομα θυγατρὸς τινος τοῦ Ἀσσουριτιλιλανί, Σιρου-ιιρα, ἣτις καλεῖται «μεγάλῃ (μεγάτιμος δηλονότι) θυγάτηρ τοῦ Ἀσσουρ-ιτιλ-ιλανι-ουκινι-απλα», ἀνεγνώσθη δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ τὸ ὄνομα συγγενοῦς τινος γυναικὸς (ἀδελφῆς τεροθαλοῦς;) Ἀλου-Ἀσσουρ-σαρρα, ἣτις ἐκαλεῖτο «κυρία ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, τοῦ μεγάλου υἱοῦ τοῦ βασιλέως Ἀσσαραδδών».

ὄνομα ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἀσσαραδδών, δὲν εἶναι ἄπορον ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος, συνφθὰ τῇ διαθήκῃ τοῦ πατρὸς, εἶχε προσλάβει καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο, τοῦλάχιστον οἰκογενειακῶς, ἐκ τούτου δὲ ἐδόθη τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ εἰς τὸν ἔγγονον αὐτοῦ καὶ υἱὸν τοῦ Ἀσσορβανιπάλ. Ὅπως δὲ ἐκ τοῦ πλήρους ὀνόματος τοῦ Ἀσσορ-ιτιλ-ιλαν-ουκινι-απλα παρήχθη κατὰ συντομίαν τὸ Ἀσσοριτιλιανί (ὁ Ἀσσοῦρ ὁ ἡγεμὼν ἐμέ...) τῶν μνημείων, οὕτω κατὰ συντομίαν ἢ συγκοπὴν παρήχθη καὶ ἕτερος τύπος Ἀσσορ-ουκινί (ὁ Ἀσσοῦρ κατέστησε...) καὶ ἐκ τοῦ Ἀσσορ-ουκινί παρήχθη ὁ τύπος Σάρακος διὰ τοῦ Βηρώσου, κατ' ἀναλογίαν πιθανῶς τοῦ Μικρασιανοῦ ὀνόματος Ἀσσάρακος (1). Ἀλλὰ πρὸς τῇ λίαν πιθανῇ ταύτῃ δοκούσῃ γνώμῃ περὶ τῆς ταυτότητος τῶν ὀνομάτων Ἀσσοριτιλιανί καὶ Σάρακος, ὑπάρχει καὶ ἕτερα γνώμη, ἢ τοῦ Schrader (Keilinschr. u. Geschf. σ. 581), κατ' ἣν ὁ Σάρακος τοῦ Ἀβυδηνοῦ εἶναι ὁ μετὰ τὸν Ἀσσοριτιλιανί βασιλεύσας δῆθεν Ἀσσαραδδών Β' ὁ καὶ ἔσχατος τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων. Ἀλλὰ τίς οὗτος ὁ Ἀσσαραδδών Β' καὶ πόθεν γνωστός; Ὁ Schrader φρονεῖ ὅτι τὰ δύο ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Κιμμερίων, ἐν οἷς γίνεται ἐπίκλησις εἰς τὸν θεὸν τοῦ ἡλίου καὶ περὶ ὧν ἐποιήσαμεθα λόγον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀσσαραδδών (ἴδ. σ. 384) ὡς ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως ἐκείνου γενομένην Κιμμερικὴν ἐπιδρομὴν, ἀναφέρονται πιθανώτερον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ ὑποτιθεμένου Ἀσσαραδδών Β'. Ὁ Schrader ἄγεται εἰς τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐκ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἢ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσιν ἐπιγραφικοῖς μνημείοις ἀναφερομένη ἐπιδρομὴ τῶν Γιμρράϊ Καρκάσι καὶ Μαδάϊ (Μήδων) δὲν εἶναι ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀσσαραδδών τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀσσορβανιπάλ γενομένη ἐπιδρομὴ τῶν Κιμμερίων, ἢ τις, ὡς εἶδομεν, ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ Χρονικοῦ ὡς γενομένη κατὰ τὸ 678 π. Χ., ἀλλ' ἢ ὕστερον ἐπὶ τοῦ Κναξάρους καὶ τοῦ Ἀλυάτιου, βασιλέων τῆς Μηδίας καὶ τῆς Λυδίας, γενομένη μεγάλη ἐπιδρομὴ, ἢ τῶν Σκυθῶν, ἢ συντελέσασα εἰς τὴν πτῶσιν τῆς Νινευί (2). Κατὰ Schrader λοιπὸν ὁ Σάρακος, ἐφ' οὗ ἐγένετο μεγάλη ἐπιδρομὴ εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, κατεστράφη δ' ἐπὶ τέλους καὶ τὸ κράτος τοῦτο, εἶναι ὁ ὑποτιθέμενος Ἀσσαραδδών Β', οὗ τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ τύπου Ἀσσορ-αχιδδὶν μετέπεσεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ εἰς Σάρακος μετατραπέντος τοῦ Σημιτικοῦ χ εἰς η εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κ, κατ' ἀναλογίαν τοῦ ὀνόματος Χαρράν = Κίρραι. Καὶ ὅ,τι μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν μετατροπὴν ἢ μεταπτώσιν τοῦ ὀνόματος, τὸ ζήτημα λύεται βεβαίως εὐχερῶς, ἀλλ' ἢ οὐσία τῆς γνώμης, ὅτι ὑπῆρξε καὶ Ἀσσαραδδών Β', οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν προκύπτει ἢ ἐκ τῶν δύο μνημονευθέντων ἐπιγραφικῶν μνημείων περὶ εἰσβολῆς Κιμμερίων. Ἀλλὰ ταῦτα ἄριστα δύνανται νὰ ἀνεγερθῶσιν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ μεγάλου Ἀσσαραδδών γενομένην Κιμμερικὴν εἰσβολὴν, ἀφοῦ τὸ ὄνομα τῶν Κιμμερίων ῥητῶς ἀναφέρεται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἐκείναις, ἐνῶ τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς τῆς γενομένης βραδύτερον εἰς τὴν Ἀσσορίαν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ἂν μετεῖχον καὶ οἱ Κιμμέριοι (ἴδε κατωτέρω). Ὅπως δὲ ποτε, ἀφοῦ κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἱστορημένα (σελ. 383 κέξ.) τσαῦται εἰδήσεις ὑπάρχουσιν ἐξ Ἀσσυριακῶν καὶ Ἑλληνικῶν πηγῶν συνάδουσαι πρὸς ἀλλήλας περὶ τῆς μεγάλης ἐπιδρομῆς τῶν Κιμμερίων τῆς γενομένης τῷ 678 π. Χ. εἰς

(1) Ὁ Ἀσσάρακος, ὡς γνωστόν, ἦτο υἱὸς τοῦ Τρωῶς καὶ πρόπαππος τοῦ Αἰνείου (Ὁμ. Ἰλ. Υ 233). Κατὰ τὸ Μέγα Ἑτυμολογικὸν (ἐν λ. Ἀσσυρία) ἢ Ἀσσυρία ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ Ἀσσαράκου τινὸς ἡγεμόνος.

(2) Ταύτην τινὰ γνώμην περὶ τοῦ χρόνου τῆς εἰς Ἀσσορίαν ἐπιδρομῆς τῶν Κιμμερίων φαίνεται ὅτι προσβέβηαι καὶ ὁ C. F. Lehmann (ἴδ. τὴν ἐμὴν μνημονευθεῖσαν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν πραγματείαις Bemerkungen Zu den aten klimasia tischen Sprachen und Iythen σ. 106-108.

τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀπὸ Ἐφέσου καὶ Μαγνησίας μέχρις Ἀρβήλων, καὶ ἀφοῦ ἰδίως ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ Χρονικῷ λέγεται ῥητῶς ὅτι οἱ Κιμμέριοι ἐφθασαν μέχρι τῶν προθύρων τῆς Νινευί, αὐτὸς δὲ ὁ Ἀσσορβανιπάλ ἐν τοῖς μνημείοις αὐτοῦ ποιεῖται λόγον περὶ τῶν Κιμμερίων καὶ λέγει ὅτι οὗτοι δὲν εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τοὺς πατέρας αὐτοῦ (ἴδ. σελ. 404), διὰ ταῦτα αἱ μνημονεῖσαι Κιμμερικῆς ἐπιδρομῆς ἐπιγραφαὶ δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἀναφερόμεναι εἰς χρόνους τῆς ὑποτιθεμένης βασιλείας τοῦ ἄλλοθεν παντελῶς ἀγνωστού Ἀσσαραδδών Β'. Ἡ γνώμη τοῦ Schrader ἐλέγχεται οὐχὶ ἀκριβῆς καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταῖς περὶ Κιμμερικῆς ἐπιδρομῆς ποιουμέναις λόγον ὡς σύμμαχοι τῶν Κιμμερίων παρίστανται, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ οἱ Μῆδοι (σελ. 383 κέξ.). Ἄλλ' ἢ ἡ συμμαχία τῶν Μήδων μετὰ τῶν Κιμμερίων ἢ ἄλλων Σκυθῶν ἐπιδρομέων ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας πολλῶ εὐλογώτερον εἶναι νὰ ἀναχθῆ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ μεγάλου Ἀσσαραδδών, ὡς θέλομεν πραγματευθῆ περὶ τούτου περαιτέρω, ἢ εἰς τὴν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀσσορβανιπάλ γενομένην Σκυθικὴν ἐπιδρομὴν, ὅποτε οἱ Μῆδοι δὲν συνεμάχουν τοῖς ἐπιδρομεῦσιν, ἀλλὰ τοῦναντίον προσεβάλλοντο ὑπ' αὐτῶν καὶ ἠμύνοντο κρατερῶς ἐναντίον αὐτῶν (ἴδε κατωτέρω). Καὶ ἄλλως δέ, καθὰ ἐν οἴκῃ τῷ τόπῳ εἵπαμεν, οἱ τόποι οἱ ἀναφερόμενοι ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἐκείναις, ἐν οἷς ὁ βασιλεὺς Ἀσσαραδδών συνεκρούσθη πρὸς τοὺς Κιμμερίους, Χαρτον, Κισσάσου, Χουβούσνα, φαίνονται κείμενοι μακρὰν τῆς Νινευί (καὶ πιθανῶς ἐν Μ. Ἀσίᾳ) ἴδ. σελ. 388) εἶναι δὲ οὐχὶ εὐλογον νὰ ὑποτεθῆ ὅτι κατὰ τὴν μεγάλην Σκυθικὴν ἐπιδρομὴν τὴν γενομένην μικρὸν πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Νινευί ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς ἐπολέμει κατ' αὐτῶν ἐν μακρὰν τῆς Νινευί κειμένοις τόποις. Διὰ πάντας τούτους τοὺς λόγους καὶ δι' οὓς ἔτι θέλομεν ἐκθέσει περαιτέρω, ἢ γνώμη τοῦ Schrader ὅτι μετὰ τὸν Ἀσσοριτιλιανί ὑπῆρξε βασιλεὺς Ἀσσυρίας Ἀσσαραδδών Β', ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Σάρακον τοῦ Ἀβυδηνοῦ, δὲν φαίνεται ῥηθῆ. Ἀλλὰ τότε εἰς καὶ μόνος μετὰ τὸν Ἀσσορβανιπάλ ἐβασίλευσεν ἐν Ἀσσορίᾳ διάδοχος αὐτοῦ, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀσσοριτιλιανί, ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Σάρακον; Ἐν ἐπιγραφῇ τινι σφηνοειδί εὐρεθείση (1871) ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Σμιθ ἐν τοῖς ἔρειπίοις τῆς Νινευί ἀνεγνώσθη τὸ ὄνομα βασιλέως τινὸς ἠρωτηριασμένον ... ιρ-ισκουν. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔφερεν ὡς χρονολογίαν τὸ ἔτος τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος Δάδδι. Ἐπειδὴ δὲ ἐπώνυμος ἄρχων οὕτω καλούμενος δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ Κανόνι τῷ περιλαμβάνοντι τὰ ὀνόματα πάντων τῶν ἐπωνύμων ἄρχόντων ἀπὸ τοῦ 893 μέχρι τοῦ 665 π. Χ. ἦτοι μέχρι τοῦ τετάρτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσορβανιπάλ, ἐν δὲ τοῖς πρὸ τοῦ 893 π. Χ. βασιλευσὶ δὲν ὑπάρχει ὄνομα λῆγον εἰς ιρ-ισκουν ὑπετέθη ὅτι ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα τὸ ἠρωτηριασμένον νοούμενος βασιλεὺς ἀνήκει εἰς τοὺς μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀσσορβανιπάλ χρόνους. Τὸ ἠρωτηριασμένον ὄνομα ἐπειράθησαν οἱ Ἀσσυριολόγοι νὰ συμπληρώσωσι πολυτρόπως, ποιοῦντες ἐξ αὐτοῦ Βηλ-ζιρ-ισκουν, Βηλ-σουμ-ισκουν, Βηλ-μουρ-ισκουν, ὑπέθεσαν δὲ ὅτι ὁ οὕτως ὀνομαζόμενος βασιλεὺς ἦτο πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Ἀσσορβανιπάλ καὶ ἐβασίλευσε πρὸ τοῦ Ἀσσοριτιλιανί, τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο δέ, διότι ἐκ τινος ἐπιγραφῆς τοῦ Ἀσσοριτιλιανί, εὐρεθείσης ὑπὸ τοῦ Σμιθ, ἐγνώσθη ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος, καθὰ αὐτὸς ἔλεγεν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, δὲν διεδέξατο τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀσσορβανιπάλ ἀμέσως μετὰ τὸν τούτου θάνατον, ἀλλὰ μεσολαβήσαντος χρόνου τινός. Οὕτω δὲ ὑπετέθη ὑπὸ πολλῶν Ἀσσυριολόγων ὅτι δύο μεταξὺ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀσσορβανιπάλ καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐβασίλευσαν Ἀσσύριοι βασιλεῖς ἀμφοτέροι υἱοὶ τοῦ Ἀσσορβανιπάλ, ἀφιέμενου κατὰ μέρος

τοῦ ὑπὸ τοῦ Schrader ὑποτιθεμένου Ἀσσαραδδῶν Β'. Ἀλλὰ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Evetts πίναξ Βαβυλωνιακός, καὶ δὴ τῆς Βαβυλωνιακῆς πόλεως Σιππάρων, συμβολαίου ἰδιωτικοῦ φέροντος χρονολογίαν ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ *Σιν-σαρ-ισκουν* (= ὁ Σιν (ὁ μέγας θεὸς τῆς σελήνης) καθίστηται βασιλέα). Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης οὐ μόνον νέον ὄνομα ἀνευρέθη, ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι σπουδαῖον ἐγνωσθη, ὅτι, παρὰ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ Πτολεμαϊκοῦ Κανόνος, καθ' ἣν τὸν Κινηλαδῆνον διεδέχεται ὁ Ναβοπαλασσάρος, μετὰ τὸν Ἀσσορβανιπάλ, μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Ναβοπαλασσάρου, ἤρξεν ἐν Βαβυλῶνι (626-624, ὡς ὑποτίθησιν ὁ Oppert) βασιλεὺς πιθανώτατα Ἀσσύριος. Καὶ ἐπειδὴ καὶ ἐκ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἀβυδηνοῦ καὶ ἐξ ἄλλων καθίσταται δῆλον ὅτι, μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀσσορβανιπάλ, διὰ τοῦ Ναβοπαλασσάρου ἀπέστη καὶ ἐχωρίσθη ἀπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἡ Βαβυλωνία καὶ ἰδρύθη τὸ νέον Βαβυλωνιακὸν κράτος, ἀνάγκη νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ὁ Σινσαρισκὸν ἦτο βασιλεὺς Ἀσσυρίας ἄρχων, πρὸ τοῦ Ναβοπαλασσάρου, καὶ τῆς Βαβυλωνίας, ὡς ὁ Ἀσσαραδδῶν καὶ ὁ Ἀσσορβανιπάλ. Καὶ πιθανώτατον μὲν ὅτι Σινσαρισκὸν εἶναι ὁ ἐν τῷ μνημονευθέντι ἠκρωτηριασμένῳ ὀνόματι *ισ-ισκουν* τῆς Νινευτικῆς ἐπιγραφῆς ὑποκρυπτόμενος Ἀσσύριος βασιλεὺς· ἀλλὰ οὔτε τὰ περὶ τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας τοῦ Σινσαρισκὸν οὔτε τὰ περὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀσσοριτιλιανὸν ἐγνωσθησαν ἔτι. Εἰ καὶ δὲ τὸ *Σάρακος* τοῦ Ἀβυδηνοῦ ἐπίσης εὐλόγως δύναται νὰ θεωρηθῆ παραχθὲν κατὰ συντομίαν ἢ κατὰ συγκοπὴν καὶ ἐκ τοῦ Σινσαρισκὸν καὶ ἐκ τοῦ Ἀσσορ-ουκινί (Ἀσσορ-ιτιλ-ιλανι-ουκινι-απλα), ἀλλ' ὅμως ἀφοῦ ὀπωσδήποτε ὑπάρχει τις ἔνδειξις ὅτι ὁ Ἀσσοριτιλιανὸς ἐβασίλευσεν οὐχὶ ἀμέσως μετὰ τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀσσορβανιπάλ καὶ ὅτι προηγήθη αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ ἕτερος, εὐλογώτερος εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Σινσαρισκὸν ἦτο ὁ πρὸ τοῦ Ἀσσοριτιλιανὸν βασιλεύσας πρεσβύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐχὶ ὁ Σινσαρισκὸν, ἀλλ' ὁ Ἀσσοριτιλιανὸς εἶναι ὁ Σάρακος τοῦ Ἀβυδηνοῦ, ἐφ' οὗ ἐγένετο ἡ ἀποστασία τῆς Βαβυλῶνος ἢ λαβοῦσα ἀρχὴν ἀπὸ τῆς Χαλδαίας καὶ συνδεομένη πιθανώτατα μετὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Τοσαῦτα εἰσὶν ὅσα ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων γινώσκωμεν περὶ τῆς μετὰ τὸν Ἀσσορβανιπάλ ἱστορίας τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἐνδεῆ-πάντως καὶ ἀτελέστατα ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Περὶ δὲ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τῶν μετὰ ταύτης ἀμέσως ἢ ἐμμέσως συνδεομένων γεγονότων οὐδὲν γινώσκωμεν οὔτε ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐκ τῶν Βαβυλωνιακῶν τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἰδίως τῶν τοῦ Ναβοπαλασσάρου καὶ τοῦ μεγάλου υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ναβοχοδοנוσορος, εἰ καὶ οὐκ ὀλίγα τῶν βασιλέων τούτων εὐρέθησαν μνημεῖα. Ἰδίως δὲ ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τοῦ Ναβοπαλασσάρου, ὅστις κατὰ τὰς ἄλλοθεν, ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν δηλονότι πηγῶν, εἰδήσεις φαίνεται εἰς τῶν πρωτοργῶν τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, οὐδὲν ἄλλο μανθάνομεν ἢ ὅτι ἦτο θεμελιωτῆς τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους (τοῦ νέου), ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν καλεῖ. Ἐν τοιαύτῃ δὲ ἐλλείψει πηγῶν Ἀσσορβαβυλωνιακῶν περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους αἱ μόναι πηγῆς, εἰς ἃς κατ' ἀνάγκην προσφεύγοντες ἀφηγοῦμεθα τὴν ἱστορίαν τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ κράτους τούτου, εἶναι ἡ Ἱερὰ Γραφή καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ παραδόσεις. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν τῇ Ἱ. Γραφῇ δὲν γίνεται ἱστορικὴ ἀφήγησις περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Νινευὶ καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τῶν προηγηθέντων αὐτῆς μεγάλων γεγονότων· διότι τὸ ἱστορικὸν μέρος τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς οὐδὲν ἀναφέρει περὶ αὐτῶν. Ἀλλ' ἐν ταῖς προφητείαις τῶν μεγάλων προφητῶν τοσαῦτα ἐξαγγέλλονται προρρησεις περὶ τῆς πτώσεως τῆς Νινευὶ, τοσαῦται μεγαλόφωνοι ἐγείρονται

κραυγαὶ καὶ ἐκδηλώσεις αἰσθημάτων ζωηρῶν διὰ τὰ ἐν τῇ πιπτούσῃ Νινευὶ καὶ ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ γινόμενα, τοσοῦτοι δὲ γίνονται ὑπαινιγμοὶ περὶ τῶν τῆς καταστροφῆς προηγηθέντων γεγονότων, ἰδίως περὶ τῆς μεγάλης Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς, ὅστε ἡ Βίβλος αὕτη χρησιμεύει νῦν ὡς πηγὴ πολυτιμοτάτη τῆς ἱστορίας τῆς πτώσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.

Τὰ μεγάλα γεγονότα τὰ προηγηθέντα τῆς πτώσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ ἐν μέρει μὲν ἐπενεγκόντα τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ, ἐν μέρει δὲ ἐμμέσως συντελέσαντα εἰς ταύτην, εἶναι τέσσαρα· α') ἡ ἰδρυσις καὶ ἡ κραταίωσις τοῦ Μηδικοῦ κράτους· β') ἡ μεγάλη Σκυθικὴ ἐπιδρομὴ· γ') ἡ ἀποστασία τῶν Χαλδαίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας, καὶ δ') ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀρχῆς τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τὴν Συρίαν. Περὶ ἐκάστου τῶν γεγονότων τούτων ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ ἰδιαιτέρως πρὶν ἐλθῶμεν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν κατὰ τὴν καταστροφὴν αὐτὴν τοῦ κράτους τοῦ Ἀσσυριακοῦ.

Α'. *Τὰ κατὰ τὴν ἰδρυσιν καὶ ἀξῆσιν τοῦ Μηδικοῦ κράτους.* — Περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἰδρύσεως τοῦ Μηδικοῦ κράτους καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Μηδικοῦ ἔθνους λεπτομερέστερον θέλωμεν πραγματευθῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν. Ἐνταῦθα δὲ ἐκθέτομεν συντόμως ὅσα εἶναι ἀπαραίτητα πρὸς νόησιν τοῦ ἐπασχολοῦντος ἡμᾶς ἀντικειμένου. Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν μεγάλων βασιλέων Ῥαμμανιραρι Γ', Θαλγαθφελλασάρ Β', Σαργῶν, Σναχειριμ καὶ Ἀσσαραδδῶν ἐμάθομεν ὅτι ἡ ἐπέκτασις τῆς Ἀσσυριακῆς ἀρχῆς ἐπὶ τοὺς λαοὺς τοῦ ποδὸς ἀνατολᾶς καὶ νότον τῆς Ἀσσυρίας ἐκτεινομένου Ἰρανοῦ ὄροπεδίου περιέπλεξε τὸ κράτος τοῦτο εἰς μακροὺς καὶ δυσχερεστάτους, σχεδὸν ἀδιακόπους ἀγῶνας ἐναντίον τῶν λαῶν τούτων, καὶ ἰδίως τοῦ ὀνομαστωτάτου αὐτῶν, τοῦ ἐγγὺς τῇ Ἀσσυρίᾳ οἰκοῦντος λαοῦ τῶν Μήδων. Εἶδομεν ὅτι οἱ Μῆδοι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσαραδδῶν ἐπέδραμον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν συμμαχήσαντες μετὰ τῶν ἀπὸ βορρᾶ καὶ δυσμῶν (ἀπὸ τοῦ Κανκᾶσου καὶ ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας) δι' Ἀρμενίας εἰσβαλόντων Κιμμερίων (τῷ 678 π. Χ.). Ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης, ἥτις προχωρήσασα μέχρις Ἀρβήλων ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Ἀσσαραδδῶν, μία μόνον ἀναφέρεται στρατεία τοῦ Ἀσσαραδδῶν ἐναντίον τῆς Μηδίας, οὐδεμίαν δὲ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ἀσσορβανιπάλ ἐναντίον τῶν Μήδων ἢ οἰουδήποτε λαοῦ τῆς Ἀριανῆς γενομένη. Ὁ Ἀσσορβανιπάλ ὁ τοσοῦτος ἀπαιρητῶν ἐν τοῖς μνημείοις αὐτοῦ πολέμους καὶ νίκας καὶ τρόπαια κατὰ τῶν περιοικούντων τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος λαῶν, ἀπὸ Αἰλᾶμ μέχρις Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας, οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν Μήδων ἢ ἄλλου λαοῦ τῆς Ἀριανῆς, κατ' ἀκολουθίαν δὲ οὐδὲ πολέμον τινοῦ κατὰ τῶν λαῶν τούτων γενομένου. Ἐκ τῆς σιωπῆς δὲ ταύτης εἰκάζομεν ὅτι πιθανῶς οἱ Μῆδοι ἀπὸ τοῦ τελευταίου πολέμου τοῦ μετὰ αὐτῶν (ἐπιθετικῶς κατὰ τῆς Ἀσσυρίας ἐπελθόντων) καὶ τοῦ Ἀσσαραδδῶν (τοῦ ἀμυντικῶς κατ' αὐτῶν πολέμησαντος), ἀφέθησαν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἀσφαλεῖς καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων· τὴν ἀσφάλειαν δὲ ταύτην ἐπαφελήθησαν, διαρκούσης ἰδίως τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσορβανιπάλ, ἵνα δημιουργήσωσι μέγα κράτος, ὅπερ διαρκούσης ἔτι πιθανώτατα τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσορβανιπάλ οὐ μόνον ἐξετάθη ἐφ' ὅλον τὸ Ἰράν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου ἐξετάθη μέχρι τῶν ἔνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Περὶ τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος, οὐ τὰ ἐπακολουθήματα ἐμὲλλον ἀναγκαίως νὰ ὡς ἰσπουδαιότατα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς, τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα ἀρνητικῶς μόνον, καθὰ εἴπομεν (δι' ὅσον δηλονότι δὲν λέγουσι), διδάσκουσιν· ἀλλ' ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς παραδόσεσιν εὐρίσκομεν θετικὰς καὶ ἱκανῶς λεπτομερεῖς περὶ τοῦ γεγονότος εἰδήσεις.

Αἱ εἰδήσεις αὗται δύο κυρίως ἔχουσι πηγὰς, τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὸν Κτησίαν. Εἰ καὶ δὲ ὁ Κτησίας, καθὰ μαρτυρεῖ ὁ Διόδωρος, τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ συνέ-

ταξεν ἐκ τῶν «βασιλικῶν διφθερῶν, πολυπραγμονήσας ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον», ἐν δὲ τοῖς περὶ Περσῶν βασιλείων (τοῦ Κύρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ μέχρι Ξέρξου) σχεδὸν καθ' ὅλα «ἀντικείμενα Ἡροδότῳ ἱστορῶν» καὶ «ψεύστην αὐτὸν ἐπελέγχων ἐν πολλοῖς καὶ λογοποιὸν ἀποκαλῶν» (κατὰ Φώτιον). ὅμως ἐν τοῖς περὶ Μήδων βασιλείων ἤτιον ἀξιόπιστος φαίνεται ἢ ὁ Ἡρόδοτος. Τοῦτου ἡ ἱστορία ἢ περὶ τῆς γενέσεως καὶ αὐξήσεως τοῦ Μηδικοῦ κράτους καὶ τῶν πολεμικῶν ἔργων τῶν Μήδων βασιλείων καὶ ἰδίως τῶν πολέμων, οὓς ἐπεχείρησαν κατὰ τῆς Ἀσσυρίας καὶ δι' ὧν ἐπήνεγκον τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους τούτου, καὶ καθ' ἑαυτὰ ἱστορικώτερον χαρακτήρα ἔχουσι καὶ πρὸς τὴν ἄλλην γνωστὴν ἱστορίαν πλέον συνάδουσι καὶ ὑπὸ χρονολογικὴν ἔποψιν πολλῶ πιστότερα καὶ ἀκριβέστερα εἶναι ἐνῶ ἢ περὶ τῶν Μήδων βασιλείων ἱστορία τοῦ Κτησίου, ἂν ἦναι πιστὰ τὰ παρὰ Διοδώρῳ σωζόμενα λείψανα αὐτῆς, καὶ ἱστορικοῦ χαρακτήρος καὶ οὐσίας στρεῖται καὶ πρὸς τὴν ἄλλην ἱστορίαν ἀντιφάσκει πρὸ πάντων ὑπὸ ἔποψιν χρονολογικὴν, καὶ μυθώδης εἶναι, ἰδίως ἐν τοῖς ἀναφερομένοις εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Νινευὶ καὶ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Αὐτὴ ἡ ἀρχὴ τῆς κατὰ Κτησίαν ἱστορίας τῶν Μήδων βασιλείων τίθεται πλημμελῶς ὡς καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ὁ Ἀρβάκης, ὁ Μήδος τὸ γένος στρατηγὸς τοῦ Σαρδαναπάλου καὶ ἀποστάς ἀπ' αὐτοῦ, εἶναι καὶ ὁ πρῶτος τῶν Μήδων βασιλεὺς, αὐτὸς καταπολεμήσας τὸν Σαρδαναπάλον, καθ' ὃν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται τρόπον, καὶ ἐπενεγκὼν τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, αὐτὸς δὲ καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀσίας («προστήναι τῆς Ἀσίας») ἀπὸ Ἀσσυρίων ἀφαιρέσας καὶ τοῖς Μήδοις περιποιήσας. Ὁ ἀνὴρ ὁ οὕτω διὰ μιᾶς ἀπὸ στρατηγοῦ Ἀσσυρίου δι' ἀποστασίας γενόμενος βασιλεὺς Μήδων, καταστρέψας δ' εἶτα καὶ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος καὶ καταστήσας ἐν τῷ ἅμα καὶ τὴν Ἀσίαν πᾶσαν (τὴν Ἄνω ἐννοεῖται) ὑποχείριον τῷ νέφῳ κράτει, ἄρχει τῆς Ἀσίας ἔτη ὀκτὼ καὶ εἴκοσι καὶ καταλείπει τὴν βασιλείαν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μανδαύκην, ἄρξαντα καὶ τοῦτον τῆς Ἀσίας ἔτη πεντήκοντα. Μετὰ τοῦτον βασιλεύουσι Σώσαρμος ἔτη τριάκοντα, Ἀρτύκας ἔτη πεντήκοντα, Ἀρβιάνης δύο καὶ εἴκοσι, Ἀρταῖος τεσσαράκοντα, Ἀρτύνης δύο καὶ εἴκοσι, Ἀστιβάρας τεσσαράκοντα, τοῦτον δὲ διαδέχεται ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀσπάδης ὁ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ἀστυάγης καλούμενος, ὁ μετὰ πέντε καὶ τριάκοντα ἐτῶν βασιλείαν καθαιρέθεις ὑπὸ τοῦ Κύρου. Ὅστε κατὰ Κτησίαν μεταξὺ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Κύρου ἀφαιρέσεως τῆς ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἀρχῆς τῶν Μήδων ἔμεσολάβησαν ἔτη 317. Ἐπειδὴ δὲ ἱστορικῶς εἶναι σχεδὸν ἀσφαλῶς γνωστὸν ὅτι τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος κατελύθη περὶ τὰ 606—605 π.Χ., ἐπίσης δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ἔτος τῆς ὑπὸ τοῦ Κύρου ἀφαιρέσεως ἀρχῆς τῶν Μήδων κείται μεταξύ τοῦ 562 καὶ 550 π.Χ. (ἴδ. κατωτέρω), οὕτω τὰ 317 ἔτη τῆς τῶν Μήδων ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἀρχῆς κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Κτησίου, διὰ τῆς ἀντιπαραβολῆς αὐτῶν πρὸς τὸν ἱστορικῶς ἐνδεδειγμένον χρόνον τῶν 45-56 ἐτῶν τῶν μεσολαβησάντων μεταξύ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Κύρου (1), ἀναιροῦσιν, ὑπὸ ἔποψιν χρονολογικὴν, πᾶ-

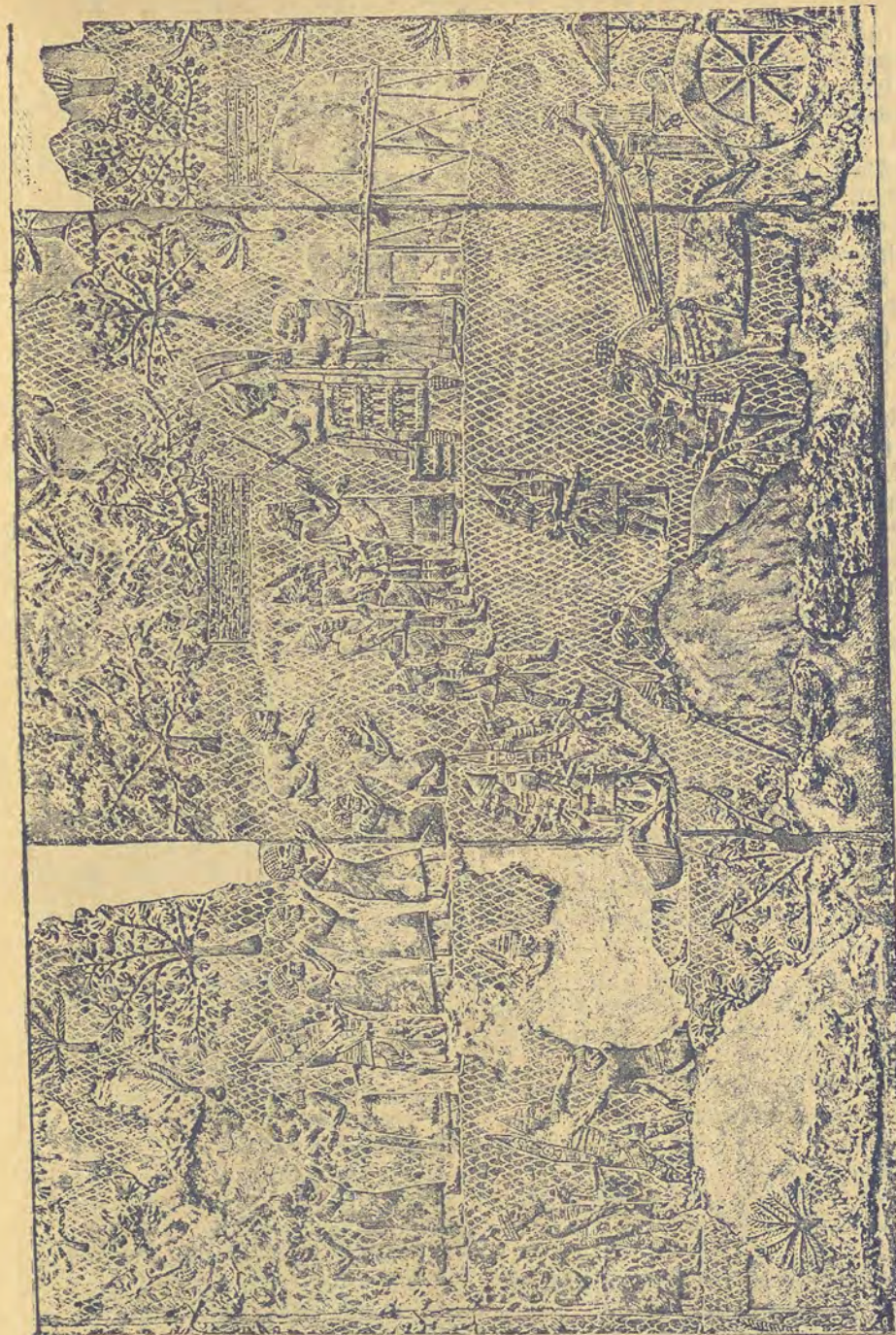
(1) Ἡ βασιλεία τοῦ Κύρου ἀρχεται, καθ' Ἡρόδοτον, τῷ 562-561 π.Χ. Ἡ τοῦ Ἡροδότου χρονολογία αὕτη ἔχει βάσιν χρονολογικὴν τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος τὴν γενόμενὴν τῷ 490 π.Χ. Διὸτι καθ' Ἡρόδοτον ὁ Δαρεῖος ἀπέθανε τὸ πέμπτον ἔτος μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ἤτοι τῷ 488-485 π.Χ. βασιλεύσας ἔτη 36' πρὸ τοῦ Δαρείου ἐβασίλευσεν ὁ Σμερδὶς μῆνας 8, πρὸ αὐτοῦ ὁ Καμβύσης ἔτη 7 καὶ μῆνας 5, καὶ πρὸ τούτου ὁ Κύρος ἔτη 31' ὅστε ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Κύρου καθαιρέσεως τῆς τῶν Μήδων ἀρχῆς καὶ τῆς εἰς τοὺς Πέρσας μεταστάσεως τῆς ἀρχῆς ταύτης μέχρι τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος διέρρησαν ἔτη 71-72' καὶ οὕτως ἔχομεν τὴν βασιλείαν τοῦ Κύρου ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ 562-561 π.Χ. Ἄλλη χρονολογικὴ βάσις διὰ τὴν ὅλην παγκόσμιον ἱστορίαν τῶν χρόνων τούτων

σαν ἱστορικὴν ὑπόστασιν καὶ ἀξίαν ἀπὸ τῆς παραδόσεως τοῦ Κτησίου. Ἡ παράδοσις αὕτη ἄλλως τε εἶναι ἀναξία πίστεως καὶ διὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν παρίστανται τοὺς Μήδους ὡς εἴρηται, διὰ μιᾶς ἀπὸ δηρῶν τῶν Ἀσσυρίων γενομένους ἡγεμόνας τῆς Ἀσίας καὶ τὸν πρῶτον Μῆδον βασιλέα ἀπὸ στρατηγοῦ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως καὶ ἀποστάτου καθιστάμενον ἀμέσως κύριον τῆς Ἀσίας. Ἀφίμεν κατὰ μέρος καὶ τὸν μυθώδη τρόπον, καθ' ὃν ἱστορεῖται ἡ οἰαυτὴ μετάβασις τῆς ἀρχῆς τῆς Ἀσίας. Ἀλλ' ἡ τοῦ Ἡροδότου περὶ τῆς βασιλείας τῶν Μήδων παράδοσις, καίπερ ἐν τοῖς καθέκαστα ἔχουσα ἱκανὰ τὰ μὴ ἱστορικά, ὑπὸ καθόλου ἔποψιν κρινόμενη, ἐν ἀντιβολῇ μάλιστα πρὸς τὴν τοῦ Κτησίου, εἶναι πολλῶ ἱστορικώτερα καὶ ὑπὸ πραγματικῆν τε καὶ χρονολογικὴν ἔποψιν ἀκριβεστέρα καὶ συμφωνότερα πρὸς τὴν ἐξ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν πηγῶν ἐγνωσμένην ἱστορίαν. Καθ' Ἡρόδοτον οἱ Ἀσσύριοι ἤρξαν τῆς Ἄνω Ἀσίας ἐπὶ 520 ἔτη, πρῶτον δὲ ἀπὸ τῆς τούτων κυριαρχίας ἀπέστησαν οἱ Μῆδοι ἀνδρείως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους ἀγωνισάμενοι· τὸ παράδειγμα δὲ τῶν Μήδων μιμησάμενα καὶ ἄλλα ἔθνη ἀπέστησαν ἀπὸ Ἀσσυρίων, χωρὶς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀποστασίας τῶν λαῶν νὰ ἐπέλθῃ ἀμέσως ἡ πτώσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Οἱ Μῆδοι δὲ μετὰ τὴν ἀπὸ Ἀσσυρίας ἀποστασίαν δὲν ἠνώθησαν ἀμέσως εἰς ἐνιαίαν πολιτείαν ἰσχυρὰν καὶ εὐνομιμένην, ἀλλὰ διετέλουν κευχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων κατὰ κόμας καὶ διήγον ἐν ἀνομίᾳ ἕωσὸς ἀνὴρ τις Δηϊόκης καλούμενος, υἱὸς Φραόρτου, ἰδιώτης, ἀλλὰ συνετὸς καὶ σοφὸς τὴν πρακτικὴν σοφίαν, διὰ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ταύτας ἐξελέγη τὸ μὲν πρῶτον δικαστὴς ἐν τῷ δήμῳ αὐτοῦ, εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων δήμων, τέλος δὲ καὶ βασιλεὺς ὑφ' ὧν τῶν Μήδων, οὓς ἠνωσεν εἰς μίαν πολιτείαν γενόμενος ἀπόλυτος μονάρχης. Τὸν Δηϊόκην τελευτήσαντα μετὰ βασιλείαν τριῶν καὶ πενήκοντα ἐτῶν διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φραόρτης. Οὗτος ὑποτάξας εἰς τὴν τῶν Μήδων ἀρχὴν τοὺς ὁμοφύλους αὐτοῖς Πέρσας καὶ ἄρχας οὕτω δύο ἰσχυρῶν λαῶν, διὰ τούτων ἐπεχείρησε νὰ καθυποτάξῃ καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη τῆς Ἀσίας τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο («ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλο ἰὼν ἔθνος»), τέλος δὲ ἐπῆλθε καὶ κατὰ τῶν Ἀσσυρίων, οἵτινες δὲν εἶχον μὲν συμμάχους, διότι εἶχον ἀποστῆ πάντες, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν ἔτι ἰσχυροὶ («ἑωυτῶν εὖ ἤκοντες») καὶ ἀπέκρουσαν ἰσχυρῶς τὸν Φραόρτην φρονευνέοντα ἐν τῇ μάχῃ μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, μετὰ βασιλείαν δύο καὶ εἴκοσιν ἐτῶν. Τὸν Φραόρτην διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κναξάρης, ἡγεμὼν πολλῶ ἀλκιμώτερος τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου, πρῶτος διοργανώσας τὸν Μηδικὸν στρατόν, τὸν ἄχρι νῦν ἐξ ἀτάκτων στιφῶν συγκεῖμενον, καὶ διαιρέσας αὐτὸν εἰς διαφόρους τάξεις λογχοφόρων (*αἰχμοφόρων*), τοξοφόρων καὶ ἰπέων, ἐνῶ πρότερον «ἀναμιξὲ ἦν πάντα ὁμοίως ἀναπεφυρμένα». Ὁ Κναξάρης ἐξακολουθῶν τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὑπέταξε πολλὰ ἔθνη τῆς Ἀσίας ὑπὸ τὴν τῶν Μήδων ἀρχὴν καὶ ἐξέτεινε ταύτην πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ Ἄλως ποταμοῦ («ὁ τὴν Ἄλως ποταμοῦ ἄνω Ἀσίην πᾶσαν συστήσας ἑωυτῷ»), τέλος δὲ, συγκροτήσας μέγαν στρατὸν ἐκ πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένων λαῶν, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἀσσυρίας ἐκδικούμενος τὸν φόνον τοῦ πατρὸς, θείων δὲ καὶ νὰ κυριεύσῃ καὶ τὴν Νινευὶ (Νίνον). Ὁ Μῆδος βασιλεὺς ἐνίκησε τοὺς Ἀσσυρίους μαχόμενος ἐκ τοῦ συστάδην καὶ ἤρξατο τῆς πολιορκίας τῆς Νινευὶ. Ἀλλὰ διαρκούσης ἐτι τῆς πολιορκίας («περικατημένῳ (Κναξάρει) τὴν Νίνον») ἐπῆλθεν ἡ μεγάλη Σκυθικὴ

εἶναι ἐπιγραφὴ τις τοῦ ἐσχάτου τῶν βασιλείων τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους Ναβονήδου (ἴδε κατωτέρω), ἐξ ἧς εἰκάζεται ὅτι τῷ 550 π.Χ. καθεῖλεν ὁ Κύρος τὴν Μήδων ἀρχὴν. Ὅστε, καὶ ἂν ὡς ἔτος τοῦ τέλους τῆς Μηδικῆς βασιλείας θεωρηθῇ τὸ 550 π.Χ., ἢ τοῦ Ἡροδότου χρονολογία δὲν ἀφίσταται μακρὰν τῆς ἀληθείας.

επιδρομή ἢ ἐκταθεῖσα εἰς πολλὰ μέρη τῆς ἄνω Ἀσίας καὶ εἰς τὴν Μηδίαν αὐτὴν, ἀναγκάσασα τὸν Κνωξάρον νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Νινευί, ἵνα σπεύσῃ εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Σκυθῶν δεινῶς προσβαλλόμενον κράτος αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ὁ Μῆδος βασιλεὺς ἐπὶ εἴκοσι καὶ οὐκ ἔτι, καθ' ἃ ἤρχον οἱ Σκύθαι τῆς ἄνω Ἀσίας, ἀποσχόν πάσης προσβολῆς κατὰ τῆς Ἀσσυρίας, ἀφοῦ διὰ πολλῶν τρόπων ἀπῆλλαξε τὸ κράτος ἀπὸ τῆς μάστιγος ταύτης καὶ ἀνεκτήσατο τὴν προτέραν ἀρχὴν καὶ δύναμιν, ἐπῆλθεν αὐθις κατὰ τῆς Νινευί, ἣν καὶ ἐκυρίευσεν.

Πρὶν πραγματευθῶμεν λεπτομερέστερον τὰ κατὰ τὴν μεγάλην Σκυθικὴν ἐπιδρομὴν, ἧς ἐγένετο μνεία, ἃς ἐξετάσωμεν ὑπὸ καθόλου τε καὶ ἐπὶ μέρους ἐπομὴν τὰ κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ἡροδότου καὶ τὴν ἱστορικὴν πίστιν καὶ ἀξίαν αὐτῆς. Κατὰ τὴν Ἡροδότειον παράδοσιν ὁ Κνωξάρος, ὁ πορθητὴς τῆς Νινευί, ἐβασίλευσε τὸ ὅλον ἔτη τεσσαράκοντα, διεδέξατο δὲ αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀστυάγης, βασιλεύσας ἔτη πέντε καὶ τριάκοντα. Ὡστε ἡ βασιλεία πᾶσα τῶν Μῆδων διήρκεσεν ἔτη πενήκοντα καὶ ἑκατόν, ἐνῶ κατὰ Κτησίαν ἡ διάρκειά τῆς Μῆδων ἀρχῆς ἀνέρχεται εἰς ἔτη 317. Ἄλλ' ἡ διαφορὰ δὲν εἶναι μόνον αὕτη. Τοῦ Κτησίου τὰ 317 ἔτη μεσολαβοῦσι μεταξὺ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Κύρου, ὅπερ χρονικὸν διάστημα, καθὰ εἴρηται, κατὰ τὰς ἀκριβεστάτας ἱστορικὰς εἰδήσεις δὲν ὑπερβαίνει τὰ 44-56 ἔτη. Τοῦ δὲ Ἡροδότου τὰ 150 ἔτη δὲν μεσολαβοῦσι μεταξὺ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Κύρου, ἀλλὰ μεταξὺ τῆς ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων ἀποστασίας τῶν Μῆδων ἢ, κάλλιον, τῆς διὰ τοῦ Δηϊόκου ιδρύσεως τῆς Μηδικῆς μοναρχίας, καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Κύρου καὶ ἡ τοιαύτη χρονολογία δὲν ἀφίσταται πολὺ τῆς ἀκριβείας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἀντιφάσκει ἐν μέρει πρὸς εαυτόν. Διότι ἐνῶ κατὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ διδομένας χρονολογίας τῆς βασιλείας ἐκάστου Μῆδων βασιλέως ἢ ὅλη Μηδικὴ βασιλεία περιλαμβάνει χρονικὴν περιόδον 150 ἐτῶν, αὐτὸς οὗτος λέγει ὅτι οἱ Μῆδοι ἤρξαν τῆς ἄνω Ἀσίας 128 ἔτη μὴ περιλαμβανομένων ἐν τῷ ἀριθμῷ τούτῳ τῶν 28 ἐτῶν, καθ' ἃ ἤρχον οἱ Σκύθαι («Μῆδοι δὲ ὑπέκυψαν Πέρσησι... ἄρξαντες τῆς ἄνω Ἄλφου ποταμοῦ Ἀσίης ἐπ' ἔτη τριήκοντα, καὶ ἑκατόν δυῶν δύνοντα πάρεξ ἢ ὅσον οἱ Σκύθαι ἤρχον») ὥστε καθ' Ἡροδότον, ἐνῶ ἡ ὅλη ἀρχὴ τῶν Μῆδων διήρκεσεν ἔτη 150, ἡ χρονικὴ περίοδος τῆς ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἡγεμονίας αὐτῶν, ἧτις κατ' αὐτὰ τὰ ὑπὸ Ἡροδότου λεγόμενα ἤρξατο ἀπὸ Κνωξάρους ἢ τὸ πολὺ ἀπὸ Φραόρτου, ἦτοι 53 ἔτη μετὰ τὴν ἰδρύσιν τῆς Μηδικῆς μοναρχίας, καὶ κατ' ἀκολουθίαν δύναται νὰ περιλάβῃ τὸ πολὺ 97 ἔτη (ἀκριβεστέρον δὲ 75 ἔτη, ἀπὸ τῆς βασιλείας δηλονότι τοῦ Κνωξάρου), διαρκεῖ ἔτη 156. Ἄλλ' ὁ Ἡρόδοτος συγγέει ἐνταῦθα προδήλως τὴν μοναρχίαν τὴν Μηδικὴν τὴν ἀπὸ Δηϊόκου ἀρξαμένην πρὸς τὴν κατ' αὐτὸν τὸν Ἡρόδοτον ἀπὸ τοῦ Φραόρτου ἢ ἀπὸ τοῦ Κνωξάρου ἀρχομένην ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας ἀρχὴν ἐκ περισσοῦ δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην ποιεῖ κατὰ 6 ἔτη μακρότερον διαρκέσασαν ἢ ὅσον διήρκεσεν αὐτὴ ἡ Μηδικὴ μοναρχία (1). Πρὸς τούτοις τὰ περὶ ιδρύσεως τῆς Μηδικῆς Μοναρχίας διὰ Δηϊό-

Ὁ Συναχεισμὸς δεχόμενος ἐν Λαγίς τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἐβραίων.

(1) Εἶναι ἀληθὲς ἐν τούτοις ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Ἡροδότου εἶναι ὀλίγον ἀσαφές. Τί ἐννοεῖ ὁ Ἡρόδοτος ὅταν λέγῃ (Α' 130) ὅτι οἱ Μῆδοι ἤρξαν τῆς ἄνω Ἀσίας 128 ἔτη «πάρεξ ἢ ὅσον οἱ Σκύθαι ἤρχον»; Κατὰ C. Müller, Baehr καὶ ἄλλους ἐρμηνευτάς, τοῦ χωρίου ἡ ἐννοία εἶναι ὅτι πρέπει ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐτῶν τῆς Μηδικῆς ἀρχῆς ν' ἀφαιρεθῶσι τὰ 28 τῆς Σκυθικῆς ἀρχῆς. Ὡστε οἱ Μῆδοι ἀρχοῦσιν οὕτω ἔτη 100. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τέλος τῆς Μηδικῆς μοναρχίας εἶναι τὸ ἔτος 562 π. Χ., ἠδύνατό τις κατὰ τὴν ῥηθείσαν ἐρμηνείαν ὡς ἀρχὴν τῆς Μηδικῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας ἡγεμονίας νὰ θεωρήσῃ τὸ ἔτος 662. Ἀλλὰ τὰ 28 ἔτη τῆς Σκυθικῆς ἡγεμονίας καὶ ἀφαιρούμενα ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἀρχῆς, πρέπει νὰ προστεθῶσιν εἰς ὅλην τὴν χρονικὴν περιόδον τῆς ἀρχῆς ταύτης, διότι

ΠΙΝΑΞ 1.

Λέων Ἀσσυριακὸς ἀπὸ Νιμρόδ.
 Αἴγαρος ἐν Νιμρόδ.
 Κεφαλὴ ἵππου Ἀσσυρίου (Κογιουδζήκ).
 Ἀσσύριος ἵππος Νιμρόδ,
 Θήρα Βοὸς ἀγρίου Νιμρόδ.

ΠΙΝΑΞ 2.

Ἀσσυριακὸς κύλινδρος.
 Ἡμίονος ἱππεύμενος ὑπὸ δύο γυναικῶν Κογ.
 Αἰχμάλωτοι τοῦ βασιλέως Σαργῶν (Χορσαβὰδ).
 Ἐρείπια Νινεῦϊ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως Σαναχαρίβου.
 Αἰχμάλωτοι τοῦ βασιλέως Σαργῶν (Χορσαβὰδ).

ΠΙΝΑΞ 3.

Σφραγίδες Ἀσσυριακαί.
 Ὀχύρωμα Χορσαβὰδ.
 Ἀσσύριοι Νιμρόδ.
 Ἐρείπια προτυλαίου Ἀνακτ. Χορσαβὰδ.

ΠΙΝΑΞ 4.

Μαρμαρόστρωτον ἔδαφος ἐν τοῖς ἀνακτόροις Κογιουδζήκ.
 Ὁ ἐν Νιμρόδ μέγας Ὀβελίσκος.
 Ναὸς Ἀσσυριακὸς (Κογ.)
 Βασιλεὺς τιμωρῶν αἰχμαλώτους.
 Φρούριον Ἀσσυριακὸν (ἐπὶ τοῦ ὀβελίσκου τοῦ Νιμρόδ).
 Ναὸς Ἀσσυριακὸς (Κογ.).

ΠΙΝΑΞ 5.

Τὸ ἐσωτερικὸν ἀνακτόρων Ἀσσυριακῶν ὅπως ἀποκατεστάθησαν ἐκ τῶν ἔρειπῶν.

ΠΙΝΑΞ 6.

Βορεία αὐλὴ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σαργῶν ὅπως ἀποκατεστάθησαν νῦν (Χορσαβὰδ).
 Σάνδαλα Ἀσσυριακὰ τῶν χρόνων τοῦ Βασιλέως Σαργόνου.
 Σχέδιον τῶν ἀνακτόρων τοῦ Σαργῶν. (Χορσαβὰδ).
 Κλίνη Ἀσσυριακὴ καὶ ὑποπόδιον Ἀσσυριακὸν (Χορσαβὰδ).

ΠΙΝΑΞ 7.

Βασιλεὺς καὶ οἱ σωματοφύλακες αὐτοῦ (Χορσαβὰδ).
 Ἰέπη Ἀσσυριακὴ Κογ.
 Ἀσσυριακαὶ ἐπάλλξεις Κογ.
 Ἐῖσοδος παλατιοῦ (Κογιουδζήκ).

Βασιλεὺς Ἀσσύριος (Νιμρόδ).

ΠΙΝΑΞ 8.

Βασιλεὺς φονεύων λέοντα. (Νιμρόδ).
 Βασιλεὺς Ἀσσύριος (Νιμρόδ).
 Ἀσσ. μετὰ κεφαλῆς ἱέρακος, καὶ σφίγγε.
 Θήρα λέοντος. (Νιμρόδ).
 Ἀσσυριακὸν ἀγαλμα.
 Ἀσσυριακὰ κιονόκρανα.

ΠΙΝΑΞ 9.

Λέων ἐν τῇ ὄχθη ποταμοῦ ὁρμῶν κατὰ πλοίου. (ἀνάκτορα Κογιουδζήκ).
 Τοξότης τῆς τελευταίας περιόδου.
 Ἀσσύριοι πεζοὶ τοξόται.
 Μέρος ἀναγλύφου (Νιμρόδ).
 Ἀσσύριος βασιλεὺς παλαιῶν με λέοντα.
 Μετακομιδὴ λίθων ἐπὶ ὕδατος διὰ οἰκοδομίαν.

ΠΙΝΑΞ 10.

Ἀσσυριακαὶ τράπεζαι. (Κογιουδζήκ).
 Λέων πληγωμένος διὰ βέλους εὐφρεθεὶς ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Κογιουδζήκ.
 Ἀσσύριος αὐλικὸς θεραπέων (Νιμρόδ).
 Τοξότης (Σεναχειρίμ).

ΠΙΝΑΞ 11.

Ἀσσύριος ἀκοντιστής.
 Δένδρα ἐν Κογιουδζήκ.
 Ἀσσύριος τοξότης.
 Στολὴ Χαλδαϊκὴ.
 Ἀσσύριοι πεζοὶ τοξόται (Χορσαβὰδ).
 Κεφαλαὶ εὐνούχων (Νιμρόδ).
 Ἀσσύριον πολεμικὸν ἄρμα τεσσάρων ἀνδρῶν.

ΠΙΝΑΞ 12.

Ἀρχιευνούχος (Νιμρόδ).
 Πρωθυπουργοὶ Ἀσσύριοι (ἐποχῆς Σεναχειρίμ) (ἐποχῆς Ἀσσυριζιρπάλ).
 Βασίλισσα Ἀσσυρίας (Κογ.).
 Γυναῖκες αἰχμαλωτισθεῖσαι μετὰ παίδων ὑπὸ Ἀσσυρίων (Κογ.).
 Ἀσσυριακαὶ τράπεζαι (Κογ.).

ΠΙΝΑΞ 13.

Βασιλεὺς (Ἀσσύριος) καὶ βασίλισσα μετὰ τῶν αὐλικῶν θεραπόντων.
 Ἀσσύριος ἀκοντιστής. (Νιμρόδ).
 Ὁ βασιλεὺς Σεναχαρίβος ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. (Κογ.).
 Ἀσσύριοι πεζοὶ τοξόται (Χορ.).
 Βασιλεὺς θηρευῶν.

ΠΙΝΑΞ 14.

Τρεῖς κεφαλαὶ αἰχμαλώτων.

κου (Δηϊακοῦ;) κατὰ τῆς μακρᾶς τούτου βασιλείας ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἱστορούμενα δὲν φέρουσι χαρακτῆρα ἱστορικῆς ἀφηγήσεως, προσκρούουσι δὲ ἐν μέρει καὶ χρονολογικῶς πρὸς ὅσα γινώσκουμεν ἐκ τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας. Διότι τὰ κατὰ τὴν ὀριστικὴν ἀποστασίαν τῶν Μήδων ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας ἀνάγονται εἰς τοὺς πέρα τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος χρόνους τῶν βασιλέων Σαλαμανασάρ Ε' καὶ Σαργῶν, ἐνῶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Μῆδοι διὰ μακρῶν καὶ δυσχερῶν καὶ αἱματηρῶν, ἀλλ' ἐπιτυχῶν, πολέμων τῶν Ἀσσυρίων διετηροῦντο ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἡ δὲ ἀποστασία τῶν Μήδων εὐλογώτερον πρέπει νὰ ἀναχθῇ εἰς τὰ μέσα ἢ τὸ πολὺ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ καὶ Ἀσσαρδδῶν ἢ τὸ πολὺ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Σεναχειρίμ. Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ συγχύσεις καὶ ἀντιφάσεις καὶ ἀνακριβείαι τῆς Ἡροδοτείου παραδόσεως, ἀναφερόμεναι εἰς τὰς λεπτομερείας, δὲν ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τῆς ὅλης παραδόσεως τὴν ἐν τῷ ὅλῳ αὐτῆς ὑπάρχουσαν ἱστορικὴν ὑπόστασιν καὶ ἀξίαν, τὴν καθιστῶσαν τὴν παράδοσιν ταύτην τὴν μόνην ἀξίαν λόγου ἱστορικῆς πηγῆς τῶν περὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Μηδικοῦ κράτους καὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ γνώσεων ἡμῶν.

Ἐκ τῆς ὅλης παρὰ Ἡροδότῳ περὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ καὶ τοῦ Μηδικοῦ κράτους ἱστορίας καὶ περὶ τῶν πρὸς ἄλληλα σχέσεων αὐτῶν ἐξάγονται αἱ ἐξῆς ὑπὸ καθόλου ἐποψιν ἀξίαι λόγου καὶ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτῶν οὐχὶ πολὺ ἀφιστάμεναι τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας ἱστορικαὶ εἰδήσεις. α') Καθ' Ἡρόδοτον ἡ ἐπὶ τὴν ἄνω Ἀσίαν Ἀσσυριακὴ ἡγεμονία διήρκεσεν ἔτη 520 (1). Εἰ καὶ δὲ ὁ Ἡρόδοτος δὲν λέγει ἡμῖν ἀκριβῶς ἂν ὡς τέλος τῆς ἡγεμονίας ταύτης θεωρεῖ τὴν ἀποστασίαν τῶν Μήδων ἢ τὴν ἐπὶ τοῦ Μήδου βασιλέως Φραόρτου, ἀκριβέστερον δὲ ἐπὶ τοῦ Κυαξάρου, ἀρξαμένην ἡγεμονίαν τῶν Μήδων ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας, (διότι τὰ παρ' αὐτοῦ εἰρημένα « Ἀσσυρίων ἀρχόντων τῆς ἄνω Ἀσίας ἐπ' ἔτερα εἰκοσι καὶ πεντακόσια, πρῶτοι ἀπ' αὐτῶν Μῆδοι ἤρξαντο ἀπίστασθαι » εἰσὶν ἐπιδεκτικὰ καὶ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας ἐξηγήσεως ἄλλως τε, καθὼς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὁ Ἡρόδοτος φαίνεται πως συγχέων τὸν χρόνον τῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας ἀρχῆς τῶν Μήδων πρὸς τὴν ὅλην διάρκειαν τῆς Μηδικῆς μοναρχίας), ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν τῇ μιᾷ καὶ ἐν τῇ ἑτέρῳ ὑποθέσει δὲν ἀφίσταται τῆς ἀκριβείας (2). Διότι καθ' ἑκάτεραν τῶν ὑποθέσεων ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας Ἀσσυριακῆς ἡγεμονίας ἀνάγεται εἰς χρόνους, ὅποτε ἀληθῶς οἱ Ἀσσύριοι ἠγωνίζοντο διαρκῶς νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν ἐπὶ τὴν ἄνω Ἀσίαν. β') Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ὅτι πρῶτοι οἱ Μῆδοι ἀπέστησαν ἢ, ὡς λέγει μετὰ μείζονος ἀκριβολο-

δὲν προηγήθησαν τῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας Μηδικῆς ἡγεμονίας, ἀλλὰ παρενεβλήθησαν εἰς τὴν χρονικὴν περίοδον αὐτῆς ὥστε καὶ οὕτω ἡ ἀρχὴ τῆς Μηδικῆς ἡγεμονίας πρέπει νὰ τεθῇ πέρα τοῦ 662· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὑποθέσει τῶν 100 μόνον ἐτῶν ἡ αὐτὴ ἀρχὴ ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Δηϊόκου, ὅπερ δὲν συνάδει πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεγόμενον ὅτι πρῶτος ὁ Φραόρτης ἐξέτεινε τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τὴν ἄνω Ἀσίαν. Κατὰ τὴν ἐξήγησιν ἣν ἠκολούθησαμεν ἡμεῖς τοῦ ἀσαφοῦς χωρίου, οἱ Μῆδοι ἤρξαν τῆς ἄνω Ἀσίας ἔτη 128, ἐν τούτοις δὲ τοῖς ἔτεσι δὲν πρέπει νὰ περιληφθῶσι καὶ τὰ 28 ἔτη τῆς Σκυθικῆς ἀρχῆς τὰ ἀναγόμενα εἰς τὰ μέσα περὶ τοῦ τῆς χρονικῆς περιόδου τῆς ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἡγεμονίας, ὥστε οὕτω τὰ ἔτη τῆς πραγματικῆς ἀρχῆς τῶν Μήδων εἶναι 128· ἀλλ' ἡ ὅλη χρονικὴ περίοδος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἡγεμονίας μέχρι τοῦ τέλους αὐτῆς μετὰ τὸ ἐν αὐτῇ χάσματος τῶν 28 ἐτῶν τῆς Σκυθικῆς ἀρχῆς, ἀποτελεῖ ἔτη 156.

(1) Πρβλ. τὰ ἐν σ. 219-220 Ἡ ἄνω Ἀσία ἦτοι ἡ ἄνω Ἄλυσος Ἀσία δὲν εἶχεν ὀριστικὴν ἔκτασιν καὶ περιοχὴν, ἀλλὰ περιελάμβανε ἀόριστως πάσας σχεδὸν τὰς χώρας τὰς πέραν τοῦ Ἄλυος γνωστὰς τοῖς Ἕλλησι. Καὶ περὶ μὲν τῶν Ἀσσυρίων, ὅταν λέγηται ὅτι ἤρξαν τῆς ἄνω Ἀσίας, τὸ πρᾶγμα δὲν ἀφίσταται τῆς ἀληθείας ἀφοῦ οὗτοι ἤρχον καὶ πάσης τῆς Μεσοποταμίας καὶ Συρίας· ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὅταν τοῦτο λέγηται περὶ τῶν Μήδων, οἵτινες δὲν ἤρχον οὐτε Μεσοποταμίας οὔτε Συρίας.

(2) Πρβλ. τὰ ἐν σελ. 218-221 περὶ τῆς Ἡροδοτείου χρονολογίας εἰρημένα.

γίας αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος, ἤρχισαν νὰ ἀφίστανται («ἤρξαντο ἀπίστασθαι») καὶ ὅτι περὶ ἐλευθερίας πολεμοῦντες ἐναντίον τῶν Ἀσσυρίων «ἐγένοντο ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ ἀπώσαμενοι τὴν δουλείαν ἠλευθερώθησαν» συνάδει κατ' οὐσίαν πρὸς ὅσα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διὰ μακρῶν ἀφηγήθημεν περὶ τῶν κατὰ τῶν Μήδων πολέμων τῶν πρὸ τοῦ Συναχειρίμ μεγάλων βασιλέων, καὶ ἰδίως περὶ τῶν δυσχερῶν ἀγώνων, οὓς διεξήγαγε κατὰ Μήδων ὁ βασιλεὺς Σαργῶν (ἴδ. σελ. 341-344), καὶ πρὸς ὅσα ἔτι ἐκ τῆς ἀφορμῆς τῶν πολέμων τούτων εἶπομεν περὶ τῆς σημασίας καὶ σπουδαιότητος, ἣν ἐκτῶντο κατὰ μικρὸν οἱ Μῆδοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἄνω Ἀσίας, ἰδίως ἀπέναντι τῶν Ἀσσυρίων. Ὁ Σαργῶν βασιλεύσας, καθὰ εἶδομεν, ἀπὸ τοῦ 721 μέχρι τοῦ 704 π. X. ἐνίκησεν ἐπὶ τέλους καὶ καθυπέταξε τοὺς Μήδους καὶ πολλοὺς ἠγεμόνας Μηδικῶν φυλῶν κατέστησε φόρου ὑποτελεῖς. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Σαργῶν, τοῦ Συναχειρίμ, τοῦ βασιλεύσαντος ἀπὸ τοῦ 704-680 π. X., βλέπομεν Μηδικούς λαοὺς ἀφισταμένους πάλιν τῆς Ἀσσυρίας καὶ ἐν συμμαχίᾳ πρὸς τοὺς Ἐλαμίτας μετασχόντας τῆς μεγάλης κατὰ τοῦ κράτους τούτου συστάσεως τῆς γενομένης τῷ 761 π. X. καὶ διαλυθείσης διὰ τῆς ἐν Χουλλοὺλ νίκης τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως (ἴδ. σ. 375). Ἐπειδὴ δὲ οὔτε μετὰ τὴν ἐν Χουλλοὺλ μάχην οὔτε ὕστερον μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ βλέπομεν τὸν Συναχειρίμ εἰσβάλλοντα εἰς τὰς Μηδικὰς χώρας, τοῦναντίον δὲ κατὰ τὰ ἀμέσως πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ἀσσαραδδῶν βλέπομεν τοὺς Μήδους ἐπερχομένους κατὰ τῆς Ἀσσυρίας αὐτῆς (τῷ 678 π. X.), ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῶν ἀπὸ βορρᾶ καὶ ἀπὸ δυσμῶν εἰσβαλόντων εἰς τὸ κράτος τοῦτο Κιμμερίων καὶ τῶν ἄλλων συμμαχῶν αὐτοῖς λαῶν, καὶ χωροῦντας μέχρις Ἀρβήλων, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ἀσφαλῶς πως ὅτι οἱ πρὸ τῆς ἐν Χουλλοὺλ μάχης ἀποστάντες τῆς Ἀσσυρίας Μῆδοι δὲν ὑπετάχθησαν πλέον ἐπὶ τοῦ Συναχειρίμ, ὅτι δὲ ἐπὶ τοῦ Ἀσσαραδδῶν ἐπῆλθον καὶ κατὰ τῆς Νινευί. Οὕτω δὲ ὡς χρόνον τῆς ἀποστασίας τῶν Μήδων εὐρίσκουμεν τὴν μετὰ τῆς ἀποστασίας κατὰ 10-15 ἔτη μόνον διαφέρουσα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου παρατιδομένης (712 ἢ 711 π. X., ἴδ. κατωτέρω) ἐν τοῖς καθόλου συνάδει πρὸς ταύτην. γ) Καθ' Ἡρόδοτον, ὁ τοῦ Δηϊόκου υἱὸς καὶ διάδοχος, ὁ μετὰ τὴν ἀποστασίαν βασιλεύσας τῶν Μήδων, ἄρχας ἀπὸ 659 μέχρι 637 π. X. (1) ἐπεχείρησε κατὰ τῆς Ἀσσυρίας πόλεμον ἐπιθετικόν, ἀλλ' ἠττήθη ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ καὶ διεφθάρη μετὰ μέγαλον μέρος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Καὶ τὰ κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην τοῦ Φραόρτου δυνάμεθα νὰ συμβιβάσωμεν πρὸς τὰς παραδόσεις τὰς Ἀσσυριακάς ὑποθέτοντες μετὰ πολλῆς πιθανότητος ὅτι ἡ ἐπιθετικὴ καθ' Ἡρόδοτον Μηδικὴ στρατεία κατὰ Ἀσσυρίων εἶναι αὕτη ἢ ἐκ τῶν μνημείων γνωστῇ

(1) Διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ πρώτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Δηϊόκου διάφοροι ἐρηνευταὶ τοῦ Ἡροδότου διαφόρους προτείνουναι χρονολογίας, καθ' ἃς προσδιορίζουσι καὶ τὰς τῶν διαδόχων αὐτοῦ βασιλείας, οἱ μὲν θεωροῦντες ὡς ἔτος τῆς ἀποστασίας τῶν Μήδων τὸ 714, τῆς δὲ ἀρχῆς τοῦ Δηϊόκου τὸ 712 ἢ 711, ἄλλοι δὲ ἔτι πλέον καταβιάζοντες τὸ πρῶτον ἔτος τῆς τοῦ Δηϊόκου βασιλείας, εἰς τὰ 709, 708 καὶ 696 π. X. Ἡμεῖς ἐνταῦθα ἀκολουθοῦμεν αὐτῷ τῷ Ἡροδότῳ, ἐν οἷς λέγει οὗτος περὶ τῶν ἐτῶν τῆς βασιλείας ἐκάστου, βάσιν χρονολογικὴν ἔχοντες τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Κύρου (562-561), κατὰ τὰ ἐν σελ. 438 σημ. 1 εἰρημένα. Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (B' 32), ὅτι καθ' Ἡρόδοτον ὁ Κναξάρης ἠρέθη βασιλεὺς Μήδων τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς ἑπτακαίδεκάτης Ὀλυμπιάδος, συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἄνω χρονολογίαν τοῦ Ἡροδότου περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Δηϊόκου. Πάντως δὲ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Διοδώρου τὸ Κναξάρης κεῖται πλημμελῶς ἀντὶ Δηϊόκου.

εἰς Ἀσσυρίαν ἐπιδρομὴ τῶν Μήδων ἢ γενομένη μετὰ τῆς Κιμμερικῆς ἐπιδρομῆς τῷ 678 π. X. ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσαραδδῶν. Βεβαίως καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχει τις διαφωνία χρονολογικὴ μετὰ τῶν δύο παραδόσεων οὐχὶ ἐλάσσων τῶν 40 περίπου ἔτων. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη διαφορὰ δὲν ἀναίρει τὴν ἐν τοῖς καθόλου πρὸς ἀλλήλας συμφωνίαν τῶν δύο παραδόσεων. Ἡ χρονολογικὴ διαφωνία μετὰ τῶν δύο παραδόσεων δὲν καθίσταται μείζων καὶ ὡς πρὸς τὰ ὕστερον γεγονότα, τὴν ὑπὸ τοῦ Κναξάρους δηλονότι γενομένην στρατείαν τὴν ἀπολήξαν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Νινευί. Καθ' Ἡρόδοτον ὁ Φραόρτης ἀπέθανε τῷ 637 ἢ 636 π. X. Ἐπειδὴ δὲ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν Κναξάρης ἐβασίλευσεν ἐν ὄλῳ 40 ἔτη, ἐν τῷ χρονικῷ δὲ τούτῳ διαστήματι δις ἐπολιόρησε τὴν Νινευί, μετὰ δὲ τῶν δύο πολιορκιῶν ἐμεσολάβησεν ἢ ἐπὶ 28 ἔτη ἀρχὴ τῶν Σκυθῶν, ἧς μετὰ τὸ τέλος οὐχὶ ἀμέσως ἀλλὰ μετὰ χρόνον ἱκανόν, δαπανηθέντα εἰς παρασκευάς, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Νινευί, διὰ τοῦτο καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι ὁ Κναξάρης ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ταύτης ἀπέθανεν, ἀναγκαῖον πάντως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ πρώτη πολιορκία ἐγένετο οὐχὶ πρὸ τῆς παρόδου τῆς πρώτης δεκαετίας τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἥτοι πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐγένετο αὕτη περίπου μετὰ τῶν ἐτῶν 636 καὶ 626 π. X. Καὶ ἡ χρονολογία αὕτη μὴ διαφωνοῦσα ἐν πᾶσι πρὸς ὅσα εἶπομεν ἀνωτέρω περὶ τοῦ τέλους τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσυριακοῦ ὡς χρόνον τοῦ τέλους τούτου προσδιορίζαντες τὸ ἔτος 626, δὲν ἀφίσταται πολὺ τῆς ἀκριβείας ἂν ὑποτεθῆ, ὅπερ πιθανώτατον, ὅτι ἡ πρώτη πολιορκία τῆς Νινευί, ἢ ἀποτυχοῦσα, ἐγένετο ἀμέσως ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσσυριακοῦ. Ἄλλ' ἐκεῖνο ὅπερ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο καθίστησι τὴν παράδοσιν τοῦ Ἡροδότου ἱκανῶς ἀξιόπιστον παρέχον αὐτῇ βάσιν τε καὶ ἀξίαν ἱστορικὴν, εἶναι ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἱστορούμενη μεγάλη Σκυθικὴ ἐπιδρομὴ. Τὰ περὶ τοῦ γεγονότος τούτου παρατιδόμενα ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ ἱστορικῶς ἐκτίθενται ὑπὸ τούτου καὶ συμφωνοῦσι γενικῶς, ὑπὸ τε καθόλου ἱστορικῆν ἔποψιν, καὶ ὑπὸ χρονολογικῆν ἰδίως, πρὸς τὰ εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀναφερόμενα χωρία τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς.

Β'. Ἡ μεγάλη Σκυθικὴ ἐπιδρομὴ ἢ περὶ τὰ τέλη τοῦ 7 π. X. αἰῶνος.— Ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, καθ' ὃν χρόνον, καθ' Ἡρόδοτον, ὁ βασιλεὺς τῶν Μήδων Κναξάρης μετὰ τὴν κατὰ τῶν Ἀσσυρίων νίκην ἐπολιόρησε τὴν Νινευί, μεγάλη ἐπιδρομὴ Σκυθῶν *νομάδων* γενομένη εἰς τὴν Μηδίαν ἠνάγκασε τὸν Κναξάρην νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀσσυριακῆς πρωτεύουσας καὶ νὰ σπεύσῃ εἰς ἄμυναν τῆς Μηδίας. Οἱ Σκύθαι οὗτοι, καθ' Ἡρόδοτον, ὠρμήθησαν ἀπὸ τῶν περὶ τὴν Μαιώτιν λίμνην ἦτοι τὴν νῦν Ἀζοφικὴν θάλασσαν χωρῶν ὡς αἰτία δὲ τῆς πρὸς νότον καὶ ἀνατολὰς τοιαύτης μεγάλης ἐπιδρομικῆς μεταναστεύσεως ἀναφέρεται ἢ ὑπ' αὐτῶν γενομένη δίωξις τῶν Κιμμερίων, οὓς οἰκοῦντας πρότερον ἐν τῇ περὶ τὴν Μαιώτιν χώρα ἐκβαλόντες ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν καὶ καταδιώκοντες αὐτοὺς, φεύγοντας, ἐτράπησαν τὴν πρὸς τὸν Καύκασον. Ἄλλ' ἐν τῇ δίωξί τὴν ἀπώλεσαν τὰ ἔτη τῶν Κιμμερίων, οἵτινες ἀκολουθοῦντες πάντοτε τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Καυκάσου παρὰ τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου ὁδὸν εἰσῆλθον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐνῷ οἱ καταδιώκοντες αὐτοὺς Σκύθαι τὴν πρὸς ἀνατολὰς παρὰ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Κασπίας λαβόντες ὁδὸν καὶ ταύτην πορευόμενοι, ἐν δεξιᾷ πάντοτε ἔχοντες τὸν Καύκασον, εἰσῆλθον εἰς τὴν Μηδίαν. Ἐνταῦθα δὲ συγκρουσθέντες πρὸς τοὺς Μήδους καὶ τούτους νικήσαντες ἐκ Μηδίας ὀρμώμενοι κατέλαβον καὶ τὰς δυτικώτερον ἐκτεινομένης χώρας μέχρι τῶν ὄριων τῆς Αἰγύπτου καί, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, «τὴν Ἀσίην πᾶσαν ἐπέεχον». Πόθεν οἱ Σκύθαι ὀρμηθέντες κατέλαβον τὴν χώραν τῶν Κιμμερίων καὶ διατὶ ἐξέβαλον τούτους ἐκ τῆς χώρας αὐτῶν; Κατὰ τινα παραδόσιν Σκυθικὴν, ἣν ἀξιόπιστον θεωρεῖ ὁ Ἡρόδοτος, οἱ Σκύθαι ἐπέδραμον εἰς

τὴν γῆν τῶν Κιμμερίων πεισθέντες ὑπὸ τῶν Μασσαγετῶν. Οἱ Μασσαγέται ὄκουν ἐν ταῖς πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κασπίας μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς Ὠξιανῆς λίμνης (τῆς λ. Ἀράλ) ἐκτεινομένης πεδιναῖς χώραις, ὥστε οἱ Σκύθαι οἱ νομάδες, περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος, οἱ ὑπὸ τῶν Μασσαγετῶν πεισθέντες καὶ μεταναστεύσαντες δυτικώτερον εἰς τὴν Κιμμερίαν, ὄκουν πρότερον ἐν ταῖς μεταξὺ τῆς χώρας τῶν Μασσαγετῶν καὶ τῆς Μαιώτιδος ὑπερθεῖν τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Κασπίας παρὰ τὸν κάτω Οὐράλην καὶ τὸν κάτω Βόλγαν χώραις. Ἄλλὰ τὸ τῶν Σκυθῶν ὄνομα ἦτο γενικώτατον παρ' Ἑλλησιν εἰς μέγα πλῆθος ἐθνῶν διδόμενον ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ μέχρι τοῦ Ἰμαοῦ καὶ πέραν ἔτι τούτου οἰκούντων ἢ πλανωμένων. Ὅτι δὲ ὁπωσοῦν σαφῶς παρὰ τοῦ Ἡροδότου μανθάνομεν, εἶναι ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους, ὧν ἀφηγοῦμεθα τὴν ἱστορίαν, ἐν ταῖς εὐρυτάταις χώραις ταῖς ἐκτεινομέναις ἀπὸ τῆς Μαιώτιδος, καὶ ἴσως ἔτι δυτικώτερον, ἀπὸ τοῦ Τύρα, τοῦ νῦν δηλονότι Δανάστρωος (1), μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Ὠξου, ἐγένετό τις μεγάλη κίνησις, εἰδός τι μεγάλης μεταναστεύσεως ἐθνῶν νομάδων, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς τοιαύτης κινήσεως ἔθνη τινὰ τῶν ὑπὲρ τὸν Καυκάσον οἰκούντων διὰ τοῦ Καυκάσου εἰσέβαλον εἰς τὰς ἐντεῦθεν τούτου χώρας, καὶ ἄλλα μὲν τούτων, ὡς οἱ Κιμμέριοι, ἐστράφησαν πρὸς δυσμὰς καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἄλλα δὲ τραπέντα ἀνατολικώτερον εἰσήλασαν εἰς τὴν Μηδίαν. Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεγόμενον ὅτι οἱ Σκύθαι οἱ νομάδες εἰσέβαλον εἰς τὴν Μηδίαν διώκοντες τοὺς Κιμμέριους καὶ ὅτι ἁμαρτόντες τῆς ὁδοῦ εἰσῆλθον εἰς τὴν Μηδίαν οὐδὲν ἄλλο κατὰ βάθος σημαίνει ἢ ἐκεῖνο, ὅπερ συμβαίνει ἐν ταῖς μεταναστεύσεσιν ἐθνῶν, ὧν ἕκαστον ἐρεπόμενον τῷ ἑτέρῳ καταλαμβάνει τὴν ὑπὸ τούτου καταλιμπανομένην γῶραν. Ἄλλως τὸ νὰ ἐξελάσσωσιν οἱ Σκύθαι νομάδες τοὺς Κιμμέριους ἐκ τῆς Εὐρώπης, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, εἶτα δὲ νὰ διώκωσιν αὐτοὺς φεύγοντας, οὐδένα λόγον ἔχει. Ἄλλ' ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεγομένοις ὑπάρχει τι καὶ ἕτερον ὀλίγον παράδοξον. Κατὰ τινα, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὑπ' αὐτοῦ μνημονευομένην παράδοξιν, ἢ ἀρχὴ τῆς μεταναστεύσεως ἐγένετο ὑπὸ τῶν Μασσαγετῶν τῶν ἐγγύς τοῦ Ὠξου οἰκούντων (2), οἱ δὲ Σκύθαι οἱ νομάδες ἦσαν γείτονες τῶν Μασσαγετῶν. Ἄλλ' ἢ ἀπὸ τῶν Μασσαγετῶν ἀρξαμένη κίνησις, ἵνα φθάσῃ εἰς τὴν Μηδίαν, ἀντί ν' ἀκολουθήσῃ τὴν εὐθειαν καὶ σύντομον ὁδὸν εἰς τὰς πρὸς νότον κειμένας ἀνατολικὰς χώρας τοῦ Ἰρανοῦ ὀροπεδίου καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὸ δυτικὸν Ἰράν, εἰς τὴν Μηδίαν, ποιεῖται καμπὴν τινα τεραστίαν ἀκολουθοῦσα τὴν ἀπὸ τῶν ὄχθων τῆς Κασπίας μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Τύρα ὁδὸν καὶ ἐκεῖθεν ἐπανακάμπτοσα ἀνατολικώτερον εἰς τὸν Καυκάσον καὶ ἐντεῦθεν πάλιν τὴν πρὸς τὴν Κασπίαν τρεπομένη ὁδόν, χωρὶς νὰ ἄψῃται τῆς Ἀρμενίας, καταντῶ εἰς τὴν Μηδίαν καὶ ἐκεῖθεν τρεπομένη πρὸς δυσμὰς διὰ τῆς Ἀσσυρίας, τῆς Μεσοποταμίας καὶ Συρίας ἐκτείνεται μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου, ἀνωμαλωτάτην οὕτω καὶ ἐλικοειδεστάτην ἀκολουθοῦσα πορείαν. Τὸ ἄτοπον τοῦτο τῆς Ἡροδοτείου παραδόσεως αἴρεται εὐκόλως, ἐάν, ἀντὶ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ γεγονός κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου διδομένην στενωτάτην καὶ ἀτελεστάτην ἐξήγησιν, ὅτι οἱ Σκύθαι ἐκβαλόντες τοὺς Κιμμέριους ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ χωρῶν αὐτῶν καὶ διώκοντες αὐτοὺς φεύγοντας διὰ τοῦ Καυκάσου εἰς τὴν

(1) Τοῦτο μαρτυρεῖται ἐξ ὧν λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Δ' 11) ὅτι οἱ Σκύθαι οἱ διώξαντες τοὺς Κιμμέριους προήλασαν μέχρι Τύρα.

(2) Καθ' Ἡρόδοτον (Δ' 11) οἱ Σκύθαι ὁπότε πεισθέντες ὑπὸ τῶν Μασσαγετῶν εἰσέβαλον εἰς τὴν Κιμμερίαν, διέβησαν τὸν Ἀράξην. Ὡς οὕτω καλούμενος ποταμὸς τῆς Σκυθίας, ὁμῶνυμος τῷ ἐν Ἀρμενίᾳ Ἀράξῃ, νοητέος κατὰ τινας μὲν ὁ Βόλγας, κατ' ἄλλους δὲ ὁ Ὠξος.

Μικρὰν Ἀσίαν, πλανηθέντες αὐτοὶ ἐξέπεσαν εἰς τὴν Μηδίαν καὶ ἐκεῖθεν προήλασαν μέχρις Αἰγύπτου· ἐάν, λέγω, ἀντὶ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ γεγονός τῆς μεταναστεύσεως διὰ τῆς στενωτάτης ταύτης καὶ ἀτελεστάτης ἐξηγήσεως, ἀποδώσωμεν αὐτῇ τὴν εὐρυτάτην ἔννοιαν, ἣν ἐκ πολλῶν ἀποδεικνύεται ἔχουσα ἔννοιαν μεγάλης μεταναστεύσεως λαῶν ἐπὶ εὐρυτάτης ἐκτάσεως γενομένης, ἀπὸ τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς τῆς Μαιώτιδος χωρῶν μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Ὠξου. Ἡ τοιαύτη μετανάστευσις πολλῶν λαῶν Σκυθικῶν ἐπ' ἀλλήλους κινουμένων καὶ ἀλλήλους διωκόντων φαίνεται ὅτι μεγάλην καὶ δεινὴν ἐπήνεγκεν ἐπιδρομὴν βαρβαρικὴν εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀσίας τὰς ἐκτεινομένας ἀπὸ τοῦ Ὠξου μέχρι τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου, δυναμένην νὰ συγκριθῇ κατὰ τὴν ἔκτασιν σχεδὸν πρὸς τὴν μεγάλην μεταναστευσιν τῶν λαῶν τὴν γενομένην τῷ Δ' μ. Χ. αἰῶν ἀπὸ τῶν ἔνδον τῆς Ἀσίας μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Εὐρώπης καὶ συντελέσασαν εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐν τῇ Δύσει. Ἡ μετανάστευσις καὶ ἡ ἐπιδρομὴ ἐγένετο, φαίνεται, ταυτοχρόνως εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν διὰ τοῦ Καυκάσου, ἴσως δὲ καὶ διὰ τοῦ Εὐξείνου αὐτοῦ (ὅπως κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα) διὰ τῶν πειρατικῶν ἐκείνων στόλων, οὓς βλέπομεν βραδύτερον (κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα) ἀπὸ τῶν βορείων ἄκτων τοῦ Εὐξείνου ὀρωμένων καὶ ρίπτοντας τὰ ἐπιδρομικὰ αὐτῶν στίφη εἰς τὰ βόρεια παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὰ ἔνδον τῆς χερσονήσου. Ὅτι ἡ Μ. Ἀσία καὶ ἡ Ἀρμενία κατὰ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν πέραν τοῦ Εὐξείνου βαρβάρων μαρτυρεῖ ὀρθῶς ὁ Ἡρόδοτος κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα. Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν παρὰ τῶν προφητῶν τοῦ Ἰσραὴλ λεγομένων καθίσταται δῆλον ὅτι ἡ εἰς τὴν Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν καὶ Ἀσσυρίαν εἰσβολὴ ἐγένετο συγχρόνως καὶ ἀπὸ βορρᾶ καὶ ἀπ' ἀνατολῶν, καὶ διὰ τῆς ἀνατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Ἀρμενίας, καὶ διὰ τῆς Μηδίας καὶ τῆς ἄλλης Ἀριανῆς. Λαοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (οἱ Γαμέρ ἢ Κιμμέριοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ Μόσχοι καὶ οἱ Τιβαρηνοὶ) καὶ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὀροπεδίου παρίστανται ὑπὸ τῶν προφητῶν ἐλαννόμενοι καὶ παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἐπιδρομέως καὶ σὺν τούτῳ ἐπιχερόμενοι εἰς τὰς χώρας τῆς Συρίας καὶ Μεσοποταμίας. Ὁ Καυκάσος διὰ τῶν πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς ἀνατολὰς πυλῶν αὐτοῦ (τῶν Καυκασίων πυλῶν), καθὰ μαρτυρεῖ ὁ Ἡρόδοτος, διήνοιγε τὰς μεγάλας λεωφόρους εἰς τὴν ἐπιδρομικὴν στρατείαν. Ὅτι δὲ ἡ ἐπιδρομὴ ἐγένετο καὶ ἀπ' ἀνατολῶν καὶ ὅτι οἱ Σκύθαι εἰσῆλθον εἰς τὴν Μηδίαν οὐχὶ ἀπλῶς διὰ τοῦ ἀνατολικοῦ Καυκάσου καὶ διὰ τῶν δυτικῶν ἄκτων τῆς Κασπίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἀνατολικῶν καὶ νοτιῶν ἄκτων τῆς θαλάσσης ταύτης εἰσβαλόντες εἰς τὴν Παρθυαίαν καὶ Ὑρκανίαν (Χορασάν) καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Μηδίαν καὶ Περσίδα καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Ἀριανῆς, μαρτυρεῖται σαφῶς ἐκ τῆς παρὰ τῷ Κτησίᾳ παραδόσεως περὶ τῆς εἰς τὸ Μηδικὸν κράτος εἰσβολῆς τῶν Σκυθῶν ἢτοι Σκυθῶν τῆς γενομένης ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἀστιβάρα. Οὗτος, κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα, εἶναι ὁ Κυαξάρης τοῦ Ἡροδότου, ἐφ' οὗ βασιλέως ἐγένετο, καθ' Ἡρόδοτον, ἡ μεγάλη Σκυθικὴ ἐπιδρομή. Συναπτομένων δὲ τῶν παρ' Ἡροδότῳ περὶ τῆς εἰς τὸ Μηδικὸν κράτος Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς λεγομένων πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Κτησίου περὶ τῶν μεταξὺ Μήδων καὶ Σκυθῶν ταυτοχρόνων πολέμων ἀναφερόμενα, ἐννοεῖται ὅτι περὶ τοῦ αὐτοῦ πρόκειται γεγονότος. Κατὰ τὴν παράδοξιν ταύτην, βασιλεύοντος τοῦ Ἀστιβάρα οἱ Πάρθοι, λαὸς δηλονότι ἀξιόλογος τῆς Ἀριανῆς ἢτοι τοῦ Ἰρανοῦ ὀροπεδίου οἰκῶν κατὰ τὰ βορειοανατολικά αὐτοῦ μέρος τῆς ἐπαρχίας Χορασάν τοῦ νῦν Περσικοῦ κράτους, καὶ ὑπὸ τοῦ Κυαξάρου ἢ ἔτι πρὸ τούτου εἰς τὸ Μηδικὸν κράτος ὑποτεταγμένος, ἀπέστη ἀπὸ τῶν Μήδων καὶ παρέδωκε τὴν χώραν εἰς τοὺς οὐ μακρὰν οἰκοῦντας βορειότερον Σκυθικοὺς λαοὺς, ἐπεκαλέσατο δηλονότι τὴν

τούτων προστασίαν καὶ βοήθειαν. Ἐντεῦθεν συνέστη πόλεμος μεταξύ Μήδων καὶ Σκυθῶν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διαρκέσας. Οὗτος ὁ μεταξύ Μήδων καὶ Σκυθῶν πόλεμος ὁ γινόμενος κατὰ Κτησίαν καθ' ὃν χρόνον, καθ' Ἡρόδοτον, ἐγένετο ἢ εἰς Μηδίαν Σκυθικὴ ἐπιδρομή, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ αὐτὴ αὕτη ἢ ἐπιδρομή. Ἀλλὰ καὶ ὁ Στράβων (ΙΑ' 511—512) παραδίδωσιν ἡμῖν πολύτιμόν τινα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς μεγάλης Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς εἰδησιν διαφωτίζουσαν τὰ τε ὑπὸ τοῦ Κτησίου καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενα περὶ τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης. Κατὰ Στράβωνα μεταξύ τῆς Παρθναίας καὶ τῶν ὑπερθεν ταύτης ἐν ταῖς πρὸς ἀνατολάς τῆς Κασπίας θαλάσσης πεδιάσιν (ἐνθα καθ' Ἡρόδοτον ὄκουν οἱ Σκύθαι νομάδες) οἰκούντων Σκυθῶν ὑπῆρχεν ἕρημος, ἦν συχνὰ διατρέχοντες οἱ Σκυθικοὶ λαοὶ κατελάμβανον τὰ τῶν Παρθναίων πεδία καὶ ἐπέβαλλον φόρους τοῖς Παρθναίοις. «Φόρος δ' ἦν, λέγει ὁ Στράβων, τὸ ἐπιτρέπειν τακτοῖς τισι χρόνοις τὴν χώραν κατατρέχειν καὶ φέρεσθαι λείαν, ἐπιπολαζόντων δ' αὐτῶν παρὰ τὰ συγκείμενα ἐπολεμῆτο καὶ πάλιν διαλύσεις καὶ ἀναπολεμήσεις ὑπῆρχον. Τοιοῦτος δὲ καὶ ὁ τῶν ἄλλων νομάδων βίος, αἰεὶ τοῖς πλησίον ἐπιτιθεμένων, τότε δ' αὖ διαλλαττόμενων. Σάκαι μέντοι, προστίθησιν ὁ Στράβων, παραπλησίας ἐφόδους ἐποίησαντο τοῖς Κιμμερίοις καὶ Τρήρεσι, τὰς μὲν μακροτέρας, τὰς δὲ καὶ ἐγγύθεν· καὶ γὰρ τὴν Βακτριανὴν κατέσχον καὶ τῆς Ἀρμενίας κατεκτήσαντο τὴν ἀρίστην γῆν, ἦν καὶ ἐπώνυμον ἑαυτῶν κατέλιπον Σακκασὴν, καὶ μέχρι Καππαδοκῶν καὶ μάλιστα τῶν πρὸς Εὐξείνῳ, οὓς Ποιτικοὺς νῦν καλοῦσι, προῆλθον». Ὅτι ἢ ἐπιδρομὴ αὕτη, περὶ ἧς ποιεῖται λόγος ὁ Στράβων, εἶναι ἢ μεγάλη Σκυθικὴ ἐπιδρομή, τοῦτο θέλομεν νοήσει καὶ ἐν τοῖς περαιτέρω σαφέστερον. Οὕτω καὶ ἐκ τοῦ Στράβωνος ἐπικυροῦται ἢ γνώμη ἢ ἐξενεχθεῖσα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ἢ Σκυθικὴ ἐπιδρομὴ ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ ἄνω Ὠξου, τῆς Βακτριανῆς καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Καναίου μέχρι Ἀρμενίας καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, ἐξηγουῦνται δὲ ὑπ' αὐτοῦ σαφῶς τὰ αἷτια τῆς μεταξύ Σκυθῶν καὶ Μήδων συγκρούσεως, καθόλου δὲ τῆς ἀπ' ἀνατολῶν ἐπιδρομῆς (1).

Ἄλλ' εἰ καὶ ἢ ἐπιδρομὴ ἐγένετο ἀπὸ τε βορρᾶ καὶ ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ἢ τε Μηδία καὶ ἢ Ἀριανὴ καθόλου ὑπέστησαν τὰς μεγάλας ἐξ αὐτῆς συμφορὰς, μείζονα αἰσθησὶν ἐνεποίησε τοῖς ἐν Συρίᾳ λαοῖς ἢ ἀπὸ βορρᾶ διὰ τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐνσκήψασα θύελλα, ἢ φόβον καὶ τρόμον ἐμβαλοῦσα τοῖς λαοῖς ἐκείνοις καὶ δεινὰς ἐπενεγκοῦσα καταστροφὰς μέχρι τῶν ὄρων τῆς Αἰγύπτου. Περὶ τῶν καταστροφῶν τούτων λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Α' 106) : «Ἐπὶ μὲν νῦν ὀκτώ καὶ εἴκοσι ἔτεα ἦρχον τῆς Ἀσίας οἱ Σκύθαι, καὶ τὰ πάντα σφί ὑπὸ τε ὕβριος καὶ ὀλιγωρίας ἀνάστατα ἦν· χωρὶς μὲν γὰρ φόνων (2) ἔπραττον παρ' ἐκάστου τὰ ἐκάστοις ἐπέβαλλον, χωρὶς δὲ τοῦ φόρου (3) ἤρπαζον περιελαύνοντες τοῦτο ὅτι ἔχιοιεν ἐκάστου». Ἄλλ' ὁ Ἡρόδοτος καὶ τοπικῶς καὶ χρονικῶς ἀψίστατο πολὺ τοῦ θεάτρου τῶν καταστροφῶν. Ἐγραφε περὶ αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι 150 ἔτη μετὰ τὰ γενόμενα.

(Ἡ Σκυθικὴ ἐπιδρομὴ καὶ οἱ προφηταὶ τοῦ Ἰσραὴλ).— Ἄλλ' οἱ προφηταὶ τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ σύγχρονοι περίπου ὄντες τῷ γεγονότι καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θεάτρου ἰστάμενοι τῶν καταστροφῶν καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ θρησκευτικῇ αὐτῶν ἐξίρσει

(1) Ὁ Rawlinson (II, 386) ὁ τὴν παρὰ Κτησίᾳ περὶ πολέμου Μήδων καὶ Σκυθῶν παράδοσιν πολλαχῶς πειρώμενος νὰ ἐξηγήσῃ ἠγνῶει, ὡς φαίνεται, τὴν μόνην καὶ σαφεστάτην ἐξήγησιν τὴν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος δεδομένην.

(2) Ἐκτὸς δηλονότι τῶν φόνων, οὓς διέπραττον.

(3) Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐφορολόγουν.

θεωροῦντες τὰ γινόμενα ὡς ἔργον τοῦ Θεοῦ πρὸς τιμωρίαν καὶ Ἰουδαίων καὶ Ἀσσυρίων καὶ πάντων τῶν λαῶν τῶν δαμαζομένων ὑπὸ τοῦ ξίφους τῶν ἐπιδρομέων, μετὰ δραματικῆς ζωηρότητος καὶ μετὰ προφητικοῦ σθένους λόγου καὶ ὑφους ποιητικῶς ἐξηγούμενον ἐξαγγέλλουσι τὰ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν καὶ τὰς καταστροφὰς. «Ἀναγγεῖλατε ἐν τῷ Ἰούδα καὶ ἀκουσθήτω ἐν Ἱερουσαλὴμ, βοᾷ ὁ Ἱερεμίας (Δ' 5 κέξ.) εἶπατε, σημάνατε ἐπὶ τῆς γῆς σάλπιγγι, κεκραῖζατε μέγα καὶ ἔπειτα συνάχθητε, καὶ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς πόλεις τὰς ὀχυράς· ἀναλαβόντες φεύγετε εἰς Σιών· σπεύσατε, μὴ στήτε ὅτι ἐγὼ κἀκὰ ἐπάγω ἀπὸ βορρᾶ, καὶ συντριβὴν μεγάλην. Ἀνέβη λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ, ἐξολοθρεύων ἔθνη ἐξῆρε, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, τοῦ θείναι τὴν γῆν εἰς ἐρήμωσιν· καὶ πόλεις καθαιρεθήσονται, παρὰ τὸ μὴ κατοικεῖσθαι αὐτάς. Ἐπὶ τούτοις περιζώσασθε σάκκους καὶ κόπτεσθε καὶ ἀλαλάξατε, διότι οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς Κυρίου ἀπ' ὑμῶν. . . Ἴδου ὡς νεφέλη ἀναβήσεται καὶ ὡς καταιγὶς τὰ ἄρματα αὐτοῦ, κουφότεροι ἀετῶν οἱ ἵπποι αὐτοῦ (1) οὐαὶ ἡμῖν ὅτι ταλαιπωροῦμεν. Ἀπόπλυνε ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου, Ἱερουσαλὴμ, ἵνα σωθῆς· ἕως πότε ὑπάρχουσιν ἐν σοὶ διαλογισμοὶ πόνων σου. . . Ἀναμνήσατε, ἔθνη. Ἴδου ἦκασιν· ἀναγγεῖλατε ἐν Ἱερουσαλὴμ, συστροφαὶ ἔρχονται ἐκ γῆς μακρόθεν, καὶ ἔδωκαν ἐπὶ τὰς πόλεις Ἰούδα φωνὴν αὐτῶν. Ὡς φυλάσσουντες ἐγένοντο ἐπ' αὐτὴν κύκλω, ὅτι ἐμοῦ ἠμέλησας, λέγει Κύριος. . . Τὴν κοιλίαν μου, τὴν κοιλίαν μου ἀλγῶ καὶ τὰ αἰσθητήρια τῆς καρδίας μου, αἰμάσσει ἢ ψυχὴ μου, σπαράσσεται ἢ καρδία μου· οὐ σιωπήσομαι ὅτι φωνὴν σάλπιγγος ἤκουσεν ἢ ψυχὴ μου, κραυγὴν πολέμου. Καὶ ταλαιπωρίαν καὶ συντριμμόν ἐπικαλεῖται, ὅτι τεταλαιπώρηκε πᾶσα ἢ γῆ, ἄφνω τεταλαιπώρηκε σκηνή, διεσπάσθησαν αἱ δέροες μου. Ἔως πότε ὄψομαι φεύγοντας ἀκούων φωνὴν σαλπύγων; Διότι οἱ ἠγούμενοι τοῦ λαοῦ μου ἐμὲ οὐκ ἤδεισαν· υἱοὶ ἄφρονες εἶσι καὶ οὐ συνετοί· σοφοὶ εἶσι τοῦ κακοποιῆσαι, τὸ δὲ καλῶς ποιῆσαι οὐκ ἔγνωσαν. Ἐπέβλεψα ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἰδοὺ οὐθέν, καὶ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οὐκ ἦν τὰ φῶτα αὐτοῦ. Ἴδον τὰ ὄρη καὶ ἦν τρέμοντα, καὶ πάντας τοὺς βουνοὺς ταρασσομένους. Ἐπέβλεψα, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐπτοεῖτο. Ἴδον καὶ ἰδοὺ ὁ Κάρμηλος (2) ἕρημος καὶ πᾶσαι αἱ πόλεις ἐμπεπυρισμένοι παρὶ ἀπὸ προσώπου Κυρίου, καὶ ἀπὸ προσώπου ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ ἠφανίσθησαν. Τάδε λέγει Κύριος· ἕρημος ἔσται πᾶσα ἢ γῆ, συντέλειαν δὲ οὐ μὴ ποιήσω. Ἐπὶ τούτοις πενθεῖτω ἢ γῆ καὶ συσκοτάστω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν· διότι ἐλάλησα, παρετέταγμα, καὶ οὐ μετανοήσω· ὄρημα καὶ οὐκ ἀποστρέψω ἀπ' αὐτῆς. Ἀπὸ φωνῆς ἰππέως καὶ ἐντεταμένου τόξου (3) ἀνεχώρησε πᾶσα ἢ χώρα· εἰσέδυσαν εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰ ἄλλα

(1) Οἱ Σκύθαι, τὰ ἔθνη καθόλου τὰ οἰκούντα τὰς μεταξύ τῶν ποταμῶν Ὠξου καὶ Τύρα χώρας, ὑφ' ὧν ἐγένετο ἢ μεγάλη ἐπιδρομὴ, ἦσαν ἱππεῖς κατ' ἐξοχὴν καὶ διὰ τῶν εὐπετῶν αὐτῶν ἵππων ἐποιοῦντο τὰς ἐπιδρομὰς. Τοιοῦτοι ἦσαν καὶ οἱ Οὐννοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιδρομαῖς τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος. Τοιοῦτοι εἶναι μέχρι σήμερον καὶ οἱ Κοζάκοι (ἴδε κατωτέρω τὰ περὶ Ἀλανῶν).

(2) Κακῶς οὕτω ἢ Ἑβραϊκῆ λέξις Καρμελ = εὐφορὸς τόπος, μετηνέχθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ τῶν Ὁ' διὰ τοῦ Κάριηλος. Ἐνταῦθα νοητέον διὰ τῆς λέξεως ταύτης πάντα τὸπον εὐφορον καὶ οὐχὶ τὸ γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡλιοῦ (Βασιλ. Γ' ΙΗ' 19) ὄρος Καρμήλιον ἢ Κάριηλον (Ἡσαΐα ΔΓ' 9), ὅπερ ὄρος ὠνομάσθη οὕτω πάλιν διὰ τὸ καρποφόρον αὐτοῦ.

(3) Οἱ Σκύθαι νομάδες, οἱ καθ' Ἡρόδοτον Σάκαι καλούμενοι ὑπὸ Περσῶν καὶ Σκολότους αὐτοὶ ἑαυτοὺς καλοῦντες (Ἡροδ. Ζ' 64, Δ' 5-7), ἦσαν περιήρητοι τοξόται. Κατὰ τινα παρ' Ἡροδότῳ ἀναφερόμενον μῦθον (Ἡρ. Δ' 9-11), Σκύθης ὁ ἐπώνυμος γενάρχης τῶν Σκυθῶν, υἱὸς Ἡρακλέους, ἐγένετο οἰκὴτωρ τῆς Σκυθίας διὰ τοῦ τόξου, ὅπερ ἐκλή-

ἐκρύβησαν, καὶ εἰς τὰς πέτρας ἀνέβησαν· πᾶσα πόλις ἐγκατελείφθη, οὐ κατώκει ἐν αὐτῇ ἄνθρωπος· οἴμοι ἐγώ, ὅτι ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τοῖς ἀνηρημένοις». Ὡς ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἱερεμίου σαφέστατα δηλοῦται, ἡ καταστροφή καὶ ἡ ἐρήμωσις, ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος ὁ ἀπὸ τῶν Σκυθῶν, ἐξετάθησαν καὶ εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ οἱ προφήται παρίστων τὰ γενόμενα ὡς ἔργον Κυρίου Σαβαώθ τιμωροῦντος τὸν λαὸν αὐτοῦ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτοῦ.

Καὶ ὁ προφήτης Σοφονίας ὁ ἐν τοῖς χρόνοις περίου τῆς ἐπιδρομῆς προφητεύων ζωηρότατα περιγράφει καὶ αὐτὸς τὰς καταστροφὰς τὰς ἐξ αὐτῆς προελευσάσας ἢ προελευσομένας. Ἄλλ' ὁ προφήτης οὗτος ἀντιλαμβάνεται τῶν πραγμάτων ὑπὸ ἐννοίαν διάφορον ἢ ὁ Ἱερεμίας, θεωρῶν μὲν καὶ αὐτὸς τὴν θύελλαν ὡς παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἀπολυθεῖσαν, ἀλλὰ οὐχὶ κατὰ Ἰουδαίους, ἀλλὰ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐθνῶν τῶν πολεμίων τοῖς Ἰουδαίοις. «Ζητήσατε τὸν Κύριον πάντες ταπεινοὶ γῆς, κράζει ὁ προφήτης (κεφ. Β' 3 κέξ.), κῆρμα ἐργάζεσθε καὶ δικαιοσύνην ζητήσατε καὶ ἀποκρίνασθε αὐτὰ ὡς σκεπασθῆτε ἐν ἡμέραις ὀργῆς Κυρίου». Οἱ τιμωρούμενοι εἶναι οἱ Φιλισταῖοι, ὧν αἱ τέσσαρες περιήρητοι πόλεις καταστρέφονται («Γάζα διεσπαρμένη ἔσται, καὶ Ἀσκαλὼν ἔσται εἰς ἀφανισμόν, καὶ Ἄζωτος μεσημβρίας ἐκρηφῆσεται, καὶ Ἀκκαρῶν ἐκρίζωθῆσεται»). Θὰ καταστραφῶσι καὶ οἱ Φοίνικες ἢ Χαναῖται («λόγος Κυρίου πρὸς ὑμᾶς Χαναάν, γῆν ἀλοφύλων καὶ ἀπολῶ ὑμᾶς ἐκ κατοικίας»), καταστραφῆσονται οἱ Μωαβίται καὶ Ἀμμωνῖται, ὡς ὀνειδίζοντες τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου («Μωαβ ὡς Σόδομα, καὶ οἱ υἱοὶ Ἀμμὼν ὡς Γόμορρα») καὶ ἡ Δαμασκός ἔσται ἠφανισμένη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οἱ Αἰθίοπες (Αἰγύπτιοι) θὰ διαπερασθῶσι διὰ ἑομφαίας Κυρίου. Ἄλλα φοβερωτάτη, κατὰ Σοφονίαν, ἔσται ἡ τύχη τῆς Νινευὶ καὶ ὅλης τῆς Ἀσσυρίας· ὁ Ἀσσύριος θὰ ἀπολεσθῇ καὶ ἡ Νινευὶ ἀφανιζομένη ἔσται ἀνδρὸς ὡς ἔρημος (ἴδ. κατωτέρω). Τίνας συμφορὰς ὑπέστη ἡ Ἰουδαία καὶ τίνες πόλεις κατεστράφησαν δὲν ἀναφέρουσι δητῶς οἱ προφήται, φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ Ἱερουσαλὴμ ὑπέστη ἀπλῶς τρόμον, οὐχὶ δὲ προσβολὴν ἐκ μέρους τῶν βαρβάρων (1).

Τρίτος προφήτης ποιούμενος λόγον περὶ τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς, σύγχρονος τῷ γεγονότι, εἶναι ὁ Ἰεζεκιήλ. Ἀλλὰ τούτου ἡ προφητεία ἀναφέρεται εἰς ὅσα ἐμελλον νὰ πάθωσι οἱ Σκύθαι οἱ ἐρημοῦντες χώρας Ἰουδαϊκάς καὶ ὁ Ἰεχωβά παρίσταται διὰ τοῦ προφήτου ὡς αὐτὸς μὲν ἀπολύσας τοὺς βαρβάρους, ἀλλ' ὀργιζόμενος εἶτα κατ' αὐτῶν διὰ τὴν ὑπεροψίαν καὶ τὴν ἀσεβῆ διαγωγήν αὐτῶν καὶ ἀπειλῶν αὐτοὺς δι' ὀλέθρου. Οὕτως ἐν τοῖς κεφ. ΛΗ' καὶ ΛΘ' τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰεζεκιήλ, ἅτινα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀναφέρονται εἰς τὴν Σκυθικὴν ἐπιδρομὴν, λέγει ὁ Ἰεχωβά πρὸς τὸν προφήτην («Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων»): «Υἱὲ ἀνθρώπου στήριξον τὸ προσώπὸν σου ἐπὶ Γὼγ, καὶ τὴν γῆν τοῦ Μαγῶγ, ἄρχοντα Ῥώς, Μεσεχ καὶ Θεβέλ, καὶ προφήτευσον αὐτῶ καὶ εἶπον αὐτῶ. Τάδε λέγει Ἀδωναὶ (2) Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σὲ Γὼγ καὶ ἄρχοντα Ῥώς, Μεσεχ καὶ

Θοβέλ, καὶ περιστρέψω σε καὶ δώσω χαλινὸν εἰς τὰς σιαγόνας σου καὶ συνάξω σε καὶ πᾶσαν τὴν δυνάμιν σου, ἵππους καὶ ἵππεις ἐνδεδυμένους θώρακας πάντας συναγωγῇ πολλῇ, πέλτας καὶ περικεφαλαίας καὶ μαχαίρας, πάντες αὐτοὶ ἔχοντες. Πέσσαι καὶ Αἰθίοπες καὶ Λίβυες καὶ Ἀνδοί (1), πάντες ἐν περικεφαλαίαις καὶ πέλταις Γομερ καὶ πάντες οἱ περὶ αὐτόν, οἶκος τοῦ Θεογαμᾶ, ἀπ' ἐσχάτου βορρᾶ, καὶ πάντες οἱ περὶ αὐτόν, καὶ ἔθνη πολλὰ μετὰ σοῦ. Ἐτοιμάσθητι καὶ ἐτοίμασον σεαυτὸν σὺ καὶ πᾶσα ἡ συναγωγὴ σου, οἱ συνηγμένοι μετὰ σοῦ, καὶ ἔσθι μοι εἰς προφυλακίαν. Καὶ ἀναβῆσθι ὡς ὕετός, καὶ ἦξεις ὡς νεφέλη, κατακαλύψαι γῆν, καὶ ἔσθι σὺ καὶ πάντες οἱ περὶ σὲ καὶ ἔθνη πολλὰ μετὰ σοῦ. Τάδε λέγει Κύριος Κύριος ὁ Θεός· καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναβῆσεται ὁ ἥματα ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, καὶ λογιῇ λογισμοὺς πονηροῦς, καὶ ἐρεῖς· ἀναβῆσομαι ἐπὶ γῆν ἀπερομιμένην, ἦξω ἐπὶ ἡσυχάζοντα ἐν ἡσυχίᾳ καὶ κατοικοῦντας ἐπ' εἰρήνης, πάντας κατοικοῦντας πόλεις, ἐν αἷς οὐκ ὑπάρχει τείχος, οὐδὲ μοχλοὶ, καὶ θύραι οὐκ εἰσιν αὐταῖς, προνομεῦσαι προνομήν καὶ σκυλεῦσαι σκῦλα . . . οὐχὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐν τῷ κατοικισθῆναι τὸν λαόν μου Ἰσραὴλ ἐπ' εἰρήνης, ἐξεγεροθήσῃ (2) καὶ ἦξεις ἐκ τοῦ τόπου σου ἀπ' ἐσχάτου βορρᾶ, καὶ ἔθνη πολλὰ μετὰ σοῦ· ἀναβάται ἵππων πάντες, συναγωγὴ μεγάλη καὶ δυνάμεις πολλή, καὶ ἀναβῆσθι ἐπὶ τὸν λαόν μου· ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἔσται καὶ ἀνάξω σὲ ἐπὶ τὴν γῆν μου, ἵνα γνῶσι πάντα τὰ ἔθνη ἐμέ, ἐν τῷ ἀγιασθῆναι με ἐν σοὶ ἐνώπιον αὐτῶν. Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός τῷ Γὼγ· σὺ εἶ, περὶ οὗ ἐλάλησα ἄφ' ἡμερῶν τῶν ἔμπροσθεν διὰ χειρὸς τῶν δούλων μου τῶν προφητῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ ἔτεσι τοῦ ἀναγαγεῖν ἐπ' αὐτούς. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐν ἣ ἂν ἡμέρᾳ ἔλθῃ Γὼγ ἐπὶ τὴν γῆν Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος· Κύριος ὁ Θεός (3), ἀναβῆσεται ὁ θυμὸς μου ἐν ὀργῇ μου, καὶ ὁ ζῆλος ἐν πυρὶ τῆς ὀργῆς μου. . . Καὶ μεγαλυνθήσομαι, καὶ ἀγιασθήσομαι καὶ δοξασθήσομαι ἐναντίον ἔθνῶν πολλῶν, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος». Ἐν τῷ ΛΘ' κεφ. ὁ προφήτης διηγείται τὰ κατὰ τὸν ὄλεθρον τῶν Σκυθῶν.

Περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Σκυθῶν σύντομον λόγον ποιεῖται καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Κατὰ τοῦτον (Α' 105) ἀφοῦ οἱ Σκύθαι ἐξέτειναν τὴν ἐπιδρομὴν μέχρι Παλαιστίνης καὶ ἐγένοντο ἐπὶ τοῖς ὁρίοις τῆς Αἰγύπτου, ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ψαμμῆτιχος (ἴδ. σ. 407-408) ἀπήλλαξε τὸ κράτος αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς οὐχὶ διὰ τῶν ὀπλων, ἀλλὰ διὰ δώρων καὶ παρακλήσεων («δώροισί τε καὶ λιτῆσι ἀποτρέπει τὸ προσωτέρω μὴ πορεύεσθαι»). Οἱ Σκύθαι, πεισθέντες οὕτω νὰ μὴ εισβάλωσιν εἰς τὴν Αἰγύπτου, ὅποτε ἐπέστρεφον ἐκ τῶν ὁρίων τῆς χώρας ταύτης, ἐσύλησαν τὸ ἐν Ἀσκάλωνι τῆς Παλαιστίνης ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης (ἐννοεῖται τῆς Ἀστέρας), ἀλλ' ἔνεκεν τῆς ἀσεβοῦς ταύτης πράξεως ἐτιμωρήθησαν ὑπὸ τῆς θεᾶς διὰ τῆς νόσου τῆς θηλείας, ἥτις προσέβαλλε πολλοὺς αὐτῶν καὶ καθίστατο κληρονομικὴ καὶ εἰς τοὺς ἐγγόνους (4). Ἄλλ' οἱ Σκύθαι μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην

ρονόμησε παρὰ τοῦ πατροῦς. Καὶ τὸ ὄνομα Σκύθης ἐρμηνεύεται ὑπὸ τῶν γλωσσολόγων, συνωδὰ τῇ παραδόσει ταύτῃ, ἐκ τῆς ἀρχαίας Γερμ. ῥ. σκιουτείν=τοξεύειν, ἀκοντίζειν.

(1) Μνημεῖον τῆς διὰ Παλαιστίνης διαβάσεως αὐτῶν κατέλιπον ἐνταῦθα οἱ Σκύθαι τὸ ὄνομα τῆς πρότερον Βαιθσάν (καὶ Βηθσάν ἢ Βηθσάνη καὶ Βήθσανα παρ' Ἰωσήφω) καλουμένης πόλεως τῆς κληθείσης νῦν Σκυθόπολεως (ἴδ. Κριτῶν Α' 27 «Καὶ οὐκ ἐκληρονόμησε Μανασσῆς τὴν Βαιθσάν (ἢ ἔστι Σκυθῶν πόλις)»). Τὸ ὄνομα Σκυθόπολις εἶναι γνωστὸν καὶ ἐξ Ἑλληνῶν συγγραφέων ἀπὸ τοῦ Πολυβίου καὶ ἐντεῦθεν.

(2) Ἀδωναὶ εἶναι λέξις Ἑβραϊκῆ σημαίνουσα Κύριος, οὕσα ἐν χρήσει μόνον προκειμένου περὶ Θεοῦ. Καὶ τὸ Ἰεχωβά ἢ Ἰαχβε ἐρμηνεύεται παρὰ τοῖς Ο' συνήθως διὰ τῆς λέξεως Κύριος.

(1) Ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ δὲν ὑπάρχει τὸ ὄνομα τοῦτο. Πλημμελῶς δὲ οἱ Ο' μετέφρασαν οὕτω τὴν ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ λέξιν τὴν σημαίνουσαν «σὺν αὐτοῖς».

(2) Ἡ ἀκριβεστέρη ἐρμηνεία τοῦ χωρίου τοῦ Ἑβρ. κειμ. εἶναι «δὲν θέλεις μάθει».

(3) Ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ ἀπλῶς «Ἀδωναὶ Ἰαχβε»=Κύριος Κύριος, ἢ Κύριος ὁ Θεός.

(4) Ἡρόδοτος Α' 105 «Τοῖσι δὲ τῶν Σκυθῶν συλήσασιν τὸ ἱερὸν τὸ ἐν Ἀσκάλωνι καὶ τοῖσιν αὐτῶν ἐγγόνουσι ἐνέσχηψε ἡ θεὸς θήλειαν νόσον· ὥστε ἅμα λέγουσιν τε οἱ Σκύθαι διὰ τοῦτο σφέας νοσέειν καὶ ὄραν παρ' ἑαυτοῖσι τοὺς ἀπικνευμένους ἐς τὴν Σκυθικὴν χώραν, ὡς διακέεται, τοὺς καλεῖσιν Ἐναρέας οἱ Σκύθαι». Ἰδ. τοῦ αὐτοῦ Δ' 167 «Οἱ δὲ Ἐναρέες οἱ ἀνδρόγυνοι». Διάφοροι ὑπὸ διαφόρων ἐδόθησαν ἐξηγήσεις περὶ τῆς νόσου ταύτης.

μενοι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τῆς Βαβυλωνίας. Τὸ δεύτερον ζήτημα, τὸ τῶν ἐθνῶν τῶν μετασχόντων τῆς ἐπιδρομῆς, ἔχει σπουδαιότητα μόνον ὑπὸ ἐποψίν ἐθνολογικῆν. Καθὰ εἶδομεν, οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς τὰ ἔθνη τὰ ἐπιδραμόντα καλοῦσι νομάδας *Σκύθας* ἢ *Σάκας* καὶ *Κιμμερίους*. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα δὲν ἔχουσιν ἐθνολογικὴν ἔννοιαν ἀκριβῆ, τὸ δὲ τῶν Σκυθῶν, καθὰ ἀνωτέρω ἐρρήθη, εἶναι γενικώτατον περιλαμβάνον ἔθνη πλείστα καὶ ποικίλης καταγωγῆς, Γερμανικῆς, Σλαυικῆς, Τουραυικῆς, εἶναι δυσχερέστατον νὰ ἐξακριβωθῶσι τὰ περὶ τῆς ἰδιαίτης καταγωγῆς τῶν ὑπὸ τὰ μνημονευθέντα ὀνόματα ἐπιδραμόντων λαῶν (1). Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τῶν προφητῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἢ, ἵνα εἴπωμεν ἀκριβέστερον, ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ. Ἐκ τῶν ὀνομάτων τούτων τὰ κυριώτερα καὶ συχνότερον ἀναφερόμενα εἶναι τὰ Γῶγ, Μαγῶγ, Ῥῶς, Μοσὸχ καὶ Θεοβέλ, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον τὰ Γομῆρ (ἢ κατὰ Ὁ Γαμῆρ) καὶ Θεγορμά. Τὰ ὀνόματα Μοσὸχ καὶ Θεοβέλ (ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ κειμένῳ Μεσῆχ καὶ Τουβάλ) εἶναι πρὸ πολλοῦ γνωστὰ ἡμῖν ὡς ὀνόματα τῶν Μόσχων καὶ Τιβαρητῶν, τῶν καλουμένων ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς «Μουσκάι» καὶ «Ταβάλ», τῶν οἰκούντων, ὡς πολλάκις εἶδομεν, ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ Πόντου μέχρι Κιλικίας καὶ Ἀρμενίας ἔκτασιν αὐτῆς· καὶ οἱ Γαμῆρ δὲ ἢ Γομῆρ εἶναι σχεδὸν ἀποδεδειγμένον ὅτι ἦσαν οἱ κάτοικοι τῆς βορείου ἢ Ποντικῆς Καππαδοκίας οἱ καλούμενοι ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων Καμίρ, οἱ Κιμμέριοι τῆς βορείου Μ. Ἀσίας. Καὶ περὶ τῶν Θεογαμᾶ δὲ ἢ Θεογαμᾶ ὑπάρχει γενικῶς παρὰ τοῖς ἐρμηνευταῖς τῆς Παλαιᾶς Διακίχης ἢ γνώμη ὅτι ἦτο λαὸς τῆς Μ. Ἀσίας ἢ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου. Μένουσι νῦν τὰ ὀνόματα Γῶγ, Μαγῶγ καὶ Ῥῶς. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ὀνομάτων τὸ δεύτερον Μαγῶγ φαίνεται ὅτι εἶναι ἐπανάληψις τοῦ πρώτου Γῶγ, ἢ σημαίνει πιθανῶς χώραν Γῶγ (2), οὐδεμία δὲ ἄλλη ἐρμηνεία κατὰ τὰς νῦν γεω-

(1) Καθ' Ἡρόδοτον οἱ Σκύθαι οἱ νομάδες οἱ καλούμενοι Σάκαι ὑπὸ τῶν Περσῶν αὐτοὶ εἰσαυτοὺς ἐκάλουν Σκολότους (ἴδ. σ. 447 σημ. 3), ὁ δ' ἀρχηγὸς αὐτῶν καλεῖται «Μάδης ὁ Πρωτοθύεα». Ἄλλ' οὐδὲν τῶν ὀνομάτων τούτων ὑπὸ ἐθνολογικῆν ἢ ὑπὸ γλωσσολογικῆν ἐποψίν σαφῶς ἐρμηνευόμενον διαφαίνεται τὰ κατὰ τὴν καταγωγὴν τῶν ἐπιδραμόντων Σκυθῶν. Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Hommel (σελ. 743) ὅτι τὸ Μάδης σημαίνει Μῆδοι καὶ μαρτυρεῖ τὴν συμμετοχὴν τῶν Μήδων εἰς τὴν ἐπιδρομὴν, ἀντιφάσκει καὶ πρὸς τὴν ιστορικὴν παράδοσιν τῶν ἀρχαίων, καθ' ἣν οἱ Μῆδοι προσεβλήθησαν καὶ ἠττήθησαν ὑπὸ τῶν ὑπὸ τὸν Μάδων Σκυθῶν, καὶ πρὸς τὴν ἠθνη μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου ὅτι Μάδης ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀπὸ Κιμμερίας εἰσβαλόντων διὰ τοῦ Καυκάσου Σκυθῶν (ἴδ. περὶ Μάδους καὶ Στράβ. Α' 62). Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐκ τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς γνωστῶν ὀνομάτων τὸ Ἐνάρες, ὡς φαίνεται πιθανώτατον, εἶναι τὸ Ἀρμενικὸν *αναρι* (ἴδ. ἀνωτέρω σελίδι 449, σημ. 4). Ἄλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο τὸ Ἀρμενικὸν εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ ἐπιθ. *αρ* = ἀνδρείος καὶ τοῦ στερητικῆς τοῦ Ἀρμενικοῦ *α* ἢ *αν*, ἀμφοτέρων ταῦτοσχημων πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν-στερητικὸν *α*. Τὸ δὲ τῆς βασιλίδος τῶν Σακῶν τῶν πολεμῆσαντων κατὰ Μήδων ὄνομα *Zarina* ἢ *Zaruaia*, οὐ μνημονεύουσιν ὁ Κτησίας καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι, ἴσως μὲν ἔχει σχέσιν τινὰ καὶ πρὸς τὸ Σλαυικὸν *zár* = βασιλεύς, ἀλλὰ πιθανώτερον εἶναι λέξις Ἰραυική ἢτοι Μηδοπερσικὴ Ἀρία σημαίνουσα *Χρυσή* (ἐκ τῆς λ. *zara* = χρυσός, *zaránia* = χρυσοῦς, ἐξ οὗ καὶ τὸ χρυσοῦν νόμισμα *Δαρεικός* ἀντὶ *Ζαρικός* κατὰ παρετυμολογίαν Ἑλληνικὴν ἀπὸ τοῦ *Δαρείος*· πρβλ. καὶ τὸ παρ' Ἡσυχίου ὄνομα τῆς παρὰ Πέρσας Ἀρτέμιδος, *Ζαρῆτις* (= Χρυσή). Πρβλ. καὶ τὸ ὁμορικὸν Χρῦσης καὶ Χρυσῆς καὶ τὸ μεταγενέστερον Χρυσή Κόρνα (Lat. *Chrusa*) ἐνθα λατρεύεται ἢ Ἀρτεμις. Καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως *Ρωξανάκης* ἢ *Ρωξανακίας*, ἐν ἣ ὄκει ἡ Ζαριναία, ὡς καὶ τὸ Ρωξάνη, ἐξ οὗ ἐκεῖνος παράγεται εἶναι τὸ Βακτρικὸν Ἀριον *ραξ* = λάμπων, ἀιγλήεις, τὸ νεοπερσικὸν *ρούσαν* ἢ οὐρουσάν = φωτεινός, λαμπρός. Ὡστε καὶ τῶν ὀνομάτων τούτων ὀνομάτων, τῶν πιθανῶς ἐρμηνευόμενων, τινὰ μὲν εἶναι Τουραυικά, ἄλλα δὲ Ἀρία, μαρτυροῦντα ὅτι οἱ Σκύθαι οἱ ἐπιδραμόντες ἦσαν ἀνάμικτοι Ἀρίων τε καὶ Τουραυίων λαῶν.

(2) Μαγῶγ ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ «χώρα Γῶγ (Μάτα Γῶγ)». Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ὀνομάτων Γῶγ, Μαγῶγ, αὕτη ἔχει τὴν ἀναλογίαν αὐ-

γραφικῆς, ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς γνώσεις εἶναι ἐφικτὴ ἢ δὲ τῶν ἀρχαίων πατέρων τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας, τῶν ἐρμηνευτῶν τῆς Π. Διαθήκης, ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος ὡς δηλοῦντος τὸν πατέρα τῶν Σκυθῶν εἶναι γνώμη οὐχὶ ἐρμηνεύουσα τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἐρμηνευομένη ὑπὸ τοῦ ὀνόματος, ὑπὸ τῆς ἐν τῇ Ἰερᾷ Γραφῇ δηλονότι χρήσεως τοῦ ὀνόματος. Οὕτω λοιπὸν μένουσι πρὸ ἐξήγησιν τὰ δύο μόνα ὀνόματα, τὸ Γῶγ καὶ τὸ Ῥῶς.

(Τις ὁ Γῶγ;).—Τὸ ὄνομα Γῶγ παρέβαλεν ὁ Δέλιτζ (Parad. σ. 246-247) πρὸς τὸ *Γῶγης* τῆς Λυδίας (Γούγου τῶν μνημείων, ἴδ. σελ. 403-404), ἀλλὰ τὴν κρείττονα ἐρμηνείαν τοῦ ὀνόματος ἐξήτησεν οὗτος ἐν τῷ Γαγι (Gagi) τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται ἐν τῇ ἀναγραφῇ στρατείας τινὸς Ἀσσυριακῆς ἐπὶ τὴν χώραν Μαννάς, τὴν κειμένην, ὡς γνωστόν, ἐν τοῖς ἀνατολικῶς ὄροις τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου, ὡς ὄνομα τοῦ ἡγεμόνος τῆς χώρας Σαχι, ἠττηθέντος ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ ἀπολέσαντος 75 πόλεις. Ὁ Δέλιτζ λοιπὸν υποτίθει ὅτι ὁ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιδρομῇ ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἐπιδρομικῶν λαῶν ἀναφερόμενος ἰσχυρὸς ἡγεμὸν, ὅν τάσσονται οἱ ἄγνωστοι Ῥῶς, οἱ γνωστοὶ Μόσχοι καὶ Τιβαρηνοὶ καὶ Γαμέρ, εἶναι ἡγεμὸν χώρας Ἀρμενικῆς οὐχὶ πολὺ πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀσσυρίας κειμένης. Ἄλλ' ἢ γνώμη αὕτη, ὡς καὶ ἡ τοῦ Μόρτμαν, ὅτι Γῶγ Μαγῶγ νοητέον τοὺς ἡγεμόνας τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου τοὺς ἐκ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν γνωστοὺς, καὶ ἄλλως φαίνεται ἀπίθανος, διότι ἡ δύναμις τῶν ἐν τοῖς μνημείοις τοῖς τε Ἀσσυριακοῖς καὶ τοῖς Ἀρμενικοῖς ἀναφερόμενων βασιλέων τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου εἶχεν ἐκπέσει ἔτι πρὸ τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ, καὶ μικρὸν πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῆς Σκυθικῆς τὸ πλείστον τοῦ ὄροπεδίου τούτου εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Μήδων· ἀλλ' ἀπιθανώτατα καθίστανται αἱ μνημονευθεῖσαι γνάμει καὶ ὡς ἀντικείμενα καθ' ὅλοκληρίαν πρὸς ὅσα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ πορείας τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς παραδίδουσιν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, Ἡρόδοτος, Κτησίας, Στράβων, ὡς γενομένης ἀπὸ λαῶν βορειότερον τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου οἰκούντων. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ προφήται τοῦ Ἰσραὴλ ἐμφαντικώτατα λαλοῦντες περὶ τῶν ἀπὸ βορρᾶ καὶ ἀρκου βορρᾶ ἐθνῶν δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρήσωσι τοὺς λαοὺς τῆς χώρας Οὐράστου, τοὺς οὐ μακρὰν τῆς Ἀσσυρίας οἰκοῦντας, ὡς τάξαντας ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν λαοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μετὰ τούτων ἐπελθόντας κατὰ τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Συρίας. Ὁ ἐμπειρότατος ἐρμηνευτὴς τῶν ἐν τῇ Ἰερᾷ Γραφῇ γεωγραφικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν ὀνομάτων Bochart ἐν τῷ Φαλέγ (Phaleg ἢ Geographia Sancta) (σ. 212-214) παρέβαλε τὸ Γῶγ πρὸς τὸ Γωγαρηνὴ τοῦ Στράβωνος. Κατὰ Στράβωνα (ΙΑ' 528) ἡ Γωγαρηνὴ ἦτο χώρα τῆς βορείου Ἀρμενίας κειμένη πλησίον τῆς Ἀκιλισηνῆς, οὐσης προσχώρου τῇ Ἀλβανίᾳ, χώρα Κανκασία. Παρὰ Στεφάνῳ Βυζαντίῳ ἐν λ. Γωγαρηνὴ λέγεται «Γωγαρηνὴ χωρίον μεταξὺ Κόλχων καὶ Ἰβήρων τῶν ἀνατολικῶν». Ἡ Κολχὴς καὶ ἡ Ἰβηρία (Γεωγραφία) εἰσὶν, ὡς γνωστόν, χώρα κείμενα παρὰ τὸν Καυκάσον, καὶ ἡ μεταξὺ δὲ αὐτῶν κειμένη Γωγαρηνὴ ἦτο πάντως ἐγγύτατα τοῦ Καυκάσου. Κατὰ Bochart καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ Καυκάσου ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ Γῶγ-χασσάν (δηλοῦντος δῆθεν ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Κόλχων καὶ τῶν Ἰβήρων «*εἶσμα Γῶγ*») μεταποιηθέντος ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Ἑλλήνων εἰς *Καύκασον* (1). Καὶ αὕτη μὲν

τῆς κατὰ Δέλιτζ (Parad. σ. 246) ἐν τῷ Ματ-Ζαμουά = χώρα Ζαμουά καὶ Ματ-Μαζαμουά (=χώρα Ζαμουά) τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Σαλαμανασάρ Β'.

(1) Τὸ ἔτυμον τοῦτο τοῦ ὀνόματος *Καύκασος* δὲν ἐγερνεται ὑπὸ πολλῶν γλωσσολόγων. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ ἐτυμολογιῶν τοῦ ὀνόματος, περὶ ὧν ἐν οἰκίῳ τόπῳ ποιησόμεθα λόγον, ἀναφερόμεν ἐνταῦθα τὴν κατὰ Μίκλοσιτς, καθ' ἣν *Καύκασος* εἶναι ὄνομα

ἢ ἔτυμολογία δὲν φαίνεται λίαν πιθανή. Ἐν δὲ ὑποθέσωμεν τὴν λίαν πιθανὴν ὑπόθεσιν, οἱ, ὅπως πολλοὶ λαοὶ τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Καυκάσου περὶ τοῦτον οἰκούντων ἦσαν ὁμόφυλοι τοῖς ἐν Καυκάσῳ καὶ πέραν τούτου ἐν ταῖς μεταξὺ Εὐξείνου καὶ Κασπίας χώραις οἰκοῦσιν, οὕτω καὶ οἱ Γωγαρηνοὶ ἦσαν λαὸς Καυκάσιος οἰκῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐκείθεν τῆς ὀρεινῆς σειρᾶς, ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ διὰ τῶν Γωγαρηνῶν τούτων τοῦ Καυκάσου εὐρίσκομεν τὴν συνάφειαν τῶν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τῇ Ἀρμενίᾳ λαῶν, τῶν μετασχόντων τῆς ἐπιδρομῆς, πρὸς τοὺς πέραν τοῦ Καυκάσου Σκυθίας, ἀφ' ὧν ὠρμήθη αὕτη. Οὕτω δὲ λίαν πιθανῶς ἐν τῷ Γῶγ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν τοὺς Γωγαρηνοὺς τοῦ Καυκάσου. Ὁ συνειρμὸς οὗτος τῶν ὀνομάτων καὶ ἡ διὰ τούτου ἐρμηνεία τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ ἠθέληεν εἶσθαι ἀσφαλεστέρα, ἂν ἐγινώσκομεν καὶ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῶν Ῥῶς.

(*Τίνας οἱ Ῥῶς*)—Ὡς εἶδομεν παρὰ τῷ Ἰεζεκιήλ ὁ Γῶγ λέγεται ἄρχων Ῥῶς (προφ. Roche), Μοσόχ, Θοβέλ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ, ὅπως εἶχε τοῦτο καθ' ὃν χρόνον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ προφήτου, τὸ Ῥῶς ἠδύνατο ν' ἀναγνωσθῆ καὶ Ῥᾶς, ὑπάρχει δὲ λέξις ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ ὡς καὶ ἐν ἄλλαις Σημιτικαῖς γλώσσαις ἡ σημαίνουσα *κεφαλή*, ἐξήγησαν τινες νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, ἐν ᾧ λέγεται ὁ Γῶγ «*ῤουσα* (= ἠγεμῶν, ἄρχων)». Ῥᾶ(ὡς Μεσέχ, Θοβέλ, ὁ ὑπέρτατος ἄρχων Μεσέχ καὶ Θοβέλ), ἤτοι ἐξήγησαν νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ ὄνομα ὡς προσηγορικὸν σημεῖον *κεφαλή*. Ἄλλ' ἡ ἐξήγησις αὕτη καὶ καθ' ἑαυτὴν μὴ οὖσα λίαν πειστικὴ ἀντιφάσκει ἀντικρὺς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῶν Ὁ', οἵτινες ἀνέγνωσαν τὸ ὄνομα ὡς Ῥῶς, καὶ ἐθεώρησαν αὐτὸ ὄνομα ἐθνικόν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἑβραῖοι ἐρμηνευταὶ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, μετὰ τὴν εὐρεσιν τῶν σημείων τῶν δηλούντων τὰ *φωνήματα*, μετέγραψαν τὸ ὄνομα μετὰ τοῦ σημείου τοῦ δηλούντος τὸν φθόγγον ω. Καὶ οἱ πλείστοι δὲ τῶν νεωτέρων ἐρμηνευτῶν ὡς ἐθνικὸν τὸ ὄνομα θεωρήσαντες ἐξήγησαν νὰ εὐρωσιν αὐτὸ ἐν τοῖς γνωστοῖς Σκυθικοῖς ἐθνικοῖς ὀνόμασιν. Ὁ Bochart παρέβαλεν αὐτὸ πρὸς τὸ *Ῥωξολανοί* ἢ *Ῥοξολανοί* (ὄνομα τῶν οἰκούντων παρὰ τὴν Μαιώτιν Σκυθῶν) τοῦ Στραβῶνος καὶ Πτολεμαίου καὶ ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ πρὸς τὸ Ῥῶς τῶν Βυζαντινῶν, οὕτω δὲ ἐθεώρησε πιθανὸν ὅτι τὸ Σκυθικὸν ἔθνος τῶν παρ' Ἰεζεκιήλ Ῥῶς εἶναι οἱ Ῥῶς ἢ *Ῥοῦσοι* τῶν Βυζαντινῶν ἢτοι οἱ Ῥῶσοι ἢ Μοσχοβίται τῶν νεωτέρων χρόνων. Πολλοὶ δὲ ἱστοριογράφοι ἀποδεχόμενοι τὴν γνώμην ταύτην ἐπίστευσαν ὅτι τὸ τῶν Ῥῶς ἢ Ῥοῦσων ὄνομα εἶναι ἀρχαιότατον, αὐτὸ τὸ παρ' Ἰεζεκιήλ ἀναφερόμενον. Ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ Ἰεζεκιήλ ἀναφερόμενοι Γῶγ καὶ Ῥῶς ὠρμήθησαν ἀπὸ τῆς νοτίου Ρωσίας ἢ τοῦλάχιστον ἐν τῇ εἰς Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ἐπιδρομῇ αὐτῶν ἀνεμίχθησαν μετὰ λαῶν Σκυθικῶν ἐκ τῆς νοτίου Ρωσίας ὀρηθέντων, τοῦτο ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων καθίσταται ἀναντίρρητον. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι ἂν τὸ ὄνομα Ῥῶς τὸ Βυζαντινὸν ἢτοι τὸ Ῥῶσος τὸ σημερινὸν ἦναι τοσοῦτον ἀρχαῖον ὅσον τὸ Ῥῶς τοῦ Ἰεζεκιήλ. Ἡ ἀντίρρησις κατὰ τῆς γνώμης περὶ τῆς ταυτότητος τῶν Ῥῶς, ἢτοι Ῥῶσων, παρὰ Βυζαντινοῖς, πρὸς τοὺς Ῥῶς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τούτου, ὅτι οἱ παρὰ Βυζαντινοῖς Ῥῶς, οἱ ἱδρυταὶ τοῦ Ῥωσικοῦ κράτους, ἦσαν, καθὰ ἀποδεικνύεται ἐκ πολλῶν, οὐχὶ Σλαῦοι, ἀλλὰ Σκανδιναβοὶ ἀντιτιθέμενοι πρὸς τοὺς Σλαῦους κατοίκους τῆς

προελθὸν ἐκ τοῦ Περσικοῦ Κοχ=δρος καὶ Καφ=ὄνομα δρους μυθῶδους παρὰ τοῖς Πέρσαις. Οἱ Τοῦρκοι, συνφθὰ τῷ ἐτύμῳ τούτῳ, καλοῦσι τὸν Καυκασὸν «*Κοχ-Κάφ*». Καὶ τὸ ἐγγώριον ὄνομα τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου (Hind-pust) θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν ὅτι εἶναι σύνθετον ἐκ τοῦ Περσικοῦ Kuls=δρος.

νῦν Ῥωσίας καὶ τούτων ἄρχαντες καὶ μετὰ τούτων συγχωνευθέντες. Ὅστε, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ Ῥῶς τοῦ Ἰεζεκιήλ ἦσαν οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς Ῥῶς τῶν Βυζαντινῶν, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ Σκυθῆται οἱ περὶ τὸ τέλος τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Καυκάσον χωρῶν εἰσβαλόντες εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Συρίαν ἦσαν ἐν μέρει Σκανδιναβοὶ. Εἰ δὲ καὶ ἡ υπόθεσις αὕτη δὲν εἶναι πάντῃ ἀπίθανος, διότι καὶ οἱ Κιμμέριοι οἱ μετὰ Σκυθῶν εἰσβαλόντες εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἦσαν πιθανῶς Γερμανικῆς καταγωγῆς (1), οὐχ ἦτοσαν πιθανώτερα ἢ ὑπόθεσις ὅτι οἱ τῆς μεγάλης Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς μετασχόντες Ῥῶς ἦσαν ἐν μέρει Σλαυικῆς καὶ ἐν μέρει Τουρανικῆς καταγωγῆς, συγγενεῖς πρὸς τοὺς ἀρχαιότατους λαοὺς τοῦ Καυκάσου, τῆς Ἀρμενίας καὶ τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς τούτου λαῶν. Ὅπωςδήποτε οἱ σπουδαιότεροι τῶν νῦν Ἀσιανολόγων καὶ τῶν ἐρμηνευτῶν τῆς Π. Διαθήκης δὲν πιστεύουσιν εἰς τὴν ταυτότητα τῶν Ῥῶς τοῦ Ἰεζεκιήλ πρὸς τοὺς Ῥῶσους. Ἄλλ' ὁ Bochart ἐκφέρει καὶ ἄλλην γνώμην ὅτι οἱ Ῥῶς τοῦ προφήτου ἦσαν πιθανῶς λαὸς τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου συγγενῆς τοῖς μνημονευθεῖσι Γωγαρηνοῖς, εὐρίσκει δὲ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ποταμοῦ Ἀράξου, τοῦ διαρρέοντος τὰ βορειανατολικά τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη στηρίζεται ἐπὶ πλημμελῶν ἐτυμολογικῶν συνδυασμῶν τῶν Ἀράξου γεωγραφῶν τῶν μέσων αἰώνων, παρ' οἷς ὁ Ἀράξος λέγεται Ἀλ-ράς (2), δὲν εἶναι ἀξία προσοχῆς. Ἄλλως τε ἂν τὸ Ἀράξος ἔχῃ τινὰ σχέσιν πρὸς τὸ Ῥῶς, δυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν τοὺς Ῥῶς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου ἐν ταῖς πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς Κασπίας χώραις, διότι καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρχε

(1) Ὅτι τὸ ὄνομα τῶν Ῥῶς τοῦ Ῥωσικοῦ κράτους εἶναι Σκανδιναυικόν, τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῆ ἀσφαλῶς ἀποδεδειγμένον, ἀφοῦ καὶ παρὰ τοῖς Φίννοις αὐτοῖς οἱ Σουηδοὶ καλοῦνται Ῥουότσι, εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ παράδοσις, καθ' ἣν ὀπότε τῷ 839 μ. Χ. ἦλθον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λουδοβίκον τὸν Εὐσεβῆ ἄνδρες καλούμενοι Rhos, συνοδευόμενοι ὑπὸ πρεσβείας Ἑλληνικῆς (ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως συνοδευσάσης τοὺς Rhos), ἐρωτηθέντες οὗτοι κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος περὶ τῆς πατρίδος αὐτῶν εἶπον ὅτι ἦσαν Σουηδοὶ (ἴδ. περὶ τούτων λεπτομερέστερον ἐν ταῖς ἐμαῖς «Σκανδιναυικαῖς Ἀναμνήσεσι» σελ. 160 κέξ.). Ἄλλ' ἐὰν οἱ τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς μετασχόντες Ῥῶς τοῦ Ἰεζεκιήλ ἦσαν οἱ Σκανδιναυικῆς καταγωγῆς Rhos ἢ Ῥῶς ἢ Ρουότσι, δὲν ἀκολουθεῖ ἐντεῦθεν ὅτι ἐν τῇ ἐπιδρομῇ ἐκεῖνη ὠρμήθησαν οὗτοι ἀπὸ τῆς Σουηδίας αὐτῆς, ἀλλ' ὅτι ἐκινήθησαν πιθανῶς ἐκ τῶν χωρῶν τῶν Σκυθικῶν τῆς νῦν Ῥωσίας, ὀπότεν μετέβησαν καὶ εἰς τὴν Σουηδίαν. Ἄλλως τε ἀπὸ τῆς Βακτριανῆς καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου μέχρι τῆς Σουηδίας ἀναμῆς κατοικοῦσιν ἔτι μέχρι σήμερον λαοὶ Τουρανικοὶ καὶ Ἀριοὶ (Σλαῦοι ἢ Γερμανοὶ), πιθανώτατον δὲ ὅτι οἱ Γερμανικῆς (Σκανδιναυικῆς) καταγωγῆς Ῥῶς μετέσχον τῆς μεγάλης ἐπιδρομῆς μετὰ τε λαῶν Ἀρίων Σλαυικῆς καταγωγῆς καὶ μετὰ λαῶν Τουρανικῶν.

(2) Ἐπειδὴ ἐν τοῖς Ἀραβικοῖς ὀνόμασι τὸ λ τοῦ ἄρθρου αλ ἀφομοιοῦται πρὸς τινὰ σύμφωνα, ὅταν ταῦτα ἀποτελῶσι τὸ πρῶτον γράμμα τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπομένου τῷ ἄρθρῳ, ἐν τοῖς συμφώνοις δὲ τούτοις εἶναι καὶ τὸ ρ, διὰ τοῦτο ὁ Ἀράξος λέγεται Ἀλ-ράς, Ἀρράς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀραβες γεωγράφοι νομίζουσι πολλάκις ὅτι ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ὀνόμασιν (ἢ ἐν οἰαδήποτε ξένην λ., ἐν ἣ τὸ λ τοῦ ἄρθρου ἀφαιρούμεθα πρὸς τὸ ἀρχικὸν σύμφωνον τοῦ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου προσδιοριζομένου ὀνόματος) αἱ πρῶται συλλαβαὶ αλ ἢ αρ τῶν ὀνομάτων εἰσὶν ἄρθρα, διὰ τοῦτο πρὸς εὐρεσιν τοῦ ὀνόματος ἀφαιροῦσι τὴν ἀρχικὴν συλλαβὴν (προβλ. Ἀλέξανδρος = (Ἀλ)εξανδέρ, Σικανδέρ, Ἰσκανδέρ) οὕτω δὲ καὶ ἐν τῷ Ἀρράς ἐνόμισαν ὅτι εὗρον ὄνομα Ρας μετὰ τοῦ ἄρθρου αλ (*).

(*) Πᾶν τούναντιον συμβαίνει ἐν τοῖς Ἀραβικοῖς ὀνόμασι τοῖς παραληφθεῖσιν εἰς Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ἐν τούτοις δηλονότι ἐνεκὸν ἀγνοίας τὸ Ἀραβικὸν ἄρθρον καθίσταται συλλαβὴ ῥικτὴ τοῦ ὀνόματος (Προβλ. *Amirāl*=Ἄμιρ-αλ-μα=κύριος τοῦ ὕδατος, Ἀλγέβα (=αλ-δζι-φρά=ἡ ἀριθμητικὴ), Ἄλ-μαδζέστα (= ἡ μεγίστη, ἡ γεωγραφία τοῦ Πτολεμαίου), αλ-χυμία (= ἄλχυμία, ἄλχυμιστής).

ποταμὸς Ἀράξης (ἴδ. σελ. 444 σημ.) (1). Πλημμελὲς δὲ παντάπασιν εἶνε καὶ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Γεσένιου (ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ αὐτοῦ λεξικῷ ἐν λ. Ῥῶς) ὅτι οἱ Ῥῶς ἦσαν λαὸς Σκυθικὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς χερσονήσου οἰκῶν καὶ ὅτι δῆθεν οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρουσιν ἄγριον ἔθνος ἐν τῷ βορείῳ Ταύρω. Πᾶσαι αἱ περὶ τούτου μαρτυρίαι τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, ἃς συνήγαγεν ὁ I. D. Michaelis (Supplem. in Lexica σ. 2225) καὶ εἰς ἃς παραπέμπει ὁ Γεσένιος, δὲν ἀνατρέχουσι πέρα τοῦ I' μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἀναφέρονται εἰς τοὺς Ῥῶς τοὺς Βαραγαίους ἢ τοὺς Σκανδιναvoὺς τοὺς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Θ' μ. Χ. αἰῶνος, καθὰ εἴρηται, γενομένους γνωστοὺς τοῖς Βυζαντινοῖς (2). Ὁ δὲ Γεσένιος λέγων περὶ Ῥῶς ὡς οἰκοῦντων ἐν τῷ βορείῳ Ταύρω τῆς Μικρᾶς Ἀσίας περιέπεσε προδήλως εἰς σύγχυσιν τοῦ ὅρους Ταύρου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς τὴν χερσόνησον τὴν Ταυρικὴν (τὴν Κοιμαϊκὴν), ἣς πρὸς βορρᾶν ὄκουσι οἱ Ῥῶς, καλούμενοι διὰ τοῦτο καὶ Ταῦροι (Τζέτζου Χιλιάδ. Β' 339) καὶ Ταυροσκύθαι (3) καὶ Σκυθόταυροι.

Ὅστε ἡ περὶ τῶν Ῥῶς ὡς Μικρασιανοῦ δῆθεν λαοῦ εἰκασία εἶναι πλημμελὴς ὡς ἐπὶ πλημμελοῦς συνεπινοῦν πραγμάτων ὅπως ἀσκέτων πρὸς ἄλληλα στηριζομένη. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη τις γνώμη, ἢ τοῦ Δέλιτζ, εἰς ἣν φαίνεται προσχωρῶν ἀνελέγκτως καὶ ὁ Hommel, οὐδαμῶς φαίνεται πειστικῆ. Κατὰ τὸν Δέλιτζ (Parad. σ. 322), οἱ Ῥῶς τοῦ Ἰεζεκιήλ εἶναι ὁ ἐν τοῖς σφηνοειδέσι μνημείοις τοῦ Σαργῶν καὶ τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ μνημονευόμενος καὶ ἐν τοῖς ὄρεισι τοῦ Αἰλάμ παρὰ τὸν Τίγορητα οἰκῶν λαὸς τῆς χώρας Ῥᾶς (Ραισι. Ματ-Ραισι = χώρα Ραισι. Νισου ματ-Ραισι = λαὸς τῆς χώρας Ραισι). Ἄλλ' ὁ Δέλιτζ, ὁ τοσοῦτον ἀποδοκιμάζων τὴν γνώμην τῶν φρονούντων ὅτι τὸ Ῥῶς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι ὄνομα ταῦτόν τῳ τῶν νῦν Ῥώσων καὶ λέγων ὅτι «δὲν ἠσχύνθησάν τινες νὰ παραβάλωσι τοὺς Ῥῶς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τοὺς Ῥώσους», δὲν λέγει ἡμῖν πῶς ὁ λαὸς ὁ ἰσχυρὸς τῆς χώρας Γῶγ, τῆς κειμένης, κατὰ τὸν Δέλιτζ αὐτόν, βορειότερον τῆς Ἀσσυρίας, ὁ ἐνώσας ἐν τῇ ἐπιδρομικῇ αὐτοῦ κατὰ τῶν χωρῶν τῆς Συρίας στρατεία Μόσχους καὶ Τιβαρηνούς, ἠδύνατο νὰ ἦ ἡγεμὼν χώρας μικρᾶς κειμένης παρὰ τὰ ὅρια τοῦ Αἰλάμ ἐνῶ ἡ χώρα αὕτη ἐχωρίζετο ἀπὸ τῶν χωρῶν τῶν Μόσχων καὶ Τιβαρηνῶν διὰ τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας, καὶ πῶς ἀπὸ Αἰλάμ ὁρμώμενος ὁ λαὸς τῆς χώρας Ραισι ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ μετὰ Μόσχων καὶ Τιβαρηνῶν ἐναντίον τῆς Παλαιστίνης. Ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι πάντη πάντως ἀπίθανος, ἀν ὑποτεθῆ ὅτι συγχρόνως τῇ Σκυθικῇ ἐπιδρομῇ καὶ οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἐλαμίται ἐπῆλθον κατὰ τῆς Νινευί καὶ περιελήφθησαν ἐν τοῖς λαοῖς τοῖς μετὰ Σκυθῶν ἐπιδρομοῦσιν, ὅπως ἐν τοῖς λαοῖς τούτοις συναριθμοῦνται καὶ οἱ Πέρσαι ἢ Μῆδοι, ὡς ἐλαυνόμενοι ὑπὸ τῶν Σκυθῶν, καὶ οἱ Αἰθίοπες ἢ τοὶ Αἰγύπτιοι, πιθανῶς ὡς συγχρόνως εἰσβαλόντες εἰς Παλαιστίνην. Ἄλλ' ἐκ τῶν

(1) Μοὶ φαίνεται ἄπορον πῶς ἐν τῷ τοῦ Pabe λεξικῷ τῶν Ἑλληνικῶν κυρίων ὀνομάτων ἐν λ. Ῥῶς λέγεται ὅτι κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἀγαθήμερου Ῥῶς ἐκαλεῖτο ὁ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Σαρματικῇ ποταμῷ Ῥᾶ, ὁ νῦν καλούμενος Βόλγας. Ὁ Ἀγαθήμερος δὲν λέγει περὶ ποταμοῦ Ῥᾶ, ἀλλὰ μόνον περὶ Ταυάιδος (Δῶν). Τὸ ὄνομα Ῥᾶ ὡς ὄνομα τοῦ Βόλγα εἶναι γνωστὸν διὰ τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου ἀπὸ τοῦ Δ' μ. Χ. αἰῶνος.

(2) Ἐν τοῖς «Ἐπιμερισμοῖς» τοῦ Ἡρωδιανοῦ ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα Ῥῶς καὶ Ῥοῦσοι. Ἄλλ' ἡ πραγματεία αὕτη, ὡς γνωστὸν, εἶναι ψευδεπίγραφος ἀνήκουσα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους Βυζαντινοὺς χρόνους.

(3) Λέων Διάκωνος σ. 63 (C. Script. Hist. Byz. ἐκδ. Βόννης) «...εἰς Ταυροσκύθας ἐξέπεμψεν, οὓς ἡ κοινὴ διάλεκτος εἰσθε Ῥῶς; ὀνομάζειν».

- Πόλις κυριευθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων Ἀσσυριακαὶ τράπεζαι.
Κλίνη Ἀσσυριακή.
- ΠΙΝΑΞ 15.
Λέων εὑρεθεὶς ἐν Μαράς καὶ ἐκτεθειὲς εἰς τὴν παγκόσμιον ἐκθεσιν τῶν Παρισίων 1889.
Ἡ ἄμαξα τοῦ βασιλέως ἐλαύνει ἐπὶ τῆς γεφύρας.
- ΠΙΝΑΞ 16.
Ἀποκατάστασις Ναοῦ ἐν Νινευί.
- ΠΙΝΑΞ 17.
Στρατόπεδον Ἀσσυριακόν.
Ἀσσυριακὴ σφραγίς.
Ἀσσύρ. βασιλεὺς παλαιῶν μελέοντα.
Τμήμα θρόνου Ἀσσυριακοῦ (Χορσ.).
Κεφαλὴ τοῦ χαλκοῦ σκῆπτρου τοῦ Χαμορραβί.
- ΠΙΝΑΞ 18.
Κατασκευὴ γεφύρας πρὸς διάβασιν ἄμαξων.
Ζῶα σπάνια φερόμενα ἐν θριάμβῳ πρὸ τοῦ βασιλέως.
- ΠΙΝΑΞ 19.
Πόλις Ἀσσυριακὴ ὀχυρωμένη.
Διάβασις ποταμοῦ ἐπὶ πλοίου ἢ ἐπὶ ἀσκῶν.
Λένδρα ἐν Νιμρόδ.
Ἀσσύριοι βασιλεῖς παλαιῶν μελέοντα.
- ΠΙΝΑΞ 20.
Ἀσσύριοι πεζοὶ τοξόται (Χορσ.).
Ἀσσύριος συλλαμβάνων ἄγριον ταῦρον.
Ἀσσύριος βασιλεὺς τοξεύων.
Ἀσσύριοι τοξόται (Νιμρόδ).
Ἀσσυριακοὶ ἄμοφοι (Νιμρόδ).
Ἀσσυριακαὶ πῆλινα λυχνία.
- ΠΙΝΑΞ 21.
Νεκρικὴ Ὑδρὸς (Χορσ.).
Συνοδεία αἰχμαλώτων καὶ ζῶων μετὰ τὴν ἄλωσιν μιᾶς πόλεως.
Συνοδεία αἰχμαλώτων.
- ΠΙΝΑΞ 22.
Ναοδοῦκ-Νατιναχὲ βασιλεὺς Χαλδαίας.
Τὸ ξίφος τοῦ βασιλέως Ραμάν-Νιραρί.
Νεαρὰ κόρη Συρία.
Ἀσπίδες Ἀσσυριακαί. (Χορσ.).
Ἐύελινον σκεῦος Ἀσσυριακὸν φέρον τὸ ὄνομα τοῦ Σαργὸν (Νιμρ.).
- ΠΙΝΑΞ 23.
Τμήμα θρόνου Ἀσσυριακοῦ καὶ ἔδρα Ἀσσυριακή. (Χορσ.).
Βασιλεὺς καὶ αὐλικὸι θεράποντες, εἰκὼν ἐπὶ σμαλτομένης κεράμου. (Νιμρ.).
Εἰσοδος εἰς τὸν ναὸν (Νιμρόδ).
Ἀσσύριον πολεμικὸν ὄχημα.
Ἴππεῖς Ἀσσύριοι (Νιμρόδ).
- ΠΙΝΑΞ 24.
Σημαία Ἀσσυριακή. (Χορσ.).
Κεφαλαὶ φερόμεναι μετὰ τὴν μάχην.
Ἀλεξήλια βασιλικά.
Σκαπανεῖς Ἀσσύριοι.
- ΠΙΝΑΞ 25.
Πίθηκοι φερόμενοι ἐν θριάμβῳ.
Ἀρχαῖος κάτοικος τῆς Σοσσιανῆς.
- ΠΙΝΑΞ 26.
Ἀσπίδες Ἀσσυριακαί. (Χορσ.).
Σύριος τῆς βορείου Συρίας.
Οἶνον κρατὴρ Ἀσσυριακός.
Ἀσπίδες Ἀσσυριακαί (Χορσ.).
Σύριος τῆς βορείου Συρίας
- ΠΙΝΑΞ 27.
Αἰχμαλωτοὶ τιμωρούμενοι μετὰ τὴν ἄλωσιν μιᾶς πόλεως.
Κόσμημα βασιλικῆς ἐσθῆτος.
Ἀσσύριον πολεμικὸν ὄχημα.
- ΠΙΝΑΞ 28.
Πόλις μετὰ τριπλοῦ περιβάλλου.
Σκύθαι πολεμισταί.
Ὁ βασιλεὺς διέσχεταὶ τὸ ὄρος ἐπὶ τοῦ ἄρματος αὐτοῦ.
- ΠΙΝΑΞ 29.
Ἡ πύλη τοῦ γυναικόνιτου ἐν Δουρ-Σαρονκίν.
Ὁ βασιλεὺς Σεναχειριμ ἐπιβλέπων τὴν μεταφορὰν ἐνὸς κολοσσοῦ.
- ΠΙΝΑΞ 30.
Ἄλωσις τῆς πόλεως Κισισίμ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.
Τεμάχια χαλκῶν κοσμημάτων θρόνου.
- ΠΙΝΑΞ 31.
Ἀσσύριοι στρατιῶται καταδιώκοντες τοὺς Χαλδαίους ἐντὸς Ροδωνίας.
Φόρος τοῦ Γουζὸν εἰς τὸν Ἀσσύριον βασιλέα.
- ΠΙΝΑΞ 32.
Φόρος κομιζόμενος εἰς τὸν Ἀσσύριον βασιλέα ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς χώρας Πατινοῦ.
Οἱ πολιορκούμενοι προσπαθοῦν νὰ

- καταστρέψωσι τὴν Ἐλέπολιν.
ΠΙΝΑΞ 33.
Γρομφὰς κινητὴ ἀνοίγουσα ῥήγμα εἰς τὸ τεῖχος τοῦ φρουρίου.
Αἰχμάλωτοι Οὐράρτου.
ΠΙΝΑΞ 34.
Μία τῶν πυλῶν τῶν Ἀνακτόρων Δοῦρ Σαρρουκίν.
Ὁ Σαλαμανάσαρ 3ος διερχόμενος τὸ βουνὸν ἐφ' ἄσματος.
ΠΙΝΑΞ 35.
Ἴππεὺς Ἀσσύριος.
Ἀνάκτορα τοῦ Δοῦρ-Σαρρουκίν.
ΠΙΝΑΞ 36.
Ἐλέπολις ἐπὶ πύργου προσβάλλουσα τὰ τεῖχη τῆς πόλεως.
Στόλος τοῦ βασιλέως Σεναχειρίμ καταπλέον τὸν ποταμόν.
ΠΙΝΑΞ 37.
Ἐρείπια ἀνακτόρων τῶν Οὐράρτων.
Τύπος ἵππων Καππαδοκίας.
ΠΙΝΑΞ 38.
Στήλη τοῦ Ἀσσοῦρ Ναζιραβάλ ἐν Καλάχ τῆς Ἀσσυρίας.
Ἀνάγλυφον τοῦ Ναραμσίν.
Δύο ἀρχηγοὶ Ἐλαμιτῶν ἐκδερόμενοι ζῶντες ὑπὸ Ἀσσυρίων.
ΠΙΝΑΞ 39.
Ὁ Σαμμασουμουκὶν προσφέρων θυσίαν.
Ὁ βασιλεὺς Σαργὸν μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ αὐτοῦ.
Αἱ δύο κορυφαὶ τοῦ Ἀραράτ.
ΠΙΝΑΞ 40.
Μέγα ἀνάγλυφον ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ Μαλαμίρ.
Ἀσσοῦρβανπάλ.
Σιγουρά (ἱερ. ναὸς ἐν Δοῦρ-Σαρρουκίν).
ΠΙΝΑΞ 41.
Ταῦροι πτεροφόροι ἐν τῇ εἰσόδῳ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀσσοῦρ Ναζιραβάλ ἐν Καλάχ.
Ἀσσύριοι στρατιῶται βαδίζοντες ἐπὶ τῶν ὁρέων.
Ἡ στήλη τοῦ Ἀσαρχαδάν εἰς τὸ Νάχο ἐλ-κέλβ.
ΠΙΝΑΞ 42.
Ὁ Ἀσσοῦρβανπάλ γευματίζων μετὰ τῆς βασιλίσσης.

- Σαλαμανάσαρος τρίτος.
Ὁ Ἀσσοῦρβανάβάλ θυσιάζων.
ΠΙΝΑΞ 43.
Βασιλεὺς τοξεύων ἐναντίον λέοντος ἐφορμῶντος (Ἀνακτ. Κογ.).
Κοιτῶν ἡγεμόνος.
Ἐπιπέτης καὶ ἵπποι (Χορσ.).
Πλίνθος τοῦ σουσιανοῦ βασιλέως Σιλκακινσουσινάκ.
ΠΙΝΑΞ 44.
Πόλις καιομένη ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.
Οἱ Ἀσσυριακοὶ θεοὶ Ἀσσοῦρ καὶ Ἰστάρ.
ΠΙΝΑΞ 45.
Σφιγξ Ἀσσυριακή.
Πλίνθος σματωμένη (ἀνάκτορον Ἀσσοῦρ Ναζιραβάλ).
ΠΙΝΑΞ 46.
Ἀσσύριος βασιλεὺς τοξεύων ἐναντίον πόλεως πειλοκουμενής.
Ἡγεμῶν τοῦ Χανάτ ἐκδερόμενος ζῶν.
ΠΙΝΑΞ 47.
Σεναχάριβος.
Ταῦρος πτεροφόρος μετ' ἀνθρωπίνης κεφαλῆς εὐρεθεὶς ἐν Ἀρβάν τῆς Μεσοποταμίας.
Θεὰ Ἐλαμιτική. Ἀφροδίτη τῶν Ἐλαμιτῶν).
Θυσία πρὸ τῆς βασιλικῆς στήλης.
ΠΙΝΑΞ 48.
Ὁ Σαλαμανάσαρ 3ος θυσιάζων εἰς τοὺς θεοὺς τῆς λίμνης Βάν καὶ ἐγγείων στήλην θριαμβευτικὴν.
ΠΙΝΑΞ 49.
Μικρὸς ἄτακτος βορεινὸς πόλεμος.
ΠΙΝΑΞ 50.
Μεταφορὰ ἐνὸς ταύρου πτερωτοῦ ἐπὶ ἐλκύθρου.
ΠΙΝΑΞ 51.
Ναὸς τοῦ οὐραρτικοῦ θεοῦ λεηλατούμενος ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.
ΠΙΝΑΞ 52.
Μεγάλῃ στήλῃ Ἀσσυριακῇ ἐν Νινευί.
ΠΙΝΑΞ 53.
Ὁ Σεναχειρίμ δεχόμενος ἐν Λαγίς τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἑβραίων.

παρ' Ἰεζεκιήλ καὶ Ἰερεμία λεγομένων σαφῶς δηλοῦται ὅτι οἱ Ῥῶς ἦλθον ἀπὸ βορρᾶ, μάλιστα ἀπὸ ἄκρου βορρᾶ, καὶ τὸ Αἰλάμ δὲν ἔκειτο πρὸς βορρᾶν διὰ τὴν Παλαιστίνην. Ἄλλως τε ἡ χώρα Αἰλάμ καὶ οἱ λαοὶ αὐτῆς ἦσαν ἴαν γνωστοὶ εἰς τοὺς προφήτας τοῦ Ἰσραὴλ καὶ δὲν ἠδύναντο οὗτοι περὶ τῶν λαῶν τούτων νὰ λαλῶσιν ὡς περὶ φοβερῶν ἐπιδρομῶν πρωτοφανῶν. Ὁ Ἰερεμίας μάλιστα προεφήτεψε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους περὶ τῆς ἐπικειμένης καταστροφῆς τοῦ κράτους τοῦ Αἰλάμ ὑπὸ τῶν Περσῶν, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης ἐπιδρομῆς εἶχον καταλάβει τὸ πλεῖστον τοῦ Αἰλάμ. Ὁ λόγος παρὰ τοῖς προφήταις εἶναι περὶ μεγάλου λαοῦ ἀπὸ βορρᾶ δίκην καταιγίδος ἐπερχομένου, λαοῦ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα περὶ τὸν Καύκασον ἢ ὑπὲρ τοῦτον οἰκοῦντος, καὶ τοιοῦτος δὲν δύναται νὰ ἦναι ὁ μικρὸς λαὸς τῶν Ῥασι δὲ οἰκῶν περὶ τὸν κάτω Τίγρητα ἐγγὺς τοῦ Περσικοῦ κόλπου.

Μοὶ φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ὑπάρχει τις τρόπος, καθ' ὃν δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν τοὺς Ῥῶς (ἢ Roche) τοῦ Ἰεζεκιήλ ἐν τῇ νοτίῳ Ῥωσία, καὶ ἂν ἔτι μὴ θεωρήσωμεν τούτους ὡς τοὺς αὐτοὺς πρὸς τοὺς Σκανδιναvoὺς Ῥῶς. Τὸ ὄνομα τῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις παρὰ τὴν Μαιώτιν οἰκούντων Ῥωξολανῶν τῶν μνημονευσμένων ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Πτολεμαίου δύναται πῶς νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὸ τῶν Roche τοῦ Ἰεζεκιήλ. Τὸ ὄνομα Ῥωξολανὸς εἶναι πιθανώτατα σύνθετον ἐκ δύο ἐθνικῶν ὀνομάτων, ὧν τὸ δεύτερον, τὸ Ἀλανός, Ἀλαῦνος ἢ Ἀλβανός, ἦτο ὄνομα εὐρύτατα διαδεδομένου ἀπὸ τῶν Ἀλανῶν τῶν οἰκούντων κατὰ τὰς ὄχθας τοῦ Τανάϊδος μέχρι τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Καυκάσου. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ὄνομα δὲν ἦτο ἐθνικόν, ἀλλὰ προσηγορικὸν σημαῖνον τὸν ἱππέα ἢ ἱππότην, ἐδίδοτο δὲ εἰς λαοὺς Σκυθικοὺς τοὺς διακρινομένους ἐν τῷ ἱππεύει (1). Ῥωξολανοὶ λοιπὸν ἦσαν οἱ Ἀλανοὶ ἢ τὸ ἔθνος τῶν ἱππέων Ῥῶξ ἦτοι Roche τῶν οἰκούντων ἀρχαιότατα παρὰ τὴν Μαιώτιν (2) καὶ ἐκείθεν ἐν τῇ μεγάλῃ Σκυθικῇ ἐπιδρομῇ μετὰ τοῦ ἔθνους τῶν Γωγαρηνῶν τοῦ Καυκάσου, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μάδδου τοῦ Πρωτοθύεω, καθ' Ἡρόδοτον, εἰσβαλόντων εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐντεῦθεν παραλαβόντων μεθ' ἑαυτῶν τοὺς Γαμέρ, Τιβαρηνοὺς καὶ Μόσχους ἐν τῇ εἰς Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ἐπιδρομῇ αὐτῶν.

Ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τῶν Σκυθικῶν λαῶν τῶν ποιησαμένων τὴν μεγάλην ἐπιδρομὴν ἢ τῶν μετασχόντων ταύτης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξενεχθῇ ἀσφαλῆς γνώμη, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὑπὲρ τῆς ἐπιδρομῆς δὲ εἰκασία εἶναι ὅτι οἱ λαοὶ οὗτοι ἦσαν ἀνάμικτοι ἀπὸ Ἀρίων (Γερμανικῆς καὶ Σλαβικῆς καταγωγῆς) ἅμα καὶ Τουρανίων (3). Καὶ ὁ χρόνος δὲ τῆς ἐπιδρομῆς δὲν δύ-

(1) Ἐκ τῆς ῥ. αλ. ἀρ παράγονται πολλὰ ἐν πολλαῖς Ἀρίαις γλώσσαις ὀνόματα σημαίνοντα τὸν ἱππέα ἴδ. τὴν ἐμὴν πραγματείαν «Σημειώσεις περὶ Μικρασιατικῆς Ἀρίας ὁμοφυλίας» σελ. 85.

(2) Τοῦτο ὅμως δὲν κωλύει νὰ υποθέσωμεν ὅτι καὶ οἱ Ῥῶς οὗτοι, οἱ Ῥωξολανοὶ, ἦσαν συγγενεῖς πρὸς τοὺς Σκανδιναvoὺς Ῥῶς ἔχοντες καὶ τὸ αὐτὸ ὄνομα.

(3) Ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ μέγας Πέρσης ἐπικὸς ποιητὴς τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος Φερδουζὶ ἐν τῷ περιφήμῳ «Βιβλίῳ τῶν Βασιλέων (Σαχναμέ)», ἐν ᾧ ψάλλει τὰ ἔργα τῶν βασιλέων τῶν Ἰρανικῶν χωρῶν (Βακτριανῆς, Μηδίας καὶ Περσίας) ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν εἰς Μηδίαν Σκυθικὴν ἐπιδρομὴν θεωρεῖ καθαρῶς Τουρανικὴν, λέγει δὲ ὅτι ὁ Μήδος βασιλεὺς Καϊκάου, (ὡς ὀνομάζει τὸν Κουαξάρην διὰ τοῦ γνωστοῦ Περσικοῦ ὀνόματος, ὅπερ βραδύτερον ἔφερον πολλοὶ βασιλεῖς τῆς δυναστείας τῶν Σασσανιδῶν τῆς Περσίας καὶ τῶν Σελσούκων Σουλτάνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας), ὑπὸ τῶν Τουρανίων αἰχμαλωτισθεὶς ἔμεινεν ἐπὶ 30 ἔτη ἐγκλεισμένος ἐν φρουρίῳ τινί. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη ὑπὸ τοῦ Φερδουζὶ ἀντίληψις τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς ὡς ἀπλῶς Τουρανικῆς ἐναντίον τῶν Ἀρίων Μήδων γενομένης, εἶναι μονομερῶς ἐθνικὴ Ἰρανικῆ. Κατὰ

ναται ἀκριβῶς νὰ προσδιορισθῆ. Πάντως ὅμως δὲν ἐγένετο αὕτη πρὸ τοῦ 627 π. Χ. Τοῦτο ἐννοοῦμεν, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐπὶ τὸν Ἰερειάν, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὁμολογίαν, πνεῦμα προφητικὸν παρὰ τοῦ Κυρίου ἐγένετο τῷ 13 ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωσίου ἢ τοῦ 627 π. Χ. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ προφητεία τοῦ Ἰερειίου ἀρχεται ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου, ἡ περὶ τῆς ἀπὸ βορρᾶ μεγάλης ἐπιδρομῆς ἐθνῶν πρόρρησις ἡ γενομένη μετὰ τὸ 627 προηγήθη χρόνον τινὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Σκυθῶν εἰς τὰς χώρας τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης, ὥστε αὕτη ἐγένετο πάντως μετὰ τὸ ἔτος 627, ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ἡ διάρκεια τῆς ἐπιδρομῆς ἢ, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, τῆς ἀρχῆς τῶν Σκυθῶν ἐπὶ τῆς Ἀσίας διήρκεσεν ἔτη 28 ἢτοι διήρκεσε τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ 598, ὁπότε εἶχον ἤδη παρέλθει 7-8 ἔτη ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Νινευὶ καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἐνῶ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἡ πτώσις τῆς Νινευὶ ἐπῆλθε μετὰ τὴν ἐξέλασιν τῶν Σκυθῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας. Ἀλλὰ τὰς ἐντεῦθεν προκυπτούσας περὶ τὴν χρονολογίαν δυσχερείας δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν καὶ ἐν μέρει νὰ ἄρωμεν αὐτὰς ἐξετάζοντες τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῶν χρόνων τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Νινευὶ ἐν τῷ ὄλῳ αὐτῶν.

Τὸ σπουδαιότατον ἐν τῇ συναφείᾳ καὶ τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν γεγονότων τούτων εἶναι ἡ ῥοπή, ἣν ἤσκησεν ἡ μεγάλη Σκυθικὴ ἐπιδρομὴ ἐπὶ τὴν τύχην τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν διαφωτίζεται ἐν τοῖς καθέκαστα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων· διότι ὁ μὲν Ἡρόδοτος, ὁ μόνος ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὁποσοῦν ἱστορικῶς ἀφηγοῦμενος τὰ κατὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, λέγει ἀπλῶς ὅτι ὁ Κυαξάρης, ἐνῶ ἐπολιοῖκε τὴν Νινευί, ἠναγκάσθη νὰ ἀρῇ τὴν πολιορκίαν αὐτὴν ἐνεκα τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς, οὐδὲν δ' ἀναφέρει ἰδιαιτέρον περὶ πολέμου μεταξὺ Σκυθῶν καὶ Ἀσσυρίων. Ἐν δὲ τοῖς ἀποσπάσμασι τῶν κατὰ Βῆρωσον ἱστορησάντων τὰ τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας οὐδὲν μὲν εὐρίσκομεν ὑπὸ τοῦ Πολυτίτου ἀναφερόμενον εἰς τὴν Σκυθικὴν ἐπιδρομὴν, μανθάνομεν δ' ἀπλῶς ὅτι κατὰ Ἀβυδητῶν ὁ τοῦ Σαρδαναπάλου διάδοχος Σάρακος, περὶ οὗ ἐγένετο ἱκανὸς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν λόγος, μαθὼν ὅτι στρατὸς σύμμικτος (1) ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπήγετο, ἐπεμψε τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Βουσαλόσσορον εἰς Βαβυλῶνα. Ἀλλ' ἐκ τῆς ὅλης ἐννοίας τῶν ἐν τῷ ἀποσπάσματι τοῦ Ἀβυδηνοῦ ἀσαφῶς εἰρημένων δύναται μὲν τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ στρατοῦ πολυμιγοῦς, οὐχὶ τῶν ἀπὸ βορρᾶ ἐρχομένων (τῶν Σκυθῶν), ἀλλὰ τῶν ἀπὸ τῆς νοτίας θαλάσσης (τῶν Χαλδαίων, ἴδε κατωτέρω). Ἀλλ' ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ὅλην σφοδρότητα καὶ τὸ καταστρεπτικὸν τοῦ ἐπιδρομικοῦ πολέμου τῶν Σκυθῶν καὶ ἰδίως τὰ ὑπὸ τοῦ

τοῦς ἐθνικοὺς μύθους καὶ τὰ ποιήματα τῶν Ἰρανικῶν λαῶν, ἀπὸ τοῦ Ζενδαβέστα μέχρι τοῦ Σαχναμέ, οἱ Γουράνιοι παρίστανται πάντοτε ὡς ἐχθροὶ τοῦ Ἰράν. Καὶ σήμερον ἔτι οἱ Ἰράνιοι Μωαμεθανοὶ (οἱ Πέρσαι) ὡς Σιῖται θεωροῦνται αἰρετικοὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων Μωαμεθανῶν (οἵτινες ὡς οἱ Ἀραβες καὶ οἱ Ἰνδοὶ καὶ ἄλλοι Μωαμεθανικοὶ λαοὶ εἰσὶ Σουνίται). Τούτοιοι δὲ καὶ Πέρσαι σήμερον ἔτι εἰσὶ κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων διὰ δεινοῦ ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ μίσους.

(1) Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς ἐξήγησις τοῦ κειμένου τῶν Ἀρμενικῶν Χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου, ἐν οἷς οὔτε περὶ βαρβάρων οὔτε περὶ τοῦ δικῆν ἀκριδῶν ἐφορμῶντος πλήθους αὐτῶν γίνεται λόγος, ὅπως λέγουσι πλημμελῶς οἱ ἀγνοοῦντες τὴν Ἀρμενικὴν Εὐρωπαιοὶ οἱ συγγραψάντες Ἀσσυροβυβλιονιακὰς ἱστορίας. Καὶ ἡ λέξις *βαρβάρους* ἐν τῇ λατινικῇ μεταφράσει τοῦ Aucher, ἔξ ἧς ἐπλανήθημεν καὶ ἡμεῖς ἀνωτέρω (ἴδ. σελ. 433), δὲν κείται καλῶς. Τὸ «*Zor charnitogantz* = στρατὸς σύμμικτος» δὲν σημαίνει μέγιστον πλῆθος βαρβάρων (*multitudo maxima barbarorum* ὡς μεταφράζει ὁ Aucher). Περὶ τῆς «*δικῆν ἀκριδῶν*» δὲ πληθὺς οὐδὲ ἐν τῇ μεταφράσει τοῦ Aucher γίνεται λόγος.

Ἡροδότου, διὰ βραχέων καὶ γενικῶς λεγόμενα περὶ τῆς καταστρεπτικῆς ἐνεργείας τῶν βαρβάρων ἐν ταῖς χώραις ταῖς ὑπ' αὐτῶν καταλαμβανομέναις, συνάψωμεν δὲ πρὸς ταῦτα τὰ ὅσα ὁ προφήτης Σοφονίας, ὁ σύγχρονος πρὸς τὴν ἐπιδρομὴν, λέγει περὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τῆς Νινευὶ, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἀσφαλῶς ὅτι ἡ Ἀσσυρία ὑπέστη τὰ πάνδεινα ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς. Λαμβάνοντες μάλιστα ὑπ' ὄψιν τὸ πᾶν ἐνδεές, ἀτελές, ἀσαφές καὶ συγκεχυμένον τῶν ὀλιγίστων ἱστορικῶν εἰδήσεων, ἃς ἔχομεν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, δυνάμεθα μέχρι τινὸς νὰ εἰκάσωμεν μετὰ τινος πιθανότητος ὅτι κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν αὐτὴν καὶ δι' αὐτῆς ἐπῆλθεν ἡ καταστροφὴ τῆς Νινευὶ καὶ ἡ κατάλυσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ οἱ Μῆδοι οἱ μετὰ τὴν ἐξέλασιν τῶν Σκυθῶν καταλαβόντες ἀμαχητὶ τὴν ἐρημωθεῖσαν περὶ τὴν Νίνον χώραν, εἰς ἑαυτοὺς ἀπέδωσαν ὑστερον τὴν ἄλωσιν τῆς Νινευὶ καὶ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους· καὶ κατὰ τὰς τοιαύτας παραδόσεις τῶν Μήδων καὶ Περσῶν ὁ 150 ἔτη μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους συγγράψας Ἡρόδοτος παρέστησεν ἡμῖν τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ὡς ἔργον τῶν Μήδων. Ἡ σιωπὴ τῶν συγχρόνων τῇ καταστροφῇ προφητῶν τοῦ Ἰσραὴλ περὶ τοῦ μέρους, ὅπερ ἔλαβον οἱ Μῆδοι ἐν τῇ καταλύσει τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἀρκούντως συνηγορεῖ ὑπὲρ τοιαύτης τινὸς ὑποθέσεως. Ὅταν ἀναλογισθῆ τις τὸν ἐνθουσιασμὸν τὸν καταλαβόντα τοὺς Ἰουδαίους διὰ τὸν Κῦρον καὶ τοὺς Πέρσας ἐνεκα τῆς ὑπὸ τούτων καταλύσεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἀπορεῖ διατὶ οἱ προφήται τοῦ Ἰσραὴλ οἱ διὰ τοσοῦτον ἐξηγούμενον ὕψους καὶ μετὰ τοσοῦτον πάθους καὶ φανατισμοῦ, μετὰ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως ἀναμίχτου, ἐξαγγέλλοντες καὶ περιγράφοντες τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τὴν πτώσιν τῆς Νινευὶ, οὐδὲν λέγουσιν ὑπὲρ τῶν αὐτουργῶν τοῦ ἔργου Μήδων. Ἄν δὲ οἱ αὐτοὶ προφήται δὲν ἐνθουσιῶσι καὶ ὑπὲρ τῶν Σκυθῶν τῶν ταπεινωσάντων ὁποσδήποτε τὴν Ἀσσυρίαν καὶ παριστῶσιν αὐτοὺς ὡς μάλιστα Θεοῦ, τούτου αἰτία εἶναι ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔπαθον ὑπὸ τῶν Σκυθῶν. Ἀλλ' ἂν ἡ ὑπόθεσις περὶ τῆς ὑπὸ Σκυθῶν καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τῆς πτώσεως τῆς Νινευὶ ἦναι τολημρᾶ πως καὶ ἐπισηφαλῆς, εὐλογος καὶ ἀσφαλῆς εἶναι ἡ εἰκασία ὅτι, καὶ ἂν τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος δὲν κατεστράφη ὑπὸ Σκυθῶν, τοσοῦτον ὅμως ὑπὸ τούτων ἐξησθένησε καὶ κατέπεσον, ὥστε οἱ ἐλευθερώσαντες τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῶν Σκυθῶν Μῆδοι καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν ὑπὸ Σκυθῶν ἐπενεχθέντων ἰδρῦσαντες τὸ κράτος αὐτῶν, κατέλαβον τὴν ἐρημωθεῖσαν ἤδη Νινευί ὡς καρπὸν ὄριμον τῶν κατὰ Σκυθῶν ἀγώνων αὐτῶν, ἐπισφραγίσαντες διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Νινευὶ τὴν ἐπελθούσαν ἤδη κατ' οὐσίαν κατάλυσιν ἢ μᾶλλον διάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.

Τοιαῦτα τὰ καθέκαστα τῆς μεγάλης Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς. Ὑπὸ γενικὴν δὲ καὶ καθόλου ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη εἶναι μία τῶν μεγάλων ἐκείνων μεταναστεύσεων τῶν λαῶν, αἰτινες παρὰ τοῖς νομάσιν ἰδίως λαοῖς, ὡς ἦσαν οἱ Σκύθαι, λαμβάνουσαι ἀρχὴν πολλάκις ἐκ μικρῶν ἀφορμῶν, ἐκ τῆς μεταναστεύσεως μιᾶς φυλῆς προερχομένης ἐκ τῆς ἐπ' αὐτὴν πίεσεως ἐτέρας φυλῆς, λαμβάνουσι διαστάσεις μεγάλας, κινοῦσιν ἀλλεπάλληλα τὰ ἔθνη καὶ ἄγουσιν αὐτὰ δι' ἀγνώστων τέως ὁδῶν εἰς τὰς πέρας τῶν ὁρίων τῶν βαρβαρικῶν ἐκτεινομένης πεπολιτισμένης χώρας. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν τοιαύτην γενικωτέραν ἱστορικὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς θέλομεν ἐξετάσει ἐν τοῖς περὶ τῆς μεγάλης μεταβολῆς τῆς ἐπελθούσης εἰς τὸ πολιτικὸν καθεστὸς τῆς ἀνω Ἀσίας μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Νῦν δὲ ἐπανερχόμεθα εἰς τὰ ἱστορικὰ

γεγονότα τὰ μετὰ τῆς διαλύσεως ταύτης ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς συνδεόμενα καὶ κατὰ μέγα ἢ μικρὸν μέρος συντελέσαντα εἰς αὐτήν.

Γ'. Ἡ ἀποστασία τῶν Χαλδαίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας. Τὸ νέον Βαβυλωνιακὸν κράτος.— Ἐν τῶν αἰτίων ἢ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς διαλύσεως τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους ἢ ὁπωσδήποτε ἐν τῶν γεγονότων τῶν συνδεομένων μετὰ τῆς διαλύσεως ταύτης καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἐπελθούσης πτώσεως τῆς Νινευί εἶναι καὶ ἡ ἰδρυσις τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ἄλλ' εἶναι ἡ ἰδρυσις αὕτη ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστασίας εἰς τὴν τούτου πτώσειν, ἢ ἀποτελεσμα τῆς διαλύσεως ἢ καταλύσεως τοῦ κράτους ἐκείνου καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Νινευί; Ἐν ταῖς μυθώδεσι περὶ τοῦ Σαρδαναπάλου καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους Ἑλληνικαῖς παραδόσεσιν ἢ κατάλυσις αὕτη παρίσταται ὡς ἔργον συμμαχίας Μήδων καὶ Βαβυλωνίων. Ὁ Μῆδος Ἀρβάρης ὁ κατὰ τὴν γενικωτέραν παράδοσιν καταλύσας τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, κατὰ τινὰ δὲ παράδοσιν καὶ φονεύσας τὸν Σαρδανάπαλον, παρίσταται ἐν τῇ παραδόσει τοῦ Κτησίου ὡς συμμαχίας ἢ συμπράξεως πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ Βαβυλωνίου ἱερέως Βελέσους. Ἀλλὰ ταῦτα λέγει μόνον ἡ μυθικὴ παράδοσις, ἡ δὲ κατ' ἐπίφασιν τοῦλάχιστον ἱστορικῆς παραδόσεως τοῦ Ἡροδότου οὐδὲν λέγει περὶ συμμαχίας καὶ συμπράξεως Μήδων καὶ Βαβυλωνίων ἐναντίον τῆς Νινευί, θεωρεῖ δὲ τὴν ἄλωσιν ταύτην ὡς ἔργον μόνον τῶν Μήδων, οἵτινες ἐπὶ τὸν βυσιλέα αὐτῶν Κναξάρην ἐστράτευσαν ἐναντίον τῶν Ἀσσυρίων καὶ μάλιστα ἐναντίον τῆς μοίρας ἐκείνης τῶν Ἀσσυρίων, αἵτινες κατεῖχον τὴν Νινευί. Οὕτως ὁ Ἡρόδοτος, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ παρ' Ἑλλησι χρῆσιν τοῦ ὀνόματος (σελ. 20 κ. 47), Ἀσσυρίους θεωρῶν καὶ τοὺς Βαβυλωνίους, παρίστησι τοὺς Μήδους στρατευομένους ἐναντίον τῆς μοίρας ἐκείνης τῶν Ἀσσυρίων τῶν ἐχόντων κέντρον τὴν Νινευί. Ἐκ τῆς γενικωτέρας δὲ ἐννοίας καὶ τῆς ὅλης ἀκολουθίας τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων πᾶν ἄλλο νοεῖται ἢ ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι συνεμάχισαν τοῖς Μήδοις ἐναντίον τῆς Νινευί. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἡρόδοτος τὸν πρῶτον, ὡς φαίνεται, βασιλέα τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους τὸν ὑπ' αὐτοῦ καλούμενον Λαβύνητον, ὄντα δὲ τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν Ναβουχοδονόσορα (ἴδ. κατωτέρω), παρέστησεν ὡς φίλον τοῦ Κναξάρους μεσολαβήσαντα μετὰ τοῦ Συνένεσεως τῆς Κιλικίας εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ μεταξὺ τοῦ Κναξάρους καὶ τοῦ Ἀλυάττου, τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας, πολέμου. Ἀλλ' ὁ πόλεμος οὗτος ἐγένετο πολλὰ ἔτη μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ οὐδαμῶς ἐκ τῆς μνημονευομένης φιλικῆς μεσολαβήσεως τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως μεταξὺ τοῦ Κναξάρους καὶ τοῦ Ἀλυάττου ἀκολουθεῖ ὅτι ἐκεῖνος ἦτο συμμαχος τοῦ Κναξάρους ἐναντίον τῆς Νινευί. Τούναντίον μάλιστα ὁ Ἡρόδοτος παρίστησιν ἡμῖν τὴν κατ' αὐτὸν μετὰ τὸν Λαβύνητον βασιλεύσαν ἐν Βαβυλῶνι τούτου σύζυγον Νίτωκριν (εἰς ἣν ἀποδίδει τὰ ἔργα τὰ τελεσθέντα ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος) ἄρχουσαν καὶ τῆς Νινευί καὶ ζητοῦσαν νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτὴν ἐναντίον τῆς «τῶν Μήδων μεγάλης ἀρχῆς». Καὶ ἐνταῦθα μὲν ὁ Ἡρόδοτος συγγέει ἴσως, ὡς θέλομεν εἰπεῖ, τὴν Νινευί πρὸς τὴν Βαβυλῶνα, ἄλλως δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου περὶ τῶν βασιλέων τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους λεγόμενα εἶναι λίαν συγκεχυμένα, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου οὐδαμῶς μὲν ἐπικυροῦνται τὰ λεγόμενα περὶ συμμαχίας Βαβυλωνίων καὶ Μήδων καὶ τῆς διὰ τῆς συμμαχίας ταύτης ἐπελθούσης καταστροφῆς, ἐμμέσως δὲ ἀναιροῦνται τὰ κατὰ τὴν συμμαχίαν ταύτην τὴν ἀναφερομένην ἐν τῇ μυθῶδει περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Νινευί παραδόσει τοῦ Κτησίου. Ἡ μόνη ὁπωσοῦν ἱστορικῆ, ἀλλ' ἐνδεεστάτη καὶ ἀσαφεστάτη, περὶ τῆς τοιαύτης συμμαχίας εἰδησις ἐσώθη

ἐν τῷ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντι ἀποσπάσματι τοῦ Ἀβυδηνοῦ περὶ Σαράκου τοῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας καὶ διαδόχου τοῦ Σαρδαναπάλου. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην (Εὐσεβ. Χρον. Ἀρμ. 1 σελ. 54) ὁ Σάρακος μαθὼν ὅτι «μέγας σύμμικτος στρατὸς ἐπήρχετο (ἐπὶ λέξει «ἐξῆλθεν») ἐκ τῆς θαλάσσης», ἐπεμψεν ἀμέσως τὸν στρατηγὸν Βουσαλόσορον εἰς Βαβυλῶνα. Ἄλλ' οὗτος βουλευσάμενος ν' ἀποστῇ (ἀπὸ τοῦ Σαράκου) Ἀμουχίαν (1) τὴν θυγατέρα τοῦ Μήδου ἡγεμόνος Ἀστύαγους (Ἄζταχακᾶ) ἔλαβε σύζυγον. Εἶτα δὲ ἀμέσως ἀποχωρῶν (ἀποστίας;) σπεύδει νὰ προσβάλλῃ τὴν πόλιν Νίνον, τοῦτ' ἐστὶ τὴν Νινευί. Ὅτε δὲ περὶ τούτων πάντων ἐπιληροφορήθη ὁ βασιλεὺς Σάρακος, τὰ βασίλεια παρέδωκε τῷ Ἐβόρτῳ (ἢ ἔκαυσε τὰ βασίλεια τοῦ Ἐβόρτου). Ὁ δὲ Ναβουχοδονόσορ λαμβάνων τὴν ἀρχὴν τοῦ κράτους περιέβαλε τὴν Βαβυλῶνα τεῖχει ὀχυρῶ. Παραθέτομεν ὅλον τοῦτο τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἀβυδηνοῦ, διότι τοῦτο, ὡς καὶ τὸ τοῦ Πολυίστορος περὶ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος πραγματευόμενον ἀπόσπασμα, εἰσὶν αἱ μόναι ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων διασωθεῖσαι μαρτυρίαι περὶ τῆς διὰ Βαβυλωνίων καταστροφῆς τῆς Νινευί. Ὁ δὲ Σύγκελλος φαίνεται ὅτι ἐκ τοῦ παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ σωζόμενου τούτου χωρίου (ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου τοῦ Εὐσεβίου τοῦ μὴ πλήρους διασωθέντος) λαβὼν ἀφορμὴν ἐξέθηκε τὰ πράγματα σαφέστερον ὡς ἑξῆς: «Οὗτος (ὁ Σαρδανάπαλος) κατὰ Πολυίστορα, πλημμελῶς ἀντὶ Ναβοπαλάσσαρος) στρατηγὸς ὑπὸ Σάρακος τοῦ Χαλδαίου βασιλέως σταλεῖς κατὰ τοῦ αὐτοῦ Σάρακος (2) εἰς Νίνον ἐπιστρατεύει, οὗ τὴν ἐφοδον πτοηθεὶς ὁ Σάρακος ἑαυτὸν σὺν τοῖς βασιλείοις ἐνέπηρσε καὶ τὴν ἀρχὴν Χαλδαίων καὶ Βαβυλωνίων παρέλαβεν, ὁ αὐτὸς Ναβοπαλάσσαρος, ὁ τοῦ Ναβουχοδονόσορα πατήρ» (3).

Ἐπὶ τῶν παραδόσεων τούτων τοῦ Ἀβυδηνοῦ καὶ τοῦ Συγκελλοῦ στηριζόμενος, φαίνεται, ὁ Tiele συνεπέρανεν ὅτι ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ ἢ καὶ ζῶντος ἔτι τοῦ βασιλέως τούτου, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐγένετο ἐπαναστάσις ἐν τῇ παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον Χαλδαίᾳ κατὰ τῆς Ἀσσυρίας, καὶ οἱ ἐπαναστάται ἐπῆλθον νικηφόροι μέχρι Βαβυλῶνος· ὁ δὲ Ναβοπαλάσσαρος ὁ πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας ὡς στρατηγὸς καὶ διοικητῆς εἰς Βαβυλῶνα, ἵνα πολεμήσῃ κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν ἐπαναστασίων, συνετάχθη μετὰ τούτων, ἀφοῦ καὶ οἱ Βαβυλώνιοι προσεχώρησαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, καὶ ἐγένετο βασιλεὺς τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους, καλουμένου ἰδίως Χαλδαίκοῦ, διότι ἦτο ἔργον τῆς Χαλδαϊκῆς ἐπαναστάσεως. Ἀφοῦ δὲ οὕτω ἴδρυσεν κράτος καὶ δυναστείαν, συνεδέθη διὰ κηδεστίας καὶ συμμαχίας πρὸς τοὺς Μήδους, μεθ' ὧν καὶ ἐπολέμησε κατὰ τῆς Ἀσσυρίας. Ταῦτα κατὰ Tiele (σ. 408-409). Ὅτι οἱ ἡγεμόνες τῆς παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον Χαλδαίας συχνότατα ἐπανίσταντο κατὰ τῆς Ἀσσυριακῆς ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀρχῆς, αὐτοὶ ζητοῦντες νὰ ἀρξωσιν ἐν Βαβυλῶνι, ὅπερ καὶ κατώρθωσαν ἐκ διαλειμμάτων, τοῦτο πολλάκις εἶδομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν τελευταίων μεγάλων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας. Πιθανώτατον δὲ ὅτι καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ, ἰδίως κατὰ τὴν μεγάλην Σκυθικὴν ἐπιδρομὴν, ὅποτε ἡ Ἀσσυρία ὑφίστατο τὴν δεινὴν τῶν ἐπιδρο-

(1) Παρὰ Συγγέλλῳ Ἀμυτή ἢ Ἀροίτη. Ἀμυτις παρὰ Κτησίᾳ καλεῖται ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀστύαγους, ἀλλ' αὕτη λέγεται σύζυγος οὐχὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἀλλὰ τοῦ Μήδου Σπιτάμου (Ἄνουτις ἢ αὕτη ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Δεινάρχου). Ἀμυτις καλεῖται παρὰ Κτησίᾳ καὶ τις θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Ξέρξου Α'.

(2) Τὸ ὄνομα κεῖται ἀκλίτως παρὰ Συγγέλλῳ, ὅσπερ καὶ τὸ Ναβουχοδονόσορ.

(3) Ἰδ. σ. 426. Τοῦ Ἀρμενικοῦ κώδικος ἡ γραφὴ εἶναι ἐφθαρημένη. Αἱ διορθώσεις αἱ προτεινόμεναι ὑπὸ τοῦ Aucher δὲν εἶναι ἐπιτυχεῖς. Ἀλλὰ τὴν ἐννοιαν τοῦ χωρίου ἀκριβῶς ἀποδίδουσι τὰ ὑπὸ Συγγέλλου κατὰ Εὐσέβιον ἀνωτέρω ἀναφερόμενα.

μέων προσβολήν, οἱ Χαλδαῖοι ἐδράξαντο τῆς εὐκαιρίας καὶ ἐπῆλθον κατὰ τῆς Βαβυλῶνος, ἔνθα προσεχώρησεν εἰς αὐτοὺς προδοὺς τὸν κύριον αὐτοῦ, ὁ πεμφθεὶς πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Βαβυλῶνος Ναβοπαλάσσαρος ἐπωφελοῦμενος τὴν ἔνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τῆς Σκυθικῆς ἀμηχανίαν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι οὔτε ἐν τῷ ἀποσπάσματι τοῦ Ἀβυδηνοῦ οὔτε ἐν τῷ παρατεθέντι χωρίῳ τοῦ Συγκέλλου γίνεται λόγος οὐδεὶς περὶ συμμαχίας τῶν Βαβυλωνίων μετὰ τῶν Μήδων, ἀλλ' ἡ ἄλωσις τῆς Νινευὶ καὶ ἡ κατάλυσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους θεωροῦνται ἔργα τῶν Βαβυλωνίων, ἀπλοῦς δὲ τις ὑπαινιγμὸς γίνεται περὶ συμμαχίας ἢ μᾶλλον περὶ φιλικῶν σχέσεων τῶν Βαβυλωνίων πρὸς τοὺς Μήδους ἐν τοῖς περὶ τοῦ γάμου τοῦ Ναβουχοδονόσορος μετὰ τῆς Ἀμουχίας ἢ Ἀροῦτης τῆς θυγατρὸς τοῦ Μήδου ἡγεμόνος. Πρὸς τούτοις ἀξίον παρατηρήσεως εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι οὔτε παρὰ τῷ Συγκέλλῳ οὔτε ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς Χρονικοῖς τοῦ Εὐσεβίου ὁ Ἀστυάγης καλεῖται βασιλεὺς τῶν Μήδων, ἀλλὰ παρὰ μὲν τῷ Συγκέλλῳ *σατράπης*, ἐν δὲ τοῖς Χρονικοῖς *αρχηγός* (*ναχαπέτ*). Ἐπειτα οὐδὲ περὶ τοῦ Κναξάρου τοῦ Ἡροδότου γίνεται λόγος, ἀλλὰ περὶ τοῦ Ἀστυάγου, ὅστις καθ' Ἡροδότον ἦν υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κναξάρου βασιλεύσας τῶν Μήδων μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους (1). Ἄλλ' ἐνῶ ἐν τῷ παρατεθέντι ἀποσπάσματι τοῦ Ἀβυδηνοῦ γίνεται λόγος περὶ Βαβυλωνιακῆς μόνον στρατείας ἐναντίον τῆς Νινευὶ, ἐν τῷ τοῦ Πολυίστορος ἀποσπάσματι, ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς πάλιν Χρονικοῖς τοῦ Εὐσεβίου διασωθέντι, λέγεται: «Μετὰ τὸν Σαμούγην ὁ Σαρδανάπαλος ἐβασίλευσε τῶν Χαλδαίων καὶ σατράπην, ἵνα οὗτος δώσῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἀμούχίαν ὡς γυναῖκα Ναβουχοδονόσορι τῷ υἱῷ αὐτοῦ (τοῦ Σαρδαναπάλου). Εἶτα ἐβασίλευσεν ὁ Ναβουχοδονόσορ». Προδήλως ἐν τῷ ἀποσπάσματι τούτῳ ὑπάρχει χάσμα ἀπὸ τοῦ «*Σαρδανάπαλος*» μέχρι τοῦ «*οὗτος ἐπεμψε*», καὶ τὸ χάσμα τοῦτο πληροῦται διὰ τῶν ἐν τῷ ἀποσπάσματι τοῦ Ἀβυδηνοῦ λεγομένων ὅτι «τὸν Σαρδανάπαλον διεδέξατο ὁ Σάρακος, οὗτος δὲ μαθὼν ὅτι σύμμικτος στρατὸς ἐπῆρχετο ἐκ θαλάσσης ἐπεμψε τὸν Ναβοπαλάσσαρον (ἢ Βουσαλόσσορον) εἰς Βαβυλῶνα. Οὗτος δὲ (βου-

(1) Ἡ ἀπὸ Βηρώσου πηγάζουσα αὕτη παράδοσις, καθ' ἣν ὁ Ἀστυάγης καὶ οὐχὶ ὁ Κναξάρης θεωρεῖται ὁ καταλύσας τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος Μήδος βασιλεὺς, ἀντιφάσκει μὲν πρὸς τὴν παράδοσιν τοῦ Ἡροδότου, τὴν ἐκτεθεισάν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἀλλὰ συνάδει πρὸς τὴν ἐκ τῶν Βαβυλωνιακῶν σφηνοειδῶν μνημείων τοῦ Ναβονήδου ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθείσαν εἰδήσιν, καθ' ἣν ὁ Ἀστυάγης κατελύθη ὑπὸ τοῦ Κύρου τῷ 550 π. Χ. (ἴδ. σελ. 438 σημ.). Ἐκ τῆς χρονολογίας ταύτης παραβαλλομένης πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενον ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν τῆς βασιλείας ἐκάστου Μήδου βασιλέως ἐξάγεται ἡ ἑξῆς γενικωτέρα χρονολογία:

Βασιλεία Δηϊόκου	ἔτη 53 (699 μέχρι 647 π. Χ.)
> Φραόρτου	> 22 (647 > 625 π. Χ.)
> Κναξάρου	> 40 (625 > 585 π. Χ.)
> Ἀστυάγου	> 35 (585 > 550 π. Χ.)

Ἡ χρονολογία αὕτη ἔχει τὸ συνηγοροῦν ὑπὲρ ἐαυτῆς οὐ μόνον τὴν συμφωνίαν τῶν ἀπὸ Βηρώσου πηγαζουσῶν εἰδήσεων πρὸς τὴν τῶν χρονικῶν τοῦ Ναβονήδου, ἀλλὰ καὶ τὴν χρονολογίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (Α' 74) παραδιδόμενης ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου τῆς γενόμενης κατ' αὐτὸν διαρκούντος τοῦ πολέμου τοῦ μεταξὺ Κναξάρου τῆς Μηδίας καὶ Ἀλυάττου τῆς Λυδίας. Ὡς χρόνος τῆς ἐκλείψεως ταύτης («τῆς μεταλλαγῆς τῆς ἡμέρας εἰς νύκτα») ἐθεωρεῖτο συνηθῶς ἡ 13 Σεπτεμβρίου 610 π. Χ. Ἄλλ' ἀκριβέστερα παραδοσεις ἀρχαίων συγγραφέων συναπτόμενα πρὸς τὰς ἐρεῦνας νεωτέρων ἀστρονόμων ὡς χρόνον τῆς ἐκλείψεως δεικνύουσι τὴν 28ην Μαΐου 584 π. Χ. ἦτοι μόνον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀστυάγου, οὐχὶ τῆς τοῦ Κναξάρου. Ἐκ τούτου δὲ πιθανὸν καθίσταται ὅτι ὁ Ἡρόδοτος τὰ γενόμενα ἐπὶ τοῦ Ἀστυάγου ἀνήνεγκε πλημμελῶς εἰς τὸν χρόνον τῆς βασιλείας τοῦ Κναξάρου. Ἀλλὰ περὶ τούτων μακρότερος γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Μήδων καὶ τῶν Λυδῶν.

λευσάμενος ν' ἀποστῆ) ἐπεμψεν ἐπικουρίαν τῷ Ἀστυάγῃ. Ἄλλ' ἐν τῷ ἀποσπάσματι τούτῳ δὲν λέγεται σαφῶς ἂν ἡ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας πεμφθεῖσα ἐπικουρία σκοπὸν εἶχε νὰ βοηθήσῃ τοῖς Μήδοις εἰς τὴν ἐναντίον τῆς Νινευὶ στρατείαν ἢ ἄλλον τινὰ σκοπὸν (νὰ βοηθήσῃ δηλαδὴ τοῖς Μήδοις ἐναντίον τῶν Σκυθῶν). Ὡστε καὶ ἐντεῦθεν οὐδὲν ἐξάγεται σαφές περὶ συμμαχίας καὶ κοινῆς στρατείας Μήδων καὶ Βαβυλωνίων ἐναντίον τῆς Νινευὶ. Ἀξιοσημείωτον δὲ πάλιν καὶ ἐνταῦθα εἶναι ὅτι ὁ Ἀστυάγης, ὁ καθ' Ἡροδότον υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κναξάρου τοῦ πορθητοῦ τῆς Νινευὶ καὶ μεγάλου βασιλέως τῆς ἀνω Ἀσίας, εἶναι ὁ συμμαχῶν μετὰ Βαβυλωνίων καὶ οὗτος εἶναι ἀπλοῦς *σατράπης* (σατράπης τῆς ὑποκειμένης τῇ Ἀσσυρίᾳ Μηδίας). Ἐὰν δὲ αἱ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Ἀβυδηνοῦ καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Πολυίστορος οὐχὶ ἐν πᾶσι πρὸς ἀλλήλας σύμφωνοι παραδόσεις πηγάζωσιν ἀπὸ τοῦ Βηρώσου, πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι ἡ τοῦ Βηρώσου παράδοσις περὶ τοῦ τέλους τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἦτο ἐν πολλοῖς ἀσύμφωνος πρὸς τὴν τοῦ Ἡροδότου. Καθόλου δὲ οὔτε ἐκ τῆς μιᾶς (τῆς παρ' Ἡροδότῳ) οὔτε ἐκ τῆς ἑτέρας (τῆς τῷ Βηρώσῳ ἀποδιδομένης) ἐξάγεται σαφές τι περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Νινευὶ καὶ περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, οὔτε περὶ τῆς συμμαχίας Μήδων καὶ Βαβυλωνίων, οὔτε περὶ τῶν προσώπων τῶν ἡγεμόνων, οὔτε περὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου τῆς καταλύσεως. Εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ παραδόσεις πλήρεις ἀντιφάσεων καὶ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ ὡς πρὸς τὰ πράγματα καὶ τὴν τούτων χρονολογίαν, ἡ δὲ τοῦ Κτησίου ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ τοῦ Δουρίδος εἶναι μυθικαί. Ἄν δὲ ἀπέναντι τοιούτων συγκεχυμένων καὶ ἀντιφατικῶν μυθῶδων παραδόσεων τῶν Ἑλληνικῶν πηγῶν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἱερὰ Γραφή οὐδένα ποιεῖται λόγον περὶ καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους διὰ Μήδων ἢ Βαβυλωνίων ἢ ἀμφοτέρων ὁμοῦ, φαίνεται δὲ θεωροῦσα τὸ γεγονός ὡς ἀποτέλεσμα τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς καὶ ὅτι αὐτοὶ οἱ πρῶτοι ἡγεμόνες τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ὁ τε Ναβοπαλάσσαρος, ὁ δὲ δῆθεν καταλύσας τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ναβουχοδονόσορ, ἐνῶ ἱκανὰ κατέλιπον ἐπιγραφικὰ μνημεῖα, οὐδένα ἐν τούτοις ποιοῦνται λόγον περὶ στρατείας κατὰ Ἀσσυρίας καὶ Νινευὶ καὶ περὶ καταλύσεως τοῦ κράτους τούτου, ἀγνοεῖται εἰς τὸ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐξενεχθὲν συμπέρασμα ὅτι ἡ κατάλυσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἦτο ἔργον κυρίως τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς, καὶ ἂν ἔτι ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη ὑποτεθῆ ὅτι ἐγένετο μετὰ τὴν ἀποστασίαν. Διότι καὶ οὕτω ἡ διὰ τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς ἐπελθοῦσα ἐξασθένεισις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους συνετέλεσεν ὥστε ἡ ἀποστασία ἐκείνη νὰ λήξῃ ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ἰδρυσιν καὶ ἐμπέδωσιν τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον αὐτὸν τῆς ἰδρύσεως τούτου, ὁ τε Πτολεμαϊκὸς κανὼν καὶ ἡ τοῦ Ἰωσήπου παράδοσις συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς υποθέσεως ὅτι ἐγένετο αὕτη τῷ 625. Διότι κατὰ μὲν τὸν Πτολεμαϊκὸν Κανὸνα ὁ Ναβοπαλάσσαρος ἐβασίλευσεν ἔτη 22, κατὰ δὲ τὸν Ἰωσήππον ἔτη 21. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰωσήπου καὶ ἐξ ἄλλων εἰδήσεων καθίσταται ἀναμφισβήτητον, ὡς θέλομεν ἰδεῖ περαιτέρω, ὅτι ὁ Ναβοπαλάσσαρος ἐτελεύτησε τῷ 605 ἢ 604 π. Χ., διὰ τοῦτο κατὰ τε τὸν «Κανὸνα βασιλειῶν» καὶ κατὰ τὸν Ἰωσήππον ὡς ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβοπαλασσάρου πρέπει νὰ θεωρηθῆ τὸ 626 ἢ 625 π. Χ. Τοῦτο βεβαίως δὲν συμφωνεῖ πρὸς ὅσα ἀνωτέρω εἴπομεν περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σινσαρισκῶν (ἴδ. σελ. 436). Ἄλλ' ἡ διαφωνία αὕτη αἴρεται ὅταν υποθέσωμεν ὅτι ἡ μὲν ἀποστασία τῆς Βαβυλωνίας καὶ ἡ προδοσία τοῦ Ναβοπαλασσάρου ἐγένοντο ἤδη τῷ 626 ἢ 625 π. Χ. ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, ἀλλ' ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Νινευὶ καὶ μετὰ τὴν ἀποστασίαν ἤρχε τῆς βορείου Βαβυλωνίας, ἔωσοῦ διὰ τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς ἐξασθενήσαντος τοῦ κράτους οἱ Βαβυλώνιοι ἢ συμμαχῆσαντες μετὰ τῶν Μήδων ἐπῆλ-

θον κατὰ τῆς Νινευὶ καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἄλωσιν ταύτης καὶ τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἢ καὶ ἄνευ τοιαύτης συμμαχίας ἐπωφελήθησαν ἁπλῶς τὰ διὰ τὴν Ἀσσυρίαν ἀποτελέσματα τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς, ἵνα συμπληρώσωσι καὶ ἐμπειδώσωσι τὸ ἔργον τῆς ἀνιδρύσεως τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους, καθ' ὃν χρόνον καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπωφελοῦνται τὰς αὐτὰς περιστάσεις καθυπέτασαν τὴν Συρίαν πᾶσαν μέχρις Εὐφράτου.

Δ'. *Ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀρχῆς τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τὴν Συρίαν.*—Ἀποτέλεσμα τῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος διὰ τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς ἐξασθενήσεως τῆς Ἀσσυρίας ἦτο καὶ ἡ εἰς Συρίαν Αἰγυπτιακὴ εἰσβολή. Ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς Ψαμμίτιχος κατώρθωσε, ζῶντος ἔτι τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Αἴγυπτον τῆς Ἀσσυριακῆς κυριαρχίας (ἴδ. σελ. 408) καὶ κατέστησεν αὐτὴν ἐσωτερικῶς ἰσχυράν, δι' ἐπιτηδείας δὲ πολιτικῆς ἀπέτρεψεν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου τὴν Σκυθικὴν ἐπιδρομὴν, ἐπεχείρησε νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος πρὸς τὴν Συρίαν καὶ ἐπελθὼν κατὰ τῆς Φιλισταϊκῆς πόλεως Ἀζώτου κατέλαβεν αὐτήν. Ἄλλ' ὁ ἐπελθὼν τῷ 610 π. Χ. θάνατος ἐκόλυσε αὐτὸν νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἕνεκα τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς ἐπελθοῦσαν ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ κατάστασιν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξετέλεσεν ὁ διαδεξάμενος τὴν βασιλείαν υἱὸς αὐτοῦ Νεχαῶ ἢ Νεχαῶ, τὸ δεύτερον αὐτὸ ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ (609 π. Χ.) στρατευσάμενος εἰς Παλαιστίνην. Ἐκ τῶν ἱστορουμένων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Βασιλ. Δ', ΚΓ' 29 κέξ.) περὶ τῆς στρατείας ταύτης βλέπομεν ὅτι, εἰ καὶ ὁμῶς λέγεται ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ ὅτι ἡ στρατεία ἐγένετο κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων («ἀνέβη Φαραῶ Νεχαῶ βασιλεὺς Αἰγύπτου ἐπὶ βασιλεῖα Ἀσσυρίων»), ὅμως οὐδὲ σκιὰ Ἀσσυριακῆς ἀρχῆς καὶ δυνάμεως ὑπῆρχεν ἐν Συρίᾳ. Οὐδεὶς στρατὸς Ἀσσυριακὸς ἀντεπεξέρχεται κατὰ τοῦ Νεχαῶ, οὐδεμία ἀντίστασις, οὐδεμία διαμαρτυρήσις ἀντιτάσσεται ἐκ μέρους τῆς Ἀσσυρίας. Ὁ μόνος ἀντισταθεὶς πρὸς τὸν Φαραῶ ἡγεμὼν ἐν Παλαιστίνῃ εἶναι ὁ μνημονευθεὶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα, ὁ εὐσεβῆς Ἰωσίας (640-609 π. Χ.). Ἄλλ' ὁ Ἰωσίας δὲν ἀμύνεται κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως ὡς ὑποτελῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Τοῦναντίον οὐδὲ σκιὰ τοιαύτης ὑποτελείας φαίνεται ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Ἡ μεγάλη δὲ κατακραυγὴ τοῦ Σοφονίου ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῶν Ἀσσυριακῶν ἐνδυνάτων, ὁ πόλεμος ὁ σφοδρὸς, ὃν κηρύττει ὁ βασιλεὺς κατὰ τῆς ἐπὶ τοῦ πάππου αὐτοῦ εἰσαχθείσης Ἀσσυριακῆς λατρείας αἱ μεταρρυθμίσεις αὐτοῦ, πρὸ πάντων ἢ ἀποκατάστασις τῆς αὐστηρᾶς λατρείας τοῦ Ἰεχωβά, ἔτι δὲ ἡ ἐπέκτασις τοῦ κράτους μέχρι τῶν χωρῶν τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὸ καταλυθὲν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων πρῶν κράτος τοῦ Ἰσραὴλ καὶ αἱ περὶ τῆς ἐπικειμένης καταστροφῆς τοῦ Ἀσσοῦ φοβεραὶ προφητεῖαι τοῦ Σοφονίου μαρτυροῦσιν ὅτι τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 621 (ἐπὶ τῶν διαδόχων δηλαδὴ τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ), ὅποτε ἐγένετο ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Δευτερονομίου, τὸ Ἰουδαϊκὸν κράτος εἶχε παύσει νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας, ἐπῆλθε δὲ ὁ Ἰωσίας ἐναντίον τοῦ Φαραῶ ἀμυνόμενος ὑπὲρ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ κράτους. Ἄλλ' ἐν τῇ συναντήσῃ τῇ γενομένῃ ἐν Μαγεδδῶ ἢ Μαγδόλφ μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων ὁ Φαραῶ ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσεν τὸν Ἰωσίαν εὐθύς ὡς εἶδεν αὐτόν. Ἄνευ ἀντιστάσεως δὲ νῦν προὐχώρησεν ὁ νικητὴς μέχρις Εὐφράτου καταλαβὼν πᾶσαν τὴν Παλαιστίνην, τὴν Φοινικὴν καὶ τὴν βόρειον Συρίαν. Ἀσσυριακὸν κράτος δὲν ὑπῆρχε πλέον ἵνα ἐκβάλῃ αὐτὸν τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν, ἐξεδιώχθη δ' ἐξ αὐτῶν ὁ κατακτητὴς ὕστερον ὑπὸ τοῦ δευτέρου βασιλέως τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους Ναβουχοδονόσορος. Οὕτως ἡ διάλυσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐξετελέσθη διὰ τῶν Αἰγυπτίων πρὸς δυσμᾶς,

ὅπως διὰ τῶν Μήδων πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς καὶ διὰ τῶν Βαβυλωνίων πρὸς νότον.

Τὰ κατὰ τὴν πτώσιν αὐτὴν τῆς Νινευὶ καὶ τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.—Τὰ μέχρι νῦν ἐκτεθέντα περὶ τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς, τῆς Βαβυλωνιακῆς ἀποστασίας καὶ τῆς κατακτήσεως τῆς Συρίας ὑπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐξηγοῦσιν ἡμῖν κατὰ βάθος καὶ κατ' οὐσίαν, ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικὴν, τὰ κατὰ τὴν κατάλυσιν ἢ διάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους διαφωτίζοντα τὰ περὶ τῶν αἰτίων καὶ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς καταλύσεως καὶ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων τῶν μετασχόντων τοῦ ἔργου. Τὸ μόνον, ὅπερ δὲν διαφωτίζεται ἐν τοῖς εἰρημένοις, εἶναι τὰ κατὰ τὴν πτώσιν αὐτὴν τῆς Νινευὶ τὴν ἐπισφραγίσασαν τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους, τὸν χρόνον, καθ' ὃν αὕτη ἐγένετο, καὶ τοὺς ἀνδρας, δι' ὧν ἐγένετο. Ἄλλὰ μεθ' ὅσα ἐροῦνται περὶ τῆς ὅλης καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ὧν ἐν μέσφ ἐπῆλθεν ἡ κατάλυσις τοῦ κράτους, τὰ περὶ τῆς πτώσεως τῆς Νινευὶ κατέχουσι δευτερεύουσαν ὅλως σημασίαν καὶ σπουδαιότητα ἀναφερομένην εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν τὴν ἱστορικὴν καὶ ἐκτίθενται ταῦτα οὐχὶ ἱστορικῶς, ἀλλὰ μᾶλλον μυθικῶς. Ἐν τούτοις χάριν ἀκριβείας παρατίθεμεν περὶ τῆς πτώσεως αὐτῆς ὅσα κατὰ διάφορους παραδόσεις λέγονται περὶ ταύτης.

Αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί, καὶ αὐταὶ αἱ τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους, οὐδὲν λέγουσι περὶ τῆς πτώσεως τῆς Νινευὶ. Ἡ Ἱερὰ Γραφή ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτῆς μέρει οὐδὲν ὡσαύτως ἀναφέρει περὶ αὐτῆς, οἱ δὲ προφῆται ψάλλουσι μεγαλοφῶως τὸν ἐπιτάφιον τῆς πεσοῦσης Νινευὶ οὐδὲν ἱστοροῦντες περὶ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ καὶ ὡς ἐγένετο. Ὡστε ἐξ ἀνάγκης προσφεύγομεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις ὡς μόνας ἱστορικὰς πηγὰς.

Αἱ Ἑλληνικαὶ παραδόσεις αἱ παρ' Εὐσεβίῳ ἐκ τοῦ Βηρώσου ἐμμέσως (διὰ τοῦ Ἀβυδηνοῦ) προσερχόμεναι οὐδὲν πλέον λέγουσιν ἢ ὅτι ὁ Σάρακος πτοηθεὶς τὴν τοῦ Ναβοπαλασσάρου κατὰ τῆς Νινευὶ ἔφοδον ἔθηκε πῦρ εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐκάη σὺν αὐτοῖς. Ἐξ ἄλλου δ' Ἡρόδοτος οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Νινευὶ, ἀλλ' ἁπλῶς περὶ τῆς ἀλώσεως αὐτῆς λέγων (Α' 106) ὅτι οἱ Μῆδοι, ἀφοῦ ἀπῆλλαξαν τὸ κράτος αὐτῶν ἀπὸ τῶν Σκυθῶν καὶ ἐξέτεινον αὐτὸ ἐφ' οὓς καὶ πρότερον λαοὺς «τὴν τε Νίνον εἶλον» (ὡς δὲ εἶλον ἐν ἑτέροις λόγοις δηλώσω), καὶ τοὺς Ἀσσυρίους ὑποχειρίους ἐποίησαντο πλὴν τῆς Βαβυλωνίης χώρας». Ἄλλ' ὁ Ἡρόδοτος, παρὰ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ, οὐδὲν ἄλλαχού περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀλώσεως τῆς Νινευὶ ἀναφέρει· φαίνεται δὲ ὅτι ὅσα περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Νίνου ὑπόσχεται νὰ διηγηθῇ εἶναι αὐτὰ ταῦτα, ἅτινα διηγείται περαιτέρω (Α' 190-191) περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Βαβυλώνης ὑπὸ τῶν Περσῶν.

Ἐκτενέστατα, εἰ καὶ ἐν πολλοῖς μυθωδῶς, διηγείται τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Νινευὶ καὶ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης. Οὗτος τὰς παρὰ τοῦ Κτησίου καὶ ἄλλων πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων μυθῶδεις παραδόσεις, τὰς ἐκτεθείσας ἐν τοῖς περὶ Σαρδαναπάλου, συνάπτων μετ' εἰδήσεων ἔχουσῶν ἐπιφασίαν τινα ἱστορικὴν, οἱ αἰσίν αἱ περὶ τῆς δῆθεν συμμαχίας Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων αἱ προσερχόμεναι ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, ἐκτίθησιν ὡς ἐξῆς τὰ κατὰ τὴν πτώσιν τῆς Νινευὶ καὶ τὴν διὰ ταύτης ἐπελθοῦσαν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους (Διόδ. Β' 24-28): Ἀνῆ τις Μῆδος Ἀοβᾶκης τὸ ὄνομα, ἔξοχος διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς ψυχῆς, ἐτάχθη στρατηγὸς τῆς στρατιωτικῆς μοίρας, ἧτις κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ Μηδίας ἐπέμπετο εἰς Νινευὶ ὡς στρατὸς ἐπαρχιακὸς ἀναλογῶν εἰς τὴν Μηδίαν. Ὁ Ἀοβᾶκης κατὰ τὴν εἰς Νινευὶ μετάβασιν συνῆψεν ἐνταῦθα φιλίαν μετὰ στρατηγοῦ τινος Βαβυ-

λωνίου, ὅστις ἐκαλεῖτο Βέλεσος (1) καὶ ἦτο οὐ μόνον στρατηγός, ἀλλὰ καὶ ἀστρολόγος καὶ μάντις ἐκ τῶν Χαλδαίων ἦτοι τῶν σοφῶν τῆς Βαβυλωνίας. Ὁ Βέλεσος προεφήτευσεν ὅτι ὁ Ἀρβάκης ἔμελλε ποτε νὰ ἀρξῆ πασῶν τῶν χωρῶν, ὧν ἦρχε τότε ὁ Σαρδανάπαλος. Ὁ Ἀρβάκης ἀσμένως ἤκουσε τὴν προφητείαν καὶ πρὸς ἀμοιβὴν ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ τῷ προφητεύσαντι τὴν σατραπειάν τῆς Βαβυλωνίας καθ' ἣν περιπίπτωσιν ἤθελε πραγματοποιηθῆ ἡ προφητεία αὐτοῦ. Καταληφθεὶς δὲ συγχρόνως ἕνεκα τῆς προφητείας ὑπὸ μεγάλων ἐλπίδων καὶ βουλῶν καί, ὡς λέγει ὁ Διόδωρος, «καθάπερ καὶ τινος θεοῦ φωνῇ μετεωρισθεὶς», ἤρξατο νὰ συνάπτῃ σχέσεις καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐν Νινευὶ εὐρισκομένους στρατιωτικούς ἀρχηγούς τῶν διαφόρων χωρῶν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καλῶν αὐτοὺς εἰς γεύματα καὶ παντὶ τρόπῳ περιποιούμενος αὐτούς. Τέλος δὲ ἐφιλοτιμήθη νὰ ἴδῃ καὶ τὸν βασιλέα. Καὶ εἰσαχθεὶς παρ' αὐτῷ καὶ κατανοήσας τὸ τραφῆλόν καὶ γυναικῶδες τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ βίου αὐτοῦ, ἔτι μᾶλλον ἐνισχύθη ἐν τοῖς φιλοδόξοις αὐτοῦ σχεδίοις καὶ συμφωνίαν μεθ' ὄρκου συνώμολόγησε πρὸς τὸν Βέλεσον, ὑποχρεοῦσαν αὐτὸν μὲν νὰ ἐξεγείρῃ εἰς ἀποστασίαν Μήδους καὶ Πέρσας, τὸν δὲ Βέλεσον νὰ πείσῃ τοὺς Βαβυλωνίους νὰ συμπράξωσι τοῖς ἀποστάταις, νὰ ζητήσῃ δὲ τὴν σύμπραξιν Ἀραβός τινος ἡγεμόνος φίλου αὐτῷ. Ἀφοῦ ταῦτα συνεφωνήθησαν ἐν Νινευὶ καὶ ἔληξε τὸ ἔτος τῆς ἐνιαυσίου στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ οἱ τέως ὑπηρετοῦντες ἀπῆλθον εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν ἀντικατασταθέντες ὑπὸ νέων στρατιωτῶν καὶ νέων ἀρχηγῶν ἐρχομένων εἰς Νινευί, ὁ μὲν Ἀρβάκης ἐκίνησεν εἰς ἀποστασίαν τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Πέρσας, ὁ δὲ Βέλεσος τοὺς Βαβυλωνίους, πείσας καὶ τὸν μνημονευθέντα Ἀραβα ἡγεμόνα νὰ μετᾶσχῃ τῆς κατὰ τῆς Ἀσσυρίας γενικῆς ἐπιθέσεως. Οἱ τρεῖς λοιπὸν οὗτοι ἀρχηγοὶ μετὰ πάροδον ἐνὸς ἔτους συναγαγόντες πολυάριθμα στρατεύματα ἐκ τῶν τεσσάρων ἐθνῶν (Μήδων, Περσῶν, Βαβυλωνίων καὶ Ἀράβων) ἀνερχόμενα εἰς τετρακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν, μετέβησαν εἰς Νινευί ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἤρχοντο ν' ἀντικαταστήσωσι τοὺς ἀπολομένους ἐπαρχιακοὺς στρατοὺς. Ἐνῶ δὲ συνελθόντες εἰς ἐν στρατόπεδον πρὸ τῆς Νινευὶ συνδισκέπτοντο περὶ τοῦ πρακτέου, ὁ Σαρδανάπαλος ἐνόησας τὰ τεκταινόμενα ἐξήγαγε κατ' αὐτῶν τὰς στρατιωτικὰς αὐτοῦ δυνάμεις τὰς ἐξ ἄλλων ἐθνῶν συγκροτούμενας καὶ μαχαισάμενος ἐν παρατάξει ἐναντίον τῶν ἀποστατῶν ἐν πεδινῷ περὶ τὴν Νινευί χώρῳ, ἐνίκησε καὶ ἔτρεψεν αὐτοὺς διωχθέντας μέχρις ὄρους τινός 70 στάδια ἀπὸ τῆς Νινευὶ ἀπέχοντος, εἶτα δὲ ἐξέδωκε προκήρυξιν, δι' ἧς ὑπισχνεῖτο ἀμοιβὴν διακοσίων ταλάντων χρυσίου εἰς ὅτινα ἤθελε φέροι πρὸς αὐτὸν τὸν νεκρὸν τοῦ Ἀρβάκου, ἐδιπλασίαζε δὲ τὸ ποσὸν τοῦτο, προστιθεὶς ἅμα καὶ ὡς νέαν ἀμοιβὴν τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπάρχου τῆς Μηδίας, δι' ἐκείνον, ὅστις ἤθελε παραδώσει αὐτῷ ζῶντα τὸν Ἀρβάκην ὁμοίως δὲ δωρεὰς ὑπισχνεῖτο καὶ διὰ τὸν φονεύσοντα ἢ ζωογρήσοντα τὸν Βέλεσον τῆς Βαβυλωνίας. Ἀλλ' ἡ προκήρυξις ἢ μᾶλλον ἡ ἐπικήρυξις αὕτη οὐδὲν ἐπῆνεγκεν ἀποτελεσμα. Τότε δὲ ἐπαναλαβὼν τὴν ἐπίθεσιν ἐκίνησε καὶ ἔτρεψεν ἐκ νέου εἰς φυγὴν τοὺς πολεμίους φυγόντας εἰς τὸ ἐν τῷ ὄρει στρατόπεδον. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀρβάκην ἀθυμήσαντες καὶ ἀποθαρρυνθέντες ἐκ τῆς ἐκβάσεως τῶν μαχῶν συνῆλθον εἰς συμβούλιον, ἐν ᾧ πολλοὶ τῶν ἀρχηγῶν προέτειναν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν καὶ ἐκείθεν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον δεόντως παρασκευαζόμενοι. Ἀλλ' ὁ Βέλεσος, ὅστις ἦτο, καθὰ εἴρηται, καὶ μάντις, κατεπολέμησε τὸ σχέδιον ἐπικαλούμενος τὰ σημεῖα αὐτὰ τῶν θεῶν τῶν διὰ πόνων καὶ διὰ κακοπαθειῶν μελλόντων νὰ ὀδηγήσωσιν εἰς νίκην. Ἐν τούτοις ἐπαναληφθείσης τῆς μάχης,

(1) Τὸ ὄνομα τοῦτο φαίνεται ταῦτον τῷ Ναβοπαλάσσαρος παραφθαρὲν ἐκ τούτου κατ' ἀποκοπὴν τοῦ πρώτου συνθετικοῦ Ναβοῦ. Πρβ. τὸ Βουσαλάσσαρος τῶν Ἀρ. Χρ.

παρ' ὄλην τὴν ἀνδρείαν, μεθ' ἧς ἐμάχετο ὁ Ἀρβάκης πολλοὺς τῶν Ἀσσυρίων φονεύσας καὶ αὐτὸς ἐπὶ τέλους τραυματισθεὶς, ἠττήθησαν οἱ ἀποστάται ἤτταν δεινὴν, ἀφοῦ καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ οἱ ἠττηθέντες ἔφυγον μέχρι τῶν ὄριων τῆς Βαβυλωνίας. Μετὰ τὴν νέαν ταύτην δεινὴν ἀποτυχίαν οἱ ἡγεμόνες τῶν στρατευμάτων ἀπελπίσαντες πλέον περὶ τῆς νίκης ἠτοιμάζοντο ν' ἀπέλθωσιν ἕκαστος εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ Βέλεσος διελθὼν ἄγρυπνος τὴν νύκτα ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἐκ τῆς παρατηρήσεως ἐμπνευσθεὶς τῶν ἀστρῶν προέτρεψε καὶ ἔπεισε τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας ν' ἀναμείνωσιν ἔτι πέντε ἡμέρας, μεθ' ὧν τὸ τέλος ἔλεγεν ὅτι ἔμελλε τὰ ἔλθῃ αὐτόματος βοήθεια καὶ μεγάλη νὰ ἐπέλθῃ μεταβολὴ πραγμάτων, καθὰ προεσημειον οἱ θεοί. Ἀληθῶς δὲ μετὰ τὸ τέλος τῆς δεηθείσης προθεσμίας ἦλθε τις ἀγγέλλων ὅτι μεγίστη στρατιωτικὴ δύναμις ἐρχομένη ἐκ Βακτριανῆς μετὰ σπουδῆς πρὸς βοήθειαν τοῦ βασιλέως εὐρίσκετο καθ' ὁδόν. Τότε οἱ περὶ τὸν Ἀρβάκην ἀπεφάσισαν νὰ ἐλθωσιν εἰς ἀπάντησιν τῶν ἐρχομένων στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ νὰ προσπαθήσωσι νὰ προσελκύσωσιν αὐτὰς εἰς ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ βασιλέως καὶ εἰς συμμαχίαν μετ' αὐτῶν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς Σαρδανάπαλος ἐπαρθεὶς ταῖς νίκαις καὶ ἀγνοῶν τὴν ἀποστασίαν τῶν Βακτριανῶν ἐτράπη πρὸς ἀνεσιν, διένειμε δὲ τῷ νικηφόρῳ στρατῷ σφάγια πρὸς εὐωχίαν καὶ οἶνον πολὺν καὶ ἄλλα τροφίμα. Ἐνῶ δὲ οὕτως ἀμερίμως καὶ ἀνέτως βασιλεὺς καὶ στρατὸς ἐδόθησαν εἰς εὐωχίας καὶ ἀναπαύσεις, ὁ Ἀρβάκης, οὗ ὁ στρατὸς ἐνισχύθη διὰ τῆς εἰς αὐτὸν προσχωρήσεως τῶν Βακτριανῶν, μαθὼν παρὰ τινῶν αὐτομόλων τὴν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῷ βασιλικῷ εὐωχίαν καὶ μέθην, προσέβαλε τοῦτο αἰφνιδίως καὶ ἐκίνησε καὶ μέχρη τῆς πόλεως κατεδίωξε. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀναθεὶς τὴν τοῦ στρατοῦ ἀρχηγίαν εἰς τὸν γενναῖον Σαλαιμένην αὐτὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα παρασκευάσῃ ταύτην εἰς ἀμυναν. Ἀλλ' οἱ ἀποστάται μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ βασιλέως δις ἐκίνησαν τὸν βασιλικὸν στρατὸν ἐν τῷ πρὸ τῆς πόλεως πεδίῳ καὶ φονεύσαντες τὸν Σαλαιμένην ἔτρεψαν τὸν λοιπὸν στρατὸν, ὅστις φεύγων πρὸς τὴν πόλιν ὀρμητικῶς κατεστράφη ἐντελῶς, καὶ ἄλλοι μὲν τῶν φευγόντων συλληφθέντες κατεσφάγησαν, ἄλλοι δὲ ἔρριπτον ἑαυτοὺς εἰς τὸν ποταμὸν *Εὐφράτην*, ὀλίγοι δὲ μόνον διεσώθησαν εἰς τὴν πόλιν. Τοσοῦτον δὲ μέγα ἦτο τὸ πλῆθος τῶν φονευθέντων ἐν τῷ ποταμῷ, ὥστε τὸ αἷμα συγκερασθὲν τῷ ὕδατι τοῦ ποταμοῦ μετέβαλεν ἐπὶ μεγάλην ἔκτασιν τὸ χρῶμα τοῦ ὕδατος. Καὶ νῦν ἀποκλεισθέντος τοῦ βασιλέως ἐν τῇ πόλει, ἤρξατο ἡ πολιορκία αὐτῆς. Διαρκούσης δὲ ταύτης πάντα τὰ ἔθνη τὰ μὴ ἀποστάντα ἔτι μέχρι νῦν ἀπέστησαν. Ὁ δὲ Σαρδανάπαλος βλέπων ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον τοὺς μὲν τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τὰς δύο θυγατέρας ἐπέμψεν εἰς τὴν Παφλαγονίαν πρὸς τὸν Κότιαν τὸν *ἐπαρχον* (1), αὐτὸς δὲ βιβλιαφόρος (ταχυδρομῶς) πέμπων εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας μετεπέμπετο νέας δυνάμεις καὶ παρεσκευάζετο εἰς πολιορκίαν μακρὰν, διότι ἤλπιζε πάντοτε νίκην τελικὴν πεποιθὼς εἰς λόγιον παραδεδομένον ἐκ προγόνων ὅτι οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὴν Νινευί, ἂν μὴ ὁ ποταμὸς ἤθελε κατασταθῆ πολέμιος. Ἀληθῶς δὲ οἱ πολιορκηταὶ μεγάλας ὑφίσταντο δυσχερείας καὶ οὐδὲν κατώρθουν ἕνεκα τῆς ὀχυρότητος τῶν τειχῶν. «Πετροβόλοι γὰρ ἢ χελῶναι χωστρίδες, ἢ κριοὶ πρὸς ἀνατροπὴν μεμηχανημένοι τειχῶν, οὐπω κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἐξεύρητο». Οὕτω παρήλθον δύο ἔτη χωρὶς μηδὲν νὰ κατορθώσωσι, πλὴν τοῦ νὰ κωλύωσι τοὺς κατοίκους τῆς ἐκ τῆς πόλεως ἐξόδου. Ἀλλὰ τὸ τρίτον ἔτος ὄμβρων θαλαίων συνεχῶς πεσόντων ὁ *Εὐφράτης* πλημμυρήσας, κατέκλυσε μέρος τῆς πόλεως καὶ

(1) Ὡστε κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ἐπὶ τοῦ Σαρδαναπάλου ἡ Παφλαγονία ἦτο ἐπαρχία Ἀσσυριακῆ.

κατέρριψε τὸ τεῖχος εἰς ἔκτασιν δύο σταδίων (1). Τότε ὁ βασιλεὺς ἰδὼν ὅτι ἐτελέσθη χρησμός, ἀφοῦ ὁ ποταμὸς ἐγένετο πολέμιος, ἀπήλπισε περὶ τῆς σωτηρίας. «Ἴνα δὲ μὴ τοῖς πολεμίοις γένηται ὑποχείριος, πυρὰν ἐν τοῖς βασιλείοις κατεσκεύασεν ὑπερμεγέθη καὶ τὸν τε χρυτὸν καὶ τὸν ἄργυρον ἅπαντα, πρὸς δὲ τούτοις τὴν βασιλικὴν ἐσθήτην πᾶσαν ἐπὶ ταύτην ἐσώρευσε. Τὰς δὲ παλλακίδας καὶ τοὺς εὐνοῦχος συγκλείσας εἰς τὸν ἐν μέσῃ πυρᾷ κατεσκευασμένον οἶκον, ἅμα τούτοις ἅπασιν ἑαυτὸν τε καὶ τὰ βασίλεια κατέκασεν. Οἱ δ' ἀποστάται πυθόμενοι τὴν ἀπόλειαν Σαρδαναπάλου, τῆς μὲν πόλεως ἐκράτησαν, εἰσπεσόντες κατὰ τὸ πεπρωκὸς μέρος τοῦ τεύχους, τὸν δ' Ἀρβάκην ἐνδύσαντες τὴν βασιλικὴν στολὴν, προσηγόρευσαν βασιλέα καὶ τὴν τῶν ὄλων ἐξουσίαν αὐτῷ ἐπέτρεψαν» (Ἰδ. καὶ σελ. 421).

Τῆς λεπτομεροῦς ταύτης ἀφηγήσεως τοῦ Διοδώρου ὁ καθαρὸς ἱστορικὸς πυρὴν εἶναι ὅτι ἡ καταστροφὴ τῆς Νινευὶ καὶ ἡ κατάλυσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐπῆλθεν αἰφνιδίως ἐν τῇ ἀκμῇ ἔτι καὶ ἐν τῷ μεγαλείῳ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους διὰ τῆς συγχρόνου ἀποστασίας πολλῶν καὶ διαφόρων λαῶν τῶν ὑποκειμένων τέως εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, καὶ ὅτι ἐν τῇ συστάσει ταύτῃ τῶν λαῶν πρωταγωνιστοῦντες ἦσαν οἱ Μῆδοι καὶ εἶτα οἱ Βαβυλώνιοι (2). Κατὰ τοῦτο ἡ παράδοσις αὕτη συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὴν τοῦ Ἀβυδηνοῦ καὶ τοῦ Πολυῆστορος, οἵτινες τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Μῆδων καὶ τῶν Βαβυλωνίων, δι' ὧν ἐπῆλθεν ἡ κατάλυσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, καλοῦσι σατράπας καὶ φυλάρχους ἢ ἀρχηγούς καὶ τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους θεωροῦσιν ἐπελθούσας αἰφνιδίως διὰ τῆς ἀποστασίας τῶν σατραπῶν τούτων. Καὶ γίνεται μὲν ἐν ταῖς παραδόσεσι ταύταις, ταῖς ἀπὸ Βηρώσου προερχομέναις, λόγος περὶ συμμίκτου στρατοῦ ἐπελθόντος ἐκ θαλάσσης, ἀλλὰ τὰ κατὰ τοὺς συμμίκτους τούτους μένουσιν ἄγνωστα. Μόνον ἡ τοῦ Ἡροδότου παράδοσις ἐκτίθησι τὰ πράγματα ἐν πληρεστέρῃ ἱστορικῇ εἰκόνι, ἀφοῦ τὴν ἀποστασίαν τῶν Μῆδων θεωρεῖ ὡς ἀρχὴν τῆς βαθμιαίας διαλύσεως τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους, καὶ ἐκ τῆς διαλύσεως ταύτης τῆς ἐπελθούσης διὰ τῆς Σχυδικῆς ἐπιδρομῆς καὶ περιορισάσης τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἐντὸς περιῶπου τῶν πρὸ χιλίων ἐτῶν στενῶν ὁρίων τῆς κυρίας Ἀσσυρίας (Ἀτουρίας) ἄγει ἡμᾶς φυσικῶς εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ μικροῦ τούτου Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τὴν κατάλυσιν ταύτην θεωρεῖ ἔργον τῶν Μῆδων βασιλέων. Πάντως ἡ τοιαύτη ἐκθεσις καὶ παράστασις τῶν πραγμάτων συνάδει περισσότερον πρὸς τὴν ὅλην τῶν γεγονότων ἱστορικὴν συνάφειαν καὶ τὴν φυσικὴν καὶ λογικὴν τῶν πραγμάτων ἐξέλιξιν, ἐνῶ ἡ παράδοσις ἡ παριστάσα τὴν πτώσιν τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους ὡς διὰ μιᾶς ἐπελθούσαν μετέχει μᾶλλον ἱστορίας ποιητικῆς. Ἐν τούτοις ἡ περίοδος τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους εἰς τὸ μικρὸν

(1) Πρὸς τὸ γεγονός τοῦτο φαίνεται ἔχον ἀναφορὰν τὸ ὑπὸ τοῦ προφήτου Ναοὺμ (Κεφ. Β' 8) λεγόμενον: «Καὶ ἡ Νινευὶ ἦν ὡς κολυμβήθρα ὕδατος, τεῖχη ὕδατα αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ φεύγοντες οὐκ ἔστησαν».

(2) Ἡ παράδοσις αὕτη παρίστησι τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ὡς ἔργον κατ' ἐξοχὴν Μηδικόν, ἀφοῦ ὁ Μῆδος Ἀρβάκης μετὰ τὴν κατάλυσιν καθίσταται ἡγεμὼν τοῦ ὅλου κράτους, ὁ δὲ Ναβοπαλάσοσρος ἀπλοῦς σατράπης τῆς Βαβυλωνίας (Ἰδ. κατωτέρω)· ἀλλ' ἡ τοιαύτη παράδοσις, οὕσα σύμφωνος πρὸς τὴν τοῦ Ἡροδότου, ἀντιφάσκει πρὸς τὰς ἐκ Βηρώσου πηγαζούσας, καθ' ἃς, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, ὡς μόνον ἐργάται τῆς καταλύσεως ἡ τοῦλάχιστον ὡς πρωταγωνιστοῦντες ἐν αὐτῇ παρίστανται οἱ Βαβυλώνιοι. Ἡ γνώμη τοῦ Ἐδ. Μάυερ καὶ τοῦ Ἀρθ. Λίνκε ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι ἐμμέσως μόνον συνετέλεσαν τῇ πτώσει τῆς Νινευὶ διευκολύνοντες τὸν ἐπισιτισμὸν τοῦ Μηδικοῦ στρατοῦ καὶ βοηθοῦντες ἠθικῶς ταῖς ἐνεργεῖαις αὐτοῦ ἐπὶ οὐδεμιᾶς ἐρείδεται μαρτυρίας.

κράτος τῆς ἰδίως Ἀσσυρίας ὡς καὶ ἡ περίοδος ἡ ἀπὸ τῆς διαλύσεως τοῦ πρώτου εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ δευτέρου τοσοῦτον βραχεία ὑπῆρξεν (625-605 π. Χ.) καὶ τὰ πράγματα τοσοῦτον ὀρητικῶς ἐν βραχεί μετεβλήθησαν δι' ὀρητικῆς συνδρομῆς γεγονότων, ὥστε οὐ μόνον οἱ μεταγενέστεροι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ σύγχρονος κόσμος εἶδε τὸ μέγα γεγονός μᾶλλον ὑπὸ τῆν ποιητικὴν αὐτοῦ ὄψιν, καὶ τὴν ταχεία, ἀλλὰ βαθμιαίαν διάλυσιν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἐπελθούσαν ὀριστικὴν κατάλυσιν, ἐθεώρησεν ὡς αἰφνιδίαν πτῶσιν τοῦ γιγαντίου οἰκοδομήματος, προσελθούσαν διὰ τῆς ἐξεργέσεως πολλῶν λαῶν συγχρόνως ἐπερχομένων κατὰ τῆς ἀγερώχου καὶ ἀπηνόους δεσποίνης τῆς ἀνω Ἀσίας, καὶ τὰ ἔθνη πάντα τὰ τσαῦτα ὑποστάντα δεινὰ ἀπὸ τῆς Νινευὶ ὡς ἐπιτελοῦντα πάντα ὁμοῦ τὸ φοβερὸν ἔργον τῆς ἐκδικήσεως. Ὑπὸ τοιαύτην εἰκόνα ποιητικὴν παριστῶσιν ἰδίως τὴν πτῶσιν τῆς Νινευὶ καὶ τοῦ Ἀσσοῦ οἱ σύγχρονοι μεγάλοι προφῆται τοῦ Ἰσραήλ, αὐτοὶ, οἵτινες καὶ δι' ὅσων ἐξαγγέλλουσι τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον τοῦ Ἀσσοῦ καὶ δι' ὅσων καταρῶνται καὶ ὀνειδίζουσι τὸ Ἀσσοῦ, αὐτοὶ ὑπὸ ἀληθῆ ἱστορικὴν ἔποψιν ἐκφωνοῦσι τὸν εὐγλωττότατον ἐπιτάφιον τοῦ μεγάλου νεκροῦ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας τοῦ τσαῦτα καταλιπόντος ἀδία μνημεῖα ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν ἐν τῷ ἱστορικῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Οἱ προφῆται τοῦ Ἰσραήλ καὶ ἡ πτῶσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.— Ἐν τοῖς προφήταις τοῦ Ἰσραήλ, οἵτινες προεφήτευσαν περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀσσοῦ, ὁ σπουδαιότατος εἶναι ὁ Ἡσαΐας ὁ πρῶτος. Ὁ μεγαλοφρονότατος οὗτος τῶν προφητῶν δὲν εἶδε τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους οὐδὲ τοὺς προδρόμους αὐτῆς. Ἐζῆσε καὶ ἔδρασεν ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα ἔτη πρὸ τῆς καταστροφῆς ταύτης, ὅποτε τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος εὐρίσκειτο ἔτι ἐν τῇ ὑψίστῃ ἀκρότητι τοῦ πολιτικοῦ μεγαλείου καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν προεμήνυε οὔτε τὸ τέλος, ἀλλ' οὐδὲ κἂν τὴν παρακμὴν αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἡσαΐας προεφήτευσεν τὴν πτῶσιν ταύτην καὶ παρέστησεν αὐτὴν ὡς ταχεῖαν ἐρειδόμενος ἐπὶ ὑψηλῶν ἠθικῶν ἀληθειῶν, αἵτινες διέπνουσι τὸν βίον τῶν λαῶν καὶ τῶν κρατῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ Ἡσαΐας, εἰπὲρ τις ἄλλος, ἐξετίμησε τὴν ἰσχὺν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τὸ ἀήττητον τῶν Ἀσσυριακῶν ὄπλων ὑπὸ τῶν λαῶν τῆς Συρίας, περιφρονητικῶς δὲ ἐλάλησε περὶ τῆς ἰσχύος τῆς Αἰγύπτου ἀπέναντι τῆς Ἀσσυρίας καὶ ὤκτειρε τὴν τύφλωσιν τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κράτους καὶ τῶν ἄλλων μικρῶν κρατῶν τῆς Συρίας τῶν ζητούντων νὰ ἐπίσχωσι τὴν ὁρμὴν τῶν Ἀσσυρίων διὰ τῆς προστασίας τῆς Αἰγύπτου. Ἄλλ' ὡς εἶδομεν, ὅποτε ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς Συναχειρὶμ ἐπελθὼν ἐπολιόρκει τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ προσεκάλει αὐτὴν εἰς παράδοσιν διὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου αὐτοῦ τοῦ βλασφημησαντος ἐναντίον τοῦ Ἰεχωβά, ὁ προφήτης ὁ θεωρῶν τέως τοὺς Ἀσσυρίους ὡς ἀπλᾶ ὄργανα τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐκδικήσεως τοῦ Ἰεχωβά, νῦν ἐν ὀνόματι τοῦ βλασφημουμένου ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων «Θεοῦ τοῦ ζῶντος» ἐξηγέρθη καὶ ἐξήφθη κατὰ τοῦ Ἀσσοῦ καὶ διὰ τῆς ἠθικῆς ῥώμης καὶ τοῦ θάρρους, ὅπερ ἐνέπνευσε τῇ πολιορκουμένῃ Ἱερουσαλήμ, ἠδυνήθη νὰ ἀναφωνήσῃ ἐν ὀνόματι Κυρίου Σαβαώθ τῷ πᾶσαν σχεδὸν τὴν Συρίαν μέχρις Αἰγύπτου ὑποτάξαντι Ἀσσυρίῳ δυνάστη: «Οὐ μὴ εἰσέλθῃς εἰς τὴν πόλιν ταύτην!». Ἡ σωτηρία τῆς Ἱερουσαλήμ, οὕσα πρὸ πάντων ἔργον τῆς μεγάλης ἠθικῆς δυνάμεως, ἦν ἤσκει ὁ Ἡσαΐας, ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὴν πρόρρησιν τῆς ταχὺ ἐπελευσομένης καταστροφῆς τοῦ κράτους τοῦ Ἀσσοῦ, τοῦ ἀσεβήσαντος πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα καὶ παραβάντος τοὺς νόμους τῆς ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ ἠθικῆς ταπεινώσεως τοὺς ἐπιβαλλομένους καὶ εἰς τοὺς δυνατωτάτους τῶν ἐπὶ γῆς ἀρχόντων ἀπέναντι τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ. Ὁ Ἀσσύριος ἡμαρτε μεγάλως διότι τὴν δύναμιν τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐθεώρησεν ὡς ἐξ ἑαυτοῦ ἀπορ-

ρεύουσαν καὶ ἐλησμόνησεν ὅτι ἦτο ἀπλήθ' ὁράβδος ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ἐθνῶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ τιμωρουμένων καὶ ἀξίνη ἐν τῇ χειρὶ τοῦ κόπτοντος. Ἐν τῇ ματαίᾳ αὐτοῦ ἐπάρσει καὶ ἠθικῇ τυφλώσει πάντα, ὅσα ὁ Κύριος ἐποίει δι' αὐτοῦ, ἐθεώρει οὗτος ὡς ἔργα τῆς ἰσχύος τῶν χειρῶν καὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ τυφλώσει ταύτῃ ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν ὄρια, νὰ συγχωνεύσῃ πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ Ἀσσοῦ, νὰ καταστρέψῃ πόλεις καὶ κράτη καὶ νὰ καταστῇ κύριος τῆς οἰκουμένης ἀπάσης. Διὰ τοῦτο κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πτώσιν καὶ ταπεινώσιν. Τοιαῦτα περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀσσοῦ προεφήτευσεν ὁ μεγαλόφωνος προφήτης ἑκατὸν καὶ πλέον ἔτη πρὸ τῆς πτώσεως λέγων (Ἦσ. Ι', ἐδ. 5 κέξ.): «Οὐαὶ Ἀσσυρίους ἡ ὁράβδος τοῦ θυμοῦ μου καὶ ὀργή ἐστὶν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν (1) τὴν ὀργὴν μου εἰς ἔθνος ἄνομον ἀποστελῶ, καὶ τῷ ἐμῷ λαῷ συντάξω τοῦ ποιῆσαι σκῦλα καὶ προνομὴν(2), καὶ καταπατεῖν τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ θείναι αὐτὰς εἰς κονιορτόν. Αὐτὸς δὲ οὐχ οὕτως ἐνεθυμήθη, καὶ τῇ ψυχῇ οὐχ' οὕτω λελόγισται· ἀλλὰ ἀπαλλάξει ὁ νοῦς αὐτοῦ (3), καὶ τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἔθνη οὐκ ὀλίγα. Καὶ ἐὰν εἰπωσιν αὐτῷ οὐ σὺ μόνος εἶ ἄρχων; (4) καὶ ἔρει· οὐκ ἔλαβον τὰ ἐπάνω Βαβυλῶνος καὶ Χαλάνης . . . καὶ ἔλαβον Ἀραβίαν καὶ Δαμασκὸν καὶ Σαμάρειαν; ὃν τρόπον ταύτας ἔλαβον ἐν τῇ χειρὶ μου, καὶ πάσας τὰς ἀρχὰς λήψομαι. Ὀλολύξατε τὰ γλυπτὰ ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐν Σαμαρείᾳ (5) . . . οὕτω ποιήσω καὶ Ἱερουσαλήμ». Τοιαῦτα ἔλεγεν ὁ Ἀσσύριος. Πρὸς ταῦτα λέγει ὁ Κύριος διὰ τοῦ προφήτου: «Καὶ ἔσται ὅταν ἐκτελέσῃ Κύριος πάντα ποιῶν ἐν τῷ ὄρει Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐπισκέπτομαι ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν (6), ἐπὶ τὸν ἄρχοντα Ἀσσυρίων, καὶ ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ (7). Εἶπε γὰρ (ὁ Ἀσσύριος)· ἐν τῇ ἰσχύϊ τῆς χειρός μου ποιήσω καὶ ἐν τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσεως ἀφελῶ ὄρια ἐθνῶν καὶ τὴν ἰσχὴν αὐτῶν προνομήσω» καὶ οἰσῶ πόλεις κατοικουμένας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ μου ὡς νοσοσίαν, καὶ ὡς καταλειμμένα φά ἀρῶ» καὶ οὐκ ἔστιν ὅς διαφεύξεται με ἢ ἀνοίγων τὸ στόμα ἀντείπη μοι». Εἰς τὴν ὑπερφίαλον ταύτην ὕβριν ἀπαντᾷ ὁ προφήτης: «Μὴ δοξασθῆσεται ἀξίνη ἄνευ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ; ἢ ὑψωθῆσεται πρὶαν ἄνω τοῦ ἔλκοντος αὐτόν (8); ὡς ἐάν τις ἄρη ὁράβδον ἢ ξύλον. Καὶ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἀποστελεῖ Κύριος Σαβαῶθ εἰς τὴν σὴν ἀτιμίαν(9), καὶ τὴν σὴν δόξαν πῦρ καιόμενον καυθήσεται (10) καὶ ἔσται τὸ φῶς τοῦ

(1) Ἀκριβέστερον ἐξηγεῖται τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον: «Οὐαὶ τῷ Ἀσσυρίῳ, τῇ ὁράβδῳ τοῦ θυμοῦ μου, οὗ ἐν τῇ χειρὶ μάστιξ εἶναι ἡ ὀργή μου».

(2) Ἀκριβέστερα ἐρμηνεῖα τοῦ Ἑβρ. κειμένου: «Πέμψω αὐτὸν (τὸν Ἀσσύριον) ἐναντίον ἐθνῶν ἀνόμου (τοῦ Ἰουδαίου), καὶ δώσω αὐτῷ ἐντολήν ἐναντίον λαοῦ τῆς ὀργῆς μου (λαοῦ δηλονότι, καθ' οὗ ὀργίσθη), ἵνα ποιήσῃ σκῦλα κτλ.»

(3) Ἀκριβέστερα ἐρμηνεῖα τοῦ Ἑβρ. κειμ.: «Αὐτὸς δὲ οὕτω λογίζεται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, νὰ ἐξολοθρεύσῃ ἔθνη κτλ.»

(4) Ἀκριβέστερα ἐρμηνεῖα τοῦ Ἑβρ. κειμ.: «Διότι αὐτὸς (ὁ Ἀσσύριος) λέγει: Ἄρα οἱ ἐπαρχοὶ μου δὲν εἶναι πάντες βασιλεῖς;».

(5) Ἡ ἀκριβὴς ἐρμηνεῖα τοῦ Ἑβρ. κειμ. ἔχει ὅδε: «Ὡς κατέλαβον ἡ χεὶρ μου τὰ κράτη τῶν εἰδώλων (τῶν θεῶν τῶν ἐθνῶν), ὧν τὰ γλυπτὰ μᾶλλον ἰσχυρὸν ἢ τὰ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς Σαμαρείας».

(6) Ἐπὶ τὴν ἐπηρμένην δηλονότι διάνοιαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας.

(7) Ἐπὶ τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ.

(8) Κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον: «Δύναται νὰ καυχήθῃ ἡ ἀξίνη ἐναντίον τοῦ δι' αὐτῆς κόπτοντος; δύναται νὰ μεγαλαυχῆσῃ ὁ πρὶαν ἐναντίον τοῦ ἔλκοντος αὐτόν;».

(9) Κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον: «Ὁ Κύριος θέλει ἀποστελεῖ ἀδυναμίαν εἰς τοὺς ἰσχυρούς».

(10) Κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον: «Καὶ ὑπὸ τὴν καύσιν αὐτοῦ θὰ γένηται ἐμπρησμός ὡς καύσις πυρός».

Ἰσραὴλ, καὶ ἀγιάσει αὐτὸν ἐν πυρὶ καιόμενῳ (1), καὶ φάγεται ὡσεὶ χόρτον τὴν ὕλην... Ἰδοὺ γὰρ ὁ δεσπότης Κύριος Σαβαῶθ συνταράσσει τοὺς ἐνδόξους μετὰ ἰσχύος, καὶ οἱ ὕψηλοι τῇ ὕβρει συντριβήσονται, καὶ ταπεινωθήσονται οἱ ὕψηλοί, καὶ πεσοῦνται ὕψηλοι μαχαίρῃ· ὁ δὲ Λίβανος σὺν τοῖς ὕψηλοις πεσεῖται». Σὺγχρονος τῷ Ἠσαΐᾳ ἦτο καὶ ὁ Μιχαίας (Κεφ. Ε' 5-6) ὁ προφητεύσας τὴν κατὰ τῆς Ἀσσυρίας ἐξέγερσιν ἐπὶ ποιμένων καὶ ὀκτῶ ἀρχόντων ἐθνῶν. «Καὶ ἐπεγεροθήσονται ἐπ' αὐτὸν (ἐπὶ τὸν Ἀσσοῦ) ἐπὶ ποιμένες, καὶ ὀκτῶ δῆγματα (2) ἀνθρώπων, καὶ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοῦ ἐν ὄμοφαία καὶ τὴν γῆν τοῦ Νεβρώδ ἐν τῇ τάφρῳ (3) αὐτῆς».

Ἡ τοῦ Ἠσαΐου καὶ τοῦ Μιχαίου προφητεία προσήγγιζεν εἰς τὴν πλήρωσιν αὐτῆς, ὅποτε ὁ τῷ Ἰωσίᾳ σύγχρονος Σοφονίας μικρὸν πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Νινευὶ ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων συμφορῶν καὶ καταστροφῶν τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς προεφήτευσεν τάδε περὶ τοῦ ἐπικειμένου τέλους τοῦ Ἀσσοῦ καὶ τῆς φοβερᾶς τύχης τῆς ἀναμενόμενης τὴν Νινευὶ (Σοφον. Β' 13 κέξ.): «Καὶ ἐκτενεῖ (Κύριος) τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ βορρᾶν, καὶ ἀπολεῖ τὸν Ἀσσύριον, καὶ θήσει τὴν Νινευὶ εἰς ἀφανισμόν ἀνυδροῦ, ὡς ἔρημον· καὶ νεμήσονται ἐν μέσῳ αὐτῆς ποιμνία, καὶ πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, καὶ χαμαιλέοντες, καὶ ἐχίνοι ἐν τοῖς φατνώμασιν αὐτῆς κοιτασθήσονται· καὶ θηρίον φωνήσει ἐν τοῖς διορύγμασιν αὐτῆς, κόρακες ἐν τοῖς πυλώσιν αὐτῆς, διότι κέδρος τὸ ἀνάστημα αὐτῆς (4). Αὕτη ἡ πόλις ἠφανίστρια, ἢ κατοικοῦσα ἐπ' ἐλπίδι, ἢ λέγουσα ἐν καρδίᾳ αὐτῆς· ἐγὼ εἰμι καὶ οὐκ ἔστι μετ' ἐμὲ ἐτι. Πῶς ἐγενήθη εἰς ἀφανισμόν νομὴ θηρίων; πᾶς ὁ παραπορευόμενος δι' αὐτῆς συριεῖ καὶ κινήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ».

Μετὰ τὸν Ἠσαΐαν, ὅστις ἐν τῇ ἠθικῇ ἐξάρσει μετεωρισθεὶς θεοπνεύστως προσεῖδε τὴν πτώσιν τῆς Νινευὶ, καὶ τὸν Σοφονίαν, ὅστις ἐκ τῆς τιμωροῦ χειρὸς τῆς Σκυθικῆς ἐπιδρομῆς προεῖδε καὶ περιέγραψε διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων τὴν ἐρήμωσιν τῆς Νινευὶ, ἔρχονται τρεῖς προφῆται σύγχρονοι τῷ γεγονότι (Ἱερεμίας, Ἰεζεκιὴλ καὶ Ναούμ) καὶ ἐπιζήσαντες τούτῳ. Τούτων ὁ μὲν Ἱερεμίας, καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδομεν, περιέγραψε τὰς καταστροφὰς τὰς οὐ μόνον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς πάσας τὰς μέχρις Αἰγύπτου χώρας ἀπολυθείσας ἐκ τῆς καταγίδος τῆς ἐνσκηψάσης ἀπὸ βορρᾶ, οὐδένα ποιούμενος λόγον ἰδιαίτερον περὶ Ἀσσοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἰεζεκιὴλ ἐν λαμπρῇ ποιητικῇ εἰκόνι περιέγραψε τὸ ὕψος, εἰς ὃ ὑψώθη τὸ Ἀσσοῦ, καὶ τὴν δεινότητα τῆς ἐκ τοῦ τοιοῦτου ὕψους πτώσεως αὐτοῦ.

Ὁ Ἠσαΐας ἐν τοῖς περὶ Ἀσσοῦ λόγοις καὶ προεφήτευσεν αὐτοῦ ὀρμώμενος ἀπὸ ἀρχῶν καὶ ἀληθειῶν ἠθικῶν καὶ ἐπὶ τούτων στηρίζων τὰς περὶ Ἀσσοῦ κρίσεις ἐποίησατο ἐν ταύταις χρῆσιν παραβολῶν ἠθικῶν καὶ παρέβαλεν ἐπὶ τέλους τὸ Ἀσσοῦ πρὸς τὸ ὄρος τὸ ὕψηλόν τοῦ Λιβάνου, τὸ μέλλον νὰ καταπέσῃ διὰ τῆς χειρὸς τοῦ ἰσχυροῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἰεζεκιὴλ (ΛΘ' 4 κέξ.) παρέστησε τὸ μεγαλεῖον τοῦ γεγονότος ὑπὸ τὴν ὕψιν αὐτοῦ τὴν δραματικὴν καὶ τραγικὴν, ἅμα δὲ καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ τὴν ἠθικὴν, καὶ ἐν τῇ λαμπρῇ ποιητικῇ εἰκόνι, ἣν ἐχάραξε περὶ αὐτοῦ, παρωμοίασε τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος πρὸς ὕψηλὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ κυπάρισσον τοῦ Λιβάνου. Ὁ λόγος τοῦ Ἰεζεκιὴλ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Φαραῶ

(1) Κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον: «Καὶ ὁ Ἅγιος αὐτοῦ (τοῦ Ἰσραὴλ) θὰ γένη ὡς φλόξ».

(2) Κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον: «ὀκτῶ ἀρχόντες».

(3) Κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον: «ἐν ταῖς εἰσόδοις».

(4) Κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον: «θέλει γυμνωθῆ τῶν κεδρίων κοσμημάτων αὐτῆς».

τῆς Αἰγύπτου τὸν ἐπαιρόμενον ἐν τῇ δυνάμει καὶ τῷ πλήθει τῶν στρατιῶν αὐτοῦ. Τοῦτον ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου ὑπομνήσκει τὴν τύχην τοῦ Ἀσσοῦ, τοῦ ἐκ τοῦ μεγάλου ὕψους καταπεσόντος εἰς ἐσχάτην ἀπώλειαν. «Υἱὲ ἀνθρώπου, λέγει ὁ Κύριος τῷ Ἰεζεκιήλ, εἶπον (1) πρὸς Φαραῶ βασιλέα Αἰγύπτου καὶ τῷ πλήθει αὐτοῦ. Τίνι ὁμοιώσασθε αὐτὸν ἐν τῷ ὕψει σου; Ἴδου Ἀσσοῦ κυπάρισσος, ἐν τῷ Λιβάνῳ (2), καὶ καλὸς ταῖς παραφυάσιν, καὶ πυκνὸς ἐν τῇ σκέπῃ καὶ ὑψηλὸς τῷ μεγέθει· ὕδωρ ἐξέθροψεν αὐτόν, ἡ ἄβυσσος ὑψωσεν αὐτόν, τοὺς ποταμοὺς αὐτῆς ἤγαγε κύκλῳ τοῦ φυτοῦ αὐτοῦ, καὶ τὰ συστήματα αὐτῆς ἐξαπέστειλεν εἰς πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου. Ἐνεκεν τούτου ὑψώθη τὸ μέγεθος αὐτοῦ παρὰ πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, καὶ ἐπλατύνθησαν οἱ κλάδοι αὐτοῦ, καὶ ὑψώθησαν αἱ παραφυάδες αὐτοῦ, ἀφ' ὕδατος πολλοῦ ἐν τῷ ἐκτείνειν αὐτόν». Τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο δένδρον εἶναι τὸ μέγα Ἀσσυριακὸν κράτος τὸ περιελατύνον πλῆθος ἐθνῶν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν φύλλων αὐτοῦ. «Ἐν ταῖς παραφυάσιν αὐτοῦ, ἐξακολουθεῖ ὁ προφήτης, ἐνόσσευσαν πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὑποκάτω τῶν κλάδων αὐτοῦ ἐγεννῶσαν πάντα τὰ θηρία τοῦ πεδίου, ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ κατόκησε πᾶν πλῆθος ἐθνῶν». Ἀλλὰ τὸ ὕψος καὶ τὸ κάλλος τοῦ δένδρου ἀνῆλθον μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ νὰ ἐξεγείρωσι τὸν φθόνον τῶν δένδρων τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ. «Καὶ ἐγένετο, λέγει, καλὸς ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ διὰ τὸ πλῆθος τῶν κλάδων αὐτοῦ, ὅτι ἐγεννήθησαν αἱ ῥίζαι αὐτοῦ εἰς ὕδωρ πολὺ. Κυπάρισσοι τοιαῦται οὐκ ἐγεννήθησαν ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ πίττες οὐχ ὅμοιοι ταῖς παραφυάσιν αὐτοῦ, καὶ ἐλάται οὐκ ἐγένοντο ὅμοιοι τοῖς κλάδοις αὐτοῦ· πᾶν ξύλον ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὁμοιώθη αὐτῷ ἐν τῷ κάλλει αὐτοῦ, διὰ τὸ πλῆθος τῶν κλάδων αὐτοῦ καὶ ἐξήλωσαν αὐτὸν ἐν τὰ ξύλα τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς τοῦ Θεοῦ». Μέχρι τούτου ἡ εἰκὼν ἔχει χαρακτῆρα ἀπλῶς ποιητικὸν ἐγκωμιαστικόν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε ἐπικρατεῖ ἐν αὐτῇ ἡ ἰδέα ἡ ἠθικὴ. Δένδρον, ὅπερ ἐξήλωσαν τὰ ξύλα τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς τοῦ Θεοῦ, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ καταπέσῃ (3). Διὰ τοῦτο προστίθουσιν ὁ προφήτης εὐθύς: «Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ὁ Κύριος: Ἄνθ' ὃν ἐγένοντο μέγας τῷ μεγέθει καὶ ἔδωκας τὴν ἀρχὴν σου εἰς μέσον τῶν νεφελῶν, καὶ εἶδον ἐν τῷ ὑψωθῆναι αὐτόν, καὶ παρέδωκα αὐτόν εἰς χεῖρας ἀρχόντος ἐθνῶν, καὶ ἐποίησε τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ. Καὶ ἐξωλόθρευσαν αὐτὸν ἄλλοτριοὶ λοιμοὶ ἀπὸ ἐθνῶν, καὶ κατέβαλον αὐτόν ἐπὶ τῶν ὄρεων· ἐν πάσαις ταῖς φάραγξιν ἔπεσον οἱ κλάδοι αὐτοῦ, καὶ συνετριβή τα στελέχη αὐτοῦ ἐν παντὶ πεδίῳ τῆς γῆς, καὶ κατέβησαν ἀπὸ τῆς σκέπης αὐτοῦ πάντες οἱ λαοὶ τῶν ἐθνῶν καὶ ἠδάρισαν αὐτόν. Ἐπὶ τὴν πτώσιν αὐτοῦ ἀνεπαύσαντο πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, ὅπως μὴ ὑψωθῶσιν ἐν τῷ μεγέθει αὐτοῦ πάντα τὰ ἐν τῷ ὕδατι· καὶ οὐκ ἔστησαν ἐν τῷ ὕψει αὐτῶν πρὸς αὐτὰ πάντες οἱ πίνοντες ὕδωρ, ἀλλὰ πάντες ἐδόθησαν εἰς θάνατον, εἰς γῆν βάθους, ἐν μέσῳ υἰῶν ἀνθρώπων προσκαταβαίνοντες εἰς βόθρον». Μεγαλοπρεπὲς εἶναι καὶ ἡ περὶ τῆς ταφῆς καὶ τῆς εἰς ἄδου καταβάσεως τοῦ Ἀσσοῦ ὁμοίως τοῦ προφήτου: «Τάδε λέγει Κύριος· ἐν ἡμέρᾳ κατέβη εἰς ἄδου, ἐπέπλησεν αὐτὸν ἡ ἄβυσσος· καὶ ἐκόλυσα τοὺς ποταμοὺς αὐτῆς, καὶ ἐκόλυσα πλῆθος ὕδατος, καὶ ἐσκότασεν ἐπ' αὐτόν ὁ Λίβανος, καὶ ἐξελεύθησαν ἐπ' αὐτῷ πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου. Καὶ ἐσεισθήσονται ἀπὸ φωνῆς τῆς

(1) Εἰπὲ δηλονότι, κατὰ τὸν παρὰ τοῖς Ο' εἰδισμένον τύπον.

(2) *18, σελ. 52.

(3) Λέγει καὶ ὁ Ἡρόδοτος (Ζ' 10): «Ὅρας τὰ ὑπάρχοντα ζῶα ὡς κεραυνοὶ ὁ θεὸς οὐδὲ εἴ φαντάζεσθαι· τὰ δὲ μικρὰ οὐδέ μιν κνίζει· ὄρας δὲ ὡς ἐς οἰκήματα τὰ μέγιστα καὶ δένδρα τοιαῦτ' ἀποσκήπτει βέλα».

πτώσεως αὐτοῦ, ὅτε κατεβίβαζαν αὐτόν εἰς ἄδου μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον, καὶ παρεκάλουν αὐτόν ἐν τῇ γῇ κάτω πάντα τὰ ξύλα τῆς τρυφῆς, καὶ τὰ ἐκλεκτὰ τοῦ Λιβάνου πάντα τὰ πίνοντα ὕδωρ. Καὶ γὰρ αὐτοὶ κατέβησαν μετ' αὐτοῦ εἰς ἄδου ἐν τραυματαῖς μαχαίραις, καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ πάντες οἱ κατοικοῦντες ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῆς ζωῆς αὐτῶν ἀπώλοντο. Τίνι ὁμοιώθης; (1). Κατάβηθι καὶ καταβιβάσθητι μετὰ τῶν ξύλων τῆς τρυφῆς εἰς γῆν βάθους· ἐν μέσῳ ἀπεριτμήτων κοιμηθήσῃ μετὰ τραυματιῶν μαχαίρας. Οὕτω Φαραῶ καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, λέγει Κύριος Κύριος». Τοιοῦτον ὁ Ἰεζεκιήλ ἀπαγγέλλει τὸν ἐπιτάφιον τοῦ πεσόντος καὶ ταφέντος Ἀσσοῦ.

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Ἰεζεκιήλ, ὡς πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἡσαΐας, περιγράφει τὴν πτώσιν τοῦ γίγαντος ἐν εἰκόνι ποιητικῇ καὶ ἠθικῇ, ὁ προφήτης Ναοὺμ παρέχει ἡμῖν εἰκόνα τῶν γινομένων μᾶλλον ἱστορικῇ, καὶ ἐν ταύτῃ ἔνθεν ἐμὲν πραγματικώτερον περιγράφει τὰ κατὰ τὴν δεινὴν πτώσιν τῆς Νινευί, ἔνθεν δὲ ὑπὸ ἐθνικωτέραν ἔποψιν, ἥτοι ὑπὸ τὴν ἔποψιν, ὑφ' ἣν ἀντελαμβάνετο τοῦ γεγονότος καὶ ἔκρινεν αὐτὸ ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ἐκδηλῶν τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ λαοῦ τούτου ἐπὶ τῇ πτώσει ἐν κατάραις καὶ ὄνειδισμοῖς ἐξαγγέλλει τὸν ἐπιτάφιον τοῦ πεσόντος. Ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ σύντομον προφητικὸν βιβλίον τοῦ Ναοῦμ εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν τοιαύτην παράστασιν τῆς πτώσεως τῆς Νινευί. «Θεὸς ζηλωτῆς, καὶ ἐκδικῶν Κύριος, μετὰ θυμοῦ ἐκδικῶν Κύριος τοὺς ἐναντίους αὐτοῦ καὶ ἐξαίρων αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ» εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς προφητείας τοῦ Ναοῦμ. Ἐν τοῖς ἐξῆς (Κεφ. Β' 1) ὁ προφήτης εὐαγγελίζεται τῷ λαῷ Ἰσραὴλ τὸ μέγα εὐφρόσυνον γεγονός τῆς πτώσεως τοῦ Ἀσσοῦ τὸ μέλλον νὰ παράσχη εἰρήνην τοῖς λαοῖς καὶ τῷ λαῷ Ἰσραὴλ. «Ἴδου ἐπὶ τὰ ὄρη οἱ πόδες εὐαγγελιζομένου (ἀναφωνεῖ ὁ προφήτης) καὶ ἀπαγγέλλοντος εἰρήνην· ἐόρταζε Ἰούδα τὰς ἐορτάς σου, ἀπόδος τὰς εὐχάς σου, διότι οὐ μὴ πορευθῶσιν ἔτι τοῦ διελθεῖν διὰ σοῦ εἰς παλαιῶσιν· συντετέλεστοι, ἐξῆρται ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπόν σου, ἐξαίρουμένός σε ἐκ θλίψεως... Διότι ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὕβριν Ἰακώβ... διότι ἐκτινάσσοντες ἐξετίναξαν αὐτούς, καὶ τὰ κλήματα αὐτῶν διέφθειραν». Ἀκολούθως περιγράφεται κατὰ τρόπον ζωηρότατον ἡ ἄλωσις τῆς Νινευί καὶ ἄλλων Ἀσσυριακῶν πόλεων. «Ὅπλα δυναστείας αὐτῶν ἐξ ἀνθρώπων, ἄνδρας δυνατοὺς ἐμπαίζοντας ἐν πυρὶ· αἱ ἡνία τῶν ἀομάτων αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐτοιμασίας αὐτοῦ, καὶ οἱ ἱππεῖς θορυβηθήσονται ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ συγχυθήσονται τὰ ἄρματα, καὶ συμπλακῆσονται ἐν ταῖς πλατείαις· ἡ θρασις αὐτῶν ὡς λαμπάδες πυρός, καὶ ὡς ἀστραπαὶ διατρέχουσι. Καὶ μνησθήσονται οἱ μεγιστᾶνες αὐτῶν, καὶ φεύξονται ἡμέρας, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς πορείαις αὐτῶν· καὶ σπεύσουσιν ἐπὶ τὰ τεῖχη αὐτῆς, καὶ ἐτοιμάσουσι τὰς προφυλακὰς αὐτῶν. Πύλαι τῶν πόλεων διηνοιχθήσονται, καὶ τὰ βασίλεια διέπεσαν, καὶ ἡ ὑπόστασις ἀπεκαλύφθη· καὶ αὕτη ἀνέβαινε, καὶ αἱ δοῦλαι αὐτῆς ἤγοντο, καθὼς περισσεραὶ φθεγγόμεναι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. Καὶ ἡ Νινευὶ ἦν ὡς κολυμβήθρα ὕδατος· τεῖχη ὕδατος αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ φεύγοντες οὐκ ἔατησαν καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπιβλέπων. Διήρπαζον τὸ ἀργύριον, διήρπαζον τὸ χρυσίον, καὶ οὐκ ἦν πέρασ τοῦ κόσμου αὐτῆς· βεβάρουνται ὑπὲρ πάντα τὰ σκευῆ τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτῆς. Ἐκτιναγμὸς καὶ ἀνατιναγμὸς, καὶ ἐκβρασμοί, καὶ καρδίας στεναγμὸς, καὶ ὑπόλυσις γονάτων, καὶ ὠδίνες ἐπὶ πάσαν ὄσφυν, καὶ τὸ πρόσωπον πάντων ὡς πρόσκαυμα χύτρας. Ποῦ ἔστι τὸ κατοικητήριον τῶν λεόντων καὶ ἡ νομὴ ἡ οὖσα ἐν τοῖς σκύμοις; οὐ ἔπορευθη λέων τοῦ εἰσελθεῖν, ἐκεῖ σκύμνος λέωντος, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν. Λέων ἤρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμοις αὐτοῦ, καὶ

(1) Ἡ ἀποστροφή ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Φαραῶ τῆς Αἰγύπτου.

ἀπέπνιξε τοῖς λέουσιν αὐτοῦ· καὶ ἐπλησε θήρας νοσσιὰν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ, ἀρπαγῆς. Ἴδου ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος ὁ παντοκράτωρ, καὶ ἐκκαύσω ἐν κληρῷ πληθῶς σου, καὶ τοὺς λέοντάς σου καταφάγεται ὁμοφαία· καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ τῆς γῆς τὴν θήραν σου καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ ἀκουσθῆ τὰ ἔργα σου». Ἐν τῷ ἐπιλόγῳ (Κεφ. Γ' 1 κέξ.) ἐκδηλοῖ ὁ προφήτης ὅλον τὸ μῖσος, ὑφ' οὗ ἦν ἔμπλεον τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος πρὸς τὸ ὄνομα τῆς Νινευί, καὶ τὴν χαράν, ἣν ἠσθάνθη ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς καταστροφῆς, ἧς ἐξακολουθεῖ ἡ ζωηρὰ περιγραφή: «**Ἔ** πόλις αἱμάτων, ὅλη ψευδῆς, πλήρης ἀδικίας· οὐ ψηλαφηθήσεται θήρα (1). **Φ**ωνὴ μαστίγων καὶ φωνὴ σεισμοῦ τριχῶν. καὶ ἵππου διώκοντος καὶ ἄρματος ἀναβράσσοντος, καὶ ἱππέως ἀναβαίνοντος, καὶ σπιλβούσης ὁμοφαίας, καὶ ἐξαστραπτόντων ὄπλων, καὶ πλήθους τραυματιῶν καὶ βαρείας πτώσεως, καὶ οὐκ ἦν πέρασ τοῖς ἔθνεσιν αὐτῆς· καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἀπὸ πλήθους πορνείας. **Π**όρνη καλὴ καὶ ἐπιχαρῆς, ἡγουμένη φαρμάκων, ἡ ποιοῦσα ἔθνη ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ φυλὰς ἐν τοῖς φαρμάκοις αὐτῆς. Ἴδου ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, καὶ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ πρόσωπόν σου, καὶ δεῖξω ἔθνεσι τὴν ἀσχημοσύνην σου, καὶ βασιλείαις τὴν ἀτιμίαν σου· καὶ ἐπιρρίψω ἐπὶ σέ βδελυγμὸν κατὰ τὰς ἀκαθαρσίας σου, καὶ θήσομαι σε εἰς παράδειγμα· καὶ ἔσται πᾶς ὁ ὄρων σε καταβήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ ἐρεῖ· δειλαία Νινευὴ, τίς στενάξει αὐτήν; πόθεν ζητήσω παρακλήσεις αὐτῆ; . . . Καὶ γε σὺ μεθυσθήσῃ καὶ ἔσῃ ὑπερεωραμένη, καὶ σὺ ζητήσεις σεαυτῇ στάσιν ἐξ ἐχθρῶν. Πάντα τὰ ὀχυρώματά σου σὺ καὶ σκοποὺς ἔχουσαι· ἐὰν σαλευθῶσι, καὶ πεσοῦνται εἰς στόμα ἔσθοντος. Ἴδου ὁ λαὸς σου ὡς γυναῖκες ἐν σοί· τοῖς ἐχθροῖς σου ἀνοιγόμεναι ἀνοιχθήσονται πύλαι τῆς γῆς σου, καὶ καταφάγεται πῦρ τοὺς μοχλοὺς σου. Ὑδὼρ περιοχῆς ἐπίσπασαι σεαυτῇ κατακράτησον τῶν ὀχυρωμάτων σου· ἐμβήθῃ εἰς πηλόν, καὶ συμπάτει ἐν ἀχύροις, κατακράτησον ὑπὲρ πλίνθον· ἐκεῖ καταφάγεται σε πῦρ, ἐξολοθρεύσει σε ὁμοφαία, καὶ καταφάγεται σε ὡς ἀκρίε, καὶ βαρυνθήσῃ ὡς βροῦχος. Ἐπλήθυνας τὰς ἐμπορίας σου ὑπὲρ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ· βροῦχος ὄμορψε, καὶ ἐξεπετάσθη· ἐξήλατο ὡς ἀττέλαβος ὁ σύμμικτός σου(2), ὡς ἀκρίε ἐπιβεβηκυῖα ἐπὶ φραγμὸν ἐν ἡμέρᾳ πάγου· ὁ ἥλιος ἀνέτειλε καὶ ἀφήλατο, καὶ οὐκ ἔγνω τὸν τόπον αὐτῆς· οὐαί, οὐαί αὐτοῖς. Ἐνύσταξαν οἱ ποιμένες σου, βασιλεὺς Ἀσσυρίου ἐκοίμισε τοὺς δυνάστας σου (3)· ἀπῆρεν ὁ λαὸς σου ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος. Οὐκ ἔστιν ἴσσις τῇ συντριβῇ σου, ἐφλέγμανεν ἡ πληγὴ σου». Ὁ προφήτης καταπαύει τὴν μακρὰν ταύτην κατὰ τῆς Νινευί καὶ κατὰ τῆς Ἀσσυρίας προφητείαν διὰ τῆς ἐμφαντικωτάτης ταύτης ἀποστροφῆς: «**Π**άντες οἱ ἀκούσαντες τὴν ἀγγελίαν σου κροτήσουσι χεῖρα ἐπὶ σέ· διότι ἐπὶ τίνα οὐκ ἐπῆλθεν ἡ κακία σου διὰ παντός;».

Ἄλλ' ἡ χαρὰ τῶν λαῶν τῶν ἐπικροτησάντων ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Νινευί ἦτο πρόωρος. Ἡ Νινευὶ ἀληθῶς ἔπεσε καὶ αὐτὴ ἡ περὶ αὐτὴν χώρα, ἡ κυρία Ἀσσυρία (ἡ Ἀτουρία), ἔπαυσε τοῦ εἶναι κέντρον τῆς Ἀσσυριακῆς μοναρχίας. Τὸ μέγα Ἀσσυριακὸν κράτος τὸ ἔχον κέντρον καὶ ἐστὶν δυνάμει τὴν Νινευί καὶ τὴν Ἀτουρίαν διελύθη, ἀλλ' ἐκ τῆς διαλύσεως ταύτης δὲν ἐπῆλθε καταστροφή τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἀλλ' ἀνασχηματισμὸς νέου Ἀσσυριακοῦ κράτους κέντρον ἔχοντος τὸ ἕτερον τῶν μεγάλων κέντρων τοῦ καθόλου Ἀσσυροβαβυλωνι-

(1) Κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον «δὲν θὰ λείψῃ ἡ θήρα (ἡ λεῖα) ἀπ' αὐτῆς».

(2) Κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον «οἱ μεγιστάνες σου».

(3) Κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον «Οἱ ποιμένες σου ἐνύσταξαν, βασιλεῦ τῆς Ἀσσυρίας· οἱ δυνάσται σου ἀπεκοιμήθησαν».

ακοῦ κόσμου, τὴν Βαβυλώνα. Τὸ νέον τοῦτο Βαβυλωνιακὸν ἢ μᾶλλον Ἀσσυροβαβυλωνιακὸν κράτος ἐπήνεγκε μείζονα δεινὰ εἰς τοὺς ὑπολειπομένους αὐθιγενεῖς λαοὺς τῆς Συρίας, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ὑπολειπομένους τῶν Ἑβραίων. Ἀλλὰ πρὶν μεταβῶμεν εἰς τὴν τούτων ἀφήγησιν, καλὸν νὰ ὀρίσωμεν ἐν ἔτι βλέμμα ἐπὶ τὸ κέντρον τῆς κοιτίδος τοῦ διαλυθέντος μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἐπὶ τὴν μεγάλην Νινευί, καὶ μετὰ τὸν δεινὸν καὶ σφοδρὸν ποιητικὸν καὶ προφητικὸν ἐπιτάφιον τοῦ Ναοῦ νὰ εἰπώμεν τὸν ἱστορικὸν ἐπιτάφιον τῆς μεγάλης πόλεως.

Ἡ Νινευὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν.— Ἡ πτώσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἦτο κυρίως ἡ πτώσις τῆς Νινευί, ἥτις ἦτο κέντρον, ἐστία καὶ ψυχὴ τῆς Ἀσσυριακῆς μοναρχίας καὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ἡ Νινευὶ ἦτο ἐκ τῶν προνομιοῦχων ἐκείνων πρωτευουσῶν πόλεων, αἵτινες, ὡς ἡ Ρώμη καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις (εἶτα δὲ καὶ ἡ Μόσχα καὶ οἱ Παρίσιοι), ἀπετέλονεν τὴν καρδίαν τῶν κρατῶν, ὧν ἦσαν πρωτεύουσαι. Διὰ τοῦτο ἡ μῆσις πᾶσα καὶ ἡ κατάρα καὶ οἱ ὄνειδισμοὶ τῶν προφητῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἐναντίον τοῦ Ἀσσοῦ ἀπευθύνονται πρὸ πάντων πρὸς τὴν Νινευί. Διὰ τοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ παράδοσις ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ταύτης ἐποίησε τὸν ἐπώνυμον τῇ πόλει ἥρωα Νίνον καὶ ἐν τούτῳ μυθικῶς καὶ ποιητικῶς οἶονεῖ ἐκ τῶν προτέρων παρέστησε τὴν ὄλην ἐκ τῶν ὑστέρων γνωσθεῖσαν δυνάμιν καὶ τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους (ἴδ. σ. 233-4). Διὰ τοῦτο ὁ αὐτὸς μῦθος πᾶσαν τὴν ἀληθῆ ἢ δοκοῦσαν παρακμὴν καὶ ἀσθένειαν τοῦ αὐτοῦ κράτους καὶ τὸν ἀδρανῆ καὶ νεωθρὸν χαρακτῆρα τινῶν ἐκ τῶν ἡγεμόνων παρέστησεν ἐν ἐτέρῳ ἐπώνυμῳ τῆς πόλεως βασιλεῖ, τῷ ἀσθενεῖ καὶ ἀδρανεῖ βασιλεῖ Νινύα, ὃν ἐποίησεν υἱὸν τοῦ Νίνου καὶ τῆς Σεμιράμιδος. Διὰ τοῦτο τέλος ἀρκεσθεῖσα ἡ Ἑλληνικὴ παράδοσις νὰ παραστήσῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐν τῷ μυθικῷ καὶ ἠθικῷ προσώπῳ τοῦ Σαρδαναπάλου ἐπλασε καὶ Νίνον Β', ἐφ' οὗ ἐπῆλθεν ἡ καταστροφή τοῦ διὰ τοῦ Νίνου Α' ἰδρυθέντος κράτους, ἵνα, ὅπως τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἰδρυσιν, οὕτω καὶ τὸ τέλος καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους συνάψῃ μυθικῶς καὶ ἠθικῶς μετὰ τῆς Νινευί. Ἡ Νινευὶ ἦτο τὸ μέγα κέντρον τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς δυνάμεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἡ ἀφετηρία τῶν μεγάλων στρατειῶν, ἡ πόλις, ἐξ ἧς ὤρμωντο οἱ μεγάλοι στρατοὶ καὶ εἰς ἦν εἰσῆρχοντο ἐν θριάμβῳ μετὰ τὴν νικηφόρον ἐπάνοδον· ἡ πόλις τέλος τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Ἀσσυριακοῦ, τῶν τεχνῶν, τῶν γραμμάτων, τῆς φιλολογίας τῆς Ἀσσυριακῆς· ἡ μεγάλη πόλις τῶν καλλιτεχνικῶν μνημείων (ἀνακτόρων μεγαλοπρεπῶν, ναῶν, ἀγαλμάτων), τῶν βιβλιοθηκῶν, τῶν ζωολογικῶν κήπων καὶ τῶν παραδείσων· κέντρον μέγα καὶ ἐστία τοῦ Σημιτικοῦ κόσμου καὶ πολιτισμοῦ ἀμιλλωμένη ἐν τῇ ιδιότητι ταύτῃ πρὸς τὴν ἑτέραν μεγάλην πρωτεύουσαν τοῦ Σημιτικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν Βαβυλώνα. Τὴν τοιαύτην περιωπὴν καὶ ιδιότητα ἔν τε τῇ Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἄνω Ἀσίᾳ διετήρησεν ἡ Νινευὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας συνεχῶς. Καὶ ἀληθῆς μὲν ὅτι βασιλεῖς τινες (ὡς ὁ Ἀσσουνασιρπάλ, ὁ Σαρῶν) διέτριβον συνηθέστερον ἐν τισὶ περὶ τὴν Νινευί ὑπ' αὐτῶν κτισθεῖσαις νέαις πόλεσι, ἐν Καλάχ ἢ ἐν Δουρ-Σαρρουνκίν. Ἄλλ' ἡ τιμὴ, ἦν ἐντεῦθεν αἱ μικραὶ αὐταὶ πόλεις ἐκτήσαντο, τοσοῦτον ὀλίγον ἀφῆρον ἀπὸ τῆς δυνάμεως καὶ περιωπῆς τῆς Νινευί, ὅσον ὀλίγον ἀφαιροῦσιν αἱ Βεροσλίαι καὶ ἡ Ποτοδάμη ἀπὸ τῆς τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Βερολίνου. Ἡ Νινευὶ ἡ κειμένη ἐπὶ τοῦ Τίγρητος, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης αὐτοῦ, ἔμενε πάντοτε ἡ ἀληθῆς πρωτεύουσα τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Καὶ ὡς τοιαύτη ἦτο ἡ μεγίστη κατὰ τὴν περιοχὴν καὶ τὸν πληθυσμὸν πόλις τῆς ἄνω Ἀσίας, ὑπερέχουσα καὶ αὐτῆς τῆς Βαβυλώνας. Ὅποτε ὁ Ἰωνᾶς μετέβη εἰς Νινευί περὶ τὰ μέσα τοῦ 8 π. Χ. αἰῶνος ἦτοι 150 περίπου ἔτη πρὸ τῆς πτώσεως

αὐτῆς, ἡ πόλις αὕτη «ἦν πόλις μεγάλη, ὡσεὶ πορείας ὁδοῦ ἡμερῶν τριῶν», καὶ ὁ προφήτης ἤρξατο τοῦ κηρύγματος ἀφοῦ διήλθε μιᾶς ἡμέρας ὁδόν, ἵνα φθάσῃ εἰς κεντρικὸν μέρος τῆς πόλεως (1). Ὅσον δὲ ὑπερβολικὴ καὶ φαίνεται ἡ παράδοσις τοῦ Ἰωνᾶ περὶ τοῦ μεγέθους τῆς πόλεως, εἶναι καθόλου σύμφωνος πρὸς τὰς παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὁ παρὰ Κτησίου καὶ παρ' ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων ἀρυσάμενος τὰς περὶ Νινευὶ ἢ Νίνου εἰδήσεις, λέγει ὅτι πόλιν τοσοῦτον μεγάλην κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ περιβάλλοντος καὶ τὴν περὶ τὸ τεῖχος μεγαλοπρέπειαν οὐδεὶς ὕστερον ἔκτισε. Κατὰ Διόδωρον ὁ περίβολος τῆς πόλεως ἦτο ὀρθογωνίου σχήματος, καὶ αἱ μὲν δύο μείζονες πλευραὶ εἶχον μῆκος 150 σταδίων ἤτοι 20 περίπου χιλιομέτρων, αἱ δὲ ἄλλαι δύο αἱ βραχύτεραι 90 σταδίων ἤτοι 17 χιλιομέτρων, ὥστε ὁ σύμπας περίβολος εἶχε μῆκος 480 σταδίων ἤτοι 89-90 χιλιομέτρων, ἤτοι ἦτο ὑπερδιπλάσιος τοῦ περιβάλλοντος τῶν Παρισίων. Κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Διόδωρου ὁ περίβολος τῆς Νινευὶ ἦτο μείζων τοῦ τῆς Βαβυλωνίας ἔχοντος ἑκτασὶν σταδίων 360 ἤτοι περίπου 66 1/2 χιλιομέτρων. Συμφωνεῖ δὲ πρὸς ταῦτα ὁ Στράβων (ΙΣ' 737) λέγων ὅτι «ὁ περίβολος τῆς Νινευὶ μείζων ἦν τῆς Βαβυλωνίας». Ἐὰν δὲ παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ Μέσπιλα τοῦ Ξενοφῶντος ἦσαν τὰ ἐρείπια τῆς Νινευὶ, ὅπερ, ὡς ἐρρήθη, δὲν εἶναι ἀναμφισβήτητον, καὶ τότε πάλιν, παρ' ὅλην τὴν μεγάλην διαφορὰν τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Διόδωρου παραδεδομένων ὡς πρὸς τὴν ἑκτασὶν τοῦ περιβάλλοντος τῆς Νινευὶ, οὗτος ἦτο μέγας ἀνερχόμενος εἰς 35 χιλιομέτρα, ἴσος περίπου πρὸς τὸν τῶν περιτειχισμένων Παρισίων. Κατὰ Διόδωρον ἡ Νινευὶ ἦτο «εὐ τετειχισμένη, καὶ τὸ μὲν ὕψος εἶχε τὸ τεῖχος ποδῶν 100, τὸ δὲ πλάτος τρισὶν ἄρμασιν ἰσπασίμων», καθ' ἅσπασαν δὲ τὴν τῶν τευχῶν ἑκτασὶν ὑψοῦντο πύργοι χίλιοι καὶ πεντακόσιοι, ὕψους διακοσίων ποδῶν ἕκαστος. Καὶ τῶν Μεσπίλων δὲ, κατὰ Ξενοφῶντα, τὸ τεῖχος εἶχεν ὕψος 100 ποδῶν, πάχος δὲ 51 π. (ὅπερ συμφωνεῖ περίπου πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Διόδωρου περὶ τοῦ πάχους λεγόμενον, ὅτι ἦτο ἰσπασίμων εἰς τρία ἄρματα). Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως κατὰ προσέγγισιν προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰωνᾶ, ἐν ᾧ λέγεται (Κεφ. Γ' 11) ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ κατοικοῦν «πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων, οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν αὐτῶν οὐδὲ ἀριστερὰν αὐτῶν». Ἐὰν λοιπὸν κατὰ τὴν συνήθη ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου ὑποτεθῆ, ὅπερ εἶναι λίαν εὐλογον, ὅτι ὡς μὴ γινώσκοντες δεξιὰν καὶ ἀριστερὰν νοοῦνται τὰ βρέφη καὶ τὰ μικρὰ νήπια, τότε ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς πρέπει νὰ ἀνέλθῃ περίπου εἰς 1 ἑκατομμύριον. Καὶ ὁ πληθυσμὸς οὗτος φαίνεται μικρὸς ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τοῦ περιβάλλοντος τῆς παραδιδόμενης ὑπὸ τοῦ Διόδωρου. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἡ Νινευὶ ἦτο ἐκτισμένη καὶ καταφυγμένη κατὰ τὸν τρόπον τῶν μεγάλων Ἀσιατικῶν πόλεων, καὶ μέγα μέρος ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος ἀραιότατα, ὡς φαίνεται, ἦτο καταφυγμένον, ἀφοῦ ὁ Ἰωνᾶς ἤρξατο τοῦ κηρύγματος μετὰ πορείαν ὁδοῦ μιᾶς ἡμέρας. Τὰ σήμερον ἀνακαλυφθέντα ἐρείπια τῆς Νινευὶ τὰ κείμενα ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὁχθῆς τοῦ Τίγρητος, ἐπὶ τῶν λόφων Κουγιουνδζικ καὶ Νεβί Ἰουνίς (ἴδ. σελ. 49), ἔχουσι περιοχὴν μόλις ἐκτεινομένην ἐπὶ δεκάδα χιλιομέτρων ἤτοι ὀλίγον τι μείζονα τῆς νῦν περιοχῆς τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' οὐδαμῶς ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ἐναντίον τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἀνέκαθεν ἡ πόλις εἶχε τοιαύτην ἑκτασὶν, ὡς φρονεῖ ὁ Jules Oppert, καὶ ὅτι αὕτη ἀνέκαθεν ἦτο γυμνὴ τεῖχος καὶ ὅτι οὐχ ἅπαξ καταπεσοῦσα ἠγέρθη τελευταίον ἐπὶ Συναχειρίμ, κατέπεσε δὲ ὀριστικῶς ἐν τῇ καταστροφῇ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Τοῦναντίον,

πᾶσα ἡ προηγουμένη ἱστορία ἡ Ἀσσυριακὴ ἢ ἐκ τῶν μνημείων ἀποκαλυπτομένη μαρτυρεῖ ὅτι ἅπαξ μόνον ἡ Νινευὶ ἀλωθεῖσα κατέπεσε. Ἀλλ' ἦτο καὶ ἡ πτώσις αὕτη καταστροφή καὶ ἀφανισμὸς ὀλοσχερῆς;

Τὰ περὶ τῆς τύχης τῆς Νινευὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστά. Ὅτι ἡ πόλις δὲν διετήρησε τὴν προτέρην δύναμιν καὶ ἀκμὴν εἴτε ὡς πόλις Μηδικὴ (ἐὰν μετὰ τὴν ἄλωσιν περιήλθεν αὕτη τε καὶ ἡ περὶ αὐτὴν χώρα εἰς τὸ Μηδικὸν κράτος, ὡς φαίνεται λίαν πιθανόν), εἴτε ὡς πόλις Βαβυλωνιακὴ (ἐὰν τὸ νέον Βαβυλωνιακὸν κράτος ἐξετάθη μέχρι τῆς Ἀτουρίας περιλαμβάνον καὶ ταύτην, ὅπερ δὲν φαίνεται ἀπίθανον) (1), περὶ τούτου οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ἀλλ' ὅτι πάλιν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐξηφανίσθη διὰ παντὸς ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς μεταβληθεῖσα εἰς ἐρημίαν καὶ ὅτι ἡ παντελῶς ἐρημωθεῖσα αὕτη πόλις εἶναι ἀκριβῶς ἢ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἀναφερομένη ἐρημος πόλις Μέσπιλα (2), ὡς ὑπέθεσαν πολλοὶ τῶν συγγραψάντων ἱστορίαν Ἀσσυρίας, ὡς ὁ Ἐδ. Μάυερ, Hommel καὶ αὐτὸς ὁ Tiele, τοῦτο δὲν φαίνεται ὅλως ἀναμφισβήτητον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Νινευὶ δὲν μνημονεύεται πλέον οὔτε ἐν ταῖς Βαβυλωνιακαῖς (τοῦ νέου δηλονότι Βαβυλωνιακοῦ κράτους) οὔτε ἐν ταῖς τῶν Περσῶν βασιλέων σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς περὶ τῆς ἐρημώσεως τῆς πόλεως γνώμης. Καὶ ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ δὲ, καθὰ ἀνωτέρω ἐξεθήκαμεν, ποιοῦνται μὲν οἱ προφήται πολλὸν λόγον περὶ τῶν μεγάλων συμφορῶν τῶν ἐπακολουθησασῶν τῇ ἄλώσει τῆς μεγάλης πόλεως, καὶ ὁ προφήτης Σοφορίας λαλεῖ περὶ Νινευὶ ἐσομένης ἀνύδρου, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν δὲν εἰκάζεται ἀσφαλῶς ὅτι ἡ πόλις παντελῶς ἠρημώθη. Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων ἢ τοῦ Διόδωρου (Β' 28) λέγει ὅτι ὁ Ἀρβάκης «τοῖς κατὰ τὴν πόλιν ἐπιεικῶς προσενεχθεῖς, αὐτοὺς μὲν κατὰ κόμας διώκισε, τὰς ἰδίας κτήσεις ἐκάστοις ἀποδοῦς, τὴν δὲ πόλιν εἰς ἔδαφος κατέσκαψε». Καὶ αὕτη ἡ παράδοσις μαρτυρεῖ ὅτι τὰ τεῖχη καὶ ἡ πόλις ἐντελῶς κατεστράφησαν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐρημωθῆ ἢ περιοχὴ αὐτῆς καὶ χωρὶς νὰ ἐξαλειφθῆ παντελῶς τὸ ὄνομα αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος, οὗ ἡ περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους παράδοσις ἔχει χαρακτηριστὰ ἱστορικώτερον, ποιεῖται λόγον ἀπλῶς περὶ ἄλώσεως τῆς Νινευὶ, χωρὶς νὰ εἴπῃ τι περὶ ἐντελοῦς καταστροφῆς. Τοῦναντίον μάλιστα, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἵπομεν, ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι ἡ Βαβυλωνία βασιλεὺς Νίτωκρης, ἦτις παρ' Ἡροδότῳ φαίνεται ὅτι εἶναι σύζυγος τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἵνα ἀσφαλίσῃ τὸ κράτος ἐναντίον τῶν Μήδων τῶν καθισταμένων ἀπειλητικῶν πρὸς τὴν Βαβυλωνίαν, ὡχύρωσεν, ὅσον ἠδύνατο, τὴν Νίνον. Ἀλλ' ἴσως μὲν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Ἡροδότου, κατὰ τὴν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐξενεχθεῖσαν γνώμην, γίνεται σύγχυσις Νίνου πρὸς Βαβυλῶνα, διότι ἡ τῶν βασιλέων τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους ἱστορία εἶναι λίαν συγκεχυμένη παρὰ τῷ Ἡροδότῳ. Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς οὗτος καὶ ἐν οἷς ἱστορεῖ περὶ τῆς ἄλώσεως τῆς Βαβυλωνίας ὑπὸ τοῦ Δαρείου τῆς γενομένης 150 ἔτη μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους μνημονεῖ *Νινίαν πύλων* τῆς Βαβυλωνίας, ἢτοι πύλων ἀγουσῶν εἰς Νίνον. Ἐκ δὲ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων ὁ Στράβων (ΙΑ' 735) λέγει μὲν ὅτι ἡ Νίνος ἠφανίσθη παραχρῆμα μετὰ τὴν τῶν Σύρων (Ἀσσυρίων δηλονότι) κατάλυσιν, ἀλλ' ὁ αὐτὸς Στράβων ἀλλαχοῦ (ΙΑ' 532) λέγει ὅτι ὁ Τιγράνης ἐπόρθησε τὴν περὶ Νίνον καὶ περὶ Ἀρβηλα

(1) Ἰδ. σελ. 460 καὶ 465.

(2) Ἰδ. σελ. 49-50. Μέσπιλα, ὡς ἐρρήθη ἐνταῦθα, ἐξηγητέον καθ' ἡμᾶς «ἐρείπια» ἐκ τοῦ Μέσπουλα = ἐρείπια, ὡς καλοῦνται νῦν τὰ ἐρείπια τῆς Βαβυλωνίας. Τὸ νῦν ἐν χρήσει ὄνομα Μέζλουπα ἐγένετο, ὡς φαίνεται, κατ' ἀναγραμματισμὸν τοῦ λ καὶ τοῦ π.

(1) Ἰδ. σελ. 310.

χώραν τῶν Πάρθων. Ὁ αὐτὸς δὲ λέγει (I5' 737) «τὰ τῆς Ἀτουρίας πεδία τῆ Νίνῳ περίκειται». Ἀπίθανον δ' ὅτι ἐν τοῖς γωρίοις τούτοις τοῦ Στραβῶνος Νίνος σημαίνει ἀπλῶς τὸν τόπον, ἐνθα ἔκειτό ποτε ἡ Νινευί. Καὶ ὁ Ἀρριανὸς δὲ μνημονεύει τῆς Νίνου ὡς πόλεως ὑπαρχούσης (Ἀρριαν. Ἰνδικῆς MB' 3). Καὶ ὁ Διόδωρος ὠσαύτως (IZ' 53). Καὶ ὁ Πτολεμαῖος δὲ (5' 43) ἀναφέρει τὴν Νίνον μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς Ἀσσυρίας. Καὶ ὁ Τάκιτος (Annal. 12. 13) ποιεῖται λόγον περὶ Νίνου ὡς ἀρχαιοτάτης ἔδρας τῆς Ἀσσυρίας ὑφισταμένης κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ (Sed capta in transitu urbs Ninus, vetustissima sedes Assyriorum). Καὶ παρὰ Πλινίῳ δὲ (H. N. VI 26) ἡ Νίνος ἀναφέρεται ὡς πόλις Μεσοποταμιακῆ ὑφισταμένη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ συγγραφέως τούτου (1). Ὁ δὲ Ἀμμιανὸς Μαρκελλίνῳ γράφων κατὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα λέγει ἠθῶς (23, 6) ὅτι ἐν τῇ Ἀδιαβηνῇ ἐστὶ πόλις (civitas) Νίνος. Καὶ νομίσματα δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων ὑπάρχουσι φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «Colonia Niniua Claudiopolis». Καὶ ὑπέθεσαν μὲν τινες ὅτι ἡ ἀναφερομένη ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις Νινευί ἦτο ἴδρυμα Παρθικόν, εἶτα δὲ ἀποικία Ῥωμαϊκῆ, ἀλλὰ καὶ τοῦτο συνηγορεῖ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι ἡ Νίνος δὲν εἶχε ἐντελῶς ἐρημωθῆ. Ἡ δὲ ἔκπλαται μὴ καταστραφείσα ἢ ὕστερον ἀνακτισθεῖσα Νίνος ἀναφέρεται καὶ ὕστερον ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς χρόνοις, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου τοῦ νικήσαντος ὀριστικῶς τοὺς Πέρσας ἐν τῇ περιφῆμῳ μάχῃ τῆς Νινευί (τῷ 627 μ. Χ.). Ἄλλ' ἢ πλημμελὴς γνώμη τῶν νεωτέρων περὶ τῆς παντελοῦς ἐξαφανίσεως τῆς Νινευί κατὰ τὴν γενομένην τῷ 605 κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους συνδέεται μετὰ τῆς ἐπιπλημμελεστέρως δόξης καὶ ἰσχυρισμοῦ περὶ τοῦ ὀλοσχεροῦς ἐξαφανισμοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους τοῦ Ἀσσυριακοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τῶν Ἀσσυρίων. Ὁ ἔλεγχος τῆς τοιαύτης δόξης ἀπαιτεῖ ἵνα διὰ μακροτέρων πραγματευθῶμεν τὰ κατὰ τὸν ἀληθῆ χαρακτήρα τῆς ἐπελθούσης καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.

Ὁ καθόλου χαρακτήρ καὶ ἡ σημασία τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.— Ὁ Ἐδ. Μάϋερ περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους λέγει: «Ἡ καταστροφή αὕτη ἦτο μεγίστη καὶ φοβερωτάτη. Δὲν ἀπώλετο δι' αὐτῆς μόνον ἐν κράτος, ὅπερ πρὸ μικροῦ ἦχε τῆς δυτικῆς Ἀσίας ἀλλὰ καὶ λαός, ὅστις ἐπὶ αἰῶνας εἶχε καταστῆ ὁ τρόμος καὶ ἡ μᾶστιξ τῶν λαῶν, ἄρδην ἐξηφανίσθη. Πᾶσαι αἱ τέσσαρες πόλεις Νινευί, Δουρ-Σαρρουκίν, Καλάχ καὶ Ἀσσοῦρ κατεστράφησαν διὰ πυρὸς καὶ μέχρις ἐδάφους κατρηιπώθησαν ἵνα μήποτε αὖθις κατοικηθῶσιν. Ὅποτε διακόσια ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν ὁ Ξενοφῶν διήλθε διὰ τῶν τόπων τούτων, εἶδε μὲν ἔτι τὰ ὑπερμεγέθη λείψανα τῶν γιγαντείων τειχῶν, τοὺς σωρούς τῶν μεγάλων ἐρειπίων, τῶν καλυπτόντων τὰς πόλεις καὶ τὸν μέγαν πυργωτὸν ναὸν τῆς Καλάχ, ἀλλὰ τὸ ἔθνος τὸ κίσαυ καὶ οἰκῆσαν ποτὲ τὰς πόλεις ταύτας ἦτο ἐντελῶς ἐξηφανισμένον ἐκ τῆς μνήμης τῶν ἀνθρώπων. Ὅποτε οἱ Πέρσαι ἀφῆρσαν τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν Μήδων, (οὕτω διηγοῦντο οἱ τῶν τόπων ἐκείνων ἄνθρωποι τῷ Ξενοφῶντι), τὰς πόλεις ταύτας δὲν ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ, μόνον δὲ οἱ θεοὶ αὐτοὶ παρέδωσαν αὐτὰς τοῖς Πέρσαις (2). Καὶ ὁπότε ὁ Ἀλέξανδρος τῷ 331 π. Χ. ἤρατο τὴν ἐσχάτην κατὰ Περσῶν ὀριστικὴν νίκην, οὐδεὶς ἦν ἐν τῷ τόπῳ ἀνὴρ, δυνάμενος νὰ εἶπῃ αὐτῷ, ὅτι ὁ ἄγων αὐτοῦ εἶχε συγκροτηθῆ ἐπὶ τῶν

(1) Βεβαίως δὲν πρέπει νὰ ἐρημνευθῶσιν ὑπὸ αὐστηρὰν ἱστορικὴν ἐννοιαν τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ (Χάρων ἢ Ἐπισκοποῦντες § 23): «Ἡ Νίνος μὲν, ὃ πορθημῆ, ἀπόλωλεν ἤδη καὶ οὐδὲ ἴχνος ἐστὶ λοιπὸν αὐτῆς, οὐδ' ἂν εἰποις ὅπου ποτ' ἦν».

(2) Ἰδ. σελ. 49 σημ. 2.

ἐρειπίων τῆς Νινευί (1). Ἐν τῇ τοιαύτῃ τιμωρίᾳ (τοῦ Ἀσσοῦρ) εὐρίσκομεν εὐγλώττως ἐκδηλούμενον τὸ δεινὸν (τεράστιον) μῖσος, τὸ συναχθὲν παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀσίας ἐναντίον τῶν Ἀσσυρίων τῶν κατεργαζομένων τὸν ὄλεθρον τῶν λαῶν τούτων». Ὅμοια τούτοις περίπου λέγει καὶ ὁ Hommel (A. B. G. σελ. 745): «... Ἡ Νινευί κυριευθεῖσα τοιαύτην ὑπέστη πανωλεθρίαν, ὥστε κατὰ ταύτης καὶ τῶν γειτόνων πόλεων Καλάχ καὶ Ἀσσοῦρ ὑπελείφθησαν μόνον τὰ καπνίζοντα ἐρείπια. Ἡ Ἀσσυρία, ἐν τῇ στενωτέρῳ ἐννοίᾳ τοῦ ὀνόματος, ἐσαρώθη κατὰ γράμμα καὶ εἰς τοιαύτην περιῆλθε λήθη, ὥστε, ὁπότε μετὰ 200 ἔτη ὁ Ξενοφῶν διήλθεν ἐντεῦθεν μετὰ τῶν μυρῶν αὐτοῦ, δὲν ἤξευρεν ὁποῖας ἀξιολόγους ἀναμνήσεις ἔκρυπτον οἱ λόφοι τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευί, ἦν ὑπελάμβανεν ὡς πόλιν Μηδικὴν ὑπὸ Περσῶν καταστραφείσαν. Οὕτω φοβερὰ εἶχε ἐπέλθει ἡ ὑπὸ τοῦ Ναοῦ καὶ τοῦ Σοφονίου προσηρθεῖσα τιμωρία ἐπὶ τὸ ποτὲ τοσοῦτον ὑπερρήφανον καὶ κραταῖον παρὰ τὸν Τίγρητα κράτος. Οὕτω; ἐτιμωρήθησαν αἱ ἀναορίθμητοι βᾶσανοι αἱ ἐπὶ αἰῶνας ἐκτελούμεναι ἐν Νινευί ἐναντίον ἀόπλων πολεμίων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ «πρὸς μείζονα δόξαν τοῦ θεοῦ Ἀσσοῦρ (ad majorem gloriam Dei Assur)». Ἐν τοῖς τόποις τῶν ἐρειπίων, ἐνὸς μόνου βασιλέως μέχρι τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων διτηρήθη ὄνομα, τὸ τοῦ Σαρῶν (2), τοῦ μόνου, ὅστις διὰ τοῦ φιλανθρώπως λαμπροῦ χαρακτήρος αὐτοῦ ἐστὶν ἄξιος τῆς πραγματικῆς ἡμῶν συμπαθείας». Ὁ αὐτὸς Hommel ἐπὶ ἀνέλαβε βραδύτερον τὰ αὐτὰ λέγων: «Μείζων καὶ πληρεστέρῃ πανωλεθρία ἐκείνης, ἦν ἐπαθεν ἡ Νινευί καὶ οἱ γείτονες αὐτῆς τόποι, δὲν ἐσημειώθη ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ τῆς Ἀσσυρίας ἢ μνήμη ἀπώλετο διὰ παντός». Καθ' ὅμοιον τρόπον ἔχαρακτήρισαν τὴν πῶσιν τῆς Νινευί καὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ὁ Duncker, ὁ Μασπερώ, ὁ Περρὼ καὶ ὁ Δέλιτς. Ἀλλὰ κατὰ τῆς τοιαύτης θεωρίας ἢ τοῦ τοιοῦτου τρόπου τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ἐννοίας τῆς πτώσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἀτελεξήλθεν ὁ Tiele λέγων (σελ. 411): «Ἡ Ἀσσυριακὴ μοναρχία, οὐχὶ τὸ κράτος, οὐτινος τὴν ἀρχὴν ἤσκουν οἱ βασιλεῖς τοῦ Ἀσσοῦρ, ἀπώλετο διὰ παντός... Τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος παρέτεινε τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐν τῷ νέῳ Βαβυλωνιακῷ κράτει, ὅπερ ἐξηκολούθησε τὴν κατακτικὴν αὐτοῦ πολιτικὴν, καὶ οἱ Ἕλληνες, οἱ κολέσαντες ὕστερον τοὺς Βαβυλωνίους Ἀσσυρίους, δὲν ἴσταντο ὡς πρὸς τοῦτο μακρὰν τῆς ἀληθείας». Μετὰ τὸν Tiele ἀνέλαβε μετὰ ζέσεως ὁ Lincke τὸ ἔργον τοῦ ἐλέγχειν τὰς προεκτεθείσας θεωρίας, ἐκδοὺς καὶ ἴδιαν ἐπὶ τούτῳ πραγματείαν (3). Ὁ Lincke, ὡς καὶ ὁ Tiele, ἀποδείκνυσιν ὑπερβολικὸς τοὺς περὶ καταστροφῆς τῶν Ἀσσυριακῶν πόλεων δισχυρισμούς ἀναφερόμενος εἰς τὴν περιφῆμον σφηνοειδῆ ἐπιγραφὴν τῶν «χρονικῶν τοῦ Ναβονήδου» τὴν γραφείσαν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Κύρου τῶν Περσῶν, ἐξ ἧς ἐπιγραφῆς γίνεται δῆλον ὅτι τὰ Ἀρβηλα οὐδὲν ἐπαθεν. Ὁ Lincke, καταπολεμῶν τὴν θεωρίαν

(1) Καὶ ποῦ στηρίζει ὁ Ἐδ. Μάϋερ τὴν γνώμην ταύτην; Βεβαίως ἐπὶ τοῦ Ἀρριανοῦ τοῦ κατὰ τὴν ἀφήγησιν τῆς μάχης τοῦ 331 π. Χ. οὐδὲν εἰπόντος περὶ τῆς Νινευί. Ἄλλ' ἄγνωστὸν ὁ ἔγκριτος συγγραφεὺς ὅτι ὁ τοῦ Ἀρριανοῦ προγενέστερος Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντι χωρίῳ (IZ' 53) περὶ τῆς μάχης τοῦ 331 π. Χ. ποιοῦμενος λόγον, λέγει σαφέστατα ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος «ἐσαυτοῦ περὶ τὴν Νίνον ποιήσασθαι τὴν παράταξιν». Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπίσης προγενέστερος τοῦ Ἀρριανοῦ Τάκιτος ἐν τῷ μνημονευθέντι ἀνωτέρῳ περὶ Νίνου χωρίῳ (XII 13) καλεῖ τὴν Νίνον ἔρυμα περιφῆμον (castellum insigne fama) διὰ τὴν περὶ αὐτὴν συγκροτηθεῖσαν ἐσχάτην μάχην τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Δαρσίον.

(2) Ὁ Hommel ὑπαινίσσεται τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Δουρ-Σαρρουκίν, ὅπερ παρεφθαρμένον εἰς Σαρσόν, διτηρήθη μέχρι τῶν χρόνων τῶν Ἰσλαμικῶν (Ἰδ. σελ. 51).

(3) Continuance of the Name Assyria and Nineveh after 607-606 B. C. By D. A. Lincke Ph. D.

τοῦ Ε. Μάυερ καὶ ἄλλων, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Νινευὶ περιῆλθεν εἰς παντελῆ λήθην παρὰ τοῖς ἐπιγινόμενοις κατοικοῖς τῶν χωρῶν ἐκείνων, λέγει ὅτι ὁ τε Ἀσσυριακὸς λαὸς καὶ ἡ περίφημος αὐτοῦ πρωτεύουσα ἔζων διηνεκῶς ἐν τῇ μνήμῃ τῶν λαῶν τῆς δ. Ἀσίας φημιζόμενοι λίαν ὑπὸ τῶν κλασσικῶν συγγραφέων. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ὁ Linccke πλήθος παρατίθησι χωρίων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων (ιδίως τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων) καὶ Ῥωμαίων συγγραφέων, ἐν οἷς γίνεται μνεῖα εὐφημος τῆς πάλαι δυνάμεως καὶ τοῦ κλέους τῶν Ἀσσυρίων. Παρατίθησι δὲ μαρτυρίας καὶ τοῦ Ταλμοῦδ τοῦ Ἑβραϊκοῦ καὶ τῆς Συριακῆς Χριστιανικῆς φιλολογίας, ἵνα ἀποδείξῃ διὰ τὸ ὄνομα Ὁτοῦρ ἢ Ἀτοῦρ (ἤτοι Ἀσσυρία) ἦτο λίαν γνωστὸν ἐν αὐτοῖς ἐπίσης δὲ εὐρίσκει τὰ ὀνόματα Ἀσσυρία καὶ Νινεὺς λίαν συχνὰ ἀπαντῶντα παρὰ τοῖς Ἀραβι γωγράφους τῶν μέσων αἰώνων, ἀναφέρει δὲ καὶ μαρτυρίας τοῦ Ἀσσεμανὶ καὶ τοῦ Ἀβουλφαράδζ (Βαρεβραίου) περὶ τῆς κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ὑπάρξεως ἐκκλησίας καὶ ἐπισκοπικοῦ θρόνου τοῦ Νινευὶ (ἐννοεῖται παρὰ τοῖς Σύροις Χριστιανοῖς). Καὶ ἐν τῷ μεσαιωνικῷ δὲ Γερμανικῷ ἔπει Nibelungen εὐρίσκει τὸ ὄνομα τῆς Νινευὶ, ὅπως καὶ παρὰ τῷ Βενιαμὶν Τουδέλα. Βεβαίως διὰ τῶν πολλῶν μαρτυριῶν τούτων δὲν ἀναιρεῖται ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας ἡ θεωρία ἡ ἐκτεθεισα ἀνωτέρω, καθ' ἣν δίδωσιν ἔννοιαν ὁ Ε. Μάυερ εἰς τὴν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Νινευὶ καὶ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους παντελῆ παρὰ τοῖς κατοικοῦσι τὰς χώρας ἐκείνας λήθην τοῦ ὀνόματος τοῦ ποτὲ μεγάλου κράτους Ἀσσυρίας καὶ τῶν ἐνδόξων βασιλέων αὐτῆς. Καὶ δύνανται τις κάλλιστα νὰ υποθέσῃ ὅτι πάντα τὰ περὶ Νινευὶ καὶ Ἀσσυρίας παρὰ τοῖς Ἑλλήσι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις συγγραφεῦσιν ἀναφερόμενα ἐγένοντο γνωστὰ αὐτοῖς μόνον διὰ τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων (Ἡροδότου καὶ Κτησίου), εἰς δὲ τὴν Χριστιανικὴν Συριακὴν φιλολογίαν καὶ εἰς τοὺς Ἀραβας γωγράφους καὶ χρονογράφους τῶν μέσων αἰώνων περιῆλθον τὰ ὀνόματα διὰ τῆς Ἰ. Γραφῆς ἢ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ὅτι δὲ ἐν τῷ Ταλμοῦδ γίνεται μνεῖα τῆς Ἀσσυρίας καὶ τοῦ βασιλέως Σναχειρίμ καὶ ἐν τῷ Συριακῷ μαρτυρολογίῳ τῶν ἐκ Περσίας Μαρτύρων μνημονεύεται ὁ βασιλεὺς Σάρδανα τῆς χώρας Ἀτόρ (1) δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ τούτο ὡς ἀπόδειξις τῆς ἐνδελεχοῦς ἐν τῇ μνήμῃ τῶν λαῶν τῶν Ἀσιατικῶν ζωῆς καὶ ἀθανασίας τῶν περὶ Ἀσσυρίας παραδόσεων. Ἄλλ' ἔξ ἄλλου τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ε. Μάυερ ὅτι ὁ Ξενοφῶν διερχόμενος διὰ τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευὶ (ἂν ἀληθῶς τὰ Μέσπιλα τοῦ Ξενοφῶντος θεωρηθῶσιν ὡς ἡ ἐρημωθεῖσα καὶ κατερειπωθεῖσα Νινεὺς) δὲν ἀνεγνώρισεν ἐν αὐτοῖς τὴν πάλαι ὑπερήφανον πρωτεύουσαν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἡρημωμένη πόλις ἦτο Μηδικὴ τοσοῦτον ὀχυρά, ὥστε ὁ Ζεὺς διὰ τῆς βροντῆς καὶ τοῦ κερανοῦ ἐπήνεγκε τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν ἄλωσιν αὐτῆς, δὲν εἶναι λόγος ἱκανὸς νὰ πείσῃ ἡμᾶς ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Νινευὶ καὶ τῆς Ἀσσυρίας εἶχεν ἐξαλειφθῆ ἐκ τῆς μνήμης τῶν οἰκητῶν τῆς χώρας καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἄν ὁ Ξενοφῶν διελθὼν διὰ τῆς Ἀσσυρίας δὲν ἐμνημόνευσε τῆς Νίνου, τοῦτο εὐλογώτερον ἐξηγεῖται διὰ τῆς ὑποθέσεως ἢ ὅτι ὁ Ξενοφῶν δὲν διῆλθε διὰ τῶν ἐρειπίων τῆς Νίνου (ὅτι κατ' ἀκολουθίαν τὰ Μέσπιλα δὲν ἦσαν Νινεὺς) ἢ ὅτι δὲν ἐγίνωσκε τὴν Νίνον. Οὐδαμῶς δὲ ἡ τοῦ Ξενοφῶντος περὶ Νίνου σιωπὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ παντελοῦς ἐξαφανισμοῦ τῶν ὀνομάτων τῆς Νίνου καὶ τῆς Ἀσσυρίας ἀπὸ τῆς μνήμης τῆς συγχρόνου τῷ Ξενοφῶντι γενεᾶς ἐν ταῖς χώραις τῆς ἀνω Ἀσίας. Καὶ τίνας ἄλλης πόλεως ἡρημωμένης ἡρεύνησε καὶ ἀνέφραξεν ὁ Ξενοφῶν τὴν ἀρχαιολογίαν ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Ἀναβάσεως Κύρου; Ἐπίσης δὲ διότι ὁ πέντε αἰώνας μετὰ τὴν μάχην τοῦ 331 π. Χ. (τὴν μάχην τὴν μεταξὺ τῶν Ἀρβήλων καὶ Γαυγαμήλων) συγγράψας τὰ κατὰ ταύτην Ἀρριανὸς (ὁσ-

(1) Ἱδ. σελ. 427 σημ. 2.

τις ἄλλως ἐγίνωσκε τὸ ὄνομα τῆς Νινευὶ καὶ μνημονεύει τούτου) δὲν ἰστόρησεν ὅτι ἡ μάχη συνεκροτήθη ἐν τοῖς ἐρειπίοις ἢ ἐγγὺς τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευὶ, δὲν ἀκολουθεῖ ἐντεῦθεν, ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχεν ἄνθρωπος κατὰ τὸν χρόνον τῆς μάχης ἐκείνης δυνάμενος νὰ ἰδεύρῃ καὶ νὰ εἴπῃ τῷ Ἀλεξάνδρῳ ὅτι ἐμάχετο ἐπὶ τῶν τόπων ἢ ἐγγὺς τῶν τόπων ἐνθα ἔκειτο ἡ Νινεὺς (1). Ἄλλως τε καὶ ἂν ὁ Ξενοφῶν διερχόμενος ἀληθῶς διὰ τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευὶ ἐνόμιζεν ὅτι εὐρίσκετο ἐπὶ τῶν ἐρειπίων Μηδικῆς πόλεως, διότι οὕτως ἔλεγον οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ τῶν τόπων ἐκείνων, μήπως εἶναι τούτο ἀπόδειξις ὅτι ἐκ τῆς συνειδήσεως τῆς ἱστορικῆς τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς εἶχεν ἐξαλειφθῆ ἡ μνήμη τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους; Πόσα ἐρειπιαπόλεων ἢ λείψανα μνημείων τέχνης σήμερον ἔτι οἱ Τοῦρκοι ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἀνατολῇ, τὰ ἀρχαιότατα μάλιστα, τῶν Ἑλληνικῶν ἢ Ῥωμαϊκῶν χρόνων δὲν καλοῦσιν ἔργα Ἀζίνιβις (Γενουήσια), δίδοντες εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο σημασίαν τοῦ ἀρχαιοτάτου, τοῦ Πελασγικοῦ ἢ Κυκλωπικοῦ λαοῦ τῆς Ἀνατολῆς! Ἄλλ' ἀκολουθεῖ ἐκ τούτου ὅτι ἐκ τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως καὶ τῆς μνήμης τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐξηλείφθη τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων ἢ τῶν Ῥωμαίων; Οἱ ἐγχώριοι τῆς Ἀσσυρίας εἶπον τῷ Ξενοφῶντι ὅτι τὰ Μέσπιλα ἦσαν Μηδικά, διότι ἔλεγον ταῦτα ἐπὶ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς. Καὶ ἐν τῷ στόματι τοῦ πολλοῦ λαοῦ τῶν χωρῶν ἐκείνων πᾶν ὅτι ἦτο προγενέστερον τοῦ Περσικοῦ ἐθεωρεῖτο καὶ ἐλέγετο Μηδικόν, ὡς τῶν Μήδων πρὸ τῶν Περσῶν ἀρξάντων τῆς χώρας. Καὶ ἂν ἀληθῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ξενοφῶντος εἶχεν ἐξαφανισθῆ ἐκ τῆς μνήμης τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς τὸ ὄνομα τῆς Νινευὶ καὶ τῆς Ἀσσυρίας, πῶς ἐζησεν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν Ἑλλήνων διὰ τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Κτησίου, τῶν συγχρόνων περιῖπου τῷ Ξενοφῶντι καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ Ξενοφῶντος, ὅστις ἐν τῇ Κύρου Παιδείᾳ τοὺς Βαβυλωνίους καλεῖ Ἀσσυρίους; (2) Πῶς κατὰ τοὺς χρόνους ἀκριβῶς τῶν συγγραφέων τούτων τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Νίνου παρέστη ἐκπροσωποῦν μυθικῶς καὶ ποιητικῶς τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἱστορικοῦ μεγαλείου τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐν τῷ μυθικῷ καὶ ἰδεῶδει βασιλεῖ Νίνῳ; Ὅτι ὁ οὕτω ἐξάρας τὸ ἱστορικὸν μεγαλεῖον τῆς Νίνου, ἢ τοῦ κράτους, οὐ προΐστατο ἡ Νίνος, Ἑλλήν συγγραφεὺς ἔμαθε ταῦτα παρὰ Περσῶν, τοῦτο εἶναι ἀκριβῶς μαρτύριον ὅτι παρὰ τοῖς Μήδοις καὶ Πέρσαις διετηρεῖτο ζωηρὰ ἡ μνήμη τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, καὶ ἂν μὴ εἴχομεν ἕτερα τρανότερα τούτου μαρτύρια. Ἀλλὰ τρανότερον τοῦτο μαρτυρεῖται ἐξ ἄλλων, ἅτινα γινώσκωμεν. Οἱ Πέρσαι βασιλεῖς παρὰ τῶν Ἀσσυρίων ἔλαβον τὰ γράμματα τὰ σφηνοειδῆ τῶν μεγάλων ἐπισήμων βασιλικῶν ἐπιγραφῶν. Τὸ «Βαβυλωνιακὸν Χρονικόν», ἐν ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων μνημείων καὶ μία τῶν ἱστορικῶν πηγῶν τῆς σφηνοειδοῦς φιλολογίας ἀξιολογωτάτη, ἦς πολλὰκις ἐποησάμεθα μνεῖαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀπὸ Θαλασφελλασᾶ Β' μέχρις Ἀσσορβανιπάλ βασιλέων, συνετάχθη τῷ 22 ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου, πιθανότατα δὲ καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ τούτου τοῦ Δαρείου. Ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς δὲ, ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἱερέως, μανθάνομεν ὅτι καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου Κύρου ἐπέστρεψαν ἐκ τῆς Βαβυλωνιακῆς αἰχμαλωσίας εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν καὶ ἦλθον εἰς διενέξεις περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ πρὸς τοὺς ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων μετφικισμένους ἐν Ἰουδαίᾳ λαοῦς, οἱ λαοὶ οὗτοι διετήρουν ζωηρὰν τὴν μνήμην τοῦ μετοικισαντος αὐτοὺς ἐν-

(1) Καὶ ὅμως ὁπότε 958 ἔτη μετὰ τὴν μάχην τῶν Ἀρβήλων καὶ Γαυγαμήλων ὁ αὐτοκρατορὸς Ἡράκλειος ἐμάχετο ἐναντίον τῶν Περσῶν «πλησίον Νινευὶ», οἱ μαχόμενοι ἐγίνωσκον ὅτι ἡ μάχη ἐγένετο πλησίον τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης πόλεως.

(2) Ξεν. Κ.Π.Β' 1, 5 «Ὁ δ' Ἀσσυρίος ὁ Βαβυλωνῶν τε ἔχων καὶ τὴν ἄλλην Ἀσσυρίαν».

ταῦθα βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας Ἀσσαράδδων (Ἰερεὺς Β', κ. Δ' 2) καὶ ἐν ταῖς πρὸς τὸν μέγα βασιλέα ἀναφοραῖς αὐτῶν ἐκάλουν τὸν βασιλέα Σαρδανάπαλον *μέγαν καὶ τίμιον* (ἴδ. σελ. 431). Ἀλλὰ μήπως ὁ Ξενοφῶν αὐτὸς δὲν γινώσκει τὸ ὄνομα τῶν Ἀσσυρίων; μήπως καὶ αὐτός, ὡς ὁ Ἡρόδοτος, δὲν καλεῖ Ἀσσυρίους πάντας τοὺς λαοὺς τῆς Μεσοποταμίας, τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Συρίας; Ἀκριβῶς δὲ μετὰ τὴν κατάλυση τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Μήδων καὶ Περσῶν, τὸ ὄνομα τῆς Ἀσσυρίας ἐδόθη ὡς ὄνομα γεωγραφικὸν καὶ ἐθνογραφικὸν εἰς πάσας τὰς εἰρημένας χώρας τὰς συγκροτούσας πρότερον τὸ μέγα Ἀσσυριακὸν κράτος, καὶ Ἀσσυρία ἀπετέλει καθ' Ἡρόδοτον ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ «*τριτημορίην*» τῆς τότε τοῖς Ἑλλήσι γνωστῆς Ἀσίας (1). Ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν Ἀσσυρίων παρήχθη παρ' Ἑλλήσι, κατὰ συγκοπὴν, τὸ ἰσοῦτο γνωστὸν ὄνομα *Σύροι* καὶ *Συρία*, διατηροῦν μέχρι σήμερον ἐν τῇ Ἀρμενικῇ τὸν τύπον Ἀσσοῦρ (2). Ἀφοῦ δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο κατέστη ἐθνικὸν καὶ θρησκευτικὸν ὄνομα τῶν Σύρων Χριστιανῶν, ἐγένετο χρῆσις παρ' αὐτοῖς καὶ τοῦ ὀνόματος Ἀτοῦρ πρὸς δήλωσιν τῆς κυρίως Ἀσσυρίας (Ἀτουρίας). Ἄλλ' ὅτι ἡ μνήμη τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους δὲν ἐξηφανίσθη παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῆς πτώσεως τῆς Νινευί, ἵνα ἀναζήσῃ μόνον μετὰ αἰῶνας ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐκ τῶν ἀνασκαφέντων ἐρειπίων τῆς Νινευί καὶ τῆς Καλάχ, δὲν χρήζει πλειόνων ἀποδείξεων καὶ μαρτυριῶν.

Ἄλλ' ὁ Ἐ. Μάυερ φρονεῖ ὅτι μετὰ τῆς πτώσεως τῆς Νινευί καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους κατεστράφησαν πᾶσαι αἱ πόλεις αἱ Ἀσσυριακαί, κατεστράφη δὲ καὶ ἐξηφανίσθη κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου εἰς ὀλοκλήρος λαός, τὸ Ἀσσυριακὸν ἔθνος. Ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῶν ὑλικῶν καταστροφῶν, ἃς ἔπαθεν ἡ κυρίως Ἀσσυρία, ὁ δισχυρισμὸς τοῦ Hommel, ὅτι ἡ χώρα αὕτη κατὰ γράμμα ἐσαρώθη διὰ τῆς καταστροφῆς πασῶν τῶν πόλεων, εἰ καὶ εἶναι λίαν υπερβολικός, οὐχ ἤττον δύναται νὰ ἦναι ἐν τιμῇ μέτρῳ ἀληθῆς, ἀφοῦ αἱ Ἀσσυριακαὶ πόλεις Ἀσσοῦρ καὶ Καλάχ μετὰ τὴν κατάλυση τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους δὲν μνημονεύονται πλέον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καὶ ἡ Νινευί δέ, καὶ ὑπόχουσα, καθίσταται πόλις ἀφανής· καίτοι καὶ οὕτω ἡ διατήρησις τῶν Ἀρβήλων, τῆς ἱερᾶς Ἀσσυριακῆς πόλεως τῶν χρησμῶν καὶ τῶν προφητιδῶν (ἴδ. σελ. 382 σημ. 1) δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ κατὰ Hommel μεγέθους τῆς ὑλικῆς καταστροφῆς. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐτι ὑποθεθῆ ὅτι πᾶσαι αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἀσσυρίας ἤτοι τῆς Ἀτουρίας κατεστράφησαν, πλὴν τῶν Ἀρβήλων καὶ τῆς Δουρ-Σαργῶν, σημαίνει τοῦτο ὅτι κατεστράφησαν πᾶσαι αἱ Ἀσσυριακαὶ πόλεις, πᾶσαι δηλονότι αἱ πόλεις αἱ ἀποτελοῦσαι κέντρα τοῦ Ἀσσυριακοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς Ἀσσυριακῆς ἐθνότητος, ἵνα ὑποθεθῆ, κατὰ Μάυερ, ὅτι ἐξηφανίσθη τὸ Ἀσσυριακὸν ἔθνος; Ἄρα τὸ Ἀσσυριακὸν ἔθνος ἀπετελεῖτο μόνον ἀπὸ τῶν οἰκητόρων τῆς κυρίως Ἀσσυρίας ἤτοι τῆς Ἀτουρίας; Ἀπίεμεν ἐνταῦθα ὅλως κατὰ μέρος τὸ ζήτημα ἂν καὶ ἐπὶ τοιαύτῃ ὑποθέσει, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει δηλονότι ὅτι μόνη ἡ Ἀτουρία περιελάμβανε τὸ Ἀσσυριακὸν ἔθνος, δύναται νὰ γένηται λόγος περὶ καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ ἔθνους, διότι κατεστράφησαν τρεῖς ἢ τέσσαρες ὀνομασταὶ πόλεις, Νίνος, Ἀσσοῦρ, Καλάχ, διετηρήθησαν δὲ ἄλλαι, ὡς τὰ Ἀρβηλα καὶ ἡ Δουρ-Σαργῶν. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τὸ περὶ διατηρήσεως ἢ ἐξολοθρεύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ ἔθνους πρέπει νὰ ἐξετασθῆ ὑπὸ ἔποψιν εὐρύτεραν.

Τί νοοῦμεν λέγοντες ἔθνος Ἀσσυριακόν; Τὸ ὄνομα τοῦτο ἢ μᾶλλον ὁ ὅρος

(1) Ἰδ. σελ. 40 σημ.

(2) Καὶ ὁ Ἀρριανὸς (Ἄλεξ. Ἀναβ. Β' 63) «*Ἀσσυρίαν γῆν*» καλεῖ τὴν Συρίαν.

οὗτος εἶναι λίαν ἐλαστικῆς σημασίας ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐννοίᾳ. Ἄν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο νοῶμεν ἐθνότητα, ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἐννοίαν τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ πράγματος, τότε Ἀσσυριακὸν ἔθνος εἶναι αὐτὸ τὸ Βαβυλωνιακόν, ἢ μᾶλλον Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλώνιοι ἀποτελοῦσιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος. Εἶδομεν ἀλλαχού τοῦ βιβλίου τούτου ὅτι τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἐν τῇ ἐστίᾳ καὶ τῇ κοιτίδι αὐτοῦ ἦτο ἀπλῆ ἀποικία Βαβυλωνιακή, ἐκ Βαβυλωνίας δηλονότι (οὐχὶ ἐκ Βαβυλώνης) ἀποικισθεῖσα καὶ ὁ πολιτισμὸς ὁ Ἀσσυριακὸς καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία ἢ Ἀσσυριακῆ ἦσαν πάντα Βαβυλωνιακά. Ἡ μόνη δὲ διαφορὰ μεταξὺ Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ἦτο ἡ διαφορὰ ἢ πολιτικῆ, ἢ τῆς χωριστῆς δηλονότι πολιτικῆς ὑπάρξεως Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων, καὶ ἢ ἐκ τῆς τοιαύτης ἰδιαίτερας πολιτικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐκ τῆς ἠθικῆς ὁμοιότητος, ἣν ἐπὶ τὸν ὅλον ἐθνικὸν βίον ἠσκήσεν ἢ τοιαύτη ἀνάπτυξις, προελθούσα ἰδιοφυῖα ἑκατέρου τῶν λαῶν τούτων. Κατὰ τοῦτο ἢ ἰδιαίτερα Ἀσσυριακῆ ἐθνότητος εἶναι αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερον Ἀσσυριακὸν κράτος, ἢ ἰδιαίτερα δηλονότι πολιτικῆ ὑπόστασις ἢ ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς ἐκπροσωπούμενη ἐν τῷ θεῷ Ἀσσοῦρ, ὅστις εἶναι ἰδέα καὶ ἰδεώδης παράστασις καὶ ἀποθέωσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τῆς Ἀσσυριακῆς πολιτείας καὶ πολιτικῆς ἀτομικότητος ἀπέναντι πάσης ἄλλης χώρας, καὶ τῆς Βαβυλωνίας αὐτῆς (1). Τοιαύτη Ἀσσυριακῆ ἐθνότητος ἢ ἔθνος εἶναι αὕτη ἢ Ἀσσυριακῆ πολιτεία, ἢ μᾶλλον τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος τὸ διὰ τῆς πολιτικῆς ἰδέας παράγον τὴν ἐθνότητα, καὶ μετὰ τῆς καταλύσεως αὐτοῦ συνεπαγόμενον τὴν καταστροφὴν τῆς ἐθνότητος ταύτης. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη καταστροφὴ τοῦ Ἀσσυριακοῦ ἔθνους δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς θάνατος ἐνὸς ὀλοκλήρου λαοῦ καὶ ἔθνους. Πῶς κατεστράφη τὸ Ἀσσυριακὸν ἔθνος, ἀφοῦ ἢ γλῶσσα αὐτοῦ, ὁ πολιτισμὸς, ἢ θρησκεία, τὸ ὄνομα αὐτοῦ διετηρήθησαν ἐν λαῷ ὁμοφύλῳ καὶ ὁμοεθνεί; Διότι πρέπει νὰ σημειωθῆ καὶ τοῦτο καλῶς, ὅτι οἰσοδήποτε καὶ οἰσοδήποτε φυλῆς κἂν ἦτο ὁ λαὸς ὁ κατοικῶν τὴν χώραν τὴν διὰ Βαβυλωνιακῶν ἀποικίων καὶ ἰδίως διὰ τῆς Βαβυλωνιακῆς ἀποικίας Ἀσσοῦρ γενομένην καὶ κληθεῖσαν Ἀτουρίαν καὶ Ἀσσυρίαν πρὶν ἢ ἡ χώρα αὕτη ἀποικισθῆ ὑπὸ Βαβυλωνίων, τὸ ἔθνος τὸ παραχθὲν ἐν τῇ ἱστορίᾳ (εἴτε ἐκ τῶν Βαβυλωνίων μόνον ἀποίκων, εἴτε διὰ τῆς τούτων ἀναμίξεως πρὸς ἄλλα ἔθνη καὶ τῆς ἀφομοιώσεως ἀμφοτέρων) ἀπετέλει τὴν αὐτὴν ἐθνότητα πρὸς τὴν Βαβυλωνιακὴν. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν λοιπὸν ταύτην, ἣτις εἶναι ἀληθῆς ἐθνικὴ καὶ ἐθνολογικῆ ἔποψις, δὲν δύναται νὰ γένηται λόγος περὶ ἐξολοθρεύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ ἔθνους, ἐνόσω τοῦλάχιστον τὸ ἔθνος

(1) Ὑπὸ λίαν μονομερῆ καὶ ἐνδεᾶ ἱστορικῆς ἰδέας ἔποψιν κρῖνει ὁ Μασπερώ τὰ περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἀσσυρίας ἀπέναντι τῆς Βαβυλωνίας ὅταν λέγῃ (Histoire Anc. des Peuples d' Orient σελ. 477): «*Εἰάν ζητήσωμεν ἐν Ἀσσυρίᾳ ἄλλο τι ἢ κατακτήσεις, δὲν εὐρίσκωμεν ἐν αὐτῇ οὐδέν, ὅπερ δὲν παρέλαβε παρὰ τῶν γειτόνων. Τὰς ἐπιστήμας αὐτῆς ἔλαβεν ἀπὸ τῆς Χαλδαίας, τὰς τέχνας αὐτῆς ἀπὸ τῆς Χαλδαίας, καὶ ἐν μικρῷ τιμῇ μέτρῳ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, τὴν γραφὴν ἀπὸ Χαλδαίας, ἐκ ταύτης δὲ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῆς καὶ θρησκευτικὴν φιλοσοφίαν. Τὸ μόνον, ὅπερ ἀνήκει αὐτῇ μόνῃ, εἶναι ἡ ὁρμητικότης τῶν στρατηγῶν καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν στρατιωτῶν αὐτῆς. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐνεφανίσθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ, δὲν ἔφησεν εἰμὴ χάριν πολέμων καὶ κατακτήσεων τὴν ἡμέραν δέ, καθ' ἣν ὁ λαὸς αὐτῆς ἐξαντληθεὶς δὲν ἤρατο ἐπιτυχίαν ἐπὶ τῶν πεδίων τῆς μάχης, δὲν εἶχε πλέον λόγον ὑπάρξεως καὶ ἐξηφανίσθη». Παράρητον ὅτι ἡ διάκρισις ἢ μᾶλλον ἢ ἀντίθεσις ἢ ἀπότομος, ἣτις γίνεται ἐν τοῖς λόγοις τούτοις μεταξὺ Χαλδαίας καὶ Ἀσσυρίας, οὔτε ἐθνολογικῶς εἶναι ἀκριβῆς οὔτε ἱστορικῶς ὀρθή. Ἡ Ἀσσυρία ὑπὸ ἔποψιν πολιτισμοῦ ἦτο αὕτη ἢ Βαβυλωνία, ἢ (ὡς θέλει ὁ Μασπερώ) αὕτη ἢ Χαλδαία, προηγμένη στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς. Ἡ Ἀσσυρία δὲ διὰ τοῦ πολιτικοῦ μεγαλείου αὐτῆς προήγαγε τὸν Ἀσσυροβαβυλωνιακὸν πολιτισμὸν καὶ ἐν τῷ χώρῳ τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀνέπτυξεν ἰσχυρότερον τὸν ὅλον πνευματικὸν βίον τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ Σημιτικοῦ πολιτισμοῦ (ἴδ. καὶ τὰ κατωτέρω περὶ «*καθόλου Ἰστανικῆς ἀσίας τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους*» λεγόμενα).*

τοῦτο ἔζηεν τῇ Βαβυλωνίᾳ. Τὸ νὰ δισχυρίζηται μάλιστα διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους, κράτους ὑπὸ ἔποψιν ἐθνολογικὴν ὄντος καὶ καλουμένου μάλιστα Ἀσσυριακοῦ, κατεστράφη τὸ Ἀσσυριακὸν ἔθνος, ἠθέλεν εἶσθαι τὸ αὐτὸ ὡς ἐάν τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους καταλυομένου καὶ τῶν Πρωσσικῶν ἐπαρχιῶν περιερχομένων ὑπὸ νέον Γερμανικὸν κράτος ἀρχόμενον ὑπὸ ἐτέρας Γερμανικῆς δυναστείας, διατηροῦν μάλιστα τὸ ὄνομα κράτος *Πρωσσικὸν* παρὰ τοῖς ξένοις λαοῖς (διότι τὸ Βαβυλ. κράτος ὑπὸ τῶν ξένων λαῶν, Περσῶν καὶ Ἑλλήνων, ἔκαλεῖτο *Ἀσσυριακόν*), ἠθέλομεν ποιεῖσθαι λόγον περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Πρωσσικοῦ ἔθνους, ἀντὶ νὰ ποιῶμεθα λόγον ἀπλῶς περὶ καταστροφῆς τῆς Πρωσσικῆς μοναρχίας ἢ τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους τοῦ ἔχοντος ἀπέναντι τῆς λοιπῆς Γερμανίας τὴν ἰδιάζουσαν πολιτικὴν αὐτοῦ ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν καὶ βίον καὶ κατὰ τοῦτο μόνον δημιουργήσαντος καὶ ἀποτελοῦντος τὸ *Πρωσσικὸν ἔθνος*. Ἀλλὰ τὸ Ἀσσυριακὸν ἔθνος οὔτε ἐν Βαβυλωνίᾳ οὔτε ἐν Ἀσσυρίᾳ κατεστράφη μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ὅπως δὲν κατεστράφη καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Διότι ἡ Ἀσσυριακὴ ἐθνότης δὲν περιορίζετο οὔτε εἰς τὴν κυρίως Ἀσσυρίαν οὔτε εἰς τὴν Βαβυλωνίαν. Αὕτη οὖσα κυρίως ἐθνότης Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ καθ' ἣν ἔννοιαν ἐξηγησάμεθα ἐν τοῖς εἰρημένοις, ὑπὸ ἰδιοφυᾶ χαρακτῆρα πολιτικὸν δημιουργηθεῖσα ἐν τῇ κυρίως Ἀσσυρίᾳ, ἔλαβε τὴν τελείαν αὐτῆς μόρφωσιν ἐν τῇ ἀναπτύξει καὶ ἐπεκτάσει τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους. Βεβαίως ἐν τῷ μεγάλῳ Ἀσσυριακῷ κράτει τοῦ Σαργῶν καὶ Ἀσσαρδδῶν πάντα τὰ ἔθνη τὰ διὰ μακρῶν ἀγώνων ὑποταχθέντα δὲν ἀφωμοιώθησαν πρὸς τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἐθνότητα. Ἀλλὰ περὶ πολλῶν τῶν ἐθνῶν τούτων, ἰδίως τῶν ἐν Συρίᾳ, δύναται νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι ταῦτα, μετὰ τὰς γενομένας ἐνταῦθα μετοικεσίας καὶ ἀναμίξεις λαῶν, διὰ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ πολιτισμοῦ πολιτικῶς καὶ ἐθνικῶς ἀφωμοιώθησαν πρὸς τὸ Ἀσσυριακὸν ἔθνος. Τοῦτο δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἰδίως περὶ τῶν λαῶν τῆς Συρίας καὶ Μεσοποταμίας, ἐξαιρουμένων τῶν Φοινίκων, τῶν Ἑβραίων, ἴσως δὲ καὶ τῶν ἄλλων Παλαιστινῶν. Τὸ ὄνομα Ἀσσοῦρ ἢ Σύρος, ὅπερ ἐδόθη εἰς τὰ ἔθνη ταῦτα καὶ κατὰ μικρὸν κατέστη ἐθνικόν, δὲν δύναται ἴσως νὰ θεωρηθῆ ἰσχυρὰ μαρτυρία περὶ τῆς ἀληθείας τῆς τοιαύτης γνώμης. Ἀλλὰ τεκμήριον ἰσχυρότερον ὑπάρχει ἕτερον τὸδε: Ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔβδόμου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, καὶ ἔτι πρότερον, ἡ ἄνω καὶ ἡ μέση Συρία ἀφωμοιώθησαν γλωσσικῶς πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν καὶ τὴν Βαβυλωνίαν ἐν τῷ μεγάλῳ Ἀσσυροβαβυλωνιακῷ Σημιτικῷ πολιτισμῷ. Ἐτι πρότερον πιθανότατα εἶχε συμβῆ τὸ τοιοῦτον ἐν Μεσοποταμίᾳ. Αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς αἰχμαλωσίας, καίπερ θρησκευτικῶς τοσοῦτον ἀφιστάμενοι τῶν ἄλλων Σημιτικῶν λαῶν τῆς Συρίας, κατὰ τὴν γλῶσσαν τὴν λαλουμένην ἀφωμοιώθησαν πρὸς αὐτούς. Ἡ Ἀραμαϊκὴ ἀπὸ τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος κατέστη ἡ κοινὴ γλῶσσα πάντων τῶν ἀπὸ τῆς κυρίως Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας μέχρι τῆς ἄνω Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης οἰκούντων Σημιτικῶν λαῶν. Εἶναι δὲ λίαν πιθανὸν ὅτι ἡ πρόοδος τῆς Ἀραμαϊκῆς ἐγένετο διὰ τῆς Ἀσσυριακῆς κατακτήσεως (σελ. 355 σ. 2) ἀρχὴν λαβοῦσα ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας ἢ Μεσοποταμίας καὶ ὅτι αὕτη ἦτο ἡ γλῶσσα ἡ κοινὴ καὶ δημώδης τοῦ ὅλου Ἀσσυριακοῦ ἔθνους καὶ ἔνεκα τῆς τοιαύτης ιδιότητος αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας ἐγένετο ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τῆς Περσικῆς διοικήσεως ἐν ταῖς πρὸς δυσμὰς τῆς Περσίας χώραις, καὶ ἐν αὐτῇ ἐν μέρει τῇ Μικρῇ Ἀσίᾳ. Εἶναι δὲ καὶ τοῦτο ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἐνῶ ἐν ταῖς λοιπαῖς Σημιτικαῖς χώραις, ἐν Συρίᾳ, Μεσοποταμίᾳ, Παλαιστίνῃ, Βαβυλωνίᾳ, ἢ Ἀραμαϊκῇ αὕτη ἀπὸ τοῦ Ζ' μ. Χ. αἰῶνος ὑπεχώρησεν ὡς γλῶσσα τοῦ λαοῦ εἰς τὴν Ἀραβικὴν, κατασταθεῖσα ἀπλῶς γλῶσσα φιλολογικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ διὰ τοὺς Ἀραμαίους (Σύρους καὶ Ἀσσυροβαβυλωνίους Χριστιανούς), μόνον ἐν τισι

γωνίαις τῆς κυρίως Ἀσσυρίας διετηρήθη λαλουμένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ μέχρι σήμερον. Οἱ λαλοῦντες δὲ ταύτην ἀπόγονοι τῶν Ἀσσυρίων καλοῦσιν ἑαυτοὺς *Καλδαίους*, ὅπως σήμερον παρὰ τοῖς λαοῖς τούτοις εἶναι ταυτόσημον τῷ ἀρχαίῳ *Ἀσσύριος* ἢ *Ἀσσυροβαβυλώνιος*. Ἐκ τῶν εἰρημένων πάντων καταδείκνυται σαφῶς ὅτι τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ ὀλέθρου τοῦ Ἀσσυριακοῦ ἔθνους ὑπὸ ἔποψιν ἐθνολογικὴν δὲν δύναται νὰ ὦσιν ἀκριβῆ. Ἀληθῶς δὲ κατεστράφη τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, οὐχὶ τὸ Ἀσσυριακὸν ἔθνος.

Ἄλλ' ὁ Tiele καὶ εἰς αὐτὴν τὴν καταστροφὴν ἢ κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἔδωκε στενωτάτην ἔνοιαν, θεωρῶν ταύτην ὡς ἀπλὴν μετάθεσιν τοῦ κέντρου τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους ἀπὸ Νινευὶ εἰς Βαβυλῶνα. Ἡ πτώσις τῆς Νινευὶ, κατὰ Tiele, πρὸ πολλοῦ ἦτο παρεσκευασμένη ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων. Τοῦτο προῖδὸν ὁ Ἀσσαρδδῶν εἶχε καταστήσει πρωτεύουσαν τοῦ ἠνωμένου Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ κράτους τὴν Βαβυλῶνα· ἀλλ' ὁ ἦτρον ὀξυδερκῆς υἱὸς αὐτοῦ Ἀσσυροβανιπάλ μὴ ἀκολουθήσας τὴν συνετὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς ἐπανήγαγε τὸ κέντρον τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν Νινευί, οὕτω δὲ ἐγένετο αἴτιος ἵνα διὰ τῆς μετ' οὐ πολὺ ἐπελθούσης πτώσεως τῆς πόλεως ταύτης ἐπέλθῃ καὶ ἡ πτώσις τῆς μοναρχίας τῆς ἐν Νινευὶ ἐδρευούσης καὶ περιέλθῃ μέρος τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους εἰς τοὺς Μήδους, ἐνῶ τὸ κράτος τοῦτο κατ' οὐσίαν ἐξηκολούθησε ἐντὸς καὶ ὑπάρχον ἐν τῷ ἐτέρῳ τμήματι τῷ ἔχοντι κέντρον τὴν Βαβυλῶνα, εἰ καὶ ἐντὸς μικροτέρων ὁρίων. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἀντίληψις τῆς ἐνοίας τῆς πτώσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, καίπερ μετέχουσα ἰκανῆς ἀληθείας, ἐν τῷ ὅλῳ φαίνεται παρορῶσα τὴν ἀληθῆ σημασίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς πτώσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἢ ἔστω καὶ μόνης τῆς Νινευὶ. Ἡ σπουδαιότης τοῦ γεγονότος τῆς πτώσεως τῆς Νινευὶ δὲν ἔγκειται τοσοῦτον ἐν τῷ γεγονότι αὐτῷ τῆς πτώσεως, ὅσον ἐν τῷ συνειρμῷ τῶν γεγονότων, δι' ὧν ἐπῆλθεν ἡ πτώσις καὶ ἄτινα ἐν τῷ ὅλῳ αὐτῶν μεγίστην ἐπήνεγκον μεταβολὴν ἐπὶ τὴν πολιτικὴν καὶ καθόλου ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Τὰ αἴτια τῆς πτώσεως τῆς Νινευὶ εἶναι αὐτὰ τὰ αἴτια τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ὑψώσεως αὐτῆς. Ὁ ὅλος χαρακτῆρ τῆς ἐν Νινευὶ μοναρχίας εἶναι διηνεκῆς πάλῃ πρὸς συγκρότησιν μεγάλου κράτους ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ θεοῦ Ἀσσοῦρ. Ἡ διηνεκῆς αὕτη τάσις πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀσσοῦρ, τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὴν ἰδέαν τοῦ κράτους, διὰ τῆς καθυποτάξεως πολλῶν λαῶν κατέστησε τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος διηνεκῆς στρατόπεδον καὶ τὸν βίον τοῦ κράτους διηνεκῆ στρατείαν, ἣτις ἐν μιᾷ μεγάλῃ ἀτυχίᾳ ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ τὴν διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου. Οἱ λαοὶ τῆς Συρίας, ἐν μέρει δὲ καὶ οἱ τοῦ Ἀραμενικοῦ ὄροπέδιου, μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ὑπετάγησαν, ἀφοῦ ἐφηρμόσθησαν πάσαι αἱ στρατιωτικαὶ καὶ πολιτικαὶ μέθοδοι τῆς ἀσφαλείας καὶ μονιμότητος τῆς ὑποταγῆς αἱ ἐπινοηθεῖσαι ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τέχνης τῶν μεγάλων Βασιλέων τοῦ Ἀσσοῦρ. Ἄλλ' ἐν ταῖς πέραν τοῦ Ζάγγρου ἐκτεινομέναις χώραις αἱ τοιαῦται μέθοδοι ἐν τῇ διηνεκῇ τῆς Ἀσσυριακῆς μοναρχίας τάσει πρὸς ἐπέκτασιν, προσέκρουσαν εἰς νεαρὰ ἔθνη σφριγῶντα καὶ ἰσχυρὰ, οὐχὶ Σημιτικῆς φυλῆς, ὡς τὰ τῆς Συρίας, ἀλλὰ Τουρανικὰ καὶ Ἀρια, ἐν οἷς τὸ Ἀριον στοιχεῖον εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀναπτύσῃ πᾶσαν τὴν ἱστορικὴν καὶ πνευματικὴν αὐτοῦ ζωτικότητα ἐν τε τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ στρατιωτικῇ ἀρετῇ καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ ἐν τῇ καθόλου ἐκπολιτιστικῇ ἐνεργείᾳ. Ἡ θέσις τῆς Νινευὶ ἀπέναντι τῶν νέων τούτων πολεμίων ἦτο ἀσθενὴς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν καὶ ὑπ' αὐτὴν ἔτι τὴν στρατιωτικὴν καὶ στρατηγικὴν (ἴδ. σελ. 343). Ἀλλὰ νὰ νεαρὰ καὶ προοδευτικὰ Ἀρια ἔθνη τοῦ Ἰορᾶν, ὧν ἠγοῦντο οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι, δὲν ἦσαν οἱ μόνοι ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἀπειλοῦντες κίνδυνοι. Ὅπισθεν τῶν ἐθνῶν τοῦ Ἰορᾶν ἦσαν τεταγμένα τὰ μεγάλα πλήθη τῶν ἀπολιτίστων Τουρανι-

κῶν ἢ Ἀρίων Σκυθικῶν λαῶν, οἵτινες ἀπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ Ὠξου ὑπερθεῖν τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Καυκάσου, ἠνοῦντο εἰς μέγα πλῆθος ὁμοφύλων καὶ ὁμοδιαίτων λαῶν μέχρι τοῦ Τύρα καὶ τοῦ Ἰστρου. Ὁ μέγας οὗτος βαρβαρικός κόσμος εἶχε ἐλθεῖ εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῆς ἄνω Ἀσίας διὰ τοῦ Ἰράν, ἐξ ἀνατολῶν, καὶ διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Καυκάσου, ἐκ δυσημῶν. Οἱ φραγμαὶ οἱ χωρίζοντες τὸν πεπολιτισμένον κόσμον τῆς κοιλάδος τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Νείλου καὶ τῆς χερσονήσου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ τοῦ πέραν τοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ Ζάγγρου βαρβαρικοῦ κόσμου ἠρθῆσαν βαθμηδόν. Ὁ πολιτισμὸς ἐξίκετο διὰ τοῦ Ἰράν μέχρι τοῦ Ὠξου καὶ ἤνεγκεν εἰς ἐπαφὴν τοὺς Σκύθας πρὸς τοὺς λαοὺς τοῦ Ἰράν καὶ διὰ τούτων πρὸς τοὺς Σημιτικούς λαοὺς τῆς κοιλάδος τοῦ Τίγρητος. Ἐξ ἄλλου αἱ ἀπ' αἰῶνων γινόμεναι διὰ τοῦ Καυκάσου ἢ διὰ τοῦ Εὐξείνου ἐπιδρομαὶ τῶν Κιμμεριῶν εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Καυκάσου εὐδαίμονας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Ἀρμενίας, ἐνίοτε δὲ καὶ Συρίας καὶ Μεσοποταμίας, εἶχον δεῖξει πρὸ πολλοῦ τοῖς πέραν τοῦ Καυκάσου βαρβάροις τὰ θέληγτρα τῶν πεπολιτισμένων τούτων χωρῶν. Ἐν μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων ἐλαχίστη ἀφορμὴ, μία σύγκρουσις λαοῦ τινος τοῦ Ἰράν πρὸς τοὺς πέραν τοῦ Ὠξου Σκύθας ἢ πίσεις τις ἐνὸς τῶν πέραν τοῦ Καυκάσου βαρβάρων ἐθνῶν ὑφ' ἐνὸς ἐτέρου, ἀναγκάως ἐμελλε νὰ φέρῃ μεγάλην κίνησιν λαῶν, ὡς συνέβη τοῦτο κατὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα διὰ τῆς ἐπιδρομῆς τῆς Οὐννικῆς καὶ κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας δι' ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγάρων, Αὐάρων, Οὐγγρων, Πατινάκων, ἔτι δὲ βραδύτερον (κατὰ τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα) Μογγόλων καὶ Ταρτάρων. Ὅπως δὲ κατὰ τὸν Δ' μ. Χριστὸν αἰῶνα ὁ μέγας Ῥωμαϊκὸς κόσμος διὰ τῶν Γερμανῶν ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν βαρβαρικὸν κόσμον τῶν Σκυθικῶν *στεππῶν* τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας καὶ διὰ τῆς ἐπαφῆς ταύτης ἐπέσπεισε τὴν πτῶσιν αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ μέγας Ἀσσυροβαβυλωνιακὸς κόσμος ἢ, κατ' εὐρύτεραν ἔτι ἱστορικὴν ἔννοιαν, ὁ Σημιτικὸς πεπολιτισμένος κόσμος διὰ τῆς ἐπαφῆς πρὸς τὸν Σκυθικὸν βαρβαρικὸν κόσμον μέγα ἐποιήσατο βῆμα πρὸς τὴν πτῶσιν. Ὁ κόσμος ἢ κάλλιον ὁ ὁρίζων ὁ ἱστορικὸς τῆς δυτικῆς Ἀσίας ἠδρύνθη ἤδη μεγάλως, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ εὐρυτάτου ἱστορικοῦ ὁρίζοντος, ἐν μέσῳ τῆς ἐπαφῆς καὶ ἀλληλεπιδράσεως λαῶν πεπολιτισμένων καὶ λαῶν βαρβάρων, ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τοῦ Τύρα καὶ τοῦ Ἰστρου καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου μέχρι τῆς Αἰγύπτου, δὲν ἠδύναντο πλέον οὔτε ἡ Νινευὶ οὔτε μετ' αὐτὴν ἡ Βαβυλὼν νὰ διατηρήσωσι τὰς θέσεις αὐτῶν, ὡς οὔτε ἡ Μέμφις οὔτε αἱ Σάρδεις· καὶ ἡ Βαβυλὼν ἢ διαδεξαμένη τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους ὑπῆρξεν ἀπλοῦς τις σταθμὸς ἐν τῇ ὁδῷ τῆς μεγάλης καταστροφῆς τοῦ Σημιτικοῦ πολιτικοῦ κόσμου τῆς Ἀσίας καὶ τῆς ἀναδημιουργήσεως πολιτικοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς δυτικῆς Ἀσίας διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ἀρίων λαῶν. Ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων ἔτεινεν εἰς δημιουργίαν μεγάλου κράτους ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῷ τῆς Ἀσίας, ἐν Ἰράν, ἐν τῷ μεταίχμιῳ ἀκριβῶς τοῦ πεπολιτισμένου καὶ τοῦ βαρβαρικοῦ κόσμου ἵνα τηρήσῃ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τῆς δυτικῆς Ἀσίας ἀπὸ τῶν ἀπειραγίθμων βαρβάρων νομαδικῶν σιτιῶν τῶν Σκυθικῶν *στεππῶν*, τῆς περιφήμου ταύτης κοιτίδος τῶν μεγάλων ἐπιδρομῶν καὶ μεταναστεύσεων, δι' ὧν μέγιστα κατὰ περιόδους μεγάλας ἐπῆλθον ἀνατροπαὶ καὶ ἀναστατώσεις καὶ ἀναδημιουργήσεις καὶ ἀναμορφώσεις τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου, ἰδίως ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ (1). Κράτος μέγα συγκροτούμενον οὐχὶ πλέον

(1) Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Σκυθικῶν λαῶν, τῶν πέραν τοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ Ὠξου οἰκούντων, εἰς τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Ἀσίας, αἱ γινόμεναι κατὰ μεγάλας χρονικὰς περιόδους, φαίνεται ὅτι ἤρξαντο πρωιαίτατα ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ ἡ ἰδρυσις δὲ τῶν ἀρχαιοτάτων

ἐκ τῶν πεπολιτισμένων μὲν, ἐκνευρισμένων ὅμως, Σημιτικῶν λαῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν φυσικῶς καὶ ἠθικῶς σφριγώντων Ἀρίων, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Νείλου ἐμελλε ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ τέως ἐν Ἀσίᾳ δι' Ἀσσυρίων, Βαβυλωνίων, Αἰγυπτίων καὶ Λυδῶν ὑποκείμενον σύστημα τῆς τῶν κρατῶν συμπολιτείας. Καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ἱστορικῇ ἐξελίξει ἡ Νινευὶ καὶ ἰδίως Ἀσσυρία ἦσαν ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς καταστροφῆς. Ταύτας ἠκολούθησεν ἡ Βαβυλὼν, τὸ Αἶλλμ καὶ ἡ Λυδία καὶ αὐτὰς πάλιν ἡ Αἴγυπτος. Λίαν ὀρθῶς δὲ λέγει ὁ Tiele (σελ. 412): «Αἱ ἡμέραι τῆς Σημιτικῆς κυριαρχίας τοῦ κόσμου ἐπλησίαζον πρὸς τὸ τέλος αὐτῶν (μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Νινευὶ). Καὶ ἡ νέα μοναρχία ἡ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βαβυλῶνος μόνον διὰ τῆς μεγάλης προσωπικῆς δυνάμεως καὶ ἀξίας τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἠδυνήθη ἐπὶ μικρὸν ν' ἀντίσχη. Οἱ ἀσθενεῖς αὐτοῦ διάδοχοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κωλύσωσι τὴν ἰδρυσιν τῆς Περσικῆς μοναρχίας, ὅποτε ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Κύρου ἰδρυσεν κράτος, ὅπερ τὸ σκῆπτρον τῆς Ἀσίας παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἀρίους».

Ἡ καθόλου ἱστορικὴ ἀξία τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. — Ἄλλ' ἡ κοινὴ καταγωγή καὶ ἡ κοινὴ τύχη ἢ καταλαβοῦσα τὴν Νινευιτικὴν καὶ μετ' αὐτὴν τὴν Βαβυλωνιακὴν μοναρχίαν δὲν καθίστα ὁμοίαν καὶ τὴν καθόλου ἱστορικὴν σημασίαν καὶ ἀξίαν τῶν δύο κρατῶν, τοῦ τῆς Νινευὶ καὶ τοῦ τῆς Βαβυλῶνος. Διότι ἐνῶ τὸ κράτος τῆς Βαβυλῶνος, τό τε παλαιὸν καὶ τὸ νέον, ἐκπροσωπεῖ μᾶλλον τὸ θεωρητικὸν μέρος τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ Σημιτικοῦ πνεύματος καὶ πολιτισμοῦ, τὴν ἐπιστήμην, τὴν τέχνην, τὰ γράμματα, τὴν Χαλδαιικὴν καθόλου καλουμένην σοφίαν, ἐν τῷ Ἀσσυριακῷ κράτει βλέπομεν τὸ ἐξόχως πρακτικόν, πολεμικὸν καὶ πολιτικὸν μέρος τοῦ αὐτοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ πνεύματος καὶ πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ παρήχθη καὶ ἀνεπτύχθη καὶ ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς καθηγάσθη ἡ ἰδέα τοῦ μεγάλου κράτους, ἡ ἰδέα κράτους παγκοσμίου. Ἡ κατακτητικὴ πολιτικὴ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων ἐξ οἰασδήποτε αἰτίας κἂν ἔλαβε ἀρχὴν καὶ ἀφορμὴν καὶ οἰονδήποτε χαρακτῆρα κἂν ἔφερεν ἐν ἀρχῇ, κατασταθεῖσα σὺν τῷ χρόνῳ *πολιτικὴ* συστηματικῆς ἐπεκτάσεως, προσέλαβεν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ τῷ αἰσθηματικῶν κατακτητῶν βασιλέων καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, ὧν ἠγοῦντο οὗτοι, χαρακτῆρα ἠθικόν, θρησκευτικὸν καὶ ἐκπολιτιστικόν. Οὔτε πρὸς διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ εἰργάζοντο ἀπ' εὐθείας οἱ Ἀσσύριοι βασιλεῖς διὰ τῶν μεγάλων διηνεκῶν κατακτητικῶν πολέμων αὐτῶν, οὔτε καθαρῶς θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν χαρακτῆρα εἶχον οἱ πόλεμοι ὡς οἱ ἐν τῷ Ἰσλαμικῷ Σημιτικῷ κόσμῳ τῶν Ἀράβων· οὔτε σαφῆ καὶ καθαρὰν ἐνεῖχον τὴν ἰδέαν τῆς πολιτείας· ἀλλ' οὔτε διὰ τῆς ἰδέας ταύτης ἀπέβλεπον πρὸς τὴν εὐρύτεραν ἰδέαν παγκοσμίου κράτους, πολλῶ δ' ἤσσαν ἐνεφοροῦντο ἰδέας ἐθνικῆς ἐπεκτάσεως. Οὐχ ἤττον πᾶσαι αὐταὶ αἱ ἰδέαι ἀμυδροῦς πως καὶ λεληθότως καὶ οἰονεὶ *δυναμικῶς* ὑπῆρχον ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Ἀσσυριακῇ καὶ τῇ κατακτητικῇ πολιτικῇ τοῦ κράτους τούτου, ἠτις οὐδαμῶς ἀπέβλεπεν ἀπλῶς πρὸς κατάκτησιν ὑλικὴν βαρβαρικὴν μετὰ ὀσπῶν ἀπλῶς ἀρπακτικῶν καὶ κατακτητικῶν. Τὰ πάντα ἐγίνοντο κατ' ἐμπνευσιν τοῦ Ἀσσοῦ καὶ κατὰ διαταγὴν καὶ πρὸς δόξαν αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἀσσοῦ δὲν εἶναι οὔτε, ὡς ὁ θεὸς ὁ ἐν τῷ Ἰσλάμ ἀποκαλυφθεὶς, θεὸς θρησκείας παγκοσμίου διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ ξίφους ἐπιβάλλων τὴν διάδοσιν τῆς τοιαύτης θρησκείας, οὔτε θεὸς αὐστηρῶς ἐθνικὸς ἐκπροσωπῶν τὴν ἰδέαν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἐθνικοῦ βίου ἐν στενωτάτῃ ἔννοιά, ὡς οἱ πολ-

κρατῶν τῆς Βαβυλωνίας καὶ τοῦ Αἶλλμ ὑπῆρξεν ἴσως ἀποτέλεσμα τοιαύτης Σκυθικῆς (ἀλλὰ Σκυθικῆς Τουρανικῆς, ἴδ. Εἰσαγ. σελ. 351) ἐπιδρομῆς. Κατὰ τινα παράδοσιν τοῦ Ἰουστίνου (II 3) οἱ Σκύθαι ἤρξαν τῆς Ἀσίας ἐπὶ πεντεκαίδεκα αἰῶνας πρὶν δημιουργηθῆσαι τὰ ἀρχαιότατα κράτη τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Ἡ περίοδος αὕτη τῆς Σκυθικῆς ἐπικρατήσεως παρὰ τοῖς χριστιανοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι καλεῖται *Σκυθισμός*.

λοι θεοὶ τῶν λαῶν τῆς Συρίας, ἀλλ' οὔτε θεὸς ἐκπροσωπῶν ἀπλῶς τὴν πολιτείαν καὶ τὴν κατάκτησιν καὶ ὄργανον ἠθικὸν ταύτης γινόμενος, ὅπως οἱ θεοὶ τῆς Ῥώμης. Ὁ Ἀσσοὺ εἶναι θεὸς τοπικός, κατασταθεὶς ἐθνικὸς κατὰ τὴν δοθεῖσαν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐννοίαν τοῦ Ἀσσυριακοῦ ἔθνους καὶ ἐθνότητος, καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι θεὸς πολιτικός ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἀσσυριακῆς πολιτείας τῆς ἐκπροσωπούσης ἐν ἑαυτῇ τὴν ἰδέαν μεγάλου παγκοσμίου κράτους· ἕνεκα δὲ τῆς ἱερότητος, ἣν προσέλαβεν ἡ τοιαύτη ἰδέα, ὁ Ἀσσοὺ εἶναι θεὸς θερηκευτικοῦ προσηλυτισμοῦ, εἶναι θεός, ὃν πρέπει νὰ λατρεύωσιν οἱ λαοὶ οἱ ὑποτασσόμενοι τῷ Ἀσσυριακῷ κράτει, ὡς δείγμα τῆς ὑποταγῆς ἰδρύνοντες ναοὺς καὶ ἀγάλματα αὐτοῦ (ἴδ. σελ. 318). Οἱ Ἀσσύριοι δὲν ἐπραγματοποίησαν τὴν ἰδέαν τῆς παγκοσμίου μοναρχίας ἐν τῇ τελειότητι αὐτῆς, ἀλλ' ἔθνηκαν τὰς ἀσφαλεῖς βάσεις αὐτῆς, ἐργασάμενοι πρὸς τοῦτο στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς ὡς οὐδεὶς ἄλλος λαός, ὡς οὐδὲν ἄλλο κράτος ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Διὰ τῶν ἀδιαλείπτων στρατειῶν καὶ πολέμων τῶν Ἀσσυρίων πρὸς ἐπέκτασιν τῆς δυνάμεως καὶ πρὸς ἔξαρσιν τοῦ μεγάλου καὶ τῆς δόξης τοῦ Ἀσσοῦ, καὶ διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἀφομοιώσεως δι' αἰχμαλωσιῶν καὶ ἀποικιῶν κατέστρεψαν τὸ σύστημα τῶν αὐτονόμων ἐθνικῶν πολιτειῶν ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις, καὶ ἔνθεν μὲν ὕλικῶς κατέστρεψαν τὰ στοιχεῖα τὰ κωλύοντα τὴν ἰδρυσιν μεγάλου κράτους, ἔνθεν δὲ ἠθικῶς ἐξορκίσαντες τοὺς λαοὺς πρὸς τὴν ἰδέαν ταύτην τὴν καθιερωθεῖσαν καὶ καθαιγιασθεῖσαν εἶτα ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας. Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἦτο τοσοῦτον εὐχερὲς ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ ἐπιπολαίως κρίνων τὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου ἠθέλεν υποθέσει. Δὲν ἐπικρατεῖ πλέον σήμερον ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐπιστήμῃ ἡ τετριμμένη γνώμη ἡ ἐκφραζομένη συνήθως ἐν τοῖς ἱστορικοῖς βιβλίοις, ὅτι οἱ λαοὶ τῆς Ἀσίας ἔστεροῦντο πάσης συνειδήσεως ἐθνικοῦ βίου καὶ προορισμοῦ, ὑποκύπτοντες μετὰ τῆς αὐτῆς δουλόφρονος ἀπαθείας ὑφ' οἰονδήποτε δεσπότην, ἀνίκανοι ὄντες παντελῶς νὰ νοήσωσι καὶ νὰ ἀναπτύξωσι πολιτικὸν βίον ἀτομικὸν ἐθνικόν, ἄτε στερούμενοι ζωτικότητος πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς, οἷαν βλέπομεν ἐν τοῖς λαοῖς τοῖς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἱταλίας. Τοῦναντίον, ἡ ἱστορία τῶν πολέμων τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Συρίας, τοῦ Αἰλάμ, τοῦ Ἀρμεν. ὄροπεδίου, τῆς Μηδίας καὶ τῆς Μ. Ἀσίας παρίστην ἡμῖν τοὺς λαοὺς τῶν χωρῶν τούτων ἐν πληρεστάτῃ ἐθνικῇ καὶ πολιτικῇ συνειδήσει ἀγωνιζομένους ἐκθύμως ὑπὲρ ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς, καὶ μάλιστα, πολιτικῆς, ὑπάρξεως ἐναντίον τοῦ Ἀσσοῦ. Οἱ χαλεποὶ πόλεμοι, οὓς πολλάκις ἐπεχείρησαν οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας ἐναντίον πολλῶν συνησπισμένων πόλεων τῆς Συρίας (Αἰμάθ, Καρχαμῖς κτλ.), μάλιστα δὲ ἐναντίον τῆς Δαμασκοῦ, ἔτι δὲ ἐναντίον τῶν Φοινίκων, τῶν Ἑβραίων, καὶ ἐκτὸς τῆς Συρίας κατὰ τῶν Μόσχων καὶ Τιβαρητῶν, ἔτι δὲ ἐναντίον τοῦ κράτους Οὐράρτου καὶ τῶν Μηδικῶν χωρῶν, μαρτυροῦσι τρανότατα τὴν ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν ζωτικότητα τῶν λαῶν τῶν περιληφθέντων ἐν τῷ μεγάλῳ Ἀσσυριακῷ κράτει. Τὴν τοιαύτην ἀτομικὴν ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν ζωτικότητα καὶ ἀντοχὴν τῶν λαῶν τούτων ἐδάμασεν ἡ Ἀσσυρία καὶ ὑπέταξεν ὑπὸ τὸ σύστημα καὶ τὴν ἰδέαν τῆς παγκοσμίου μοναρχίας. Οἱ Ἀσσύριοι προελέαναν παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀσίας τὴν ὁδὸν τῆς ἐνώσεως ἐν μεγάλῃ πολιτικῇ κοινωνίᾳ ἐθνῶν καὶ προπαρεσκεύασαν ὕλικῶς τε καὶ ἠθικῶς τὸ ἔργον τοῦ παγκοσμίου κράτους εἰς τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Πέρσας καὶ εἶτα εἰς τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς Ῥωμαίους. Τὸν πόνον τῶν μακρῶν ἀγώνων τῶν Ἀσσυρίων ὡς ὄριμον καρπὸν ἐδρέψαντο οἱ Πέρσαι. Κατὰ τοῦτο δὲ τὸ ἔργον τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ ἦτο φύσεως ἐξόχως πολιτικῆς. Ἀλλ' ὁ πολιτικὸς οὗτος χαρακτῆρ ἦτο ἐμμέσως καὶ ληληθότως ἐξόχως ἐμπολιτιστικὸς. Ὅτι δήποτε δὲ καὶ ἂν εἴπη τις περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἀσσυριακοῦ λαοῦ καὶ τῶν βασιλέων αὐτοῦ,

δὲν δύναται ν' ἀρνηθῆ ὅτι ὑπὸ καθόλου ἱστορικὴν ἐποψιν οἱ Ἀσσύριοι, ὅπως ὑπῆρξαν οἱ πατέρες τῆς ἰδέας τοῦ παγκοσμίου κράτους, οὕτως ἐγένοντο καὶ οἱ πρῶτοι ἐργάται τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ, φορεῖς τοῦ ἀρχαιοτάτου Σημιτικοῦ πολιτισμοῦ, ἐν συνειδήσει ἢ ἀσυνειδήτως ἐργασάμενοι πρὸς τοῦτο διὰ τῆς κατακτικῆς αὐτῶν πολιτικῆς καὶ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων πολέμων. Περὶ τοῦ τοιούτου χαρακτῆρος τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῶν Ἀσσυρίων ὁ Ῥάγκε ἐν ταῖς ὀλίγαις σελίσιν, ἃς ἐν τῇ παγκοσμίῳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ ἀφιεροῖ εἰς τὴν Ἀσσυρίαν (Erst. Theil. Erste Abth. σ. 111) λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἡ ὁρπὴ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀσσυρίων οὐδαμῶς ἐξέλιπεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τοῦναντίον δὲ ἤσκησε τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς καὶ ἐπὶ τοὺς ἐπιγινομένους αἰῶνας. Ἡ δυτικὴ Ἀσία ἀπετέλεσε πάντοτε ἐν τῶν σπουδαιοτάτων θεάτρων τῆς παγκοσμίου ἱστορικῆς ἀναπτύξεως. Πέρσαι, Ἕλληνας, Ῥωμαῖοι, Ἀραβες, Μογγόλοι, Τοῦρκοι, διαφόρους ὁδοὺς ἕκαστος πορευόμενοι, οἱ μὲν τοῦ πολιτισμοῦ, οἱ δὲ τῆς καταστροφῆς, ἐξηκολούθησαν διαδοχικῶς τὴν ὁδὸν τὴν διανοιχθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων».

Τὰ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Νινευὶ καὶ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.
—Καθὰ ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων νοεῖται, οὔτε ὁ χρόνος οὔτε τὸ γεγονός αὐτὸ τῆς πτώσεως τῆς Νινευὶ καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐν ταῖς λεπτομερείαις εἶναι ἀκριβῶς γνωστά. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐν τῷ Χρ. Κανόνι τοῦ Εὐσεβίου χρονολογία τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Ἀρβάκου καὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Σαρδαναπάλου ἢ Θώνου Κογκολήρου τῷ 1176 ἀπὸ Ἀβραάμ, ἦτοι, κατὰ τὸν Εὐσεβίον, τῷ 915 π. Χ., βασιλεύοντος ἐν Ἀθήναις, κατὰ τὸν αὐτὸν Εὐσεβίον, Θεσπίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρίφρονος, καθ' ὃν χρόνον ὁ Λυκούργος ἐνομοθέτει ἐν Σάρτη, ἡ χρονολογία αὕτη ἢ ἐπὶ τῆς μυθώδους ἱστορίας τοῦ Σαρδαναπάλου στηριζομένη, δὲν δύναται νὰ ληφθῆ κἂν ὑπ' ὕψιν (ἴδ. καὶ τὰ ἐν σελ. 426 σημ. 2 εἰρημένα). Ἡ παρ' Ἡροδότῳ ἱστορικωτέρα χρονολογία τῆς πτώσεως τῆς Νινευὶ, ἐπελθούσης κατὰ τὴν χρονολογίαν ταύτην ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Κναξάρου περὶ τὰ τέλη τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος, περὶ ἧς ἰκανὸς ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἶναι ἡ βάσις τῶν ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἱστοριογράφων διδομένων χρονολογιῶν. Τούτων οἱ μὲν, ὡς ὁ Μάυερ, ὡς ἔτος τῆς πτώσεως τῆς Νινευὶ λαμβάνουσι τὸ 608 π. Χ., οἱ δὲ τὸ 609, ἄλλοι τὸ 607 ἢ 606, οἱ πλείστοι δὲ τὸ 605. Τὸ ἱστορικῶς ἀσφαλὲς ἐν τούτοις καὶ ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι τῷ 604, ὅποτε οἱ Βαβυλώνιοι τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου ἐμάχοντο κατὰ τοῦ Φαραῶ Νεχῶ, δὲν ὑπῆρχε πλέον Ἀσσυριακὸν κράτος. Πεντεκαίδεκα δὲ ἔτη μετὰ τὴν παρὰ τὸν Εὐφράτην μεταξὺ Βαβυλωνίων καὶ Αἰγυπτίων περιφημον μάχην τοῦ Καρχαμῖς, ἦτοι τῷ 589 π. Χ., βλέπομεν τὸν Μῆδον βασιλέα Κναξάρου ἢ Ἀστιάγην πολεμοῦντα ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ παρὰ τὸν Ἄλυν ἐναντίον τῶν Λυδῶν καὶ μετὰ πενταετῆ ἀγῶνα καθιστῶντα ὄριον τοῦ κράτους πρὸς δυσμὰς τὸν Ἄλυν ποταμόν. Εἰς τὴν ἐπίτευξιν δὲ τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν καὶ δύο ἡγεμόνων βλέπομεν μεσιτεύοντας τοὺς βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Κιλικίας. Ὅστε μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἢ τῆς ἅψας Ἀσίας ἀρχὴ διανέμεται μεταξὺ τῶν Μήδων, ἐχόντων τὸ μέγιστον μερίδιον, τῶν Βαβυλωνίων, Αἰγυπτίων καὶ Κιλικίων, τῆς ἀπὸ Ἀσίας ὑποκειμένης μόνῃ τῇ Λυδίᾳ. Ἐκ τῶν κρατῶν δὲ τῶν ἱστορικῶν τῆς ἅψας Ἀσίας δὲν ἔξαφανίζεται μόνον τὸ Ἀσσοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρχαιοτάτον ἐκεῖνο γείτον κράτος, οὗ ἡ ἱστορία ἐπὶ αἰῶνας συνεδέετο μετὰ τῆς τοῦ Ἀσσοῦ, ἦτοι τὸ Αἰλάμ, κατελύθη ὀριστικῶς, ὡς φαίνεται, περὶ τὸ 596 π. Χ. ὑπὸ τοῦ Πέρσου δυνάστου Θεῖσπου, υἱοῦ τοῦ Ἀχαιμένους, ἀρχηγοῦ τῆς περιφύ-

μου δυναστείας τῶν Ἀχαιμενιδῶν (1). Τὸ Αἰλάμ προσηγορήθη εἰς τὴν Περσίδα καθ' ὃν ἔτι χρόνον οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Περσικῆς ἢ Μηδικῆς καταγωγῆς δυνάσται αὐτῶν Ἀχαιμενίδαι (ἴδ. κατωτέρω) ὑπέκειντο ἤτοι ἦσαν ὑποτελεῖς τοῖς Μήδων. Τοιαύτη ἦτο ἡ καθόλου ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ πολιτικὴ κατάσταση ἢ παραχθεῖσα ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ μεγάλου Ἀσσυριακοῦ κράτους. Λέγομεν ἐνταῦθα πάλιν περὶ διαλύσεως, διότι ἡ κατάσταση ἢ σκιαγραφεῖσα προῆλθεν οὐχὶ ἐκ τῆς ὀριστικῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἀλλὰ προηγήθη ταύτης καὶ ἐπήνεγκεν αὐτήν. Διὰ τοῦτο οὐχὶ ὀρθῶς ἔχουσι τὰ παρὰ πολλῶν, ἰδίως παρὰ τοῦ Ἐ. Μάυερ καὶ τοῦ Tiele καὶ πρὸ αὐτῶν παρὰ τοῦ Rawlinson λεγόμενα περὶ διανομῆς τῶν διαφόρων χωρῶν τῶν ἀποτελουσῶν τὸ μέγα Ἀσσυριακὸν κράτος, τῆς γενομένης δῆθεν μεταξὺ Μήδων καὶ Βαβυλωνίων μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τούτου. Ὡς παρατηρεῖ λίαν ὀρθῶς ὁ Hommel (σ. 745), μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Νινευὶ καὶ τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, οὐδὲν ὑπῆρχεν ἔδαφος διανομῆς μεταξὺ Μήδων καὶ Βαβυλωνίων, πληρὴ τῆς περὶ τὴν Νινευὶ χώρας, τῆς Ἀτουρίας δηλονότι, καὶ τῆς βορείου Μεσοποταμίας, ἀφοῦ πᾶσαι αἱ πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀτουρίας χῶραι εἶχον πρὸ πολλοῦ ἀποσχισθῆ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἡ δὲ Συρία πᾶσα μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Εὐφράτου εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν τύχην τῆς Ἀτουρίας αὐτῆς καὶ τῆς βορείου Μεσοποταμίας βέβαιον μὲν φαίνεται ὅτι ἡ βόρειος Μεσοποταμία κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῆς περὶ Καοκαμὶς μάχης (605 π. Χ.) τούτων ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων, ἀλλὰ τῆς Ἀτουρίας ἡ τύχη δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ, εἰκάζεται δὲ ὅτι τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἀτουρίας, τοῦλάχιστον ἡ περὶ τὴν Νίνον χώρα, περιῆλθεν εἰς τὸ Μηδικὸν κράτος. Ὁ Ἡρόδοτος (Α' 185) λέγει ῥητῶς ὅτι οἱ Μῆδοι πρὸς ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἀφῆρσαν καὶ τὴν Νίνον. Τοῦτο φαίνεται μαρτυρούμενον καὶ ἐκ τοῦ Ξενοφώντος, ἀν τὰ παρ' αὐτῷ μνημονεύομενα Μέσπιλα ἦναι ἢ Νινευί. Περὶ Λαρίσης δὲ τοῦ Ξενοφώντος, Μηδικῆς καὶ ταύτης κατὰ τοῦτον, ὑπάρχει γνώμη ὅτι ἦτο ἡ πόλις Καλάχ (σελ. 50). Καὶ ὁ Διόδωρος δὲ ὁ Σικελιώτης, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐξ αὐτοῦ παρατεθέντα περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Νινευὶ, λέγει ὅτι, ἀφοῦ αὕτη μετὰ τὴν ἄλωσιν κατεσκάφη εἰς ἔδαφος ὑπὸ τοῦ Ἀρβάκου, οἱ κάτοικοι ὤκισθησαν κατὰ κόμας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἀρβάκου προσενεχθέντος αὐτοῖς ἐπιεικῶς. Ὡστε καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην, τὴν πηγάζουσιν ἴσως ἀπὸ τοῦ Κτησίου, ὁ χῶρος τοῦλάχιστον τῆς Νινευὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐγένετο κτήσις Μηδική. Ὅπως δῆποτε φαίνεται ὅτι ἡ Νίνος ἢ ὁ χῶρος, ἐν ᾧ ἴστατο αὕτη πρὸ τῆς καταστροφῆς, ἀπετέλει τὸ μεθόριον τὸ μεταξὺ τοῦ Μηδικοῦ καὶ τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους.

Ἄλλ' ἄς μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νέου τούτου κράτους.

(1) Τὰ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὀριστικῆς καταλύσεως τοῦ κράτους Αἰλάμ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστά. Ὑποτιθεταὶ δὲ ὅτι ἐγένετο ἡ κατάλυσις αὕτη τῷ 598 π. Χ., διότι τοῦτο εἰκάζεται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἱερεμίου ἐν κεφ. ΜΘ' 34 (τοῦ Ἑβρ. κειμένου) περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ Αἰλάμ εἰρημένων. Σαφέστερον γινώσκομεν ὅτι τῷ μὲν 604 π. Χ. ὑφίστατο ἔτι τὸ κράτος ἰλάμ (ἴδ. Ἱερμ. ΚΕ' 25), τῷ δὲ 584 ἐλογίζετο μεταξὺ τῶν κρατῶν τῶν ἐκλειπομένων (Ἱερμ. ΛΒ' 24).

16. Τὸ νέον Βαβυλωνιακὸν κράτος τὸ κελούμενον Χαλδαϊκόν. Ναβοπαλάσσαρος καὶ Ναβουχοδονόσορ Β'

Ναβοπαλάσσαρος (1). — Καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδομεν, ὁ χρόνος τῆς διὰ τοῦ Ναβοπαλασσάρου ἰδρύσεως τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστός. Εἰ καὶ δὲ ἐν τῷ Πτολεμαϊκῷ «Κανόνι βασιλειῶν» τοῦ Ναβοπαλασσάρου ἡ ἀρχὴ διαδέχεται ἀμέσως τὴν τοῦ Κινηλαδάνου καὶ διαρκεῖ ἔτη 21 ἤτοι ἀπὸ τοῦ 625-604 π. Χ., καὶ ὁ Ἰώσηπος δὲ ἐν καὶ εἴκοσιν ἀναγράφει τὰ ἔτη τῆς αὐτῆς βασιλείας, ὅμως, δι' οὗς ἐξεθήκαμεν λόγους, ἡ τοιαύτη ἀναγραφὴ δὲν φαίνεται ἐν πᾶσιν ἀκριβῆς. Καὶ ὁ τρόπος δέ, καθ' ὃν ἀνῆλθεν ὁ Ναβοπαλάσσαρος εἰς τὸν θρόνον, καίπερ πάντως συνδεόμενος, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, μετὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, δὲν εἶναι ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα σαφῶς ἱστορημένος, ἐν μὲν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ Ἑλληνικῇ παραδόσει τῇ παρὰ Διοδώρῳ ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον παρασταθεῖς, ἐν δὲ τῇ ἀπὸ Βηρώσου πηγάζουσα παραδόσει ἐνδεέστερα, ὡς ἔχει νῦν αὕτη, καὶ ἀσαφέστερα ἐκτεθειμένος. Καὶ τὰ περὶ τῆς καταγωγῆς δὲ τοῦ Ναβοπαλασσάρου εἶναι ὅλως ἄγνωστα, ὡσαύτως δὲ καὶ αὐτὰ τὰ κατὰ τὸν οἶκον καὶ τὴν γενεὰν αὐτοῦ. Διότι οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ναβουχοδονόσορ Β' ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτῶν μνημονεύουσι τοῦ οἴκου ἢ τοῦλάχιστον τῶν πατέρων αὐτῶν. Καὶ τοῦτο μὲν ἴσως μαρτυρεῖ ἐμμέσως ὅτι δὲν ἦτο ἐξ οἴκου ἐπιφανοῦς. Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ γένος ἤτοι τὴν φυλὴν, εἰς ἣν ἀνῆκεν ὁ Ναβοπαλάσσαρος, τὰ μὲν παρὰ τῷ Διοδώρῳ περὶ Βελέσσος μυθικῶς ἱστορούμενα ὡς μάντεως καὶ ἀστρολόγου Βαβυλωνίου οὐδεμίαν ἔχουσι βεβαίως ἱστορικὴν ἀξίαν, ὡς ἀναφερόμενα ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ ὡς Βαβυλωνίου βασιλέως. Ἄλλ' ὁ Tiele λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τούτου, ὅτι ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος νῦν τὸ πρῶτον καλεῖται Χαλδαϊκόν καὶ οἱ ἄρχοντες (ἢ ἄρχουσα φυλὴ δηλονότι) Χαλδαῖοι, συνάπτων δὲ τοῦτο πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ λεγόμενα ὅτι ἀπὸ θαλάσσης (ἤτοι ἀπὸ Χαλδαίας) ἤρξατο ὁ σύμμικτος στρατός, καθ' οὗ ὁ Ναβοπαλάσσαρος ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ Σαράκου ἐκ Νινευὶ, εἰκάζει ὅτι ὁ Ναβοπαλάσσαρος ἦτο Χαλδαῖος ἢ τοῦλάχιστον Βαβυλώνιος, διατελῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας, ὄντος καὶ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας, ὅστις, ἀκριβῶς διότι ὁ Ναβοπαλάσσαρος ἦτο Χαλδαῖος ἢ Βαβυλώνιος, ἐπεμψε τοῦτον κατὰ τῶν ὁμοφύλων αὐτῷ ἀποστατῶν ἢ ἐπιδρομῶν ὡς δυνάμενος, διὰ τὸ ὁμόφυλον, ἐυκολώτερον νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς ὑποταγὴν τοὺς ἀποστάτας. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη εὐκασία εἶναι ἥκιστα ἀσφαλῆς. Δύναται δὲ τις μετὰ τῆς αὐτῆς ἢ καὶ μείζονος πιθανότητος νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ Ναβοπαλάσσαρος, ὡς στρατηγὸς τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως καὶ τῆς τούτου ἐμπιστοσύνης ἀπολαύων καὶ κατὰ Χαλδαίων ἢ Βαβυλωνίων ὑπὸ τούτου ἀποστελλόμενος, ἦτο μᾶλλον Ἀσσύριος τὸ γένος. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ θεωροῦνται Χαλδαῖοι ὡς Χαλδαίων ἡγεμόνες, τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει σπουδαίαν σημασίαν ὑπὸ ἐποψιν ἐθνολογικῆν. Τὸ ὄνομα Χαλδαῖος πολιτικῶς καὶ ἐθνολογικῶς εἶναι λίαν ἐλαστικῆς σημασίας καὶ οὔτε ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οὔτε παρὰ τοῖς Ἑλλήσι

(1) Ναβοπαλάσσαρος κατὰ Ἰώσηπον· Ναβοπαλάσσαρος παρὰ Πτολεμαῖον, Εὐσεβίον καὶ Συγκέλλων· Ναβοπαλουσσάρῳ ἐν τοῖς μνημείοις· Βουσαλόσσαρος ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ τοῦ Εὐσεβίου.

συγγραφεῦσιν εἶναι ὄνομα καθαρῶς ἐθνικόν, καὶ κατὰ τοῦτο δὲν εἶναι ταῦτον πρὸς τὸ *Κάλδι* τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, πρὸς τὸ ὄνομα δηλονότι τοῦ παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον ἰδιαιτέρου λαοῦ τῶν Χαλδαίων. Διὰ ταῦτα ἡ περὶ Χαλδαϊκῆς καταγωγῆς τῆς δυναστείας τοῦ Ναβοπαλασσάρου ὑπόθεσις εἶναι ὅλως ἐπισηφαλής. Ὁ Hommel μάλιστα ἐκ τῶν μόνων μέχρι νῦν γνωστῶν γενομένων δύο ἐπιγραφῶν τοῦ Ναβοπαλασσάρου, αἵτινες εἶναι ἀμφότεραι τῆς βορείου Βαβυλωνίας, τῶν Σιππάρων (ἢ Σεφφαραουαίμ), θέλει νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὁ δυνάστης οὗτος ἴδρυσεν ἐν ἀρχῇ τὸ κράτος αὐτοῦ ἐν τῇ βορείῳ Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐντεῦθεν κατὰ μικρὸν ὑπήγαγεν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ τὴν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐκτεινομένην νοτίαν Βαβυλωνίαν καὶ τοὺς ἐνταῦθα *Χαλδαίους* καὶ τοὺς νομάδας Ἀραμαίους. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Ναβοπαλασσάρου καὶ τὸν χρόνον τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς.

Ὡς πρὸς δὲ τὰ γεγονότα τῆς βασιλείας ταύτης ὀλίγας μόνον ἔχομεν εἰδήσεις. Διότι, καθὰ εἶπομεν, τὰ μὲν σφηνοειδῆ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τῆς βασιλείας τοῦ Ναβοπαλασσάρου συνίστανται ἐκ δύο μόνων ἐπιγραφῶν, αἵτινες διαλαμβάνουσιν οὐχὶ περὶ πολεμικῶν ἢ πολιτικῶν πράξεων, ἀλλὰ περὶ ἐκτελέσεως ἔργων δημοσίων, ἥτοι κατασκευῆς διωρύχων καὶ ἄλλων τοιούτων ἔργων ἐν παρόδῳ δὲ μόνον ἐν τῇ ἐτέρᾳ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων γίνεται ἀπλῶς ὑπαινιγμὸς πολεμικῶν πράξεων, ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐχῇ λέγει ὅτι τῇ τούτων ἀρωγῇ «ὕπεταξε τοὺς ἀπειθοῦντας καὶ ἐδάμασε τοὺς πολεμίους». Καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν δὲ μνημείων τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ναβουχοδοπόσορος οὐδὲν πλέον μανθάνομεν περὶ τῶν πολεμικῶν ἢ πολιτικῶν ἔργων τοῦ Ναβοπαλασσάρου. Ἐκ τῶν μὴ σφηνοειδῶν δὲ ἱστορικῶν πηγῶν, ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οὐδὲ μνεῖα κἀν γίνεται τοῦ Ναβοπαλασσάρου, τῶν δὲ Ἑλλήνων ἢ Ἑλληνιστῶν συγγραφέων μόνος ὁ Ἰώσηπος ἀναφέρει ὀλίγα τινὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ναβοπαλασσάρου καὶ ταῦτα ἀπὸ Βηρώσου παρελημμένα. Ἐκ τούτων δὲ μανθάνομεν ὅτι ὁ Ναβοπαλάσσαρος, περὶ τὸ 605 π. Χ., ἀφοῦ πάντως ἔστρεψεν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν Βαβυλωνίᾳ, θέλων νὰ ἐξέλθῃ τὸν καταλαβόντα τὴν Συρίαν πᾶσαν μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ ἐντεῦθεν τὴν Μεσοποταμίαν ἀπειλοῦντα Αἰγύπτιον βασιλείᾳ, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος ἕνεκα γῆρατος νὰ κατοικήσῃ ἐν στρατείαις, ἐξέπεμψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ναβουχοδοπόσορον, ὄντα ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως στρατιωτικῆς ἐναντίον τοῦ Φαραῶ. Ὁ Ἰώσηπος δὲν λέγει ποῦ ἐγένετο ἡ σύγκρουσις μετὰ τῶν δύο πολεμίων, ἀλλὰ ἀπλῶς ὅτι «συμμίξας (ὁ Ναβουχοδοπόσορος) τῷ ἀποστάτῃ καὶ παραταξάμενος αὐτόν τε ἐνίκησε καὶ τὴν χώραν ἐκ ταύτης τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἐποίησατο». Ἄλλ' ὁ προφήτης Ἰερειμίας (ΚΕ' 1) μνημονεύει ὀρθῶς τοῦ τόπου τῆς μάχης ὡς γενομένης ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου ἐν *Χαρμὶς* ἥτοι Καρκαμὶς, ἐν τῇ περιφῆμῳ δηλονότι πρωτευούσῃ πόλει τοῦ πάλαι Χιτιτικῆς κράτους τῆς βορείου Συρίας. Ταῦτοχρόνως περίπου τῇ μάχῃ ταύτῃ, κατὰ Ἰώσηπον, ἀπέθανεν, ἀρρωστήσας, ὁ Ναβοπαλάσσαρος μετὰ βασιλείαν ἐνός καὶ εἰκοσιν ἐτῶν, ἄγνωστον ἂν ἀφοῦ ἔμαθεν ἢ οὐχὶ τὴν νικηφόρον ἔκβασιν τῆς στρατείας. Ὁ Ἰώσηπος λέγει ἀπλῶς ὅτι ὁ Ναβουχοδοπόσορος ἔμαθε τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς μετὰ τὴν μάχην καὶ τὴν νίκην.

Τοσαῦτα μόνον γινώσκομεν περὶ τῶν πολεμικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν γεγονότων τῆς βασιλείας τοῦ Ναβοπαλασσάρου. Τὰ δὲ εἰρηνικὰ αὐτοῦ ἔργα ἀναγράφει αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐν ταῖς μνημονευθείσαις δυσὶν ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ, ὧν ἡ μὲν διαλαμβάνει περὶ κατασκευῆς διώρυχης παρὰ τὰ Σίππαρα, ἵνα διὰ ταύτης διοχετευθῇ ἐντὸς τῆς πόλεως τὸ ὕδωρ τοῦ ἀπομακρυνθέντος αὐτῆς Εὐφράτου, καὶ

περὶ ἀφιέρωσεως τῆς διώρυχος εἰς τὸν θεὸν Σάμας, ἡ δὲ περὶ τῆς ἐν Σιππάρῳ ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ τῆς μεγάλης θεᾶς Νάνα Ἰστάρ, γυναικὸς τοῦ Σάμας. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιγραφῇ λέγει ὁ βασιλεὺς: «Ναβοπαλάσσαρος βασιλεὺς Βαβυλωνος, ὑπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Ναβοῦ καὶ τοῦ Μερωδάχ καθοδηγούμενος, εἰμὶ ἐγώ. Μερωδάχ, ὁ μέγας κύριος, ἀνέθηκέ μοι τὴν μεγάλην ἐντολὴν ν' ἀνακτίσω τὰς πόλεις καὶ ν' ἀνοικοδομήσω τοὺς ναοὺς. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ὅποτε ὁ Εὐφράτης ἀπεμακρύνθη ἀπὸ Σεφφαραουαίμ τῆς ἱερᾶς πόλεως, τῆς ἑδρας τοῦ Σάμας καὶ τῆς ὁμεῖνου αὐτοῦ... (ἐγώ) ὁ Ναβοπαλάσσαρος, ὁ ταπεινὸς (πρὸ τῶν θεῶν τούτων), ὁ ὑποτασσόμενος αὐτοῖς, ὁ φοβούμενος τοὺς θεοὺς, διέταξα νὰ σκάψωσι περὶ τὸν Εὐφράτην, τὸν ποταμὸν τῆς Σεφφαραουαίμ κατεσκευάσα τεχνικωτάτην λεκάνην διὰ τὴν πλησμονὴν τοῦ ὕδατος. Ἐκάνονισα τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ δι' ἀσφάλτου καὶ πλίνθων, καὶ ἀφιέρωσα τὴν κατασκευασθεῖσαν *αἰμασιὰ* (κατὰ λέξιν «τείχος ἀσφαλείας») τῷ θεῷ Σάμας, τῷ Κυρίῳ μου». Ἐν τῇ ἐτέρᾳ ἐπιγραφῇ λέγει ὁ αὐτὸς βασιλεὺς: «Ναβοπαλάσσαρος ὁ κραταῖος βασιλεὺς, ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνος, ὁ βασιλεὺς Σουμίρ καὶ Ἀκκάδ, ὁ *θέμενος τὰ θεμέλια τῆς χώρας* (1), ὁ μέγας κύριος, ὁ καθοδηγούμενος ὑπὸ Ναβοῦ καὶ Μερωδάχ, ὁ εὐνοούμενος ὑπὸ τοῦ Σάμας καὶ τῆς ὁμεῖνου αὐτοῦ, ὁ ἦρος τῶν ἠρώων ἐκείνος ὃν ὁ θεὸς Νεργάλ ἐπεδαψίλευσε νίκας· ὁ ἀφωσιωμένος τοῖς θεοῖς, ὁ ταπεινὸς ἔμπροσθεν αὐτῶν... ὁ βασιλεὺς, οὐτινος τὰ ἔργα ὑπερβάλλουσι τὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ, εἰμὶ ἐγώ. Ὅποτε ὁ Σάμας, ὁ μέγας Κύριος, ἦλθεν ἐμοὶ ἀρωγὸς καὶ κατέβαλε τοὺς πολεμίους ἐμοὶ... ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἀνφοκιδόμησα τῇ Κυρίᾳ τῶν Σιππάρων, τῇ σεπτῇ ἡγεμονίδι, τῇ Κυρίᾳ μου, τὸν ναὸν Ἰδινα, τὸν οἶκον τῆς ἀναπαύσεως αὐτῆς καὶ κατέστησα αὐτὸν λαμπρὸν ὡς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Σὺ δέ, ὦ Κυρία τῶν Σιππάρων, σεπτὴ δέσποινα, ἀφοῦ ἐγὼ συνεπλήρωσα τὴν οἰκοδομὴν ἐκείνου τοῦ ναοῦ καὶ σὺ ἐν αὐτῷ οἰκεῖς, ποίησον ἐμοὶ τῷ Ναβοπαλασσάρῳ, τῷ βασιλεῖ τῷ κοσμοῦντι τὴν πόλιν, στερεὰν τὴν βασιλείαν δι' ἅπαντα τὸν χρόνον, ὡς αἱ πλίνθοι τῶν Σιππάρων καὶ τῆς Βαβυλωνος, καὶ μήκυνον αὐτὴν ἐπὶ μακρὰς ἡμέρας».

Ναβουχοδοπόσορος Β' (2) (605-562 π. Χ.). Οἱ πόλεμοι αὐτοῦ ἐπὶ Συρίαν, Αἴγυπτον καὶ Ἀραβίαν.— Κατὰ τὸν Ἰώσηπον ὁ Ναβουχοδοπόσορος «αἰσθόμενος μετ' οὐ πολὺν χρόνον (μετὰ τὴν μνημονευθεῖσαν μάχην τοῦ Καρκαμὶς) τὴν τοῦ πατρὸς τελευτήν καὶ καταστήσας τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον πράγματα καὶ τὴν λοιπὴν χώραν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους Ἰουδαίων τε καὶ Φοινίκων καὶ Σύρων καὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐθνῶν συντάξας τισὶ τῶν φίλων μετὰ τῆς βαρυτάτης δυνάμεως καὶ τῆς λοιπῆς ὠφελείας ἀνακομίζειν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν, αὐτὸς ὀρμήσας ὀλιγοστὸς διὰ τῆς ἐρήμου παραγίνεται εἰς Βαβυλῶνα. Παραλαβὼν δὲ τὰ πράγματα διοικούμενα ὑπὸ τῶν Χαλδαίων καὶ διατηρουμένην τὴν βασιλείαν ὑπὸ τοῦ βελτίστου αὐτῶν, κυριεύσας ὀλοκλήρου τῆς πατριῆς ἀρχῆς, τοῖς μὲν αἰχμαλώτοις παραγενομένοις συνέταξεν ἀποικίας ἐν τοῖς ἐπιτηδαιοτάτοις τῆς Βαβυλωνίας τόποις ἀποδείξας, αὐτὸς δὲ ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου λαφύρων τό τε τοῦ Βήλου ἱερὸν καὶ τὰ λοιπὰ κοσμήσας φιλοτίμως...». Ἐκ τούτων, ἅπερ ὁ Ἰώσηπος κατὰ Βῆρῶσον ἱστορεῖ διὰ βραχυτάτων περὶ τῶν πολεμικῶν πράξεων τοῦ Ναβουχοδοπόσορος, οὐδὲν ἄλλο μανθάνομεν σαφῶς ἢ ὅτι ὁ Ναβουχοδοπόσορος κατὰ τὴν

(1) Ὁ ἰδρυτὴς δηλονότι τοῦ κράτους.

(2) Ἐν τοῖς μνημ. *Ναβουχοδοπόσορος* παρὰ Ἀβυδηνῶν Ναβουχοδοπόσορος παρὰ Στραβῶνι (κατὰ Μεγασθένην) Ναβουχοδοπόσορος ἐν τῷ Ἑβρ. κειμ. τῆς Π. Δ. Ναβουκαδνεσσάρ παρὰ τοῖς Ο' Ναβουχοδοπόσορος παρὰ Πτολεμαίῳ *Ναβουχοδοπόσορος*.

Συριακὴν ἐπὶ τὸν Αἰγύπτιον Φαραῶ στρατείαν ἀνερρήθη βασιλεύς, καὶ ὄτι μὲν χρι τῆς εἰς Βαβυλῶνα ἐπιστροφῆς αὐτοῦ τὰ τοῦ κράτους δεηθῆναι ἐνταῦθα οἱ μεγιστάνες τοῦ κράτους ἐν πίστει πρὸς τὸν νόμιμον διάδοχον τοῦ θρόνου, καὶ ὅτι οὐδὲν μέχρι τῆς ἐπανόδου τοῦ νέου βασιλέως εἰς τὴν πρωτεύουσαν συνέβη ἐν τῷ κράτει ἐπαναστατικὸν κίνημα. Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν ἱστορουμένων ὑπάρχει οὐ μικρὰ ἀντίφασις ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου λεγομένοις. Διότι ἐν τούτοις ἐνθεν μὲν παρίσταται ὁ Ναβουχοδονόσορ ἅμα τῷ ἀκούσματι τῆς τοῦ πατρὸς τελευτῆς λαμβάνων ἀπὸ Καρχαμὶς τὴν διὰ τῆς ἐρήμου πρὸς τὴν Βαβυλῶνα πορείαν ἐν συνοδείᾳ ὀλίγων, ἵνα ἐπανέλθῃ ὡς τάχιστα εἰς τὴν πρωτεύουσαν· ἐνθεν δὲ φαίνεται ὡσπερ εὐρισκόμενος εἰς τὸ πέρασ μακρῶς καὶ πολυχρονίου στρατείας εἰς Συρίαν, Φοινίκην, Ἰουδαίαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Αἴγυπτον γενομένης, πολλὰς συγκροτήσας μάχας ἐν ταῖς χώραις ταύταις καὶ πληθύντος συλλαβῶν αἰχμαλώτων, ὃν τὴν εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἀπαγωγὴν ὡς καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς εἰς Βαβυλῶνα ἐπιστροφούσης μεγίστης μοίρας τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἀνατίθησιν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατηλάτας, αὐτὸς τὴν συντομωτάτην διὰ τῆς ἐρήμου τραπόμενος ὁδὸν πρὸς τὴν πόλιν ταύτην. Λέγει δὲ προσέτι ὁ Ἰώσηπος ὅτι ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ στρατείᾳ ὁ Ναβουχοδονόσορ, πρὶν ἐπανελθῶν εἰς Βαβυλῶνα κατασταθῆ κύριος ὀλοκλήρου τῆς πατρικῆς ἀρχῆς, «κατέστησεν» ἤτοι διηυθέτησε τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν λοιπὴν χώραν πράγματα. Καὶ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἤθελέ τις εἰκάσει ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορ κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν στρατείαν δὲν περιορίσθη νὰ πολεμήσῃ ἐναντίων τῶν Αἰγυπτίων ἐν Συρίᾳ καὶ νὰ ἐξελάσῃ αὐτούς ἀπαστῆς τῆς Συρίας συλλαβῶν καὶ Αἰγυπτίους αἰχμαλώτους σὺν Ἰουδαίοις καὶ Φοινίξι καὶ Σύροις, ἀλλ' εἰσέβαλε καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ γενόμενος κύριος τῆς χώρας διέταξε καὶ ἐρρῦθμισε τὰ πράγματα πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους αὐτοῦ. Ἄλλὰ ταῦτα πάντα τοσοῦτον ἀντιφατικά εἰσι καθ' ἑαυτὰ, ἀντιφατικά δὲ καὶ πρὸς τὴν φυσικὴν καὶ λογικὴν πορείαν τῶν πραγμάτων, οἷαν ὑποδείκνυσιν ἡμῖν ἡ ὅλη ἱστορία τῶν γεγονότων, ὥστε ἀδύνατον νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ὁ Ἰώσηπος τὰ περὶ τῆς στρατείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος παρέλαβε παρὰ τοῦ Βηρώσου πιστῶς καὶ ἀκριβῶς· φαίνεται δὲ ὅτι θέλων, κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ, νὰ διαλάβῃ ἐν τῷ ἅμα περὶ πολλῶν, ἐν τοῖς περὶ τῆς πρώτης στρατείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος τῆς ληξάσης εἰς τὴν μάχην τοῦ Καρχαμὶς περιέλαβε, *πρωθυπέτως*, ὅλην τὴν ἱστορίαν τῶν πρὸς τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον πολέμων. Ἡ δὲ καθόλου σύγχυσις καὶ πλημμέλεια τῆς τοῦ Ἰωσήπου παραδόσεως ἐγκυαίται καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι τὴν Αἴγυπτον θεωρεῖ ὡς ἐπαρχίαν ἢ τοπαρχίαν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους καθ' ὃν χρόνον ἀκριβῶς οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον ἀφαιρέσειά ποδ τῆς Ἀσσυρίας πᾶσαν τὴν Συρίαν μέχρι τοῦ Εὐφράτου ἀπειλοῦντες καὶ τὰς πέραν τοῦ ποταμοῦ τούτου χώρας, Μεσοποταμίαν καὶ Βαβυλωνίαν. Εἰς τοιαύτην σύγχυσιν περιέπεσεν ὁ Ἰώσηπος καὶ ἄλλαχού λέγων ἐν ὀλίγοις περὶ τῶν πράξεων τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἀπέναντι τῶν λαῶν τῆς Συρίας: «Πέμψας (ὁ Ναβοπαλάσσαρος) ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἡμετέραν τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ Ναβουχοδονόσορον μετὰ πολλῆς δυνάμεως, ἐπειδήπερ ἀφρεστῶτας αὐτοὺς ἐπέυθετο, πάντων ἐκράτησε, καὶ τὸν ναὸν ἐνέπρησεν ἐν Ἱεροσολύμοις, ὅλους τε τὸν παρ' ἡμῖν λαὸν ἀναστήσας εἰς Βαβυλῶνα μετόπισκε». Ἐν τοῖς λόγοις τούτοις γίνεται σύγχυσις τῶν διαπραχθέντων ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος πρὸ τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ πρὸς ὅσα ἐπραξε τῷ 19 ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Πρὸς ἔλεγχον τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου μετὰ τοσαύτης συγχύσεως καὶ ἀντιφάσεως παραδιδόμενων οὐδαμῶς σχεδὸν βοηθηθῆσιν ἡμῖν οἱ ἄλλοι παρὰ τοῦ Βηρώσου ἀρυσάμενοι εἰδήσεις συγγραφεῖς, Ἀβυδηνὸς καὶ Πολυύστωρ. Διότι τοῦ μὲν Ἀβυδηνοῦ τὰ τε ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κειμένῳ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ

Εὐσεβίου διασωθέντα καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀρμενικῇ τούτου μεταφράσει οὐδὲν διαλαμβάνουσι περὶ τῶν πολεμικῶν πράξεων τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἀλλὰ μόνον περὶ τῶν εἰρηνικῶν. Ἐκ δὲ τῶν τοῦ Πολυύστορος τοῦτο μόνον μανθάνομεν (ἐκ τοῦ Ἀρμενικοῦ Χρονικοῦ), ὅτι κατὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ παραδεδομένα ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἢ, ὡς λέγεται ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ Ναβοκοδρόσορος, διαδεξάμενος τὸν πατέρα ἐβασίλευσε τρία καὶ τεσσαράκοντα ἔτη καὶ ὅτι οὗτος μετὰ δυνάμεως ἀθρόας στρατευσάμενος ὑπέταξεν Ἰουδαίους, Φοίνικας καὶ Σύρους (περὶ Αἰγύπτου καὶ Αἰγυπτίων οὐδὲν ἐνταῦθα λέγεται). Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ παραδόσεις οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα περὶ Ναβουχοδονόσορος λεγουσι, καὶ ταῦτα μυθώδη, τὰ δὲ σφηνοειδῆ μνημεῖα δὲν περιλαμβάνουσι πολλὰ περὶ τῶν στρατειῶν καὶ τῶν πολέμων αὐτοῦ, μόνην πηγὴν σπουδαίαν περὶ τῶν εἰς Συρίαν σχέσεων τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἔχομεν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, δι' ἧς καὶ τὰ κατὰ Ἰώσηπον ὁπωσοῦν ἀκριβῶς ἐλέγχονται καὶ τὰ τῆς ἄλλης περὶ τῆς Ἰουδαίας ἱστορίας λεπτομερῶς παραδίδονται.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ναβουχοδονόσορ πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς κατὰ τῶν ἐν Συρίᾳ Αἰγυπτίων ἐνίκησε τὴν νίκην τοῦ Καρχαμὶς, φαίνεται ὅτι ἀπεχώρησαν μὲν οἱ Αἰγύπτιοι τῆς Συρίας, ἀλλ' ἡ χώρα αὕτη δὲν ὑπέχθη ἀμέσως ὑπὸ τὴν Βαβυλωνιακὴν ἀρχήν. Καὶ πιθανώτατον μὲν φαίνεται ὅτι οἱ πολλοὶ τῶν λαῶν τῆς Συρίας μὴ ἔχοντες πλέον συνειδησιν ἐθνικὴν, ἀλλ' ὄντες ἄθροισμα ποικίλης φυλῆς μετοίκων, ὑπετάγησαν ἀμέσως. Ἄλλὰ δύο λαοὶ ἐν Συρίᾳ διετήρουν ἔτι τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν συνείδησιν καὶ ζωτικότητα, οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἑβραῖοι τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι λαοί, οἱ μόλις ἀνακουφισθέντες διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, δὲν ἤθελον νῦν ν' ἀνταλλάξωσι τὴν καταλυθεῖσαν Ἀσσυριακὴν καὶ τὴν ἐπίσης μετὰ τὴν μάχην τοῦ Καρχαμὶς καταλυθεῖσαν παροδικὴν ἡγεμονίαν τοῦ Νεχωῦ τῆς Αἰγύπτου, ἀντὶ τῆς νέας Βαβυλωνιακῆς, οὐδ' ἔστεργον νὰ ὑποταχθῶσιν ἀμέσως εἰς τὸν νικητὴν τοῦ Καρχαμὶς. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορ, εἰ καὶ διὰ τῆς εἰρημένης νίκης ἐξέλειπεν ὁ ἐκ τῆς ἐπιθετικῆς παρὰ τὸν Εὐφράτην ἐμφανίσεως τοῦ Φαραῶ κίνδυνος, ἤθελεν ἐν τῷ νέῳ Βαβυλωνιακῷ κράτει νὰ περιλάβῃ πᾶσαν τὴν Συρίαν, οὐχὶ ἀπλῶς διότι ἠκολούθει τὰς Ἀσσυριακὰς πολιτικὰς παραδόσεις καὶ τρόπον τινὰ τὴν Συρίαν ὅλην ἐθεώρει κληρονομίαν περιεχομένην ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας εἰς τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος, ἀλλὰ διότι καὶ ἡ πρὸς τὴν λοιπὴν Συρίαν ἀρχὴ αὐτοῦ ἦτο ἐπισφαλῆς, ἐνόσφ ἡ Παλαιστίνην καὶ ἡ Φοινικὴν δὲν περιελαμβάνοντο ἐν τῇ περιοχῇ (ὡς λέγουσιν οἱ σύγχρονοι πολιτευόμενοι) τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἡ Παλαιστίνη ἢ μᾶλλον τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν ἦτο ἐπιφοβὸν τῇ Βαβυλωνίᾳ, ἀλλὰ καθίστατο συχνότατα ἐπικίνδυνος πρόσκοπος τῆς Αἰγύπτου, ἧς ἡ πολιτικὴ καὶ νῦν ἀπέναντι τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ὡς καὶ πρότερον ἀπέναντι τοῦ Ἀσσυριακοῦ, συνίστατο εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς λαοὺς τῆς Συρίας, καὶ μάλιστα τῆς Παλαιστίνης, ἐναντίον τοῦ πέραν τοῦ Εὐφράτου κράτους. Πλὴν τούτου τὰ ἐμπορικά καὶ ποικίλα ἄλλα συμφέροντα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ὡς πρότερον τοῦ Ἀσσυριακοῦ, ἀπήτουν τὴν μέχρι τῆς Μεσογείου ἐπέκτασιν τῆς ἀρχῆς, τούτο δὲ δὲν κατορθοῦτο μόνον διὰ τῆς κατοχῆς τῆς βορείου Συρίας, ἀν δὲν κατεῖχετο καὶ ἡ Φοινικὴ καὶ ἡ Φιλισταϊκὴ παραλία. Ὁ Ναβουχοδονόσορ δὲ ὡς μεγαλοπράγμων ἡγεμὼν ἤθελε νὰ ἐξασφαλίσῃ τῷ κράτει αὐτοῦ τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν κοινωνίαν καὶ κατὰ τὸν Περσικὸν κόλπον (ἴδ. κατωτέρω) καὶ κατὰ τὴν Μεσόγειον. Ταῦτα πάντα ἐπέβαλλον τῷ Ναβουχοδονόσορὶ νέαν κατὰ τῆς Συρίας στρατείαν, καθόσον μάλιστα μετὰ τὴν νίκην τοῦ Καρχαμὶς δὲν εἶχον ἀποχωρήσει οἱ Αἰγύπτιοι ἐντελῶς τῶν ὁρίων τῆς Συρίας. Ἡ λεπτομερὴς ἐκθεσις τῶν κατὰ

τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Φοινίκων πολέμων τοῦ Ναβουχοδονόσορος καὶ τῶν μετὰ τούτων συνδεομένων πρὸς τὴν Αἴγυπτον ἐχθρικών σχέσεων τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως ἀνήκει πάντως εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν τοῦ Ἰσραήλ, τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἐνταῦθα δὲ τὸσαῦτα μόνον περὶ τῶν γεγονότων τούτων ἐκτίθεμεν, ὅσα πρέπει νὰ ἐκτεθῶσιν ἵνα παράσχωσιν ἡμῖν γενικὴν τινα εἰκόνα τοῦ τε Ναβουχοδονόσορος ὡς βασιλέως καὶ τῶν ἔργων τῆς βασιλείας αὐτοῦ.

Εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι κατὰ τὴν εἰς Συρίαν κατακτητικὴν προέλασιν τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως Νεχώ μόνον ἀντισταθέντες εἰς τὴν πορείαν ταύτην ἦσαν οἱ Ἑβραῖοι τοῦ κράτους τοῦ Ἰούδα καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἰωσίας. Τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ βασιλεῖς τοῦ Ἰούδα πάντοτε πρότερον ὡς σύμμαχοι καὶ πρόσκοποι διατελοῦντες τῶν Αἰγυπτίων ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας ἀντετάχθησαν ἐνόπλιως κατὰ τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως ἐξηγεῖται εὐκόλως, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι, καθ' ὅν χρόνον ἐγένετο ἡ ἐπὶ Συρίαν στρατεία τοῦ Νεχώ, ἡ δὲν ὑφίστατο Ἀσσυριακὸν κράτος ἢ ὑπάρχον δὲν εἶχεν οὐδὲ σκιὰν δυνάμεως ἐν Συρίᾳ. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, καὶ μάλιστα ὁ Ἰωσίας, οἵτινες μετὰ τὴν διὰ τοῦ βασιλέως τούτου γενομένην ἐντελῆ ἀποκατάστασιν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ τῆς εὐσεβοῦς λατρείας τοῦ Ἰεχωβά καταληφθέντες ὑπὸ ἐξάρσεως θρησκευτικῆς μετὰ θάρρους ἀπέβλεπον πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κράτους τοῦ Δαυὶδ καὶ τοῦ Σολομώντος καὶ ἐν τῇ καταστροφῇ τοῦ κράτους τοῦ Ἀσσυριακοῦ ἔβλεπον τὴν ἀρχὴν τῆς πραγματοποιήσεως τῶν τολμηρῶν αὐτῶν ἐλπίδων, δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδωσι μετ' ἀδιαφορίας τὴν ἐπὶ Συρίαν ἐπέκτασιν τῆς Αἰγυπτιακῆς κυριαρχίας. Διὰ τοῦτο, εἰ καὶ ὁ Νεχώ δὲν ἔλαβεν, ὡς φαίνεται, ἐχθρικὴν θέσιν ἀπέναντι αὐτῶν, διελθὼν τὴν παραλίαν ὁδὸν τῆς Παλαιστίνης χωρὶς νὰ ἀψηται τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κράτους, προεκάλεσε τὴν καθ' ἑαυτοῦ στρατείαν τοῦ Ἰωσίου. Ὁ Αἰγύπτιος βασιλεὺς καὶ μετὰ τὴν νίκην ἐφάνη μετριοπαθὴς καὶ γενναῖος πρὸς τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν, καθελὼν μόνον τὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωσίου βασιλέα ἀναγορευθέντα πρεσβύτερον τούτου υἱὸν Ἰωάαζ, βασιλεύσαντα τρεῖς μόνον μῆνας καὶ ἀπαχθέντα εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἀπέθανε, καὶ ἀναγορεύσας ἀντ' αὐτοῦ τὸν νεώτερον Ἐλιακίμ, μετονομασθέντα νῦν Ἰωακείμ, καὶ ἐπιβάλων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν ἑκατὸν τάλαντα ἀργυρίου καὶ ἑκατὸν τάλαντα χρυσοῦ. Ὁ Ἰωακείμ ἤρξεν ὑπὸ Αἰγυπτιακὴν προστασίαν μέχρι τῆς μάχης τοῦ Καρχαμὶς (604 π. Χ.), ὅποτε ἐνεκα τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Αἰγυπτίων ἀπὸ τῆς Συρίας ἔμεινε ἐντελῶς ἀνεξάρτητος. Ἄλλ' ὁ Ναβουχοδονόσορ, δι' οὗς λόγους εἴπομεν, θέλων νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τὸ ἀρξάμενον διὰ τῆς νίκης τοῦ Καρχαμὶς, τὴν ἄμεσον δηλονότι ἢ ἔμμεσον καθυπόταξιν αὐτῆς τῆς Συρίας, ἐφάνη τῷ 600 π. Χ. ἐν Παλαιστίνῃ. Τὰ καθέκαστα τῆς στρατείας ταύτης δὲν γινώσκουμεν. Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Βασιλ. Δ' ΚΔ' 1) λέγεται ἀπλῶς ὅτι «ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Ἰωακείμ ἀνέβη Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος καὶ ἐγεννήθη αὐτῷ ὁ Ἰωακείμ δούλος τρία ἔτη» καὶ ὅτι τὸ τέταρτον ἔτος ἀπέστη ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας, ὅποτε ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐστράτευσεν αὐθις ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην. Ἡ ἀποστασία αὕτη ἐγένετο, διότι ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Ἰουδαίᾳ ἦτο σφοδρῶς ἐξηγηγεμένη, ἰδίως παρὰ τῷ λαῷ, ἐναντίον τῶν Βαβυλωνίων βασιλέων, οὓς ἐμίσουν ὡς μομφύλους καὶ διαδόχους τῶν Ἀσσυρίων. Ἀλλὰ καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ πολιτικὴ οὐ μικρὸν παρεθάρρυνε τὸ τοιοῦτον φρόνημα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Μάτην οἱ μεγάλοι προφήται, ὁ Ἰερεμίας εἶτα δὲ καὶ ὁ Ἰεζεκίηλ, ἀπέτρεπον τὸν λαὸν τῆς ἀφρονος ταύτης πολιτικῆς πορείας ὑπομιμνήσκοντες, ὡς ὁ Ἡσαίας, τὸ ἀνωφελές τῆς Αἰγυπτιακῆς συμμαχίας (ἴδ. σελ. 357) καὶ παρήγγου τὴν ὑπὸ τὴν Βαβυλωνιακὴν κυριαρχίαν ὑποταγὴν ὡς μόνην σωτηρίαν, κηρύσσοντες τὸν Ναβουχοδονόσορα ὡς δούλον

τοῦ Ἰεχωβά καὶ ὄργανον τῆς ἐκπληρώσεως τῶν βουλῶν αὐτοῦ. Ἡ ἐξέγερσις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως ἢ ἀπὸ τοῦ βασιλέως Ἰωσίου ἀρξαμένη εἶχε παραγάγει ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ λαῷ φανατισμὸν ἐθνικόν. Καὶ ἡ τοιαύτη ἐθνικὴ ἐξέγερσις, ἧς μετείχον καὶ πολλοὶ τῆς τάξεως τῶν ἱερέων, παρέσυρε τοὺς βασιλεῖς αὐτοὺς, καὶ ἄκοντας εἰς τὴν ὀψοκίνδυνον ἀπέναντι τῆς Βαβυλωνίας πολιτικῆς, ἧτις ἦτο τοσοῦτο μᾶλλον ἀσύνετος, ὅσα, πλὴν τῶν Φοινίκων, πάντες οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Συρίας καὶ αὐτοὶ οἱ Σαμαρείται ἦσαν πιστοὶ εἰς τοὺς Βαβυλωνίους καὶ ὁ στρατὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορος κατὰ τὴν ἐπὶ Παλαιστίνην στρατείαν τοῦ 596 π. Χ. δὲν συνέκειτο μόνον ἀπὸ Βαβυλωνίων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Σύρων (Ἀραμαίων δηλονότι) καὶ Μωαβιτῶν καὶ Ἀμμωνιτῶν. Ἐν τούτοις πρὶν ὁ στρατὸς οὗτος φθάσῃ πρὸ τῶν Ἰερουσαλῶν, ὁ βασιλεὺς Ἰωακείμ εἶχεν ἀποθάνει καταλιπὼν τὴν βασιλείαν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωαχίμ (697 π.Χ.)· ἄλλ' εὐθύς ὡς παρήλθον τρεῖς μῆνες ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ νέου βασιλέως, οὗτος ἦν αἰχμάλωτος τοῦ Ναβουχοδονόσορος γενομένου κυρίου τῆς Ἰερουσαλήμ. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ἢ, πιθανώτερον, ἔτι πρότερον κατὰ τὴν πρὸ τριετίας γενομένην στρατείαν τοῦ Ναβουχοδονόσορος οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον ἐκβληθῆ ὀλοσχερῶς τῆς Παλαιστίνης. Τοῦτο εἰκάζεται σαφῶς, ἐξ ὧν λέγει ἡ Ἑρὰ Γραφή (Βασιλ. Δ' ΚΔ' 7) ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην στρατείαν «οὐ προέθετο ἔτι βασιλεὺς Αἰγύπτου (1) ἕως τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου πάντα ὅσα ἦν τῷ βασιλεῖ Αἰγύπτου». Οἱ Ἰουδαῖοι οὐδεμίαν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορα, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Ἰωαχίμ ἢ Ἰεχωνίας ἐκλείσθη ἐν Ἰερουσαλήμ, καὶ αὕτη πολιορκηθεῖσα ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ναβουχοδονόσορος παρεδόθη μετὰ τρεῖς μῆνας. Τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἰερουσαλήμ καὶ τὴν ἐπακολοθησασαν τύχην τῆς πόλεως καὶ τῆς Ἰουδαίας αὐτῆς διηγείται ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἐν τοῖς ἐξῆς (Βασιλ. ΚΔ' 10-18): «Ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ ἀνέβη Ναβουχοδονόσορ, βασιλεὺς Βαβυλῶνος, εἰς Ἰερουσαλήμ, καὶ ἦλθεν ἡ πόλις ἐν περιοχῇ· καὶ εἰσῆλθε Ναβουχοδονόσορ, βασιλεὺς Βαβυλῶνος, εἰς τὴν πόλιν, καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ ἐπολιόρκησαν αὐτήν. Καὶ ἐξῆλθεν Ἰωαχίμ βασιλεὺς Ἰούδα ἐπὶ βασιλέα Βαβυλῶνος, αὐτὸς καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ, καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ, καὶ οἱ εὐνοῦχοι αὐτοῦ, καὶ ἔλαβεν αὐτὸν βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐν ἔτι ὀγδόῳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Καὶ ἐξήνεγκεν ἐκεῖθεν πάντας τοὺς θησαυροὺς οἴκου Κυρίου καὶ τοὺς θησαυροὺς οἴκου τοῦ βασιλέως, καὶ συνέκοψε πάντα τὰ σκεύη τὰ χρυσᾶ, ἃ ἐποίησε Σαλωμών βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐν τῷ ναφ̄ Κυρίου κατὰ τὸ δῆμα Κυρίου. Καὶ ἀπόκισε πᾶσαν τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ πάντας τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς δυνατοὺς ἰσχύι, αἰχμάλωτισας δέκα χιλιάδας, καὶ πάντα τέκτονα, καὶ τὸν συγκλείοντα (2) καιοῦχ ὑπελείφθη πλὴν οἱ πτωχοῖτες γῆς. Καὶ ἀπόκισε τὸν Ἰωαχίμ εἰς Βαβυλῶνα, καὶ τὴν μητέρα τοῦ βασιλέως, καὶ τὰς γυναῖκας τοῦ βασιλέως, καὶ τοὺς εὐνούχους αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς ἀπήγαγεν ἀποικίαν ἐξ Ἰερουσαλήμ εἰς Βαβυλῶνα· καὶ πάντας τοὺς ἄνδρας τῆς δυνάμεως εἰς ἑπτακισχυλίους, καὶ τὸν τέκτονα καὶ τὸν συγκλείοντα, χιλίους· πάντες δυνατοὶ ποιοῦντες πόλεμον. Καὶ ἠγάγει αὐτοὺς βασιλεὺς Βαβυλῶνος μετοικίσας εἰς Βαβυλῶνα. Καὶ ἐβασίλευσε (3) βασιλεὺς Βαβυλῶνος τὸν Μεθθανίαν υἱὸν αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ, καὶ ἐπέθηκε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σεδεκίαν» (4). Ταῦτα πάντα ἐγένοντο τῷ 596 π. Χ. ἐνάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος.

(1) Τοῦ καλουμένου νῦν Οὐάδι-ελ-Αῤίς.

(2) Κατ' ἀκριβεστέρην ἐρμηνείαν τοῦ Ἑβρ. κειμένου: τοὺς σιδηροὺς.

(3) Κατέστησε δηλονότι βασιλέα.

(4) Τὸ ἔθος τοῦ μετονομάζειν δι' Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ὀνομάτων τοὺς ὑποτασσόμενους ἡγεμόνας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῶν ξένους εἶχον καὶ οἱ Ἀσύριοι

Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀναγραφῆς τῶν γεγονότων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορ δὲν ἀπέβλεπε εἰς κατάκτησιν τῆς Ἰουδαίας ἢ καὶ τῆς Παλαιστίνης ἀπάσης. Πάντα δὲ τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐφήρμοσε μετὰ τὴν δευτέραν μεγάλην καὶ νικηφόρον στρατείαν τὴν ἀπολήξασαν εἰς τὴν πολιορκίαν καὶ ἄλλωσιν τῆς Ἰερουσαλὴμ, ἦσαν ἀπλῶς ἀμυντικὰ καὶ προφυλακτικὰ μέτρα, ὑπὸ τῆς ἀρχαίας Ἀσσυριακῆς πολιτικῆς μεθόδου ὑπαγορευόμενα, πρὸς πρόληψιν νέων ἀποστασιῶν καὶ πολέμων. Καὶ ὅμως ἡ λογικὴ τῶν πραγμάτων ἤγε μοιραίως τὸ Ἰουδαϊκὸν κράτος εἰς καταστροφὴν καὶ τὸν Ναβουχοδονόσορα εἰς κατάκτησιν. Ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός, παρ' ὅλας τὰς ἤττας καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ, δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὴν μεγάλην ἰδέαν αὐτοῦ, αὐτὴν δηλονότι τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κράτους τοῦ Δαυὶδ, ἢ τοῦλάχιστον τὴν παντελῆ ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τῆς μισητῆς Βαβυλώνας. Αὐτοὶ οἱ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαχθέντες, εἰ καὶ ἐν αὐτοῖς εὐρίσκειτο καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ (1), ὁ σφοδρὸς τῆς φιλοβαβυλωνιακῆς πολιτικῆς ὑπέρμαχος, ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ αὐτῇ ὠνειρεύοντο ταχείαν ἐπάνοδον καὶ ἀποκατάστασιν καὶ διατελοῦντες ἐν διηνεκῇ συγκοινωνίᾳ καὶ συνεννοήσει πρὸς τοὺς ἐν Ἰερουσαλὴμ μέινοντας Ἰουδαίους διετήρουν ἐν αὐτοῖς τὴν πρὸς νέαν ἐξέγερσιν ὁρμήν. Ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι προσεφέροντο ἐν Βαβυλωνίᾳ φιλανθρωπῶς καὶ ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ἀπαχθέντας Ἰουδαίους, μαρτυρεῖ ὁ Ἰερεμίας, ὅστις ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰεχωβά νουθετεῖ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν ὑπὸ τῆς Βαβυλωνιακῆς κυβερνήσεως δαψιλευομένην πρὸς αὐτοὺς εὐμένειαν καὶ νὰ βιώσιν ἐν εἰρήνῃ ἐν τῇ νέᾳ αὐτῶν πατρίδι, ἀποκηρύττοντες ὡς ψευδοπροφήτας τοὺς ἐμφανιζομένους ἐν μέσῳ τῶν αἰχμαλώτων, ἢ μᾶλλον μετοίκων, Ἰουδαίων δῆθεν προφήτας καὶ μάντιες τοὺς προλέγοντας τὴν πτώσιν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ διερεθίζοντας τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν ἐν αὐτῇ τῇ Βαβυλωνίᾳ (2). Μάτην ὁ Ναβουχοδονόσορ δύο τῶν τοιούτων λεγομένων προφητῶν, τὸν Ἀχιὰβ υἱὸν Κωλέου καὶ Σεδεκίαν υἱὸν Μασαίου, ἐθανάτωσε διὰ πυρός. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐξέγερσεως ἔμεινε ζωηρότατον παρὰ τοῖς ἐν Βαβυλωνίᾳ, πολλῶν δὲ περισσότερο παρὰ τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ Ἰουδαίοις. Μάτην ὁ Ἰεζεκιήλ ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας προφητεύων ἐκάλεε τὴν Αἴγυπτον «θάβδος καλαμίνην» (3), ἐπαναλαμβάνων τὴν παραβολικὴν ταύτην ῥῆσιν τοῦ Ἀσσυρίου Ταρτάν (ἴδ. σελ. 355), τὴν δι' οὕτω προσφυοῦς εἰκόνος χαρακτηρίζουσαν τὴν ἀσθενῆ πολιτικὴν τῆς Αἰγύπτου τὴν ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν προστασίαν τῶν λαῶν τῆς Συρίας ἐναντίον τῆς Ἀσσυρίας ἢ τῆς Βαβυλωνίας. Ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων ἐννοεῖται ὅτι ἦτο δυσχερέστατον καὶ ὁ νέος βασιλεὺς Σεδεκίας, καὶ θέλων ἔτι, νὰ διατελῇ πιστὸς εἰς τὴν Βαβυλώνα. «Καὶ

βασιλεῖς (ἴδ. σελ. 395). Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ ὁ Δανιὴλ ἐκαλεῖτο ἐν Βαβυλωνίᾳ *Beli tassar* καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, Ἀνανίας, Ἀζαρίας καὶ Μισαήλ, *Seθράχ*, *Μισάχ* καὶ *Ἀβδεναγάβ*. Καὶ τὸν βασιλεῖα Ἐλιακίμ πρότερον ὁ Ναβουχοδονόσορ μετωνόμασεν *Ἰωακίμ*. Ἄλλ' ἀμφότερα ταῦτα τὰ ὄνματα εἶναι Ἑβραϊκά.

(1) Ὁ Ἰεζεκιήλ παρέστη ὡς προφήτης ἐν Βαβυλωνίᾳ τῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς αἰχμαλωσίας (591 π. Χ.).

(2) Ἰερεμίου Δ5' κατὰ Ο' (Ἑβρ. κείμ. ΚΘ') 4 κέξ. «Οὕτως εἶπε Κύριος τῶν δυνάμεων ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ἐπὶ τὴν ἀποικίαν, ἣν ἀπῶ ἰσεν ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ εἰς Βαβυλώνα . . . Οἰκοδομήσατε οἰκίας, καὶ κατοικήσατε, καὶ φυτεύσατε παραδείσους, καὶ φάγετε τοὺς καρποὺς αὐτῶν, καὶ λάβετε γυναῖκας καὶ τεκνοποιήσατε υἱοὺς καὶ θυγατέρας, καὶ λάβετε τοὺς υἱοὺς ὑμῶν γυναῖκας, καὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν δότε ἀνδράσι, καὶ γεννησάτωσαν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, καὶ πληθύνεσθε, καὶ μὴ σμικρυνθῆτε, καὶ ζητήσατε εἰς εἰρήνην τῆς γῆς, εἰς ἣν ἀπῶμισα ὑμᾶς ἐκεῖ» καὶ προσεύχεσθε περὶ αὐτῆς πρὸς Κύριον, ὅτι ἐν τῇ εἰρήνῃ αὐτῆς ἔσται ἡ εἰρήνη ὑμῶν».

(3) Ἰεζεκ. ΚΘ' 6 < Ἀνθ' ὧν ἐγεννήθης (ὁ Φαραὼ) θάβδος καλαμίνη τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, ὅτε ἐπελάβοντό σου τῇ χειρὶ αὐτῶν, ἐθλάσθης, καὶ ὅτε ἐπεκρότησεν ἐπ' αὐτοὺς πᾶσα χεὶρ, καὶ ὅτε ἐπανεπαύσαντο ἐπὶ σέ, συνετριβῆς καὶ συνέκλασας αὐτῶν πᾶσαν ὄσφυν».

ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου (λέγει περὶ τούτου ἡ Ἱερά Γραφή (Βασιλ. Δ', ΚΔ' 19) ὡς περὶ πάντων τῶν ἀσεβῶν ἢ τῶν μισουμένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ βασιλέων) κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν Ἰωακίμ. Ὅτι ἐπὶ τὸν θυμὸν Κυρίου ἦν ἐπὶ Ἰερουσαλὴμ καὶ ἐν τῷ Ἰούδα, ἕως ἀπέρριψεν αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Καὶ ἠθέτησε Σεδεκίας ἐν τῷ βασιλεῖ Βαβυλώνας». Ἄλλ' ὁ Ναβουχοδονόσορ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ φοβερὸς τιμωρὸς τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπιστίας τοῦ Ἰουδαίου βασιλέως. Ἐτεῖ ἐνάτῳ τῆς βασιλείας τοῦ Σεδεκίου, τῷ ἐνδεκάτῳ μηνὶ τοῦ ἔτους τούτου καὶ τῇ ἐνδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, ἐπῆλθεν ὁ Ναβουχοδονόσορ (587 π. Χ.) ἐναντίον τῆς Ἰερουσαλὴμ καὶ ἐπολιορκῆσεν αὐτήν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε 18 μῆνας διακοπεῖσα ἐν τῷ μεταξὺ δι' ἀντιπερισπασμοῦ τινος, ὃν ἐπεχείρησαν οἱ Αἰγύπτιοι (1) ἐναντίον τοῦ Βαβυλωνιακοῦ στρατοῦ δι' εἰσβολῆς εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ὁ ἀντιπερισπασμὸς οὗτος ὑπεχρέωσε τὸν Βαβυλωνιακὸν στρατὸν τὸν πολιορκοῦντα τὴν Ἰερουσαλὴμ νὰ ἀρῇ τὴν πολιορκίαν. Ἄλλ' ἡ χαρὰ, ἣν ἠσθάνθησαν οἱ πολιορκούμενοι, ὑπῆρξε βραχεία. Τὴν θέσιν, ἣν κατεῖχεν ἐν τῇ ἀγία πόλει πρὸ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἑτῶν ὁ Ἡσαΐας, εἶχε νῦν ὁ προφήτης Ἰερεμίας. Ἄλλ' οὗτος δὲν ἐνέπνευσεν εἰς τὸν πολιορκούμενον λαὸν τὸ θάρρος, ὅπερ εἶχεν ἐμπνεύσει αὐτῷ ὁ Ἡσαΐας. Ὁ Ἰερεμίας, ὡς ὁ Ἰεζεκιήλ, ἐφρόνει πάντοτε ὅτι πάντα ὅσα ἐποίησε ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐναντίον τῷ Ἰουδαϊκῷ λαῷ, ἔποτει ταῦτα ὡς ὄργανον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς μόνην σωτηρίαν τοῦ λαοῦ τούτου ἐθεώρει τὴν εἰς τὸν Βαβυλώνιον ὑποταγήν. Διὰ τοῦτο ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σεδεκίου περὶ τῶν βουλῶν τοῦ Θεοῦ, καθ' ὃν τρόπον ἐν ὁμοίᾳ περιστάσει ὁ προφήτης Ἡσαΐας ὑπὸ τοῦ Ἐζεκιίου, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ αἰσθημάτων εὐσεβείας καὶ ταπεινώσεως, ὅπερ ἐδήλωσεν ὁ Ἐζεκιίας, δὲν ἔλαβεν ἀπάντησιν ὁμοίαν τῇ ὑπὸ τοῦ Ἡσαίου δοθείσῃ (2). Ἡ διὰ τοῦ Ἰερεμίου ἀποκαλυφθεῖσα περὶ Ναβουχοδονόσορος βουλὴ τοῦ Θεοῦ εἶχεν ὡς ἑξῆς (Ἰερεμ. ΚΖ', παρὰ τοῖς Ο' ΔΔ', ἔδ. 6 κέξ.): «Ἐδῶκα τὴν γῆν πᾶσαν ταύτην ἐν χειρὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος βασιλέως Βαβυλώνας δουλεύειν... καὶ δουλεύουσιν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη καὶ τῷ υἱῷ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἕως ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς γῆς αὐτοῦ, καὶ δουλεύσει αὐτῷ ἔθνη πολλὰ καὶ βασιλεῖς μεγάλοι» καὶ ἔσται τὸ ἔθνος καὶ ἡ βασιλεία, ὅσοι ἂν μὴ δουλεύσωσι τῷ Ναβουχοδονόσορι βασιλεῖ Βαβυλώνας, καὶ ὅσοι μὴ ἐμβάλωσιν τὸν τράχηλον αὐτῶν ὑπὸ ζυγὸν βασιλέως Βαβυλώνας (καὶ δουλεύσωσιν αὐτῷ), ἐν μαχαίρᾳ (πεσοῦνται) καὶ ἐν λιμῷ καὶ ἐν θανάτῳ ἐπισκέψομαι αὐτούς, εἶπε Κύριος, ἕως ἂν ἐκλίπωσιν ἐν χειρὶ αὐτοῦ». Ὁ Ἰερεμίας καὶ τοὺς ἐν Βαβυλωνίᾳ Ἰουδαίους ἀπέτρπεεν ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰεχωβά ἀπὸ τῶν εἰσηγήσεων τῶν ψευδοπροφητῶν, τῶν μαντιευόμενων καὶ τῶν ἐνυπνιαζο-

(1) Ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ τοῦ 588 π. Χ. εἶχε διαδεχθῆ τὸν διάδοχον τοῦ Νεχῶ Β' Ψαμμίτιχον Β' τὸν καὶ Ψάμμιν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλούμενον (594-588) ὁ Ἀπρίης.

(2) Ἡ πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Σεδεκίου ἀπάντησις εἶχεν ὡς ἑξῆς (Ἰερεμ. ΚΑ' 3 κέξ.): «Οὕτως ἔρεται πρὸς Σεδεκίαν βασιλεῖα Ἰούδα, τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ. Ἰδοὺ ἐγὼ μεταστρέψω τὰ ὄπλα τὰ πολεμικὰ τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν, ἐν οἷς ὑμεῖς πολεμεῖτε ἐν αὐτοῖς πρὸς τὸν βασιλεῖα Βαβυλώνας καὶ τοὺς Χαλδαίους τοὺς σὺν λεόντας ὑμᾶς ἔξωθεν τοῦ τεύχους» καὶ συνάξω αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ταύτης καὶ πολεμήσω ἐγὼ ὑμᾶς ἐν χειρὶ ἐκτεταμένη καὶ ἐν βραχίονι κραταιῷ μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς καὶ παροργισμοῦ με ἄλου. Καὶ πατάξω πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ . . . δώσω τὸν Σεδεκίαν βασιλεῖα Ἰούδα καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ καὶ τὸν λαὸν τὸν καταλειφθέντα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ ἀπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ ἀπὸ τῆς μαχαίρας, ἐν χειρὶ Ναβουχοδονόσορος βασιλέως Βαβυλώνας . . . καὶ κατακόψουσιν αὐτούς ἐν στόματι μαχαίρας . . . Ἰδοὺ ἐγὼ δέδωκα πρὸ προσώπου ὑμῶν τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου. Ὁ καθῆμενος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀποθανεῖται ἐν μαχαίρᾳ καὶ ἐν λιμῷ καὶ ἐν θανάτῳ» καὶ ὁ ἐπιπορευόμενος προσχωρήσῃ πρὸς τοὺς Χαλδαίους τοὺς συναγκλιεῖσθαι ὑμᾶς ζήσεται».

μένων και τῶν οἰωνισμάτων και τῶν φαρμάκων ψευδῶς προλεγόντων ὅτι ὁ βασιλεὺς Βαβυλώνας δὲν θά καταστῆ κύριος τῶν Ἰουδαίων («Ὁὐ μὴ ἐργάσηθε τῷ βασιλεῖ Βαβυλώνας», ἔλεγον οἱ ψευδοπροφήται). Ἄλλ' ὁ φανατισμὸς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ δὲν ἐπέτρεπε νὰ εἰσακουσθῶσιν αἱ νουθεσίαι τοῦ προφήτου. Καὶ ὁ Ἰερουσαλήμ, ὁ πρὸ μικροῦ ἐξελθὼν τῆς φυλακῆς διὰ τὴν φιλοβαβυλωνιακὴν αὐτοῦ πολιτικὴν, ἐτέθη πάλιν ὑπὸ κράτησιν ζητῶν νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἠττηθέντων τῶν Αἰγυπτίων ἐπανελήφθη ἡ ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων πολιορκία τῆς ἁγίας πόλεως. Ἐξαντληθέντων δὲ πάντων τῶν πόρων τῆς ἀμύνης και τῶν πολιορκουμένων δεινὰ πασχόντων ἐκ τοῦ λιμοῦ, καθ' ἣν ὥραν ἐπορθεῖτο ἤδη ἡ πόλις ὁ Σεδεκίας ἐξῆλθεν ἀπὸ ταύτης κρύφα μετὰ τῆς οἰκογενείας και τῶν πολεμιστῶν αὐτοῦ ἀφίει τὴν πόλιν και τοὺς πολιορκουμένους εἰς τὴν διάκρισιν τῶν νικητῶν. Ἄλλὰ κατὰ τὴν φυγὴν ταύτην συλληφθεὶς ἐγγὺς τῆς Ἰεριχῶ ἤχθη πρὸ τοῦ ἐν Δεβλαθὰ στρατοπεδεύοντος Ναβουχοδονόσορος. Κατὰ διαταγὴν τούτου ἐσφάγησαν οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Σεδεκίου, αὐτὸς δὲ τυφλωθεὶς και δεσμευθεὶς ἐπέμφθη εἰς Βαβυλώνα. Μετ' ὀλίγον ἐλθὼν εἰς Ἱερουσαλήμ ὁ ἀρχισωματοφύλαξ τοῦ Ναβουχοδονόσορος Ναβουζαρδάν (1) κατέκαυσε τὸν ὑπὸ Σολομῶντος κτισθέντα ναὸν τοῦ Κυρίου και τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως και πάντας τοὺς οἴκους Ἱερουσαλήμ. Τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καθρέθησαν, ἀπῆχθησαν δὲ αἰχμάλωτοι εἰς Βαβυλώνα πάντες οἱ εὐπορώτεροι τῶν κατοίκων. Οὕτω κατελύθη μὲν τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα, πολλοὶ δὲ ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν Ἰουδαίων ἔφυγον μετ' ὀλίγον εἰς Αἴγυπτον. Ταῦτα ἐγένοντο τῷ 586 π. Χ. τῷ 19 ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος.

Πολιορκία τῆς Τύρου.—Μετὰ τὴν Ἰουδαίαν ἤλθεν ἡ σειρά τῆς Φοινίκης. Αἱ Φοινικαὶ πόλεις διετέλου ἐν πίστει και ὑποταγῇ ἐκτὸς τῆς νησιωτικῆς Τύρου, ἧτις, ὡς πρότερον εἶπε τοὺς Ἀσσυριοὺς βασιλεῖς Σαλαμανασάο Δ' και Σαργῶν οὕτω και νῦν ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῆς Εἰθῶβαλον ἢ Ἰεθεβάλ Β', ἀντέταξεν ἄμυναν κρατεράν εἰς τὸν Βαβυλωνίον Ναβουχοδονόσορα πολιορκηθεῖσα ἐπὶ 13 ἔτη, καθὰ ἔλεγον τὰ Χρονικὰ τῶν Τυρίων. Ἄλλ' ἡ τόλμη τῆς μικρᾶς νησιωτικῆς πόλεως ἀνδισταμένης οὕτω πεισματωδῶς ἐναντίον τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐξήγειρε μᾶλλον οἶκτον ἢ θαυμασμόν, ὡς φαίνεται, παρὰ τοῖς συγχρόνοις, και ὁ ἐν Βαβυλωνίᾳ αἰχμάλωτος διατελὼν προφήτης Ἰεζεκιήλ προσεφῆτευσεν δεινὰ τῷ Σάορ (2) «τῇ κατοικούσῃ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τῆς θαλάσσης, τῷ ἐμπορίῳ τῶν λαῶν ἀπὸ νήσων πολλῶν». Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι ἡ πόλις μετὰ πολιορκίαν δεκατριετῆ (585-572 π. Χ.) δὲν ἠλώθη ἢ ἀλωθεῖσα δὲν κατεστράφη οὐδ' ὑπῆχθη ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀρχὴν τῶν Βαβυλωνίων, ἀλλὰ διετήρησε τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ μεγάλου βασιλέως, κυβερνωμένη ὑπὸ δύο *Σουφωειῶν ἢ Κριτῶν* (3) (*δικαστῶν*), ὡς λέγει ὁ Εὐσέβιος).

Στρατεία τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐπὶ Αἴγυπτον.—Μετὰ τὸ τέλος τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου, ἀμέσως ἡμετὰ πάροδον οὐχὶ πολλοῦ χρόνου ἀπὸ τοῦ γεγονότος τούτου,

(1) Ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ Ναβουζαραδάν. Ὁ Ἀσσυριακὸς τύπος τοῦ ὀνόματος ὑποτίθεται *Ναβουζαριδάν*. Σημειωτέον δὲ ὅτι παρὰ τοῖς Ο' ὁ Ναβουζαριδάν καλεῖται *ἀρχιμάγειρος*. Ἄλλὰ τὸ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ *ραπ-ταπαχίμ*, κατὰ λέξιν *ἀρχισωματοφύλακός* (ὑπάρχει δὲ γνωστὴ λέξις Ἀσσυριακῆς *ταπιχσὺ* σημαίνουσα *δίμιος*), σημαίνει τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωματοφυλακῆς. Πιθανῶς δὲ ἡ σύνθετος λέξις *ραπ-ταπαχίμ*, παραληφθεῖσα ἐν τῇ Ἰερῶ Γραφῇ ὡς ὄνομα ἀξιώματος, εἶναι Ἀσσυριακῆ.

(2) Οὕτω καλεῖται ἡ Τύρος παρὰ τοῖς Ο', Ἑβρ. Τσόορ, σήμερον καλεῖται Σούρ.

(3) *Σουφφέιτης* (Σουφφέτ) ἐν τῇ Φοινικικῇ σημαίνει *Κριτής* (πρβλ. τὸ Ἑβρ. Σουφο-τεῖμ = Κριταί).

φαίνεται ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορος ἐστράτευσε ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ, ὁ πολλὰ δεινὰ κατὰ τῆς Τύρου προαγγείλας ἐκ τῆς ἐπὶ ταύτην στρατείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος (ἐν κ. ΚΖ', ΚΖ'), φαίνεται ὁμολογῶν ὕστερον ἐμμέσως (κ. ΚΘ') ὅτι ἡ Τύρος δὲν ὑπετάχθη ἐντελῶς ἢ τοῦλάχιστον ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς στρατείας δὲν ὑπῆρξεν ἀντάξιον τῶν μεγάλων θυσιῶν, εἰς ἃς ὑπεβλήθη ὁ Ναβουχοδονόσορος, «ὁ βασιλεὺς Βαβυλώνας, ὁ καταδουλωσάμενος τὴν δύναμιν αὐτοῦ δουλεῖα μεγάλη ἐπὶ Τύρον», «ἀφοῦ πᾶσα κεφαλὴ ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ ἐγένετο φαλακρὰ και πᾶς ὄμιος μαδῶν, και μοιθὸς οὐκ ἐγεννήθη αὐτῷ και τῇ δυνάμει αὐτοῦ ἐπὶ Τύρον, και τῆς δουλείας, ἧς ἐδούλωσεν ἐπ' αὐτήν». Ἄλλ' ἀντὶ τῆς ἀποτυχίας ταύτης ὑπισχνεῖται ὁ Ἄδωναι Κύριος διὰ τοῦ προφήτου ἀποζημίωσιν τῷ βασιλεῖ ἐν Αἴγυπτῳ. «Διὰ τοῦτο τάδε λέγει ὁ Ἄδωναι Κύριος: Ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι τῷ Ναβουχοδονόσορος βασιλεῖ Βαβυλώνας γῆν Αἴγυπτου, και λήψεται τὸ πλήθος αὐτῆς, και σκυλεύσει τὰ σκῆλα αὐτῆς και ἔσται μοιθὸς τῇ δυνάμει αὐτοῦ, ἀντὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, ἧς ἐδούλευσεν ἐπὶ Τύρον, δέδωκα αὐτῷ γῆν Αἴγυπτου...». Πρὸς τοῦτοις ὁ Ἰεζεκιήλ (ἐν κεφαλαίῳ ΚΘ' 10-11) ἀπειλεῖ τὴν Αἴγυπτον διὰ ὁμοφαιίας και ἀπωλείας, ἀπὸ Μιγδώλ μέχρι Σὺνης και μέχρι τῶν ὄριων Αἰθιοπίας. («Καὶ δώσω τὴν γῆν αὐτῆς εἰς ἀπόλειαν ἐν μέσῳ γῆς ἠρημομένης και αἱ πόλεις αὐτῆς ἐν μέσῳ πόλεων ἠρημομένων ἔσονται... και διασπερῶ Αἴγυπτον ἐν τοῖς ἔθνεσι και λιμήσῃ αὐτοὺς εἰς τὰς χώρας»). Ταῦτα λέγει ὁ Ἰεζεκιήλ. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἰώσηπος λέγει ὅτι κατὰ Βῆρωσον ὁ Ναβουχοδονόσορος ἐγένετο «κύριος Αἴγυπτου, Συρίας, Φοινίκης, Ἀραβίας, ὑπερβαλόμενος ἐν τοῖς κατορθώμασι πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς Χαλδαίων και Βαβυλωνίων». Ὁ αὐτὸς δέ, κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρημένα, ἐν προφανεῖ ἀναχρονισμῷ λέγει ἀλλαχοῦ ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορος μετὰ τὴν μάχην τοῦ Καρκάμης, πρὶν λάβῃ ἐπισήμως ἐν Βαβυλώνι τὴν ὑπὸ τοῦ θανόντος πατρὸς καταλειφθεῖσαν αὐτῷ ἀρχὴν, «συνετάξατο τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον πράγματα». Σώζεται δὲ παρὰ Στράβωνι και παρ' Ἀβυδηνῶ ἀπόσπασμά τι τοῦ κατὰ τὸν 3 π. Χ. αἰῶνα ζήσαντος Μεγασθένης, ἐν ᾧ λέγεται περὶ «ὁ Ναβοκοδρόσορος ἐστράτευσε εἰς Λιβύην». Ἄλλὰ τὰ παρὰ Μεγασθένη περὶ Ναβοκοδρόσορου ἀναφερόμενα, καθὰ και πρότερον εἶπομεν και ἐφεξῆς θέλομεν εἰπεῖ, δὲν ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν. Οὐχ ἤττον ἐκ τῶν παρ' Ἰεζεκιήλ και Ἰωσήπου εἰρημένων εἰκάζεται γενικῶς ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορος ἐποιήσατό τινα στρατεῖαν ἐπιτυχή εἰς Αἴγυπτον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ καθέκαστα τῆς στρατείας δὲν ἦσαν γνωστά, ἐθεωρεῖτο πως ἀμφίβολον ἂν ἐγένετο ἀληθῶς ἡ στρατεία αὕτη. Ἡ ἀμφιβολία αὕτη ἐνισχύετο ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ὁ ὀπωσοῦν λεπτομερῶς ἀφηγούμενος τὰ κατὰ τὴν Αἰγυπτιακὴν ἱστορίαν ἐπὶ τοῦ Φαραῶ Ἀμάσεως (569 525 π. Χ.), ἐφ' οὗ ὑποτίθεται ὅτι ἐγένετο ἡ τοῦ Ναβουχοδονόσορος στρατεία, οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τοῦ γεγονότος τούτου. Καὶ ὅμως ἐπιγραφὴ τις τοῦ βασιλέως Ναβουχοδονόσορος, πολλὰ ἔχουσα χάσματα και διὰ τοῦτο ἀτελής τὴν ἐννοιαν, φαίνεται ἐπιβεβαιούσα τὴν περὶ Αἰγυπτιακῆς στρατείας εἰκασίαν. Ἡ ἐπιγραφὴ ἀρχεῖται ἀπὸ εὐχαριστηρίου ὕμνου πρὸς τὸν θεὸν (τὸν Μερωδάχ), ἐν ᾧ λέγεται: «Ἐξωλόθρευσας τοὺς ἐμοὺς πολεμίους, ἠύφρανας τὴν καρδίαν μου». Ἐν τοῖς ἐξῆς δ' ἀναφέρεται τὸ ἔτος 37 τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἧτοι τὸ ἔτος 568 π. Χ., εἶτα δὲ «Ναβουχοδονόσορος βασιλεὺς... (ἐφθαρμένον) Μισσιῶ (Αἴγυπτον), ἵνα συγκροτήσῃ μάχην... (ἐφθαρμένον) ασου (Αμασου = Ἀμασις); ὁ βασιλεὺς Μισσιῶ συνήγαγε (στρατεύματα)...». Τοσαῦτα μόνον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἀτελεῖ και ἀσαφῆς μανθάνομεν περὶ τῆς ἐπὶ Αἴγυπτον στρατείας τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Ἐν τούτοις ἐπιγραφῇ τις Αἰγυπτιακῆ ἐν Ἰταλίᾳ πρὸ πολλοῦ εὑρεθεῖσα και νῦν εὐρισκομένη ἐν Λούβρω ἐνορίσθη ὑπὸ τινῶν ὡς σαφέστερον ἱστο-

ροῦσα τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτιακὴν στρατείαν τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ἐν ταύτῃ λέγεται ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Οὐχάβρα (Ἀπρίου), βασιλευσαντος ἀπὸ 589-569 π. Χ., στρατὸς ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς χώρας Ἀμου (Συρίας) καὶ συγκείμενος ἀπὸ Ἀσιατῶν καὶ ἄλλων βορείων λαῶν, «ἀθλίων», ὡς καλοῦνται, κατέκλυσε τὴν Αἴγυπτον πᾶσαν καὶ προήλασε μέχρι Τακένς, ἔνθα προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ τοπάρχου καὶ τοῦ ἐνταῦθα καταφυγόντος βασιλέως ἐκωλύθη τῆς περαιτέρω πορείας. Ἀλλὰ τὰ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐξαχθέντα περὶ τῆς ἐπὶ Αἴγυπτον στρατείας συμπεράσματα ἐξηλέγχθησαν πλημμελῆ (1). Ἐν τούτοις ἐπιγραφαὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος αὐτοῦ εὑρεθεῖσαι ἐν Αἴγυπτῳ (2), καίπερ μὴ ἀναφέρονται περὶ στρατείας αὐτοῦ ἐπὶ τὴν χώραν ταύτην, μαρτυροῦσιν οὖν ἤττον περὶ τῆς πραγματικότητος τῆς στρατείας ταύτης. Οὕτω καθίσταται μὲν βέβαιον ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν στρατείαν καὶ τὸ τέλος αὐτῆς δὲν εἶναι γνωστά. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορος, καὶ μετὰ τὴν νίκην καὶ τὴν κατ' ἀκολουθίαν ταύτης καθυπόταξιν ὅλης τῆς κάτω Αἴγυπτου ἢ μεγάλου μέρους αὐτῆς ὑπὸ τὰ ὄπλα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ στρατοῦ, οὐδαμῶς ἀπέβλεψεν εἰς τὴν διαρκῆ κατοχὴν τῆς χώρας, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν τιμωρίαν αὐτῆς ταχέως ἐπανήγαγε τὸν στρατόν. Ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὰ αἷτια αὐτὰ τῆς στρατείας, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ νοήσωμεν αὐτά, ἀφοῦ εἶναι γνωστὴ ἡ διηγετικὴ ἀνάμιξις τῆς Αἴγυπτου ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Παλαιστίνῃ ἐναντίον τῆς ἐνταῦθα ἰδρυθείσης πρότερον μὲν Ἀσσυριακῆς, νῦν δὲ Βαβυλωνιακῆς κυριαρχίας, καὶ μάλιστα ἡ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλήμ Αἴγυπτιακῆς στρατείας κατὰ τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ἀφορμὴν παρέσχεν ἴσως τῆς στρατείας εἰς τὸν Βαβυλωνιον βασιλέα καὶ ἡ διαρκούσης τῆς Αἴγυπτιακῆς στρατείας, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ, γενομένη εἰς Αἴγυπτον ἀθρόα φυγὴ καὶ μετοικεσία τῶν Ἰουδαίων τῆς ὑποταχθείσης τῷ Ναβουχοδονόσορι Παλαιστίνης ἢ, ὡς φρονεῖ ὁ Tiele, νέα τις ἐπίθεσις τοῦ Ἀμάσεως ἐναντίον τῆς Βαβυλωνιακῆς κατασταθείσης Παλαιστίνης καὶ Συρίας.

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ λέγεται ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Οὐχάβρα (Ἀπρίου), βασιλευσαντος ἀπὸ 589-569 π. Χ., στρατὸς ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς χώρας Ἀμου (Συρίας) καὶ συγκείμενος ἀπὸ Ἀσιατῶν καὶ ἄλλων βορείων λαῶν, «ἀθλίων», ὡς καλοῦνται, κατέκλυσε τὴν Αἴγυπτον πᾶσαν καὶ προήλασε μέχρι Τακένς, ἔνθα προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ τοπάρχου καὶ τοῦ ἐνταῦθα καταφυγόντος βασιλέως ἐκωλύθη τῆς περαιτέρω πορείας. Ἀλλὰ τὰ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐξαχθέντα περὶ τῆς ἐπὶ Αἴγυπτον στρατείας συμπεράσματα ἐξηλέγχθησαν πλημμελῆ (1). Ἐν τούτοις ἐπιγραφαὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος αὐτοῦ εὑρεθεῖσαι ἐν Αἴγυπτῳ (2), καίπερ μὴ ἀναφέρονται περὶ στρατείας αὐτοῦ ἐπὶ τὴν χώραν ταύτην, μαρτυροῦσιν οὖν ἤττον περὶ τῆς πραγματικότητος τῆς στρατείας ταύτης. Οὕτω καθίσταται μὲν βέβαιον ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν στρατείαν καὶ τὸ τέλος αὐτῆς δὲν εἶναι γνωστά. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορος, καὶ μετὰ τὴν νίκην καὶ τὴν κατ' ἀκολουθίαν ταύτης καθυπόταξιν ὅλης τῆς κάτω Αἴγυπτου ἢ μεγάλου μέρους αὐτῆς ὑπὸ τὰ ὄπλα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ στρατοῦ, οὐδαμῶς ἀπέβλεψεν εἰς τὴν διαρκῆ κατοχὴν τῆς χώρας, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν τιμωρίαν αὐτῆς ταχέως ἐπανήγαγε τὸν στρατόν. Ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὰ αἷτια αὐτὰ τῆς στρατείας, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ νοήσωμεν αὐτά, ἀφοῦ εἶναι γνωστὴ ἡ διηγετικὴ ἀνάμιξις τῆς Αἴγυπτου ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Παλαιστίνῃ ἐναντίον τῆς ἐνταῦθα ἰδρυθείσης πρότερον μὲν Ἀσσυριακῆς, νῦν δὲ Βαβυλωνιακῆς κυριαρχίας, καὶ μάλιστα ἡ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλήμ Αἴγυπτιακῆς στρατείας κατὰ τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ἀφορμὴν παρέσχεν ἴσως τῆς στρατείας εἰς τὸν Βαβυλωνιον βασιλέα καὶ ἡ διαρκούσης τῆς Αἴγυπτιακῆς στρατείας, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ, γενομένη εἰς Αἴγυπτον ἀθρόα φυγὴ καὶ μετοικεσία τῶν Ἰουδαίων τῆς ὑποταχθείσης τῷ Ναβουχοδονόσορι Παλαιστίνης ἢ, ὡς φρονεῖ ὁ Tiele, νέα τις ἐπίθεσις τοῦ Ἀμάσεως ἐναντίον τῆς Βαβυλωνιακῆς κατασταθείσης Παλαιστίνης καὶ Συρίας.

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ λέγεται ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Οὐχάβρα (Ἀπρίου), βασιλευσαντος ἀπὸ 589-569 π. Χ., στρατὸς ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς χώρας Ἀμου (Συρίας) καὶ συγκείμενος ἀπὸ Ἀσιατῶν καὶ ἄλλων βορείων λαῶν, «ἀθλίων», ὡς καλοῦνται, κατέκλυσε τὴν Αἴγυπτον πᾶσαν καὶ προήλασε μέχρι Τακένς, ἔνθα προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ τοπάρχου καὶ τοῦ ἐνταῦθα καταφυγόντος βασιλέως ἐκωλύθη τῆς περαιτέρω πορείας. Ἀλλὰ τὰ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἐξαχθέντα περὶ τῆς ἐπὶ Αἴγυπτον στρατείας συμπεράσματα ἐξηλέγχθησαν πλημμελῆ (1). Ἐν τούτοις ἐπιγραφαὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος αὐτοῦ εὑρεθεῖσαι ἐν Αἴγυπτῳ (2), καίπερ μὴ ἀναφέρονται περὶ στρατείας αὐτοῦ ἐπὶ τὴν χώραν ταύτην, μαρτυροῦσιν οὖν ἤττον περὶ τῆς πραγματικότητος τῆς στρατείας ταύτης. Οὕτω καθίσταται μὲν βέβαιον ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν στρατείαν καὶ τὸ τέλος αὐτῆς δὲν εἶναι γνωστά. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορος, καὶ μετὰ τὴν νίκην καὶ τὴν κατ' ἀκολουθίαν ταύτης καθυπόταξιν ὅλης τῆς κάτω Αἴγυπτου ἢ μεγάλου μέρους αὐτῆς ὑπὸ τὰ ὄπλα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ στρατοῦ, οὐδαμῶς ἀπέβλεψεν εἰς τὴν διαρκῆ κατοχὴν τῆς χώρας, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν τιμωρίαν αὐτῆς ταχέως ἐπανήγαγε τὸν στρατόν. Ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὰ αἷτια αὐτὰ τῆς στρατείας, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ νοήσωμεν αὐτά, ἀφοῦ εἶναι γνωστὴ ἡ διηγετικὴ ἀνάμιξις τῆς Αἴγυπτου ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Παλαιστίνῃ ἐναντίον τῆς ἐνταῦθα ἰδρυθείσης πρότερον μὲν Ἀσσυριακῆς, νῦν δὲ Βαβυλωνιακῆς κυριαρχίας, καὶ μάλιστα ἡ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλήμ Αἴγυπτιακῆς στρατείας κατὰ τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ἀφορμὴν παρέσχεν ἴσως τῆς στρατείας εἰς τὸν Βαβυλωνιον βασιλέα καὶ ἡ διαρκούσης τῆς Αἴγυπτιακῆς στρατείας, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ, γενομένη εἰς Αἴγυπτον ἀθρόα φυγὴ καὶ μετοικεσία τῶν Ἰουδαίων τῆς ὑποταχθείσης τῷ Ναβουχοδονόσορι Παλαιστίνης ἢ, ὡς φρονεῖ ὁ Tiele, νέα τις ἐπίθεσις τοῦ Ἀμάσεως ἐναντίον τῆς Βαβυλωνιακῆς κατασταθείσης Παλαιστίνης καὶ Συρίας.

(1) Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐκ τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῇ Νεσ-Χορς ἢ Νσιχορ, σφραγιδοφύλακος καὶ διοικητοῦ τῶν νοτίων Αἴγυπτιακῶν χωρῶν, καλεῖται «ἐπιγραφὴ Νσιχορ». Αἴγυπτιακοὶ τινές, ὡς ὁ Wiedemann, καὶ Ἀσσυριολόγοι, ὡς ὁ Tiele, ἐν μέρει δὲ καὶ ὁ Hommel, ἐνόμισαν ὅτι τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφέρονται εἰς τὴν στρατείαν τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐπὶ Αἴγυπτον. Ἀλλ' ἀκριβεστέρα ἐρμηνεῖα ὑπὸ ἄλλων Αἴγυπτιακῶν ἐπιγράφων ἀπέδειξε ὅτι τὰ λεγόμενα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφέρονται εἰς στάσιν τινὰ τῶν μισθοφόρων Αἴγυπτιακῶν στρατευμάτων κατασταλείσαν ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ Νεσ-Χορς (ἴδ. Ed. Meyer Geschichte des alten Aegyptens σελ. 366 σημ. 3 καὶ σελ. 384 σημ. 1).

(2) Ἐν Τελλ-Δεφεννὲχ οὐ μακρὰν τοῦ Σουζέ. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις λένεται λόγος ἀπλῶς περὶ τῶν ἐν Βαβυλωνίᾳ οἰκοδομικῶν ἔργων τοῦ Ναβουχοδονόσορος.

λογισμόν. Ἀνάστηθι καὶ ἀνάβηθι ἐπὶ ἔθνος ἐδσταθοῦν, καθήμενον εἰς ἀναψυχὴν οἷς οὐκ εἰσι θύραι, οὐδὲ βάλανοι, οὐ μοχλοὶ μόνοι καταλύουσι... Καὶ ἔσονται αἱ κάμηλοι αὐτῶν εἰς προνομίην καὶ πλήθος κτηνῶν αὐτῶν εἰς ἀπώλειαν καὶ λιμῆσω αὐτοὺς παντὶ πνεύματι κεκαρμένους πρὸ προσώπου αὐτῶν, ἐκ παντὸς πέραν αὐτῶν οἶσω τὴν τροπὴν αὐτῶν. Καὶ ἔσται ἡ αὐτῆς διατριβῆς στρουθῶν καὶ ἄβατος ἕως αἰῶνος· οὐ μὴ καθίσῃ ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ οὐ μὴ κατοικήσῃ ἐκεῖ υἶδς ἀνθρώπου». Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ προφήτου λεγομένων ἐννοεῖται ὅτι αἱ λαοὶ, καθ' ὧν ἐστράτευσε ὁ Ναβουχοδονόσορος, ἦσαν Σκηνίται (ἦτοι Βεδουῖνοι). Κατὰ Ἀβυδηνὸν (ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Εὐσεβίου) ὁ Ναβουχοδονόσορος «Τερηδόνα πόλιν ἔκτισε κατὰ τὰς Ἀράβων εἰσβολάς». Ἄλλ' οἱ Ἀραβες οἱ οἰκοῦντες πλησίον τῆς Τερηδόνας ἦσαν οἱ Ἀραβες οἱ Μεσηνοὶ (ἴδ. σελ. 46), οἱ νοτίως τῆς Χαλδαίας οἰκοῦντες. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀραβες Μεσηνοὶ παρὰ Στράβωνι (ΙΣ' 739) διακρίνονται ἀπὸ τῶν Ἀράβων τῶν Σκηνιτῶν, τῶν οἰκούντων δυτικώτερον, εἰκάζομεν ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορος, ὑποτάξας πρότερον τοὺς Μεσηνοὺς, τοὺς παρὰ τὴν νοτιανατολικὴν ἀκτὴν τοῦ Περσικοῦ κόλπου οἰκοῦντας, καὶ κτίσας ἐνταῦθα τὴν πόλιν Τερηδόνα, καθυπέταξε, χάριν τῆς ἀσφαλείας τῆς νοτιωτάτης ταύτης ἐμπορικῆς πόλεως τοῦ κράτους καὶ τῆς κατὰ τὰ μέρη ταῦτα πρὸς τὴν θάλασσαν ἐλευθέρας κοινωνίας, τὰς κατὰ τὰ μεταξὺ Χαλδαίας καὶ Ἀραβίας ὄρια οἰκούσας Βεδουῖνικὰς Ἀραβικὰς φυλάς. Πότε ἐγένετο ἡ κατὰ Ἀράβων στρατεία, δὲν εἶναι γνωστόν. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐγένετο αὕτη πρὸ τῆς ἐπὶ Αἴγυπτον στρατείας, ἥτις ἦτο πιθανῶς καὶ ἡ ἐσχάτη τῶν πολλῶν στρατειῶν τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος, γενομένη, ὡς εἰκάζεται, τῷ 568 π. Χ. (1).

Ἀνάπτυξις καὶ ἀκμὴ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς ὀλικῆς ἐδημερίας τῆς Βαβυλωνίας ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος Β'.— Ἄλλ' ἡ στρατεία αὕτη ἢ κατὰ Ἀράβων, ὡς καὶ ἡ κτίσις τῆς Τερηδόνας, δὲν ἦτο ἀπλῶς πράξις πολεμικὴ καὶ κατακτητικὴ, ἀλλ' ἔργον ἐκπολιτιστικὸν συνδεόμενον μετὰ τῶν πολλῶν ἄλλων τοιαύτης φύσεως ἔργων τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ἡ Βαβυλωνία, καθὰ ἐκ τῆς γεωγραφίας καὶ ἐκ τῆς μέχρι νῦν ἐκτεθείσης ἱστορίας αὐτῆς εὐκόλως δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν, ἐξ ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων, καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Χαμμουραβί (σελ. 152 κέξ.), εἶχε καταστῆ χάρα πλουσία καὶ εὐδαίμων ὡς προσφανεστάτη εἰς ἐμπορίαν διὰ τῶν δύο μεγάλων φυσικῶν ποταμῶν καὶ τῶν πολλῶν μεγάλων διωρύχων, δι' ὧν ἡ ἐμπορία τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Ἀραβίας, ἢ διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου διεξαγομένη, ἐξικνεῖτο μέχρις Ἀρμενίας καὶ Συρίας. Οἱ Γεραῖοι, κάτοικοι δηλονότι τῆς νήσου Γέρορας, κειμένους ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ εἰς διακοσίων σταδίων (38 χιλιομ.) ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς παραλίας τῆς Ἀραβίας καὶ οἰκουμενῆς ὑπὸ Χαλδαίων φυγάδων ἐκ Βαβυλωνίας, διεξήγον μετὰ τῆς Βαβυλωνίας σημαντικὴν ἐμπορίαν Ἀραβικῶν ἀρωμάτων εἰσάγοντες τὰ φορτία τῶν ἐμπορευμάτων διὰ

(1) Ἐν τοῖς Χρονικοῖς τοῖς βασιλικῶν τῶν σφηνοειδῶν μνημείων τοῦ νέου ἰδίας Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἐπειδὴ δὲν γίνεται ἐν αὐτοῖς λόγος περὶ πολεμικῶν πράξεων, ἡ χρονολογία τῶν τοιούτων γεγονότων δὲν προσδιορίζεται ἀσφαλῶς καὶ ἀκριβῶς. Διὰ τοῦτο ὡς σπουδαία πηγὴ χρονολογίας διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἰδίως τὴν τοῦ Ναβουχοδονόσορος, χρησιμεύει ἡ Ἰερὰ Γραφή. Διττῶς δ' ἐν αὐτῇ προσδιορίζονται τὰ ἔτη τῶν γεγονότων μετ' ἀκριβείας πολλῆς· α') οἱ προφῆται ὡς χρονολογικὴν βᾶσιν διὰ τὸν χρονικὸν προσδιορισμὸν τῶν γεγονότων, ὅτινα ἀναφέρουσι, λαμβάνουσι συνήθως τὸ ἔτος καθ' ὃ ἤρξαντο νὰ προφητεύωσι, ἀφοῦ προσδιορίσωσι τὸ ἔτος τοῦτο ἀκριβῶς· β') ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν Βασιλειῶν καὶ τῶν Παραλειπομένων ἡ ἀρχή, τὸ τέλος καὶ τὰ διάφορα γεγονότα τῆς βασιλείας ἐκάστου βασιλέως προσδιορίζονται ἀκριβῶς κατὰ τὰ ἔτη καὶ μῆνας, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡμέρας.

σχεδιῶν ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ ἀναπλέοντες μέχρι Θαψάκου, ἐπανερχόμενοι δ' εἶτα περὶ μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Περσικοῦ κόλπου (Στράβ. 5' 766). Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀρμένιοι ἐκ τῶν ὑπερθεῖν τῆς Ἀσσυρίας ὄρεινῶν αὐτῶν χωρῶν ἐκόμιζον εἰς Βαβυλωνίαν, διὰ τῶν ποταμῶν Τίγρητος καὶ Εὐφράτου, τὰ ἐμπορεύματα αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ πολλὰ ζῶα, ἐπὶ πλοίων κυκλοτερῶν σκυτίνων ἤτοι δερματίνων, ὧν ἡ κατασκευὴ, ὡς περιγράφει αὐτὴν ὁ Ἡρόδοτος (Α' 194), δὲν διέφερε πολὺ τῆς τῶν νῦν διὰ τὴν ποταμοπλοίαν, τοῦ Τίγρητος ἰδίως, ὑπὸ τῶν παροχθίων κατασκευαζομένων δερματίνων πλοίων τῶν καλουμένων *κελέκ*(1). Αἱ Βαβυλωνιακαὶ ὄχθαι τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἅς διὰ κρηπίδων ἐτείχισεν ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τῶν ὄρειν τῆς Ἀρμενίας αἱ παραποτάμιοι ὄχθαι ἦσαν πλήρεις ἐμπορικῶν πόλεων πλουσίαν συντελοῦσῶν εἰς τὴν δόξαν τῆς Βαβυλωνίας (2). Ἡ τοιαύτη εὐημερία τῆς Βαβυλωνίας, καθὰ εἴρηται, ἀνατρέχει εἰς τοὺς παλαιστάτους χρόνους. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως Ναβουχοδονόσορος Β', ὅπως τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον καὶ ἡ πολεμικὴ δόξα, οὕτω καὶ ἡ ὕλική εὐημερία, ἡ ἐμπορικὴ ἀνάπτυξις, ὁ δημόσιος πλοῦτος, ἡ συγκοινωνία, ἡ ἐπιτέλεσις μεγάλων κοινωφελῶν εἰρηρικῶν ἔργων, ἔτι δὲ ἡ ἀνάπτυξις τῆς τέχνης ἐφθασαν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἀκμῆς αὐτῶν.

Εἰρηρικὰ ἔργα τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Οἱ κρεμαστοὶ κήποι. Οἱ ναοὶ τῶν θεῶν. Τὰ βασίλεια τῆς Βαβυλωνίας.— Περὶ τῶν δημοσίου ὠφελείας εἰρηρικῶν ἔργων τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος καθ' ἅπασαν τὴν Βαβυλωνίαν, ὡς καὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γενομένου τεχνικοῦ καλλωπισμοῦ τῆς Βαβυλωνίας, παρέδωσαν οὐκ ὀλίγα οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὅ τε Ἡρόδοτος, ὁ Κτησίας καὶ ὁ Βήρωσος καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι, τῷ Ἀλεξάνδρῳ σύγχρονοι, συγγραφεῖς, ἐξ ὧν ἰκανὰ διέσωσαν ὁ Διόδωρος καὶ οἱ παρὰ Βηρώσου ἀρυσάμενοι τὰς εἰδήσεις Ἀβυδηνὸς καὶ Ἰώσηπος. Κατὰ τὰ παρ' Εὐσεβίῳ διασωθέντα ἀποσπάσματα τοῦ Ἀβυδηνοῦ ὁ Ναβουχοδονόσορ (ἢ κατ' Ἀβυδηνὸν Ναβουχοδονόσορος) «Βαβυλωνίαν μὲν ἐτείχισε τριπλῶ περιβόλῳ ἐν πεντεκαίδεκα ἡμέρησι, τὸν τε Ἀρμακάλην (3) ποταμὸν ἐξήγαγεν, ἐόντα κέρας Εὐφράτεω, τὸν τε Ἀκράκανον (4) ὑπὲρ δὲ τῆς Σιπαρηνῶν πόλιος, λάκκον ὀρυξάμενος, περιμετρον μὲν τεσσαράκοντα παρασαγγέων, βάθος δ' ὀργυιῶν εἴκοσι, πύλας ἐπέστησε, τὰς ἀνοίγοντας ἄρδεσκον τὸ πεδίον· καλέουσι δ' αὐτὰς ἔχτογνώμονας (5), ἐπετείχισε δὲ καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης τὴν ἐπικλυσιν, καὶ Τερηδόνα πόλιν ἔκτισε κατὰ τὰς Ἀράβων εἰσ-

(1) Τὰ οὕτω κατασκευαζόμενα πλοῖα ὁ Ἡρόδοτος καλεῖ «*θῶμα μέγιστον*» πάντων, ὅσα εἶδεν ἐν Βαβυλωνίᾳ. Διὰ τοιούτων πλοίων κατερχόμενοι οἱ Ἀρμένιοι εἰς Βαβυλωνίαν, διέλυον ἐνταῦθα τὰ πλοῖα καὶ ἐπανήρχοντο διὰ ξηρᾶς, ἐπιστάτοντες ἐπὶ ὄνων τὰς διφθῆρας τοῦ διαλυθέντος πλοίου.

(2) Διοδ. Σικελ. Β' 11 «Μεγάλῃν δ' οὕτοι (οἱ ποταμοὶ) καὶ συχνὴν χώραν διαπορευόμενοι, πολλὰς ἀφορμὰς παρέχονται τοῖς ἐμπορικῇ χρωμένοις ἐργασίᾳ» διὸ καὶ συμβαίνει τοὺς παραποταμίους τόπους πλήρεις ὑπάρχειν ἐμπορικῶν εὐδαιμόνων καὶ συμβαλλομένων πρὸς τὴν τῆς Βαβυλωνίας ἐπιφάνειαν».

(3) Κατὰ Πλίνιον (H. N. I 25) ὁ Εὐφράτης ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων *Ναρμαλάχα* (Narmalacha). Τὸ ὄνομα ἐρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ Πλίνιου ὀρθότατα «*flumen regium, βασιλικὸς ποταμὸς*» (ναχ=ποταμὸς, μαλί=βασιλεύς). Ἄλλ' ὁ Ναρμαλάχας ἢ Ἀρμακάλης ἦτο ἡ μεγάλη ἀνατολικὴ διώρυξ τοῦ Εὐφράτου ἐν Βαβυλωνίᾳ.

(4) Ἄλλοθεν ἄγνωστον τὸ ὄνομα. Ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ τὸ χωρίον τοῦ Ἀβυδηνοῦ μεταφράζεται «ὀρυξᾶς λάκκον ἐν ὑψηλῷ τόπῳ (οὕτω μεταφράζει ὁ Ἀρμένιος, πλημμελῶς πάντως, τὸ Ἀκράκανος ἐκ τοῦ ἀκρα).

(5) Διορθωτέον *ἔχτογνώμονας*.

βολὰς· τὰ τε βασιλῆα δένδρῳις ἤσκησε, κρεμαστοὺς παραδείσους ὀνομάσας... Τειχεῖσαι δὲ (λέγεται) Ναβουχοδονόσορον τὸ μέχρι τῆς Μακεδονίων ἀρχῆς διαμείναν ἐὼν χαλκόφυλον (τείχος)». Καὶ ὁ Ἰώσηπος, ἀκριβέστερον ἐκτιθεὶς κατὰ Βήρωσον, λέγει (Ἀρχαιολ. Ἰουδ. Γ' 11) ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορ «ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου λαφύρων τὸ τε τοῦ Βήλου ἱερὸν καὶ τὰ λοιπὰ κοσμήσας φιλοτιμῶς, τὴν τε ὑπάρχουσαν ἐξ ἀρχῆς πόλιν ἀνακαινίσας καὶ καταχαρισάμενος, πρὸς τὸ μηκέτι δύνασθαι τοὺς πολιορκοῦντας τὸν ποταμὸν ἀναστρέφοντας ἐπὶ τὴν πόλιν κατασκευάζειν, ὑπερεβάλετο τρεῖς μὲν τῆς ἔνδον πόλεως περιβόλους, τρεῖς δὲ τῆς ἔξω, τοῦτο δὲ τοὺς μὲν ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου, τοὺς δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς πλίνθου. Καὶ τειχίσας ἀξιολόγως τὴν πόλιν καὶ τοὺς πυλῶνας κοσμήσας ἱεροπρεπῶς προσκατεσκεύασε τοῖς πατρικοῖς βασιλείοις ἕτερα βασίλεια ἐχόμενα αὐτῶν, ὧν τὸ μὲν ἀνάστημα καὶ τὴν λοιπὴν πολυτέλειαν περισσὸν ἴσως ἂν εἶη λέγειν, πλὴν ὡς ὄντα μεγάλα καὶ ὑπερήφανα *συνεταλέσθη ἡμέραις πεντεκαίδεκα*. Ἐν δὲ τοῖς βασιλείοις τούτοις *ἀναλήμματα* λίθινα ἀνοικοδομήσας καὶ τὴν ὄψιν ἀποδοὺς ὁμοιότατην τοῖς ὄρεσι καταφυτεύσας δένδροισι παντοδαποῖς, ἐξεργάσατο καὶ κατεσκεύασε τὸν καλούμενον *κρεμαστὸν παράδεισον*, διὰ τὸ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐπιθυμεῖν τῆς οἰκείας διαθήσεως, ὡς τεθραμμένην ἐν τοῖς κατὰ Μηδίας κήποις».

Καθὰ καὶ ἄλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν, ὁ Βήρωσος, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἰώσηπος, ἐμέμπετο τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς «ὡς μάτην οἰομένους... τὰ θαυμάσια περὶ τὴν Βαβυλωνίαν κατασκευασθῆναι ὑπὸ Σεμιράμιδος (ψευδῶς ταῦτα γεγραφότας)». Καὶ δὲν λέγει μὲν ὁ Ἰώσηπος τίνα ἔργα θαυμάσια ἐθεώρει ὁ Βήρωσος ὡς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σεμίραμιν ἀναφερόμενα, ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ Βήρωσον ὁ Ναβουχοδονόσορ εἶναι ὁ δὲ πᾶντα ἄλλον βασιλέα κοσμήσας τὴν Βαβυλωνίαν διὰ μνημείων θαυμασίων, πιθανῶς πολλὰ τῶν εἰς τὴν Σεμίραμιν ἀναφερομένων εἰσὶν ἔργα τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Τοῦτο τοῦλάχιστον ἀληθεύει περὶ τῶν κοσμημάτων τοῦ ἱεροῦ τοῦ Βήλου, πιθανῶς δὲ καὶ περὶ τοῦ *κρεμαστοῦ παραδείσου* ἢ *κήπου* (1), ὅστις ὑπὸ τοῦ Διοδώρου ἀποδίδεται οὐχὶ εἰς τὴν Σεμίραμιν, ἀλλ' εἰς Σύρον (Ἀσσύριον, Βαβυλωνίαν δηλονότι) τινὰ βασιλέα, ἐνῶ κατὰ τοὺς ἀκολούθως τῷ Βηρώσῳ γράψαντας (τοιούτος δ' εἶναι καὶ ὁ Ἰώσηπος) ἦσαν ἔργα τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Περὶ τῶν κοσμημάτων τοῦ ἱεροῦ τοῦ Βήλου ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου ἐπισημάμεθα ἤδη λόγον κατὰ τὰς παρ' Ἡροδότῳ καὶ Διοδώρῳ μαρτυρίας (ἴδ. σελ. 201-202 σημ. 2), περὶ δὲ κρεμαστοῦ κήπου λέγει καὶ ὁ Διόδωρος τάδε (Β' 10): «Υπῆρχε δὲ καὶ ὁ κρεμαστὸς καλούμενος κήπος παρὰ τὴν ἀκρόπολιν, οὗ Σεμιράμιδος, ἀλλὰ τινος ὕστερον Σύρου βασιλέως κατασκευάσαντος χάριν γυναικὸς παλλακῆς· ταύτην γὰρ φασὶν οὖσαν τὸ γένος Περσίδα καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι λειμῶνας ἐπιζητοῦσαν ἀξιῶσαι τὸν βασιλέα μιμήσασθαι διὰ τῆς τοῦ φυτουργίου φιλοτεχνίας τὴν τῆς Περσίδος χώρας ἰδιότητα. Ἔστι δ' ὁ παράδεισος τὴν μὲν πλευρὰν ἐκάστην προεκτείνων εἰς τέτταρα πλέθρα, τὴν δὲ πρόσβασιν ὀρεινὴν καὶ τὰς οἰκοδομίας ἄλλας ἐξ ἄλλων ἔχων, ὥστε τὴν πρόσψιν εἶναι θεατροειδῆ. Ὑπὸ δὲ ταῖς κατεσκευασμέναις ἀναβάσεσι ἑκκοδόμητο σύριγγες, ἅπαν μὲν ἀναδεχόμεναι τὸ τοῦ φυτουργίου βάρος, ἀλλήλων δ' ἐκ τῶν κατ' ὀλίγον αἰετῶν μικρὸν ὑπερέχουσαι κατὰ τὴν πρόσβασιν. Ἡ δ' ἀνωτάτη σύριγγς οὖσα πεντήκοντα πηχῶν τὸ ὕψος, εἶχεν ἐπ' αὐτῇ τοῦ παραδείσου τὴν ἀνωτάτην ἐπιφάνειαν, συνεξισουμένην τῷ

(1) *Κρεμαστὸν κήπον* ἐν πληθυντικῷ ἀριθμῷ μνημονεύει μόνος ὁ Ἀβυδηνός. Ὁ Διόδωρος, ὁ Ἰώσηπος καὶ ὁ Στράβων ἀναφέρουσιν ἕνα μόνον κρεμαστὸν κήπον.

περιβόλω τῶν ἐπάλξεων. Ἐπειδ' οἱ μὲν τοῖχοι πολυτελῶς ἡσφαλισμένοι τὸ πάχος εἶχον ποδῶν εἰκοσιδύο, τὴν δ' ἔξοδον ἐκάστη τὸ πλάτος δέκα τὰς δ' ὀροφὰς κατεστέγαζον λίθιναι δοκοί, τὸ μὲν μήκος σὺν ταῖς ἐπιβολαῖς ἔχουσαι ποδῶν ἕξ καὶ δέκα, τὸ δὲ πλάτος τεσσάρων. Τὸ δ' ἐπὶ ταῖς δοκοῖς ὀρόφωμα πρῶτον μὲν εἶχεν ὑπεστρωμένον κάλαμον μετὰ πολλῆς ἀσφάλτου, μετὰ δὲ ταῦτα πλίνθον ὀπτὴν διπλὴν ἐν γύψῳ δεδεμένην. Τρίτην δ' ἐπιβολὴν ἐπεδέχετο μολιβᾶς στέγας, πρὸς τὸ μὴ διῆκνεισθαι κατὰ βάθος τὴν ἐκ τοῦ χώματος νοτίδα. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἐσεσῶρευτο γῆς ἱκανὸν βάθος ἀρκοῦμενον ταῖς τῶν μεγίστων δένδρων ὀξείας. Τὸ δ' ἔδαφος ἐξωμαλισμένον πλήρες ἦν παντοδαπῶν δένδρων τῶν δυναμένων κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἄλλην χάριν τοὺς θεωμένους ψυχαγωγῆσαι. Αἱ δὲ σύριγγες τὰ φῶτα δεχόμεναι ταῖς δι' ἀλλήλων ὑπεροχαῖς πολλὰς καὶ παντοδαπὰς εἶχον διαίτας βασιλικὰς, μία δ' ἦν ἐκ τῆς ἀνωτάτης ἐπιφανείας διατομὰς ἔχουσα καὶ πρὸς τὰς ἐπαναντλήσεις τῶν ὑδάτων ὄργανα, δι' ὧν ἀνεσπᾶτο πλῆθος ὕδατος ἐκ τοῦ ποταμοῦ, μηδενὸς τῶν ἐξῴθεν τὸ γινόμενον συνιδεῖν δυναμένου. Οὗτος μὲν οὖν ὁ παράδεισος, ὡς προεῖπον, ὕστερον κατεσκευάσθη». Συντομώτερον, ἀλλὰ σαφέστερον, περιγράφει ὁ Στράβων τὰ κατὰ τὸν κρεμαστὸν κήπον ὡς ἑξῆς (Στράβ. 5' 746): «Διόπερ τῶν ἐπτὰ θεαμάτων λέγεται καὶ τοῦτο (τὸ τεῖχος τῆς Βαβυλῶνος) καὶ ὁ κρεμαστὸς κήπος ἔχων ἐν τετραγώνῳ σχήματι ἐκάστην πλευρὰν τεττάρων πλῆθρον· συνέχεται ψαλιδώμασι(1) καμαρωτοῖς, ἐπὶ πεττῶν (2) ἰδρυμένος κυβοειδῶν ἄλλους ἐπ' ἄλλους· οἱ δὲ πεττοὶ κοῖλοι πλήρεις γῆς, ὥστε δεξασθαι φυτὰ δένδρων τῶν μεγίστων, ἕξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου κατεσκευασμένοι καὶ αὐτοὶ καὶ αἱ ψαλίδες καὶ τὰ καμαρώματα. Ἡ δ' ἀνωτάτη στέγη προσβάσεις κλιμακωτὰς ἔχει, παρακειμένους δ' αὐταῖς καὶ κοχλίας (3), δι' ὧν τὸ ὕδωρ ἀνῆγον εἰς τὸν κήπον ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου συνεχῶς οἱ πρὸς τοῦτο τεταγμένοι· ὁ γὰρ ποταμὸς διὰ μέσης ὁρεῖ τῆς πόλεως σταδιαίως τὸ πλάτος· ἐπὶ δὲ τῷ ποταμῷ ὁ κήπος».

Τὰ σφηνοειδῆ μνημεῖα, ἥτοι αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ σφηνοειδεῖς τοῦ Ναβουχοδονόσορος, μακρὸν ὡσαύτως ποιοῦνται λόγον περὶ τῶν οἰκοδομικῶν ἔργων τοῦ βασιλέως τούτου. Ἐν τοῖς μνημείοις τούτοις δὲν γίνεται λόγος περὶ τῶν κρεμαστῶν κήπων, ἴσως διότι ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς δὲν ἐθεώρει ἄξιον νὰ διαιωνίσῃ ἐν τοῖς μνημείοις αὐτοῦ τὸ ὄνομα ἔργου, ὅπερ ἦν προῖον γυναικείας πολυπραγμοσύνης καὶ κενοδοξίας. Τὸνναντίον μακρότατος ἐν τοῖς μνημείοις γίνεται λόγος περὶ τῶν ἄλλων οἰκοδομῶν τῆς Βαβυλῶνος, ἐν αἷς πάλιν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουσιν οἱ ναοὶ τῶν θεῶν.

Ἐν τοῖς πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἐπιγραφικοῖς μνημείοις τοῦ Ναβουχοδονόσορος τὸ σπουδαιότατον εἶναι ἡ μακρὰ ἐπιγραφή ἢ καλουμένη «Ἐπιγραφή τῆς ἐταιρείας τῶν Ἀγγλικῶν Ἰνδιῶν» ὡς διὰ ταύτης γενομένη γνωστή. Ἐν ταύτῃ δέ, ἐν μέσῳ μακροῦ προλόγου καὶ ἐπιλόγου εὐσεβοῦς, μακρότατος γίνεται λόγος περὶ τῶν δημοσίων ἔργων τοῦ βασιλέως, ἕξ οὗ ἐν περιλήψει ἐκτίθεμεν ἐνταῦθα τὰ σπουδαιότερα. Τὰ ὀνομαστότατα τῶν ἱερῶν τῶν ἀνοικοδομηθέντων καὶ κατακοσμηθέντων ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐν Βαβυλωνίᾳ εἶναι τὸ Ε-σαγιλλα ἐν Βαβυλῶνι καὶ τὸ Ε-ζιττα ἐν Βορσίπποις. Τὸ Ε-σαγιλλα ἦτο ναὸς ἀρχαιότατος κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Χαμμουραβι καὶ ἔτι πρότερον ὑφιστάμενος καὶ ὑπὸ πολλῶν Βαβυλωνίων βασιλέων κατὰ καιροὺς ἐπισκευασθεὶς καὶ λαμπρῶς κατα-

κοσμηθεὶς, ὡς καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐν Βαβυλῶνι βασιλευσάντων Ἀσσυρίων ἡγεμόνων Ἀσσαρδδῶν καὶ Ἀσσουρβανιπάλ ἢ τοῦ ἀδελφοῦ τούτου Σαμασσομουκίν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τοῦ Ναβουχοδονόσορος πατρὸς Ναβοπαλάσσορος εἶχεν ἐπισκευάσει κατὰ μέρος τὸν ναόν. Ἀλλὰ πλείστον ὑπὲρ αὐτοῦ εἰργάσατο ὁ Ναβουχοδονόσορος. Οὗτος ἐκόσμησε διὰ λίθων στυλίων τὸ ἰδιαίτερον ἱερὸν (Παπάχα ἢ Ε-κουα καλούμενον), ἐν ᾧ ἴστατο τὸ διὰ χρυσοῦ καὶ ἀλαβάστρου καὶ κρυστάλλου πεποικιλμένον ἄγαλμα τοῦ Μερωδάχ, καὶ τὴν στέγην τοῦ ἱεροῦ τούτου ἐκόσμησε διὰ ξύλων κέδρου· ἔκτισε δὲ καὶ δύο ἰδιαίτερα ἱερὰ διὰ τὴν σύζυγον τοῦ Μερωδάχ Ζαρπανιτ καὶ διὰ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ναβοῦ. Τὸ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ναοῦ κείμενον ἄδυτον ἢ «τὰ ἅγια τῶν ἁγίων» (παράκκου), ἐν ᾧ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐορτῇ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους ἐτίθεντο τὰ ἄγαλματα τῶν θεῶν Μερωδάχ καὶ Ναβοῦ, καθημένων ἀμφοτέρων ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐνώπιον τῶν περὶ αὐτοὺς ἱσταμένων θεῶν, ἵνα κρίνωσι τὴν τύχην τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος· τὸ ἄδυτον τοῦτο, τὸ ἀρχῆθεν ἐξ ἀργύρου κατεσκευασμένον, περιέβαλεν ὁ βασιλεὺς διὰ χρυσοῦ περιβλήματος. Ἐπλήθυνε δὲ καὶ τὰ χρυσᾶ σκεύη τοῦ ναοῦ, ἐκόσμησε δὲ καὶ τὸν ἱερὸν λέμβον τοῦ Μερωδάχ διὰ λίθων πολυτίμων. Μετὰ τῆς αὐτῆς εὐσεβοῦς σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἀνφοκοδόμησε καὶ κατεκόσμησεν ὁ βασιλεὺς τὸ ἐν Βορσίπποις Ε-ζιττα. Τὰ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Ε-ζιττα ἱερὰ τοῦ Ναβοῦ καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Νάνα-Ἰστάρ ἐστεγασθησαν διὰ κέδρων καὶ τῶν κεδρίων τούτων στεγῶν ἢ μὲν (ἢ τοῦ Ναβοῦ) ἐπεχρυσώθη, ἢ δὲ (ἢ τῆς Νάνα-Ἰστάρ) ἐπηργυρώθη, ἐστήθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ἐξ ἀργύρου ἄδυτου (παράκκου) κολοσσοὶ ταύρων (μετὰ κεφαλῶν ἀνθρώπων) κεκοσμημένοι διὰ λίθων πολυτίμων. Ἐπεσκευάσθη δὲ καὶ τὸ Ζικουράτ ἥτοι ὁ πυργωτὸς ναὸς ὁ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου ἐν Βαβυλῶνι, περὶ οὗ ἐγένετο ἀλλαχοῦ μακρὸς λόγος (ἴδ. σ. 193-194), ἐπίσης δὲ καὶ τὸ περιφημον Ζικουράτ τοῦ Ε-ζιττα τῶν Βορσίππων, ὁ περιφημος «πύργος Βαβυλῶνος», ὁ δούς ἀφορμὴν εἰς τὴν περὶ πυργοποιίας παράδοσιν, «ὁ οἶκος τῶν ἐπτὰ λύχνων τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς». Ἐκτὸς τῶν δύο μεγάλων τούτων ναῶν ὁ Ναβουχοδονόσορος ἀνοικοδόμησεν ἢ ἀνφοκοδόμησε πολλοὺς ἄλλους ναοὺς, ἐν Βαβυλῶνι καὶ ἐν Βορσίπποις, τοῖς θεοῖς Μερωδάχ, Ναβοῦ, Σίν, Σάμας καὶ Ῥαμμάν. Ἐν τῇ μνημονευθείσῃ μεγάλῃ ἐπιγραφῇ τῆς ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν μετὰ τοὺς ναοὺς γίνεται λόγος περὶ τῆς συμπληρώσεως τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Μερωδάχ πρὸς τὴν μεγάλην κεντρικὴν λεωφόρον τῆς Βαβυλῶνος τὴν καλουμένην Ἀβουρσαβοῦ. Διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἐστρωμένης διὰ λίθων ποικιλοχρῶων διήρχετο ἡ ἐορτάσιμος πομπὴ κατὰ τὴν μεγάλην ἐορτὴν τοῦ Βηλ-Μερωδάχ.

Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ περιγράφεται ἡ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος γενομένη ἐπισκευὴ τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Ναβοπαλασσέου ὡς καὶ ἡ οἰκοδόμησις τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντος νέου μεγάλου ἀνακτόρου. Τὸ ἀνάκτορον τοῦ πατρὸς μὴ δυνάμενος ὁ βασιλεὺς νὰ εὐρύνῃ ἀνοικοδομῶν αὐτὸ ἐκ βάθρων ἐπὶ εὐρύτερων διαστάσεων, διότι συνέχετο στενῶς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸ ἱερῶν, ἀπλῶς ἐπεσκεύασεν. Ὀκοδόμησε δὲ νέον ἀνάκτορον ἐν τῷ αὐτῷ ἢ ἐν ἄλλῳ μέρει τῆς πόλεως, ὅπερ ἐγενεθὲν ἐπὶ χώματος τεχνητοῦ ἐντὸς 15 ἡμερῶν περιεβάλλετο διὰ δύο κυκλοτερῶν χωμάτων καὶ τείχους ἐκ πλίνθων καὶ ἀσφάλτου ὕψους 490 πήχεων· αἱ θύραι καὶ ἡ στέγη τῶν αἰθουσῶν καὶ τῶν θαλάμων ἦσαν κατεσκευασμέναι ἀπὸ ξύλου πολυτίμου καὶ ἐκοσμοῦντο διὰ χρυσῶν κοσμημάτων καὶ διὰ πολυτίμων λίθων. Ἀπῆστραπτον δὲ τὰ ἀνάκτορα λαμπρότητα μοναδικὴν διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸ κάλλος τῶν κοσμημάτων καὶ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἐν αὐτοῖς τεθησαυρισμένου ἀπείρου πλοῦτου (1). Ἀλλὰ μετὰ τῆς οἰκοδομῆς ταύτης συνήφθη καὶ ἡ κατασκευὴ

(1) Θόλοις.

(2) Τετραγώνων κρηπίδων, ὡς δηλαδὴ τὸ ὄνομα ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ.

(3) Μηχανὴ μεθ' ἑλίκου, κοχλιοειδῆς.

(1) Ἰδ. καὶ Φιλοστρ. Βίον Ἀπολλων. Τυαν. Α' 25 «Τὰ δὲ βασίλεια χαλκᾷ μὲν ἤρε-

πολλῶν νέων ὀχυρωματικῶν ἔργων, περὶ ὧν ποιησόμεθα λόγον ὕστερον. Ἄλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς Βαβυλωνῶνος καὶ τῶν Βορσίππων πολλὰ ἄποδομησεν ὁ βασιλεὺς ἱερὰ τῶν θεῶν καὶ ἄλλα ἐξετέλεσε δημόσια ἔργα, κτίσας ἐν Ἀρσάμιν ναὸν τῷ Σάμας, ἐν Ὁρχόῃ τῷ Σιν καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν ἄλλοις θεοῖς, περὶ ὧν ποιῶνται λόγοι διάφοροι ἐπιγραφαὶ τοῦ βασιλέως. Πολλὰ εἶναι αἱ ἐπιγραφαὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἀναφερόμεναι πᾶσαι σχεδόν, καὶ αὐταὶ αἱ ἐκτὸς τῆς Βαβυλωνίας, ἐν Συρίᾳ (1) καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, εὐρεθεῖσαι, εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου κτισθέντα ἱερὰ καὶ ἄλλα εὐσεβῆ ἱδρύματα, ἐν παρόδῳ δὲ μόνον καὶ διὰ γενικῶν ῥήσεων ποιούμεναι λόγον περὶ στρατειῶν καὶ πολέμων αὐτοῦ. Ὁ σκοπὸς καὶ τὰ ὄρια τοῦ βιβλίου τούτου δὲν ἐπιτρέπουσιν ἡμῖν νὰ ἀπαριθμήσωμεν ἐνταῦθα πάσας τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας, πολλῶν δὲ ὀλιγώτερον νὰ παραθέσωμεν τὰ κείμενα ἢ νὰ ποιησόμεθα τὴν ἀνάlysιν τῶν κειμένων αὐτῶν. Θέλομεν ἐξ αὐτῶν παραθέσει μόνον ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν περιγραφὴν τῆς πόλεως Βαβυλωνῶνος, οἷα κατέστη αὕτη ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος.

Ἡ Βαβυλὼν ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος Β΄.—Τὸ ἔξωτερικὸν μέγεθος, ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων, ἡ ἐσωτερικὴ λαμπρότης καὶ καθωράϊσις, ὁ πλοῦτος ὁ υλικός, τὸ πλῆθος τῶν καλλιτεχνικῶν μνημείων τῆς πόλεως, πάντα ταῦτα εἰς ὑψιστον βαθμὸν ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος καὶ διὰ τούτου προαχθέντα κατέστησαν τὴν Βαβυλῶνα ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πρώτην πόλιν τοῦ κόσμου κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν λαμπρότητα. Καὶ τὴν τοιαύτην λαμπρότητα δὲν ἀπώλεσεν ἡ πόλις, ὡς ἢ παρὰ τὸν Τίγρητα ἐφάμιλλος αὐτῆς Νινευί, μετὰ τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους, οὗ ἦν πρωτεύουσα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τούτου διετήρησεν ἐπὶ αἰῶνας. Ἡ βραχυτάτη περιγραφὴ, ἣν ποιεῖται ὁ Ἡρόδοτος τῆς πόλεως ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἀναφέρεται ἀκριβῶς περίπου εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ναβουχοδονόσορος, οἷαν δηλονότι ἐποίησεν αὐτὴν ὁ βασιλεὺς οὗτος. «Τῆς Ἀσσυρίας, λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Α΄ 178), ἔστι μὲν κού καὶ ἄλλα πόλεις μεγάλα πολλά, τὸ δὲ ὀνομαστότατον καὶ ἰσχυρότατον, καὶ ἐνθα σφί τῆς Νίνου ἀναστάτου γενομένης (2), τὰ βασιλῆα καθεστήκει, ἦν Βαβυλὼν, ἐοῦσα τοιαύτη δὴ τις πόλις. Κέεται ἐν πεδίῳ μεγάλῳ μέγανθος ἐοῦσα μέτωπον ἕκαστον εἰκοσι καὶ ἑκατὸν σταδίων ἐοῦσης τετραγώνου· οὕτω στάδιοι τῆς περιόδου τῆς πό-

πται καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀστράπτει, θάλαμοι δὲ καὶ ἀνδρῶνες καὶ στοαὶ τὰ μὲν ἀργύρῳ, τὰ δὲ χρυσοῖς ὑφάσμασι, τὰ δὲ χρυσοῦ ἀπὸ καθάπερ γραφαῖς ἠγλάσται . . . φασὶ δὲ καὶ ἀνδρῶν ἐντυχεῖν, οὗ τὸν ὄροφον ἐς θόλου ἀνῆχθαι σχῆμα οὐρανῶ τινι εἰκασμένον, σαρφειρίῳ δ' αὐτὸν κατηρέφθαι λίθῳ (κυανωτάτῃ δ' ἢ λίθος καὶ οὐρανία ἰδεῖν)· καὶ θεῶν ἀγάλματα, οὓς νομίζουσιν, ἰδρῶται ἄνω καὶ χρυσοῦ φαίνεται καθάπερ ἐξ αἰθέρος. Δικάζει μὲν δὴ ὁ βασιλεὺς ἐνταῦθα· χρυσαὶ δ' ἑγγες (*) κρέμανται τοῦ ὀρόφου τέτταρες . . . ταύτας οἱ μάγοι αὐτοὶ φασιν ἀριόμντεσθαι εἰς τὰ βασιλεία, καλοῦσαι δ' αὐτὰς θεῶν γλάστας».

(1) Ἐπιγραφὴ ἐν Συρίᾳ εὐρεθεῖσα εἶναι ἢ ἐν Λιβάνῳ (ἐν τῇ θέσει Οὐάδι-Βερίσσα, ἐν τῇ ἀνατολικῇ κλιτῷ τοῦ ὄρους) ἐπὶ βράχου ἐγκεχαραγμένη, ἐν ἣ γίνεται λόγος περὶ ὁδῶν κατασκευασθεισῶν διὰ Διβάνου πρὸς εὐχερῆστεραν ἐντεῦθεν κομιδὴν κέδρων εἰς Βαβυλωνίαν, ἐν παρόδῳ δὲ μόνον γίνεται μνεία περὶ πολεμίων (ἀνταρτῶν) καταβληθέντων (ἐν Διβάνῳ). Ἐτέρα ἐπιγραφὴ εὐρεθεῖσα οὐ μακρὰν τοῦ Διβάνου ἐν τῇ Φινικίᾳ παραλίᾳ, ἐν τῇ θέσει Ναχρελκὲλβ (ἰδ. σελ. 395), καὶ φέρουσα τὸ ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος, θεωρεῖται ὡς ἀνήκουσα εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορον Α΄ (ἰδ. σελ. 389).

(2) Ἐνταῦθα μόνον ποιεῖται λόγος ὁ Ἡρόδοτος, ἐν παρόδῳ, περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Νινευί, ἐνῶ ἐν τοῖς περὶ καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους εἶπεν ἀπλῶς περὶ ἀλώσεως αὐτῆς (ἰδ. σελ. 248-249).

(*) Σεισοπυλίδες, ὧν ἐγένετο χρῆσις παρὰ τοῖς μάγοις ἐν ταῖς μαγείαις αὐτῶν, ἰδίως ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ ἐμβάλλειν ἔρωτα.

λιος γίνονται συνάπαντες ὀγδώκοντα καὶ τετρακόσιοι. Τὸ μὲν νῦν μέγανθος τοιοῦτόν ἐστι τοῦ ἄστεος τοῦ Βαβυλωνίου, ἐκεκόςμητο δὲ ὡς οὐδὲν ἄλλο πόλισμα τῶν ἡμεῖς ἴδμεν». Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Πολιτικοῖς λέγει ὅτι ἡ Βαβυλὼν ἔχει περιγραφὴν μᾶλλον ἔθνος ἢ πόλεως· ἀναφέρει δὲ τὴν φήμην ὅτι, ὅτε κατελήφθη ἡ πόλις ὑπὸ τῶν πολεμίων (τῶν Περσῶν), ἐν μέρος αὐτῆς τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν ἄλωσιν οὐδὲν ἤκουσε περὶ ταύτης (1). Κατὰ Στράβωνα (ΙΣ΄ 741) ἡ Βαβυλὼν εἶχε κύκλον τείχους 385 σταδίων, πάχος δὲ τείχους 32 ποδῶν, ὕψος δὲ τῶν μὲν μεσοπυργίων πῆχεις 50, τῶν δὲ πύργων 60, ἢ δὲ πάροδος τοῖς ἐπὶ τοῦ τείχους . . . ὡς τέθριππα ἐναντιοδρομεῖν ἀλλήλοισ ἰσθμῶς. «Διόπερ, προστίθησιν ὁ Στράβων, τῶν ἐπὶ θανάτων λέγεται καὶ τοῦτο». Κατὰ Φιλόστρατον δὲ ὁ περιβόλος τοῦ τείχους τῆς Βαβυλωνῶνος ἔχοντος ὕψος τριῶν ἡμιπλῆθρων (150 ποδῶν) καὶ πλάτος ἦτοι πάχος ὀλιγώτερον τοῦ πλῆθρου (100 ποδῶν) ἀνήρχετο εἰς 480 στάδια, ἐνῶ κατὰ Δίωνα Κάσιον, κατὰ τι ἀπόσπασμα παρὰ Τζέτζη (Χιλ. Θ΄ 573), εἰς 400 στάδια. Χωρὶς ν' ἀναφέρωμεν ἄλλας ἄλλων συγγραφέων ἀρχαίων παραδόσεις περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως παρατηροῦμεν ὅτι κατὰ τὰς παρατεθείσας ἐνταῦθα μαρτυρίας τὸ μέγεθος τοῦτο κυμαίνεται μεταξὺ 480 σταδίων, ὡς παρέδωσαν ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Φιλόστρατος, καὶ 360-365 σταδίων, ὡς παρέδωκεν ὁ Στράβων. Ἡ τοῦ Στράβωνος δὲ παράδοσις συμφωνεῖ πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένα περὶ τῆς Νινευί ὡς οὔσης μείζονος τῆς Βαβυλωνῶνος. Ἡ διαφορά ἢ ὑπάρχουσα ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν ἀρχαίων ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ περιβόλου τῆς Βαβυλωνῶνος, ἀπὸ Ἡροδότου μέχρι Στράβωνος καὶ Δίωνος Κασίου, ἢ περιστερομένη περὶ τὰ 100-120 στάδια, δὲν εἶναι μικρά. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τῶν τειχῶν τῆς Βαβυλωνῶνος καθίσταται μᾶλλον περιπλοκὸν ὅταν ἐνθυμηθῶμεν τὴν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεῖσαν παράδοσιν τοῦ Ἀβυδηνοῦ, ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορος περιέβαλε τὴν Βαβυλῶνα διὰ τριπλοῦ τείχους, μάλιστα δὲ τὴν τοῦ Ἰωσήπου, ὅτι τρεῖς μὲν ὑπερεβάλετο περιβόλους τὴν ἑνδον πόλιν, τρεῖς δὲ τὴν ἐκτὸς τούτων πόλιν καὶ ὅτι πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν ἐξ ἀρχῆς πόλιν προσέθηκε καὶ ἑτέραν ἔξωθεν καὶ ἀνεκαίνισεν. Ἴνα συμβιβάσωμεν πρὸς ἀλλήλας, κατὰ τὸ ἐνόν, πάσας τὰς παραδόσεις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, συμβιβάσωμεν δὲ καὶ ταύτας πρὸς τὰς ἀναγραφὰς τῶν σφηνοειδῶν μνημείων, ἀνάγκη ἐν πρώτοις νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα διὰ βραχέων τὰς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων διασωθείσας διαφοροῦς περιγραφὰς τῶν τειχῶν τῆς Βαβυλωνῶνος.

Ὁ Ἡρόδοτος λέγει (Α΄ 178): «Τάφρος μὲν πρώτῃ μιν (Βαβυλῶνα) βαθέα τε καὶ εὐρέα καὶ πλῆθ' ὕδατος περιθέει, μετὰ δὲ τείχος πενήκοντα μὲν πηχέων βασιλῆων (2) ἐὸν τὸ εὖρος, ὕψος δὲ διηκοσίων πῆχεων». Τὸ τείχος τοῦτο τὸ ἔχον περὶ αὐτὸ τάφρον βαθειὰν πλήρη ὕδατος, ἔχον δὲ καὶ ὕψος διακοσίων πηχῶν καὶ πάχος πηχῶν πενήκοντα, ἔκτισμένος δὲ, ὥσπερ καὶ τὸ χεῖλος τῆς περὶ αὐτὸ τάφρου, διὰ πλίνθων καὶ ἀσφάλτου, ἐπὶ τῆς ἄνω κορυφῆς αὐτοῦ εἶχε χῶρον τοσοῦτον, ὥστε, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεγόμενα, ἑκατέρωθεν τῶν χειλέων τῆς κορυφῆς ἦσαν ἐκτισμένα μονόκωλα οἰκῆματα ἀποβλέποντα πρὸς ἀλλήλα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπῆρχε χῶρος πρὸς περιέλασιν τεθρίππου. Τὸ τείχος τοῦτο τὸ ἔχον ἐν τῇ 480 σταδίων ἦτοι 89-90 χιλιομέτρων περιοχῇ αὐτοῦ πύλας ἑκατὸν, χαλκᾶς πά-

(1) Ἀρ. Πολ. Α΄ 12 « . . . Ὅμοιος δὲ καὶ τῶν τὸν αὐτὸν τόπον κατοικοῦντων ἀνθρώπων πότε δεῖ νομίζειν μίαν εἶναι τὴν πόλιν. Οὐ γὰρ δὴ τοῖς τοῖχεσιν· εἴη γὰρ ἂν Πελοποννήσῳ περιβαλεῖν ἐν τείχεσιν. Τοιαύτη δ' ἴσως ἐστὶ καὶ ἡ Βαβυλὼν καὶ πᾶσα, ἣτις ἔχει περιγραφὴν μᾶλλον ἔθνος ἢ πόλεως· ἢς γέ φασιν ἑλωκωκίας τρίτην ἡμέραν οὐκ αἰσθῆσθαι μέρος τῆς πόλεως». Περὶ Β. Ἡροδ. Α΄ 191 «Τῶν περὶ τὰ ἔσχατα τῆς πόλιος ἑλωκώτων τοὺς τὸ μέσον οἰκόντας τῶν Βαβυλωνίων οὐ μανθάνειν ἑλωκώτας».

(2) Ἡροδ. αὐτόθι «Ὁ δὲ βασιλῆος πῆχυς τοῦ μετρίου ἐστὶ πῆχυς μέζων τρισὶ δακτύλοισι».

σας, καὶ σταθμούς καὶ ὑπέρθυρα χαλκᾶ, δὲν περιέβαλλεν ἀπλῶς ἐξωτερικῶς τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτῆς διὰ δύο βραχιόνων καθ' ἑκατέραν τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου ἐκτεινομένων, περιέκλειεν ἐν δυσὶ τμήμασι τὰ δύο διὰ τοῦ ποταμοῦ χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων φάρσι ἤτοι τμήματα τῆς πόλεως· κατέλειπε δὲ μεταξὺ τοῦ βραχιόνος ἢ ἀγκῶνος καὶ τοῦ ποταμοῦ ἐν ἑκατέρῃ τῶν ὀχθῶν αἰμασίαν ἤτοι προκυμαίαν κατεσκευασμένην ἀπὸ πλίνθων ὀπτῶν καὶ ἔχουσαν πλάτος (κατὰ Διόδωρον) παραπλήσιον τῷ πλάτει τοῦ τείχους, ἐκτεινομένην ἐπὶ 160 στάδια, ἔχουσαν δὲ τὰ πρὸς τὸν ποταμὸν χεῖλη ὑψούμενα τέσσαρας πήχεις ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος καὶ ἐκτισμένα διὰ πλίνθων καὶ ἀσφάλτου. Τὸ τείχος τοῦτο καλεῖ ὁ Ἡρόδοτος *θώρακα*, προστίθησι δὲ ὅτι ἐσωθεν αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἕτερον τείχος στενώτερον. Ὡστε οὕτως ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Ἡροδότου εὐρίσκομεν δύο παραλλήλους περιβόλους τῆς Βαβυλώνας. Ἄλλ' ἢ πόλις, τὸ ἄστυ, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, δὲν περιελαμβάνετο ἐντὸς τοῦ δευτέρου μόνου περιβόλου, ἀλλ' ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ πρώτου, τοῦ εὐρύτερου, περιβόλου. Καὶ τὸ ἄστυ τοῦτο, ὃν πλῆρες οἰκῶν τριωρόφων τε καὶ τετραωρόφων, ἦτο κατατετημημένον δι' ὁδῶν εὐθειῶν. Πολλοὶ δὲ ὁδοὶ ἐπικάρσιαι ἦγον εἰς τὸν ποταμὸν. Ἄλλ' αἱ ὁδοὶ αὐταὶ αἰ ἐπικάρσιοι δὲν συνεκοινωνοῦν ἀμέσως πρὸς τὴν αἰμασίαν, διότι ἔληγον εἰς τὸν ἀγκῶνα τοῦ περιβόλου τὸν ἐκτεινόμενον κατὰ τὰς ὀχθὰς τοῦ ποταμοῦ καὶ συνεκοινωνοῦν τούτῳ διὰ πυλίδων τσοσούτων τὸν ἀριθμὸν, ὅσαι ἦσαν αἱ ὁδοὶ αὐταί, ἔτι δὲ καὶ διὰ καταβάσεων ἀπὸ πλίνθων καὶ ἀσφάλτου κατεσκευασμένων ἦσαν δὲ αἱ πυλίδες πᾶσαι χαλκαῖ. Ἄλλ' ὁ Ἡρόδοτος πλὴν τῶν δύο μνημονευθέντων τειχῶν ἀναφέρει καὶ τρίτον τείχος ἐν ἑκατέρῳ τῶν τμημάτων τῆς πόλεως, ὃν μέρος μὲν, τὸ ἐπὶ τῆς μῆδος ὀχθῆς τοῦ ποταμοῦ, περιέβαλλε τὰ ἀνάκτορα καθιστῶν αὐτὴν ἀκρόπολιν, μέρος δὲ, τὸ ἐπὶ τῆς ἐτέρας ὀχθῆς, περιέβαλλε τὸ μνημονευθὲν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περιήγητον χαλκόφυλον ἱερὸν τοῦ Διὸς Βήλου (Βηλ-Μερωδάχ), ὅπερ, καθὰ ἐρρήθη, δὲν ἦτο ἀπλοῦς τις ναός, ἀλλὰ σύμπλεγμα ναῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ περιήγητον *Ζικουράτ* τοῦ Βηλ-Μερωδάχ (ἴδ. σελ. 193). Οὕτως ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Ἡροδότου εὐρίσκομεν τριπλοῦν τινὰ περιβόλον τῆς Βαβυλώνας. Ἄλλ' οὕτω δὲν ἐξηγεῖται τὸ τριπλοῦν τείχος τῆς ἑνδον πόλεως καὶ τὸ ἕτερον τριπλοῦν τῆς ἔξω, δι' ὃν κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἰωσήπου περιέβαλλεν ὁ Ναβουχοδονόσορ τὴν Βαβυλώνα, οὐδ' αἰρεται ἡ διαφωνία τοῦ Ἡροδότου πρὸς τὸν Κτησίαν καὶ τὸν Στράβωνα ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβόλου. Τὰ περὶ τῶν τειχῶν τῆς Βαβυλώνας ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου ἐξηγοῦνται κάλλιον διὰ τῆς παρὰ Διοδώρου περιγραφῆς τῆς μεγάλης πόλεως, ἀλλ' οὐχὶ ἐν πάσῃ ἀκριβεῖ. Διότι καὶ παρὰ Διοδώρου περιγράφονται τὰ τῆς Βαβυλώνας κατὰ Κτησίαν καὶ Κλείταρχον, καὶ τοὺς ὕστερον μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου διαβάντας εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀναφέρονται μὲν ἐπιμελῶς τὰ κατὰ τοὺς τρεῖς περιβόλους τῆς ἑνδον πόλεως, ἀλλ' ἐξωτερικὸς περιβόλος ἀναφέρεται εἰς καὶ μόνος. Ὁ περιβόλος οὗτος ὁ ἐξωτερικὸς κατὰ Κτησίαν μὲν εἶχε περίμετρον 360 σταδίων, πλάτος δὲ ἐξ ἀρμάτων ἰππασίμων, ὕψος δὲ πεντήκοντα ὀργυῶν, κατὰ δὲ Κλείταρχον καὶ τοὺς νεωτέρους περίμετρον 365 σταδίων, πλάτος δυσὶν ἄρμασιν ἰππασίμων, ὕψος δὲ πηχῶν πεντήκοντα. Δεύτερον περιβόλον ἐξωτερικὸν δὲν ἀναφέρει ὁ Διόδωρος, ἀλλὰ τὰ κατὰ τοὺς τρεῖς περιβόλους τῆς ἑνδον πόλεως ἀναφέρονται ὑπ' αὐτοῦ σαφέστερον. Ὁ Διόδωρος μετὰ τὴν περιγραφὴν τῆς ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου γεφύρας τῆς κτισθείσης ὑπὸ τῆς Σεμίραμιδος (εἰς ἣν ἡ μυθικὴ τοῦ Κτησίου παράδοσις ἀποδίδωσι τὰ ἔργα τοῦ Ναβουχοδονόσορος) λέγει: «Ὁμοδομήθη δὲ (ἢ Σεμίραμις, ὁ Ναβουχοδονόσορ δηλονότι) καὶ βασιλεία διπλᾶ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐξ ἑκατέρου μέρους τῆς γεφύρας, ἐξ ὧν ἅμα μὲν ἔμελλε ταύτην πάλιν ἅπασαν κατοπτεῦν, καὶ καθάπερ εἰ τὰς κλεῖς ἔξεν τῶν

ἐπικαιροτάτων τῆς πόλεως τόπων. Τοῦ δ' Εὐφράτου διὰ μέσης τῆς Βαβυλώνας ὄλεοντος καὶ πρὸς μεσημβρίαν καταφερομένου, τῶν βασιλείων τὰ μὲν πρὸς ἀνατολὴν ἔνευε, τὰ δὲ πρὸς δύσιν (1) ἀμφοτέρω δὲ πολυτελῶς κατεσκευαστο. Τοῦ μὲν γὰρ τοῦ πρὸς ἐσπέραν κειμένου μέρους ἐποίησε τὸν πρῶτον περιβόλον ἐξήκοντα σταδίων, ὑψηλοῖς καὶ πολυτελεῖσι τείχεσιν ὠχυρωμένον, ἐξ ὀπτῆς πλίνθου· ὕστερον δ' ἐντὸς τούτου κυκλωτέραν κατεσκεύασε, καθ' ὃν ἐν ὧμαῖς ἔτι ταῖς πλίνθοις διετιτύπωτο θηρία παντοδαπά, τῇ τῶν χρωμάτων φιλοτεχνία τὴν ἀλήθειαν ἀπομιμούμενα· οὗτος δ' ὁ περιβόλος ἦν τὸ μὲν μήκος σταδίων τεσσαράκοντα, τὸ δὲ πλάτος ἐπὶ τριακοσίους πλίνθους· τὸ δ' ὕψος, ὡς Κτησίας φησὶν, ὀργυῶν πενήκοντα τῶν δὲ πύργων ὑπῆρχε τὸ ὕψος ὀργυῶν ἑβδομήκοντα (2)· κατεσκεύασε δὲ τρίτον ἐνδοτέρω περιβόλον, ὃς περιεῖχεν ἀκρόπολιν, ἣς ἢ μὲν περιμέτρος ἦν σταδίων εἴκοσι, τὸ δὲ μήκος καὶ πλάτος τῆς οἰκοδομίας ὑπεράνω τοῦ μέσου τείχους τὴν κατασκευὴν ἐνήσαν δ' ἐν τε τοῖς πύργοις καὶ τείχεσι ζῶα παντοδαπά φιλοτέχνως τοῖς χρώμασι καὶ τοῖς τῶν τύπων ἀπομιμήμασι κατεσκευασμένα· τὸ δ' ὄλον ἐπεποίητο κυνήγιον παντοίων θηρίων ὑπάρχον πλῆρες, ὧν ἦσαν τὰ μεγέθη πλεῖον ἢ πηχῶν τεττάρων· κατεσκευαστο δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ Σεμίραμις ἀφ' ἴππου πάροδον ἀκοντίζουσα...». Οὕτως ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Διοδώρου ἀναφέρονται σαφῶς τέσσαρες περιβόλοι, εἰς ἐξωτερικὸς καὶ τρεῖς ἐσωτερικοὶ τῆς ἑνδον πόλεως, τῶν βασιλείων. Καθὰ δὲ εἶδομεν, ὁ Ἡρόδοτος δύο μὲν ἀναφέρει περιβόλους τῆς ἐκτὸς πόλεως, ἕνα δὲ τῶν βασιλείων. Ἐὰν λοιπὸν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος μόνον τὸν πρῶτον, τὸν ἐξωτερικόν, ἐκ τῶν περιβόλων τῶν βασιλείων ἀνέφερε, παρέλιπε δὲ τοὺς δύο ἐσωτερικοὺς περιλαβὼν αὐταὺς ἐντὸς τοῦ πρώτου καὶ θεωρήσας ὡς ἀποτελοῦντας μέρος τῆς οἰκοδομῆς τῶν βασιλείων, προσθέτοντες εἰς τὸν οὕτω παρ' Ἡροδότῳ ὑπονοούμενον τριπλοῦν περιβόλον τῶν βασιλείων τοὺς δύο ὑπ' αὐτοῦ μνημονευμένους ἐξωτερικοὺς περιβόλους, εὐρίσκομεν ἐν ὧν πέντε περιβόλους, ὑπολείπεται δὲ εἰς ἔτι ἵνα εὐρεθῇ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου παραδομένος ἀριθμὸς (3).

(1) Καθὰ ἐκ τῶν σφηνοειδῶν μνημειῶν εἰκάζεται, τὰ ἀνάκτορα ἀμφοτέρω ἦσαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὀχθῆς τοῦ ποταμοῦ. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένων, σαφῶς λέγοντος (Α' 191) «Ἐν δὲ φάρσει ἑκατέρῳ ἐτετείσχιστο ἐν μέσῳ ἐν τῷ μὲν τὰ βασιλῆα... ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ Διὸς Βήλου ἱερὸν». Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἀπίθανον ὅτι ὁ Ἡρόδοτος λέγων βασιλῆα ἐν μόνον ἀνάκτορον ἐννοεῖ Ἄλλ' ἐκ τῶν λόγων τοῦ Διοδώρου «βασιλεία διπλᾶ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐξ ἑκατέρου μέρους τῆς γεφύρας» καὶ «τῶν τε ἀνα τῶν πρὸς ἀνατολὴν καὶ τῶν πρὸς δύσιν νεούτων βασιλείων» καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς λεγομένων «ταῦτα μὲν οὖν τὰ βασιλῆα... πολὺ προεῖχε τῶν ὄντων (βασιλείων) ἐπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ» σαφῶς ἐξάγεται ὅτι κατὰ Διοδώρον πρόκειται περὶ δύο ἀνακτόρων ἐφ' ἑκατέρω τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ κειμένων. Βέβαιον ἐν τούτοις θεωρεῖται ὅτι ἡ κυρία πόλις καὶ τὰ λαμπρότερα βασιλεία τὰ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος κτισθέντα ἔκειντο ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὀχθῆς τοῦ Εὐφράτου, ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς τὸ ἱερὸν τοῦ Βήλου, ἴσως δὲ καὶ τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ναβοπαλασσάρου τὸ ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, καίτοι κατὰ ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωσήπου τὰ δύο ἀνάκτορα, τὸ τοῦ Ναβοπαλασσάρου καὶ τὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἦσαν ἐχόμενα ἀλλήλων, ὡς τοιαύτη δὲ συνοχὴ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ βεβαίως ἢ διὰ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς γεφύρας σύνδεσις. Πιθανώτερον ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ἀνάκτορα ἔκειντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὀχθῆς.

(2) Ἐν τοῖς μνημείοις ἀναφέρεται ἐν μόνον τείχος τῶν βασιλείων ἔχον ὕψος 490 πήχεων (122 ὀργυῶν), εἶναι δὲ τὸ τείχος τοῦτο ἴσως ὁ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου ἀναφερόμενος πύργος ὁ ἔχων ὕψος 70 ὀργυῶν. Τὸ ὕψος τῶν τειχῶν τῆς Βαβυλώνας Κτησίας ὁ Κνίδιος ἐκάλεε ἀπλῶς «ἀπίστον τοῖς ἀκούουσιν». Εἰς τοιοῦτον τεράστιον ὕψος ἀναφέρεται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰερμίου γνομῆνι παραβολὴ τῆς Βαβυλώνας πρὸς τὸν ὑψηλὸν οὐρανὸν («Ἐὰν ἢ Βαβυλὼν ἀναβῇ ὡς ὁ οὐρανός» ἴδ. κατωτέρω).

(3) Κατὰ J. Oppert (E. M. σ. 228) οἱ τρεῖς ἐξωτερικοὶ περιβόλοι τῆς Βαβυλώνας εἶναι

Ἐκ τῶν μνημείων τῆς σφηνοειδοῦς φιλολογίας μανθάνομεν ἱκανὰ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος γενομένης περιτειχίσεως καὶ ὀχυρώσεως τῆς Βαβυλωνῶνος, ἀλλ' οὐχὶ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα, ὥστε δι' αὐτῶν νὰ νοηθῶσι σαφῶς πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδεδομένα καὶ ἰδίως νὰ λυθῆ σαφῶς τὸ ζήτημα τῶν β' περιβόλων τῶν μνημονευομένων ὑπὸ Ἰωσήπου. Οὐχ ἦττον τὰ ἀναφερόμενα ἐν τοῖς μνημείοις συνάδουσιν ἐν πολλοῖς πρὸς τὰς τοῦ Ἡροδότου παραδόσεις. Ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιγραφῇ τῆς ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἀναφέρονται δύο τείχη τῆς Βαβυλωνῶνος, Ἰμγούρ-Βελ (=δὲ Βήλ ἀκούει ἢ ὁ Βήλ προστατεύει) καὶ Νεμιττί ἢ Νεβιττί-Βελ (=διαμονὴ Βήλου). Τούτων τὸ μὲν Ἰμγούρ-Βελ καλεῖται δουρου=περίβολος καὶ φρούριον, τὸ δὲ Νεβιττί-Βελ σαλχου=προμαχὸν (κατὰ λέξιν βραχίον). Πότερον τῶν τειχῶν τούτων εἶναι ὁ ἐξωτερικὸς μέγας περίβολος, ὁ θώρηξ τοῦ Ἡροδότου, καὶ πότερον τὸ δεύτερον στενότερον τείχος, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Τὰ δύο ταῦτα τείχη, ἀπερ' ἀνέκαθεν περιέβαλλον τὴν Βαβυλωνάνα καὶ διὰ τοῦ χρόνου κατέπεσον, εἶχον ἐν μέρει ἀνακτισθῆ ὑπὸ τοῦ Ναβοπαλασσάου, οὗ τὸ ἔργον συνεπλήρωσεν ὁ υἱὸς Ναβουχοδονόσορ. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς οὗτος, κατὰ τὰ μνημεία, ὠχύρωσε τὸ τείχος τῆς Βαβυλωνῶνος πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος διὰ χαρακώματος ἐκ πλίνθων ὀπτῶν. Εἰς δὲ τὸ ἀνατολικὸν μέρος, τὸ μᾶλλον εὐέφοδον εἰς τοὺς ἐξ Ἰρὰν προσβάλλοντας, ἤγειρεν, ἔξωθεν τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους, ἐπὶ χώρου ἐκτάσεως 4 χιλ. πῆχ., ἰσχυρότατον ἔξωμα περιβάλλον πᾶσαν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς πόλεως. Τὸ ἔξωμα τοῦτο καλεῖ ὁ Ναβουχοδονόσορ αὐτὸς «τείχος ὑψηλὸν ἐπὶ ὄρους ἐκτισμένον ἐξ ἀσφάλτου καὶ πλίνθων» (1). Παρὰ τὸ ἔξωμα δὲ τοῦτο κατεσκευάσθη τάφρος, ἣς τὰ χεῖλη ὠχυρώθησαν διὰ νέων τειχῶν, ὧν τὰ θυρώματα κατεσκευάσθησαν ἀπὸ κέδρου. Καὶ αὕτη πιθανώτατα εἶναι ἡ καθ' Ἡρόδοτον τὸ ἐξωτερικὸν τείχος περιθέουσα βαθεῖα καὶ πλήρης ὕδατος τάφρος, ἣς τὰ χεῖλη ἦσαν κατεσκευασμένα ἐξ ἀσφάλτου καὶ πλίνθων. Ταῦτα γινώσκομεν ἐκ τῶν μνημείων τοῦ Ναβουχοδονόσορος περὶ τῶν ἐξωτερικῶν τειχῶν τῆς πόλεως Βαβυλωνῶνος. Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ εἰς τοὺς τρεῖς περιβόλους τῆς ἐνδον πόλεως τοὺς ἀναφερομένους ὑπὸ τε τοῦ Ἰωσήπου καὶ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου, οὗτοι ἀναφέρονται καὶ ἐν τοῖς μνημείοις. Διότι τὸ ἀνάκτορον τὸ κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἐμπροσθεν (ἴδ. σελ. 507), ἐπέχον θέσιν ἀκροπόλεως, ἦτο πεφραγμένον οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ μνημονευθέντος ὑψηλοῦ τείχους τῶν 490 πῆχεων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δύο κυκλοτερῶν χωμάτων, ἧτοι ἐν ὄλῳ ὑπὸ τριῶν ἐρυμάτων, καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ τριπλοῦς περίβολος ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ ἀναφερόμενος (ἴδ. σελ. 504), ὁ ἀνεγερθεὶς, κατὰ τοῦτον, «ἐν πεντεκαίδεκα ἡμέ-

α') ὁ τῶν 360 σταδίων, β') ὁ τῶν Βορσίπων καὶ γ') ὁ τῶν 480 σταδίων. Κατὰ τὸν Oppert, ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενος περίβολος εἶχε καταπέσει ἤδη ἐν τῷ χρόνῳ τῷ μεταξὺ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρταξέρξου Α' ἢ Μακρόχειρος (464-425 π. Χ.), ὅποτε εἶδε τὴν Βαβυλωνάνα ὁ Ἡρόδοτος, καὶ τῆς τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος (405-359), ὅποτε εἶδε τὴν πόλιν ἐκείνην ὁ Κτησίας. Ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸ τείχος τῶν Βορσίπων, ὅπερ κατὰ τὰ σφηνοειδῆ μνημεία ἠνώρθωσεν ὁ Ναβουχοδονόσορ (ἴδ. κατωτέρω), δὲν εἶναι, πιθανόν ὅτι τὸ τείχος τῆς πόλεως ταύτης ἠρίθμουν οἱ ἀρχαῖοι ἐν τοῖς τείχεσι τῆς Βαβυλωνῶνος. Ἐπικρατοῦσα δὲ γνώμη τῶν Ἀσσυριολόγων εἶναι σήμερον (ἴδ. Tiele σ. 448· πρβλ. Hommel σ. 766 σημ. 1) ὅτι τὰ Βόρσιπα καὶ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος δὲν ἦσαν ἠνωμένα μετὰ τῆς Βαβυλωνῶνος.

(1) Περὶ τῆς μεγάλης στερεότητος, ἣν παρέχει ἡ ἀσφαλτος τῇ ὀπτῇ πλίνθῳ διὰ τῆς μίξεως, λέγει ὁ Δίων Κάσιος (ΞΗ' 27): «Τοσαύτην γὰρ ἀσφάλειαν πλίνθοις ὀπταῖς ἢ καὶ λίθοις μικροῖς συμμιχθεῖσα παρέχεται, ὥστε καὶ πέτρας καὶ σιδήρου παντὸς ἰσχυρότερα αὐτὰ ποιεῖν». Περὶ τῆς χρήσεως τῆς ἀσφάλτου ἐν τῇ οἰκοδομίᾳ τῆ Βαβυλωνιακῆ ἴδ. σελ. 41-42.

ραις». Ὅτι δὲ ὁ Ἰώσηπος, κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα, τὰ βασίλεια αὐτὰ παρέστησεν ὡς «ἐν ἡμέραις πεντεκαίδεκα συντελεσθέντα», τοῦτο δὲν ἀντιφάσκει κατ' οὐσίαν οὔτε πρὸς τὴν τοῦ Ἀβυδηνοῦ παράδοσιν, οὔτε πρὸς τὰς εἰδήσεις τῶν μνημείων, ἀφοῦ οἱ τρεῖς ἐνδον περίβολοι ἦσαν περίβολοι τῶν ἀνακτόρων ἀποτελοῦντες μετ' αὐτῶν τὴν ἀκρόπολιν τῆς Βαβυλωνῶνος.

Ἐκ τῶν σφηνοειδῶν μνημείων μανθάνομεν ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορ ἠνώρθωσε καὶ τὰ τείχη τῶν Βορσίπων, τὰ ὀνομαζόμενα χαρακτηριστικώτατα Ταβισοβουρσου (=καλὸν τὸ πεποιθέναι ἐπ' αὐτὰ).

Ἡ Βαβυλὼν ἢ καλουμένη ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ (Χάρων ἢ Ἐπισκ. § 23) «εὐπυργος», «ἢ τὸν μέγαν περίβολον (ἔχουσα)», ἦτο ἀληθῶς πόλις πύργων. Κατὰ Διόδωρον (Β' 7) ὁ ἐξωτερικὸς περίβολος ὁ τῶν 360 ἢ 365 σταδίων εἶχε πύργους 250 διαφέροντας ἀλλήλων κατὰ τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος ἀναλόγως τοῦ βάρους τῶν κατὰ τείχους ἔργων («τὸ δ' ὕψος καὶ πλάτος ἐξ ἀναλόγου τῷ βάρει τῶν κατὰ τὸ τείχος ἔργων»). Ὁ Διόδωρος εὐρίσκει μὲν θαυμαστῶς δυσανάλογον τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν πύργων πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ περιβόλου, ἀλλ' ἐξηγεῖ τοῦτο λέγων ὅτι «ἐπὶ πολὺν τόπον τῆς πόλεως ἔλειπε περιεχομένης, κατὰ τοῦτον τὸν τόπον οὐκ ἔδοξε πύργους οἰκοδομῆναι, τῆς φύσεως τῶν ἐλῶν ἱκανὴν παρεχομένης ὀχυρότητα» (1). Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν πύργων τούτων τοῦ περιβόλου καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ περίβολοι τῶν «βασιλείων» εἶχον πύργους, ὧν δὲν ἀναφέρει μὲν τὸν ἀριθμὸν ὁ Διόδωρος, λέγει ὅμως ὅτι τὸ ὕψος αὐτῶν ἦτο ὀργυιῶν ἑβδομήκοντα. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ πύργοι οὗτοι τῶν ἐσωτερικῶν τειχῶν, οἱ ἔχοντες ἰδιότητα καὶ σκοπὸν ὀχυρωματικῆς ὑφασίας, οἷτινες, ὅπως καὶ τὰ τείχη αὐτὰ, ἦσαν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κεκοσμημένοι διὰ ζωγραφικῶν ζῶων παντοδαπῶν «φιλοτέχνως τοῖς τε χρώμασι καὶ τοῖς τῶν τύπων ἀπομιμήμασι κατεσκευασμένων», δὲν πρέπει νὰ συγγέωνται πρὸς τοὺς περιφήμους πυργωτοὺς ἢ πυργοειδεῖς ναοὺς Ζικουράτ, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἐμπροσθεν.

Ἡ Βαβυλὼν ἢ διαφρομένη διὰ τοῦ Εὐφράτου ἔχοντος πλάτος σταδίαον (189 μέτρων) κατὰ Στράβωνα, ἢ δύο σταδίων καὶ πλέον, κατὰ Ξενοφῶντα, μεταξὺ τῶν δύο ὀχθῶν αὐτοῦ ἐν τῇ διὰ τῆς πόλεως διαβάσει εἶχεν ἀνάγκην πολλῶν γεφυρῶν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, συνδουσαν ἰὰς δύο τούτου ὄχθας ἦτοι τὰς δύο αἰμασίας τὰς ἐκατέρωθεν τῶν ὀχθῶν μεταξὺ τοῦ τείχους καὶ τοῦ ποταμοῦ ἐκτεινομένας. Κατὰ παράδοξον ὅμως τρόπον οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουσι μίαν μόνην γέφυραν ἐν Βαβυλῶνι, δι' ἣς συνεκοινῶνον τὰ δύο φάρση τῆς πόλεως. Τὸ ὅτι μία μόνη γέφυρα ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας συγκοινωνίας πόλεως κατεχούσης χώρον μείζονα τοῦ τοῦ Λονδίνου, μείζονα τοῦ χώρου ὀλοκλήρου τοῦ νομοῦ τοῦ Σηκουάνα (2), ἐξηγεῖται ἐκ τούτου, ὅτι, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, ἀνέκαθεν ἢ συγκοινωνία τῶν δύο ὀχθῶν ἐγένετο διὰ λέμβων, ὧν μέγα πλῆθος φαίνεται

(1) Τὰ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου ἀναφερόμενα ἔλη πιθανῶς εἶναι ἢ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευομένη τάφρος ἢ περὶ τὸν ἐξωτερικὸν περίβολον ἐκτεινομένη καὶ οὕσα πλήρης ὕδατος (ἴδ. κατωτέρω).

(2) Κατὰ J. Oppert (E. M. σ. 234) ὁ μέγας ἐξωτερικὸς περίβολος τῆς Βαβυλωνῶνος, ὁ ἔχων περίμετρον 480 σταδίων, περιελάμβανε χώρον 513 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, ἦτοι ἔδαφος ἴσον κατὰ τὸ μέγεθος πρὸς τὸν νομὸν τοῦ Σηκουάνα καὶ πρὸς 15 Παρισίους τοῦ 1859. Ὁ δεύτερος, ὁ ἐσωτερικὸς, περίβολος (ὁ τῶν 360 σταδίων;) περιελάμβανε χώρον 290 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, ἦτοι χώρον πολλῶ μείζονα τοῦ τῆς πόλεως τοῦ Λονδίνου. Καὶ ὅμως πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν πάντοτε ὅτι ἡ Βαβυλὼν, ὡς καὶ ἡ Νινευί, ἦτο πόλις οὐχὶ πτωχῶς κατοικημένη ἀναλόγως τοῦ εἰρημένου μεγέθους (ἴδ. καὶ τὰ περὶ Νινευί ὑπὸ τὴν ἑποψίαν ταύτην εἰρημένα ἐν σελ. 476).

ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῷ ποταμῷ (1). Ἡ δὲ γέφυρα, ἢ κτισθεῖσα ἀκριβῶς μεταξὺ τῶν βασιλείων ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀχθῆς καὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Βήλου ἐπὶ τῆς ἐτέρας, φαίνεται ὅτι ἦτο προωρισμένη πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν λιτανειῶν καὶ πομπῶν καὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῶν βασιλείων μετὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ καθόλου μετὰ τῆς ἐτέρας ὀχθῆς. Συνεδέθη δὲ ἡ κατασκευὴ τῆς γεφύρας μετὰ τῆς μεγάλης τεχνητῆς λίμνης, ὅποτε τὰ ὕδατα τοῦ Εὐφράτου διοχετευθέντα ἀνωθεν τῆς πόλεως εἰς τὴν λίμνην ταύτην διηυκόλυνον καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς γεφύρας (ἴδ. κατωτέρω). Περὶ τῆς γεφύρας ταύτης ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις πάντα τὰ κατασκευασθέντα ὀχυρωματικὰ ἐν Βαβυλῶνι καὶ περὶ αὐτὴν ἔργα τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἀποδίδωσιν εἰς τὴν βασιλίδα Νίτωκριν, λέγει τὰ ἑξῆς (Α' 186) «... Κατὰ μέσην κού τὴν πόλιν τοῖσι λίθοις, τοὺς ὠρύξατο (ἢ Νίτωκρῖς), οἰκοδόμησε γέφυραν, δέουσα τοὺς λίθους σιδήρω τε καὶ μολίβῳ. Ἐπιτείνεσκε δὲ ἐπ' αὐτὴν, ὅπως μὲν ἡμέρη γένοιτο, ξύλα τετράγωνα, ἐπ' ὧν τὴν διάβασιν ἐποιεῦντο οἱ Βαβυλώνιοι τὰς δὲ νύκτας τὰ ξύλα ταῦτα ἀπαίρεσκον τοῦδε εἰνεκεν, ἵνα μὴ διαφροίνοντες τὰς νύκτας, κλέπτουεν παρ' ἀλλήλων». Ὁ δὲ Διόδωρος, ἀποδίδων, κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ, πάντα τὰ μεγάλα δημόσια ἔργα τῆς Βαβυλώνας καὶ ἰδίως τὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, τῇ Σεμιράμιδι, λέγει περὶ τῆς γεφύρας (Α' 8): «Αὕτη δὲ κατὰ τὸ στενωτάτον μέρος τοῦ ποταμοῦ γέφυραν σταδίων πέντε τὸ μῆκος (948 μέτ.) κατεσκεύασεν (2), εἰς βυθὸν φιλοτέχως καθίσασα τοὺς κίονας· οἱ δὲ εἰστήκεσαν ἀπ' ἀλλήλων πόδας δώδεκα· τοὺς δὲ συνεικόμενους λίθους τόρμοις σιδηροῖς διελάμβανε καὶ τὰς τούτων ἀρμονίας ἐπλήρου μολίβδον ἐντήκουσα· τοῖς δὲ κίοσι πρὸ τῶν τῷ θεῷμα δεχομένων πλευρῶν γωνίας προκατεσκεύασεν ἔχουσας τὴν ἀπορορὴν περιφερῆ καὶ συνδεδεμένην κατ' ὀλίγον ἕως τοῦ κατὰ τὸν κίονα πλάτους· ὅπως αἰ μὲν περὶ τὰς γωνίας ὀξυτέρη τε μῶσι τὴν καταφορὰν τοῦ θεύματος, αἱ δὲ περιφέρειαι τῇ τοῦτου βίᾳ συνείκουσαι πραγματικῶς τὴν σφοδρότητα τοῦ ποταμοῦ. Ἡ μὲν οὖν γέφυρα κεδρίναις καὶ κυπαριτίναις δοκοῖς, ἔτι δὲ φοινίκων στελέχεσιν ὑπερμεγέθει κατασκευασμένη, καὶ τριακόνητα ποδῶν οὔσα τὸ πλάτος, οὐδενὸς ἐδόκει τῶν Σεμιράμιδος ἔργων τῇ φιλοτεχνίᾳ λείπεσθαι».

Ἄλλα δημόσια ἔργα τοῦ Ναβουχοδονόσορος. — Καθ' Ἡρόδοτον (Α' 185) «Τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἄροντα πρότερον ἰθύν, ὅς σφι διὰ τῆς πόλιος μέσης ῥέει, τοῦτον, ἀνωθεν διώρυγας ὠρύξασα, (ἢ Νίτωκρῖς, ἄρα ὁ Ναβουχοδονόσορος, ἴδ. καὶ κατωτέρω) οὕτω δὴ τι ἐποίησε σκολιόν, ὥστε δὴ τρις ἐς τῶν τινα κωμῶν τῶν ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ ἀπικνέεται ῥέων». Ἡ κώμη αὕτη, εἰς ἣν τρις οὕτως ἀφικνεῖτο ὁ Εὐφράτης, ἑκατέτο Ἀρδέρικκα. Προστίθησι δὲ ὁ Ἡρόδοτος: «Καὶ νῦν οἱ ἂν κομίζονται ἀπὸ τῆσδε τῆς θαλάσσης (τῆς Ἑλληνικῆς) ἐς Βαβυλῶνα, καταπλέοντες ἐς τὸν Εὐφράτην τρις τε ἐς τὴν αὐτὴν ταύτην κώμην παραγίνονται καὶ ἐν τρισὶ ἡμέρησι».

Ἄλλ' ἐν τῶν μεγίστων καὶ σπουδαιωτάτων ἔργων τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἀποβλέπον καὶ πρὸς ἄμυναν τῆς πόλεως καὶ πρὸς ἐπωφελεῖ διακανόνισιν τοῦ ῥοῦ

(1) Ἡρόδ. Α' 186 «Τῆς πόλιος ἐούσης δύο φαρσέων, τοῦ δὲ ποταμοῦ μέσον ἔχοντος, ἐπὶ τῶν πρότερον βασιλείων, ὅπως τις ἐθέλοι ἐκ τοῦ ἐτέρου φάρσεως εἰς τοῦτερον διαβῆναι χορὴν πλοῖω διαβαίνειν, καὶ ἦν, ὡς ἐγὼ δοκέω, ὀχληρὸν τοῦτο».

(2) Ὡστε ἡ γέφυρα εἶχε μῆκος τοῦλάχιστον διπλάσιον τοῦ πλάτους τοῦ ποταμοῦ (1-2 σταδίων). Ἄλλως πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Στράβων, ὁ λέγων περὶ σταδίων πλάτους τοῦ Εὐφράτου, καὶ ὁ Ξενοφῶν, καθ' ὃν τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ ὑπερέβαινε τὰ δύο στάδια, συγχέουσι τὴν ἀνατολικὴν διώρυγα Ἀρμακάλαν τὴν διαρρέουσαν τὴν πόλιν (ἴδ. σελ. 504), τὴν ἔχουσαν πιθανῶς πλάτος 1-2 σταδίων, πρὸς τὸν κύριον τοῦ Εὐφράτου ῥοῦν, τὸν ἔχοντα πλάτος 4-5 σταδίων, ἐπὶ τοῦ ὁποῦοι κατασκευάσθη ἡ γέφυρα.

τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου, περὶ οὗ ἀναφέρουσι καὶ τὰ σφηνονειδῆ μνημεῖα καὶ αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις, εἶναι ἢ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεῖσα μεγάλη περὶ τὴν Βαβυλῶνα λίμνη, ἢ κατασκευὴ διηυκόλυνεν, ὡς εἴρηται, τὴν κτίσιν τῆς γεφύρας. Περὶ τῆς λίμνης ταύτης λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Α' 185): «Κατ' ἄνωθεν δὲ πολλῶν Βαβυλώνων ὠρυσε ἔλυτρον λίμνην, ὀλίγον τι παρατείνουσα ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, βάθος μὲν ἐς τὸ ὕδωρ αἰεὶ ὀρύσσουσα, εὖρος δὲ τὸ περίμετρον αὐτοῦ ποιεῦσα εἴκοσι τε καὶ τετρακοσίων σταδίων (79 περίπου χιλιόμετρον)· τὸν δ' ὀρυσσόμενον χοῦν ἐκ τούτου τοῦ ὀρύγματος ἀναισίμου παρὰ τὰ χεῖλεα τοῦ ποταμοῦ παραχέουσα. Ἐπεὶ τε δὲ οἱ ὀρύοντες, λίθους ἀγαγομένη κρηπίδα κύκλω περὶ αὐτὴν ἤλασεν. Ἐποίησε δὲ ἀμφοτέρω ταῦτα, τὸν τε ποταμὸν σκολιόν καὶ τὸ ὄρυγμα πᾶν ἔλος, ὡς ὅτε ποταμὸς βραδύτερος εἴη περὶ καμπὰς πολλὰς ἀγνύμενος, καὶ οἱ πλοοὶ ἕωσι σκολιοὶ ἐς τὴν Βαβυλῶνα, ἐκ τε τῶν πλοῶν ἐκδέχεται περίοδος τῆς λίμνης μακρῆ». Καθ' Ἡρόδοτον ὁ σκοπὸς τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου ἦτο στρατιωτικὸς, ἀμυντικὸς· ἐξετελέσθη δὲ τὸ ἔργον πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Βαβυλώνας, ὅποθεν ὑπῆρχε φόβος εἰσβολῶν. («Κατὰ τοῦτο δὲ ἐργάζετο τῆς χώρας τῇ αἰεὶ ἐσβολαῖ ἔσαν καὶ τὰ σύντομα ἐκ τῆς Μήδων ὁδοῦ, ἵνα μὴ ἐπιμισγόμενοι οἱ Μῆδοι ἐκμανθάνουεν αὐτῆς τὰ πρήγματα»). Ἡ τοῦ Ἡροδότου περιγραφή εἶναι ἱκανῶς ἀκριβής. Ἄλλ' ὁ Διόδωρος ἀποδίδων, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κτησίου παραδοθέντα, τὴν κατασκευὴν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος λίμνης εἰς τὴν Σεμίραμιν καὶ τρεῖς οὕτως ἐκτὸς τοῦ χώρου τῆς πραγματικῆς ἱστορίας παρενόησε τὸν σκοπὸν τοῦ ἔργου καὶ τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν τούτου περιέπλεξε πρὸς τὴν μυθώδη ἱστορίαν τῆς Σεμιράμιδος. «Ἡ Σεμίραμις, λέγει ὁ Διόδωρος (Β' 9), τῆς Βαβυλώνας ἐκλεξαμένη τὸν ταπεινότατον τόπον ἐποίησε δεξαμενὴν τετράγωνον, ἧς ἦν ἐκάστη πλευρὰ σταδίων τριακοσίων ἕξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου κατασκευασμένη, καὶ τὸ βάθος ἔχουσα ποδῶν τριακόνητα καὶ πέντε· εἰς ταύτην δ' ἀποστρέψασα τὸν ποταμὸν, κατεσκεύασεν ἐκ τῶν ἐπὶ τάδε βασιλείων εἰς θάτερα διώρυγα, ἕξ ὀπτῆς δὲ πλίνθου συνοικοδομήσασα τὰς καμάρας, ἕξ ἐκατέρου μέρους ἀσφάλτω κατέχευε ἠψημένην, μέχρις ὅτου τὸ πάχος τοῦ χρίσματος ἐποίησε πηγῶν τεσσάρων· τῆς δὲ διώρυγος ὑπῆρχον μὲν οἱ τοῖχοι τὸ πλάτος ἐπὶ πλίνθους εἴκοσι, τὸ δὲ ὕψος, χωρὶς τῆς καμφοῦσης ψαλίδος (1), ποδῶν δώδεκα, τὸ δὲ πλάτος ποδῶν δέκα πέντε· ἐν ἡμέραις δὲ ἐπὶ τὰ κατασκευασθείσης αὐτῆς ἀποκατέστησε τὸν ποταμὸν ἐπὶ τὴν προὔπαρχουσαν ῥύσιν, ὥστε, τοῦ θεύματος ἐπάνω τῆς διώρυγος φερομένου, δύνασθαι τὴν Σεμίραμιν ἐκ τῶν πέραν βασιλείων ἐπὶ θάτερα διαπορεύεσθαι, μὴ διαβαίνουσαν τὸν ποταμὸν. Ἐπέστησε δὲ καὶ πύλας τῇ διώρυγι χαλκᾶς ἕφ' ἐκατέρου μέρους, αἱ διέμειναν μέχρι τῆς τῶν Περσῶν βασιλείας». Ὡστε, κατὰ Διόδωρον, ὁ σκοπὸς τῆς κατασκευῆς τῆς μεγάλης ταύτης λίμνης ἦ, ὡς λέγει οὗτος, τῆς δεξαμενῆς, ἀπέβλεπεν ἀπλῶς εἰς τὴν διὰ διοχετεύσεως τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου κατασκευὴν τῆς ὑπὸ τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ ὑπογεῖου σήραγγος, δι' ἧς νὰ ὑπάρχη μυστικὴ διὰ τοὺς βασιλεῖς ὑπὸ τὸν ποταμὸν συγκοινωνία μεταξὺ τῶν δύο ἐκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ διαμερισμάτων τῆς Βαβυλώνας. Ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς ὑποποταμίου σήραγγος καὶ γεφύρας ὑπὸ τοῦ Διόδωρου λεγόμενα δὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου. Οὗτος μαρτυρεῖ μὲν ὅτι ἡ λίμνη ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν ἀποτροπὴν τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου καὶ εἰς ἀποξήρανσιν τοῦ ῥεῖθρου αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν λέγει ὅτι διὰ τῆς ἀποτροπῆς τῶν ὑδάτων κατασκευάσθη καὶ ὑποποτάμιος διώρυξ μεταξὺ τῶν δύο ὀχθῶν τοῦ πο-

(1) Καμάρας, ἀψίδος.

ταμοῦ λέγει δ' ἀπλῶς ὅτι ταῦτα ἐγένοντο, ἵνα κτισθῆ ἡ μνημονευθεῖσα ἀνωτέρω γέφυρα τοῦ Εὐφράτου καὶ ἵνα κατασκευασθῶσιν αἱ κρηπίδες αἱ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ὡς καὶ αἱ καταβάσεις, αἱ κλίμακες δηλονότι, αἱ ἀπὸ τῶν πυλίδων τῶν ἐπὶ τὰς αἰμασιὰς ἄγουσαι εἰς τὸν ποταμόν (1). Ἐν τοῖς μνημείοις λέγει ὁ Ναβουχοδονόσορ περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ: «Ἴνα καταβάλω τὸ μέτωπον τοῦ ἐχθροῦ, ἵνα μὴ οὕτως δυνήθῃ νὰ προσβάλῃ τοὺς περιβόλους τῆς Βαβυλώνας, περιέβαλον τὴν πόλιν δι' ἰσχυρῶν ρευμάτων ὕδατος ὥσπερ δι' ἀπείρου θαλάσσης. Τὸ νὰ διαβαίῃ τις (τὸ ρεῦμα τοῦτο) εἶναι ὡς νὰ διαβαίῃ τὴν μεγάλην θάλασσαν. Καὶ ἵνα καταστήσω ἀδύνατον κατακλυσμόν τινα ἐκ τοῦ μέσου αὐτοῦ, περιέχεα μεγάλα χῶματα περὶ αὐτὸ καὶ κατεσκεύασα πέριξ αὐτοῦ κρηπίδα ἀπὸ πλίνθων». Πάντα ταῦτα ἔχουσιν ἀναφορὰν τινα πρὸς κατασκευὴν λίμνης τινὸς ἢ τάφρου πλήρους ὕδατος περὶ τὴν Βαβυλώνα, ἀλλ' ἡ διασάφησις αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ τῆς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονευομένης τεχνητῆς λίμνης εἰς πολλὰς προσκρούει δυσχερεῖας (2).

Τοιαύτην κατέστησε τὴν Βαβυλώνα ὁ μέγας βασιλεὺς ὁ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Δανιὴλ (Δ' 27) παριστάμενος ὡς καλῶν τὴν πόλιν αὐτοῦ «τὴν Βαβυλώνα τὴν μεγάλην, ἣν ἐγὼ ᾤκοδόμησα εἰς οἶκον βασιλείας, ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος μου,

(1) Ἀλλὰ τὰ περὶ ὑπογείου σήραγγος ἀναφέρονται καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου (Τὰ εἰς Τυαγέα Ἀπολλῶν. Α' 25) «Ὁδ' ἀπόρρητος ὑποστειχει γέφυρα τὰ βασιλεία τάπαι τὰς ὄχθας ἀφανῶς ξυνάπτουσα· γυνὴ γὰρ λέγεται τῶν ἐπ' ἐκείνη ποι' ἀρχουσα τὸν ποταμόν ὑποξευξάει τρόπον, ὃν μὴ τις ποταμὸς ἐξευχθῆ· λίθους γὰρ τοὶ καὶ χαλκὸν καὶ ἀσφάλτον καὶ ὀπλοῦν ἐς ἐφυδρον ξύνδεον ἀνθρώποις εὐρηται παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ νήσασα, τὸ ρεῦμα εἰς λίμνας ἔτρεψε, ξηρὸν τ' ἤδη τὸν ποταμὸν ὠρυγε (*) ὀργυιὰς ἐς δύο σήραγγα ἐργαζομένη κοίλῃν, ἵν' ἐς τὰ βασιλεία τὰ παρὰ τὰς ὄχθας ὥσπερ ἐκ γῆς ἀναφαίνοντο, καὶ ἤρπεν αὐτὴν ἴσως τῷ τοῦ ρεῦματος δαπέδῳ. Οἱ μὲν δὲ θεμέλιοι ἐβεβήκεσαν καὶ οἱ τοῖχοι τῆς σήραγγος, ἄτε δὴ τῆς ἀσφάλτου δεομένης τοῦ ὕδατος ἐς τὸ λιθοῦσθαί τε καὶ πῆγνυσθαι, ὁ Εὐφράτης ἐπαφείθη ὑγρῷ τῷ ὀρόφῳ καὶ ὄδ' ἔστη τὸ ζεῦγμα».

(2) Δυσχερέστατον εἶναι νὰ συμβιβάσωμεν τὰ ἐν τοῖς μνημείοις λεγόμενα περὶ τῶν «δίκην θαλάσσης περιβαλλόντων τὴν πόλιν ἰσχυρῶν ρευμάτων ὕδατος» πρὸς τὰς περὶ τῆς τεχνητῆς λίμνης τῆς ἀνωθεν Βαβυλώνας ὀρυχθείσης Ἑλληνικὰς παραδόσεις· ἐπίσης δὲ δυσκολώτατον νὰ συμβιβάσωμεν καὶ τὰς Ἑλληνικὰς ταύτας παραδόσεις πρὸς ἀλλήλας. Ἡ ὑπὸ τῶν μνημείων ἀναφερομένη δίκην θαλάσσης τὸ τεῖχος τῆς Βαβυλώνας περιβάλλουσα λίμνη ἢ συναγωγὴ ὕδατων λίαν πιθανῶς δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς αὐτὴ ἢ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένη τάφρος ἢ οὐσα πλήρης ὕδατος καὶ περιθεύουσα τὸν περίβολον τῆς Βαβυλώνας. Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἀλλαχοῦ (Α' 191) ἀναφέρει λίμνην περὶ τὴν πόλιν «ἐοῦσαν ἔλος», ὁ δὲ Διόδωρος, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, λέγει ὅτι «ἡ πόλις (Βαβυλώνα) ἐπὶ πολὺν τόπον ἔλειπε περιεχέτο», καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὸ τεῖχος πύργων, ἀναλόγως τοῦ περιβόλου, ἦτο μικρὸς, ὡς διὰ τῶν ἐλῶν φρουρουμένης τῆς πόλεως. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ συμπεράνωμεν εὐλόγως ὅτι ἡ «πλήρῃ ὕδατος τάφρος» ἢ «περιθεύουσα τὸν περίβολον» καθ' Ἡρόδοτον, ἢ «περὶ τὴν Βαβυλώνα λίμνη ἢ ἐοῦσα τὸ ἔλος» κατὰ τὸν αὐτὸν Ἡρόδοτον, τὰ ἔλη τὰ περιέχοντα τὴν πόλιν κατὰ Διόδωρον καὶ «τὰ ἰσχυρὰ ρεύματα ὕδατος τὰ δίκην θαλάσσης ἀπείρου περιβάλλοντα τὴν πόλιν» κατὰ τὰ μνημεῖα, σημαίνουσιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐλώδη λίμνην, τὴν τάφρον τὴν βάθειαν τὴν πλήρη ὕδατος, ἀφοῦ καὶ τῆς τάφρου ταύτης τὰ χεῖλη, καθ' Ἡρόδοτον, ἦσαν τετειχισμένα διὰ κρηπίδος ἀπὸ πλίνθων καὶ ἀσφάλτου, ὡς καὶ τὰ τῆς τεχνητῆς θαλάσσης τῶν μνημείων. Ἀλλὰ τότε ποῦ ἦτο ἡ ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένη λίμνη ἢ ἔχουσα περιμετρὸν τετρακοσίων εἴκοσι σταδίων; Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι ἡ λίμνη αὕτη ἔκειτο «πολλῷ κατῦπερθε Βαβυλώνας». Δυνάμεθα λοιπὸν εὐκόλως νὰ συμπεράνωμεν ἐντεῦθεν ὅτι ἡ λίμνη αὕτη δὲν εἶναι ἡ «δίκην ἀπείρου θαλάσσης περιβάλλουσα τὴν Βαβυλώνα», ἀλλ' ὅτι

(*) Ὄρυσσε.

εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου» (1). Ὅμοια τούτοις λέγει ὁ Ναβουχοδονόσορ καὶ ἐν τοῖς μνημείοις αὐτοῦ: «Οὕτως ὠχύρωσα τὰ ἐρύματα τεχνικῶς καὶ ἐποίησα τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου (αλ-ερσιτι=πόλιν τοῦ κόσμου) φρούριον δχυρόν» (2).

Ἡ ἠθικὴ χαρακτὴρ τοῦ Ναβουχοδονόσορος.—Ὅτι ὁ μέγας βασιλεὺς, ὁ ἐπιτελέσας τοιαῦτα ἔργα, ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ ἐθεώρει τὰ ἔργα ταῦτα μαρτύριον τῆς δόξης τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ ἰδίως τὰ εἰς ἀκρόπολιν μεταβληθέντα ἀνάκτορα ἐθεώρει «ἀπρόσιτα εἰς τοὺς κακοὺς καὶ ἀδίκους» καὶ ἀνελογίζετο ὑπερηφάνως τὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἐμελλε νὰ ἐμποιήσῃ εἰς τὸ ὑπῆκοον τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔργου, τοῦτο ἦτο λίαν φυσικὸν καὶ μαρτυρεῖται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν. Ἀλλ' ὅτι ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς καὶ ἐν τῇ ὑπερηφάνῳ συναισθήσει τοῦ μεγαλείου τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ δὲν ἐπελάθετο τῶν ἠθικῶν νόμων τῆς ἀπέναντι τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ ταπεινώσεως καὶ δὲν ἐπαύσατο συνειδῶς ἐν τῇ ὑψίστῃ ἀκρότητι τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου τὴν ἀπέναντι τοῦ θεοῦ ἀνθρωπίνην σμικρότητα, μαρτυροῦσιν αἱ ἐπιγραφαὶ αὐτοῦ καὶ μάλιστα ὁ πρόλογος καὶ ὁ ἐπίλογος τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς, ἐν ἧ ἐκτίθενται λεπτομερῶς καὶ ἐξυμνοῦνται τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ. Ὁ πρόλογος τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἔχει ὅδε:

«Ἐξ ὅτου ἔπλασέ με Κύριος ὁ θεός μου, ὁ Μερωδάχ, καὶ ἐν κοιλίᾳ μητρὸς παρεσκεύασε τὴν γέννησίν μου, καὶ ἀφότου ἐγεννήθην ἐν τῷ κόσμῳ, ἐφοίτησα εἰς τὰ ἱερὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἠκολούθησα ταῖς ὁδοῖς τοῦ θεοῦ. Τοῦ Μερωδάχ, τοῦ μεγάλου Κυρίου, τοῦ θεοῦ, τοῦ δημιουργοῦ μου, μεγαλύνω τὰ ἐνδοξα ἔργα τοῦ Ναβοῦ τοῦ αἰωνίου αὐτοῦ υἱοῦ, ὃν ἀγαπῶ, ὑμῶν διαρκῶς τὴν ὑψηλὴν θεῖαν ἐντολήν. Ἐξ ὅλης μου τῆς πιστῆς καρδίας ἀγαπῶ καὶ σέβομαι τὴν θεότητα αὐτῶν, γεραίρω τὸ κράτος αὐτῶν. Ὅποτε ὁ ὕψιστος θεὸς Μερωδάχ ὕψωσε τὴν βασιλικὴν μου κεφαλὴν καὶ ἐνεπίστευσέ μοι τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ πλήθους τῶν λαῶν μου, τότε ὁ τῶν ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων κύριος Ναβοῦ παρέδωκέ μοι τὸ

εἶναι πιθανώτερον ἢ κατὰ Ἀβυδηνὸν ὑπὲρ τὴν πόλιν τῶν Σιπάρων ἢ Σεφφαρουαεὶμ μεγάλη τεχνητὴ λίμνη. Ἀλλ' ἡ λίμνη αὕτη εἶχε περίμετρον τεσσαράκοντα παρασαγγῶν ἦτοι 1200 σταδίων, τριπλασιὰ δηλονότι περίπου τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένης λίμνης. Οὕτω δὲ μεγάλοι ἐγείρονται δισταγμοὶ ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα τῶν δύο λιμνῶν. Ἐξ ἄλλου ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ ἀναφερομένη λίμνη ἔχει τὴν αὐτὴν περίμετρον πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Διοδώρου μνημονευομένην τὴν ἐκτεινομένην ἐπὶ 300 στάδια καθ' ἐκάστην πλευρᾶν, ἦτοι ἔχουσαν ἐν ὅλῳ περίμετρον 1200 σταδίων. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἄλλη ὑπάρχει διαφωνία. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ ἀναφερομένη λίμνη εἶχε βάθος 20 ὀργυιῶν, ἐνῶ ἡ τοῦ Διοδώρου λίμνη εἶχε βάθος 35 μόνον ποδῶν. Ἀλλὰς τιθεμένης κατὰ μέρος τῆς περὶ τοῦ βάθους τῆς λίμνης σημαντικῆς διαφωνίας μεταξὺ Ἀβυδηνοῦ καὶ Διοδώρου, ὡς καὶ τῆς περὶ τῆς περιμέτρου διαφωνίας μεταξὺ τῶν δύο τούτων συγγραφέων ἐξ ἐνός καὶ τοῦ Ἡροδότου ἐξ ἄλλου, δυνάμεθα νὰ εἰκασάμεν ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν τριῶν τούτων συγγραφέων ἀναφερομένη λίμνη οὐσα ἢ αὐτὴ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν περιβάλλουσαν τὴν Βαβυλώνα ἐλώδη λίμνην τοῦ Ἡροδότου ἢ πρὸς τὰ «δίκην θαλάσσης ἀπείρου περιβάλλοντα τὸν περίβολον ρεύματα» τῶν μνημείων, ἀλλ' εἶναι ἡ λίμνη ἢ τεχνητὴ, ἢ παρὰ τὰ Σίπαρα λεκάνη, ἣς ἐμνημονεύσαμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ναβοπαλασσάου, ἢ σκαφίστα πλησίον τοῦ Εὐφράτου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου. Τῆς λεκάνης ταύτης, ὡς λέγεται ἐν τοῖς μνημείοις, ἡ δεξαμενὴς, ὡς λέγεται παρὰ Διοδώρου, ἢ λάκκου, ὡς καλεῖται παρὰ Ἀβυδηνῶν, τὴν κατασκευὴν ἀρχαίαν ἀπὸ τοῦ Ναβοπαλασσάου συνεπλήρωσεν ἴσως ὁ Ναβουχοδονόσορ, εἰ καὶ ἐν τοῖς μνημείοις σαφῆς τι περὶ τούτου δὲν λέγεται.

(1) Πρβλ. Ἱερμείου ΚΗ' (παρ' Ο', ΝΑ' ἐν τῷ Ἐβρ. κειμ.) «Ἐὰν ἀναβῆ Βαβυλώνα, ὡς ὁ οὐρανός.. ἐὰν ὀχυρώσῃ ὑπὸς ἰσχύος αὐτῆς, παρ' ἐμοῦ ἤξουσιν οἱ ἐξολοθρευόμενοι αὐτῆν» καὶ Δανιὴλ Δ' 19 «Ἡ μεγαλωσύνη σου, βασιλεῦ (Ναβουχοδονόσορ), ἐμεγαλύνθη καὶ ἐφθασεν εἰς τὸν οὐρανόν».

(2) Πρβλ. Διονυσ. Περιήγ. στ. 1005

«...Βαβυλὼν ἱερὴ πόλις· ἦν ὅα τε πᾶσαν Τείχεσιν ἀρραγεσί Σεμίραμις ἐστεφάνωσεν».

σκήπτρον τῆς δικαιοσύνης, ἵνα ποιμαίνω τὸν λαόν. Φοβοῦμαι αὐτούς, καὶ προσέρχομαι τῇ θεότητι αὐτῶν, ἵνα ἐπικαλέσωμαι τὸ ἅγιον ὄνομα αὐτῶν· σέβομαι τοὺς θεοὺς καὶ τὰς θεαίνας. Ἰκέτευσα τὸν Κύριόν μου Μερωδάχ· ἤνοιξα τὸ στόμα μου πρὸς δέησιν· ὁ λόγος τῆς καρδίας μου ἦλθε πρὸς αὐτὸν καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ: Αἰώνιε, Ἄγιε Κύριε παντοκράτωρ· τὸν βασιλέα, ὃν ἠγάπησα, οὐ τὸ ὄνομα εὐαρεστεῖσαι νὰ καλῆς, ὀδήγησον αὐτὸν πρὸς τὴν εὐθύτητα, φύλαττε αὐτὸν ἐν τῇ εὐθείᾳ δεξιῶν. Ἐγὼ ὁ ἡγεμὼν, ὁ ὑπακούων Σοί, εἰμὶ ἔργον τῶν χειρῶν Σου. Σὺ ἐπλασάς με, καὶ ἔδωκάς μοι τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν διὰ τῆς σῆς χάριτος τῆς τῶν πάντων κρατούσης. Δίδαξόν με τὸ ἀγαπᾶν τὴν πιστὴν σου ἀρχὴν, ἐφορίζωσον ἐν τῇ καρδίᾳ μου τὸν πρὸ Σοῦ φόβον, ποιήσόν μοι ὅ,τι εὐδοκεῖς Σὺ ὁ δωρησάμενός μοι τὴν ζωὴν. Καὶ εἰσήκουσε τῆς προσευχῆς μου ὁ ὕψιστος, ὁ δεδοξασμένος, ὁ μέγιστος ἐν τοῖς θεοῖς, ὁ σεπτὸς Μερωδάχ· καὶ ἐνωτίσατο τὴν δέησιν μου καὶ εὐμενῶς ἀπεκάλυψε τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὴν καρδίαν μου τὸν φόβον τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ παρώρμησε τὴν ψυχὴν μου πρὸς τὸ ἀγαπᾶν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. Ἐξίσταμαι πρὸ τῆς δόξης αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν κραταιὰν αὐτοῦ προστασίαν διήλθον, διὰ μακροῦς χρόνων, διὰ μακρὰν κειμένην ὁδὸν, ὁδοῦς ἐκτεινομένης ἀπὸ τῆς ἄνω μέχρι τῆς κάτω θαλάσσης, ἀγνώστους ἀτραπούς, ἐνθα ἀνεκτόπωντο τὰ βήματά μου καὶ ὁ ποῦς μου δὲν ἠδύνατο νὰ σταθῇ, ὁδὸν ταλαιπωρίας, ὁδὸν δίψης. Τοὺς ἀπειθεῖς ὑπέταξα, τοὺς ἐναντιομένους ἠχμαλώτισα (1)· τὴν χώραν διώκησα ἐν εὐθύτητι· τοὺς ἀνθρώπους συνέλαβον, ἀπήγαγον ἐν αὐτοῖς ἀγαθοὺς τε καὶ φαύλους· ἀργυρον, χρυσόν, πολυτίμους λίθους, χαλκόν, φοίνικα, κέδρον πολύτιμον, τὰ προϊόντα τῶν ὀρέων, τὸν καρπὸν τῆς θαλάσσης, ἤνεγκον ἐν λαμπρᾷ πλησμονῇ ὡς δῶρον βαρύτεμον καὶ πλούσιον φόρον εἰς τὴν ἐμὴν πρωτεύουσαν Βαβυλῶνα πρὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ (τοῦ Μερωδάχ)...». (Ἐνταῦθα γίνεται μακρὸς λόγος ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν τοῦ βασιλέως, μεθ' ὃ ἐπαναλαμβάνων οὗτος τὴν δέησιν ἐπιλέγει): «Τὴν Βαβυλῶνα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς χώρας, ὠχύρωσα καὶ ἐποίησα αὐτὴν ὁμοίαν δρυμώδει ὄρει. Ἡὐξάμην Μερωδάχ τῷ θεῷ μου καὶ ἤρα τὰς χεῖράς μου: Μερωδάχ, πρῶτιστε τῶν θεῶν, Δέσποτα κραταιέ, Σὺ μὲ ἐδημιούργησας, Σὺ μοι τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ μου ἔδωκας. Τὴν ἀγιοσύνην τοῦ Σοῦ δόμου ἀγαπῶ ὡς τὴν ἐμὴν πολύτιμον ζωὴν. Ὡς ἠγάπησα ἐγὼ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῆς θεότητός Σου, οὕτω νεῦσον καὶ σὺ εὐμενῶς εἰς τὴν ἐπαρσιν τῶν χειρῶν μου, εἰσάκουσον τῆς δεήσεώς μου. Ναί· εἰμὶ ὁ βασιλεὺς ὁ ἀνοικοδομῶν τοὺς ναοὺς, ὁ εὐφραίνων τὴν καρδίαν Σου, ὁ ζηλωτὴς ἡγεμὼν, ὁ ἀνοικοδομῶν πάσας τὰς πόλεις Σου. Εἶθε τῷ σῷ κελεύσματι, ὁ Μερωδάχ, ὁ ὑπ' ἐμοῦ οἰκοδομηθεὶς οἶκος νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ αἰῶνας! εἶθε νὰ ἐμπλησθῇ τοῦ πλοῦτου αὐτοῦ, εἶθε ἐν αὐτῷ νὰ προσέλθω μέλοι γράτους, καὶ νὰ ἐμπλησθῶ δόξης. Εἶθε νὰ δέχωμαι ἐν αὐτῷ φόρους βαρεῖς παρὰ τῶν βασιλέων τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ ὀρίζοντος καὶ παρὰ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶθε ἀπὸ τοῦ ὀρίζοντος τοῦ οὐρανοῦ μέχρι τοῦ μεσουρανήματος καὶ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου μηδένα νὰ ἔχω πολέμιον. Εἶθε οἱ ἐμοὶ ἀπόγονοι νὰ ἀρχωσιν ἐν αὐτῷ πάντων τῶν ἀνθρώπων».

Τοιοῦτος ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ. Τοιοῦτος δὲ περιῖπου παρίσταται καὶ ἐν τῇ Ἰερᾷ Γραφῇ ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ τοῦ ἀνδρός, καίπερ ἐν πολλοῖς παρελλογιζόμενος (2).

(1) Τοιαῦτα εἶναι τὰ μόνα ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος περὶ τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ πράξεων ἐν τοῖς μνημείοις ἀναφερόμενα.

(2) Περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Ναβουχοδονόσορος λέγει ὁ Tiele (σελ. 457): Αἱ δεή-

Ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐν τῇ Ἰερᾷ Γραφῇ.— Ἄλλ' ὁ εὐσεβὴς οὗτος μονάρχης ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ χαρακτηρισθῇ ὑπὸ τῶν δουλωθέντων ὑπ' αὐτοῦ ξένων λαῶν, καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τὸ μὲν ὡς ὑπερόπτης καὶ τυραννικὸς ἡγεμὼν, τὸ δὲ ὡς εἰκὼν καὶ ἐνσάρκωσις τῆς ματαιότητος τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου ἐν τῷ ὕψει αὐτῷ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὕψους τούτου ῥέποντος πρὸς τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ταπεινώσιν. Ἡ διττὴ αὕτη ἰδέα περὶ Ναβουχοδονόσορος διετυπώθη ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἰδίως ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Δανιήλ. Εἶδομεν ὅτι ἀμφότεροι οἱ μεγάλοι προφήται τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ σύγχρονοι τῷ Ναβουχοδονόσορι, Ἰερεμίας καὶ Ἰεζεκιήλ, ὧν ὁ μὲν προεφήτευσεν καὶ ἐπολιτεύετο θεοσεβῶς ἐν Ἰουδαίᾳ, ὁ δὲ ἐν τῷ τόπῳ αὐτῷ τῆς μετοικεσίας, διέκειντο εὐμενῶς πρὸς τὸν Ναβουχοδονόσορα καὶ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ, θεωροῦντες τὸν μέγαν βασιλέα ὡς ὄργανον τῶν βουλῶν αὐτοῦ τοῦ Ἰεχωβά καὶ τὰ τελούμενα ὑπ' αὐτοῦ ἔργα παριστῶντες ὡς πληρώσιν τῶν ἀπαραιτήτων βουλευμάτων τοῦ Ἰεχωβά. Τοῦτο δὲν ἐκώλυσε τὸν μέγαν Ἰερεμίαν νὰ προφητεύσῃ περὶ τῆς μελλούσης καταστροφῆς τῆς Βαβυλῶνος ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ἀλλὰ περὶ τοῦ βασιλέως τούτου ἐλάλησαν ἀμφότεροι πολλὰκις μετὰ τινος σεβασμοῦ καὶ σχεδὸν μετὰ τινος συμπαιθείας. Ἄλλ' ὡς εἶδομεν, ἡ πλειονότης τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ δὲν συνεμερίζετο τὰς γνώμας ταύτας καὶ διέκειτο δυσμενέστατα κατὰ τῆς Βαβυλῶνος καὶ κατὰ τοῦ βασιλέως αὐτῆς. Ἡ δὲ ἐπελθοῦσα ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἡ τοῦ ναοῦ καταστροφὴ καὶ σύλησις δὲν ἠδύνατο νὰ μετατρέψῃ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τὴν δυσμένειαν ἐκείνην εἰς συμπάθειαν. Τὸ παράδειγμα τοῦ Δανιήλ καὶ τῶν τριῶν συντρόφων αὐτῷ παιδῶν μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐν Βαβυλῶνι ἐλάμβανον ὑπηρεσίας καὶ μεγάλα ἀξιώματα ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ βασιλέως. Παῖδες Ἰουδαίων ἐκλεγόμενοι ἐκ τῶν εὐφροστέρων ἐδιδάσκοντο τὰ Χαλδαϊκὰ γράμματα καὶ τὴν Χαλδαϊκὴν σοφίαν (1). Ἀλλὰ πάντα ταῦτα δὲν ἠδύνατο νὰ διαλλάξωσι πρὸς τὸ νέον καθεστῶς λαὸν ἔχοντα τοσοῦτον βαθεῖαν καὶ ἰερὰν τὴν συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀτομικότητος, οἷος ἦν ὁ Ἰουδαϊκός, λαὸν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τῆς Βαβυλῶνος μετὰ κλαυθμῶν ἀτενίζοντα πνευματικῶς πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ὀμνύοντα δι' ὄρκων τῶν μεγίστων ὅτι οὐδέποτε ἐμελλε νὰ ἐπιλάθῃται αὐτῆς, καὶ θεωροῦντα τὸν νέον τόπον διαμονῆς ὡς τόπον ἐξορίας, ὡς γῆν ξένην μὴ παρέχουσαν κἂν τὴν ἠθικὴν διάθεσιν τοῦ ψάλλειν τῷ Κυρίῳ ἐπὶ ταιαύτης γῆς. («Πῶς ἔσωμεν τῷ Κυρίῳ ἐπὶ γῆς ἄλλοτριᾶς;»). Ἀπέναντι λοιπὸν τῆς πλειονότητος τοιοῦτου λαοῦ ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ πορθητὴς τῆς ἁγίας πόλεως, ὁ καταστροφεὺς τοῦ ναοῦ, ὁ συλήσας τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ τὸν λαὸν αὐτὸν μετοικήσας εἰς Βαβυλῶνα, ἦτο ὁ ἡγεμὼν ὁ αἰχμαλωτίας τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ ἐπιβουλεύσας τῇ ὑπάρξει αὐτοῦ. Καὶ τοιοῦτος ἡγεμὼν δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ θεωρηθῇ ἀσεβὴς καὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς θεοὺς αὐτοῦ εὐσεβεῖα, καὶ ἐν τῇ ἰσχύϊ τῆς δυνάμεως καὶ τῇ αἰγλή τῆς δόξης νὰ μὴ θεωρηθῇ μάταιος καὶ ἐπὶ ματαιότητι μεγαλείου ἐπαίρομενος καὶ εἰς ὄλεθρον καταδικασμένος. Ἡ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐπελθοῦσα ταχεῖα καταστροφὴ ἔτι μᾶλλον ἐπέρ-

σεις, ὡς ἀπευθύνει ὁ Ναβουχοδονόσορ πρὸς τοὺς θεοὺς, εἰσὶ τοσοῦτον ἄγνοιαι καὶ ὑψηλαί, καὶ μαρτυροῦσι θρησκευτικὸν αἰσθημα τοσοῦτον βαθὺ καὶ ἀληθές, ὥστε καὶ εὐσεβὴς τις Ἰσραηλίτης ἠδύνατο νὰ προφέρῃ αὐτάς, ἀντικαθισταμένον τῶν ὀνομάτων Μερωδάχ καὶ Βαβυλῶν διὰ τῶν ὀνομάτων Ἰεχωβά καὶ Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ναβουχοδονόσορ εἶναι ἡ τελευταία μεγάλη μορφή ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ. Εἶναι ἀνδρεῖος καὶ εὐσεβὴς, σθεναρὸς τὴν βουλήν καὶ μεγάλθυμος, ἀληθὴς βασιλεὺς, πρὸς ὃν ὀλίγοι τῶν προκατόχων αὐτοῦ ἀνεληθόντων εἰς τὸν θρόνον τῆς Βαβυλῶνος ἢ τῆς Νινευί, ἐν δὲ τοῖς ὑστερονόμοις ὁ Δαρείος ὁ Ὑστάσπουρος δύνανται νὰ παραβληθῶσι, καὶ ὃν μόνος ὁ Σαργῶν Β' ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις καὶ ὁ Κῆρος (ὁ μέγας) ἐν τοῖς ἐπιγενομένοις βασιλεῦσιν ὑπερέβαλον.

(1) Ἰωσηπτ. Ἰουδ. Ἀρχαιολ. I', I' 1.

ρωσε τὴν τοιαύτην περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ γνώμην. Καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Δανιήλ, ὅπερ εἰς οἰονδήποτε χρόνον κἀν θεωρηθῆ ἄνηκον, συνεργάφη πάντως μετὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν μετοικεσίαν, ἐγένετο διερμηνεύς παρὰ τῷ Ἰουδαϊκῷ λαῷ τῶν τοιούτων περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἰδεῶν. Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ὁ Ναβουχοδονόσορ παρίσταται καταλαμβανόμενος ὑπὸ διαφόρων δράσεων, ἃς ἐξηγεῖται αὐτῷ ὁ Δανιήλ (1). Ἐν μὲν τῶν δράσεων τούτων λίθος ἀποσχίζόμενος, ἄνευ χειρῶν, ἀπὸ τοῦ ὄρους πατάσσει καὶ καταρρίπτει καὶ μεταβάλλει εἰς κόριν μεγαλοπερῆ εἰκόνα ἔχουσαν κεφαλὴν χρυσήν, βραχίονας ἀργυροῦς, κνήμας σιδηρᾶς, πόδας ἐν μέρει σιδηροῦς, ἐν μέρει ὄστρακίνους. Καὶ ὁ Δανιήλ ἐρμηνεύει τὸ ὄραμα, καθ' ὃν τρόπον ἐξεθήκαμεν ἐν Α'. Τόμῳ (σελ. 227 κέξ.), ὡς κεφαλὴν χρυσὴν παριστῶν τὴν βασιλείαν τοῦ Ναβουχοδονόσορος καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς εἰκόνης ὡς τὰς βασιλείας τὰς μελλούσας νὰ διαδεχθῶσιν ἄλληπαλλήλως, μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βαβυλώνας, τὴν κυριαρχίαν τοῦ κόσμου (τὴν βασιλείαν τὴν Μηδοπερσικὴν, τὴν Ἑλληνομακεδονικὴν, καὶ τὴν ἑσχάτην πασῶν, τὴν Ρωμαϊκὴν κοσμοκρατορίαν). Ὁ Ναβουχοδονόσορ παρίσταται ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ὡς στήσας ἐν πεδίῳ Δειροῦ χρυσὴν εἰκόνα ὑψους πήχεων ἐξήκοντα καὶ πλάτους πήχεων ἑξ καὶ ἐπιτάσσει πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις νὰ προσκυνήσωσιν αὐτῇ, καὶ τιμωρήσας διὰ πυρὸς καμίνου φλεγόμενης τοὺς τρεῖς παῖδας τοὺς μὴ προσκυνήσαντας (2). Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ (κεφ. Δ') γίνεται προφητικὴ τις παραβολὴ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους πρὸς ὑψηλὸν καὶ μεγαλοπερὲς δένδρον, ὡς παρὰ τῷ Ἰεζεκιήλ γίνεται παραβολὴ τοῦ Ἀσσοῦ πρὸς κυπάρισσον τοῦ Λιβάνου (3), καὶ ἐν τῇ αὐξήσει καὶ τῇ πτώσει τοῦ δένδρου εἰκονίζεται τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ πτώσις τοῦ Ναβουχοδονόσορος καὶ τοῦ κράτους αὐτοῦ. «Ἐγὼ ὁ Ναβουχοδονόσορ, λέγεται παρὰ Δανιήλ, εὐθνήων ἤμην ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ εὐθάλων ἐπὶ τοῦ θρόνου μου. Ἐνύπνιον εἶδόν καὶ ἐφοβήρισε με καὶ ἔταράχθη ἐπὶ τῆς κώτης μου καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου ἔτάραξάν με...» (Εἶτα ὁ Ναβουχοδονόσορ διηγείται τὸ ὄνειρον πρὸς τὸν Δανιήλ ἢ Βαλτάσαρ (4), ὡς ἔχοντα πνεῦμα θεοῦ ἁγίου ἐν ἑαυτῷ). «Ἐπὶ τῆς κώτης μου ἐθεώρουν, καὶ ἰδοὺ δένδρον ἐν μέσῳ τῆς γῆς, καὶ τὸ ἕψος αὐτοῦ πολὺ. Ἐμεγαλύνθη τὸ δένδρον ἐκεῖνο καὶ ἴσχυσε καὶ τὸ ἕψος αὐτοῦ ἔφθασεν ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸ κύτος αὐτοῦ εἰς τὸ πέρας ἀπάσης τῆς γῆς, τὰ φύλλα αὐτοῦ ὠραία, καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς, καὶ τροφή πάντα ἐν αὐτῷ, καὶ ὑποκάτω αὐτοῦ κατεσκίονον τὰ θηρία τὰ ἄγρια καὶ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατόκουν τὰ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐτρέφετο πᾶσα σάρξ. Ἐθεώρουν ἐν ὄραματι τῆς νυκτός ἐπὶ τῆς κώτης

(1) Ὁ Δανιήλ παρίσταται ἐν αὐτῷ τῷ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενῳ βιβλίῳ ὡς θεόπνευστος ὄνειροκρίτης (ὄπως ὁ Ἰωσήφ ἐν τῇ Γενέσει), ἀπέναντι τῶν Χαλδαίων σοφῶν τῶν ἐπαοιδῶν, μάγων, φαρμακῶν, μάντεων. Σημειωτέον ὅτι οἱ Χαλδαῖοι σοφοὶ οἱ ἐν διαφόροις Βαβυλωνιακαῖς πόλεσιν ἔχοντες ἰδίαις σχολαῖς (ἴδ. σελ. 209) ἐν Βαβυλώνι ἀπετέλουν, καθὰ μανθάνομεν ἐκ τῶν μνημείων, εἰδὸς τι Ἀκαδημίας καλουμένης. Ἐ-μουνουν (=οἶκον σοφίας), εἰς ἣν φαίνεται ὅτι ἄνηκον ἐξωτερικῶς καὶ κατὰ τύπον καὶ ὁ Δανιήλ.

(2) Ἐπίκαιρον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου (ἐν τοῖς εἰς Τυανέα Ἀπολ. Α' 25) ὅτι εἰς τοὺς ξένους τοὺς εἰσερχομένους εἰς Βαβυλώνα ὁ τῶν πυλῶνων ἑπαρχος κατὰ τὴν εἴσοδον παρουσίαιεν εἰκόνα χρυσὴν τοῦ βασιλέως, ἣν ὁ εἰσερχόμενος ἔπρεπε νὰ προσκυνήσῃ ἄλλως δὲν ἦτο θεμιτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἱερὰν πόλιν Βαβυλώνα.

(3) Ἰδ. σελ. 472. Ἡ πρὸς δένδρα μεγαλοπερῆ παρομοίωσις τῶν μεγάλων κρατῶν εἶναι εἰκὼν ποιητικὴ συνήθης ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Καὶ ὁ Ὀσμάν ὁ ἰδρυτὴς τοῦ κράτους τοῦ Ὀσμάνικοῦ, πρὶν ἀνέλθῃ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μικροῦ τότε κράτους τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, εἶδε κατ' ὄναρ δένδρον μεγαλοπερὲς καλύπτον τὴν γῆν καὶ τὰς ἐπ' αὐτῆς χώρας καὶ πόλεις καὶ ὄρη καὶ ποταμούς ἀπὸ Ἀτλαντος μέχρι Κανκάσου καὶ ἀπὸ Ἰστρου μέχρι Τίγρητος καὶ Νείλου.

(4) Δαν. Δ' 5 «Ὁδὸ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου» (τοῦ θεοῦ τοῦ Ναβουχοδονόσορος). Βαλτάσαρ ἦν καὶ τις Βαβυλώνιος ἡγεμονόπαις (ἴδ. κατωτ.).

μου ἐργήγορος, καὶ ἰδοὺ ἐξ(1), καὶ ἅγιος οὐρανοῦ κατέβη, καὶ ἐφώνησεν ἐν ἰσχύϊ καὶ οὕτως εἶπεν: Ἐκκόψατε τὸ δένδρον καὶ ἐκτίλατε τοὺς κλάδους αὐτοῦ, καὶ ἐκτινάξατε τὰ φύλλα αὐτοῦ, καὶ διασκορπίσατε τὸν καρπὸν αὐτοῦ· σαλευθήτωσαν τὰ θηρία ὑποκάτωθεν αὐτοῦ καὶ τὰ ὄρνεα ἀπὸ τῶν κλάδων αὐτοῦ. Πλὴν τὴν φυὴν τῶν ῥιζῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ ἔασατε καὶ ἐν δεσμῷ σιδηρῷ καὶ χαλκῷ καὶ ἐν τῇ γλῶττῃ ἕξω καὶ ἐν τῇ δροσῷ τοῦ οὐρανοῦ κοιτασθήσεται καὶ μετὰ τῶν θηρίων ἡ μερὴ αὐτοῦ ἐν τῷ χρότῳ τῆς γῆς. Ἡ καρδία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀλλοιωθήσεται καὶ καρδία θηρίου δοθήσεται αὐτῷ καὶ ἐπτά καιροὶ ἀλλαγῆσονται ἐπ' αὐτόν». Τὸ ὄνειρον τοῦτο ἐξηγεῖται ὁ Δανιήλ τῷ βασιλεῖ ὡς ἀναφερόμενον εἰς αὐτόν τὸν Ναβουχοδονόσορα προστιθεὶς τάδε: «Τὸ δένδρον, ὃ εἶδες, τὸ μεγεθυνθὲν... σὺ εἶ, βασιλεῦ· ὅτι ἐμεγαλύνθησας καὶ ἴσχυσας, καὶ ἡ μεγαλωσύνη σου ἐμεγαλύνθη καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἡ κυρεία σου εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς... Διὰ τοῦτο, βασιλεῦ, ἡ βουλή μου ἀρεσάτω σοι, καὶ τὸς ἁμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀδικίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πηνήτων· ἴσως ἔσται μακρόθυμος τοῖς παραπτώμασιν ὃ θεός. Καὶ ταῦτα πάντα ἐπραγματοποιήθησαν ἐπὶ τὸν Ναβουχοδονόσορα τὸν βασιλέα. «Μετὰ δωδεκάμηνον, ἐπὶ τῷ ναφ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν Βαβυλώνι περιπατῶν ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς καὶ εἶπεν: Οὐχ' αὕτη ἐστὶν ἡ Βαβυλών ἡ μεγάλη, ἣν ἐγὼ ᾠκοδόμησα εἰς οἶκον βασιλείας, ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος μου, εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου; Ἐτι τοῦ λόγου ἐν τῷ στόματι τοῦ βασιλέως ὄντος, φωνὴ ἀπ' οὐρανοῦ ἐγένετο σοὶ λέγουσι, Ναβουχοδονόσορ, βασιλεῦ ἡ βασιλεία σου παρήλθεν ἀπὸ σοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων σὲ ἐκδιώκουσι καὶ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἡ κατοικία σου. Αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ λόγος συνετελέσθη ἐπὶ Ναβουχοδονόσορα τὸν βασιλέα καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐξεδιώχθη καὶ χόρτον ὡς βοῦς ἤσθη, καὶ ἀπὸ τῆς δροσῆς τοῦ οὐρανοῦ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐβάφη, ἕωσον αἱ τρίχες αὐτοῦ ὡς λεόντων ἐμεγαλύνθησας, καὶ οἱ ὄνυχες αὐτοῦ ὡς ὄρνέων. Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν ἐγὼ ὁ Ναβουχοδονόσορος τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβλασθον καὶ αἱ φρένες μου ἐπ' ἐμὲ ἐπεστράφησαν, καὶ τῷ ὑψίστῳ ἠὺλόγησα καὶ τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα ἤνεσα, καὶ ἐδόξασα ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν. Αὐτῷ τῷ καιρῷ αἱ φρένες μου ἐπεστράφησαν ἐπ' ἐμέ, καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας μου ἦλθον» καὶ ἡ μορφή μου ἐπέστρεψεν ἐπ' ἐμέ καὶ οἱ μεγιστᾶνες μου ἐζήτησαν με, καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν μου ἐκραταιώθη, καὶ μεγαλωσύνη περισσοτέρα προσετέθη μοι. Νῦν οὖν ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ αἰνῶ καὶ ὑπερῶ καὶ δοξάζω τὸν βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀληθινά, καὶ αἱ κρίσεις αὐτοῦ κρίσεις, καὶ πάντας τοὺς πορευομένους ἐν ὑψηροφρασίᾳ δύναται ταπεινώσαι». Τὰ παρατεθέντα χωρία τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιήλ δεικνύουσι ὅτι καὶ ἐν τοῖς μετὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν αἰγματολογοῦσιν χρόνοις καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις, παρ' ὅλον τὸ ἐθνικὸν μῖσος τὸ ἀκμάζον παρὰ τῷ λαῷ τούτῳ ἐναντίον τῆς Βαβυλωνίας καὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως αὐτῆς, παρ' ὅλας τὰς πρὸς παραμόρφωσιν τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ναβουχοδονόσορος τάσεις, παρ' ὅλας τὰς ἀποδιδόμενας τούτῳ ἀσεβεῖς πράξεις, ἀνακηρύσσεται ἡ θεοσεβία τοῦ ἀνδρός καὶ ἡ συνειδήσις τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος καὶ δόξης καὶ τιμῆς παρίσταται συνδεομένη παρὰ τῷ ἀνδρὶ μετὰ τῆς μεγάλης ἠθικῆς βασιλικῆς ἀρετῆς τῆς ἠθικῆς ταπεινώσεως ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ. Μόνον τὰ ἱστορούμενα περὶ τῶν τριῶν παιδῶν ἀπέδοσαν τῷ Ναβουχοδονόσορ, ἰδίως ἐν τοῖς Χριστιανικοῖς χρόνοις καὶ ἐν τῇ Χριστιανικῇ φιλολογίᾳ καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς ὑμνογράφοις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, χαρακτῆρα καὶ ιδιότητα τυράννου δυσσεβοῦς καὶ παρεστῆσαν αὐτὸν ὡς

(1) Λέξις Χαλδαϊκὴ παρὰ Δανιήλ σημαίνουσα, κατὰ τὴν μεταγενεστέραν Ἑβραϊκὴν θεολογίαν, τὸν ἄγγελον φύλακα τῆς ψυχῆς.

θεοστρυγή διώκτην τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ καὶ ἐμμέσως τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. Τοιαύτη ἡ ἠθικὴ εἰκὼν τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ.

Ὁ *Ναβουχοδονόσορ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι συγγραφεῦσιν*.—Ὁ Ναβουχοδονόσορ ἦτο ὀλίγον γνωστός εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι συγγραφεῦσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ σπανίως ἀναφέρεται. Αἱ μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἰδίως τῶν Ἀσιατικῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, καὶ τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας σχέσεις πολὺ πρὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος εἶχον ἀγαπυχητῆ σπουδαίως καί, καθὰ εἶδομεν, ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Σεναχειρίμ, τῷ τε πεζικῷ καὶ τῷ ναυτικῷ, ὡς καὶ ἐν τῷ τοῦ Ἀσσαραδδὸν ὑπῆρχον Ἕλληνες μισθοφόροι (ἴδ. σελ. 390). Ὅτι δὲ ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ὑπῆρχον μισθοφόροι Ἕλληνες, ὅπως ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ στρατῷ τῶν συγγρόνων Φαραῶ, μαρτύριον τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀντιμενίδα, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ περιφήμου Ἀλκαίου, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐρρήθη. Περὶ τοῦ Ἀντιμενίδα δὲν λέγεται ῥητῶς ὅτι ὑπηρετεῖ τῷ Ναβουχοδονόσορ, ἀλλ' ὁ χρόνος, καθ' ὃν ὑπηρετεῖ ἐν τῷ *Βαβυλωνιακῷ στρατῷ*, ὡς σαφῶς φαίνεται, εἶναι ὁ τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Καὶ ὅμως τὸ ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος παρὰ τοῖς πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου συγγραφεῦσιν εἶναι ἀγνωστον, εἰ καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ὅλως ἀγνωστα. Ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ἄλλ' ὑπὸ τὰ ὀνόματα δύο ἄλλων ἡγεμόνων λανθάνει παρ' αὐτῷ ὁ Ναβουχοδονόσορ. Ὁ εἰς τῶν ἡγεμόνων τούτων εἶναι ὁ *Λαβύνητος*, ἡ δ' ἑτέρα ἡ *Νίτωκρις*. Δύο Λαβυνήτους γινώσκει ὁ Ἡρόδοτος. Τούτων ὁ πρῶτος ἀναφέρεται παρ' αὐτῷ ἅπαξ (Ἡροδ. Α' 74) ὡς Βαβυλώνιος βασιλεὺς μεσολαβήσας ὁμοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Κιλικίας Συνένεως πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης μεταξὺ τοῦ Ἀλυάττου, τοῦ βασιλέως τῆς Λιδίας, καὶ τοῦ Κυαξάρου, τοῦ βασιλέως τῶν Μήδων, τῷ ἔτει 584 π.Χ. (ἴδ. σελ. 462 σημ.) ὁ δὲ δεύτερος Λαβύνητος, ὁ δις ἀναφερόμενος παρ' Ἡροδότῳ (Α' 77 καὶ 188) ὡς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Κροίσου «τυραννεύων τῶν Βαβυλωνίων» Λαβύνητος, εἶναι προδήλως ὁ γνωστός ἐκ τῆς ἱστορίας τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας Ναβόννηδος (Ναβουναϊδ), οὗ τὸ ὄνομα οἱ Πέρσαι μετεποίησαν εἰς *Λαβύνητος*. Ἀπὸ τοῦ Λαβυνήτου λοιπὸν ἢ Ναβονήτου τούτου ὁ Ἡρόδοτος ἐποίησε καὶ τὸν Ναβουχοδονόσορα *Λαβύνητον*. Ἀλλὰ τὸ ἀληθές παρ' Ἡροδότῳ ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος φαίνεται λανθάνον, κατὰ παραφθοράν, ἐν τῷ ὀνόματι τῆς βασιλίσσης Νιτώκριδος. Ἡ *Νίτωκρις* καθ' Ἡροδότον εἶναι ἡ μήτηρ τοῦ δευτέρου Λαβυνήτου, τοῦ «ἔχοντος τὸ ὄνομα τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς Λαβυνήτου», ὥστε ἡ *Νίτωκρις* εἶναι σύζυγος τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Ναβόννηδος δὲν ἦτο υἱὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορος οὔτε συγγενὴς αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις τρεῖς μόνον ἡγεμόνας γνωρίζει τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους, δύο Λαβυνήτους καὶ τὴν *Νίτωκριν*, ἤνωσε τοὺς τρεῖς, διὰ συγχύσεως μεγάλης, εἰς μίαν οἰκογένειαν πατρὸς, μητρὸς καὶ υἱοῦ. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων προσώπων, ἐνῶ τὸ τοῦ πρώτου Λαβυνήτου, καθὰ εἶπομεν, ἀναφέρεται ἅπαξ μόνον ὡς ἡγεμόνος Βαβυλωνίου μεσολαβήσαντος ἐν τῷ μεταξὺ τῶν Λυδῶν καὶ τῶν Μήδων πολέμῳ, ἡ *Νίτωκρις* παρίσταται ὡς ἐκτελοῦσα τὰ μεγάλα ἐκεῖνα δημόσια ἔργα ἐν Βαβυλῶνι καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ τὰ μνημονευθέντα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν καθ' Ἡρόδοτον, ἄτινα, ὡς ἐρρήθη, ἀποδεικνύονται ἔργα τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ἀλλὰ πῶς τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Βαβυλωνίου βασιλέως, τὸ μεταπεσὸν εἰς *Λαβύνητος* μετέπεσε καὶ εἰς *Νίτωκρις*; Παρὰ τῷ Ἡροδότῳ αὐτῷ (Β' 100) *Νίτωκρις* καλεῖται ἡ περιφημὸς βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου *Ναϊτακερ*. Φαίνεται δ' ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι *Ναβουχοδονοσουσούρ*, ὡς ἔχει ὁ Βαβυλωνιακὸς τύπος, ἔξ οὗ παρήχθη ὁ Ἑλληνικὸς τύπος *Ναβοκοδοσόρος*, παρεφθάρη οὗτος κατὰ τρόπον οὐχὶ σπάνιον ἐν τῇ

μεταπτώσει τῶν βαρβαρικῶν ὀνομάτων καὶ συνεχύθη πρὸς τὸ *Ναϊτακερ* καὶ *Νίτωκρις*, ἐνεῦθεν δὲ κατέστη καὶ ὄνομα βασιλίδος. Τοιαύτη μετάστασις, ὅσον τερατώδης καὶ ἄν φαίνεται, δὲν εἶναι ἀπίθανος, δταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα παραδείγματα τῆς μεταπτώσεως τῶν βαρβαρικῶν ὀνομάτων τῶν μετενεχθέντων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (1).

Παρὰ τῷ *Κτησίᾳ*, *Κλειτόχο* καὶ τοῖς μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν διαβάσιν Ἑλλήσι συγγραφεῦσιν ἦτο ἀγνωστον, ὡς φαίνεται, τὸ ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἀφοῦ ὁ παρὰ τοῦτον ἀρυσάμενος τὰς περὶ Βαβυλωνίαν εἰδήσεις Διόδωρος οὐδὲν λέγει περὶ Ναβουχοδονόσορος. Καθόλου δέ, καὶ ἐν τοῖς μετ' Ἀλεξάνδρου χρόνοις, πλὴν τῶν κατὰ Βῆρσων γραψάντων Ἀβυδηνοῦ, Πολυίστορος καὶ Ἰωσήπου, μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων μνημονεύων τοῦ ὀνόματος τοῦ Ναβουχοδονόσορος εἶναι ὁ Μεγασθένης, μυθωδῶς κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ παραδοὺς καὶ τὰ περὶ τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως, τοῦ κατ' οὗτον εὐδοκίμησαντος παρὰ Χαλδαίους Ἡρακλέους μᾶλλον καὶ ἐλάσαντος μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ ἐκεῖθεν τὴν στρατιάν ἀγαγόντος εἰς τὴν Θράκην καὶ τὸν Πόντον. Τὸ περὶ Ναβουχοδονόσορος χωρίον τοῦτο διεσώθη ἡμῖν ὑπὸ τε τοῦ Στράβωνος (2), ὅστις ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορητὴν μνημονεύει ἅπαξ τοῦ ἄλλως ἀγνωστοῦ αὐτῷ *Ναβοκοδοσόρου*, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ (παρ' Εὐσεβίῳ) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου (3). Ἄλλ' ἐνῶ παρὰ Στράβωνι λέγεται ὅτι ὁ *Ναβοκοδοσόρος* ἀπὸ Λιβύης καὶ Ἰβηρίας ἤγαγε τὸν στρατὸν εἰς τὴν Θράκην καὶ τὸν Πόντον, ἐν τῷ ἀποσπάσματι τοῦ Ἀβυδηνοῦ, τῷ περιέχοντι τὸ ῥηθὲν χωρίον τοῦ Μεγασθένης, ἀναφέρεται ὅτι ὁ αὐτὸς βασιλεὺς *Ναβοκοδοσόρος* μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην καθυπόταξιν τῆς Λιβύης καὶ τῆς Ἰβηρίας ἀποδασμὸν τινα (κατοίκων) ἐξ αὐτῶν τῶν χωρῶν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πόντου κατόπισεν. Ὁ Ἰωσήπος οὐδὲν μὲν περὶ ἀποικίας τοιαύτης τοῦ Πόντου ἀπὸ Ἰβηρίας λέγει, ἀναφέρει δ' ἅπλως ὅτι ὁ Μεγασθένης ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Ἰνδικῶν «ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προειρημένον βασιλέα τῶν Βαβυλωνίων (τὸν *Ναβοκοδοσόρον*) Ἡρακλέους ἀνδρεία καὶ μεγέθει πράξεων διενηνοχέαι» καταστρέψασθαι γὰρ αὐτὸν φασὶ (Μεγασθένης) καὶ Λιβύης τὴν πολλὴν καὶ Ἰβηρίαν». Ἐννοεῖται ὅτι εἶναι δυσκολώτατον ἐν ταῖς παραδόσεσι ταύταις νὰ ζητήσωμεν καὶ νὰ εὕρωμεν πυρῆνά τινα, καὶ ἐλάχιστον, ἱστορικῆς ἀληθείας. Ἴσως ἐν τοῖς λεγομένοις περὶ τῆς εἰς Λιβύην στρατείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος ὑπάρχει τις ὑπαινιγμὸς περὶ τῆς εἰς Αἴγυπτον στρατείας τοῦ βασιλέως (ἴδ. σελ. 500 κέξ.), ὡς καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις περὶ τῆς εἰς Ἰβηρίαν στρατείας καὶ τῆς ἐκεῖθεν εἰς Θράκην καὶ Πόντον ἐπανόδου τοῦ στρατοῦ καὶ ἀποκρίσεως τῆς δεξιᾶς τοῦ Πόντου νοεῖται τις ἴσως ὑπαινιγμὸς περὶ τῶν πρὸς Πόντον στρατείων τῶν μεγάλων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας. Καὶ Ἰβηρία, ἣς τὸ ὄνομα συνεῖρεται ἐν τῇ μυθικῇ ταύτῃ παραδόσει πρὸς τὸ τοῦ Πόντου, ἐνοεῖτο ἴσως ἐν ἀρχῇ ἡ ὄμορος τῷ Πόντῳ παρὰ τὸν Καύκασον Ἰβηρία, ἣν ὕστερον συνάψας ὁ μῦθος πρὸς τὴν Λιβύην μετέστησεν εἰς τὴν

(1) Τὸ *Ναβουχοδονοσουσούρ*, ὡς γνωστὸν, ἐν αὐτῷ τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ μετέπεσαν εἰς *Ναβοκαδνεσσάρ*, παρὰ Πτολεμαῖῳ εἰς *Ναβοκολάσσαρος* (πρβλ. τὸ *Βουσαλόσορος* τῶν Ἀομ. Χρονικῶν=Ναβοπαλάσσαρος, τὸ *Ταναθάν* τῶν Ο'=Ταρτάν).

(2) Στράβ. ΙΕ' 687. ἴδ. σελ. 237 σημ. 1.

(3) Εὐσεβ. Χρον. Μέρος Α' σ. 58 (ἐκδ. Ancher) «Μεγασθένης δὲ φησὶ *Ναβοκοδοσόρον* Ἡρακλέους ἀλκιμώτερον γεγονότα, ἐπὶ τε Λιβύην καὶ Ἰβηρίην στρατεῦσαι· ταύτας δὲ χειρωσάμενον ἀποδασμὸν αὐτέων εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πόντου κατοικίσαι». Πρβλ. Ἰώσηπ. (κατὰ Ἀπίωνος Α' 20) «Καὶ Μεγασθένης ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Ἰνδικῶν, δι' ἣς ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προειρημένον βασιλέα τῶν Βαβυλωνίων Ἡρακλέους ἀνδρεία καὶ μεγέθει πράξεως διενηνοχέαι. Καταστρέψασθαι γὰρ αὐτὸν φησὶ καὶ Λιβύης τὴν πολλὴν καὶ Ἰβηρίαν».

Ἰβηρίαν τῶν Ἡρακλείων σπηλῶν. Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς παραδόσεσι, πλὴν τῶν ἀπὸ Βηρώσου πηγαζουσῶν, παρίσταται οὐχὶ ὡς ἱστορικόν, ἀλλ' ὡς ιδεώδης μορφή τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ μεγαλείου τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς μεγάλης κατακτητικῆς δυνάμεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ὡς τοῦτο ἐγένετο καὶ ἐν τοῖς μυθικοῖς βασιλεῦσι Νίνῳ καὶ Σεμιράμιδι. Ὡς δὲ ἀλλαχοῦ διὰ μακρῶν ἐξηγήσαμεθα (1), ἡ παρ' Ἑλλήσιν ἀγνοία τῆς Ἀσιατικῆς ἱστορίας ἦτο ἡ κυριωτάτη αἰτία τῆς τοιαύτης παραστάσεως τῶν πραγμάτων. Τοιαύτη ἡ ἱστορικὴ καὶ μυθικὴ εἰκὼν τοῦ Ναβουχοδονόσορος παρὰ τοῖς Ἑλλήσι συγγραφεῦσιν (2).

Ὁ καθόλου χαρακτὴρ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος.—Ὁ καθόλου χαρακτὴρ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος, παρὰ πάντας τοὺς μακροὺς καὶ μεγάλους πολέμους, οὓς διεξήγαγεν οὗτος ἐπὶ μέγα μέρος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, εἶναι ἐξόχως εἰρηνικός. Ὁ Ναβουχοδονόσορος ἦτο, ὡς ἡγεμῶν, κρατερὸς αἰχμητής, καὶ πᾶσαι αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ ἐστέρφησαν δι' ἐπιτυχιῶν. Ἄλλ' ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ βασιλείᾳ καὶ τῇ κυβερνήσει ἰδιότης αὐτοῦ εἶναι ἡ τοῦ βασιλέως ἀγαθοῦ, βασιλέως τῆς εἰρήνης καὶ τῶν ἔργων τῶν εἰρηνικῶν. Οἱ πόλεμοι αὐτοῦ ἔχουσι χαρακτῆρα καθαρῶς ἀμυντικόν, ὅπως καὶ αἱ μεγάλαι δχυρωματικαὶ ἐν τῷ κράτει ἐργασίαι. Διὰ τῶν πρὸς τὴν Συρίαν πολέμων, ὧν φυσικὴ καὶ λογικὴ ἀκολουθία ὑπῆρξεν ἡ ἀμεσος προσάρτησις τῆς Παλαιστίνης εἰς τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος, ἠθέλε μᾶλλον ν' ἀποτρέψῃ τὸν ἐξ Αἰγύπτου κίνδυνον. Τοιοῦτον χαρακτῆρα καθαρῶς ἀμυντικόν εἶχε καὶ ἡ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον στρατεία, ὡς καὶ ἡ στρατεία ἡ ἐναντίον τῶν Σκηνητῶν Ἀράβων. Ἄλλως δὲ οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ οὔτε ἐν Ἀραβίᾳ ὑπῆρχε στάδιον διὰ κατακτητικῆς ἀσφαλείς. Κατ' ἄλλην δὲ διεύθυνσιν, πρὸς βορρᾶν (εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἢ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν) ἢ πρὸς ἀνατολὰς (εἰς τὸ Αἰλάμ καὶ Ἰράν) ἡ ὁδὸς εἶχε κλεισθῆ εἰς κατακτητικούς πολέμους διὰ τῆς ἰδρύσεως καὶ ἐμπειδώσεως τοῦ τε μεγάλου Μηδικοῦ κράτους καὶ τοῦ μικροῦ, ἀλλ' ἰσχυροῦ, κράτους τῶν Ἀχαιμενιδῶν (ἐν Αἰλάμ). Πρὸς τὰ κράτη δὲ ταῦτα διήγεν ὁ Ναβουχοδονόσορος ἐν εἰρήνῃ καὶ μόνον ἀμυντικὰς παρασκευὰς ἐνήργει κατὰ τῆς μεγάλης δυνάμεως τῶν Μήδων τῆς ἀπειλούσης τὴν Βαβυλωνίαν. Τοῦτο δὲ ἐποίει οὐχὶ ἐκ τῆς συναισθήσεως τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀδυναμίας ἀπέναντι τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς πρὸς τὴν εἰρήνην ἀγάπης καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ χαρακτῆρος τῆς Βαβυλωνιακῆς πολιτείας. Οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπῆρξαν πολλῶ ἤττον πολεμικοὶ καὶ κατακτητικοὶ ἢ οἱ τῆς Ἀσσυρίας. Ἡ δ' ἐπέκτασις τῆς ἀρχῆς μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἀπέβλεπεν ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων (ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σαργῶν Α' καὶ τοῦ Χαμμουραβί τῆς Βαβυλωνίας) εἰς σκοποὺς ἐμπορικοὺς καὶ ἐκπολιτιστικούς. Καὶ τὸ κράτος τοῦ Ναβουχοδονόσορος δὲν ὑπερέβαινε κατὰ τὴν ἔκτασιν τὸ κράτος τοῦ Σαργῶν καὶ τοῦ

(1) Ἰδ. σελ. 236.

(2) Πλὴν τῆς ἐν μύθοις εἰκόνος καὶ καλλιτεχνικῆς τις εἰκὼν τοῦ Ναβουχοδονόσορος Ἑλληνικῆς ἐργασίας καὶ τέχνης ἐνομίζετο μέχρι τινὸς ὅτι εὐρέθη ἐν τινὶ γλυπτῇ λίθῳ εὐρίσκομένη ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Βερολίνου φερούση κεφαλὴν ἀνδρὸς μετὰ περικεφαλαίας καὶ ἐπιγραφὴν σφηνοειδῆ κύκλῳ λέγουσαν «τῷ θεῷ Μερωδάχ, τῷ Κυρίῳ αὐτοῦ, ἀνέθηκεν ὁ Ναβουχοδονόσορος, ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, χάριν τῆς σωτηρίας τῆς ζωῆς αὐτοῦ». Ἄλλ' ἡ εἰκὼν αὕτη, ἣν ὁ Tiele ἐθεώρει ὡς γνησίαν τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐξεργασθεῖσαν ὑπὸ Ἑλλήνων, κατὰ τὴν γνώμη τῶν ἀρχαιολόγων ἀρχειολόγων θεωρεῖται ὡς ἐγχαραχθεῖσα πολλὸ ὕστερον τῆς ἐπιγραφῆς. Ὁμοίᾳ γλυπτῇ λίθῳ σωζομένη ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Ἀγῆς καὶ ἔχουσα ἐπιγραφὴν «Ναβουχοδονόσορος, βασιλεὺς Βαβυλῶνος, υἱὸς Ναβοπαλασσάρου, ἀνέθηκε τοῦτο τῷ θεῷ Μερωδάχ, τῷ Κυρίῳ αὐτοῦ» οὐδεμίαν φέρει εἰκόνα.

Χαμμουραβί. Ὅτι δὲ εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ εἰρηνικός χαρακτὴρ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, μαρτυροῦσι τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα αὐτοῦ, ἐν οἷς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς μεγάλους Ἀσσυρίους κατακτητὰς βασιλεῖς, οὐδεμίαν οὗτος ἀναφέρει πολεμικὴν πράξιν, εὐχαριστεῖ δ' ἀπλῶς τοῖς θεοῖς ὅτι καθυπέταξεν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ τοὺς πολεμίους καὶ ἀπαριθμεῖ ἐπιμελέστατα τὰ ὑπ' αὐτοῦ τελεσθέντα εἰρηνικὰ ἔργα. Καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τὰ ἐγεγνημένα ὑπ' αὐτοῦ ἐν ταῖς στρατείαις αὐτοῦ ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Παλαιστίνῃ, δὲν ἀναγράφουσι πολεμικὰς πράξεις, ἀλλὰ κτίσεις καὶ ἀνορθώσεις καὶ ἀφιερώσεις ναῶν καὶ ἄλλων εὐσεβῶν ἰδρυμάτων πρὸς τοὺς θεοὺς. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ εἰρηνικός οὗτος χαρακτὴρ τοῦ βασιλέως δὲν ἐκάλυπτεν ἵνα τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος ὑψωθῆ ἐπ' αὐτοῦ εἰς μεγάλην περιωπὴν πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ἐκπέμπῃ αἴγλην πολιτικοῦ μεγαλείου ἀντανακλωμένην καὶ ἐπὶ τὴν πολεμικὴν ἀλκὴν τοῦ Ναβουχοδονόσορος, τοῦ παρασταθέντος ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως ὡς ἀλκιμωτέου τοῦ Ἡρακλέους καὶ ὡς ἐκτείναντος τὰς στρατείας αὐτοῦ, ὅσπερ ὁ Ἡρακλῆς, μέχρι Στηλῶν. Ἄλλ' ἡ πολλῶ μείζων αἴγλη τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος εἰς μακρὰν κειμένης χώρας καὶ εἰς τοὺς λαοὺς αὐτῶν ἐξεπέμετο ἐκ τοῦ μεγάλου πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἡμερώσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν τε ἄλλων ἔργων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐμπορίας καὶ ἐκ τοῦ πλοῦτου καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῆς Χαλδαϊκῆς σοφίας, τῆς κέντρον μέγα εἶχε καταστή ἡ Βαβυλῶν ἡ γενομένη μεγίστη καὶ λαμπροτάτη πόλις τοῦ κόσμου.

Ὁ εἰρηνικός χαρακτὴρ τοῦ Ναβουχοδονόσορος συνεδέετο μετὰ τῆς ἀγαθότητος, τῆς ἀκραιφνοῦς εὐσεβείας πρὸς τοὺς θεοὺς, τῆς συναισθήσεως τοῦ βασιλικοῦ μεγαλείου τῆς ἡνωμένης ἐν τῷ βασιλείῳ τούτῳ μετὰ βαθείας συνειδήσεως τῶν βασιλικῶν καθηκόντων καὶ γενναιοτήτος πρὸς τὸ ὑπῆκοον. Ὁ φιλόανθρωπος τρόπος, μεθ' οὗ ὁ Ναβουχοδονόσορος προσηνέχθη πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλωνίᾳ αἰχμαλώτους ἢ μετοίκους Ἰουδαίους, κατὰ μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Ἰερεμίου, καὶ ἡ εἰς μεγάλα ἀξιώματα προαγωγὴ τοῦ Δανιὴλ εἶναι τράνον τούτου μαρτύριον. Βεβαίως καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορος ἐν τισὶ περιστάσεσιν ἔδειξε τὴν ὀμότητα ἐκείνην, ἣς δείγματα συχνότατα εὐρίσκομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν μεγάλων βασιλέων τοῦ Ἀσσοῦ. Ἡ τύφλωσις τοῦ Σεδεκιου καὶ ἡ σφαγὴ τῶν τούτου παίδων, ἡ διὰ πυρὸς θανάτωσις τῶν Ἑβραίων ψευδοπροφητῶν, ὁ αὐστηρὸς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ περιορισμὸς τοῦ βασιλέως Ἰωαχεὶν, ἐπιρρίπτουσι σκιάν τινα ἐπὶ τὴν λαμπρὰν εἰκόνα τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται πράξεις τοῦ μεγάλου βασιλέως, αἱ ἐξ ἀνάγκης πολιτικῆς ἐπιβαλλόμεναι, εἰσὶ σπάνια. Τοῦλάχιστον ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ δὲν καυχᾶται, ὡς οἱ Ἀσσύριοι βασιλεῖς, διὰ τὰς ὀμότητας τὰς διαπραχθείσας κατὰ λαῶν καὶ ἡγεμόνων. Ἡ δὲ μεγάλη εὐσέβεια τοῦ βασιλέως, αἱ ὑψηλοὶ ἐν τῇ εὐσεβείᾳ πρὸς τοὺς θεοὺς ἐπιλήσεις καὶ δεήσεις αὐτοῦ, ἡ ἐν τῷ παραπτώματι μετάνοια καὶ ἀναγνώρισις τοῦ μεγαλείου τοῦ θεοῦ, καθὰ μαρτυρεῖ τοῦτο αὐτὸς ὁ Δανιὴλ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἱστορουμένη εἰκόνι τοῦ χαρακτῆρος τοῦ βασιλέως, ἐξασθενοῦσι τὰς ἠθικὰς ἐκείνας κηλίδας.

Τὸ τέλος τοῦ Ναβουχοδονόσορος.— Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ναβουχοδονόσορος ὁ Ἰώσηπος παρατίθησι κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ Βηρώσου τάδε: «Ναβουχοδονόσορος μὲν οὖν μετὰ τὸ ἀρξασθαι τοῦ προειρημένου τείχους ἐμπεσὼν εἰς ἀρρωστίαν μετηλλάξατο τὸν βίον βεβασιλευκῶς ἔτη τεσσαράκοντα τρία». Ἐντεῦθεν λοιπὸν μανθάνομεν ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορος ἀπέθανεν ἐν εἰρήνῃ μὲν, ἀλλ' ἐν μέσῳ ἔτι τῶν μεγάλων αὐτοῦ οἰκοδομικῶν καὶ δχυρωματικῶν ἔργων. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἱστορικὴ παράδοσις περὶ τοῦ τέλους τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Αἱ ἄλλαι παραδόσεις παριστῶσι τὸ τέλος τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὅπως τὸ τῶν πλείστων μεγάλων ἡγεμόνων καὶ ἡρώων, ὡς μετὰ θαυμάτων συνδεόμενον. Οὕτω παρίσταται ὁ Να-

βουχοδονόσορ κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀβυδηνοῦ, κατὰ Χαλδαίους διηγουμένου ταῦτα, ὡς παραχρῆμα ἐξαφανιζόμενος καθ' ἣν στιγμήν καταλήφθεις ὑπὸ προφητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ προεφήτευσεν περὶ τῆς μελλούσης πτώσεως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κράτους. Ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορ ἀποθνήσκων προεφήτευσεν τὴν μέλλουσαν συμφορὰν τοῦ κράτους εἶναι παράδοσις ἐνέχουσα οὐχὶ ἀπλῶς τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὡς Χαλδαῖος βασιλεὺς, ἦτο, ὡς ὁ Βέλεσος, μάντις καὶ προφήτης τῶν μελλόντων, κατὰ τὴν Χαλδαϊκὴν μαντικὴν σοφίαν, ἀλλ' ἐνέχουσα καὶ τὴν γενικωτέραν ἰδέαν τὴν ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου γνωστὴν, καθ' ἣν οἱ μεγάλοι βασιλεῖς καὶ ἥρωες θνήσκοντες προφητεύουσιν. Ἀλλ' ἡ ἰδέα αὕτη συνδέεται μετ' ἄλλης ἐπιβαυτέρας, καθ' ἣν καὶ τὸ μέγα Βαβυλωνιακὸν κράτος, ἡ κραταιὰ καὶ μεγάλη Βαβυλῶν, ἦν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἐν τῇ συναισθησίᾳ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἐθεώρει ἀπροσβλήτων ἀπὸ ἀδίκων καὶ κακῶν, ἐμελλεν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μεγάλην δύναμιν αὐτῆς, τάχιστα νὰ καταπέσῃ. Ἡ προφητεία λοιπὸν τοῦ Ἐκτοροῦ περὶ Τροίας, ἦν ὕστερον ὁ Ἀφρικανὸς Σκηπίων ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς καταστρεφόμενης Κάροχθονος ἐφήρμοσεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἐμελλε νὰ ἐπαληθεύσῃ καὶ διὰ τὴν Βαβυλῶνα. Περὶ Βαβυλῶνος μάλιστα προκειμένου, ἡ ἱστορία τῶν γεγονότων μείζονα παρῆεν ἀφορμὴν εἰς προφητείας ἐκ τῶν ὑστέρων ὑπαγορευόμενας καὶ ἐπινοουμένας. Ὁ Ναβουχοδονόσορ ἀποθανὼν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δόξης αὐτοῦ δὲν προείδεν ἴσως τοσοῦτον ταχεῖαν τὴν μέλλουσαν καταστροφὴν τοῦ ἀπροσβλήτου ὑπ' αὐτοῦ θεωρουμένου ἔργου αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ φορὰ καὶ ἡ λογικὴ τῶν πραγμάτων ταχίστην ἐπήνεγκον τὴν καταστροφὴν. Περὶ τῶν αἰτίων τῆς ταχείας ταύτης πτώσεως τῆς Βαβυλῶνος, ὡς εὐρισκομένης ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μεγάλων καταστροφῶν, ἐποισάμεθα ἤδη λόγον ἱκανὸν ἐν τοῖς περὶ τῶν αἰτίων τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ὁ Ναβουχοδονόσορ, καθὰ λέγει ὁ Ἡρόδοτος (περὶ Νιτωκρίδος τὸν λόγον ποιούμενος), φοβούμενος τὴν μεγάλην καὶ δομηθεῖσαν μείζονα καθισταμένην δύναμιν τῶν συμμάχων αὐτῷ Μήδων, προεφυλάττετο κατ' αὐτῶν διὰ πολλῶν ἐν τῷ κράτει παρασκευῶν. Ἀλλὰ καθ' ὅν χρόνον ἐν τῷ μέσῳ τῶν παρασκευῶν τούτων ἀρρωστήσας ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, ἠγγεμὼν πολλῶν μείζων καὶ κραταιότερος τοῦ Μήδου βασιλεὺς παρεσκευάζετο ἐν τῇ γείτονι τῆς Βαβυλωνίας χώρα Ἀλλὰμ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Μηδικοῦ κράτους καὶ νὰ ἰδρῦσῃ μέγα καὶ ἰσχυρότατον κράτος ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἀσίας, κράτος μέλλον νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸ τέως ὑφιστάμενον σύστημα τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς Ἀσίας, τῆς Μηδίας δηλονότι, Βαβυλωνίας, Αἰγύπτου καὶ Λυδίας· κράτος παραδίδον τὸ σκῆπτρον τῆς δυτικῆς Ἀσίας εἰς τοὺς Ἀρίους καὶ ἐκτεινόμενον μέχρι τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν καὶ τῆς Λυβικῆς ἐρήμου. Ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐξηφανίσθη ἐκ τοῦ κόσμου καθ' ὃν χρόνον ἐνεφανίζετο ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ κόσμου ὁ μέγας Κύρος ὁ μέλλων ν' ἀλλοιώσῃ τὴν ὄψιν τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου. Ἡ ἀλλοίωσις αὕτη εἶχεν ἐπέλθει ἐν μέρει πρὸ τοῦ Κύρου. Ὁ Ἰεζεκιήλ ὁ τῷ ἔτει 584 π. Χ. προφητεύων ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἔψαλλε τὸν ἐπικύδειον πολλῶν Ἀσιατικῶν κρατῶν πρὸ μικροῦ ἐξαφανισθέντων, τῶν κρατῶν δηλονότι τῆς Ἀσσυρίας, τῶν Μόσχων, τῶν Τιβαρητῶν, τοῦ Ἐδώμ, καὶ προήγγελλε τὴν ταχὺ ἐρχομένην πτώσιν καὶ εἰς ἄδου κατάβασιν τοῦ κράτους τῆς Αἰγύπτου δεινὰ προφητεύων κατ' αὐτῆς. Ἀληθῶς καὶ ἡ Αἴγυπτος, δι' οὗς λόγοις ἐξηγησάμεθα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐμελλε νὰ πέσῃ οὐχὶ ὑπὸ τὰ ὄπλα τὰ Βαβυλωνιακά, ἀλλ' ὑπὸ τὰ ὄπλα τῶν Περσῶν, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ τῆς ἀπωλείας τῶν ἀρχαίων Ἀσιατικῶν κρατῶν ἐμελλεν ἡ Βαβυλῶν νὰ προηγηθῇ τῆς Αἰγύπτου ὡς ἐγγυτέρω τῇ Περσίᾳ κειμένη. Ἡ πτώσις τῆς Βαβυλῶνος ἐπῆλθε ταχέως καὶ ἀπροσδοκῆτως ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ὡς ταχεῖα καὶ ἀπρο-

δόκητος ἦλθεν ἡ πτώσις τῆς Νινευὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ ἢ Σαρδαναπάλου. Καὶ ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη μετάπτωσις ἀπὸ τῆς ὑψίστης ἀκμῆς καὶ δυνάμεως εἰς ἀπώλειαν καὶ καταστροφὴν ἔδωκεν ἀφορμὴν τῇ ποιητικῇ παραδόσει να παραστῆσθαι τὴν πτώσιν τῆς Βαβυλῶνος ὡς προαγγελομένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ὅπως παρέστηεν τὴν πτώσιν τῆς Νινευὶ ὡς γενόμενὴν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Σαρδαναπάλου καὶ μετ' αὐτοῦ τούτου τοῦ βασιλέως. Καὶ ἡ φοβερὰ Νέμεσις ἡ καταλαβοῦσα τὸ μεγαλεῖον τῆς Βαβυλῶνος μετὰ τὸν Ναβουχοδονόσορα παρεστάθη προσβάλλουσα αὐτὸν τὸν Ναβουχοδονόσορα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ, ἵνα οὕτω ἐν τῷ μεγίστῳ τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλωνίας εἰκονισθῇ ποιητικώτερον καὶ φιλοσοφικώτερον ἢ μεγάλη ὑψοσις τοῦ κράτους καὶ τῆς δόξης τῆς Βαβυλῶνος καὶ ἡ ἐκ τῆς δυνάμεως ταύτης κατάπτωσις, καὶ ἡ εἰκὼν ἡ ποιητικὴ κατασταθῇ καὶ δίδαγμα ἠθικὸν περὶ τῆς ματαιότητος τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου τοῦ ἐκ τῆς ὑψίστης δυνάμεως ἀφινιδίως, ἐνεκεν τῆς φυτευσῆς τὴν τυραννίαν ἕβρωσις ἦτοι ἐγωῖσμοῦ, πίπτοντος εἰς τὴν ἀπώλειαν. Εἶδομεν πῶς ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Δανιὴλ ὁ Ναβουχοδονόσορ παρίσταται ἀφινιδίως καταπίπτων καὶ ἐκ τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων ἐκβαλλόμενος καὶ μονοῦ μετὰ θηρίων ἀγελαζόμενος. Τοιαύτη τις Νεμέσεως εἰκὼν παρίσταται καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ λεγομένοις (1): «Ὡς ἄρα Ναβουχοδονόσορ μέγα φρονήσας ἀπηνθαδίσατο εἰπὼν: οὐχ αὕτη ἐστὶ Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἦν ἐγὼ ἠκοδόμησα εἰς οἶκον βασιλείας, ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος μου, εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου;» (2). Ὁ αὐτὸς Ἀβυδηνὸς παρεστῆεν τὸν Ναβουχοδονόσορα προφητεύοντα τὴν μέλλουσαν καὶ προσηγγίζουσαν καταστροφὴν ἐν τοῖς ἔξῃς: «...Μετὰ δὲ (μετὰ τὴν μεγάλην πρὸς τὰς Ἡρακλείας στήλας καὶ τὸν Πόντον στρατείαν), λέγεται πρὸς Χαλδαίων, ὡς ἀναβάς ἐπὶ τὰ βασιλῆα κατασχεθεῖθι θεῶ, ὅτεφ δὴ, φθνεγξάμενος δὲ εἶπεν οὕτως: Ἐγὼ Ναβουχοδονόσορος, ὁ Βαβυλώνιοι, τὴν μέλλουσαν ὑμῖν προαγγέλλω συμφορὴν, τὴν ὅ τε Βῆλος ἐμὸς πρόγονος, ἢ τε βασιλεία Βῆλις ἀποτρέψαι, Μοίρας πείσαι ἀσθενοῦσιν. Ἡξεῖ Πέρσης ἡμίονος (3), τοῖσιν ἑμετέροισι δαίμοσι χρεώμενος συμμάχοισιν, ἐπάξει δὲ δουλασύνην, οὗ δὴ συναίτιος ἔσται Μήδης, τὸ Ἀσσύριον αὔχημα (4). Ὡς εἶθε μιν, πρόσθεν ἢ δοῦναι τοὺς πολιήτας, Σαρβδίνι τινα ἢ θάλασσαν εἰσδεξαμένην, αἰστώσῃα πρόρριζον' ἢ μιν ἄλλας ὁδοὺς στραφέντα φέρεσθαι διὰ τῆς ἐρήμου, ἵνα οὕτε ἄσται, οὕτε πάτος ἀνθρώπων, θῆρες δὲ νόμον ἔχουσι καὶ ὄρνιθες πλάζονται, ἐν τε πέτρησι καὶ χαράδρησι μόνον ἀλώμενον' ἐμὲ τε πρὶν ἐς νόον βαλέσθαι ταῦτα, τέλος ἀμείνωνος κυρῆσαι». Τὴν προφητείαν ταύτην, κατὰ Ἀβυδηνόν, θεσπίσας ὁ Ναβουχοδονόσορ, «παραχρῆμα ἠφάνιστο». Ἐν τούτοις ἡ εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορα, ἐν τῇ πλαστῇ ταύτῃ, ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπινοηθεῖσα προφητεία αὐτοῦ, ἀποδιδόμενη εὐχὴ ἐξεπληρώθη. Ὁ μέγας βασιλεὺς ἀπέθανε πρὶν ἰδεῖν τὰ προμηνύματα τῆς καταστροφῆς, ἥτις τρία καὶ εἴκοσι ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ τετάρτου τῶν διαδόχων ἐπῆνεγκε τὸ μοιραῖον τέλος τοῦ κράτους αὐτοῦ.

(1) Εὐσέβ. Χρον. Ἀρμ. σελ. 57 κξξ.

(2) Πρβ. τὰ ἀνωτέρω ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιὴλ εἰρημένα.

(3) Ἡμίονος καλεῖται ὁ Κύρος ὡς καταγόμενος ἐκ γένους συμμιγοῦς (Πέρσου πατρὸς καὶ μητρὸς ἐκ Μηδίας), ἴδ. Ἡροδ. Α' 54 «Ἡ δὲ Πυθία οἱ χρῆ τάδε ε' Ἄλλ' ὅταν ἡμίονος βασιλεὺς Μηδοῖσι γένηται... ὁ Κροῖσος πολλὰν τι μάλιστα πάντων ἦσθη, ἐλπίζων ἡμίονον οὐδὲμ' ἀντ' ἀνδρὸς βασιλεύσειν Μηδων».

(4) Τὸ Μηδικὸν δηλονότι κράτος, μετ' οὗ πρότερον ἦσαν σύμμαχοι οἱ Ἀσσύριοι (οἱ Βαβυλώνιοι δηλονότι. Ἀσσύριος τίθεται ἐνταῦθα, πρὸς μεγάλην σύγχυσιν, κατὰ τὴν παρ' Ἑλλήνων γνωστὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος σημαίνοντος καθόλου τὸ Ἀσσυροβαβυλωνίως).

17. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Τὸ τέλος τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους.

Εὐειλμαρωδάχ (1) (563-561 π. Χ.).—Κατὰ τὰ παρ' Ἰωσήπφ ὑπὸ τοῦ Βηρώσου λεγόμενα, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ναβουχοδονόσορος «τῆς βασιλείας κύριος ἐγένετο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Εὐειλμαρόδουχος. Οὗτος προστάς τῶν πραγμάτων ἀνόμως καὶ ἀσελγῶς, ὑπὸ τὴν ἐδελφὴν ἔχοντας αὐτοῦ Νηριγλισσοόρου ἀνηρέθη βασιλεύσας ἔτη δύο». Ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ τοῦ Εὐσεβίου λέγεται, κατὰ Πολύστορα, ὅτι «μετὰ Ναβουχοδονόσορα βασιλεύει ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμιλμαρούδοχος ἔτη δύο (πλημμελῶς δώδεκα), ὃν τῶν Ἑβραίων αἱ γραφαὶ Ἰλμαρόδοχον καλοῦσιν». Ὁ δ' Ἀβυδηνὸς λέγει παρ' Εὐσεβίῳ: «Ὁ δὲ οἱ παῖς *Εὐειλμαλούρουχος* ἐβασιλεύει. Τὸν δ' ὁ κηδεστὴς ἀποκτείνει Νηριγλισσάρας...». Ἐν δὲ τῇ Ἰ. Γραφῇ (Βασιλ. Δ', ΚΕ' 27-30) λέγεται: «Καὶ ἐγενήθη ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ ἑβδόμῳ ἔτει τῆς μετοικεσίας τοῦ Ἰωαχὴν βασιλέως Ἰούδα ἐν τῷ δωδεκάτῳ μηνί, ἑβδόμη καὶ εἰκοστῇ τοῦ μηνός, ὕψωσεν Εὐειλμερωδάχ βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐν τῷ ἑνιαυτῷ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν Ἰωαχὴν βασιλέως Ἰούδα καὶ ἐξήγαγεν αὐτὸν ἐξ οἴκου φυλακῆς αὐτοῦ καὶ ἐλάλησε μετ' αὐτοῦ ἀγαθὰ, καὶ ἔδωκε τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐπάνωθεν τῶν θρόνων τῶν βασιλέων τῶν μετ' αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι. Καὶ ἠλλοίωσε τὰ ἱμάτια τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, καὶ ἤσθιεν ἄρτον διὰ παντός ἐνώπιον αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ...» (2). Ἄλλας εἰδήσεις περὶ τοῦ Εὐειλμερωδάχ δὲν ἔχομεν. Ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τοῦ βασιλέως τούτου δὲν ἐσώθησαν, εὐρέθησαν δὲ μόνον πινάκια συμβολαίων χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐξ ὧν δηλοῦται ὅτι μέχρι τῆς 27 τοῦ μηνός Ἀδάρ (Φεβρουαρίου) τοῦ 560 π.Χ. ἔζη ἔτι ὁ Εὐειλμερωδάχ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μετοικεσία τοῦ Ἰωαχὴν ἐγένετο τῷ 596 π.Χ. (ἄγνωστον ἐν τίνι μηνί τοῦ ἔτους) καὶ τὸ 37 ἔτος ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου εἶναι τὸ 560, ὁπότε ἐφρονεῦθη ὁ Εὐειλμερωδάχ, ὑπέθεσαν τινες, ὡς ὁ Tiele, ὅτι ὁ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὡς ἐλευθερωτῆς τοῦ Ἰωαχὴν ἀναφερόμενος βασιλεὺς εἶναι ὁ διάδοχος τοῦ Εὐειλμερωδάχ, ἦτοι ὁ Νηργεσσαράς.

Νηργεσσαράς (*Νιργαλαραουσοῦρ*) (3) (560-556 π.Χ.).—Αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις

(1) Ἀμιλ-μερωδάχ (ἢ Ἀμιλ-μαρουδούκ) ἐν τοῖς μνημείοις (*). Ἀμιλ-μαρουδούχος παρὰ Πολύστορα κατὰ τὰ Ἀρμ. Χρον. τοῦ Εὐσεβίου (**). Εὐειλμερωδάχ παρὰ τοῖς Ο' (Ἐβιλ-μερωδάχ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ τῆς Π. Δ.). Εὐειλμαρόδουχος παρ' Ἰωσήπφ. Εὐειλμαλούρουχος παρ' Ἀβυδηνῷ. Ἰλλοσαρόδαμος ἐν τῷ Πτολεμ. Κανόνι.

(2) Ἰδ. σελ. 497.

(3) Νιργαλαραουσοῦρ ἐν τοῖς μνημείοις. Νηργεσσαράς παρὰ τοῖς Ο' (Νεργαλαραουσοῦρ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης) (***). Νηριγλισσοόρος παρ' Ἰωσήπφ. Νηριγλισσοόρος παρὰ Πτολεμαῖῳ. Νηριγλισσάρας παρ' Ἀβυδηνῷ. Νεργίσαρος παρὰ Πολύστορα (κατὰ τὸ Ἀρμενικὸν Χρονικὸν τοῦ Εὐσεβίου).

(*) Τὸ ὄνομα τοῦ Εὐειλμερωδάχ εἶναι γνωστὸν ἐν τοῖς μνημείοις μόνον ἐκ τινων πινάκων συμβολαίων.

(**) Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐν τοῖς Χρονικοῖς τούτοις ἐνῶ ὁ Εὐειλμερωδάχ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καλεῖται ὡς ἀνωτέρω συμφωνότατα πρὸς τὸ τῶν μνημείων ὄνομα Ἀμιλμαρουδούχος, λέγεται συγχρόνως πλημμελῶς ὅτι ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν Ἑβραίων (ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ) καλεῖται Ἰλμαρόδοχος.

(***) Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως Νηργεσσαράς, ἀλλὰ παρὰ τῷ Ἱερμιά (ἐν κεφ. ΛΘ' τοῦ Ἑβρ. κειμ., Μς' τῶν Ο', ἔδ. 3) μνημονεύονται δύο μεγιστᾶνες τοῦ βασιλέως Ναβουχοδονόσορος καλούμενοι *Νηργεσσαράς*, ὅπερ ὄνομα εἶναι προδήλως ταῦτόν πρὸς τὸ τοῦ Νιργαλαραουσοῦρ.

(αἱ ἀπὸ Βηρώσου πηγάζουσαι) τοῦ Πολύστορος, τοῦ Ἀβυδηνοῦ καὶ τοῦ Ἰωσήππου περὶ τοῦ Νηργεσσαράς λέγουσιν ἀπλῶς ὅτι ἐβασιλεύσε 4 ἔτη. Τοῦναντίον δὲ δύο ἱκανῶς μεγάλα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τοῦ βασιλέως τούτου ἱκανὰς περὶ αὐτοῦ παρέχουσι πληροφορίας ἀναφερομένας, ὡς συμβαίνει συνήθως ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις τῶν Βαβυλωνίων βασιλέων, εἰς τὴν κτίσιν ἱερῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομῶν. Ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν δὲ τούτων μνημείων μανθάνομεν ὅτι ὁ τοῦ βασιλέως τούτου, τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, πατὴρ ἔκαλετο Βηλ-σουμισκὸν καὶ ἦτο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ναβουχοδονόσορος (1). Ἐν τοῖς μνημείοις τούτοις ὁ βασιλεὺς καλεῖται πομπῶδες «βασιλεὺς Βαβυλῶνος, ἀνακαινιστῆς τοῦ Ε-σαγίλλα καὶ Ε-ζιττα, πάροχος εὐεργετημάτων, ὁ βασιλεὺς, εἰς ὃν οἱ μεγάλοι θεοὶ ἔδωκον δύναμιν, ἵνα ἀσκή τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ὃν ὁ Μερωδάχ, ὁ ὑπάτος τῶν θεῶν, ὁ διέπων τὰς τύχας τοῦ κόσμου, ὥρισεν ἵνα ἄρχῃ κραταιῶς τῆς χώρας καὶ ἔδωκε σκῆπτρον δικαιοσύνης, ἵνα διέπῃ τοὺς λαοὺς καὶ εὐεργετήσῃ τὴν χώραν, καὶ εἰς ὃν ὁ θεὸς Νεργάλ (ὁ θεὸς τοῦ πολέμου, ἴδ. σελ. 114) ἔδωκε τὰ ἴδια αὐτοῦ ὄπλα». Ἐκτίθησι δὲ ὁ βασιλεὺς ὅτι ἐν πίστει καὶ ἀφοσιώσει, ὑποταγῇ καὶ φόβῳ πρὸς τὸν μέγαν θεὸν Μερωδάχ ἀνεκαίνισε τὰ ἱερὰ Ε-σαγίλλα καὶ Ε-ζιττα, ὅτι κατεσκεύασεν ἀπὸ χαλκοῦ ἑπτὰ μεγάλους καὶ ἰσχυροὺς ὄφεις ἐκτρέφοντας θανατηφόρον δηλητήριο ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων, οὓς ἐπαργυρώσας ἀνέθηκεν ἐν τῇ πύλῃ τῇ ἀνατολικῇ πρὸ τοῦ κολοσσοῦ τοῦ θεοῦ ταύρου. Ὁ βασιλεὺς ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τῆς ἀνατολικῆς διώρυχος, ἣν εἶχε σκάψει προκάτοχος τις βασιλεὺς (Ναβουχοδονόσορ), χωρὶς νὰ κατασκευάσῃ τὴν κριπίδα αὐτῆς. Ὁ Νηργεσσαράς ἔσκαψεν ἐκ νέου καὶ κατεσκεύασε τὴν κριπίδα δι' ἀσφάλτου καὶ πλίνθων. Καὶ περὶ ἀνοικοδομήσεως τῶν ναῶν τῶν θεῶν καὶ περὶ συμπληρώσεως τῆς οἰκοδομῆς τῶν ἀνακτόρων ποιεῖται λόγον ὁ βασιλεὺς. Ἐν τῇ ἑτέρῃ ἐπιγραφῇ ὁ Νηργεσσαράς καλεῖται «βασιλεὺς Βαβυλῶνος, ἑστώς ὑψηλά, εὐνοούμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ Μερωδάχ, ὁ ἐν ταπεινώσει, ὑποταγῇ καὶ φόβῳ λατρεύων τὸν Κύριον τῶν Κυρίων ὁ σοφός, ὁ ἐπιζητῶν τοὺς τόπους τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ Ναβοῦ, ὁ τοποτηρητῆς τοῦ θεοῦ, ὁ ἀνακαινιστῆς τῶν ἱερῶν, ὁ προσφέρων μεγάλα δῶρα τοῖς ἱεροῖς Ε-σαγίλλα καὶ Ε-ζιττα, ὁ σπένδων ἐν θυσίαις λιπαραῖς τοῖς θεοῖς, ὁ υἱὸς τοῦ Βηλ-σουμισκῶν, τοῦ ὑψηλοῦ καὶ σοφοῦ, ὁ ἐνδοξος, ὁ κραταιός, ὁ προστάτης τοῦ ἱεροῦ Ε-σαγίλλα τῆς Βαβυλῶνος. Ὁ Μερωδάχ, ὁ Κύριος τῶν θεῶν, ὁ Ἅγιος, ὁ Δυνατός, ὁ γινώσκων τὰς καρδίας τῶν Ἀγγέλων (Ἰγγι), ἐκ παιδῶν ὠδήγησέ με εἰς τὸ εὐθύ, ὀνόμασέ με διὰ τοῦ καλοῦ ὀνόματος, καθωδήγησέ με εἰς τόπους εἰρήνης καὶ ζωῆς... εὐμενὼς ἐκάλεσέ με εἰς τὴν ἐξουσίαν» παρέσχε μοι σκῆπτρον δικαιοσύνης, ἵνα ποιμαίνω τοὺς λαοὺς μοὶ ἐνεχείρισεν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ὄπλον, ὅπερ παρέχει εἰρήνην τῷ λαῷ μοὶ ἐνεχείρισεν ὄπλον, ὅπερ καταρρίπτει τοὺς ἐχθρούς» περιέβαλέ με στέφανον αἰώνιον, καὶ κατέβαλον τοὺς περιφρονοῦντας τὴν βασιλικὴν ἀρχήν, καὶ ἄρχω κρατύνων τὴν δικαιοσύνην καὶ ποιμαίνων ἐν εἰρήνῃ τοὺς ἀνὰ τὸ εὐθύ μου κράτος οἰκοῦντας λαοὺς. Ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐξίμνησα εὐλαβῶς τὸν Μερωδάχ, τὸν θεὸν τῆς διαλαμπύσεως σοφίας, οὕτως τὰς ἐντολὰς τηροῦσιν οἱ ἄγγελοι καὶ οὗ τὸ κράτος ἰσχύει ἐπὶ τῶν δαιμόνων». Ἐφεξῆς γίνεται λόγος περὶ τῶν ἐπισκευῶν, ἃς ἐξετέλεσεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ἱερῷ Ε-σαγίλλα, εἶτα ἐξακολουθεῖ ὁ βασιλεὺς: «Ἐπεκαλεσάμην τὸν θεὸν Με-

(1) Ὅτι ὁ Βηλσουμισκὸν οὗτος ἦτο ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Βηλσουμισκὸν ἢ Σινσαρισκὸν, οὗ ἐποικισάμεθα μνημεῖον ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ ἱστορίᾳ (ἴδ. σελ. 486), καθὰ θέλει νὰ εἰκόσῃ ὁ Hommel (σ. 777), φαίνεται ἀπίθανον ὡς μὴ συνῆδον πρὸς τὴν χρονολογίαν.

ρωδάχ, τὸν σεπτὸν Κύριον, τὸν μέγαν, τὸν ἔνδοξον, τὸν κραταιόν, τὸ φῶς τῶν θεῶν, καὶ εἶπον αὐτῷ: Ἐπίβλεπον εὐμενῶς ἐπὶ τὴν πολυτελῆ ἐκ πλίνθων οἰκοδομήν, ἔργον τῶν ἐμῶν χειρῶν, καὶ παρὰσχεσ μοι τὴν χάριν βίον μακρῶν ἡμερῶν, ἵνα δυνήθῃς ἀπολαύσω τῆς δόξης τῶν ἔργων μου, ἵνα ἐμπεδωθῇ ὁ θρόνος μου καὶ μηκυνθῶσι (κατὰ λέξιν παλαιωθῶσι) τὰ ἔτη τῆς βασιλείας μου. Κατὰ τὴν σὴν αἰώνιον, ἀναλλοίωτον ἐντολήν, εἰμι Νηργεσσαρσά, ὄντως βασιλεὺς, ἀνακαιοιστής, προσκυνητὴς τῶν ἁγίων Σου τόπων δι' ἅπαντα τὸν χρόνον». Τοιαῦτα τὰ εἰρηνικά ἔργα τοῦ Νηργεσσαρσά. Περὶ πολεμικῶν ἔργων αὐτοῦ οὐδὲν λέγουσιν αἱ ἐπιγραφαί, ἐκτὸς τῶν τυπικῶς πλέον ἐν αὐταῖς λεγομένων: «τοὺς πολεμίους ἐξολόθρευσα, τοὺς ἀπειθοῦντας ἐδάμασα». Ἄλλὰ ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς πολεμίους.

Λαβοροσοάρχος (1).—Τὸν Νηργεσσαρσά ἀποθανόντα τῷ 556 π. Χ. διέδεξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λαβοροσοάρχος, φονευθεὶς μετὰ ἔννεα μηνῶν βασιλείαν. Ὁ Ἀβυδηνὸς λέγει περὶ τοῦ βασιλέως τούτου: «Λεῖπε παῖδα (ὁ Νηριγλισσόρος) Λαβασσοάρασκον· τούτου δ' ἀποθανόντος βιαίῳ μέτρῳ Ναβοννίδου ἀποδείκνυσιν (διορθωτέον ἀποδεικνύσιν) οἱ Βαβυλώνιοι βασιλέα, προσήκοντα οἱ (Λαβασσοαράσκῳ) οὐδέν». Ἐν τῷ «Κανόνι βασιλειῶν» τοῦ Πτολεμαίου δὲν ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ Λαβοροσοαρχοῦ, ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὸν Νηριγασολάσαρον, βασιλεύσαντα τέσσαρα ἔτη, ἀναγράφεται ὁ Ναβοννάδιος. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Πολύστρω, καθὰ λέγεται ἐν τῷ Ἀρμ. Χρονικῷ, μετὰ τὸν Νεγλίσαρον ἀνέφερε τὸν Ναβόννηδον ὡς βασιλέα. Ὁ δ' ὀπωσθὺν ἐκτενέστερον ἀφηγοῦμενος (κατὰ Βήρωσον) τὰ τοῦ Λαβοροσοαρχοῦ Ἰωσήπου λέγει τάδε περὶ αὐτοῦ: «Τοῦτου (Νηριγλισσοόρου) υἱὸς Λαβοροσοάρχος ἐκυρίευσεν μὲν τῆς βασιλείας, παῖς ὢν, μῆνας ἔννεα, ἐπιβουλευθεὶς δὲ διὰ τὸ πολλὰ ἐμφαίνειν κακοήθῃ ὑπὸ τῶν φίλων ἀπετυμpanίσθη. Ἀπολομένον δὲ τούτου συνελθόντες οἱ ἐπιβουλεύσαντες αὐτῷ κοινῇ τὴν βασιλείαν περιέθησαν Ναβοννίδῳ τινὶ τῶν ἐκ Βαβυλώνης ὄντι ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπισυναστάσεως». Οὕτω διὰ συνωμοσίας καὶ βασιλοκτονίας ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας Ναβόννηδος.

Ναβόννηδος (2).—Καθὰ εἶδομεν, κατὰ Βήρωσον (ὡς λέγει ὁ Ἰωσήπος), ὁ Ναβόννηδος ἦτο εἷς τῶν συνωμοτῶν τῶν ἐπιβουλευσάντων κατὰ τοῦ Λαβοροσοαρχοῦ. Περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ οὐδὲν λέγουσιν αἱ ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ παραδόσεις οὐδ' αἱ ἀπὸ Βηρώσου προερχόμεναι. Μόνον δὲ ἐκ τῶν μνημείων μανθάνομεν ὅτι ἦτο ἐξ εὐγενοῦς οἴκου, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς μνημείοις καλεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ Ναβου-βατσοικβι «ἐπιφανῆ μεγιστᾶνα (ῥαβου-εμγα)». Ὁ Ναβόννηδος κατέστη γνωστὸς ἐν ταῖς ἀρχαῖαις Ἑλληνικαῖς παραδόσεσιν ὡς ἡγεμῶν, ἔφ' οὗ κατελύθη τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος, ὡς ἡγεμῶν συμμαχήσας ἐναντίον τοῦ μεγάλου Κύρου μετὰ τῶν Λυδῶν καὶ τῶν Αἰγυπτίων, μνημονοῦμενος ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ὡς Λαβύνητος Β', υἱὸς τοῦ Λαβυνήτου Α' καὶ τῆς Νιτώκριδος, οἵτινες ἀμφότεροι ἐκπροσωποῦσι παρὰ τῷ Ἡροδότῳ τὸν Ναβουχοδονόσορα (ἴδ. σελ. 522). Ἄλλ' αἱ παραδόσεις αὗται μνημονοῦσι τοῦ Ναβοννίδου μόνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς στρατείας τοῦ Κύρου κατὰ Βαβυλώνας καὶ τῆς ὁλώσεως τῆς πόλεως ταύτης. Καὶ αὐτὴ ἡ Ἰ. Γ. ἢ συγγέουσα τὸν Ναβόννηδον πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βαλ-

(1) Οὕτω παρ' Ἰωσήπου· Λαβασσοάρασκος παρ' Ἀβυδηνῶ. Παρὰ Πολύστρω, ὅπως καὶ παρὰ Πτολεμαῖον, δὲν μνημονεύεται τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τούτου. Ὁ Βαβυλωνιακὸς τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι Λαβαλσοι-Μερωδάχ ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς.

(2) *Ναβου-αἰδ* ἐν τοῖς μνημείοις· Ναβόννηδος παρ' Ἰωσήπου· *Νεβόννηδος* ἢ *Ναβόννηδος* παρὰ Πολύστρω (κατὰ τὸ Ἀρμ. Χρον. τοῦ Εὐσεβίου)· *Ναβοννίδος* παρ' Ἀβυδηνῶ· *Ναβοννάδιος* παρὰ Πτολεμαῖον· *Λαβύνητος* παρ' Ἡροδότῳ.

τάσαρ (Βελσαζάρ ἐν τοῖς μνημείοις) ποιεῖται λόγον περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς περὶ ἀλώσεως τῆς Βαβυλώνης. Μόνος δὲ ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁ Ἰωσήπος (κατὰ Ἀπ. Α' 20) παρὰ Βηρώσου κατὰ τὸ σύνθηδες ἀρούμενος τὰς εἰδήσεις ἀναφέρει ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ χρόνου τῆς πρὸ τοῦ κατὰ Κύρου πολέμου βασιλείας, λέγων ὅτι «ἐπὶ τούτου τὰ περὶ τὸν ποταμὸν τείχη τῆς Βαβυλωνίων πόλεως ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου κατεκοσμήθη» καὶ ὅτι ἐβασίλευσε 17 ἔτη· διότι «οὔσης τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν τῷ ἐπτακαίδεκάτῳ ἔτει, Κύρος ὄρωμησεν ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας». Καὶ τί μὲν λέγουσιν αἱ μνημονοῦθεισαι Ἑλληνικαὶ παραδόσεις περὶ τοῦ πολέμου τοῦ Κύρου κατὰ τοῦ Ναβοννίδου καὶ περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους τοῦ Βαβυλωνιακοῦ καὶ τοῦ τέλους τοῦ Ναβοννίδου αὐτοῦ, θέλομεν ἀναφέρει ἐν τοῖς περὶ τῆς πτώσεως τῆς Βαβυλώνης. Ἄλλ' ἐξ ἄλλων πηγῶν, ἐκ τῶν σφηνοειδῶν δηλονότι μνημείων, ἱκανὰ γινώσκουμεν περὶ τῆς πρὸ τοῦ γεγονότος τούτου δεκαεπταετοῦς βασιλείας τοῦ Ναβοννίδου, ὧν ἡ ἐκθεσις πρέπει νὰ προταχθῇ τῆς ἱστορίας τῆς πτώσεως τῆς Βαβυλώνης.

Οὐκ ὀλίγα κατέλιπεν ὁ Ναβόννηδος ἐπιγραφικὰ μνημεῖα, ἐν οἷς διηγεῖται περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἔργων, ἅτινα, ὡς πάντων σχεδὸν τῶν Βαβυλωνίων βασιλέων τὰ ἔργα, συνίσταντο εἰς οἰκοδομὴν ἢ ἀνοικοδομήσιν ἱερῶν ναῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομῶν καὶ εἰς κατασκευὴν διωρῶν, κρηπίδων, ὄχρωμάτων. Ὁ δὲ Ναβόννηδος κατείχετο ὑπὸ μεγάλης σπουδῆς πρὸς ἀνακαίνισιν ἀρχαίων ναῶν οὐχὶ ἀπλῶς ἀπὸ ζήλου εὐσεβείας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ζήλου φιλομαθείας. Ἦθελε νὰ ἀνοικοδομήσῃ ἀρχαίους ναοὺς, πρὸ πάντων ἵνα καταρρίψῃ μέχρι θεμελίων τὰς ἀρχαίας οἰκοδομὰς, διὰ νὰ ἀνεύρῃ ἐν αὐταῖς τοὺς κυλίνδρους, ἐν οἷς ἀνεγράφοντο τὰ κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν ναῶν ὑπὸ τῶν πρώτων καὶ ἀρχαιοτάτων κτητόρων. Δικαιολογῶν τὴν πράξιν αὐτοῦ ταύτην μέμφεται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τὸν προκατόχου αὐτοῦ βασιλεῖς διότι ἀτελῶς κατεδαφίζοντες τοὺς ἀρχαίους ναοὺς δὲν εὐρισκόν ἀκριβῶς τὸν χῶρον, ἔφ' οὗ ἦσαν οὗτοι ὀικοδομημένοι, καὶ τὰς διαστάσεις, ἃς ἀκριβῶς εἶχον. Ἄλλ' ὁ κύριος σκοπὸς ὁ ὑπὸ τὴν δικαιολογίαν κεκρυμμένος ἦτο ὁ τῆς ζητήσεως καὶ εὐρέσεως ἀρχαίων ἐπιγραφικῶν μνημείων. Ἐπειδὴ δὲ ὅσα διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐμάνθανε περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ναῶν (ἦτις ἦτο ἐν μέρει ἱστορία καὶ τῶν κτισάντων αὐτοὺς ἀρχαιοτάτων βασιλέων) περιελάμβανεν ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς αὐτοῦ μνημείοις ἀναφέρον ἐν αὐτοῖς περὶ τῶν κτισάντων βασιλέων καὶ περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐβασίλευσαν, καὶ περὶ τῶν ἄλλων πράξεων αὐτῶν, διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ναβοννίδου πολὺ ὠφελήθη ἡ ἱστορία ἢ Βαβυλωνιακὴ καὶ ἰδίως ἡ χρονολογία, καὶ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τοῦ Ναβοννίδου κατέστησαν σπουδαῖα πηγὰ ἱστορίας καὶ χρονολογίας. Ὅτι ἀφορᾷ τὰ ἔργα τὰ πραχθέντα ὑπὸ τοῦ Ναβοννίδου, εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐνεκεν τῆς μετὰ φιλομαθείας συνδεομένης εὐσεβείας αὐτοῦ ὑπερέβη οὐχὶ μόνον ἐν τῷ μεγέθει τῶν ὑπ' αὐτοῦ τελεσθέντων ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ζήλῳ τῆς ἐργασίας, πάντα τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλεύσαντας. Ἀπὸ πλίνθων ὀπτῶν εὐρεθεισῶν ἐν ταῖς ὄχθαις τοῦ Εὐφράτου (ἐν Βαβυλώνι) καὶ φερουσῶν τὸ ὄνομα «Ναβόννηδος» ἐπιβεβαιοῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου, κατὰ Βήρωσον, ἀναφερόμενα ὅτι τὰ περὶ τὸν ποταμὸν τείχη τῆς Βαβυλώνης κατασκευάσθησαν ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου, καθὰ ἀνωτέρω ἐρρήθη. Ἄλλ' ἡ κυριωτάτη σπουδὴ καὶ μέριμνα τοῦ βασιλέως αὐτοῦ διέτρεχε τὰς εὐρείας χώρας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Ἄμανοῦ καὶ ἐκείθεν μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου, ἵνα ἐκ τῶν διαφόρων τούτων τόπων κομίσῃ εἰς Βαβυλώνα καὶ Βαβυλωνίαν τὰ ἰδιαίτερα ἐκάστης χώρας προϊόντα, πρὸ πάντων τὰ τῆς πολυτίμου ξυλείας, εἰς κτίσιν

καὶ διακόσμησιν τῶν ναῶν. Τὸ πλεῖστον τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐκ τῶν φόρων τῶν πανταχόθεν τοῦ κράτους εἰς Βαβυλῶνα πεμπομένων ἔδαπανᾶτο εἰς ἐπισκευὴν καὶ καθωρᾶσιν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων ἱερῶν, ἰδίως τοῦ Ε-σαγιλλα τῆς Βαβυλῶνος καὶ τοῦ Ε-ζιττα τῶν Βορσίππων, καὶ εἰς οἰκοδομὴν ἢ ἀνοικοδόμησιν ἄλλων ἱερῶν οὐχὶ ἀπλῶς μόνον ἐν Βαβυλῶνι, ἀλλὰ καθ' ἅπαν τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος. Ὁ Ναβόννηδος ἀνοικοδόμησε τὸν ἐν Σιππάρους μέγαν ναὸν τοῦ ἡλίου (Σάμας) τὸν καλούμενον Ε-βᾶββαρα, τὸν κτισθέντα ὑπὸ τοῦ Ναραμισὶν τῷ 3755 π.Χ. (ἴδ. σελ. 138) ἐπισκευασθέντα καὶ πρότερον ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως Ναβονπαλιδίν, ὑπὸ τοῦ Ἀσσαρδδῶν (ὄντος καὶ βασιλέως Βαβυλωνίας) καὶ ὑπὸ τοῦ Σαμασσομουναί, εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐντελῶς ἀνακαινισθέντα. Εἰς τὴν ἀνακαινίσειν τοῦ ναοῦ τούτου, ὅστις εἶχε καὶ ἰδιαίτερον Ζικουράτ, ἐχρησιμοποιήθησαν πέντε χιλιάδες κορμοὶ κέδρων. Ὁ Ναβόννηδος ἀνοικοδόμησε καὶ τὸν ναὸν τοῦ Σίν ἐν Οὐρ καὶ τὸν τῆς Ἰστάρ ἐν Σιππάρους. Ἀλλὰ σημασίαν μεγίστην διὰ τὴν ἱστορίαν, οὐχὶ τῶν ναῶν τῆς Βαβυλῶνος, ἀλλὰ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ τῆς Ἀσίας καθόλου, ἔχει ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ ἐν Κάρραις (Χαρράν) τῆς βορείου Μεσοποταμίας ναοῦ τοῦ Σίν, διότι ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ τούτου ἀποκαλύπτει ἡμῖν ὁ Ναβόννηδος ἱστορίαν ἄλλοθεν ὅλως ἄγνωστον, ἱστορίαν Μηδικῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἀποκρουσθεῖσαν διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ βασιλέως τοῦ νέου κράτους Αἰλάμ (Ἀνσάν) καὶ Περσίδος Κύρου τοῦ Ἀχαιμενίδου.

Μηδική εἰσβολὴ εἰς τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος. Ἐπέμβασις τοῦ Κύρου.— Ἡ ἐπιγραφὴ ἢ διαλαμβάνουσα τὰ κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ τοῦ Σίν ἐν Χαρράν ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ἐπὶ τὸν Ε-χουλχουλ (οἶκον εὐφροσύνης) τὸν ναὸν τοῦ Σίν ἐν Χαρράν, ἐν ᾧ πρὸ αἰώνων ὁ Σίν, ὁ μέγας Κύριος, εἶχε καταλάβει ἔδραν τῆς εὐφροσύνης τῆς καρδίας αὐτοῦ. . . ἐχολώθη ἡ καρδία αὐτοῦ ὡς καὶ κατὰ τῆς πόλεως, καὶ ἐκάλεσε τοὺς Μήδους πολεμιστάς, καὶ κατέρριψε τὸν ναὸν τοῦτον (ὁ Σίν) καὶ ἐπήνεγκε τὴν μέχρως ἐδάφους καταστροφὴν αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς ἐμῆς εὐσταθοῦς βασιλείας ὁ τε Μερωδάχ καὶ ὁ Σίν ἐξ εὐνοίας πρὸς τὴν ἐμὴν βασιλικὴν ἀρχὴν διετέθησαν εὐμενῶς πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν καὶ ἠδόκησαν νὰ διαγώσωιν ἐν αὐτῷ. Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας μου ἐπεμψάν μοι ὄνειρον· ὁ Μερωδάχ, ὁ μέγας Κύριος, καὶ ὁ Σίν, ὁ φωτίζων τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἴσταντο ἐνθεν καὶ ἐνθεν, ὅποτε ὁ Μερωδάχ ἐλάλει πρὸς ἐμέ: Ναβόννηδε, σὺ βασιλεῦ Βαβυλῶνος. Διὰ τοῦ ἵππου τοῦ ἄρματός σου λαβὲ πλίνθους, οἰκοδόμησον τὸν Ε-χουλχουλ καὶ ἴδρυσον ἐν αὐτῷ πάλιν τὴν κατοικίαν τοῦ Σίν, τοῦ μεγάλου Κυρίου. Εὐλαβῶς ἐγὼ ἀπεκρινάμην τῷ Κυρίῳ τῶν θεῶν: Μερωδάχ, τὸν ναόν, ὃν μοι διέταξας νὰ οἰκοδομήσω, κατέχει αὐτὸν ὁ Μήδος πολεμιστής, οὗ μεγάλη ἐστὶν ἡ δύναμις. Ὁ Μερωδάχ πάλιν ἐλάλησε πρὸς ἐμέ: Ὁ Μήδος πολεμιστής, περὶ οὗ ἐλάλησας, δὲν ὑπάρχει πλέον, οὐδ' αὐτός, οὐδ' ἡ χώρα αὐτοῦ (τὸ κράτος δηλονότι), οὐδ' οἱ βασιλεῖς αὐτοῦ, οὐδ' οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ. Τῷ τρίτῳ ἔτει ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν νικηφόρος ὁ Κύρος (Κουράς ἐν τοῖς Ἀσρβ. μνημείοις), ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀνσάν, ὁ ταπεινὸς δούλος αὐτοῦ, καὶ οὗτος μετὰ τοῦ ὀλίγου αὐτοῦ στρατοῦ ἐξωλόθρευσε τοὺς ἐπὶ μακρὸν τόπον ἐκτεινομένους Μήδους πολεμιστάς, τὸν Ἰστουβιγίου (Ἀστουίγην) τὸν βασιλέα τῶν Μήδων πολεμιστῶν συνέλαβε καὶ δέσμιον ἀπήγαγεν εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ. Τὴν διαταγὴν τοῦ μεγάλου Κυρίου Μερωδάχ (ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ Ναβόννηδος) καὶ τοῦ Σίν, τοῦ φωτίζοντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ὃν ἡ ἐντολὴ εἶναι ἀπαράβατος, (ἤκουσα) πρὸς τῆς ὑψηλῆς διαταγῆς αὐτῶν κατελήφθην ὑπὸ φόβου· τρόμος ἐκρίσεσέ με· κατεπλάγην καὶ τὸ πρόσωπόν μου ἠλλοιώθη. Ἀλλὰ δὲν παρεγνώρισα

τὸ ἔργον, δὲν ὑπεχώρησα, δὲν ἐκάθισα, ἀλλὰ μετεπεμψάμην τοὺς μακρὰν ὄντας στρατιώτας μου ἀπὸ Γάζζατ (Γάζης τῆς Φιλισταικῆς) ἐν τοῖς ὄροις Αἰγύπτου, ἀπὸ τῆς ἀνα θαλάσσης (τοῦ Ἰσσοικοῦ κόλπου), ἀπὸ τῆς χώρας τῆς πέραν τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῆς κάτω θαλάσσης (τοῦ Περσοικοῦ κόλπου). Βασιλεῖς, δυνάσται καὶ πολυάριθμοι θεράποντές μου, οὓς ὁ Σίν, ὁ Σάμας καὶ ἡ Ἰστάρ, οἱ Κύριοί μου, μοὶ εἶχον ἐμπιστεύσει, ἦλθον εἰς Χαρράν, ἵνα οἰκοδομήσωσι τὸν Ε-χουλχουλ, τὸν ναὸν τοῦ Σίν, τοῦ Κυρίου μου, ὅστις εἶναι βοηθός μου, ὃν ὁ Ἀσσοουρβανιπάλ, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας, ὁ βασιλεὺς ὁ πρὸ ἐμοῦ ζήσας, εἶχεν οἰκοδομήσει. . . Ἐν τῷ μηνὶ τῆς σωτηρίας, ἐν ἡμέρᾳ ἀγία, ἦν ἐν τῷ ὁράματί μου καθώρισεν ὁ Σάμας καὶ ὁ Ῥαμμάν, ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Εα καὶ τοῦ Μερωδάχ. . . μετ' ἀργύρου, χρυσοῦ, πολυτίμων λίθων, μετὰ τοῦ προϊόντος τοῦ δάσους, ξύλων εὐωδῶν, κέδρων, ἐν μέσῳ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως ἔθηκα τὸν θεμέλιον λίθον ἐπὶ τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ Ἀσσοουρβανιπάλ, βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας, ὅστις πάλιν εὗρε τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ Σαλαμαναῶ (Β') τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀσσοουρνασιρπάλ, καὶ ἔθηκα τὰς πλίνθους. Ἐσπεισα ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτοῦ γλευκός, οἶνον, ἔλαιον, μέλι καὶ ἐπέχεα ἐκ τούτων ἐπὶ τὰ περιβάλλοντα τείχη. Πλέον ἢ οἱ βασιλεῖς οἱ πατέρες μου ἔστειρέασι τὰ ἔργα τοῦ ναοῦ καὶ παρεσκεύασα τεχνικώτατα τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ. Τὸν ναὸν τοῦτον ἀπὸ τοῦ θεμελίου λίθου μέχρι τῆς στέγης αὐτοῦ ἀνεκαίνισα καὶ συνεπλήρωσα τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ. Ὑψηλοὺς κορμούς κέδρου, φυτὸν τῆς χώρας Χαματοῦ (τῆς ὀρεινῆς χώρας τοῦ Ἀμανοῦ), παρεσκεύασα διὰ τὴν στέγην».

Ἐκ τῶν ἀναγερομένων ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ, τῇ μιᾷ τῶν τριῶν μεγάλων ἐπιγραφῶν τοῦ Ναβοννήδου τῶν εὐρεθεισῶν ἐν τοῖς ἔρειπίοις τῶν Σιππάρων (Αλ-Χαββα), μανθάνομεν πολλῶ πλείονα καὶ σπουδαιότερα ἢ τὰ περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ε-χουλχουλ ἢ Ε-βαββαρα λεγόμενα· μανθάνομεν δηλονότι περὶ τῆς ὑπὸ Μήδων καταλήψεως τῆς Χαρράν καὶ τῆς διὰ τοῦ Κύρου ἐξελάσεως τῶν ἐπιδρομέων ἐκ τῆς Μεσοποταμίας. Οὕτως, ἐπειδὴ ἡ ἐπιγραφὴ φαίνεται ἀναγερομένη εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ναβοννήδου, μανθάνομεν ἐξ αὐτῆς α') ὅτι ἡ πρώτη σύγκρουσις Μήδων καὶ Περσῶν περὶ τῆς ἐπὶ τῆς Ἀριανῆς εἶτα δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀσίας κυριαρχίας ἐγένετο ἐν Μεσοποταμίᾳ· β') ὅτι περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ Ναβοννήδου (556-555 π. Χ.) Κύρος ὁ βασιλεὺς Αἰλάμ καὶ Περσίας εἶχεν ἀποστῆ ἤδη ἀπὸ τῶν Μήδων, καὶ γ') τὸ καὶ σπουδαιότερον, ὅτι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐξ Ἑλληνικῶν πηγῶν εἰδήσεις (καθ' ἃς ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ Κύρου Μῆδοι, Βαβυλώνιοι, Λυδοί, Καππαδόκαι καὶ Αἰγύπτιοι ἠνώθησαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ), ὁ Κύρος ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐφάνη σύμμαχος τῶν Βαβυλωνίων ἐναντίον τῶν Μήδων. Τὸ γεγονός τούτου, πλεόν συνᾶδον πρὸς τὴν λογικὴν τῶν πραγμάτων ἢ τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων λεγόμενα, ἔχει τὴν ἰδιαίτερον αὐτοῦ σημασίαν, ἦν δυνάμεθα νὰ νόησωμεν καὶ νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀκριβέστερον ἐκ τε τῆς ὅλης ἱστορίας τῶν μεταξὺ τοῦ Κύρου καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων, τῶν τῆς Μηδίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, σχέσεων, ἀλλ' ἰδίως ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ὑπὸ τοῦ Κύρου καταλύσεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους.

Ἡ κατάλυσις τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Κύρου.— Ἡ ἱστορία τοῦ Κύρου μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐπῆλθε κατὰ Βαβυλωνίας, ἀνήκουσα βεβαίως εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Μήδων καὶ Περσῶν καὶ τῆς ἄλλης Ἀσίας δὲν δύναται νὰ ἐπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ· ἀρκούμεθα ν' ἀναφέρωμεν ἐξ αὐτῆς τὰ ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς νόησιν τῆς ἱστορίας τῆς Βαβυλωνίας κατὰ τὴν ἐσχάτην ταύτην περίοδον, ἦν ἱστοροῦμεν. Τὴν ἱστορίαν ταύτην ἐκθέτομεν τὸ πρῶτον κατὰ

τάς Ἑλληνικάς καί τὰς Ἑβραϊκάς παραδόσεις, εἶτα δὲ κατὰ τὰ μνημεῖα τῆς σφηνοειδοῦς φιλολογίας.

Κατὰ τὰς Ἑλληνικάς παραδόσεις.—Κατὰ τὰς παραδόσεις ταύτας Κῦρος ὁ βασιλεὺς τῆς ὀρεινῆς χώρας Περσίδος (Φαρσιστάν) ἦτο υἱὸς Καμβύσου, υἱοῦ Κύρου, υἱοῦ Θεΐσπου, τοῦ Ἀχαιμένου, οἵτινες ἀνῆκον εἰς γενεὰν ἡγεμόνων καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θεΐσπου εἶχον καταστῆ ὑποτελεῖς τοῖς βασιλεῦσι τῆς Μηδίας (ἴδ. σ. 489-490). Ἡ ὑποτελεῖα αὕτη ὑφίστατο ἐπὶ τοῦ Καμβύσου τοῦ πατρὸς τοῦ Κύρου, ὅστις εἶχε λάβει σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀστυάγου (υἱοῦ τοῦ Κναξάρου), βασιλέως τῆς Μηδίας, Μανδάνην, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Κῦρος. Δι' ἔργων, ποιητικῶς καὶ μυθωδῶς ἱστορουμένων ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως, ὁ τοῦ Ἀστυάγου ἀπὸ θυγατρὸς ἔγγονος Κῦρος γενόμενος κύριος τῆς πατρικῆς ἀρχῆς οὐ μόνον τοὺς Πέρσας ἠλευθέρωσεν ἀπὸ πάσης ὑποτελείας πρὸς τὸ Μηδικὸν κράτος, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀστυάγον καθελὼν ἐγένετο κύριος πασῶν τῶν χωρῶν τῶν ὑπαγομένων ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν Μηδων καὶ ἰδρυσεν ἐν αὐταῖς καὶ δι' αὐτῶν μεγάλην Περσικὴν μοναρχίαν. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη τολμηρὰ ἐμφάνισις τοῦ Κύρου ἐν τῇ μεγάλῃ πολιτικῇ σκηνῇ τοῦ Ἀσιατικοῦ κόσμου ἐνέπνευσε φόβον εἰς τὰς μεγάλας μοναρχίας τῆς δυτικῆς Ἀσίας, καὶ ἰδίως εἰς τὴν τῆς Βαβυλωνίας τῆς συνδεομένης πρὸς τὸ Μηδικὸν κράτος διὰ συνθηκῶν καὶ διὰ φιλικῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ συγγενικῶν, σχέσεων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Λυδίας Κροῖσος, ὁ τῆς Αἰγύπτου Ἄμασις, ὁ τῆς Καππαδοκίας Ἀρίβαιος καὶ ὁ τῆς Βαβυλωνίας Λαβύνητος (ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου οὕτω καλούμενος) συνεκρότησαν μεγάλην σύστασιν κατὰ τοῦ νέου τολμηροῦ δυνάστου καὶ κατακτητοῦ, εἰς ἣν ὁ Κροῖσος ἐπειράθη νὰ προσλάβῃ καὶ Ἑλληνικάς πολιτείας, ἰδίως τὴν Σπάρτην. Οὕτως ἀπὸ τῆς κεντρικῆς Ἀσίας μέχρις Αἰγύπτου καὶ μέχρι Σπάρτης κράτι καὶ λαοὶ τοῦ ἀρχαίου κόσμου παρεσκευάζοντο νὰ ἀντιταχθῶσι καὶ ἀνακόψωσι τὴν πορείαν τοῦ νεωστὶ ἐμφανισθέντος μεγάλου ἥρωος καὶ βασιλέως τοῦ προωρισμένου νὰ ἀλλοιώσῃ τὴν ὄψιν τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου. Καὶ πρῶτος ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Πέρσου βασιλέως ὁ Κροῖσος διαβάς τὸν Ἄλυν. Ἄλλ' ὁ δριμυτικὸς ἀετός, ὡς καλεῖται ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ ὁ μέγας ἥρωος τῶν Ἀσιατικῶν ἔπων, ὁ γενναῖος στρατηλάτης, ἰθὺς πετόμενος ἐφθασεν ἐν τάχει ἀπὸ τῶν χωρῶν τῆς Ἀριανῆς εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἄλυος καὶ ἐκείθεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἐντὸς μικροῦ κατατροπώσας τὸν Κροῖσον ἐκυρίευσεν τὰς Σάρδεῖς, κατέλυσε τὸ Λυδικὸν κράτος, ὑπέταξε τοὺς λαοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἑλληνας, περιφρονήσας τὰς ἀπειλάς τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ τὴν ὀλοσχερῇ καθυπόταξιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀναθεῖς τοῖς στρατηγοῖς αὐτοῦ (ἰδίως τῷ Ἀρπάγῳ) ἐστράφη πρὸς τὰ ὀπίσω ἐπελαύνων εἰς τὰς χώρας τῆς κεντρικῆς Ἀσίας καὶ ἀφοῦ διὰ πολέμων διαρκεσάντων ἐπὶ 8-9 ἔτη ἔστειρέωσε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν ταῖς χώραις ταύταις, ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Φθὰς εἰς τὰ ὄρια τῆς Βαβυλωνίας διέβη τὸν Γύνδην ποταμὸν (ἴδ. σελ. 24) καταναλώσας εἰς τὴν διάβασιν ταύτην ὅλον τὸν χρόνον τοῦ θέρους, διότι τὸν ποταμὸν τοῦτον, *ναυσιπέριον* ὄντα, διήρυσεν εἰς τριακοσίας ἐξήκοντα διώρυχας εἶτε χάριν τῆς εὐκολωτέρας διαβάσεως τοῦ στρατοῦ εἶτε, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὸν ποταμὸν, διότι κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς διαβάσεως εἰς τῶν ἱερῶν λευκῶν ἵππων τοῦ βασιλέως ὀρηκῆσας ἐντὸς αὐτοῦ παρεσύρθη καὶ ἐπνίγη. Μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Γύνδου τὴν γενόμενὴν κατὰ τὸ ἔαρ (539 π. Χ.) ἤλασεν ὁ Κῦρος ἐπὶ τὴν Βαβυλῶνα. Οἱ Βαβυλώνιοι ἐστρατοπεδευμένοι οὐ μακρὰν τῆς πόλεως αὐτῶν ἀνέμενον τοὺς πολεμίους. Ἄλλ' ἐν τῇ μάχῃ τῇ συγκροτηθείσῃ ἠττηθέντες οἱ Βαβυλώνιοι ἐκλείσθησαν εἰς τὴν πόλιν, ἐν ἣ εἶχον παρασκευάσει τὰ πάντα πρὸς μακρὰν πολιορκίαν. Ὁ Κῦρος μὴ δυνάμενος ἐξ ἐφόδου νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν, μὴ θέλων δὲ νὰ καταναλλίσκῃ

χρόνον μακρὸν ἵνα διὰ τῆς πείνης ἀναγκάσῃ αὐτὴν εἰς παράδοσιν, κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς τέχνασμα. Μοίραν τινα τοῦ στρατοῦ καταλιπὼν περὶ τὴν πόλιν καὶ μέρος μὲν αὐτῆς τάξας κατὰ τὸν τόπον, ὅπου εἰσέβαλλεν ὁ ποταμὸς εἰς τὴν πόλιν, μέρος δὲ ὅπου ἐξέβαλλεν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ διατάξας τοὺς οὕτω τεταγμένους νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν ἅμα νοήσωσιν ὅτι ὁ ποταμὸς κατέστη διαβατός, αὐτὸς μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἀπεμακρύνθη τῆς πόλεως. Ἐλθὼν δὲ περὶ τὴν λίμνην τὴν περὶ Βαβυλῶνα, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, διωχέτευσεν τὸν ποταμὸν διὰ διώρυχος εἰς τὴν λίμνην καὶ ἠλάττωσε τὰ ὕδατα αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ὁ στρατὸς ὁ περὶ τὴν πόλιν κατὰ τὴν εἰσβολὴν καὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ ταχθεὶς, ἰδὼν τὸ τοῦ ποταμοῦ ρεῖθρον διαβατὸν γενόμενον, εἰσώρησεν εἰς αὐτὸν μέχρι τοῦ μέσου τοῦ μηροῦ μόνον διαβρεχόμενος καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν. Ταῦτα διηγούμενος ὁ Ἡρόδοτος προστίθησιν: Ἐὰν οἱ Βαβυλώνιοι ἐμάνθανον πρότερον τὰ ὑπὸ τοῦ Κύρου ἐνεργούμενα, ἠδύνατο κάκιστα νὰ καταστρέψωσι τοὺς εἰσερχομένους, διότι κλείσαντες τὰς εἰς τὸν ποταμὸν πυλίδας καὶ αὐτοὶ ἀναβάντες ἐπὶ τὰς αἰμασιάς τοῦ ποταμοῦ ἠδύνατο νὰ συλλάβωσι τοὺς ἐπιδρομείς ὡς ἐν δικτύῳ. «Νῦν δ' ἐξ ἀπροσδοκίτου σφι παρέστησαν οἱ Πέρσαι, λέγει ὁ Ἡρόδοτος» ὑπὸ δὴ μεγάλῃ τῆς πόλιος, ὡς λέγεται ὑπὸ τῶν ταύτη οικημένων, τῶν περὶ τὰ ἔσχατα τῆς πόλιος ἐαλωκότων τοὺς τὸ μέσον οἰκόντας τῶν Βαβυλωνίων οὐ μανθάνειν ἐαλωκότας, ἀλλὰ τυχεῖν γὰρ σφι εὐθυσαν ὀρθὴν, χορεύειν τε τοῦτον τὸν χρόνον καὶ ἐν εὐπαθείῃσιν εἶναι, ἐς δὲ δὴ καὶ τὰ κάκρια ἐπύθοντο. Καὶ Βαβυλῶν μὲν οὕτω τὸ πρῶτον ἀφάρητο». Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ὅτι, ἐνῶ τὰ ἔσχατα τῆς πόλεως εἶχον κυριευθῆ, οἱ ἐν τῷ μέσῳ οὐδὲν ἐνόησαν περὶ ἀλώσεως, βεβαιοῦνται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους λέγοντος, καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπομεν, ὅτι τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἄλωσιν μέρος τῶν κατοίκων οὐδὲν περὶ ταύτης ἐγίνωσκεν (ἴδ. σ. 509 σημ. 1). Κατὰ Ξενοφῶντα ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας ἦ, ὡς λέγει αὐτός, ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς (τοῦτον δὲν ὀνομάζει, ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ναβοννήδου), συνεμάχησε κατὰ τοῦ Κύρου οὐ μόνον μετὰ Λυδῶν καὶ Αἰγυπτίων, ἀλλὰ καὶ μετὰ Φρυγῶν καὶ Καππαδοκῶν καὶ Ἀράβων, καὶ μετ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ βασιλέως τῆς Βακτριανῆς πέμπας προσεβίητο πρὸς αὐτὸν (Ξεν. Κ. Π. Ε' 1. 2). Κατὰ τὴν τοῦ Ξενοφῶντος παράδοσιν ὁ Κῦρος ἀμέσως μετὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Λυδίας ἐπῆλθε κατὰ τῆς Βαβυλῶνος ὑποτάξας καθ' ὁδὸν τοὺς Φρύγας τῆς μεγάλης Φρυγίας καὶ τοὺς Καππαδόκας καὶ τοὺς Ἀραβίους. Ἀφοῦ δὲ ἔλθων εἰς τὴν Βαβυλῶνα εἰς ἀπόστασιν ἔξω τῶν βελῶν τῶν πολεμίων ἐστρατοπέδευσε περὶ αὐτὴν (περὶ μάχης ἔξω τῆς πόλεως γενομένης οὐδεὶς λόγος γίνεται παρὰ Ξενοφῶντι), ἐννοήσας ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου (*προσμαχόμενοι*) τείχη τοσοῦτον ἰσχυρὰ καὶ ὑψηλά, ὥρυξε τάφρον περὶ τὴν πόλιν καὶ κατεσκεύασεν περὶ αὐτὴν ὀχυρώματα, ἵνα νομίσωσιν οἱ κάτοικοι ὅτι διενεοῖτο νὰ πρὶ βῆ εἰς τακτικὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως. Οἱ κάτοικοι, ἔχοντες τροφὰς ἀρκούσας δι' εἴκοσιν ἔτη, ἐγέλων διὰ τὴν τοιαύτην πολιορκίαν, σκεπτόμενοι ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας Φρύγες καὶ Λυδοὶ καὶ Ἀράβιοι καὶ Καππαδόκαι ἐμελλον νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῶν πολιορκούντων. Ἄλλα τάχιστα ἐξήχθησαν τῆς ἀπάτης ταύτης. Ὁ Κῦρος, ἀφοῦ κατεσκεύασεν τὰς τάφρους, μαθὼν ἡμέραν τινα ὅτι ἤγον ἑορτὴν οἱ Βαβυλώνιοι, καθ' ἣν ὅλην τὴν νύκτα ἔπινον καὶ ἐκάμαζον, τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἅμα γενομένου σκοτίους ἠνέφες διὰ πολλῶν ἀνθρώπων τὰ πρὸς τὰς τάφρους στόμια τοῦ ποταμοῦ. Τούτου γενομένου ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ ἐλαττωθέντος εἰσῆλθον αἰφνιδίως οἱ πολιορκηταὶ εἰς τὴν πόλιν (1) ἄλλους μὲν τῶν Βαβυλωνίων, οἷς ἀπῆντων, φο-

(1) Παρὰ Πολυναῖφ (Στρατηγ. Ζ' 5 καὶ 8) διττὴ ὑπάρχει παράδοσις περὶ τοῦ τρόπου

νεύοντες, μετ' ἄλλων δὲ κωμάζοντων καὶ βοώντων συμβιοῦντες, ἵνα φαίνονται καὶ αὐτοὶ ὡς κωμάζοντες Βαβυλώνιοι. Ἡ εἴσοδος ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἄρχηγίαν τοῦ Γωβρούου, ἐπὶ ἤλθον δὲ οἱ εἰσελθόντες ἀμέσως κατὰ τῶν βασιλείων. Ἄμα δὲ συνεκρούσθησαν πρὸς τοὺς φύλακας τῶν ἀνακτόρων καὶ κραυγὴ καὶ θόρυβος ἠκούσθη ἔνδον εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὁ Βαβυλώνιος βασιλεὺς θέλων νὰ μάθῃ τὴν αἰτίαν τῶν γενομένων διέταξε νὰ ἀνοίξωσι τὰς πύλας τῶν βασιλείων. Ἄλλὰ τότε οἱ ἐπιδρομαῖς εἰσώρμησαν ἐντὸς καὶ προσέβαλον αὐτὸν τὸν βασιλέα ἱστάμενον ξιφῆρη. Πολλοὶ τῶν περὶ τὸν βασιλέα ἐφρονεύθησαν ἀμυνόμενοι, ἐφρονεύθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Γωβρούαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἵππεις πεμπόμενοι ὑπὸ τοῦ Κύρου διήλαυον τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, φρονεύοντες, κατὰ διαταγὴν τούτου, ὅσους εὗρισκον ἐν ταῖς ὁδοῖς, κηρύττοντες δὲ τοῖς κατοίκοις, ἐν τῇ Συριακῇ γλώσσῃ, νὰ μένωσιν ἐν τοῖς οἴκοις ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Ταῦτα ἐγένοντο διὰ νυκτός, ἡ δὲ πόλις πᾶσα παρεδόθη πρὸ τῆς πρωΐας, ἐκτὸς τῶν ἄκρων. Οἱ δὲ περὶ τὸν Γωβρούαν καὶ Γαδάτην, τὸ μὲν προσεκύνουν τοὺς θεοὺς τοὺς τιμωρήσαντας τὸν ἀνόσιον βασιλέα (τὸν Βαβυλώνιον), κατεφίλουν δὲ τὰς κείρας καὶ τοὺς πόδας τοῦ Κύρου θαυμάζοντες ἀπὸ χαρᾶς. Ὅτε δὲ ἐγένετο ἡμέρα καὶ οἱ τὰ ἄκρα τῆς πόλεως κατέχοντες ἐνόησαν ὅτι ἐκυριεύθη ἡ πόλις καὶ ἐφρονεύθη ὁ βασιλεὺς, παρέδωκαν τὰ ἄκρα τῷ Κύρῳ. Οὗτος ἐκήρυξε τοῖς κατοίκοις, ἐπὶ ποινῇ θανάτου, νὰ φέρωσι πάντα τὰ ὄπλα αὐτῶν. Εἶτα δὲ καλέσας τοὺς μάγους τοὺς Βαβυλωνίους εἶπεν αὐτοῖς ὅτι, ἐπειδὴ ἡ πόλις ἦτο *δορυάλωτος*, ἔπρεπε νὰ δώσωσιν ἀκροθίνια καὶ τεμένη εἰς τοὺς θεοὺς. Ἐπειτα δὲ διένειμε καὶ οἰκίας καὶ δημόσια (ἀρχεῖα) καταστήματα εἰς τοὺς συντελέσαντας εἰς τὴν ἄλωσιν ἀναλόγως τῶν πράξεων ἐκάστου, διανέμων «τὰ κράτιστα τοῖς ἀρίστοις». Τέλος ἐκήρυξε τοῖς Βαβυλωνίοις «τὴν γῆν ἐργάζεσθαι καὶ τοὺς δασμοὺς ἀποφέρειν καὶ θεραπεύειν τούτους, οἷς ἕκαστος αὐτῶν ἐδόθησαν». Τοιαύτη καὶ ἡ παρὰ Ξενοφῶντι (1) περιγραφὴ τῆς ἄλώσεως, ἐν τισὶ μὲν μᾶλλον, ἐν τισὶ δὲ ἥττον, ἱστορικῆ τῆς παρ' Ἡροδότῳ, ἀλλὰ μὴ ἀφισταμένη πολὺ κατ' οὐσίαν τῆς τούτου ἀφηγήσεως.

Κατὰ Βῆρωσον δέ, ὡς ἱστορεῖ ὁ Ἰώσηπος : «Τῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ναβοννήδου προεξεληλυθὼς Κύρος ἐκ τῆς Περσίδος μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ καταστρεφάμενος τὴν λοιπὴν Ἀσίαν πᾶσαν ὥρμησεν ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας. Αἰσθόμενος δὲ Ναβόννηδος τὴν ἐφοδὸν αὐτοῦ, ἀπαντήσας μετὰ τῆς δυνάμεως καὶ παραταξάμενος, ἤττηθεις τῇ μάχῃ καὶ φυγῶν ὀλιγοστός, συνεκλείσθη εἰς τὴν Βορσιπηνῶν πόλιν. Κύρος δὲ Βαβυλῶνα καταλαβόμενος, καὶ συντάξας τὰ ἔξω τῆς πόλεως τείχη κατασκάψαι, διὰ τὸ λίαν αὐτῷ πραγματικῆν (2) καὶ δυσάλωτον φανῆναι τὴν πόλιν, ἀνέζευξεν ἐπὶ Βόρσιππον, ἐκπολιορκήσων τὸν Ναβόννηδον. Τοῦ δὲ Ναβοννήδου οὐχ ὑπομείναντος τὴν πολιορκίαν, ἀλλ' ἔγχει-

τῆς ἄλώσεως τῆς Βαβυλῶνος. Κατὰ τὴν πρώτην δὲ «Κύρος Βαβυλῶνα πολιορκῶν, ἐπειδὴ συνετέλεσε τὰς διώρυγας τοῦ Εὐφράτου διὰ τῆς πόλεως ῥέοντος, ἀπήγαγε τὸ στρατόπεδον μακροτάτῳ, Βαβυλώνιοι νομίσαντες αὐτὸν ἀπεγνωσμένον τῆς πολιορκίας, τὸ σφοδρὸν τῶν φυλακῶν ἀνήκαν. Ὁ δὲ τὸν ποταμὸν ἀποστρέψας, τὴν δύναμιν ἐπαγαγὼν συντόμως κατὰ τὴν χώραν τοῦ ἀρχαίου ῥεύματος, ὑπεισήγαγε τοὺς στρατιώτας καὶ τῆς Βαβυλῶνος ἐκράτησε» κατὰ δὲ τὴν δευτέραν παράδοσιν' «Κύρος Βαβυλῶνα ἐπολιορκεῖ. Βαβυλώνιοι δὲ πολλῶν ἐτῶν σιτία ἔχοντες κατεγέλων τῆς πολιορκίας. Κύρος διὰ μέσης τὸν Εὐφράτην ῥέοντα, διώρυγας τεμών, εἰς τὸ πλησίον ἔλος ἐξήγαγε. Βαβυλώνιοι πλεῖν ὕδωρ οὐκ ἔχοντες, αὐτίκα σφέας αὐτοὺς τῷ Κύρῳ παρέδωκαν».

(1) Ξεν. Κ. Π. Ζ' 5. 1 κέξ.

(2) Ἱεράγματα δηλονότι δυναμένην παρέχειν. Πρβλ. τὸ Λατινικὸν *res negotiosa*.

ρήσαντος αὐτόν, πρότερον χρησάμενος Κύρος φιλανθρώπως, καὶ δοὺς οἰκητήριον αὐτῷ Καρμανίαν ἐξέπεμψεν ἐκ τῆς Βαβυλωνίας. Ναβόννηδος μὲν οὖν τὸ λοιπὸν τοῦ χρόνου διαγενόμενος ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ, κατέστρεψε τὸν βίον». Τὰ αὐτὰ ἀκολουθῶς τῷ Βηρώσῳ διὰ βραχυτάτων λέγει καὶ ὁ Ἄβυδηνός : «Τῷ δὲ (Ναβοννιδόφῳ) Κύρος ἐλὼν Βαβυλῶνα, Καρμανίης ἡγεμονίην δωρεῖται». Ἐν δὲ τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ τοῦ Εὐσεβίου λέγεται ὅτι κατὰ Πολυῖστορα «τοῦ Ναβοννίδου βασιλεύοντος Κύρος ὁ Καμβύσου εἰσέβαλε μετὰ στρατοῦ εἰς Βαβυλωνίαν γῆν, καὶ μετὰ τοῦτο ὁ Ναβόννιδος μάχην συγκροτήσας καὶ ἤττηθεις ἐτράπη εἰς φυγὴν». Ἄξιον μνηεῖας ἰδιαιτέρας καθόλου εἶναι ὅτι ἐν ταῖς ἀπὸ Βηρώσου πηγαζούσαις περὶ Ναβοννίδου παραδόσεσι, οὗτος πολιορκεῖται οὐχὶ ἐν Βαβυλῶνι, ὡς παρ' Ἰσοκράτην ὁ Ξενοφῶν, ἀλλ' ἐν Βορσίπποις, δὲν παρίσταται δὲ φρονεούμενος ὑπὸ τοῦ Κύρου, ὡς παρὰ Ξενοφῶντι (ὁ Ἡρόδοτος οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τοῦ τέλους τοῦ βασιλείως), ἀλλὰ τυγχάνων χάριτος παρὰ τοῦ Κύρου, ὡς ὁ Κροῖσος, καὶ γενόμενος σατραπῆς Καρμανίας τῆς ἐν Ἀριανῇ καὶ διαβιὸς ἐνταῦθα. Ὅς θέλουμεν ἰδεῖ περαιτέρω, ἐν ταῖς περὶ τῆς τύχης τοῦ ἐσχάτου βασιλείως τῆς Βαβυλωνίας Ἑλληνικαῖς καὶ Ἑβραϊκαῖς παραδόσεσι γίνεται ἐνιαχοῦ σύγκυσις τοῦ *Ναβοννήδου* πρὸς τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον αὐτοῦ *Βηλσαζδρ* ἢ *Βηλσαρουσορ* ἢ *Βαλιάσαρ*.

Ἡ ἄλωσις τῆς Βαβυλῶνος κατὰ τὴν Ἱερὰν Γραφήν.—Τὰ περὶ τῆς ἄλώσεως τῆς Βαβυλῶνος ἐκτίθενται ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ ἀποδιδόμενῳ εἰς τὸν Δανιήλ. Ἐν τούτῳ (κεφ. Ζ') λέγεται ὅτι *Βαλιάσαρ* ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐποίησε δεῖπνον μέγα εἰς τοὺς μεγιστᾶνας αὐτοῦ, ἄνδρας χιλίους, καὶ ἔπινεν οἶνον ἐνώπιον αὐτῶν. Καὶ ἐν τῇ πόσει τοῦ οἴνου διέταξε νὰ φέρωσιν εἰς τὴν τράπεζαν τὰ σκεύη τὰ χρυσᾶ καὶ τὰ ἀργυρᾶ, ἅτινα εἶχεν ἐξενέγκει ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἀφοῦ ἠνέχθησαν τὰ σκεύη, οὐ μόνον αὐτὸς ἔπινεν ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ διέταξε νὰ πῶσιν ἐξ αὐτῶν καὶ οἱ μεγιστᾶνες καὶ αἱ παλλακαὶ καὶ αἱ παρᾶκοιτοὶ αὐτοῦ καὶ οἱ πάντες ἐδόξαζον τοὺς θεοὺς τοὺς Βαβυλωνίους τοὺς χρυσοῦς καὶ ἀργυροῦς καὶ χαλκοῦς καὶ σιδηροῦς καὶ ξυλίνοους καὶ λιθίνους. Ἀλλὰ τὸν Θεὸν τοῦ αἰῶνος δὲν ἐλόγησαν, τὸν ἔχοντα ἐξουσίαν τοῦ πνεύματος αὐτῶν. Ἐν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ ἐξῆλθον δάκτυλοι χειρὸς ἀνθρώπου καὶ ἔγραφον κατέναντι τῆς λαμπάδος ἐπὶ τὸ κόνιαμα τοῦ τοίχου τοῦ οἴκου τοῦ βασιλείως, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐθεώρει τοὺς ἀστραγάλους τῆς χειρὸς τῆς γραφούσης. Τότε τοῦ βασιλείως ἡ μορφή ἠλλοιώθη καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ συνετάρασσον αὐτόν, καὶ οἱ σύνδεσμοι τῆς σαφύος αὐτοῦ διελύοντο καὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ συνεκροτοῦντο. Καὶ ἐζήτησε μεγαλοφῶνως ὁ βασιλεὺς νὰ εἰσαγάγῃ μάγους, ἵνα ἐξηγήσωσι τὰ γραφόμενα, μεγάλα ὑπισχνούμενος τῷ δυνησομένῳ νὰ ἐξηγήσῃ, πορφύραν, ματιάνην χρυσοῦν ἐπὶ τὸν τράχηλον καὶ τὸ εἶναι τρίτον ἄρχοντα ἐν τῇ βασιλείᾳ. Καὶ εἰσῆρχοντο πάντες οἱ σοφοί, ἀλλ' οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἀναγνώσῃ τὴν γραφήν καὶ νὰ ἐξηγήσῃ αὐτὴν τῷ βασιλεῖ, ὅστις διὰ τοῦτο συνεταράσαστο σφόδρα. Τότε ἡ βασίλισσα παραθαρρύνουσα αὐτὸν εἶπεν : «Ἔστιν ἀνὴρ ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, ἐν ᾧ πνεῦμα θεοῦ ἅγιον καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πατρός σου γρηγόρησις καὶ συνέσις εὐρέθη ἐν αὐτῷ καὶ ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ ὁ πατήρ σου ἄρχοντα ἐπαοιδῶν, μάγων, Χαλδαίων καὶ τῶν μάντεων κατέστησεν αὐτόν... καὶ βασιλεὺς ἐπέθηκεν αὐτῷ ὄνομα Βαλιάσαρ (1)..., νῦν οὖν κληθῆτω καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἀναγγελεῖ σοι. Τότε ὁ Δανιήλ εἰσήχθη ἐνώπιον τοῦ βασιλείως καὶ τὰς μὲν μέγας δωρεάς, ἃς ὑπισχνεῖτο ὁ βασιλεὺς ἐν ᾗ περιπτώσει ἐξήγει τὴν γραφήν,

(1) *18, σελ. 520 σημ. 4.

ἀπέρριψεν ὑπερηφάνως, ἐξηγήσατο δ' ἀμέσως τὰ κατὰ τὴν γραφὴν εἰπὼν οὕτω : «Βασιλεῦ, ὁ Θεὸς ὁ ὑψιστος τὴν βασιλείαν καὶ τὴν μεγαλωσύνην καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν ἔδωκε Ναβουχοδονόσορ τῷ πατρὶ σου καὶ ἀπὸ τῆς μεγαλωσύνης, ἧς ἔδωκεν αὐτῷ, πάντες οἱ λαοί, φυλαί, γλώσσαι ἦσαν τρέμοντες καὶ φοβούμενοι ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ... Καὶ ὅτε ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐκραταιώθη τοῦ ὑπερηφανεύεσθαι, κατηνέχθη ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καὶ ἡ τιμὴ ἀφῆρη ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐξεδιώχθη, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μετὰ τῶν θηρίων ἐδόθη... ἕως οὗ ἐγνώκει ὅτι κυριεύει ὁ θεὸς ὁ ὑψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὃ ἐὰν δόξῃ, δώσει αὐτὴν. Καὶ σὺ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, Βαλτάσαρ, οὐκ ἐταπεινώσας τὴν καρδίαν σου ἐνώπιον τοῦ θεοῦ οὐ πάντα ταῦτα ἔγνωσ; Καὶ ἐπὶ τὸν Κύριον τοῦ οὐρανοῦ ὑψώθησαι καὶ τὰ σκεῦη τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἤνεγκαν ἐνώπιόν σου, καὶ σὺ καὶ οἱ μεγιστάνες σου, καὶ αἱ παλλακαὶ σου καὶ αἱ παρακοιτοὶ σου οἶνον ἐπίνετε ἐν αὐτοῖς καὶ τοὺς θεοὺς τοὺς χρυσοῦς καὶ ἀργυροῦς καὶ χαλκοῦς καὶ σιδηροῦς καὶ ξυλίνοὺς καὶ λιθίνοὺς, οἳ οὐ βλέπουσι καὶ οἳ οὐκ ἀκούουσι καὶ οὐ γινώσκουσιν, ἦνεσας, καὶ τὸν θεόν, οὗ ἡ πνοὴ σου ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ καὶ πᾶσαι αἱ δόξαι σου, αὐτὸν οὐκ ἐδίξασας. Διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπεστάλη ἀστράγαλος χειρὸς καὶ τὴν γραφὴν ταύτην ἐνέταξε. Καὶ αὕτη ἡ γραφὴ ἡ ἐντεταγμένη : *Μανή, Θεκέλ, Φάρες*. Τοῦτο τὸ σύγκριμα τοῦ ὀνόματος : *Μανή* ἐμέτρησεν ὁ θεὸς τὴν βασιλείαν σου καὶ ἐπλήρωσεν αὐτήν· *Θεκέλ* ἐστάθη ἐν ζυγῷ καὶ ἐδρέθη ὑπεροῦσα· *Φάρες* διήρηται ἡ βασιλεία σου, καὶ ἐδόθη Μήδοις καὶ Πέρσαις. Καὶ εἶπε Βαλτάσαρ, καὶ ἐνέδυσαν τὸν Δανιὴλ πορφύραν, καὶ τὸν μανιάκην τὸν χρυσοῦν περιέθησαν περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἐκήρυξε περὶ αὐτοῦ τὸ εἶναι αὐτὸν ἄρχοντα τρίτον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ἀνῆρέθη Βαλτάσαρ ὁ βασιλεὺς ὁ Χαλδαῖος, καὶ *Δαρεῖος ὁ Μήδος παρέλαβε τὴν βασιλείαν*».

Ὡς ἐκ τῶν ἐκτεθειμένων γίνεται δῆλον, ἢ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Δανιὴλ παραδόσεις διαφέρει ἐν πολλοῖς τῆς παρ' Ἡροδότῳ, Ξενοφῶντι καὶ Βηρόσῳ, τὰς αὐτὰς ἐν τισὶν ἀνακριβείας περιέχουσα. Ὡς παρ' Ἡροδότῳ ὁ Ναβόννηδος (ἢ Λαβύνητος κατ' αὐτὸν) θεωρεῖται υἱὸς τοῦ Λαβυνήτου καὶ τῆς Νιτώκριδος (τῶν ἐκπροσωποῦντων παρ' αὐτῷ τὸν Ναβουχοδονόσορα), οὕτω καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Δανιὴλ ὁ Βαλτάσαρ παρίσταται ὡς υἱὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ἰδιαιτέρως ἄξιον σημειώσεως ἐν τῇ παραδόσει τοῦ Δανιὴλ εἶναι ὅτι ὁ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενος Βαλτάσαρ ὡς τελευταῖος βασιλεὺς Βαβυλωνίας καὶ υἱὸς Ναβουχοδονόσορος, εἶναι πάντως ὁ τοῦ Ναβοννήδου υἱὸς Βηλσαζάρ, ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων. Τίνα σημασίαν δύναται νὰ ἔχη ἡ παράδοσις περὶ τῆς ἐν Βαβυλῶνι πολιουρίας τοῦ Βηλσαζάρ, θέλομεν ἀναφέρει περὶ τούτου ἐν τοῖς περὶ τῆς καταλήψεως τῆς Βαβυλωνίας ὑπὸ τοῦ Κύρου κατὰ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεία. Ἄλλως ἡ παράδοσις τοῦ Δανιὴλ εἶναι κατὰ τοῦτο σύμφωνος πρὸς τὴν τοῦ Ἡροδότου καὶ Ξενοφῶντος, ὅτι παρέστησε τὴν Βαβυλῶνα ἀλισκομένην ὑπὸ Περσῶν ἐν ἑορτῇ πότων καὶ οἴνων καὶ κάμων, συμφωνεῖ δὲ ἰδιαιτέρως ἢ τοῦ Δανιὴλ παραδόσεις πρὸς τὴν τοῦ Ξενοφῶντος καὶ ὡς πρὸς τὴν ὥραν τῆς ἀλώσεως· διότι κατ' ἀμφοτέρως ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐάλω ἡ πόλις καὶ ὁ Κύρος ἐγένετο βασιλεὺς Βαβυλωνίας. Ἄλλ' ὁ Δανιὴλ οὐδὲν λέγει περὶ τοῦ θάνατου τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως, τοῦ ἀναφερομένου ἐν τῇ παραδόσει τοῦ Ξενοφῶντος. Πλὴν τούτου ἐν τῇ παραδόσει τοῦ Δανιὴλ ἀντὶ Κυροῦ λέγεται *Δαρεῖος* κατὰ σύγχυσιν· τὸ ὅτι δὲ ὁ Δαρεῖος καλεῖται Μήδος, τούτου ἢ ἐξηγήσεις εἶναι εὐκόλος ἐκ τῆς παρ' Ἑβραίοις συγχύσεως τῶν ὀνομάτων (Πέρσης καὶ Μήδος, τῶν δύο ὁμοφύλων λαῶν), ὅποια εἶναι συνήθης καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι συγγραφεῦσιν. Ἄλλὰ τὸ ἰδιαιτέρως ἄξιον σημειώτον

ἐν τῇ παραδόσει τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιὴλ εἶναι τὸ ἐν αὐτῇ λεγόμενον περὶ τῶν ἠθικῶν αἰτίων τῆς πτώσεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, περὶ ὧν ἐποησάμεθα λόγον καὶ ἐν τοῖς περὶ Ναβουχοδονόσορος. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη ἠθικὴ, οὕτως εἰπεῖν, αἰτιολογία τῆς πτώσεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους συνεδέθη μετὰ τῆς ὅλης ἠθικῆς ιδέας, ὑφ' ἣν ἀντελήφθη ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ ἐν Βαβυλῶνι αἰχμάλωτος, τῆς ἐννοίας τῆς ἐπιγενομένης μεγάλης ἐν Βαβυλῶνι διὰ τοῦ Κυροῦ μεταβολῆς τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος.

Ἡ πτώσις τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ οἱ προφῆται τοῦ Ἰσραὴλ. — Οἱ ἐν Βαβυλῶνι αἰχμάλωτοι ἢ μέτοικοι Ἰουδαῖοι οἱ ἀτενίζοντες πάντοτε μετὰ πόθου πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσαις πολιτικαῖς μεταβολαῖς τοῦ καθεστῶτος πολιτικοῦ συστήματος τῆς Ἀσίας ἐλπίζοντες τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης αὐτῶν καὶ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν πατριὸν γῆν, μετ' ἐκρήξεως εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιᾶσεως αἰσθημάτων ἐχαιρέτιζον τὴν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς τοῦ Ἀσιατικοῦ κόσμου ἐμφάνισιν τοῦ Κυροῦ. Ὅποτε ὁ μέγας ἦρος βασιλεὺς διήλυνε τὴν Ἀσίαν ἀπὸ Ἀριανῆς μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Αἰγαίου καταλύων θρόνους καὶ δυναστείας παλαιάς, καθυποτάσσων βαρβάρους καὶ Ἕλληνας, πρῶτος οὗτος μέγας Ἀσιάτης βασιλεὺς ἐλύων ἐφ' ἑαυτὸν καὶ τὰ βλέμματα τῶν Ἑλλήνων, καθ' ὃν χρόνον Λυδοὶ καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ Σπαρτιάται ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Αἰγύπτιοι καὶ Βαβυλώνιοι συνεκρότουσαν κατ' αὐτοῦ τὴν μεγάλην, ἀλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων διηνεκῶς ἀσθενῆ ἐλεγχόμενην σύστασιν, τότε ἀκριβῶς οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῇ ἀπὸ Μηδίας εἰς Μικρὰν Ἀσίαν διαβάσει καὶ ἐν τῇ προσδοκωμένῃ ἐπὶ Βαβυλῶνα στρατείᾳ τοῦ μεγάλου στρατηλάτου κατελήφθησαν ὑπὸ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τοῦ μεγάλου βασιλέως ὡς ἐλευθερωτοῦ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ὡς μέλλοντος νὰ καταστρέψῃ τὸ πῖζον αὐτὸν Βαβυλωνιακὸν κράτος. Ὁ μέγας προφήτης Ἰεζεκιὴλ ἐν μέσῳ τῶν αἰχμαλώτων εἶχεν ἐξαγγείλει καὶ διδάξει τὴν νέαν μεγάλην ἰδέαν τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ, τὴν ὑψηλὴν ἰδέαν τοῦ ἐλευθερωτοῦ Μεσσιῶ. Ὁ Ἰερεμίας, ὁ παλαιῶν τοῖς ὁμοθετῶσιν αὐτοῦ, κατὰ τὸν χρόνον τῆς αἰχμαλωσίας, ὑπομονὴν καὶ εἰρήνην ἐν τῷ τόπῳ τῆς μετοικεσίας μέχρι οὗ ἐκπληρωθῶσιν αἱ βουλαι τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς αἰχμαλωσίας, εἶχε τάξει ὡς τέλος τῆς εἰς Βαβυλῶνα δουλείας τὴν βασιλείαν τοῦ ἐγγόνου τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ τετάχτου τῶν διαδόχων τοῦ βασιλέως ἐκείνου ἐνεφανίζετο ἐν τῷ ἱστορικῷ ὀρίζοντι ὁ μέγας Κύρος. Τῆς μεγάλης ἠθικῆς ἐξάρσεως, ἧτις κατέλαβε τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει ταύτῃ, τῶν τολμηρῶν ἐλπίδων, ἧς ἐξήγειρεν αὐτὴ, καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ἁγίου, ὑφ' οὗ κατελήφθη ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ, μάρτυς καὶ διεσπληνῆς θεϊότητος καὶ μεγαλοφωνότητος παρέστη νῦν ὁ μέγας ἐκείνος θεορρήμων προφήτης, ὃν οἱ κριτικοὶ ἐκάλεσαν δεῦτερον Ἡσαΐαν, τινὲς δὲ «Μέγαν Ἀνώνυμον». Ἦδη ὁ προφήτης Ἡσαΐας πρὸ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐτῶν προφητεύων περὶ Βαβυλῶνος εἶχεν ἀνακράξει (Ἡσ. Π' 4) : «Φωνὴ ἐθνῶν πολλῶν ἐπὶ τῶν ὄρεων, φωνὴ βασιλείων καὶ ἐθνῶν συνηγμένων. Κύριος Σαβαώθ ἐντέταται ἐθνεὶ ὀπλομάχῳ ἔρχεσθαι ἐκ γῆς πόρρωθεν ἀπ' ἄκρου θεμελίου τοῦ οὐρανοῦ... τοῦ καταφθεῖραι τὴν οἰκουμένην ὅλην... Καὶ ἔσται Βαβυλῶν, ἢ καλεῖται ἐνδοξὸς ὑπὸ βασιλέως Χαλδαίων, ὃν τρόπον κατέστρεψεν ὁ Θεὸς Σόδομα καὶ Γόμορα». Ὁ αὐτὸς προφήτης, καθὰ καὶ ἄλλαχθῆ (κεφ. ΙΔ' 11 κέξ.) εἶπομεν, ἐβόα πρὸς τὴν Βαβυλῶνα : «Κατέβη εἰς ἄδου ἢ δόξα σου, ἢ πολλὴ εὐφροσύνη σου... *Πῶς ἐξέπεσον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἐσφοδρὸς ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων* ;». Ἡ Βαβυλῶν ἢ εἰπούσα ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῆς, κατὰ τὸν προφήτην : «Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστρῶν τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου· καθιῶ ἐν ὄρει ὑψηλῷ... ἀναβήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ», νῦν

εἰς ἕξου κατέβη καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. «Οἱ ἰδόντες σε θαυμάσουσιν (ἀναφωνεῖ ὁ προφήτης) ἐπὶ σοί, καὶ ἐροῦσι περὶ σοῦ οὗτος ὁ ἄνθρωπος ὁ παροξύνων τὴν γῆν, σείων βασιλεία, ὁ θεὶς τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον». Ἀλλὰ τὴν μεγάλην κοσμοϊστορικὴν σημασίαν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κύρου ἐξαγγέλλει ὁ δεύτερος Ἡσαΐας ἐν τοῖς ἐξῆς (ΜΑ΄ 2 κέξ.): «Τίς ἐξηγήσει ἀπὸ ἀνατολῶν δικαιοσύνην, ἐκάλεσεν αὐτὴν κατὰ πόδας αὐτοῦ καὶ πορεύσεται; δώσει ἐναντίον ἐθνῶν καὶ βασιλεῖς ἐκστήσει, καὶ δώσει εἰς γῆν τὰς μαχαίρας αὐτῶν... Καὶ διώξεται αὐτοὺς καὶ διελεύσεται ἐν εἰρήνῃ ἢ ὁδὸς τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Ἐγὼ θεὸς πρῶτος καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα ἐγὼ εἰμι». Ἡ ἐν τοῖς λόγοις τούτοις ἀποδιδομένη θεία ἀποστολὴ τῷ Κύρῳ κηρύσσεται μεγαλοφωνότερον ἐν τοῖς ἐξῆς (ΜΕ΄ 1 κέξ.): «Οὕτω λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῷ χρησιῶ μου Κύρῳ, οὐ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχύν βασιλέων διαρρήξω, ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται. Ἐγὼ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι καὶ ὄρη ὄμαλιῶ, θύρας χαλκᾶς συντριψῶ, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συγκλάσω, καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς ἀποκρύφους, ἀοράτους ἀνοίξω σοι, ἵνα γνῶσῃ ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ Θεός, ὁ καλῶν τὸ ὄνομά σου Θεὸς Ἰσραήλ». Ἐν τοῖς ἐξῆς ὁ μέγας προφήτης ψάλλει τὴν πῶσιν τῆς Βαβυλῶνος (ΜΣ΄ καὶ ΜΖ΄): «Ἐπεσε Βῆλ, συνετριβή Ναβῶ, ἐγένοντο τὰ γλυπτά αὐτῶν εἰς θηρία καὶ κτήνη. Κατάβηθι. κάθισον ἐπὶ τὴν γῆν, παρθένος θυγάτηρ Βαβυλῶνος, κάθισον ἐπὶ γῆν, οὐκ ἔστι θρόνος· εἰσελθε εἰς τὸ σκότος, θυγάτηρ Χαλδαίων, ὅτι οὐκέτι προστεθήσῃ κληθῆναι ἀπαλὴ καὶ τρυφερά. Λάβε μύλον, ἄλεσον ἄλευρον, ἀποκάλυψαι τὸ κατακάλυμμα σου, ἀνακάλυψαι τὰς πολιὰς, ἀνάστυρε τὰς κνήμας, διάβηθι ποταμούς, ἀνακαλυφθήσεται ἡ αἰσχὺν σου, φανήσονται οἱ ὄνειδιμοί σου... Κάθισον κατανενυγμένη, εἰσελθε εἰς τὸ σκότος, θυγάτηρ Χαλδαίων, οὐκέτι μὴ κληθήσῃ ἰσχύς βασιλείας. Παρωξύνθη ἐπὶ τῷ λαῶ μου... καὶ ἔδωκα αὐτοὺς εἰς τὴν χεῖρά σου. Σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος· τοῦ πρεσβυτέρου ἐβάρυνας τὸν ζυγὸν σφόδρα, καὶ εἶπας: *Εἰς τὸν αἰῶνα ἔσομαι ἄρχουσα*... Νῦν δὲ ἀκουσον ταῦτα ἡ τρυφερά, ἡ καθημένη, ἡ πεποιθυῖα, ἡ λέγουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς· ἐγὼ εἰμι καὶ οὐκ ἔστι ἐτέρα, οὐ καθιῶ χήρα, οὐδὲ γνῶσομαι ὄρφαναν. Νῦν δὲ ἤξει ἐπὶ σὲ ἐξαίφνης τὰ δύο ταῦτα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ... Καὶ ἤξει ἐπὶ σὲ ἀπώλεια, καὶ οὐ μὴ γνῶς· βόθρος καὶ ἐμπροσθὶ εἰς αὐτόν· καὶ ἤξει ἐπὶ σὲ τάλαιπωρία... Στήθι νῦν ἐν ταῖς ἐπαοιδαῖς σου, καὶ ἐν τῇ πολλῇ φαρμακείᾳ σου, ἃ ἐμάνθανες ἐκ νεότητός σου, εἰ δυνήσῃ ὠφελθῆναι, εἰπὼς δυνήσει ἰσχύσαι· κεκοπίακας ἐν ταῖς βουλαῖς σου· *στήτισαν δὴ καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ· οἱ ἰσχυροὶ τοὺς ἀστέρας ἀναγγειλάτωσάν σοι τί μέλλει ἐπὶ σὲ ἔρχεσθαι*. Ἴδου πάντες ὡς φρύγανα ἐν πυρὶ κατακαήσονται, καὶ οὐ μὴ ἐξελοῦνται τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκ φλογός, ὅτι ἔχεις ἀνθρώκας πυρός· κάθισαι ἐπ' αὐτούς· οὗτοι ἔσονται σοι βοήθεια· ἐκοπίασας ἐν τῇ μεταβολῇ σου ἐκ νεότητος· ἄνθρωπος καθ' ἑαυτὸν ἐπλανήθη· σοὶ δὲ οὐκ ἔσται σωτηρία».

Ἐτι σφοδρότερον καθάπτονται τῆς Βαβυλῶνος κεφάλαιά τινα τῆς συλλογῆς τῶν τοῦ Ἰερεμίου προφητειῶν. Οὕτω ἐν κεφ. ΚΖ΄ καὶ ΚΗ΄ τῶν Ο΄ (τοῦ Ἐβρ. κειμ. Ν΄ καὶ ΝΑ΄) λέγεται: «Ἀναγγείλατε τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἀκουστὰ ποιήσατε, καὶ ἐπάρατε σημεῖον, ἀκουτίσατε καὶ μὴ κρύψητε· εἶπατε: ἐάλωκε Βαβυλῶν, κατεσχύνθη Βῆλ, ἡ ἀπτόητος, ἡ τρυφερά παρεδόθη Μερωδάχ (1) ἡσχύνθη εἰδῶλα αὐτῆς, ἡσχύνθησαν τὰ βδελύγματα αὐτῆς. Ὅτι ἀνέβη ἐπ' αὐτῆς ἔθνος ἀπὸ

(1) Οὕτω παρὰ τοῖς Ο΄ φέρονται ἐνίοτε ὡς ὀνόματα γένους θηλυκοῦ τὰ ὀνόματα τοῦ Βῆλου καὶ τοῦ Μερωδάχ.

βορρά (1), οὗτος θήσει τὴν γῆν αὐτῆς εἰς ἀφανισμόν... Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἐγείρω καὶ ἀνάγω ἐπὶ Βαβυλῶνα συναγωγὰς ἐθνῶν μεγάλων ἐκ γῆς βορρά... Καὶ ἔσται ἡ Χαλδαία εἰς προνομίαν, πάντες οἱ προνομεύσαντες αὐτὴν ἐμπλησθήσονται. Ὅτι ἠψοφραίνεσθε καὶ κατεκαυχᾶσθε διαρπάζοντες τὴν κληρονομίαν μου, διότι ἐσκιρτᾶτε ὡς βοῦδια ἐν βοιάνῃ, καὶ ἐκερατίζετε ὡς ταῦροι. Ἠσχύνθη ἡ μήτηρ ὑμῶν σφόδρα... καὶ ἔσται εἰς ἀφανισμόν πᾶσα ἡ γῆ καὶ πᾶς ὁ διοδεύων διὰ Βαβυλῶνος σκυθρωπάσει, καὶ συριοῦσιν ἐπὶ πᾶσαν τὴν πληγὴν αὐτῆς. Παρατάξασθε ἐπὶ Βαβυλῶνα κύκλω πάντες τείνοντες τόξον· τοξεύσατε ἐπ' αὐτήν, μὴ φείσησθε ἐπὶ τοῖς τοξεύμασιν ὑμῶν, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἤμαρτε. Καὶ κατακρατήσατε ἐπ' αὐτήν κύκλω· παρελύθησαν αἱ χεῖρες αὐτῆς, ἔπεσαν αἱ ἐπάλξεις αὐτῆς, κατεσκάφη τὰ τεῖχη αὐτῆς... *ὅτι ἐκδικήσῃ παρα θεοῦ ἔστιν*. Ἐκδικεῖτε ἐπ' αὐτήν. Καθὼς ἐποίησε, ποιήσατε αὐτῇ. Ἐξολοθρεύσατε σπέρμα Βαβυλῶνος, κατέχοντα δρέπανον ἐν καιρῷ θερισμοῦ ἀπὸ προσώπου μαχαίρας Ἑλληνικῆς (2). Πρόβατον πλανώμενον Ἰσραήλ, λέοντες ἔξωσαν αὐτόν· ὁ πρῶτος ἔφαγεν αὐτόν βασιλεὺς Ἀσσοῦ, καὶ οὗτος ὑπεροχὴν τὰ ὄσῃ αὐτοῦ Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος τῶν Δυνάμεων ὁ θεὸς Ἰσραήλ: Ἴδου ἐγὼ ἐκδικῶν ἐπὶ τὸν βασιλεῖα Βαβυλῶνος καὶ ἐπὶ τὴν γῆν αὐτοῦ, καθὼς ἐξεδίκησα ἐπὶ τὸν βασιλεῖα Ἀσσοῦ... Φωνὴ πολέμου καὶ συντριβὴ μεγάλη ἐν γῇ Χαλδαίων. Πῶς συνεκλάσθη καὶ συνετριβή ἡ σφύρα πάσης τῆς γῆς; Πῶς ἐγεννήθη εἰς ἀφανισμόν Βαβυλῶν ἐν ἔθνεσιν; Ἐπιβήσονται σοὶ καὶ ἄλωσῃ, καὶ οὐ γνώσει ἡ Βαβυλῶν... Ἀνοίξατε τὰς ἀποθήκας αὐτῆς, καὶ ἐρευνήσατε αὐτήν ὡς σπήλαιον καὶ ἐξολοθρεύσατε αὐτήν· μὴ γενέσθω αὐτῆς κατάλειμμα· ἀναξηράνατε αὐτῆς πάντας τοὺς καρποὺς, καὶ καταβήτωσαν εἰς σφαγὴν. Οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ἤκει ἡ ἡμέρα αὐτῶν καὶ καιρὸς ἐκδικήσεως αὐτῶν. Φωνὴ φευγόντων καὶ ἀνασωζομένων ἐκ γῆς Βαβυλῶνος τοῦ ἀναγγεῖλαι εἰς Σιών τὴν ἐκδίκησιν παρὰ Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν, ἐκδίκησιν ναοῦ αὐτοῦ. Παραγγείλατε ἐπὶ Βαβυλῶνα πολλοῖς, παντὶ ἐκτείνοντι τόξον, παρεμβάλετε ἐπ' αὐτήν κυκλόθεν· μὴ ἔστιν αὐτῆς ἀνασωζόμενος· ἀνταπόδοτε αὐτῇ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῆς... Πεσοῦνται οἱ νεανίσκοι αὐτῆς ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς... καὶ πεσεῖται καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἀνιστῶν αὐτήν... Μάχουσαν ἐπὶ τοὺς Χαλδαίους καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Βαβυλῶνα, καὶ ἐπὶ τοὺς μεγιστᾶνας αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τοὺς συνετοὺς αὐτῆς· μάχουσαν ἐπὶ τὰ μαντεῖα αὐτῆς· μάχουσαν ἐπὶ τοὺς μαχητὰς αὐτῆς καὶ παραλυθῆσονται· μάχουσαν ἐπὶ τοὺς ἵππους αὐτῶν καὶ ἐπὶ τὰ ἄρματα αὐτῶν. Μάχουσαν ἐπὶ τοὺς μαχητὰς αὐτῶν καὶ ἐπὶ τὸν σύμμικτον τὸν ἐν μέσῳ αὐτοῖς, καὶ ἔσονται ὡς γυναῖκες· μάχουσαν ἐπὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτῆς, καὶ διασκορπισθήσονται· μάχουσαν ἐπὶ τῷ ὕδατι αὐτῆς... Ἴδου λαὸς ἔρχεται ἀπὸ γῆς βορρά καὶ ἔθνος μέγα καὶ βασιλεῖς πολλοὶ ἐξεγερθήσονται... φωνὴ αὐτῶν ὡς θάλασσα ἠχῆσει, ἐφ' ἵππους ἰπάσσονται παρεσκευασμένοι, ὥσπερ πῦρ εἰς πόλεμον, πρὸς σέ, θυγάτηρ Βαβυλῶνος. Ἦκουσε βασιλεὺς Βαβυλῶνος τὴν ἀκοὴν αὐτῶν καὶ παρελύθησαν αἱ χεῖρες αὐτοῦ· θλίψις κατεκράτησεν αὐτοῦ... Ὅτι ἀπὸ φωνῆς ἀλώσεως Βαβυλῶνος σεισθήσεται ἡ γῆ καὶ κραυγὴ ἐν ἔθνεσιν ἀκουσθήσεται: Ἴδου ἐγὼ ἐξεγείρω ἐπὶ Βαβυλῶνα καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Χαλδαίους ἄνεμον καύσωνα διαφθείροντα... Φεύγετε ἐκ μέσου Βαβυλῶνος... ὅτι καιρὸς ἐκδικήσεως αὐτῆς ἐστὶ παρὰ Κυρίου... Ποτήριον χρυσοῦν Βαβυλῶν ἐν χειρὶ Κυρίου, μεθύ-

(1) Οἱ Πέρσαι ἦλθον ἀπὸ βορρά κατὰ Βαβυλῶνος.

(2) Ἡ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ λέξις ἡ σημαίνουσα ἐξολοθρευτικὴ ἐξελήφθη ὑπὸ τῶν μεταφραστῶν (τῶν Ο΄) ὡς Ἑλληνικῆ, ἅτε ἔχουσα κατ' ἐπίφασιν ὁμοιότητα πρὸς τὸ ὄνομα τὸ σημαίνον ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ τὸ Ἑλλην (Ἰαβάν).

σκον πᾶσαν τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ οἴνου αὐτῆς ἐπίοσαν ἔθνη, διὰ τοῦτο ἐσαλεύθησαν ἔθνη, καὶ ἄφνω ἔπεσε Βαβυλῶν καὶ συνετριβή . . . Ἐσείσθη ἡ γῆ καὶ ἐπόνθη, διότι ἐξανέστη ἐπὶ Βαβυλῶνα λογισμὸς Κυρίου, τοῦ θεῖναι τὴν γῆν Βαβυλῶνος εἰς ἀφανισμόν καὶ μὴ κατοικεῖσθαι αὐτήν. Ἐξέλιπε μαχητῆς Βαβυλῶνος τοῦ πολεμῆν, καὶ καθήσονται ἐν περιοχῇ ἔθραυσθη ἡ δυναστεία αὐτοῦ, ἐγεννήθησαν ὡσεὶ γυναῖκες . . . Πῶς ἐγένετο Βαβυλῶν εἰς ἀφανισμόν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ; Ἀνέβη ἐπὶ Βαβυλῶνα ἡ θάλασσα ἐν ἡφω κυμάτων αὐτῆς, καὶ κατεκαλύφθη. Ἐγεννήθησαν αἱ πόλεις αὐτῆς εἰς ἀφανισμόν, γῆ ἀνυδροῦ καὶ ἄβατος, γῆ ἐν ἣ οὐ κατοικήσει ἐν αὐτῇ οὐδὲ εἰς οὐδὲ μὴ καταλύσει ἐν αὐτῇ υἱὸς ἀνθρώπου. Καὶ ἐκδικήσῃ ἐπὶ τὸν Βῆλ ἐν Βαβυλῶνι καὶ ἐξοίσῃ ἃ κατέπιεν ἐκ τοῦ στόματός αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ συναχθῶσιν ἔτι πρὸς αὐτὸν τὰ ἔθνη, καὶ γε τείχος Βαβυλῶνος πεσεῖται». Κύριος ἀνταποδίδωσιν αὐτῇ τὴν ἀνταπόδοσιν καὶ μεθύσει μέθη τοὺς ἡγεμόνας αὐτῆς καὶ τοὺς σοφοὺς αὐτῆς, καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτῆς, καὶ τοὺς στρατηγοὺς αὐτῆς, καὶ τοὺς δυνατοὺς αὐτῆς, καὶ ὑπνώσουσιν ὕπνον αἰώνιον καὶ μὴ ἐξεγερθῶσιν, λέγει ὁ Βασιλεὺς, Κύριος παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ. Τάδε λέγει Κύριος. Τείχος Βαβυλῶνος ἐπλατύνθη, κατασκαπτόμενον κατασκαφήσεται, καὶ αἱ πύλαι αὐτῆς αἱ ὑψηλαὶ ἐμπυρισθήσονται καὶ οὐ κοπιήσουσι λαοὶ εἰς κενόν, καὶ ἔθνη ἐν ἀρχῇ ἐκλείψουσι».

Κατὰ πόσον οἱ ὑπὸ τοιαύτης ὁρμῆς ἐκδικήσεως κατὰ Βαβυλῶνος κατεχόμενοι μέτοικοι ἐν Βαβυλωνίᾳ Ἰουδαῖοι ἐβοήθησαν ὕλικῶς ἢ ἠθικῶς τῇ τελικῇ ἐπιτυχίᾳ τοῦ Κύρου ἐν Βαβυλωνίᾳ εἶναι ἄγνωστον. Κατὰ πόσον δὲ ἐξεπληρώθησαν αἱ μεγάλαὶ ἐλπίδες καὶ προσδοκίαι τῶν Ἰουδαίων αἱ στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς νίκης τοῦ Κύρου, περὶ τούτου γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἰουδαίων. Ἐνταῦθα δὲ πρὶν καταπαύσωμεν τὸν περὶ Βαβυλωνίας λόγον, ἀνάγκη νὰ ἀφηγηθῶμεν τὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ κράτους τοῦ Βαβυλωνιακοῦ ὡς ἐκτίθενται ταῦτα ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις.

Τὸ τέλος τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους κατὰ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα. — Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ τοῦ τέλους τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, περὶ ὧν, καθὰ εἶδομεν, οὐδὲν διδάσκουσι τὰ μνημεῖα, τὰ κατὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους μανθάνομεν καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων. Αἰτία τούτου εἶναι, ὅτι, ἐνῶ, δι' οὗς λόγους εἶπομεν ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ἀδύνατον ἦτο νὰ ὑπάρχωσι μνημεῖα ἀφηγούμενα τὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἀσσοῦ ἕνεκα τῆς συγχρόνου τούτῳ ἐπελθούσης καταιστροφῆς τῆς Νινευί, ἐν Βαβυλῶνι, ἐπειδὴ ἡ πόλις αὕτη ἐπέζησε τῇ καταλύσει τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἀνεγράφησαν χρονικὰ ὑπὸ τῶν κατακτητῶν αὐτῶν ἐκθέτοντα τὰ γεγονότα, δι' ὧν ἡ ἀρχὴ τῆς Βαβυλωνίας περιῆλθεν εἰς τὸν Κύρον.

Ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις τῆς Βαβυλωνίας ὁ πρῶτος περὶ Κύρου λόγος γίνεται ἐν μιᾷ τῶν τριῶν μεγάλων Σιππαρηνῶν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς γίνεται λόγος περὶ τῶν οἰκοδομῶν τοῦ Ναβοννήδου, ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῇ διηγουμένῃ τὸ ὄνειρον ὅπερ ἔπεμψαν οἱ θεοὶ τῷ Ναβοννήδῳ περὶ τῆς κτίσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἥλιου ἐν Χαρράν. Ἐν τῷ ὄνειρῳ τούτῳ, ὡς λέγει ἡ ἐπιγραφὴ, οἱ θεοὶ Μερωδάχ καὶ Ναβού ἀγγέλλουσι τῷ Ναβοννήδῳ ὅτι οἱ Μῆδοι οἱ εἰσβαλόντες εἰς τὴν βόρειον Μεσοποταμίαν, τὴν ἀνήκουσαν εἰς τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος, καὶ καταλαβόντες τὴν Χαρράν καὶ καταστρέψαντες τὸν αὐτόθι περιφημον ναὸν τοῦ Ἥλιου ἐξεβλήθησαν ἀπὸ Χαρράν διὰ τοῦ Κύρου τοῦ Ἀνσάν ἦτοι διὰ τοῦ Κύρου τοῦ Ἐλαμίτου. Τὸ ἐπενεχθὲν τὴν Μηδικὴν εἰς Μεσοποταμίαν εἰσβολὴν εἶναι εὐνόητον. Οἱ Μῆδοι οἱ καταλύσαντες τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος τῇ ἀμέσῳ ἢ ἑμμέσῳ συμπτῶσι τῶν Βαβυλωνίων, ἀφοῦ συνεκρότησαν τὸ μέγα ἀπὸ τῆς κεντρικῆς Ἀσίας μέχρι τοῦ Ἄλλου ἐκτεινόμενον κράτος αὐτῶν, περιῆλθον πάντως

εἰς ἀντίθεσιν πολιτικὴν πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους τοὺς κλείοντας αὐτοῖς τὴν ὁδὸν πρὸς τὰς κοιλάδας τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ πρὸς τὴν Συρίαν. Ἄλλ' ἢ ἀντίθεσις αὕτη, ἥτις, ἐνόσῳ ἐβασίλευεν ὁ μέγας Ναβουχοδονόσορ ὁ καὶ διὰ συγγενικῶν δεσμῶν συνδεόμενος πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Μηδίας, δὲν μεταβάλλετο εἰς φανερὰν ἔχθραν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, ἐλάμβανεν ἐξ ἀνάγκης τοιοῦτον χαρακτῆρα ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Κράτος σφριγῶν καὶ κατακτητικόν, οἷον ἦτο τὸ Μηδικὸν ἐπὶ τοῦ Ἀστυάγου, ἐκτεινόμενον μέχρι τοῦ Τίγρητος καὶ τῆς Ἀτουρίας, φύσει ἠπειγέτο εἰς ἐπέκτασιν πρὸς τὴν Μεσοποταμίαν. Τοῦτο ἐγένετο, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ναβοννήδου. Ὁ Κύρος ὁ Ἀχαιμενίδης ὁ ἡγεμὼν τῆς γείτονος τῇ Βαβυλωνίᾳ χώρας Αἰλᾶς καὶ τῆς Περσίδος, ὁ οὐχὶ ἀπλῶς κατεχόμενος ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας ν' ἀπαλλαγῇ πάσης ὑποτελείας πρὸς τὸ Μηδικὸν κράτος (εἰς οὗ τὴν κυριαρχίαν ὑπέκειντο ὁ πατὴρ καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ), ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν μεγαλεπήβολων ἀγόμενος βουλευμάτων νὰ καθαιρέσῃ μὲν τὴν δυναστείαν τοῦ Ἀστυάγου, τὴν δὲ μεγάλην ἀρχὴν τῆς Ἀσίας νὰ μεταβιβάσῃ ἀπὸ τῶν Μῆδων εἰς τοὺς Πέρσας καὶ εἰς τὴν δυναστείαν αὐτοῦ, ἦτο ἐν ἀρχῇ ἐξ ἀνάγκης φυσικὸς, ἢ καὶ ἔμμεσος, σίμμαχος τῶν ἀσθενῶν Βαβυλωνίων ἐναντίον τῶν ἰσχυρῶν Μῆδων καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν αὐτὸν κατὰ τὸν χρόνον τῆς Μηδικῆς εἰς Μεσοποταμίαν εἰσβολῆς ἐπερχόμενον κατὰ τοῦ Ἀστυάγου. Τὰ περὶ τούτων μανθάνομεν οἷχι ἀπλῶς ἐκ τῆς μνημονευθείσης Σιππαρηνῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Ναβοννήδου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τινος τεμαχίου τοῦ Βαβυλωνιακοῦ χρονικοῦ περιλαμβάνοντος ὀλίγα τινὰ ἐκ τῶν γεγονότων τῆς βασιλείας τοῦ Ναβοννήδου. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο: «Ὁ Ἰστουβίγου, σινηθροῖσε τὰ στοατεύματα αὐτοῦ καὶ ἐπῆλθεν ἐναντίον τοῦ Κουράς, βασιλέως τοῦ Ἀνσάν καὶ . . . ὁ Ἰστουβίγου. Τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐστασίασαν κατ' αὐτοῦ καὶ συνέλαβον αὐτὸν καὶ παρέδωσαν τῷ Κουράς εἰς τὴν χώραν Ἀγαμάτανον (Ἐρβάτανα), τὴν βασιλεύουσαν πόλιν. Ἐλαβον (οἱ περὶ τὸν Κύρον) ἄγουρον, χρυσοὺν καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς χώρας Ἀγαμάτανον καὶ ἤγαγεν (ὁ Κύρος) εἰς τὴν χώραν Ἀνσάν». Ἡ ἐννοία τῶν ἐν τῷ χρονικῷ ἐκτιθεμένων εἶναι ὅτι τῷ ἔκτῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ναβοννήδου (550 π. Χ.), ἐγενόθη ἐν Βαβυλῶνι ὅτι ἐκραγέντος πολέμου μεταξὺ Κύρου καὶ Ἀστυάγου, οἱ τούτου στρατιῶται συλλαβόντες αὐτὸν παρέδωσαν τῷ Κύρῳ, ὅστις εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Μηδικοῦ κράτους ἄγων δέσμιον αὐτὸν τὸν Ἀστυάγην καὶ ἤνεγκε πολλὴν ἐντεῦθεν λείαν εἰς τὴν Περσίδα ὅτι τέλος τὸ κράτος τοῦ Ἀστυάγου κατελύθη τῷ 550 π. Χ. καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν Μῆδων καὶ τοῦ Μηδικοῦ κράτους περιῆλθεν εἰς τὸν Κύρον. Τὸ μνημονευθὲν τεμάχιον τοῦ Βαβυλωνιακοῦ χρονικοῦ (τοῦ χρονικοῦ τοῦ Ναβοννήδου) παρέχει τινὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ ἑβδόμου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ναβοννήδου, ἀσαφεῖς μὲν, ἀλλ' ἐξ ὧν εἰκάζεται ἀσφαλῶς ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος κατὰ τὸ εἰρημένον ἔτος εἶγεν ἀπέλθει ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος εἰς τόπον καλούμενον Τίμα, καταλιπὼν ἐν Ἀκκάδῃ ἢ περὶ αὐτῆν (μεταξὺ Σιπάρον καὶ Βαβυλῶνος) τοὺς πολεμιστὰς αὐτοῦ μετὰ τοῦ υἱοῦ (Βαλσαζορ ἢ Βηλσαρουσοῦ) καὶ τῶν μεγιστάνων τοῦ κράτους. Ταῦτα ἐγένοντο πιθανῶς ἐπὶ προσβλέψει ἐπικειμένου πολέμου ἐκ μέρους τοῦ Κύρου. Ἐν τῷ αὐτῷ χρονικῷ ἀναφέρεται ὅτι τῷ 9 ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ναβοννήδου (547 π. Χ.) ἀπέθανεν ἡ μήτηρ τοῦ βασιλέως καὶ ἐπένθησεν αὐτὴν ὁ βασιλεὺς, ὁ στρατὸς καὶ πᾶσα ἡ χώρα. Ἐκ τοῦ Χρονικοῦ μανθάνομεν τὴν σπουδαιοτάτην εἰδησίαν ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ ἀπέθανεν ἡ μήτηρ τοῦ βασιλέως, ἐν μηνὶ Νισάν ὁ Κουράς (Κῦρος) τῆς χώρας Πάρσου (Περσίδος ; ἴδ. σ. 291 σημ. 1) ἐλαύνων μετὰ στρατοῦ διέβη τὸν Τίγρητα παρὰ τὴν πόλιν Ἀρβηλα καὶ κατὰ τὸν ἐπόμενον μῆνα Ἰᾶρ εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν . . . (ἐφθαρμένον) χωρὶς νὰ προσβάλλῃ τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος. Ἡ χώρα, εἰς ἣν εἰσῆλασεν ὁ Κύρος, εἶναι πιθανότατα ἡ νοτιὰ Ἀρμενία

καὶ ἔπειτα ἡ Μικρὸ Ἀσία, ἐνθα ἐπολέμησε κατὰ τῶν Λυδῶν. Ἐν τῷ χρονικῷ λέγεται ὅτι ὁ Κῦρος ἀφῆρσεν ἄργυρον καὶ ἄλλα πράγματα, λέγονται δὲ καὶ ἄλλα τινὰ ἀκατάληπτα περὶ τοῦ βασιλέως τῆς χώρας καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ. Ἐπίσης ἐκ τοῦ Χρονικοῦ μανθάνομεν ὅτι κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἐγίνοντο μὲν θυσίαι καὶ δεήσεις τοῖς θεοῖς ἐν Ε-σαγίλλα (τῆς Βαβυλώνας) καὶ ἐν Ε-ζιττα (τῶν Βορσίππων), ἀλλὰ δὲν ἐτελεῖτο ἐπὶ ἔτη ἡ μεγάλη ἑορτὴ τῆς πομπῆς διὰ τῆς ὁδοῦ Ἀίβουρσαβοῦ ἀπὸ Ε-σαγίλλα εἰς Ε-ζιττα καὶ τῆς συναντήσεως τοῦ Μερωδάχ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ναβοῦ (ἴδ. σελ. 205) οὐδ' ὁ βασιλεὺς μετέβαινε εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἵνα μετὰσχῇ τῶν ἑορτῶν τούτων. Ἡ κατάστασις δὲ αὕτη ἢ υποδηλοῦσα φόβους πολέμου καὶ παρασκευὰς πρὸς τοῦτο, κατάστασις ἐν γένει ἀνώμαλος πραγμάτων, παρετάθη καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη, τὸ δέκατον (546) καὶ ἑνδέκατον (545 π. Χ.). Τέλος περὶ τοῦ 17 ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ναβοννήδου (539 π. Χ.), μετὰ τινὰ ἀσαφῆ καὶ ἀκατάληπτα περὶ ἐπαναστάσεων κατὰ τὴν κάτω θάλασσαν (τὸν Περσικὸν κόλπον), περὶ εἰσόδου τῶν θεῶν ἐκ τῆς λοιπῆς χώρας, ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου, εἰς Βαβυλῶνα, ἀναφέρονται ἐν τῷ Χρονικῷ τὰ ἑξῆς σπουδαιότατα: «Ἐν μηνὶ Ταμμουζ (Ἰουνίου 15-Ἰουλίου 15) ὁ Κῦρος συνῆψε μάχην ἐν Οὐκί κατὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Νινιλὰ ἐναντίον τῶν πολεμιστῶν τῆς Ἀκκάδης (Βαβυλώνας) οἱ ἄνθρωποι τῆς χώρας Ἀκκάδης ἐξηγέροθησαν ἐναντίον... (τοῦ Ναβοννήδου); τῇ 14 Ταμμουζ τὰ Σίππαρα κατελήφθησαν ἀμαχητί. Ὁ Ναβόννηδος ἔφυγε. Τῇ 17 τοῦ μηνὸς εἰσῆλασεν ὁ Οὐγβάρα ἢ Γουβάρον (Γωβρούας τοῦ Ξενοφῶντος, Gobares τοῦ Πλινίου), διοικητῆς τῆς χώρας Γουῦτι, καὶ οἱ πολεμιστὰὶ τοῦ Κύρου, εἰς Βαβυλῶνα. Ὁ Ναβόννηδος φυγὼν εἰς Βαβυλῶνα συνελήφθη». Μετὰ τινὰ ἄλλα ἀσαφῆ, ἔξ ὧν εἰκάζεται ὅτι ὁ στρατὸς ὁ Περσικὸς εἰσῆλθεν ἀμαχητί εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ οὐδὲν διέπραξε κακὸν ἐναντίον τῶν ναῶν, λέγει τὸ Χρονικόν: «Τῇ 3 Ἀραχσαμουζ (15 Ὀκτωβρίου-15 Νοεμβρίου) ὁ Κῦρος εἰσῆλασεν εἰς Βαβυλῶνα, αἱ ὁδοὶ ἦσαν πεπληρωμέναι ἀνθρώπων· εἰρήνευσε τὴν πόλιν· ὁ Κῦρος προεκήρυσεν εἰρήνην εἰς ὅλην τὴν Βαβυλῶνα· τὸν Γουβάρον κατέστησε διοικητὴν Βαβυλώνας, καὶ ἀπὸ τοῦ μηνὸς Κισλεβ (15 Φεβρουαρίου-Μαρτίου) μέχρις Ἀδάρ (15 Νοεμβρίου-15 Δεκεμβρίου) τοὺς εἰς Βαβυλῶνα ὑπὸ τοῦ Ναβοννήδου μετενεχθέντας θεοὺς ἔπεμψεν εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν. Τῇ 11 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ Γουβάρος... (ἐφθαρμένον) ὁ βασιλεὺς (Ναβόννηδος;) ἀποθνήσκει. Ἀπὸ τῆς 27 τοῦ μηνὸς Ἀδάρ μέχρι τῆς 3 Νισάν (15 Μαρτίου-15 Ἀπριλίου) πένθος ἐν Ἀκκάδῃ, πάντες λύουσι τὰς κόμας αὐτῶν (1). Τῇ 4 (Νισάν) ὁ Καμβούζια (Καμβύσης), ὁ υἱὸς τοῦ Κουράς, μεταβαίνει εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ Ναβοῦ».

Αἱ ἐν τῷ χρονικῷ τοῦ Ναβοννήδου διδόμεναι εἰδήσεις συμπληροῦνται διὰ τοῦ «*κυλινδρου* τοῦ Κύρου», ἐπιγραφῆς ἐκθετουσῆς τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Βαβυλώνας καὶ συνταχθείσης κατὰ διαταγὴν, ὡς φαίνεται, τοῦ Κύρου μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως. Ἐκ τῶν 46 στίχων τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης μόνον οἱ 13 ἀναγινώσκονται καλῶς. Τούτων τὸ περιεχόμενον εἶναι τὸ ἑξῆς: Ἐν ἀρχῇ οἴπτεται ἡ μομφὴ κατὰ τοῦ Ναβοννήδου ὅτι παρημέλει τῶν εἰς τοὺς θεοὺς προσηκουσῶν θυσιῶν,

(1) Πολλοὶ τῶν Ἀσσυριολόγων, ἐν οἷς καὶ ὁ Hommel, φρονοῦσιν ὅτι τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἐπὶ τούτῳ πένθους ἀναφέρονται εἰς τὸν θάνατον οὐχὶ τοῦ Ναβοννήδου, ἀλλὰ τοῦ Βηλσαζάρ, «τοῦ ἀνδρείου καὶ ἀκηλιδίου στρατιώτου, τοῦ μέχρι τελευταίας πνοῆς γενναίως ἀγωνισαμένου» (ὡς κρίνει περὶ αὐτοῦ ὁ Ἀσσυριολόγος Hagen). Συνωδᾷ τῇ ἐρμηνείᾳ ταύτῃ ὁ Hommel θεωρεῖ ὡς ὁρθὰ τὰ ὑπὸ Βηρώσου περὶ Ναβοννήδου λεγόμενα ὅτι ἐπέζησε τῇ ἀλώσει τῆς Βαβυλώνας καὶ ἐγένετο σατραπῆς Καρμανίας.

ἔτι δὲ καὶ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Βαβυλώνας. Ὁ Μερωδάχ ὀργίζεται ἐπὶ τούτοις σφόδρα, ὀργίζεται δὲ καὶ διότι θεοὶ ἄλλων πόλεων εἶχον μετενεχθῆ ὑπὸ τοῦ Ναβοννήδου εἰς Ε-σαγίλλα. Διὰ τοῦτο ὁ κατὰ Ναβοννήδου ὀργισμένος θεὸς ἐπέβλεψεν εὐμενῶς πρὸς τὸν Κῦρον, οὗ ὄνομα ἦτο «Κῦρος βασιλεὺς Ἀνσάν»... ἐπελάβετο τῆς χειρὸς αὐτοῦ. Βοηθεία τοῦ Μερωδάχ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὁ Κῦρος τὴν χώραν τῶν Γουῦτι καὶ πᾶσαν τὴν στρατιάν τῶν Μήδων, καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ὑπετάγησαν αὐτῷ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ εὐθύτητι. «Ὁ θεὸς Μερωδάχ ἐκέλευσεν αὐτῷ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ Βαβυλῶνος, νὰ στρέψῃ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ πρὸς τὸ Τιντίρ, καὶ ὡς περὶ φίλῳ καὶ συντρόφῳ συνώδευσεν αὐτῷ, καὶ ἐπέτρεψεν (ὁ Μερωδάχ) ἵνα τὰ πολυαριθμὰ στρατεύματα αὐτοῦ ὧν ὁ ἀριθμὸς ἦτο ἄγνωστος, ὡς περὶ ὁ τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ, ἀμαχητί εἰσελάσωσιν εἰς Βαβυλῶνα (Σοανάκι). Ἐφείσθη τῇ πόλει αὐτοῦ Βαβυλώνας (ὁ Μερωδάχ) τὸν Ναβόννηδον τὸν βασιλέα, τὸν μὴ εὐλαβηθέντα τὸν Μερωδάχ, παρέδωκεν οὗτος εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Κουράς· παρέδωκε καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τῆς Βαβυλώνας, πάντας τοὺς πολίτας Σουμίρ καὶ Ἀκκάδ, τοὺς ἡγεμόνας καὶ δυνάστας· πάντες οὗτοι ἐφίλησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ἡ ὄψις αὐτῶν ἐξέλαμψεν ἀπὸ χαρᾶς. Ὁ Κύριος (Μερωδάχ), ὁ βοηθῶν (τοῖς δεομένοι·), ὁ ἐγείρων τοὺς νεκρούς, ὁ κραταιῶς ἀπονέμων εὐεργεσίας τῇ οἰκουμένῃ, εὐλογεῖ εὐμενῶς (τὸν Κῦρον) καὶ ὑποῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἐγὼ ὁ Κῦρος, βασιλεὺς τοῦ κόσμου, ὁ κραταιὸς βασιλεὺς, βασιλεὺς τῆς Βαβυλώνας, βασιλεὺς Σουμίρ καὶ Ἀκκάδ, βασιλεὺς τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου, υἱὸς τοῦ Καμβύσου, τοῦ μεγάλου βασιλέως, τῆς πόλεως Ἀνσάν, ἕγγονος τοῦ Κύρου, τοῦ μεγάλου βασιλέως, τοῦ βασιλέως τῆς πόλεως Ἀνσάν σπέρμα τοῦ Θεῖσπου, τοῦ μεγάλου βασιλέως, τοῦ βασιλέως τῆς πόλεως Ἀνσάν, αἰώνιος βλαστὸς τῆς βασιλείας, οὐτινος τὴν ἀρχὴν ὁ Βῆλος καὶ ὁ Ναβοῦ ἀγαπῶσιν, ἵνα εὐφραίνωσι τὴν καρδίαν αὐτοῦ». Ἀκολουθῶς διηγεῖται ὁ Κῦρος τὰ κατὰ τὴν εἰρηνικὴν εἰς Βαβυλῶνα εἴσοδον αὐτοῦ τε καὶ τοῦ στρατοῦ, καὶ ὁμοίαν εἴσοδον αὐτοῦ εἰς ἄλλας πόλεις Βαβυλωνιακάς· ἔπειτα τὴν εἰς Βαβυλῶνα κατὰ διαταγὴν τοῦ Μερωδάχ συρροὴν πάντων τῶν ἡγεμόνων τῶν Βαβυλωνιακῶν χωρῶν (τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου) μέχρι τῆς κάτω θαλάσσης (τοῦ Περσικοῦ κόλπου) καὶ τὴν εἰς τὰς πόλεις ἀπόδοσιν τῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν, ἅτινα εἶχε κομίσει ὁ Ναβόννηδος εἰς Βαβυλῶνα, πρὸς μεγάλην ὀργὴν τοῦ Κυρίου τῶν θεῶν.

Παρ' ὅλην τὴν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἐμφαινόμενην ὑπὸ τοῦ Κύρου αὐτοῦ ὑπαγόρευσιν τῶν ἐν αὐτῇ ἱστορουμένων, ἀπλή τις παραβολὴ αὐτῆς πρὸς τὰ ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ χρονικῷ ἀναφερόμενα καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων παραδιδόμενα, ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὴν ἔπειτα ἱστορίαν τῆς Βαβυλωνίας πείθει ἡμᾶς εὐκόλως ὅτι τὰ ἐν αὐτῇ δὲν ἀφίστανται τῆς ἀληθείας, ὅτι δηλαδὴ ἢ ἡ Βαβυλὼν κατελήφθη ἀναιμωτῶς ὑπὸ τοῦ Κύρου, καὶ ἢ κατὰ τοὺς τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἢ μᾶλλον ἢ εἰς τὸν οἶκον τῶν Ἀχαιμενιδῶν μετάβασις τῆς ἀρχῆς τῆς Βαβυλωνίας, ἐγένετο, πλὴν τῆς μόνης πρὸ τῆς Βαβυλώνας μάχης, κατὰ τὸν εἰρηνικόν. Ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα βεβαίως ἢ τῶν ἐπιγραφῶν παραδόσεις διαφέρει ἐν τισὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ τῆς τῶν κλασσικῶν καθόλου παραδόσεων. Ἄλλα τὰ σημεῖα τῆς συμφωνίας εἶναι πολλῶ πλείονα. Αἱ Ἑλληνικαὶ παραδόσεις εἰσὶ συμφωνότεραι πρὸς τὰς τῶν μνημείων ὡς πρὸς τὴν μάχην τὴν συγκροτηθεῖσαν ἐκτὸς τῆς Βαβυλώνας πρὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῆς. Ἀξιοσημείωτος συμφωνία ὑπάρχει μετὰ τῆς παραδόσεως τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ χρονικοῦ ὡς πρὸς τὸν Γωβρούαν. Ὅπως παρὰ Ξενοφῶντι, οὕτω καὶ ἐν τῷ ἐπιγραφικῷ μνημείῳ, ὁ Γωβρούας εἶναι ὁ εἰσάγων τὸ πρῶτον τὸν Περσικὸν στρατὸν εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Ὅτι ὁ Γωβρούας καὶ ὁ Γουβάρον τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον, οὐδεμία ἀμφιβολία, ἀφοῦ ὁ παρὰ Ξενοφῶντι Γω-

βρούας παρὰ Πλινίῳ καλεῖται Gobares. Ἀξιοσημείωτον ἐπίσης τὸ περὶ Γωβάρου ὑπὸ τοῦ Πλινίου λεγόμενον ὅτι οὗτος διωχέτευσεν τὸν Εὐφράτην, καὶ ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν Γωβάρην Πέρσαι κατέστρεψαν τὴν Ἀγάνην, τὰ Σίππαρα δηλονότι, ἧτις πόλις κατὰ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα κατελήφθη ὑπὸ τῶν Περσῶν κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Εὐφράτου (1). Τὸ δὲ μάλιστα πάντων ἀξιοσημείωτον ἐν τῇ συμφωνίᾳ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Πλινίου πρὸς τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα ὡς πρὸς τὸν Γωβρῶν ἢ Γωβάρην εἶναι ὅτι ὁ στρατηγὸς οὗτος τοῦ Κύρου ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις λέγεται ὅτι ἦτο διοικητὴς ἢ σατραπὴς τῆς χώρας τῶν Γούτι (παρὰ Πλινίῳ λέγεται ἀπλῶς praefectus, ἄνευ μνείας τῆς χώρας, ἧς ἦτο praefectus). Ἡ χώρα τῶν Γούτι, καθὰ ἐν οἰκείῳ τόπῳ εἴπομεν (ἴδ. σελ. 56), ἔκειτο μεταξὺ τῆς βορείου Βαβυλωνίας καὶ τοῦ Αἰλάμ, τοῦ κράτους τοῦ Κύρου, ὑπέκειτο δὲ εἰς τὴν Βαβυλωνίαν. Ὡστε ὁ Γωβάρης ἢ Γωβρῶας, πρὶν γέννηται στρατηγὸς τοῦ Κύρου, ἦτο σατραπὴς χώρας Βαβυλωνιακῆς ὁμοῦ τῷ κράτει τοῦ Κύρου. Ἀκριβῶς δὲ ὁ Γωβρῶας παρίσταται παρὰ Ξενοφῶντι ὡς μεγιστὰν Ἀσσύριος ἦτοι Βαβυλωνίος ἄρχων χώρας ἰδιαιτέρας ἐν τοῖς ὄμοις τοῦ κράτους τοῦ Κύρου καὶ ἐκαδυσσευσείας πρὸς τὸν Βαβυλώνιον βασιλέα ἀποστάς αὐτοῦ καὶ γενόμενος σύμμαχος τῷ Κύρῳ καὶ μείνας πιστὸς εἰς αὐτὸν μέχρι τέλους. Ἦτο δὲ λίαν εὐλογον καὶ φυσικὸν ὅτι εἰς τοιοῦτον πιστὸν ἄνδρα, γνώστην δὲ καὶ ἔμπειρον τῶν Βαβυλωνιακῶν πραγμάτων, ἀνέθηκεν ὁ Κύρος τὴν ἀρχηγίαν τῆς κατὰ Βαβυλῶνος στρατείας καὶ κατέστησεν αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ διοικητῆν Βαβυλῶνος. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων εἶναι ὅτι ἐκεῖνοι παριστῶσι τὴν Βαβυλῶνα ὡς ἐξ ἐφόδου ἀλοῦσαν, ἐνῶ ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις εἰρηρικῶς παραδίδοται ἢ πόλις. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὰ τῆς εἰρηρικῆς εἰσόδου τοῦ Κύρου καὶ τῶν τιμῶν, ὧν ἐτυχεν οὗτος, ὁ Ξενοφῶν λέγει σύμφωνα τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις. Σπουδαία διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων εἶναι ὅτι ἐκεῖνος παρίστησι τὸν Ναβόννηδον φρονεούμενον κατὰ τὴν νύκτα τῆς ἀλώσεως, ἐνῶ ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις λέγεται ὅτι ἀπέθανεν οὗτος μῆνας τινὰς μετὰ τὴν ἄλωσιν. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὸ ζήτημα, ἐν ᾧ, καθὰ εἴπομεν ἄνωτέρω, ὁ Ξενοφῶν διαφωνεῖ καὶ πρὸς τὸν Βήρωσον, δὲν δύναται νὰ ἐξνεχθῆ γνώμη ἀκριβῆς ἐνόσῳ δὲν γνωσθῶσι σαφῶς τὰ κατὰ τὴν τύχην τοῦ Βηλσαζάρ ἢ Βαλτάσαρ. Καθόλου δὲ τὰ μὲν ἐπιγραφικὰ μνημεῖα παριστῶσιν οὐ μόνον τὴν Βαβυλῶνα, ἀλλὰ καὶ τὴν Βαβυλωνίαν σχεδὸν ἅπασαν ἐν χαίᾳ καὶ ἀγαλλιᾶσει, ἐπινεύσει καὶ ἐπικροτοῦντος τοῦ μεγάλου πολιούχου θεοῦ Βήλ-Μερωδάχ, ἀφισταμένην ἀπὸ τοῦ Ναβοννήδου καὶ ὑποτασσομένην τῷ Κύρῳ ὡς νομίμῳ καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῆς Βαβυλῶνος τεταγμένῳ βασιλεῖ, ἐνῶ αἱ Ἑλληνικαὶ παραδόσεις, ὡς καὶ ἡ τοῦ Δανιήλ, δίδουσι εἰς τὰ γενόμενα χαρρικτῆρα κατακτήσεως βιαιᾶς. Ὅπως δὲ ποτε τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι διὰ τοῦ Κύρου κατελύθη μὲν τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος, ἀλλὰ κατὰ τρόπον πάνυ διάφορον τῆς ὑπὸ τῶν Μήδων καταλύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Οὔτε ἡ Βαβυλὼν κατεστράφη, ὡς ἡ Νινευί, οὔτε ἄλλη τις Βαβυλωνιακὴ πόλις, πλὴν ἴσως τῶν Σιππάρων· οὔτε τὸ βασίλειον τῆς Βαβυλωνίας ἐπισήμως καιρηγῆθη. Τοῦναντίον ὁ Κύρος ἔλαβεν, ὡς οἱ Βαβυλώνιοι βασιλεῖς, τὴν προσωνομίαν τοῦ βασιλέως

(1) Ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ Πλίνιος (H. N., VI 25 26) ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, ἐν ᾧ ποιεῖται λόγον περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀγάνης ὑπὸ τῶν Περσῶν, λαλεῖ περὶ τοῦ ἐπάρχου (praefecti, ἐννοεῖται τῆς Βαβυλωνίας) Γωβάρου ὡς διὰ διωχῶν διελόντος τὸν Εὐφράτην, οὐχὶ ἵνα οὕτω παρασκευάσῃ τὴν κατὰ Βαβυλῶνος ἐφοδὸν (περὶ ταύτης οὐδεὶς ποιεῖται ὁ Πλίνιος λόγον), ἀλλ' ἵνα μὴ ὁ Εὐφράτης διὰ τοῦ σφοδροῦ αὐτοῦ ῥεϊμάτος βλάπτῃ τὴν Βαβυλωνίαν (ne praecipiti cursu Babyloñiam infestaret).

Βαβυλωνίας, Σουμίρ καὶ Ἀκκάδ' καὶ, ἵνα δώσῃ θετικωτέραν ὑπόστασιν καὶ μείζονα ἐπισημότητα εἰς τὴν ὑπὸ νέαν φάσιν καὶ ἰδιότητα διατήρησιν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, κατέστησε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Καμβύσην, τὸν διάδοχον τοῦ Περσικοῦ θρόνου, βασιλέα Βαβυλωνίας (ὁ Γωβρῶας ἐγένετο ἀπλοῦς διοικητὴς Βαβυλῶνος), καὶ ὑπὲρ τοῦ διαδόχου τούτου τοῦ μεγάλου βασιλέως ὡς βασιλέως Βαβυλῶνος ἠτήσατο τὴν χάριν καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ Μερωδάχ. Εἰκάζεται δὲ ὅτι εἰς τὸν Καμβύσην ἐτελέσθησαν καὶ αἱ γινόμεναι εἰς τοὺς πρότερον Βαβυλωνίους βασιλεῖς ἱεραὶ τελεταὶ καὶ διατυπώσεις. Ἴνα δὲ τὴν τοιαύτην συνετὴν αὐτοῦ πολιτείαν καὶ ἠθικῶς ἐπισφραγίσῃ ὁ μεγαλοφυῆς βασιλεὺς, δὲν ἐδίστασεν, αὐτὸς ὁ θεομώτατος ζηλωτὴς τῆς λατρείας τοῦ Ἀοῖου θεοῦ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ Ὁρουάσδου δηλονότι, νὰ καλέσῃ τὸν Βαβυλώνιον Μερωδάχ «Κύριον τῶν θεῶν». Πρὸς τούτοις ὁ Κύρος καὶ οἱ μεγάλοι διάδοχοι αὐτοῦ κατέστησαν τὴν Βαβυλῶνα μίαν τῶν τριῶν πρωτευουσῶν τοῦ παγκοσμίου Περσικοῦ κράτους καὶ μετεχειρίσθησαν τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ὡς γλῶσσαν ἐπίσημον ἐν τῇ διοικήσει τῆς Βαβυλωνίας, τὴν δὲ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν γραφὴν μετεχειρίσθησαν καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς εἰς Περσικὴν γλῶσσαν συντεταγμέναις ἐπιγραφαῖς αὐτῶν (ἴδ. σελ. 82). Οὕτως ἢ τε Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἐθνότης καὶ ἢ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ γλῶσσα καὶ πολιτισμὸς διειρηθήσαν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καὶ ἡ Βαβυλὼν ἐξηκολούθη νὰ ἦναι κέντρον μεγάλου πολιτισμοῦ, ἡμερώσεως καὶ παιδείας καὶ σοφίας Χαλδαϊκῆς. Εἶναι ἀληθές ὅτι πνεῦμα ἀντιδράσεως κατὰ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας ἐξεδηλώθη ἐκ διαλειμμάτων. Ἐν τῇ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καμβύσου (διαδόχου τοῦ Κύρου) ταραχῶδει περιόδῳ ἐπανεστήσαν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ τις Βαβυλώσιος, Νιδιντουβήλ καλούμενος, παρέστη ὡς υἱὸς τοῦ Ναβοννήδου ὑπὸ τὸ ἐνδοξον ὄνομα Ναβονχοδονόσορος. Ἄλλ' ἢ ἐπανάστασις κατεβλήθη καὶ ὁ βασιλεὺς Δαρείος ὁ Ὑστάσπους μετὰ 17 μηνῶν πολιορκίαν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὴν ἀποστάσαν πόλιν (519 π. X.), καὶ ἐτιμώρησεν αὐτὴν ἀπηνῶς καθελὼν καὶ τὰ τείχη καὶ τὰς πύλας πάσας ἀποσπάσας. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ξέρξου, τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Δαρείου, φαίνεται ὅτι ἐπανεληφθῆ ἡ ἀποστασία. Ἐπιγραφὴ Βαβυλωνιακὴ νεωστὶ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀσσυριολόγου Strassmaier ἀναφέρει βασιλέα Βαβυλῶνος καλούμενον Σαμασιρβά, ἄρχαντα δὲ ἐν Βαβυλῶνι κατὰ τὸν χρόνον τῆς τοῦ Ξέρξου ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατείας. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὁ κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Orpert «πρόμαχος τῆς Χαλδαϊκῆς ἀνεξαρτησίας» ἐν πραγματεία φερούση τοιαύτην ἐπιγραφὴν (1), ὑπετάγη, φαίνεται, βιαιῶς ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, ὅστις εἰκάζεται ὅτι διέπραξε τότε τὴν κατὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου ἱεροσυλίαν, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου. Ἄλλ' ἢ Βαβυλὼν καὶ μετὰ ταῦτα διετήρησε τὸν πλοῦτον καὶ πολιτισμὸν αὐτῆς. Μεθ' ἧς δὲ προθυμίας ἢ Βαβυλὼν ὑπεδέξατο τὸν Κύρον, μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ μείζονος προθυμίας ὑπεδέξατο τὸν Ἀλέξανδρον μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Δαρείου τοῦ Κοδομαννοῦ νίκην τῶν Ἀρβήλων καὶ Γαυγαμήλων. Αἱ πύλαι ἠνεῳχθησαν καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, τῶν σοφῶν Χαλδαίων καὶ τῶν Περσῶν ἀξιωματικῶν ἡγουμένων, μετὰ δώρων καὶ στεφάνων προσεκύνησαν τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ. Ἡ μεγάλη πόλις ἐτιμήθη ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ μεγάλου βασιλέως κριθεῖσα ὡς ἡ ἀρμοδιωτάτη ἵνα κατασταθῆ πρωτεύουσα τοῦ ἀχανοῦς κράτους αὐτοῦ· καὶ ἐπὶ μικρὸν διετέλεσε τοιαύτη τυχοῦσα τῆς τιμῆς νὰ κηδεύσῃ τὸν νεκρὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Ἀλέξανδρος Β', ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ὡς μέγας βασιλεὺς.

(1) «Un champion de l' independance Chaldéenne», Jouru. Asiat. T. 17 σ. 532.

Εὐρέθησαν δὲ συμβολαίων πίνακες Βαβυλωνιακοὶ χρονολογούμενοι ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου, υἱοῦ τοῦ Ἀλεξανδρίου (ὑπὸ τὸν Βαβυλωνιακὸν τύπον τοῦ ὀνόματος Ἀλέξανδρος). Ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου τούτου ἠψάμεθα ἀκριβοῦς τῆς περιγραφῆς τῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου τελεσθέντων ἐν Βαβυλωνίᾳ μεγάλων ἔργων, ὧν ἡ λεπτομερεστέρα ἀφήγησις ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ τὴν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου Σελευκιδῶν ἡ Βαβυλὼν παρεχώρησε τὰ πρωτεῖα εἰς τὰς Ἑλληνικὰς παρὰ τὸν Τίγρητα πόλεις Σελεύκειαν καὶ Κτησιφῶντα, ἀλλ' οἱ Σελευκίδαι βασιλεῖς μετέσχον τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ καὶ κατέλιπον μνημεῖα ἐπιγραφικὰ ἐν σφηνοειδεῖ γραφῇ καὶ ἐν Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ γλώσσῃ. Ἡ Βαβυλὼν ἐξηκολούθει μέχρι τῶν πρώτων αἰῶνων μετὰ Χριστὸν νὰ ᾖ ἔτι Χαλδαϊκῆς σοφίας, ἔτι δὲ καὶ Ἑβραϊκῆς παιδείσεως (ἀπὸ τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος). Ὁ Λουκιανὸς γράφων κατὰ τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα παρίστησι τὴν εἴδησιν Βαβυλῶνα ὡς μέλλουσαν μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐξαφανισθῇ ὡς ἡ Νινευί (1). Ἐν τούτοις ἡ Βαβυλὼν κατὰ μικρὸν ἐξέπεσε μὲν καὶ παρήκμασεν, ἀλλὰ δὲν ἐξηφανίσθη παντελῶς (2). Ἡ ἀπὸ τοῦ ΙΑ' μ. Χ. αἰῶνος ἀναφερομένη πόλις Χιλλέ, ἡ μέχρι σήμερον ὑφισταμένη καὶ κατέχουσα ἱκανὸν μέρος τῆς ἀρχαίας πόλεως φαίνεται ὅτι εἶναι ἐξακολούθησις ταύτης, φέρουσα καὶ τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος. Τὸν χώρον τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἐκτὸς τῆς Χιλλέ, εἴπομεν ὅτι κατέχουσιν οἱ πλήρεις ἐρειπίων λόφοι Κάσο, Τελ-Ἀμράν καὶ Βαβίλ (3).

(1) Παρὰ Λουκιανῷ ἢ Ψευδολουκιανῷ (Φιλόπατρις § 29) ὁ Τριεφῶν ὡς εὐχὴν καταλείπει τοῖς παισὶν αὐτοῦ νὰ ἴδωσι «Βαβυλῶνα ὀλλυμένην, Αἴγυπτον δουλουμένην, Περσῶν τέκνα δούλιον ἡμᾶρ ἄγοντα, τὰς ἐκδρομὰς Σκυθῶν παυομένας, εἴθ' οὖν καὶ ἀνακοπτομένας».

(2) Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Διοδώρου, ὡς εἶδομεν ἀλλαχοῦ (σελ. 196), ἔνδον τῶν τειχῶν τῆς Βαβυλῶνος «βραχὺ τι μέρος ᾤκειτο, τὸ δὲ πλεῖστον ἐν τοῖς τείχεσιν ἐγεωργεῖτο».

(3) *18. σελ. 44.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ - Π.Τ.Δ.Ε.
ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΣΧΟΛΙΚΟΥ
ΜΟΥΣΕΙΑΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ (Δ.Θ.Ε.Δ.Μ.Υ.)
ΑΡΧΕΙΟ - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΚΤΑΛΕΙΟΥ &
ΠΑΙΔ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (Α.Β.Α.Κ.Η.)
ΑΡΙΘΜ. ΕΙΣΑΓ. 6320
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓ. 14-6-2011
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘ. DEW. 935 ΚΑΡ

